LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 1 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 1 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3259

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՅՕՇՕՏՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ...

Ըմբռնելու համար մեծութիւնը այն գաւին, որ Թուրքիան իր նոր սահմանադրութեամբ կը նիւթէ մեր հայրենիքին դէմ, ստորեւ բերենք քանի մը թիւեր:

Բուն Անդրկովկասը (առանց Տաղստանի) 185.740 ք. ք. տարածութիւն ունի: Այս տարածութիւնը անդրկովկասեան երեք հիմնական ազգերու միջեւ բաժանուած է հետեւեալ ձեւով.—

Հայաստան	30.247 f. f.	16.4 առ հարիւր
Վրաստան	69.525 f. f.	37.3 առ հարիւր
Ազրպէյճան	85.968 f. f.	46.3 առ հարիւր

Այս թիւերուն ազգային եւ քաղաքական կշիռը լաւ կերպով ըմբռնելու համար, ստորեւ տանք նաեւ անդրկովկասեան երեք ազգերու քանակական պատկերը.—

Հայեր	1.332.593 շունչ	22.8 առ հարիւր
Վրացիներ	1.797.960 շունչ	30.7 առ հարիւր
Ազէրիներ	1.675.788 շունչ	28.6 առ հարիւր

Երեք ժողովուրդներու ունեցած հողային տարածութիւնները եւ անոնց թուական կշիռը բաղդատելով, հետեւեալ պատկերը կը ստանանք.—

Վրացիները մեզմէ աւելի են միայն 465.377 հոգի (այլ խօսքով՝ 35 առ հարիւր), սակայն փոխարէն անոնք հողային տարածութեամբ մեզմէ աւելի ունին 39.277 ք. ք. (այլ խօսքով՝ 130 առ հարիւր):

Ազէրիները մեզմէ աւելի են միայն 343.125 հոգի (այլ խօսքով՝ 25.7 առ հարիւր). սակայն փոխարէն հողային տարածութեամբ անոնք մեզմէ աւելի ունին 55.720 ք. ք. (այլ խօսքով՝ 180 առ հարիւր):

Անոնցմէ առաջինը մեզմէ ունեցած իր թուական առաւելութեան ՔԱՌԱՊԱՏԻԿ տարածութեամբ հող կը կողոպտէ մեզմէ, իսկ երկրորդը՝ ԵՕԹՆԱՊԱՏԻԿ:

Նոր սահմանադրութիւնը կը փորձէ տեւականացնել այս անարդարութիւնները եւ անշրջելի դարձնել մթնոլորտը Անդրկովկասի մէջ:

Աւելորդ չէ հոս յիշատակել, որ այն պարագային իսկ, երբ «Վիճելի» հողամասերու հարցը կարգադրուէր ի նպաստ Հայաստանի, դարձեա՛լ եւ վերստին Վրաստան ու Ազրպէյճանը իրենց հողային տարածութեամբ պիտի մնային մեծագոյն երկիրները Անդրկովկասի մէջ (Հայաստանի բաղդատմամբ):

«Վիճելի» հողամասերը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնեն (տարածութեամբ եւ ազգաբնակութեան քանակով).—

1.— Շարուր - Նախիջեւան.— 5.355 f. f., 104.960 շունչ, 11.270 Հայ: (*Պատերազմէն առաջ Հայերու թիւը այս շրջանի մէջ կը հասնէր շուրջ 54.000ի*):

2.– Լեռնային Ղարաբաղ .— 4.161 f. f., 125.299 շունչ, 116 հազար Հայ:

3.— Լեռնային Գանձակ.— 5.550 f. f., 90.000 շունչ, 60.000 Հայ:

4.— Ախալքալաքի շրջան .— 2500 f. f., 85.000 շունչ, 70.000 Հայ:

Այլ խօսքով՝ այս չորս շրջանները ունին 17.516 ք. ք. տարածութիւն, 405.259 ազգաբնակութեամբ, որմէ 257.274 (աւելի քան 63 առ հարիւր) Հայ:

«Վիճելի» հողամասերը ամբողջութեամբ կցելով Հայաստանին, մենք կ՚ունենանք 47.764 ք. ք. տարածութեամբ հայրենիք մը, որու ազգաբնակութեան (1.285.723 հոգի) 78 առ հարիւրը (1 միլ. 847 հոգի) կը կազմեն Հայերը, իսկ 22 առ հարիւրը (234.876հոգի) այլազգիները:

Այս պարագային իսկ Վրաստանը մեզմէ 40 առ հարիւր աւելի տարածութեամբ հողեր կ՚ունենայ (փոխանակ այժմու 130 առ հարիւրի), իսկ Ազրպէյճանը՝ 48 առ հարիւր (փոխանակ այժմու 180 առ հարիւրի):

Հայութեան իրաւունքները այնքան անդրդուելի էին այս հողերու վրայ, որ տարիներ առաջ, տակաւին Նախապոլշեւիկեան շրջանին, երբ տեղական (զեմստվօ) հաստատութիւններ պիտի մտցուէին Անդկովկասի մէջ (պարտադրաբար տեղի տալով վարչական նոր սահմանագծումներու), Վրացի Մենշեւիկները — տիրական ազգային հոսանքը Վրաստանի մէջ — կը յօժարէին, որ Ախալքալաքը մաս կազմէ Հայկական Շրջանին: Իսկ լեռնային Ղարաբաղի նկատմամբ բուն իսկ Խորհրդային Իշխանութիւնը նախաճշդած էր իր դիրքը, Ազրպէյճանի անդրանիկ Ցեղկոմի նախագահի՝ «ընկ.» Նարիմանովի ստորագրութեամբ հանդիսաւորապէս վկայելով, որ այդ շրջանը պիտի կազմէ անբաժան մասը Խորհրդային Հայաստանի: Այլեւս չենք խօսիր մասնաւորաբար Շարուր – Նախիջեւանի մասին, շրջան մը, որ հայապատկան հողամասով (Զանգեզուր) զատուած է Ազրպէյճանէն եւ կը կազմէ հայկական հողերու բնական շարունակութիւնը:

Ինչո՞ւ սակայն այսքան տմարդաբար կը յօշոտուի մեր հայրենիքը:

Հողային եւ ռազմական տեսակէտով այս հարցին պատասխանը կարելի է գտնել բուն իսկ «Նախկրայ»ի ստեղծումին մէջ, իսկ զուտ ազգային տեսակէտով այն եղեռնագործութեան մէջ, որուն ենթարկուեցաւ Հայաստանի առաջին իշխանաւորը, Աղասի Խանջեան:

«Նախկրայ»ը ստեղծուեցաւ միայն եւ բացառաբար Թուրքիոյ պահանջով: Այդ շրջանի ստեղծումով Քրեմլը ռազմապէս կը տկարացնէր մեր հայրենիքը, միաժամանակ բարեկամութեան առաւելագոյն երաշխիքը տալով իր զինակցին՝ Էնկիւրիի: Այս նոյն հիմունքով մեզմէ կը պոկուէին նաեւ մեր միւս երկու շրջանները, Լեռնային Ղարաբաղն ու լեռնային Գանձակը:

Քաղաքական այս բարդ հաշիւներուն կը միախառնուէր նաեւ այն առելութիւնը, որ վրացի պոլշեւիկները (Սթալին– Օրժոնիկիձէ - Բերիա եւայլն) կը տածեն դէպի հայ ժողովուրդը, տմարդաբար մեր հողերը յօշոտելով եւ Խանջեաններն իսկ անձնասպանութեան մղելով:

Նոր սահմանադրութեամբ նախապատրաստուող ազգային ճշմարիտ աղէտքը ոչ թէ եղածին *մէջ է, այլ* գալիքին*: Անուրանալի է, որ այս յօշոտումները* նախապատրաստութիւններ *են մի ինչ որ գործի՝ որ կը նախատեսնուի ԱԳԱԳԱՅԻՆ մէջ:*

Հաշտուիլ այս նոր սահմանադրութեան հետ կը նշանակէ հաշտուիլ Հայութեան մահուան հետ:

Արիւնոտ արարքներով յղի մթին շրջան մը կը բացուի Թուրքիոյ եւ Անդրկովկասի քաղաքական հորիզոններու տակ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ ԻՐԱՔԻ ՄԷՋ

Հինգշաբթի պետական հարուած մը տեղի ունեցաւ Պաղտատի մէջ: Զինուորական օդանաւեր ռմբակոծեցին քաղաքը: Կառավարութիւնը հրաժարեցաւ:

Պետական հարուածը կատարուեցաւ օժանդակութեամբ Իրաքի բանակին: Ճիշդ է թէ զինեալ բախումներ տեղի չունեցան, սակայն անխուսափելի էր արիւնհեղութիւնը՝ եթէ դիմադրութիւն մը փորձուէր: Նախ օդանաւային տորմիղն էր, որ երեւցաւ մայրաքաղաքին վերեւ՝ տեղալով կառավարութեան ուղղուած վերջնագրին պատճէնները: Կառավարութիւնը կը հրաւիրուէր իր հրաժարականը ներկայացնելու նոյն հետայն:

Կառավարութիւնը, տեսնելով որ կացութիւնը անյոյս է, որոշեց հրաժարիլ: Վարչապետ Ջաֆ. Եասին փաշա եւ իր նախարարները հեռացան մայրաքաղաքէն: Բանակը գրաւեց Պաղտատի կառավարական բոլոր հաստատութիւնները: Քիչ յետոյ երիտասարդ թագաւորը, Կազի Ա., պաշտօն յանձնեց Հիքմէթ Սիւլէյմանի՝ կազմել նոր դահլիճը:

Նոր վարչապետը ծանօթ է իբրեւ ախոյեան իր երկրին ամբողջական անկախութեան, Թշնամի՝ անգլեւիրաքեան դաշնակցութեան: Կ՚ըսուի թէ վարչապետը կը շարժի քիւրտ Սրաքի պէկի թելադրանքով:

Պետական հարուածին լուրը Լոնտոն հասաւ եւ մեծ յուզում պատճառեց: Որքան ալ Իրաք անկախ պետութիւն մը կը կազմէ եւ Անգլիոյ չիյնար այլեւս պահպանել երկրին կարգն ու կանոնը, այսուհանդերձ բրիտանական կայսրութիւնը մեծ շահեր ունի տակաւին Իրաքի մէջ: Զինուորական այսպիսի շարժում մը կրնայ որոշ բարդութիւններ ստեղծել Մերձ. Արեւելքի մէջ, ինչպէս կը գրեն Լոնտոնէն: Այս պատճառով, Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի անգլիական ուժերու հրահանգ տրուեցաւ պատրաստ գտնուիլ որ եւ է հաւանականութեան առջեւ:

ՀԱԼԷՊԻ ԴԷՊՔԵՐԷՆ ՎԵՐՋ

Երեսփ. ընտրութիւններ

Հալէպի «Եփրատ»ը կը գրէ թէ 20 Հոկտեմբեր թուականով.—

Հալէպի մէջ հոգեւոր պետերու եւ ազգայնական կազմակերպութեանց նախաձեռնութեամբ՝ կազմուեցաւ հակիչ եւ տեղեկատու յանձնաժողով մը, որ իր առաջին նիստը գումարեց Հոկտեմբեր 17ին: Շէյխ Ապտիւլ Գատէր էֆ. Աէրմէնի համառօտակի բացատրեց իրենց կատարելիք գործը եւ անոր օգտակարութիւնը: Խօսք առին Նաջիմ Գուբսի եւ Սաատէտտին պէյ Ճապրի: Միաձայնութեամբ որոշուեցաւ.

1.— Ամէն օր նիստ գումարել առտուն ժամը 10.30ին:

2.— Ուրբաթի եւ կիրակի պազարները շարունակել ըստ առաջնոյն:

3.— Նշանակել հակիչ խառն մարմին մը, որպէսզի խռովութիւն չպատահի այդ պազարներուն մէջ:

4.— Կարելիութեան սահմանին մէջ արգիլել ժողովուրդին հանդիսաւ ու խաղաղութիւնը խանգարող մարդոց հաւաքումները եւ խօսակցութիւնները, հակառակ պարագային՝ լուր տալ Քիւթլէին:

5.— Անկեղծ ըլլալ հանդէպ հանրութեան եւ հայրենիքին շահերուն:

6.— Գաշտօն տալ Տօքթ. Հասան Ֆուատ պէյի, որ գրաւի հայ քարականներու խնդրով:

**** Սաատուլլահ պէյ Ճապրի, որ կ՚ըսուի թէ պիտի ստանձնէ Սուրիոյ կառավարութեան վարչապետութիւնը, ճառ մը խօսելով Հալէպի մէջ, թելադրեց ապրիլ եղբայրօրէն, յանուն սուրիական հայրենիքին բարօրութեան:*

ՀԱԼԷՊԻ ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ.— Հալէպի հոգեւոր պետերը, կը գրէ «Եփրատ», հաւաքուելով կաթոլիկ Ասորիներու առաջնորդարանին մէջ, խորհրդակցեցան երեսփ. ընտրութեանց մասին: Ցանուն այս հաւաքոյթին, Արտաւազդ եպիսկ. մեկնեցաւ քաղաքապետին մօտ, որ տուաւ հարկ եղած բացատրութիւնները: Քաղաքապետ Նաչիպ պէյ հաղորդեց սակայն, որ այս անգամ Հայերը միայն մէկ երեսփոխան պիտի տան Հալէպէն, համաձայն կոմս տը Մարթէլի բացորոշ հրահանգին:

Հալէպի «Էքլէրէօր տիւ Նօռ» թերթը կը գրէ թէ երեսփ. ընտրութեանց ցուցակներու կազմութեան ժամանակ, տեսնուած է որ ընտրող Հայոց թիւը նուազած է,— 1931ին կը մասնակցէին 9150 հոգի, այժմ 4000 հոգի, հակառակ այն իրողութեան որ 1931էն ասդին ընտրողի տարիքը թեւակոխած հայ երիտասարդներուն թիւը 2500ի կը հասնի: Ուրիշ քրիստոնեայ ընտրողներու թիւն ալ պակսած է, ընդհակառակն իսլամ ընտրողները աւելցած են 10.000ով: Այս հաշիւով, Հալէպ փոխանակ 5 իսլամ եւ 5 քրիստոնեայ երեսփոխան տալու, պիտի տայ 6 իսլամ եւ 4 քրիստոնեայ երեսփոխան, (Հայերը 1):

ՊՈԼՍԷՆ կը հեռագրեն թէ թրքական կառավարութիւնը, չէզոքութիւն պահելու համար Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ, արգիլեց իսկ չհանդիսանայ՝ եթէ սովետական նաւեր ուզեն անցնիլ Տարտանէլէն, զինամթերք տանելու Մատրիտ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՆՈՐ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Անուններն ալ կը փոխուին, համաձայն դարաշրջանի ոգւոյն: Կը նշանակէ թէ անունները կը մտնեն մարդոց նկարագիրը: Անմահն Պարոնեան առտիկա նկատած էր կանուխէն: Արդարեւ, կրնա՞ք երեւակայել, որ Կուռնելիոս անունով մարդ մը բանաստեղծ ըլլայ,— անունն իսկ կ՚ըսէ թէ Կուռնելիոսը եթէ կաւզ մէկը չէ՝ կառապան մըն է, բէեւ Ֆրանսացիներ նաեւ դրամատիկ թատերագիր մը ունին այդ անունով:

Վերջապէս անունը կը բնորոշէ մարդոց նկարագիրը,— Տիգրան մը չի կրնար քաջ չըլլալ:

Հետաքրքրական է մեր անուններուն պատմութիւնը: Այդ հարցով գրաւած է, առաջին անգամ, փրոֆ. Հ. Աճառեան (տեսնել Բանբեր, Ա. տարի, թիւ 4):

Աճառեան այսպէս կը դասաւորէ մեր անունները.—

Նախահայկական անուններ — Արամ, Մանաւազ, որոնք խալդական ծագում ունին:

Մազդեան անուններ,— Հայկ, Արտաւազդ, Արայ, որոնք հաթական կամ փռիւգիական ծագում ունին բերեւս:

Բուն հայկական անուններ.— Տիգրան, Թադիկ, Իշխան, Թոռնիկ, Զարմայր, Աստղիկ, Առնակ:

Պահլաւական անուններ.— Վահան, Սեպուհ, Խոսրով, Զարեհ, Համազասպ, Գիսակ, Արտաշէս, Տրդատ:

Ասորական անուններ.— Արշամ, Աբգար, Բարգամիրան, Եղիշէ:

Եբրայական անուններ.— Մովսէս, Դաւիթ, Աբրահամ, Սամուէլ, Գաբրիէլ, Եսայի, Զաքարիա:

Յունական անուններ.— Գէորգ, Բարսեղ, Կիրակոս, Ղեւոնդ, Ստեփան, Հռիփսիմէ:

Արաբական անուններ.— Մլեհ, Ապլղարիպ, Համամ (ճնճղուկ):

Լատինական անուններ.— Անտոն, Հերում, Զապէլ, Ալիս:

Հայ - կրօնական անուններ.— Աստուածատուր, Ցարութիւն, Խաչիկ, Մխիթար, Առաքել, որոնք յունարէնէ կամ եբրայերէնէ թարգմանութիւններ են եւ կը համապատասխանեն նախնեաց անուններուն,— Թէոդորոս, Անաստաս, Սրաւրի, Սէթ, Ափոսթոլ:

Հայ ժողովրդական անուններ.— Վարդիթեր, Հերիքնազ, Ջանազան, Նորաբեր, Լոյսպարոն, Շաղոսկի:

Թրքական անուններ.— Ասլան, Թուրփանտա, Ջիւանշիր, Հախնազար:

Եւրոպական անուններ.— Վիքթորիա, ժօժէն, Վիրժին, Ժոզէֆ, Ճիվան, Եդուարդ, Ալպէր:

Ռուսական անուններ.— Օլկա, Իվան, Սաշա, Կատիա:

Հայ - ազգային անուններ.— Ազատ, Հրազդան, Արմենուհի, Մասիս:

Յեղափոխական անուններ.— Վրէժ, Կայծակ, Շանթ, Կորիւն:

Գան մը կենանք:

Ինչպէս կը տեսնէք, դարաշրջանի եւ մեր պատմութեան ոգիին համաձայն կրեր ենք անուններ, որոնց իմաստն իսկ դրուագ մը կը կազմէ Հայոց պատմութենէն:

Կ՚ըսէինք թէ անունները իմաստ մը ունին: Առնենք եբրայական անունները.—

Աբրահամ կը նշանակէ *հայր բազմութեան*: Սողոմոն՝ *խաղաղասէր*: Դաւիթ՝ *սիրեցեալ*: Սամուէլ՝ *Աստուած լսեց*: Աւետիս՝ *լեռնաբնակ*:

Առնենք յունական անունները.— Գէորգ կը նշանակէ *երկրագործ*: Գրիգոր՝ *արթուն*: Փիլիպպոս՝ *ձի սիրող*: Ագաթի՝ *աէր*: Կիրակոս՝ *տէրունի*: Հռիփսիմէ՝ *անկեալ*: Ստեփան՝ *պսակ*:

Այսպէս է որ երբ Հայաստան կարմիր գօտի կապեց, բոլշեւիկեան ուանդութիւնը ուզեց որ Հայոց անունները եւս ունենան խորհրդային վարչաձեւը յիշեցնող նշանակութիւններ.— Այդպիսի անուն մըն է *Հոկտեմբերիկ*:

Ֆրանսական յեղափոխութիւնն ալ ժամանակին զբաղած է այսպիսի անուանափոխութեամբ: Սակայն Մեքսիկացիներն են, որ ամէնէն աւելի այլանդակութեան տարած են անուանափոխութիւնները,— երեխաներ կան որ կը կրեն այսպիսի անուններ *Սահմանադրութեան 23րդ յօդուած*, *Եօ յեղափոխութիւնն եմ*, *Կեցցէ Նախագահը*:

Վերջապէս:

Արտասահմանի մէջ ունինք համաշխարհային յեղափոխութեամբ տարուած հայ համայնավարներ,— անհրաժեշտ է գտնել ասոնց եւս յարմար անուններ, որպէսզի կարենան արժեցնել իրենց գործը գաղութներուպատմութեան մէջ: Կ՚առաջարկեմ հետեւեալ անունները.—

Տանձուկէս (այսպիսի անուն մը կրողը արդէն յաջողած կ՚ըլլայ յեղափոխելու եթէ ոչ ամբողջ աշխարհի, գէթ աշխարհի կէսը): Խեյրէ - Պակաս (այսպիսի անուն մը կրողը պարպած եւ մաքրած կ՚ըլլայ իր գանկին բուրժուական բովանդակութիւնը):

Տանձուկէսն ու Խեյրէ - Պակասը անէն օր կը տեսնէք ձեր շուրջը, մեր գաղութներուն մէջ,— կանչեցէք զանոնք իրենց նոր անուններով:

ԱՐԱԶ

"ԵԹԷ ԿՌՈՒԻ ԾԱԳԻ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ..."

Տորիոյի կուսակցութիւնը ճաշկերոյթ մը ունէր ուրբաթ երեկոյ, Մարսիլիոյ մէջ: Այս առթիւ Տորիօ ճառ մը խօսեցաւ.

— « Մոսկուա կ՚ուզէր որ Ֆրանսա պատերազմի Թուրիոյ տեղը: Ըսին թէ կը չափազանցենք: Հիմա տեսան որ այդպէս չէ: Արմատականները առիթ տեսան Գիարիցի մէջ: Սակայն համագումարներու բանաձեւերով չէ որ կարելի պիտի ըլլայ խուսափիլ վտանգէն: Ժող. Ճակատի միւս անդամներն ալ յուսախաբ եղան, բայց կը սպային՝ եթէ կը կարծեն թէ ամէն բան կը շտկի նախարարական վերակազմութեամբ:

Անհրաժեշտ է դիմել ուրիշ միջոցի, վասնզի Ռուսերը կը շարունակեն իրենց խաղերը: Անոնք չյաջողեցան մեզ նետել պատերազմի մէջ, բայց պատրաստ են պատերազմը իրենք սկսելու՝ մեզ քաշելու համար իրենց ետեւէն: Դէթ առ այժմ յաջողեցան մեկուսացնել մեզ ամբողջովին: Գերմանիան եւ Իտալիան, հակառակ իրենց հակամարտ շահերուն, որոնք իրարու կը բախին կեդր. Եւրոպայի մէջ, միացան՝ թումբ կանգնելու համար դահավէժ վտանգի մը առջեւ: Պալքանեան փոքր պետութիւնները, հակառակ իրական բարեկամութեան, ահա կը հեռանան մեզմէ: Պելժիա չէզոքութիւն յայտարարեց, որպէսզի մեզի հետ չքշուի աղէտին մէջ: Այս ամէնը անոր համար, որովհետեւ ճշգրտօրէն դաշինք մը մեզ կը կապէ Ռուսիոյ եւ տխմար գաղափարական մը խանդավառած է մեր կառավարութեան պետերը:

Վաղը Սպանիա կը գտնէ իր խաղաղութիւնը: Այնտեղ ձախողումի մատնուեցաւ Մոսկուան, բայց մենք այնտեղ եւս գործեցինք անդարմանելի սխալմութիւններ: Թող չըսեն թէ մեր կառավարութիւնը չէզոք է: Ան բացէ ի բաց պաշտպան կանգնեցաւ Մատրիտի մարդոց, որոնք ուրիշ բան չեն բայց եթէ գործակալները Մոսկուայի: Այժմ սպասեցէք հակահարուածին որ շատ շուտ պիտի նստի մեզի: Արժանի ենք այդ հակահարուածին:

Այսպէս, մինա՞կ ենք բոլորովին Եւրոպայի մէջ, մինակ մնացինք Ռուսի-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊԱՏԵՐԷՆ ՆԵՐՍ

Ո՞Վ Կ'ՈՒԶԷ ԳՆԵԼ ԶԻՍ...

Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆԻՆ

Բաց բարի արեւ։ Նշենին նորէն ծաղկեր է։ Ցոյս ու լոյս, գեղ ու գեղգեղանք, կեանք ու ծիծաղ, երգ ու ժպիտ, սէր ու երանութիւն, չարժում եւ ապաղայ։ Մոռացո՞ւմ, թմբի՞ր։ Նշենին նորէն ծաղկեր է։

... Ցանկարծ հորիզոնէն սեւ ամպ մը։ Կասկածի ստուեր մը փորձուած պատանքով կը մթագնէ ամէն ինչ, լուրեր աստղի պէս հետզհետէ կուտակուած ամպերը կը մարակեն։ Բօթաբեր խորշակ մը լուսամուտներէն ներս հիւսիսի քամիին հետ գգալբառուքի մէջ չի թողուր ճրագ վառել։ Կարկուտի խոշոր հատիկներ տանիքները կը թակեն։ Օդին մէջ պառաւ վհուկը փոթփոթ մերկ փորը կը ճանկռտէ՝ վամփիրի մը պէս, որ կմախացած մերկ սրունքները աքցանի նման բացած է մեր գլխուն վրայ ու թոյնը կուպրի պէս բերնէն կը հոսի։ Թաթառը փողոցները կ'աւլէ եւ օձագալար սիւներ դիւային պարեր կը յօրինեն վիրվար։

Արեւը մթագնած է այլ եւս, լոյսի նշոյլ մը իսկ չկայ։

Կեանքն ու ծիծաղը մահասարսուռ ծամածռութիւններու փոխուած են։ Ձեւակերպեալ վրդովումի տխրապատութեան գիրի ոչ ոք իր սեփական երգիծը կը դառնայ եւ անհամար բազմութիւններ դէպի անստուգութիւն կը դիմեն։

Ծեկերը ժամանակ չունեցան վերջին ոսկը կլլելու։ Մօր օրօրը իր լեզուին վրայ եղեամի պէս նստաւ։ Հօր գնած հացը փողոցը շուներուն առջեւ մնաց։ Աշուղը կիթառին լարերը իր ձեռքով պոկեց։ Գրիչը մելանին մէջ խեղդուած ի զուր բանաստեղծին բարպասեց։ Բոսոր չրթներու համբոյրներ կափկափ զուլէութեան փոխուեցան։ Երգողները զարհուրելի հոնդիւններ արձակեցին։ Աշխատանքը ստնահար դժնէանկ ուրուական։ Եւ մուրճերու ձայնը հեռաւոր միրապներէն լսելի։

Դարձեա՛լ ... դարձեա՛լ ...

Եւ արդարութեան մաղաղաթէ ապագամաղիրը դեռ թաց էր, երբ մենք դարձեալ տարագիր. մեր արեւը խամրեցնելու համար այս անգամ նոյն արդարութեան հովանիին տակ։

Այսպէս եղաւ որ ես ցուրտ առաւօտ մը ինքզինքս գտայ աշխատանոց-գերանոցի մը պատերուն տակ։ Գոց դրան առջեւ չչմած, չուարուն ու կարկտահար։ Նոյն անկիւնի քարին վրայ եւ սկսայ մունետիկի պէս կանչել։

— Զիս կը ծախե՛մ, ո՞վ կը գնէ՛։

Ո՞վ պիտի գնէ։ Նստած եմ քարի մը վրայ եւ տղոսր ճերմակ ձիւնը կ'իջնէ վրաս, առատ առատ։ Զմռսո՞ր զիս, պղուորս, սառեցայ, «Հէ՞յ», ու քուզրուանքս կը տարցնէ զիս։ Տեսիլնե՛ր, տեսիլնե՛ր ժապաւէն առ ժապաւէն կուգան ու կ'անցնին։

Ես անգութ եմ այսօր, սուր շեղբ մը կը հանեմ յիշատակի դրպանէս, ու կը կտրեմ չոր հացը, կը թրջեմ ձիւնով ու կը ծամեմ, կը ծամեմ։ Ես հացի մարդ եմ հիմա։ Անչափ թափառած եմ մարդոց մէջ, որ իրենց հայրենիքը իրենց աչքերուն մէջ կը ճանչնամ։ Եւ որքա՜ն դժբախտ հայրենիքներ կան չուրջս։ Ահա սա մէկը, բախտակից Սպանիան է, ուր այսօր, դարերու կուտակուած տարբեր աբիններ վիրար առելութեամբ կը յօշոտեն։ Հա՛, հա՛, հա՛ կարմիր սաւան են ցուցուցեր ապանիական ցուլին, եւ երբ թոռէատորը պարտուի, վտանգը հանդիսականներուն է, բարեկամներս։

Սա միւսը, գիտեմ նոյն իսկ որ փիամոնթէ մըն է։

Հայկականութիւնը վարակած է տիեզերքը։ Ոչ ոք կ'ուրանայ ինքզինք ուրիշի «մեծութեան» մէջ եւ ատոր համար է, որ իշխանաւորներ չուզեցին գիջիլ. ու դաւադրեցին մեր ազատութեան սարգաստանները պատռելով, իրենց սեփական նուաճումներու ապահովութեան համար։ Բայց հարցուր այս մարդոց եւ պիտի խօսին իրենց հայրենիքէն, իրենց անուններով, ահա Ճենովացի մը, Սիկիլիան, Գալավրէզ կամ բարի Վենետիկեցի մը։ Միստր Կոլլեցիանօ, Մամորքանօ, Ջոպբօ-Քաթալոնիա՛ ...

Թշուա՜ռ մարդկութիւն, բռնաբարեցին անհամար հայրենիքներ ու դեռ յաւակնութիւն ունին նորանոր ազգեր իրենց միակ մականին ենթարկելու։ Ես կը հաւատամ, որ, — օր մը — դարաւոր անարդարութիւնը կը կործանի։ Ազգեր անհատներու պէս պէտք կ'ըլլան իրենց երակներէն հոսող արեան, եւ հայկականութի՛ւնը պիտի փառաբանուի իբրեւ իրենց մեծագոյն առաջնորդը։

Շեղբս զողղողուն չրթներուս վրայէն կը սահեցնեմ երգումի պէս, ու ձիւնին չաղուած խմորը նուիրական մարմնոյ պէս կուլ կուտամ։ Հատեր է հացը ձեռքիս։ Կը դադրիմ արծալէ, ու կը մօտենամ բացուող երկաթէ դրան՝ ուրիշներու հետ վաղուան հացին համար։

Մուրհոտացի մը արեւահար առելութեամբ զիս կը հրէ։ Ցաւակնոտ փորթուկէզ մը գլխարկը կը շտկէ։ Ռուտէնկօթ եւ պոմպէ գլխարկ հագնո՞ղ ալ կայ մեր մէջ։ Լեհ մը ոստեբընով զեռ կը հայհոյէ, եւ երկնքէն ինկած Մէջեցի մը փորհնեալ բերանը կը բանայ։

— Հո՞ս ես ձեր պաշտած խորոզը ...

Համաշխարհային տառապ լուսոյն կը սկսի, երբ ներսէն համակրելի սիգով մարդ մը ձեռքէ ընտրութիւն կ'ընէ։ Ես ընտրուածներէն եմ ու դուռը մեր ետեւէն ձիւնը աւլելով կը փակուի։

Ամէնքս ալ նորագիր ղեկուորներու պէս կիսաչրջանակ մը կը կազմենք, հոգը չողինքի պէս մեր բերաններէն կը վազէ ու ջերմուկ վառարանը մեր վրայի ձիւնը կը հալեցնէ, ջուրի բարակ ակօսներ կը ձեւանան մեր ոտքերուն տակ։

Կարմիր այտերով ու խնամուած փորով մէկը ներս կը մտնէ, ու կը սկսի մեզ քննել ոչխար գնելու պէս, կրգամ որ մեր բախտը անոր մատի շարժումէն կախուած է, որովհետեւ մեզմէ ամէն ոք աչակերտի մը պէս ինքն իր վրայ կը կծկուի, լեզուն ու վերարկուն կոճկելով։ Մի առ մի կ'երթանք ներկայանալ իր սեղանին առջեւ, ինչպէս ծուխ մը կը խոստովանի իր տէրտէրին փիլոնին տակ։ Ցանկարծ զապուած ծիծաղներ լիաթոք խնդուքի կը փոխուին՝ երբ շարքին մէջէն կը ներկայանայ մարդանման մէկը։ Ուրիշ սկսիմ, նոյնն է, ոտք եւ գլուխ քաղաքիրթութեան բարիքներով պճնուած, անիղուէ Այձնիքացի մըն է։ Դիրք է ծակ պոմպէ գլխարկ մը եւ գլխէն ալ վար չառներ որ տեսնենք կերպարանքը։ Մազոտ մը փետ Հրեան, որչափ զուարճացած ըլլալու է ծախած ատեն։ Կիսամերկ կուրծքը զոցուած է ռըտէնկօթով մը, որուն յամբակին վրայ դեռ կը մնայ սպիտակ նարնջածաղիկ մը բեկորը ու մարգարիտի պէս օճիններ անոր չուրջը։ Մուէն ծուէն տաբատ մը եւ անկապ լուաթին կօշիկներ իրարու կը մխանան պարտկելու համար մերկ ու բորբոսած ոտքերը։ Կ'ողբամ դժբը Քլոյատակրան, Հարիւր տարին չրայե՞ց սեփական ծածկոց մը ունենալու համար։

Ծօսիլ չի գիտեր, բայց ոչինչ, քանի մը որէն քուքանամ կ'ուժովնայ, երբ ծակ եղէցին վրայ, սիկարէթի թուղթ մը փակցնէ ու երգէ, պարէ, տայ իր մուշաչոն չաղանակ մազերով մորը հետ։

— Թոավախա՛ լա՛ մուխէ՛րը, Թոավաճա պուչէնօ, հէլի հոլա։

Կը մտնա՛յ, կը մտնայ ամէն բան, կարմիր թաշկինակը մէջքին։ Հաւանաբար ափրիկեան արիւով արբեցած լաւին հոն իր վրանին առջեւ այսպէս երգեր է կարաւող պընձէ արձանները պորտը խառնելով։ Եւ այս մարդը նոյն երգը պիտի երգէ վաղը, հոս, իր խրճիթին մէջ, քրտնաթոր առաւօտը ընելով, լքուած-լկռուած սպիտակ անօթիուհիներու հետ։

Կեցէք քիչ մը աշխատի ու աշխատցնէ։

— Թոավաճա՛ ...

Ահա ուրիշ թիփ մը։ Գարզաղէս գէշեր։ Կարմիր հաստ չրթունքներով ու խորամանկ փոքրիկ աչքերով։ Ջինուորական հագուստը սեւ ներկած կամ գնած, բայց անպայման դինուոր եղած է 14ի եղեռնագործութեան, քանի որ չներկուած, վարձատրութեան շարանիշ մը կը կրէ իր յամբակին վրայ, ու ժամանակն է որ ես պատմեմ հիմա.— Ճերմակ ձեռքեր փակցուցին ժապաւէնի այս գծերը երբ վարձատրութիւն անապատներէ, տափաստաններէ, վայրի անտառներէ բերուած այս գոյնզգոյն մարդակերպներու կուրծքին, երբ անոնք դեռ իրենց մախաղներուն մէջ կրծուած գլուխներ ունէին ...

Ես ձեզ ներկայացուցի ընկերներէս ոմանք առ ի քաղաքավարութիւն ...

Երկու տանեակ «բախտաւորներ» անկո՞ղ եղած ենք ու բոլորս ալ օտար։ Գէշ նշան,— անզացին ճաշակին յարմար գործի մէջ չէ որ պիտի աշխատինք ուրեմն ... Այսպէս գործարանի մէկ մերտար փոսէջ մը գանգատ ներս տարաւ գեղեցկելու նեխած ջուրով ծաղկամանի մը մէջ։

Բիչ մը վերջ դալկացած գիմազծով մարդ մը մեզ կ'առաջնորդէ վիճակուած բաժանմունքները եւ ես ձուլարանի վիճակուած եմ։

— Եկո՛ւր, կ'ըսէ ինծի, Փափիլ տ'Արմէնի։

Ալ ի՞նչ փափիլ, հիմա մենք ենք հոս։ Փափիլ տ'Արմէնին ստեղծուեցաւ, որպէսզի բուրժուաները միջոցին մէջ տարածուին, որ մարդիկ իրենց ապականութիւնները անհետացնելու յոյսը անոր կապեն։ Անոր մեհենական ծուխէն ներշնչուի։ Ալ ի՞նչ փափիլ, հիմա մենք ենք հոս, կուշտ կուշտ հոտուըտացէք մեզ, մեր արիւնը, եթէ կ'ուզէք սրբանալ, ո՛վ սրբազան բոզեր։

Ով «որդեգրող մեծագոյն հայրենիքս» որդեր, հաստատուն կամքով կը կրծեն, վառէ փափիլ տ'Արմէնին, չէ՞ս տեսներ։

Մէկ չունչով օրը իրկուն կ'ընեմ եւ անձագարանքս ասելի կը դառնացնէ յագնարեկ մարմինս։ Տուն կը դառնամ ինձ սպասող կեանքի ընկերս մասնակից ընելու չունեցած ուրախութեանս։

Ե. Կ. Ն. — ՎՇՏՈՒՆԻ

ԵՐԳԻԾԱՇԽԱՐՀ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

ՖՐԱՆՔԻՆ ԱՆԿՄԱՆ ՇՈՒՐՋ

Կ'ըսեն.— Ֆրանքը ինկաւ։

Հետաքրքիր է գիտնալ թէ ո՞ւր ինկաւ սա մարդոց պաշտած Ֆրանքը։

Ջո՞ւրը ինկաւ.— ո՛չ։

Փողո՞ց ինկաւ.— ո՛չ։

Մեր կոկորդը կամ մեր գրպա՞նը ինկաւ.— Հազար անգամ ո՛չ։

Ո՞ւր ինկաւ ուրեմն։ Ես կը կարծեմ որ տեղ մըն ալ չինկաւ։ Հոն է ուր որ էր, այնպէս է ինչպէս որ էր։

Աւա՜ղ, ինկողը մենք ենք ու ապուշօրէն կը կարծենք որ Ֆրանքն է ինկած։

Ֆրանքին բան մըն ալ չէ եղած։ Ան իր տաք ու չքեղ տեղն է, իր գահին վրայ, իր պալատին, իր տաճարին մէջն է։

Կը կրկնենք յիահաւաչ՝ մենք ենք ինկողը։

Եւ ճիշդ է որ մէկուն անկումը անխուսափելի կերպով կը պատճառէ ուրիշի մը բարձրացումը։ Ու այսպէս, մենք ինկանք ու գիները բարձրացան։

Չկարծէք թէ աշխատաւորներուս միայն գիները բարձրացան։ Ոչ, սիրելիներ, բարձրացան կովուն, եզին, հորթին, էշուն, ձիուն ու խոզին մինչեւ գիները։

Ինչպէս նաեւ գիները հացին, լուբիային, բրինձին, քացախին ու ածուխին։

Մանաւանդ այնչափ չատ կը խօսուի ածուխին գինին բարձրացման մասին։

Այնքան բարձրացաւ ածուխը որ այս ձմեռ փոխանակ մեր առջեւ վառելու՝ մեր գլխուն վրայ պիտի վառի։

Կը մաղթենք որ առատ ձիւն տեղայ մեր գլխուն վրայ ու մարէ մեր զազաթէն բարձրանալիք .. ծուխը։

ԼԵԶՈՒԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐ

Բիզա անուն թուրք մտաւորական մը, Թուրքերէն Թան օրաթերթին մէջ, ուսումնասիրութեամբ մը կ'ապացուցանէ թէ մեռաքեր հնագոյն եղած են Թուրքերը եւ ոչ թէ Չինացիները, ինչպէս կը հաւատացուի։ Եւ հաստատելու համար իր նոր տեսակէտը կը հրամցնէ բազմաթիւ վկայութիւններ, չմոռնալով մանաւանդ որ չինական աղբիւրներն ալ նոյնը կը յայտնեն։

Տակաւին Բիզային չպիտցածներն ալ կան։

Հին Չինացիները մեռաքեին կ'ըսէին.— Թուրք-չափա-ցինկ, որ թարգմանի «Թրքական գեղեցիկ կերպար»։

Ասկէ զատ, Լաօ-Զը, չին փիլիսոփան գրած է.— «Թուրքերը առէք ծծեցէք, տորբեցէք, անոնց կոկորդը սեղմեցէք ու գետին նետեցէք։ Բան չեն ըլլար, քանզի կը նմանին օձին, ինչպէս նաեւ իրենց մեռաքեին»։

Ինչո՞ւ Բիզա պէյը կանգ կ'առնէ միայն մեռաքեին վրայ։ Ինչեր կան դեռ մեռաքեին տակ ...

— Պէզէ՛, պայ Բիզա, պէզէ՛ ...

Ես չարունակեմ պեղումը, եթէ կ'ուզես։

Մոմիան ալ թրքական է։ Հին Եգիպտոսի մէջ մոմիա պատրաստողները թուրք արուեստագէտ-գիտուններ էին։ Բառը արդէն կը վկայէ մեր ըսածը։ Մոմիան աղաւաղումն է մամ խաղիին (մամի խիղ)։ Մամի խիղին մէջ զանազան համեմներ խառնելով է որ կը զմռսէին դիակները։ Այս մասին ի նպաստ Թուրքերուն, կը հաստատէ նաեւ ԺԳ. դարու (Ն. Ք.) աստղ բժիշկը Աբու Մանսը Աբբաս Մուսեր։

Երաժշտութիւնը առաջին անգամ ապպային արուեստ ընողներն ալ Թուրքերը եղած են։ Եւ ճիշդ այդ պատճառով Թուրքերը «երգծին» կ'ըսեն թիւրքիւ։ Իւ գէնտերէն եւ պաշտուերէն կը նշանակէ արուեստ, որով թուրք արուեստն էր երաժշտութիւնը։

Զարմէ՞ք որ պայ Բիզա իմ այս գիւտիս առթիւ կազղէ մը կամ մաճի մը երգէս, սաղաճի տեսակէն։

Քաղաքակրթիչ եւ արուեստագէտ թուրք ազգը ուրիշ բան մըն ալ հնարած է.

— Թրիւֆը։

Թրիւֆը չէ այլ բան բայց եթէ մէկ փոփոխակը (թիւրք բառին)։ Ու թրիւֆ կը նշանակէ անպարարաձեւ վարպետութիւն, տուեթեան կերպ, դողնալու ձեւ, խաբելու եղանակ։

— Այո՛, թրիւֆ, սէվկիւլիւմ վէ ազիզիմ, պայ Բիզա։

Ուրիշ բառ մըն ալ կայ թուրքիթ ազգային։ Զեմ գիտեր թէ սեւ ալ Թուրքերը չինած են.

— Թիֆըը։

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Բժիշկ բարեկամներէս Տոքթ. Մովսէսեանը լսեցի որ հիւանդ պառկած է։ Գացի այցելութեան։

Հետաքրքրուեցայ անշուշտ իր վիճակով։ Թոքերը բորբոքած էին, կը հազար։ Ըսաւ.

— Գաղ առի։ Գէշ կերպով մսեցայ...

— Բայց ո՞ւր, ե՞րբ, ի՞նչպէս ...

— Անցեալ շաբթու, «Ուսումնասիրաց» մրութեան սրահին մէջ, գիշեր ժամանակ .. սրահը չատ պաղ էր չատ պաղ ...

— Սակայն ի՞նչ գործ ունէիր այդտեղ ...

— Բժշկական դասախօսութիւն մը կուտայի «Կաղապաութեան հետեւանքներ» նիւթին չուրջ։

— Ի՞ կատարեալ։

— Լաւ, սակայն, սիրելիս։ Այդ չահեկան նիւթին չուրջ խօսած ատենս պաղ եմ առեր։ Ու պաղ են առեր նաեւ ունկնդիրներէս հինգ հոգի, որոնք ինծի դիմեցին իբրեւ պաղառութեան մասնագէտ։ Դժբախտաբար սակայն ի վիճակի չէի ոտքի ելլելու եւ մէյմէկ այցելումէն գանձելու։ Թողունք մեր սորբեալ յանձախորդներէն կորանցուցածներս։ Փոքրիկ աղէտ մը, վերջապէս։

— Կատարեա՞լ է հիմա։

— Կատարեալ յիմար է այն բժիշկը որ բժշկական դասախօսութիւններու հետեւ է, մանաւանդ վտանգաւոր ժամանակի մէջ։

ԳՐՈՂՆԵՐ ՈՒ ՄԵԼԱՆ

Տարօրինակ բարեկամ մը անուններու ցանկ մը ներկայացնելով ինծի ըսաւ.

— Այս մարդիկը գրողներ են իրականութեան մէջ։ Սակայն ճշմարի՞տ է սանոր կոչել խմբագիր, բանաստեղծ, երգիծաբան, յօդուածագիր ու թղթակից ...

— Այո՛, ճշմարիտ է ...

— Բայց արժէք մը չեն ներկայացներ։

— Ատ ալ կրնայ ճշմարիտ ըլլալ ...

— Ուրեմն ինչո՞ւ կը գրեն։

— Ատոր դժուար է պատասխան գտնել...

— Բայց վերջապէս պէտք է պատասխանել։

— Շիտակը չեմ գիտեր։

— Իսկ ես գիտեմ։ Կամ կը կարծեմ գիտնալ ...

— Մտիկ կ'ընեմ ...

—Այդ մարդիկը հաւանաբար կը գրեն մելան սպառելու համար։ Կը գրեն ուրիշներուն ալ տխրօրակը բանալու եւ մելանի մեծ սպառում ընել տալու համար։ Կ'ենթադրեմ որ մելանի գործարաններու կողմէ վճարուած են։ Այո՛, կը գրեն յանուն մելանի սպառման։

— Այս ռէժիմի դարուն մէջ անկարելի ոչինչ կայ։

— Այո՛. սակայն տարին անգամ մը գոնէ թող արտադրեն ... մելանոյշ յօդուածներ։

ՀԱՅԵՐ ԵՒ ԹՈՒՐՔ ԼԵԶՈՒՆ

«Ժումհուրիէթ» թերթը կը գրէ որ Հայերը, Սուրիոյ մէջ, տարածած են թուրքերէն լեզուն։ Ճշմարիտ է ասիկա. ու նոյն իսկ քիչ է այս ճշմարտութիւնը։ Հայերը տարածած են ու կը տարածեն թուրքերէն լեզուն ամբողջ Պալքաններու մէջ, դեռ Եգիպտոսի, Ֆրանսայի, Միացեալ Նահանգներու եւ Հարաւային Ամերիկային մէջ։

Հայերը կը ճգնին վերածել թուրքերէնը՝ միջազգային լեզուի։

Փարիզի մէջ ճանչցայ բազմաթիւ Ֆրանսացիներ, որոնք կը հայհոյէին թուրքերէն։ Իրենց ձրի ուսուցիչները Հայեր էին։

Կա՞յ աշխարհի մէջ ուրիշ ազգ մը որ խօսի ու տարածէ իր դահիճներուն լեզուն։ Անշուշտ անկարելի է գտնել մերինին նման վեհանձն, անյիշաչար, ազնիւ ցեղ։

Թշուառական, զզուելի, արգահատելի, զարշելի կոչուելու աստիճան բարեմիտ ենք։

Ու Թուրքերը մեր թրքասիրութիւնն անգամ կը չահագործեն ի վնաս մեզի։

Ի՞րա՞ւ է արդեօք որ մնացած է մեր ազգին տականքը։

Նոյն իսկ մեր խել մը տաճարներուն եւ ժողովարաններուն մէջ կը գործածենք մեր վէկ մէլիկը յօշոտող արբեցողներու հրէշներուն լեզուն։

Ի՞նչ կործանիչ եկեղեցիներ ու ժողովարաններ ունինք ուր բերնով կ'որդնոտին, զարշահոտութիւն կ'արտաշնչեն, կը փսխեն թուրքերէն խօսելով։

Լաւագոյն պիտի ըլլար իմ ծամել, կարիճ ուտել, մեռելի պաղ միս որոճալ այդ չորնալիք ու թափելիք բերաններով քան թէ հաչել թուրքերէն։

Ու բոլոր այն պապկայնացած վարդապետներն ու կեղծաբար բողոքական պատուելիները որոնք «Աստուծոյ տունն» մէջ թուրքերէն գործ կ'ածեն, ինծի կը թուի թէ իրենց խոզի դունչով կը լակեն Թուրքերուն կղկղանքը։

Օ՛, եթէ իշխանութիւն ունենայի ցեղին աղջեներուն պարարտ ճճինները եղող այդ վարդապետներն ու պատուելիները խոզի մորթի մէջ իբրար կը կապէի ու յամրաբար կ'այրէի թուրքերէն բառարաններու խարոյկի մը վրայ։

Շաբաթ մը առաջ, քանի մը բարեկամներով, խնջոյք մը առթիւ, այցելեցինք Փարիզի մօտակայ գիւղերէն մէկուն հայ հոմէլական եկեղեցին։

Բարեկամներէս մէկուն ուշադրութիւնը գրաւեց եկեղեցիին դրան վրայ գետեղուած ազդարարութիւն մը, հայատառ թուրքերէն։ Ազդը կ'ըսէր.

— Քարուետ բաղիսըինըզ (որ թարգմանի՝ դուռը գոցեցէք)։

Բարեկամներէս ուրիշ մը հանեց սեւ մատիտ մը ու գրեց յիշեալ տողին վրայ.

— Դուռը հայերէն գոցեցէ՛ք։

Որչափ կարեւոր է նման նոր ազդարարութիւններ գրել զանազան հայաբնակ վայրերու մէջ։ Օրինակի համար.

— Դուռը հայերէն բացէք ու հայերէն գոցեցէք։

— Ձեր միտքը եւ սիրտը հայերէն բացէք։ Թուրքերէն կամ ռուսերէն մի՛ բանաք։

— Ձեր բերանը հայերէն աշխարհաբար բացէք...ինծի հայհոյելու համար։

Ես ալ կը խոստանամ բերանս հայերէն գրաբար բանալ, ձեզի օրհնելու համար։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՅՈՂ ՄԸ ԽՕՍՔ ՆՇԱՆԻՆ

Ամէնուն մէջ Իտալացի ծնելու բաղձանք մը պատուաստեցիր, կամ անպատճառ Վենետիկը տեսնելու։ «Նափօլին տեսիր, եւ ետքը մեռիր», կը կարգայինք մեր աշխարհագրութեան դասագիրքին եւ ապա զանազան պատմըւածքներու մէջ, ջերմեռանդն խանդավառութեամբ, տաք տաք, ինչպէս կը սիրէինք ուտել ախորժով փուռէն նոր ելած պղտիկ հացերը կամ մեծերուն կոնակէն կախուած անեկ չերտիկներ։ Ի՞նչ հրաշք-քաղաք է եղեր արդարեւ Նափօլին, որ աւելի քան բիւր Հայկեան զարմեր «անցից անցելոյ» եկեր գացեր են՝ առանց այդ անմահէր աչօք բացօք տեսնելու։ Նոյն հըրայրքը իմ ալ ներսը, մինչեւ որ գիտուածով օր մը, այդ քաղաքը քանիցս տեսնող հայրենակից մը բսաւ ինծի բառ առ բառ.— Ականջ մի՛ կախեր։ Իրա՛ւ, գեղեցիկ քաղաք է կամ, աւելի, գեղեցիկ քաղաքներէն մին է, բայց մեր Պոլիսին հասնելու համար՝ նախ պէտք է նոր ի նորոյ ծնի Փիզիքապէս՝ անոր բնական գեղեցկութիւնները հագնելու պայմանաւ. յետոյ՝ պէտք է ունենայ անոր պատմական, գեղարուեստական չքեղութիւնները լման։ Այո՛, Իտալացիին համար կը նայ ճիշդ ըլլալ։ Լաւ կ'ըլլայ անշուշտ անոր համար որ անգամ մը այցելէ հոն։ Բայց, սիրելի համշիրակ եւ ամենայն ինչ, խորհուրդ կուտամ քեզի տեղդ հանդարտ նստիլ եւ փափաք ունենալ Անատոլուի մեր հայկական քաղաքները այցի ելլելու քան ենթարկուիլ Նափօլիի տաժանքին։ Եթէ Շրմէն տը Ֆէրը զարնէ քեզի, բամբիս պէս ըրէ, չես խաբուիր։

Աւա՜ղ, հայրենակցիս բսած Շրմէն տը Ֆէրը չզարկաւ ինծի, բայց Շրմէն տը Ֆէր մը զարկաւ որ ...

Սիրելիդ իմ Նշան, Նափօլիի մասին պատմական առանց հիմա թէ՛ ինծի եւ թէ ուրիշներուն համար երկրորդական մնաց։ Մէջտեղը հիմա քու բանեցած Վենետիկը կայ։ Նափօլիի համար կէս մը առասպելական առուլիսը այլ եւս չի հետաքրքրեր զիս եւ ինծի պէս խորհողները։ Դուն փոհայերէնովդ նոր առուլիս մը ղրուցեցիր, Վենետիկի համար։ Ո՞վ պիտի յիշէ այլ եւս Նափօլիին համար բսուածը, քանի որ Նշանին ստեղծածը գործած Վենետիկը կայ։

Ա՛յ տնաշէն, կրնամ կոչել քեզ քաղաքաշէն առանց չափազանցելու, առանց խաբուելու։ Դուն Վենետիկին պայծառութեան համար այնքան բան բրիր որքան Տօժերը անոր համբաւին համար։ Ու երբ խորհինք թէ քեզմով նկարագրուած Վենետիկը հայեցի դրականութեան հրաշահիւս մէկ թանգարանը եղած է, ա՛լ բոլորովին կը մոռնանք Նափօլին, եւ մարերով ձագերով կ'ըղձանք Վենետիկը տեսնելու եւ ապա մեռնելու։ Հայերէնդ ուժովը — կը տեսնե՞ս — պատմական աշտարակ մը կործանեցիր — Նափօլիի փառքին դրոյցը — եւ կերտեցիր նոր մը — Վենետիկի երկնապօղ յուշարձանը։ Անխա՞ֆ գործաւոր արդարեւ, քանի որ այս ամէնը ըրիր, զուտ բառաջ քարիկներ դաշն գետեղելով, գրաբառական, ամբողջական, յասպիսի բեկորներ, ամէնքը զանակուած ոսկի արծաթ թափանցիկ թիթեղներով։ Ու դուն այս հրաշքը գործեցիր երեք չարաթուան մէջ, — այդ շրջանին ալ կործանելով երեք դարերու Նափօլիի հին Գարթէնոպէի առասպելը։ Այնպէս որ այս վերջին քաղաքին պարծանքը առ յաւէտ կը մնայ իբրեւ գերեզմանոփայր Անմահին Վիրգիլիոսի, — Եւ ամփոփէ զիս այդ Պարթենոպէ ...

Երբ Անմահութիւն մը բոյն գրած է Նափօլիի մէջ, ալ ի՞նչ պէտք ինծի առասպել փնտռել՝ անոր հրաշագործ գեղեցկութիւնները պատմելու համար ծովէն ու ցամաքէն։ Զէ՞ր բաւեր մի թէ բսել — Առա հանգչի Վիրգիլիոս, կամ միաքերու մէջ կանդանել Անմահին իր երգած հուսկ չունչը՝ որ յաւէտ կենդանի է իր սա վերի տապանագրին մէկ մասին մէջ։

Նափօլին կրքեցինք այդ փառքին մանեակով եւ Վենետիկը կը տարերինք ահա Նշանին սաղմեր, ծղոտամը։

Բայց է՛յ աննման Նշան, քու փառակերտած այդ յիշատակարանին մէջ ինչո՞ւ մասնաւոր անկիւն մը չտրուի Մխիթարեաններու գերեզմանին. ինչո՞ւ արդեօք վիրգիլեանման միւս անմահներուն, մեր գրական հերոսներուն աճիւնները — չեմ գիտեր, չեմ իմացած, դուն ալ չիմացուցիր։ Վենետիկը իր կանալներով, իր Ս. Մարկոսներով, ճեննապակիներով չարժանկարուած պատկերին մէջ չկրցայ հանդիպիլ Մխիթարեաններուն խաչագարդ ոչ մէկ չիրիմին, ոչ մէկ հողակոյտ՝ որ ամբաւ դամձ մը ծածկէ իր ծոցին մէջ։ Գառնկերը ծայրային ոսկեդ, ոսկեպատակ պապղուն տափարակ մը, ուր ոչ ուրեք հողի կոչ մը ցցուած կամ լուանակի մը կաթիլ խափուած տեսայ վրան։ Քու փառակերտ Վենետիկդ իրօք քեզի պէս անման պիտի ըլլայ, եթէ վանքին մէջ պահիկ մը, գիշերային ոգիէն մայրուելով գաղտագողի չեղուած մը ընէիր ու մտնէիր արտաքին խաւարին ներհակարար այն լուսաւոր դարիրան, եւ գոնէ մասի վրայ համբէիր ու գրէիր մեր «դրահասորգներ», Հայ Գրականութեան դասահասողները։ Ա՛յ իմ բարեկամս, ինչո՞ւ կորանցուցիր Վենետիկիդ ծրարին մէջ գերեզմանական հնարոյր այս տաշխը գետեղելու պատեհութիւնը։ Սոզոսկ զալով չիրմէ չիրիմ, տխրան հասակդ կամար ծեւացուցած, աչքերուդ ջահերը անկէց կախուած, սեւեռուն, պէտք էր փնտռէիր հոն Այիշանները, Բագրատունիները, Հիւրմիւզները, Զամչեանները, անմոռաց ու անապառ չարանը մահուան թագաւորութեան այդ չքեղ արքեթութեան մէջ, ու բանեը մը գրէիր, ա՛յ իմ սիրելիս, անոնց ողջոյնով մեզի հաղորդելու չնորհը ընէիր։ Զը բիր աափիա։ Գակաս մնաց Վենետիկդ։ Դուն, Մխիթարեան Անմահի մը արժանաւոր չառաւիղ, «Ի բիւր ձայնիցներկնաժխոր երգինեալ. Պէյլիք թայլեանի ճեռ», պահ մը անոր ոգին ու ձայնը նմանցնելով, պէտք էր պատճառ ըլլայիր որ պառկողները իրենց գլուխը վեր առնէին, ու այդ մանը երկրորդին մէջ, դուն բաւէիր բառ մը խապրիկ տարփ ... մեր աշխարհէն ու անոնց քու քաղած հառաչանքով կենդանացնէիր մեր մեռելութիւնը։

Աս չըրիր, Վենետիկդ պակաս մը նաց՝ հակառակ իր չափազանց կոթողներուն եւ Ս. Մարկոսներուն ...

Հնա՞ր է արդեօք դարմանել մասնաւոր հիւս դրուագով մը։

Կա՛մք ի լսել։

**

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ

«ՊԶՏԻԿ ՄԵՂՔԵՐ»

Երիտասարդ գրողի մը նոր ընծան, — հինգ նորավէպերու փնջիկ մը, Պզտիկ Մեղքեր:

Բեղուն գրող մըն է Կ. Մեհեան, — եթէ հաւաքենք միայն Յառաջով ար-ուած իր ստեղծագործութիւնները, կը կազմուի քանի մը հատոր: Ուր հե-ղինակը կը յայտնուի իբրեւ հոգեբան, լայնաշունչ կամ կարճատեւ ապրում-ներու վերլուծող: Եթէ իր ատաղձնե-րը, մեքենական բռնելու տարիքեան անփոփոխ ձեւով մը, կը կազմուին այր եւ կին կանխէ գլխաւորաբար, ա-նոնց յարաբերութիւններուն մէջ, սա-կայն, կը գրուի ոչ թէ սեռային բնա-խօսութեան յանձնուած պատկեր մը, այլ միայն իմացական կամ զգացական հանգոյց մը քակելու մտահոգութիւ-նը:

Իր հերոսները, այր թէ կին, կը պատկանին ընդհանրապէս միջին սե-րունդին: Մեհեանի աղջիկներուն մե-ծամասնութիւնը կուգայ Պոլսէն, աղ-ջիկներու այն դասակարգէն որ կը կորսուի հետզհետէ:

Սիւկէն սերունդը մեզի տուաւ «փր-փուրէ աղջիկներ»,— ժանեակի եւ ա-նուշահոտ մետաքսներու մէջ թաղ-ուած աղջիկները: Մեր վէպը քիչ թէ շատ ծանօթ է նաեւ հայ-լայֆ կնոջ-ով կը բովանդակ գրամատէրերու եւ ալաֆրանգաքաղաքցիներու. գիրուկ ծունկերուն վրայ: Մեհեան իր անհար-կի կ'ուզէ բոլորովին տարբեր ատեն-ներ մը վրայ,— այնտեղ են մեր աղ-ջիկները, զգայնական երազկոտ աչ-քերով, անուշ յանձնողի բազմախօ-հոգիով, անձնուէր, բարախօս, քը-նքուշ, ռոմանթիք: Անոնք գիտեն սիրել,— սէրը արուեստ մըն է պիտի ըսէին: Անոնք գիտեն ապրիլ իրենց ցե-ղային պատմութեամբ եւ աւանդու-թիւններով,— հաւատարիմ իրենց ա-րիւնին: Բայց անոնք գիտեն չազախել սիրոյ արուեստը ցեղին արեամբ: Աղ-ջիկներու այդ դասակարգը կը սիրէ ոչ թէ իր ցեղային կլիմային անկախ, այլ միայն այդ կլիմային մէջ: Ըսել կ'ուզեմ թէ անոնք իրենց սիրոյն մէջ կը փնտռեն ազգային հայրենասիրութեան եւ հայ մտաւորական կեանքի ջերմու-թիւնը: Պոլսոյ մեր ընկերային ու յե-ղափոխական շարժման մէջ՝ անոնք ունեցան մեծ դեր մը, որ չէ գրուած տակաւ: Անոնց այդ դերը կը յատկա-նշուի սէրով եւ նուիրումով (իրենց սիրածին համար), իմացական ու բա-րոյական ուժերու ծաղկումով (իրենց ժողովուրդին համար):

Այդ դասակարգը,— աղջիկներն ալ կը բարեշրջուին, չէ՞,— հիմա իր մը-նացորդացը նետած է Պոլսեցիներուն մէջ, ուր կը կորսուի հետզհետէ: Մինչ հայ նո՞ր աղջիկ մը կը կազմուի տարուէ տարի: Երբ Մեհեանի վէպե-րը կարդամ, կ'երեւակայեմ անմիջա-պէս այն միւս աղջիկները, որոնք մը-տաւորական չալիկ ունին եւ պրոֆ մեծ կրակ մը:

Իր հինգ նորավէպերուն մէջ, Մեհ-եան կ'աշխատի վերլուծել այդ աղջի-կը, որ արդէն կին է դարձած ու կը տառապի ամուսնոյն կամ իր պղտիկ մեղքերով: Մեհեան «Մեղք» կ'անուա-նէ, (որուն հետ անձկան մը՝ «պզ-տիկ», որ շատ յատկանշական է), ինչ որ դուրս կ'իյնայ ամուսնական բարո-յական ըմբռնումներէն, ընկերային նուիրումի աւանդութիւններէն:

Իր մեծ վէպին մէջ, Երդիք Հայրենի, որ իբրեւ թերթօն հրատարակուեցաւ Յառաջի մէջ, Մեհեան տուաւ նոյն սե-րունդի այրը, ճիշդ ինչպէս իր մէկ թատերակին մէջ, Վերջալոյսին տակ: Թէ վէպին եւ թէ թատերակին մէջ, Մեհեանի այրը կը տառապի aboulienով,— ան շատ կը հակի դէպի կինը, ինչպէս ցայգաթիթեռը կը թռ-չի դէպի լոյսը: Ահա թէ ինչու Մեհ-եան պիտի մնայ միջին սերունդի հայ աղջկան վիպագիրը:

Զեւապաշտ չէ Մեհեան, աւով կը տարբերի իր սերունդին բազմաթիւ գրողներէն, որոնք կեանքը կամ ապ-րումը զոհած են ձեւին: Այսուհան-դերձ, ստեղծագործումի տարօրինակ բայց շատ վարպետ ձեւ մը ունի, որ քանի մը տողով կենդանութիւն կը ստեղծէ, չարժումը հանգոյցի կը փո-խէ, պահ մը կ'օրօրէ զգացական ստ-տիճանաչափի մը վրայ, մինչեւ որ դանէ դասական լուծումը:

Ուրեմն, իր թէքնիքով, Մեհեան կը մնայ կեանքի վիպագիրը: Մարդկա-յին կեանքը իր թաքուն խորհուրդնե-րով, հոգեկան աշխարհը իր ներքին փոթորկումներով, այն զոր չենք տես-ներ,— Մեհեան կեանքի փիլիսոփա-յական իմաստին կը հասնի զգացումի-ով, երբ ուրիշներ կ'օրօրուին ու կը թել մը երկարելով, իբրեւ ուղի, դէ-պի մտածման խորհրդաւոր բաւիղնե-րը, ճոխ երանգներով զգացումի այդ ճամբուն վրայ, մինչեւ որ յոգնին եւ մտածու-մը փնտռելու կիրքը մոռնան, երբ ո-մանք ալ կըմանեն ուղղակի մտածման բաւիղը՝ դողի պէս առաջադիմական կամ արդէն մեռած:

Կանուխ, մերժելով զգացական տարրերու տիրապետութիւնը՝ տար-ուած էր «մտածման թագաւորու-թեամբ» Այժմ totalitaire եմ, թէեւ միշտ ի վնաս զգացականին: Հաճելի է ին-ծի աղջունել Մեհեանը իբրեւ այդպիսի գրող մը:

×

Մեհեան, մեր երիտասարդ գրող-ներէն շատ շատերուն պէս, այն նա-հատակներէն է, որոնք իրենց բերքը կը թափեն հրապարակագրութեան, ուսուցչութեան, ընկերային ամուլ աղմուկներու մէջ: Այսպէս Մեհեան ինծի կը յիշեցնէ թէ բեղնաւոր սե-րունդ մը եկաւ հրապարակ, պատե-րազմէն վերջ,— անոնց պակսեցաւ եր-կինքը՝ սաւառնելու համար, հողը՝ արչաւելու համար:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՕՏԱՐ ԷՋԵՐ

Պուլկար ժողովրդական երգեր եւ առասպելներ

Ֆրանսական մեծ հանդէսները, ի-րենց հին աւանդութիւններուն հետե-ւելով, իրենց էջերը կենդանի վառա-րան մը կը դարձնեն յաճախ հին կամ նոր ժողովուրդներուն նախնական շր-ջանի երգերուն, առասպելներուն եւ ա-ռասպելներուն համար: Օրերերը նախապատերազմեան շրջանին քիչ շատ այս շունչն ալ կը պահէին: Բայց ո՛րքան մենք գիտենք մեր ընթերցում-ներուն հետեւանքով, այս վերջինները բնիքագին, ընկերային կեանքին խառ-նարձակութիւններով զբաղելու հոգեւ-ոնդի՛ունենան,այնպէս որ այննոյ թերը մնացորդի դարձած են մեծ հանդէս-ներուն, որոնց կարգին Revue des deux Mondesն կը բացնէ հետեւեալ շա-հեկան տողերը ի մասին պուլկար ժո-ղովրդական երգերուն եւ առասպելներ-րուն.—

ՍՈՖԻԱՅԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Պուլկարիա ճամբորդութեան մը ըն-թացքին, Տիկին Գլոտ Էյլան ընդուն-ուեցաւ Զօրիս թագաւորէն կողմէ, եւ բազմաթիւ կուսակցութիւններու պետերուն մեծամասնին մասին հետ եւս հանդիպումներ ունեցաւ: Զբօսաշրջիկի իր տեսակցութիւնները եւ անոնց-մէ ստացած տպաւորութիւնները կ'արժէ նկատի ունենալ իբրեւ մէկ յի-շատակը Պալքանեան այդ երկրին:

Տիկին Գլոտ Էյլան Սոֆիայի մէկ փողոցին մէջ երթեւեկը կարգի դնող ոստիկանի մը խնդրեց՝ Մօզամբիկ փո-ղոց երթալու ճամբան ցոյց տալ իրեն, ոստիկանը շատ ուղիղ Ֆրանսերէնով մը պատասխանեց. «Երկու քայլ ան-դին է: Ես կ'առաջնորդեմ ձեզի: Նա-խարար Գ. Մուշանովի կամ նախա-րար Գ. Գուրովի՞ տունը կ'ուզէք եր-թալ»:

Ոստիկանութիւնը Պուլկարիոյ մէջ արդարեւ լաւ կազմակերպուած է: Պալքաններուն մէջ չկայ երկիր մը, ուր օտար լեզուներու անհմուտ Ֆրան-սացիի մը համար աւելի դիւրին ըլ-լայ պժուարութիւններէ խուսափիլ իր մայրենի լեզուին օգնութեամբը մի-այն: Տեսայ եւ անիկա իմ աչքերովս, կ'ըսէ տիկինը: Այո՛, ճիշդ է որ փո-ղոցները ոստիկանութիւնէն նուազ օժ-տուած են. լաւ փողոցներուն թիւը շատ չէ, ինչ որ մեղք է, երբ աչքի առջեւ ունենանք այդ երկրին նկարչա-գեղ պարագան: Սակայն չմոռնանք ըսել, թէ երկիրը հարուստ չէ:

Պուլկար գիւղացին այնքան աղքատ է որ չեն գիտեր թէ շատ թերի փի-ճակի մէջ գտնուող իր տունը արդեօք իրեններու պակա՞ս այդպէս կիս-կատար մնացած է, կամ չհինգած փլչելու վրայ է: Սակայն ամէնէն ան-շուք, ամէնէն ողորմելի գիւղին մէջ իսկ քիչ շատ աչքի զարնող չէնք մը կայ — դպրո՛ցը: Իր բնակարանին համար ցեխով ծեփուած 4 պատե-րով դոհացող գիւղացին կը պահան-ջէ որ դպրոցը, ուր իր զաւակները կ'ուսանին, պալատ չէնք մը ըլլայ, եւ արդարեւ ի՛նչ հաճոյք է տեսնել ցեխին կամ փոշիին մէջ բուռող, կար-կատաններ հագած չարաճճիներ, բայց խելացի աչքերով, գլուխնին ծած-կած համազգեստի յատուկ գդակով՝ որոնք դպրոց վազելու ժամուն կը սպասեն: Պուլկարիոյ մէջ կրթութեան ճաշակը այնքան ընդհանուր է, որ անգրագէտ մարդ չկայ հոն. գիւ-ղացիները չինականը քաղաքականըն-կին չափ ու պէս կը կարդայ իր օրա-թերթերը:

Սոֆիայի մէջ ամբոխը կը յիշեցնէ սերպ ամբոխը, բայց քիչ մը աւելի ե-րեւոյթով:

Պուլկարը ըուարթաբարոյ չէ եւ իր սերպ դրացիին պէս զուարթացած ալ չէ երաժշտութեան առաջ բերած գր-գռումին: Պուլկարիոյ մէջ հաճելի չէն այդ խոպոտ երգերը՝ որոնք ամ-բան երիկուանները, որ եւ է եւրոպական քաղաքի մէջ, դուրս կը պոռթկան ար-ձարաններուն քով զուռներէն եւ թու-փերու մէջ խեղդուած պարտէզներէն, ուր փոքրիկ սեղաններու վրայ աղ-մուկ արմուկի տուած, այրերը կ'ան-ցընեն իրենց պարապոյ ժամերուն մե-ծամասն մասը օղի խմելով եւ շիշէ-պուտ հաշակելով:

Պուլկարը տունը կը մնայ ընտանի-քին մէջ, եւ Սոֆիայի փողոցները, որոնց սրճարաններուն առջեւ նստելիք տեղեր դրեթէ չկան, լուռ են եւ քիչ մը տխուր, թէեւ առողջ երիտասար-դութիւն մը ժամ կուգայ:

ԵՒ ՍԱԿԱՅՆ Կ'ԵՐԳԵՆ...

Եւ սակայն կ'երգեն Պուլկարիոյ մէջ: Գ. Շարլ Ուլմոն ամբողջ գիշեր մը Սոֆիա անցուց, երաժիշտի մը ար-հեստանոցին մէջ, մտիկ ընելով ժո-ղովրդական երգեր, քերթուածներ եւ ընիկ երգախառն առասպելներ: Զա-նոնք թարգմանած է հիմա Մէրքիւռ տը Ֆրանսի ընթերցողներուն համար: Նախ սիրերգներ, ուժգին ու դաժն, ժուժկալ ու հրավառ: Սիրոյ երգեր, ուրկէց բացարձակապէս հեռի է որ եւ է խնճոյութիւն: Մնաց որ Պուլկարը կատարեալ երջանկութիւնը կը նկատէ միմիայն զաւակին ծնունդին մէջ, ինչ-պէս առհասարակաբար հեռաւոր բեր-թուածը.—

«Փէթքանս զաւակ չունի: Եւ հակա-ռակ իր ամուսինէն սիրուելուն՝ կը տառապի ան: Գեղեցիկ կ'առնէ ճեր-մակ դալկախառ մը եւ ինք ամիս իր սիրածին մօտ կը կէր զայն: Եւ յետոյ կը պահեցնէ զայն սիրուն օրօրոցի մը մէջ, եւ կը պատուիրէ իր պարտ-ուտերին՝ հսկել անոր վրայ, իր բացա-կայութեան միջոցին:

— Հսկել այս քարի՞ն վրայ... դուն խենթ ես...

Փէթքանս, թախծոտ, իր անակին առջեւը կ'իյնէ եւ անգամ մըն ալ կը պաղատի Աստուծոյ: Եւ Աստուած հը-րեշտակ մը կը ղրկէ փոքրիկ ճերմակ քարին տալու համար հոգի մը, շու-չունի պէս սպիտակ, եւ ոգեւորելու համար զայն իր շունչով ... Այսպէս կը կատարուի հրաշքը:

Այս քերթուածէն նոյն, ահա, ու-րիշներուն մէջէն շատ հին առասպել մը, որ թափանցել կուտայ հոգիին մէջ պուլկար ժողովուրդին՝ զոր պէտք եղածին պէս չենք ճանչնար, կ'ըսէ Շարլ Ուլմոն.—

«Երբ Տէր Աստուած աշխարհը ստեղ-ծեց, մարդը իրեն մօտ գնաց եւ հար-ցուց.

— Ըսէ՛ ինծի, ո՞րքան ժամանակ պիտի ապրիմ, ի՞նչպէս պիտի ապրիմ, եւ ինչով պիտի կերակրուիմ, եւ ի՞նչ պիտի խմեմ:

Աստուած պատասխանեց.

— Պիտի ապրիս տասնըհինգ երեսուն տարի, ապառօրէն պիտի ուտես քու առողջութեանդ վնասող բաներ, եւ քու աշխատութիւնդ պիտի ըլլայ հը-րամայել երկրի վրայ եղած ամէն բա-նի:

— Շնորհակալ եմ, Աստուած իմ, բսաւ մարդը, ինծի տուած հաճելի կեանքիդ համար, բայց շնորհած տա-րիներդ քիչ են:

— Վայրկեան մը հեռացի՛ր եւ ըս-պասէ վճիռիս, պատասխանեց Բարին Աստուած:

Այնուհետեւ եզը եկաւ Աստուծոյ մօտ եւ ըսաւ.

— Տէր Աստուած, ըսէ՛ ինծի, ո՞ր-քան ժամանակ պիտի ապրիմ, ի՞նչ պիտի ըլլան իմ աշխատութիւններս եւ ուտելիքս:

— Կը տեսնե՞ս այս նստող մարդը: Ան քու տէրդ պիտի ըլլայ. քու գոր-ծդ պիտի ըլլայ հերկել հողը եւ կառ-քերը քաշել. իբրեւ ուտելիք՝ դուն պիտի ունենաս յարդն ու խոտը, եւ պիտի ապրիս երեսուն տարի:

— Ո՜հ, Տէր Աստուած, քրթմնջեց եզը, այդչափ դէշ կեանք, քիչ մը յա-պաւէ՛ իմ տարիներէս:

Մարդը այս խօսքը լսելով, ձեռքա-վը նշան մը ըրաւ Տէր Աստուծոյ, եւ կամաց մը ըսաւ.

— Իրմէն տարիներ վերցուր եւ զա-նոնք ինծի տուր:

— Առ եզէն քսան տարի, որպէսզի երկուքդ ալ գոհ ըլլաք:

Ցետոյ յաջորդաբար եկան շունը՝ որուն գործը պիտի ըլլար պահել ոչ-խարները եւ մարդուն տունը, եւ ապ-րել անոր սեղանէն ինկած հացի կը-տորուանքներով եւ ոսկորներով, կապիկը՝ որ կոչինով անոն՝ պիտի զբօսցնէ մարդը եւ անոր զաւակները՝ իր ծիծաղներով ու խաղերով: Իրենց բախտէն դժգոհ անոնցմէ իւրաքան-չիւրէն մարդը՝ իր խնդրանքին վրայ՝ ստացաւ նաեւ նոր քսան տարիներ, որոնցմով ընդամէնը ունեցաւ ինիսուն տարի ապրելու համար:

Եւ ահա ատոր համար է որ մարդը, մինչեւ երեսուն տարեկան, այսպէս մարդու կեանք մը կը վարէ: Երեսու-նէն յիսուն, իր կեանքը եզան մը կեանքն է. վիզը լուծ անցուցած՝ կ'աշխատի ու կը չարչրկուի կինը եւ զաւակները կերակրելու համար եւ ջանք կ'ընէ դրամ դիզելու համար: Երբ յիսուն տարեկան կ'ըլլայ, կը դադրի աշխատելէ եւ շան պէս իր դի-զածին պահապանը կը մնայ: Ամբողջ օրը կաղ ու կռիւ իր ընտանիքին մէջ, պզտիկ բանի մը համար կը մռմռայ, կը հաչհաչէ, կը պոռայ: Եօթանասու-նէն ինիսուն, կապիկի կեանք մը կը վարէ, տունին մէջ ամէն ոք վրան կը խնդայ ... Կապիկ մը ... վերջապէ՛ս»:

Թարգմ. ԵՏԱՆ

ՎՀՈՒԿՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Միւնիխի մէջ վհուկները նիստ բրին:
Մոգ ու կախարդ, ցնորատես ամէնքն ալ:
Միա՛կ բառով, լաւագոյնին պակա-սէ՞ն:
Մարդիկ զանոնք Լարախաղաց կ'ան-ուանեն:
Տիրոջ բոլոր երկիրներէն ժամադիր,
Համագումար երազագործի, երա՛մ մը.
ժողովին մէջ որպէսզի սուր տեսու-թեամբ
Արժեցնեն դաւերն իրենց նորագիւտ,
Ու կախարդի գաղափարներն ալ գուծ-կան,
Որոնք սակայն ո՛չ մէկ փորձի կը տա-կան:
Այս մասնագէտ ակումբին մէջ ար-դեօք ո՞վ
Պիտի շահի բնու առաջին մրցանակ:
Արդեօք ա՛ն. որ կին մ'երկուքի կը նեղէ,
Ու զայն դարձալ լրման իրար կը բերէ:
Կամ արդեօք սա՛ դաշնանուար հեքա՞-ար,
Որ կը ծաւէ...ի՛նչ բուգը ըլլայ՝ մէջ-տեղէն:
Կամ սա՞ կինը՝ որ իրենացով քաֆրա-քար
Կը գուշակէ գոց սընտուկին մէջ ի պահ
Կրնօջական բաշխինակի մը բիծը:
Անոնցմէ ո՛չ մին կը ստանայ մրցա-նակ:
Բայց մնաք բարով, դուք արհեստով կախարդնե՛ր.
Կը զարմանամ ու կ'ապշիմ, երբ կը տեսնեմ
Համաշխարհի դէպքերուն մէջ այսօր-ուան
Ի՛նչ սքրատես մրցակիցներ ունիք դուք:
Երբ ասոնք ալ համաժողով գումարեն,
Ու սեւ արուեստն իրենց բերեն երևան,
Մեծ պետութեանց ո՞ր դասին ալ պատկանին,
Այս մրցորդներն ալ ձեր խորհին ու գործեն:
Նորօրինակ վհուկներու այս երամ
Ահա կուգայ մրտքին առջեւ յիմարիս:
Նոր կախարդներն տեա հագիւ հաւաք-ուած,
Կակազելով ձեռնածու մը ոտք կ'ելլէ.
«Արժէքազուրկ դրամին դրութեամբ կը տեսնենք
Խաղաղութի՛ւն, բարօրութի՛ւն, յա-ջողուա՛ծ,
Ինչ որ կ'արժէ ուրախութեամբ ողջու-նե՛լ»:
(Ներկաներէն շարժում ու կոչ.— «Ցնորակա՛ծ»...):
Ցետոյ յանկարծ կ'ելլէ ընկեր մը կո-պիտ,
Եւ կուլ կուտայ «դէգրէտ»ի բուգը մը երկա՛յն,
Զար քիչ վերջը բերանէն դուրս կը բըֆէ,
Բայց ... կըրակէ սեւերի փոխուած:
Կը պոռա՛ն.—
«Ձեռնածութիւնն այս նմայոդին կը մերժե՛նք.
Բոլշեւի՛կ է, բոլշեւի՛կ ա՛յս փոխու-կը»...
... Ու ան կ'երթայ գործառեղի մը գրաւել:
Լրաութենէն վերջ տեա տես կուգայ բեմ
Ինքնապարծուկ վարչական մարդ մը դըժխեմ,
Մեծ զարկ տալու իր թատրոնին համ-բաւին.—
«Ո՞ւր կան այսօր, ըսէ՛ք տեսնեմ, սի-րողներ,
Ժիւլիայի, Ռոմէոյի տեսակէն:
Ամէնքը հո՛ս այս տետրակին մէջ են, հո՛ս.
Եթէ ուժով փորվեմ, կ'իյնան իսկոյն վար
... Մասերն անպէտ: Բայց, ո՛ն, ծա-փի կը սպասեմ,
Ձեզի համար է վայելքը թատրոնիս,
Իմ տաղանդով ոսկի զոյգին սէրն յար-դի:
Ձեզ բրի ես մինչ երեսուն առ հա-րիւր»...
Մեծ խորհուրդին առջեւ կ'ելլէ, իր կարգին,
Ասպարէզով դիւանագէտ մը ճարպիկ.
Իր կրնակէն սա ալ ձեռքուած կարե-վէր
Հազարումէկ բամբասանքներ կան իր շուրջ:
Բայց երկուքի ճեղքուած կնոջ պէտ ինքն ալ
Բեմին վըրայ էր կենդանի մարմինով:
Կը հարցընեն.— «Այս ինկած մարդը ի՞նչպէս
Կախարդելով դարձեալ իր դիրքը գըտա՛ւ»:
Կ'աղաղակէ, անդիէն սայլ մը հեգնոտ.
«... Որոշումովն է Ազգերու ժողո-վին»:
Ներ պետական մարդ մ'ալ տեա բե-մին վըրայ.—
«Պատկառելի ժողովականք, գուշա՛կ եմ,
Ձեր կառկածներն ո՛րքան ըլլան զօրա-ւոր,
Պետութիւններ պիտի ըլլա՛ն զինա-թափ»: •
Մերթ արեւմ՝, մերթ արեւմուտք, զը-լուխն ի ծոց
Կը դարձընէ, բայց անիմաստ բառե-րով:
Ահա օդէն երգիչներու պար մը բաժր
Միաբերան.— «Լուսաւո՛ր, մաքուր, անտի՛ր,
Անդորրութի՛ւն հոգւոց, լուսաւո՛ր զուք յօժար—
Մերթ զինուորեա՛լ, մերթ զինաթա՛փ — այսպէս յա՛ւ ...

ԵՈՒԼԻՈՒՍ ՊԱՈՒԸՐ

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻՆ

«Վարունգով խնչոյքէդ յուսնին տակ երէկ կարդացի՛ սիրով.
Եւ ինչո՛ւ ծածկել ես սուրճի զաւաթս պարպելէ յետոյ,
Լուսնի՛ն նայեցայ, որուն դէմ ունիս չեմ գիտեր ինչո՛ւ
Պաղ վերաբերմունք, ինչպէս սլայուլին եւ գարնան վարդին:

Ցետոյ յոդնածիդ կարդացի ուշով այն մասը կլկին՝
Զոր նուիրած ես բուժն ածականով խեղճ քանաստեղծին.
Մենք ի՞նչ բրինք քեզ որ մեզ կ'անուանես կեղծ յուզումներու
Ասպետնե՛ր միայն, «Հայ-Բոյժ»ի ազնիւ Շաւարշ Նարդունի:

Մենք քանաստեղծներս, (օրհնեա՛լ ըլլաս Տէր) չենք սիրեր միայն
Պլպուլն ու վարդերն, այլ գիտենք նաեւ բաժակներ պարպել՝
Եւ տաղեր հիւսել անոյշ աղջըկան եւ մեղրի նրման
Բազմոցներու մէջ երջանիկ կերպով երկնցո՛ղ կնկան:

Չեմ մերժեր, բընա՛ւ, որ շերտ շերտ եղած վարունգներն ըլլան
Աղուո՛ր պատառներ, երբ մանաւանդ դուն ունիս քու նաշւոյդ՝
Լօլիկ եւ քացախ եւ ձիթապտուղ եւ քացա՛խ նորէն,
Զորս ուշիմութեամբ դուն կամաց կամաց իւղով կը թրջես:

Եւ երբ ամէն բան, սիրելի՛ Շաւարշ, լըմնցուցած ես՝
Կը սկըսիս խաշել, առանց նայելու լուսնին եւ աստղին...
Հոգ չէ թէ քիչ վերջ առանց ուզելուդ դուն պիտի կարդաս՝
Քերթուած մ'որուն մէջ աստղերն հրճուանքով կը շողա՛ն կարծես:

Չեմ գիտեր ինչո՛ւ, այս ոտանաւորն գըրեցի շատ շուտ,
Երկու քառորդ ժամ, թերեւս պատճառն ալ անյանց ըլլալն է...
Բայց ես կը կարծեմ որ գիս ներշնչեց «վարունգով խնչոյք»,
Զի կերուխումիդ պահն կը վերջանայ գլխաւոր լացովդ:

Բայց դուն ալ ունիս մելամաղձութեան վայրկեաններ, աւա՛ղ,
Տարիներ առաջ «Յառաջ»ին մէջ դուն ցաւոտ խօսքերով
Հոգւոյդ տրտմութիւնն ուզեցիր թափել աւելի՛ տրտում
Պերճիմա՛ստ գիրով, եւ այդ օրէն ես սիրեցի՛ հոգիդ:

Եւ հիմա Շաւա՛րշ, պէ՞տք է ըսել քեզ որ ո՛րբ է հոգիս,
Որ այս գիշերուան աստղերն ինծ համար վէրքերու բացուտ
Կարմիրնե՛ր են լոկ, եւ սա հեզասահ վազքն ամբողջ հովին՝
Հառա՛չ մ'է երկար որ կը փարթրուի քաղքի՛ բախիծին:

Ես կը յիշեմ այժմ գիւղն իմ հայրենի եւ կայե՛րն ազատ,
Կէյվէյի խոնարհ Օրթագիւղն որ իմ խոյսա՛լրս տեսաւ...
Ինչպէս դուն յաճախ կ'ոգեկոչես քու արտերն ու այգի,
Հայաշատ Ակնա՛ղն, եւ ամէն ինչ որ արի՛ւն կը հոտի:

Ալիքէ ալիք ճեռուող նաու պէս որ չունի՛ նաւահանգիստ՝
Կ'ապրինք մենք այսպէս եղունգներս խրած կեանքի մրգին մէջ.
Մեր հոգւոյն մէջ կայ ամպրոպ ու ամպեր, եւ մեր անհաշիւ
Սրտին մէջ Շաւա՛րշ, կայ գեհեն մը որ երկի՛նքն իսկ չունի:

Բայց պէ՞տք է մոռնալ ժայռերուն կըպած հիւղակները մեր,
Որոնց մէջ հիմա իրենց սնանալ սեղանն են կոկեր՝
Բի՛րտ բնտանիքներ, մինչ մենք առօրեայ մեր կեա՛նքը հայու
Փրած ենք յաւէտ մայրերուն դէմ մօր օտար քաղաքին:

Գիշեր բարի քեզ, սիրելի՛ Շաւարշ, սրճարանին մէջ՝
Լըռա՛ծ են ձայներ. գոյգերն հեռացան ուրախ գրնացքով.
Լըռած է նոյնպէս նրւագն հեշտալուր. մութին մէջ հսկայ
Կատու մը կարծես խոյժանոյց եւ յուռ՝ Պատրե՛ս կը կարդայ:

ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԱՐՏԱՔՍՈՒՄ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՇԱՐՔԵՐԷՆ

Կը յայտարարուի, որ Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի երկու լիազօր ընկերներու Պալքանի շրջանին մէջ կատարած մանրամասն քննութենէն վերջ, Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերէն ընդ միշտ արտաքսուած է նոյն շրջանի Կ. Կ.ի նախկին անդամ Հայկ Աստարեան, հակակուսակցական եւ շրջանը կազ-մալուծելու բնոյթ ունեցող հակա-կարգապահական յանցանքներու պատճառով, եւ անոր խմբագրու-թեամբ հրատարակուող «Ցեղ եւ Հայ-րենիք» թերթը որ եւ է կապ չունի Հ. Յ. Դաշնակցութեան հետ եւ չի կրնար Դաշնակցականներու կողմէ քաջալերուիլ եւ հովանաւորուիլ:

Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐ. Կ. ԿՈՄԻՏԷ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

«Հայ երգի օր»

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը շարունակելով իր համերգներու շար-քը, միշտ «Հայ Երգի Օր» անունին տակ, դալ կիրակի կուտայ համերգ մըն ալ, նուիրուած ամբողջովին Կո-միտասի հարազատ երգերուն:

Կոմիտասեան Ցանձնախումբը եւս իր հովանաւորութիւնը կը բերէ այս համերգին, զոր կը ղեկավարէ երա-ժիշտ Արայ Պարթեւեան: Հաստյթը պիտի յատկացուի Կոմիտասի անտիպ գործերուն հրատարակութեան:

Համերգը ունի նաեւ ուրիշ նշանա-կութիւն մը,— կը զուգադիպի Կոմի-տասի մահուան տարեդարձին:

Տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 8ին, կի-րակի կէս օրէ վերջ, Սալ Էրարի մէջ: Հանդէսին յայտագիրն, եւ այս առ-թիւ Կոմիտասի մասին «Յառաջ» պի-տի հրատարակէ քանի մը յօդուած-ներ յառաջիկային:

րուն կռնակին փարած, բայց այդ Թուղթը ամենայն առանձնաշնորհութեամբ վա՛զը պիտի Թողուն որ ուրիշներ կոտրեն մեր քիթն ու բերանը,— ահա թէ ո՛ւր տարին մեզ։ Ահա թէ ո՛ւր կը տանին տակաւին մեզ։

Համաթիւմարները յեղափոխութիւն կը սերմանեն։ Մինչ մեր կուսակցութիւնը, բոլորովին անկախ եւ անյողդողդ, կը քալէ իր ճամբան՝ պաշտպանելու համար երկրին շահերը։ Սակայն կը յայտարարեմ պարզ եւ յստակ,— եթէ քաղաքացիական պատերազմ ծագի Ֆրանսայի մէջ, մենք պիտի դաշնակցինք բոլոր անոնց հետ, որոնք կը մերժեն կարմիր դիկտատուրային հաստատումը մեր երկրին մէջ։ Անհատապէս, այժմ ուրիշ բան չեմ նկատեր, բայց միայն անհրաժեշտութիւն մը կոմունիզմը ջախջախելու, փրկելու համար Ֆրանսան։ Ես կը ստանձնեմ ամէն պատասխանատուութիւն։ Ֆրանսան ամէն բանէ վեր»։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

—— o ——

Կառավարական զեկոյց մը կը հաղորդէ թէ հակայարձակումը կը շարունակուի յաջողութեամբ։ Ընդհակառակն ապստամբները կը պնդեն թէ Մատրիտի շուրջ փորձուած հակայարձակումը ձախողած է։ Ֆրանքոյի բանակը կը տիրապետէ կացութեան։ Ուրբաթ օր ապստամբ օդանաւերը յարձակեցան մայրաքաղաքին վրայ եւ բազմաթիւ ռումբեր նետեցին։ Ռումբերը ինկան մայրաքաղաքին ամէնէն բազմամարդ թաղին մէջ։ 15 հոգի սպաննուեցան եւ 60 հոգի վիրաւորուեցան։ Այս ռմբակոծութիւնը մեծ խուճապ առաջ բերաւ քաղաքին մէջ։ Ապստամբները յետոյ ռմբակոծեցին Ճիթաֆէ գիւղը, որ կը գտնուի Մատրիտի հարաւային կողմը, շատ մօտիկ։ Այստեղ, սպաննուածներուն թիւը կը հաշուեն 40, իսկ վիրաւորեալներուն թիւը 100, որոնց մէջ կիներ եւ երեխաներ։

Օդանաւերու այս գործունէութենէն զատ, Մատրիտի եւ Պուրկոսի ձայնասփիւռները հետ լուրերու պատերազմ մը սկսած են՝ իրար ամբաստանելով։ Պուրկոս կը հաղորդէ թէ կառավարական զօրքը հակայարձակման ձեռնարկեց ռուսական հրասայլերով, ռուս հրամանատարի մը առաջնորդութեամբ։ Ապստամբներուն ձեռքն ինկած գերիներուն մէջ կան 300 Ռուսեր։ Ալիքանթի մէջ ապստամբները օդը հանած են երկու ռուսական նաւեր, որոնք ռազմանիւթ բարձած էին։

Միւս կողմէ, Մատրիտ կը հաղորդէ թէ ապստամբները կը կռուին իտալական հրասայլերով եւ օդանաւերով։

Պուրկոս կը հաղորդէ թէ Զօր. Ֆրանքօ զինուոր ցամաք հանած է նաեւ Քաթալոնիոյ մէջ։

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

*** Մատրիտի մէջ, կը գրէ «Մաթէն», քանի մը մահափորձեր կատարուեցան վերջերս։ Դեր - դերասպետ Լոփէզ Օրինոա սպաննուեցաւ։ Ընդհ. ապահովութեան նախկին տնօրէնը եւս մահափորձի ենթարկուեցաւ, վիճակը ծանր է։

*** Ներքին նախարար Սալանկրոյի զինուորական կեանքին քննութիւնը ցոյց տուաւ որ պատերազմական առեանը անպարտ արձակած է զինք 20 յունուար 1916ին։

Զինուորական եւ Գեղարուեստական Խնճոյք

Նախաձեռնութեամբ Հայ. Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

19 դեկտ. շաբաթ երեկոյ մինչեւ լոյս

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ Թուականը։

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան Թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ։ Գեղարուեստական բաժին։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր։

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ ԵՒ ՆԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱՃԱՆ ՊԻՔՃԷ

Գին 3 ֆրանք։

ԲՌՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3—12

Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ Թուականները չխաչաձեւելու համար։

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս

Salle Heuzeyի մէջ, **1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)**

Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին։

Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր, ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը։

Մուտք 7 ֆրանք, ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ։

ՃԱՄ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել Pont de Charenton։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑՍՈՒԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կիրակի գիշեր. 22 Նոյ. ժամը ճիշդ 8.45ին

Salle des Sociétés Savantes, 8 Rue Danton Paris (5)

Métro St. Michel et Odéon

Երեք տարուան բացակայութենէ յետոյ Ամերիկայէն նոր վերադարձած ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԹԱՌԻՍՏ ԺՈՐԺ ՇԱՀՓԱՐՈՆԵԱՆ ԿԸ ՂԵԿԱՎԱՐԷ

ԱՇՈՒՂ—ՂԱՐԻՊ

(Աշուղ Ճիվանի տրամաօփերեթը՝ 7 արար)

Կը մասնակցին փարիզահայ ծանօթ դերասաններ։

գիները խիստ աժան՝ 5 եւ 10 ֆր.։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Դաստիարակչական ժողովները

ԹՕԹՈՒԼ խումբի դաստիարակչական ժողովը տեղի կ'ունենայ երկուշաբթի (2 Նոյ.) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ։

ՎՐԷԺ խումբի ժողովը Նոյ. 4ին, երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքատեղիին մէջ։

ԶԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դաստիարակչական ժողովը՝ Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դաստիարակչական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ։

Վերոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ

կազմակերպուած Առնուվիլ-Կոնէսվիլի Վարդան ենթակոմիտէի կողմէ

Այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Salle Gallemantի մէջ.

Առնուվիլի կայարանին դիմացը։

Կը խօսին՝ ընկ. ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ (հայերէն եւ ֆրանսերէն)

Mr GRANDFILS (Maire de Gonesse), Mr MAZOURIER (Secrétaire de la Section de S. F. I. O. d'Arnouville)

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ։

Կ'արտասանեն՝ ՕՐ. ՄԵԼԵՆԷ ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ, Պ. ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ (ֆրանսերէն), ընկ. ՕՆՆԻԿ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, Կ'երգէ ՏԻԿ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ, ՕՐ. ԿՆԵԱԶԵԱՆ եւ Մ. ՅՈՒԿՈՅԵԱՆ։

Սարսէլի Համազգայինի Մասնաճիւղը կը ներկայացնէ

ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐԷն մէկ արար եւ գաւեշտ մը։

Հայկական եւ եւրոպական պարեր,

մասնակցութեամբ եփրատ նուագախումբի։

Մուտք՝ 5 ֆր., անգործներու՝ 3 ֆր.։

ՃԱՄ. ՄԻՋ.— Շոգեկառք կառատուն Նօռէն՝ ժամը 1.17, 1.22 եւ 3.17։

"ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ" ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

Կը տօնուի Համազգային Ընկ. կողմէ

14 Նոյեմբեր, շաբաթ երեկոյ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս.

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ.

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ։

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ։

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝

ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ։

ՄԱՌՆՉԱՀՌՈՍՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ,

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BINի

եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.։

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ։

Բացման Հանդէս

«Հայ Արծիւ» (l'Aigle d'Arménie) Ակումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ նորակազմ Ակումբի բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ այսօր կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին.

7. Salle Tublerի մէջ. 19 rue de la Pompe, մեթրօ՝ Muette

Ցերեկոյթի պատշաճ զգեստ պարտաւորիչ է. Ի հարկին գոց գոյն զգեստ կրել ընդունելի է։ Առանց հրաւիրագրի մուտքը արտօնուած չէ։ Հիւրասիրութիւն առանց դրամի։

Վարչութիւն «Հայ Արծիւ» Ակումբի 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S. et O.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

Մարսէյլ—Փրատոյի Ս. Յակոբ-Մեսրոպ Մայր-եկեղեցիի վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ այսօր կիրակի 1 Նոյ., ողբացեալ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի մահուան տարելիցին առթիւ մասնաւոր հոգեհանգիստ պիտի կատարուի, նախաձեռնութեամբ Մարսէյլի Հայ Երաժշտական Միութեան։ Պիտի նախագահէ, պատարագէ ու քարոզէ Տ. Գարեգին եպսկ. Խաչատուրեան։ Կը հրաւիրուի Մարսէյլի Հայ հասարակութիւնը։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

O. M. Ohanessian, Patisserie Orientale, 4 Rue de la Pavillon, Paris (20)

փոխադրուած է՝

44 Ave. de la Porte du Pré-St-Gervais, Paris (19)։

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՀԱՆԸՄԵԱՆ իր գրասենեակը փոխադրած է 122 Bld. Murat, Paris (16), մեթրօ Porte de St. Cloud. Հեռաձայն՝ Jasmin 52-69

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

ՕՐԻՈՐԴ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ կը փնտռէ իր եղբայրը Ասատուր Սարգիսեանը, այժմ 34 տարեկան, հօրը անունը Սրապ, Սարիղամիշ Կիւլանթափ գիւղացի։ Լուր ունեցողներէն կը խնդրուի գրել Սիրան Սարգիսեանի, 7 Բաժանմ փողոց, Թիֆլիս, U.R.S.S.

ԼԻՈՆԱՀԱՅԵՐ

Գնեցէք «Ապառ» երգիծաթերթը։ Կը հրատարակուի ամէն 15օրը։ Կը ծախուի Լիոնի «Յառաջ»ի գործակալ Խ. Կէնճեանի մօտ, **45 Rue de Bonnel, Lyon.**

17, Rue Daguerre. PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

:::: LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
3
ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI
3 NOVEMBRE
1936

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3260

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՇՆԱՄԻՆ ԱՐԹՈՒՆ ԿԸ ՀՍԿԷ

Սուրիոյ ներկայ անցուդարձերը շատ կը յիշեցնեն այն վիճակը, որուն ականատես եղած ենք Թուրքիոյ մէջ, հայկական կոտորածներու նախօրեակին :

Հասած լուրերէն այն ծանր տպաւորութիւնը կը կրենք թէ՝ դարձեալ անդարմանելի հարուած մը կը սպառնայ Հայութեան, այս անգամ Իսքէնտէրուն - Անտիոք - Հալէպ շրջանին մէջ:

Միտքերնիս մէջ թարմ է տակաւին 1919 փետր. 28 թուականը, երբ խուժանը Հալէպի մէջ յարձակեցաւ հայ բեկորներու վրայ ու ջարդել սկսաւ՝ անգլիացի զինուորներու աչքին առջեւ: Դարաւոր թշնամին Հայերուն դէմ գրգռած էր տեղացիները՝ զանազան առասպելներ պատմելով: Եթէ չըլլար գրաւման բանակին զինեալ միջամտութիւնը, ջարդը կրնար մեծ համեմատութիւններ առնել :

Այն օրէն ի վեր, երբ Թուրքերը ընդ միշտ վտարուեցան սուրիական հողերէն, Մուսթաֆա Քէմալի գործակալները իրենց գործունէութեան գլխաւոր դաշտը դարձուցին Ֆրանսական հոգատարութեան յանձնուած հողամասերը: Կիլիկիոյ պարպումէն վերջ, երբ Հայերը տասնեակ հազարներով տեղաւորուեցան Սուրիա ու Լիբանան, եղբայրական ասպնջականութեան արժանանալով տեղացի ժողովուրդին կողմէ՝ որ նոյնքան տառապած էր Թըրքական լուծին տակ, թշնամին մէկ մտածում միայն ունեցաւ, — թոյն սրսկել տեղացիներու հոգիին մէջ՝ կասկածելի ու վտանգաւոր տարր մը ներկայացնելով Հայերը՝ սուրիական ու լիբանանեան հայրենիքին համար :

Ու էնկիւրիէն կարմիր ոսկիները շռայլօրէն հոսեցան՝ այս դիւային ծրագիրը գլուխ հանելու համար :

Դեռ երէկ Քէմալի գործակալները չէ՞ին որ զանազան լեզուներով հրատարակեցին եւ հազարներով տարածեցին «Ա. Նիկոլ» կեղծանունին տակ ծածկուած հասարակ լրտեսի մը «Սուրիա եւ Մենք» անուն հանրածանօթ գրքոյկը՝ փաստելու համար որ Հայերը հիւր չեն Սուրիոյ մէջ, այլ հոն եկած են իբրեւ այդ երկրին տէրը՝ վերահաստատելու համար Արտաշէս Մեծերու եւ Արշակունեներու անկախ Հայաստանը ...

« Ահա՛, այսօր Սուրիոյ մէջ տեսնուած հայկական գոյութիւնը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ հռչակաւոր Արտաշէս գերդաստանին զաւակները»: («Սուրիա եւ Մենք» էջ 7):

Եթէ մեր վարիչներն ու թերթերը ժամանակին ուժգնօրէն դիմակազերծ ըրած ըլլային այս սադայէլական դաւին իսկական հեղինակները, տարակոյս չկայ թէ բազմաթիւ զոհեր ողբալու տխուր պարտականութեան տակ պիտի գտնուէինք :

Ինչ որ տեղի կ'ունենայ այժմ, նոյն քաղաքականութեան շարունակութիւնն է, աւելի եռանդուն ձեւով, քանի որ ներկայ փոխանցման շրջանը լաւագոյն պատեհութիւնը կ'ընծայէ իրենց: Ամէն առիթ կ'օգտագործեն՝ թշնամութիւն սերմանելու համար իսլամ ու հայ տարրերուն միջեւ, Հալէպի շրջանին մէջ :

Այսպէս, Հալէպէն կը հաղորդեն թէ՝ գրգռիչները երկու թեւի բաժնուած, միաժամանակ հայաշնակ Նոր Գիւղի մէջ լուր տարածեր են որ մահմետական Արաբները յարձակման կը պատրաստուին Հայերու վրայ, իսկ Աղ - Եօլի իսլամ բնակչութեան ականջին ալ փսփսացեր են թէ՝ Հայերը հարիւրաւոր զինուած մարդերով յարձակում պիտի գործեն իսլամական թաղերու վրայ, կողոպտելու եւ սպաննելու դիտումով :

Արդիւնքը՝ գրգռութիւն եւ խուճապ, ընդհարում եւ զոհեր : Բարեբախտաբար կարելի եղած է իսկական աղէտի մը առաջքն առնել: Արաբ ազգայնականներու պետերն ու Հայոց առաջնորդը Հալէպի հայկական թաղերը այցելելով հանդարտեցուցած են ժողովուրդը: (Ա՛յս գործողութիւնն ալ մեր մէջ կ'արթնցնէ հին յիշատակներ) :

Մինչ Հալէպի ճակատին վրայ խռովութիւններ կը սերմանեն, Իսքէնտէրուն – Անտիոք շրջանին մէջ շնականութիւնը իր գերագոյն աստիճանին հասցուցած՝ դիւային փաղաքշանքներով կը շոյեն Հայերը, որպէսզի յաջողցնեն այդ հողամասի «անկախութիւնը», իմա Թուրքիոյ կցումը:

Այս առթիւ նաեւ կ'ուզեն երկպառակութիւն յառաջ բերել Հայերու միջեւ: Թուրքերէն «Հապէր» թերթը կը գրէ.

« Հնչակեան Հայերը շատ բանաւոր որոշում մը տուած են Սուրիոյ մէջ.— ինքնավարութեան խնդրին մէջ Թուրքերուն հետ պիտի գործակցին եղեր ....: Դաշնակները ազգայնական են ...»:

Ու յետոյ կ'աւելցնէ .

« Մեր ազգը ա՛յնքան վեհանձն է որ չի մոռնար փափուկ ժամանակներու մէջ իրեն եղած որ եւ է օգնութիւն, մեծ թէ փոքր: Իսքէնտէրունի ինքնավարութեան խնդրին մէջ Հայերուն գործակցութիւնը Թուրքերուն հետ, դէպք մըն է որ կոչուած է լրջօրէն զանոնք մօտեցնելու մեր ազգին: Հնչակեանները թափանցած են մեր նուրբ եւ զգայուն կէտին: Ասոր հետեւանքը ա՛յն պիտի ըլլայ որ թուրք ազգայ անկախ վարչութիւնը շատ գութով պիտի վարուի իրենց հետ »:

Ռազմախաղը շատ թափանցիկ է: Ու թրքավայել:

Ի՞նչ մերձեցումի եւ գութի մասին կը խօսին, երբ Թուրքիոյ մէջ մնացած հայութեան բեկորները թրքացնելու համար ո՛չ մէկ միջոցի առջեւ կանգ կ'առնեն, երբ «լքեալ» գոյքերը ամբողջովին կլլելէ ու մարսելէ վերջ, չլքուած ազգային թանկարժէք կալուածներն ալ կը գրաւեն, երբ պատրիարքը «պաշ փափազ»ի վերածելէ վերջ, իրենց քիթը կը խօթեն ազգային դպրոցներէն ու եկեղեցիներէն ներս, թաղական խորհուրդներու գլխուն անցնելով էվգաֆի վարչութիւնը, երբ երկրին մէջ երթեւեկի ազատութիւն իսկ չեն տար Հայերուն եւ կը վարուին այնպէս՝ որ այդ բեկորները ստիպուին ուրիշ հողերու վրայ ապաստան գտնել:

Ի՞նչ խօսք կ'ընեն մերձեցումի մասին՝ երբ մանաւանդ հայկական պատմական հողերը բռնագրաւուած կը մնան իրենց արիւնոտ թաթին տակ:

Հայ ժողովուրդը տասնեւհինգ տարիէ ի վեր հիւրընկալուած է եղբայրական Սուրիոյ հողին վրայ: Այսօր ուրախ է որ այդ երկիրը անկախութիւն կը ստանայ: Տասնեւհինգ տարուան ընթացքին, Հայերը գանգատելու ո՛չ մէկ պատճառ ունեցան ասպնջական ժողովուրդէն: Ընդհակառակն այսօր երախտագիտական զգացումներով տոգորուած են անոր հանդէպ, քանի որ այդ երկրին մէջ հանգիստ ապրեցան՝ նուիրուելով շինարար ու խաղաղ աշխատանքի :

Թրքական խարդախ դաւերը ո՛չ մէկ կերպով կրնան փոխել հայ եւ արաբ ժողովուրդներու փոխադարձ սիրալիր զգացումները :

Գիտնանք սակայն թէ թշնամին արթուն կը հսկէ:

Ու գիտակցինք մանաւանդ՝ թէ մենք պէտք չէ որ քնանանք:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՃԱՌՈՎ ՄԸ ԿԸ ՑՆՑԷ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ

« ՎԵՐՋ ԴՐԷՔ ՊԱՏՐԱՆՔՆԵՐՈՒՆ,— ԶԻՆԱԹԱՓՈՒԹԵԱՆ, ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ, «ԱՆԲԱԺԱՆԵԼԻ» ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ, ՆՈՅՆԻՍԿ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ՝ ԵԹԷ ՉՈՒԶԷ ՆՈՐՈԳՈՒԻԼ »

Մուսոլինի երկար ատենէ ի վեր չէր խօսած,— Միլանի մէջ կիրակնօրեայ իր ճառով եկաւ փոխելու քաղաքական կլիմային բարեխառնութիւնը:

— Ձեր ուշադրութիւնը կը խնդրեմ այն ճառին համար, զոր պիտի արտասանեմ այս բեմէն՝ ճշդելու նպատակով Ֆաշական Իտալիոյ դիրքը այն յարաբերութիւններուն, զորս ան կը մշակէ եւրոպական պետութեանց հետ, քաղաքական կացութեան այս խռովեալ պահուն:

Մեր քաղաքական զարգացման բարձր մակարդակը թոյլ կուտայ ինծի բացորոշ պարզել այսօրեայ այն հարցերը, զորս ուրիշներ սովորութիւն ունին քննելու այսպէս կոչուած խորհրդարաններու մէջ, կամ այսպէս կոչուած ժողովրդավար ճաշկերոյթներու ընթացքին:

Պիտի խօսիմ համադրական ձեւով, սակայն կ'ուզեմ աւելցնել թէ ամէն մէկ խօսք որ կ'արտասանեմ՝ կշռուած ու չափուած է:

Եթէ ցանկալի է որ պայծառանայ եւրոպական մթնոլորտը, այն ատեն հարկ է առաջին առթիւ վերջ տալ բոլոր պատրանքներուն, բոլոր հասարակատեղիքներուն, բոլոր պայմանադրական ստերուն, որոնք կը կազմեն տակաւին Ուիլսոնեան գաղափարաբանութեան նաւաբեկութեան հանգրուանները:

Առաջին պատրանքը զինաթափութիւնն է: Ոչ ոք կ'ուզէ զինաթափ ըլլալ ուրիշներէն առաջ: Արդ անկարելի է որ զինաթափ ըլլան պետութիւնները բոլորը մէկ անգամէն: Այսուհանդերձ Ժընեւի մէջ զինաթափութեան խորհրդաժողովը կը փչէ պղպջակին մէջ ու լեռ կը շինէ, եւ ահա րէքլամը կ'ողողէ հրապարակը, մինչ այդ լեռնէն կը ծնի... մուկ մը միայն:

Մենք, Ֆաշականներս, սովոր ենք իրականութիւնը դիտել, ըլլայ կեանքի, ըլլայ պատմութեան մէջ, կատարեալ ստուգութեամբ: Ահա թէ ինչո՛ւ կը մերժենք նաեւ այն միւս պատրանքը, որ կը կոչուի հաւաքական ապահովութիւն: Այդպիսի իրողութիւն գոյութիւն չէ ունեցած երբեք, չի կրնար ունենալ եւ ապագային: Առնական ժողովուրդը ան է որ հաւաքական ապահովութիւնը կը ստեղծէ իր սահմաններէն ներս եւ կը մերժէ իր ճակատագիրը յանձնել ուրիշներու :

Երրորդ պատրանքն է անբաժանելի խաղաղութիւնը: Անբաժանելի խաղաղութիւնը համազօր է անբաժանելի պատերազմին:

Ժողովուրդները կը մերժեն կռուիլ այն շահերուն համար, որ չեն հետաքրքրեր զիրենք: Ազգերու Դաշնակցութիւնը եւս հիմնուած է անհեթեթ գաղափարի մը վրայ, որ կը թելադրէ պահպանել իրաւական հաւասարութեան սկզբունքը բոլոր պետութեանց միջեւ, մինչդեռ պետութեանց միջեւ գոյութիւն ունի տարբերութիւն մը դէթ պատմական պատասխանատուութեանց տեսակէտով:

Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ դրուած է հարցը այսպէս — կամ կը վերանորոգուի, կամ կը քանդուի: Նկատելով որ չափազանց դժուար է, Ազգերու Դաշնակցութեան համար, վերանորոգել ինքզինք, լաւ է որ ինքնաբերաբար եւ խաղաղօրէն թաղուի :

Մենք չենք կրնար մոռնալ, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը սադայէլեան արթնութեամբ միջոցներ ձեռք առաւ՝ տնտեսական պաշարման մատնելու համար մեր ժողովուրդը: Ան փորձեց անօթի ձգել մեր ժողովուրդը, աւելի շօշափելի խօսելու համար՝ մեր կիներն ու երեխաները: Ան փորձեց խորտակել մեր քաղաքակրթութեան զինուորական ճիգը: Չյաջողեցաւ, ոչ թէ անոր համար որ չուզեց, այլ անոր համար, որ կը գտնուէր դէմ առ դէմ իտալացի միակամ ժողովուրդին, որ ընդունակ է կատարելու ամէն զոհողութիւն, նոյնիսկ կռուելու Ազգերու Դաշնակցութեան յիսունէրկու պետութեանց դէմ :

Մնաց որ խաղաղասիրական քաղաքականութիւն մը վարելու համար, պայման չէ անցնիլ Ազգերու Դաշնակցութեան նրբանցքէն:

ԽՄԲ.— Ճառին մնացեալ մասը, ինչպէս եւ թողած տպաւորութիւնը եւրոպական մայրաքաղաքներու մէջ՝ յաջորդով:

ԴԱՒ ՄԸ ՍԹԱԼԻՆԻ ԴԷՄ

« Մաթէն » կը տեղեկանայ Թիֆլիսէն թէ յամառօրէն շրջան ընող զրոյցի մը համաձայն, Չեկան երեւան հանած է նոր դաւ մը Սթալինի դէմ :

Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան դարձեալ բովանդակ Ռուսիոյ մէջ: Կը վախցուի որ ծանր դէպքեր պատահին :

Կաթողիկոսական նուիրակին ձեռնարկը վիժած

ՊՈԼՇԵՒԻԿ ԵՒ ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ԳՈՐԾԻ

Ինչպէս իր ատենին հաղորդած էինք, Կաթողիկոսական Նուիրակը կողմերու ներքին համաձայնութեամբ որոշ միջոցներ մտածած էր՝ ամերիկահայ թեմի միասնականութիւնը վերահաստատելու համար: Նախապէս իրենց համաձայնութիւնը այս ձեռնարկներուն տալէ յետոյ, վերջին պահուն սակայն, երբ Նուիրակը Հոթէլ Մարթինիքի «Երեսփ. Ժողովը» նիստի կը հրաւիրէ զայն լուծելու համար, ռամկավար «երեսփոխան»ները, ենթակայ պոլշեւիկներու թաքուն հրահանգին, կ'ըմբոստանան եւ կը հրաժարին ենթարկուելէ Նուիրակի տնօրինութեանց :

ԻՐ ՃԻԳԵՐՈՒՆ ՄԷՋ ԴԱՒԱԴՐԱԲԱՐ ՁԱԽՈՂԱԾ ՆՈՒԻՐԱԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԱԾ Է. « ԿԸ ՏԵՍՆԵՄ, ՈՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ԱՆԽՏԻՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԻՐԱՑ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ (ԱՅՍԻՆՔՆ՝ ՊԱՌԱԿՏԵԱԼ ՎԻՃԱԿԻՆ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒՄԸ. «Յ.») : ԿԸ ՑԱՒԻՄ, ՈՐ ԱՅՍՔԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ ՁԵՐ ՄԷՋ ՄՆԱՑԻ ԵՒ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐՍ ՊԱՐԶԵՑԻ ԱՄԷՆ ՏԵՂ ԱՄԷՆՈՒՆ, ԲԱՅՑ ՉՀԱՄԿՑՈՒԵՑԱՒ: ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ ԵՒ ԻՄ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է»:

Յառաջիկային հանգամանօրէն պիտի անդրադառնանք այս ցաւալի դէպքին :

ԿՈՄԻՆՏԵՐՆԸ ԻՐԱՔԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾԻՆ ՄԷՋ

ԿՈՄԻՆՏԷՐՆԻ ՄԷՋ ՀԱՅ ՄԸՆ ԱԼ...

Պաղտատի պետական հարուածին լուրը տալու ժամանակ, գրեցինք թէ քիւրտ զօրավար մը մեծ դեր խաղացած էր այդ շարժումին մէջ: «Մաթէն» կը գրէ թէ Կոմինտէրնը եւս մաս ունի պետական հարուածին պատրաստութեան մէջ: Վերջերս քիչ թէ շատ կարգի մտած էին Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Իրաքի յարաբերութիւնները Եւրոպայի հետ: Ասիկա գործին չէր գար Մոսկուայի:

Կոմինտէրնը որոշեց արծարծել խռովութիւնները եւ թշնամութիւնը ընդդէմ Եւրոպայի: Կոմինտէրնի «արաբական երկիրներու» հատուածը նիստ մը գումարեց Մոսկուայի մէջ, Հոկտեմբերի կիսուն, — այդ նիստին ներկայ էին Բոգդանով, Մինին (որ կուգար Ճանկայէն), Սուրիացի Նասիր, Իպն - Գրաք, Համարով, Արթիւրեանց եւ Իսք - Պին - Սէուտ: Այդ նիստին մէջ խմբագրուեցան կարեւոր հրահանգներ, որոնք հաղորդուեցան արաբական երկիրներու համայնավար կուսակցութիւններուն: Մասնաւորաբար թելադրուեցաւ որ համայնավարները սերտ գործակցութիւն մը ցոյց տան տեղական ծայրայեղ ազգայնականներուն:

Կոմինտէրնի «արաբական երկիրներու հատուածին» լիազօրը, որ կը գտնուէր Աթէնք, վերջերս փոխադրուեցաւ Պէյրութ: Նորընտիր լիազօրն է Բոգդանով, որ հրահանգ ստացաւ անմիջապէս մեկնիլ իր նոր պաշտօնատեղին: Եուրիեւ եւս, միշտ խորհրդային առեւտուրի ներկայացուցիչի հանգամանքով, ղրկուած է դէպի արաբական երկիրները,— ճամբու ընթացքին պիտի հաղորդակցի տեղական կոմունիստ կուսակցութեանց պետերուն հետ: Արաբական երկիրներու Կոմինտէրնի մնայուն ներկայացուցիչը, Թաթար Հաքիմով, որ կը գտնուի Հիճազի մէջ, ծանօթ նիստին ընթացքին՝ խիստ քննադատութիւն կրեց: Պաշտօնանկ ընելով զայն՝ նոյն պաշտօնը տուին Կեդր. Ասիոյ լիազօրին, Ադրբէջանցի Թաթար Տուխիմովի, որ ծանօթ է Իսմայիլ մարտական անունով: Որոշուեցաւ նոյնպէս ղրկել կարգ մը գործակալներ :

Առեւտրական գործավարութիւնը գրասենեակներ պիտի հաստատէ Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Եմէնի մէջ: Կեդր. գրասենեակ մը Սանաայի մէջ, որուն գլուխը՝ Սթիրնի, ծանօթ իբրեւ ղեկավար Պաղեստինի 1928ի խռովութիւններուն: Այս գրասենեակները պիտի դիւրացնեն Մոսկուայի հաղորդակցութիւնը Մերձ. Արեւելքի հետ: Երկու ռուսական նաւեր, քարիւղ եւ կերպասեղէն բարձած, պիտի հանդիպին Սուրիոյ, Պաղեստինի եւ Արաբիոյ նաւահանգիստները, երկիր մտցնելու համար փրոփականտիստներ, դրամ եւ գրականութիւն: Այսպէս թէ այնպէս Մոսկուա որոշած է կրկնել անցեալ ձմրան խռովութիւնները, որոնց զոհ գացին բազմաթիւ անմեղներ:

*** Պաղտատէն կը հաղորդեն թէ պետական հարուածէն վերջ, հրաժարեալ նախարարները փախան դէպի Պաղեստին եւ Եգիպտոս: Պաղտատի մօտիկ սպաննուեցաւ պատերազմական նախարարը, Ճաֆէր փաշա: Իր փեսան եւս, Նուրի փաշա, ապաստանեցաւ Գահիրէի մէջ: Պաղտատ գրաւուած կը մնայ բանակին կողմէ:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻ ՍՈՒՐԻՈՅ

« Թան »ի թղթակիցը, Ժորժ Մէյէր Գահիրէէն կը ղրկէ երկար յօդուած մը, ուր քննութեան կ'առնուին Թուրքերու վերջերս ցոյց տուած պահանջկոտութիւնը, Թուրքեւֆրանսական բանակցութեանց ընթացքը 1921էն սկսեալ, եւ Ալեքսանտրէթի հարցը:

Ժորժ Մէյէր կ'ըսէ թէ, երբ խաղաղութեան դաշնագիրներով ճշդուեցաւ օսմանեան կայսրութենէն խլուած կարգ մը նահանգներու ճակատագիրը, արդի Սուրիան զրկուեցաւ այն կարեւոր նաւահանգիստներէն, Եաֆայէն մինչեւ Ալեքսանտրէթ, որոնցմէ կ'օգտուէր օսմանեան կայսրութեան օրով: Լիբանան, որուն կցուած է Պէյրութի լեռն ու Թրիփոլիի շրջանը, օժտուած է Միջերկրականի լաւագոյն նաւահանգիստներով,— Պէյրութ եւ Թրիփոլի: Կարելի է խորհիլ, որ երբ կնքուին ու վաւերացուին բոլոր համաձայնութիւնները, որոնք վերջնապէս կը ճշդեն Ֆրանսայի յարաբերութիւնները Լիբանանի եւ Սուրիոյ հետ, Լիբանանեան - սուրիական դաշնակցութեան մը կազմութեամբ, Ֆրանսայի հովանաւորութեան տակ, կարելիութիւն կը ստեղծուի կարգադրելու այդ պետութեանց հասարակաց շահերը,— օրինակ Լիբանանի նաւահանգիստները օգտագործելու տեսակէտով ամէն դիւրութիւն կը տրուի Սուրիոյ, բայց ատիկա պատճառ մը չէ որ Դամասկոսի կառավարութիւնը չունենայ ազգային նաւահանգիստ մը, որ այնքան կենսական կարեւորութիւն կը ներկայացնէ: Եւ այդ նաւահանգիստը կրնայ ըլլալ միայն Ալեքսանտրէթը: Լաթաքիէն, Ալեւիներու երկրին մէջ, կը վայելէ վարչական ինքնավարութիւն մը ճիշդ ինչպէս Ալեքսանտրէթի սանճաքը, այնպէս որ չի կրնար գոհացնել Սուրիոյ ծովային պահանջները :

Երեք Այբերու այս շրջանակին մէջ— Ալեքսանտրէթ, Անտիոք եւ (Հ) Ալէպ,— Ալեքսանտրէթի մասին թրքական պահանջկոտութիւնը նկատի չի կրնար առնուիլ, բայց միայն 1921էն 1926էն կնքուած դաշնագիրներու տրամադրութեանց սահմաններուն մէջ: Սուրիոյ ապագան, անոր անկախութեան նուիրա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՍԹՈՅԱՏԻՆՈՎԻՉ ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՄԷՋ

Եուկոսլաւիոյ վարչապետ Սթոյատինովիչի այցելութիւնը Էնկիւրի, անշուշտ, քաղաքական ու միջազգային այն արժէքը չունի, ինչ որ ստացաւ, անցնող շաբթուան ընթացքին, Չիանոյի այցելութիւնը՝ Պերլին։

Այսուհանդերձ, բոլոր անոնց համար, որոնք կը հետեւին Թուրքիոյ ներքին ու արտաքին կեանքին, Սթոյատինովիչի այցելութիւնը ունի եւ պէտք է ունենայ նկատելի արժէք։

Ըսենք, անմիջապէս որ այցելութեան պատրուակը իրականութեան չի համապատասխաներ։ Տրուած տեղեկութեանց համաձայն, իբրեւ թէ Սթոյատինովիչ Էնկիւրի այցելեց Թուրքիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ տնտեսական յարաբերութիւններուն ճշգումին կամ ընդլայնումին համար։

Փորձենք յիշել քանի մը իրողութիւններ, որպէսզի մեզի համար աւելի դիւրին ըլլայ գոնէ մերձենալ այն պատճառներուն, որոնք կրնան Պելկրատէն մինչեւ Էնկիւրի տարած ըլլալ Եուկոսլաւիոյ վարչապետը։

Ռիւշտի Արաս, Ժընեւէն վերադարձին, հանդիպեցաւ Պելկրատ ուր մնաց պահ մը։ Պելկրատ հանդիպեցաւ նաեւ Պուլկարիոյ վարչապետը՝ Քէօսէիվանով։

Սթոյատինովիչ Թուրք մամուլին բրած իր յայտարարութեամբ կը խօսէր իր այցելութեան ու Պալքաններու խաղաղութեան մասին։

Չմոռնանք եւ ուրիշ իրողութիւն մը,— Սթոյատինովիչ Էնկիւրի կ'երթայ կամ իր երկրէն կը հեռանայ այնպիսի պահու մը, երբ մութ ամպեր կը սաւառնին Եւրոպայի վերեւ, Ռուսիան իբրեւ թէ մարտանաւեր կ'ուղարկէ Սպանիա, Չիանօ եւ Նէօրաթ ծրագիրներ կը մշակեն, Չեխոսլովաքիա իսկ «դէպի Գերմանիա հակումի նախանշաններ ցոյց կուտայ»։

Իսկ Թաթարէսքուն դեռ նոր էր որ Պելկրատէն վերադարձաւ Պուքրէշ։

Ահա ուրեմն, պարագաներ, որոնք մեզ կը մղեն խորհելու թէ լուրջ պատճառ մը կապուած է Սթոյատինովիչի այցելութեան ու շղթայուած նոյն այդ պարագաներուն հետ։

Քաղաքական վերջին իրադարձութիւնները ծանօթ են։ Եուկոսլաւիա մէկն է այն երկիրներէն, որոնք նախապէս ուժգնօրէն կապուած ըլլալով հանդերձ Ֆրանսայի, այժմ որոշ հակում ցոյց կուտան ձերբազատուելու, առնուազն այդ բարեկամական կաշկանդումէն։ Ընդունելով հանդերձ, որ դեռ իրողութիւն մը կարելի չէ նկատել Եուկոսլաւիոյ՝ քաղաքականօրէն մերձեցումը Գերմանիոյ, այսուհանդերձ ճիշդ է, որ Պելկրատը այժմ քաղաքականօրէն ալ կ'ուզէ այնքան հեռու մնալ Փարիզէն, որքան հեռու է աշխարհագրականօրէն։ Եւ որովհետեւ, ուժերու նոր դասաւորումով եւ ստեղծուած նոր արժէքներով, աշխարհագրական դիրքերն ու տարածութիւնները այժմ աւելի մեծ կշիռ կը ստանան քան առաջ — երբ լոկ «յաղթողներ» ու «պարտուողներ» կային,— Եուկոսլաւիա, շատ հասկնալիօրէն, կ'ուզէ վերջնապէս «ճշդել իր դիրքը», նկատի ունենալով ապագայ հաւանականութիւնները։

Ըլլալով մասնակից Փոքր Համաձայնութեան ու Պալքանեան ուխտին, ան, կ'երեւի, նոյն տեսակէտը տարաւ նաեւ Փրակա՝ հանդիպելէ վերջ Պուքրէշ։ Բայց, եթէ Փոքր Համաձայնութեան իր գործակիցները բանաձեւ մը գտան՝ փրկելու համար երեւոյթները, Պալքանեան ուխտը այդ ուղղութեամբ ընդհանուր բանաձեւ մը չունի տակաւին։

Թուրքիան մասնաւորապէս, որ ամէնէն մեծ ջանքը կը թափէր այդ ուխտի գոյացման ու ամրացման համար, քաղաքական կապեր, յանձնառութիւններ եւ տրամադրութիւններ ունի, որոնք, կ'երեւի, հաշտ չեն մասնաւորապէս Եուկոսլաւիոյ այժմու ձգտումներուն։

Կասկած չկայ այն մասին, թէ ապագայ բախում մը անպայման իր անդրադարձումը պիտի ունենայ մասնաւորապէս փոքրերուն վրայ։ Քաղաքական հորիզոնէն կարծէք յանկարծ վերցաւ «վերաքննական» ու «հակավերաքննական» հակադրութիւնը։ Գերմանիա եւ Իտալիա մէկ գծի վրայ են գոնէ առ այժմ՝ ու գոնէ որոշ կէտերու շուրջ — կազմած ըլլալով հանդերձ մէկ ճակատ,— ու անոնց շուրջ դառնողները հարկադրուած են «ճշդելու իրենց դիրքերը»։ Ուխտ, համաձայնութիւն, զինակցութիւն,— այս բոլորը չափազանց շուտ կորսնցուցին իրենց արժէքները։ Ու ինչ որ կայ հիմա, որպէս գլխաւոր մտահոգութիւն, սեփական սահմաններու եւ սեփական շահերու ապահովումն է։

Եթէ Սթոյատինովիչի այցելութեան մօտենանք նաեւ այս տեսակէտէն, պարզ կը դառնայ, թէ ան Էնկիւրի գնաց ոչ երկու երկիրներու տնտեսական համեստ յարաբերութեանց համար, ոչ ալ «ուխտին յատուկ ներքին խնդիրներու պատճառաւ»։

Մտահոգուած, առաւելապէս իր երկրի շահերով, ամբողջականութեան պահպանումով, աջ ու ձախ սահմաններու վրայ իր յարաբերութիւններովը, Եուկոսլաւիոյ վարչապետը, վճռական քայլէ մը առաջ, Էնկիւրիի մէջ կ'ուզէ փորձել, թերեւս վերջին անգամ ըլլալով, ձեռք ձգել նաեւ Թուրքիոյ համաձայնութիւնը՝ ընելու համար հաւաքական յայտարարութիւն մը՝ «զինեալ չէզոքութեան» մասին։

Եթէ չյաջողի իր այդ ճիգին կամ փորձին մէջ, ան, ապահովաբար, իբրեւ պատասխանատու վարիչը իր երկրին, հարկադրուած պիտի ըլլայ ընտրելու առանձին ճամբան,— այն՝ որ դէպի Պերլին կը տանի։

Վասնզի չմոռնանք, որ Գերմանիոյ տնտեսական նպաստներէն վերջ դարսան կուտայ նաեւ Եուկոսլաւիոյ Իտալիա եւս վերջերս սկսած է Եուկոսլաւիոյ հետ բարեկամանալու մասին խօսիլ՝ թերեւս ի հեճուկս Անգլիոյ..

Այսպէս կամ այնպէս, Սթոյատինովիչ մեզի կը բերէ, Էնկիւրի իր այցելութեամբը, նախանշաններ ոչ թէ սերպեւթուրք յարաբերութեանց աւելի լաւացման, այլ նախանշանները ճարմատումին, զոր կ'ունենայ, արդէն, այն միւս շէնքը,— Պալքանեան ուխտը։

Այս կերպով միայն կը բացատրուի այցելութիւն մը այն օրերուն, երբ, ինչպէս ըսինք, ամէն երկրի պատասխանատու անձ լրջօրէն մտահոգուած է «կուտակուող ամպերով»։

Ուշագրաւ է որ Թուրքիա այս այցելութիւնը կ'ընդունի զինուորական հանդիսութեանց օրերուն։

Թուրքերը, մանաւանդ քեմալականները, մասնաւոր ճիգ մը ունին զօրանցքի ցուցադրութիւններ կատարելու։ «Ճիւմհուրիյէթ», այս այցելութեան առթիւ, կը գրէ — «... Պ. Սթոյատինովիչ Էնկիւրիի մէջ պիտի տեսնէ թէ թուրք զօրքը որ տողանցք պիտի կատարէ իր առջեւէն, ապահովութիւն մըն է խաղաղութեան պահպանման համար։ Թուրք բանակը, ընկերը Եուկոսլաւեան բանակին, միշտ պատրաստ է կատարելու իր պարտականութիւնը, որ կը բխի պալքանեան համաձայնութենէն եւ Պալքաններու խաղաղութեան պահանջէն»։

1933ին կարելի էր գրել այս տողերը։ Այն ատեն իրապէս գոյս պալքանեան մտահոգութիւններ կային։ Այսօր այդպէս չէ։ «Ճիւմհուրիյէթ» եւ Էնկիւրի ի զուր կը ճգնին ցոյց տալ Թուրք բանակին ուժն ու պատրաստականութիւնը՝ «կռուելու յանուն պալքանեան խաղաղութեան»։ Վասնզի, Պելկրատ շատոնց դադրած է կռիւին եւ բռնի ուժին մէջ տեսնելու խաղաղութիւնը Պալքաններու մէջ։

Աւելին,— այդ համաձայնութիւնը իրեն համար կորսնցուցած է իր արժէքը, քանի որ անիկա առաջ կը կարծուէր նեցուկ մը՝ Իտալիոյ դէմ, եւ կ'ուզէր կռուան մը ըլլալ Պուլկարիոյ դէմ։

Իսկ Եուկոսլաւիա նոյն Սթոյատինովիչի բերնով յայտարարեց Սոֆիայի մէջ՝ դէպի Պոլիս ուղեւորութեան առթիւ.— «Սերպեւպուլկար յարաբերութիւնները երբեք այնքան լաւացած չէին, որքան են այժմ»։

Կարելի չէ՞ կարծել թէ թաքնուած միտք մը կայ եւ այս յայտարարութեան մէջ։

Վասնզի Պելկրատ, ինչպէս կը կրահուի, որոշ ատենէ ի վեր կը ջանայ «Պալքաններու խաղաղութիւնը» ապահովել ոչ թէ «կռուելու պատրաստ բանակով», այլ ճիշդ հակառակը, զիջումներով, որոնցմէ, ըստ իրեն, չի կրնար հեռու մնալ եւ Թուրքիան ... Էնկիւրի տրամադի՞ր է ատոր ... ։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ ՎԱՆԻ ՄԷՋ

Վանէն «Ճիւմհուրիյէթ»ի կը հաղորդեն թէ Վանի լիճին վրայ կը նաւարկեն 3 մարդատար եւ բեռնատար մոթէօր, 2-3 առագաստ եւ շարժանաւ մը որ կը բանի Վանի եւ Արտամետի միջեւ, իբրեւ զբօսանաւ։

Վան-Դատուան ճամբորդութեան գինն է 100 եւ 50 ղրուշ։ Տարեկան վեց հազար ճամբորդ եւ չորս հազար թոն ապրանք կը փոխադրուի։ Դատուանի մէջ նաւարան մը շինուած է։ Պիտի կառուցուին նաեւ պանդոկ մը եւ այլ շէնքեր։ Անիկա նաւարանը Դատուան փոխադրուած է։

Վան քաղաքին եւ նաւահանգիստին միջեւ օթօպիւս պիտի բանի, Տնտեսագործավարին կարգադրութեամբ։ Ձկնորսութեան զարկ պիտի տրուի։ Միւս կողմէ լիճէն սոտա պիտի հանուի եւ փլածներ պիտի շինուին։ Ծովային մարզանքը քաջալերելու համար, զբօսավարը խոստացած է ղրկել երեք շլուփի. որոնք ներկայիս կը շինուին Պոլսոյ մէջ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐԷՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ
ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ

Աննախընթաց հանդէս մը ունեցանք Պերլինի մէջ, երբ «Հայ Մշակոյթի Օր», որ կազմակերպուած էր Պերլինի Հայ Գաղթ. Միութեան եւ «Հայ Երիտասարդ Միութեան» վարչութիւններուն կողմէ միասնաբար (Շբ. 24 հոկտ.)։

Լանտվէրքանալնոյի սրահը լեցուն էր հոծ բազմութեամբ։ Գ. Ռուբէնի եւ տիկնոջ սիրալիր մասնակցութիւնը մեծ փայլ մը կուտար հանդէսին։ Օտար հիւրեր ալ եկած էին լսելու համար հայկական քէմանչէն եւ հայկական երաժշտութիւնը՝ յայտնի վարպետին կողմէ նուագուած։

Սրահը զարդարուած էր հայկական եւ գերմանական դրօշներով, իսկ հայ երիտասարդներու մասնաւոր հոգածութեամբ հայ թերթի եւ գրքի ցուցադրութիւնը ուշադրութեան առարկայ էր իր առանձնայատկութեամբ։ Հոն էին անխտիր հայ թերթեր եւ պարբերականներ, գրքեր եւ ժողովածուներ, Նահատակ Գրագէտներու գործերը, բայց աչքոնին մասնաւոր զարդը կը կազմէր «Սասնայ Ծռեր»ը, զոր ամէնքը ձեռքէ ձեռք անցուցին, որովհետեւ Հայաստանէն եկած էր, եւ որովհետեւ հոյակապ գործ մըն էր ...

Ցանկայա «Մեր հայրենիք»էն վերջ Գաղթ. Միութեան նախագահ Գ. Շարճեան կարդաց օրուան նշանակութիւնը պարզող գեղեցիկ գրութիւն մը, թելադրելով գործնապէս սիրել մեր մշակոյթը եւ վերջացուց գոչելով. «Կեցցէ հայ մշակոյթը, կեցցէ հայ ազգը»։

Ցետոյ խօսեցաւ Տոքթ. Արտ. Աբեղեան հայ գուսաններու մասին ուսումնասիրական եւ բովանդակալից ճառ մը, սկսելով Յ. Յովհաննիսեանի «Աշուղ» բանաստեղծութեան ընթերցումով.—

Ասի՝ աշո՛ւղ, առ չոնգուրդ,
Մեզ բան ասա սրտալի.
Կարօտ եմ քու անուշ ձէնին,
Մի բան ասա սրտալի։

Այսպէս աշուղը յանձին Գ. Ռուբէնի եւ մեր բանաստեղծ գուսանները հին օրերէն մինչեւ մեր օրերը կը յիշատակուէին եւ կ'ոգեւորէին ներկաները։

Երբ Գ. Աբեղեան Սայաթ Նովայի մասին խօսելէ եւ անոր գործերը ծանօթացնելէ վերջ կարդաց եւ բացատրեց «Քէմանչէ» բանաստեղծութիւնը նոյն ինքն Սայաթ Նովայի, Գ. Ռուբէն ցուցադրեց իր գեղեցիկ սատափազարդ քէմանչէն, որուն վրայ գրուած է 1810 թուականը եւ Ա. Տ. Ա. տառերը, շինողին անունը՝ Աւետիս Տէր Աւետիսեան։ «Քէմանչէ», «Սիրական» եւ «Ղարիպ պլպուլ» բանաստեղծութիւններու ընթերցումին՝ մէջ ընդ մէջ կը նուագէր մեր տաղանդաւոր արուեստագէտը, պանծացնելով հայկական երաժշտութիւնը եւ արժանաւոր յաջորդը հանդիսանալով մեր մեծ բանաստեղծներուն եւ ժողովրդական աշուղներուն։

Գ. Աբեղեան մասնաւորապէս կանգ առաւ նաեւ Աշուղ Ջիւանիի (Բեղովթէ Լեւոնեան) վրայ, որ միայն հայերէն եւ զուտ հայերէն լեզուով յօրինեց իր գործերը առաջին անգամ ըլլալով եւ հայրենասիրական շունչը մտցուց իր բանաստեղծութեանց մէջ։ «Զախորդ օրեր»ի ընթերցումին յաջորդեց Գ. Ռուբէնի յուզիչ նուագը։

Զանց կ'առնեմ ծափահարութիւններու եւ ոգեւորութեան արտայայտութիւնները նկարագրել, որովհետեւ անվերջ ծափեր եւ ընդմիջումներ, մանաւանդ երբ Գ. Աբեղեան «Մեր աշուղ»ին տեղ բանաստեղծութեան մէջ կը մտցնէր մեր Ռուբէնը։ Ներկաները սրահը կը թնդացնէին ի յարգանս հայ երաժշտութեան ներկայացուցիչ՝ Գ. Ռուբէնի։

Ցիշենք նաեւ որ Չիս առում թէ լաց էս ըլի, Աշուղներու մրցումը, Քո տրուածը ուրիշ դիղ է, (տպաւորիչ ընթերցում Գ. Դ. Դաւիթխանեանի կողմէ), ոգեւորութիւնը ծայր աստիճանի կը հասցնէին։

«Հայ Երիտասարդ» Միութեան կողմէ՝ վարիչ Տիրայր ճառ մը խօսեցաւ հայերէն թերթի եւ գրքի ընթերցումին մասին եւ վերջացուց ըսելով թէ, «Թող այսօրուան մեր Մշակոյթի Օր մեզի նշանաբան տայ՝

Կարդալ հայերէն թերթեր եւ
Կարդալ հայերէն գիրքեր։

Պաշտպանուիլ անոնց միջոցով օտարացումի դէմ եւ նոյն ատեն սատարել հայ մշակոյթի զարգացման։ Կեցցէ հայ մշակոյթը, կեցցէ՛ հայ ցեղը»։

«Հայ Երիտասարդ» Միութեան երգչախումբը երգեց հայ ժողովրդական երգեր, ամէնքն ալ Կոմիտաս վարդապետէն, Նայ ջան պի, Էս օր ուրբաթ է, Ջուր կուգայ, Ինչու Բինկէօլը մըտար, Առնոմ երթամ, Կաքուի երգը, Արեւը կայնէ կէս օր եւ Սօնա եարը։ Մէջ ընդ մէջ արտասանութիւն եւ մեներգ։ Օր. Ա. Սիւլեան շատ շնորհալի եւ գեղեցիկ արտասանութիւն մը ըրաւ (Միսաք Մեծարենցի) «Սա իրիկուն ըլլայի նոյ»... իսկ Օր. Թամարա Բիլսեան այնքան լաւ եւ սիրուն երգեց Վահան Թէքէեանի բանաստեղծութիւնը եւ Գուրգէն Ալէմշահի «Ես սիրեցի»ն։

Հանդէսին ներկայ Գ. Ա. Ջամալեան ժողովուրդին խնդրանքով ճառ մը խօսեցաւ մշակոյթի պահպանման մասին եւ շեշտեց հայերէնի ուսուցման անհրաժեշտութիւնը, եթէ կ'ուզենք պահել մեր ազգային գոյութիւնը մինչեւ հայրենիք վերադարձ։

Հանդէսին ամէնէն վերջի մասը բռնեց Գ. Դաւիթխանեանի խնդրանքով որ Գ. Ռուբէն եւ տիկինը մէկ քանի կտորներ նուագեն, բայց այս առիթը անյագօրէն օգտագործեցինք ամէնքս որ ներկայ էինք։

— Այս կտորն ալ, այսինչ երգն ալ։

Հայկական երաժշտութեան գանձը գրուած կար քէմանչէին մէջ եւ լիուլի վայելեցինք զայն՝ շնորհիւ մեր պատրաստակամ եւ պատուական արուեստագէտին որ մեր քէմանչիստ Ռուբէնն է, պարզ, բարի եւ ազնիւ։

Շատ ուշ էր արդէն եւ ներկաները չէին բաժնուիր սրահէն։

Գ. ՖՐՈՒՆՁԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«Բռնութիւն չկայ, միայն բռնութիւն կայ»

«ԹԻՐՍԵՐԷՆ ԸՍՈՒԱԾԸ ԽԱՌՆՈՒՐԴ ՄԸՆ Է ԹՈՒՐՔԵՐԷՆԻ ԵՒ ԻՐԱՆԵՐԷՆԻ.— ԱՅԼԵՒՍ ՈՉ ՄԷԿ ԴԷՊՔ ԱՐԵՒԵԼ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ»

«Գուրուն» այս վերնագիրներուն տակ կը հրատարակէ իր երեսփոխան խմբագրապետ Ասըմ Ուսի այսօրուան խմբագրականը, զոր կը հրատարակենք թարգմանաբար.—

Անցեալ տարի հիմնական միջոցներ ձեռք առնուեցան լուծելու համար «Տերսիմ»ի խնդիրը որ նախկին վարչութիւններէն մնացած ողբերգական ժառանգութիւն մըն է։ Այդ նահանգը կոչուեցաւ Թունճէլի եւ Գ. Ընդհ. քննիչ Զօր. Ապտուլլահ կուսակալ կարգուեցաւ արտակարգ իրաւասութիւններով։ Մեր աշխատակիցներէն մէկը որ վերջերս քննական պտոյտ մը կատարեց արեւելեան նահանգներուն մէջ, կը հաղորդէ թէ հանրապետական կառավարութեան գործադրած միջոցները կարեւոր արդիւնքներ տուած են։

Անցեալ տարի միայն Երզնկայի մէջ աւազակութեան 55 դէպք տեղի ունեցած էր։ Այս տարի ոչ մէկ դէպք, ոչ Թունճէլիի, ոչ մօտակայ Երզնկայի, ոչ ալ Մալաթիոյ եւ Ճապաղջուրի մէջ։ Զօր. Ապտուլլահ յանկարծակի քննութեան եկած է, բայց ճամբաներու վրայ մէկ հատիկ իսկ զինեալ անձ տեսնուած չէ։ Կառավարութեան կողմէ հրաւիրուած բոլոր անձերը եկած եւ զէնքերով միասին անձնատուր եղած են։ Մինչեւ հիմա անձնատուր եղողներուն թիւը 700ի հասած է։

Ամէնէն վերջին անձնատուրն է Սէյիտ Րիզա, որ ընդհ. պատերազմին մեծ ծառայութիւններ մատոյց արեւելեան ճակատին վրայ։ Աւելի վերջը այս մարդը օտար դրդումներով կը շեղի ճամբէն եւ ծանր պատիժներու արժանի կը հանդիսանայ։ Հակառակ ասոր, ընդհանուր քննիչը որ իրաւասու է ներելու բոլոր յանցաւորներուն, յետաձգեց այդ մարդուն պատիժները, նկատի առնելով անցեալին մէջ անոր ըրած ծառայութիւնները։

Թունճէլիի զանազան կէտերուն վրայ համախումբ կը գտնուին ոստիկան-զինուորներու վաշտեր։ Անկասկած, այս կազմակերպութիւնը մեծ դեր ունի անդորրութեան պահպանումին մէջ, բայց ճիշդ չէ միայն այս տեսակ կարգապահական միջոցներու մէջ փնտռել հանդարտութիւնը, զոր ընդհ. քննիչը հաստատած է այդ նահանգին մէջ։ Գիտնալով որ նախկին Տերսիմի մէջ տիրող գէշութեանց եւ մանաւանդ աւազակութեանց հիմը ժողովուրդին աղքատութիւնն է, յարգելի քննիչը ուզեց փարատել այս անպատեհութիւնը եւ բնակիչները աշխատցուց երկաթուղիներու եւ ճամբաներու շինութեանց մէջ։ Այդ գործերուն մէջ աշխատիլ ուզողները ներկայիս կը դիմեն եւ մարդահամարի մէջ արձանագրել կուտան իրենց անունները։ Ցետոյ գայմագամը հարկ եղած չլջանը կը դրկէ արձանագրուողը. անոր ձեռքը տալով սա տեսակ թուղթ մը. «Այս մարդը կրնայ աշխատիլ երկաթուղիի կամ ճամբու շինութեան մէջ»։

Այս ձեւով, ժողովուրդը այլ եւս հնարաւորութիւն չունենար աւազա-

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ
(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

ԽՄԲ.— Մեր ժամանակակից պատմութեան եւ զինուորական կեանքին ամէնէն դժբախտ օրերն են, որ պիտի վերակոչուին այս յուշերուն մէջ,— տեղակալ Յ. Սահակեանի յուշերէն վերջ, որոնք ՅԱՌԱՋի մէջ, այստեղ, կարդացուեցան հետ ի հետ, յուզումով ու սրտի կծկումով, անա կուգայ գնդ. Բաղդասարեան լրացնելու պատկերը Սուրմալուի, Կարսի, Ջաջուռի կռիւներուն։ Այսպիսի յուշերէ քաղելով՝ վաղը ձեռք մը պիտի գրէ մեր զինուորական գունդերուն պատմութիւնը, մանաւանդ մեր «երկաթէ շերեփ»ին արժէքը Հայաստանի ժամանակակից քաղաքական պատմութեան կազմութեան մէջ։

Ոչինչ աւելի ներշնչող, խօսուն, հետաքրքրական եւ կարեւոր քան մեր զէնքերուն պատմութիւնը.—

Ուղիղ 16 տարի առաջ, հոկտեմբերի վերջին օրերուն, Կարսի պատմական բերդը Թուրքերուն ձեռքն անցաւ։ Ու դեռ մինչեւ հիմա կը տքայ Թշնամիին ոճրապարտ կրունկին տակ։

Ցարդ, Կարսի կռիւներուն շուրջ եւ առհասարակ Հայկ. Բանակի մասին շատ քիչ բան էգրուած։ Եղածներուն մէջ անկասկած լաւագոյնը կը կազմէ, վերջերս Յառաջի մէջ հրատարակուած, տեղակալ Յ. Սահակեանի յօդուածաշարքը, զոր այնքան խոր հետաքրքրութեամբ եւ քաղցրութեամբ կարդացի։ Ան շատ հարազատօրէն տուած է, մանաւանդ, պատմութիւնը Ցրդ Հայկ. հետեւակ գունդին, որուն հրամանատարը ըլլալու բախտն ու պատիւը ունեցած եմ եւ իբրեւ այդ՝ կը մղուիմ երկու խօսք ալ ինքս աւելցնելու։

Յ. Սահակեանը մէկն է արեւմտահայ այն լաւագոյն սպաներէն, որոնք բախտաւորութիւնն ունեցան ազատելու թրքական սպանդանոցէն եւ վայելքը՝ ծառայելու, իրենց հարազատ ցեղին մեծութեան համար, հայկական բանակին մէջ։

Բազմաթիւ չէին անոնք, հազիւ 10—12 հոգի, որոնք գրեթէ բոլորն ալ մեր գունդը հաւաքուած էին։ Մէկ քանին, Թրք. բանակէն գերի, մինչեւ Սիպերիոյ խորերը հասած եւ ապա ազատուած՝ եկած գտած էին մեզ։ Անոնցմէ կը յիշեմ Պետրոս Զօքուրեանը, երիտասարդ ու վառվռուն, նահատակուած Սուրմալուի կռիւներուն. Տէլէք Թաշի մօտ։ Երուանդ Տ. Մարտիրոսեանը, հայրենասէր եւ խիզախ սպայ մը, վիրաւորուած Զաչքուրի մօտ եւ ապա նահատակուած Կարս Ուչլարի կռիւին մէջ։ Մնացած մասը Թրք. պահեստի բանակի մարզիկ հայ բռ-սպաներն էին, որոնք Վէհիպ փաշայի կարգադրութեամբ կեդրոնացած էին Սըւազի եւ Զիլէի մէջ, եւ ամբողջ 2 տարի Կովկասեան ճակատի պարպ-ութիւնը լեցնող Թրք. օգնական ուժերը անոնց միջոցաւ կը ստանային իրենց զին. դաստիարակութիւնը։

Թրք. բանակը հետզհետէ աւելի խորանալով դէպի Կովկաս, այդ պահեստի ուժերն ալ իրենց ամբողջ կազմով յառաջացան մինչեւ Գաթում, երբ տեղի ունեցաւ զինադադարը։

Թրք. բանակը ստիպուած եղաւ քաշուելու Գաթումէն, իսկ մեր հայ բռ-սպաները լաւագոյն առիթը համարեցին ազատուելու, ու բոլորը մէկ՝ Երեւան մեր գունդը եկան։ Անոնցմէ կարելի է յիշել Վ. Փաստրմաճեանը, Գ. Սիւրմէնեանը, Վարդան Բակուր (սպաննուած բանտի մէջ), Յ. Սահակեանը, Զօհրապ Բագրեւանդեանը (սպաննուած Զաջուռի կռիւին), Գ. Ալեքսանեանը (վիրաւորուած Հաջի-Խալիլի ճակատը) եւ ուրիշներ, բոլորն ալ կրթուած, հայրենասէր, եռանդուն սպաներ, որոնք օրինակելի ծառայութիւն մատուցին Ցրդ գունդին, ապա ուրեմն եւ Հայկ. բանակին։

Գունդի մէջ կային նոյնպէս արժէքաւոր արեւելահայ սպաներ, որոնք իրենց ծառայութիւնը անցուցած էին ռուսական բանակին մէջ։ Անոնցմէ կը յիշեմ Արրօյեանը, կրտսեր սպայ, եւ Սարգիսեանը պատերազմի ընթացքին երկար ժամանակ գնդ. Սամարցեանի մօտ համհարզ եղած եւ նոյն պաշտօնով մեզ մօտ կը գտնուէր։ Այս երկու հատուածին սպաները, հակառակ իրենց ուսանած առանձին զինուորական դպրոցներուն եւ իւրայատուկ սիստէմին, խաղաղօրէն եւ եղբայրակցօրէն կը կատարէին իրենց զինուորական պարտականութիւնները գունդին մէջ։

Զինուորներու մեծագոյն տոկոսը կը կազմէին Վասպուրականցիները։ Ասոնց կորիզը կը կազմէր 1918ին Վանէն (Ասնեօ) նահանջող զօրամասը, որ պատնէշի վրայ մնաց մինչեւ վերջ, կրելով բոլոր տեսակի զրկանքներ եւ դառնութիւններ, դիմանալով քաղցի, ծարաւի, մերկութեան եւ Վանէն յետոյ խոշոր բաժին բերելով Արարատեան դաշտի կռիւներուն եւ բազմաթիւ դերեզմաններ սփռելով բոլոր ճակատներուն վրայ։

Նկատելի էր նոյնպէս, որ մեր գունդը հաւաքուած էին բոլոր Նախկին Ֆէտայիները եւ հայդուկները, որոնք ազգի եւ հայրենիքի գաղափարով տոգորուած, կռիւը կը համարէին սրբազան գործ, երկրի ազատութիւնն ու անկախութիւնը պահպանելու համար։ Ասոնցմէ կարելի է յիշել Ասլան, Սիմոն, Անտօ, Ուրանցի Մուրատը հերոսաբար ինկած Շամշատէնի բարձունքներու վրայ (տես ՅԱՌԱՋ, սեպտեմբեր 6 — 8)։ Այս հակիրճ տեղեկութիւնները տալ աւելորդ չհամարեցի պարզելու համար մեր գունդին դիմագիծը եւ մեր զինուորներու բարոյական ըմբռնումները։

Գալով դէպքերուն, յայտնեմ որ սիրելի զինակիցս Յ. Սահակեանը մեծագոյն չափով սպառած է Ցրդ գունդի պատմութիւնը, շատ քիչ բան թողլով ուրիշին, սակայն անիկա յաճախ չկարենալով գտնուիլ այս կամ այն ճակատին վրայ, փոքրիկ ժառացումներ ունեցած կամ զանազան դէպքերու անհաղորդ մնացած է։ Ահա այդ պատճառաւ, պիտի ջանամ կարելի եղածին չափով լրացուցիչ տեղեկութիւններ կցել իր այնքան գեղեցիկ յուշերուն, ամբողջացնելու համար Ցրդ Հայկ. հետեւակ գունդի այնքան գեղեցիկ եւ հարուստ պատմութիւնը։

ՍՈՒՐՄԱԼՈՒԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Պէտք է յայտնել թէ մեր զօրամասը շատ լաւ ծանօթութիւն ունէր Սուրմալուի հողագրական դիրքին եւ ռազմական կէտերուն մասին, որովհետեւ երկար ժամանակ այդ ճակատին վրայ գտնուած էինք։

(1) ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Հալէպի ՀԱՅ. ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ ԹԻՒԸ

— • —

Հալէպի մէջ գոյութիւն ունին աւելի քան 30—35 հայ վարժարաններ, որոնց հետեւեալ 11ը կը պատկանին [illegible]ներուն.—

1. Ս. Քառասուն Մանկանց Ազգ. Հայկազեան վարժարանը որ երկսեռ նախակրթարան մըն է, մանկապարտէզով միասին, աշակերտութեան թիւն է 450, իսկ երկսեռ ուսուցչութեան թիւը՝ 32։

2. Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ թաղականութեան Սահակեան ազգային երկսեռ վարժարանը ունի 800ի մօտ աշակերտութիւն մը, 18 պաշտօնեաներով։

3. Մեսրոպեան ազգ. վարժարանը 1935ի շրջանին ունէր 387 երկսեռ աշակերտութիւն եւ տասը պաշտօնեայ։ Սակայն այս շրջանին Սիւլէյմանիէ, Համիտիէ եւ Ճէմայլիէ հիւղակներու մէկ մասին փլցուելովը, այս թիւը պակսեցաւ եւ դպրոցին ալ գոյութիւնը [illegible]։

4. Ներսէսեան՝ միութենական վարժարան մըն է, ունի շուրջ 350 երկսեռ աշակերտութիւն եւ 12 պաշտօնեայ։

5. Կիւլպէնկեան վարժարանը, որ կը գտնուի քաղաքին մէջ, ունի 300 աշակերտութիւն 11 պաշտօնեաներով։ [illegible] է եւ կանոնաւոր։

Եօթը տարի է որ բացուած է այս նախակրթարանը, ազգային բարերար Պ. Ներսէս Կիւլպէնկեանի կողմէ, իր վաղամեռիկ Գօզաւիկի յիշատակին եղած կտակով։ Տասը տարի է ուսման շրջանը։ Այս դպրոցին մէջ կ'առնուին չքաւոր ծնողներու ընդունակ զաւակները։

6. Կրթասիրաց վարժարանը, նոյնպէս տասնամեայ շրջանով, միութենական նախակրթարան մըն է, գրեթէ բոլոր աշակերտներն ալ Այնթապցիներ են, ինչպէս նաեւ պաշտօնէութիւնը։ Աշակերտութեան ընդհ. թիւն է 559, քսան ուսուցիչ - ուսուցչուհիներով։

7. Ուսումնասիրաց երկսեռ վարժարանը ունի քսան պաշտօնեայ եւ 1100ի չափ երկսեռ աշակերտութիւն, որուն գրեթէ երեք քառորդը լուսաւորչական է եւ մէկ քառորդը բողոքական ու կաթոլիկ։

8. Կիլիկեան վարժարանը ունի 500ի մօտ երկսեռ աշակերտութիւն ու 20 պաշտօնեայ։

9. Արմէնեան վարժարանը ունի 350 աշակերտ եւ տասը պաշտօնեայ։

10. Մարաշցիները, քէմփին մէջ ունին Դպրոցասիրաց վարժարան մը, որ այս տարի բացուեցաւ շուրջ հարիւր աշակերտով։

11. Արամեան վարժարանը ունի երկու պաշտօնեայ եւ 50է աւելի աշակերտ։

Այս վիճակագրութենէն կը պարզուի, որ այս տարի Հալէպ քաղաքի հայ լուսաւորչականները շուրջ 38 հազար հոգի, ունեցած են 5500ի մօտ երկսեռ աշակերտութիւն, 160 երկսեռ ուսուցիչներով։ Ասկէ կրնանք եզրակացնել, թէ ամբողջ հայ բնակչութեան հարիւրին 15ը դպրոց կը յաճախէ։

...կութիւն ընելու, զոր ապրուստի միջոց մը կը նկատէր։ Ի մէջ այլոց կը գտնուի կառավարչատուն մը, երկու դպրոց եւ Երզնկա - Էլազիզ խճուղի մը որ կ'անցնի Թունճէլիէն։

Զօրքերը ընդհ. քննիչին գործունէութեան մէջ կայ նաեւ կէտ մը որ մեծ կարեւորութիւն կը պատճառէ։ Այդ կէտը այն է որ Թունճէլիի շրջանակէն ջնջուեցաւ քրտական դրոշմը։ Ժողովուրդին խօսած ատեն, Զօր. Ապտուլլահ այսպէս ըսած է.

— «Մինչեւ հիմա «քիւրտ» կը կոչուէին հոս բնակող հայրենակիցները, ինչ որ մեծ սխալ մըն է։ Իրականին մէջ քրդութիւն չկայ եւ հոս բնակող ժողովուրդը ամբողջովին Թուրք է։ Ժամանակին Խորասանի շրջանէն եկած ցեղեր են, որոնց անունները, ինչպէս նաեւ անհատներու անունները եւ աղօթքները բոլոր Թուրքերէն են։ Սելճուքներու շրջանին պաշտօնական լեզուն Փարսերէնը (պարսկերէն) ըլլալով, Փարսերէն խառնուած է այդ ցեղերու լեզուին։ Թուրքերէնի եւ Փարսերէնի միացումէն առաջ եկած է խառնակ լեզու մը որ «քիւրտերէն» կը կոչուի։ Իրականին մէջ, ասիկա «Խորասանեան Թուրքերէնն» է (տաղ Թիւրքչէսի)։ Հետեւաբար ոչ Քիւրտ կայ, ոչ ալ քիւրտերէն։ Թունճէլիի ժողովուրդը Թուրք է»։

Ահա այս պատճառով, Թունճէլիի շրջանին մէջ կատարուած կարեւոր գործերէն մէկն ալ այն է որ, ժողովուրդը կը մղուի Թուրքերէն խօսելու, որպէսզի հաշուեյարդարի ենթարկուին լեզուները։ Ժողովուրդը շատ ուրախ է ասոր համար։ Մասնաւորապէս շատ գոհ են, հասկնալով որ իրենք Թուրք են, կառավարութիւնը ընդունած է ասիկա եւ այս ձեւով քրտութեան դրոշմը ջնջուած է իրենց վրայէն։

ՏՕՔԹ. ԿԷՕՊԷԼՍԻ ՃԱՌԸ

— • —

Տոքթ. Կէօպէլս երկար ճառ մը խօսեցաւ Հինգշաբթի, Պերլինի մէջ, գերման ազգային - ընկերվարական կուսակցութեան մայրաքաղաքի կոմիտէին տասնամեայ գործունէութեան տարեդարձին առթիւ։

Կէօպէլս նախ ողջունեց պայքարի իր ընկերները, յետոյ ըսաւ. — Մենք հասանք մեր նպատակին յարաբերաբար կարճ ժամանակի մը մէջ։ Նախապէս կը կարծէինք թէ տասնեակներով տարիներ անհրաժեշտ են՝ հասնելու համար վերջնական յաղթանակին, ջախջախելու համար բոլշեւիկ սրիկաներու խումբը։

Այսօր տօն է մեզի համար, ու ներէք՝ ողջունել այն հրաշալի խմբակը, որուն համար պայքարեցանք։ Ու շնորհիւ այդ պայքարին՝ Պերլին մաքրագործուեցաւ, վերստին դարձաւ գերմանական քաղաք մը։ Հազիւ թէ կարելի է հաւատալ, որ այդ յաղթանակը տարինք նուազ քան 10 տարիներու ընթացքին։

1918ին Պերլին աշխարհի ամէնէն կարմիր քաղաքն էր Մոսկուայէն ետքը։ Մարդկային խառնիճաղանճ մը լեցուցած էր մայրաքաղաքը։ Քաոսութիւն ու [illegible] կը թագաւորէին։ 1926ին սկսանք պայքարը՝ տիրանալու համար մայրաքաղաքին։ Այդ տարւոյն մէջ, Հոկտեմբերին էր որ եկայ Պերլին։ Կը խոստովանիմ որ հաճոյքով չեկայ։ Կատաղի պայքարներ բացինք։ Շնորհիւ մեր կամքին, շնորհիւ մեր գաղափարականին, շահեցանք յաղթանակը։ Մեր ծրագիրը անհամաչափ էր բաղդատմամբ մեր ուժերուն։ Անհրաժեշտ էր զոհողութեան ոգի։ Մենք պզտիկ կուսակցութիւն մըն էինք, մինչ հիմա՝ ամբողջ պետութիւն մը կը կազմենք, ազգ մըն ենք, ժողովուրդ մըն ենք, ուժեղ, կորովի, իրագործեցինք ինչ որ ըսինք թէ պիտի իրագործենք։ Քաղքենին ու բոլշեւիկը սխալեցան իրենց հաշիւներուն մէջ։ Մենք ոչ աջ ենք, ոչ ալ ձախ։ Հակառակ բոլոր քննադատութիւններուն, ժողովուրդը եկաւ մեզի, եւ երբ մենք զօրացանք՝ քննադատութիւնները դադրեցան եւ աշխատանքը սկսաւ։ Ամէն բան ըրին՝ տապալելու համար մեզ, — չյաջողեցան։

1932ին հնչեց գործի ժամը։ Կամ բոլշեւիզմ, կամ ազգային ընկերվարութիւն։ 1932 տարուան օգոստոսէն մինչեւ 1933 տարուան յունուարի վերջը, մենք կը գտնուէինք նոյն այն կացութեան մէջ, ուր կը գտնուի ներկայիս Ֆրանսան։ Սակայն մենք արմատախիլ ըրինք, փրցուցինք արմատէն բոլշեւիզմը եւ նետեցինք, իսկ զայն ներշնչողները քշեցինք սահմաններէն դուրս։

Արտասահման կրնայ մեզ դատափետել, Ֆրանսական մամուլը կրնայ մեզ քննադատել, բայց իրենց դուռը հասած է բոլշեւիզմը, իսկ մենք ազատած ենք այդ հիւանդութենէն առյաւէտ։

Ճիշդ է որ ստիպուեցանք մենք մեզ պաշտպանել, ահաբեկումին պատասխանեցինք ահաբեկումով։ Մոսկուայի մէջ կը սխալին՝ եթէ կը կարծեն թէ դադրած է հսկողութիւնը։ Ով որ կը յանդգնի փորձել դաւադրական շարժում մը, պիտի ջախջախուի եւ փշրուի։

Ազգային - ընկերվարութիւնը գաղափարական մըն է, զոր պէտք է պաշտպանել։ Ի՞նչ խոստացանք, — վերականգնել այս ազգը։ Կրնայինք գործածել մեր ուժը, չըրինք, որովհետեւ յաջողելու համար անհրաժեշտ էր որ ժողովուրդը, գիւղացի թէ բանուոր, մեզի հետ աշխատէր։ Օտարականը չի կրնար հասկնալ Գերմանիան, որովհետեւ ան կը տեսնէ միայն արտաքինը, բայց ոչ կորիզը։ Թէ ինչ է ազգային ընկերվարութիւնը, կուսակցութեան սիրտը, օտարականը անկարող է հասկնալու։ Դուրսէն, մեր սահմաններուն վրայէն՝ մեզ կը լրտեսէին, յուսալով որ քաղաքացիական կռիւ մը ծայր կուտայ։ Սակայն ժողովուրդը ամբողջովին մեզի յարեցաւ։ Մեր ժողովուրդը այնքան յիմար չէ, որքան կը կարծեն դուրսը։

Մենք դուրս ելած ենք գրասենեակային աշխատանքի վարժութիւններէն, եւ մտած ժողովուրդին մթնոլորտին մէջ, այն ժողովուրդին, որուն ծոցէն կուգանք, լուծելու համար այն մեծ հարցերը, որ դրուած են մեր առջեւ։

Մեր քաղաքականութիւնը, այսուհանդերձ, չէր կրնար տեւել, եթէ յենած չըլլար բանակին, ոչ անշուշտ պատերազմ ընելու, այլ միայն ապահովելու համար խաղաղութիւնը։ Ասկէ աւելի ստեղծողական պարտականութիւն չէինք կրնար ունենալ։ Բանակը, որ ստեղծուեցաւ, կը կազմէ մեծ զոհողութիւն մը, որուն կը մասնակցինք բոլորս։ Գերման ժողովուրդը յօժարեցաւ կատարելու այդ զոհողութիւնը, որովհետեւ գիտէր թէ այդ զոհողութիւնը կը կատարէ իտէալի մը համար։

Ճիշդ չէ թէ ժողովուրդ մը չի փոխուիր։ 1936ի մեր ժողովուրդը այն չէ ինչ որ էր 1918ին։ Մենք խնամեցինք այս ժողովուրդը, որ դարձեալ սկսաւ համ առնել կեանքէն եւ աշխատանքէն։ Գերման գիւղացին թաթախուած չէ այլ եւս մարքսիզմով։ Միջին դասակարգը, երիտասարդութիւնը գտան հայրենիքի ճամբան։ Եւ ահա նոր ժողովուրդ մը, ուրիշ ազգ մը ձեզի։

Խոստովանինք որ ժամանակ մը յուսահատած էինք այս ժողովուրդէն։ Ան վերագտաւ իր առողջութիւնը շնորհիւ իր կատարած զոհողութեան եւ ազգային - ընկերվարութեան գաղափարականին, որուն յորձանքը սրբեց մաքրեց ամէն բան։ Մեր սահմանները հիմա պաշտպանուած են մեր բանակով։ Ալ ոչ պատերազմական դարմանումներու բառն ունինք, ոչ ալ սանթիմ կը վճարենք Եօնկի ծրագրին։ Մեր բանակը խմբակցութիւն մը չէ, այլ կը ներկայացնէ ամբողջ Գերմանիան, որ քանի մը պզտիկ զրկանքներով գիտէ թէ կրնայ ապրիլ ապահով։ Արդարեւ Գերմանիա հիմա ունի, ինչ որ ամէնէն կարեւորն է, թնդանօթներ ու օդանաւեր։

Ամբողջ գերման ժողովուրդը իր մոլեռանդութիւնը պիտի դնէ ի սպաս քառամեայ ծրագրին իրականացման։ Ժողովուրդը արդիւնք կ'ուզէ, ան կը մասնակցի մեր հոգերուն, բայց ամէն տարի կը հսկէ մեր աշխատանքին վրայ։ Մեր կուսակցութիւնը ժողովուրդն իսկ է, անկէ ելած են մեր բոլոր առաջնորդները։

Մեր մեծ պարտականութիւնները կատարուած են արդէն, — իրաւունքի հաւասարութիւն եւ ինքնապաշտպանութեան միջոցներ։ Սակայն դեռ պիտի կռուինք նաեւ մեր գաղութներուն համար։ Անգլիական թերթերը մեզի կ'ըսեն թէ մենք կրնանք նախանիւթ գնել իրենցմէ՝ երբ պէտք ունինք։ Ճիշդ է որ մենք պէտք ունինք նախանիւթի։ Բայց պէտք է որ մեզի թոյլ տան բաժինն առնելու աշխարհի հարստութենէն։ Պատերազմ չենք ուզեր, կ'ուզենք աշխատիլ, մենք գործեր ունինք կատարելիք, թող մեզ հանգիստ ձգեն, թող չփակեն մեր ճամբան, բայց ինչո՞ւ աշխարհ կը մերժէ Առաջնորդին խաղաղութեան առաջարկները։

Մենք կռուեցանք խաղաղ միջոցներով, եւ այդ կռիւներով՝ խաղաղեցուցինք Գերմանիան։ Աշխարհ պէտք է որ փորձէ հասկնալ ազգային - ընկերվարութեան ոգին։ Ինչպէս մեծ մարդիկը, նոյնպէս մեծ գաղափարները հազուագիւտ են պատմութեան մէջ։ Ազգային - ընկերվարութեան հին պահակախումբը այդպէս հազուագիւտ դարաշրջան մը բոլորեց։ Ի՞նչ պիտի ըլլար աշխարհի վիճակը, եթէ չըլլար Հիթլէր։ Թերեւս ընկղմէր բոլշեւիզմի ցեխին մէջ»։

Այս ճառը, որ երեք քառորդ ժամ տեւեց, կ'ընդմիջուէր յաճախ որոտագին ծափահարութիւններով։

Կէօպէլսի յաջորդեց Հիթլէր, որ փառաբանեց Կէօպէլսի կարողութիւնները, ազգային - ընկերվարութեան սպայակոյտի երիտասարդ անդամը, որ «գրաւեց կարմիր Պերլինը»։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՒԱԿԱՆ Է ՈՐՉԱՓ ԽԱԲՈՒԵՑԱՆՔ

— • —

Գահիրէի «Ազատ Միտք»ը այս խորագրին տակ կը գրէ (24 հոկտ.).

—«Հալէպի մէջ 11 հոկտ. կիրակի օրը կը պատահի արիւնալի պատահար մը, որուն կուգայ խառնուիլ Հայուն անունը։

Դէպքը՝ արդիւնք վերջերս Սուրիոյ մէջ Երեւան եկած «Ճերմակ Շապիկաւորներ» անուն կազմակերպութեան մը գրգռիչ ընթացքին, առած է այնպիսի երեւոյթ մը որ եթէ ջանքեր չըլլային աղէտի առաջքը առնելու գուցէ շատ աւելի տխուր հետեւանքներ ունենար Հալէպի Հայերուն համար։

Չափազանց ցաւալի է որ տակաւին կարգ մը Հայերու կը պակսի ազգավնաս գործերէ հեռու մնալու ողջմտութիւնը եւ անոնք ամէն բանի խառնուելու հակում մը ունին, առանց հասկնալու թէ ի՞նչ կ'ընեն։

«Ճերմակ Շապիկաւորներ» կազմակերպութիւն մըն է որ մի քանի ամիսներէ ի վեր շատ խօսեցնել կուտայ իր վրայ, մասնաւորապէս փողոցներու մէջ կէս - բանի միջոցներով իր կատարած հանդգնութիւններուն համար, որոնք գլխաւորաբար կիրակի օրերը տեղի կ'ունենան եկեղեցիներու դուռները։

Այս կազմակերպութիւնը ինչպէս «Էլ - Ճէհիտ» արաբ թերթը կը գրէ ամբողջութեամբ կազմուած է [illegible]ներէ, ինչպէս [illegible]ներէ եւ Թուսերէ, հետերնին ունենալով կարգ մը խուժան ռամիկներ, որ զանոնք կը պաշտպանեն զանազան յարանուանութեանց միջեւ խռովութիւն ձգելու [illegible] համար»։

Ինչպէս կը տեսնուի այս կազմակերպութիւնը հեռու էր պայծառ գործ մը ըլլալէ եւ թերեւս [illegible] համար ստեղծուած մարմին մըն է։

Այս կազմակերպութիւնը մեզի ալ որ եւ է կերպով շահագրգռելու բնոյթ չունի, սակայն ինչպէս կը տեսնուի գտնուած են Հայեր որոնք կամ անհատական շահախնդրութեամբ կամ միամտութեամբ եւ տխմարութեամբ, գացած մտած են այս միութեան մէջ, որ շահամոլ բախտախնդրութիւն մը կամ օտար դաւադիր ձեռք մը կրցած է երեւան բերել, ոչ յանձնառարելի մարդիկ համախմբելով այս մարմինին մէջ, որուն առաջին նպատակը ուրիշ բան չի կրնար ըլլալ եթէ ոչ դրամաշորթութիւնը։

Այս կազմակերպութեան անդամները, ճերմակ շապիկաւորները, մէկ կողմէն դրամ կը քաշէին բռնի հանգանակութեամբ ժողովուրդէն և միւս կողմէն անշուշտ զիրենք իբր գործութեան միջոց գործածողներէն, ծառայելով անոնց։

«Ճերմակ Նշանը, եթէ ճիշդ են տրուած տեղեկութիւնները, արդէն բաւական ատենէ ի վեր կը ջանար Հայ եւ Արաբ յարաբերութիւնները խանգարել, իրենց բռնի միջոցներով կատարած հանգանակութիւնները փորձելով Հայոց եկեղեցիներու դուռը, հակառակ անկէ քանիցս վռնտուած ըլլալնուն։

Դէպքին օրը այդ ճերմակ շապիկաւորները ցրուած են թռուցիկներ, որոնցմով կ'ուզէին ըսել թէ իրենք կազմակերպուած են քրիստոնեաներուն շահերը պաշտպանելու եւ անոնց դիրքը բարձրացնելու Սուրիոյ մէջ։

Ասիկա գրգռութիւն մըն էր հանդէպ իսլամ տարրին որ իր անմիջական հետեւանքը ունեցաւ, ծնունդ տալով արիւնալի դէպքի մը, որուն զոհ գացին տասնեակ մը մարդիկ՝ առանց հաշուելու 200 վիրաւորեալները։

Եւ զարմանալի է որ կռիւի միջոցին երկու կողմին ալ ատելութիւնը կը կուտակուի Հայոց դէմ, վասնզի բաւարար թերթի մը, ճերմակ շապիկաւորները ատելութիւն ունէին Հայերուն հանդէպ, անոնք առիթէն օգտուելով իրենց հասած Հայուն վրայ կը կրակէին։ Միւս կողմէ «Եփրատ» Հայ լրագիրը կը պատմէ թէ կռիւը ծագելէն յետոյ երբ խուժանը կը հաւաքուի իսլամ թաղերէ, անոնք իբր գրգռիչ բացատրութիւն իրենց բերնին մէջ ունէին «Հայերը կը ջարդեն Իսլամները» կանչը, որ անշուշտ թելադրութեան մը կամ դաւի մը արդիւնք էր։

Ինչպէս երեւոյթները ցոյց կուտան կայ մութին մէջ գործող ոյժ մը որ մէկ կողմէն կը գրգռէ ճերմակ շապիկաւորները Հայոց դէմ, հակառակ անոր որ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ուն Հայերն ալ կը մասնակցին, եւ միւս կողմէն այդ տարրերէ կազմուած մարմինը Հայու գործ կը ներկայացնէ իսլամ խուժանին։

Ասիկա փաստ մըն է թէ երբ անոնք ժողովուրդ վերստին փորձ կ'ըլլայ Հայերը զոհերը դարձնելու քաղաքական սադրանքներու եւ Հայուն արիւնով գործ յաջողցնելու։

Եւ մեր մէջ չեն պակսիր տխմարներ ու անխելքներ եւ [illegible] շահամոլներ, որոնք այնքան գաղտագողի անցնելու մը չփորձուած, իրենց ազգին դէմ գործադրուած այս դաւերուն եւ ոճրագործ մեքենայութեանց գործիք կ'ըլլան, քանի մը փարայի համար»։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԸ

— • —

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Շրջանի Պատգմ. առաջին ժողովը գումարուեցաւ սեպտ. 26 եւ 27 կիրակի օրերը, չորս յաջորդական նիստերով, Քաֆէ Վոլթէրի սրահին մէջ։

Ներկայացուցիչներ դրկեր էին Լիոնի, Փորթ տ'Իթալիի, Սարսէլի, Շավիլի, Վալանսի, Ալֆորվիլի եւ Փարիզի մասնաճիւղերը։

Խորհրդակցական ձայնով ժողովին կը մասնակցէին Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի մարմնին, Կապոյտ Խաչի, Հայ Երիտասարդաց Միութեան եւ Յառաջ օրաթերթի ներկայացուցիչները։

Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչը կարդաց վարչութեան բարոյական, կազմակերպչական եւ նիւթական համարատուութիւնը։ Հակառակ մէկ երկու անդամներու հրաժարականին, վարչութեան մնացեալ անդամները կատարած են իրենց պարտականութիւնը, վերակազմելով Շավիլի, Ալֆորվիլի, Սարսէլի եւ Փարիզի մասնաճիւղերը, որոնք 1936ի շրջանին զանազան պատճառներով գրեթէ լուծուած վիճակ մը կը ներկայացնէին։ Նախաձեռնութիւնն ունեցեր է կազմակերպելու Մշակոյթի Օ-

(Շար.ը կարդալ Դ. Էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

ԳԼՈՒԽ 8
ԻՆՉՊԷՍ ՁԵՌՔ ԱՆՑՈՒՑԻՆՔ ՑԻՄԵՐՄԱՆԻ ՆԱՄԱԿԸ
ՈՎ ԳՈՂՑԱՒ ԾԱԾԿԱԳԻՐ ԲԱՌԱՐԱՆԸ

Ծովակալ Օլիվըրի օրով մեր անթելի ձայնընկալ եւ ձայնասփիւռ սպասարկութիւնները իրենց կատարելութեան հասան եւ յաճախ կրցանք հետեւիլ թշնամի նաւատորմին շարժումներուն՝ նախապէս ճշդելով անոր գտնուած վայրն ու երթալիք ճամբան։ Այս անվիճելի ճշմարտութեան իր վկայութիւնը կը բերէ նոյն իսկ Գերմանիոյ ծովային ընդհանուր հրամանատարը խոստովանելով, իր յիշատակներուն մէջ, որ «Անգլիա մեր նաւերուն ժամադրավայրին մասին ճշգրիտ տեղեկութիւններ կը ստանար շնորհիւ իր «ուղեցոյց - կայաններ»ուն եւ կասկած չկայ որ այդ տեսակէտէն առաւելութիւն ունէր մեր վրայ»։

Արդարեւ - մենք՝ Անգլիացիներս այնքան մօտէն ծանօթ էինք թշնամիին անթելի գաղտնիքներուն որ զարմանք պատճառեցինք ոչ միայն իրեն այլ բովանդակ աշխարհին երբ յայտնի եղաւ որ մեր ձեռքը ունէինք գերմանական ընդհանուր բանակատեղիներուն, դեսպանատուներուն եւ կառավարիչներուն միջեւ փոխանակուած ծածկագիր հաղորդագրութեանց բառարանը։ Ի՞նչպէս տիրացանք այդ թանկագին վաւերաթուղթին. ահաւասիկ պատմութիւնը որ առաջին անգամ ըլլալով կը հրատարակուի.—

1917ի փետրուարի վերջերը երբ տակաւին Մ. Նահանգները պատերազմին մասնակցած չէին, Ռօյթէրի հեռագրական գործակալութիւնը մամուլին կը յանձնէր՝ Գերմանիոյ արտաքին նախարար Ցիմէրմանի կողմէ Մեքսիքայի գերմանական դեսպանին ուղարկուած նամակի մը պատճէնը որուն պարունակութիւնն էր հետեւեալը.—

Պերլին, 16 յունուար 1917

«Յառաջիկայ փետրուար 1ին պիտի սկսինք ընդծովեայ պատերազմը։ Եւ սակայն մեր փափաքն է որ Ամերիկա շարունակէ չէզոքութիւն պահել։ Եթէ այդ ուղղութեամբ՝ մեր կողմէ թափուած ջանքերը ապարդիւն մնան, այն ատեն կ'առաջարկենք դաշնակցիլ Մեքսիկայի հետ՝ հետեւեալ հիման վրայ — կը կռուինք եւ հաշտութիւն կը կնքենք միասին. կ'երաշխաւորենք նիւթական օժանդակութիւն ընել իրեն եւ կը խոստանանք ապահովել կորսուած երկու նահանգներուն՝ Նոր Մեքսիքայի եւ Արիզոնայի վերադարձը։ Դաշնագրին մանրամասնութիւնները կը թողունք ձեզի։ Ձեր պարտականութիւնն է գաղտնի եւ մտերմական տեսակցութիւն մը ունենալ վարչապետին հետ եւ անմիջապէս որ Ամերիկա պատերազմ յայտարարէ, խնդրել իրեն որ յարաբերութեան մտնէ Ճափոնի հետ՝ ապահովելու համար այդ երկրին գործակցութիւնը՝ միաժամանակ միջնորդի դեր կատարելով Ճափոնի եւ Գերմանիոյ միջեւ։ Վարչապետին մասնաւոր ուշադրութեան յանձնեցէք այն իրողութիւնը որ ընդծովեայ անխնայ պատերազմ մը ծունկի պիտի բերէ Մեծն Բրիտանիան՝ եւ հաշտութիւն պիտի կնքուի քանի մը ամիսէն»։

Ցիմերման

Դաշնակիցները այս նամակին վաւերականութիւնը անվիճելիօրէն ապացուցելէ յետոյ դիւանագիտական միջոցներու դիմեցին եւ բացատրութիւն պահանջեցին խնդրոյ առարկայ պետութիւններէն։ Ճափոնի եւ Մեքսիքայի կառավարութիւնները բացարձակապէս ուրացան որ եւ է մասնակցութիւն կամ պատասխանատուութիւն՝ եղած առաջարկին մէջ եւ իրենց անվերապահ հաւատարմութիւնը յայտնեցին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի։

Սակայն եւ այնպէս բացայայտ էր որ Գերմանիա առաջարկած էր Ճափոնեան եւ Մեքսիքեան բանակներուն՝ արշաւանք մը կազմակերպել Ամերիկայի սահմաններէն ներս, Միսիսիփիի ճամբով։ Բնականաբար Ցիմէրմանի նամակին հրատարակութիւնը մեծ զայրոյթ յառաջ բերաւ Մ. Նահանգներու մէջ եւ կառավարութիւնը կը [illegible] իր ճիգերը՝ փութացնելու համար պատերազմին մասնակցելու մասին առնուելիք որոշումը։ Գերմանիա բռնաբարած էր ազատ ու չէզոք ժողովուրդի մը իրաւունքները։

Ասդին, արտաքին նախարար Ցիմէրման դժնդակ կացութեան մը մատնուած էր։

— Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ այդ աստիճան կենսական հաղորդագրութիւն մը բացարձակօրէն գաղտնի ծածկագրով խմբագրուած կը գողցուի եւ կը հրատարակուի, կը հարցնէր Ռայխսթակը պարտուած նախարարին։

Ցիմէրման չկրցաւ պատասխանել եւ բացատրութիւն ալ չտուաւ թէ նամակը ինչ ձեւով ղրկուած էր։ Երբ եւ իցէ կռահա՞ծ էր արդեօք թէ ան մեր ձեռքը անցած էր կէս ճամբան. չենք գիտեր։ Ճշդիւը այն է որ նամակին հրապարակումէն յետոյ, Մ. Նահանգները պատերազմ հռչակեցին։ Հա՛, ինչպէս մեր ձանկը ինկաւ Գերմանիոյ ծածկագիր - բառարանը. այստեղ է որ կը սկսի պատմութեան ամէնէն հետաքրքրական մասը։

Ըսուած է թէ իրականութիւնը աւելի տարօրինակ է քան վէպը։ Գաղտնի Սպասարկութեան այս գլուխ գործոցը որ ահագին ցնցում յառաջ բերաւ Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ, նկարագրուած է թէ մեր՝ Անգլիացիներուս եւ թէ Գերմաններուն կողմէ. երկու պատմութիւնները իրարմէ բոլորովին տարբեր են ու ես կը նախընտրեմ անգլիականը, բայց արդար ըլլալու համար կը հրամցնեմ երկուքն ալ։ Ահաւասիկ Գերմանացիներուն պատմութիւնը.—

Ալեքսանդր Սվէք անունով աւստրիացի երիտասարդ ելեկտրագէտ մը որ միեւնոյն ատեն անթելի մասնագէտ մըն էր բացառիկ պատեհութիւն ունէր, շնորհիւ իր արհեստին, ներս մտնելու այն սենեակէն ուր պահուած կ'ըլլային մեր ծածկագիր բառարանները։ Մեր անթելը հաստատուած էր Պրիւսէլի ընդհանուր - կառավարիչին տանը մէջ եւ այնտեղ էր որ գերմանական ներկայացուցիչը կը ստանար կառավարութենէն հասած նամակներն ու զեկոյցները. անոնց մէջ էր նաեւ Ցիմէրմանի նամակը։ Այս վերջինը փոխանակ մասնաւոր սուրհանդակով Մեքսիկա ուղարկելու, ծածկագիր անթելով հաղորդուած էր Մեքսիկայի Չիլթէփէկ կայանին՝ այնտեղէն Գերմանիոյ դեսպանին յանձնուելու համար(*)։ Ալեքսանդր Սվէքի մայրը Անգլիացի էր և

(Շար.)

(*) Գերմանացիք պատերազմէն վերջը միայն իմացան թէ իրենց ծածկագիր բառարանը մեր ձեռքը անցած էր։

գործումը կը պահանջէն որ Ալեքսանտրէթ կարենայ օր մը դառնալ սուրիական անկախութեան ազգային նաւահանգիստը՝ կապուելու համար արեւմուտքի: Եւ խայտաբղէտ բնակչութիւնը, կէս-արաբ, կէս-Թուրք, որ կ՚ապրի սանճաքին մէջ,— ապահովուելէ վերջ փոքրամասնութեանց շահերը,— պարտաւոր է ճանչնալ՝ առանց յետին մտքի եւ սահմանափակումի՝ Դամասկոսի կեդր. կառավարութեան հեղինակութիւնը: Ֆրանսայի կ՚իյնայ հասկցնել էնկիւրիցիներուն թէ Թուրքեւսուրիական բարեկամութիւնը անհրաժեշտ է Մերձաւոր Արեւելքի խաղաղութեան:

Պալքանեան պետութիւնները հո՞ղ կուտան Պուլկարիոյ

Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի, որ ծանօթ է իր պատմագիտական հմտութեամբ եւ աշխատութիւններով ու կը վարէ «էօվր» թերթին քաղաքական քրոնիկները, խօսելով Սթոյատինովիչի ճամբորդութեան եւ Էնկիւրիի մէջ կատարած խորհրդակցութեանց մասին, կը գրէ թէ Պուքրէշ եւ Աթէնք որ եւ է խօսք չեն ուզեր լսել հատուցումներու մասին որ պէտք է տրուին Պուլկարիոյ՝ ապահովելու համար անոր մասնակցութիւնը Պալքանեան դաշինքին: Այս պատճառով, Սթոյատինովիչ եւ Ըմէթ կ՚ուզեն ստեղծել եռանդամ համաձայնութիւն մը Սոֆիայի, Էնկիւրիի եւ Պելկրատի միջեւ: Եռանդամ այդ համաձայնութիւնը Պուլկարիոյ հող պիտի տա՞յ, եւ ո՞ր շրջանէն,— որ եւ է ակնարկ չկայ այդ մասին, սակայն Ժընըվիէվ Թապուի կողմէ տրուած այս լուրն իսկ ենթադրել կուտայ թէ Սթոյատինովիչ կը գործէ Ֆրանսայի թելադրութեամբ:

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը գրէ թէ Սթոյատինովիչի կ՚ընկերանան երկու բարձր դիւանագէտներ: Եուկոսլաւիոյ վարչապետը Էնկիւրիի մէջ պիտի ջանայ համոզել Թուրք կառավարութիւնը, որ սովետներու կողմէ Սպանիոյ դէպքերուն միջամտելու որոշման ժամանակ՝ երբ Եւրոպայի խաղաղութիւնը վտանգուի, Պալքանեան համաձայնութիւնը կատարեալ չէզոքութիւն պահէ պատահելիք դէպքերուն մէջ:

Թուրք եւ Սերպ յարաբերութիւններ

—•—

Եուկոսլաւիոյ վարչապետին մեկնումէն վերջ, Թրքական կառավարութիւնը հրատարակութեան տուաւ ցեկոյց մը, որ կ՚ըսէ թէ Եուկոսլաւիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ գոյութիւն ունի շահերու նոյնութիւն մը, թէ երկու երկիրները համաձայն են ամէն հարցի մէջ: Կնքուած է առեւտրական նոր դաշնագիր մը, որով կը յուսացուի մեծ զարկ տալ երկու երկիրներու տնտեսական յարաբերութեանց: Միւս կողմէ ուղղակի գործակցութիւն մը պիտի ստեղծուի Թուրքիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ առեւտրական նախարարներուն միջեւ: Գալով մշակութային յարաբերութեանց, ուսանողներու փոխանակութիւն մը պիտի կատարուի,— այս համալսարանները ընդունելով Թուրք ուսանողները յառաջ կը համալսարանին մէջ...

րը, փայլուն հանդէսով մը: Օգնած է Առնուվիլ լէ Կոնէսի եւ Փորթ տ՚Իթալիի վարժարաններուն: Ինչպէս նաեւ կազմակերպեր է շարք մը դասախօսութիւններ: Գալով հաշիւներուն, հաշուեքննիչ մարմինը, յետ քննութեան, զանոնք գտաւ կանոնաւոր եւ խղճամիտ կերպով կատարուած, համապատասխան փաստաթուղթերով: Նախկին վարչութեան գործունէութիւնը, հակառակ տիրող դժուարութիւններուն, գնահատութեան արժանի նկատուեցաւ միաձայնութեամբ:

Կեդր. Վարչութեան համապատասխան տեղեկագիր յետոյ, ժողովը տուաւ հետեւեալ որոշումները.

Մշակութային ձեռնարկներու սատարման հարց.— Որոշում.— Պատգ. ժողովը քննելով մշակութային ձեռնարկներու սատարման հարցը, միաձայնութեամբ ընդունեց հետեւեալ բանաձեւը.— Բոլոր մշակութային ձեռնարկներուն բերել անվերապահ աջակցութիւն. Բ.— Որդեգրել Մշակոյթի Օրուան տօնակատարութեան նախաձեռնութիւնը. եւ եթէ ուրիշ կազմակերպութիւն մը նախաձեռնէ, օժանդակել անոր:

Ֆրանսայի Համազգայինի վարժարաններու վերաբերեալ խնդիրներու քննութիւն.— Որոշում. Ա.— Այն վայրերուն մէջ, ուր որ եւ է մշակութային մարմին դպրոցներ ունի արդէն եւ կը հոգայ անոնց պէտքերը, օժանդակել անոնց այն ձեւով որ նոր սերունդի կրթութեան գործը մրցակցութեան ասպարէզ չի դառնայ. Բ.— Իսկ այն վայրերուն մէջ, ուր դպրոց չի կայ եւ «Համազգային»ի տեղական մասնաճիւղ մը դպրոց բանալ կ՚ուզէ, որ եւ է գոհողութեան առջեւ կանգ չառնել, որպէսզի դպրոցները դրուին ամուր հիմերու վրայ:

Յարաբերութիւն եւ գործակցութիւն տեղական մշակութային միութիւններու հետ.— Որոշում.— Պատգ. ժողովը Նորընտիր Կեդր. Վարչութեան վրայ, որ ջանայ համագործակցութիւն ստեղծել այլազան գաղթերու վրայ, եւ կարելիութեան սահմաններուն մէջ, մշակութային մարմիններու հետ, պատրաստելու համար յատկապէս մէկ կրթական ծրագիր:

Ծրագիր-կանոնագրի վերաքննութիւն.— Որոշում. Ա.— Նախ քան Պատգ. ժողովի գումարումը, ամէն մէկ շրջան պիտի պատրաստէ պատասխան կերպով իր գործունէութեան տեղեկագիրը եւ պիտի ղրկէ Կեդր. Վարչութեան. Բ.— Մասնաճիւղերու վարչութիւններու ընտրութիւնը պիտի կատարուի ամէն մէկ պատգ. ժողովէն յետոյ:

Յառաջիկայ Պատգ. ժողովը որոշուեցաւ գումարել 1938 յունուարին Փարիզի մէջ:

(Կենք)

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան դիւանը կազմուած է հետեւեալ կերպով.—

Գ. Գ. Վ. Եարճանեան նախագահ, Ս. Սասունի՝ փոխ նախագահ, Մ. Պարսամեան՝ քարտուղար, Ե. Յարութիւնեան՝ գանձապահ, Յ. Ֆրէնկեան՝ անդամ, Բ. Թօփալեան՝ անդամ, Հ. Թօփալեան՝ անդամ:

ուի,— սերպ համալսարանները յաճախող Թուրք ուսանողներու թիւով սերպ ուսանողներ պիտի դրուին Թրքական համալսարաններու մէջ: Առկէ զատ Թուրքերէնի եւ սերպերէնի ամպիոններ պիտի հաստատուին սերպ եւ Թուրք համալսարաններուն մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ապստամբները շաբաթ եւ կիրակի յարձակումի անցան, վերստին գրաւեցին այն գիւղերը, որոնք ձեռքէ անցած էին կառավարական զօրքին: Ֆրանքոյի յառաջապահները, գրաւելէ վերջ Փարլան, կը գտնուին մայրաքաղաքէն 6 քիլոմեթր հեռու: Զօր. Վարելայի հրամայած ուժերը յառաջացած են մինչեւ Ձեթաֆէի շրջակայքը: Գուատարրամայի ճակատին վրայ, Զօր. Մոսքարտօ յարձակողականի սկսած է: Սեվիլլայի ճակատին վրայ, ապստամբները ուժգին յարձակումէ մը վերջ փախուստի մատնեցին կառավարական զօրքը, որ 162 մեռեալ ձգեց, 64 գերի եւ մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք:

*** Պոլսէն կը հեռագրեն անգլիական թերթերուն թէ ռուսական Կոմսոմոլ շոգենաւը, բարձած՝ 4 օդանաւ, 20 թնդանօթ, քառասնեակ մը բեռնատար կառքեր, անցաւ Տարտանէլէն դէպի Պարսելոնա:

Փոքր Համաձայնութեան որոշումները

Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարար Պ. Քրոֆթա հետեւեալ կերպով ճշդեց Փրակայի քաղաքական տեսակցութեան արդիւնքը.—

1.— Փոքր համաձայնութիւնը կազմող երեք երկիրներու (Չեխոսլովաքիա, Եուկոսլավիա եւ Ռումանիա) արտաքին քաղաքականութեան առանցքն է հաւատարմութիւն՝ Ֆրանսայի հանդէպ եղած յանձնառութեանց: Քաղաքական չէզոքութեան որ եւ է ծրագիր չենք կրնար ընդունիլ, զայն մեզի համար անկարելի համարելով:

2.— Խորհրդային Ռուսիոյ հետ յարաբերութեանց մէջ փոփոխութիւն չըկայ: Ռումանական տեսակէտը այն է թէ չեխեւխորհրդային փոխադարձ օգնութեան դաշինքը օգտակար կրնայ ըլլալ Ռումանիոյ, քանի որ Մոսկուայի կառավարութիւնը սպառնական դիրք չի կրնար բռնել երկրի մը հանդէպ որ այնքան մօտէն կապուած է մեզի: Կարոլ Թագաւոր եւ Պ. Անթոնէսքու բոլորովին ընդունած են այս տեսակէտը: Այս պատճառով պիտի շարունակենք մեր ցարդ բռնած քաղաքականութիւնը Ռուսիոյ հանդէպ:

3.— Չեխոսլովաքիա ուրախ է ռումանեւհունգարական յարաբերութեանց մէջ գոյացած բարելաւութենէն ու կը յուսայ որ ռումէն կառավարութիւնը Լեհաստանի մասին նոյն անուղղակի ծառայութիւնը պիտի մատուցանէ մեզ, ինչ որ մենք կ՚ընենք Ռումանիոյ՝ անոր Ռուսիոյ հետ յարաբերութեանց մէջ:

4.— Կատարեալ համաձայնութիւն գոյացաւ նոյնպէս Գերմանիոյ հետ մեր յարաբերութեանց մասին: Մեր երկիրը իր դրացի Գերմանիոյ, անկէ կը սպասէ առաջարկներ որոնց մասին պատրաստ է բանակցելու, բնականաբար տեղեակ պահելով իր զինակիցները:

Թրքացածներ զինուոր

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ օդային գործավարութեան խորհրդականը, Ճէլալ, ճառ մը խօսելով Պոլսոյ մէջ, յայտարարեց թէ «չուտով Թրքացածները պիտի հրաւիրուին ծառայելու Թրքական բանակին մէջ, այլերուն հետ կողք կողքի»:

Արդարեւ կ՚ըսուի թէ Թուրք կառավարութիւնը կը պատրաստէ օրինագիծ մը, պարտադիր զինուորական ծառայութիւն հաստատելու նպատակով Թրքացածներուն համար: Այս օրինագիծը առաջին հերթով պիտի ներկայացուի Ազգ. Ժողովին, որ բացուեցաւ Կիրակի:

Թուրք Խորհրդարանին բացումը

«Թայմզ»ի տեղեկութեանց համաձայն Էնկիւրիի խորհրդարանին նոր նստաշրջանին բացման առթիւ Աթաթիւրք քաղաքական կացութեան մասին խօսելով, ի մէջ այլոց յիշած է Հաթայի Թագաւորին այցելութիւնը որ ամրապնդած է Անգլիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ տակաւ բարւոքուող յարաբերութիւնները: Նեղուցներու մասին յայտարարեց.

— Առկէ յետոյ Նեղուցները փոխանակ ազգերու միջեւ դժուարութեանց աղբիւր մը ըլլալու, ինչպէս էին անցեալին մէջ, պիտի զարգացնեն սիրալիր եւ օգտակար յարաբերութիւններ զանազան պետութեանց միջեւ, Թուրքիոյ լիակատար վեհապետութեան տակ:

Աթաթիւրք շեշտեց Ռուսիոյ եւ Պալքաններու հետ բարեկամական յարաբերութիւնները եւ ըսաւ. «Պալքաններու, արեւմտեան Ասիոյ եւ արեւելեան Միջերկրականի մէջ խաղաղութիւնը ինծի կը թուի աւելի շատ ապահովուած քան աշխարհի ուրիշ որ եւ է մասին մէջ»:

Իտալական հիւպատոս մը խոշտանգուած

—•—

Կիրակի օր Շամպէրիի մէջ (Սավուա) Ֆրանսարնակ Ֆաշական Իտալացիներ ազահանդէս մը սարքած էին պատերազմի իտալացի մեռեալներու ի պատիւ, նախագահութեամբ իտալական հիւպատոս Սօարտիի: Երբ հանդիսականները կը ցրուէին, հակաֆաշականները յարձակում գործեցին եւ կռիւ մը սկսաւ որ տեւեց երկու ժամ: Իտալական հիւպատոսին կառքին ապակիները փշրուեցան եւ ինքն թեթեւապէս վիրաւորուեցաւ: Քաղաքապետ Պ. Փերիօլ որ կ՚ուզէր հանդարտեցնել՝ ապտակուեցաւ: Ութ հոգի վիրաւորուած են:

Նմանօրինակ հանդէսի մը առթիւ կռիւ եղաւ նաեւ Գրընոպլի մէջ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Սուլթան Օհաննեան եւ զաւակը Երուանդ, Պ. Ռուբէն Օհաննեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Օհաննեան եւ զաւակունք, Պ. Սուրէն Օհաննեան, Տէր եւ Տիկին Մ. Օհաննեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Սողոմոն Օհաննեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Սարգիս Օհաննեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Թ. Օհաննեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկին Կ. Օհաննեան եւ զաւակունք (Ամերիկա) եւ Տէր եւ Տիկին Կ. Աղամեան (Ամերիկա) իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւնին յայտնեցին իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօրորդւոյն եւ ազգականին՝ ՊՕՂՈՍ ՕՀԱՆԵԱՆԻ դառնագէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ 25 հոկտ. կիրակի օր, Մարսէյլի Օթէլ Տիէօ հիւանդանոցին մէջ, 45 տարեկան հասակին:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Indéfrisable Դրզ ցուցադրութիւն (démonstration) տեղի պիտի ունենայ այս հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7, Rue Bernardin, Paris (5). Առաջին եւ ոչ անդամ բոլոր արհեստակիցներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս բացառիկ առիթէն:

17, Rue Damesme, PARIS (13)
Le Gérant: H. STEPHAN Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (127)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—•—

— Սրբազան, Սրբազան,— գլուխը կը վազեն: Արդեօք ի՞նչ կրնայ պատահեցաւ... Այ կը տեսնէ՞ք, իշապաններն կը փախչին, մարդիկ աջ ու ձախ ճամբուն վրայ ինչ որ դէպք պատահեր դարձնելով ձայնեց Քոյրիկը,— տահած լինել:

Հրացաններու ձայները ընդմիջումներով իրարու կը յաջորդէին:

Սրբազանը, հակառակ իր յոգնացուէ տառապելուն, երիտասարդական աշխուժով ոտքի ցատկեց եւ մօտեցաւ պատուհանը շրջապատող ճաղերուն:

Իսկապէս որ արտակարգ դէպք մը պատահած լինելու էր: Դէպի Էջմիածին գնացող կառք մը, ճամբորդներով լեցուն, կամուրջէն քիչ մը անդին կանգ առած՝ կը սպասէր, իսկ հակառակ կողմէն իշապանները, ճամբորդ գիւղացիներ գլուխնին կորսնցուցած ու ամէն բան ճամբու վրայ ձգած՝ կը փախչէին:

Բայց ինչ որ աւելի կասկածելի թուեցաւ Սրբազանին՝ այգիներու մէջ եղած շարժումն էր: Պատշգամէն պարզ աչքով շատ որոշ կերպով կ՚երեւէին այգիները: Սրբազանը յանկարծ բնազդօրէն սեղմեց Քոյրիկին ձեռքը եւ ցուցամատը պարզեց ցոյց տալով այգիներու վերի ծայրը, որ տեղէն Ղուբը կը սկսէր:

Երիտասարդ մը թումբէ թումբ ցատկելով, կը փախչէր, մինչ մէկ ուրիշը կը հետապնդէր զայն, երբեմն կանգ առնելով ու հրացան արձակելով: Յանկարծ փախչող երիտասարդը տապալուեցաւ ճիշդ այն պահուն, երբ թումբէ մը պիտի ցատկէր, երեւաց ու վար ինկաւ փոսի մը մէջ:

— Տեսա՞ք, տեսա՞ք,— հարցուց Սրբազանը Քոյրիկին ու գլուխը դարձնելով՝ նայեցաւ անոր:

Տէր Աստուած, այդ ինչ սարսափելի դէմք էր: Քոյրիկի աչքերը դուրս ինկած՝ դէմքին արիւնի կաթիլ մը իսկ չէր մնացեր: Առանց Սրբազանին նայելու, անոր շուրթները անհնչիւն շարժեցան, հայեացքը ինկող երիտասարդին վրայէն չհեռացնելով:

Մէկ ալ Քոյրիկը կծկտած հառաչ արձակեց: Անոր դէմքին վրայ անսպասելի պայծառութիւն մը կը ցոլար: Անշարժելի ցնծութեամբ ձեռքերը իրարու զարկաւ:

— Ապրիս, ապրիս զաւակս,— մըրմընջեց Քոյրիկը, որ հաւանաբար այդ պահուն կ՚անգիտանար Սրբազանի ներկայութիւնը:

Սրբազանի մտքին մէջ յանկարծ լոյս մը ծագեցաւ... Այս ի՞նչ բանի կը գործածէին Առաջնորդարանը, Առաջնորդի վստահութիւնը: Ուժով Քոյրիկի թեւէն բռնեց, պղպջող հայհոյք մը ներսէն անոր աչքերուն մէջ ու հայիւ բարկութիւնը զսպելով՝ հարցուց.

— Դուք գիտէ՞իք հոն պատահածը... դուք գործակից մըն էք... ի՞նչպէս յանդգնեցաք... ի՞նչ իրաւունքով առաջնորդարանը...

— Սրբազան,— ու Քոյրիկը հեզօրէն նայեցաւ ծերունիին, որ բարկութենէն կը դողար,— դուք չըսի՞ք քիչ առաջ թէ՝ «էդ Ջոնսոլովսկին մարդ չէ, գազան է»: Ներեցէք, թեւս ձգեցէք,— ու Քոյրիկի դանակի նման կտրող նայուածքը հանդիպեցաւ Սրբազանի սարսափահար աչքերուն:

— Օ՛, օ՛, օ՛,— ծերունին Առաջնորդը ինկաւ բազկաթոռի վրայ, ձեռքերով դէմքը ծածկած:

Երբ Վահէն, Մաթոսը եւ Վարդանը՝ էջմիածնի խճուղիէն ելլելով՝ մըտան քարքարոտ բլուրի կողքի այգին, երեք ընկերները ծառի շուքին տակ նստած վերջին խորհրդակցութիւն մը ունեցան իրարու հետ: Մաթոսը, որպէս տեղացի, այգիներուն լաւ տեղեակ քաջածանօթ, քանի մը խօսքով ընկերներուն բացատրեց կազմած ծրագիրը: Անհրաժեշտ էր, որ Վարդանը անցնէր քանի մը հարիւր քայլ հեռու գտնուող այգին, կամուրջի կողմը, ուր խճուղին՝ Հրազդանը անցնելով կիսաշրջան մը կը կազմէ եւ յետոյ կ՚երկարի այգիներու բարձր պատերու մէջէն:

Վարդանի գործը այն պիտի լինէր, որ Առաջնորդարանի պատշգամէն տրուած նշանը նշմարելով պիտի փախչէր ընկերներուն, որոնք իրենց տեղէն ծառերու պատճառով չէին կրնար տեսնել:

Մաթոսի ծրագրի համաձայն, Վարդանը, նշան տալէ վերջ, անմիջապէս պէտք է պատէն վար ցատկէր, իջնէր խճուղին, անցնէր Հրազդանի կամուրջով, մտնէր քաղաք ու երթար Ղանթարի տակը, ուր Քոյրիկը իրեն պիտի սպասէր: Նախօրօք որոշուած էր, որ Վարդանը անոր տունը պիտի թաղնուէր: Այդ պատճառով ալ, մինչ Վահէն ու Մաթոսը զինուած էին մաուզեր ատրճանակներով, Վարդանը միայն որսի սովորական հրացան մը վերցուցած էր հետը, տեսնողներու վրայ այն տպաւորութիւնը ձգելու համար, թէ՝ ինք որսի համար կը պտըտէր այգիներու մէջ:

Այն տեղը, ուրկէ պիտի հսկէր Վարդանը, պատը շատ բարձր էր: Տղան ատիպուած՝ բարձրացաւ ընկուզենիի մը, որու ճիւղերը պատի վրայով խճուղիի վրայ կախուած էին: Շատ ընդարձակ այգի մըն էր այդ:

Այգիի վերի ծայրը երկյարկանի ճերմակ ներկուած տուն մը կար: Հայ վաճառականի մը այգին էր, ուր ամառուան ամիսներուն, ան կը բնակէր իր ընտանիքով: Բարեբախտաբար, այգիի պահակը մասը քանի մը չորք ծառերով այնպէս խիտ ծածկուած էր, որ Վարդանը տեսնուելու վախ չունէր:

Հրացանը գոգը դրած՝ Վարդանը նստած էր դէպի խճուղին երկարող ծառի ճիւղին վրայ ու աչքը չէր հեռացներ Առաջնորդարանի պատշգամէն՝ համբերութեամբ սպասելով այն տեղէն տրուելիք նշանին: Իր նստած տեղէն կ՚երեւէր խճուղին, մինչեւ քարքարոտ բլուրի տակը:

Առաւօտեան ժամերը այնպէս արագ անցան, որ Վարդանը նոյնիսկ զարմացաւ, երբ վեր նայած պահուն արեւի ճառագայթ մը ինկաւ աչքին վրայ:

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹՆԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 4 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3261

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

«ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ...»

(ԴԱՌՆ ԽՈՍՏՈՎԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌԻԹՈՎ)

— o —

Երէկ հաղորդեցինք Ամերիկայէն ստացուած վերջին ցաւալի լուրը.— Կաթողիկոսական Նուիրակը ձախողած է իր համերաշխական ձեռնարկին մէջ եւ պառակտումը — թէ՛ հայ եկեղեցիէն ներս եւ թէ բովանդակ ամերիկահայ գաղութին մէջ — պիտի յարատեւէ նաեւ ասկէ յետոյ:

Այս ձախողանքը իր բոլոր մանրամասնութիւններով նշանակալից եղելութիւն մըն է մեր ազգային կեանքին մէջ, արժանի բովանդակ Հայութեան ամենալուրջ ուշադրութեան:

Երեք տարի առաջ ամերիկահայ Թեմը պառակտուեցաւ. հակառակ մեր բոլոր գիմումներուն եւ խնդրանքներուն, ամբողջ երկու տարի Էջմիածինէն ոչ ոք չեկաւ Ամերիկա՝ տեղւոյն վրայ պառակտումի պատճառներն ու պատասխանատուները ճշդելու համար: Երկար ձգձգումներէ վերջ, ասկէ հինգ ամիս առաջ, Փարիզին արք. Ցովսէփեան, իբրեւ Կաթողիկոսական Լիազօր, Ֆրանսայէն անցաւ Ամերիկա: Զորս ամբողջ ամիս Լիազօրը լռութեան մէջ քննեց եւ ուսումնասիրեց պառակտումի պատճառները, իր հոգիին մէջ ճշդեց պատասխանատուները եւ ի վերջոյ գծեց այն միջոցները, որոնց օգնութեամբ կարելի պիտի ըլլայ վերահաստատել հայ եկեղեցիի միանականութիւնը ամերիկահայ Թեմի մէջ:

Մանաւորապէս այս վերջին աշխատանքը, այսինքն Թեմի միանականութեան վերահաստատումը, Նուիրակը կատարեց ոչ թէ առանձնաբար, այլ կողմերու փոխադարձ համաձայնութեամբ: Ճիշդ է, կողմերը քով-քովի չեկան եւ պաշտօնական հանդիպումներ չունեցան. այս գործը — ծանր ու տաժանելի — կատարեց Նուիրակը առանձին, պարբերաբար հանդիպումներ ունենալով կողմերէն մերթ մէկուն եւ մերթ միւսին հետ, և յոգնատանջ աշխատանքով հարթելով տարաձայնութեանց սուր ծայրերը եւ մշակելով համեմատական զիջումներու եւ համաձայնութեան գետինը: Եւ յաջողեցաւ: Մանաւորապէս Դաշնակցութիւնը առանց վերապահումի կը համակրէր Նուիրակի առաքելութիւնը յաջողութեամբ պսակելու համար, հիմնական հարցերու մէջ ան ծանր նահանջ կատարեց՝ ամլութեան չդատապարտելու համար այն ճիգը, զոր յամառաբար կը տանէր Նուիրակը՝ Թեմի միանականութիւնը վերահաստատելու համար:

Ինչպէս բսինք, Նուիրակը յաջողեցաւ իր ձեռնարկին մէջ: Կողմերու անպաշտօն համաձայնութեամբ ճշդուեցան Նուիրակի կատարելիք բոլոր քայլերը: Իր անդրանիկ կոչէն ետք (որ հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ), Նուիրակը պիտի հրաւիրէր գոյգ Երեսփոխանական Ժողովները եւ զանոնք լուծելէ՝ հետագային չէզոք անձերէ Ազգ. Վարչութիւն կազմելու համար: Հոն է ահա, իր այս երկրորդ քայլին մէջ, որ դաւադրաբար ձախողեցաւ Նուիրակը, իր այդ քայլը առնելէ առաջ անոր մասին ունենալով հանդերձ Թամկավարներու համաձայնութիւնը:

Անհրաժեշտ է հոս մատնանշել, որ Նուիրակին իր առաքելութեան մէջ աջակցելով հանդերձ, դաշնակցական շրջանակները կը տագնապեցնէր հետեւեալ ծանրակշիռ հարցը.

— Ի՞նչպէս բռնել խորհրդային աշխարհէն եկած Նուիրակի մը համարձակ ճիգը. եթէ Բոլշեւիզմը անպայման ձեւով իր հաւանութիւնը պիտի տար պառակտուած թեմ մը ի վերջոյ միացնելու համար, այն ատեն ինչո՞ւ պառակտեց զայն ...

Այս հարցումը իր պատասխանը չունեցաւ. Դաշնակցութիւնը կ'ընդունէր Նուիրակին՝ առանց այս մաշող հարցումի պատասխանը ունենալու: Կը մնար հաւատալ մերկ փաստին եւ ընդունիլ, որ խորհրդային իշխանութիւնը իր երկրէն «գործուղղուած» (բոլշեւիկեան ... բառ) եկեղեցականի մը ձեռքով կ'ուզէր ոչ թէ շարունակել Դուրեանի զարծած աւերները, այլ գէթ մասամբ շտկել զանոնք, հետագային, բառ երեւոյթին, նոյն գաղութին մէջ տարբեր «բարիքներ» ցանելու համար:

Սակայն նաեւ այս անգամ Ուրբաթը Շաբաթէն կանուխ եկաւ: Այժմ արդէն, Նուիրակի կրած դառնալի ձախողանքէն վերջ, կարելի կը դառնայ ըմբռնել կատարուած նենգ խաղին բոլոր մթին ծալքերը:

Բոլշեւիկները եւ Թամկավարները, բառ երեւոյթին, այն համոզումին էին, որ Դաշնակցութիւնը թշնամական դիրք պիտի բռնէ Նուիրակի հանդէպ եւ ըլլայ անդիմադրող անոր ձեռնարկներու նկատմամբ: Ճիշդ այս համոզումով անոնք սկզբնապէս արգիլել չհանդիպեցան Նուիրակին՝ իր կատարած նախնական բանակցութեանց եւ իր առած անդրանիկ հաշտարար քայլերուն մէջ: Մինչ վստահ էին, անոնք յուսային գործը վարել այնպէս, որ համբուութեան աչքին իբրեւ ըմբոստ (էջմիածնի հանդէպ) եւ իբրեւ անհաշտ (անոր Նուիրակի խաղաղասիրական ձեռնարկներու նկատմամբ) ներկայանան ոչ թէ իրենք, այլ Դաշնակցութիւնը: Թաղմախազը յաջողած պարագային, անոնք պիտի դառնային ժողովուրդին եւ բոլին անոր.

— Հայ ժողովուրդ, դուն մեզի չհաւատացիր, երբ մենք տարիներ շարունակ կրկնեցինք քեզ, թէ ազգայնոց պառակտիչներ են Դաշնակցականները: Համոզուելու համար ուրեմն մեր խօսքի ճշմարտութեանը, դիմէ՛ Մայր Աթոռին արքազան Նուիրակին, ան քեզի պիտի պատմէ, թէ ինչպէս ազգի՛ եւ եկեղեցիի՛ թշնամիները, հակառակ մեր անսահման զիջողութեան, ամլութեան դատապարտեցին նաեւ իր խաղաղասիրական ճիգերը եւ քայքայիչ պառակտումը յաւերժացուցին այս հօտ գաղութին մէջ ...

Կը յուսային թէ այսպէս պիտի ըլլար, սակայն այսպէս չեղաւ: Առաւելագոյն զիջողութեանց գնով Դաշնակցութիւնը որոշած էր վերահաստատել միանականութիւնը ամերիկահայ Թեմին մէջ: Եւ ճիշդ այն վայրկեանին, տաւալին Նուիրակի անդրանիկ կոչը հրապարակուած, երբ պառակտիչները տեսան, թէ հիմին մէջ դրեթէ կառուցուած է համերաշխութեան շէնքը — իրենց իսկ գիտութեամբ եւ համաձայնութեամբ — անմիջապէս երես դարձուցին Նուիրակէն եւ սկսան գաղտնաբար դաւեր նիւթել անոր անձին եւ ձեռնարկին դէմ:

Ուշագրաւ «մանրամասնութիւն»: Անպաշտօն բանակցութեանց ամբողջ շրջանին Բոլշեւիկներ չկային: Մարմնապէս եւ գաղտնաբար անոնք թերեւս կային, սակայն հոգեպէս խաղաղ կը բացակայէին: Ո՛չ մամուլի մէջ և ոչ ալ կային, սակայն հոգեպէս խաղաղ կը բացակայէին: Ո՛չ մամուլի մէջ և ոչ ալ հանրային բեմերու վրայ համախմբումներու բերնէն բառ իսկ չէր լսուեր այն աշխատանքի մասին, որ անդուլ յամառութեամբ կը տանէր Նուիրակը՝ իր առաքելութիւնը յաջողութեամբ գլուխ հանելու համար: Համոզուած է թէ Թամկավարները յաջողութեամբ ի կատար պիտի ածեն Ձեկալի բոլոր հրահանգները, Բոլշեւիկները պահ մը քաշուած էին ասպարէզէն: Ինչպէս բսինք, այս անգամ անոնք սփռած էին իրենց հաշիւներուն մէջ: Անպայման ձեւով կարծես գլուխ կուգար համերաշխութեան գործը (Թեմի միանականութիւնը վերահաստատելու իմաստով), մինչ Ձեկան կ'երազէր ա՛լ աւելի խորացած տեսնել պառակտումը ամերիկահայ գաղութին մէջ: Եւ ահա, ճիշդ այն վայրկեանին, երբ Ներսը, Նուիրակի հետ ունեցած բանակցութեանց միջոցին, Թամկավարները կը յօժարէին հրաւիրել իրենց «Երեսփոխանական Ժողով»ը եւ լուծելու զայն, դուրսը, գաղտնաբար, նոյն Թամկավարները շրջաբերականներ կը յղէին՝ յորդորելով «երեսփոխաններ» գալ Ժողովի եւ ընդդիմանալ այս լուծումին: Որոշ էր այլեւս, որ անոնց փարիսեցիները վառօդարազոյն խաղերէն մէկը կը խաղան Մայր Աթոռի Նուիրակին հետ՝ նաեւ զայն ամէնէն զռեհիկ ձեւերով խաբելով:

Ինչպէս Զօպանեան-Բաշալեան ծանօթ ձեռնարկին, ճիշդ նոյն ձեւով նաեւ այս գործին մէջ Թամկավարները միաժամանակ կը դաւէին Թամկավարներու դէմ, ներքնապէս պառակտելով եւ «կուսակցութեան» մէջ խմբակ խմբակի դէմ հանելով:

Ամբոխը շարունակ մութին եւ ստուերին մէջ մնալով, Բոլշեւիկները այլեւս հարկադրուած էին հրապարակ գալ եւ սատանձնել գործին «հրամանատարութիւնը»: Անոնք այլ եւս վստահութիւն չունէին Թամկավարներու ո՛չ «խելքին» եւ ոչ ալ անոնց «խելքին» վրայ: Անհրաժեշտ էր ժամ առաջ բռնել նահանջի ճամբան, խաղը խաղաղ տանուլ չտալու համար: «Պայքար»ի սեպտ. 25ի վաղորդի խմբագրականը (տե՛ս «Յառաջ»ի հոկտ. 16ի եւ 17ի խմբագրականները) հարազատ արձագանգն է մութին մէջ տարուած այս դաւադիր աշխատութեանց: «Բանուոր», որ յայտնապէս առանձնած էր արդէն գործին ղեկավարութիւնը, իր հոկտ. 16ի խմբագրականով կը գրէր.

— «ՈՉ ՄԷԿ ՃԱԿԱՏԻ ՎՐԱՅ, ՈՉ ՄԷԿ ՊԱՐԱԳԱՅԻ ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ՁԵՌՔ ՏԱԼ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ: ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՇՈՒՐՋ ՀԱՒԱՔՈՒԱԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ, ՈՐ ՄԵԾ ՄԱՍՈՎ ԲԱՐԵԿԱՄ Է ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, Ո ՆԻ Է ԳԵՏԻՆ ՉՈՒՆԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԳՈՐԾԱԿՑԵԼՈՒ»:

Գէթ մեզ համար դուրս է ամէն կասկածէ, որ «Բանուոր» Ձեկայի այս հրահանգը ստացած է ամենավերջին պահուն: Մոսկուայի կողմէ վստահութիւն չկայ նաեւ «Բանուոր»ներու հանդէպ. վերին իշխանութիւնը տարուէներու այս բաղմութեան վրայ կը նայի չափազանց վերէն՝ անոր մէջ ոչ թէ գործակիցներ տեսնելով, այլ անարգ եւ անպատիւ կամակատարներ: Տեսնելով, որ Մոսկուայի թոյլտուութեամբ Ամերիկա անցած Նուիրակը գործեր կը կատարէ, որոնք Մոսկուայի հաշուին չեն գար, Ձեկան վերջին պահուն անհրաժեշտ հրահանգները տուած է՝ ի չիք դարձնելու համար անոր համերաշխական ճիգերը:

Արդիւնքը հրապարակի վրայ է: Հոկտ. 10 - 11ին Նիւ Եորքի մէջ կը գումարուի Թամկավարներու «Երեսփոխանական Ժողով»ը, որ վճռականապէս յետ կը մղէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազօր Նուիրակի առաջարկները ի խնդիր ամերիկահայ Թեմի միանականութեան վերահաստատումին, որոշելով պահել եւ տեւականացնել նոյն Թամկավարներու ջանքերով ստեղծուած պառակտումը ամերիկահայ գաղութին մէջ:

Պարտուած եւ զառնօրէն յուսախաբ, Նուիրակը յայտարարած է.

— «ԿԸ ՏԵՍՆԵՄ, ՈՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ԱՆԽՏԻՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ ԻՐԵՆՑ ՊԱՀՊԱՆՈՒՄԸ (այսինքն՝ պառակտումը. «Յ.»): ԿԸ ՑԱՒԻՄ, ՈՐ ԱՅՍՔԱՆ ԵՐԿԱՐ ԺԱՄԱՆԱԿ ՁԵՐ ՄԷՋ ՄՆԱՑԻ ԵՒ ՈՐԱԳԻՐՆԵՐՍ ՊԱՐԶԵՑԻ ԱՄԷՆ ՏԵՂ ԵՒ ԱՄԷՆՈՒՆ, ԲԱՑԵՑ ՉՀԱՍԿՑՈՒԵՑԱՑ: ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ ԵՒ ԻՄ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է»:

Այս զառն համոզումին գալու համար, այսինքն իր պարկեշտ հոգիին մէջ անպարկեշտներու մէջ մեզ նման պարտուելու համար, անհրաժեշտ էր, որ Մայր Աթոռը յանձին իր Նուիրակի ամիսներ շարունակ ապրէր ամերիկահայ գաղութին մէջ, իր աչքով տեսնէր ամէն բան, շփուէր ժողովուրդի բոլոր խաւերուն հետ եւ զատէր մեզմէ «ըմբոստ անհաւատը» «կարգապահ հաւատացեալ»էն:

Եզրակացնենք սակայն:

Ա.— Գիտնալով մէկտեղ, որ Էջմիածնի մէջ, խորհրդային անկրօն եւ հակակրօն իշխանութեան տակ, կը նստի ոչ թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս մը, այլ տխրադառկիր կալանաւոր մը, մենք, ամերիկահայ գաղութի ներքին պայքարներու ամբողջ շրջանին, այնուամենայնիւ, կը պահանջէինք, որ Էջմիածնէն լիազօր մէկը գայ Ամերիկա, տեղին վրայ ամէն ինչ քննելու եւ իր վերջնական տնօրինութիւնները սրձակելու համար:

Բ.— Թէեւ չափազանց ուշ, բայց այդ Լիազօրը վերջապէս եկաւ, մնաց ամիսներ շարունակ ամերիկահայ գաղութին մէջ, անպայման ձեւով ծանօթացաւ բովանդակ իրադարձութեանց, եւ կողմերու ներքին համաձայնութեամբ արձակեց իր վճիռները:

Գ.— Մենք, «անհաւատ ըմբոստներս (Մայր Աթոռի հանդէպ), առանձնացոյն զոհողութիւնները ընելով, ենթարկուեցանք կաթողիկոսական Նուիրակի տնօրինութեանց. «կարգապահ հաւատացեալ»ները սակայն, անոնք որ շարունակ կուրծք կը ծեծեն յանուն կրօնքի՛ եւ կրօնապետի՛, ենթակեցին Էջմիածնի Ներկայացուցիչը, խաբեցին զայն, ըմբոստացան անոր դէմ եւ ի դերեւ հանեցին անոր բոլոր ճիգերը, որոնց մասին Նուիրակը եռագրով ստացած էր արդէն նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հաւանութիւնը:

Դ.— Դառնութեան բաժակը մեզ ընտն ցմրուր պարպելէ յետոյ, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի «լիազօր» ներկայացուցիչը (կը չակերտենք բառը, որովհետեւ պարզուեցաւ թէ չակերտներ ունին նաեւ այս «լիազօրութիւն»ները), դառնօրէն յուսախաբ, խորքին մէջ կ'ըսէ այն, ինչ որ մենք կրկնած ենք բազմաթիւ անգամներ — «ԿԸ ՑԱՒԻՄ, ՈՐ ԱՅՍՔԱՆ ԵՐԿԱՐ ԺԱՄԱՆԱԿ ՁԵՐ ՄԷՋ ՄՆԱՑԻ ... ԿԸ ԶԳԱՄ, ԹԷ ՊԱՐՏՈՒԱԾ ՄԱՐԴ Մ'ԵՄ ԵՒ ԻՄ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱԾ Է»:

Տարագիր Հայութեան համար այս խոստովանութեան մէջ նորութիւն չկայ. Գաղթաշխարհը կը ճանչնայ իր մարդիկը եւ գիտէ անոնց գործերը. լաւ է որ գիտնայ նաեւ Մայր Աթոռը: Վերադառնալով Էջմիածին, թող Նուիրակը — ան որ չորս ամիս շարունակ սաք չկրեց «անհաւատ ըմբոստներու եկեղեցիներէն ներս եւ շարունակ չոյեց եւ փայփայեց իր «կարգապահ հաւատացեալներ» — իր Կրօնապետին թող պատմէ այն, ինչ որ տեսաւ արտասահմանի մէջ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՃԱՌԸ ԵՒ ԹՈՂԱԾ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Եւրոպական մամուլը գրեթէ առանց բացառութեան կը գրադի Մուսոլինիի ճառով, որուն համառօտ մասը տուած էինք երէկ:

Մուսոլինի, իր ճառին համադրական մասէն վերջ, կանգ առաւ եւրոպական գլխաւոր պետութեանց հետ Իտալիոյ մշակած յարաբերութիւններուն վրայ.—

ՖՐԱՆՍԱ.— Տասնըեօթը տարի թիւրիմացութեամբ եւ վէճերով պրպտելէ վերջ, 1935 յունուարին համաձայնութեան մը եկանք Ֆրանսայի հետ: Այդ համաձայնութիւնը նոր շրջան մը կը բանար մեր առջեւ: Սակայն պատժամիջոցները քաղաքականութիւնը վնասեց մեր բարեկամական յարաբերութիւններուն: Ձմրան մէջ էինք դեռ: Ձմեռն անցաւ, գարունը բերաւ մեր յաղթանակին լուրերը: Պատժամիջոցները շարունակուեցան: Աստիս-Ապէպա հասած էինք երկու ամիսէ իվեր եւ տակաւին կը շարունակուէին պատժամիջոցները: Այսօր եւս Ֆրանսա կը շարունակէ տեսկած պահել իր ցուցամատը Ժընեւի դեղնած դիւանաթուղթերուն վրայ. «Ցուզայի նախկին առիւծը ողջ է տակաւին»: Սակայն Ժընեւի դիւանաթուղթերէն վեր՝ գոյութիւն ունի իրականութիւն մը որ կ'ըսէ. «Նեկուսի կայսրութիւնը մեռած եւ թաղուած է»:

Որոշ է թէ ո՛րքան Ֆրանսա շարունակէ իր վերապահութիւնը, այնքան պիտի շարունակենք մենք նոյն ընթացքը ցոյց տալ հանդէպ իրեն:

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ.— Բարեկամական յարաբերութիւններ կը մշակենք Զուիցերիոյ հետ, որ թէեւ պզտիկ երկիր մըն է, այլ սակայն մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ՝ շնորհիւ իր ցեղային կազմութեամբ եւ աշխարհագրական դիրքով, Եւրոպայի քառուղիին վրայ:

ԱՒՍՏՐԻԱ.— Արդի Աւստրիոյ պատմութեան մէջ կը բացուի նոր շրջան մը՝ շնորհիւ 11 յուլիսի համաձայնութեամբ: Բարեմիտները ու չարամիտները թող արձանագրեն,— յուլիս 11ի համաձայնութիւնը ծանօթ էր ինծի առաջուց եւ ես հաւանութիւնս տուած էի յունիս 5ին: Այդ համաձայնութեամբ Աւստրիա կ'ամրացնէ իր անկախութիւնը:

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ.— Եթէ կ'ուզենք Դանուբի աւազանին մէջ ստեղծել վերջնական գոյավիճակ մը, արդար ըլլանք հանդէպ Հունգարիոյ: Հունգարիան կը մնայ մեծագոյն չափով անդամահատը, երբ իր զաւակներէն 4 միլիոն հոգի կ'ապրին իր սահմաններէն դուրս: Իտալացի ժողովուրդը մեծ գնահատութեամբ կ'ողջունէ մաճառ ժողովուրդին զինուորական յատկութիւնները, քաջութիւնը եւ զոհողութեան ոգին: Շուտով պիտի ներկայանայ առիթը, որ իտալացի ժողովուրդը հանդիսաւորապէս արտայայտէ իր զգացումները հանդէպ մաճառ ժողովուրդին:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻԱ.— Վերջին տարիներու ընթացքին, երկու երկիրներու յարաբերութիւնը բարւոքած է բառ բաւականին: Երկու տարի առաջ յայտարարեցի թէ կարելի է բարեկամական կապեր ստեղծել մեր երկու երկիրներուն միջեւ: Հիմա նորէն կը կրկնեմ,— բարոյական, տնտեսական եւ քաղաքական անհրաժեշտ եւ գոհացուցիչ պայմաններ կան ներկայիս, որպէսզի երկու երկիրներու յարաբերութիւնը դրուի նոր հիմերու վրայ:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ.— Բէշաւակուած երկիրներէն զատ, կայ մեծ ժողովուրդ մըն ալ, որուն կապուեցանք այս վերջին տարիներուն՝ խոր համակրանքով: Խօսքս Գերմանիոյ մասին է: Պերլինի հանդիպումները յաջողեցան ստեղծել համաձայնութիւն մը որոշ հարցերու մէջ, որոնցմէ ոմանք շատ հրատապ են: Պերլին - Հռոմ գիծը կը կազմէ այսուհետեւ առանցք մը, որուն շուրջ պէտք է գործակցին Եւրոպայի բոլոր պետութիւնները, որ տոգորուած են խաղաղութեան ցանկութեամբ:

Գերմանիա, հակառակ բոլորին փափաքին, չյարեցաւ պատժամիջոցներու քաղաքականութեան: 11 յուլիսի համաձայնութեամբ որ եւ է տարակարծութիւն չմնաց Հռոմի եւ Պերլինի միջեւ: Եւ Պերլինի հանդիպումէն առաջ Գերմանիա ճանչցաւ Հռոմի ստեղծած կայսրութիւնը:

ԲՈԼՇԵՒԻԶՄԻՆ ԴԷՄ.— Ոչինչ կայ զարմանալի՝ եթէ մեր կը բարձրացնենք հակաբոլշեւիկեան դրօշը: Այդ հին դրօշին տակ էր որ ծնանք, մենք յաղթեցինք այդ թշնամիին՝ թափելով մեր արիւնը, որովհետեւ ինչ որ բոլշեւիզմ կամ կոմունիզմ կը կոչուի, ուրիշ բան չէ ներկայիս՝ եթէ ոչ պետական գերդրամատիրութիւն մը ամէնէն վայրագ արտայայտութիւններով: Որով ոչ թէ կը ժխտէ դրամատիրութիւնը, այլ ընդհակառակն կը շարունակէ եւ կը պանծացնէ դրամատիրական դրութիւնը: Ժամանակ է այլեւս վերջ դնելու այն խաղին, որ իբրեւ հակադրութիւն՝ դէմ յանդիման կը դնէ Ֆաշականութիւնը եւ ժողովրդապետութիւնը: Կարելի է ըսել թէ Իտալիան կը մնայ մեծ անծանօթը շատերուն համար: Երբ նախարար կամ երեսփոխան՝ գան մեր երկիրը, պիտի հաստատեն որ եթէ կայ երկիր մը ուր իրականացած է ճշմարիտ եւ չոչափելի ժողովրդապետութիւնը, այն ալ Ֆաշական Իտալիան է:

Ցեռադիմականներ բոլոր երկիրներու, մենք անցեալը վերադողներ չենք, այլ նախակարապետները ապագային: Մենք չենք ուզեր դրամատիրական քաղաքակրթութիւնը հասցնել իր ծայրագոյն հանգրուաններուն, մանաւանդ իր մեքենական, ուրեմն հակամարդկային դիմագծով: Մենք կը ստեղծենք նոր համադրութիւն մը ընդմէջ Ֆաշիզմին, ու կը բանանք լայն ուղի մը դէպի իրական եւ մարդկային քաղաքակրթութիւնը, դէպի աշխատանք:

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ.— Մինչեւ այստեղ, խօսքս կը վերաբերէր ցամաքին: Սակայն կղզի մըն է Իտալիա: Հարկ է որ Իտալացիները տակաւ առ տակաւ ստեղծեն կղզիբնակի մտայնութիւն մը, որովհետեւ այդպէս միայն կարելի է մշակել մեր ժողովուրդին նաւային պաշտպանութեան ծրագիրը:

Իտալիա կղզի մըն է, որ դուրս կը ցայտէ Միջերկրականէն: Այս ծովը,— այստեղ խօսքս կ'ուղղեմ նաեւ Անգլիացիներուն, որոնք իրենց ականջը դրած ձայնասփիւռին՝ մտիկ կ'ընեն այս պահուս,— Միջերկրականը ճամբայ մըն է Մեծն Բրիտանիոյ համար, մէկը այն ճամբաներէն, աւելի ճիշդ կարճ ճամբան, որ աւելի արագ հաղորդակցութեան մը մէջ կը դնէ կայսրութիւնը իր մայր երկրին հետ: Ընենք այստեղ, որ երբ Իտալացի մը, Նեկրելլի, Սուէզի ջրանցքին ծրագիրը բերաւ, զայն խենթ համարողները առաւելապէս Անգլիացիներ էին: Արդ, այս ծովը եթէ ուրիշներու համար ճամբայ մըն է, մեզի՝ Իտալացիներուս համար մեր կեանքն է:

Հազար եւ բիւր անգամ ըսինք, կը կրկնեմ եւ այսօր, այս հրաշալի բազմութեան առջեւ, որ մենք երբեք նպատակ չունինք սպառնալու այդ ճամբուն,

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԴԱՒԱԴԻՐՆԵՐԸ ԿԸ ՎԻԺԵՑՆԵՆ

Ռամկավար անուղղելիներու ծանօթ խմբակը, վերջապէս, յաջողած է ձախողեցնել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչ Գարեգին սրբազանի ձեռնարկը, որուն նպատակն էր միացնել ամերիկահայ եկեղեցիի երկու պառակտուած մասերը։

Տարբեր արդիւնք մը կարելի չէր արդէն ակնկալել այդ ձեռնարկէն՝ ի նկատի ունենալով այն վայրկեանը, զոր փրցուց Պոսթընի ռամկավար թերթը Գարեգին սրբազանի ծանօթ կոչին եւ ծրագրած միութեան առաջարկին առթիւ։

Պարզ էր, որ ռամկավար պառակտիչներու վոհմակը գործի վրայ էր՝ ամէն գնով ձախողեցնելու համար Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի միութեան բաղձանքին իրագործումը։ Դժուար չէր տեսնել, թէ վարագոյրներուն ետեւ դաւադրութիւն մը կը կազմակերպուէր Պոսթընի ռամկավար թերթին շուրջը համախմբուած պառակտիչներուն կողմէ՝ ժահացու հարուած մը հասցնելու համար Գարեգին սրբազանի միութեան ձեռնարկին, որուն պատրաստութեան վրայ ան աշխատած էր աւելի քան չորս ամիսներ եւ որուն ուժ տուած էին ամերիկահայ ժողովուրդի բոլոր պարկեշտ ու հայրենասէր տարրերը։

Ահա թէ ինչու պէտք չէ երբեք զարմանալ, որ Նիւ Եորքի մէջ հոկտ. 10—11ին գումարուած ռամկավար «Երեսփոխանական Ժողովը» վճռապէս ետ մղած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցչի՝ ամերիկահայ եկեղեցիի միութիւնը վերականգնելու մասին բրած առաջարկները եւ որոշած է պահել, տեւականացնել ներկայ պառակտման վիճակը։

Յատկանշական է, որ ռամկավար դաւադիրներուն վրայ ոչ մէկ ազդեցութիւն բրած է Գարեգին սրբազանի այն յայտարարութիւնը թէ՝ «Իմ եւ Վեհափառութիւնը որոնք անհուն կսկիծով կը դիտեն մասնաւորապէս Ամերիկահայ գաղութի մէջ տիրող ժողովրդական երկպառակութիւնը եւ մտահոգ են որ բոլոր խաւերու եւ շրջանակներու մէջ, մինչեւ իսկ ընտանեկան յարկերէն ներս տիրող այս անհամաձայնութիւնները աղետաբեր պիտի դառնան»։

Ռամկավար դաւադիրները անդրդուելի են մնացեր, հակառակ անոր որ Գարեգին սրբազան յատկապէս լիազօրուած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կողմէ վերջ տալու ամերիկահայ գաղութի այս ողբալի պառակտման վիճակին։ Եւ իրենց դասերը նախօրոք լաւ սերտած ըլլալով, ռամկավար «երեսփոխանները» մէկ մարդու պէս ընդդիմացեր են Գարեգին սրբազանին, երբ ան պարզած է, թէ ինքը իր եւ զինքը Ամերիկա ղրկող Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կամքը կատարելու համար, որոշած է լուծել ամերիկահայ եկեղեցիի երկու պառակտեալ մասերուն ալ վարչութիւններն ու երեսփոխանական ժողովները եւ չորս տարուան համար նշանակել չէզոք անձերէ բաղկացած նոր եւ երկուքին համար ալ ընդունելի Ազգ. Կեդր. Վարչութիւն մը։

Գտնելով ինքզինքը ռամկավար անուղղելի պառակտիչներու կողմէ կազմակերպուած դաւադրութեան մը առջեւ՝ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչը անօգուտ է համարած այլ եւս ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան ու համերաշխութեան մասին խօսք ընել եւ յայտարարած է՝ ըստ Պոսթընի իրենց թերթին.—

«Կը տեսնեմ, որ բոլոր երեսփոխանները անխտիր կը պահանջեն իրենց պահպանումը (այսինքն՝ ներկայ պառակտեալ վիճակին պահպանումը «Հ.»)։ Կը ցաւիմ, որ այսքան երկար ժամանակ ձեր մէջ մնացի եւ ծրագիրներս պարզեցի ամէն տեղ ամէնուն, բայց չհասկցուեցայ։ Կը զգամ, թէ պարտուած մարդ մըն եմ եւ իմ առաքելութիւնը ձախողած է»։

Այսուհանդերձ Գարեգին սրբազան, թէեւ ակամայ, տեղի տուած է ռամկավար պառակտիչներու առջեւ՝ հարկադրուելով իր հաւանութիւնը տալ ներկայ վիճակի պահպանումին։

Սակայն, վստահ ենք, որ եթէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչը, փոխանակ տեղի տալու ռամկավար պառակտիչներու ճնշումին, փորձ ընէր իր միութեան ծրագիրը յանձնել ամերիկահայ ժողովուրդի դատաստանին եւ այդ նպատակով ընդհանուր քուէարկութիւն մը կատարէր, պիտի համոզուէր, որ ամերիկահայ ժողովուրդի ջախջախիչ մեծամասնութիւնը իրեն եւ կաթողիկոսին հետ միասին անվերապահ կերպով կ'ուզէ, որ օր առաջ վերականգնի ամերիկահայ եկեղեցիի միութիւնը։ Այն ատեն Գարեգին սրբազան պիտի տեսնէր, որ ռամկավար պառակտիչներու խումբը չնչին, արհամարհելի փոքրամասնութիւն մը կը կազմէ եւ պէտք չէր երբեք ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան իր ծրագիրը զոհել այդ անուղղելի ցաւագարներու քմահաճոյքին։

Ամէն պարագայի տակ հայ հասարակութիւնը աւելորդ պատեհութիւն մը կ'ունենայ անգամ մը եւս տեսնելու, թէ ո՛ւր են բուն պառակտիչները եւ հայ կեանքի ներքին չարիքը կազմող անուղղելիները։ Այժմ ամէնէն միամիտ Հայն ալ կրնայ տեսնել, թէ այդ մարդիկը պատրաստ են իրենց անձնական կամ խմբակցական հաշիւներուն համար ոտքի տակ առնել թէ հայ եկեղեցիի եւ թէ հայ ազգի գերագոյն շահերը։

Միջազգային ներկայ փոթորկայոյզ շրջանին մէջ, երբ հայութիւնը կանգնած է ահաւոր նոր վտանգներու առջեւ եւ երբ հայ ժողովուրդը որ եւ է ժամանակէ աւելի պէտք ունի ներքին միութեան ու խաղաղութեան, ռամկավար պառակտիչներու այս ցաւագարօրէն անհաշտ ընթացքը կրնայ ուրախացնել միայն հայ եկեղեցիի եւ ազգի երդուեալ թշնամիները։

Այսպիսի ընթացք մը որ եւ է պարկեշտ, գիտակից ու արդար Հայու աչքին ուրիշ բան չի կրնար նշանակել, բայց եթէ ոճիր հայ ազգի դէմ, դաւաճանութիւն հայ ազգի կենսական շահերուն դէմ։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ՀԱՅՈՑ ԱՇՈՒՂԸ

Հին ժամանակները հայ աշուղները կը թափառէին գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք, մայր Հայաստանի մէջ։ Այժմ մեր մէկ հատիկ աշուղը՝ Թուրքէնը, տիկնօջը հետ, որ կ'ընկերակցի իրեն նուագներուն, կը թափառի օտարութեան մէջ, երկիրէ երկիր, աշխարհիս մէկ ծայրէն միւսը, հնչեցնելու հայ երգը, քարոզելու օտար ազգերու առջեւ, խօսեցնելու օտար թերթերը հայ արուեստի՝ հայ երգի, մշակոյթի, հին քաղաքակրթութեան եւ դժբախտ հայ ազգի մերթ փայլուն, մերթ արիւնալի եւ ողբալի անցեալին մասին։

Հայոց աշուղն է Թուրքէնը, որ հպարտութեամբ կը շեշտէ հայ ըլլալը ամէն տեղ, ուր ալ որ ըլլայ։

Ան կը թափառի իր քեմանչէով, կուլայ, կ'երգէ, կը հրճուի, մերթ կը կոտտայ կ'ողբայ խոր մռայլութեան մէջ, լուռ ու տխուր, մերթ կ'ուրախանայ, հեռու իր հայրենիքէն, իր ետրին դրկելով քեմանչէի յուզումնալի ձայները, կամ յանկարծ բախտ արթնանալով դարձեալ կեանք կ'առնէ, յոյս կուտայ, յոյս կ'առնէ՝ ապրելու, ուրախանալու։

Այսպէս կը նուագէ, այսպէս ալ կ'ապրի մեր հայ աշուղը՝ Թուրքէնը, օտարութեան մէջ։

Բայց այժմեան մեր աշուղը աշուղ չէ միայն։ Ան տաղանդաւոր նուագահար մըն է որ կը յօրինէ եւ կը ձայնագրէ։ Այլ երգահաններու ստեղծագործութիւնները կուտայ քեմանչէի, դաշնակի եւ ամէն տեսակի նուագարաններու համար։

Ուրեմն Թուրքէնը միայն արուեստի նուագի վարպետ չէ, այլ արուեստագէտ մը եւրոպական իմաստով։ Զբաղելով այլ եւս իր հարիւրաւոր տաղերու եւ երգերու մասին, որ այժմ սիրուն են, յուզումնալի եւ ուրախ..., կը բաւէ յիշել միայն այն, որ շատ մը երգահան մրցակիցներէն՝ մեր Թուրքէնին ներկայացուցած քայլերգն էր ընդունուած Իրաքի Ֆէյսալ թագաւորի եւ կառավարութեան կողմէ, իբրեւ Իրաքի ազգային քայլերգ եւ արժանացած էր նուէրի ու վարձատրութեան թէ թագաւորէն եւ թէ կառավարութենէն։

Հայ արուեստագէտ աշուղը կը թափառի երկիրէ երկիր հայ երգի, հայ մշակոյթի քարոզութեան նպատակով։ Ան եղած է Սուրիա, Իրան, Իրաք, Եգիպտոս, Հնդկաստան, Չինաստան եւ Ճափոն եւ ամէն տեղ յարգանքի արժանացած է, տեղական մեծ օրաթերթերը հիացմունքով արտայայտուած են թէ իր արուեստի եւ թէ հայ երաժշտութեան, մշակոյթի եւ ափսոսանքով հայ ազգի սեւ ճակատագրի մասին։

Մարդ կը հիանայ իսկապէս իր կատարած քարոզչական գործերով, երբ ձեռք կ'առնէ Թուրքէնի ալպոմը, որ լի է ամէն տեղերու, ուր որ եղած է, եւ զանազան լեզուներով օրաթերթերու պատկերազարդ կտրուածներով։ Եւ ամէն տեղ մարդ կը տեսնէ առանձնապէս շեշտուած հայ անունը։ Ապրի հայ աշուղը։ Անոր մասին եւ իր նուագահանդէսներուն պատճառով գրուածները սովորական քանի մը տողնոց քննադատականներ չեն, այլ սիւնակներ, մանրամասնութիւններ եւ հիացմունքի արտայայտութիւններ։

Թօքիոյի մէջ մեծ յաջողութիւն ունենալէն զատ, Թուրքէն հրաւէր ստացած է իրանեան դեսպանին կողմէ իր բնակարանին մէջ նուագահանդէս տալու, որուն հրաւիրուած էին զանազան երկիրներու դեսպանները եւ ճափոն բարձրաստիճան հիւրեր։

Ճափոնէն, կտրելով Ռուսիան ամբողջ երկարութեամբ, կը հասնի Եւրոպա եւ ամէնէն առաջ Լեհաստան, ուր շատ սիրալիր ընդունելութիւն եւ սրտագին աջակցութիւն մը կը գտնէ Լվովի եւ Վարշաւայի (շատ փոքրաթիւ) հայ գաղութներուն մէջ։

Վարշաւայի ամէնէն տարածուած օրաթերթերէն մէկը Թուրքէնի նուագահանդէսին յատկացուցած է կէս էջէն աւելի, զետեղելով միեւնոյն ժամանակ մեր անմահ Կոմիտասին, Էջմիածնի Մայր տաճարին եւ իրեն՝ Թուրքէնի նկարները։ Եւ այսպէս ամէն տեղ։

Թուրքէն արժանի է մեր մասնաւոր ուշադրութեան ու գնահատանքը իր արուեստագիտական տաղանդէն զատ եւ այն յատկութեան համար, որ յանուն գաղափարի, ազգային մշակոյթի քարոզութեան, ընտրած է հայկական նուագարանի դրոշմ ստացած արեւելեան քեմանչէն, իբրեւ աւելի համապատասխան մեր երգերու եւ երաժշտութեան արտայայտութեան, քան թէ եւրոպական ջութակը կամ թաւջութակը եւ տալով անոր իբրեւ նորութիւն մը իրմէ չորրորդ լարը, հաւասարեցուցած է զայն ջութակին, հնարաւոր դարձնելով նուագել եւ քեմանչէի վրայ, նոյնպէս եւ ամէն բան, ինչ որ կարելի է նուագել ջութակով։ Թերեւս քեմանչէն, թէեւ չորս լարնոց, շատ աւելի դժուար է, քան գործիքներու թագուհի ջութակը։

Համակրութեան արժանի է Թուրքէնի մէջ եւ այն, որ ան չի մոռնար անխտիր հաճոյք պատճառել եւ մեր հարեւան ազգերու օտարութեան մէջ ապրող զաւակներուն, ինչպէս Իրանցիներուն, Ազրբէջանցիներուն, Վրացիներուն եւ Ռուսներուն, մտցնելով յայտագրին մէջ եւ անոնց երգերը, ծանօթացնելով օտարներուն եւ հարեւաններուն երգն ու երաժշտութիւնը։

Թուրքէնի նուագահանդէսը Համպուրկի մէջ տեղի ունեցաւ տեղիս նշանաւոր Օթէլ Աթլանթիկի շքեղ սրահին մէջ, ընտիր հասարակութեան մը ներկայութեան՝ Իրանցիներու, Հայերու եւ գերման հիւրերու առջեւ։ Տեղիս իրանեան ընդհանուր հիւպատոսը հրաւիրած էր իր կողմէ եւ զանազան երկիրներու ընդհ. հիւպատոսները։ Ներկայ էին օրաթերթերու խմբագիրներն ու մասնագէտ աշխատակիցները, ինչպէս օրինակ Հայերուս բարեկամ Պ. Max Baumanը, տեղիս կուսակցական եւ նահանգապետի օրկան «Համպուրկէր Թակէպլաթ»ի գլխաւոր խմբագիրը, «Hamb. Fremden-blatt»ի արուեստի բաժնի խմբագիրը Տոքթ. Schöwolfը եւ մասնագէտ աշխատակից M. Br. Sch.ը եւն.։

Նուագահանդէսին յայտագիրը կազմուած էր երեք մասերէ. Ա) իրանեան եւ ազրբէջանեան, Բ) ռուսական եւ ռումանական, իսկ Գ) զուտ հայկական, որուն մէջ մտած էին Արարատ (ուվէրթիւր), երաժշտութիւն Թուրքէնի, Ծիրանի ծառ (Կոմիտասի), [illegible] հայկ. օփերա Անուշէն (Ա. Տիգրանեան) եւ Կռունկ (Կոմիտասի)։

Համպուրկէն յատկապէս խնդրուած էր Պ. Թուրքէնէն մտցնել յայտագրին մէջ եւ հարեւան ժողովուրդներու երգերը, օտարութեան մէջ հաճոյք մը պատճառելու եւ մեր հարեւաններուն, մանաւանդ իրանեան գաղութին։

Նուագահանդէսէն առաջ ձեր աշխատակիցը գերմաներէն լեզուով նախ ողջունեց ներկաները եւ քանի մը գրութիւն կարդաց Թուրքէնի արուեստի մասին, ներկայացնելով քեմանչէի արեւելեան ծագումը, նախ մէկ լարով եւ ապա Իրանի ու Հայաստանի մէջ աստիճանաբար երեք լարեր ստանալը, իսկ այժմ շնորհիւ Թուրքէնի՝ գործիքը ստացած է չորրորդ լարը, որով կը հասնի ջութակի աստիճանին։

Գերման հիւրերը ինչպէս եւ Իրանցիներն ու Հայերը, մեծ գովեստով կը խօսէին Թուրքէնի արուեստի մասին։ Գերմանները զարմանք յայտնեցին նուագարանի ձեւի մասին, քեմանչէն «տարօրինակ գործիք» կ'անուանէին եւ իրենց հիացմունքը կ'արտայայտէին հայկական եղանակներու գեղեցկութեան եւ ներդաշնակութեան մասին, իսկ Անուշի արուեստը կ'անուանէին հրաշալի եւրոպական, արեւելեան խառնուրդով երաժշտութիւն մը։

Պ. Մ. Պաուման խօսելով Թուրքէնի մասին, արտայայտուեցաւ Հայերուս մասին ըսելով թէ Հայերը արեւելցիներ չեն, այլ իսկական Եւրոպացիներ, որ կ'ապրին Փոքր Ասիոյ մէջ։

Տեղական երկու կարեւոր օրաթերթեր հրատարակութեան տուին Թուրքէնի նկարը։

«Համպուրկէր Ֆրէմտէնպլաթ»ին կողմէ, որ Գերմանիոյ հազարաւոր օրաթերթերէն 7—8 նշանաւոր լրագիրներէն մէկն է եւ որ շատ քիչերը կ'արժանանան անոր գովասանքներուն, մասնագէտ աշխատակիցը երկրորդ դադարին եկաւ ծանօթանալու Թուրքէնին անձին հետ եւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց թէ Թուրքէնի եւ թէ տիկ. Ա. Թուրքէնի մեծ հմտութեամբ ընկերակցելուն դաշնամուրի վրայ։ Նուագահանդէսին յաջորդ օրը տեղական օրաթերթերը գրեթէ միատեսակ կը գրէին. «Անուանի արուեստագէտ եւ ազգային երգահան Թուրքէնը կատարելապէս կը տիրապետէ իր գործիքին»։ Իսկ «Համպ. Ֆրէմտէնպլաթ»ը մեծ գովեստով Թուրքէնի նուագի մասին խօսելէն վերջը, վերջաւորութեան մասնաւոր հայկական երրորդ մասին համար այսպէս կը գրէր. «Ցայտագրի երրորդ մասը կը պարունակէր Հայաստանի երաժշտութիւնը, երկիր մը, որ դարաւոր հին պայքար է մղած ազգային ինքնուրոյն գոյութեան համար եւ բարձրօրէն զարգացած սեփական մշակոյթի մը կը տիրապետէ։ Այս երաժշտութիւնը նմանութիւն ունի աւելի սլաւական-հնդկական տիպին, քան արեւելեանին։ Այս նուագահանդէսը մանաւանդ գերման ունկնդիրներուն համար հարուստ բացատրական եւ հաղորդական տարի մըն էր, որ եւ մեծ ծափահարութիւններով ընդունուեցաւ»։

Սիրելի արուեստագէտ ամոլը, որ շարունակ կ'արժանանար բուռն ծափահարութիւններու եւ կը հրաւիրուէր կրկնութեան, ստացաւ շքեղ ծաղկեփունջեր, ամէն մէկը առանձին։

Մեր աշուղը ծրագրած է նուագահանդէսներ տալու համար այցելել Վիէննա, Պուքրէշ, Պրիւքսէլ, Փարիզ, Մարսէյլ, Լիոն եւ ապա մեկնիլ երկու Ամերիկաները։

Յուսանք եւ ցանկանք, որ մեր արուեստագէտը ամէն տեղ անկասկած կ'ունենայ պատշաճ աջակցութիւն հայ գաղութներու կողմէ թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս, քանի որ արուեստագէտ մը առանց նիւթապէս ապահով ըլլալու՝ չի կրնար նուիրուիլ ստեղծագործութեան։ Ի սրտէ յաջողութիւն։

ՀԱՅԿ ԹԻՒՐԲԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ՋԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

«Պանդուխտ» եւ «նժդեհ» բառերը

Յարգելի Տարազ՝ պանդուխտ բառին ստուգաբանութիւնը յուսացեր էի գտնել Փրոֆ. Հ. Աճառեանի Արմատական Բառարանին մէջ։ Ու Պ. Հ. Սամուէլ անոր փափաքին գոհացում տուած էր Յառաջի մէջ։

Բայց տեսանք որ այդ բառին ստուգաբանութիւնը չկար հոն։

Լեզուաբան կամ բանասէր ըլլալու յաւակնութիւնը չունիմ որ փորձեմ զայն իմ գրչովս։ Սակայն, ազգագրութեամբ պարապելէս ի վեր՝ տարիներ շարունակ հաւաքած եմ, իմ կարդացած գիրքերէն ու պարբերականներէն, հազարաւոր սանսկրիտ, հնդիկ, զանդիկ, սլաւ, պահլաւ, պարսիկ, յոյն, լատին, եւն. արմատ բառեր։ Պատերազմի ընթացքին երկար ամիսներ պահուըտելու դատապարտուեցայ։ Անգործ չէի կրնար կենալ։ Անվնաս գրական աշխատանք մը պէտք էր՝ որուն անհատնում ժամերուս մէջ։ Որպէսզի անակնկալ ձերբակալումի մը պարագային՝ զիս ապօրէն հիւրընկալող ընտանիքներ մէկը միւսին ետեւէն ինծի հետ չվտանգուէին, ինծի կը մնար ընտրել միայն զուտ գիտական — ոչ ազգային — զբաղում մը։

Ահա, այդ թաքստոցի անարեւ մենութեան ժամերուն մէջ՝ քովքովի բերի բառերով ծածկուած բիւրաւոր թերթիկներս (fiches) այբենական կարգով դասաւորեցի եւ խմբագրեցի Սանսկրիտ Հայերէն Բառարան մը (մօտ 300 էջ)։

Այդ ձեռագիր աշխատանքս ի վեր անցած են շուրջ քսան տարիներ։

Երբ տեսնուեցաւ որ Աճառեան ստուգաբանութիւն մը տուած չէ այդ բառին դէմ բերած բազմաթիւ օրինակներովը մէկտեղ, իսկ Հիւբշմանն ալ միայն կը կարծէ թէ ծագած է պանդուխ բառէն, ուզեցի գիտնալ թէ պատերազմի մռայլ դաւերուն՝ այդ ձեռագիր բառարանիս մէջ կա՞ր արդեօք՝ պանդուխտ բառը մեկնաբանելու ծառայող նախնական ձեւ մը։ Եւ մը կ'արժէ՞ր համեմատ Սանսկրիտահայ Բառարանս թէ ոչ։

Ու գտայ երկու արմատ բառեր՝ պանդուխտ բառին երկու վանկերուն եւ իմաստին համապատասխանող։

1. Հնդիկ նախալեզու Panti (պանտի) բառը, որ կը նշանակէ ճամբայ, ուղի, ճանապարհ, ու յատկապէս ն մտածը՝ ճամբորդութիւն, տեղէ մը ուրիշ տեղ երթ։ (Սանսկրիտի մէջ ն մասնիկը գոյական կը շինէ. ան մտած է նաեւ Ֆրանսերէնի մէջ, օր. inertie, démocratie, հայերէն՝ (ու)թիւն, զոկ. (ու)թին, (ու)թէն)։

Պանդուխտ բառին առաջին վանկին ուրեմն պիտի ըլլայ պանդ կամ պանտ։

2. Երկրորդ վանկը, ուխտ, իրեն համազօրը ունի նոյնպէս Հնդիկ եւ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Սուրմալուի ճակատին վրայ գտնուած ենք առաջին անգամ 1918ին, երբ Վանէն նահանջեցինք ու Պայազիտ-Խըրբայով Իգտիր եկանք։ Այդ ատեններն ալ նոյն անապահովութիւնն ու վտանգը կը սպառնար Սուրմալուի հայ ազգաբնակութեան։ Թէեւ բաւականաչափ հայկ. զօրամասեր կը գտնուէին Իգտիրի եւ Կողբի շուրջ, Արարատի Քիւրտերը յանդգնած էին յարձակելու Թաշպուրունի հայկ. մեծ գիւղին վրայ, զայն տեղահան բրած եւ յառաջանալով մինչեւ Ցէյիք Թոփ՝ կտրած էին Իգտիր - Մարգարա խճուղին եւ այդպիսով խզած Սուրմալուի կապը Էջմիածնի եւ Երեւանի հետ։ Արաքսի ափին տարածուած թաթարական գիւղերէն մասնաւորաբար շատ խորհրդաւոր կերպով կը խօսուէր Դիզայի մասին, ուր իբր թէ թուրք զօրքեր եւ գնդացիրներ էին կեդրոնացած, ահագին խրամներ փորուած, անառիկ բերդի մը վերածուած էր։ Գլխաւոր ճամբան միանգամ ընդմիշտ ապահովելու համար, պէտք էր վերագրաւել Թաշպուրունը, քանդել Դիզա կոչուած ամրոցը եւ տեղահան ընել անոր շուրջ հաւաքուած զինուած թաթար ազգաբնակութիւնը։

Այդ ատենները Իգտիրի մէջ կային որքան կը յիշեմ, Բաղտասարովի զօրամասը, Չէյթունի գունդը, Ախլաթի շրջանէն նահանջող Սմբատի եւ ուրիշ խումբեր։ Չեմ գիտեր թէ ինչո՞ւ այդ ծանր ռազմական պարտականութիւնը մեզի բաժին ինկաւ։ Մեր զօրամասի սպաները լրացնելէ եւ երկու դաշտային թնդանօթ տալէ յետոյ Դրօն մեզի հրամայեց յառաջ շարժիլ եւ ամէն գնով գրաւել Դիզան։

Առանց մանրամասնութիւններ տալու մեր այդ յաղթական կռուէն, յայտնեմ որ առաջին օրը մտանք Թաշպուրուն եւ երկու օր յետոյ արշալոյսին մեր ամբողջ ուժով նետուեցանք Դիզայի վրայ։ Կռիւը շատ բուռն բայց կարճատեւ եղաւ։ Մինչեւ կէս օր թշնամին արդէն բարոյալքուած ու ջախջախուած էր։ Մեր ձիաւորները եւ հետեւակները միաժամանակ մտան անառիկ համարուած այդ մեծ գիւղը եւ թաթար վերջին կռուողներէն ազատուածները Արաքսի ալիքներուն յանձնուեցան...

Գլխաւոր ճամբան ապահովուած էր. մենք բռնեցինք Թաշպուրուն - Ճէնէքթէփա - Դիզա գիծը մինչեւ մայիսի սկիզբները, երբ հայկ. Նրդ. հետեւակ գունդին մասերը եկան առանձնելու այդ դիրքերը, իսկ մեր զօրամասը փոխադրուեցաւ կռուէ կռիւ, ու ճակատէ ճակատ՝ Դավալու, Ղամարլու, Սարդարապատ, Դիլիջան, մինչեւ զինադադար։ Այս կռիւներու երկար շարքը դուրս կ'իյնայ մեր այս անգամուան նիւթէն, զայն բախտ կ'ունենանք անդրադառնալու ուրիշ առթիւ։

Երկրորդ անգամ ուրեմն, մեր զօրամասը Սուրմալուի ճակատն անցաւ 1919ի գարնան սկիզբը, եւ երբ մեզ մօտ հասաւ Ց. Սահակեանը, ուրկէ կը սկսին իր յուշերը, մեր գունդը, ոչ աւելի քան 1000 մարդ, բռնած էր Սուլթանապատ - Մոլլակամար - Կողբ անկանոն գիծը, որ կը ներկայացնէր մօտ 40 քիլոմեթր ճակատ մը՝ ցանցնուած բարձր կատարներէ եւ խոր ձորերէ կազմուած անհարթ ու տնկաւոր հողամասի մը վրայ, շրջապատուած բազմաթիւ թաթար եւ քիւրտ թշնամի գիւղերով եւ ամէն օր ու ամէն ժամ ենթակայ մշտական վտանգի եւ յարձակման։ Մեր առջեւ տարածուած էին մէկ կողմէն Արարատի փէշերը, միւս կողմէն Բարթողեան լեռնաշղթան իրենց անհանգիստ բնակիչներով ու տարրերով։

Ճի՞շդ էր արդեօք, այսքան սակաւաթիւ ուժերով, առանձնել այդքան տարածուն ու վտանգաւոր ճակատ մը։ Բարոյական տեսակէտէն այո, որովհետեւ զինադադարի եւ հաշտութեան քօղումով, դաշնակիցներու ճնշման տակ, Թուրքերը կը քաշուէին մեր սահմաններէն ու հայկ. իշխանութիւնը ժողովուրդին հաւատք եւ ապահովութիւն ներշնչելու համար, իր սահմանները գրաւելու հարկադրանքին տակ էր։ Սակայն ռազմական տեսակէտէն երբեք։ Երբ դեռ Երեւանի քթին տակ, Գէօյճէ Վէտիի եւ Զանգիբասարի մէջ, Թուրքերը ահագին քանակութեամբ զէնք, ռազմամթերք, գնդացիր, զինուոր ու վարիչ սպաներ թողած, անվերջ խլրտումներ եւ ըմբոստութիւններ կը խմորուէին, ի զուր էր հայկ. թոյլ մասեր տանիլ հասցնել մինչեւ Բարթողեան լեռնաշղթային կատարները, կղզիացած մէկ վաշտ Սողանլու, մէկ վաշտ Արաս Կէօլ, մէկ ուրիշը Մոլլակամար կամ Կողբ, առանց ինչքան ալ հերոսաբար պաշտպանուէին, ի վերջոյ միշտ ենթակայ էին անջատ եւ առանձին հարուածներու եւ տեղի տալու։

Վճռական կռիւները տեղի չէին ունենար այդ բարձունքներուն վրայ։ Ամէն անգամ որ Քիւրտերը այդպէս անջատ, մենաւոր դիրքերու վրայ յարձակէին՝ կը յաջողէին, սակայն երբ դաշտը կ'իջնէին, անպայման կը պարտուէին։

Մեր գունդի պատմութիւնը շատ հարուստ է Սուրմալուի կռիւներով։ Չկայ կարեւոր բլուր կամ վայր մը, որ բազմաթիւ անգամներ ձեռքէ ձեռք անցած, — տրուած եւ առնուած չըլլայ։ Յարձակող կողմը ընդհանրապէս յաղթող էր։ Քիւրտերը առ հասարակ գիշերով կը յարձակէին եւ շատ անգամ լուսաբացին հետ կ'անյայտանային։ Սուրմալուի կռիւները պարտիզանական հանգամանք կը կրէին։ Մեր թշնամին մասնաւորաբար արագաշարժ էր, թեթեւ, լաւ նշանառու եւ սովոր էր անակնկալ հանդիպումներ (surprise, coup de main) գործադրել։

Ճշգրիտ կերպով կարենալ բացատրելու համար, պէտք է ըսել որ Քիւրտերը Սուրմալուի մէջ կը գործածէին յար եւ նման Արաբիայի մէջ գնդ. Լօրէնսի թաքթիքը։ Լօրէնս երբեք 3—500 մարդէ աւելի զօրամաս շարժման մէջ չէր դնէր։ Կը կազմէր փոքրիկ, յանդուգն խումբեր, անոնց կուտար մէկ երկու օրուան պարէն եւ ռազմամթերք, նախապէս կ'որոշէր ռազմական խնդիր մը, — օրինակ, կարող զօրասիւնի մը վրայ անակնկալ յարձակում, պահեստներու հրկիզում, կամուրջի մը օդ հանելը եւն.։ Ինչպէս որ խնդիրը լուծուէր, խումբը արագօրէն կը հեռանար ռազմաբեմէն։ Ճիշդ այսպէս էր եւ մեր դէմ կանգնած թշնամին։ Այսպէս էր որ ամբողջ 2 տարի գունդը ամբողջութեամբ, սպայ թէ զինուոր, ոչ մէկ օր հանգիստ քուն ու անդորր չ[illegible] ունեցանք, աչք եւ ականջ կարած, ջիղերը միշտ գերազանցօրէն պրկուած՝ մնացինք «Qui-vive»ի վրայ։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(2) (Շար.)

...տեղերուն մէջ՝ ukti ձեւով, ...նոյն նշանակութիւնն ունի, այ-... ուխտ, ուխտը, որոշ մտադրութիւն մը:

Միացնելով panti - ukti նախաձեւ... բառերը՝ կ'ունենանք ճամբայ... ուխտ ըրածի, կամ ի գործ... տարաշխարհ դիմողի գաղա-... Այնպէս՝ ինչպէս է մեր պանդուխտ բառը, հայացած բառը, որուն ... չունին ուրիշ ազգեր: Ա-... տրուած չէ իր երկրէն ցրուե... երկրէ երկիր պանդխտելու ա-... ճակատագիրը: Կեանքն է բառ... ...:

Մեր ենդեհ բառն ալ կը թուի թէ ... կերպ չի ստուգաբանուիր, բայց ... -դեհ, այսինքն որ եւ է կողմ ... դէլ, կէտ նպատակլ ունե-... երթալու մտքով: Ուրեմն ... պանդուխտ բառին իմաստին համա-...՝ իր ծննդավայրէն տարբեր եւ ... աշխարհ մը մեկնիլ կամ մեկ-...

Պանդուխտ եւ ենդեհ բառերուն ... կազմուած՝ պանդխտել, պանդխտութիւն, ենդեհական կամ ...ութիւն եւն.) բառերուն եւ բա-... բառերուն բուն ոգին այդ է, ...՝ իր երկրէն օտար երկիր ...՝ բայց որոշ նպատակով մը, ... մը համար:

Ահա ինչ որ կրցայ հանել փոքրիկ ... երկասիրութենէս, որուն ... «Անդրանիկ Ծանկլիսա-... Բառարան» անունը: Այս աշխա-... գլխաւոր առաւելութիւն-... մէջն այն է որ հոն խմբուած ... հնդեւրոպական արմատ ... հայերէն գրական համազօր-... հետ դրած եմ նաեւ հայ անգիր ... գաւառական բառամթերքին դան-...

ԶԻԹՈՒՆԻ

ԽՄԲ. — «Պանդուխտ» բառին ստուգաբանութեան մասին առաջած ենք ... գրութիւն մըն ալ, որ պիտի հրատարակուի՝ քէիւ բառը պիտի մնայ միշտ մութ:

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Նիւ - Եորքի «Հայաստանի Կոչնակ»ը կը գրէ այս վերնագրին տակ.—

Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ յարաբերութիւնը կը սկսի խաչակրութեանց հետ, 1097 թուականէն, երբ ... գրաւեցաւ, ինչպէս Երուսաղէ-... լատին թագաւորութեան՝ այնպէս ալ Տրիպոլիի, Անտիոքի, Եդեսիոյ եւ ... Ֆրանք իշխանութեանց: Ատոնք ... կազմուած երկար ժամանակ Եգիպտոսի սուլթաններու հարուածներուն: Երկու հարիւր տարի չանցած ամէնքն ալ արդէն ինկած էին իրարու ետեւէ:

Բայց աւանդութիւնը մնաց: Դարեր ետքը՝ օսմանեան վեհապետներու օ-... Ֆրանսա ճանչցուեցաւ Սուրիոյ քրիստոնեաներուն պաշտպանը: Իսկ 1860ին, երբ Դամասկոսի մէջ քրիստոնեաներ ջարդուեցան՝ Նափոլէոն Գ. պզտիկ բանակ մը ղրկեց Պէյրութ: Այդ միջամտութեան հետեւանքով Լիբանան վարչականապէս անջատուեցաւ Սուրիայէն եւ ստացաւ ինքնօրինութիւն, որուն առաջին երկու կառավարիչները հայեր էին:

Վերջին պատերազմին վրայ՝ Սան Ռեմոյի դաշնագրով (1920ին) եւ Ազգերու Լիգայի վաւերացումով (1922ին) ամբողջ Սուրիա յանձնուեցաւ Ֆրանսայի հոգատարութեան: Տնտեսական աննպաստ պայմաններ եւ ուրիշ պատճառներ միացած՝ երկրին մէջ յառաջ եկած դժգոհութեան հոսանք մը, որ յանգեցաւ անկախութեան պահանջին: Այդ պահանջն է որ հիմա գոհացում ստացաւ: Կնքուած դաշնագրին ուժով, Ֆրանսա եւ Սուրիա պիտի դառնան դաշնակից պետութիւններ: Առաջինին դիրքը երկրորդին հանդէպ պիտի ըլլայ գրեթէ այնպէս՝ ինչպէս որ է Անգլիոյ դիրքը Իրաքի եւ Եգիպտոսի հանդէպ: Լիբանան ալ, 900.000 հոգիի մօտ բնակչութեամբ, որուն կէսէն քիչ աւելին քրիստոնեայ, կը ջանայ նմանօրինակ դաշնագրով մը կապուիլ Ֆրանսայի հետ, թէեւ միեւնոյն ատեն պիտի պահէ իր սերտ կապը Սուրիոյ հետ:

Ամբողջ Սուրիա, 60.000 քառ. մղոն ընդարձակ, ունի մօտաւորապէս 3 միլիոն բնակչութիւն, մեծ մասը մահմետական. Քրիստոնեաները կը բաղկանան այլ եւ այլ ցեղերէ եւ դաւանանքներէ ... կաթոլիկ, մարոնի կաթոլիկ, ասորի Եակոբիկեան, Սուրիացի բողոքական, Սուրիացի մելքիթ, եւ Հրեայ: Հայ տարրը, իր երեք յարանուանութիւններով, կը հաշուէ 125.000 կամ աւելի:

Սուրիոյ անկախութեան հռչակումին հետ՝ երկրին քրիստոնեայ համայնքութիւններուն համար կը ստեղծուի փափուկ դրութիւն մը: Նոր դաշնագրին համեմատ՝ փոքրամասնութեանց պաշտպանութեան իրաւունքը պիտի տրուի Ֆրանսայի: Այդ տեսակ տրամադրութիւն մը հաճելի չի թուիր տեղական իշխանութեանց կամ հանրային մարդոց: Անոնք կ'ըսեն թէ երկրին բոլոր ցեղերն ու կրօնքները հաւասարապէս կը վայելեն օրէնքի պաշտպանութիւնը: Հաւանօրէն՝ փոքրամասնութեանց պետերն ալ վարանումի մէջ են հիմա, քանի որ Ֆրանսական եւ սուրիական տեսակէտները իրարմէ տարբեր են այդ մասին: Իսկ Կիլիկիոյ կաթողիկոսարանն ու տեղական ազգային մարմինները կը նախընտրեն չերթ կամ ... թէ սուրիական կամ լիբանանեան քաղաքացիութեան իրաւունքներով օժտուած՝ իր մեծամասնութեամբ նորեկ է, եւ ինքզինք երախտապարտ կը զգայ թէ հոգատար պետութեան եւ թէ տեղական իշխանութեանց:

Անդին կը մնայ սակայն հարց մը որ հայ միտքերը զբաղեցնելու բնոյթ ունի: Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի Սանճակին հարցն է այդ: Թուրքիոյ արտաքին գործոց նախարարը, Տոքթ. Թէվֆիք Արաս, թրքական «Թան» լրագրի թղթակցին արտայայտած է այն յոյսը թէ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ կնքուած նոր դաշնագրին համեմատ վերոյիշեալ շրջանակին տրուած ըլլալու է տեղական ինքնավարութիւն մը, որովհետեւ բնակչութիւնը «թուրքերէ բաղկացած է գրեթէ ամբողջապէս»: Իսկ այդ պաշտօնական յայտարարութենէն երկու շաբաթ առաջ՝ «Աչըգ Սէօզ» թերթը բացէ ի բաց կը պահանջէր որ Անտիոքի եւ Ալէքսանտրէթի գաւառները վերադարձուին Թուրքիոյ: Թերթը գիտել կու տայ թէ 1921ին ատոնց շնորհուած ինքնօրինութեան գործադրումը դժուարութեանց մատնուած է:

«Աչըգ Սէօզ»ի կարծիքով՝ յիշեալ գաւառներուն Թուրքիոյ վերադարձումը հակառակ չէ հոգատարութեան ոգիին, եւ Եւրոպայի մէջ դուռ չի բանար դաշնագիրներու սրբագրութեան:

Լոնտոնեան թերթի մը պոլսական թղթակիցը որ այդ լուրերը կը հաղորդէ՝ իր կողմէն ալ կ'աւելնէ թէ թուրքեւսուրիական սահմանագիծը 1921էն ասդին քանի քանի անգամներ փոփոխման ենթարկուեցաւ, առանց Ազգաժողովի միջամտութեան: Ասկէ զատ՝ քանի որ Սուրիա կը ջանայ հոգատարութեան լուծը թօթափելով անկախութեան տիրանալ՝ պէտք է որ — կ'ըսէ — սահմաններն ալ ճշդուին: «Եւ եթէ Ֆրանսա եւ Սուրիա համաձայնին Անտիոքն ու Ալէքսանտրէթը Թուրքիոյ վերադարձնելու՝ այդ համաձայնութիւնը չո՞ւտ կը վաւերացուի Ազգաժողովէն ...»:

Դառնալով Սուրիոյ անկախութեան հռչակումին, զոր անսահման ոգեւորութեամբ ողջունեց երկրին ժողովուրդը՝ մենք ալ մեր սուրիաբնակ ազգակիցներուն կը խնդակցինք ջերմապէս: Բարգաւաճութիւն կը մաղթենք այդ պատմական աշխարհին, որ այնչափ փայլուն քաղաքակրթութեան ծնունդ տուած է, թէ հնաւոր անցեալին մէջ եւ թէ արար խալիֆաներու շրջանին:

Հարկ չկայ ըսելու թէ Սուրիոյ նոր վարչաձեւին ներքեւ՝ առաւել եւս կը չեզոքուին ներայնոց քաղաքացիական, ընկերային եւ բարոյական պարտականութիւնները, որոնց հաւատարիմ կատարումովը միայն հայ անունը կ'արժանանայ տեւական համակրանքի եւ գնահատանքի:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Գ. ՑՈՒՑԱԴԱՍԸ

Հինգշաբթի իրիկուն տեղի ունեցաւ Հ. Ս. Միութեան Գ. ցուցադասը իր սրահներուն մէջ:

Ժամանակէն առաջ մեծ թիւով արհեստակիցներ իրենց տեղերը գրաւած էին, որոնց մեծամասնութիւնը մասնագէտներ ըլլալով՝ խղճմտութեամբ քննեցին ցուցադրուած գործը:

Միութեան փոխ նախագահ Գ. Զաքարեան, ... ներկայութեան հանդէսը բացաւ:

Ահա Գ. Գ. Սոսիկեան, որ կ'աշխատի décorationի գործին վրայ, կը բացատրէ անոր գաղտնիքը: Այդ գունատումի աշխատանքին մասին ուշադրութեամբ լսուեցաւ ներկաներու կողմէ:

Երկրորդ դասախօսը Գ. Ս. Սաւ-...եան կը պարզէ իր գործը միայն en plisով: Գլուխին ալ կողմէն բացուած է գիծը, սանտրած ձախ եւ դէպի ետեւ, մինչ մազերուն ալիքները կ'երկննան ականջին վրայ, կողմնակի: Կրնար աւելի լաւ ներկայացնել:

Երրորդ դասախօսը Գ. Գ. Դաւիթեան կը ներկայացնէ իր գործը ondulationով. Ընկերոջ ձեռքի շարժումները, արդուկներուն հաւասարութիւնը, որոնք ծնունդ կու տային գեղեցիկ վէտվէտումներու, ցոյց կու տային իր կարողութիւնը:

Չորրորդ եւ վերջին դասախօսը Գ. Գ. Շէրլմէթեան, բոլորովին վստահ իր ձեռք ձգած արդիւնքին, հիմա հպարտութեամբ կը կենայ իր օրինակին մօտ: Գործը կը պատկերացնէր գոց վարդագոյն մազի վրայ ondulation մը: Մազերը կէս մը թափուած ճակատին վրայ, օղակներով իրարու ագուցուած: Իսկ ճիշդ գլուխին վրայէն դէպի ետեւ երկարող ալիքներ, որոնք ծոծրակին վրայ խոպոպներ ձեւացնելով, կարծես կը պատկերացնէին վարդերու գեղեցիկ փունջ մը որ դրուած էր աղջկան իրանին վրայ: Գործը իր տեսակին մէջ եզակի եւ արդիական էր, որ բոլորին գնահատանքին արժանացաւ:

Հ. Ս. Միութիւնը, որուն հովանիին ներքեւ կը կազմուին բազմաթիւ արհեստակից ընկերներ, վստահ ենք ալ վաղը միջազգային համբաւ պիտի վայելէ իր արհեստով: Եւ այդ արդէն բաւական է որ, վաղը, հայ արհեստաւորը շատ հպարտ զգայ ինքզինք:

Պէտք է ըսենք որ, Հ. Ս. Միութիւնը դեռ շատ անելիք ունի իր ճիւղին մէջ: Եւ այդ ուղղութեամբ ալ եռանդով փարած է գործին: Մենք չէ որ պիտի բացատրենք զայն, այլ փորձերն են որ ցոյց պիտի տան վաղը:

Արդէն, գզալի կերպով գզալի կերպով սկսած է յառաջդիմել: Սակայն, Հ. Ս. Միութիւնը այսչափով պիտի չգոհանայ: Կ'ուզէ որ իր արհեստակից բոլոր ընկերները, որոնք տակաւին մաս չեն կազմեր Միութեան, ուր որ ալ ըլլան, թեւ թիկունք հանդիսանան իրեն: Կ'ուզէ որ, հայ հաւաքականութիւնը քաջալերել գիտնայ իր աշխատանքը, որ իրեն ալ է:

Այս միութիւնը որ ճամբայ ինկած է, ունի երեք նպատակակէտներ.

Ա.— Գործ հայթայթել իր եղբայրներուն.

Բ.— Արհեստին մեծ զարկ տալ:

Գ.— Օտարներուն ցուցնել թէ ինք ալ արհեստ ունի:

Չենք կարծեր թէ, որ եւ է մէկը պիտի չուզէր քաջալերել այսպիսի բարենպատակ ձեռնարկ մը:

Ուրեմն, հայ ժողովուրդ, բոլորս մէկ 29 Նոյեմբեր Սալ տէ զ'Էնժէնեօր Սիվիլ ծափահարելու համար Հ. Ս. Միութեան տարեկան ցուցահանդէսը պարահանդէսը.

ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱԿԱՏԱԳՐԻՆ ՄԱՍԻՆ

Աղշամ կը գրէ.— Ռումանիոյ վարչապետ Թաթարէսքու քանի մը օր առաջ յանկարծ Պելկրատ գնաց: Անդրադառնալով այս ուղեւորութեան, Տէյլի Հէրալտ կը գրէ.

— Փոքր Համաձայնութեան երկիրները կը հնազանդին Ֆրանսայէն: Վերջին ուղեւորութիւնը կապ ունի ասոր հետ: Վախ կայ որ, Ֆրանսայի զինակցութեան ցրուումին հետեւանքով, Կեդր. Եւրոպան ամբողջովին կ'ենթարկուի իտալ եւ գերման տիրապետութեան: Չեխոսլովաքիա, Յուկոսլավիա եւ Ռումանիա, որոնք հաւասարաբար 46 միլիոն բնակիչ ունին, պատերազմէն ի վեր Ֆրանսայի կը զօրակցէին: Միւս կողմէ Չեխոսլովաքիա Ռուսիոյ հետ ալ ուխտ մը ունի:

Կեդր. Եւրոպայի մէջ հետզհետէ կը նուազի Ֆրանսայի, Անգլիոյ եւ Ռուսիոյ հեղինակութիւնը: Պելկրատի մէջ շրջող զրոյցներու համաձայն ասուէն վարչապետը հոն գացած է առաջարկելու համար որ Չեխիա ընդէ Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ հետ իր ունեցած զինակցութիւնները, եւ կամ լուծուի Փոքր Համաձայնութիւնը: Կարոլ թագաւորին Փրակա այցելութիւնն ալ կապ ունի այս խնդրին հետ:

ՖՐԱՆՔՕ-ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Ֆրանսական հանրապետութեան կառավարութիւնը եւ սուրիական հանրապետութեան կառավարութիւնը,

Նկատի ունենալով փրանսական կառավարութեան կողմէ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ արտայայտուած մտադրութիւնը՝ դաշնագիր մը կնքելու սուրիական կառավարութեան հետ, նկատի ունենալով արդէն իրագործուած բնաշրջումը,

Նկատի ունենալով Սուրիոյ, որպէս անկախ ազգ, զօրացման ճամբու վրայ իրագործած յառաջդիմութիւնները,

Նկատի ունենալով երկու կառավարութեանց համաձայնութիւնը՝ յստակօրէն սահմանուած ծրագրի մը համաձայն, իրագործելու՝ Ազգերու Դաշնակցութեան՝ դաշնագրի վաւերացման թուականէն սկսեալ երեք տարուան պայմանաժամի մը ընթացքին անդամակցութեան անհրաժեշտ բոլոր պայմանները, առ այս համաձայնութիւն գոյացուցած են բարեկամութեան եւ դաշնակցութեան դաշնագիր մը կնքելու, կատարեալ ազատութեան, ինքնիշխանութեան եւ անկախութեան հիմունքներու վրայ սահմանելու համար այն յարաբերութիւնները, որոնք պիտի շարունակեն գոյութիւն ունենալ հովանաւորութեան վերացումէն վերջ, եւ դաշնագրի ամբողջութեան մաս կազմող յարակից համաձայնագրերուն, փոխ-թղթերուն ու նամակներուն մէջ ճշդելու անոնց պայմաններն ու գործադրութեան եղանակները:

Այս նպատակաւ փրանսական հանրապետութեան նախագահը եւ Սուրիոյ հանր. նախագահը իրենց կողմէ բանակցողներ նշանակեցին, որոնք իրարու հաղորդելէ վերջ իրենց լիազօրութիւնները եւ զանոնք օրինական գտնելով կնքեցին հետեւեալը.—

ՅՕԴՈՒԱԾ 1. Մշտական խաղաղութիւն ու բարեկամութիւն գոյութիւն պիտի ունենայ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ միջեւ.

Դաշնակցութիւն մը հաստատուած է երկու անկախ եւ ինքնիշխան պետութեանց միջեւ, իրենց բարեկամութեան եւ զիրենք իրենց հասարակաց շահերու եւ խաղաղութեան պաշտպանման համար իրար միացնող սերտակցութեան կապերու նուիրագործում:

ՅՕԴՈՒԱԾ 2. Երկու կառավարութիւնները իրենց հասարակաց շահերուն վրայ ազդելու բնոյթ ունեցող արտաքին քաղաքական որ եւ է խնդիրի մէջ կը համաձայնին իրարու հետ խորհրդակցելու լիովին եւ անվերապահօրէն.

Անոք յանձնառու կ'ըլլան, օտար պետութեանց առջեւ, իրենց դաշնակցութեան համապատասխանող դիրք մը որդեգրել եւ խուսափիլ որ եւ է գործողութենէ, որ միւս պետութեանց հետ իրենց ունեցած յարաբերութիւնները վտանգելու բնոյթ կը կրէ:

Իւրաքանչիւր կառավարութիւն երկրորդին քով պիտի նշանակէ դիւանագիտական ներկայացուցիչ մը:

ՅՕԴՈՒԱԾ 3 Դաշնագիր երկու կողմերը անհրաժեշտ բոլոր միջոցները ձեռք պիտի առնեն, հովանաւորութեան վերացման օրը, Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ Սուրիոյ վերաբերեալ կամ Սուրիոյ անունով կնքուած միջազգային բոլոր դաշնագիրներու, համաձայնագրերու եւ այլ ակթերէ բխող պարտաւորութեանց եւ իրաւունքներու, միայն ու միայն սուրիական կառավարութեան փոխանցումը ապահովելու համար:

ՅՕԴՈՒԱԾ 4. Այն պարագային երբ Սուրիոյ եւ երրորդ պետութեան մը միջեւ ծագած վէճ մը, այդ պետութեան հետ խզում յառաջացնելու բնոյթ կրող կացութիւն մը ստեղծէ, երկու դաշնագիր կառավարութիւնները պիտի խորհրդակցին վէճը խաղաղ միջոցներով կարգադրելու համար, ըստ Ազգ. Դաշնակցութեան պայմանագրի կամ նման պարագայի մը մէջ գործադրելի որ եւ է այլ միջազգային համաձայնագրի տրամադրութեանց:

Եթէ, հակառակ նախորդ պարբերութեան մէջ նախատեսուած միջոցներուն դաշնագիր կողմերէն մին պատերազմի բռնուի, երկրորդ կողմը, առաջինին դաշնակցի հանգամանքով, անմիջապէս իր պաշտպանութիւնը պիտի տրամադրէ.

Պատերազմի անմիջական սպառնալիքի դէպքին՝ երկու դաշնագիր կողմերը անմիջապէս պիտի խորհրդակցին, պաշտպանութեան վերաբերեալ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնելու համար:

Սուրիական կառավարութեան աջակցութիւնը կը կայանայ, սուրիական հողամասի վրայ Ֆրանսական կառավարութեան ընծայել իր լիազօրութեան սահմանին մէջ եղող ամէն դիւրութիւն եւ աջակցութիւն մէջը հաշուած նաեւ երկաթուղիները, գետերը, նաւահանգիստները, օդակայանները, ջրանցքները եւ այլ հաղորդակցութեան ճամբաներու օգտագործումն ու գործածութիւնը:

ՅՕԴՈՒԱԾ 5 Սուրիոյ մէջ կարգի պահպանման եւ հողամասի պաշտպանութեան պատասխանատուութիւնները կը վերապահուին սուրիական կառավարութեան:

Ֆրանս. կառավարութիւնը համաձայն է իր զինուորական օժանդակութիւնը տրամադրել Սուրիոյ, դաշնագրի տեւողութեան ընթացքին, յարակից համաձայնագրին նախատեսութեանց համեմատ:

Ներկայ դաշնագրի նախորդ յօդուածի տրամադրութեանց նախատեսած պարտաւորութեանց գործադրութիւնը դիւրացնելու համար Ֆրանսական կառավարութեան, սուրիական կառավարութիւնը կ'ընդունի որ սուրիական հողամասի նախընտրեալ ֆրանսական կառավարութեան օդային թռիչքի ճամբաները ամէն ժամանակ ու ամէն առթիւ պաշտպանութիւնն ու մշտապէս պահպանումը դաշնակցութեան պարտաւորութեանց մէջ կը մտնէ:

ՅՕԴՈՒԱԾ 6. Ներկայ դաշնագիրը կնքուած է 25 տարուան պայմանաժամի մը համար: Գործադրութեան վերաբերեալ գլխաւոր եւ յարակից համաձայնագրերը դաշնագրին պայմանաժամին հաւասար տեւողութիւն մը պիտի ունենան, եթէ աւելի կարճատեւ պայմանաժամ մը չնախատեսուի ատոնց մէջ, կամ եթէ երկու դաշնագիր կողմերը համաձայն չգտնուին նոր կացութիւններ նկատի ունենալով, զանոնք վերաքննելու:

(Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Բրիտանական ինթէլիճընս այդ հանգամանքէն օգտուելով կը յաջողի կաշառել զինքը: Երիտասարդը կ'ընդօրինակէ մեր ծածկագիր բառարանը եւ Անգլիա կը փախչի: Որոշ կերպով չենք գիտեր թէ ինչ վախճան ունեցաւ այդ երկրին մէջ, բայց կ'ենթադրենք որ հոն հասնելէն յետոյ զայն ընդմիշտ անյայտացած է: Աւելորդ է ըսել թէ բառարանը Անգլիացիներուն ձեռքը անցած էր որովհետեւ այդ թուականէն ետքը դաշնակիցները կրցած են «թարգմանել» մեր բոլոր պետական հաղորդագրութիւններն ու հեռագիրները:

Այնքսանդրի հայրը իր տղուն անյայտացումէն յետոյ մեծ գումարներ կը ծախսէ անոր հետքը գտնելու համար իր փնտռտուքները, սակայն, կը սկսին Պելժիքայէն ու կը վերջանան Անգլիոյ մէջ: Բրիտանական իշխանութեանց համար ձեռնտու չէր որ երիտասարդը երկար ապրէր, իր մօտ կար մէկ վայրկեանին կրնար լուր տալ մեզի թէ դաւաճանած էր իր հայրենիքին: Այդ պարագային, անշուշտ, Գերմանիա ստիպուած պիտի ըլլար նոր ծածկագիր բառարան մը պատրաստելու: Երիտասարդին բերանը փակելու մէկ միջոց կար միայն:

Ինչ կը վերաբերի Անգլիացիներու կողմէ տրուած լուսաբանութեան այս շահեկան դրուագին մասին, ահաւասիկ հատուած մը Ուինսթըն Չըրչիլի «Համաշխարհային տագնապը» հատորէն.

«1914ի սեպտեմբերի սկիզբը գերմանական «Մագտէպուրկ» թեթեւ յածանաւը ջարդուեցաւ եզաւ Պալթիկ ծովուն մէջ: Քանի մը ժամ վերջը Ռուսերը ջուրէն հանեցին դիակը խեղդուած գերմանացի սպայի մը, որուն բարացած թեւերը իր կուրծքին վրայ կը պահէին տակաւին գերման նաւատորմին ծածկագիրներու եւ գաղտնի նշաններու բառարանները ինչպէս նաեւ Հիւսիսային ծովու եւ Հէլիկոլանտի ծոցին մանրակրկիտ քարտէսները: Սեպտ. 6ին Ռուսիոյ նաւային կցորդը ինծի եկաւ: Դէպքին մասին լուր ստացած էր Փեթրոկրատէն, ռուսական ծովակալութիւնը այդ բառարաններուն շնորհիւ կրցած էր գոնէ հատուածներ «թարգմանել» Գերմանիոյ նաւային ցեկայցներէն: Ռուս կառավարութիւնը նկատելով որ մենք ծովային ամէնէն մեծ պետութիւնն ենք, յարմար կը գտնէր մեզի յանձնել բառարանները Ալեքսանդրովի մէջ եթէ փափաքէինք նաւ մը ղրկել այնտեղ: Վայրկեան չկորսնցուցինք ի հարկէ եւ հոկտեմբերի օր մը իշխան Լուիի ու ես մեր հաւատարիմ դաշնակիցներէն ստացանք թանկարժէք վաւերաթուղթերը: Երկար ժամանակ մարմին մը ստեղծեցինք գերմանական անթելի կազմակերպութիւնը ուսումնասիրելու եւ հեռագիրները «թարգմանելու» համար. չափազանց դժուար աշխատանք էր բայց հետզհետէ վարժուեցանք եւ նոյեմբերի սկիզբը յաջողեցանք կարդալ ու հասկնալ գերմանական նաւատորմին «գաղտնի» հաղորդագրութիւնները»:

Եւ հիմա լսեցէք իմ պատմութիւնս:

1915ի վերջերը Ֆրանսական օտար լեգէոնի զինուորներէն մէկը — որուն «Սմիթս» անունը պիտի տամ — իր ազատ կամքով փափաք յայտնեց ծառայել մեր գաղտնի ոստիկանութեան մէջ՝ ռազմաղաշտին ետեւը: Իր խնդրանքը ընդունուեցաւ եւ ժամանակ մը վերջը շնորհիւ իր տաղանդին, անդամ նշանակուեցաւ փրանսական ինթէլիճընսին: Սահուն կերպով ֆլամաներէն, Ֆրանսերէն եւ գերմաներէն կը խօսէր:

Այդ օրերուն Գերմանացիք գաղտնի ոստիկանական աչքառու կազմակերպութիւն մը ունէին Պրիւքսէլի մէջ: «Սմիթս» հրահանգ ստացաւ որ աշխատի ձեռք անցնել թշնամի անթելին ծածկագիր բառարանը- ամենափոքր սխալ մը իր կողմէ՝ կրնայ մատնել զինքը, այն ատենուան վտանգաւոր էր կացութիւնը: Եւ օր մը այս յանդուգն ու անվախ երիտասարդը միասին կ'առնէ կարգ մը հին հագուստներ, գործիքներ ինչպէս նաեւ անկարգել մը եւ Ֆրանսացի ծանօթ օդանաւորդին հետ ճամբայ կ'ելլէ դէպի Պրիւքսէլ: Քանի մը ժամ ետքը քաջ օդանաւորդը զինքը կ'առաջնորդէ մայրաքաղաքին շրջակաները ուր մեր գործակալը անկարգելով վար կ'իջնէ բանջարանոցի մը մէջ: Օգտուելով գիշերուան մթութենէն հողին տակ կը թաղէ անկարգելը եւ Պելժիացի բանուորի մը պէս հագուած քաղաքին ուղղութեամբ կը սկսի յառաջանալ:

Իր կատարելիք աշխատանքներուն համար յառաջագոյն պատրաստուած էր ան: Պրիւքսէլի մէջ կար իրեն ծանօթ սրճարան մը որ ժամադրավայրն էր երեք հայրենասէր Պելժիացիներու — մէկը երիտասարդ տղայ մը որ առողջական պատճառներով զինուորական ծառայութեան մէջ մտած չէր. երկրորդը երիտասարդին քոյրն էր իսկ երրորդը այս վերջինին ընկերուհին: Պէտք է յիշել որ աղջիկները շատ գեղեցիկ էին: Տղան վարպետ ելեկտրագէտ էր եւ կ'աշխատէր մօտակայ գործարանի մը մէջ: Բանուորի պակաս ունէր Պելժիան այդ օրերուն: Այնպէս որ տղան կը բարեխօսէր գործարանին տնօրէնին մօտ եւ պաշտօն մը կ'ապահովէր այնտեղ՝ իր բարեկամին համար:

Սմիթսի երեք բարեկամները գիտէին որ ան գաղտնի ոստիկանութեան գործակալ մըն էր եւ բնականաբար կրնային մատնել զայն Գերմանացիներուն: Եւ սակայն անսահման էր անոնց հաւատարմութիւնն ու հայրենասիրութիւնը. իրենց անկարելին կ'ընեն անոնք ապահով վիճակ մը ստեղծելու համար մեր գործակալին. կը յաջողին նոյն իսկ ինքնութեան կեղծ թուղթ մը տալ անոր:

Բայց յանկարծ այդ յուսահատական կացութեան վրայ կը բացուի սիրային պատմութիւն մը: «Սմիթս» կը սկսի սիրել աղջիկներէն մէկը, եւ ետեւ տես որ աղջիկներն ալ երկուքը միասին բուռն կերպով սիրահարած էին իրեն: Պատասխանդիր տղայ էր ան այս տեսակ հարցերու մէջ. սակայն եւ այնպէս վճռած էր ի կատար ածել իրեն յանձնուած առաքելութիւնը ամէն բանէ առաջ: Ուրեմն երբ առիթը ներկայանար, առանց վարանումի, ի նպաստ իր դատին պէտք է շահագործէր զգացումները այն աղջկան որուն սէրը դժբախտաբար չէր կրնար փոխադարձել: Սրճարանին կանոնաւոր յաճախորդներուն մէջ կար գերմանացի սպայ մը, որ ի՜նչ մեծ զուգադիպութիւն, հարիւր էր թշնամի անթելի այն կայանին որուն ծածկագիր բառարանը գողնալու վտանգաւոր պաշտօնը յանձնուած էր Սմիթսին:

(Շար.)

Նպատակ չունինք կարելու դայն։ Սակայն կը պահանջենք որ յարգուին մեր կենսական շահերը եւ իրաւունքները։ Այն ուղիները, որ կը գործեն բրիտանական կայսրութեան մէջ, թող լաւ հասկնան որ կատարուած իրողութիւն մը կայ մէջտեղ եւ ետ դառնալ անկարելի է մեզի։ Որքան շուտ այնքան լաւ։ Կարելի չէ մտածել կրկնակողմ բախումի մը մասին, ոչ ալ որ եւ է բախումի մասին, որ նախ կրկնակողմ, յանկարծ կը դառնայ համեւրոպական։ Հետեւաբար անկեղծ ոգիով արագ համաձայնութեան մը գալ, փոխադարձ շահերու ճանաչումով։ Եթէ, ընդհակառակն, մտածուի խեղդել իտալացի ժողովուրդը այն ծովուն մէջ, որ առանոք Հռոմի ծովն եղաւ, թող գիտնան բոլորը թէ իտալացի ժողովուրդը պիտի կանգնի մէկ մարդու պէս՝ կռուելու համար հաղուագիւտ կամքով մը, որուն նմանը երբեք տեսնուած ըլլայ պատմութեան մէջ։

Ընկերնե՛ր Միլանի, ահա հրահանգները որ կուտամ ձեզի Ֆաշական ժող. տարուան համար.—

Խաղաղութիւն ամէնուն հետ։ Զինեալ խաղաղութիւն,— ուժեղ երկինք, ծովու թէ ցամաքի վրայ տպառազինութիւն։ Գերարտադրութիւն ճարտարարուեստի եւ հողագործութեան մէջ։

*** Իսրն, կը գրեն անգլիական թերթերը, պիտի պատասխանէ Մուսոլինիի այս ճառին, այս շաբթու։ Ֆրանսական մամուլին որոշ մասը քրթմնջիւններ կ'ընէ, իսկ գերմանական մամուլը գովասանքով կը խօսի Մուսոլինիի անկեղծութեան, վճռակամութեան եւ պայծառ գաղափարներուն մասին։

ՔԱՄԱԼ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՃԱՌԸ ԵՒ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԸ

Երէկ քանի մը տողով տուած էինք Քամալ Աթաթիւրքի ճառը, Ազգ. Ժողովի վերաբացման առթիւ։ Էնկիւրիէն նոր հեռագիր մը հետեւեալ յաւելուածական տեղեկութիւնները կուտայ Աթաթիւրքի ճառէն.—

Ներկայացնելէ վերջ այն ծրագիրները, որոնք մշակուած են որոշ բարեփոխութիւններ մտցնելու համար Թուրքիոյ կրթական եւ հողագործական կեանքին մէջ, ինչպէս նաեւ հնգամեայ ճարտարարուեստական երկրորդ ծրագիրը, Քամալ Աթաթիւրք անցաւ արտաքին քաղաքականութեան։ Կանգ առաւ Թուրքիոյ քաղաքական ու տնտեսական յարաբերութիւններուն վրայ, որոնք կը մշակուին Անգլիոյ, Ռուսիոյ, Պալքանեան պետութեանց հետ, եւ ի վերջոյ ծանրացաւ Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի հարցին վրայ.— Օրուան մեծագոյն հարցն է այս, որ կը զբաղեցնէ ներկայիս ամբողջ թուրք ազգը։ Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի շրջանին մէջ իսկականութիւն է որ կը տիրապետէ թուրք տարրը։ Մենք պարտաւոր ենք, լրջօրէն եւ յամառօրէն, զբաղիլ այդ կէտին մասին։ Այս կարեւոր հարցը միակն է, որուն լուծումը, ընդմէջ Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ, կը մնայ առկախ, այն Ֆրանսային՝ որուն բարեկամութեան մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայենք։ Անոնք որ ծանօթ են հարցին խորքին եւ կը յարգեն արդարութիւնը եւ իրաւունքը, կը հասկնան եւ բնական կը գտնեն անշուշտ այդ երկրամասին հանդէպ մեր ցոյց տուած շահագրգռութեան ուժը եւ անկեղծութիւնը։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մատրիտի վերջին օրերը

Ֆրանքոյի բանակը կը պատրաստուի վերջին գրոհին,— հարիւրաւոր օդանաւեր կայմ ու պատրաստ կը սպասեն՝ առաջին ազդանշանին ռմբակոծելու համար մայրաքաղաքին ամրութիւնները եւ զօրանոցները, հրետանին եւս պատրաստուած է՝ իր դժոխային կրակով ճամբայ բանալու համար հրասայլերուն։ Ապստամբները կը յայտարարեն թէ այս շաբաթ կ'իյնայ Մատրիտ. Երկուշաբթի ապստամբ օդանաւերը երեւցան Մատրիտի վերեւ, քանի մը ռումբ նետեցին մասնաւորաբար բանուորական թաղամասին վրայ, որ ունեցաւ 3 դոհ, երեքն ալ երեխաներ. Կէսօրէն յետոյ ապստամբ օդանաւերը դարձեալ երեւցան, բայց այս անգամ տեղացին միայն յայտարարութիւններ, հրաւիրելով բնակչութիւնը որ անձնատուր ըլլան։

Միւս կողմէ բանակը կը յառաջանայ քայլ առ քայլ։ Զօր. Վարելա գրաւեց արդէն ձէթաֆէն, որ օդանաւային կարեւոր կայան մը ունի։ Ապստամբները գրաւեցին նաեւ Փինթօն։

Աւելի հիւսիս, Նավալքարնէրոյէն վեր, կարեւոր կռիւներ տեղի ունեցան երկուշաբթի։ Ապստամբները գրաւեցին Վիլյամանթիլյան, Վիլյանուէվա տէլ Փէրտլէսր, Սէվիլյա լա Նուէվան եւ Պրունէթէն։ Այս ռազմական գործողութիւններուն հետեւանքով եղբօրիայի կացութիւնը կը դառնայ աւելի եւս ճգնաժամային։ Ֆրանքօ շարունակ կը սեղմէ պաշարման շղթան՝ առանց ուղելու կռուիլ, վնաս չհասցնելու համար քաղաքին թանկարժէք արուեստի գործերուն։

Մատրիտ լուռ կը մնայ զինուորական այս գործողութիւններուն մասին, սակայն մայրաքաղաքին մամուլը կ'ընդունի որ կացութիւնը ծանր է.

Այս կացութեան մէջ հարկ տեսնուեցաւ որոշ փոփոխութիւն մտցնել դահլիճին մէջ։ Հանրապետութեան նախագահը եւս սախպուեցաւ Մատրիտ երթալ։ Կարեւոր որոշումներ պիտի տրուին։

Չէզոքութիւն հանդէպ Սպանիոյ դէպքերուն

Նոր նահանգապետը կը հաղորդէ ներքին նախարարութեան թէ խումբ մը տղաքանկներ անցած են սահմանը, կամաւոր արձանագրուելու համար Սպանիոյ հանրապետական բանակին մէջ։ Այդ կամաւորները կը պատկանին հետեւեալ ազգութեանց, - չեխ, սերպ, իտալացի, լեհ։ Առնըմէ կանոնաւոր անցագիր չունեցողները առաջնորդուեցան պելժիական սահմանագլուխ։

Մեզի կը հաղորդեն յայտնի վիրաբոյժ՝

ՏՕՔԹ. Կ. ԵԱՂՈՒՊԵԱՆԻ

մահը որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 1ին։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, 4 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15, Rue Jean Goujon:

ԾԱՆ.— Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

*** Լոնտոնի չէզոքութեան միջազգային յանձնախումբը սխալ դատելով որոշեց հակակշիռը խստացնել սպանիական եւ փորթուկալեան նաւահանգիստներուն մէջ, ինչպէս նաեւ Սպանիոյ ցամաքային սահմաններուն վրայ։

*** Գուրժէն կը հեռագրեն թէ տեղւոյն օդանաւային գործարանը գիշեր ցերեկ կ'աշխատի վերջերս։ Քննութիւն մը կատարուելով, հասկցուեցաւ որ գործարանը ամէն օր Պարսելոնա կը ղրկէ օդանաւի կազմածներ, որոնք սպանիական այդ քաղաքին մէջ, Գուրժէ Ֆրանսական գործարանին բանուորներուն կողմէ, անմիջապէս իրար կ'ագուցուին եւ օդանաւերը պատրաստ կը յանձնուին Մատրիտի կառավարութեան ներկայացուցիչներուն։

*** «Լա Նասիոն Պելժ» թերթը, որ լոյս կը տեսնէ Պրիւքսէլի մէջ, կը հրատարակէ վաւերաթուղթ մը, ստորագրուած Պելժ Բանուորական Կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին կողմէ, որ առով ցոյց կուտայ թէ կ'աշխատի կամաւոր հայթայթել Սպանիոյ հանրապետական բանակին։

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN — Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (128)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Ուրեմն, կէս օրուան մօտ կը լինէր։ Արդեօ՞ք ի՞ր դուր կը սպասէր հոդ, բուի նման ծառի ճիւղի վրայ թառած։ Գոնտոլովսկին թերեւս երկաթուղիով անցած լինէր մինչեւ Կարինուն՝ անկէ կառքով Իգդիր երթալու համար։ Այս կասկածը խռովեց իր ոգին խուճապ։ Անհամբեր դարձաւ։ Կարծես ժամերը սարսափելի դանդաղութեամբ սկսան անցնիլ։ Ճնճղուկի մը թռչկոտումը ճիւղերու մէջ, չորցած տերեւի մը անկումը նստած տեղէն վեր կը ցատկեցնէր զինք։ Անբացատրելի անհանգստութիւն մը կը զգար։ Քրտինքը առատօրէն կը հոսէր ճակատէն եւ, որքան կ'աշխատէր սառնարիւն մնալ, այնքան աւելի ջղայնացած, անհանգիստ կը դառնար։

Աչքը պատուհանէն չէր զատեր։ Մէկ երկու անգամ մարդիկ անցան, նոյնիսկ իրեն թուեցաւ որ կը տեսնէր Քորբեկը, գլխու ճերմակ չղարչովը։ Բայց ոչ մէկ նշան։

Յանկարծ Վարդանի սիրտը կարծես դադրեցաւ խփելէ, քիչ մնաց հրացանն ալ վար պիտի իյնար ձեռքէն։

Ճերմակ թաշկինակ մը շարժեցաւ պատուհանի վրայ։ Ամբողջ Առաջնորդարանի պատուհանի վրայ։ Չէ, չէր սխալած. յաջորդաբար թաշկինակը երկու անգամ ալ փարատեցաւ։ Արիւնը խուժեց դէպի գլուխը. քանի մը վայրկեան ինքզինքը կորսնցուցած՝ չէր գիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէ։ Բնազդօրէն ձեռքը թաշկինակին նետելով՝ շարժեց դայն ընկերներու ուղղութեամբ։ Կարծես խաչը քար մը ինկաւ սրտի վրայէն։ Վերջապէս։

Իր դերը վերջացած էր. պատէն վար ցատկելով՝ պէտք էր խճուղին եկել ու վերադառնալ քաղաք, ուր Քոյրիկը իրեն կը սպասէր։ Այս մտքերը զարմանալի արագութեամբ մտածեց եւ սակայն ոչ մէկ շարժում բրաւ ծառէն իջնելու։ Մէկ կառքը թող անցնէր առջեւէն, անգամ մը տեսնէր այդ դաւանը, որ քանի մը վայրկեան վերջը պիտի իյնար ընկերներու ձեռքերէն։ «Իսկապէս ինչո՞ւ անհամբերիլ», մտածեց Վարդանը, «դեռ ժամանակ կայ հեռանալու», ու աւելի հանգիստ կերպով տեղաւորուեցաւ ճիւղին վրայ, կռնակը տուած ծառի հաստ բունին։

Ամբողջովին լռութիւն կորսուած՝ Վարդանը մերթ խճուղին կը դիտէր, մերթ հարիւր քայլ, երկու հարիւր քայլ հեռու գտնուող ընկերները, որոնք իր տուած նշանը առնելով՝ ոտքի ելած եւ պատին մօտեցած կը սպասէին։

Կառքը դանդաղօրէն կը բարձրանար փոքր դաւիվերէն։ Երբ այգիներու առանքը ինկաւ, ուր ճամբան հարթ հաւասար կ'երկարի, սկսաւ արագօրէն առաջանալ։

Գոնտոլովսկին անփութօրէն փռուած էր կառքի ետեւի նստարանին վրայ։ Երեք պահակ ձիաւորներ կրընկակոխ կը հետեւէին։ Վարդանը հազիւ կրցաւ անոր դէմքը տեսնել։ Ցաղթանդամ առոյգ մարդ մըն էր դաւանը, չէկ մազերով, խակական հիւսիսի տիպ մը, որու դէմքը դաժան վհռականութիւն կ'արտայայտէր, իսկ կապոյտ աչքերը, զարմանալիօրէն տնհանդարտ, իրենց բունին մէջ կը դառնային հոլի նման։

Երբ կառքը անցաւ առջեւէն, Վարդանի սպասեց քարացածի նման, շունչը բռնած։ Գլուխը դարձուց դէպի ընկերները։ Իրարմէ երկու քայլ հեռաւորութեան վրայ, Վահէն ու Մաթոսը մօտեցեր էին պատին։ Վարդանը որոշապէս տեսաւ, որ Մաթոսը առանց տարճանակի կոթը ուսին կռթնցուց։ Կառքը հազիւ յիսուն քայլ հեռաւորութիւն մը ունենար, երբ Մաթոսը գլուխը քիչ մը ծռեց ու նշան բռնեց։ Վարդանի սիրտը սկսաւ սաստիկ արագութեամբ խփել. հիմա պիտի լսէր մաուզէրի դնդացող սուր տրաքոցը.

Ու յանկարծ հազիւ ըմբռնելի տրաքոց մը լսուեցաւ։ Վարդանը բոլորովին զոհաբախուեցաւ, թեւերը ուժաթափ վար կախուեցան։ Ինչ աննպաստ ձախորդութիւն։ Անշուշտ փճացած փամփուշտ մըն էր, որ կրակ չառաւ։ Մաթոսը, անշեղ խփող մը լինելով, առաջինը ան պիտի կրակէր։

Կառքը հազիւ երեսուն քայլ հեռաւորութեան վրայ էր, երբ քառասունի հաթած ձայնը լսուեցաւ ու միաժամանակ պատի ետեւէն վեր բարձրացող գլուխները երեւան եկան։ Ճարպիկ կառապանը անմիջապէս կանգնեցուց կառքը եւ զգուշութեամբ ետ դարձուց դայն երկու կողմէն պատերու մէջ առնուած նեղ ճամբու վրայ։

Գոնտոլովսկին, ընդհանրապէս ըզգուշաւոր, ատրճանակը քաշեց, բայց կառքի մէջ կանգնած մնաց, մինչ հետեւորդները հրացանները ուսերուն՝ կրակեցին դէպի հազիւ նշմարուող երկու գլուխները։

Այդ անսպասելի ձախորդութենէն անակնկալի եկած, Մաթոսը սակայն չկորսնցուց պաղարիւնութիւնը, եւ փոխեց փճացած փամփուշտը, մինչ Վահէն իրարու ետեւէ սկսաւ կրակել հեռացող կառքի ուղղութեամբ։

Այս ամբողջը հազիւ տասը քանի երկվայրկեանի մէջ կատարուեցաւ։ Երբ Մաթոսը, փճացած փամփուշտը դուրս նետելով, սկսաւ կրակել Վահէի հետ, կառքը արդէն բաւական մը հեռացած՝ սրարշաւ կը վերադառնար քաղաք։ Երկուքն ալ պարպեցին լեցուած փամփուշտները՝ շարունակելով կրակել արագօրէն հեռացող կառքի ետեւէն։ Զինուոր պահակներէն մէկը, որ առէջ ետ դառնալով կը կրակէր տղոց ուղղութեամբ, գլխէն զարնուած՝ վար ինկաւ ճամբու վրայ, միւսին գլուխը բարձրացուցած՝ քառատրշաւ կ'արշաւէր դէպի կամուրջ։

Կառքը, հազիւ Վարդանի տեղէն տասը քայլ հեռաւորութեան հասած ատեն, ցնցուելով կանգ առաւ։ Ձիերէն մէկը յանկարծ վեր ոստնելով գետին ինկաւ, փորէն ծանրապէս վիրաւորուած։ Տուն տուեալ դնդակը հակառակ կողմէն դուրս ելած էր՝ ահագին վէրք մը բանալով, որու մէջէն դուրս թափեցան կենդանիի փորոտիքը։

Գոնտոլովսկին մէկ ձեռքով ամուր բռնած էր ատրճանակը, միւս ձեռքով ալ կառապանի նստարանը՝ հետապնդող երկաթէ ձողը։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Métro : TOLBIAC

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 5 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 5 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No 3262

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Օրուան խորհուրդը

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Խռովայոյզ վիճակի մէջ է Միջին Արեւելքը:

Պաղեստինէն ու Սուրիայէն վերջ, հիմա կարգը եկած է Իրաքին:

Ասոնք այն երկիրներն են, որ դեռ երէկ Օսմանեան կայսրութեան լուծին տակ կը հեծէին: Մեծ պատերազմը ազատագրեց զանոնք, ժամանակաւոր հոգատարներ տալով իւրաքանչիւրին: Ամենէն բաժինը ինկաւ Մեծն Բրիտանիոյ, որ պէտք ունէր Պաղեստինին ու Միջագետքին՝ Հնդկաստանի ճամբան ապահովելու համար:

Պէտք է ըսել որ այդ հողամասերուն գրաւման համար առաւելագոյն զոհողութիւնն ըրաւ Անգլիան եղաւ: Առանց «Եգիպտոսի արշաւաբանակ»ին, կարելի չէր պարտութեան մատնել Օսմանեան բանակը, որ պահ մը Ճեմալ փաշայի գլխաւորութեամբ ծրագրած էր Սուէզի ջրանցքն անցնելով վերագրաւել Եգիպտոսը...:

Այս ծիծաղելի ծրագիրը չուտով ջուրն ինկաւ, սակայն Թուրքերը՝ գերման հրամանատարներու ղեկավարութեամբ մեծ ուժեր համախմբեցին Պաղեստինի ճակատին վրայ — մանաւանդ Տարտանէլի վտանգն անցնելէ վերջ: Անգլ. զինուորներն էին որ Ղազան ու Պիրսէպան գրաւելէ վերջ, 1917ի դեկտեմբերին մտան Երուսաղէմ, իսկ 1918 սեպտեմբեր 19ի ընդհանուր յարձակողականով ջախջախիչ պարտութեան ենթարկեցին թրքական բանակները, որոնք իրենց չունչն առին Ատանայի մէջ, գլխաւորութեամբ իրդ բանակի հրամանատար Մուսթաֆա Քեմալ փաշայի, որ առաջին փախչողն եղաւ Նապլուսէն: Այս կռիւներուն է որ մասնակցեցաւ Հայկական Լեգէոնը՝ ֆրանս. դրօշի տակ եւ տարաւ Արարայի յաղթանակը:

Միւս կողմէ, Հիճազի մէջ, Շէրիֆ Հիւսէյինն ու չորս զաւակները (Ֆէյսալ, Ալի, Ապտուլլահ եւ Զէյտ) ղեկավարութեամբ անգլիացի գնդապետ Լօրէնսի՝ ապստամբեցան Օսմ. կառավարութեան դէմ եւ կռուեցան, անկախ եւ միացեալ Արաբիա ունենալու համար:

Ինչպէս կարգ մը ուրիշ փոքր ազգերու՝ Արաբներուն տրուած խոստումներն ալ չգործադրուեցան Պատերազմէն վերջ:

Միացեալ եւ անկախ Արաբիան, կամ համարաբական կայսրութիւնը չկազմուեցաւ: Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին մէջ դրուած յօդուածով մը (յօդուած 22) օսմանեան կայսրութենէն անջատուած կարգ մը հողամասեր, քաղաքակրթական տեսանկիւնէ, որոշ ժամանակի համար մեծ պետութեան մը հոգատարութեան ենթարկուեցան:

Այս ձեւով, արաբական աշխարհը բաժնուեցաւ եօթը մասերու. Ա. Հիճազ՝ որ անկախ թագաւորութիւն եղաւ ախոյեան Շէրիֆ Հիւսէյինի մականին տակ եւ տարրագրեց Վէհապիի դաշնակցներ: Հիւսէյինի յաջորդեց տղան՝ Ալի, որ սակայն չուտով երկիրն ու թագը յանձնեց Վէհապիներու պետ Իպն Սաուտին, բարեկամ Անգլիոյ: Բ. ԵԷՄԷՆ, որ ինքնավար շրջան է՝ Իմամ Եահեայի տիրապետութեան տակ: Եէմէն երկար տարիներ, օսմ. շրջանին, գերեզմանոցն եղած է Անատոլուի երիտասարդ «Մէհմէտճիկներուն»: Գ. ՊԱՂԵՍՏԻՆ, ենթակայ անգլիական հոգատարութեան: «Հրէական օջախ»ը անլուծելի կնճիռ մը դարձած է հոս ու տարիներէ ի վեր կ'ալեկոծէ երկիրը՝ իրար դէմ հանելով Արաբն ու Հրեան: Դ. ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆ, ինքնավար շրջան՝ էմիր Ապտուլլահի (Շէրիֆ Հիւսէյինի տղան) գերիշխանութեան տակ, բարեկամ Անգլիոյ: Ե. ԻՐԱՔ, երկար ատեն Անգլիոյ հոգատարութեան ենթակայ, իսկ 1932էն իվեր անկախ ու զինակից Անգլիոյ: Զ. ՍՈՒՐԻԱ եւ Է. ԼԻԲԱՆԱՆ, երկուքն ալ ենթակայ Ֆրանսական հոգատարութեան: Առաջինը սեպտեմբեր 9ին Փարիզի մէջ կնքուած դաշնագրով անկախութիւն պիտի ստանայ երեք տարիէն, իսկ Լիբանան նման դաշնագիր մը կնքելու համար բանակցութիւն կը վարէ ներկայիս Պէյրութի մէջ:

Այսպէս, Թուրքիայէն անջատուած եւ եօթը կտորի բաժնուած արաբախօս երկիրները չկրցան իրականացնել իրենց քաղաքական միութիւնը, քանի որ համարաբական կայսրութիւն մը կրնար մեծ վտանգ դառնալ աշխարհակալ պետութեանց, մանաւանդ Անգլիոյ, որուն համար Հնդկաստանի ճամբուն ապահովութիւնը գեր ի վեր է ամէն բանէ:

Արաբ հայրենասէրներու իտէալն է սակայն համարաբական կայսրութիւնը: Անոնք Զինադադարէն ի վեր մեծ աշխատանք կը տանին այդ ուղղութեամբ: Նստած Գահիրէի եւ Ժընեւի մէջ, անոնց կեդրոնական մարմնի վարիչները ամէն միջոցի կը դիմեն որպէսզի յաջողցնեն իրենց ծրագիրը: Անոնք կը գործեն միանգամայն ներքին եւ արտաքին ճակատներու վրայ: Մինչ մէկ կողմէ արաբ ժողովուրդին միտքը կը պատրաստեն այդ գաղափարին համար: Միւս կողմէ դիւանագիտական միջոցներու կը դիմեն իրականացնելու համար իրենց նպատակը եւ յաճախ օժանդակութիւններ ալ կը գտնեն շահակից պետութիւններէ:

Այսպէս թէ այնպէս, համարաբական կայսրութեան կամ համադաշնակցութեան մը սերմերը ցանուած են արդէն եւ հետզհետէ արմատ կը բռնեն հոգիներու մէջ:

Բոլոր այս պարբերական ցնցումները, որ տեղի կ'ունենան արաբախօս երկիրներու մէջ, արդիւնքն են այդ գաղափարականին:

Քարտէսին վրայ ակնարկ մը կը բաւէ ցոյց տալու համար որ Կարմիր Ծովէն մինչեւ Պարսից ծոց, Սուէզի ջրանցքէն մինչեւ Իսքէնտէրունի ծոցը ու անկէ ալ մինչեւ Պարսկաստանի սահմանները Արաբներով բնակուած է: Պաղեստին կ'եզրէ այս հողամասի միատարր հանգամանքը:

Օսմանեան գաղափար տիրապետութիւնը չյաջողեցաւ իբրեւ իր լեզուն պարտադրել այս ընդարձակածաւալ երկրին: Միայն այս պարագան բաւական է հասկնալու համար թէ Արաբը ո՛րքան կառչած է իր ազգային լեզուին ու աւանդութեանց:

Հոգատար մեծ պետութեանց հովանիին տակ 17 տարուան խաղաղ կեանքէ եւ շինարար աշխատանքէ վերջ, արաբ տարրը այլեւս հասած կը նկատէ անկախութեան ժամը:

Պաղեստինի անցած շաբթուան դէպքերը ատոր մէկ ապացոյցն կուտան: Բայց կ'արժէ առանձին խօսիլ այդ մասին:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՌՈՒԶՎԷԼԹ ՑԵՂԹԵՑԱՒ

Վերջին պահուն Փարիզ հասած տեղեկութիւններու համաձայն, նախագահ Ռուզվելթի վերընտրութիւնը ջախջախիչ կերպով ապահովուած է, իրեն կողմնակից նախագահական 519 ընտրողներու դէմ Լանտըն շահած է 12:

Երեքշաբթի տեղի ունեցաւ Միացեալ - Նահանգներու նախագահական ընտրութիւնը:

Ամիսներէ ի վեր սաստիկ պայքար մը կը մղուէր Ռուզվէլթի եւ Լանտընի, երկու հակառակորդ հոսանքներու ներկայացուցիչներուն միջեւ:

Ժողովրդավար հոսանքին ներկայացուցիչը, Ռուզվէլթ, իր վերջին ճառին մէջ ըսաւ, վերջին օրը. — Կարգ մը երկիրներու մէջ ժողովրդապետութիւնը հող կորսնցուց, բայց մեր հաւատքը անխախտ կը մնայ ամերիկեան ժողովրդապետութեան վրայ, շնորհիւ մեր աւանդութիւններուն եւ մեր փորձառութեան:

Իսկ հանրապետական հոսանքին ներկայացուցիչը, Լանտըն, յայտարարեց.— Երբ քաղաքացիները կը հասկնան իրենց առջեւ դրուած հարցերը, լաւ է որոշումը որ կուտան.

Հանրապետականները կատաղի պայքար մը բացած էին մանաւորաբար ընկերային ապահովագրութեանց դէմ, որուն պաշտպանը կը մնայ ժողովրդապետական հոսանքը: Ընտրութիւնները հեւ կատարեցին կրքոտ մթնոլորտի մը մէջ: Քալիֆորնիայէն կը հեռագրեն թէ կռիւի մը մէջ սպաննուեցաւ Ռուզվէլթի կողմնակիցներէն մին: Մինչեւ երէկ կէսօր, Փարիզի մէջ ծանօթ չէր ընտրութեանց վերջնական արդիւնքը: Քալիֆորնիոյ, Նիւ Եորքի, Իլինոյի, Քարոլինի նահանգները ընդհանրապէս քուէարկած են ի նպաստ Ռուզվէլթի:

Միացեալ - Նահանգներու մէջ ընտրելու իրաւունք ունին կիներն ալ: Քուէարկութեան կը մասնակցին 45 միլիոն հոգի, բայց պէտք է նկատի ունենալ որ ձեռնպահները մեծ թիւ կը կազմեն, 30 առ հարիւր,— ընդհանրապէս կիներն են որ ձեռնպահ կը մնան: Ընտրութիւնները մեծ մասամբ կը կատարուին մեքենայով: 900 ընտրողի տրուած է մէկ մեքենայ, 4000 քաղաքի եւ գիւղի մէջ կը գործեն 20.000 մեքենաներ: Մեքենաներու խուցերուն կողքին կան մասնաւոր խուցեր, ուր ցոյց կը տրուի մեքենային գործածութեան եղանակը: Ընդունուած է նաեւ նամակով ընտրութիւնը:

Ընտրութեանց օրը արգիլուած է ոգելից ըմպելի ծախել, սակայն ընտրութենէն վերջ ընտրողները վրէժը կը լուծեն լաւ մը գինովնալով:

Պէտք է գիտնալ որ երէկուան ընտրութիւններով վերջացած չէ ամէն բան: Երէկ 48 ահանգներ ընտրեցին 531 նախագահական ընտրողներ, որոնք 15 դեկտեմբերին կ'ընտրեն Միացեալ - Նահանգներու նախագահը:

«ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ ՑՈՅՑ ՄԸ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ»

«Էօվրի» քաղաքական խմբագիրը, Տիկին Ժընըվիէվ Թապուի կը գրէ թէ Միջերկրականեան նաւահանգիստի մը մէջ գերմանական եւ իտալական նաւատորմի հրամանատարները խորհրդակցութիւն մը կատարելով՝ որոշած են ցոյց մը կատարել Պարսելոնայի առջեւ: Երկու - երեք օրէ իվեր գերմանական զրահաւոր մը, «Ամիրալ Շէէր», խարիսխ նետած է Թանժէի առջեւ: Զրահաւորին մէջ կը գտնուի Գերմանիոյ նաւատորմի առաջնակարգ հրամանատարներէն մին՝ Շուսթեր: Թանժէի առջեւ կը գտնուին նաեւ իտալական պատերազմական նաւեր: Ցոյցը որ տեղի պիտի ունենայ Պարսելոնայի առջեւ, պիտի ծառայէ չափել տալու երկու մեծ պետութիւններու նաւային ուժերը, որոնք կը տիրապետեն սպանիական եւ ռուսական ուժերուն:

Երեքշաբթի երեկոյ Քատիքսի առջեւ երեւցան իտալական երկու սուզանաւեր: Կ'ըսուի թէ Իտալիա, ամէն դասէ ունի 6 սուզանաւեր Սպանիոյ ջուրերուն մէջ:

Գերմանեւիտալական նաւատորմին ծրագրեալ այս ցոյցը, կ'ըսեն թէ, կազմակերպուած է Պերլինի թելադրութեամբ:

ՏՈՔԹ. ՇԱԽԹ ԷՆԿԻՒՐԻ Կ'ԵՐԹԱՅ

Հավասի մէկ հեռագիրը Պոլիսէն կը հաղորդէ թէ թրքական մամուլին քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Տոքթ. Շախթ ի մօտոյ Էնկիւրի պիտի այցելէ, առաջարկելու համար գերմանական ճարտարարուեստին մասնակցութիւնը Թուրքիոյ հնգամեայ ծրագրին գործադրութեան մէջ: Հոլանտական ընկերութիւն մըն ալ կ'առաջարկէ իրեն յանձնել նաւահանգիստներու եւ նաւամատոյցներու շինութիւնը, փոխարէն թրքական ապրանք ստանալու պայմանով:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

«Մահ կամ Ազատութիւն»

Մատրիտի կառավարութիւնը նախարարական նոր փոփոխութիւն մը եւս կատարեց՝ գոհացնելու համար մանաւորաբար Աշխատանքի Ազգ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները, որոնք դահլիճին մէջ կը մտնեն, այս անգամ, առանց սակայն որոշ փոփոխութիւն մտցնելու դահլիճին ընկերվարական, համայնավար եւ հանրապետական ներկայացուցիչներու համեմատութեան մէջ: Քաթալան եւ պասք ինքնավար շրջաններու ներկայացուցիչներն ալ առնուած են դահլիճին մէջ:

Գալով կռիւներուն, ապստամբները քայլ մը աւելի մօտեցած են մայրաքաղաքին: Զօր. Ֆրանքօ նոր կոչով մը կը հրաւիրէ Մատրիտի բնակչութիւնը անձնատուր ըլլալ մինչեւ Զորեքշաբթի, այլապէս կը սպառնար խստիւ պատժել: Հանրապետութեան նախագահին ուղղած հեռագրով մը կ'աւելցնէր. «Քաղաքացիական կռիւները պիտի շարունակուին, մինչեւ որ թիզ մը հող չմնայ իմ իշխանութենէս դուրս»: Կառավարական ուժերը, սակայն, երեքշաբթի կէսօրէն վերջ հակայարձակում մը կատարեցին՝ գրոհ տալով եւ աղաղակելով. «Մահ կամ յաղթանակ»: Գլխաւոր հակայարձակումը կատարուած է Թոլէտոյի ուղղութեամբ: Սաստիկ ռմբակոծութենէ մը վերջ յառաջ կը խաղան հրասայլերը երեք ճամբաներու վրայ, որոնք Մատրիտի հարաւային կողմէն կ'երթան դէպի Փարլա, Վալտէմորօ, Ֆուէնլապրատա: Օդանաւերն ալ մասնակցեցան կռիւին: Սեգենոյի կայարանը գրաւուեցաւ կառավարական ուժերուն կողմէ: Սակայն ապստամբ օդանաւերն ալ ռմբակոծեցին մայրաքաղաքին կարգ մը թաղերը: Ապստամբները այս անգամ յարձակումը կատարեցին մայրաքաղաքին արեւմտեան կողմէն.

Այսպէս երեքշաբթի օրը անցաւ երկու հակառակորդ բանակներու յարձակումներով,— կառավարական ուժերը հարաւէն յարձակեցան, ապստամբները արեւմուտքէն: Կառավարական զօրքը որոշ յաջողութիւն ձեռք ձգեց հարաւային ճակատին վրայ, իսկ ապստամբները՝ արեւմտեան ճակատին վրայ, ուր մայրաքաղաքէն հազիւ 10 քիլոմեթր հեռու կը գտնուին: Այսպէսով կռիւները, որոնք վերջին օրերուն գիրկընդխառն դարձան, տեղի կ'ունենան այլեւս արուարձաններու մէջ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՍԿՍԱՆ ԳՈՎԵԼ ՄԵԶ...

Ուշադրութիւն ըրի՞ք, Թուրքերը սկսան գովել մեզ:

Բարբարոս Եունուս Նատին անգամ անուշահոտութեամբ կը խօսի,— ըսել կ'ուզեմ՝ արեան հոտ չի գար բերնէն: Այսօր կը կարդաք, Ճառաջի մէջ, թարգմանութիւն մը իր յօդուածէն, որ կը վերջանայ հետեւեալ խօսքերով.

— Տեսնելով իրապէս սրտայոյզ կապակցութիւնը, զոր Հայ եւ յոյն նախկին հայրենակիցները ցոյց կուտան հանդէպ երկրին, հակառակ անոր որ հիմա հեռու են անկէ, մարդ կը տարուի ըսելու թէ մեղք եղած է անոնց: Կասկած չկայ սակայն, այս տխուր վախճանին իրականացումը եղերական անհրաժեշտութիւն մըն էր ժամանակին եւ անկարելի էր տարբեր ձեւ մը խորհիլ: Քիչ չատ հեռացած ըլլալով այն դէպքերէն, որոնց պատմութիւնը տակն ու վրայ ըրին եւ նոր ձեւով մը կարգաւորեցին զայն, մենք հիմա կրնանք աւելի պարզօրէն քննել կացութիւնը.

Այսպէս Եունուս Նատին անգամ այն տպաւորութիւնը կ'ուզէ թողուլ թէ զանկայի կը գտնէ մոռնալ անցեալը եւ «անսահման տխրութեամբ ու վիշտով համակուած՝ ապուշ ապուշ դիտելէ վերջ մերկ իրականութիւնը», վերադարձի եւ կարօտի մասին կը խօսի:

Ինչ, պէ՞տք ունին մեզի՝ հիմա, այս օրերուն, Ալեքսանտրէթի սանճաքին համար կամ երկրին ներսը՝ տնտեսական վերակազմութեան մը համար: Չենք գիտեր, միայն թէ շատ կը խօսին իրենց քաղաքակրթութեան մասին, եւ մեզ ալ փեսեգակի տեղ դրած՝ այնպէս ցոյց կուտան թէ արտասահմանի մէջ մենք թրքական մշակոյթ կը ծախենք, յուսաւորելու համար տեղացիները:

Հետաքրքրական է ձեւը, որով կը գովեն մեզ: Թրքական երաժշտութիւն կը տարածենք, թրքական լեզու կ'արթնցնենք, թրքական չէպչէպի կը ծախենք, թրքական մէզէ կ'ուտենք: Բայց երբեք չեն ըսեր թէ գաղթական այս ժողովուրդը, զոր դուրս նետեցին երկրէն՝ ոչխարի պէս կեղեքելէ վերջ միայն, անտուն շինած է, գիւղեր հաստատած, դպրոցներ հիմնած եւ մամուլ տնկած: Ինչո՞ւ չեն խօսիր մեր անուրանալի քաղաքակրթական արժէքը:

Գայլին պոչը կ'երեւի՝ բոտէնկօթին տակէն:

Մեզ կը գովեն,— մինչեւ որ անցնին կամուրջէն,— մեզ նկատելով իրենց քաղաքակրթութեան ծառան: Տեսէք թէ Գուրուն թրքական թերթը ի՞նչպէս կը գովէ Հայ մը.—

Պոլիս, Ջէմպէրլի Թաշի վրայ՝ Քաղաքական Գիտութեանց վարժարանը հայ եսկիչ մը ունէր,— Մաթոս էֆէնտի, ասկէ 30 տարի առաջ: Օր մը ուսանողներէն մին, կէսօրուան դադարին, փոխանակ նամազ առնելու՝ արտաքնոց կը մտնէ եւ ամբողջ ժամ մը դուրս չելլեր: Հայ եսկիչը ժամ մը կը սպասէ արտաքնոցին առջեւ: Երբ դուրս կ'ելլէ ուսանողը, կը հարցնէ պատճառը:

— Էֆէնտիմ, այսօր պէտք եղա... տուտուան լուացումս ընելու ժամանակ չգտայ, կը պատասխանէ ուսանողը:

Հայ եսկիչը ամմիջապէս բաղնիք կը ղրկէ ուսանողը:

Ու Գուրունի յօդուածագիրը, Հասան Գումչայ, կը գրէ.

— «Հայ եսկող ըսելով չանցնինք, ահա Հայերուն մէջ ժամանակին այսքան պարտաճանաչ մարդիկ կային: Քրիստոնեայ ըլլալով հանդերձ, Մաթոս էֆէնտի չէր խորհեր եկեղեցի երթալ, բայց ժամերով արտաքնոցին դրան առջեւ կը սպասէր որ թուրք ուսանողը կատարէ իր նամազը»:

Կը տեսնէ՞ք մեզ գովելու թրքական ձեւը: Անցեալ օր Ճիւմհուրիյէթի յօդուածագիրը այսպէս կը խօսեցնէր Հայ մը.

— Ես ո՞վ եմ, իշտէ Հայ մը.

Կ'ուզեն մեզ գովել, բայց ի՞նչպէս: Արտաքնոցի պահապան ըլլալու ձեւով, կամ թրքական քաղաքակրթութեան ծախող փերեզակի գոգնոցով:

Այս մարդոց կ'ուզէի ըսել սա, սակայն:

Պայ Հասան Գումչայ, մեզի ծանօթ է թրքական քաղաքակրթութեան միակ նմոյշը, — բաղնիքը: Եթէ թրքական բարձր վարժարանի մը հայ եսկիչը շատ է սպասեր արտաքնոցին առջեւ, մեղքը իրը չէ: Ձեր մշակոյթը երբեք չբարձրացաւ բաղնիքի գործածութեան վայրէն եւ աւանդութենէն վեր:

ԱՐԱԶ

Անգլիոյ թագաւորին առաջին ճառնաճառը

Անցեալ օր, բրիտանական խորհրդարանին բացման առթիւ Էտուըրտ Ը. արտասանեց իր առաջին գահաճառը: Ժամերու ընթացքին խուռներամ բազմութիւն մը հաւաքուած էր, մինչ անձրեւը կը տեղար, դիտելու արքայական մեծաշուք թափօրը, ոսկեզօծ ձիակառքերու շարանով մը: Բայց վերջին պահուն այս աւանդութիւնը լքուեցաւ եւ թագաւորը անցաւ ինքնաշարժով. Հիներուն վրայ միւս տարբերութիւնը սա էր որ թագուհին կը պակսէր, նոր արքան դեռ ամուրի ըլլալով: Խորհրդարանին մէջ ալ, միայն մէկ գահ դրուած էր, 34 տարիէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով:

Թագաւորը կը կրէր Նաւային Համազգեստ եւ թագը փոխանակ գլուխը

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Գ. էջ)

ՊՈԼԻՍ ԽԱՆՁԱՐՈՒՐ ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Ժողովուրդներու մասնաւոր յառաջդիմութեան մէջ ամենանշանաւորն ալ իրենց մամուլն է։ Ու Պոլիս կը խլէ դափնին, որովհետեւ Պոլսոյ մէջ էր որ հասունցաւ հայ լրագրութիւնը։

Եթէ պատմական ճշգրտութեան դէմ չմեղանչելու համար հեռաւոր Մատրասն է որ ցոյց կուտանք իբր հայ մամուլի անդրանիկ օրրան՝ 1794ին «Ազդարարը» լոյս ընծայած ըլլալուն համար, Պոլիսն է որ ունեցաւ սակայն հայ լրագրութեան իսկական մասնագիտութիւնը։ Պոլսոյ մէջ էր որ 1812ին հրատարակչական ընկերութիւն մը կազմուեցաւ իր ծախքով Վենետիկի մէջ հրատարակել տալու համար «Դիտակ Բիւզանդեանը»։

Նոյն իսկ այդ թուականէն առաջ Պոլսոյ հայութեան համար էր որ Վենետիկի մէջ լոյս տեսեր էին երկու թերթեր,— «Տարեգրութիւն» (1799 - 1802) եւ «Եղանակ Բիւզանդեան» (1803 - 1820), որոնք առաւելապէս Պոլիս կը սպառէին։

Պոլսոյ մէջ էր որ դարձեալ 1832ին լոյս պիտի ընծայուէր «Լրոյ Գիր»ը, որ թէեւ ներկայ ըմբռնումով լրագիր մը չէր, բայց փորձ մըն էր ընթերցողները տեղեակ պահելու օրուան կարեւոր իրադարձութեանց։

(Կովկասի մէջ առաջին հայերէն թերթը, նման Պոլսոյ «Լրոյ Գիր»ին, 1846ին է որ լոյս պիտի տեսնէր, երբ Կովկասի փոխարքան, «Կաւկազ» ռուսերէն թերթին զուգընթաց պիտի հրատարակէր նաեւ անոր հայերէն, վրացերէն եւ թուրքերէն յաւելուածները)

Ըստ հայ բանասէրներու՝ 1840ին է սակայն սկիզբը իսկական հայ լրագրութեան, երբ լոյս կը տեսնէ «Հայաստան» շաբաթաթերթը Պոլսոյ մէջ տեւելու համար մինչեւ 1845, 1850էն 1852 վերստին լոյս տեսնելու եւ ի վերջոյ իր տեղը տալու համար «Մասիս»ին։ «Հայաստան» լոյս կը տեսնէր Յովհ. Տէրոյենցի եւ Մկրտիչ Աղաթոնի խմբագրութեամբ, աշխատակից ունենալով Յովհաննէս Հիսարեանը, բոլորն ալ աչքառու դէմքեր այդ օրերուն։

1840—1841ին է դարձեալ որ ժամանակին մասնաւորական կարեւոր դէմքերէն մէկը, Խաչատուր Ոսկանեան լոյս կ'ընծայէ «Ազդարար Բիւզանդեան»ը։

Անոնք կ'ըլլան հայ լրագրութեան յառաջապահները, շրջանի մը՝ երբ կը սկսէր խմորուիլ հայ վերածնութեան շարժումը Պոլիսը ունենալով իբր խանձարուր։

Բայց մեր կարծիքով բուն հայ լրագրութիւնը 1832ին է որ կը սկսի երբ Պոլսոյ մէջ կը հիմնուի «Մասիս»ը, Կարապետ Իւթիւճեանի խմբագրութեան տակ, աշխատակից ունենալով Խաչատուր Միսաքեանը, Նիկողայոս Զօրայեանը, Մատթէոս Մամուրեանը, Արմենակ Հայկունին, եւ ինչ որ շրջանը կը հաշուէր իբր կարկառուն դէմք։ Աննախընթաց եղած է «Մասիս»ի դերը հայ կեանքի մէջ. ան էր որ հայ ժողովուրդը վարժեցուց ընթերցասիրութեան ու ան էր որ մայրեց նոր աշխարհաբարը՝ մէկ կողմէն ժողովուրդին մօտեցնելով զայն ու միւս կողմէն ճոխացնելով։ Այսօրուան մեր բառապաշարէն կարեւոր մաս մը «Մասիս»ն էր որ նուիրագործեց։

(Չենք ուրանար կովկասահայ մամուլին ալ դերը, մանաւանդ երբ Գրիգոր Արծրունին Թիֆլիսի մէջ ասպարէզ եկաւ իր «Մշակ»ով։ Բայց ձեր միտքը բերէք «Մշակ»ի հիմնարկութեան թուականը,— 1872, թուական մը, երբ արեւմտահայ լրագրութիւնը 20 տարուան կեանք ունէր արդէն։ «Մշակ»էն առաջ ալ անշուշտ ռուսահայութիւնը ունեցաւ մամուլի քանի մը օրկաններ, ինչպէս Մսեր Մսերեանի «Ճռաքաղ»ը (1858 - 1862) եւ Ստեփան Նազարեանի «Հիւսիսափայլ»ը (1858 -1864), երկուքն ալ Մոսկուայի մէջ. բայց արդի իմաստով լրագրութիւնը «Մշակ»ով է որ կը սկսի Ռուսահայոց մօտ)։

«Մասիս»ը ճամբան էր որ բացաւ։ Ան բեմը եղաւ Ազգ. Սահմանադրութեան անդրանիկ ախոյեանին։ Իրմէ յետոյ Պոլիսը տակաւ ողողուեցաւ թերթերով, այնպէս որ 1876ին, Համիտի գահակալութեան տարին, 20ի չափ հայ թերթեր լոյս կը տեսնէին Կ. Պոլսոյ մէջ։ Յիշենք Կարապետ Իւթիւճեանի «Մասիս»ը, Կարապետ Փանոսեանի «Մանզումէի Էֆքեար»ը, Համբարձում Ալաճաճեանի «Փունջ»ը, Օգսէն Յոճասարեանի «Օրագիր»ը, Նիկողոս Թիւլպէնտճեանի «Լրագիր»ը, Յակոբ Պարոնեանի «Թատրոն»ը, Գէորգ Այվազեանի «Մամուլ»ը, Մատթէոս Այվատեանի «Արարատ»ը, Մկրտիչ Մելիքեանի «Հայրենիք»ը, Հմայեակ վրդ. Դիմաքսեանի «Լոյս»ը, Մինաս Գափամաճեանի «Թուղթակից Մասիս»ը, առանց յիշելու դեռ երգիծաթերթ «Միմոս»ը, բողոքականներուն «Աւետաբեր»ը, «Թատրոն Մանկանց»ը, եւ Իզմիրի երկու կարեւոր օրկանները՝ Ղուկաս Պալթազարեանի «Արշալոյս Արարատեան»ը (1840 — 1884) եւ Մատթէոս Մամուրեանի «Արեւելեան Մամուլ»ը (1871 — 1909)։

Հայ վերածնութիւնը շատ բան կը պարտի այս շրջանին. Հայկական դատն էր օրուան յուզումը, եւ մամուլը մեծ դեր կատարեց հոգիները վառելու համար. ռոմանթիզմը որ հայ քաղաքական միտքը կը պարուրէր այն օրերուն՝ անշուշտ որ մամուլն ալ վարակեր էր, ինչպէս որ շատ չանցած պիտի վարակէր նաեւ հայ յեղափոխութիւնը։

Յիշեցնենք որ Համիտի շրջանին ոչ միայն շարունակուեցան հրատարակուիլ Մասիսը, Հայրենիքը, Մանզումէն, Աւետաբերը, Փունջը եւ պահ մը նաեւ Մամուլը, Միմոսը, Ծաղիկը, Լոյսը, Լրագիրը, այլ եւ լոյս աշխարհ եկան նորերը, ինչպէս Գրական եւ Իմաստասիրական Շարժում (1883-1888), Երկրագունտ (1883 -1889), Գիտական Շարժում (1885 - 1887), Ծաղիկ 1886 - 1908), Ճաշակ Ոսկեդէն Դպրութեան (1886 - 1888), Պատկեր (1890 - 1900) Խիկար (1884 -1888) եւն. մարդոց հետաքրքրութիւնը տարածելով բազմաթիւ մարզերու վրայ։

Միշտ է որ Համիտի թաթը Պոլսոյ հայ մամուլն ալ ճզմեց ու կասեցուց անոր զարգացման թափը։ Բայց իր վզին փաթթուած լուծին հակառակ՝ պոլսահայ լրագրութիւնը միշտ կատարեց փրկարար դեր մը արեւմտահայ կեանքի մէջ,— աջակցելով նոր աշխարհաբարի յղկման, հայ գրականութեան դայեակ հանդիսանալով, ընթերցասիրութիւնը հասցնելով աննախընթաց չափի մը, եւ տողընդմէջ ապրեցնելով յոյսի կայծ մը տառապող ժողովուրդի մը համար։ Պոլսոյ խմբագիրներէն ոմանց հոգեհարազատական գիծը մասնանշած ատեն անգամ՝ պէտք չէ մոռնալ մեղուի աշխատանքը որ շատերուն եղաւ այդ դառն շրջանին մէջ, ու դէմքերը որ հասունցան այն ատեն պոլսահայ մամուլին շնորհիւ, Արփիարեան ու Զօհրապ, Կիւրճեան ու Բաշալեան, Հրանտ Ասատուր ու Սիպիլ, ու դեռ շատերը հայ գրականութեան փառքերէն՝ բերքն են հայ մամուլին։

Թող մեզ չշփոթեցնեն Համիտի վերջին շրջանի այն դժբախտ օրերը՝ երբ պոլսահայ մամուլը, գրաքննութեան ագծաններուն մէջ, աղխարշ պատկեր մը կը պարզէր։ Նոյն այդ Պոլիսն էր որ յետոյ պիտի դիմացնէր հայ մամուլի պատմութեան ամէնէն աչքառու թերթը՝ «Ազատամարտ»ը, ու Պոլիսը պիտի տար որ ան իսկական գիծ մը բանայ հայ կեանքի մէջ։ Դուրսէն եկող աշխատակիցները թերթին արտաքին պատկառանքն էին միայն - թերթին շունչ տուողը Պոլսոյ մէջ իսկ հասած թարմ տարրը եղաւ։

Թող մեզ չշփոթեցնէ նաեւ Պոլսոյ այսօրուան հայ մամուլը. այսպիսի օրերուն ըմբռնելի է մարդոց կաշկանդումը եւ տականքներու ասպարէզ գտնելը։ Երեւանի այսօրուան հայ մամուլով ալ պիտի չչափենք կովկասահայ լրագրութիւնը։

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ԼԵՀԱՍՏԱՆ
ԳԱՂԹԱՎԱՅՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Միջազգային խռովիչ լուրերու աղմուկին մէջ, գրեթէ մոռցուեցաւ պահանջ մը զոր Լեհաստան կը դնէ։

Փիլսուտսքիի հայրենիքը գաղթավայր կը պահանջէ։

Վերականգնուած՝ պատերազմէն յետոյ, աւելի քան երեսուն միլիոն բնակչութեամբ մը, սպառազինուած արդիական բոլոր միջոցներով, փնտռուած զինակից մը նոյն իսկ մեծերէն, ու նաեւ ինքն ալ «մեծ» մը ըլլալու յաւակնութեամբ հրապարակ իջած՝ Լեհաստան անընդհատ կը հետապնդէ իր այդ նպատակը։

Լեհական ազգային եւ գաղթային լիկան, որ դանդուածային կազմակերպութիւն մըն է, կը գտնուի հանրապետութեան նախագահի հովանաւորութեան ներքեւ։ Ան, իր գոյութեան առաջին իսկ օրէն ու մասնաւորապէս իր օրկաններով անխոնջ քարոզչութիւն կը կատարէ՝ Լեհաստանը գաղթավայրերով օժտելու մասին։ Մերթ ընդ մերթ այդ մասին յօդուածներ կ'երեւին նաեւ այլ պարբերականներու մէջ։ Վերջերս, սակայն, ամբողջ լեհական մամուլը այս խնդիրը մանրամասն քննութեան կ'ենթարկէ եւ կատարեալ միաձայնութեամբ — ինչ որ երեւան կուգայ միայն պետութեան սահմանները շօշափող խնդրին շուրջ, — գաղթավայր կը պահանջէ Լեհաստանի համար։ Այդ գրութեանց առիթը տուած է այն ճառը, զոր խօսեցաւ Ժընեւի մէջ, Ազգ. Դաշնակցութեան տնտեսական յանձնախումբի առջեւ, Ալպա Բողէն՝ գաղթելու ազատութեան մասին։ Բայց, աղէ առաջ, Լեհաստան, առաջին անգամ ըլլալով, այս տարուան սեպտեմբերին պաշտօնապէս յայտարարեց թէ կը հետաքրքրուի ուղղակի կերպով, գաղթային հարցով։ Այդ օրը Ազգ. Դաշնակցութեան խորհուրդի նիստին կ'ըսար ուէր նոր անգամ մը՝ գաղթային հովանաւորութեանց յանձնախումբին համար։ Լեհ արտաքին նախարար Պէք պահանջեց մասնակցելու որոշում մը՝ նաեւ այդ յանձնախումբին Լեհաստանի համար։ Պէքի այդ քայլը գնահատուեցաւ ամբողջ լեհ ժողովուրդին կողմէ՝ իբրեւ սկիզբը Լեհաստանի կողմէ վարուելիք գաղթային դրական քաղաքականութեան մը։

Դարձեալ Ժընեւի մէջ, նոյն Բողէն Ազգ. Դաշնակցութեան յանձնախումբին ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն իրողութեան վրայ թէ՝ Լեհաստանի մէջ կան միլիոնաւոր բնակիչներ, զորս երկիրը չի կրնար սնուցանել։ Լեհաստանի մէջ գիւղական բնակչութեան խտութիւնը երկուքուկէս անգամ աւելի է՝ քան Տանըմարքայինը, որ երկրագործական դասական երկիր մըն է. իսկ երկու անգամ աւելի՝ քան Ֆրանսայինը եւ Գերմանիայինը։ Հրէական հարցը,— շարունակեց Բողէ,— Լեհաստանի մէջ լուրջ կերպով հրահրուած է, 34 միլիոն բնակչութենէն շուրջ 10 միլիոնը կ'ապրի քաղաքներու մէջ։ Քաղաքային բնակչութիւնը 3.600.000 հոգի Հրեաներ են, որոնք կը զբաղին մասնաւոր գործերով, բայց մանաւանդ առեւտուրով։ Ասիկա կը ստեղծէ բաւական դժուարին վիճակ մը, զոր արեւմտեան պետութիւնները լուծեցին իրենց սահմաններուն մէջ՝ մէկ քանի տասնեակ տարիներ առաջ։ Այդ լուծումը ազգայնացումն է առեւտուրին եւ ճեկուսացումը աւելորդ միջնորդներուն։ Ամէն մէկ նոր երկրագործական համագործակցական, ամէն մէկ նոր նախաձեռնութիւն, որոնք կը ձգտին առեւտուրի կազմակերպումին բարելաւումը, դժուարութիւններ կը ստեղծեն հաւիւաւոր հրեայ ընտանիքներու ապրուստին համար։

Ըստ ազգային - ժողովրդապետական կուսակցութեան (Տիմոսքի), Լեհաստանի հիմնական հարցերը երկու են,— մէկը ներքին, միւսը արտաքին։ Արտաքին հարցը կը վերաբերի Գերմանիոյ հետ իր սահմաններուն, ներքինը՝ Հրէականն է։ Դարմանը, զոր լեհ ազգայնական այս կազմակերպութիւնը ցոյց կուտայ՝ լուծելու համար այդ խնդիրը, հետեւեալն է,— անդամոխել Լեհաստանի Հրեաները, քանի որ երկրին մէջ տեղ չկայ իր այժմու ամբողջ բնակչութեան համար իսկ։ Այս տեսակէտը կը յենու ամբողջ լեհ ժողովուրդին, ինչպէս նաեւ մարիչ շրջանակներուն վրայ։ Ինչ խօսք, որ ազգայնական կազմակերպութիւնը ուզածին չափ տարածում ունի, իսկ կառավարական շրջանակները գերծ են այդ հակասեմականութենէն, բայց սկզբունքով համակարծիք, ինչպէս բոլոր, Հրեաներու տեղափոխումին։

Ընդդիմադիր Կուրիէր Վարշաւսքի թերթը կը գրէ թէ՝ Ժընեւի լեհ պատուիրակին ճառը՝ լեհ գաղթականութեան մասին՝ կրցած է համոզել բոլոր երկիրներու պատուիրակները թէ Լեհաստանի մէջ հրէական խնդիրը միջազգային մեծ հարց մըն է, որ կրնայ լուծուիլ միայն այն ատեն, երբ տեղ մը գտնուի Հրեաները փոխադրելու համար։ Բողէի այդ ճառէն ի յայտ կուգայ թէ ինչ է այդ խնդիրը Լեհաստանի համար — կը շարունակէ նոյն թերթը,— եւ թէ լեհ ժողովուրդի ինչպէս եւ այժմ՝ լեհ կառավարութեան ձգտումն է ուժ տալ Լեհաստանէն Հրեաներու գաղթին, իսկ ասիկա արդիւնք չէ ցեղային ատելութեան, այլ՝ տնտեսական եւ ազգային փաստարկութեանց։

Լեհ ժողովուրդը աչքի կը զարնէ իր մեծ աճումով։ Այս տեսակէտէն՝ Ճափոնէն վերջ՝ մեծ պետութիւններէն Լեհաստանն է, որ առաջին տեղը կը գրաւէ։ Այսօր 9 միլիոն աւելի բնակիչ ունի ան։ Իսկ ամէն մէկ տարի բնակչութեան թիւը կը յաւելու մօտ 400,000ով։ Ընդհ. պատերազմէն առաջ՝ բնակչութեան այն մասը, որ Լեհաստանի մէջ գործ չէր կրնար գտնել, արտասահման կ'երթար։ Այսպէս, Ամերիկայի մէջ կայ լեհ մեծ գաղթականութիւն մը, որ 4 միլիոնի կը հասնի։ Պատերազմէն վերջ, ինչպէս ծանօթ է, այս խնդիրը արմատապէս փոխուեցաւ. ոչ Ամերիկա ու բելի երթալ այժմ, ոչ ալ նոյնիսկ... Ափրիկէ։ Աւելորդ բնակչութիւնը չի կրնար գործ գտնել լեհական քաղաքներուն մէջ, ուր Հրեաները իրենց ձեռքն են առած մանր արդիւնաբերութիւնը, արհեստներն ու առեւտուրը։ Այստեղ ասպարէզներու մէջ եւս կան շատ Հրեաներ։ Ազգային ժողովրդապետական կուսակցութեան նշանախօսքը թէ՝ «Լեհաստանի մէջ հաց պէտք է ըլլայ ամէնէն առաջ Լեհերուն համար» ամբողջ լեհ բնակչութեան կողմէ միաձայնօրէն կ'ընդունուի։ Ասկէ՝ ընդհանուր տեսակէտը Լեհաստանի մէջ,— «Հրեաները թող հեռանան երկրէն, որպէսզի [illegible] տեղ ունենայ լեհ բնակչութիւնը»։

Բայց եթէ գաղթեն իսկ Հրեաները Լեհաստանի մէջ,— «Հրեաները թող» խնդիրը մասամբ միայն լուծուած պիտի ըլլայ։ Լեհերը, ըսինք արդէն, [illegible] կ'աճին։

Այդ է պատճառը որ Լեհաստան գաղթավայրեր կը պահանջէ, ուր, մէկ կողմէ, պիտի կարենայ տեղաւորել իր բնակչութենէն մաս մը, իսկ միւս կողմէ՝ իբրեւ հում նիւթերու հայթայթիչ շուկայ՝ կարելիութիւն պիտի ունենայ իր ճարտարարուեստին զարկ տալու եւ, հետեւաբար, նոր գործեր ստեղծելու։

Ասոր բայց ո՞վ տրամադիր է զիջումներ ընելու։

ՔԱՂՀԱՆ

ԿՏԱԿ ՄԸ Հ. ՅԻՍՈՒՍԵԱՆԻՆ

ՆԻԿՈՍԻԱ (Յատուկ).— Անցեալ օգոստոսին Նիկոսիոյ մէջ վախճանեցաւ Տիգր. Գաբրիէլ Ըլլիսեան (ատամնաբոյժ), որ մահուընէ քիչ առաջ իր 2000 ոսկիի մօտ հարստութիւնը կտակեց Հայաստանի, Երեւանի մէջ իր անունով ատամնաբուժարան մը շինելու համար։

Այս կարեւոր կտակը յաջողեցաւ հայրենանուէր երիտասարդ՝ Պ. Արմենակ Աստուրեան, որ հիւանդին սնարին քով կեցած, ծանօթ անոր յարափոփոխ բնաւորութեան, ամէն բան ըրաւ որ ստորագրէ կտակը՝ իր հարստութիւնը նուիրելով Հայաստանի։

Պ. Արմենակ Աստուրեան որդին է Երուսաղէմի Ժառանգաւորացի շրջանաւարտ եւ բազմավաստակ ուսուցիչ Յարութիւն Աստուրեանին (այժմ վախճանեալ), որ օգտակար ուսուցչական պաշտօններ վարած էր Կիպրոսի եւ Եգիպտոսի ազգային վարժարաններուն մէջ։ Պ. Աստուրեան կտակակատար նշանակուած ըլլալով, կ'աշխատի այժմէն գործադրել կտակին տրամադրութիւնները։

Կիպրացի

ԹՈՒՐՔԻԱՅԷՆ ԳԱՑՈՂ ՀԱՅԵՐՆ ԵՒ ՅՈՅՆԵՐԸ

Այս վերնագրով իր երկօրեայ [illegible] Նոյտարթին մէջ, Ճիժհուրէքթի [illegible] փոխան խմբագրապետը՝ Եօ[illegible] տի կը գրէ.—

Այն միջոցին երբ խնդրոյ առարկայ է Իսքէնտէրունի եւ Անթաքի[illegible] բուն անկախութիւնը, այդ [illegible] Հայերն ալ Թուրքերուն հետ [illegible] սին կը գործեն։ Ասիկա մեզ մղեց [illegible] նի մը խօսք ընելու Թուրքիայէն [illegible] նելու հարկադրուած Նախկին [illegible] մը հայրենակիցներու կեանքին [illegible] զգացումներուն մասին։

Մեր առաջին յօդուածին վերջեր[illegible] յիշած էինք հայ ընտանիք մը, [illegible] Մարսիլիոյ մէջ Թրքական [illegible] կ'ապրեցնէ։ Եթէ աւելցնենք որ [illegible] ընտանիքը Անթաքիացի է, աւելի [illegible] կը հասկնաք թէ Անթաքիոյ եւ [illegible] կայիՀայերը ինչո՞ւ հիմաթուրքերու[illegible] հետ կը քալեն անկախութեան [illegible] մէջ։ Արդէն, ըսի Անթաքիացի է [illegible] Թուրքը զոր Մարսիլիոյ այդ [illegible] նիքը իր սիրտին վրայ սեղմելու [illegible] սիճան չափազանց համակրանքով [illegible] տարած է տունը եւ պատուած ու [illegible] րամիրած է։

Ենաւ աւելորդ մանրամասնութ[illegible] մը չպիտի ըլլայ, եթէ աւելցնենք [illegible] եւ թէ Մարսիլիոյ այդ հայ գաղթ[illegible] կան տան մէջ Թուրք հիւրին [illegible] ցուած զուտ ալաթուրքա կերակուր[illegible] րուն մէջ կը գտնուէր նաեւ Անթ[illegible] քիոյ յատուկ կերակուր մը՝ հում [illegible] սով Էէօֆթէ ... Այդ ընտանիքին [illegible] մէն ալ մեր ընկերոջ յայտնուած [illegible] նէն անկեղծ զգացումն ալ սա եղած է

— Իբրեւ ինչք եւ կալուած՝ [illegible] չափ բան մը չենք ուզեր։ Ա՜խ, [illegible] նայինք անգամ մը երկիր (այսինքն Թուրքիա) դառնալ։ Ձենք անգիտա[illegible] նար որ անկարելի է ասիկա, բայց [illegible] տայայտենք անգամ սփոփանք մըն է մեզի համար։

Կարելի՞ է չզգալ ճակատագրի [illegible] խուր ցաւը եւ կարօտը այս ընտանի[illegible] քին, որ Մարսիլիոյ շրջակաները [illegible] քական մշակոյթը կ'ապրեցնէ, որ [illegible] բանսայի մէջ անգամ, իբրեւ [illegible] լեզու, Թուրքերէնը կը գործածէ, [illegible] կանաչ հօրմէն մինչեւ տղաքը։

Թուրքիայէն գացած Հայերուն [illegible] ծամանութեան պարագան այսպէս է եւ Յոյներուն ալ տարբեր չէ։ Յո[illegible] նաստան գացող Յոյները բոլորն [illegible] նոր կեանք մը հիմնած են եւ շատ [illegible] կ'աշխատին, բայց երբ յիշեն Թուր[illegible] քիան՝ իրենց նախկին երկիրը, [illegible] ւի աչքերուն մէջ կը շողայ կարօտ[illegible] գրախտի մը փայլուն պատկերը. [illegible] գանոնք կարծես խելայեղ վիճակի [illegible] կը մատնէ։ Երեւակայեցէք որ Ցիֆ[illegible] ընկերութիւնը ուղին ծախեր էր [illegible] յով Թուրք անթէլի ընկերութեան [illegible] տարիներով սատանձնած ատեն, Հայ[illegible] առած էր որ սակէ Թրքական երաժ[illegible] տութիւն պիտի տարածէ եւ այս [illegible] ով անթէլի գործեր պիտի ծախէ Յո[illegible] նաստանի մէջ։ Վստահ ըլլանք որ [illegible] հաստատութիւնըՈւրքիոյ զօրաւոր կայա[illegible] նը, սակէ տարածուելիք ազգային [illegible] դանակները ամէնէն աւելի արտասա[illegible] մանի մէջ պիտի ունենդրուին։ [illegible] անցեալ տարի, Պաղտատէն [illegible] հայրենակից մը որ ոչ Հայ է, ոչ [illegible] Յոյն, նամակով մը մեզմէ կը գանգա[illegible] տէր թէ չի կրնար լսել Թրքական [illegible] թեյը։

Անցեալ տարի, Աթէնք գտնուած [illegible]

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Կը յիշեմ որ Արաս - Կէօլը մեր ամէնէն առաջաւոր դիրքն էր ռուս - թրքական նախկին սահմանին վրայ։ Յաճախ մեր ձիաւորները Գալասաւայ լճի եզերքէն անցնելով՝ հեռաւոր հետախուզութիւններ կը կատարէին եւ մինչեւ իսկ կարմրախայտ որսալով գրաւած էնք օր մը։ Սակայն Քիւրտերն ալ մէկ երկու գիշերային յարձակում կազմակերպեցին այդ դիրքին վրայ։ Դիրքապահ վաշտը, Երուանդ Տէր Մարտիրոսեանի հրամանատարութեամբ, հերոսաբար պաշտպանուեցաւ։ Թուրքերը ուժեղանալով օր մըն ալ Մոլլակամարի վրայ յարձակեցան։

Այդ վայրի մեր պահակազօրքը յամառ կերպով պաշտպանուեցաւ։ Սաստիկ ձիաւորները թշնամին մինչեւ հեռաւոր տարածութիւններու վրայ հալածեցին, սակայն այնքան անպէտ եւ անհոգ գտնուելով գիշերային պահպանութեան առթիւ, թշնամին գիշերով Մոլլակամար մտաւ։ Սոյն ճակատի քանդուելով նահանջեցին եւ Կողբի ու Փիրլուի վաշտերը։

Կռիւներու պատկերը այսպէս տարօրինակ էր մեր ճակատի վրայ, այնպէս է որ կը տեսնենք թէ ինչ արագութեամբ որ գարնան սկիզբը մեր մէկ գումարտակը գրաւած էր ամբողջ Բարթողեան լեռնաշղթան մինչեւ Կողբ, նոյն արագութեամբ մէկ քանի ամիս յետոյ լքեցինք միեւնոյն ճակատը եւ ստիպուեցանք իջնել Իգտիրի դաշտը։

Սակայն Իգտիրի շուրջն ալ, թշնամին մեզի հանգիստ չձգեց։ Մասնաւոր ընդհարումներ տեղի ունեցան Գարակալէի կամուրջի շուրջ եւ աւելի թեժ կռիւները տեղի ունեցան Գարա - Գօյունլուի եւ Տէլիք Թաշի շրջակայքը, ուրտեղ թշնամին միշտ ճեղք կ'ընէր Իգտիր – Մարգարա գլխաւոր գիծը կտրելու։

Աչուն էր ...

Քիւրտերը շատ ուժեղ յարձակում մը գործեցին Գարա - Գօյունլուի դիրքերու վրայ։ Այդ շրջանը գտնուող Փիլոսի վաշտը յամառօրէն կը դիմադրէ։ Հրացանաձգութեան ձայները մինչեւ Իգտիր մեզի կը հասնին։

Այդ առեններ Սուրմալուի ճակատի ընդհանուր հրամանատարն էր գնդ. Մելիք - Մուրատեանը, ռուսական բանակի սպայ, տարիքը առած եւ յոգնած զինուորական մը։ Կը կանչէ ինծի եւ կը հրամայէ իրեն հետ միասին ժխնիլ(?) Մալաքլու թրքական գիւղը, այնտեղէն Թուրք պատգամաւորներ ուղարկելու համար կռուի վայրը հանդարտելու որ վերջ տան կռիւին։ Միամիտ մարդու գործ ...

Բոլորովին թերահաւատ եւ կասկածամիտ ստիպուած եղայ լսել զինքը։ Մեր զունդի կառքը նստած 20 վայրկեանէն հոն էինք։ Կառապան Օհաննէսին Վանեցի կարճ երիտասարդ մը — պատուիրեցի տանոց սարսանակէն դառ իրեն հետ վերցնել եւ հրացանը՛ Ես ալ տանոց ատրճանակով զինուած էի, իսկ մեր սիրելի զօրապետը ոչ իսկ գաւազան մը ունէր ձեռքին։ Գիւղի խոշոր հրապարակն ենք. Թաթարները հաւաքած իր գլխուն, Մելիք Մուրատեանը կը բացատրէ անոնց, թէ սխալ է իրենց հայրենակիցներու թշնամական ընթացքը՞ թէ հանրապետական կառավարութեան ենթարկուելով կրնան խաղաղ կերպով ապրիլ գիւղերը, եւ կը խնդրէ անմիջապէս 2 ձիաւոր ուղարկել դիրքերը հրաւիրելով թաթար - քիւրտ կռուողները կրակը ընդհատելու ... Օհանէսի հետ մէկ կողմ քաշուած, պատրաստ վիճակի մէջ կը սպասենք պաշտպանուելու, եթէ գիւղացիները ուզեն դաւադրութիւն մը սարքել։ Ժամանակը կ'անցնի, հրացանի ձայները հետզհետէ կը մօտիկնան ու ջղային նոպայ մը կը բռնէ զիս Օհաննէսին նշան կ'ընեմ կառքի վրայ բարձրանալու իսկոյն, Մելիք Մուրատեանի թեւէն կոպտօրէն քաշելով, կառքի մէջ կը հրեմ, ու Օհաննէսը ձիերը քառատրոփ կը քշէ։

Զարմացայ ուղղակի այդ մարդու անհոգութեան վրայ։ Թշնամին հետզհետէ դէպի Իգտիր կը մօտենայ եւ փոխանակ զինուորական կարուկ հրաման մը տալու, իր ժամանակը կը կորսնցնէ թաթար պատգամաւոր ուղարկելու ճակտա ... Մինչեւ օրս ալ կը զարմանամ թէ ինչպէս թաթարական այդ գիւղը երկու հայ զինուորականներս ազատ թողուց, չնայած որ նոյն գիւղը, կռուին խառնուելով ամբողջապէս պիտի նահանջէր դէպի Արաքս։

Իգտիր վերադառնալուն, մեր առաջին գործը եղաւ իսկոյն մեր ձիաւոր յիսնեակը ուղարկել Մալաքլուի մօտ բլուրը բռնելու եւ ամուր մնալու հոն մինչեւ որ հետեւակները հասնին։ Խաւարը իջած էր երբ Իգդիրէն զօրախոյացողներ վաշտերով հոսանքաղակելով Մալաքլուէն անցանք եւ Տէլիք Թաշ հասանք, ու հրացանաձգութիւնը դադրեցաւ։

Առաջաւոր պահակախումբեր կը տեղաւորենք թշնամիի ուղղութեամբ եւ կը սպասենք լուսնալուն, մեր գործողութիւնը շարունակելու համար։ Զինուորական արուեստն ալ իր աւանդը ունի։ Այդ այբուբենի ձայնաւոր տառերը կը կազմեն թշնամիի հետախուզութիւնները։ Յաջորդ օրուան կռուի յաջողութեամբ պսակուելու համար, անհրաժեշտ էր գիշերային հետախուզութիւն մը կատարել, ճշդելու համար թշնամիի բռնած դիրքերը եւ անոնց մօտաւոր ուժը։ Ուստի կը կանչեմ երկու խումբ, մէկը հետեւակ դէպի Գարա - Գօյունլուի ուղղութիւնը, իսկ միւսը, ձիաւոր ուղղակի Մարգարա տանող ուղղութիւնը զննելու համար։ Վերջին խումբին գլուխը կը կարգեմ Ուրանցի Մուրատը, իրեն հետ ընկերացնելով եւ Աշտարօն՝ փորձառու հայդուկ մը։

Կէս գիշեր է, գտնուինք ճամբու գծին եզր, զինուորական վերարկուս վրաս, կ'առնեմ ու կ'երկարիմ Տէլիք Թաշ պահակատունը։ Երկու ժամէն մեր հետապօտիչները կը վերադառնան։ Մուրատը կը հասնի մինչեւ Քիւրտերու բռնած կրակի մօտերը — խճուղիի վրայ — եւ կը ստուգէ անոնց բռնած գիծը. իսկ Գարա - Գօյունլուի ուղղութեամբ, ոչինչ ուշադրութեան արժանի։ Հետախուզութեան արդիւնքը գիշերանց մեզի մեր ռազմական ծրագիրը կազմել տուաւ, անհրաժեշտ էր պաշտպանողականի վրայ մնալ Գարա - Գօյունլուի ուղղութեամբ, եւ խճուղիի կողմէն յարձակում գործելով թշնամիի ձախ թեւէն շրջանիկ գործողութիւն մը կատարել ու ջանալ զայն նետել Կաճաճի հարթ հողամասին վրայ եւ ապա կեդրոնէն յառաջանալ մինչեւ Թաշ - Պուրուն։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(3)

հեցիս, 5—6 Թուրքերու հետ ճաշելու գացինք Քեֆաալիա, որ տեսակ մը ցամաքային մեծ կղզի մըն է։ Հազիւ կերակուր ապսպրած էինք, երբ սպասեակը հասկցաւ որ Թուրք ենք։ Անմիջապէս ուրիշ սպասեակներ ալ միացան անոր եւ չուտով յայտնեցին իրենց ինքնութիւնը.— Բոլորն ալ Թուրքիայէն գացած Յոյներ են։ Աստուած իմ, ան ի՜նչ սիրով եւ եռանդով սպասարկութիւն։ Անիւի նման կը դառնային մեր չուրջը։ Մարդիկը երբ հասկցան որ Թուրք ենք, ապրանք գտնող Մալրէզներու (Աֆրիկեցի) նմանեցան։ Քեֆաալիա չատ չէն մեծ կղզի մըն է, բայց ո՞ր կողմը կարելի է բաղդատել Իսթանպուլի ծովուն մեծ կղզին հետ ... Ըստոյ կայ աւելի այն վայրին, ուր ծնած մեծցած են։ Մենք Քեֆաալիոյ պանդոկին մէջ աշխատող նախկին Թուրքիացի յոյն կ. պօլսեցիներու մէջ տեսանք թէ ի՜նչ է նշանակէ բնիկերային ապրելակերպը, որ երկար տարիներու ընթացքին զանազան տարրեր իրարու հետ խառնած է։ Նախկին Թուրքիացի յոյն կարօտը յափշտակութեամբ մեզ Թուրքերէն հարցում մը։ Իսկ իր տուած պատասխանը «Էվէթ փաշաֆա»ն, այնպիսի չեռ մը ունէր, որ կարծես ամբողջ մարմինէն սարսուռ կ'անցնէր, այդ խօսքերը արտասանած ատեն։

Աթէնքի չրջակայ գաղթական Յոյները, Թուրք մը տեսած ժամանակ, անըմբռնելի ձգողութեամբ անոր կը փաթուին եւ անզուսպելի հաճոյք մը կը նկատեն անոր հետ խօսակցիլը։ Անոնց համար անգամ մը Թուրքիա կարենալ գալ՝ Երուսաղէմ հազար անգամ ուխտի երթալէն աւելի նուիրական բան մը դարձած է։

Կը խորհիմ թէ, Թուրքեւհելլէն միջեւ համաձայնութեան կնքումին մէջ, աշխարհագրական եւ քաղաքական նպատակներու կարգին, մեծ բաժին մը վերապահելու է նաեւ միջամէջ գացող Յոյներու սիրոյն եւ համակրանքին, զոր անոնք կը տածեն Թուրքիոյ հանդէպ, հակառակ ամէն բանի։ Մարդ կրնայ խորհիլ թէ հակառակը ճիշդ բնական է։ Ոչ, Թուրքիան չատ սիրող այդ մարդիկը համոզուած են թէ միայն համակրական յարաբերութիւններ կրնան հաստատուիլ իրենց հին եւ նոր հայրենիքներուն միջեւ եւ թէ անկէ տարբեր ձեւ մը գէչ պիտի ըլլայ։ Եւ ասիկա ամէն առիթով յայտնած են, կը յայտնեն եւ պիտի յայտնեն։

Տեսնելով իրապէս արտայայտ կապակցութիւնը զոր այս Հայ եւ յոյն նախկին հայրենակիցները կը ցուցնեն երկրին հանդէպ, հակառակ անոր որ հիմա հեռու են անկէ, մարդ կը սարսուի ըսելու թէ մեղք եղած է անոնց։ Կասկած չկայ սակայ. բայց այս տխուր վախճանին այսպէս իրականացումը նիւթական անհրաժեշտութիւն մըն էր ժամանակին եւ անկարելի էր տարբեր ձեւ մը խորհիլ։ Քիչ չատ հեռացած ըլլալով այն դէպքերէն որոնց պատմութիւնը տակն ու վրայ ըրին եւ նոր ձեւով մը կարգաւորեցին զայն, մենք հիմա կրնանք աւելի պաղարիւնութեամբ քննել կացութիւնը եւ մենք ալ, անոնք ալ, անսահման տխրութեամբ եւ վիչտով համակուած՝ ապուշ ապուշ կը դիտենք մեր իրականութիւնը։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԹԻՒԸ

Յունաստանի ազգ. տնտեսութեան նախարարութեան վիճակագրական սպասարկութիւնը վերջերս հրատարակած է հետաքրքրական հաշուետախտակ մը, որմէ երեւան կուգայ Յունաստանի բնակչութեան թիւն ու զարգացումը վերջին մէկ դարու ընթացքին.

Այս թիւերը, իրենց ընթացքով ու բարձրացումով, կը ցուցնեն Յունաստանի ժամանակակից ամբողջ պատմութիւնը, անոր հողերուն ընդարձակումը, երկրին յառաջդիմութիւնները եւ ցեղին կենսունակութիւնը, երբ հակառակ չարք մը աննպաստ պայմաններու՝ ծնունդները արձանագրած են չատ քաջալերական վերելք մը։

Վիճակագրութեան առաջին պաշտօնական թիւերը քաղուած են 1839ի մարդահամարէն։ Այդ տարին, Յունաստան ունեցած է 823.773 բնակիչ, իսկ ամենավերջին —1928ի— մարդահամարը ցոյց կուտայ 6.204.684 բնակիչ։ Այս երկու թուականներուն միջեւ, բնակչութեան աճումը տեղի ունեցած է հետեւեալ կերպով.

Տարի	բնակչութիւն
1839	823.773
1841	861.019
1843	915.059
1845	960.236
1848	986.731
1853	1.035.527
1861	1.096.810
1870	1.457.894
1879	1.679.470
1889	2.187.208
1896	2.433.806
1907	2.631.952
1913	2.084.500
1920	5.016.889
1928	6.204.684

Յունաստանի բնակչութեան թիւը ունի իր մասնայատկութիւնները։ Անոնցմէ մէկն է՝ այրերու չարունակական նուազումը։ Հետեւեալ հաշուետախտակը ցոյց կուտայ այս պատկերը 1861էն սկսեալ.—

Տարի	Այր %	Կին %
1861	51.73	48.27
1870	51.73	48.27
1879	52.45	47.55
1889	51.83	48.17
1896	52.05	47.95
1907	50.34	49.66
1920	49.74	50.26
1928	49.58	50.42

Ընտանիքներու թիւը 1861ին կը հասնէր 249.399ի։ 1920ին, ասիկա հասած էր 1.113.340ի։ Ընտանիք-գլուխ անձերու միջին թիւը կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը.—

1861ին	4.40
1870ին	4.38
1879ին	4.62
1920ին	4.44

Ծնունդները ցոյց կուտան թէեւ տկար, բայց յարաճուն բարձրացում մը։ Այսպէս, 1000 բնակիչի վրայ, 1861ի համեմատութիւնը 28.36% էր, մինչ ասիկա 1934ին բարձրացած է 31.[illegible]ի։

Ընդհակառակն մահերու թիւը, 1860ին 20.36%էն (1000ի վրայ), 1934ին, իջած է 15.05%ի։ Հետեւաբար, ծնունդներու եւ մահերու տարբերութիւնը ի նպաստ առաջիններուն եղած է 8% 1860ին եւ 16.19% 1934ին։ Արձանագրուած է նաեւ յաւելում մը ապօրինի ծնունդներու վրայ,— 1921ին 880ը, 1934ին բարձրացած է 2638ի.

Յունաստանի ամէնէն քիչ բնակուած վայրն է Անտիքայիրա կղզեակը՝ Կիկլատեան կղզեխումբին մէջ։ Իւրաքանչիւր 2 քառակուսի քիլոմեթրին կ'իյնայ 7 բնակիչ,— 3ը այր եւ 4ը՝ կին.

Ներկայիս 2.064.696 հոգի կ'ապրին քաղաքներու մէջ, 571.735 հոգի՝ գիւղաքաղաքներու եւ 3.568.253 հոգի՝ գիւղերու մէջ, ինչ որ քաղաքներու համար կը ներկայացնէ 33%ի համեմատութիւն մը։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻ ՄԸ ՈՃԻՐԸ

«Արմէնիա» (Պուէնոս Այրէս) կը գրէ, թէ յուսահատութենէն մղուած, սպանութեան եւ ինքնասպանութեան փորձ մը կատարեց Սարգիս Սահակեան անունով Հայ մը հետեւեալ պարագաներուն տակ.—

Սահակեան կ'աշխատէր Օնսէ, դեղարանի մը մէջ, եօթը տարիէ ի վեր։ Գործատէրը վերջերս սկսած էր գէշ աչքով դիտել զայն, անվերջ դիտողութիւններ ընելով։ Գիշեր մը կը պատուիրէ, որ աշխատանոցին ներքին դուռները գոց մնան, իսկ Սահակեան մոռնալով իր գործատիրոջ պատուէրը բաց կը ձգէ։ Յաջորդ առաւօտ, գործատէրը խստօրէն կը յանդիմանէ Սարգիսը, որ կ'առարկէ, թէ «միւս պաշտօնեաներն ալ դուռները բաց ձգելու մոռացումը ունեցած են, բայց նկատողութեան չեն արժանացած ու դուք միայն զիս կը տեսնէք»։ Ասոր վրայ գործատէրը աւելի զայրանալով Սարգիսին կը յայտարարէ, որ 15 օր գործ չունի իր աշխատանոցին մէջ։

Սահակեան հայհոյելով տուն կ'երթայ եւ վեց հարուածեան ատրճանակը առնելով կուգայ եւ երկու անգամ կը կրակէ գործատիրոջ վրայ։ Գնդակներէն մէկը կը վրիպի, իսկ միւսը գործատիրոջ ոտքէն թեթեւօրէն կը վիրաւորէ։ Ապա կը կրակէ դրագրուհիին վրայ, որ ծանր կերպով կը վիրաւորուի սրունքէն։ Յետոյ, երբ տասնորդը, ատրճանակը կ'ուղղէ իր բերանը եւ կը կրակէ։ Գնդակը սակայն կը չեղի իր բուն նպատակէն եւ գլխուն ձախ կողմը միայն կը քանդէ.

Ատրճանակին ձայնէն անմիջապէս ոստիկանները կը հասնին եւ երեքն ալ հիւանդանոց կը փոխադրեն։

Սահակեան ամուսնացած է եւ երկու զաւակներու տէր։ Ընտանիքը կը գտնուի Աթէնք (Ցիրա)։ Ծնած է Պուրսայ. 1929ին Պուէնոս Այրէս կը հասնի եւ համոզուցեալ Թաչկեանի բարեխօսութեամբ կը մտնէ այս գործին մէջ եւ հաւատարմօրէն կը ծառայէ եօթը տարի։ Իր ընտանիքը Աթէնք գտնուելով, ինքն ալ չատ անձուկ պայմաններով կ'ապրէր, ընտանիքին նիւթապէս օժանդակելու համար։

1931էն ի վեր կ'աշխատէր ընտանիքը մօտը բերել, բայց իր տիկնոջ ու զաւակներուն աչքերը տկար ըլլալով, զանոնք բերելու բոլոր փորձերը ապարդիւն անցած էին, ինչ որ երիտասարդը մղած էր ջղայնութեան եւ յուսահատութեան։

Ինչպէս գրագրուհիին, նոյնպէս եւ Սարգիս Սահակեանի վիճակը չատ ծանր է։

Հայ երգի օրը

Տարուան մէջ գրեթէ մէկ անգամ այս Օրն ալ իր տեղը ունեցաւ մեր չատ սիրելի տօներու կարգին, եւ ընթերցողները կը յիչեն անչուշտ, որ անցեալ տարի տրուած զոյգ համերգները ինչպէս խանդավառութեամբ ընդունելութիւն գտան ժողովուրդին կողմէ։

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը յառաջիկայ կիրակի եւս կազմակերպած է այս տարուան Հայ Երգի Օրը, յայտագիրը բացառաբար նուիրելով Կոմիտաս վարդապետի գործերուն, իր մահուան տարելիցին առթիւ յարգանքի ցոյց մը կատարած ըլլալու փափաքով, եւ միեւնոյն ժամանակ մեծ վարպետը նկատելով Հայ երգի ամենաբեղուն ստեղծագործ եւ մշակ արուեստագէտը։

Յառաջիկայ կիրակիի համերգին մէջ պիտի տրուին մեր ողբացեալ վարդապետի գործերէն մօտ 40 կտոր, 18 հատ խմբերգներով, զորս պիտի ղեկավարէ Գ. Գարթեւեան, 6 կտոր դաշնակով, 12 մեներգներով եւ 4 կտոր ալ թաւջութակի վրայ՝ օտար արուեստագիտուհիի մը կողմէ։

Համերգը ուրիշ նպատակ մը եւս կը հետապնդէ։ Այն է՝ գոյանալիք զուտ հասոյթը յատկացնել վարդապետին անտիպ գործերու հրատարակման։

Արդարեւ անհետացող արուեստագէտը իր ետին թողած բազմաթիւ ձեռագիրներ, որոնց մասամբ լոյս տեսան Կոմիտասեան յանձնախումբի ջանքերով, եւ վերջին պրակ մը— որ կը պարունակէ Հայաստանեան երգերը — լոյս կը տեսնէ չուտով։

Անցեալ տարի այս թուականներուն հասարակութիւնը կ'ողբար մեծ վարպետին դագաղին չուրջ։ Յառաջիկայ կիրակի կ'ենթադրենք որ նոյն ստուար բազմութեամբ ան պիտի երթայ տօնելու եւ յաւերժացնելու յիշատակը այն մեծ վարպետին, որ Հայ կեանքին նոր զարկ մը տուաւ ներարկելով անոր մէջ ազգային երգերու կենսատու ոգին։

Գնահատական խօսքեր ունինք այժմէն ուղղելու Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին եւ անոր ղեկավարին, որուն յղացումն էր Հայ Երգի Օրուան սահմանումը մեր տօներուն մէջ, մանաւանդ երբ նկատի առնենք որ երգչախումբի անդամները իչ մեծ զոհողութիւններով կը կազմակերպեն այսպիսի հանդէս մը։

Յառաջիկայ համերգին հրաւիրուած է Ֆրանսացի մեծանուն երգահան եւ քննադատ Charles Koecklin, որ հայ երաժշտութեան մասին ճառ մը պիտի արտասանէ հանդէսի ընթացքին, իսկ Գ. Զօպանեան փոքր դեկոյց մը Կոմիտասեան Յանձնախումբի գործունէութեան մասին։

Արուեստասէր

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՖՐԱՆՔԵՒՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Դաշնագրի փոփոխման կամ վերանորոգման համար բանակցութեանց կը ձեռնարկուի եթէ դաշնագրի գործադրութեան 20րդ տարիէն սկսեալ դաշնագիր երկու կառավարութիւններէն մին պահանջէ այդ։

ՅՕԴՈՒԱԾ 7. Ներկայ դաշնագիրը պիտի վաւերացուի եւ վաւերացումներու տեղեկացումը պիտի կատարուի անմիջապէս որ կարելի ըլլայ։ Վաւերացումը պիտի հաղորդուի Ազգերու Դաշնակցութեան։

Այս դաշնագիրը եւ գլխաւոր ու յարակից համաձայնագրերը ի զօրու պիտի գտնուին Սուրիոյ Ազգերու Դաշնակցութեան մուտքի օրուընէ սկսեալ։

ՅՕԴՈՒԱԾ 8 Ներկայ դաշնագրի ի զօրու գտնուելու օրէն սկսեալ Ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի ձերբազատուի Սուրիոյ նկատմամբ ստանձնած պատասխանատուութիւններէն եւ պարտաւորութիւններէն, համաձայն միջազգային որոշումներու եւ Ազգերու Դաշնակցութեան աքթերու տրամադրութեանց։

Այդ պատասխանատուութիւններն ու պարտաւորութիւնները իրենց գոյութեան պայմանաժամի լրումին, անմիջապէս (մեքենականօրէն) պիտի փոխանցուին սուրիական կառավարութեան։

ՅՕԴՈՒԱԾ 9. Ներկայ դաշնագիրը խմբագրուած է Ֆրանսերէն եւ արաբերէն լեզուներով, երկու բնագիրներն ալ պաշտօնական են, սակայն ֆրանսական բնագիրը վաւերական կը նկատուի։

Այն պարագային երբ ներկայ դաշնագրի գործադրութեան կամ մեկնութեան չուրջ վէճ ծագի, եւ երբ այդ վէճը կարելի չըլլայ վերջնացնել կողմերու ուղղակի բանակցութեանց միջոցաւ, երկու դաշնագիր կողմերը կը համաձայնին, Ազգերու Դաշնակցութեան պայմանագրին նախատեսած հաշտարարութեան եւ իրաւարարութեան մեթոտները կիրարկելու։

ԻՆՉՊԷՍ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԱԾ ԵՆ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ֆրանքեւսուրիական դաշնագրին մէջ փոքրամասնութեանց իրաւունքները պաշտպանուած են միայն հետեւեալ նամակով, որ ուղղուած է Սուրիոյ վարչապետին կողմէ մարդպանին.

— «Պատիւ ունիմ հաստատելու ձեր գերազանցութեան որ սուրիական կառավարութիւնը պիտի ապահովէ պահպանումը սուրիական սահմանադրութեան մէջ պայմանագրուած անհատներու եւ համայնքներու (communautés) ի նպաստ հասարակաց իրաւունքը եւ պիտի լիուլի գործադրէ իր այս երաշխաւորութիւնը»

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

«Այդ օրուան թուականը կրող նամակով մը, դուք բարեհաճեցաք ինծի հաւաստել թէ սուրիական կառավարութիւնը պիտի ապահովէ անհատներու եւ համայնքներու ի նպաստ հասարակաց իրաւունքի երաշխաւորութիւնները եւ պիտի լիուլի գործադրէ զանոնք։

Ես պատիւ ունիմ ստացած ըլլալու այդ ազնիւ հաղորդագրութիւնը եւ կը յայտնեմ չնորհակալութիւնս ձեր գերազանցութեան, անոր պարունակած բանձնառութեանց համար»։

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

ՅՕԴՈՒԱԾ 1. Սուրիական կառավարութիւնը, Ֆրանսական իշխանութեանց տեղը բռնելով իր պատասխանատուութեան ներքեւ կ'առնէ կազմուած զինուորական ուժերը, անոնց յարակից ծախքերուն ու պարտաւորութիւններով։

ՅՕԴՈՒԱԾ 2. Սուրիական զինեալ ուժերը պիտի պարունակեն առնուազն հետեւակ զօրաբաժին (division) մը, հեծեալ գումարտակ (brigade) մը, եւ համապատասխան սպասարկութիւններ.

ՅՕԴՈՒԱԾ 3. Ֆրանսական կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ Սուրիոյ Հանրապետական կառավարութեան տալու, իր խնդրանքին վրայ, հետեւեալ դիւրութիւնները որոնց առթած ծախքերը կը վճարէ սուրիական կառավարութիւն.

Ա. Սուրիական կառավարութեան տրամադրել զինուորական առաքելութիւն մը իր բանակին, քաղաքապահ զօրքին (gendarmerie), ծովային կամ զինուորական օդային ուժերուն համար։

Այս առաքելութեան դերը, կազմութիւնը եւ կանոնադրութիւնը պիտի որոշուին երկու կառավարութեանց համաձայնութեամբ, դաշնագրին գործադրութենէն առաջ։

Երկու դաշնագիր Բարձր Կողմերու բանակներուն միջեւ ուսուցումի եւ մարզումի համանմանութիւնը բաղձալի ըլլալով, սուրիական կառավարութիւնը յանձն կ'առնէ պաշտօնի կոչել միմիայն Ֆրանսացիներ իբրեւ մարզիչ կամ մասնագէտ։

Մարզիչները կամ մասնագէտները պիտի կրնան ուղուիլ Ֆրանսական կառավարութենէն եւ վարչական ու կարգապահական տեսակէտով կախում պիտի ունենան զինուորական առաքելութեան պետէն, Ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուցիչին ուղղուած եւ անոր կողմէ ընդունուած խնդրանքին վրայ։

Ֆրանսական զինուորական առաքելութեան սպաները կրնան կանչուիլ՝ ժամանակաւոր կերպով վարելու սուրիական զինեալ ուժերու գործօն հրամանատարութիւնը։

Այս պարագային, այս սպաները կախում պիտի ունենան միութեան բնականոն հրամանատարութենէն, իրենց վստահուած հրամանատարութեան կիրարկումի բոլոր հարցերուն մէջ։

Բ) Առաջուց Ֆրանսական վարժարաններուն, մարզումի կեդրոններուն կամ զօրամասերուն մէջ կամ Ֆրանսական ռազմանաւերու վրայ՝ սուրիական զինեալ ուժերու այն ամբողջ պաշտօնէութեան զոր սուրիական կառավարութիւնը յարմար պիտի դատէ մարզել տալ Սուրիայէն դուրս. հասկնալի է, սակայն, որ սուրիական կառավարութիւնը ազատ պիտի ըլլայ այս պաշտօնէութեան անդամները զրկել ուրիշ որ եւ է երկիր, եթէ վերոյիչեալ Ֆրանսական դպրոցներն ու մարզումի կեդրոնները ի վիճակի չըլլան զանոնք ընդունելու։

(2)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (22)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Գերմանացին միեւնոյն ժամանակ խենթի պէս սիրահարած էր աղջիկներէն մէկուն, բարեբախտաբար այդ մէկը ինթէլլիճընսի գործակալին նախընտրածը չէր։

Սմիթհ գաղտնիքը կը յայտնէ իր "սիրած աղջկան" Մառիին։

— Անպէս մը ձեւացուր որ զիս չես սիրեր, բայց վստահութիւն ունեցիր իմ վրաս։ Ես ընկերուհիդ՝ Իվօնին հետ պիտի սիրաբանիմ եւ պիտի աշխատիմ որ ան իր գերմանացի սիրահարէն առնէ ծածկագիր բառարանին մէկ օրինակը։

Համաձայն այդ ծրագրին, Իվօն կը մտերմանայ Գերմանացիին հետ։

Իր խօսակցութիւններուն ընթացքին հետզհետէ կը հասկցնէ անոր որ անձնիկ գիտութիւնը հետաքրքրական ժամանց մըն եղած իրեն եւ իր եղբօրը համար ու երկուքն ալ ուրախ պիտի ըլլան եթէ սպան, իբրեւ մասնագէտ, նորութիւններ սորվեցնէ իրենց։ Այս հաղորդքրթութիւնը կը փայփայէ խնդնասիրութիւնը երիտասարդ Գերմանացիին որ ահա կը սկսի մանրամասն տեղեկութիւններ տալ աղջկան՝ իր աշխատանքներուն մասին եւ անգիտակցաբար կը պատասխանէ անոր հարցումներուն։ Աւելորդ է ըսել, որ այդ հարցումները կու գային 'Սմիթհ'էն։ Այսպէսով քանի մը շաբաթ վերջը միամիտ զինուորականը իր սիրուհիին պատմած էր ծածկագիր բառարանի սիսթէմին բոլոր գաղտնիքները։ Աղջիկը իր սորվածները նոյնութեամբ կը հաղորդէր մեր գործակալին որ չնորհիւ իր բացառիկ յիշողութեան, անմիջապէս գրի կ'առնէր զանոնք։ «Բառարանը» պատրաստ էր արդէն, կը մնար Պելճիքայէն հեռանալու հարցը որ ամէնէն վտանգաւոր մասն էր իր առաքելութեան։

Աղջիկը գերմանական համազգեստ մը կը ճարէ իրեն։ Եղբայրը կը գտնէ հրացանը ու այսպէս ծպտուած՝ Սմիթհ կը հեռանայ մայրաքաղաքէն՝ բառարանը դաշնակիցներու սպայակոյտին հասցնելու համար։

Հազիւ տեղը քաղաքին փողոցներէն դուրս նետած էր երբ գերման զինուորական ոստիկանութիւնը կը պաշարէ ծանօթ սրճարանը՝ ձերբակալելու համար անթելի սպասարկութեան գերմանացի մասնագէտները որուն յաճախադէպ այցելութիւնները այդ ժամադրավայրէն ներս՝ կասկած արթնցուցած էին, ոստիկանութիւնը անոր առուէրին կը հետեւէր քանի մը օրէ ի վեր։

Երկու աղջիկներն ու հիւանդկախ եղբայրը հարցաքննութեան կ'ենթարկուին եւ խուզարկութիւն կը կատարուի իրենց տանը մէջ։

— Ո՞ւր է ձեր բարեկամը, կը հարցնեն ոստիկանները։

— Մե՞նք ինչ գիտնանք, կը պատասխանէ Մառին. չէի ճանչնար զինքը, ոչ ազգութիւնը ծանօթ էինք, ոչ ալ իր զբաղումին. եղբօրս ընկերն էր, իսկ բարեկամուհիիս սիրահարը. այդքան։

— Իրա՞ւ, կ'ընդմիջեն խորամանկ ոստիկանները. լաւ, մենք կրնանք ձեզի ըսել թէ ո՞վ էր ան— բանակէն փախած զինուոր մըն էր եւ դուք թաքստոց տուեր էք իրեն այսօրէ...

Այդ սպառնալից բառերուն ազդեցութիւնը չատ էր Մառիին եղբօրը համար։ Սարսափելի մտածումը թէ գաղտնիքը երեւան ելած կրնար ըլլալ, մահացու հարուած մը կ'իջեցնէ անոր այլապէս տկար սրտին ու երիտասարդը անչունչ գետին կը տապալի։

Իրականին մէջ ոստիկանները ոչինչ գիտէին մեր գործակալին ինքնութեան մասին։ Գերմանացի սպան չէր ուրացած թէ սրճարանին կանոնաւոր յաճախորդներէն էր, բայց միեւնոյն ատեն չէր ալ խոստովանած իր անգաղտնապահութիւնը

Այդ հարցափորձէն յետոյ Մառին ու Իվօնը կը ձերբակալուին «փախստական զինուոր մը պաշտպանած ըլլալու» ամբաստանութեամբ եւ բանտարկութեան կը դատապարտուին գերման զինուորական իշխանութեանց կողմէ։ Ի՞նչ փոյթ, սակայն, այդ անարդար վճիռը. չէ՞ որ անոնք կարեւոր ծառայութիւն մատուցած էին իրենց հայրենիքին։ Եղբայր մը ու բարեկամ մը կորսնցուցած էին, բայց միաժամանակ փրկած էին կեանքը այն երիտասարդին զոր երկուքն ալ կը սիրէին։ Չկար աւելի մեծ մխիթարութիւն մը անոնց համար։

Դժբախտաբար տկարակազմ Իվօնը չկրցաւ տոկալ բանտի տանջանքներուն. հետզհետէ հալեցաւ իր խցիկին մէջ եւ հիւծախտը գերեզման տարաւ զայն։ Մառին ազատ արձակուեցաւ Զինադադարին։ Գերմանացի սպան պատերազմի դաշտը ուղարկուեցաւ իր ձերբակալութենէն անմիջապէս յետոյ եւ խրամներուն մէջ զոհ գնաց յանուն այն հայրենիքին որուն յիմարօրէն դաւաճանած էր։

Իսկ դաշնակիցներու գաղտնի սպասարկութեան անվեհեր գործակալը ծածկագիր-բառարանը հասցուց մեր սպայակոյտին։ Հիմա հարաւային Ամերիկա է ան իր պաշտօնակ Մառիին հետ որուն հետ ամուսնացած է։

ԳԼՈՒԽ 9

ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ ՄԷՋ ԻՆՉ ԴԵՐ ԿԱՏԱՐԵՑԻՆ ՍՈՒԶԱՆԱՒԵՐԸ ԼՈՐՏ ՔԻՉՆԸՐ ԾՈՎԱՄՈՅՆ

Տարտանէլի արշաւանքին ատեն չատ դժուար էր կարեւոր տեղեկութիւններ ստանալ թշնամիին մասին։ Սակայն եւ այնպէս դաշնակիցներու սուզանաւերը անգնահատելի ծառայութիւններ մատուցին մեր դատին՝ յարձակում գործելով Թուրքիոյ ծովային հաղորդակցութեանց ճամբաներուն վրայ։ Այնքան մեծ էր անոնց յաջողութիւնը այդ տեսակէտէն որ պահ մը թրքական բանակը չկրցաւ ոչ անօթեղէն, ոչ ալ ռազմանիւթ ստանալ. ամբողջ թերակղզիին վրայ միայն հարիւր մղոն երկարութեամբ նեղ ճամբայ մը մնացեր էր Թուրքերուն ձեռքը եւ այդտեղէն անոնք գոմէշի սայլերով ուտելիք կը փոխադրէին իրենց զինուորներուն։ Մեր զրահաւորներուն թնդանօթները կրնային քարուքանդ ընել նոյն իսկ այդ ճամբան։

1914ի հոկտեմբերին դաշնակիցները գիտէին որ թշնամին՝ ականներու խիտ ցանցով մը փակած էր նեղուցը։ Հակառակ ասոր, անգլիական E.15 սուզանաւը կրցաւ ներս մտնել եւ Գոլտոյ նաւահանգիստին մէջ ընկղմեց թրքական «Մէսուտիէ» զրահաւորը։ E.15 առաջին պատերազմական նաւն էր որ Թուրքիա կը մտնէր հինգ հարիւր տարիէ ի վեր։ 1915ի ապրիլ 25ին երբ մեր բանակը ցամաք կ'ելլէր Տարտանէլի մէջ, աւստրալիական A.E.2 սուզանաւը նոյնպէս ճեղքեց ականներու այդ ցանցը եւ ցամաք հանեց մեր գաղտնի սպասարկութեան գործակալներէն մէկը. սուզանաւը ամբողջ 5 օր թափառեցաւ Մարմարայի մէջ ընկղմելով բազմաթիւ փոխադրանաւեր։

(Շար.)

դրուած ըլլալու, քանի որ դեռ պաշտօնական թարգմանութիւնը եղած չէր, առջեւը դրուած էր։

Ահաւասիկ իր պահանջածին կարեւոր մասերը.—

«Կառավարութեանս քաղաքականութիւնը կը շարունակուի հիմնուած մնալ Ազգերու Դաշնակցութեան սկզբունքին վրայ։ Կառավարութիւնս կը փափաքի որ ժընեւի կազմակերպութիւնը ամրապնդուի, որ կարենայ ծառայել միջազգային վէճերու խաղաղ կարգադրութեան։ Այս մասին արդէն ծրագիր մը յանձնուած է ազգաժողովին։ Կառավարութիւնս կարելին պիտի ընէ Եւրոպայի խաղաղեցման համար եւ պիտի ջանայ յաջողցնել Լոքարնոյի հինգ պետութեանց հաւաքումը։

Նախարարները, պահելով Սպանիոյ հանդէպ ոչ-միջամտութեան համաձայնութիւնը, պիտի ջանան ամէն առթիւ մեղմել տառապանքը եւ նուազեցնել մահերու թիւը այս դժբախտ երկրին մէջ։

Կը յուսամ որ Եգիպտոսի հետ կնքուած դաշինքը այս տարի կը վաւերացուի խմ կողմէս եւ Եգիպտոսի թագաւորին կողմէ, ինչ որ թոյլատու պիտի ըլլայ իրականացնելու ուղղամիտ գործակցութիւն մը մեր երկու կառավարութեանց եւ ժողովուրդներու միջեւ, որոնց ճակատագիրը անբաժանօրէն կապուած է հասարակաց շահերով եւ նպատակներով։

Նորապէս կը ցաւիմ Պաղեստինի մէջ պատահած ծանր խռովութիւններուն համար որ մեզ ստիպեց օգնական զօրք ղրկելու։ Ուրախ եմ որ վերջերս գոյացաւ բարելաւում մը եւ Արքայական Յանձնաժողովը զոր անուանեցի, կը մեկնի այս շաբթու Անգլիայէն, իր քննութեան ձեռնարկելու համար։ Կը յուսամ որ այս շատ կնճռոտ հարցերու քննութիւնը արդար եւ տեւական կարգադրութեան մը պիտի յանգի։

Նախարարներս եզրակացուցած են որ օրէնսդրական արգիլումի դրութիւնը պէտք է փոխուի այն ձեւով որ աւելի ազդու դառնայ այն մարդոց եւ կազմակերպութեանց դէմ որ հանրային անդորրութիւնը կը խանգարեն։ Օրէնք մը պիտի ներկայացուի ձեզի այս մասին, առանց խանգարելու խօսքի եւ ժողովներու ազատութիւնը։»

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ վ. ռամեան, Ռզօ, Մուրատ եւ Արդութեան խումբի ընկերները այս շաբաթ իրիկուն ժամը 9ին Ակումբին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։

ԱՆԻԷՌ — Գուա-Քոլոմպի Արամ ենթակոմիտէի ընկերական ժողովը այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։

ՊՕՆՎԻՍ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը այս շաբաթ իրիկուն սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ
Դասախօսական ժողովներ

ԶԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ Նոյ. 5ին, երեկոյեան ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ։

Վիրոյիշեալ ժողովներուն պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Թէյասեղան

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Այս Շաբաթ իրիկուն ժամը 8էն մինչեւ կէս գիշեր ԳԱՄԱՒԻՌԶԵԱՆԻ սրահին մէջ, Rue de la Defense, Իսի-լէ Մուլինօ

Գեղարուեստական բաժին անդամուհիներու կողմէ։

Դուլսերու մասնակցութիւն՝ մեծերու 3 ֆրք. փոքրիկներու 2 ֆրք.

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN — Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ԴՈՒՆԱՏԵՍԻ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Indéfrisableի Դրդ ցուցադրաը (démonstration) տեղի պիտի ունենայ այսօր հինգշաբթի իրիկուն ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7, Rue Bernardin, Paris (5). Անդամ եւ ոչ անդամ բոլոր արհեստակիցներէն կը խնդրուի օգտուիլ այս բացառիկ առիթէն։

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԱԿԱՆ Հայր. Միութեան Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր անդամներն ու համակիրները կը հրաւիրուին տարեկան ընդհ. ժողովի, որ տեղի պիտի ունենայ 8 նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, Ֆլորիս Ճոշարաանին մէջ, 61, Rue Mr. Le Prince:

Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր հարցեր։

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ կ խաչի Փարիզի մասնաճիւղին հայերէնի եւ հայոց պատմութեան դասընթացքը կը վերաբացուի այսօր հինգշաբթի առաւօտ ժամը 9ին, Maison Mutualité, 24 rue St. Victor։ Նախօրօք արձանագրուիլ հետեւեալ հասցէին մէջ Դըլըթեան, 5 rue Mayran, Փարիզ, հեռաձայն՝ Trudaine 46 52 Այս տարի աշակերտներէն կը գանձուի 4 ֆր. ամիսը, ծախսերու համար. Ընտանիքի մը մէկէ աւելի երախաներու համար փոխնաւոր զեղչ։ Դպրոցը տեղի կ'ունենայ ամէն հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9—12։

ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ Միութեան տարեկան ընդ. ժողովը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 1ին, Մառի Նուպարի հաստատութեան մէջ։

Ժողովը ընտրեց 1936 1937 տարեշրջանի նոր վարչութիւնը։ Նախագահ՝ Թիւրաքեան. Փոխ նախագահ՝ Սարգիսեան. Ատենադպիր՝ Դարբինեան, Գանձապահ՝ Օր. Գույումճեան, Խորհրդական անդամ՝ Բալթիքեան։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (149)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Հայրիւ հաւասարակշռութիւնը պահելով ան կրցաւ ոտքի վրայ մնալ, երբ կառքը այնքան յանկարծակի ցնցումով կանգնեցաւ։ Անմիջապէս վար ցատկեց կառքէն ու մօտեցաւ պատին։ Հեռուէն հրացանաձգութիւնը խապառ դադրած էր։ Զարմանալի լռութիւն մը տիրեց.

Մաթոսն ու Վահէն, պատահած ձախողանքէն ընկճուած, այլեւս ուրիշ բան մը չունէին ընելիք, եթէ ոչ փախչիլ եւ իրենց հետքը կորսնցնել։ Քարքարոտ բլուրի խաւէն անցնելով՝ անոնք ինկան հեռաւոր այգիներու լաբիւրինթոսին մէջ, որ մինչեւ Փարաքարի մօտերը կը հասնէր.

Վարդանը եղած տեղը քարացածի նման մնաց։ Անսպասելի ձախողանքը այնպէս շշմեցուցեր էր զինքը, որ հոգեպէս ընկճուած, նոյնիսկ չկրցաւ մտածել իր աւելի քան վտանգաւոր կացութեան վրայ։ Գրեթէ ոտքին տակ դաւուողներէն մէկն ու մէկը եթէ աչքը վեր բարձրացնէր ու տեսնէր զինքը՝ հրացանը ձեռքը ծառի մը ճիւղերուն մէջ պահուած, այդքանը արդէն պիտի բաւէր գնդակով մը զինք վար բերելու։

Երկու ձիաւորներէն մէկը՝ ձիէն վար ցատկելով վազեց ճամբուն վրայ երկնցող ընկերոջը մօտ։ Մարդը մեռած էր։ Թուխ կառապանը բարձրաձայն արտասուելով կ'աշխատէր ինկած ձիու տակէն խամութը (կազմուածքը) դուրս բերել։ Գոնտոլովսկին, սարսափահար պատրաստ բռնած, կանակը տուած էր պատին ու կառաքութենէն ծանր ծանր հեւալով տամներու արանքէն կը սուլէր.

— Ես էդ արմեաշկաններու մէջը... Ես անոնց ցոյց կուտամ,— մէկի տեղ տասը հատը չան սատակ պիտի ընեմ. Սրիկաներ ... իմ վրայ ձեռք բարձրացնել... ես էնոնց ...

Թիք ... Թիք ... իրարու չփուող պողպատի հանած մեղմ ձայնին վրայ՝ կառապանը գլուխը վեր վերցուց։ Առաջին բանը որ աչքին հանդիպեցաւ Վարդանն էր։ Տղան քիչ առաջ ծռած՝ հրացանը ուղղած էր Գոնտոլովսկիի գլխուն։

Զգացած սարսափէն թէեւ կառապանը ձայն իսկ չկրցաւ հանել, բայց Գոնտոլովսկին անոր դէմքէն կռահելով, որ եւեւը ինչ որ բան կը կատարուի, բնազդօրէն քայլ մը ետ ցատկեց՝ գլուխը վեր բարձրացնելով։ Հազիւ տասը ոտք բարձրութենէ մը հրացանի մը խողովակը գլխուն վրայ կախուած էր։ Տեսնելն ու հրացանի երկու փողերէն ծուխի եւ բոցի ժայթքումը մէկ եղաւ։ Եղան մը նման Գոնտոլովսկին տապալեցաւ գետին։ Այդքան մօտէն կրկնակ խողովակներու մանր արճիճները գանկը փշրած էին եւ ուղեղը թանձր ցեխի մը նման ցրուած չորս բոլորը։

Վարդանին կը թուէր, թէ այս բոլորը երազի մէջ կատարուեցաւ։ Զէր յիշեր, թէ ի՛նչպէս ձգանները բարձրացուցած էր, նշան առած ու կրակած։ Բայց երբ Գոնտոլովսկին չանթահարուածի նման գետին փռուեցաւ, անճանաչելի մտաիոյթ մը դարձած, Վարդանը վայրենի աղաղակ մը փրցուց եւ ճիւղէ ճիւղ ցատկելով վար թռաւ եւ այգիի թումբերու վրայէն սկսաւ փախչիլ դէպի վեր, դէպի վեր, դէպի հեռուն երեւցող Ղուբը։

Հազիւ ոտքերը գետին կը դպչէին։ Երիտասարդ ու կորովի Վարդանը եղնիկի նման ցատկելով կը վազէր։ Շուտով հեռանալու, ազատուելու բնական զգացումը այդ պահուն այնքան զօրեղ էր իր մէջ, որ վազելու ժամանակ հազիւ թէ ոտքի կոխածները կը տեսնէր։ Ազատուելու բնազդական ցանկութիւնը ոտքերուն թեւ տուած էր, եւ ոչ իսկ լսեց, որ երկու անգամ կրակեցին ետեւէն։

Առաջին երկու գնդակները պարապը անցան։ Հազիւ քանի մը քայլ մնացեր էր որ Վարդանը պատին հասնէր։ Լեռնական երիտասարդըմնաց քով նըշան բռնեց ու արձակեց հրացանը։ Վարդանը, մինչեւ այդ՝ ոչ հալածողէն եւ ոչ ալ արձակուած գնդակներէ լուր ունէր, յանկարծ աջ ձեռքի վրայի կողմը, փափուկ մսին մէջ սուր խայթոց մը զգաց ու զարմանալի կերպով միայն այդ պահուն լսեց հրացանի գոռոցը։

Զգաց որ զարնուած է։ Ով գիտէ, թերեւս մահացու կերպով։ Այս միտքը սարսափեցուց ու յանկարծ ջլատեց կորովը։ Վարդանին այնպէս թըւեցաւ, որ աջ կողմը յանկարծ մեռնելու վրայ թմրած է։ Գլուխը պտոյտ կուգայ։ Կեցած տեղը ծանրօրէն օրօրուեցաւ, ու յանկարծ գլխիվայր ինկաւ երկու թումբերու արանքը գտնուող փոսին մէջ։

Անկման հետեւանքով, ցաւ մը սթափեցուց Վարդանը։ Ինկած ժամանակ գլուխը զարկած էր որթատունկի հաստ կոճղին, ու ճակատի մորթը սկրթուած։ Երբ ցաւէն անմիջապէս ուշքի եկաւ, առաջին բնազդական շարժումը եղաւ ոտքի ցատկել ու փախչիլ։ Բարեբախտաբար ինքզինք ժամանակին պահեց։ Հրացանը քայլ մը անդին ինկած էր։

Դատարկ փամփուշտները հանելով նորեր տեղը լեցուց։ Զգուշութեամբ գլուխը վեր բարձրացնելով որթատունկի տերեւներու արանքէն, չորս բոլորը դիտեց։

Լեռնականը, անշեղ խփող որսորդի մը վստահութեամբ, հրացանը ուսը նետած նեղ ճամբայով մը կը մօտենար Վարդանի կողմը, իսկ հեռուն պատի վրայ բարձրացած ընկերը վար կ'իջնէր երիտասարդին հասնելու համար։

Ուրիշ ճար չկար։ Հրացանը վեր բերաւ Վարդանը ու լեռնական երիտասարդի ոտքերուն նշան բռնելով կրակեց.

— Նարապպիմ,— ցաւէն գոռալով երիտասարդը երեսն ի վար ինկաւ ու հեծեծալով սկսաւ գալարուիլ գետնի վրայ։

Վարդանը, կարծես զսպանակէ մը մղուած, ոտքի ցատկեց, վազեց դէպի պատը ու վեր մագլցելով ինքզինք նետեց միւս այգին, որ նեղ եւ երկար այգի մըն էր։ Առաջին պահուն, անտանելի ցաւ մը կը զգար Վարդանը կարծես աջ ոտքի ջիղերը կը քաշուէին արգիլելով վազքը, բայց բաւական տեղ վազելէ վերջ, ցաւ, թմրութիւն բոլորովին մոռցաւ, կարծես վիրաւորուած իսկ չըլլար։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՓՆՏՌԵՑԷՔ ԵՒ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ»

Փարիզի եւ Եւրոպայի Յառաջի ցրուիչ

Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԷ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 6 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 6 NOVEMBRE 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3263

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅՈՑ ԵՐԿՊԱՌԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

ՌԱՄԿԱՎԱՐ — ՀՕԿ ԽՄԲԱԿԻՆ ՍԱԴՐԱՆՔՈՎ — ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐԵՆՑ ԻՍԿ ԲԵՐՆՈՎ

ԽՄԲ.— Առանձին խմբագրականով մը ներկայացուցինք Ռամկավար - Հօկ խառնիճաղանճին ազգադաւ դիրքը՝ ճախողեցնելու նպատակով Ամերիկայի Հայոց ազգային միասնականութեան համար Ռուբինի փորձած ձեռնարկը։ Այժմ Ռամկավարները իրենք են որ կը պատմեն ատիկա,— պատմութիւնը կը քաղենք Պոսթընի ռամկավարներու պաշտօնաթերթէն, Պայքար, 15 հոկտ.—

Ըստ «Պայքար»ի, ամերիկահայ գաղութի համար «երջանկաւոր թուական մը» եղած է Հոկտեմբեր 10—11 թուականը, երբ «Ամերիկահայ Երեսփ. Ժողովը» գումարուեր է եւ մերժեր կաթողիկոսական նուիրակին առաջարկը։

Ժողովը գումարուած է Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ, նախագահութեամբ «յանձնըրը արմայ» Գալֆայեան եպիսկ.ի եւ ատենապետութեամբ Հ. Հայկէշեանի։

Տեղի ունեցած է «հաշուետուութիւն» անշուշտ գործուած չարիքներու եւ պառակտումի աշխատանքներուն մասին։ Կարդացուած են կաթողիկոսական կոնդակներ, մէկը նուիրակին ուղղուած՝ որուն կ'ըսուէր անոր բացարձակ լիազօրի հանգամանքը եւ ամէն կարգի իրաւասութիւն կը շնորհէր գաղութի հայերու ազգ. եկեղեցական գործերը կարգադրելու՝ համաձայն իր տեսութեան եւ դատողութեան»։

Հոկտեմբեր 11ի Բ. նիստին կաթողիկոսական «լիազօր» նուիրակը խօսք առած եւ «հետեւեալ պատգամները» տուած է, թէ ինք եւ կաթողիկոսը.

1.— Սրտի անհուն կսկիծով կը դիտեն մասնաւորապէս Ամերիկահայ գաղութի մէջ տիրող երկպառակութիւնը եւ թէ մտահոգ են որ բոլոր խաւերու եւ հերձուածներու, մինչեւ իսկ ընտանեկան յարկերէն ներս տիրող այս անհամաձայնութիւնները ակնթարթ պիտի դադրին Ազգին.

2.— Թէ ինք լիազօրուած է կաթողիկոսէն խաղաղութեամբ, իմաստութեամբ եւ զգաստութեամբ կարգադրելու Ամերիկահայութեան ազգային ներքին խնդիրները եւ իր ցանկութիւնն է արդիւնաւորել իր այս առաքելութիւնը Ամերիկահայութեան մէջ, խաղաղօրէն կարգադրելով տիրող անհամերաշխութիւնը։ Եւ առ այս, ինքը իր լիազօրի հանգամանքով յաւելեալ միջոցը ... է գործադրել հետեւեալ կէտերը.

Ա.— Զորս տարուան համար կամովին կը հրաժարին Ազգ. Երեսփ. Ժողովը.

Բ.— Եւ Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը իր յարակից խորհուրդներով.

Գ.— Զորս տարուան շրջանի մը համար կազմել չէզոք տարրերէ բաղկացեալ Կեդր. Վարչութիւն մը, որուն կ'ենթարկուին եկեղեցւոյ հետ կապուած բոլոր հաստատութիւնները եւ գործերը.

Դ.— Հայ. Առաք. եկեղեցիներէն դուրս վտարել այն նախկին հոգեւորականները, որոնք կաթողիկոսէն եւ Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ կարգալոյծ հռչակուած են.

Ե.— Մեղայագիր ստորագրել տալ եւ գրաւոր խոստում առնել կարգապահութեան եւ օրինապահութեան՝ այն հոգեւորականներէն, որոնք վերին իշխանութիւններէ կախակայուած են, բայց տակաւին կը շարունակեն հոգեւոր արարողութիւններ կատարել, եւ դանոնք ընդունիլ Հայ. Առաք. Եկեղեցիէն ներս.

Զ.— Այժմ ըմբոստ տարրերու ձեռքը գտնուած բոլոր եկեղեցիներն ու դպրոցները միացնել ... եկեղեցիներու եւ դպրոցներու.

Իր այս ծրագիրը պարզելէ ետք,— կը գրէ «Պայքար»— նուիրակը, ծայրայեղ յուզումով եւ փղձկած շեշտերով խնդրեց ժողովականներէն որ ի սէր ազգային համերաշխութեան, ի սէր եղբայրակցութեան, Ամերիկահայ գաղութի ներկայացուցիչները օժանդակեն իրեն իր այս ծրագիրները գործադրելու, որ ինքն ալ պսակուած տեսնէ իր առաքելութիւնը եւ խաղաղ սրտով վերադառնայ Էջմիածին։

Նուիրակը հազիւ թէ իր զեկոյցը լրացուցած, բոլոր սեղաններէն գրեթէ զարմանալէ մղուած պէս մէկ շարժումով վեր բարձրացան բոլոր ձեռքերը, առաջին խօսքը իրարմէ խլելու փութկոտութեամբ։ Ժողովականներու մեծագոյն մասը արտայայտուեցաւ հակիրճ կերպով եւ արտայայտեց իր պատկանած միութեան վճռական բաղձանքը։ Բոլոր երեսփոխաններու միահամուռ բաղձանքը կարելի է ամփոփել հետեւեալ գլխաւոր կէտերուն մէջ.—

1.— Նահատակ Դուրեանի արիւնը դեռ չէ ցամքած ժողովրդեան սրտին մէջ եւ երբեք պիտի չցամքի։

2.— Ըմբոստ տարրը երբեք ընդունակ չէ իր խռովարար ընթացքէն հրաժարելու, եւ Ազգը երբեք չի կրնար վստահիլ կոկորդիլոսի արցունքներու։

3.— Հայրապետանուաշ եկեղեցիները եւ դպրոցները վերջին երեք տարիներու շրջանին ցոյց տուած խաղաղ յառաջդիմութիւնը խանգարելու հարկ չկայ բնաւ.

4.— Ամերիկահայ ազգային գործերը առաւել քան երբեք արդիւնաբեր եղած են վերջին տարիներու ընթացքին։

5.— Ազգը գոհ է իր Տեղապահէն եւ Ազգ. Առաջնորդարանի պաշտօնէութենէն։

6.— Սահմանադրական Օրէնքի 21րդ յօդուածի Զ. եւ Է. համարներու տրամադրութեանց համաձայն, Ազգ. Երեսփ. Ժողովի իրաւասութիւնն է ընտրել կամ հրաժարեցնել իր Առաջնորդը եւ Կեդր. Վարչութիւնը.

7.— Բոլոր հայրապետանուաշ թեմերը եւ Ամերիկահայ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հպատակ են միշտ իր Վեհափառին, Գերագոյն Խորհուրդին, Լիազօր Նուիրակին եւ Եկեղեցական աւանդութիւններուն, բայց առ այժմ հարկ չի տեսներ իր ներքին գործերուն մէջ որ եւ է փոփոխութեան

Ռամկավար Թղթակիցը կը հաղորդէ թէ այս բոլորը բռնուած են «վերին աստիճանի յարգանքով ու պարզամտութեամբ», գլխաւոր «կարգախօս» ունենալով «ներկայ կացութեան անպայման պահպանումը»։

Այսինքն՝ կաթողիկոս - մաթողիկոս, Գատուիրակ - մատուիրակ մենք չենք ըներ եւ մեր գիտցածը կ'ընենք...

Պարզ խօսքով՝ ռամկավար օթեւանին երեսփ. ժողովը այս ըսած է կաթողիկոսական իբր թէ «լիազօր» պատուիրակին, որ ըստ «Պայքար»ի յուզուած ուրախ եղած է եւ յայտարարած.

« Կը տեսնեմ որ բոլոր երեսփոխաններն անխտիր կը պահանջեն իրաց պահպանումը, կը ցաւիմ որ այսքան՝ երկար ժամանակ ձեր մէջ մնացի եւ ծրագիր-ներս պարզեցի անձնէն առանց ամէնուն, բայց չյաջողեցայ. կը զգամ թէ պարտուած մարդ մըն եմ եւ իմ առաքելութիւնս ձախողած է, սակայն երբ դուք կը կարծէք թէ ներկայ կացութեան պահպանումը աւելի օգտակար է ազգին, ուրախ եմ, որովհետեւ Ն. Վեհափառութեան բաղձանքն ալ այդ է»։

Ժողովը յետոյ հետեւեալ հեռագիրը խմբագրած է եւ ղրկած Կաթողիկոսին.—

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՂՐԿՈՒԱԾ ՀԵՌԱԳԻՐԸ.— « Հոկտեմբեր 11, 1936ին, Նիւ Եորք Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ գումարուած Ամերիկահայ Ազգային Երեսփոխանական Ժողովոյ մէջ արտայայտուած ընդհ. բաղձանքներուն վրայ, Նորին Ս. Օծութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Նուիրակ Գարեգին Արք. Յովսէփեան յանգեցաւ այն եզրակացութեան թէ եկեղեցւոյ միասնականութիւնը ներկայ պայմաններու տակ հնարաւոր չէ եւ Վեհափառ Հայրապետի անունով արտօնեց Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ առաջնորդական տեղապահը մնալ իրենց պաշտօնին վրայ եւ շարունակել Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ ծառայութեան նուիրական գործը։ Այս առթիւ Երեսփոխանական Ժողովը իր որդիական սէրը եւ խոր յարգանքը խոնարհաբար կը մատուցանէ Վեհափառ Հայրապետին։

ԴԻՒԱՆ ԱԶԳ. ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎՈՅ

Առաջ. տեղապահ՝ Մամբրէ Եպսկ. Գալֆայեան, Երեսփ. Ժողովոյ ատենապետ՝ Հմայեակ Հայկէշեան, Երեսփ. Ժողովոյ ատենադպիր՝ Գէորգ Գոնտացի

Եւ «աղջիկը փրկուած»..

Եւ երեւակայել որ այս հրէշներն են որ դեռ համերաշխութեան ու խաղաղութեան խօսքեր կ'ընեն ու կը ճառեն «Ամենայն Հայոց» կաթողիկոսի վեհափառութենէն, հրամաններէն ու կոնդակներէն։

Էջմիածնայ կաթողիկոսութեան տարեգրութիւններուն մէջ կա՞յ արդեօք նախընթաց մը այն անհուն արհամարհանքին ու անարգանքին, զոր ռամկավար կոչուած ազգադաւութիւնը այնքան շնականօրէն նետեց իր լուսային հետ դէպի Էջմիածնայ դմբէթը ...

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Պատերազմական նախարար Էտուար Տալատիէ կարեւոր յայտարարութիւններ ըրաւ Երեսփ. Ժողովին Բանակի Յանձնախումբին առջեւ, Չորեքշաբթի։ Յանձնախումբին պատրաստած հարցարանին պատասխանելով, ըսաւ թէ Գերմանիա, զինուորական ծառայութեան շրջանը երկարելով, սահմանեց ծանր զոհողութիւններ եւ այժմ լծուած է երկարաշունչ ճիգերու։ Ներկայիս գերման բանակը ունի 800,000 զինուոր, եւ վարելու համար այդ հսկայ բանակը՝ միայն 18,000 սպայ, թիւ մը որ շատ անբաւական է։ Միւս կողմէ Գերմանիա կ'աշխատի զիւրացնել բանակին շարժունակութիւնը,— երկաթուղիի եւ խճուղիի ցանց մը կը շինէ դէպի Գերմանիոյ արեւմտեան սահմանագլուխը։ Գերմանական ուժերուն 80 առհարիւրը բանակած է հոլանտական, պելժիական եւ ֆրանսական սահմանագլուխին մօտերը, ինչ որ շատ բան կը խօսի յանկարծական յարձակումի մը մասին։

Այս կացութեան դէմ յանդիման, Ֆրանսայի պատերազմական նախարարութիւնը պատրաստած է կարգ մը ծրագիրներ։ Նախ ուժ պիտի տրուի սպաներու պատրաստութեան, ի մօտոյ խորհրդարանին պիտի ներկայացուին քանի մը օրինագիծեր, որոնք նպատակ պիտի ունենան ստեղծել ազգային պաշտպանութեան համար գիտական պրպտումներու ուսումնարան մը, զինուորական ծառայութեան պարտադիր նախապատրաստութեան սպասարկութիւն մը։ Կարգ մը գործարաններ, որոնք նուիրուած են ռազմարուեստին, պետականացուած են արդէն։ Ըլլայ զինարաններու, ըլլայ պետական գործարաններու մէջ պիտի չթոյլատրուի որ եւ է գործադուլ։ Վերջին գործադուլներուն պատճառով երկու ամսուան չափ ետ մնաց պատերազմական ճարտարարուեստը։ Հիւսիսային սահմանագլուխին ամրացման յատկացուած է 500 միլիոնի վարկ մը,— պիտի հիմնուին ամրաշէն խրամատներ, ջրային թակարդներ, եւայլն։

Պատերազմական նախարարը յայտարարեց նաեւ թէ երբեք թոյլ պիտի չտայ, որ զօրանոցներու մէջ քաղաքականութիւն խաղան զինուորները կամ քաղաքական թերթ մտնէ զօրանոցներէն ներս, այս առթիւ դատապարտեց Իւմանիթէն, Փոփիւլէրը, որոնք զինուորներուն մէջ կ'արթնցնեն հակակարգապահական ոգի մը։

Ի վերջոյ հիացումով խօսեցաւ բանակին կարգապահութեան եւ բարոյական կորովին մասին,— այս բանակին հովանիին տակ՝ Ֆրանսա կրնայ քնանալ բոլորովին ապահով։

ՆԱԽԱԳԱՀ ՌՈՒԶՎԷԼԹԻ ՋԱԽՋԱԽԻՉ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

160 տարիներէ ի վեր, ուրեմն Միացեալ - Նահանգներու Սահմանադրութեան վաւերացումէն սկսեալ, մինչեւ այժմ ոչ մէկ նախագահ արժանացած էր այն համաժողովրդական վստահութեան, որ ցոյց տրուեցաւ երեքշաբթի Ռուզվէլթի։ Թերթ մը «բխարութիւն չէ, այլ հանրաքուէ» կ'ըսէ Ռուզվէլթի յաղթանակին համար։ Ամերիկեան 48 նահանգներէն 46ը կը կանգնին նախագահ Ռուզվէլթի կռնակը։ Մինչեւ այժմ Ռուզվէլթ ստացած է 23,160,365 քուէ։ 513 պատգամաւորներ Ռուզվէլթի կողմն են, իսկ Լանտընի կողմը՝ ոչ իսկ 12։

Ամերիկեան խորհրդարանը եւս պիտի կազմուի ժողովրդավար հոսանքին ջախջախիչ մեծամասնութեամբ։ Ծերակոյտին մէջ Ռուզվէլթի կուսակցութիւնը հաւանաբար ունենայ 73 աթոռ, իսկ հանրապետականները 19։ Նոյն համեմատութիւնը եւս Երեսփ. Ժողովին մէջ։

Ֆրանսայի մէջ ձախակողմեան թերթերը իրենց ուրախութիւնը կը յայտնեն Ռուզվէլթի աննախընթաց եւ անօրինակ յաղթանակին համար։ Ու կը հեգնեն Լանտընը, իբրեւ մարդը դրամատիրական կազմակերպութեանց։ Յաղթանակը նոյն համակրանքով ողջունուեցաւ նաեւ Հռոմի, Թոքիոյի, Ժընեւի, Պրիւքսէլի մէջ։ Անհատնում շնորհաւորականներ կը տեղան Ներկայիս Ռուզվէլթի հասցէին։ Պապական - հեռագրով մը Ռուզվէլթ շնորհակալութիւն կը յայտնէ ամէնուն։

*** Ռուզվէլթ փոփոխութիւն մը պիտի մտցնէ իր դահլիճին մէջ։ Դեկտեմբեր 1ին կը մեկնի Պուէնոս - Այրէս, նախագահելու համամերիկեան ժողովին։

“ ՀԻԹԼԷՐ ՊԷՏՔ ՈՒՆԻ ՀԱՆԳԻՍՏԻ ”

Պերլինէն հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ Զօր. Կէօրինկ պիտի նշանակուի Գերմանիոյ նախարարապետ։ Պավարիոյ, Սաքսի եւ Պատի կառավարութեանց պետերը պիտի կոչուին հանգստեան՝ վերջ դրուելով իրենց պաշտօնին։ Բացառաբար Պավարիոյ վարչապետը զեապան պիտի նշանակուի եւրոպական պետութեան մը մօտ։ Այս ձեւով, բովանդակ Գերմանիոյ կառավարութիւնը պիտի կեդրոնացուի Զօր. Կէօրինկի ձեռքին մէջ։ Հիթլէր, կ'ըսեն իր շրջապատի մարդիկը, պէտք ունի հանգիստի, յոգնած ըլլալով քանի տարուան կատաղի պայքարէն վերջ եւ գերման պետութեան ճակատագիրը տնօրինելէն ի վեր։

*** Պերլինէն հեռագիր մը կը հաղորդէ նաեւ, որ Հիթլէր եւ Մուսոլինի տեսակցութիւն մը պիտի ունենան գալ տարուան սկիզբը, նուիրագործելու համար գերմանօ-իտալական նոր համաձայնութիւնը։ Արդէն իսկ բանակցութիւններ կը կատարուին՝ մշակելու համար երկու երկիրներու պետերուն հանդիպման յայտագիրը։

Արձան Պուշկինի...

«Պրաւդա»յի Նոյեմբեր 3ի թիւէն կը տեղեկանանք, որ Երեւանի մէջ կը պատրաստուին արձան դնել Պուշկինի. Թիֆլիզէն Լենինական տանող ճամբուն վրայ կայ տեղ մը, ուր Պուշկին դիմաւորած է սպաննուած ռուս հրաշակաւոր գրագէտ Կրիպոեատովի դիակը, որ սայլով Թեհրանէն կը տանէին Թիֆլիս։ Որոշուած է հանդիպման այս կէտին վրայ գտնուող ժայռին մարմարէ տախտակ մը փակցնել։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Չորեքշաբթի աղետալի պարտութիւն մը կրեցին կառավարական ուժերը, Մատրիտի հարաւային կողմը։ Ապստամբները գրոհ տալով քանի քիլոմեթր երկար ռազմաճակատի մը վրայ՝ Մատրիտի հարաւէն եւ հարաւ - արեւմուտքէն, գրաւեցին Ալքորքոն եւ Չէյրօ գիւղերը։ Ծեթաֆէի գրաւումն ալ կը հաստատուի ապստամբներու այս յաղթանակով։ Բոլոր այս գիւղերը կը գտնուին ոչ իսկ 10 քիլոմեթր հեռու մայրաքաղաքէն։ Ապստամբ ուժերուն յառաջապահները կը գտնուին Քարապանչէլի առջեւ, մայրաքաղաքին բանուորական բազմամարդ արուարձաններէն մին։ Հրաշք մը միայն կրնայ փրկել այլեւս Մատրիտը։ Այսուհանդերձ Մատրիտի կառավարութիւնը կը պատրաստուի հակայարձակում մը կատարել, բայց ապստամբներու զեկոյցը հեգնանքով կ'ըսէ թէ այդ հակայարձակումը ուրիշ նպատակ չունի, բայց եթէ ծածկել իրենց նահանջը դէպի Պարսելոնա։

Ոչ մէկ լուր միւս ճակատներէն։

Անգլօ-իտալական յարաբերութիւններ

Գահաճառին ընթերցումէն վերջ, Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովը յանձնախումբ մը ընտրեց՝ խմբագրելու համար գահաճառին պատասխանը։ Լորտ Հալիֆաքս, յետոյ, խօսելով անգլօ-իտալական յարաբերութիւններուն մասին, ըսաւ.

— Մեծ անհամաձայնութիւններ չկան Իտալիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ։ Մենք պատրաստ ենք վերսկսելու մեր յարաբերութիւնները, կը բաւէ որ գոհացում տրուի երկու երկիրներու կենսական շահերուն, Միջերկրականի մէջ։

Կ'ըսուի թէ Իտըն եւս պիտի պատասխանէ Մուսոլինիի։ Անգլիական դահլիճը ներկայիս կը խորհրդակցի, որպէսզի երբ Երեսփ. Ժողովին մէջ հարցապնդում կատարուի արտաքին քաղաքականութեան, մասնաւորապէս անգլօ-իտալական յարաբերութիւններուն մասին, ըսէ թէ ինչ կը մտածէ վերսկսելու համար բարեկամութիւնը Իտալիոյ հետ։ Ամէնէն դժուարին կէտը կը գտնուի Եթովպիոյ հարցին մէջ։ Արդարեւ բրիտանական քաղաքական շրջանակներուն մէջ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ գրեթէ անլուծելի հանգոյց մը կը կազմէ Եթովպիոյ ներկայ ճակատագրին ճանաչումը։

Ի՞նչ կ'ըսեն Չէմպըրլէյն եւ Էռիօ

Սըր Օսթըն Չէմպըրլէյն, որ Լիոնի Ֆրանսական համալսարանէն ստացաւ «պատուակալ վարդապետի» տիտղոսը, այդ առթիւ տրուած ճաշկերոյթի մը ընթացքին, Լիոնի քաղաքապետարանին մէջ, այսպէս խօսեցաւ, խօսքն ուղղելու Էռիոյի.

— Ձեզի հետ էր, առաջին անգամ, որ խորհրդակցեցանք Լոքարնոյի դաշնագրին խմբագրութեան մասին։ Այդ դաշնագիրը գոյութիւն չունի հիմա, բայց իր ոգին կ'ապրի տակաւին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ։ Այդ օրերուն, բարեկամութիւնը որով ներշնչուած էինք, չէր սպառնար ոչ ոքի. այլ ըստ մեզի՝ երաշխիք մըն էր խաղաղութեան, անով միայն մենք պիտի կարենանք հիմնել կամուրջը Անգլիացիներուն, Ֆրանսացիներուն, Գերմանացիներուն եւ Իտալացիներուն միջեւ, մտնելու պայմանով անցեալը եւ միանալու համար յանուն երջանիկ ապագայի մը։

Էռիօ պատասխանեց.

— Դուք աշխատեցաք, Արիսթիտ Պրիանի հետ, մարդոց պարգեւելու համար խաղաղութեան բարիքները։ Իսկ ես ձեզի հետ աշխատեցայ գծելու համար Լոքարնոյի դաշինքին գլխաւոր գիծերը։ Կ'օգտուիմ առիթէն՝ մեծարանքս յայտնելու համար ձեր վեհապետին, որ կը քալէ բրիտանական թագին աւանդութիւններուն մէջէն։

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈԼՍԷՆ նոր հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Թրքուհիները զինուորագրութիւնը տեղի պիտի ունենայ պատերազմի ժամանակ,— անոնք պիտի ծառայեն ընդհանրապէս թիկունքը, առողջապահական, պարենաւորման սպասարկութեանց եւ սպայակոյտին մէջ։ Այդ իմաստով օրինագիծ մը պիտի ներկայացուի Ազգ. Ժողովին։

ՀԱՎԱՍ ֆրանսական հեռագրական գործակալութեան տնօրէնը, Կիմիէ, հրաժարեցաւ Լէոն Պլումի ճնշումին վրայ,— Կիմիէ կապուած ըլլալով «Թուրսոնալ»ի եւ իբրեւ աջակողմեան, չէր կրնար գոհացում տալ Ժող. Ճակատի կառավարութեան, որ երկրին հեռագրական գլխաւոր գործակալութենէն կը պահանջէ լուրերուն տալ այն ուժը, զոր կը ներշնչէ Ժող. Ճակատի հանգամանքը։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՀԱՅԿ. ԴԱՏԸ» ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Ա.

Ամբողջութեամբ ու նոյնութեամբ տուինք Թուրքերէն «Թան»ի մէջ երեւցած «Դատն ճշմարտութիւններ» կամ «Թուրք Մեծ Յեղափոխութիւններ» թերթօնին այն մասը, որ կը վերաբերէր «Հայկական ցաւոտ հարցին»։

Անմիջապէս ըսենք որ եթէ չենք սխալիր, առաջին անգամն է որ Թուրքերէն հրատարակութեան մը մէջ եւ Թուրքի մը միջոցաւ համեմատաբար այսքան լայն տեղեկութիւններ երեւան կը հանուին ոչ միայն հայկական դատի, այլ եւ, ընդհանրապէս, Թրքահայ կեանքի մասին։

Դէպքերու եւ ձեռնարկներու այն շարքը, զոր յիշած է Զիա Շաքիր, ինչպէս եւ այն որակումները, անուններն ու նոյն իսկ «Վանի մէջ առաջնորդի մը ընտրութեան առթիւ» ծագած վէճերու մասին տրուած սխալ կամ գիտումնաւոր ծանօթութիւններ կուգան, առաջին առթիւ, վկայելու թէ Թուրք պետական իշխանութիւններ զարմանալի գետ մինչեւ այսօր քննութեան բովէն անցնելու այն կեանքն ու ձգտումները, որոնք մերը եղան Կովկաս չկայ, ու, միեւնոյն հեղինակը, ըլլալով համեմատաբար երիտասարդ, օգտուած է խրատներէ։ Ու կասկած չկայ, զարմանալ, որ այդ «խրատիչները» — կամ խրատեց — Հայեր են։ Ենկիւրին տեւապէս,— ինչպէս Երզրումն ու Գասըր Ալին՝ ատենօք — ունի իր կենդանի ու հայախօս տարրերը, որոնք կը ջանան մեր կեանքն ու շարժումները նոյնութեամբ հաղորդել իրեն։

Հոս էական չէ, անշուշտ, թէ Զիա Շաքիր ո՞րմէ քաղած է այդ բոլոր անունները ու մանրամասնութիւնները։ Փաստը բաւական թելադրիչ է, ու խելօք բան ըրած կ՚ըլլայինք, եթէ մեծով ու պզտիկով եւ առանց կուսակցական խտրութեան Հայերս երկու բանի որոշապէս ու անառարկելի կերպով համոզուէինք։

Ա.— Թուրքը իր պաշտօնական օրկաններով, տեւապէս հետապնդած է մեր ամէն մէկ քայլը։

Իր ձեւին ու մանրամասնութեան մէջ խեղաթիւրուած թէեւ, բայց էութեան մէջ ինքնամատնիչ բան մը կայ Թալէաթի կողմէ, իբրեւ թէ Վարդգէսի արտասանած այն պատասխանին մէջ(*) թէ «այժմ կարգը մերն է»։ Այդ «այժմ»ը խոստումն է այն խորամանկ, հետեւողական, անդրդուելի քաղաքականութեան, զոր մեզի հանդէպ որդեգրեց մանաւանդ Իթթիհատը։ Անակնկալ ձեւացաւ, ժխտեց՝ ներքնապէս կատղելով, ու օր մըն ալ տապարը իջեցուց, որովհետեւ «կարգը իրն էր»։

Անհաւանական չէ, որ Զիա Շաքիր, որուն թերթօնը հին ու նոր փաստաթուղթերու հաւաքածոյ մըն է, հայկական դատին յատկացուած մասը խմբագրած ըլլայ Իթթիհատի շրջանին գոյացած արխիւէ մը, որուն արձագանգները կը գտնենք հիմա՝ քսան տարի վերջ միայն։

Բ.— Թուրքը, իբրեւ պետութիւն, կը շարունակէ հալածել, բայց երբեք չարհամարհել մեզ։ Աւելին.— յանձնապաստան թէեւ՝ իր բոլոր շարժումներուն մէջ, Ենկիւրի մտածումը հետապնդման առարկայ է ըրած մեզ։ Իր քստմնելի խորամանկութեամբ մը կը կեղծէ Զիա Շաքիր, երբ կ՚ըսէ թէ «Ազգ. Ժողովի կառավարութեան թաթը վերջ տուաւ հայկական դատին»։

Այդ դատը որ իրարու դէմ ճակատեցուց երկու ժողովուրդներ՝ դժնդակօրէն արիւն հոսեցնելով ու լեռնակուտակ դիակներ փռելով, փակուած կամ վերջացած է միայն մէկ տարրի համար,— անոնց համար, որոնք Երեւան նստած ըլլան թէ Փարիզի կամ Նիւ Եորքի մէջ, վարձուած Մոսկուայի դրամական կամակատարներն են։

Այդ դատը վերջացած չէ, հայ ժողովուրդի ճնշիչ մեծամասնութեան համար։ Դաշնակցական, ռամկավար, չէզոք՝ ձեւի ու քաղաքականութեան արտայայտութեան եւ այլ տարբերութիւններ ունին իրենց հիմնական պահանջին մէջ։ «Հայաստան»ը առաւել եւս անփոխարինելի պահանջ մըն է հայ ժողովուրդին համար,— ոմանց ըմբռնումով որպէս «մեծ տեսիլք», ուրիշներու՝ որպէս «միացեալ եւ անկախ»։ Ու, ի՞նչ կը կարծէք,— անխօս ու թաքնուած բայց ուժեղ ցանկութիւն մը կա՞յ նաեւ ամէնէն կրաւորական կամ «չէզոք» Հայու հոգիին խորը, թէ ոչ։ Կայ, անտարակոյս։ Ան կրնայ հեգնել մեր «անկախ»ը կամ «միացեալ»ը։ Կամ, պարկեշտօրէն խոստովանիլ թէ չի հաւատար անոր իրականացման։ Բայց, նոյն այդ հեգնող կամ թերահաւատ Հայը ինչքան խոր կերպով կը հրճուի, եթէ վաղը ի վնաս Թուրքիոյ ուրիշ ձեռնարկ մը սկսի ...

Այդ դատը վերջացած չէ նոյն իսկ Մոսկուայի համար։ Ռուսիան՝ իբրեւ պետութիւն,— սովետ ըլլայ, հանրապետական թէ ցարական — կրնայ այսօր անկեղծ դինակից մը ըլլալ Թուրքիոյ։ Բայց որպէս պետութիւն՝ դարձեալ, ան չէ կարող տեւականօրէն միօրինակ յարաբերութիւններ ունենալ Թուրքերու հետ։ Կը տեսնենք, այժմ թէ քաղաքական յարաբերութիւնները որքան արագ կը փոխուին եւ թէ երէկի դինակիցներ որքան շուտ ճակատ կը փոխեն.

Առանց երբեք ներկայի դատն իրականութեան ճշգրտին ենթարկելու մեր քաղաքական մտածողութիւնը, եթէ նոյն այդ ներկայէն հեռացնելիք կարգ մը հաւանականութիւններու կարգին նկատի ունենանք նաեւ շատ աւելի հաւանական անակնկալներէ ծնանելիք անհաւանականութիւններ, պարզ կը դառնար թէ ինչու կարելի կը նկատենք, որ վաղը ինչպէս մինչեւ քսան տարի առաջ, Ռուսիա «իր մեծնալութիւններուն վերակոչ» հայկ. դատի լուծման պահանջը դնելով։

Այդ դատը վերջացած չէ եւ Ենկիւրիի համար։ Օրէնքներ կը քուէարկէ, պատմութեան յատուկ մտացածին մեծիններ կ՚արձակէ, դարաւոր մշակոյթի մը մնացորդները կ՚իւրացնէ կամ կը ջանայ ճնշել օր օրի, բայց չի դադրիր անընդհատ սպառնալիք, անէծք կամ ... գովասանք տեղալէ մեր հասցէին։

Հայաստան, դինակից թէեւ, տեւապէս զննութեան ենթակայ է։ Թուրք գործակալներ կը վխտան մեր փոքրիկ երկրին մէջ։ Շուրջը՝ Ադրբէջան, Ղարաբաղ, պարսկական սահմաններուն մօտ՝ օդը կը խտացուի ու կը շեշտուի անընդհատ՝ աւելի մեծ ու վտանգաւոր հետանկարներով։ Սուրիա, իր հոծ հայութեամբ, անհանդուրժելի փուշ մըն է իր աչքին. Կ՚ամբաստանէ երբ գրգռել կ՚ուզէ տեղական իշխանութիւնը մեր դէմ, կամ՝ երբ կ՚ուզէ իր սահմանները եւս «մաքրել» հայ տարրէն։ Կը գովաբանէ՝ երբ լարել կ՚ուզէ տեղական տարրը մեր դէմ։ Ու մինչեւ այսօր, Տէրսիմի թէ Խարբերդի մէջ, ուր ապաղուն տուներներ միայն ունինք, «քոմիթէճի Յովհաննէսներ» կը տեսնէ

Բայց, Զիա Շաքիր, «գթառատութեա՛ն» եւ «վեհանձնութեան» ձեւին տակ, ինչ եւս կը մտնէ թէ Ենկիւրին նոյն աչքով է նայած ու նոյն աչքով կը նայի ռուսահայ զանգուածին վրայ, ինչ աչքով որ նայեցաւ Իթթիհատը՝ Թրքահայ զանգուածին վրայ։

Խալիլ փաշան, կ՚ըսէ ան, կրնար մէկ օրուան մէջ արմատախիլ ընել մնացեալ հայութիւնը։ «Անոնց ճակատագիրը կախուած էր Ենկիւրիի մէկ հատիկ ոչէն» ... Բայց ... Ենկիւրի գթաց։

Գթա՞ց թէ արգելքի հանդիպեցաւ։ Զքրքրենք, առ այժմ, մօտիկ անցեալի այդ շատ ծանօթ դէպքերը։

Բայց չմոռնանք այն աղաղակող իրողութիւնը թէ՝ Թուրքը, իր թերթերուն մէջ իսկ, «վեհանձնութեան» ձեւին տակ կ՚ուանդէ թէ չէ կրցած իրականացնել իր հիմնական ծրագիրը.— Արաքսէն անդին յղացնել այն, որ Արարատին [illegible] Իթթիհատը բրաւ Հայուն, հայութեան, Հայաստանի ու ու հայկ. դատի նկատմամբ ամենափոքր տարբերութիւն չունի Իթթիհատէն։ Թրքատիպ ուրիշ լրբութիւն մը կը փորձէ Զիա Շաքիր, երբ կ՚ըսէ թէ զինադադարին Հայերը պէտք էր վերջ տային իրենց այդ քայլերուն, քանի ոչ «իշխանութեան գլուխ եկած էին այնպիսի անձեր որոնք ոչ մէկ քէն ու ոխ ունէին Հայերու հանդէպ»։ Իսկ «Իթթիհատի պետերը կամ հեռացած էին երկրէն եւ կամ գործէ ձեռնթափ եղած ...»

«Ոխ ու քէ՞ն»։ Բայց, մի՞թէ քինախնդրութեամբ է բացատրած, նոյն [illegible] Իթթիհատի կատարած՝ զանգուածային տեղահանութիւնն ու ջարդը։ Չէ՞ որ զայն նկատած էր արդիւնք քոմիթէճիներու գործունէութեան։ Մէկը կամ միւսը։ Ո՞խ էր, թէ պետական ծրագրեալ քաղաքականութիւն մը։ Եթէ առաջինն էր՝ ապա ուրեմն ինչո՞ւ յանկարծ կ՚արդարացնեն զայն բոլոր տիպի ու բոլոր հոսանքի Թուրքերը։ Իսկ եթէ պետական քաղաքականութիւն էր, անպատասխանատուութիւն չէ՞ զայն տանիլ կապել անձերու ու ամէն ինչ վերջացած նկատել այն օրը, երբ նոյն այդ անձերը «երկրէն հեռացած են, կամ ձեռնթափ են եղած»։

Այս ուղղութեամբ աւելի համոզիչ է սակայն Հիւսէյին Ճահիտի խոստովանութիւնը

«Թանին»ի նախկին խմբագրապետը, պատմելով իր յուշերը ու տալով Զօհրապի եղերական կորուստին հետ կապուած դրուագ մը՝ իր նախասիրած ձեւով, ու մտանանչելէ վերջ թէ ներքին նախարարութիւնը իրեն չտեղեկացաւ, որովհետեւ Թալէաթ ու իր կողմնակիցները գիտէին թէ «ես վերջ պիտի տայի հայկական տեղահանութեան», չի վարանիր, սակայն, աւելի քան կէս միլիոն անողոքօրէն մահացածներու, փլատակ դարձած հազարամեայ անցեալի մը եւ վերջապէս իր սեփական հողէն արմատախիլ ու անծիրուած ժողովուրդի մը համար ըսել.— Թալէաթ փրկեց Թուրքիա այդ տարագրութիւնները ընելով։

Այս, անառարկելի կերպով կայ մեծ ճշմարտութիւն մը այս խոստովանութեան մէջ։

Քեմալական Թուրքիան գոյութիւն չէր ունենար այսօր՝ եթէ հայ զանգուածը փճացած չըլլար։ Ասիկա ոչ միամտութիւն է, ոչ ալ ինքնամխիթարիչ պատրանք։ Քեմալ իր շարժումը սաղմնաւորեց այն նահանգներուն մէջ, ուր մենք 90 տոկոս մեծամասնութիւն ունեցած պիտի ըլլայինք, եթէ տեղահանուած չըլլայինք։ Թուրք տարրը շատոնց մաքրուած պիտի ըլլար մինչեւ զինադադար։

Այս առթիւ, տեղին է անցողակի ըսել, թէ հիմնովին կը սխալին բոլոր անոնք, որոնք կը կարծեն թէ Թուրքը մեզ ջարդելով միայն միլիոնի մօտ Հայերու կեանքը խլեց, կամ մեզ հեռացուց մեր հողէն։ Ասիկա, ժամանակաւոր ու պատմական գնահատումի տեսակէտով,— թող ներուի ինծ ըսելու— փոքրիկ կորուստ մըն է։ Թրքահայ տարրով՝ մենք կորսնցուցինք հայ պետական ամուր գոյութեան մը խարիսխը, ու զայն յանձնած եղանք Թուրք այժմու պետութեան՝ իբրեւ նոյնքան ամուր խարիսխ մը։

Իրերուն ու դէպքերուն նայելով այս ու միւս անկիւններէն, մեզի համար պարզ կը դառնար թէ ինչու Ենկիւրի մինչեւ այսօր այնքան անզիջող ու յամառ կերպով կը հետապնդէ մեզ ու կը շարունակէ քրքրել ու իր ուզած ձեւով մեկնաբանել հին ու նոր պատմութիւններ, որոնց պիտի անդրադառնանք յաջորդաբար։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

(*) Հիւսէյին Ճահիտի յուշերէն. որ երեւցաւ, շաբաթ մը առաջ, Յառաջի մէջ։ Վարդգէս ներկայացած է Թալէաթի՝ անոր «[illegible]» համար։

ՊՈՒԼՂԱՐԻԱՀԱՅ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ ԳՈՐԾԷ ԿԸ ՀԱՆՈՒԻՆ

Յասքովայէն (Պուլկարիա) կը հաղորդեն Ազատ խօսքի.— Այստեղի ծխախոտի հայ գործաւորները (մեծ մասով կին եւ աղջիկ), որ կ՚աշխատէին երկու ամիսէ ի վեր, այս օրերս սկսած են հանուիլ գործէ։

Աշխատանքի տեսուչը, ծխախոտի գործաւորներու միութեան տեղական կաճառին դիմումին հետեւանքով, ամբողջ գործարանները այցելելով բոլոր ոչ հպատակ հայ գործաւորները գործէ կը հեռացնէ, հակառակ անոր որ անոնք նախարարութենէն վաւերացուած վեցամսեայ աշխատելու արտօնագիր ունին, որոնց սակը, 200 լէվ, վճարած են կանխաւ։

Այցելելով միակ հայ գործարանը, որուն հազարի մօտ աշխատաւորներուն մէջ հազիւ 3 հոգի Հայեր կային, անմիջապէս զանոնք ալ գործէ կը հեռացնէ

Նկատելի է որ քանի մը գործարանատէրեր մերժած են Հայերը հեռացնել, Գ. տեսուչին պատասխանելով թէ Հայերը պիտի աշխատին, քանի որ նախարարութիւնը արտօնած է։

Գործէ հանուած հայ աշխատաւորներուն թիւը 100է աւելի է։

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ՊՂՊՋԱԿՆԵՐԸ

Աշխարհ զգայացունց լուրերու տենչանքը ունի։ Ու Ռուսիա, որ կ՚երեւի լաւ ըմբռնած է այդ պարագան, վերջին շաբաթներու ընթացքին սկսաւ ռումբեր արձակել՝ խանդարել ուղելով Լոնտոնի եւ Եւրոպայի մնացեալ մայրաքաղաքներու անդորրութիւնը։

Սպանիական դէպքերու առթիւ՝ սովետական Ռուսիոյ քայլը արար աշխարհի կողմէ որակուեցաւ «ռումբ» մը։ Կա՛հ մը բոլորը խռովքի մատնուեցան։ Լիթվինով ժպիտ մը ունեցաւ իր լայն դէմքին վրայ։ Վորոշիլով գոչեց.— «Նու, խարաշօ» ... Իսկ մեր «կարմիր կտուց» յեղափոխականները, վիպային ու երազական, ոգեւորուեցա՛ն.— «Մոսկուա՛, սովետական Մոսկուա՛»։

Ծուռով, սակայն, աշխարհ անդրադարձաւ այդ «ռումբ»ին էութեան, ու զայն կոչեց «պլըֆ» մը։

Տարակոյս չկայ, որ Մոսկուայի կապուած բոլոր թերթերը կը շարունակեն գրել.— «Սովետական նաւատորմը առջի է»։

Ռոջի,— բայց Սեւ ծովի ռուսական ափերուն վրայ։

Եթէ այդ ժամուլի գաղափարական թէ վարձկան խմբագիրներուն մնար՝ այդ նաւերը շատոնց մեկնած կ՚ըլլային զուգէ ... Բայց, նոյն այդ խմբագիրները զանոնք ուղարկած պիտի ըլլային, ամէն առաջ, Չինաստան, տարիներ առաջ՝ Գերմանիա եւ Մարոք։ Իսկ այսօր՝ Սպանիա։

Կը թուի սակայն, թէ սովետական զինուորական ղեկավարութեան մօտ եւս շատոնց ցնդած է համաշխարհային յեղափոխութեան շոգին։ Ու այդ է պատճառը, որ զօրաբանակները կը տողանցեն Մոսկուայի մէջ, իսկ մարտանաւերը՝ Սեւ ծովու ափունքը միայն։

Այս ուրեմն, ի՞նչ է պատճառը «սովետական ռումբ»ին։ Մտահոգ է ան Լարկօ Քապալերոյի՞ ճակատագրին համար։ Յիմար պէտք է ըլլալ մարդ՝ հաւատալու համար թէ «չէզոքութեան» մասին այսքան անզօր այժմուս բարձրացնող Մոսկուան ցարդ օգնութիւն ուղարկած չէ։

Ուղարկեցին բոլորը։ Ուղարկեց նաեւ Ռուսիան, բայց հոս կը բացուի վարագոյրը ուրիշ իրողութեան մը, որ կը բացատրէ սովետ գինտատարներու կացութիւնը՝ երկրէն ներս ու երկրէն դուրս

Լիթվինով փորձեց ջուրը պղտորել Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ համաձայնութեան մը փորձը։ Բայց, չյաջողեցաւ։ Ասիկա քաղաքական պարտութիւն էր։

Մոսկուա կը խորհէր փարատել մը ընել Փարիզը՝ իր ծրագիրներուն համար։ Իր ճիգերէն մին եղաւ Եթովպիոյ կցումը ճանչնալ չտալ։ Պլումի կառավարութիւնը, իբրեւ ծնունդը ժողովրդական ճակատին, կրնար նպաստել իր այդ ծրագրին,— կը խորհէր ան։

Սպանիան, որ միջա՞ մօտ. Ճակատով կոչուած էր ճշմարիտ գործիք մը դառնալու, պարտուեցաւ քաղաքացիական պատերազմի արիւնով։ Ֆրանսայի մէջ բախումներ սկսան աջակողմեաններու եւ համայնավարներու միջեւ։

Եւ աշխարհ մոռցաւ, այս բոլորին իբրեւ հետեւանք, Ռուսիոյ ներքին անցուդարձերը։

Մինչ այն շրջանին, երբ կը կարծուէր որ Սթալին ու Վորոշիլով [illegible] պատուանդանի մը վրայ եւ [illegible] կառավարութիւն մը դրին մէջ տեղ։ Մահուան զգայացունց վճիռներ, նոր ձերբակալութիւններ ... Ու դեռ կը շարունակուին նոր հրգաւոր շշուկներ կամ լուրեր՝ «մաքրագործման» մասին։ Մաքրագործում մը, զոր կատարեց Սթալին՝ երբ դաշնակաները կը յառաջանային դէպի Մադրիտ։

Բնական է որ աշխարհ իր ուշադրութիւնը կեդրոնացնէր Մոսկուայի վրայ։ Իսկ արտասահմանի ձախ [illegible]ներու մէջ տրտունջ մը ծայր տուաւ։ Ամենք փորձեցին, [illegible] նոյն իսկ «մերոնք»՝ իրենց [illegible] ուսցիկներով, մինչ Սթալին կ՚[illegible] ձեռնարկել նոր դատավարութեան մը։ Չէ՞ որ դատախազը Վիշինսկի երեւան էր հանած նոր դաւադրութիւն մը, որ «աւելի մեծ էր քան առաջինը»։

Այո, բայց, կը ծաւալէր եւ տրտունջը.— «Ազգայնականները կը յառաջանան դէպի Մադրիտ, [illegible] կուտայ, մինչ «ընկեր» Սթալին կը զբաղի մաքրագործումով [illegible] մնաց ուրեմն, համաշխարհային յեղափոխութիւնը. Լէնինի ընկերները սպաննելո՞վ պիտի հանեն զայն [illegible] Ի՞նչ կ՚ըսէ Ռուսիան, որ կոչուած է ռահվիրան դառնալու յեղափոխութեան.

Եւ Սթալին ստիպուեցաւ փոխել [illegible] աչքերուն։ Հարկ էր աշխարհի ուշադրութիւնը Ռուսիոյ ներքին կեանքէն դարձնել այլ տեղ։

Ու ահա բեմ բերուեցաւ կարմիր մարաջախտը։ Թերթերը սկսան աւելի յաճախ խօսիլ անոր մասին։ Սթալին յանկարծ հիւանդացաւ։ Թաղ մը չ՚արգելեց նաեւ այդ հիւանդութիւնը առաջին էջին վրայ քաշելու։ Համար Վորոշիլով՝ այն օրերուն, երբ այնքան դժգոհանք կայ Մոսկուայի դէմ

Մարաջախտը՝ որո՞ւ դէմ սակայն
— «Սպանիան, անհաւասիկ»։
Եւ «ռումբ մը» նետուեցաւ Լոնտոնի մէջ։
Արդի՞ւնքը,— ոչինչ։

Մարաջախտ չփրկուեցաւ, անշուշտ իսկ ռուսական նաւերը մնացին իրենց տեղերը ...

Բայց, Սթալին կրցաւ ուշադրութիւնները կեդրոնացնել այլ տեղ։

Ռիքով, Ռատէք, Պուխարին — անոնց ձերբակալութիւնը կամ գնդակահարութիւնը պէտք չէր որ այնքան աղմուկ առնէր, որքան առաջին Զինովիէվի խմբակինը

Այսպէս ալ եղաւ։

Հարկ էր փրկել նաեւ Կոմինթէրնի հեղինակութիւնը՝ արտասահմանի թէ երկրի ձախ տարրերու քով։

— «Մենք կը հետամնանք չէզոքութենէն։ Պիտի թողունք յանձնառութիւնը։ Մեր նաւերը պատրաստ են։ Այլ եւս չենք կրնար հանդուրժել »...

Ու միթինկներ, ճառեր, [illegible] րայ է կրկին կարմիր մարաջախտը
— «Ռուսիան պիտի օգնէ» ..

Ոչ մէկ դրական քայլ սակայն։

Իսկ անդին, մաքրագործումը կը շարունակուի, երբ այլ եւս ոչ ոք կը հետաքրքրուի «Լէնինի հին ընկերներուն»

Ասիկա աւելի կարեւոր է։ Վասնզի կարմիր բանակն ու նաւատորմը, իրականին մէջ, ոչ միայն անզօր են որ եւ է դեր կատարելու Միջերկրականի

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Այդպէս ալ եղաւ, արշալոյսին աշնանային կծու հով մը անհրաժարար կը շոյէր մեր երեսը, սկսանք յառաջանալ արագ կերպով եւ մինչեւ կէսօր մեր ռազմական խնդիրը լուծուած էր։ Այս կռուի ընթացքէն ամէնէն թանկագինն եղաւ տեղակալ Պետրոս Զօքուրեանը որ կռուի սկիզբին իսկ խճուղիին վրայ զարնուեցաւ.

Գնդակը ծակած էր մէկ ոտքը եւ միւսէն ելած։ Կառքը դնելով խեղճը Իգտիր ուղարկեցինք, սակայն մեծ քանակութեամբ արիւն կորսնցնելով հիւանդանոց հասնելուն իր վերջին շունչը կը փչէ այդ երիտասարդ զինուորականը։

Այս յաջող կռիւը ունեցաւ նաեւ իր մէկ ուրիշ առաւելութիւնը։ Ինչպէս տեսանք, Իգտիրի մօտ գլխաւոր ճանապարհի կողքին Մալաքլու թաթարական գիւղը տեղահան եղաւ ամբողջութեամբ եւ մեր գունդի շտապը որ մինչ այդ Իգտիր կը գտնուէր, փոխադրուեցաւ Մալաքլու, ուր եւ մնացինք մինչեւ վերջ, մինչեւ Կարսի ճակատը ինկնիլը

Կրկնութենէ խուսափելու համար, յիշեմ նոյնպէս, մէկ ուրիշ կռիւ Թաշ Պուրուն - Ջաֆուա դծի վրայ։ Այստեղ ալ դարձեալ թշնամին նպատակ ունէր մեզի մեր դիրքերէն դուրս շպրտել յետոյ գրաւել Իգտիր - Մարգարա խճուղին եւ պաշարել Իգտիրը։

Այդ շրջանին Իգտիրի զօրամասին կը հրամայէր Սեպուհ։ 18 մարտ 1936ի «Հայրենիք» օրաթերթի մէջ, այդ կռւի մասին Սեպուհ ունի գրութիւն մը։

Խօսքը տանք Սեպուհին.—

1920 թուականին էր, մեր մանուկ Հանրապետութեան օրերին։ Հայաստանի Հանրապետութեան 4րդ բրիգադան գտնւում էր Իգտիրի շրջանը։

Զօրքերը բրիգադային յանձնուած էր Ղարաղալայի կամուրջից մինչեւ Մարգարայի կամուրջի եւ Թաշ Պուրունի սահմանի պաշտպանութիւնը։

Թշնամու հաւանական յարձակման կէտերի վրայ ամրութիւններ շինուած էին եւ դրուած որոշ զինուորական մասեր։

Ապրիլի վերջին, երբ մի առաւօտ հրամանատարը զարթնում է հրացանի խուլ որոտների տակ, դուրս ելլում է ճշդելու եղելութիւնը։ Ահա հեռախօսը ձայնում է.

— Հա, ես եմ ընդհանուր հրամանատարի շտաբից Գնդապետ Բաղդասարեանը կանչում է հրամանատարին.

Հը, ասա, գնդապետ.

– Պատիւ ունիմ հաղորդելու, որ թշնամին Թաշ Պուրունի կողմից յարձակուելու է մեր դիրքերի վրայ եւ աշխատում է մեր ճանապարհը կտրել՝ գրաւելով Մարգարայի կամուրջը։

- Մեր ճանապարհը չեն կրնար կտրել։ Ինձ ասա, թէ ի՞նչ կարգադրութիւն էք արել

— Դեռ նոր կարգադրութիւն պիտի անեմ։ Լուրը որ հասաւ, անմիջապէս ուզեցի ձեզ հաղորդել։

— Տէ, գնդապետ, այն տեղի դիրքերում շատ քիչ է մեր ուժը։ Ուստի, անմիջապէս ձիաւորներու մի հարիւրեակ ուղարկէ, շուտ հասնին. յետոյ հետեւակից էլ՝ մի գումարտակ։ Եւ դու անմիջապէս մեկնէ կռուի վայրը։ Ես կը կարգադրեմ որ 2 թնդանօթներով Ցակորեանը հոն երթայ։ Իսկ ես էլ իմ ձիաւորներով կը մեկնիմ հիմա։

Հրամանատարը հեռախօսում է կացութեան մասին Հայաստանի Հանրապետութեան զինուորական նախարարին

Երբ հրամանատարի հետ հասանք, հրացանները որոտում էին, թնդանօթները գոռում, սար ու ձոր դղրդում։

Թշնամին աշխատում էր մեր շղթան կտրել եւ անցնիլ մեր դիրքերի ետեւը։ Նա նկատել էր, որ մեր ուժերը՝ իրենց հետ համեմատած՝ բաւական փոքր են Այդ պատճառով յարձակումի նախաձեռնութիւնը իրենք էին առել։ Մեր քաջարի բանակի ուժեղ դիմադրութիւնը սակայն կասեցնում էր նրանց յառաջխաղացումը։

Լուրը տարածւում է Հայաստանի մայրաքաղաքում։ Ամէն ոք անձկութեամբ սպասում է նոր տեղեկութիւնների։ Շատերը ասում են «վայ թէ պարտուինք» եւ, միշտ հեռաձայնում են զինուորական նախարարին, որ միշտ պատասխանում է, թէ տարակոյս չունի, որ մերոնք պիտի յաղթեն։

Անցնում են ժամեր։ Կռուի վախճանը յայտնի չէ Երեւանում։ Խորհրդարանը արտակարգ ժողով է գումարել։ Բոլորը անհամբեր սպասում են վերջին լուրերին։

Զինուորական նախարարն էլ գրաւել է իր տեղը լուռ ու մունջ։ Տխուր է, բայց ասում է, թէ ջղայնանալու պէտք չկայ, քանի որ յաղթութիւնը մեզ պիտի լինի։ Մասիսը պայծառ է, ուրեմն յաջողութիւնը մեր կողմն է։

Հրամանատարը հեռախօսով այսպէս հաղորդում է նախարարին. «Թշնամին յամառ դիմադրութիւն է ցոյց տալիս, բայց փախուստի պիտի մատնուի։ Մերոնց հրամայեցի, որ հակայարձակման անցնին»։

Գնդապետ Տիգրան Բաղդասարեանը յառաջանում է իր զինուորներով։ Կռիւը տաքանում է։ Երկու կողմից էլ ուժեղ դիմադրութիւն է։ Ոչ մի նահանջի նշան չի երեւում։ Մեր թնդանօթները դժոխային կրակ են բարձրացնում եւ խորտակում թշնամու ամուր դիրքերը։ Բայց թշնամին յամառօրէն կառչած է իր դիրքերին։

Կռիւը երկարում է։ Արեւը թեքւում է դէպի արեւմուտք։ Յամառ թշնամին ամէն ճիգ թափում է իր ձեռքն անցնելու նախաձեռնութիւնը։

Մեր հրամանատարը ջղայնանում է թշնամու յամառ դիմադրութիւնից եւ իսկոյն հրամայում է գնդապետին գնդացիրների եւ թնդանօթների զիւղային կրակի տակ յառաջանալ. Մերոնք անմիջապէս անցնում են յարձակումի

Ահա այս ատեն է որ թշնամին, մեր քաջերի յարձակումին չդիմանալով, լքում է իր դիրքերը եւ քաշւում ետ։

Մերոնք անմիջապէս գրաւում են թշնամու ձգած դիրքերը եւ ամրանում այնտեղ։

Գնդապետը իր զինուորները կարգի բերելուց յետոյ, նորից յարձակման է գործում, եւ ահա այս երկրորդ յարձակման ժամանակ թշնամին, անհամար զոհեր տալով՝ փախուստի է դիմում

Նահանջող թշնամին պատերազմի դաշտում թողնում է անհամար ռազմամթերք եւ մի քանի գնդացիրներ Այդ օրը մերոնք գրաւեցին տաճկական 11 գիւղեր։ Կռիւը վերջացաւ հայ բանակի յաղթութեամբ։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(4) (Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արազ.— Յիշելին արմատը կ'ըլլայ յուշ — յուշարձան, անյուշ ըրել — գնաան, հայկական Թագաւորութեան միջոցին բանտ մը, որ, ... հետու, կը յիշեցնէ բոլշեւիկեան գնաան մը, այս վերջինը անշուշտ յառաջդիմած ժամանակի ընթացքին): — Շինելին արմատը չէ՞ն, որ կը նշանակէ նաեւ գիւղ, աւան: — Այս առթիւ դարձեալ պարզ քննութիւն մը — Եթէ բառէր — շէն արմատէն բառ մը կազմէք, ի՞նչ պիտի մտածէիք: Պատասխան.— Պիտի մտածէի թէ այդ արմատին մէջ փոփոխելի ձայնաւորն է է, որ կը փոխուի | ի Հետեւաբար՝ շինել? — Ուրիշ բան մըն ալ կրնա՞ք ըսել. Պատասխան.— Այն թէ կայ նաեւ շէնքն՝ շինական, շինարար, շինուածք: Եթէ արմատական շուն կամ բուն կամ տուն ըլլար, այդ պարագային պիտի խորհէի որ ու փոփոխելի երկբարբառը կը կորսուի կամ չըրուած ըի կը փոխուի, ինչպէս՝ շնական, ի բնէ, տնաչէն:

Եթէ ըսէի որ բուր ի՞նչ փոփոխութիւն կը կրէ իբրեւ ածանց կամ իբրեւ բարդ: Պատասխան.— Ոչինչ, որովհետեւ բուր ին մէջ փոփոխելի գիր կամ երկբարբառ չկայ. ուստի, ուր որ ալ դարձնենք, անիկա եղածին պէս կը մնայ, ինքնիրեն կը բաւէ բուր: — Հարցում մըն ալ, եթէ չնեղանայք. քու լու ի՞նչ փոփոխութիւն կը կրրեն, քանի որ ու փոփոխելի երկբարբառը ունին (տե՛ս վերը): Պատասխան Ո եւ է փոփոխութիւն չեն կրրեր՝ հակառակ, ինչպէս որ ըսիք, ու փոփոխելի երկբարբառին: Որովհետեւ ծայրն է եւ ո եւ է ուրիշ գիր չունի իրեն հետ, ինչ որ պայման է փոփոխութեան. Հետեւաբար՝ քուի, քուք, (գրաբար ձեւով՝ քուոյ, լուոյ զոր կրնանք հնչել նաեւ քվոյ, լվոյ): Բայց եթէ տուն ըլլայ, մուն (մժեխ) ըլլայ, կամ մուտ, գութ, մութ, վերջապէս ո եւ է հետեւորդ բաղաձայնով բառ մը, կը կորսուի ու կամ ըլլուած ըի կը փոխուի:

** Աշխարհիկ կամ Նոր գրական լեզուին մէջ, բնաւ առանձինն գործածուած չէ գիւղ բառին սա՛ սեռական կամ տրականը— գեղջ. բայց բառական բաներ ունինք ասկէց ածանցուած — գեղջուկ, գեղջկական, գեղջկաբարբառութիւն (patois): Հիմա հոս ու րիշ հարցում մը — Եթէ մեր արդի լեզուին վարպետները քիչ շատ հմուտ ըլլան գրաբար հոլովներուն, բայց-րուն, զանազան անհրաժեշտ կանոններուն, մասնաւոր ուսուցումով կամ ո եւ է միջոցով, ինչպէս Տարազարանութեամբ, պիտի չկրնան գիտնալ թէ ի՞նչ է գեղջը, սա՝ դժուարահնչիւն բառը: Եւ իրաւ ալ զարմանալի է այս անկանոն հոլովումին ձեւը— գիւղ, գեղջ՞. Նաեւ որ, աւելի կին՝ կնոջ՝ այր՝ առն, տիւ՝ տուընջեան, բայց եղած են, կան եւ դարերուն հետ ալ ազնուացած, ամբողջն արմատացած:

Հարկ է երբեմն այս միջոցով Թարթափել, խարխափել, կուրաբար պրտտտել քերականական մթութիւններուն մէջ, որոնցմէ է որ դուրս կը ցայտէ լեզուական արեւուն լոյսը, ինչպէս բուն արեւը խաւարին ծոցէն: Եւ, արդարեւ, քանի որ սա բոլէին բառերու մթութեան մէջ ենք, հայերի ճոխ ու դարձդարձիկ արտաբերութեամբ կրկնենք ձկուն ու բեկանուտ. — բուղձ, գուղձ, պաղձ (խոտ մը), րուղջ բաղջր. բաղձ, խաղամուղ (ganglions) թախծ, մաղձ, գեղխ, գեղչ. գիղչ, խեղճ, խիղճ, տխեղծ, աղկաղկ (ակար), պիղծ, կաղկանձ, բրեխջ, քրթմնջիւն, ծնծղայ, խզուրտիւն— խառնակոյտը այս բառերուն, օտարները քրտնցնելու աստիճան դժուար: Օր մը կրնանք այս բառերը իրրեւ պատիժ արտասանել տալ Լօզանի հին ու նոր ժողովականներուն, հասկցնելու համար անոնց թէ ... տիեզերական մայր լեզուն Թուրքերէ՞նն է թէ Հայերէնը: Բայց քա՛ւ մեզմէ այսպիսի [illegible] վրէժխնդրութիւն

Ի. սիրելի Արազ, հերիք կատակ
Ջէ՞ որ մութին մէջ ենք եւ ներելի է մոլորումը: Վերջացա՞ւ, ահա կը ծագի արեւը մեր մութին մէջէն, եւ իւրաքանչիւրը կը դառնայ իր սովորական տեղը եւ իր սովորական չափին Միայն թէ, իրաւ որ կամեցնը անցաւ, բայց սպիէն կը մնայ

** Մութէն ելլելէն կը վայլէ բարեւ մը տալ արեւին.—Ողջո՜յն քեզ, արեւ: — Ես ժամանակ մը, գոնէ, պիտի վախնամ Արայէն եւ Նիւթեան ուէն պիտի չչեզիմ: Ո՛չ քաղաքականութենէ պիտի սարսափիմ, ոչ ալ բանաստեղծութենէ: Այս վերջինը պիտի լքեմ նոյն անտարբերութեամբ, որով բանաստեղծութիւնը, եւ պիտի վերլուծեմ վերի «ողջոյն քեզ, արեւ», քերականական լուծումի (analyse grammaticale) օրինակ մը տալու համար մեր հետեւողներուն: — Ողջոյն քեզ, արեւ. ահա նախադասութիւն մը: Բայց կը խորհիմ թէ նախորդ բոլոր դասերէն օգտուողը հիմա պիտի առարկէ, թէ ասիկա ի՞նչպէս նախադասութիւն կ'ըլլայ, քանի որ նախադասութեան մը առաջին անդամը եւ լուծումի բանալին եղող բայը պակաս է, այսինքն՝ բայ չկայ: Այո՛, բայց երեւոյթէն պէտք չէ խաբուիլ: Բայը լռելեայն կ'իմացուի: Ողջունելու, ... անիծելու, բաղձալի ... հրամայելու յատուկ կարճ նախադասութիւններուն մէջ բայը ընդհանրապէս լուռ կ'իմացուի, Ֆրանսերէն sous-entendu բառածը: Այսպէս՝ Ո՞ն. յառաջ, վա՛յ քեզի: Երանի՜ այս ժողովուրդին: Աներկի՛ւղ դէպի նպատակ: Ողջո՛յն քեզ, արեւ: Յաջողաբար — վերէն սկսելով— նախ կ'ամբողջացնենք նախադասութիւնը, յարմարագոյն բայը դնելով — քալեցէ՛ք: Ըլլա՛յ: Ե՛, Յառաջացէ՛ք: Կը մատուցանեմ: (Ինչպէս ըսինք, առանց վերի նախադասութիւններէն իւրաքանչիւրին բառերուն ձեւը եւ կարգը փոխելու, անոնց համապատասխան բայը կը դնենք):

Հիմա իրրեւ օրինակ, առնենք վերջինը — Կը մատուցանեմ— Ներգործական բայ, սահմ. ներկայ առաջին դէմք, որ իրեն մէջ կը պարունակէ արդէն ենթական կամ տէր բային՝ ես: Մատուցածս ի՞նչ է— Ողջոյն: Ուրեմն մատուցանեմ բային բրածն է, առարկան է, որուն կ'ըսենք անուղղակի խնդիր (անորոշ), եթէ ողջոյնը ըլլար բառ, կ'ըսէինք որոշեալ: Կը մատուցանեմ, որո՞ւն — քեզ: Անձնական դերանուն (դուն) տրական հոլով. բնութեան խնդիր: Արեւ: մնակ կը մնայ, կոչական:

Կը տեւէ:

ՏԱՐԱԶ

այդ միւս ծայրը, այլ եւ սոփոփուած են իրենց տեղէն չշարժելու՝ պահպանելու համար Սթալինի ու Վորոշիլովի դիկտատորութիւնը:

Արտաքին կամ քաղաքական ճակտի վրայ իրերայաջորդ անյաջողութիւններէն վերջ, Ռուսիա կ'ապրի եւ ներքին — կուսակցական — լուրջ տագնապ մը

Ստոյգ է, որ Սթալին շատ հեռու գնաց իր «ազգայնական համայնավարութեան» կամ «համայնավարական ազգայնականութեան» մէջ:

Եւ մինչ կուսակցական դիկտատուրութիւնը այս տագնապը կ'ապրի, անհաւանական չէ, ոչ ալ անտրամաբանական որ Սթալին, քշելով Վորոշիլովը առաջ, վաղը ստեղծէ զինուորական դիկտատորութիւն մը, որուն հետքը պիտի ըլլայ, անտարակոյս, կարմիր մարաջախտը..

ՇԱՐՄԱՅ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օ՛Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յապաղած).— Հոկտ. 24ին Փրէվան Մարսէյլի ընդարձակ սրահը սովորականին պէս լեցուն էր: Բեմը զարդարուած էր աւուր պատշաճի նկարներով եւ դրօշներով.

Մարսէյլի ընկերվարականներուն ալ դիմում կատարուած էր, որպէսզի բանախօս մը նշանակեն: Մէկի փոխարէն ներկայացուցած էին չորս բանախօսներ. Ներկայ էին բաւական թիւով Ֆրանս-ընկերվարականներ, որոնք իրենց հետ բերած էին նաեւ իրենց դրօշը.

Հանդէսին Նախագահ ընկ. Ղազարեան հիւանդ ըլլալով այդ պարտականութիւնը յանձնուեցաւ ընկ. Ն. Փիպրըթճեանի: Հանդէսի բացումը տեղի ունեցաւ «Մշակ» բանուորով զոր նըւագեց Գ. Ս. Ջէօրէքճեան: Նախագահը բացման ճառով մը փառաբանեց Դաշնակցութեան 46 տարիներու գործը ու գաղափարը:

Զանազան երգեր եւ նուագ եւ, խօսք տրուեցաւ Ֆրանսացի չորս բանախօսներուն, որոնք իրենց ընկերվարական տեսակէտները պարզելով, համակրական արտայայտութիւններ ունեցան նաեւ հայկական դատի եւ հայ ժողովուրդի մասին

Ֆրանսացի հիւրերու բերած քոյր ու եղբայր փոքրիկները երգեցին եւ արտասանեցին, միաժամանակ անակնկալներ հրամցնելով հանդիսականներուն:

Տասը վայրկեան դադար մը վերջ, բուռն ծափերու տակ բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը՝ ընկ. Վահան Նաւասարդեան, որ խօսեցաւ մէկ ժամ [illegible] քաղաքական կացութեան վրայ: Ընկերը պատկերացուց ընդհ. կացութիւնը, մի առ մի թուելով խոշոր կարեւոր երեւոյթներ ու փաստեր. չերակ թէ մարդկութիւնը զարհուրելի քաոս մը կ'ապրի եւ պատերազմը ուր որ ալ ծագի պիտի անցնի Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ վրայէն: Գծեց հայ ժողովուրդի վիճակը եւ յայտարարեց թէ՝ «Հայը միշտ պէտք է պատրաստ գտնուի նուազագոյն կորուստով մարելու այն կրակը զոր ուրիշները կը վառեն մեր տան մէջ: Կարծողներ կան թէ մեր ազատամարտը անցաւ ապարդիւն ու թողեց այն արդիւնքները որոնք ձեռք բերած է Հայը, ի գին իր մէկ միլիոն նահատակներու եւ Թալէաթ [illegible] արիւնին. Այս աշխարհագրական կարեւոր տեղեկութիւններ տուաւ Հայաստանի ներկայ կացութեան եւ անոր բնակչութեան մասին: Թուեց Թուրքիոյ կորուստները մեծ պատերազմին առթիւ: Մէջբերումներ ըրաւ նաեւ «Նոր» Հայաստանէն եւ բացատրեց թէ ուրիշներու կարծիքով Դաշնակ է այն Հայը, որ հայրենիքի շահը կը պաշտպանէ:

«Ազգերու կեանքին մէջ կայ դէպք մը, որ կարելի չէ ձեռք բերել դիւանագիտութեամբ: Այդ զէնքը զարմանալի ձեւով կը պատրաստուի ու կը սրուի եւ ազգերու ձեռքը կը տրուի: Այդ զէնքը հաւատքն է: Հայ ցեղը ապրեցաւ նաեւ շնորհիւ այդ զէնքին, հաւատքին: Հայը մեծ սիրով եւ հաւատքով կապուած է իր հայրենիքին եւ պիտի յաղթէ: Միայն մեծերը չեն որ միշտ կը յաղթեն, փոքր ազգեր ալ կան որ կրծելով մեծերը՝ կ'ապրին ու կը յաղթանակեն, եթէ իրենք օժտուած են կարգ մը առաքինութիւններով: Հայը ունի այդ առաքինութիւնները, որոնց հմայիչ գրաւականը մնալու եւ հայուելու համար 7000 տարի եռ պէտք է երթանք»: Ընկերը իր բանախօսութիւնը վերջացուց աղաղակելով. — «Եղէք արթուն, պատրաստ եղէք հայրենիքի համար զոհուելու, այն ատեն պիտի տեսնենք միացեալ եւ անկախ Հայաստան»: (Բուռն եւ երկարատեւ ծափեր):

Հանդէսի գեղարուեստական բաժինը վերջացաւ հայ գեղջկական հարսանիքով, որ մեծ հետաքրքրութիւն բացեց նաեւ հիւրերու մէջ: Հանդիսականները հայրենի բնագաւառ սովորոյթներուն ի տես, ուրախ էին եւ խանդավառ

Օր. Գ. Գէորգեան, որ տեղական Բանահաւաքուար կը յաճախէ, այս անգամ աւելի մարզուած, հանդէսի ընթացքին երգած հայերէն ու ֆրանսերէն երգերով նպաստեց հանդէսի փայլին: Երգելու հրաւիրուած էր նաեւ Տիկ. Վարժապետեան: Երկու երգողներն ալ գնահատուեցան ջերմ ծափերով:

Հանդէսէն վերջ, սկսան ներսոպական պարերը:

Ընկերներ եւ համակիրներ տեղ գրաւեցին քովընտի սրահին մէջ, ուր խնջոյքը տեւեց մինչեւ լոյս:

Օրուան ձեռնարկներ հրաւէրով խօսեցան շատ մը ընկերներ: Խումբ խումբ գաղթուած սեղանակիցները երգեցին ազգային, յեղափոխական ու գեղջկական երգեր.

Խնջոյքը տեւեց մինչեւ լոյս:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՃՈՒՄԸ

Խորհրդային Միութեան ազգաբնակչութիւնը 1926ի ընդհանուր մարդահամարէն մինչեւ 1935 յունուարի 1ը աճած է 24 միլիոնով: Տարեկան միջին աճումը կը հաշուուի 3 միլիոն հոգի: Մեծ քաղաքներու մէջ ծնունդներու թիւն է հազարին 16 — 28:

ՁԵՌԱԳԻՐ ՃԻՆԳԻԶ ԽԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Խ. Գիտութեանց Ճեմարանի արեւելագիտական բաժինը գտած է մոնկոլերէն լեզուով գրուած հին ձեռագիր մը, որ կը պարունակէ Ճինգիզ խանի կենսագրութիւնն ու թագաւորութեան պատմութիւնը

ԳԻՆՈՎ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ

Խորհրդային ծանօթ բանաստեղծ Բ. Կարնիլով հեռացուած է Գրողներու Միութենէն զինովութեանը պատճառով:

ՖՐԱՆՔՕՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

ՅՕԴՈՒԱԾ 4. Դիւրացնելու համար դաշինքի պարտաւորութեանց գործադրութիւնը, սուրիական կառավարութիւնը իր զինեալ ուժերու համար պիտի օգտագործէ սպառազինում մը, եւ հարկ եղած չափով, հանդերձանք մը միեւնոյն տիպարէն որ կը գործածուի Ֆրանսական զինեալ ուժերու կողմէ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը բոլոր դիւրութիւնները պիտի տայ սուրիական կառավարութեան որպէսզի այս վերջինը կարենայ Ֆրանսայի մէջ սուրիական զինեալ ուժերու համար ապահովել հայթայթումը նորագոյն տիպարէն զէնքերու, ռազմամթերքի, նաւերու, օդանաւերու, նիւթեղէնի եւ հանդերձանքի:

ՅՕԴՈՒԱԾ 5. Համաձայն գտնուելու համար դաշնագրի 5րդ յօդուածի, 3րդ հատուածի տրամադրութեանց, սուրիական կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ դաշնագրի տեւողութեան ընթացքին, Ֆրանսական կառավարութեան տրամադրելու վայրեր երկու օդային խարիսխներու համար:

Այս վայրերը պիտի ընտրուին Ֆրանսական կառավարութեան կողմէ, այնպիսի կէտերու շուրջ որոնց հեռաւորութիւնը չորս մեծ քաղաքներէն չի կրնար 40 քիլոմեթրէն պակաս ըլլալ:

Ժամանակաւոր կերպով Ֆրանսական կառավարութիւնը արտօնած է օգտագործելու, իբրեւ խարիսխ, Նէրապ եւ Մէզզէի օդակայանները: Նոր վայրերու մէջ փոխադրութիւնը պիտի կատարուի անմիջապէս որ նոր խարիսխները կառուցման եւ սարուածքի տեսակէտով պատրաստ ըլլան եւ դրուին միեւնոյն պայմաններու մէջ ինչ որ են նախկինները, որոնք վերաբերին [illegible] սուրիական կառավարութեան, այս գործողութեան ծախքերը բաժին ինալով սուրիական կառավարութեան:

Անկախաբար այս խարիսխներէն, եւ մինչեւ որ սուրիական օդային ուժերը ի վիճակի ըլլան ապահովելու ներկայիս պատրաստ օդակայաններու պահպանումը հողը, Ֆրանսական կառավարութիւնը կը հաւանի բերել իր աջակցութիւնը այս գետիններու պահպանումին. հասկնալի ըլլալով որ այս աջակցութիւնը ոչ մէկ կերպով պիտի վնասէ այն սեփականութեան իրաւունքներուն զորս սուրիական կառավարութիւնը ունի այս գետիններուն վրայ:

Ֆրանսական կառավարութեան փափաքին վրայ եւ անոր ծախքովը, եւ այն պայմաններով որոնք պիտի որոշուին երկու դաշնագիր Բարձր Կողմերու համաձայնութեամբ, սուրիական կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ ընձեռելու մասնաւոր պահակներ, առնուած իր սեփական գունդերէն, գործակցելու Ֆրանսական այն մեծ ուժերուն հետ որոնք կոչուած են ապահովելու օդային խարիսխներու պաշտպանութիւնը, սարուածքը, Ֆրանսական օդային ուժերու այն մասնագէտներուն հետ որոնք ժամանակաւոր կերպով կոչուած պիտի ըլլան վերոյիշեալ օդակայաններու սարուածքի եւ խնամքի գործին:

Ֆրանսական կառավարութիւնը կը հաւանի զօրամասեր պահել Ճէպէլ-Տրիւզի եւ Ալէվիներու մէջ, հինգ տարուան համար, դաշնագրին գործադրութեան սկիզբէն հաշուելով:

Այս զօրամասերուն կայմանները պիտի որոշուին երկու կառավարութեանց համաձայնութեամբ.

Սուրիական կառավարութիւնը այս վայրերու մէջ պահուած միութիւնները (զինուորական ուժերը) պիտի թողու Ֆրանսական կառավարութեան տրամադրութեան տակ . . պիտի բատանձնէ անոնց մարզումն ու պահպանումը, ան պիտի դիւրացնէ հարկ եղած տեղական տարրերու հայթայթումը՝ լրիւ պահելու համար այս զօրքին թիւը

Ճշդուած պարագայ մըն է որ այս զանազան կէտերու վրայ Ֆրանսական ուժերու ներկայութիւնը չի նշանակեր գրաւում եւ չի վնասեր Սուրիոյ վեհապետական իրաւունքներուն:

ՅՕԴՈՒԱԾ 6. Սուրիական կառավարութիւնը ամէն կարելի դիւրութիւն պիտի ընծայէ Ֆրանսական ուժերու պահպանման, մարզման, ամրափոխութեանց, փոխադրութեանց եւ հաղորդակցութեանց համար, ըլլայ այն կէտերուն շուրջ ուր կեդրոնացած են անոնք, կամ ըլլայ ընդմիջանցումով (transit) այդ կէտերու միջեւ, դիւրութիւններ պիտի ընծայուին նաեւ այդ ուժերուն անհրաժեշտ սարքաւորման եւ պարէնի փոխադրելու նիւթեղէններու մթերման ու փոխադրութեան համար:

Ընծայուելիք դիւրութեանց շարքին կը նկատուին ճամբաներու, երկաթուղիներու, նաւարկելի ճամբաներու, նաւահանգիստներու, քարափներու, օդակայաններու, ջրանցքներու, սուրիական հողամասի վերեւէն թռիչքի իրաւունքի, հեռագրական, հեռաձայնային եւ ձայնասփիւռ հեռագրական ցանցերու օգտագործումը:

Որ եւ է ժամանակ, կարելի չէ հակօրինական սակագին մը հաստատել Ֆրանսական կառավարութեան դէմ:

Ֆրանսական տարմանուները ընդհանուր ապահովութիւն պիտի ունենան սուրիական ջուրեր մտնելու եւ այնտեղ մնալու, ինչպէս նաեւ սուրիական նաւահանգիստները այցելելու, սակայն հասկնալի է որ սուրիական կառավարութիւնը նախապէս ազդարարագիր պիտի ստանայ սուրիական նաւահանգիստներու ըլլալիք այդ այցելութեանց մասին.

Սուրիական կառավարութիւնը Ֆրանսական կառավարութեան տրամադրութեան ներքեւ պիտի դնէ Ֆրանսական ուժերու կարիքներուն անհրաժեշտ բոլոր վայրերն ու շէնքերը.

Այս տրամադրութեան գործադրութեան կերպերը, ինչպէս նաեւ Ֆրանսական զինուորական կայուածի եւ հասութաբեր սեփականութեան վերաբերեալ այլեւայլ խնդիրները մասնաւոր համաձայնագրերու նիւթ պիտի դառնան: Այդ համաձայնագրերու գործադրութիւնը Ֆրանսական կառավարութեան, ներկայիս գոյութիւն ունեցող նիւթական պարտաւորութեանց որ եւ է ծաւալումին պէտք չէ պատճառէ:

(3) (Շար.)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ապրիլ 29ին գործակալը սուզանաւ վերադարձաւ. Թանկագին տեղեկութիւններ հաւաքած էր ան. բայց յաջորդ օրը առտուան դէմ երբ կը պատրաստուէին Տարտանէլ մեկնիլ, Թրքական Թորփիլլարձակ մը երկու ժամ հալածեց սուզանաւը եւ անհաւասար կռիւէ մը յետոյ այս վերջինը կորսըւեցաւ Մարմարայի ջուրերուն տակ:

Ուրիշ սուզանաւ մը E.14 որ դարձեալ յաջողած էր ճամբայ մը գտնել ականներու ցանցին մէջէն, դիտումնաւը կերպով ջուրին երեսը բարձրացաւ եւ հակառակ ցամաքէն արձակուած Թնդանօթներուն, ընկղմեց Թրքական պահականաւ մը:

E.14ի յանդուգն հրամանատարը Պօյլ երկրորդ ճամբորդութեան մը ձեռնարկեց յունիսին եւ 25 օրուան ընթացքին ընկղմեց 15 նաւեր: Յետոյ E.12 եւ E.7 սուզանաւերը ու երեքը միասին դժոխային կացութիւն մը ստեղծեցին Մարմարայի մէջ, ընկղմելով ընդամէնը 45 Թրքական ու գերմանական փոխադրանաւեր: Աւելին. անոնք սարսափ մատնեցին նոյն իսկ ծովեզերքները եւ ահազին վնասներ հասցուցին ճամբաներուն, նաւամատոյցներուն ու երկաթուղիի գիծերուն: Սուզանաւերուն մէջ կը գտնըւէին գաղտնի ապահովութեան գործակալները որոնք քանի մը օրուան համար ցամաք կ'ելլէին եւ տեղեկութիւններ կը հաւաքէին թշնամիին պատրաստութեան մասին.

Տարտանէլի պատերազմին բրիտանական նաւատորմը ունեցաւ շարք մը անձնուէր սպաներ ու նաւազներ որոնք Ինթէլիճէնսի աշխատակիցներ կատարեցին Թուրքիոյ սահմաններէն ներս ու քաջաբար վտանգեցին իրենց կեանքը յանուն հայրենիքին:

Կը յիշեմ, օրինակ, հերոսական պատմութիւնը տեղակալ Լայընի, որ սպայ էր E.2 սուզանաւին մէջ: Այս վերջինը Մարմարա մտած էր հետապնդելու համար թշնամի փոխադրանաւերը: Առտու մը արեւածագէն առաջ երիտասարդ ու յանդուգն Անգլիացին, ծովափէն կէս մղոն հեռու, ջուրը կը նետուի՝ լողալով ցամաք հասնելու համար: Փոքրիկ լաստ մը ունէր միասին որուն վրայ տեղաւորած էր իր պայթուցիկները, Թուրք զինուորի մը համազգեստը ինչպէս նաեւ ատրճանակ մը: Մէկ թեւով կը լողար ան, իսկ միւսով առաջ կառչած էր լաստին: Վտանգաւոր առաքելութիւն մը յանձնած էին իրեն — օդը պիտի հանէր ռազմամթերքի հսկայ մթերանոց մը. եթէ յաջողէր, բարի լուրը սուզանաւին պիտի տար պայթումին արտօր. կրկնոյ ատրճանակի հարուածով մը երկրորդ ազդանշան մը պիտի զրկէր իր ընկերներուն՝ անգամ մը եւս հաստատելու համար թէ յուսախաբ ըրած չէր զիրենք:

Տեղակալը այդ ծրագրով ճամբայ կ'ելլէ եւ ապահով ցամաք կը հասնի: Սուզանաւը մէկ մղոն հեռաւորութեան վրայ կը սպասէ անձկութեամբ. կը սպասէ կէս ժամ, մէկ ժամ ու թերեւս աւելի երկար. ու յանկարծ ահաւոր բոց մը կը ցայթէ դէպի երկինք ու կը լսուի դղրդոտ պայթում մը: Հիմա հեւիհեւ կը սպասեն ատրճանակի հարուածին որ դժբախտաբար կ'ուշանայ. արշալոյսը կը կարմրէ հորիզոնին վրայ. Ժամերը կը սահին բայց տեղակալը կենդանութեան ոչ մէկ նշան կուտայ:

Սուզանաւը ի զուր կը սպասէ անոր. Հերոսը չվերադարձաւ. Մինչեւ այսօր ալ յայտնի չէ թէ ինչ վախճան ունեցած է ան:

Նոյնքան խիզախ, բայց աւելի բախտաւոր եղաւ Անգլիացի ուրիշ սպայ մը՝ Տ'Օյլի - Հիւզ որուն պատմութիւնը կ'արժէ որ ներկայացնեմ իմ ընթերցողներուն:

E. 11 սուզանաւին սպաներէն էր ան: Քաջալերուած Լայընի յաջողութենէն՝ անիկա պիտի փորձէր օդը հանել Սան Սթէֆանոյի մօտերը գտնուող կամուրջ մը որուն վրայէն կ'անցնէր Պերլին - Պօլիս երկաթուղիի գիծը, կամուրջը շատ մօտ էր ծովեզերքին.

Գիշեր մը սուզանաւը զգուշութեամբ կը մօտենայ ծովափին եւ կանգ կ'առնէ Սան Սթէֆանոյի ճիշդ դիմացը, Թուրք զինուորները պահակ կը սպասեն քիչ անդին խարակներուն բարձունքը՝ հսկողութիւն կատարելու համար կամուրջին վրայ: Տ'Օյլի Հիւզ կը հետեւի Լայընի օրինակին. լաստի մը վրայ կը շարէ պայթուցիկը եւ անհրաժեշտ գործիքները, իր հագուստները, ատրճանակ մը, դըւանի լուսարձակ մը, սուլիչ մը ինչպէս նաեւ դաշոյն մը որուն պէտք կըրնար ունենալ Թուրք պահակները սատկեցնելու համար: "Ժամը առտըւան երկուքն է, ասիհծառներու ու հայրենասէր երիտասարդը կ'ողջագուրուի իր նաւակիցներուն հետ ու կը մեկնի՝ անձնատուր Մարմարայի ջուրերուն:

Նախապէս որոշած էր թէ որ կէտէն ցամաք պիտի ելլէր. բայց դժբախտաբար զօրաւոր հոսանք մը կը հեռացնէ զինքը ու քանի մը վայրկեան վերջը երիտասարդը կը հասնի՝ խարակներէն հսկողութեան տակ առնուած խարակներուն ստորոտը: Ջուրը աւելի ծանծաղ է հիմա. կը շարունակէ ճամբան իր առեւէն քաշելով փրկարար լաստը, արդէն հասած է ամայի վայր մը ուրկէ նեղ անցք մը մինչեւ կամուրջ կ'երկարի: Բայց դարձեալ պիտի մագլցի խարակներէն վեր Թրքական համազգեստը կ'անցնէ, գործիքները կը նետէ ուսին վրայ ու կը սկսի բարձրանալ, սխալ քայլ մը կրնար անդունդ գլորել զինք կամ թեթեւ աղմուկ մը կրնար արթնցնել քնացող Թուրք պահակները Բախտաւոր էր, սակայն, այս քաջ սպան. կը մագլցի զգուշութեամբ եւ հինգ - տասը վայրկեանէն կը հասնի խարակներուն գագաթը:

Այնտեղ, քարի մը տակ կը պահէ պայթուցիկները եւ դաշոյնը ձեռքին մէջ կը քալէ դէպի կամուրջը, յանկարծ դէմ դիմաց կուգայ Թուրք պահակի մը հետ, կը քաշէ դաշոյնը եւ կը զարնէ:

Կամուրջին մօտեցած է հիմա. ի՞նչ տեսնէ. տասնեակ մը Թուրք զինուորներ կրակի մը շուրջը բոլորուած պահակ կը սպասեն. անկարելի է յառաջանալ: Տ'Օյլի Հիւզ կը շուարի. կը նստի քարի մը վրայ ու կը սկսի մտածել, նոր ճամբայ մը պէտք է գտնէ: Կամուրջը երեք կամար ունի ցամաքին վրայ, չի կրնա՞ր արդեօք պայթուցիկը տեղաւորել այդ կամարներուն տակը. բայց այդ պարագային ստիպուած պիտի ըլլայ երկու ճամբորդութիւն ընել զինուորներուն աչքէն՝ պայթուցիկը բերելու համար. ասիկա շատ վըտանգաւոր եւ փախուստի ճամբան ալ պիտի երկարի եւ լուսարձակներուն ճառագայթները պիտի մատնեն իր ներկայութիւնը:

(Շար.)

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼ յայտարարուեցաւ Փանարի գործարանին մէջ, Լըվալուա։ Մօտ 3 հազար գործաւորներ ձգեցին իրենց աշխատանքը, բայց գրաւուած կը պահեն գործարանը. Պատճառն այն է որ գործարանին տնօրէնութիւնը 825 բանուոր արձակած էր 16 հոկտեմբերին, առանց բանուորական պատուիրակներու համաձայնութեան ։

ՇՈԳԵԿԱՌՔԻ ծանր արկած մը պատահեցաւ Զորնըշարթի երեկոյ, Փիւթոյի կայարանին մէջ, Փարիզի մօտիկ։ Երկու շոգեկառքեր իրար բախեցան եւ խորտակուեցաւ մարդատար շոգեկառք մը։ 15 վիրաւորներ կան, 2ը ծանր վիճակի մէջ։ Նիւթական վնասը եւս մեծ է։

ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՀԱՄԱՆԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութեան Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր անդամներն ու համակիրները կը հրաւիրուին տարեկան ընդհ. ժողովի, որ տեղի պիտի ունենայ 8 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 2ին, Ֆլօրիա ճաշարանին մէջ, 61, Rue Mr Le Prince:

Օրակարգ՝ վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր հարցեր։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվար - Օսմանի մասնաճիւղի դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր ուրբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Մասրան սրահին մէջ։ Կը խօսի

Գ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆՄԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ (Etoile)

Կազմակերպուած Նախ. Գաւ. Հայ Սպաներու Միութեան կողմէ.

8 նոյեմբեր, կիրակի ժամը 18.15ին։

Անդամներէ կը խնդրուի ներկայ ըլլալ կամարին մօտ, Շան զ'Էլիզէի դիմացը ։

Թատերական Ներկայացում

Ի նպաստ Պոմոնի Վարժարանի Ակումբին

Վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին Վարժարանի Ակումբին մէջ

10 Պուլվար Մարկըրիտ, Պոմոն

Մարսէյլի Տրամա - Օփէրէթ խումբը ղեկավարութեամբ պր. Ղազարեանի

Կը ներկայացնէ ՆԱՄՈՒՍ

Մուտք՝ 5 եւ 4 ֆրանք, փոքրիկներու՝ 2 ֆրանք

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Կազմակերպուած ԱՐԷԼԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԻ կողմէ

կը ներկայացուի ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ

ՉԱՐ ՈԳԻՆ

Վաղը Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Ճանրիկեան» սրահին մէջ

5, Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ

Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամը 9ին

Տոմսերու գին՝ 4 եւ 3 ֆր.

Թատերական Ներկայացում

նախաձեռնութեամբ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՊԱՊԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ի նպաստ իր կարօտեալներուն

Այս Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Շըմէն տը լա Մատրակ

Պաու «Լիւթէրնասիօնալ»ի սրահին մէջ,

ղեկավարութեամբ դերասան՝ Ց. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

կը ներկայացուի՝ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ

ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ

4 արար յուզիչ տրամ

"ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ"

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՏՕՆ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

8 Նոյեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, **SALLE ERARD**ի մէջ, **11, Rue de Mail, Métro Bourse** կամ **Sentier**

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Ս. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ։

կը մասնակցին՝ Տիկ. ՄԱՌԻ ԹԵՐԶԻ (մեներգ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱՂԳԱՆ (մեներգ), **Mme EDWIGE BERGERON** (թաւջութակ), ՕՐ. Տ. ՉԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ)։ **Mr. Charles KOECHLIM**, ֆրանսացի յայտնի երգահան եւ քննադատ՝ պիտի խօսի Հայ երաժշտութեան մասին։

Կոմիտասեան Յանձնախումբի կողմէ կը զեկուցանէ Գ. Ա. ՉՕԳԱՆԵԱՆ։

Առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ անտիպ գործերէն՝ հարսանեկան երգերը։

Գիներ՝ Reserve 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալըրի՝ 10 եւ 5 ֆրանք։

Տոմսերը կարելի է հայթայթել Փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Գ. Հբանտ Սամուէլէն 61 Rue Mr. le Prince

ՀԱՄԵՐԳԻ ԶՈՒՏ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ վաւեան. Մրց. Մուրատ եւ Արդութեան խումբի ընկերներըվաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Ակումբին մէջ։ կարեւոր օրակարգ։

ՊԱՆԷԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը, այս շաբաթ իրիկուն ընկ. Մալխասեանի բնակարանին մէջ, կարեւոր օրակարգ։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտադիր է

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները, այս երեքշաբթի, նոյեմբեր 10ին, ժամը 8.30ին, 4, rue St. Denis (Place du Chatelet), մէթրօ Chatelet:

Օրակարգ՝ Ձեկոյց Շրջանային ժողովի եւ ընտրութիւն նոր կոմիտէի։

Գաւառ

Ս. ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կոփչք եւ Կէփէն խումբերու եւ Թալուսիլի ընկերները, այս կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին Կարեւոր օրակարգ ։

Հ. Յ. Դ. ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ

Դասախօսական ժողովներ

ՎՌԱՄԵԱՆ ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը՝ ուրբաթ (Նոյ. 6) երեկոյեան ժամը 8ին, ծանօթ հաւաքավայրին մէջ։

Պիտի դասախօսէ՝

ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Ընկեր Կարօ» ենթակոմիտէի դասախօսական ժողովը, այս շաբաթ (նոյեմբեր 7) իրիկուն ժամը 8ին, ընկ. Մուրատեանի բնակարանին մէջ։ Կը խօսի ընկ. Շ. Միսաքեան։

«Զաւարեան» ենթակոմիտէի խնջոյքը տեղի պիտի ունենայ կիրակի (նոյեմբեր 8) իրիկուն ժամը 8ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Ներկայ պիտի ըլլայ ընկ. Շ. Միսաքեան։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Լեռնականան» յանձնախումբի կազմակերպած բանախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ, կիրակի (8 նոյեմբեր), առաւօտեան ժամը 10ին։

Կը բանախօսէ Գ. Շ. Միսաքեան։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը Կաւցանի մէջ

Այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Կ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ Լ. ՓԵՂԼՈՒՆԻ

Թէյասեղան

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Վաղը Շաբաթ իրիկուն ժամը 8էն մինչեւ կէս գիշեր

ԳԱՄԱԿԷՕԶԵԱՆի սրահին մէջ, Rue de la Défense, Իսի-լէ Մուլինօ

Գեղարուեստական բաժին անդամուհիներու կողմէ.

Մասնակցութիւն մեծերու 3 ֆրք. փոքրիկներու 2 ֆրք.

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը

ԿԸ ԽՕՍԻ **ՏՈՔԹ. Շ. ԲՅՎԱՋԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Մեծերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 ֆրանք

17, Rue Damesme, PARIS (13)

Le Gérant: H. STEPHAN — Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (129)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Քարէ ցած պատ մըն ալ անցնելով՝ ան ինքզինքը գտաւ Ղեռբու բաց տարածութեան վրայ ։

Այգիի քովէն նեղ եւ քարքարուտ ճամբայ մը կը բարձրանար վեր։ Անշուշտ Հրազդանի կամուրջէն բաժնուող ճամբան էր այդ, մտածեց Վարդանը, բայց թէ ո՞ւր կ'երկարէր, դէպի ո՞ր գիւղը, դժբախտաբար այդ չէր գիտեր ։

Քարի մը վրայ նստաւ վայրկեան մը հանգստանալու ու ընելիքի մասին մտածելու համար։ Զարմանալի արագութեամբ միտքը կը գործէր։ Շըրջակայքի գիւղերուն բոլորովին անծանօթ՝ լաւագոյն համարեց վերադառնալ քաղաք։ Ճիշդ է որ քաղաքի փողոցներուն ալ ծանօթ չէր, բայց հազարաւոր Հայեր կը բնակէին հոն, մէկն ու մէկէն կրնար Գալուստի տան մասին իմանալ։ Դժբախտաբար, քաղաքը կը գտնուէր Հրազդանի հակառակ կողմը. անդնդախոր ձոր մը կը բաժնէր զինք քաղաքէն։ Ուրեմն ի՞նչ։

Աջ ոտքը զարմանալի կերպով ծանրացած, թմրեցաւ։ Տափատը բոլորովին թրջուած էր ու արիւնը կը լճանար կօշիկին մէջ։ Անդիմադրելի ցանկութիւն մը կը զգար քնելու ու հազիւ մեծ դժուարութեամբ աչքերը բաց կը պահէր։ Մէկ ալ հրացանը վար ինկաւ ձեռքէն, աչքերը կիսախուփ՝ գլուխը կրծքին ինկաւ։

Թէ այդ վիճակը որքան տեւեց, չկրցաւ Վարդանը։ Երբ հեռուէն արձակուած գնդակ մը շաչելով գարնուեցաւ նստած քարին, բոլորովին ինքզինք գտած, չորս բոլորը նայեցաւ։ Մեծ այգիի կողմէն չորս հինգ զինուորներ դէպի իր կողմը կը վազէին։ Վարդանը վիրաւորուած եղէկի նման առաջ նետուեցաւ։ Ղեռբու բաց տարածութիւնն էր առջին, ուր նոյնիսկ թուփ մը, մեծ քար մը չկար ծածկուելու համար։

Աջ կողմի վրայ Հրազդանի ձորը կ'երկարէր, որ ամբողջովին ծածկուած էր վայրի թուփերով ու քիչ վերը՝ դէմ դիմաց այգիներու շարքով ։

Քանի մը ոստումով Վարդանը հասաւ թուփերուն ու անմիջապէս մխրճուեցաւ անոնց մէջ՝ հետապնդողներու աչքերէն անյայտանալով։

Հալածողները քաղաքի ծայրը, Շուստովի գործարանի դիմացը գտնուող զօրանոցի զինուորներէն էին. Երբ Գոնտոյովսկիի սպանման ներկայ եղող ճամբորդները դէպի քաղաք փախան, անոնցմէ Մալական կառապան մը կեցաւ զօրանոցի առջեւ եւ հերթապահ սպային յայտնեց եղելութիւնը ։ Անմիջապէս երկու սպաներու ղեկավարութեամբ տասնեւհինգի չափ զինուորներ ճամբուեցան՝ չարագործները ձերբակալելու համար ։

Մեծ մասը անմիջապէս ցրուելու այգիներու մէջ Վահէն եւ Մաթոսը հետապնդելու, իսկ հինգ զինուորներ, որոնք մնացող լեռնական Ինկուշի առաջնորդութեամբ, սկսան հետապնդել Վարդանը ։

Վարդանի կացութիւնը հետզհետէ յուսահատական կը դառնար։ Ամէն կողմէն շրջապատող զինուորները բակաւն կրակել փախստականի վրայ, ամէն անգամ որ ան թուփերու մէջէն կ'երեւէր ։

Սարսափելի յոգնած էր Վարդանը։ Աջ ոտքը հետզհետէ աւելի կը ծանրանար, որու վրայ կարծես ահագին ծանրութիւն մը կախուած ըլլար։ Արիւն քրտինքի մէջ կորած՝ սաստիկ սրտով կը հեւար, ու սիրտը կարծես պիտի պայթէր։ Բայց եւ այնպէս կը շարունակէր վազել ձորն ի վեր, մանաւանդ երբ հեռուէն արձակուած գնդակ մը անախորժ վժժոցով անցաւ ականջին մօտէն

Հրացաններու ձայները բազմապատկուած՝ ալ աւելի մօտէն կը լսուէին։ Վարդանը անսահման յուսահատութիւն մը զգաց։ Կանգ առաւ. Կուրծքը երկաթագործի փքոցի նման կը բարձրանար ։

Կարծես պիտի խեղդուէր։ Ձեռքի շարժումով մը օձիքի կոճակները քանդեց ու կորուսած ծառի մը կոճղին վրայ նստաւ։ Թեւերը վար ինկան ու գլուխը կախեց։ Օտար քաղաքի մը մէջ կորած երեխայի մը նման լքուած զգաց ինքզինքը։ Ամէն ինչ վերջացած էր, ոչ ֆիզիքական կարողութիւն եւ ոչ ալ հոգեկան արիութիւն մնացած էր։ Թող պատահի՝ ինչ որ պատահելու է, մտածեց Վարդանը, համակերպուած գալիք սարսափելի վախճանին հետ ։

Զարմանալի խաղաղ լռութիւն մը շրջապատեց զինքը, տերեւ մը թեթեւ սօսափիւնն իսկ որոշակի կը լսէր, կը լսէր եւ սրտի մրճային զարկը՝ թաք, թաք, թաք ։

Ծանր քայլերու տակ կոտրտուող ճիւղերու աղմուկը յանկարծ սթափեցուց զինքը։ Առանց ինքնիրեն հաշիւ տալու ոտքի ցատկեց ու նորէն սկսաւ վազել։

— Սթոյ (կեցիր),— ու միաժամանակ հրացան մը պայթեցաւ ։

Իրմէն հարիւր քայլ մը առաջ, զինուոր մը կտրած էր ճամբան։ Հազիւ Վարդանը ժամանակ ունեցաւ թուփերու ետեւը պատսպարուիլ, երկրորդ գնդակ մը գետնէն փոշի բարձրացուց։ Զինուորը ճամբան բռնած էր։

Սկսաւ նոր վազել եկած ուղղութեամբ։ Միտքը դադրած էր գործելէ, միայն անասնական առողջ բնազդը կը ղեկավարէր զինք։ Քիչ առաջուան յուսալքումը ամբողջովին չքացեր էր։ Ապրելու, ազատուելու բնազդական ցանկութիւնը ուժ եւ վայրագ յանդգնութիւն մը բերած էր վրան։ Ձեր գիտեր ինչպէս կը ցատքէր փոսերու, թուփերու, մացառներու վրայէն, հասատա չէր ալ գիտեր, որ ոտքերը գետին կը դպչէին։ Առանց առջեւը եղած արգելքները տեսնելու, գնդակի նման կը սուրար։

Թակարդի մէջ բռնուած գայլի նման, աչքերը կատաղի, յուսահատութեամբ փայլեցան, երկու զինուորներ իրարմէ քաւական մը հեռու, դէպի իրեն կողմը կուգային, փախուստի ճամբան գոցելով։

Ուրեմն, պաշարուած էր, փախուստի ոչ մէկ հնար։ Նա զարծաւ վիրաւորուած գազանի նման՝ անմարդկային աղաղակ մը բարձրացնելով։ Երկու ոստումով հասաւ ձորը եզերող քարաժայռը, որ պատի մը նման ուղղաձիգ՝ ահագին տարածութեան վրայ կ'երկարէր ձորն ի վեր, անանցանելի պատնէշի մը նման։ Սակայն, երբեմն տեղեր քարաժայռը զգալապէս աւելի ցած էր ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 8 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 8 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3265

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

.ՐԵՑԻ ԽՕՍՔ

Ի ԽՈՐՈՑ ՍՐՏԻ...

(ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԸ ԵՒ ԻՐ «ՀԵՇ ՀՊԱՏԱԿ»ՆԵՐԸ)

Երաժշտական ներդաշնակ նուագի՜ բնոյթն ունի այն ժախոռ-գանքը, որուն մասնակցաւ կաթողիկոսական «լիազօր» Նուիրակը Ամերիկայի մէջ...

«Պայքար» «ԵՐՋԱՆԿԱՌԻԹ ԹՈՒԱԿԱՆ ՄԸ» կը կոչէ Հոկտ. 10 – 11 թուականը, երբ Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ Նուիրակի նախագահութեամբ գումարուած Հոթէլ Մարթինիքի «Երեսփ. Ժողով»ը ժախորդանքի մասնեց նոյն Նուիրակի ամբոխներու գործի...

Անոր խաղին բովանդակ ծալքերը ըմբռնելու համար՝ անհրաժեշտ է հոս կրկին անգամ կանգ առնել քանի մը «մանրամասնութեանց» վրայ:

Համբաւաւոր «Երեսփոխանական Ժողով»ը ընդամէնը երեք նիստ ունեցեր է. տանք այդ նիստերուն ամփոփ պատկերը.—

ՆԻՍՏ ԱՌԱՋԻՆ.— Այս նիստին ի շարս այլ ընթերցումներու կարդացուած է Էջմիածինէն Նուիրակին ուղղուած այն կոնդակը, որով Կաթողիկոսը « կը շեշտէր անոր բացարձակ լիազօրի հանգամանքը եւ ամէն կարգի իրաւասութիւն կը շնորհէր գաղութահայերու ազգ. եկեղեցական գործերը կարգադրելու՝ համաձայն իր տեսողութեան եւ դատողութեան »:

ՆԻՍՏ ԵՐԿՐՈՐԴ.— Այս նիստին «բացարձակ լիազօր»ը յանուն Ն. Վեհափառութեան պարզած է այն ծրագիրը, որ պիտի գործադրէ Ամերիկայի մէջ՝ կործանարար պառակտումին վերջ տալու համար: Ահա այդ ծրագիրը

« 1.— Սրտի անհուն կսկիծով կը գիտենք մանաւանդ Ամերիկահայ գաղութի մէջ տիրող երկպառակութիւնը եւ մտահոգ ենք, որ բոլոր խաւերու եւ շրջանակներու մէջ, մինչեւ իսկ ընտանեկան յարկերէն ներս տիրող այս անհամաձայնութիւնները ապագայ պիտի զատեն Ազգին.

« 2.— Լիազօրուած եմ Կաթողիկոսէն խաղաղութեամբ, իմաստութեամբ եւ զգաստութեամբ կարգադրելու Ամերիկահայութեան ազգային ներքին խնդիրները եւ իմ ցանկութիւնն է արդիւնաւորել այս առաքելութիւնը Ամերիկահայութեան մէջ, խաղաղօրէն կարգադրելով տիրող անհամաձայնութիւնները ... Լիազօրիս հանգամանքով յատուկ միջոցը համարած եմ գործադրել հետեւեալ կէտերը.

« Ա. — Չորս տարուան համար կամովին կը հրաժարի Ազգ. Երեսփ. Ժողովը.

« Բ.— Կը հրաժարին Ազգ. Կեդր. Վարչութիւնը իր յարակից խորհուրդներով.

« Գ.— Չորս տարուան շրջանի մը համար կազմել չէզոք տարրերէ բաղկացեալ Կեդր. Վարչութիւն մը, որուն կ'ենթարկուին եկեղեցւոյ հետ կապուած բոլոր հաստատութիւնները եւ գործերը.

« Դ.— Հայ Առաք. եկեղեցիներէն դուրս վտարել այն նախկին հոգեւորականները, որոնք Կաթողիկոսէն եւ Գերագոյն Խորհուրդի կողմէ կարգալոյծ հռչակուած են.

« Ե.— Մեղայագիր ստորագրել տալ եւ գրաւոր խոստում առնել կարգապահութեան եւ օրինապահութեան՝ այն հոգեւորականներէն, որոնք վերին Իշխանութիւններէ կախակայուած են, բայց տակաւին կը շարունակեն հոգեւոր արարողութիւններ կատարել, եւ զանոնք ընդունիլ Հայ. Առաք. Եկեղեցիէն ներս.

« Զ.— Այժմ ըմբոստ տարրերու ձեռքը գտնուած բոլոր եկեղեցիները ու դպրոցները միացնել հայրապետականաց եկեղեցիներու եւ դպրոցներու »:

Տեղեակ չենք մանրամասնութիւններուն երրորդ *նիստին, որ տեղի ունեցած է նոյն օրուան (Հոկտ. 11) երեկոյեան:*

Նիստերու «վեհութեան» շուէքը ընթերցողներուն փոխանցելու համար, «Պայքար» կը գրէ.

— « Իր այս ծրագիրը պարզելէ ետք, Ն. Սրբազնութիւնը, ծայրայեղ յուզումով եւ փղձկած շեշտերով, *խնդրեց ժողովականներէն, որ ի սէր ազգային համերաշխութեան, ի սէր եղբայրակցութեան, ամերիկահայ գաղութի ներկայացուցիչները օժանդակեն իրեն իր այս ծրագիրները գործադրելու, որպէսզի ինքն ալ պսակուած տեսնէ իր առաքելութիւնը եւ խաղաղ սրտով վերադառնայ Էջմիածին »:*

Ցետոյ «Պայքար» կը պատմէ, թէ կաթողիկոսական Նուիրակի այս յուզումները, փղձկումներն ու աղերսանքները *ի՛նչ արձագանգ գտած են ռամկավար եւ հօկճի «երեսփոխան»ներու հոգիներուն մէջ.*

« Նուիրակը հազիւ թէ իր զեկոյցը լրացուցած, բոլոր սեղաններէն գրեթէ զսպանակէ մղուածի պէս մէկ շարժումով վեր բարձրացան բոլոր ձեռքերը; առաջին խօսքը իրարմէ խլելու փութկոտութեամբ: Ժողովականներու մեծագոյն մասը արտայայտուեցաւ հակիրճ կերպով եւ արտայայտեց իր պատկան թեմին վճռական բաղձանքը. Բոլոր երեսփոխաններու միահամուռ բաղձանքը կարելի է ամփոփել հետեւեալ գլխաւոր կէտերուն մէջ.—

« 1.— Նախատակ Դուրեանի արիւնը դեռ չէ ցամքած ժողովրդեան սրտին մէջ եւ երբեք պիտի չցամքի.

« 2.— Ըմբոստ տարրը երբեք ընդունակ չէ իր խռովարար ընթացքէն հրաժարելու, եւ Ազգը երբեք չի կրնար վստահիլ կոկորդիլոսի արցունքներու.

« 3.— Հայրապետականաց եկեղեցիներու եւ դպրոցներու վերջին երեք տարիներու շրջանին ցոյց տուած խանդաղ յառաջդիմութիւնը խանգարելու հարկ չկայ բնաւ.

« 4.— Ամերիկահայ ազգային գործերը առաւել քան երբեք արդիւնաբեր եղած են վերջին տարիներու ընթացքին.

« 5.— Ազգը գոհ է իր Տեղապահէն եւ Ազգ. Առաջնորդարանի պաշտօնէութենէն. (*ասոնք պիտի վտարուէին. «Յ»*).

« 6.— Սահմանադրական Օրէնքի 21րդ յօդուածի Զ. եւ Է. համարներու տրամադրութեանց համաձայն, Ազգ. Երեսփ. Ժողովի իրաւասութիւնն է ընտրել կամ հրաժարեցնել իր Առաջնորդը եւ Կեդր. Վարչութիւնը.

« 7.— Բոլոր հայրապետականաց թեմերը եւ Ամերիկահայ ջախջախիչ մեծամասնութիւնը հպատակ են միշտ իր Վեհափառին, Գերագոյն Խորհուրդին, Լիազօր Նուիրակին եւ Եկեղեցական աւանդութիւններուն, բայց առ այժմ հարկ չի տեսներ իր ներքին գործերուն մէջ որ եւ է փոփոխութեան »:

ԱՅՍՊԷՍ ՈՒՐԵՄՆ ԿԷՏ ԱՌ ԿԷՏ ԿԸ ՄԵՐԺՈՒԻՆ ՆՈՒԻՐԱԿԻՆ ԲՈԼՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

Ռամկավար պաշտօնաթերթը անհրաժեշտ նկատած է աւելցնել, որ այս ամէնը բռնած է «վերին ատեանի (*սխալ չկարդաք, ոչ թէ ստորի՛ն, այլ վերի՛ն. «Յ»*) յարգանքով ու պարկեշտութեամբ», *գլխաւոր* «կարգախօս» *ունենալով* « ներկայ կացութեան (*այսինքն՝* պառակտումի. «Յ») անդայման պահպանումը»:

Շքե՜ղ վարագոյր մը իջեցնելու համար այս անմա՜հ թատերախաղին վրայ, «Պայքար» հետեւեալ բառերը կը դնէ Նուիրակի բերնին մէջ.

— « Կը տեսնեմ որ բոլոր երեսփոխանները անխտիր կը պահանջեն իրաց պահպանումը. կը ցաւիմ որ այսքան երկար ժամանակ ձեր մէջ մնացի եւ ծրագիրներս պարզեցի ամէն տեղ ամէնուն, բայց չհասկցուեցայ. կը զգամ թէ պարտուած մարդ մ'եմ եւ իմ առաքելութիւնս ձախողած է, սակայն եթէ դուք կը կարծէք թէ ներկայ կացութեան պահպանումը աւելի օգտակար է ազգին, ուրախ եմ (??«Յ»), որովհետեւ Ն. Վեհափառութեան բաղձանքն ալ այդ է» (?? «Յ.»):

Ցաւերժացման արժանի ազգայի՜ն այս անօրինակ խայտառակութեան վաւերութեան եւ ստորնութեան պատկերը լրիւ գծած ըլլալու համար, անկարող ենք հոս ամբողջութեամբ չյիշատակել նաեւ այն հեռագիրը, որ յանուն ժողովի յղուած է Էջմիածնի Կալանաւորին.

« Հոկտեմբեր 11, 1936ին, Նիւ Եորք Սուրբ Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ գումարուած Ամերիկահայ Ազգային Երեսփոխանական Ժողովոյ մէջ արտայայտուած ընդհ. բաղձանքներուն վրայ, Նորին Ս. Օծութեան Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի Նուիրակ Գարեգին Արք. Յովսէփեան ՅԱՆԳԻԵՑԱՒ (ուրե՜մն, ուրե՜մն Նուիրակն է որ... « ՅԱՆԳԻԵՑԱՒ». «Յ.») այն եզրակացութեան թէ եկեղեցւոյ միասնականութիւնը ներկայ պայմաններու տակ հնարաւոր չէ եւ Վեհափառ Հայրապետի անունով արտօնեց Ազգային Կեդրոնական Վարչութիւնը եւ առաջն. տեղապահը մնալ իրենց պաշտօնին վրայ եւ շարունակել Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ ծառայութեան նուիրական գործը: Այս առթիւ Երեսփոխանական ժողովը իր որդիական սէրը եւ խոր յարգանքը խոնարհաբար կը մատուցանէ Վեհափառ Հայրապետին »:

Այժմ ջերմ խնդրանք մը մեր ընթերցողին:

Գիտնալու համար թէ «ինչ ինչոց»է, իրաւամբ պիտի խնդրէինք, որ ընթերցողը ուշադրութեամբ կարդայ այն քաղուածքները, որ ռամկավար պաշտօնաթերթէն բերած ենք քիչ վերը:

Իր անդրանիկ խօսքին մէջ Նուիրակը « սրտի անհուն կսկիծով» *կը վկայակոչէ պառակտումի ցաւալի փաստը եւ ջերմ բաղձանք կը յայտնէ վերացած տեսնել այն:*

Այս նոյնը կը յայտնէ նաեւ յանուն Կաթողիկոսի, որուն կողմէ ինք եկած է Ամերիկա:

Իր երկրորդ խօսքին մէջ Նուիրակը «ուրախութիւն» *կը յայտնէ եղեր, որ պառակտումը պիտի յարատեւէ:*

Նոյն Նուիրակը կ'աւելցնէ եղեր, որ «Ն. Վեհափառութեան բաղձանքն ալ այդ էր (*այսինքն՝* պառակտումը. «Յ»)»:

Իրենց յայտարարութեան մէջ «երեսփոխան»ները «միաձայն» կը վկայեն, որ «հպատակ են միշտ իրենց Վեհափառին, Գերագոյն Խորհուրդին, Լիազօր Նուիրակին եւ եկեղեցական աւանդութիւններուն »:

Այս «հեզ հպատակ»ները իրենց որոշման մէջ միաժամանակ կը յայտնեն սակայն, որ պիտի չենթարկուին *Լիազօր Նուիրակի ո եւ է տնօրինութեան:*

Նուիրակը իր սկզբնական խօսքի մէջ կը յայտարարէ, որ ինք «բացարձակ լիազօրութիւն» եւ «ամէն կարգի իրաւասութիւն» ունի բոլոր գործերը «իր տեսողութեան եւ դատողութեան» համաձայն կարգադրելու:

Նոյն Նուիրակը ակամայ *այս բոլոր «լիազօրութիւն»ներէն եւ « իրաւասութիւն»ներէն վայրկեանի մը մէջ «ուրախութեամբ» կը հրաժարի՜* սակայն, *երբ իր դէմ... Հոթէլ Մարթինիքի խաժամուժը կը տեսնէ:*

Ահա այսքան զազրանք եւ այսքան զարհուրանք կայ այն եռգեանախաղին մէջ, որուն աղօտ պատկերը քիչ վերը տուինք:

Չայն գծեցինք ոչ ամբողջութեամբ սակայն: Գիծ մը կը պակսի: Անհրաժեշտ էր, որ ժողովը հրապարակէր նաեւ հեռագիր մը Էջմիածնէն, որով Կաթողիկոսը (... Ամենայն Հայոց) իր ուրախութիւննե՜րն ու օրհնութիւննե՜րը կը յղէ Հոթէլ Մարթինիքին՝ պառակտումի *յաւերժացումին առթիւ:*

Տարակոյս չունենանք սակայն. պիտի տեսնե՛նք, պիտի կարդա՛նք նաեւ այս հեռագիրը:

Ընթերցողի նուրբ ուշադրութեան կը յանձնենք կարեւորագոյն պարագայ մը:

Կաթողիկոսական Նուիրակը փորձի, անցեալի եւ խելքի տէր կղերական մըն է:

Ան իր տնօրինութիւնները չէր հրապարակեր, *եթէ երբեք գիտնար, թէ անոնց պիտի* չենթարկուին:

Ան իր եւ իր Հովուապետի բաղձանքները չէր յայտներ, *եթէ երբեք վստահ չըլլար, թէ այդ բաղձանքները արձագանգ պիտի չգտնեն հոգիներու մէջ:*

Ան Հոթէլ Մարթինիքը նիստի չէր հրաւիրեր, *եթէ երբեք նախապէս հրաւիրեալներու* համաձայնութիւնը *չունենար, թէ պիտի* հպատակին *իր տնօրինութեանց:*

Անկասկած է, որ Նուիրակը զոհ գացած է ստորին խաղի մը: Վատերը ներգօրէն խաբած են զինք, անպաշտօն բանակցութեանց մէջ հպատակութիւն *կեղծելով, իսկ ետքէն անարգաբար ըմբոստանալով եւ զինք ծանր եւ ամօթալի կացութեան մատնելով:*

Այսքան անարգանք, մինչեւ իսկ այս հրէշները, պարտաւոր էին խնայել Էջմիածնին եւ անոր Նուիրակին:

Ուրա՞խ ենք արդեօք, որ մեր «հակառակորդ»ները բարոյապէս խայտառ մերկացած, այսպէս, իրենց բովանդակ այլանդակութեանը մէջ, անգամ մըն ալ կը ներկայանան գաղթաշխարհին եւ Էջմիածնին:

Ո՛չ: Աւելի քան տխուր ենք: Պիտի ուզէինք, մեր բովանդակ էութեամբ պիտի բաղձայինք, որ այսպէս չըլլար: Որքան վատ՝ մեր «հակառակորդ»ը, այնքան ազնուր՝ մեր հոգին: Մանաւանդ այս սեւ, այս մթամած օրերուն:

Եգիպտոսի «Փարոս»ին թղթակիցը Նիւ Եորքէն կը գրէ իր թերթին («Արեւ», հոկտեմբեր 27).

— « Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ «պատուաւոր ելք» մը կ'ակնկալէր, յուսախաբ եղած է եւ ներքին վրդովումը չնչուած է շարքայիններու մէջ, այս ձախողանքին հետեւանքով»:

Ուրեմն իր յղացած անպատիւ ելքը *իրեն ոչ մէկ վրդովում պատճառած է. «յուսախաբուած»ը դարձեալ մենք ենք, վրդովումը կրկին եւ միայն մեր շարքերուն մէջ է...*

Ա՜խ դու եօթնի՛ցս անարգ անբարոյութիւն:

Հին է խօսքը թէ՝ « քաղաքականութիւնը — լրբութիւն է». ո՛չ, բնաւ համամիտ չենք մենք. լրբութիւններ կան, որ ներելի չեն մինչեւ իսկ քաղաքական աշխարհի մէջ. Երբե՛ք պիտի չուզենք ըմբռնել եւ երբե՛ք պիտի չուզենք ներել այն նոր վատութիւնները, որ Հոթէլ Մարթինիքը հոկտեմբեր 10 - 11ին գործեց Ամերիկայի մէջ:

Յ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

"ԷՆԹԷՐՆԱՍԻՈՆԱԼ"Ը ՖՐԱՆՍ. ՆԱԽԱՐԱՐՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

— — o —

Ծերակոյտի ուրբաթ օրուան նիստին մէջ խիստ բուռն վիճաբանութիւններ կատարուեցան միջադէպի մը առթիւ, որ տեղի ունեցած է ֆրանսական նաւարաններուն մէջ:

Ծովային նախարարութեան խորհրդականը Գլանզօ, վերջերս, ընդհ. քննութիւն մը կատարելու համար այցելած ատեն Թուլոնի, Պրեսթի եւ Շէրպուրկի նաւարանները, ողջունուած է «էնթէրնասիոնալ» երգով:

Ծերակուտական Տիւմէնիլ այս առթիւ հարցապնդում մը ուղղեց կառավարութեան, խստիւ քննադատելով ծովային նախարարութեան խորհրդականը, որ ոչ միայն թոյլ կուտայ «էնթէրնասիոնալ» երգել նաւարաններուն մէջ եւ կառավարութեան ներկայացուցիչին առջեւ, այլեւ արձակուրդ կուտայ այն նաւաստիներուն կամ նաւարանի բանուորներուն, որոնք կ'ուզէին մասնակցիլ յեղափոխական միթինկի մը:

Եւ ահա կը սկսի բուռն վիճաբանութիւն մը, Ծերակոյտին խաղաղ մթնոլորտին համար անսովոր: Լէօն Պլում պահ մը կը ծիծաղի տեսնելով փոթթած ազմուկը:

Ծերակուտական Լէմըրրի կը պոռայ.— Մի՛ խնդաք, Պ. վարչապետ, ամօթ է: Ծերակուտական Լէօռ.— Եթէ Ալզասցի մը ըլլար այստեղ, պիտի ըսէր ձեզի թէ անպատուեցաք...: Վիճաբանութիւնները հետզհետէ աւելի կը սաստկանան: Սպառնալիքներ երկու ծայրայեղ հոսանքներու միջեւ: Տիւմէնիլ այդ սպառնալիքներուն ակնարկելով.— Կ'արհամարհեմ ձեր մամուլին յարձակումները, ինչպէս կ'արհամարհեմ ձայնասփիւռով կատարուած պայքարը, երբ կ'ըսուի թէ Ծերակոյտը կառավարութեան ըմբոստացած պարագային՝ ժող. ճակատը պիտի գայ թօթվել «հին յիշատակները»...

Ի վերջոյ խօսք կ'առնէ ծովային նախարարը, որ կը յայտարարէ թէ չափազանցուած է միջադէպին պատմութիւնը, յետոյ կը պաշտպանէ իր խորհրդականը իբրեւ պարկեշտ եւ հայրենասէր քաղաքացի մը, «նաւարանի հին բանուոր մը, որ քաղաքապետական խորհրդական դարձած, յետոյ երեսփոխան ընտրուած, այժմ՝ նախարար, կը ներկայացնէ ժողովրդապետութիւնը »:

Բեմ կուգայ Գլանզօ, որ կը յայտարարէ թէ համեստ բանուոր մըն է, հաւատարիմ կը մնայ իր ծագման աւանդութիւններուն եւ դասակարգին, կը կարծէ թէ ընկերային վէճերը կը նուազին՝ երբ իշխանութիւնը աւելի չատ շփում ունենայ բանուոր դասակարգին հետ, թէ ինք առաջին հեղինակն է հաւաքական պայմանագիրներուն, որ կնքուեցան Սէն-Նազէրի մէջ եւ այդ քաղաքը ոչ մէկ գործադուլ ըրած է մինչեւ այսօր, թէ բանուորութենէն բարձրանալով մինչեւ նախարարութիւն՝ երբեք նուազած չէ իր մէջ հայրենասիրութիւնը, կարգապահութեան ոգին, եւ բանուոր դասակարգին վրայ իր ունեցած ազդեցութեամբ՝ կրնայ հաւաստել թէ նաւարաններու աշխատաւորները երբեք պիտի չդաւաճանեն երկրին, տեղի պիտի չտան միջադէպերու:

Այս յայտարարութիւնը, անկեղծութեամբ եւ յուզումով արտասանուած,

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՍՈՒՐԲ ԿՈՄԻՏԱՍ»

Եթէ կաթողիկոս կամ Պապ ըլլայի, անմիջական անվերապահութեամբ սուրբ կը հռչակէի Կոմիտասը: Համար հազար եկեղեցական սուրբերու խանինճաղանճին մէջ քանի՜ իրական սուրբի կը հանդիպինք այն բարձր իմաստով որ կը պարունակէ այդ բառը՝ հաւատքի մեծին լուսնատութենէն վեր՝ իմացական ու գաղափարական բացառիկ խոյանք մը:

Զափազանցութիւն չըլլար՝ երբ Ս. Մեսրոպի կողքին դնենք Ս. Կոմիտասն ալ, վասնզի, եթէ մէկը ձգնեցաւ տառապեցաւ եւ մարմնաւորեց հայ մշակոյթի լուսաւորը, միւսը՝ նոյնպէս տքնեցաւ, քրտնեցաւ եւ գեղակերտեց մշակոյթի այդ սիւնին մէկ խոյակը՝ որ կը կոչուի Հայ Երգ:

Ինչպէս որ Մեսրոպէն առաջ կար հայ լեզուն բայց պակասաւոր տառերով, նոյնն է, Կոմիտասէն առաջ ալ կար հայ երգը ու գայն արողներ, բայց ան էր որ կերտեց անոր պարփակէ անդրին եւ գայն աստուածային շունչի մը պէս տարածեց ի չորից ծագս աշխարհի:

×

1908ին կաթողիկոսական ընտրութեան առթիւ իմ Հայաստան ուղեւորութենէս երեք անմոռանալի յիշատակ կը պահեմ: Արարատի՝ ձերմակափառ վեհերը, Արտաշատի քառաշխնորհ սաղաւարտ, եւ Կոմիտասի երգը: Այս երեք պատկերները դեռ կը թրթռան հոգիիս խորը, մինչ այնքան խանդեր ու երազներ մոխիր են փոխուած:

Կոմիտասի Երգը . .

Չեմ լսած որ եւ է երգ այնքան սրտառուչ, այնքան խռովիչ, այնքան հոգեթափանց որքան այս վեղարաւոր տղեն մարդուն կլաւիէն ելած այրուն, յորդեկակ ձայնը: Անոր դրոշմին պատկերը կայ ու կը մնայ դեռ ներսս: Առաջին տպաւորութեան ցանցը գուցէ. բայց այս այսպէս է ինծի համար:

Ինչ որ ինք կերտեց, կազապարեց, անայլայլ է այլ եւս, վերջնական, կատարեալ: Ինչպէս իրմէ առաջ, իրմէ վերջ փորձողներն ալ չեմ կարծեր թէ կարենան աւելնալ անոր տիպական, պարզապատկեր ոգեկանական պ տեսանք.

Եթէ Կոմիտաս չունենար աստուածային շունչ, եթէ ձհոգին սրբոյ շնորհօք լեցուած չըլլար, եթէ իր ձայնի չունենար սեղանքինական թրթռումը, ի՞նչպէս պիտի կրնար ընել այն հրաշքը որ այսօր է. Արարատեան դաշտի աղարմելի գեղջուկին ազկարկ կակղացուցը շամաշխարհիկ մայրաքաղաքներու բարձրագոյն բեմերուն վրայ:

Կոմիտաս հայ երգին աշխարհակալ է, Մեծն Աղեքսանդրը:

×

— Լօ, լօ, բայց ուժ ձայնով Լօ լօ:

Այսպէս կ'ըսէր փրոֆ. Աբրահամ Տ. Ծախորեան, իր լրաժպիտ արտայայտութիւնով Պոլսոյ մէջ, երբ զուրս կ'ելլէր Կոմիտասի սարքած մէկ համերգէն. Այո, լեռնական Լօ լօ մը որ սակայն ուժ ձայներու շնորհագեղ իր տարազով հիացուած էր աղջած:

Այո, ամէն մարդ արհամարհանքով կ'ունկնդրէր հայ մշակին տմոյն աղաղակը, բայց Կոմիտաս մը պէտք էր որ դաշտերու տխմերին ու գիւղացի ներքն տանէր, մարդկային, լալու, յղկէր ու փայլեցնէր այդ աղամանդը:

Բերեմ Կոմիտաս՝ փրկիչն է հայ երգին: Ան իր այդ փրկչական օրհնութիւնովը ամեն հայ ամբոխներու հոգին, որ մինչեւ այդ, ազէտ՝ ազգային ձայնին օտար, այլազգի կերկերումներու աղմուկին մէջ կը լողար:

×

Կոմիտաս երկնային կոչումն ունէր կատարելու ազգային այդ մեծ գործը:

Մեծ իրագործումներու համար մեծ տեսլականները բաւական չեն: Պէտք է հաւատքն ու Զիզը ունենալ միանգամայն Վարդանը ու բեկում չի տանէր նուիրեալ անձը: Առաքելութեան մը կամքը սնուցանող մարդը գլուխը կը փչէ, բայց չընկրկեր: Այսպէս էր Կոմիտաս: Իր ներքին պողպատեայ սեւեռումը հանդերձուած էր Նրբամտութեամբ եւ քաղցրութեամբ: Իր առաջին հակառակորդները իր դասակից ու բնակակից կղերականներն էին, մաս մը մըլոտ մտայնութենէ, մաս մը նախանձէ առաջնորդուած: Բայց ան կրցաւ իր յաղթութեան դրօշը պարզել երկար տառապանքէ ու չխամութիւններէ յետոյ եւ պարզուած այդ առաջին դրօշը՝ Թիֆլիսի մէջ, իր յաղթարշաւի նախանշանն էր որ բնաչնաջնջեցաւ եւ չափով ծաւալեց իր անհետացումէն ալ յետոյ:

×

Ան իր առաքելական տեսլականին զոհած էր ամէն ինչ. հաճոյք, վայելք, հանգստաւէտութիւն:

Կը պառկէր պարզ գետնի վրայ հասարակ ծածկոց մը տակը առանց բարձի, բոպեկ չունէր, ճաշը չափաւոր, մուժկալ եւ ողջախոհ. երբ Թիֆլիսի ու Պոլսոյ բոլոր կիներն ու աղջիկները հոգի կուտային, կը թրթռային իր շուրջը, ինք բոլորին հետ ժպտուն, բոլորին հետ կատակարան, չէր լրուած որ մոլորէր կամ գայթակղէր: Գուցէ իր այս ինքնազուսպ ու խոստիկաց բարքը մթին թելերէն մէկն էր եղած զինքը առաջնորդող իր դժնդակ հիւանդութեան:

Միշտ ուղղաձիգ, ջղայիրկ, ներհար. երբ ձեռքը թօթվէր կը զգայիր որ բազուկը կը փրթի, մշտաժպիտ, զուարթախօս, բնիկերական ու մտերիմ, այս երկաթեայ մարդը երբ յանցինք որ մրտայլ հիւանդութեամբ մը զգետնուեր է, ամէնքս ալ սահմռկեցանք:

Սահմռկեցանք ու հաւատացինք, հաւատացինք որ պիտի յաղթէ օրմըն սեւ մեծ բուքին, մինչեւ իր իրական մահը, գիտակցումը եւ ծաղկեւ, իր մահուան իսկ չենք հաւատար, որովհետեւ ան դեռ կենդանի է մեր ներքս ի միջի:

×

Կոմիտաս միջնադարեան միսթիքականութեամբ մը կը մօտենար հայ երգին ու երաժշտութեան: Իր կրօնքն էր ան, իր մարմինն ու արիւնը: Կ'երկրպագէր գեղեցիկ ձայնաչափ մը առջեւ, ինչպէս պատարագիչը կը խոնարհի սեղանին առջեւ ու կը պարունակէ փրկչական մարմինն ու արիւնը: Սրբութենէ վեր բան մըն էր իրեն համար հայկական հազ ... փած ամէն ներդաշնակութիւն, եւ իր մշտասեւեռ խուզարկութիւնը ժամանակին խիղճներուրութեան կը վերածուէր երբ «գանձ» մըն էր գտած:

Իր սենեակ զոր կը պահէր եւ վեհարր գրք կը կրէր միշտ, մինչ կրնար գանոնք լսել դիւրաւ կարգ մը բանաստեղծ գիրներու պէս — զինքը կը պարփակէին, կը շրջապատէին իր կրօնաւոր հաւատաւորութեան մէջ, քանի որ, ինք նուիրուած էր հայ ազգային կրօնքին մէկ ծէսին, ջերմեռանդ պաշտօնն ու պաշտպանն էր անոր: Եւ մընաց մինչեւ վերջը պարզ վարդապետ, իրական ու ճշմարիտ մեծագոյն «վարդապետը» Հայաստանեայց երաժշտութեան:

×

Կ'ըսէի որ Կոմիտաս երկնային կոչում ունէր կարծես Հայ երաժշտութեան փրկիչն ըլլալու:

Ինչպէս չհաւատալ այդ նախասահմանութեան

Ո՛վ կրնար երեւակայել, թէ Անատոլուի թրքախօս ոստանի մը խորը ծնած աղէտ մանուկ մը, որ ոչ մէկ շնորհ կը ցուցնէր բացի քաղցրաձայն ըլլալէ, եւ բուռ ուղորութեան էջմիածինին մէջ երգելէ, բախտին մէկ գիրուածովը էջմիածին պիտի իյնար, եւ հոն, այնքան երաժիշտներու եւ երգիչներու մէջէն ջոկուելով, իր թրքահայ ու թրքախօս, պաշտօնական մէջ պահուած Հայ Հոգին պիտի երթար պրպտել հայ հնաւանդ երգիչները եւ հոն առկայծող մ.ա. մրուն կանխելներուն ճաճանչները եկեղեցական ներզօր հոսանքով մը իր սրտին ու մտքին մէջ բիւրեղացուցած գուրս պիտի տար փառայեղ ջահեր կոզմէլու համար անոնցմէ:

Թող բռնն թէ Կոմիտաս հեղինակ չէ: Ի՞նչ կ'արժէ հազար անիլ անգոյն հեղինակութիւն, հրաշագեղ ու կատարեալ վերարտադրութեան մը քով: Նախնական մարդու կարծիք մըն է այս թերեւս:

×

Իրաւ է, նախնական մարդու խառնուածք ունիմ քիչ մը: Եւրոպական բարձր երաժշտութենէ այնքան բան կը հասկնամ, կը խոստովանիմ, որ քան գռեհզաններն կատուն՝ երբ կ'ունկնդրէ փողոցի չըջուն երգիչը:

Բայց երբ հայ երգերուն հարազատութեան մասին կասկածին, մէկ բան կրնամ պատասխանել.

Քանի լսեմ Կոմիտասի երգերը՝ կը զգամ թէ Հայ եմ.

Քանի որ Հայ եմ, ու կը զգամ զանոնք, հա՛յ են Կոմիտասի երգերը:

ՅԱԿՈԲ ՏԷՐ - ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Թէ, աչքերնին Արեւուն դէմ փակեցին Անոնք, — Սարսափն բացառնելով իրենց հետ,

Դնե՛ կը կանչի՛ «Քեզ Անցաւոր» ո՛վ Անձէդ

Կը միայ բառեր մը լռի դժնէ, ցնոսյալին

Կր յամենա՛ս դուն, Նախտա՛կ մրշտածին,

Հասմբուն վրայ՝ ուրկէ անցան առ յաւէտ,

Ու կը փրփրես, կը բալբլի՛ս ծարաւէդ՝

Երբ թեւն Անոնց կը երդի ծակոտից խարոյկին...

Ու կը կանչես Նորէն՝ հանդարտ պաղ աչքերդ

Բառած նանեի մը բզկիւնին. — ան հո՛ւն կէտ՝

Ուր անցեալէն ոչ մէկ յուզում չի՛ թրթռար

Ո՛վ ձայներուն Ջա՛յնը մնաց, պղտո՛ր Գետ,

Ցամաքող շո՛ւնչն Անմահներուն, — վարդապե՛տ.

Վերադարձի՛ր, ըլլայ Երգի՛ մը համար ... :

1925 Գ. ԿԱՐՎԱՐԵՆՑ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Կոմիտաս վարդապետ ՄԵԾ ՀԱՅ մըն է:

Ուր որ գնաց վարդապետը, ամէն տեղ, իր հայրենիքին հոգին կը ծախբէր իրեն հետ: Ամէն տեղ, ամէն երկինքի տակ, իր սրտին յուզումը հոն կը կաթի: Ինք ամբողջ է միայն իր հայրենիքով:

Բայց ինչ դժուար բան է, երբ այս տեսակ մարդիկ, իրենց զգացումներու գաղտնիքին կը թափանցեն, ու ամէն անգամ որ կ'ուզեն արտայայտուիլ, կը հանդիպին արգելքի:

Իր հանճարին խոյանքին մէջն էր Կոմիտաս, երբ ընդհանուր պատերազմը սկսաւ:

Այս մեծ Հայուն ու մեծ արուեստագէտին մէջ, փոթորիկ մըն է այս պատերազմը: Մահուան պէս բան մըն է այս փոթորիկը, ժանտանդ որ, ան կը մնայ, ու երթալով կը խորանայ սրտին մէջ: Ան կը նմանի աչքերուն խորը լեցուած արցունքներուն, որոնք կը մնան միշտ հոն, ու մշուշ մը, փոթորիկ պէս լուռ, կը կառչի լոյսին հետ: Լոյսին պայծառութեան համար պէտք է արցունք մը թափի:

Պատերազմ . .

Զմայլելի հեռանկար մը կը լեցուի մշուշով, ու կը դառնայ անգոյն: Բոլոր գեղեցկութիւնները, որոնք, իրենց խորհրդաւոր պայծառութիւնը կատակեցին, յանկարծ կը մթագնին:

Լոյս մը կը մարի վարդապետին աչքերուն մէջ:

Պատերազմ .

Այս հազար գլխեան հրէշը, անոր սրտին մէջ, աշխարհներու հեծեծանքը կը թափէ: Փոթորիկի բանուած է:

Հայկական տարագրութիւննե՞րը:

Ո՜հ, աշխարհն իր գլխուն կը փլի: Ամէն գի է դժբախտութիւնը:

Տարիներու ընթացքին, իր կերտած արուեստին ամէնէն ուժեղ ու թրթռուն յարերը կը փրթին իր սրտին մէջ: Աստուածները կը լռէին իր ներսը:

Աշխարհը, խորունկ իրապաշտութեան, մարդկային մաքուր արիւնով կը ներկուէր

Իր սիրելի Հայաստանը եւ իր հայրենակիցները Թուրքին դանակին տակ էին ինկած: Ինք, մեռելներուն քովէն կ'անցնէր: Ա՞ս էր աշխարհը:

Ո՛չ, ո՛չ: Իր ջիղերը ուրիշ բանի համար պատրաստուած էին: Անմեղներու արիւնով վառակուած յաղթերգութիւններ չէր կրնար հիւսել ու երգել. Ցաղթութիւնը, իրեն համար, ուրիշ բան էր կեանքի մէջ: Մաքուր, իր խորհուրդին, բարձրացած գաղափարին ծիածանումն էր ան: Ի՞նչ կրնար ընել առանց մէկը, երբ աշխարհը կանակ կը դարձնէր ամէն բանի, ու գաղափարին գեղեցկութիւնը կը հեղնէր:

Ժամանակը այլ եւս տարօրինակ կ'երեւայ իրեն: Ու մարդիկ լալու տեղ կը խնդային: Սարսափելի կատակերգութիւն մըն էր այս խնդուքը: Ինք բոլորովին մարդկային կ'ուզէր ըլլալ: Իր արուեստին մարդկային շունչովը, կը փափաքէր աղնիւ ու սրբազան կեանքի մը յանգիլ, ու կ'աշխատէր մարդուն համար, մինչդեռ մարդ աբարածը իր դիմացը կը գտնէր անմարդկային:

Մխիթարանքի ու սփոփանքի բան չէ մնացեր չորս դին:

Տարիներ առաջ, որչափ քաղցր էր երգերուն ձայնը: Ո՜ւր էին այն սարերը, որոնց վրայ ձայները լոյս ու բիւրեղ կը թափէին.

Հով արէ՛ք սարեր ...

Գերեզման: Լռութիւն: Զորս դին մահի կոպարտի Արարատականներկ'անց նին: Սասուերները չուարած ու դողդողուն, կը պլլուին սարերուն: Այլ եւս անցնող հովերուն պատասխան տուող չկայ: Ո՞ւր են գացեր յուզումով լեցուն այն հոգիները, որոնք, ամպիներուն համն ու հոտը կը հանէին: Եւ բոլոր լեռները ու սարերը հայրենիքին, անոնց ներշնչումը ունէին: Բոլոր դաշտերը երկինքի պէս կ'ազուարնային, որովհետեւ անցնող հովերը երգի մը կը փոխուէին, ու կ'երգէին բոլոր ձայները, բոլո՜ր ձայները: Օրերուն բանաստեղծութիւնը կ'երգէին անոնք: Ամէն բան բանաստեղծութիւն էր հոն, ու հոգիները, երգի մը երաժշտութիւնը ունէին:

Բայց հիմա՞կ:

Կեանքը որչափ դժուարին բան էր: Որչափ շատ էին փոթորիկները:

Պատերազմը, ոճիրներու տեսարան մը, այս պահուն, ինք մայր Հայաստանէն բաժնուած, ականատես է այս ոճիրներուն: Ոճրագործներուն խորունկ հանգարտութիւնը կը տեսնէ իր աչքերով, կը զգայ իր ցնցուած հոգին մինչեւ խորութիւնները: Իր կեցած տեղէն քայլ մը անդին, ոճրագործին ձայնը կը լսուի: Բոլոր անմեղներուն արիւնէն փրթած աղաղակը իր սիրտը տակն ու վրայ կ'ընէ:

×

Չեմ կարծեր որ սիրոյ խնդիր կենայ իր մտքի խանգարման մէջ: Սէրէն երբեք հալածուած չէ Կոմիտաս գործադրելոր Զինքը էլ սովամբ մը կայ, ան ալ մարդն է:

Մարդուն պատկերը ամբողջ իր գէշ կողմերով, նկարուած է իր ներսը: Այլեւս անոր նայուածքին դարհուրանքը ունի: Կ'ուզէ խուսափիլ անկէ: Բայց ուր որ կ'երթայ, աշխարհը իր աչքերուն արտասուքին մը առած, գրածուրի մը տեսարանը կը պարզէ, ուր մարդիկ, առանց իրենց վիշտերուն ու ոճիրներու կեանքին գերեզմանը տեսնելու, ջղագարներու պէս կը խնդային: Բնական ոչ բախտութիւն որովհետեւ արուին հետ կը հասի, այնքան մարդիկ անբնական էին՝ որ աշխարհ իր բնական չարժումէն բան մը կորսնցուցած էր:

Սարսափով տկար ու միտքով յողնած մարդ մը Կոմիտաս, չկրցաւ կռուիլ կեանքին հետ:

Հայ ազգին հանճարը, Կոմիտաս վարդապետ, մեր ազգային աւանդութեան մէջ մտած է՝ սիրուած այն Աստուածներուն նման, որոնք, մեր եւրոպին գինովութեան մէջ աւելի կը գեղեցկանան, եւ իրենց Աստուածութեան մէջ անգամ մը եւս կը ծնին, կը հասնին անհասելի բարձրութեան:

Հրաշալի աւանդութիւն:

Հիմա, Կոմիտաս անունը միայն բառական է արտասանել, — մարմինովը տաքուկ, իր մաքուր գեղեցկութիւնը վրան, յաւերժապէս պահած իր երիտասարդութիւնը, կ'երեւի մեզի:

Այսօր Կոմիտաս կ'ըսենք, ու բացայայտապէս մեր հպարտութիւնը կը դառնայ ազգային:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ՇՐՋԻԿՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍՐԲՈՑ ՏՕՆ Է ԱՅՍՕՐ

Աշատոր Գէրթան այս առաւօտ կապալառուի պէս իր սիրաքանութեան տասանորդը առաւ ցանկապատեխմբերէն: Իր պարտէզը պատուհանիս առջեւն է, ու ան միշտ վարագոյրին ետեւ կը կարծէ զիս, ու գամբիկի մը պէս յովատակի հոտէն զինով պարտէզին մէջ ծաղիկներուն արմատները կը փորփրէ:

Ցանկութիւնը իր ձայնին մէջ ապակիի զաւաթներ կը փշրէ: Այս կինը սեւեր կը հագնի իր անգոյն ցնծութիւնը ցոլացնելու համար: Փաղտնիք մը որ իր բոսոր բալի շրթունքները, գլաթիքիչի այտերն ու ծաւի աչքերուն հսկող աղեկները ձիւնեփիրին ներկերուն ու փոխարժէք խոնաւ համբոյրներուն կը պարտի:

— Աճո՛ փէնսի զրուշա ...

Նոր կարդախօս մը, — Աճարոնի զաւակներուն պէս — երկրագնդի միամիտներուն կը վարժեցնէ վճարել անոնց սակարկելու. ու ես կը հրճուիմ տեսնելով Հայորդիներ երբ գէթը կաբելով պատմներ կը ցուցնեն ու կը սանան:— Թու ԹԷԹ' վանդի Թու ԹԷԹ' քանդիքին գաւիլներէն դէպի մեծ հրապարակները վարակած է. Գէրթան իրենց կաւատներուն հետ առաւօտ կ'ընեն. ու «Հազուարծ» Գէրթան առաւօտուն դիտանքն ու ցամքած ծծերը թուղէ հանելով գեղին քրիզանթէմի խմաբար մը ցանկապատին փայտէն ասդին առաւ, ու խոշոր միջնամատ մը անոր ափին մէջ բոլորտի քերուլութ մը առնելէն: Շատոնց չըներ, երբ իր ամուսինը հասարակաց կալուածին մէջ հարքացուեց ու ընդհանուր սրբոց տօն է այսօր: Քրիզանթէմը դեղին գոյն պճնանքը, հոս՝ մեռելի ծաղիկ է:

Փիսախուն ու մոռցիր, ըէպի գեղին բարձունքը կ'ուղղուիմ քրիզանթէմ բազմութեամբ մը հետ որ կ'երթայ խռովելու յաւիտենական լռութիւնը:

Կ'երկարիմ այն անկիւնը ուր մեր վիւղի մարդիկ իրենց կանանչ սրեւը մարեցին:

Հոն զաւակներնես Տոտեմ Կարապետն ու Սեգօն Ժամու չալիկս իբարու ձեռքէ կը խլեն ինծի հագնելու համար ու ես կ'ամչնամ որ ուշ եմ մնացեր:

Բարի, խելօք մանուկներ կը մօտենանք: Ջէր Գօզոսը բացած է ոսկի մասունք աւետարանը ու իր կաւակածին հետ կը պայքարի «... Թէ չիք յարութիւն ... ընդունայն է եւ զաւակչութիւն ձերդ ... է. Կնիքով մարմար շիրիմներու վրայ փոքրիկ փոսեր կան խնկամաններու տեղ ու բուրումնաւէտ ծուխը աշխարհային բուրվառին հետ կը սրբագործէ շրջապատը:

Մեր գերեզմաննոցը շատ ու շատ ընդարձակ է, այնպէս որ Մեռելոցի օրը գիւղը բոլորիս համար հանգի՜ստ, հարիւրաւոր սեղաններ կը փռէ ու ամէն փոսոյի շուրջ մեծատան մը զաւակներն ու հիւրերը կըռուին: Բայց դարձեալ դերդաստաններու բաժիններուն մէջ գիրկգիրկի կրթաղութին մեռնողները վարնելով իրարմէ բաժնուած է:

— Ցանուն հօր եւ որդւոյ ...

Անտէր պանդուխտներու թաղէն կ'անցնինք Տէրտէրին հետ ու կը կե-

ԿՈՄԻՏԱՍԸ ԵՒ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կոմիտասի ծառայութեանց եւ կատարած գործերուն մեծութիւնը, կարեւորութիւնն ու խորութիւնը ըմբռնելու, վեր հանելու եւ գնահատելու ուղղութեամբ, ցաւօք սրտի, մինչեւ այժմ շատ քիչ բան է կատարուած: Կատարուածն ալ բաւարար եւ գոհացուցիչ կարելի չէ համարել. Աւելին: Երաժշտութեան մասին անտարբերական ու քննադատական հարցերով բազմաթիւ, որոնք այս կամ այն առիթով արտայայտուած են Կոմիտասի մասին կամ մասնաւոր ուսումնասիրութիւններ են նուիրած անոր, շատ քիչ բացառութեամբ՝ չփոթութիւն ստեղծած են կամ աղաւաղած քան թէ գիտական ու ճիշդ գնահատութիւն կատարած անոր արուեստին մասին:

Անհրաժեշտ է յիշել որ պայծառակալ Կոմիտասի շուրջ ստեղծուած միտքերու քաոսը եւ ուղիղ գնահատումի անոր գործունէութիւնը: Կոմիտասը երաժշտական այնպիսի մեծութիւն մըն է, որ արժանի է նման ուշադրութեան:

Ո՞վ է Կոմիտասը:

Ի՞նչ տեղ կը գրաւէ հայ երաժշտութեան պատմութեան մէջ: Ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ իբրեւ ստեղծագործ երաժիշտ, իբրեւ ազգագրագէտ, իբրեւ երաժշտագէտ - բանասէր: Եւ վերջապէս ինչի՞ մէջ կը կայանայ Կոմիտասի թողած ժառանգութեան արժէքը մեզի համար:

Կոմիտասի արուեստին մասին արտայայտուած հակասական գնահատութեանց դէմ բնական ու տեղին է դնել այս հարցերը, որոնց որոշակի եւ ուղիղ պատասխանները պէտք է դառնան կարեւոր խնդիր մը քննադատութեան համար:

Փորձենք դիտել մեր երաժշտութեան քննադատութեան գործերը, ու ձեր առջեւ կը գտնէք տրամագծօրէն հակառակ, միանգամայն անընդունելի ու սխալ տեսակէտներ Կոմիտասի մասին.

Օմանք Կոմիտասի ընկերային ծագումն ու կղերականի հանգամանքը նկատի ունենալով՝ զայն կը կոչեն «կղերական բանակի ներկայացուցիչ»: Ուրիշներ ալ միջազգայնականութեան տուրքը տալու համար կ'աշխատին Կոմիտասի վերագրել յեղափոխական ծառայութիւններ, զայն ներկայացնելով, երաժշտական ասպարէզի մէջ, իբրեւ «յամառ պայքարող ազգայնականութեան դէմ»: (Ռ. Թերլեմէզեան, Հոկտեմբեր - Նոյեմբեր տարեգիրքին մէջ):

Ոչ Կոմիտասը պսակազերծ ընելու եւ մերկացնելու այդ անհեթեթ փորձերը, ոչ ալ Կոմիտասը միջազգայնականութեան դափնեպսակով պճնելու ճիգերը, որոնք իրենց խորքին մէջ կը մասնեն զուեհիկ սոփիզմի մը, չեն կրնար նսեմացնել Կոմիտասի արժէքը, եւ ոչ ալ որ եւ է նոր բան աւելցնել անոր հեղինակութեան վրայ: Սակայն այդ եւ նման գնահատութիւնները, որոնք շփոթութիւն կը ստեղծեն եւ արգելք կը հանդիսանան հասկնալու Կոմիտասը, ընդհանրապէս անցեալի երաժշտական դէմքերուն դերը եւ արժէքը, կարելի չէ անտես առնել: Այդ խնդրին կարեւորութիւնը կը մեծնայ եւ բուռ էութեան կը բարդանայ երբ նկատի ունենանք որ աշխարհն Կոմիտասի ընկերային արժէքին վերագնահատութեան հարցը կը դրուի, այլ եւ կը փորձուի նսեմացնել անոր դերը իբրեւ ինքնուրոյն ստեղծագործ: Կասկածի տակ կ'ուզեն ձգել եւ կը մխեն ժողովրդական երգի հիման վրայ Կոմիտասի ինքնուրոյն ստեղծագործական աշխատանքները, անոնց տալով միայն ազգագրական արժէք: Եւ ասիկա կը կատարուի հայ երաժշտութեան հնուս, Կոմիտասի հետեւորդ երաժշտագէտի մը կողմէ, որմէ շատ քիչ կը սպասուէր այդպիսի վերաբերմունք:

Խօսքը կը վերաբերի Սպիրիդոն Մելիքեանի: Ան է որ կը պաշտպանէ այդ սխալ տեսակէտը Կոմիտասի մասին: Իբրեւ այդպիսի տեսակէտ՝ շատ բնորոշ է Կոմիտասի ստեղծագործութիւնների անալիզը գրքոյկը—

«Ուրեմն, խօսք չի կրնար ըլլալ Կոմիտասի ստեղծագործութեանց մասին, ան կը ներկայացնէ միայն հայ շինականին երաժշտութիւնը», կ'եզրակացնէ Սպ. Մելիքեան, իր այդ գրքոյկով (էջ 25): Կարելի չէ երբեք համաձայն գտնուիլ այդ տեսակէտին հետ: Նոյնիսկ Սպ. Մելիքեանի բերած փաստերուն հիման վրայ՝ կարելի է հերքել այդ բոլորովին սխալ տեսակէտը եւ հաստատել հակառակը, թէ Կոմիտաս իր մշակած ժողովրդական երգերուն մէջ հանդէս կու գայ իբրեւ ինքնուրոյն մեծ ստեղծագործող, օժտուած բարձր արուեստով: Կոմիտասի մասին տարածուած այդ եւ նման սխալ տեսակէտներուն քննութեամբ զբաղելէ առաջ այստեղ, անհրաժեշտ է յիշել Սպ. Մելիքեանի մէկ ուրիշ յօդուածին հետեւեալ տողերը, որոնք կը հակադրեն իր տեսակէտներուն՝ Կոմիտասի մասին, այս անգամ ճիշդ:

«Անիկա (Կոմիտասը), կը գրէ Սպ. Մելիքեան, հանդէս կուգայ իբրեւ հիմնադիր նոր եւկենդանի երաժշտութեան մը, յենած իր իսկ հաւաքած ժողովրդական երգերուն վրայ», (Կոմիտասի ծննդեան 60ամեակին նուիրուած իր յօդուածներու ժողովածուին մէջ, էջ 18): Սպ. Մելիքեան առով կը սրբագրէ իր սխալ տեսակէտները Կոմիտասի մասին:

Առ այժմ այսքանը բաւական է ցոյց տալու, որ պէտք է լուրջ վերագնահատութեան ենթարկել Կոմիտասը որ անուղղագործ ճանչցող տեսութիւնը: Եւ ասիկա շատ անհրաժեշտ է:

Կոմիտասը ոչ միայն պարզ ազգագիր (Էթնոկրաֆ) մը չէ, որ իր ձեռք ձգած նիւթերը հաւաքէր բարեխղճութեամբ եւ հրատարակութեան տարնոյնութեամբ, առանց փոփոխութեան, այլեւ ստեղծագործ երաժիշտ է, եւ այն ալ ոչ սովորական չափով: Անիկա հանդէս կուգայ իբրեւ երաժշտական խորունկ տաղանդով օժտուած ստեղծագործ, եւ իր ստեղծագործութեանց համար հիմ՝ ընդունելով ժողովրդական երգերը՝ կը մշակէ զանոնք, կը յղկէ, կը կոկէ եւ կը զարգացնէ այնպէս մը որ այդ մշակումին պտուղները կը դառնայ նոր եւ բարձր արուեստ մը, իր վրայ կրելով Կոմիտասի անհատականութեան եւ աշխարհահայեացքին խոր ազդեցութիւնը: Կոմիտասի մշակած երգերն արդէն շինականին երգած ժողովրդական երգերը չեն, բայց եւ ռամկաւցից չեն անոնց: Կոմիտաս կատարելագործած է այդ երգերը, որոնք մայր եղանակի հետ համեմատելով՝ նոր արժէքով ստեղծագործութիւններ են:

Ինչպէս Թումանեան, մշակելով ժողովրդական բանահիւսութիւնը, կըրցաւ կերտել բարձր արժէքով գործեր, օրինակ՝ Սասունցի Դաւիթը, որ իր բուն նիւթէն կը տարբերի բարձր կա-

նանք. ժամուապատ օրհնաւոր քարի քով . . . — անուն չունի ինչպէս ա֊րը ասկէ, — այն օրէն ի վեր երբ մեր քա֊ղաքի մայրը ձեռքին ձորը մնաց: Բայց ես կը ճանչնամ մեր պատկից Մոշօն է ու դեռ ձայնը ականջիս կը հնչէ, երբ հօրս կը հարցնէր.

— Արա՛ր էս հէմօն էրթ ու չորնա՛յ. Խօզ Մանուշ մայրիկ, կար ատեն մը մեր պէս բոլորիս յոյսը կապուած էր քարէ չան մը սատկելուն առանց խոր֊հելու որ պիղծ արգանդ մը աւելի գա֊զան համբաններ կրնայ ծնիլ: Տէր պա֊պա, աղօթքդ պակաս չընես այս ան֊տարբեր քարին վրայ:

— Հաւատամք եւ խոստովանիմք . . . որ այս մէկը սրբազնագոյն մահով մե֊ռաւ անոր քարը պաշտպանելով, ի սէր անպատիւ աղբարիկ. մաքէդ կ՚անցնէ՞ր. այսօր տէրտէրը սահման֊ներ մեր գերեզմաններուն առջեւ, ու մեր սփիւռքին հեռու պատանեկներ ալ բոլորին թարմ գերեզմաններ կը փորէ դարձեալ . .

Ձեր աշխատութիւնը պարապ է, կը վերջացնէ բարի քահանան ու խեղճ նկարածքով մը կ՚անցնի չի֊րիմ մը. դեռ քննոտ է մեր տէրտէրը հայրենի հարսին — նահատակին քա֊րակէին քովէն կ՚անցնի — որմնադրոր֊ներ տասը տարի իր գարեկին սպառե֊լով՝ անոր դրկած պէտի ծուէնն իր կուրծքին, որ մեղք գործեց նոր մը սի֊րել, իր ամուսնոյն յիշատակը անոր չարութեան փակցուած համբուրեց.

— Հալածեա չար սատանայ, հառ մալըս կը պղտորէ. Տէրտէր օրհնէ զոն մեռ մինակ, այն անշիրիմ մե֊ռելներն ալ, ընկերներս լուռ դէպի մե֊ռան, դռահարանի քարը մոռցայ, ես կը դառնամ ու ես օր մը դարձեալ ձեզի պիտի պիտ գամ փողահարելու.

— Սօղո՛ս, Սօղո՛ս զուր չէ մեր ա֊պաշխարութիւնը եւ մենք կերտեցինք մեր փառայեղ յարութիւնը, եւ ի զուր չէ որ Եփեսոսի մէջ — կամ այլուր — մարդոց նման դաղաններու հետ մար֊տնչեցանք

— Անմոռ սղալակով կին մը եկե֊ղեցի մը պէս կ՚ողբերգէ: Կը ճանչ֊նամ. իր խենթեցած ամուսնին սա֊րսափանը տերի մը պէս դիրեզմանին զուրս է ելեր ու թառեր է քարին վը֊րայ, ո՛վ չի գիտեր որ մեռցուցին զին֊քը ու արդարութիւնը խենթ անուն տուաւ անոր դիակին, մինչդեռ այդ երիկնես սպասարկուն՝ նոյն անունը կուտայ դիակնացած ոճիր մը ապրե֊ցնելու համար:

Դէպի հոն կ՚երկարիմ երբ լպիրշ տատանումով Գևրթան գիմացս կը ցցուի: Դեղին քրիզանթէմը գետեղած է մեռնողին ճիշդ սրտին վրայ, մոմի պղտոր պէս կաթիլ մը արցունք ե֊րեսէն ի վար բարակ ակօս մը շիներ է դամբարոր փոշին քերելով.

— Դո՞ւք ալ մեռել ունիք . . . կը հարցնէ ինծի

— Մաղդաղինէ, Մաղդաղինէ, ինծի անծանօթ չէ քու հոգիդ, տես սա֊կարանի մարզը հոն դրած մօտ քրի֊զանթէմի վարձքին կը սպասէ, գնա . .

Դուն պէտք չունիս գիտնալու որ մեր մեռելները մեր սրտին մէջ կը հանգչին . . . յարութիւն առած:

Ն. Կ. Ն — ՎԵՏՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ըն֊թեռնելի եւ մելանով:

ՕՍԱՐ ԻՋԵՐ

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՊԻՏԻ ՉԸԼԼԱՅ

Ինչպէս կ՚երեւի, ամէն ոք անձկու֊թեան մատնուած է այսօր, խորհելով եւրոպական նոր պատերազմի մը մա֊սին, աւելի եւս սոսկալի քան նախորդը որով պիտի կորչի քաղաքակրթութիւ֊նը: Եւ ամէն ոք համոզուած թէ՝ ո չինչ կրնայ ուշացնել նման աղէտ մը՝ աւելի քան տասը տարի:

Ձեմ կասկածիր պատերազմի մը կա֊րելիութեան վրայ, այն չափով որ, կասկածի չեմ ենթարկեր ոչ մէկ կա֊րելիութիւն: Կրնայ ըլլալ որ թնդա֊նօթը որոտայ՝ տասը տարիները չըլ֊լացած, բայց, կրնայ ըլլալ նաեւ որ Մառն լը Գօքէթը թատր ըլլայ հրար֊խային ժայթքումի մը, որ կլլէ Փա֊րիզը, ճիշդ ինչպէս Վէզուվի ժայթ֊քումը կլլեց Պոմպէն:

Երկու հոգի միայն [illegible] խաղալ նոր պատերազմի մը անկարե֊լիութեան վրայ: Ատոնք Պէնիթօ Մու֊սոլինի եւ Ադոլֆ Հիթլէր նշանաւոր անուններ կը կրեն: Իսկ ես կը պա֊հանջեմ երբեակ ծափահարութիւն մը Դորոթէի ճէնթլմէններուն համար: Դուցէ պարտիմ աւելցնել անունը ճա֊փոնացի մեծ մարդ մը, որ Մանչու֊քուոյի պետութիւնը ստեղծելու գա֊ղափարը ունեցաւ: Սակայն, ափ֊սո՜ս, չեմ ճանչնար զինքը:

Այս երեք անձերուն իւրաքանչիւ֊րը կ՚ըսէ.

Եւրոպական պատերազմ պիտի չըլլայ, ուստի կրնամ գրգռութեան մինչեւ վերջին ծայրը երթալ . . . ու մէկ կաթիլ պիտի հեռեւի անոր: Կրնամ հրապարակաւ կօշիկներովս չոչել Եւ֊րոպայի պետական կայսերապաշտ մարդոց տաբատները, պատերազմ պիտի չըլլայ.

Ապա, երեքն ալ գործադրեցին ի֊րենց գաղափարը, ու շատ լաւ ըրա֊ցին իրենք իրենց:

Այնքա՜ն լաւ որ՝ կրկնապատկեցին գործօղութիւնը: Ու քանի յառաջ գա֊ցին, այնքան աւելի ստոյգ էր մեզի համար որ ընդհանուր կռիւ մը անխու֊սափելի կը դառնար:

Յաղթապարծութեան անհուն ալիք մը կ՚ալէր Անգլիան: Մուսոլինի ան֊միջապէս արտայայտեց իր յարգալից երկիւղը եւ պատերազմի մեկնեցաւ Հապէշիստանի դէմ: Նոյն պահուն, մեր երդուեալ միլիոնատէր խաղաղա֊սէրները մոլեգնօրէն գոչեցին եւ պա֊հանջեցին որ Իտալիոյ վրայ քալենք:

Բրիտանական նաւատորմիղը, երբ թէ ասպարէզ կարգար, սկսաւ Միջեր֊կրականը ճեղքել: Ցաւակօրէն յայտա֊րարեցինք Մուսոլինիի որ եթէ ան֊միջապէս չքալուի Հապէշիստանէն, պիտի փակենք Սուէզի ջրանցքը

Մուսոլինի բաւականացաւ սա պա֊տասխանով.

— Վստահ եմ որ քան մըն ալ պիտի չընէք

Ու անմիջապէս ան կցեց Հապէշիս֊տանը:

Ցետոյ նկատի առաւ Միջերկրակա֊նի ջուրերուն վրայ մեր նաւային ու֊ժերուն աւելորդ ցուցադրութիւնը եւ ըսաւ

— Հիմա քաշուեցէ՛ք:

Մեր նաւերը ետ քաշուեցան: Յաղա֊գութիւնը տիրեց Եւրոպայի վրայ: Անմիջապէս յետոյ, մենք խմբովին պատացինք

— Հիմա ա՛լ շատ վստահ ենք որ պա֊տերազմը անխուսափելի է: Ալ տասը տարի սպասելու պէտք չկայ:

Քորֆուի դէպքէն ի վեր, որ արդէն տարիներու հնութիւն ունի, մինչեւ նոր դէպքը Հապէշիստանի, Մուսոլի֊նի ամենամեծ յաջողութեամբ վարուե֊ցաւ պատերազմի վախին հետ, ոչ մի֊այն անգիտանալով պետութիւնները, որ կը հաւաքուին Ժընեւի մէջ, այլ եւ խիստ յեզու գործածելով անոնց հետ, նախատելով զանոնք եւ բաց֊յայտ ցոյց տալով անոնց թէ՝ կը ծա֊ղրէ իրենց պաշտաւնները:

Բայց, դեռ կարելի էր որ այդ պե֊տութիւնները հին բարեկամի մը թոյ֊լատրէին նման ազատութիւն մը եւ ներէին Պէնիթոյի քմահաճոյքները:

Գերմանիոյ հետ նոյնը չէ: Գերմա֊նիա պարտուած եւ նուաստացած թշ֊նամին էր: Յաղթական դաշնակիցնե֊րը առանց քաշուելու անոր վերադի֊նումը կ՚արգիլէին եւ չէին թողուր որ ան վերստին իր տեղը գրաւէ Ազգերու Խորհուրդին մէջ, գլուխը բարձր:

Ամբողջ Գերմանիան կը դողար այդ սպառնալիքին տակ

Ամբողջ Գերմանիա, բացի մէկ հո֊գիէ, Ադոլֆ Հիթլէր: Արդարեւ, Հիթ֊լէր յայտարարեց, քննելէ վերջ պատ֊կառելի ուժերը որ կը սպառնային իր երկրին.

— Ես չեմ տարուիր ձեր պլըֆինե֊րէն: Դուք պիտի չհամարձակիք պա֊տերազմը վերսկսիլ: Մնաց որ, ար֊դէն միջոց ալ չունիք:

Ու սկսաւ ձեռնարկել Գերմանիոյ պատերազմական վերազինումին, Անգ֊լիա եւ Ֆրանսա բարկացած՝ դիտո֊ղութիւններ ըրին անոր: Հիթլէր ա֊նոնց մօտաւորապէս սա խօսքերով պա֊տասխանեց. «Կորէք սրկէց»: Գերմա֊նիոյ ազգայնական բոլոր տարրերը Հիթլէրի միացան եւ չուտով գայն հասցուցին կայսեր պաշտօնին:

Անգլիա եւ Ֆրանսա կրկնեցին ի֊րենց զանգատները աւելի քան դառ֊նութեամբ.

—Կրկէին անոնք. զուք խիղճ չու֊նիք: Դուք Վերսայլի նուիրական դաշ֊նագիրը բռնաբարեցիք: Եթէ թոյլա֊տրենք, զուք ամբողջապէս յեղ֊ափոխ մէնք անպատկառութիւնը պիտի ի գործ դնէք՝ բռնաբարելով Լոքարնո֊յի վերջին համաձայնութիւնները եւ վերազինելով ապազինեալ Հռենոսը:

— Ստուգի՞կ, պատասխանեց Հիթ֊լէր. Ու նոյն ատեն հոյարաւոր ու հա֊զարաւոր գերման զինուորներ դէպի Հռենոս փութացին:

Ի՞նչ պատահեցաւ: Պատերա՞զմ: Թռիչքոր կաղերու տարափ մը՝ եւ֊րոպական մեծ քաղաքներուն վրայ Ոչ մէկը ասոնցմէ: Յաղթութիւնը, բացարձակ եւ օրինաւոր խաղաղութիւ֊նը.

Խաղաղասիրական ձգտումներու ա֊մենակարողութեան մասին իր հաւա֊տարմուն մէջ, Հիթլէր այնքան անոր֊խուլական զոհուեցաւ որ, ան ամենա֊կատարեալ ձեւով յաղթեց ատելու֊թեան: Ասելութիւն մը որ պարզ կա֊տակարանութիւն մըն է բաղդատմամբ այն ատելութեան՝ որուն զոհ գնաց Մուսոլինի.

Իսկ մեր զոհացանք բռելով եւ կրկնելով. «Աստուած իմ, այս բոլորը մեզի պատերազմ պիտի բերէ, ամէնէն ուշ հինգ տարիէն»:

Ինչո՞ւ համար մենք ալ կարող պի֊տի չըլլայինք պաշ պահել մեր դը֊լուխները ինչպէս Պէնիթօ եւ Հիթլէր:

Ձափազանց դիւրին է պատասխա֊նել թէ՝ մերը պէտք է ունենալ նախ պահելու համար իր պաշտպանութիւ֊նը: Բայց ոչ մէկ պատճառ կայ, որ մենք մարդկային ցեղի կոտորակի մը ներկայացուցիչները, աւելի զուրկ ըլլանք խելքէ, քաջութենէ, ողջմտու֊թենէ, քան իտալական կամ գերմանա֊կան կոտորակը:

Մեր մէջ չեն պակսիր յատկանշա֊նք անձինք որոնք կ՚ըսեն թէ պատերազ֊մի չարունակական նման սարսափ մը զառացանքի արդիւնք է: Ինչո՞ւ ու֊չադիր չենք անոնց խօսքերուն: Ինչո՞ւ կառավարութիւնը զանոնք կ՚անգիտա֊նայ եւ ընդհակառակն իբր հանրային կարծիքի վկայութիւնը կ՚ընդունի՝ ուրիշ քանի մը անձերու զառանցան֊քը:

Ուրեմն, ուրիշ պատերազմի մը հա֊ւանականութիւնը այնքան ուժե՞ղ է որ, անխուսափելի նկատենք այդ պա֊տերազմը, գործնապէս:

Ըստ իս, անոր անհաւանականու֊թիւնը այնքան ուժեղ է որ, անկարե֊լիութիւն մը կը դառնայ ան: Երբ ես երիտասարդ էի, կառավարութիւննե֊րը կրնային պատերազմիլ ամենայն հանդարտութեամբ:

Կիները ապահով էին, իսկ մենք, Անգլիացիներս, մեր փոքրիկ Ջրակղ֊զի ետին, նոյնպէս ապահով էինք, որքան ատեն որ կը հակառակէինք ա֊նոնց որ Մանշի տակ թունել մը բանալ կ՚ուզէին

Այսօր, բոլորովին ուրիշ բան է: Թող բրիտանական դաշինքը պատե֊րազմ յայտարարէ կէսօրին, վաղն իսկ, դեռ թէյին ժամը չհասած, մեր կառավարիչները կաղերով կը թունա֊ւորուին, կը տապկուին, բզիկ բզիկ կ՚ըլլան, մոխիր կը դառնան՝ առանց նոյն իսկ կրօնի օգնութիւնը վայելե֊լու:

Լոնտոնի կիները, ինչպէս Փարի֊զուհիները, նոյն ճակատագրին պիտի ենթարկուին: Նման պարագայի մը, պատերազմի յայտարարութիւն մը կարելի՞ է: Հաւանակա՞ն է: Կրնա՞յ հինգ տարի վերջ տեղի ունենալ, հինգ տարիէն որոնց ընթացքին իւրաքանչիւր մազան հնարքներ աւելի եւս վտանգա֊ւոր պիտի դարձնեն պատերազմը:

Պիտի կրնա՞յ անխուսափելի ըլլալ ան, նոյն իսկ տասը տարի վերջ, երբ մարդիկ կարող պիտի ըլլան իրար սատկեցնել չեմ գիտեր ո՞ր մահացու այլեքներով կամ անդամալուծել որ եւ է յարձակում ճառագայթներու միջո֊ցով

Անշուշտ, պիտի յիշեցնէք ինծի թէ կառավարութիւնները պատերազմը չեն յայտարարեր այսօր. այլ կը սկսին՝ առանց կանխաւ յայտարարե֊լու: Ըստ իս, միակ փոփոխութիւնը որ կայ ներկայիս, այն է թէ՝ աւելի վտանգաւոր է պատերազմի սպառնա֊լիք ընելը այսօր, քան կրակը որ կը բացուէր անցեալին մէջ:

Բոլոր դաշինքները, որոնք անշուշտ միմիայն դառանցող խենթերէ բաղկա֊ցած չեն, թող բաւականանան օդա֊նաւերէ զուրկ ցեղերու դէմ կատար֊ուած իրենց վրէժխնդրական ցոյցե֊րով: Այդպիսի ցեղերու կոտորածը, ճիշդ ինչպէս Հապէշիստանի Աժհարե֊ներու կոտորածը, բարձր քաղաքակր֊թութեան աէր ժողովուրդներու յիշա֊տակութիւնը թարմ պահելու կը ծառայէ ցոյց տալով անոնց թէ ի՞նչ պիտի ըլ֊լար իրենց վիճակը եթէ կառավարու֊թիւնները յամառօրէն գոչէին «Այսա֊նէ . . . սպաննէ» եւ սկսէր պատերազ֊մը:

Այսպէս՝ աղէկ տեղաւորած կ՚ըլ֊լանք մեր դրամը: Անտարակոյս, մեր նաւերն ու օդանաւերը շատ չուտ պիտի հինան մօտայէ, մեծ վերազի֊նումը չվերջացած: Բայց, անոնց չի֊նութեամբ՝ աշխատանք պիտի ունե֊նան պրոլետար մեր որակեալ բան֊ուորները եւ այդ նաւերուն չնորհիւ ծովային մեր սպաները պիտի զբօ֊նուն ստաը բոլոր նաւահանգիստնե֊րուն մէջ: Իսկ օդանաւերը մանուա֊բարար, խաղաղութեան ճշմարիտ հը֊րեշտակներ պիտի ըլլան:

Վերջապէս, գանք հիմա եզրակա֊ցութեան: Նկատի ունենալով Մու֊սոլինիի եւ Հիթլէրի արտակարգօրէն փառահեղ յաջողութիւնները, կրնամ՝ ամենայն ապահովութեամբ խորհուրդ տալ ձեզի որ ձեր մաքէն հեռացնէք պատերազմի վախը ու զայն նկատէք պարզ հետեւանքը ձեր ջղային վիճակին:

ԳԵՐՆԱՐԴ ՇՕ

Թրգմ. ԱՐՇԱԻԻՐ

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ԵՐԳԵՐԷՆ

Ծայեկն ու տատրակ

Ծայեկն ասաց տատրակ հաւուն.
«Ինչի՞ կուլաս կուց կուց արուն:
Նըրդայ լըցի բարակ առուն»:
Տատրակն ասաց արօր հաւուն.
«Գրնաց զարուն, եկաւ աշուն,
Կըտրաւ ջըրիկ աղբիւրներուն,
Կըտրաւ խոտիկ ծաղիկներուն,
Կըտրաւ ձէնիկ կաքաւներուն,
Լ:Ենան պիտի յամ երերուն,
Արխւն կաթէ իմ աչերուն, —
Ես ի՞նչ անեմ իմ ձագերուն»:
Ասաց. «Դու մի՛ լա էս աշուն,
Ձէ՞ վաղ կուգայ բարի զարուն,
Լոյս կը բացի վեր աշխարհուն,
Դուն կը բացի խեղճիկներուն,
Ես քեզ կ՚առնեմ իմ թեւերուն,
Թռանեմ բանձրիկ վեր ծառերուն,
Տանեմ հանեմ վեր սարերուն,
Բուն կը դընեմ մէջ քարերուն,
Տուն կը շինեմ մէջ զագերուն,
Նրդիկ թանամ դէմ հով քամուն,
Թռնիր թաղեմ մէջ այգերուն,
Դուլս կը հանեմ հետ ամպերուն,
Մեր ցաւ կուտանք հարաւ քամուն»:
Գրնաց աշուն, եկաւ զարուն,
Նարէր ջըրիկ աղբիւրներուն,
Նըրթար լըցէր բարակ առուն,
Աղբրանց - արխին՝ մէջ քարերուն,
Դեղին սուսան՝ վեր սարերուն,
Փունջ մանուշակ՝ մէջ ձորերուն,
Կանանչ - կարմիր գոյն գոյն ծաղ֊կունք,
Դաշտերն ամէն Էրուն թռչուն,
Ջէնիկ կուգայ զառնիկ մաքուն, —
Մեր տղրնկիք վեր Աստըծուն:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՆԿԱՐԻՉՆԵՐԸ

— • —

Լէնինականի գաւառագիտական թանգարանին մէջ վերջերս բացուե֊ցաւ նկարչական ցուցահանդէս մը, ուր իրենց գործերը ցուցադրած են քաղաքին նկարիչները:

Նկարիչ Բրուտեան ցուցադրած է քանի չափ գրչանկարներ, իր «Հին Գիւմրի» չարքէն, որոնք կը պատկե֊րացնեն Լէնինականի կենցաղային եւ քաղաքական այլանդակութիւնները, ինչպէս նաեւ գաւառական մռայլ կեանքը: Խորհ. Արուեստ թերթին աշ֊խատակիցներէն մին կը գրէ թէ Վառ֊տով հիւսանոցին առջեւ, Գարեգրա֊տան մօտ նկարները քիչ մը շատ բնա֊պաշտութիւն կը մատնեն, հետեւա֊բար . . . թոյլ են յեղափոխական ար֊ուեստի տեսակէտով:

Նկարիչ Ս. Ալթունեան կը բերէ քա֊նի մը գործեր ընկերվարական ճար֊տարարուեստական կեանքէն եւ լեռ֊նային գիւղական արշաւներէ: Ու֊նի նաեւ դիմանկարներ աւելի յաջող, օրինակ՝ երաժիշտ Ն. Տիգրանեանի, դերասան Ց. Աբէլեանի դիմանկարնե֊րը:

Իւղանկարչական բաժնին մէջ աչ֊քի կը զարնեն երկու ռուս կիներու գործերը, — «Մեր մարդու դիմանը֊կար», «Ձնոշ ազատութիւնը»:

Երիտասարդ նկարիչներ Փանոսեան եւ Կ. Տիրատուրեան ցուցահանդէսին մէջ կը գրաւեն աւելի մեծ տեղ մը:

Փանոսեան ունի քանի մը Նաթիւր֊մորթ, որոնք ուշագրաւ են իրենց վառ . . կենդանի գոյներով

Տիրատուրեան կը բերէ բնանկար֊ներ, որոնք կը մատնեն իրապաշտ ըմ֊բռնում:

Խորհ. Արուեստ թերթի աշխատակ֊ցին կարծիքով, ցուցահանդէսը այժ֊մէականութիւն չունի, որովհետեւ Լէ֊նինականի նկարիչները կղզիացած են կործեւ եւ կեանքէն հեռու կը գտ֊նուին

ԱՆՄԱՀ ԽՕՍՔԵՐ

— • —

Մարդը ձախ ձեռք մըն է, որ կը խարխափէ անհունին մէջ:

ՎԻԿԹՈՐ ՀիՒԿՕ

Կինը ծաղիկ մըն է, որ իր անուշա֊հոտութիւնը կ՚արտաշնչէ միայն այր մարդուն:

ԼԱՄԸՆԷ

Հանճարներն են որ կը գրուեն դը֊ժոխքը:

ՄՈՒՀԱՄՄԷՏ

Որքան ինքզինքդ վարժեցնես պեր֊ճանքի, այնքան աւելի կը դառնաս ա֊նոր, եւ որքան շատ կարիք ունենաս, այնքան աւելի կը սահմանափակես ա֊զատութիւնդ: Բացարձակ ազատու֊թիւնը կը կայանայ որ եւ է կարիք չունենալուն մէջ:

ՑՈՎՀԱՆ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆ

Ով որ չի գիտեր աղքատ ապրիլ, հասուն ծ գերութեան համար:

ԱՆՏՐԷ ՇԷՆԻԷ

Շատ քիչեր միայն կը հասկնան թէ ո՜րքան հզօր է խոնարհամտութիւնը:

ԼԱՕ ՁԷՕ

Արծիւը կ՚երթայ մինակ, հողկահա֊ւը՝ խումբով:

ՄԱԹԱ

տարբերութեամբը եւ մշակողին գաղա֊փարական չունչովը, այնպէս ալ Կո֊միտաս ժողովրդական երգերը մշա֊կած եւ կատարելագործութեան է հասցուցած:

Աշխատանքի եղանակով միայն, երբ հեղինակները ժողովրդական ըս֊տեղծագործութիւններն ու աւանդու֊թիւնները կ՚առնեն կը մշակեն այնպէս ինչպէս կը թելադրէ իրենց աշխարհա֊հայեացքը, կը հասկցուի թէ ո՛վ ըս֊տեղծագործող կը համարուի, եւ ո՛վ պարզապէս հաւաքող: Հեղինակները, համաձայն իրենց պատկանած դասա֊կարգին եւ ըմբռնումներուն, տարբեր ձեւով կը մօտենան պատմական ա֊ւանդութիւններուն, զրոյցներուն եւ ընդհանրապէս ժողովրդական ստեղծա֊գործութիւններուն. Ոմանք կ՚առնեն ժողովրդական ստեղծագործութիւնը եւ արմատական փոփոխութեան կ՚են֊թարկեն՝ արտայայտուած ըմբռնում֊ները կամ ձգտումները նորով փոխա֊րինելով: Ոմանք ալ, ընդհակառակն, կ՚աշխատին հարազատ մնալ այդ ըս֊տեղծագործութեան ոգիին, անոր մէջ արտայայտուած ձգտումներուն, ա֊նոնց ուղիղը մնալ այդ ստորինանին վրայ, սահմանափակուելով ժողովր֊դական ստեղծագործութեան մէջ: Այդ կարգի հեղինակները կը ձգտին կատարելագործել եւ զարգացնել ար֊ուեստի ստեղծագործութիւնը, հասցնել նոր ու բարձր աստիճանի մը, տալ ստեղծագործական ինքնուրոյն չեշտ եւ ժամանակի ոգիէն բխած ու֊[illegible] ինչպէս եւ Թումանեան, կը պատկանին այդ կարգի հեղինակներուն, եւ այդ տե֊սակէտով հարազատ դէմքեր են: Այս տեղ (եւ ոչ երբեք ընդհանրապէս) կարելի է ընդունիլ նաեւ այն զու֊գահեռ տեսակէտը, որ ցոյց կը տրուի Թումանեանի եւ Կոմիտասի մասին, վերջինս համարելով հայ երաժշտու֊թեան Թումանեանը: Այս համեմա֊տութիւնը պէտք է հասկնալ յարաբե֊րական իմաստով:

Կոմիտաս ստեղծագործո՞ղ է, թէ սոսկ ազգագիր: Ան ե՛ւ ազգագիր է, եւ միաժամանակ մեծ ստեղծագոր֊ծող արուեստագէտ: Այս է այդ հարցի բանձրացեալ պատասխանը: Ժամա֊նակակիցներու միաբերան վկայու֊թեամբ Կոմիտասն իրենց հետ ունե֊ցած զրոյցներու ժամանակ ըսեր է, որ երգէն չորս հազարի կը հասնի իր հաւաքած ժողովրդական երգերու թի֊ւը Այստեղ կը մտնեն անկասկած ոչ միայն հայկական ժողովրդական եր֊գերը, որոնք հաւանելի պատճառով գերակշռող մասնիկը կը կազմեն այլև հարեւան ազգերու (Թուրք, Քիւրտ եւն.) ժողովրդական երգերը. Մինչ֊դեռ Կոմիտասն այդ հարուստ նիւթե֊րէն հնարաւորութիւն է ունեցեր հը֊րատարակել մշակուած 57 երգ մի֊այն: Հասկնալի է, որ ան իր ստեղ֊ծագործական յատկութիւնները դը֊րսեւորեր է մեզ հասած այդ ժողովրդա֊կան երգերը մշակելով: Իսկ միւս եր֊գերը որ հաւաքեր է, բայց չէ կա֊րողացեր մշակել, կը մնան իբրեւ ազ֊գագրական նիւթեր Դժբախտաբար Կոմիտասի հաւաքած այդ մէկ քանի հազար երգերէն մեզ հասած է միայն 300 երգ, որոնք լոյս են տեսեր յեղա֊փոխութենէն յետոյ, 1933ին, Սպիրի֊դոն Մելիքեանի խմբագրութեամբ: Մնացած նիւթերն առայժմ անյայտու֊թեան մէջ են. աւելի ճիշդ՝ պարզա֊պէս կորած են: Այսպիսով, Կոմիտա֊ս կը հանդիսանայ մեծ ազգագիր հա֊կառակ բուրժուա ազատականներու յարուցած խոչընդոտներուն, կարողա֊ցեր է հայ եւ հարեւան ազգերու ըս֊տեղծագործութիւններէն հաւաքել հա֊կայական նիւթ, որմէ հնարաւո֊րութիւն է ունեցեր ստեղծագործական մշակման ենթարկել միայն մէկ քանի տասնեակ երգ: Պէտք չէ կասկածիլ որ Կոմիտասն ի վիճակի էր աւելին ը֊նելու եթէ չպատահէր իր դժբախ֊տութիւնը եւ չզաղարէր ստեղծագոր֊ծելէ: Ձէ՞ որ Կոմիտասի ստեղծագոր֊ծական թելը փրթաւ այն վայր֊կեանին, երբ ան կը գտնուէր իր տաղանդի ծաղկման ու վերելքի շըր֊ջանին մէջ.

Ան հնարաւորութիւն չունեցաւ ի֊րագործելու իր ծրագիրները (ծրա֊գրեր էր, օրինակ «Անուշ»ն օփերայի վերածել, որմէ առանձին թերթեր են հասեր մեզ) եւ ընդարձակելու իր ստեղծագործական հորիզոնն ու չափանիշը: Կիսատ մնաց Կոմիտասի գործը: Սակայն երբեք չի կրնար ստուեր ձգել արուեստագէտին գործունէութեան վրայ: Ընդհակա֊ռակն, այն ինչ ըրեր է Կոմիտասը, մասնաւորապէս ժողովրդական երգե֊րու մշակման ասպարէզին մէջ, կատար֊ուած է մեծ տաղանդով ու մեծ վար֊պետութեամբ: Անոր մշակած ժող. եր֊գերը մէկ մէկ թանկագին մարգարիտ֊ներ են, որոնք կը զարդարեն անցեալի ազգային երաժշտական կուլտուրայի ճակատը:

Մինչեւ Կոմիտասը աշխարհիկ երա֊ժշտութիւնը չէ ունեցեր ինքնուրոյն մեծ դէմք: Երաժշտութեան ասպա֊րէզին մէջ աշխատող սակաւաթիւ ե֊րաժիշտներէն ոմանք նուիրուեր են գերազանցապէս հոգեւոր երգերու մշակման (Մակար Եկմալեան), իսկ միւսները, մեծ մասամբ անտաղանդ ու թերուս ըլլալով, փոխարկումներու եւ ընդօրինակութիւններու միջոցաւ հայկական իրականութեան մէջ պատ֊ուաստեր են երաժշտութիւն մը, որ չունենալով ինքնուրոյն նշանակութիւն, չունէր եւ գեղարուեստական արժէք: Սակայն հայկ. բուրժուազիայի ու անոր ազգ. յեղափոխական շարժման համար այդ երաժշտութիւնը, որ յայտ֊նի է «ազգային» (այսինքն՝ ազգայ֊նական) երգեր անունով, զէնք մըն էր զանգուածները ազգայնականու֊թեան թոյնով թմրեցնելու համար: Փոխառնուած ու ազգայնականորմա֊զակութիւն ունեցող երգերու պատ֊ուաստման այդ գործողութիւնը, ըս֊կիզբ առնելով 19րդ դարու 2րդ կէ֊սէն, չարունակուեցաւ մինչեւ յեղա֊փոխութիւնը՝ տիրապետող դիրք ու֊նենալով երաժշտութեան բնագաւա֊ռին մէջ:

Սակայն 90—900ական թուականնե֊րուն Կոմիտասի նման երաժշտագէտի մը հանդէս գալը, որուն տարերքը ժողովրդական աշխատաւոր չինակա֊նի ստեղծագործութիւնն էր, չէր կա֊րող անհետեւանք անցնիլ այդ երա֊ժշտութեան համար եւ անտեսուիլ զայն հովանաւորողներուն կողմէն: Կոմիտասն իր գործունէութեամբ, ժողովրդական երգերու հաւաքումով ու մշակումով, որու ասպարէզին մէջ իր նախորդները շատ քիչ գործ էին բրած, անկասկած առարկայօրէն կը հակադրուէր բուրժուազիային ու ա֊նոր պաշտպանութեան տակ եղող այդ թխուած երաժշտութեան, որուն մո֊թիֆները փոխ առնուած էին եւրոպա֊կան զանազան քաղքենիականօփէրէթ֊ներէն ու ռոմանսներէն: Բայց այդ հակադրութիւնը երբեք հիմք չի տար եզրակացնելու թէ Կոմիտասը երաժշ֊տութեան բնագաւառին մէջ ազգայնա֊կանութեան դէմ յամառ պայքար մը֊ղելու ինչ որ յատուկ առաքելութիւն է ունեցեր:

Ա. ՈՍԿԵՐՉԵԱՆ

(Խորհ. Արուեստ)

մեծ տպաւորութիւն գործեց, եւ Ծերակոյտը վէճը փակեց բանաձեւով մը.— Ծերակոյտը ցանկալով պատահած միջադէպին վրայ, յոյս կը յայտնէ թէ կառավարութիւնը տեղի պիտի չտայ նման միջադէպերու կրկնութեան։

Գործազրկութիւնը կը նուազի

Գաղտնաթերթին հրատարակած շաբաթական վիճակագրութեան համաձայն, 31 Հոկտեմբերին՝ արձանագրուած գործազուրկներուն թիւն էր 406395, որուն 307,402ը այր, 99,193ը կին։ Անցեալ շաբթու գործազուրկներուն թիւն էր 409,195, որով մէկ շաբթուան ընթացքին գործ գտած են 2600 բանուորներ։ Անցեալ տարի՝ նոյն այդ շաբթուան մէջ արձանագրուած էին 385,330 գործազուրկներ։

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ուէրքաթ օրուընէ ի վեր կռիւները տեղի կ'ունենան Մատրիտի հարաւային արուարձաններուն մէջ։ Կառավարական զեկոյցն իսկ կը խոստովանի որ ապստամբները մտած են Գարապանչէլ արուարձանը որ մայրաքաղաքին մէկ թաղամասը կը համարուի. Միւս կողմէ նոյն զեկոյցը կը հաղորդէ թէ հերոսական հակայարձակումով ապստամբներուն ձեռքէն ետ խլած են Նավալքարնէրօն։ Հարաւային արուարձաններու բակչութիւնը պարպուած է։ Մատրիտի կառավարութիւնը կը հաղորդէ թէ ապստամբներու թնդանօթի ռումբերը կ'իյնան քաղաքին կեդրոնը, պատճառ դառնալով կիներու եւ երեխաներու մահուան։ Լոնտոնէն հեռագիր մը կը տեղեկացնէ թէ չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովին կողմէ դիմում կատարուած է Զօր. Ֆրանքոյի, որպէսզի ամբակոծութիւնը կատարուի, որքան կարելի է, քաղաքին զինուորական գիրքերուն դէմ միայն։

Զօր. Ֆրանքօ մայրաքաղաքին շուրջ հաւաքած է 10,000 զինուոր. Միւս կողմէ նոր ուժեր կը բերէ, որովհետեւ կառավարական ուժերը տրամադիր կը թուին կռուելու մինչեւ վերջին զինուորը։ Իւրաքանչիւր թաղ ամրացուած է եւ կռիւը բուն պիտի ըլլայ մայրաքաղաքին փողոցներուն մէջ։

*** Վերջին պահուն կը հաղորդուի թէ կառավարութիւնը հեռացաւ Մատրիտէն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՓԱՐԻԶԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ (1937) վարիչը, Ֆրանսուա - Լաթուր, քաղաքապետական խորհրդական, հեռացուեցաւ իր պաշտօնէն՝ կառավարութեան մէկ որոշումով, որովհետեւ համակրանքի գիր մը ստորագրած էր Շարլ Մօրրասի բանտարկութեան առթիւ։ Ֆրանսուա - Լաթուր կ'ըսէ թէ ինք բոլորովին հակառակ է Շարլ Մօրրասի քաղաքական ըմբռնումներուն, բայց արքայական այդ հրապարակագրին մէջ կը յարգէ գրագէտը։ Ֆրանսուա - Լաթուրի հեռացումին հետեւանքով, ինքնաբերաբար հրաժարեցաւ նաեւ Շարլ աէ վ'Ինար, որ փոխ - նախագահն էր ցուցահանդէսին գերագոյն խորհուրդին։

ԱՆԳԼ. ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ, կը հաղորդէ հեռագիր մը Լոնտոնէն, տեղեկացուցած է Ֆրանքոյի կառավարութեան՝ Մատրիտի գրաւումէն վերջ, եթէ երաշխիքներ տրուին թէ պիտի չխոխուի Միջերկրականի ստատուքոն

ՖՐԱՆՍ. ՍՐՆՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ, վաւերացնելէ վերջ Վէնսան - Օրիոլի ներկայացուցած նախագիծը նահանգային ելմտացոյցերու պատրաստութեան մասին, որոշեց յաջորդ նիստը գումարել գալ հինգշաբթի

ՆՈՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ Սալանկրոյի մասին հարցապնդում մը պիտի կատարուի, Երեսփ. Ժողովին մէջ, դալ Ուրբաթ։

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ տարեդարձին առթիւ, 11 Նոյեմբերին, որոշուեցաւ փակ պահել հանրային հաստատութիւնները, գպրոցները, մեծ վաճառատուները։

ՏԸ ԼԱ ՌՈՔ, 11 Նոյեմբերը տօնելու համար, այժմէն վարձեց Փարիզի բոլոր մեծ սրահները, ուր փառաշուք հանդիսութիւններ պիտի կատարուին՝ պանծացնելու համար Յաղթութեան Օրը։

ՀԱՅ ՄԸ, Պօղոս Նուբեան, որ, ինչպէս գրեցինք ժամանակին, ամուսնական թեկնածուներու գրասենեակի մը խողովակով Փրանսացի հարուստ այրիի մը հետ ամուսնանալ հրացիր բայց իր ունեցած դրամը ձեռքէն հանեց, Փարիզի մէկ դատարանին մէջ շահեցաւ դատը։ Ֆրանսական թերթերը, մեծ տեղ մը տալով եւ զուարճաբանութեամբ հրատարակելէ վերջ Պօղոսին պատմութիւնը եւ նկարը, կը գրեն թէ այրիկը բանտարկութեան դատապարտուեցաւ, իսկ տղան շահեցաւ 10,000 ֆրանքի վնասուց հատուցում եւ ծիծաղելիութեան...

ՓԱՐԻԶԻ ՍԱԿԱՐԱՆԸ փակ պիտի մնայ ամէն շաբաթ օր, Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսներու ընթացքին

ՆՈՐ ԴՐՈՇՄԱԹՈՒՂԹԵՐ պիտի ապուին, յատկապէս սակով մը որ պիտի յատկացուի գործազուրկներուն։

Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Սեւակ, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Երամեան եւ զաւակը ինչպէս նաեւ պարագաները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի աղջկան եւ քրոջաղջկան՝

ՓՈՔՐԻԿ ԱՆԱՀԻՏ ՍԵՒԱԿԻ

ցաւալի մահը որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 6ին, արկածի մը հետեւանքով։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ վաղը, երկուշաբթի 19 Նոյեմբեր) կէսօրէ վերջ ժամը 2ին Արժանթէօյի (Օփիթալ Արժանթէօյ)ի մէջ։

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ԿՐԹԱՍԷՐ ՀԱՅ ԾՆՈՂՔՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Բարեգործականի Փարիզի Մասնաժողովը Հայերէնի դասընթացքը վերաբանալու անկեղծ ցանկութեամբ, կը հրաւիրէ Իսի-լէ Մուլինոյի Հայ ծնողքները ինչպէս նաեւ համայնքի կրթասէր տարրերը ընդ. ժողովի որ տեղի պիտի ունենայ նոյն օր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Բարեգործականի դասասրահը 36, Բիւ տը լա Տէֆանս, Իսի-լէ Մուլինօ, Ցրդելու համար համագործակցութեան այն պայմանները՝ որոնց հիման վրայ արդէն իսկ վերաբացուած է ուրիշ արուարձաններու դասընթացքները՝ բացի այն որ մասնաժողովը կը ... ու որ պիտի չկարենայ ձեռնարկել վերաբացման, առանց ապահովելու տեղական համայնքին եւ ծնողքներու դրական եւ բարոյական գործակցութիւնը։

Բարեգ. Փարիզի Մասնաժողով

ԱԶԴ

Յոգեհանգստեան Նախաձեռնութեամբ, այս չորեքշաբթի օր 11 Նոյեմբեր, Զինադադարի Տարեդարձին առթիւ, մեծ պատերազմին մէջ ինկող ընդհանուր զինուորականներու յիշատակին համար, հանդիսաւոր Ս. պատարագ պիտի մատուցուի եւ հոգեհանգիստ պիտի կատարուի եկեղեցւոյս մէջ։

Երգեցիկ խումբը պիտի երգէ Կոմիտասի քառաձայն պատարագը։

Սկիզբը պատարագի՝ ժամ 10, սկիզբ հոգեհանգստեան՝ ժամ 11.40։

Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցւոյ փարիզ. Հոգաբարձութիւն

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameane. PARIS (13)

« ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ »

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՑՈՅՑ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՐԵԼԻՑԻՆ ԱՌԹԻՒ

Այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, SALLE ERARDի մէջ, 11, Rue de Mail, Métro Bourse կամ Sentier

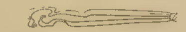

ՄԵԾ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպուած ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբի կողմէ, հովանաւորութեամբ ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ

ՂԵԿԱՎԱՐ՝ Ա. ՊԱՐԹԵՒԵԱՆ։

կը մասնակցին՝ Տիկ. ՄԱՌԻ ԹԷՐԶԻ (մեներգ), ՕՐ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ԱԼՊԱՆ (մեներգ), Mme EDWIGE BERGERON (թաւջութակ), ՕՐ. Տ. ՉԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ)։ Mr. Charles KOECHLIM. Ֆրանսացի յայտնի երգահան եւ քննադատ՝ պիտի խօսի Հայ երաժշտութեան մասին.

Կոմիտասեան Յանձնախումբի կողմէ կը զեկուցանէ Պ. Ա. ՉՈՊԱՆԵԱՆ։

Առաջին անգամ ըլլալով պիտի երգուին ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏի անտիպ գործերէն՝ Հարսանեկան երգերը։

Գիներ՝ Reserve 20 ֆր., Թիկնաթոռ՝ 10 եւ 15, կալըրի 10 եւ 5 ֆրանք։

Տոմսերը կարելի է հայթայթել Փարիզի Հայոց եկեղեցիէն եւ Պ. Հրանտ Սամուէլէն 61 Rue Mr. le Prince

ՀԱՄԵՐԳԻ ԶՈՒՏ ՀԱՍՈՅԹԸ ՊԻՏԻ ՅԱՏԿԱՑՈՒԻ Կ. ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ԱՆՏԻՊ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿՄԱՆ։

Դաշնակցութեան Օրը Պոլոնի մէջ

Նախաձեռնութեամբ Զաւարեան ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Վարանդեան խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի։Այսօր կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Վարանդեան սրահին մէջ։

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ Հ. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Երգ, նուագ, արտասանութիւն եւն. Մուտքը ազատ է

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը Կարանի մէջ

Այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐ Կ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ՝ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԵՒ Լ. ԳԵՂՈՒՆԻ

«ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ» ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ՌՈՒԲԷՆ - Գին 5 ֆրք.

կը ծախուի «Յառաջ»ի խմբագրատունը եւ գրատուն Հրանդ Սամուէլ

51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս.

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ.

19 Rue Blanche, Metro Blanche et Trinité

Թատերական Ներկայացում

Նախաձեռնութեամբ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԲԱՐԵՐԴԻ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ի նպաստ իր կալուածներուն

այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին Շրմէն տը լա Մատրակ

Պառ Լ'Էռմիթրնարմոնայի սրահին մէջ։

Ղեկավարութեամբ դերասան՝ Ե. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ

կը ներկայացուի՝ Ա. ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ

ԱՐՑՈՒՆՔԻ ՀՈՎԻՏԸ

4 արար յուզիչ դրամ

ՑԵՐԵԿՈՅԹ—ԵՐԵԿՈՅԹ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հար. Շրջանի Ցաւաշխիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր։

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ ԵՒ ԽՐՃՈՒԱՆ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆ ԱԺԱՆ ԳԻՆԵՐ

Գին 3 ֆրանք։

Ընկերային Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս

Salle Heuzeyի մէջ, 1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)

Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին։

Երգ. արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր.

ուրկէ վերջ ալ սկսին եւրոպական պարեր.

Մուտք 7 ֆրանք. ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ

ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել Pont de Charenton:

Ցերեկոյթ - Պարահանդէս

կազմակերպուած թատրոն ԺՕՐԺ ՇԱՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆի կողմէ

իր Ամերիկա մեկնելուն առթիւ

11 Նոյ. չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր

Victor Hugoի սրահներուն մէջ, 46, rue St-Didier

Մեթրօ՝ Trocadero եւ Victor Hugo

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

Պ. ԺՕՐԺ կը նուագէ հայկական ընտիր կտորներ

Կը մասնակցին Տիկ. ԺԷՆԻԱ ՇԱՀ ՊԱՐՈՆԵԱՆ, Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ

Փոքրիկներ ԱՉՆԱՒՈՐԵԱՆ (քոյր եւ եղբայր)

Թանկոյի մրցում, քոթիյեոն, ընտիր Օրքէսթր ճազ.

Մուտք՝ 10 ֆրք.

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑՍՈՒԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կիրակի գիշեր. 22 Նոյ. ժամը ճիշդ 8.45ին

Salle des Sociétés Savantes, 8 Rue Danton Paris (5)

Métro St. Michel et Odéon

Երեք տարուան բացակայութենէ յետոյ Ամերիկայէն նոր վերադարձած ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԹԱՏԵՐԱԳԷՏ ԺՕՐԺ ՇԱՀՊԱՐՈՆԵԱՆ ԿԸ ՂԵԿԱՎԱՐԷ

ԱՇՈՒՂ—ՂԱՐԻՊ

(Աշուղ ձիվանի տրամաօփերեթը՝ 7 արար,

Կը մասնակցին փարիզահայ ծանօթ դերասանները։

Գիները խիստ աժան՝ 5 եւ 10 ֆր.։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ՆԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro - TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 10 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 10 NOVEMBRE
1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3266

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ:

ԱՆԼՈՒՐ ԴԱՒԸ

—○—

1920ին ռուսական եւ թրքական բանակները ներքին համաձայնութեամբ հիւսիսէն եւ հարաւէն արշաւեցին Հայաստանի վրայ եւ պարտութեան մատնեցին մեր մանուկ Հանրապետութիւնը: Այսօրուան Հայաստանը, իր ներկայ սահմաններով, ծնաւ այդ պարտութենէն: Իր յառաջխաղացումը դիւրացնելու համար, դէպի Հայաստան տեղաշարժուած ռուս զօրքը, Ազրպէյճանի Ցեղկոմի անդրանիկ նախագահ՝ ընկ. Նարիմանովի ստորագրութեան մը տակ, կը խոստանար հայութեան՝ լեռնային Ղարաբաղը կցել Հայաստանի: Նախիջեւանի շրջանի կցման մասին ոչ ոք կը կասկածէր. այդ հողամասը, որ Զանգեզուրով բաժնուած էր Ազրպէյճանէն եւ կը կազմէր հայկական հողերու անմիջական շարունակութիւնը, ըլլալով միաժամանակ արտաքին աշխարհին կապող հայ երկրի միակ շնչափողը, պարտադրաբար — այս էր ընդհանուրին համոզումը — պիտի կցուէր Հայաստանի: Մանաւանդ Նախիջեւանը, որ «անկախ» հռչակուած էր քէմալական Թուրքիոյ յատուկ նպատակներով, այդ ձեւով տեւաբար Անդրկովկասի եւ յատկապէս Հայաստանի դէմ գալու համար:

«Ռուս — թրքական միացեալ բանակը 1920ին եկաւ եւ տիրացաւ մեր հայրենիքին. մաս մը մեր հողերէն գրաւեց թրքական զօրքը, իսկ մնացեալ մասը, այն՝ ինչ որ կրցած էր պահել Դաշնակցական կառավարութիւնը, անցաւ Ռուսիոյ:

Ռազմաճակատի վրայ մեր կրած այս ծանր պարտութենէն նուազ դաժան չեղաւ այն միւս պարտութիւնը, զոր մենք կրեցինք հետագային, խաղաղութեան մէջ, խորհրդային լուծին տակ:

Գաղտնի բանակցութեանց միջոցով Թուրքիան յաջողեցաւ Հայաստանը պահել ճիշդ այն սահմաններուն մէջ, ինչ սահմաններ որ անոր համար գծած էր թրքական յաղթական զօրքը: Աւելին ալ, ինչ սահմաններ որ պատերազմի վախճանին կրցած էր պահել հայկական փոքրաթիւ այլ հերոսական բանակը:

Ընկճուելու այս վտանգը, իբրեւ ամենանուիրական աւանդ, նոյնութեամբ պահեց Մոսկուան: Ռուսաստանը յօժարեցաւ նոյն «խաղաղութեան» մէջ վտանգի հանել մեզ՝ թրքական բարեկամութիւնը շահելու համար: Մեր հայրենիքը գոհ գնաց միայն եւ բացառաբար այս նորին խաղերուն: Եթէ Թուրքիոյ պարտութեան հասնէր, ապա պատերազմի վախճանին — ու մանաւանդ անոր յաջորդող տարիներուն — Հայաստանը երբեք պիտի չ... ... սօրուան յուսալիօրէն դաժան հողային սահմաններուն մէջ

Անդրկովկասեան ֆետէրասիոնի ստեղծումով Ռուսաստանը փորձեց քողարկել այս դաւը: Այս դաշնակցութեամբ սերտ սահմաններ (դաշն հանրապետութեանց միջեւ) ն'ւ կը մնային ն'ւ չէին մնար: Կը մնային՝ երբ Ռուսաստանը Թուրքիոյ հետ կը խօսէր, չէին մնար՝ երբ կը խօսէր մասնաւորաբար Հայութեան հետ: Մեր հրդային վարիչները մերթ ընդ մերթ յիշատակեցին հայկական շրջաններուն, որոնք կը բաղձային մայր երկրին միանալ, կը յոյս տային:

— Դուք կը տառապիք պատմական նախապաշարումներէ: Անդրկովկասի մէջ դուք ոչ թէ անջատ հանրապետութիւններ ունիք, այլ ընդհանուր եւ միացեալ հայրենիք մը, Անդրկովկասեան ֆետէրասիոնի ընդհանուր հովանիի տակ:

Մանուկներ կային, որ կը հաւատային այս օրօրին: Կային մանաւանդ հայ համայնավարներու շարքերուն մէջ — թոյլ, անկամ եւ անկարող — որոնց հաճելի կուգար այս երգը: Ֆետէրասիոնը յաջողապէս կը քողարկէր անոնց ապիկարութիւնը՝ ընդհանուր հայրենիքի պատրանքը տալով:

Այս քողն է, որ առաջին հերթին կը պատռէ խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը: Այլեւս հին ֆետէրասիոնը չկայ, սակայն կան հին սահմանները: «Պատմական նախապաշարում»ները տարուելով հանդերձ — այս անգամ արդէն ոչ թէ մենք, այլ բուն իսկ Մոսկուան — Քրեմլը կը նուիրագործէ իբրեւ տեւական վիճակ այն, ինչ որ առժամեայ դրութեան կերպարանքը ունէր:

Հոս է ահա մթին եղեռնախաղին բովանդակ մեծութիւնը:

Բնազդական անյաղթահարելի վախ մը մեզ կը ներշնչէ, որ Անդրկովկասեան ֆետէրասիոնը այնքան անակնկալօրէն լուծուեցաւ ճիշդ այս անագորոյն դաւը Հայութեան դէմ գործադրութեամբ նուէրելու համար: Այսինքն նուիրագործելու եւ յաւերացնելու համար այն չարիքը, որ վաղուան պտուղած անցքերուն մէջ կրնայ գերեզման բանալ Հայ ժողովուրդի առջեւ:

Եւ ինչպէս որ յորդ անձրեւէն վերջ տեսանելի կը դառնայ պայծառ երկինքը, ճիշդ նոյն ձեւով, ազգային այս ծանրագոյն աղէտքի ցնցող տպաւորութեանը տակ, մեր առջեւ կը ցցուի Հայ կոմկուսի անծայր խեղճութիւնը: Զէնք, այս թշուառութիւնը, ո՛չ տեսնող կայ եւ ոչ ալ հաշուի առնող: Հայրենիքը բառացիօրէն կը յօշոտեն, առանց երբեք իր կարծիքը առնելու:

Անհուն ցաւ ունինք այս խեղճութեանը համար: Գիտենք, որ Հայկոմկուս կոչուած ոչնչութիւնը ընդմիշտ եւ յաւիտենապէս դիակ մըն է Հայութեան աչքին. ժողովուրդը տեսաւ իր սեփական աչքերով եւ զգաց իր մարմնին վրայ, թէ ինչ ոչնչութիւններ եկած եւ տիրացած են իր ճակատագրին: Դիւրին է, այո՛, իշխանութեան տենչալ, սակայն դժուար է զայն պահել, դժուար է արժանի մնալ անոր: Անարգուած, տրորուած եւ արհամարհուած հայ համայնավարներու այս թշուառութիւնը ճշմարիտ աղէտք դարձաւ մեր երկրին վրայ:

Այժ տանք Դաշնակցութեան, զօրավիգ հանդիսանանք անոր, որովհետեւ անոր, միայն եւ բացառաբար անո՛ր անլուր գոհողութեանց գնով է, որ պիտի փրկուի մեր հայրենիքը:

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մատրիտ օրհասական պայքար կը մղէ

Կիրակի օր, Փարիզի աջակողմեան ֆրանսերէն թերթերը կը հաղորդէին թէ Զոր. Ֆրանքոյի բանակը Մատրիտ մտաւ: Սակայն յաջորդ օրն իսկ ստիպուեցան գրել թէ վաղահաս էր տրուած լուրը: Ինչպէս կը գրէինք կիրակի, կառավարական ուժերը կը թուի թէ մայրաքաղաքը պիտի չլքեն առանց կռիւի: Արդարեւ փողոցներու մէջ պատնէշներ շինուած են եւ ապստամբները քաղաքը մտնելէ վերջ անգամ՝ սակայն պիտի ըլլան յառաջանալ թիզ առ թիզ, տարինալի կռիւներէ վերջ, աւելի վտանգաւոր քան խրամատներու մէջ:

Այսուհանդերձ, պէտք է խոստովանիլ որ Մատրիտ օրհասական պայքար մըն է որ կը մղէ: Կառավարութեան անդամները շաբաթ ժեկնեցան մայրաքաղաքէն Ռուսական դեսպանն ալ միասին: Լոնտոնի սպանական դեսպանատան պաշտօնապէս հաղորդեց թէ Սպանիոյ օրինաւոր կառավարութիւնը փոխադրուած է Վալենսիա, ու թերեւս հաստատուի Պարսելոնա: Փարիզի սպանական դեսպանն ալ հաղորդեց թէ կառավարութեան տեղափոխութիւնը կամ Մատրիտի անկումը ոչ եւ է նշանակութիւն չունի կռիւներու շարունակութեան տեսակէտով: Կառավարական ուժերը բարոյալքուած չեն զգար ամենեւին եւ կռուելու համար ամէն միջոց ունին: Պետական գանձն ալ փոխադրուած ըլլալով ապահովութեան մէջ, կառավարական ուժերը կը յայտարարեն թէ պիտի յարատեւեն մինչեւ որ յաղթեն:

Մատրիտի մէջ կը մնայ զինուորական հրամանատար մը: Կառավարական ուժերու ընդհ. սպայակոյտը եւս փոխադրուած է Թարանքոն:

Ապստամբ ուժերը մտած են արդէն մայրաքաղաքին հարաւային ծայրամասի թաղերը: Զոր. Վարելայի զօրքը կատաղի կռիւ մը կը մղէ Քարապանչէլ արուարձանին մէջ: Կիրակի կէս օրէ վերջ եօթը ապստամբ օդանաւեր ռմբակոծեցին Մատրիտը: Մայրաքաղաքին մէջ բնակչութիւնը սարսափելի վայրկեաններ կ'ապրի: Կառավարական ուժերը շաբաթ օր հակայարձակում մը կատարեցին Ալկանթարայի զօրամասերուն դէմ, հիւսիս-արեւմտեան ռազմաճակատին: Ապստամբները հակայարձակումը կասեցուցին հրասայլերու եւ զրահաւոր հրետանիի մը օժանդակութեամբ: Կիրակի կէսօրէ վերջ կառավարական ուժերը երկրորդ հակայարձակում մը եւս կատարեցին, միշտ նոյն ռազմաճակատին՝ թիկունքէն անցնելու համար ապստամբներուն, սակայն դարձեալ ձախողեցան: Երէկ կը հաղորդուէր թէ ապստամբները գրաւած են համալսարանական թաղամասը եւ հիւանդանոցը Նոբրիս թաղին մէջ.

Վերջին պահուն, հեռագիրները կը հաղորդեն թէ ապստամբները գրեթէ ամբողջովին պաշարած են մայրաքաղաքը, իսկ հարաւային ուժերը հասած են Մանզանարէսի գետը, որ կ'անցնի մայրաքաղաքին հարաւային թաղերէն:

Չիլիի դեսպանը, յանուն օտար դեսպաններուն՝ դիմում մը կատարեց Մատրիտի պաշտպանութիւնը ստանձնող Զօրավարին մօտ, խնդրելով որ մարդկային վերաբերում ցոյց տրուի պատանդներուն եւ գերիներուն, եւ միջոցներ ձեռք առնուին վրէժխնդրութեան չմատնելու համար զանոնք:

ԼԷՕՆ ՊԼՈՒՄԻ ՃԱՌԸ

Ֆրանս. ընկերվարական կուսակցութեան ազգ. խորհուրդին մէջ ճառ մը խօսելով, գրեթէ մէկուկէս ժամ, Լէօն Պլում ներկայացուց իր կառավարութեան քաղաքականութիւնը,— այն նուաճումները, զորս կը խոստանար իշխանութեան գլուխ գալով:

Լէօն Պլում յայտարարեց թէ երկրին մէջէն վերանորոգութեան շունչ մը կ'անցնի հինգ ամիսէ ի վեր, վստահութիւնը ամրապնդուեցաւ, աշխատանքը կենդանացաւ, տնտեսական ազատութիւն մը սկսաւ,— եւ այս ամէնը՝ ոչ թէ բռնատիրական միջոցներով, զորս կը փորձեն կարգ մը երկիրներու մէջ, այլ ժողովրդավար պայմաններու յարգանքով: Ճիշդ է թէ դեռ ամբողջովին չմաքրուեցաւ վարչական մեքենան, սակայն բարեփոխութիւնները աչքի կը զարնեն ոչ թէ միայն անոր համար որ թարմութիւն մը տուին երկրին, այլեւ որովհետեւ կատարուեցան շատ կարճ ժամանակի մը ընթացքին: Երեւակայեցէք որ, կ'ըսէր Փօլ Ֆոր, կառավարութեան պաշտօն կը տրուէր հինգ ամսուան մէջ վերանորոգել երկրին աւելի քան կէս դարու պատմութիւն ունեցող յետադիմական վարչութիւնը:

Անցեալները Թորէզ կը քննադատէր ժող. ճակատի կառավարութիւնը, մեղադրելով որ ոչինչ կատարուած է մինչեւ հիմա: Ժող. ճակատի ծրագրին այս կամ այն տրամադրութիւններուն մասին խօսելով, Թորէզ կ'ըսէր թէ «այս կէտը բնաւ չէ կատարուած», «այս կէտը խոստացուած է», «այս կէտը կիսովին կատարուած է»: Ընդհակառակն, երբ առնենք այն յայտարարութիւնը որ կարդացուեցաւ խորհրդարանին առջեւ, շատ բան է կատարուած: Այժմ պատրաստ են կարգ մը օրինագիծեր, որոնք կը վաւերացուին մինչեւ տարեգլուխ: Սակայն իրագործելու համար ժող. ճակատի ամբողջ ծրագիրը, առնուազն 4 տարի պէտք է:

Լէօն Պլում, յետոյ, անցաւ միջազգային քաղաքական կացութեան: Որոշ բարելաւում մը կայ, ըսաւ, Ֆրանսայի եւ արտաքին աշխարհի յարաբերութիւններուն մէջ: Գալով Սպանիոյ դէպքերուն, եթէ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ չէզոքութեան խորհրդածողովին, Եւրոպայի խաղաղութիւնը պահպանելու համար ուրիշ ընթացք չէր կրնար բռնել:

Ռուսիան անգամ, ճարպիկ քաղաքականութեամբ մը, ի նպաստ Մատրիտի միջամտելու օգոստոսեան համաձայնագրին ըլլալով հանդերձ՝ չի հեռանար Չէզոքութեան միջազգային յանձնախումբէն: Եթէ Անգլիոյ հանրային եւ կառավարական կարծիքը տարբեր ուղղութիւն մը առած ըլլար, Ֆրանսա եւս այս դիրքին մէջ չէր մնար: Գալով ռուսաֆրանսական դաշնագրին, մի մոռնաք որ բանակցութիւնները վարողը Պարթու էր եւ կնքողը՝ Լաւալ, թէեւ այդ դաշնագիրը կարեւոր տարր մըն է խաղաղութեան պահպանումին համար:

Լէօն Պլումի այս ճառէն վերջ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ բանաձեւ մը, որ կը գնահատէ ժող. ճակատի կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱՐԴԱՆ Դ. ԷՋ)

"ԱՄՈՒՅԻՇ ՊԷՐ ՔԷՄԱԼ ՏԸՐ"

« ԱՅԼԵՒՍ ՔՐՏԱԿԱՆ ԱԶԳ ՉԿԱՅ »

Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ.—

Կատարեալ անդորրութիւն կը տիրէ Արեւելեան նահանգներու մէջ, ուր անկէ առաջ տեղի ունեցած էր քրտական ապստամբութիւն մը: Այս փոփոխութեան պատճառը գործադրուած բարենորոգումներն են, որոնք կը կատարուին նոր հիմնուած ընդհ. կուսակալութիւններու կողմէ:

Աւելին ըլլալով, ընդհ. կուսակալը վստահեցուց թէ այլեւս չկայ քրտական ազգ, այդ տեղի բնակիչները քիւրտեր չեն, այլ Թուրքեր, որոնք պարտականան ազգեցութեան ենթարկուած էին: Պ. կուսակալը կը պաշտպանէ նաեւ այն տեսակէտը թէ քրտական լեզու գոյութիւն չունի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ ԽԻՍՏ ՊԱՏԻԺՆԵՐ ԿԸ ՍԱՀՄԱՆԷ

Դրամ. փախուստեան համար

Աթէնքի թերթերը կը գրեն.—

Ազգային դրամանիշի պաշտպանութեան օրէնքին մէջ կատարուած փոփոխութիւններու համաձայն, առանց պետական դրամատունէն մասնաւոր արտօնութիւն ստանալու ոչ եւ է մէկը իրաւունք չունի արտասահման դրամ ղրկել: Խիստ պատիժներու կ'ենթարկուին նաեւ անոնք որոնք արտասահմանէն ստանալիք դրամ ունին եւ ուրիշին կը փոխանցեն զայն փոխանակ ուղղակի Յունաստան բերել տալու:

Եթէ Յունաստանի մէջ ո՛եւ է մէկը իր ունեցած օտար դրամը կը ծախէ ուրիշներու եւ ոչ թէ որոշուած դրամատուներուն, եւ կամ կը դնէ օտար դրամ ու ոսկի, կը պատժուի առ նուազն երկու ամիսէն մինչեւ տարի մը բանտարկութեամբ եւ դրամական տուգանքով մը, ոչ նուազ մէկ չորրորդէն եւ ոչ աւելի խնդրոյ առարկայ գումարին կրկին արժէքէն:

Նոյն պատիժներուն կ'ենթարկուին նաեւ միջնորդութիւն ընողները եւ կամ դրամափոխութեան մասին սխալ տեղեկութիւններ ու փաստաթուղթեր ներկայացնողները, ծածկելու համար արտածուած ապրանքի մը փոխարժէքը: Կրկնումի պարագային, նոյն յանցոյն պատիժը կը վերածուի տասնեակ...ին, իսկ դրամական տուգանքի նուազագոյնն ու առաւելագոյնը կը կրկնապատկուի

Այս պատիժէն զատ, դատարանը ի պահանջել հարկին կրնայ բանտարկել խնդրոյ առարկայ իրերը:

Ընկերութիւններու տնօրէնները ենթակայ են նոյն պատիժներուն: Այն անձերը, որոնց մասին կասկած կայ թէ դրամափոխութեան ապօրէն գործառնութիւններ կը կատարեն ... կը կրնան արտաքսուիլ եւ ... վտանգաւոր տարր հանրային ապահովութեան: Այս յանցանքներով ամբաստանուածները դատարանի որոշումով կրնան աքսորուիլ տարիով մը:

Արտասահմանները չեն կրնար օգտուիլ պատիժներու թեթեւ ... օրէնքին ...

Լիբանանի եւ Ֆրանսայի միջեւ

բանակցութիւններ դժուարացած

Պէյրութի «Ազդակ»ը կը գրէ.—

Հակառակ տիրող գաղտնապահութեան, «Էլ Նահար» կը տեղեկանայ թէ Լիբանանեան պատուիրակներու միջեւ տարակարծութիւններ գոյութիւն ունին: Բոլոր պատուիրակները համաձայն են հիմնական կէտերու շուրջ եւ կ'ուզեն որ Լիբանան անկախ դառնայ, սակայն, համայնքներու խնդրին շուրջ տարակարծիք են: Պատուիրակներէն մէկ մասը կ'ուզէ որ դաշնագրին մէջ մասնաւոր յօդուած մը դրուի, որպէսզի բոլոր համայնքներու իրաւունքները յարգուին եւ հաւասարութիւն տիրէ: Իսկ միւս մասը կը հակառակի այդ պահանջին, յայտնելով որ նման յօդուած մը դաշնագրին մէջ կը վնասէ ազգային գերիշխանութեան սկզբունքին:

Այս տարակարծութիւնը լուծելու նպատակով Հանր. նախագահի դրասենեակին մէջ գումարուած ժողովները մնացին ապարդիւն եւ կարելի չեղաւ համաձայնութեան մը յանգիլ: Ի վերջոյ համայնքներու իրաւունքներու հաւասարութիւն պահանջող պատուիրակները առաջարկեցին որ Հանրապետութեան նախագահին եւ Ֆրանս. կառավարութեան միջեւ փոխանակուելիք նամակներու միջոցաւ գոնէ երաշխաւորուի այդ իրաւունքը: Կը կարծուի որ նոր ժողով մը մէջ պիտի լուծուի այս խնդիրը, որպէսզի կարելի ըլլայ շարունակել բանակցութիւնները

Ըստ «Սաւթ Էլ Ահրար»ի՝ զինուորական համաձայնութեան քննութեան սկսած են պատուիրակութիւնները, սակայն, հարկ տեսնուած է Փարիզէն նոր հրահանգներ սպասել: Կը կարծուի որ բանակցութիւնները պիտի չկրնան յառաջիկայ շաբթուան վերջաւորութենէն առաջ:

ԹՈՒՐՔ ԿԻՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գրած էինք թէ էնկիւրիի կառավարութիւնը օրինագիծ մը պատրաստած է՝ զինուորագրելու համար Թրքուհիներ:

Պոլսոյ Թուրք թերթերը կը գրեն թէ «կիներու զինուորագրութեան օրէնքին պատրաստութիւնը մեծ շահագրգռութիւն յառաջ բերած է երկրին մէջ, երբ յեղափոխութեան կարեւոր մէկ քայլը: Օրէնքը ընդունելէն վերջ, աղջկանց դպրոցներուն մէջ դասընթացքներ պիտի սկսին, մանչերուն նման աղջիկներն ալ իրենց յատուկ պարտականութեանց մէջ պատրաստելու համար: Գործնական վարժութիւնները դպրոցէն դուրս պիտի ըլլան »:

Ազգ. Վիճակախաղ.

Շաբաթ օր, Տիժոնի մէջ, տեղի ունեցաւ Ազգ. Պարգեւախաղին 9րդ շերտին վիճակահանութիւնը, որուն 0.368,857 թիւը շահեցաւ 3 միլիոնի պարգեւը:

Մէկ մէկ միլիոն շահեցան հետեւեալ 6 թիւերը.— 0,807,158, 0,366,194, 0.229.236, 0.443.928, 0.487.759, 0 202 294:

500,000ական շահեցան հետեւեալ վեց թիւերը.— 0,111,992, 0,920,731, 0.389.582, 1.011.809, 0.247.415, 0.546.705:

3.246 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք:

9.076 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:

3941 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 ֆրանք:

5.068 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 ֆրանք:

286 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք:

46 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:

5 վերջացող թիւերը շահեցան 100 ֆրանք:

ԽՌՈՎԱՅՈՅԶ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Սուրիոյ եւ Պաղեստինի վերջին դէպքերը սուրի կերպով կրկին շրջանցեցին արաբական խնդրով:

Ժամանակին «Արեւելեան Խնդիր» ըսելով կը հասկնային Պալքանեան եւ հայկական հարցերը. Արաբական խնդիր գոյութիւն չունէր այն ատեն: Արդիւնք համեմատաբար նոր է:

Ապտիւլ Համիտ՝ իբրեւ խալիֆա համիսլամական քաղաքականութիւն կը վարէ: 1908ի Սահմանադրութենէն վերջ, Երիտասարդ Թուրքերը համաթրքական, թուրանական շարժումը սանձազերծեցին իրենց քաղաքականութեան: Ու ասկէ ծնունդ առաւ համարաբական շարժումը:

Արաբները՝ իբրեւ իսլամ՝ մեծ առանձնաշնորհներ կը վայելէին օսմանեան կայսրութեան մէջ: Ապտիւլ Համիտի ամէնէն մտերիմ խորհրդականները Արաբներ էին (Արապ Իզզէթ եւ Նէճիպ Մէլհամէ): Օսմանեան բանակին մէջ կը վխտային արաբ սպաներն ու բարձրաստիճան պետական պաշտօնեաները.

Իթթիհատականներն էին, ուրեմն, որ իրենց թթու ազգայնամոլութեամբ արաբական խնդիր մը ստեղծեցին օսմանեան կայսրութեան մէջ:

Ու երբ Մեծ Պատերազմը ծագեցաւ, արդէն սեղանի վրայ էր այդ հարցը՝ հայկական խնդրի կողքին:

Անոնք որ Սուրիա գտնուած են 1914—18ի շրջանին, գիտեն թէ ինչպէս Դ. Բանակի վերին հրամանատար Ճէմալ փաշա՝ Սուրիոյ փոխարքայ դարձած՝ կը կեղեքէր Արաբները, կախաղան բարձրացնելով ազգայնական շարժման պարագլուխները եւ անօթի մեռցնելով Լիբանանի բնակչութիւնը:

Դաշնակիցներու յաղթանակը Արաբները ձերբազատեց թրքական լուծէն, սակայն չիրականացաւ համարաբական կայսրութիւնը՝ հակառակ շռայլուած խոստումներուն: Էմիր Ֆէյսալ Վերսայլի մէջ հաշտութեան դաշնագիրը ստորագրելէ վերջ, փութաց Դամասկոս՝ միացեալ եւ անկախ Արաբիոյ թագաւոր գահակալելու համար: Փորձը ձախողեցաւ: Ու Անգլիացիները [illegible] մխիթարութիւն՝ Իրաքի գահը նուիրեցին իրեն.

Արարատեան երկիրներ՝ երկու մեծ պետութեանց հոգատարութեան են թողնուած ըլլալով, ոչինչ ունէր իրագործել միացեալ: Աղէն չկար արդական դէմք մըն ալ՝ որ կարենար իր շուրջին առել համախմբել բոլոր Արաբները: Շէրիֆ Հիւսէյնի՝ մարգարէի սերունդէն եւ թեկնածու խալիֆայութեան՝ կանուխէն փուշացաւ հրապարակէն եւ իր պատկերն՝ Ալիի կարճատեւ իշխանութենէն վերջ՝ Հիճազը իր սրբավայրերով [illegible] Նէճտի վեհապետին՝ Իպն Սաուտի իշխանութեան տակ:

Ֆէյսալ թագաւոր՝ յուզեց նոր արկածախնդրութեանց մէջ նետուիլ եւ դռնեցաւ Պաղեստինի գահով: Եղբայրը՝ Ապտուլլահ աւելի համեստ գտնուեցաւ, ընդունելով Անդրյորդանանի փոխարքայութիւնը. Սուրիոյ գահին թեկնածու նախկին Խտիվ Աբպաս Հիլմի փաշա եւ մեծահարուստ քրիստոնեայ էմիր Լութֆուլլահ ալ մէկ յաջողութիւն ունեցան:

Հայրենասէր Արաբները իրենց միակ յոյսը դրած են Նէճտի ու Հիճազի Թագաւոր Վէհապի Իպն Սաուտի վըրայ՝ արաբական միութիւնը գլուխ հանելու համար: Թաղմիկ է ու յանդուգն, ինչպէս Իրանի եւ Աֆղանիոյ թագաւորները.

Սակայն ճամբան շատ փուշոտ է եւ երկար ժամանակի կը կարօտի այդ երազին իրականացումը.

Պաղեստինի եւ Պաղտատի դէպքերը ցոյց կուտան թէ արաբախօս երկիրներու մէջ դժգոհութեան ալիքը ծայր տուած է անգլիական ազդեցութեան դէմ. Պաղեստինի վերջին խռովութեանց ատեն՝ Պաղտատի մէջ հակաբրիտանական ցոյցեր տեղի ունեցան՝ ապացուցանելու համար Իրաքի ու Պաղեստինի Արաբներուն համերաշխութիւնը.

Շատեր օտար մատ կը տեսնեն Պաղտատի [illegible] մէջ ենթադրողներ կան թէ՝ Անգլիա հրէասիրական քաղաքականութիւն վարած ըլլալով Պաղեստինի մէջ, Գերմանիա գրգռած է Պաղտատի Արաբները Անգլիոյ դէմ. Ոմանք Իտալիոյ մատը կ'երազեն, յայտնի պատճառներով: Ուրիշներ թրքական մեքենայութեանց նշաններ կը տեսնեն՝ սպաներէն շատեր նախկին թրքական բանակէն ըլլալուն պատճառով. կան ալ որ քրտական շարժում մը կը նախզգան եւ կը կարծեն թէ Իրաքի սահմանակից թրքական հողերուն վրայ անկախ Քիւրտիստան մը պիտի կազմուի: Վերջապէս Մոսկուայի մատը նշմարողներ ալ պակաս չեն:

Այս բոլորին մէջ դժուար է ճշմարտութեան մասնիկ մը գտնել. Ինչ որ ճշմարիտ է, արաբ ժողովուրդի անկախութեան տենչն է: Հիմնաւորի եւ հողատարի չուզեն իսկ ծանր կը թուի Ներկայիս եւ բացարձակ անկախութեան ձգտումը չէջուած կերպով կը յայտնաբերուի ամէն տեղ:

Այդ ձգտումին ուրիշ մէկ ապացոյցը կը տեսնուի այս պահուս Լիբանանի մէջ, ուր բանակցութիւններ կը կատարուին հոգատար պետութեան հետ, նոր վարչաձեւ մը տալու համար երկրին: Սուրիական Տրիպոլիսի իսլամական համայնքները կը պահանջէ որ այդ քաղաքը անջատուի Լիբանանէն եւ միացուի Սուրիոյ ... Այս առթիւ ընդհարումներ ալ պատահած են իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ, այս վերջինները՝ կողմնակից են հոգատար պետութեան:

Գալով Թուրքիոյ — Անտիոքի խնդրին, այս հարցը փակուած ըլլալ երեւոյթը չունի ընդհակառակ [illegible] Մուսթաֆա Քէմալի բրած խիստ յայտարարութիւնները ցոյց կուտան թէ՝ Թուրքերը դիւրաւ չպիտի հրաժարին անկէ:

Այսպէս թէ այնպէս, Մերձաւոր Արեւելքը խառնաշփոթ վիճակ մը կը ներկայացնէ: Միշտ կը մնայ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին, պահել բացարձակ չէզոքութիւն եւ ըլլալ վերջին ծայր խոհեմ, ինչպէս կը վայելէ հիւրերուն:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԿԸ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԵՆ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ

Հունգարիոյ բոլոր դպրոցներուն մէջ, աշակերտները օրը երկու հեղ, հետեւեալ ազգային հաւատամքը կ'արտասանեն. «Կը հաւատամ մէկ Աստուծոյ, կը հաւատամ մէկ հայրենիքի, աստուածային եւ յաւիտենական մէկ ճշմարտութեան, Հունգարիոյ յարութեան»:

Որովհետեւ, մի մոռնաք որ կան մանկավարժներ եւ դաստիարակներ, ու գրեթէ ամէն երկրի մէջ, որոնք խորապէս կը հաւատան ինքնաթելադրութեան ուժին:

Հունգարիոյ ուսուցիչը հայրենասէր պէտք է ըլլայ: Որ եւ է նիւթի ուսուցման մէջէն՝ ան պէտք է ուխտէ եւ հաւատք ներշնչէ նոր սերունդին՝ իր հայրենիքին հանդէպ: Ու այս կերտը պէտք է յուսայ իր երկրին լաւագոյն եւ աւելի փայլուն օրերուն: Միջնակարգ [illegible] բողութիւնը անհանդուրժելի է հունգարական դպրոցներուն մէջ.

Հունգարիոյ հանրային կրթութեան ծրագրին ամենալայն տեղը յատկացուած է մայրենի լեզուին, հունգարերէնի ուսուցման: Շաբթուան մէջ, 20 պահ դաս կը տրուի: 14 պահերը մայրենի լեզուով գրաւուած են:

Ի՞նչ նպատակ կը հետապնդէ հունգարական դաստիարակութիւնը:

Հունգարացի նոր սերունդը պէտք է սերտօրէն կապուած ըլլայ իր կոչումին: Ժողովուրդին երկու երրորդը հռոմէական կաթոլիկ է: Կրօնին տրուած այս կարեւորութեան պէտք չէ հետեւցնել սակայն որ հունգարացի ժողովուրդը կրօնական չհանդուրժողութենէ մղուած է որ այդ [illegible] յարատեւ պահանջը կը դնէ: Ու կրօնի ուսուցումով՝ նոր սերունդը իր զարգացման կեանքին, իր մարմնամարզին համար բարոյական կանոններ պէտք է քաղէ:

Որովհետեւ ինչպէս կը [illegible] այդէն Հունգարիոյ հանրային դաստիարակութիւնը, պէտք է որ նոր [illegible]

Բայց մանաւանդ, պէտք է որ [illegible] գիտակից հայրենասէր ըլլայ: Ու կոթողութեան շնորհիւ սատար գիտելիքները կեանքին մէջ կիրարկելու վարժութիւն ձեռք բերէ:

Նախակրթութիւնը վեց տարի կը տեւէ, բացի մայրաքաղաքէն՝ ուր ութ տարի է անոր շրջանը: Պարտաւորիչ է ան: Եւ դրամական տուգանքով եւ բանտարկութեամբ կը պատժուին պարտազանց ծնողները: Եւ սակայն, հակառակ օրէնքի այդ խիստ տրամադրութեան, պէտք է արձանագրել որ, նախակրթութեան տարիքը ներկայացնող ամէն Հունգարացի կանոնաւորաբար դպրոց չի յաճախեր:

Որովհետեւ, նկատեցէք նախ որ շատ շատերը հունգար տղոց՝ կօշիկ չունին: Եւ ձմրան եղանակին՝ ճամբաները անանցանելի կը դառնան:

Սկզբունքով՝ անվճար է դաստիարակութեան դրութիւնը: Բայց, իրականին մէջ, ան խառն է դեռ, առ հասարակ, բացի քանի մը կարեւոր կեդրոնէ, է

Նախակրթարանին իբր շարունակութիւն՝ կան «քաղքենին» կոչուած դպրոցները, որոնք կը համապատասխանեն Ֆրանսայի բարձրագոյն նախակրթարաններուն:

Մանչ եւ աղջիկ, մինչեւ 14 տարեկան, կը կատարելագործուին այդ դպրոցներուն մէջ: Մանչերը կը պատրաստուին ճարտարարուեստի, գանազան արհեստներու եւ առեւտուրի համար, իսկ աղջիկները տնտեսութեան:

Գոյութիւն ունին խուլերու, համրերու, կոյրերու, յետամնաց եւ տարականոն տղոց յատուկ վարժարաններ:

Երկրորդականներէն յետոյ, մուտքը համալսարաններէն ներս՝ դժուարութեանց կը բախի, մանաւանդ վերջին տարիներս, մասնաւորաբար արտակարգ խճողումներու հետեւանքով:

Գալով Իսրայէլացւոց, անոնք ի՛նչ անյաղթելի արգելքներու կը հանդիպին, նոյն իսկ եթէ ունենան [illegible] լաւ յիշատակութեամբ վկայագիրներ:

Հունգարացիք հինէն ի վեր՝ միշտ ալ փայլած են խորդանքներու, խաղերու եւ զինուորութեան մէջ: Ու կը շարունակեն, այսօր ալ տակաւին, յաղթանակներով փառաւորուիլ միջազգային մրցումներու մէջ:

12 - 18 տարեկան, ամէն մանչ պարտաւոր է զինուորակրթութեան հետեւիլ: Ու ճիշդ է թէ՝ 35000 է թիւը հունգար բանակին, ըստ Թրիանոնի դաշնագրին բայց Հունգարիա շատ աւելին ունի պատրաստ՝ ոեւէ անակնկալի, ոեւէ պատահարի դիմադրելու համար:

ՇՈՒԷՏ

Շուէտական նախակրթարաններ, որոշ չափով, կղերին ղեկավարութեան ենթակայ են: Եւ սակայն, ազգային տարրն է որ կը գերակշռէ:

Շուէտական կրթութեան ծրագրին մէջ, ձեռական աշխատանքները մեծ տեղ կը գրաւեն, եւ այս՝ երկար տարիներէ ի վեր:

Նախակրթարանէն յետոյ, կան ժողովրդային դպրոցներ, ուր կը յաճախեն անոնք որ չեն մտներ բարձրագոյն վարժարան:

Երեք տիպարով կը ներկայանան այդ հիմնարկութիւնները:

Ա.— Արհեստանոց - դպրոցներ, երկու կամ երեք տարուան շրջանով, ընդամէնը 360 ժամ դասով եւ գործնական նպատակով:

Բ.— Բարձրագոյն նախակրթարաններ, որոնց նպատակն է տղուն տալ աւելի լայն չափով ընդհանուր զարգացում եւ արհեստագիտական աւելի խոր ծանօթութիւն:

Գ.— Ժողովրդային բարձրագոյն ներ, բանք ժողովրդային համալսարաններ, որոնք գոյութիւն ունին սկանտինաւեան երկիրներու մէջ, 1860 թուականէն ի վեր.

Անոնց թիւը 50ի կը հասնի Շուէտի մէջ. մեծ մասը գիւղեր: Ընդհանրապէս, գիշերօթիկ են, 1 - 2 տարուան շրջանով եւ յատուկ 18ը անց երիտասարդներուն:

Ժողովրդային համալսարաններուն գլխաւոր նպատակն է «զարթօնք» ներշնչել նոր սերունդին: Անչափահասներու առումին ճաշակը մշակել անոր մէջ: Կեանքի հանդէպ՝ անհատական ըմբռնումի գիտակցութիւնը սերմանել անոր մէջ: Ընկերային հարցերու իր անձնական հայեացքով մօտենալու կարողութիւնը զարգացնել անոր մէջ:

Մեծ է ազդեցութիւնը եւ արդիւնաբերումը՝ ժողովրդային համալսարաններուն:

Ու երկրորդականներէն եւ համալսարաններէն դատ գոյութիւն ունին հանրային դասախօսութիւններ, շատ լաւ կազմակերպուած եւ պետական օժանդակութեան ստացող:

Ո՞րն է նախանձելի շուէտական հանրային դաստիարակութեան: Նոր սերունդը պիտի սիրէ եւ յարգէ իր հայրենիքը: Ճշգրտութեամբ պիտի սորվի իր մայրենի լեզուն: Նոյնպէս պիտի ծանօթանայ շուէտական կեանքին, շուէտական աշխատանքին, իր ազգային պատմութեան եւ աւանդներուն.

ԱՐՇԱԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԿԱՐԴԱՅ ՄԵՐ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Հարցում մը առ որ կրնայ առհասին նիւթ հայթայթել մեր գրոց - բրոցներուն: Նիւթս սպառել չէ նպատակս, այլ տալ միայն «պատկեր մը» ...

Փակագիծի մէջ տեսակէտ մը սակայն:

Երբ երիտասարդութիւն կ'ըսեմ, կ'ըմբռնեմ միայն այն դասը՝ որ կը կարդայ հայերէն հրատարակութիւն մը: Ինչ մեղքս պահեմ, ինչպէս Նշան Պէշիկթաշլեանը կ'ըսէ, երիտասարդի մը հայութիւնը կը տեսնեմ հայ հրատարակութեան մը հանդէպ, իր ունեցած հետաքրքրութեան մէջ:

Ուրեմն երիտասարդութիւնը կը բաժնեմ քանի մը դասակարգերու:

1. Անոնք որոնք իրապէս կը հետեւին հայկ. հրատարակութեանց: Ասոնք կը կազմեն փոքրամասնութիւն մը: Հարիւրին չորս Մարսէյլի մէջ եւ քիչ մըն ալ ամէն տեղ:

2. Անոնք որոնք գիտեն հայերէն, սակայն ամբարտաւան խմաստակութեամբ մը կ'ըսեն, «Ճանիմ, ի՞նչ կայ որ հայ թերթերում մէջ. չորս պայտապէջ: Մա Ֆրանսական թերթերուն մէջ նայեցէք, 10—18 էջեր, ամէն ինչ կայ մէջը. քաղաքական, տնտեսական, մարզական, նորաձեւութեան եւ այլն»

Վա՜, ինչքան ալ բարակցած են իրենց ճաշակները, ինչքան ալ չուտ մոռցան Անատոլուն:

Եւ այս տիպերը կ'առնեն Ֆրանսերէն կամ այլ լեզուներով թերթեր, մէկ, երկու եւ յաճախ հինգ վեց՝ կարդալու համար: Եթէ իրենց հարցնեք, այո՛: Սակայն իրականին մէջ պատկերները դիտելու եւ գրպաններէն դուրս ցցելու համար թերթերուն անունները, որպէսզի անունները ըսեն թէ ... եւրոպական թերթ ալ կը կարդայ: Ասոնք կը կազմեն հարիւրին տասնըհինգ:

3. Իսկ կայ ուրիշ դասակարգ մըն ալ եւս, որուն անսովութիւնը կը գտնեայ մարզական թերթերու շուրջ

Մէկով, երկուքով կը գնեն: Գոց գիտեն բոլոր մարզական խումբերուն անունները, կը պատցնեն իրենց գրպաններուն մէջ, եւ սակայն չեն գիտեր հայերէն հրատարակութիւն մը իսկ ձեռք առնել: Բացառութիւններ երնան ըլլալ, եւ մեր խօսքը անոնց մասին չէ

Ասոնք ալ կը կազմեն հարիւրին տասնըհինգ:

4. Սակայն կայ սարսափելին տակաւին.

Սա քսաներորդ դարուն, երբ թերթը օրուան հացի չափ կարեւոր է եւ տեղացի բանուորը կամ քաղաքացին իր առաջին գործը կը սեպէ թերթ գնել, մենք քայլ մը աւելի ետ կ'երթանք:

Այսպէս, հանդիպած եմ հանրակառքերու մէջ, առաւօտեան եւ իրիկուան, որ յաղթանդամ երիտասարդներ կը կարդան «Փրկութիւն», «Ռամանիմած» եւ այլ շոշորթապատումներ

Եւ ես կը տարուիմ ըսելու. «Սա մեր թուհճիները ո՛րքան թունաւորած են երիտասարդները»:

Զէ՞, զարմանալի բան է իրապէս այս երեւոյթը. Զեմ ըսեր թէ կրօնական գրատարակութիւնները անպէտք են: Ոչ սակայն ամէն բան իր տեղը, մարդկային նկարագիրը չխաթարելու պայմանաւ: Ասոնք իրապէս, կրնան կազմել հարիւրին մէկ համեմատութիւնը:

Ուրեմն համագումարը այս չորս դասակարգի երիտասարդութեանց կ'ըլլայ 35 առ հարիւր:

Տակաւին խօսք չենք ըներ տամբէն գիրքերու մասին, որոնք կ'ենթանի մարտիրոսներ են փոշիներու տակ թաղուած, գրադարանի մը մէջ

Իսկ մնացեալը 65 առ հարիւր ամբոխներ, անհոգներ, պարապաներու եւ վարձու բարձերու յաճախորդներ:

Ժըմանֆոթ բխոցոթ մերժոպէս

Սակայն բաղդատական պատկեր մը եթէ կը հաճիք:

Ամերիկեան ժողովուրդին 95 առ հարիւրը հետեւող է թերթերուն. Մեծերը մեր հասկցած թերթերը կը կարդան, իսկ փոքրերը մանկական հանդէսներ: Իսկ գիրքերու ընթերցանութեան տեսակէտէն՝ 35 առ հարիւրը միայն ժողովուրդին:

Եւ ընդհանրապէս եւրոպական երկիրներու մէջ ամէն մէկ անհատ, տարին կը կարդայ չորս գիրք:

Եւ այս տեղեկութիւնները հաղորդողը Շիքակոյի համալսարանի տեսչութիւնն է

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Ագշաւ, խօսելով իտալեւգերմանական վերջին համաձայնութեան մասին, ըսելէ վերջ թէ Իտալիա խոստացած է Գերմանիոյ գործակցիլ բոլշեւիզմի դէմ պայքարին մէջ՝ փոխարէն ապահովելով Պերլինի աջակցութիւնը Միջերկրականի մէջ, կը շարունակէ.—

Մուսոլինի ակէ առաջ ճշդած էր թէ Իտալիոյ պատմական նպատակները երկուք են.— Ասիա եւ Ափրիկէ, եւ թէ հիւսիսը եւ արեւմուտքը գրեթէ ընելիք չունի:

«Հիւսիս» կոչուածը Աւստրիան է, Կեդր. Եւրոպան: Իսկ Ասիայով եւ Ափրիկէով, այսինքն ծովային եւ գաղթային խնդիրներով հանդարտօրէն զբաղելու համար, Իտալիա պարզ ներքնաչխարհով մը կը գոհանայ Կեդր. Եւրոպայի մէջ:

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Այս մութ երբեմն ալ թեթեւ թիւրիմացութիւններ պատահած են մեր եւ զին. նախարարութեան մէջ, երբ մեր գունդը կ'ուղարկուէին «երրակեայ» համայնավար զինուորականներ: Սակայն այդ անհամաձայն տարրերը չկսկծացնելու տեսակէտէն, մեր գունդէն աւելի վստահելի պորամաս չէր պահեր նախարարութիւնը:

Այդպէս էր որ, երբ Ալեքսանդրա[illegible] [illegible] եւ հանրապետութիւնը փրկելու ժամը հնչեց, առաջին գծի վրայ դարձեալ մեր գունդը գտնուեցաւ: Արտաքին սպառնիչ կռիւներէն յետոյ, երբ հարկ թէ կազդուրուելու պահ մը պիտի վայելէր գունդը, ահա անդադար աւելի կերպով կը հրաւիրուէր՝ ակամայ [illegible] երթալ դէմ գնդակ արձակելու:

Միջա ճակատին վրայ գտնուելով յաճախ անհաղորդ կը մնայինք մայրաքաղաքի մէջ տեղի ունեցող դէպքերէն: Եւ այդպէս դարձնական առաւօտ մը, Մալաքլուի մէջ յանկարծ Զօր. Արարատեանի եւ Նասիպեանի անակնկալ այցելութիւնը ընդունեցինք: Ինձ հրամայեց յետոյ հետեւիլ իրենց, ինքնաշարժով սուրացին դէպի Իգտիր:

Իսկոյն կը մեկնիմ: Կը մտնեմ Իգտիրի «Բրիգադի շտաբը» եւ հոն կը գտնեմ Զօր. Արարատեանը, Նասիպեանը եւ Սեպուհը, երեքն ալ լուռ, եւ [illegible]

Լռութիւնը կը խզէ Սեպուհը եւ ապա երեքն ալ, իրար լրացնելով կը յայտարարեն.

— Հանրապետութեան դէմ ապստամբութիւն է կազմակերպուած: Մեր ունեցած երկու զրահապատ գնացքներէն մէկուն չէզոքութիւնը կարելի եղած է ապահովել, իսկ միւսը «Վարդան Զօրավար»— գլխաւորութեամբ Մուսայէլեանի, անցնելով Ալեքսանդրապոլ միացած է ըմբոստներուն եւ վերջնագիր է ուղարկած կառավարութեան, իշխանութիւնը յանձնելու համար. Հանրապետութիւնը վտանգի մէջ է, կոչ ընելով ձեր հայրենասիրութեան եւ կարգապահութեան, կը հրամայենք ձեզ, մէկ դասմարտակով մեկնիլ Ուլուխանլու կայարանը՝ այս երեկոյ իսկ, յառաջանալու համար դէպի Ալեքսանդրապոլ:

Մեզ համար այդ օրը — ինչպէս եւ այսօր — ամէն բանէ վեր էր Հայաստանի անկախութիւնը եւ հայկ. պետականութեան պահպանումը: Հինգ դարերու սարկութենէն, անհաւասար մարտնչումներէն եւ ծով արիւնէն յետոյ երբ Արարատի սարերը կը ծըլէր ու կը ծաղկէր հայկական անկախութիւնը եւ կ'իրականանար մեր սրբազնագրական սերունդի երազը, առնուազն դաւաճանութիւն պէտք էր համարուէր հայ զինուորի եւ հայ իշխանութեան կրաւորականութիւնը այդ ըմբոստութեան հանդէպ:

Մանաւանդ մեզ արեւմտահայերուս համար, գերագոյն նպատակն էր մեր անկախութեան պահպանումը, որովհետեւ մեր ժողովուրդի եւ մեր հողերու մեծագոյն մասը գոհաբերելէ եւ կորսնցնելէ յետոյ, մեզի կը մնար մէկ բան,— ամուր կառչիլ Արարատին: Առավ պէտք է բացատրել այն անվերապահ պատրաստակամութիւնը եւ զոհաբերող ոգին զոր ցուցադրեցին արեւմտահայ զինուորականները եւ նախկին մարտիկները, ապստամբութիւնը զսպելու համար:

Բացի ասկէ, քաղաքական աշխարհի կացութիւնն ալ կը պարտադրէր հայկական իշխանութեան աւելի վճռական շարժիլ: Եւրոպայի մէջ, բիրտ ուժով նոր երկիրներ եւ նոր պետութիւններ կը ստեղծուէին: Ճնշուած ազգերու ինքնորոշումը օրուան կարգախօսն էր: Շատ յստակ չէր եւ Ռուսաստանի ներքին կեանքը:

Իրերու այս վիճակին մէջ, ի՞նչպէս կարելի էր հաշտ աչքով նայիլ «Վարդան Զօրավարի» արկածախնդրութեան վրայ:

Սեպուհի կարգադրութեամբ գնդ. Լուսարաչեանի զօրամասէն ջոկատ մը պիտի երթար բռնել մեր ճակատի մէկ մասը, փոխարինելու համար մեր մեկնող գումարտակը: Մինչեւ այս հրամաններուն դասաւորումը, հետախօսով պէտք եղած կարգադրութիւնները ըրի եւ մեր զօրագլաններուն հրաժեշտ տալէ յետոյ մեկնեցայ:

Երեկոյեան ժամը 7ին Ա. գումարտակը եւ գունդի ձիաւոր յիսնեակը կազմ ու պատրաստ, կարգի շարուած են Մարգարայի կամուրջին գլուխը: Ստուգման կ'ենթարկեմ զօրամասը եւ կը նկատեմ վերջերս մեր գունդը ուղարկուած Ալեքսանդրապոլցի երեք զինուորներ: Դուրս կը կանչեմ զանոնք շարքերէն եւ երեք ձիաւորներու յանձնելով ետ կ'ուղարկեմ գունդը:

Առանց բացատրութիւն տալու գումարտակի հրամանատարին, կը կարգադրեմ շարժիլ Էջմիածնի ուղղութեամբ: Կը հասնինք երկաթուղիի կամուրջին մօտ, ուրտեղ ճանապարհը երկուքի կը բաժնուի: Գումարտակը կանգ կ'առնէ: Կը հաւաքեմ բոլոր ըսպաները եւ կը հաղորդեմ իրենց տիրող կացութիւնը, վճռապէս յայտարարելով. «Մենք կ'երթանք կռուելու մեր ներքին թշնամիին դէմ որ մեզ ահամար կը մղէ այս կռուին, պաշտպանելու համար մեր անկախութիւնը եւ հարապետութիւնը»:

Կը շարժինք դէպի Ուլուխանլու կայարանը, ուր կը գիշերենք, սպասելով Երեւանէն եկող գնացքին: Առաւօտեան լուսաբացին, մեզ մօտ կը հասնին Երեւանի տեղական հետեւակ գումարտակը Բաշգառնեցի Մարտիրոսի ձիաւոր խումբը եւ հրետանիի մարտկոց մը հրամանատարութեամբ Զօր. Կամազեանի: Հոն են նաեւ ռազմական նախարարը եւ Սեպուհը, որուն կը յանձնուի այս զօրքին ջոկատի հրամատարութիւնը:

Հոն հաւաքուած զօրամասերուն Սեպուհի հետ ոգեւորիչ քանի մը խօսք ըսելէ յետոյ, բոլորս գնացքի մէջ կը տեղաւորուինք եւ կը շարժուինք դէպի Ալեքսանդրապոլ: Կը գիշերենք Արաքս կայարանը վագոններու մէջ: Կը փորձենք յաջորդ կայարաններու հետ յարաբերութեան մէջ մտնելով, ստուգել ըմբոստներու կացութիւնը եւ զրահապատի գտնուած վայրը, բայց անօգուտ: Հեռագրային ամբողջ գծի վրայ սպասարկողները Մուսայէլեանի մարդիկն են եւ մեզ սխալ տեղեկութիւններու կ'առաջնորդեն.

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(5) (Շար.)

ՎՐԻՊԱԿ. - Այս յուշերուն մէջ 3 17րդ տողի մէջ Զաջուր կարդալ կամ սխալ նոյեմբեր յօդուածին 3րդ սիւնակի ճառ. Սրբագրել նաեւ նոյն վրիպակը 5 Նոյեմբերի 3րդ սիւնակի 6րդ տողին մէջ:

Վերադարձ

— . —

Ամէն տարի, դպրոցական տարեմուտի օրերուն, երբ կը տեսնեմ մանուկներու խումբեր, որոնք գիրքերը իրենց անութին տակ, օրօրուելէն, վարգելէն դպրոց կ'երթան, երեւակայութիւնս թռչունի թեւեր առած կը սաւառնի գէպի մեր երկիրը, մեր գիւղը:

Ու արտիս մէջ հին, շա՜տ հին վէրք մը կը սկսի արիւնիլ:

X

Հոկտեմբերեան այս եղանակին, ուր արեւը քնեռոտած աղջկան մը պէս մաքերը ուսին երեսն է գարձուցեր, հոնա՛, հաստատիր պատերուն տակ, քանի մը պառաւներ իրենց կոնակը մեռնալին տուած՝ կը մրմռան իրենք իրենց:

— Տէ՛ր Աստուած, հեղ մը սա վարժարանը բացուէր որ այս լակոտներուն ձեռքէն ազատէինք ...

Ի՞նչ են ըրեր արդեօք այդ խեղճ մանուկները, որ մամիկն ու պապիկը այդքան գանգատներով կ'արտայայտուէին: Դժուար չէ հասկնալը: Պառաւներէն մին, որ գետ երէկ իր անկողինը առեր բերեր էր պարտէզին, այժմ նստած մըշտիկը, ինչե՛ր չէր խօսեր:

— Քա՛ Մարօ, սը Օհանին տղան կը տեսնէ՞ս, երէկ իրեն պէս երկու լակոտներու հետ մտան մեր պարտէզը: Ա՛խ, տեսնէիր, երեք հատ խոշոր ձմերուկ փրցնելով փախան: Գոռացի, պոռացի, լսող չեղաւ...

- Հապա անցեալ օ՞ր, սը չորնալիք կիրակին լամբ, ինչպէս քարը նետեց, մեր վառեկներէն մէկը սատկեցուց: Ա՜ ի՞նչ գիտեմ մարս, քուրս, հողի համբերանք չմնաց: Բացուելիք դպրոց չէ սա ...

Ու ամէնը մէկ բերան կ'աղօթէին որ դպրոցները շուտ բացուէին: Վարժապետն ըլլար խեռ եւ անգութ: Միայն այս անհեզ մանուկները, որոնց ձեռքերէն կաթէր կարմիր արիւնը ու մմզար: Լայի՜ն:

X

Աշնան սկիզբի օրերուն, առաւօտ մը, մեր գիւղին մէկ ծայրէն միւսը լուր մը կը մաղուէր.

— Վարժապետ մը եկած է: Եկէ՛ք ... չարքի դպրոց կայ

Լուրը բոլոր մանուկներուն սիրտերը կը մկրատէր: Ի՞նչպէս թողուլ վէգի ու ընկոյզի խաղը եւ երթալ գամուիլ չոր սենեակի մը մէջ:

Այդ կիրակին չատ չատ անցաւ: Իրիկուն: Համեստ սեղանի մը առջեւ նստած ենք ընտանիքով: Միրտս բան մը կը կրծէ: Անհանգի՞ստ եմ. Կերակուրը կոկորդէս վար չերթար: Մայրիկս ու հայրիկս կը խօսին, սակայն անոնց լեզուէն բան չեմ հասկնար: Ու յանկարծ մայրս սեղմեց գլխս կրծքին, իր տաք շրթները պահ մը դողացին գունատ այտերուս վրայ: Հայրս, ձեռքերը իր թաւ պեխերուն՝ քթին տակէն կը ժպտէր: Երբեմն ալ հանոյալի խօսքեր կ'ընէր: Բայց ի՞նչ խօսքեր:

— Վաղը քաղաք պիտի երթամ, տղաս, թուղթ ու գրիչ պիտի բերեմ, կարմիր մատիտ պիտի բերեմ, որ երբ վաղը մեծնաս ...

Այս խօսքերը ոչինչ կ'ըսէին ինծի: Ես կ'երեւակայէի վաղուան վարժապետիս դէմքը:

Հիմա հերթը հօրս է. Յամառաչ մանկես որ կ'իյնային մինչեւ ծունկերուս եւ ականջներուս վրայ, մինչեւ ծոծրակս, հայրս կը շոյէ, կը փայփայէ ուրախութեամբ: Ու ես այդ պահուն, երբեմն երբեմն, կարմրած այտերուս վրայ կը զգայի ջերմութիւնը հօրս շրթներուն: Մինչ այսպէս մինչեւ ուշ գիշեր եւ քնացեր եմ:

X

Երկուշաբթի առաւօտ: Արեւին ոսկեփոշական ողջոյնը երկյարկանի համեստ տան մը դռնէն՝ պզտիկ մը դուրս կ'ելլէր պայուսակն ուսին:

Գեղի փողոց: Ամէն կողմ ծառերու դեղնած տերեւներ: Աշնանային գեղեցկութիւն: Հոկտեմբերը, կարծես, գունաւոր գորգ մըն է փռեր գետնին եւ այս մեր պզտիկ դպրոցականը, ձեռքերը գրպանը, մտածկոտ, կը քալէ այդ գորգին վրայէն: Մօրը՝ ձախ կողմին վրայ դուռ մը կը ճռնչէ: Մայր մը, հեկեկացող իր մանչուկին ձեռքէն բռնած՝ խրատելէն դպրոց կը տանի: Ահա դիմացի անկիւնէն երկու լաճեր եւս նոյն ճամբան: Այսպէս, ամէն մէկ անկիւնէ, դուռէ կամ փողոցէ, մէկիկ մէկիկ, այս պզտիկները, երէկի իրենց վէգի խաղէն զրկուած, կարծես վիրաւոր դպրոց կ'երթան Եկեղեցիին մօտ, դպրոցին բակին մէջ, արեւէն այրած դէմքեր, որոնց յօնքերու տակ կը վառին բոցավառ աչքերը, ամէնքն ալ գաւառուհիներու պէս կը մայեն կարծես:

Վարժապետը, քաղցր երիտասարդ մը, դրան առջեւ կեցած կը ժպտէր ամէնուն:

Լացի ձայն մը: Տղաք կը դադրի: Ամէնն ալ այդ կողմը կը վազեն: Զանգը՝ հեռուէհեռ աւելի կը բարձրանայ, կը սաստկանայ եւ երբեմն ալ մարելու աստիճան կը ցածնայ: Ցեղով, դարձեալ կը սկսի փոթորկիլ, պայթիլ.

— Չէ՛, չեմ գար, ես դպրոց չեմ՛ւզեր

Մեծ մայրը բռնած թոռան ձեռքերէն, որոնք սեղմուելէն կրակի պէս կարմրեր էին, ետեւէն կը քաշէ.

— Իշուկ, եկո քեզ վարժատուն տանիմ, որ կարդաս մարդ ըլլես, մարդուկ չըլլես

Մեր բարի վարժապետը ժպիտը դէմքին մօտեցաւ: Բռնեց պզտիկին ձեռքէն, չոյեց անոր երկայն մազերը, որ աղջկան մը մազերուն պէս մինչեւ ուսերը կը հասնէին: Փոքրիկը հաշտուելով վարժապետին ժպիտին հետ՝ բաժնուեցաւ մեծ մօրմէն: Բայց հեռուէն դեռ կը լսուէր պառաւին ձայնը.

— Վարժապետ, քեզ տեսնեմ, միսը քեզի, ոսկորն ինծի, մարդ ըրէ թոռս:

Բախտաւո՞ր օրեր.

Այսօր, այն քանի տարիներու անհատոր վայրէն վերջ, երբ հիմա գլուխս Փարիզեան պատուհանէ մը դուրս կը հանեմ՝ դիտելու համար այս դպրոցական մանուկները, յանկարծ մանկութեանս երանելի օրերը՝ կարգով կուգան ու կ'անցնին երեւակայութեանս պրիզմակէն:

Մինչ հիմա, երբ այս տառերը կը կապեմ իրարու, աչքիս առջեւէն կ'անցնի հայ պզտիկ դպրոցականը պայուսակն ուսին: Կը քալէ դեղնած տերեւներու վրայէն: Գնդակ խաղալու պէս ոտքի հարուածներ կուտայ աջ ու ձախ: Բայց սիրտը կը կծկուի կը նեղուի, վէգի խաղէն զրկուած ըլլալուն համար:

Այդ դպրոցականը, այսօր քանի տարի վերջն ալ, այս մաշած արեւին տակ, դարձեալ, հին օրերու անույշ երազներով կ'արբեցնէ զիս:

Օ՛, ձագուկներ, Հայու՛ ձագուկներ, ուրկա՞ն պիտի փափաքէի ըլլալ պզտիկ դպրոցական մը ձեզի պէս, եւ ամէն առաւօտ, գրքերս անութիս, դպրոց երթայի: Հոն բարի վարժապետ մը չունէի տակ թրծուէին սիրտս ու հոգին: Սովրէի մայրենի լեզուս: Երգէի հայ երգն, որ այնքան կը խանդավառէ զիս: Փայլի վերջապէս, թեւանցուկ, դասընկերներուս հետ: Թրթռայի ինչպէս թռչնիկ մը անտառի: Եւ ամէն իրիկուն տուն վերադառնալ մայրս դիմաւորէր զիս, համբուրէր անվերջ: Այդպէս, ծնողքիս ջերմ համբոյրներուն անդառնալի տակ հրճուէի, գինովնայի արտասուքով:

Ա՜հ, Հայու երկիր, Հայու զաւակ, ձեր երգերուն, ձեր յայերուն, ձեր օրերուն, ձեր արեւին կարօտն ունի սիրտս որբ:

ՇԱՏՈՒՐ ԳԵՐԳԵՐԵԱՆ

ԼԻՈՆԱՀԱՅ ՏՆՈՂԱՑ

- . -

ԼԻՈՆ. — Ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս, «Համազգային»ի Լիոնի մասնաճիւղին դիմումին վրայ, Մէրի Սանթրալէն 5 հոկտ. 1936 թըւակիր արտօնագրով իրաւունք կը տրուի հայերէն գիշերային դասընթացքը շարունակել Թիւ Թոպէսի եւ Թիւ տը Պէկէնի ֆրանսական պետական դպրոցներուն մէջ:

Այս՛ պարագան Լիոնահայ ծնողաց ուշադրութեան յանձնելով, «Համազգային»ի Լիոնի մասնաճիւղը կը յայտարարէ, որ նոյեմբեր 3էն սկսեալ, ամէն երեքշաբթի երեկոյեան ժամը 7 30էն 9.30, 48, Rue Robertի դպրոցին մէջ եօթը տարեկանէն վեր բոլոր երկսեռ աշակերտներուն համար բացուած է գիշերային դասընթացք, որուն համար ուսուցիչ նշանակուած է Գ. Հ. Թաղէոսեան:

Իսկ ամէն չորեքշաբթի երեկոյ ժ. 7էն 9, Թիւ տը Պէկէն 17, դպրոցին մէջ ուսուցչութեամբ Գ. Գօզօս Մուրատխանի.

Դասաւանդութիւնները պիտի ըլլան հայերէն լեզու, ազգ. պատմութիւն եւ Հայաստանի աշխարհագրութիւն:

Դասագիրքերը [illegible] պիտի տրամադրուին Միութեան կողմէ:

Դպրոցներուն մէջ [illegible] պիտի ըլլայ խիստ կարգապահութիւն

Հայ ծնողք, նախանձախնդիր եղէք ձեր զաւակներուն հայեցի դաստիարակութեան համար, մեծ ուշադրութեամբ հետեւեցէք անոնց տոհմիկ կրթութեան, եւ քաջալերեցէք մեր դասընթացքներուն, որոնք կը ձգտին միշտ այդ նպատակին:

Վարչութիւն

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Օր

. -

ԱՌՆՈՒՎԻԼ. — Առնուվիլն ալ տօնեց Դաշնակցութեան Օրը հոծ բազմութեամբ: Առաւելապէս երիտասարդներ, որ եկած էին լսելու Դաշնակցութեան խօսքը: Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ» քանուորով:

Նախագահ ընկ. Խաչիկ Մկրտիչեան հակիրճ կերպով բացատրեց օրուան տօնին նշանակութիւնը, եւ Դաշնակցութեան դերը հայ իրականութեան մէջ

Արտասանեցին Օր. Մ. Օսմանեան, Գ. Ստեփանեան՝ ֆրանսերէն լեզուով, գոհ ձգելով ստար հիւրերը, նոյնպէս Մ. Ճիհանեան՝ հայերէն լեզուով. Երգեցին Տիկ. Մ. Խաչատուրեան եւ Օր. Հ. Գնեազեան:

Ցետոյ ընկ. նախագահը խօսքը տրւաւ օրուան բանախօս ընկ. Մ. Սասունիի, որ նախ ֆրանսերէն յետոյ հայերէն խօսելով մեծապէս գոհ ձգեց թէ օտարները եւ թէ հաւաքուած հայ ժողովուրդը:

Սարսէլի ընկերներէն քանի մը հոգի ներկայացուցին «Հին Աստուածներ»էն մէկ արար, կը մասնակցէր Տիկ. Քըրպէճեան, բայց բոլորն ալ շատ յաջող էին իրենց դերերուն մէջ:

Ցետոյ խօսքը տրուեցաւ Փրանսացի ընկ. Մազուրիէի եւ Կոնէսի քաղաքապետ ընկ. Կրանֆիլի, որ իրենց գոհունակութիւնը յայտնեցին եւ խոստացան [illegible] սերտ կապ ունենալ: Գեղարուեստական բաժինը վերջացած ըլլալով սկսան եւրոպական պարերը, նուագածութեամբ Երիտասարդ [illegible]

Ց. Ճիհանեան

Հ. Մ. Ը. Մ. ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի ենթաշրջանի սկաուտները իրենց ամառնային արձակուրդ - բանակումի ընթացքին հաճելի արձագանգ մը թողուցին Նիսի եւ իր շրջականերուն մէջ: Փարիզի Հայութենէն մաս մը որ կը գտնուէր Նիս, կը վկայէ մեր բանակումին թողած տպաւորութեան մասին: Այս առթիւ ստացած ենք գովասանքներ մասնաւորաբար Նիսի E.D.F.ի Տրէ.ի 16 հոկտ. թուակիր նամակը որուն մէջ կը չեշտուի Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտներուն կարգապահութիւնը, բանակումային մաքրութիւնը եւ ընդհանուր կազմակերպութիւնը, եղբ. ոգին մեր սկաուտներուն, որ ցոյց տուին մեր հացկերոյթի եւ բանակումի կրակի ընթացքին: Բանակումէն վերջ կ'անցնինք մեր ձմեռնային ծրագրին, որ է խմբապետական դաստիարակութիւն: Խմբապետներու յատուկ դասընթացք մը կը բացուի յառաջիկայ չաբթուընէ սկսեալ, պատրաստելու համար խմբապետներ թէ ընդհ. եւ բարոյական գետնի վրայ, համապատասխան սկաուտական սկզբունքներու [illegible] եւ մանկավարժական դաստիարակութիւններ պիտի տրուին ենթաշրջանի սաղ պետին կողմէ: Հայոց պատմութիւն, աշխարհագրութիւն եւ հայերէն՝ մասնաւոր ուսուցիչներու միջոցաւ որոնք Միութեան սիրայօժար կը տրամադրուին: Ամառս 1ին կիրակի Ալֆորվիլի մէջ տեղի ունեցաւ տեղւոյն սկաուտներու հաւաքատեղիին բացման հանդէսը կարգ մը նորոգութիւններէ վերջ: Ներկայ էին շրջանի ենթաշրջանի պետերը, սկաուտ խանդավառ փարիշներ, եւ կարգ մը ծնողքներ: Թէյով հիւրասիրուելէ վերջ կոկիկ գումար մը գոյացաւ եւ մօտ ատենէն մը նոր գայլիկներ արձանագրուեցան: Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները կ'աշխատին բացարձակ եղբայրասիրութեան մթնոլորտի մը մէջ:

Ա. Սերովբեան

X

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. — Կիրակի օր տեղի ունեցան շատ մը հանդէսներ, մեծ եւ չքեղ սրահներու մէջ, ուր ճաշ կը նուագէին եւ կը խմուէին քաջէնջներ: Այդ պահուն Ալֆորվիլի եկեղեցիին տակը գտնուած սրահին մէջ ալ հանդէս մը տեղի կ'ունենար, բայց հոն չկար խումն բազմութիւն, նուագախումբ եւ ճառախօս, այլ միայն 46 սկաուտներ եւ քանի մը հիւրեր: Անոնք եկած էին բացումը կատարելու սկաուտական հաւաքատեղիին, գետնափոր տեղ մը, վերածուած սենեակի՝ շնորհիւ սկաուտներու չինարար ոգիին. Գետինը փորել եւ հարթել, ձեղունը ներկել, պատերուն թուղթ փակցնել եւ կահաւորել, գիւրին աշխատանք չէ այս բոլորը: Գովելի են Ալֆորվիլի խմբապետ Գ. Տէջեանի ջանքերը: Ցանկալի է որ Ալֆորվիլի հայութիւնը քիչ մը աւելի հետաքըքր-

րուի եւ օժանդակէ այսպիսի օրինակելի աշխատաւորի մը:

Երգեր, արտասանութիւններ եւ քանի մը խրատական խօսքեր պետերուն կողմէ, պզտիկ թէյասեղան մը, յետոյ չարժանկարի քանի մը զուարթ ժապաւէններ ներկայացուեցան պզտիկ գործիքով մը, ինչպէս նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի այս քանի մը տարուան [illegible] պատկերացնող [illegible]

Հակառակ ժամանակին բուռական ուշ ըլլալուն՝ սկաուտները չուզելով մեկնեցան սրահէն:

Մօտերս Հ. Մ. Ը. Մ.ի ուրիշ հանդէս մըն ալ տեղի պիտի ունենայ, մեր բարեկամները թող պատրաստուին՝ մեզ քաջալերելու համար:

Կարօ Նիկոլեան

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Ցուչարձանի չինութեան կեդրոնական յանձնախումբս, պատիւ ունի յայտարարելու թէ՝ Անդրանիկի յուշարձանին չինութեան մրցման մասնակցելու համար Փարիզի հայ արուեստագէտներուն ուղղուած կոչին պատասխանած են չարք մը արուեստագէտներ յանձնախումբիս ղրկելով իրենց նախագիծն ու նախաձեւերը (maquette):

Յանձնախումբս անոնց յաւագոյնին ընտրութիւնը մասնաւոր գնահատիչ մարմնի մը առջեւ կատարելէ առաջ, [illegible] հայ գաղութին առիթ ներկայացնել՝ իր արուեստագէտներուն ստեղծագործութիւնները տեսնելու եւ գնահատելու:

Այդ մտածումով ալ յանձնախումբս որոշեց անոնց ցուցադրութիւնը կատարել Փարիզի Հայ Երիտ. նորակազմ ակումբին մէջ, 8, Rue Bossuet (Փլաս Լաֆայէթի մօտ), Paris (10): Ցուցադրութիւնը կը տեւէ նոյեմբեր 7ի շաբաթ օրէն սկսեալ մինչեւ նոյեմբեր 21ի շաբաթ օրը:

Սրահին մուտքը ազատ պիտի ըլլայ հայ հասարակութեան առջեւ, շաբաթ եւ կիրակի օրերը, ժամը 3էն մինչեւ 7ը

Արդ, յանձնախումբս կը խնդրէ Փարիզի հայ ժողովուրդէն, ազգային պարտք մը նկատել, համազգային այս աննախընթաց ձեռնարկը բարոյապէս քաջալերելու համար ցուցադրութիւնը այցելելով:

Կեդ.

ԷՐԶՐՈՒՄ ԱՐԴԻԱԿԱՆ

ՔԱՂԱՔ ՄԸ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ

— .

Էրզրումէն կը գրեն Գոյսոյ Այրէ Ա[illegible]

Էրզրում, որուն բնակչութիւնը 386.428 է համաձայն 1935ի մարդահամարին, մօտ ատենէն արդիական նահանգ մը պիտի դառնայ եւ երկաթուղիով պիտի կապուի Էնկիւրիի:

Էրզրումի բերդը հաստատուած է Փալանտէօքէն [illegible] Այս լեռնաշղթայէն հարաւ ալ կը գտնուի Պինկէօլ սարահարթը, որ արեւելեան Անատոլուի ամէնէն գեղեցիկ վայրերէն մէկն է: Բերդը իր հիմնումէն ի վեր մասնաւոր կարեւորութիւն մը ունեցած է:

1914էն առաջ, Անատոլուի ամէնէն կարեւոր առեւտրական կեդրոններէն մէկն էր Էրզրում: 19րդ դարու սկիզբը, բնակչութիւնը 130.000 հոգիի կը հասնէր: Ունէր բազմաթիւ մզկիթներ որոնք մէկ մէկ գեղարուեստական կոթող էին, 100է աւելի դպրոց եւ մէտրէսէ, կանոնաւոր հիւանդանոց մը եւ զգեստարան մը, 3000 խանութներով չուկայ մը, օճառի, մոմի եւ ներկի բազմաթիւ գործարաններ, խաղախորդարան եւն.:

Էրզրում շատ քէչ ցնցուեցաւ անցեալ պատերազմներէն. 1829ի պաշարումէն յետոյ, 130.000նոց բնակչութիւնը յանկարծ 28.000ի իջաւ: 1914էն առաջ, քաղաքին մէջ կար 45.000 հոգի (17.000 տուն): 1927ին քաղաքին բընակչութիւնը 31.457 էր, իսկ 1935ին՝ 35.127: Ամբողջ նահանգին բնակչութեան խտութիւնը 13.3 է (մէկ քառակուսի քիլոմեթրի վրայ):

Էրզրումի բարգաւաճման գլխաւոր ազդակներէն մէկը այն էր որ, երկար տարիներ գտնուեցաւ Եւրոպայի, Իրանի եւ նոյն իսկ Հնդկաստանի հետ առեւտուրի համբաներու միացման կէտին վրայ: 1914էն առաջ, Պաթում - Իրան երկաթուղին այս անապատով կարեւոր վնասներ պատճառեց էրզրումի: Անկէ առաջ, տարեկան առնուազն 30.000 ուղտ. կ'անցնէր էրզրումէն, Իրանի Թրանզիթ առեւտուրը կատարելու համար: 1922—29ի չըջանին, Թրանզիթ ուղիներուն թիւը շատ իջաւ: Տրապիզոն - Գըզըլթէբէ ճամբուն յարդարումը եւ Սվազ - Էրզրում երկաթուղին մեծ զարկ պիտի տան այս քաղաքի զարգացումին:

Թորթումի չրջանին մէջ ընտիր ընկոյզ կը հասնի եւ ժամանակին ընկուզենիի կոճղի մեծ արտածում կ'ըլլար դէպի Ամերիկա եւ Գերմանիա:

Այս գեղեցիկ քաղաքը մօտ ատենէն արդիական կեդրոն մը պիտի ըլլայ, օժտուած ելեկտրականութեամբ Ընդհանուր քննիչ Թահսին Իւզէր յայտարարեց թէ Փալանտէօքէնէն առատ ջուր պիտի բերուի քաղաք:

Միւս կողմէ կ'իմանանք թէ ընդհ. քննիչը քննութիւն կատարած է շաքարի, կաշիի, բուրդի եւ կերպասի գործարաններ հաստատելու մասին եւ հարկ եղածը հաղորդած է Անգարա: Մեծ չինութիւն մը նուազուրդի դրուած է 720.000 ոսկիի.

ՖՐԱՆՔՕ-ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Պատասխանելով Ձերդ Վսեմութեան [illegible], պատիւն ունիմ յայտնելու թէ սուրիական կառավարութեան ցանկութեան գոհացում տալու համար եւ հետեւելով այս տեսակ խնդիրներու մէջ ի զօրու եղող միջազգային սովորութեանց, Ֆրանսական կառավարութիւնը սիրայօժար կը հաւանի ապահովել սուրիահպատակներու եւ սուրիական շահերու պաշտպանութիւնը, ամենուրեք ուր որ սուրիական կառավարութիւնը ուղակի ներկայացուած չէ:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 4

Ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Ըստ մեր կնքած դաշնագրի երկրորդ յօդուածին, պատիւն ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ Սուրիոյ մէջ Ֆրանսական հանրապետութեան դիւանագիտական ներկայացուցիչը [illegible] պիտի ունենայ:

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետը ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Ի պատասխան ձեր նամակին, պատիւն ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ սուրիական կառավարութիւնը, ցանկալով իր գոհունակութիւնը արտայայտել Սուրիոյ մէջ Ֆրանսական հանրապետութեան առաջին գեսպանի համաձայնութիւն ունեցող ներկայացուցչի նշանակման առթիւ, կ'որոչէ որ, միւս պետութեանց ներկայացուցիչներուն նկատմամբ այդ ներկայացուցչին ներկայութեան կարգը շնորհուած մընայ անոր յաջորդներուն:

Այս առթիւ սուրիական կառավարութիւնը կ'ուզէ Ձերդ Վսեմութեան յայտնել թէ Ֆրանսական հանրապետութեան [illegible] կան ներկայացուցիչը ներկայ դաշնագրի տեւողութեան ընթացքին լիազօր պատուիրակի հանգամանք պիտի ունենայ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 6

[illegible] նին նամակը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յանձնելու աստ կցեալ բնագիրը այն [illegible] որոնք կը յայտնեն Լաթաքիոյ եւ Ճէպէլ Տրիւզի հողերու վեհապետական իրաւունքներու փոխանցումը՝ սուրիական կառավարութեան, եւ կը ճշդեն այս հողերուն [illegible] վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութիւնը:

Այս բնագիրները կը հաստատեն այն համաձայնութիւնը, որ գոյացած է Փարիզի մէջ եւ որ կը վերաբերի այս հողերուն Սուրիոյ կցումին, ինչպէս նաեւ այն իրողութեան, որով յարմար գտնուեցաւ պահել նոյն այս հողերուն մէջ վարչական եւ ելմտական մասնաւոր ըէժիմ մը համաձայն [illegible] հաստատուած սկզբունքներուն:

ԱՐՁԱՆԱԳԻՐ

ՅՕԴՈՒԱԾ 1.— Լաթաքիոյ երկրամասը մաս կը կազմէ Սուրիոյ:

ՅՕԴՈՒԱԾ 2.— Այս երկրամասը, Սուրիոյ պետութեան ծոցին մէջ, կ'օգտուի վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութենէ մը որուն կիրարկումի եղանակը ճշդուած է աստ կցեալ կանոնագրութեան մէջ:

ՅՕԴՈՒԱԾ 3.— Ի բաց առեալ այս կանոնագրութեան տրամադրութիւններ, Լաթաքիոյ երկրամասը պիտի կառավարուի համաձայն սուրիական հանրապետութեան սահմանադրութեան, օրէնքներուն եւ ընդհ. կանոնադրութեաց:

ՅՕԴՈՒԱԾ 4.— Ներկայ արձանագիրը եւ անոր կից կանոնագրութիւնը, ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացման [illegible] պիտի ըլլան փոխան այն բնագիրներուն, որոնցմով նախապէս կը կարգադրուէին այս խնդիրները:

Ն. Բ.— Միեւնոյն նամակը եւ արձանագիրը տառացի կը վերաբերին նաեւ Ճէպէլ Տրիւզի: Տեղ խնայելու եւ կրկնութիւն չընելու համար առանձին չհրատարակեցինք Ճէպէլ Տրիւզի մասին դաշնագրի մէջ գրուած մասերը:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.— Հասկնալի է որ վերոգրեալ ծրագիրներու 2րդ յօդուածով նախատեսուած վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութիւնը պիտի ըլլայ այն, որմէ կ'օգտուի Ալեքսանտրէթի [illegible]

Ընդունելի է, սակայն որ Ալեքսանտրէթի սանճագի կազմական կանոնագրի 8րդ յօդուածի բնագիրը կարգուած է վարչաձեւի մը համար, որ կոչուած է փոփոխուելու եւ թէ մեքենական յօդուածը պէտք է որ մեքենական ձեւով ընթերցուի այն կանոններու համար սուրիական կառավարութեան իրաւունքները, հաստատութիւններու եւ ծախքերու հարցին մէջ, որոնց կը վերաբերի այս յօդուածը:

Ընդունելի է նոյնպէս որ թէեւ Լաթաքիոյ եւ Ճէպէլ Տրիւզի կառավարութեանց համար կիրարկուած վարչաձեւը համեմատական ըլլայ 8րդ յօդուած ով նախատեսուածին, այս երկու կառավարութեանց կազմական կանոնագիրները այս յօդուածին համապատասխան տրամադրութիւններ չեն [illegible]

Հետեւաբար, հասկնալի է որ վերաքննուած յօդուածին կցուելիք կանոնագիրը պիտի չպարզանակէր որ եւ է յօդուած, որ համապատասխանէ սանճագի կանոնագրութեան 8րդ յօդուածին.

Միւս կողմէ Ալեքսանտրէթի սանճագի 4րդ յօդուածի 3րդ հատուածին համապատասխանող բնագիրը պիտի ներշնչուի հետեւեալ խմբագրութենէն.

Սուրիոյ պետութեան [illegible] թեան հետ կապ ունեցող ընդհանուր ծախքերուն եւ սուրիական հանրապետութեան [illegible] պիտի [illegible] յանձնառութեանց գլխաւորն վերջ, վարչութեան հաշիւին մէջ երեւցող [illegible] յատկացուած գումարները:

Նաւրիական հանրապետութեան վարչապետին նամակը ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին

Այսօրուան թուակիր նամակով մը Ձեր Վսեմութիւնը բարեհաճած է ինծի հաղորդելու արձանագրերու բնագիրը, որ կը յայտնէ Լաթաքիոյ եւ Ճէպէլ Տրիւզի հողերու վեհապետական իրաւունքներուն փոխանցումը սուրիական կառավարութեան, եւ որ կ'որոշէ այս երկրամասերու մէջ կիրարկուելիք վարչական եւ ելմտական մասնաւոր դրութիւնը:

Պատիւ ունիմ յայտնելու Ձեր Վսեմութեան որ սուրիական կառավարութիւնը այս բնագիրներուն ծանօթանալէ վերջ, պանոնք համապատասխան գտաւ այն համաձայնութեան որ կայացած է Փարիզի մէջ այս հարցերու շուրջ.

(Շար.)

(5)

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԿՆՏԱՆԻԼ ՔԻՆ ԳԻՏԵՐ

— . —

Գոյսոյ թերթերը կը գրեն թէ Եվքաֆի տնօրէնութիւնը, տարրկելով որ Բանկալթիի Մխիթարեան Միաբանութիւնը յայտարարը (պէյաննամէ) չէ տուած եւ միւթէվէլլի չունի, գեկուցած է թէ ինք պիտի առանձնէ կալուածներուն մատակարարութիւնը:

Միաբանութիւնը դատի ձեռնարկած է:

ՎԻԲԻԳԱՆ. — Մարսիլիոյ առաջնորդարանի Կոչին մէջ (տես, Յառաջ, թիւ 3258) հետեւեալ տպագրական սխալները սպրդած են:

3րդ սիւնակ վարէն վեր տող 18.— «Անտեսանելի» պիտի ըլլայ «ոչ - անտեսելի»

4րդ սիւնակ վերէն վար տող 10.— «Մեր արժանապատուութեան» պիտի ըլլայ «մեր ազգային արժանապատուութեան»:

ԱՀԱԲԵԿՉԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ՈՒՔՐԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ուքրանիոյ գործավարներու խորհուրդին նախկին նախագահը, Քոցուպինսքի, պիտի դատուի մօտերս։ Այս դատավարութեան առթիւ ամբողջական Ուքրանիոյ մէջ ծայր տուած է ահաբեկչական շարժում մը, որուն նմանը տեսնուած չէր երկար ատենէ ի վեր։

Ցարձակումներ կը կատարուին երկաթուղիներուն վրայ, կրակի կը տրուին անունդի մթերանոցները, մահափորձեր տեղի կ'ունենան կառավարական պաշտօնէութեանց վրայ, — եւ այս ընթացք շարժումներուն կը մասնակցին ոչ միայն ըմբոստ գիւղացիները, այլեւ գաւառական պաշտօնեաներ, որոնք կը հալածուին իբրեւ մեղսակից Քոցուպինսքիի։

Քրէմէնչուկի մէջ, երբ խուզարկութիւն կը կատարուէր համայնավար Կաֆէյինկոյի մօտ, երեւան հանուեցան բազմաթիւ ռումբեր։ Հոկտեմբեր ամսուն մահափորձեր կատարուեցան Եալթայի, Լոզովայայի, Փերվոմայիսքի, Անթիրքայի, Քիրովի եւ Նովի-Պուկի մէջ, ուր սպաննուեցան բազմաթիւ բարձրաստիճան անձնաւորութիւններ։

Քիեւի նահանգին մէջ, Պուղայեւքայի գիւղացիները ըմբոստացած ըլլալով, զսպումի համար գունդ մը ղրկուեցաւ, սակայն զօրքի գունդն ալ ըմբոստացաւ եւ սպաննեց գունդին քաղաքական բաժնի գործավարը, Բուբլեւ։

Այսպէս Օգոստոսէն ի վեր կը շարունակուի ահաբեկչութիւնը, եւ հակառակ Մոսկուայի ծայրայեղ խստութիւններուն՝ դժգոհները կը յաջողին իրենց պայքարին մէջ ընդդէմ Կրեմլինի։

Հաբսպուրկեան գահը վերահաստատելու համար

Այն պահուն, երբ Վիէննայի մէջ կը գումարուի խորհրդաժողով մը, որուն կը մասնակցին Գերմանիա, Իտալիա եւ Աւստրիա, դարձեալ կը խօսուի Հաբսպուրկեան գահը վերահաստատելու փորձերու մասին։ Աւստրիացի միապետականներու պայքարին պետերէն, Վիզնէր, Հռոմ գացած է, կ'ըսուի, հող պատրաստելու համար։ Միւս կողմէ, Աւստրիոյ բնակչութեան հարիւրին 80ը համակիր է Հաբսպուրկներու գահին։ Անշուշտ ոչ ոք կը խորհի պայքարով կամ բռնի վերահաստատելու մասին, բայց եւ այնպէս եթէ հանրաքուէ կատարուի, բոլորը պիտի քուէարկեն ի նպաստ Հաբսպուրկեան գահին վերահաստատութեան։

Տէր եւ Տիկին Անտրէասեան, Տէր եւ Տիկին Թուլումճեան, Տէր եւ Տիկին Տաղաւարեան իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք՝ անձամբ, նամակով եւ հեռագրով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց քրոջ եւ քենիին՝

ՏԻԿ. ԱԶՆԻՒ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

Ծնեալ Անդրէասեան,

մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 1 Նոյեմբեր, 1936, կիրակի գիշեր էֆսի հիւանդանոցին մէջ, 58 տարեկան հասակին։

«ՍՏԱԼԻՆԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց ՌՈՒԲԷՆ — Գին 5 Ֆրք.

կը ծախուի «Յառաջ»ի խմբագրատունը եւ գրատուն Հրանդ Սամուէլ

51, Rue Monsieur-le-Prince, Paris

ԲԱՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պազարանոցիս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo. 46bis rue St-Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Թուսալեան նուագարանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխառնելու համար

Հանդէսպար—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ

14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս

Salle Heuzeyի մէջ, 1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)

Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին։

Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն. մինչեւ կէս գիշեր. ուրկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը։

Մուտք 7 ֆրանք. Ճաշով միասին. բացի ըմպելիէ։

ՀԱՂ. ՄԻՋ. — Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել *Pont de Charenton*։

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Ֆրանսերմաթուարի սրահին մէջ։ Գեղարուեստական բաժին։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԹԱՌԻՍՏ ԺՕՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ.

ԻՐ ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ՅՈՒՏԻ

11 Նոյ. չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, **Victor Hugo**ի սրահներուն մէջ, 46, rue St-Didier

Մեթրօ՝ Trocadero եւ Victor Hugo

Պ. ԺՕՐԺ կը նուագէ հայկական ընտիր կտորներ։ Կը մասնակցին Տիկ. ԺԷՆԻՖ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆ

Փոքրիկներ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ (քոյր եւ եղբայր).

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ։ Թանկոյի մրցում, քօթիյօն. ընտիր օրքեսթր ճազ։ Մուտք 10 Ֆր.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Եզիպտացի» կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր շըրջանի բոլոր ընկերները, այս երեքշաբթի, Նոյեմբեր 10ին, ժամը 8.30ին, 4, rue St. Denis (Place du Chatelet), մեթրօ Chatelet։

Օրակարգ՝ Զեկոյց Շրջանային ժողովի եւ ընտրութիւն նոր կոմիտէի։

ԱՆԻՒԹ-ՊՈՒԱ-ԳՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Ֆրանս. Կ. Խաչի Պուլվառ-Օտտոի մասնաճիւղի դասախօսութիւնը տեղի պիտի ունենայ այսօր, երեքշաբթի, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 2.30ին, մասնաճիւղի սրահին մէջ։

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

կը հրաւիրուին նաեւ համակիրները։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հայր. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ եւ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱՃԱՆ ՊՈՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հ. Յ. Դ. Պուլվառ Օտտոի Վռամեան ենթակոմիտէն իր բոլոր ընկերներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկ. Միքայէլ Տէր-Կիրակոսեանի եւ պարագաներուն՝ իրենց մօրեղբօր եւ ազգականին ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱՅԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ. նաեւ իր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկ. Հ. Նալպանտեանի եւ պարագաներուն, իրենց քեռայրին եւ ազգականին՝ ՄԻՀՐԱՆ ԹԷՐԶԵԱՆԻ դառնաղէտ մահուան առթիւ։

×

Հայ Համալսարանի եւ Մարտիկներու Միութեան Մարսէյլի Երէ վարչութիւնը, Մարսէյլի եւ շրջաններու զինակիցներու կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը յայտնէ զինակից ՊՕՂՈՍ ՕՀԱՆԵԱՆի դառնաղէտ եւ անակնկալ մահուան առթիւ, իր ընտանիքին, եղբօր՝ Արթին Օհանեանի եւ պարագաներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկ. Հէյկօ Խտըրշեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Յուսեփեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Յուսեփեան եւ զաւակունք (Պասրա), Այրի Տիկ. Ռամիրայ Խտըրշեան եւ զաւակունք (Ամերիկա), իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, նամակով եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի հօրեղբօր, մօրաքրոջ եւ ազգականին՝ Այրի Տիկ. ՄԱՐՐՈՒՆ ՏՕՓՈՆԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 31 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, իր բնակարանին մէջ, Փարիզ։

ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒ ՖՈՆՏԻՆ

Ալֆորվիլի Հ. Յ. Դ. Միհրանեան ենթակոմիտէն փոխան ծաղկեպսակի 50 Ֆր. կը նուիրէ վեթերաններու ֆոնտին, իր նախկին ընկեր երէց ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՑԻ եւ ՇՐՋ. Հայր. Միութեան անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները խորհրդակցական կարեւոր ժողովի կը հրաւիրուին 12 Նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին, 32 Ave Gobelinsի սրճարանի վերնայարկը. մեթրօ Gobelins։

CIGALE CINÉMA.

60 Avenue de Saxe. LYON

6 — 12 Նոյ.

Ցերեկները ժ. 2.30ին երեկոները 8.30ին

Annabella, Richard Wilme et Jean Murat dans Anne Marie

Գիներ 5 եւ 7 ֆր. location gratuite.

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 հոգիի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette angle Rue Garibaldi

6 — 12

Երեկոները ժամը 8.30

Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր։

Un beau film d'espionnage Matricule No. 33

Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք։

Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 հոգիի տոմսակ զեղչուած գինով

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, դաստիարակութեան, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան

22 Նոյ. կիրակի օր, ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujonի մէջ, 8 Rue Jean Goujon, Փարիզ 8

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ.

կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին Միութեանս գործունէութեան։

ՎԱՐՁՈՒ Է 13րդ Թաղամասին մէջ կօշկակարի խանութ մը կոր ծիքներով միասին։ Ներկայանալի եւ լուսաւոր խանութ 4 մէթր լայնք, 4 մէթր խորութիւն, ետեւը մեծ սենեակ։ Տարեկան վարձ չափաւոր միայն 1800 Ֆրք. Պայլ 9 տարի, կարեւոր է չափի վրայ կօշիկ կարելը։ Ապահովուած գործ առաջին օրէն։

Դիմել՝ 8, Rue d'Italie, Փարիզ (13) Մեթրօ Tolbiac.

ORCHESTRE PARIKIAN

31, Rue Monge - PARIS (5e) (Métro. Cardinal Lemoine)

Փարիզեան առաջնակարգ նուագածուներէ բաղկացած ՓԱՐԻԿԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԸ, նոր եւ ընտիր բէփէրթուարով պատրաստ է պարահանդէսի, հարսանիքի եւ այլ երեկոյթներու։

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ.

Դիմեցէք իրեն եւ վստահ եղէք որ խիստ գոհ պիտի մնաք։

ԿԱՊՈՅՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն յատուկ եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թիւքօթան։

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով։

Ունինք տրամադրելի ընտրութեան եւ բժշկական դեղամիջոցներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ շատ մատչելի գիներով։

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին

Դիմել՝ American Lloyd. Paris (9). 7. rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու։ Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն։ Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ամուսնութեան եւ զատումներու խմբագրութիւն։ Խորհրդակցութիւն 25 ֆր. Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (131)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Ոսկան Տօրան կովկասեան պարերու մէջ մասնաւոր համբաւ մը ունի։ Զարմանալի կերպով այդ պարը կը պատկերացնէ ազատներու սիրուն սքանչելիքը։ Երիտասարդը թեւերը բացած կը դարպասէ աղջկան՝ անոր շուրջը պարելով, մինչ աղջիկը, նազանքով պտոյտ կուգայ՝ ճկուն իրանը կատարելով ան կ'աշխատի խուսափիլ երիտասարդէն։ Մինչեւ որ աւելորդ եղանակը եւ անոր ընկերացող ծափերը կը նուազին, աղջիկը կեցած տեղը կանգնած կը մնայ եւ պարելով ինքն իր վրայ կը դառնայ հանդարտ, աղնուական շարժումներով։ Այդ ատենն է, որ շուրջը դարձող կոկոան արուն շարժումներէ վերջ, մեղմօրէն անձնատուր կը լինի։ Ցանկարծ եղանակը կը փոխուի, արագ եւ բարձր թափ մը կը ստանայ, եւ աղջիկը ոգու թեւի տակով կը փախչի, եղնիկի արագ ոստումներով, թեւերը պարզած, գլուխը նազանքով ծռած։

Հազիւ թէ պարը վերջացած, ու սոսքի վրայ դառնողները նորէն տեղերը չըլլալով էին, երբ լեզապատառ կիները ճչացին ու տղամարդիկ ոտքի ցատկեցին՝ իրար անցած։

Զանգուի միւս եզերքը, պատի նման բարձրացող քարաժայռէ, մարդ մը թաւալելով վար էր ինկեր։

— Տղաք, հասէք, — ձայն ձայնի տուին քանի մը երիտասարդներ ու առաջ թռան։

Աստուած միայն գիտէր, թէ այդ բարձրութենէն վար ինկնող մը կը նա՞ր ողջ մնալ։ Բայց եւ այնպէս երկու երիտասարդներ հագուստներով անմիջապէս գետը նետուեցան, մինչ բազմութիւնը, շարուած գետեզերքը, անհամբեր կը հետեւէր օգնութեան փութացող երիտասարդներուն։

— Էն տեղ, էն տեղ, — կը պոռար ինքնիրմէ ելած ծերուկ մը։

— Զրանցի, էջմիածնի լըռանցի մօտ .. գէպի աջ, — ամբողջ ձայնով կը պոռար մէկ ուրիշը։

Երիտասարդները հասան մանր քարերու շեղջակոյտին մօտ ու անմիջապէս տեսան բաձկոնի դուրս ցցուած փէշը եւ երկուքը միասին խիճերու տակէն լուսով դուրս բերին մարմինը երիտասարդի մը, որ ըստ երեւոյթին արդէն մեռած էր։

Զգեստները ծուէն ծուէն եղած էին խիճերու շփումէն, իսկ դէմքն ու ձեռքերը ծածկուած էին բազմաթիւ մանր վէրքերով։ Փորձեցին երկուքով միասին վերցնել, բայց չկրցան, այնքան որ ծանր էր մարմինը։ Զայնեցին բազմութեան, որ մէկն ալ գայ օգնելու։

Բժիշկ Տէր Ցովսէփեանը, Գէորգովներու փեսան, առանց այլեւայլի մըտաւ գետը։ Երբ հասաւ երիտասարդներուն, անմիջապէս Վարդանի զարկերակը բռնեց, աչքի կոպերը վեր դարձուց ու սիրտը լսեց։

— Ոչ, մեռած չէ, — ըսաւ բժիշկը բովը կանգնողներուն, — միայն նուաղեր է. թերեւս քիչ մը շատ ջուր կուլ տուած լինի, թէեւ առաւօտի վիճակը չի ցուցներ ... Բան չկայ, շուտով ինքզինքը կը գտնէր ... Տղաք, աջքերէն բռնեցէք ... այ այդպէս ... Տէ, հիմա քալեցէք՝ տեսնեմ, — ու բժիշկը անցընելով երկու ձեռքերը վիրաւորի թեւերու տակէն վեր վերցուց զայն։

Երբ գետը անցան ու վիրաւորի մարմինը կանաչի վրայ երկարեցին, Խորում-Պուլախ ալ մարդ չմնաց՝ կին, տղամարդ ու երեխայ հաւաքուեցան անոր շուրջը։

Բժիշկը անմիջապէս լուաց երիտասարդի արիւնով ծածկուած դէմքը եւ ձեռքերը եւ քանի մը կաթիլ քոնեակ կաթեցուց բերնին մէջ։

— Օհօ, — ինքնիրեն մրմռաց համակրելի բժիշկը, երբ զգեստի վրայէն Վարդանի ոսկորները տնտղած ժամանակ ձեռքը հանդիպեցաւ տաքուտ այն տեղին, ուրկէ անցեր էր գնդակը, — հըմ, — ու ձեռքը ներքնազգեստին տակը կոխելով, շօշափեց երիտասարդի վէրքը։

Բժիշկը վէրքի մասին, բան չյայտնեց շուրջիններուն, այլ խնդրեց, որ քիչ մը հեռանան՝ զինքը ազատ ձգեն շարժելու։

Բազմութիւնը հակառակ պէս աւելի կը խռնէր։ Ամէն մէկը անպատճառ կ'ուզէր տեսնել վիրաւորը։ Ո՞վ էր, որո՞ւն զաւակն էր, արդեօք կը ճանչնայի՞ն։ Բայց, ինչպէս կ'երեւէր ներկաներէն ոչ ոք կը յիշէր զայն տեսած լինելը. անշուշտ Երեւանցի մը չէր այդ առանձին սիրուն երիտասարդը, որ մեռելի մը նման անշարժ երկնցած էր կանաչի վրայ։ Բժիշկը նորէն քանի մը կաթիլ քոնեակ լեցուց վիրաւորի բերանը։

Վարդանը ծանր տքալով բացաւ աչքերը, նայեցաւ շուրջը անգիտակից հայեացքով մը, ու նորէն գոցեց աչքերը՝ թեթեւ մը հառաչելով։

— Տօ, մէկդի քաշուեցէք, տեսնեմ, — առաջ անցնիլ փորձելով պոռաց Սէրգէյը։

Սէրգէյը Խորում-Պուլախի վարձակալն էր, տարէց, միջահասակ մարդ մը։ Փոքր տաղաւար մը շինած էր Զանգուի վրայ, որ երկու տախտակով կը միանար ցամաքին։ Համով խորոված պատրաստողի համբաւ ունէր, եւ մասնաւոր աւազանին մէջ կենդանի կապոյտ ձուկեր կը պահէր։ Հակառակ որ Սէրգէյը ծնեալ սնած Խորում-Պուլախէն չէր հեռանար, ամբողջ քաղաքի բնակչութեան ծանօթ էր, տեղով նոյնով կը ճանչնար մարդիկը, գիտէր, թէ ո՞րու քոյրը որո՞նց տունը հարս գնացեր էր, կամ մէկու մը մայրը ի՞նչ սան աղջիկ էր։

Բժիշկը Վարդանի վրայ ծռած՝ ու շարունակութեամբ կը դիտէր վիրաւորի դէմքը։ Քիչ մըն ալ քոնեակ լեցուց ու ստիպուած չըլլինելէն ներս։

Վարդանի ամբողջ մարմինէն դող մը անցաւ, աչքերը կամաց մը բացաւ ու հանդարտօրէն շուրջը նայեցաւ։ Այդ որքան գլուխներ կախուած էին իր վրայ։ Արդեօ՞ք երազ կը տեսնէր։ Ո՞ւր էր ինք. ինչո՞ւ այդ վախցած հետաքրքիր դէմքերը։ Ուզեց բան մը ըսել, նոյնիսկ շրթները շարժեց, բայց ձայնը կարծես խոչոր խղդուած լինէր։ Փորձեց տեղէն շարժիլ, քիչ մը գլուխը վեր բարձրացնել, բայց զգացած ցաւէն, գլուխը ետ նետեց, ու նորէն աչքերը գոցեց։

— Տօ, տնաքանդներ, մէկ տեղ բացէք տեսնեմ, ի՞նչ է ոչխարներու պէս խռնուեր էք, — աջ ու ձախ հրելով պոռաց Սէրգէյը ու առաջ անցաւ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 փրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 11 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 11 NOVEMBRE 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3267

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ԽԵԼԱՑԻՆԵՐՈՒՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԸ

Խորհրդային Հայաստանի վերջին խռովայոյզ դէպքերը, ինչպէս եւ միջազգային ներկայ ծանր տագնապն ու չարագուշակ իրադարձութիւնները նորէն առիթ կուտան հակադաշնակցական մեր իմաստուն քաղաքագէտներուն՝ զգաստութեան, խոհեմութեան եւ մանաւանդ համակերպութեան յորդորներ ուղղել հայ հասարակութեան։

« Միանգամընդմիշտ պէտք է փակենք երազանքի թուականը — կ'ըսեն անոնք,— պէտք է դառնանք դէպի իրականութիւն» (Տես «Հ. Կոչնակ»ի հոկտեմբեր 3ի խմբագրականը)։

«Հարկա, որքան քիչ երազանքի անձնատուր ըլլանք եւ որքան շատ իրականութեան հաստատուն գետնին վրայ կանգնինք, այնքան լաւ է մեր ազգային շահերուն համար. Այս մասին չի կրնար որ եւ է կասկած ըլլալ։

Նոյնպէս կասկած չի կրնար ըլլալ այն մասին թէ՝ « մենք պէտք էչափենք մեր հասակը, հաշուենք մեր թիւը ու ճանչնանք մենք մեզ »։

Անշուշտ պէտք է որ մենք՝ Հայերս ճանչնանք մեր հաւնառումները ու կարողութիւնները, բայց ոչ թէ անոր համար, որ հրաժարինք պաշտպանելէ մեզ եւ մեր շահերը, հրաժարինք հետապնդելէ մեր ազգային նպատակները, ինչպէս որ կը թելադրեն մեր իմաստունները, այլ անոր համար միայն, որ աւելի լաւ, աւելի արդիւնաւոր կերպով ի վիճակի ըլլանք պաշտպանելու մեզ ու մեր իրաւունքները։

Արդարեւ, ի՞նչ իմաստ ունի զգաստ, խոհեմ եւ համակերպող ըլլալ, եթէ այդ կերպով սկիզբէն իսկ պիտի խաչ քաշենք մեր ազգային ամէնէն կենսական պահանջներուն եւ ձգտումներուն վրայ ու պիտի հաշտուինք ընդմիշտ հայութեան ներկայ տարկական վիճակին հետ։ Եթէ երազանքին վերջ տալ կը նշանակէ՝ իբր ազգ մեր ազատ ու անկախ ապրելու ձգտումէն ալ միշտ հրաժարիլ, եթէ իրականութեան դառնալ՝ կը նշանակէ մեր, իբր ազգի, ներկայ ստրկական վիճակին համակերպիլ,— այդ պարագային ամենաբուռն կերպով մենք կ'ընդդիմանանք այդպիսի «իմաստուն» խորհուրդներու, զորս եթէ ընդունինք ազգովին՝ պիտի ստորագրած ըլլանք մեր՝ իբր ազգի մահուան դատավճիռը։

×

Մեր իմաստուն քաղաքագէտները վրդովուած են, որ Դաշնակցական մամուլը չարունակ անհոգանք կը հնչեցնէ եւ կը յորդորէ հայ ժողովուրդը պատրաստուելու գալիք փոթորիկներուն դէմ։ Անոնք կը հարցնեն. «Բայց ի՞նչպէս, ինչո՞վ, ի՞նչ ընելու». «Բայց ո՞ւր են մեր բանակն ու ռազմամթերքը, մեր շոգենաւերը, մարտանաւերը, օդանաւերը»։ Եւ կուտան, իրենց կարծիքով, ջախջախիչ պատասխան մը.—

« Անկէ քանի տարի առաջ՝ մեր անձնազոհ կամաւորները, 7-8 հազար հոգի, կռուի դաշտ վազեցին՝ «դաշնակից» պետութեանց դրօշներուն ներքեւ։ Հիմա ո՞վ է որ մեզմէ կամաւոր կ'ուզէ։ Եւ եթէ ուզող մը ըլլայ, քանի՞ հոգի կրնանք տրամադրել ամբողջ Սփիւռքէն, ներադրելով որ անոնց անցագիրները պիտի շնորհուին ու ծախքերը պիտի հոգացուին »։

Սակայն, մեր իմաստուն քաղաքագէտները կը մոռնան, որ համաշխարհային վերջին պատերազմէն առաջ եւս մեզմէ ոչ ոք կամաւոր կ'ուզէր. բայց երբ պատերազմը սկսաւ, մեզմէ կամաւոր ուզողներ անմիջապէս մէջտեղ ելան։ Եւ երբ մեզմէ կամաւոր ուզեցին, կամաւոր գրուելու պատրաստակամութիւն յայտնողներուն թիւը այնքան մեծ եղաւ, որ միայն մէկ մասը կարելի եղաւ արձանագրել եւ զէնքի տակ առնել։

Ո՞վ չի յիշեր, թէ նոյնիսկ ցարական կառավարութիւնը, որ մինչեւ մեծ պատերազմի բռնկումը, կատաղի հալածանքի կ'ենթարկէր Դաշնակցական մարտիկներն ու մտաւորականները, պատերազմը հազիւ սկսած՝ բանտերէն ազատ արձակեց եւ աքսորներէն բերել տուաւ զանոնք, որպէսզի կարենայ օգտուիլ անոնց ծառայութիւններէն։ Ինչո՞ւ խորհիլ, թէ ինչ որ ըրաւ ցարական կառավարութիւնը կամ ուրիշ պետութիւններ մեծ պատերազմի առեն, չպիտի ուզէ ընել Խորհրդային կառավարութիւնը կամ ուրիշ պետութիւններ նոր պատերազմի մը պարագային։

×

Մեզի կ'ըսեն. « Եթէ իրօք Հայաստանի դռներում առջեւ թըշնամի մը կայ, անհարկի չէ՞ միրիններում վայնասունը, քանի որ այդ թշնամին գործ պիտի ունենայ Խորհրդային Միութեան երեք միլիոն հոգինոց բանակին հետ, ոչ թէ մեր կամաւորներում հետ»։

Սակայն, մի՞թէ ցարական կառավարութիւնը եւս մեծ բանակ չունէր, շատ աւելի մեծ, քան այժմ ունի Խորհրդային կառավարութիւնը եւ, հակառակ ատոր, մեր կամաւորներուն ալ պէտքը զգաց՝ մեր երկրի սահմանները պաշտպանելու համար։ Ինչո՞ւ մեր իմաստունները կը մոռնան, որ մինչ ցարական Ռուսաստանը ու ընդհանուր պատերազմի մէկ մեծ ճակատ միայն Եւրոպայի մէջ (Կովկասեան ճակատը իրեն համար երկրորդական պզտիկ ճակատ մըն էր,) Խորհրդային Միութիւնը նոր պատերազմի մը պարագային անխուսափելի կերպով պիտի ունենայ երկու մեծ ճակատներ, մէկը Եւրոպայի եւ միւսը Հեռաւոր Արեւելքի մէջ։ Ինչո՞ւ մեր խելացիները կը մոռնան, թէ այդ ահաւոր ճակատները պիտի ազատեն Խորհրդային Միութեան բոլոր զինուորական ուժերը այնպէս, որ ան լաւագոյն պարագային պիտի ըլլայ դրեթէ անպաշտպան վիճակի մէջ ձգել Կովկասը։

Այդ է պատճառը, որ Խորհրդային կառավարութիւնը այժմէն իսկ գաղտնի համաձայնութիւն ունի կնքած Թուրքիոյ հետ, որպէսզի վերջինս ստանձնէ Կովկասի սահմանի «պաշտպանութիւնը» այն պարագային, երբ Խորհրդային Միութիւնը պատերազմ ունենայ Եւրոպայի եւ Հեռաւոր Արեւելքի մէջ ու հարկադրուած ըլլայ իր կովկասեան զօրքերն ալ տանիլ դէպի այդ մեծ ճակատները։

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մատրիտ ռմբակոծուած

Ծայր աստիճան կատաղութեամբ կը շարունակուին կռիւները Մատրիտի հարաւային թաղամասերուն մէջ։ Ապստամբները կանգնած են Մանզանարէս գետին եզերքը։ Կառավարական ուժերը քանդած են կամուրջները։ Գետը ներկայիս հազիւ 75 սանթիմեթր խորութիւն ունի, եւ ապստամբներուն համար դժուար պիտի չըլլար անցնիլ ջուրէն՝ եթէ գետին եզերքները ամրացուած չըլլային քարէ բարձր պատնէշով։ Այս կացութեան առջեւ, ապստամբները որոշեցին կատարել շրջանցիկ շարժում մը,— զօրասիւն մը փորձեց յարձակիլ եւ մայրաքաղաքին վերի թաղերը մտնել հիւսիս-արեւմտեան կողմէն, ուր գետ չկայ։ Սակայն կը թուի թէ հանրապետականները, առաջուընէ կռահելով այդ սադմանիքը, արեւմտեան ճակատին վրայ զետեղած էին իրենց գլխաւոր ուժերը։ Այսպէս կատաղի կռիւ մը տեղի ունեցաւ արեւմուտքէն, ուր դէմ առ դէմ եկան երկու թշնամի բանակները։ Հանրապետականները 25.000 հոգի կը հաշուէին իրենց ուժը այս ճակատին վրայ։ Այստեղ դիրք բռնած էր նաեւ կոմունիստ կիներու վաշտ մը։ Կիները, որոնք «կը կռուէին ատամանայի պէս », ուժեղ դիմադրութիւն մը ցոյց տուին՝ բազմաթիւ զոհեր տալով հանդերձ։

Միւս կողմէ, ապստամբ օդանաւերը հանգիստ չեն տար մայրաքաղաքին պաշտպաններուն։ Ցածէն թռչելով, ռմբակոծեցին Մատրիտի գլխաւոր պողոտաները, մասնաւորապէս Փուէրթա տէլ Սոլի վրայ՝ Արեւելեան Սրճարանը։ Իսկ հրետանին անընդհատ կրակ կը տեղայ պաշտօնական հաստատութեանց վրայ,— պատերազմական եւ արտաքին նախարարութեանց շէնքերը, որոնք կը գտնուին քաղաքին կեդրոնը։ Բնակչութիւնը ահուսարսափի մատնուած՝ տագնապալի վայրկեաններ կ'անցընէ, մանաւանդ որ երբեմն հրդեհ կը ծագի այս կամ այն թաղին մէջ, իբրեւ հետեւանք ինկած ռումբերուն։ Ապստամբները, կատաղի կռիւէ մը վերջ, գրաւեցին հիւսիսային կայարանը, սակայն չկրցան յառաջանալ այն պատճառով որ, ինչպէս կը պնդէ Զօր. Ֆրանքոյի մէկ զեկոյցը, կառավարական ուժերը հեղձուցիչ կազ գործածեցին եւ տուներու վերի յարկերէն եռացած ջուր եւ իւղ թափեցին ապստամբ ուժերուն վրայ։

Վերջին պահուն հասած զեկոյց մը կը հաղորդէ թէ մաւրիտանական երեք ջոկատներ եւ օտար լեգէոնի մէկ ջոկատ անցան Մանզանարէս գետը։

Այս ձեւով պատերազմը տեղի կ'ունենայ մայրաքաղաքին մէջ։ Հանրապետականներու պաշտպանութիւնը շատ լաւ կազմակերպուած է, ռազմիկներուն քաջութիւնը՝ ամէն գովասանքէ վեր։

Ապստամբները մինչ կը կռուէին փորձելով յառաջանալ դէպի մայրաքաղաքին սիրտը, արուարձաններուն մէջ կը շարունակուի մաքրագործումը։ Այդ կռիւներուն ընթացքին էր, որ ապստամբ յառաջապահներու զօրասիւնին հրամանատարը, գնդ. Քասթէժոն, վիրաւորուեցաւ եւ փոխադրուեցաւ հիւանդանոց։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԴՐՕՇ

ՊԵՐԼԻՆԻ ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԴԵՍՊԱՆԱՏԱՆ ՎՐԱՅ

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ ազգ. դրօշ պարզուեցաւ սպանիական դեսպանատան վրայ

Երէկ յանձնարարութիւնը պայթեցաւ, Պերլինի սպանիական դեսպանը, Ակրամոնթէ հրաժարեցաւ իր պաշտօնէն։ Անոր հետեւեցան դեսպանատան բոլոր պաշտօնեաները։ Մատրիտի կառավարութեան հրահանգով, դեսպանատան գործերու անօրէնութիւնը յանձնուեցաւ առաջ քարտուղարին։ Սակայն, անցեալ շաբաթ, քարտուղարը յանկարծակի լքեց դեսպանատունը եւ հեռացաւ, բանալիները թողլով իր ինքնաշարժի մեքենավարին քով։

Հրաժարեալ դեսպանը, Ակրամոնթէ, այն առեն վերստանձնեց իր պաշտօնը, այս անգամ ներկայանալով իբրեւ դեսպանը Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան, եւ հրամայեց դեսպանատան վրայ կանգնել ազգ. դրօշը՝ վար առնել տալով հանրապետական դրօշը։

Այս առթիւ ցոյց մը կատարուեցաւ դեսպանատան առջեւ։ Պերլինի սպանիական գաղութը հաւաքուեցաւ դեսպանատան առջեւ, ողջունեց ազգ. դրօշը կեցցէ Սպանիան աղաղակելով

Եթէ նոյնիսկ ուզենք կասկածի ենթարկել գոյութիւնը նման գաղտնի համաձայնութեան մը, որու մասին տեղեկութիւնները եկած են բաւականին արժանահաւատ աղբիւրներէ, դարձեալ կը մնայ այն աղաղակող եւ մեծապէս մտահոգիչ իրողութիւնը, որ Խորհրդային կառավարութիւնը պատերազմի մը պարագային դատապարտուած է ցարականէն ալ աւելի ծանր վիճակի մը մատնուելու եւ պէտք պիտի ունենայ պաշտպանելու ոչ միայն իր եւրոպական սահմանը, այլեւ իր ընդարձակածաւալ Սիբերիոյ սահմանը։ Իսկ ասիկա կը նշանակէ, թէ ան հարկադրուած պիտի ըլլայ Կովկասի սահմանը բաց ձգել՝ վստահելով զայն իր բարեկամ Թուրքիոյ։

Մի՞թէ պէտք կայ բացատրելու, որ այդպիսի պարագայի մը տակ հայ ժողովուրդը պարտաւորուած պիտի ըլլայ ապաւինիլ իր սեփական ուժերուն միայն, ինչպէս որ պարտաւորուած եղաւ 1918ին, երբ ռուսական զօրքերը լքեցին Կովկասը։

×

Ասիկա, դժբախտաբար, երազանք չէ, այլ դառն իրականութեան մը ճանաչումը միայն։ Երազանքի մէջ եղողները մեր խելացիներն են, որոնք իրենց ամբողջ յոյսը դնելով «երեք միլիոն հոգինոց» Խորհրդային բանակին վրայ՝ կ'ուզեն արհամարհել հայ ժողովուրդի սեփական համեստ ուժերը։ Իսկ դառն իրականութիւնը տեսնողը եւ անոր համաձայն ալ շարժողը մենք ենք՝ ոչ-իմաստուններս, անխոհեմներս, որ, գիտնալով որ Խորհրդային օտար հզօր ուժը վտանգի պահուն կրնայ մեր ժողովուրդը կրկին մինակ ու անպաշտպան ձգել, ինչպէս որ ձգեց ցարականը, կ'ուզենք այժմէն իսկ պատրաստուիլ ազգային ինքնապաշտպանութեան համար մեր սեփական համեստ ուժերով։

(Խմբագրական ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ)

«ՅԱՌԱՋ»ի յաջորդ թիւը լոյս կը տեսնէ Ուրբաթ օր, Զինադադարի տօնին առթիւ։

ԹՈՒՐՔ ԱԶԳԸ ՈՏՔԻ

ԱՆՑԵԱԼԻ ԵՒ ԻՍՔԷՆՏԷՐՈՒՆԻ ՄԱՍԻՆ

Թուրք երեսփոխան ու նախկին դատական գործավար Մահմուտ Էսատ Պոզքուրթ Սոն Փոսթայի մէջ կը գրէ այս վերնագրով.—

Աթաթիւրք իր վերջին ճառին մէջ հազիւ սկսած էր արտասանել Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի վերաբերեալ խօսքերը, երբ փոթորկալից ծափեր թնդացին Ազգ. Ժողովին մէջ։

Աթաթիւրք կեցաւ, կեցաւ հայրենիքին առջեւ. Ծափերը հեղեղի նման յորդեցան։ Աթաթիւրք արօրէ ձայնով մը կրկնեց նոյն խօսքը, որոնք թնդացուցին ժողովին կամարները եւ արձագանգեցին մինչեւ Անտիոք եւ Իսքէնտէրուն։ Թրքական ժողովը կը յուզուէր ծափերու ջրվէժներուն տակ։

Թրքական ժողովը չկրցաւ համբերել, ոտքի ելաւ, եւ ջրհեղեղ դարձաւ ջրվէժը

Կարծես կ'աշխատէր մարել կարօտով այրող Անտիոքը եւ Իսքէնտէրունը, կարծես կ'աշխատէր մարել իր կրակը։

16 տարիէ ի վեր երեսփոխան եմ եւ ներկայ չեմ եղած այս տեսակ յուզումնալից տեսարանի մը։ Եւ թերեւս ներկայ չըլլամ ասկէ վերջ։

Մեր ազգային բանաստեղծ Մէհմէտ Էմին կ'ըսէ. «Եթէ մեղու մը խայթէ աշխարհի միւս ծայրը գտնուած Թուրք մը, մենք հոս կը կրենք ցաւը» Ո՜րքան ճիշդ։

Սիրելի արենակիցներ, որ կ'ապրիք թրքական սիրելի հողերու վրայ եւ կը տոչորիք մայր հայրենիքին միանալու կրակով, մենք ալ կը տաչորինք ձեր կարօտով, եւ կը կրենք ձեր ցաւը։

Անտ. ․ք ․ Իսքէնտէրուն, ոչ մէկ ձեռք կրնայ ձեզ բաժնել մեզմէ։ Ոչ ոք պիտի կարենայ փոխել պատմութեան գնացքը։ Դուք մերն էք, մենք՝ ձեր, բոլորս մէկ մարմին։

Ազգային տեսակէտով իրաւացի ենք։ Դաշնագրերու տեսակէտով՝ իրաւացի ենք։ Միջազգային իրաւունքը մեզի հետ է։

Այն ատե՞ն։ Բոլոր ասոնք պիտի լուծուի՞ն։

Անշուշտ՝ երբ ժամը հնչէ ․․․։

ԱՐԻՒՆՈՏ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Բացառիկ վիճակ հռչակուեցաւ

Տրիպոլիէն կը հեռագրեն թէ Լիբանանի կառավարութիւնը բացառիկ վիճակ հռչակած է Տրիպոլիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք կարգ մը խռովութեանց, որոնց ընթացքին՝ երեք հոգի մեռած, 12 հոգի վիրաւորուած։ Ցուցարարները իսլամներ են, որոնք կը պահանջեն միացնել Լիբանանը եւ Սուրիան։ Ցոյցերը կը շարունակուին։ Ֆրանսական մարզպանին եւ Փարիզ արտաքին նախարարութեան ղրկուած են բողոքագիրներ, որոնք ցոյց կուտան թէ ո՛ր աստիճան ջղայնութիւն ստեղծուած է։

Կացութիւնը ծանրացած է նաեւ Դամասկոսի մէջ։ Պէյրութ - Դամասկոս երկաթուղին յարձակում կրեց եւ թալլուեցաւ զինեալ հրոսախումբի մը կողմէ։

*** Գործի՛ վրայ են նաեւ մեր կարմիր ներկուած ուռանկնները, որոնք լծուած են փոխադրելու Մոսկուայի խառնակարարական անհատնում հրահանգները։

25 հոկտեմբերի թուակիր թռուցիկով մը, «Սուրիոյ կոմունիստ կուսակցութեան Պէյրութի հայկական ենթակոմիտէն» տեղեկացնելէ վերջ թէ սկսած են բանակցութիւններ դաշնագիր մը ստորագրելու համար Ֆրանսայի ու Լիբանանի միջեւ, կ'աւելցնէ թէ ցոյցեր պիտի կատարուին այդ առթիւ։ Ցոյցեր՝ պահանջելու համար որ անջատ մնայ Լիբանան։ Հակացոյցեր՝ պահանջելու համար որ Լիբանան միացուի Սուրիոյ։ Եւ յետոյ խրատէ մը վերջ, «ժամանակցիլ որ եւ է համայնքի դէմ թշնամական բնոյթ ունեցող ցոյցի եւ շարժումի », յանկարծ այս սինլքորները վկայութիւն կուտան զզուելի ամբաստանութեան մը.— «Ֆրանսացի, արաբ եւ հայ ֆաշիստները (Ճերմակ Տաշնակցականներ), որոնց կ'աջակցի հասարակական չարիքի կարգին անցած Դաշնակցութիւնը), որոնք պատճառ դարձան Հալէպի տխուր դէպքերուն, կ'աշխատին նոյն զզուելի ոճրագործութիւնը կրկնել նաեւ հոս »։

ՊՂՑԻՆԻ ՃԱՌԸ

Լոնտոնի մէջ, հացկերոյթի մը ընթացքին, ուր կը գտնուէր նաեւ գնդ. Պէք (Լեհաստանի արտաքին նախարարը), Իտըն յաճախ պարզեց ի պատիւ դիւանագիտական մարմնոյն եւ ողջունելով Լեհաստանի նախարարը։ Ցետոյ խօսք առաւ վարչապետ Պոլտուին, որ նախ ընդհ. ակնարկ մը նետեց անցնող տարեշրջանին վրայ, հաստատեց թէ վստահութիւնը հետզհետէ ամրապնդուեցաւ երկրին մէջ, ներքին առեւտուրը կենդանացաւ, բայց որպէսզի բոլորովին վերականգնի ներքին առեւտուրը, անհրաժեշտ է որ վերսկսի միջազգային առեւտուրը։ Այնուհետեւ Պոլտուին իր ուրախութիւնը յայտնեց, որանգլիօ-իտալական առեւտրական դաշնագիրը որոշ բարեխառնութիւն ստեղծեց երկու երկիրներու յարաբերութեանց մէջ, ինչ որ առիթ մը եղաւ իրեն հաւաստելու թէ անգլօ-իտալական շահերը երբեք հակառակ չեն իրարու՝ Միջերկրականի մէջ։

Գալով Սպանիոյ դէպքերուն, անգլիական կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է պահպանելու համար իր հպատակներուն կեանքը, շարունակելով հանդերձ չէզոք մնալ այդ դժբախտ երկրին ներքին գործերուն մէջ։

Ցոյց յայտնեց, որ շուտով կը գումարուի Հինգերու խորհրդաժողովը, փոխարինելու համար Լոքարնոն, որպէսզի ընդհ. համաձայնութեամբ մը կարգադրուին Եւրոպայի առկախ վէճերը եւ վերջ տրուի պատերազմի սպառնալիքին։ Պոլտուին, ընդհանուրին ծափահարութիւններուն մէջ, յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը ամէն բան պիտի փորձէ որպէսզի փարատի նոր պատերազմի մը վտանգը, առանց հանդերձ, Անգլիա նախ եւ առաջ կը մտածէ իր ապահովութեան մասին, իր սեփական միջոցներով,

Ի վերջոյ կանգ առաւ պատերազմի սպառնալիքին պատճառներուն վրայ,— երկու հակամարտ վարդապետութեանց յաւակնութիւնները, որոնք կը յիշեցնեն Միջին Դարու կրօնական պատերազմները Եւրոպայի մէջ։

Մեր երկրին մէջ, աւելցուց, թող պիտի չտրուի որ մէկ կամ միւս վարդապետութիւնը զայ տիրել հրապարակին։ Կարծիքի ազատութիւնը մեր կեան-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՆՈՐ ԽՄԲՈՒՄՆԵՐ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Եուկոսլաւիոյ վարչապետ եւ արտաքին նախարար Սթոյատինովիչի Էնկիւրի եւ Սոֆիա այցելութիւնը կուգայ հաստատելու թէ նոր խմբումներ տեղի կ'ունենան Պալքաններու մէջ:

Մեծ Պատերազմին առաջ բերած ցնցումը այնքան ուժգին եղաւ, որ աշխարհ դեռ չէ գտած իր հաւասարակշռութիւնը: Մէկ օրէն միւսը դէպքերը կը գահավիժին անօգտակ ձեւով, այն աստիճան որ մարգարէներն իսկ անկարող պիտի ըլլային գուշակել վաղուան պատահելիքները, եթէ անոնք մեր դարուն ապրէին.

Պալքաններու քաղաքական դասաւորումը այսօր այն չէ ինչ որ էր 7—8 տարի առաջ, երբ Յունաստան եւ Թուրքիա վէճի մէջ էին տակաւին, Պուլկարիա անհաշտ էր բոլորին հետ, Եուկոսլաւիա բարեկամ էր Յունաստանի հետ եւ չէզոք՝ Թուրքիոյ հանդէպ.

Իտալիան էր, որ առաջին անգամ նախաձեռնող եղաւ Պալքանեան պետութեանց միութիւն մը ստեղծելու՝ զայն իր հովանաւորութեան տակ առնելու մտադրութեամբ: Կերպով մը նախկին աւստրօ-հունգար կայսրութեան դերը կ'ուզէր ստանձնել Պալքաններու մէջ:

Այս ծրագրին իրագործման համար էր, որ Իտալիոյ այն ատենի արտաքին գործերու նախարար Կրանտի մնաց Էնկիւրի եւ ճամբու մը Յունաստանի ու Թուրքիան: Ինքն էր որ մինչեւ Էնկիւրի գրեց Վենիզելոսը՝ ալ ջատագովելու համար Մուսթաֆա Քէմալի հետ: Հելլէնօ-թուրք բարեկամութիւնը աւելի ամրապնդուեցաւ Վենիզելոսի յաջորդներուն օրով — եւ կը տեւէ մինչեւ այսօր.

Իտալիա յաջողած է այն ատեն իր հովանաւորութեան տակ կազմել խմբակցութիւն մը՝ որուն մասը կը կազմէին Հունգարիա, Ալպանիա, Յունաստան, Պուլկարիա եւ Թուրքիա: Այս խմբակցութենէն դուրս կը մնային Եուկոսլաւիա եւ Ռումանիա, երկուքն ալ անդամ Փոքր Համաձայնութեան, ենթակայ Ֆրանսական ազդեցութեան:

Երկար չտեւեց Իտալիոյ այս յաջողութիւնը:

Ֆրանսա որ գերմանական ճակատին վրայ աւելի կարեւոր գործերով զբաղած էր, շատ յանդուգն ուշքերը դարձուց դէպի Պալքանները եւ կարեւոր յեղաշրջում մը առաջ բերաւ այդ ճակատին վրայ, ստեղծելով Պալքանեան Համաձայնութիւնը՝ Եուկոսլաւիոյ, Ռումանիոյ, Յունաստանի եւ Թուրքիոյ մասնակցութեամբ, իբրեւ յաւելուած եւ օժանդակ խմբակցութիւն մը Փոքր Համաձայնութեան (Չեխոսլովաքիա, Եուկոսլաւիա եւ Ռումանիա), որ արդէն Ֆրանսական ստեղծագործութիւն էր:

Փոքր Համաձայնութիւն եւ Պալքանեան Համաձայնութիւն ցարդ ձեռք ձեռքի կը քալէին եւ քաղաքական բոլոր խնդիրներու մէջ մէկ ճակատ կը ներկայացնէին: Թուրքիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ զինակցութիւնը 1934ին աւելի եւս ամրապնդեց այս երկու խմբակցութեանց փոխադարձ կապը.

Միայն Պուլկարիան դուրս մնացած էր Պալքանեան Համաձայնութենէն. Պուլկարիան այն երկիրն է, որ Մեծ Պատերազմէն դուրս եկաւ բոլորովին անդամահատուած եւ այսօր հողային պահանջներ ունի իր չորս հարեւաններէն (Թուրքիա, Յունաստան, Եուկոսլաւիա եւ Ռումանիա): Այս պայմաններուն տակ անիկա չէր կրնար մասնակցիլ Պալքանեան Համաձայնութեան, որուն անդամները կողմնակից ըլլալով ներկայ վիճակի պահպանման, յանձնառու կ'ըլլան փոխադարձաբար պաշտպանելու իրարու սահմանները:

Սթոյատինովիչի համոզումով մասնաւորապէս Սոֆիայի մէջ անոր ունեցած տեսակցութիւնները Պօրիս թագաւորին եւ վարչապետ Քէօսէիվանովի հետ՝ ցոյց կուտան թէ բան մը փոխուելու վրայ է այս ճակատին վրայ: Թէ ինչ գնով, այդ որոշ չէ դեռ: Լուրի մը համաձայն, Ռումանիա եւ Յունաստան կը մերժեն որ եւ է հողային զիջում ընել Պուլկարիոյ, անոր մասնակցութիւնը ապահովելու համար Պալքանեան Համաձայնութեան: Ուրեմն Եուկոսլաւիա եւ Թուրքիա պատրաստ են նման զիջում մը ընելու. այդ մասին լռութիւն կը պահուի: Սա ստոյգ է միայն որ Պուլկարիա եւ Եուկոսլաւիա այս օրերս սերտ մերձեցում մը ունեցան եւ թէ Թուրքիան տեղեակ է ու թերեւս նաեւ մասնակից այս նոր կացութեան:

Թուրքիա եւ Եուկոսլաւիա զինակցած էին երկու միւսներուն դէմ՝ Պուլկարիա եւ Իտալիա. Այժմ Պուլկարիոյ հետ կը բարեկամանան: Միւս կողմէ Մուսոլինի Միլանի իր պատմական ճառին մէջ սիրալիր խօսքեր ըրաւ Եուկոսլաւիոյ մասին: Ուրեմն Եուկոսլաւիա կը բարեկամանայ նաեւ Իտալիոյ հետ: Իսկ Թուրքիա՞ ...

Փոքր Համաձայնութիւնը հաստատ կը մնայ իր դիրքերուն վրայ. Ռումանիոյ թագաւոր Կարոլ, Ռումանիոյ վարչապետին Պելկրատ այցելութիւններէն վերջ, այս խմբակցութեան Ֆրանսասիրական քաղաքականութիւնը կը մնայ նոյնը: Բայց երեւոյթին խաբուսիկ մերձեցումը ոչ մէկ կերպով խախտեց դիրքերը այս ճակատին վրայ: Ընդհակառակն Կեդրոնական Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ այս երկու մեծ պետութեան հաւանական ոտնձգութեանց դէմ՝ փոքրերը աւելի սերտիւ իրարու կը փարին եւ կ'ամրապնդեն իրենց դիրքերը.

Մուսոլինիի յայտարարութիւնը Հունգարիոյ հողային պահանջներուն մասին, այդ ամրապնդումին կարեւոր ազդակներէն մէկն է:

Քանի մը օր առաջ Պուքրէշի մէջ բացուեցաւ Պալքանեան Համաձայնութեան սպայակոյտերու պետերուն խորհրդաժողովը: Արդարութեան մօտալուտ խախտումի մը հաւանականութեան մասին է, որ իրարու մօտ բերած է այս սպարապետները՝ իրենց խորհրդակցութիւններով: Անոնց խորհրդակցութիւնը շատ կարեւոր է մանաւանդ այս պահուն, երբ փոթորիկը կը սպառնայ պայթիլ:

Միջերկրականը ժամանակէ մը ի վեր արեւմտեան մեծ պետութեանց մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ դարձած է. Անգլիոյ թագաւորին Պոլիս եւ Պալքանեան մայրաքաղաքները այցելութիւնը խիստ յատկանշական երեւոյթ էր: Նմանապէս անցած [illegible], ուր մէջ անկասկած անգլիական մասը կարեւոր դեր մը կը խաղայ:

Գալով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, անականկալ իրենց նոր համաձայնութեամբ մէկ կողմէ կեդր. Եւրոպայի եւ Պալքաններու, միւս կողմէ Միջերկրականի մէջ գործունէութեան նոր շրջան մը պիտի սկսին:

Պալքաններու մէջ նշմարուած նոր խմբումները անկասկած արձագանգն են Անգլիոյ թագաւորին այցելութեան, եւ իտալա-գերման համաձայնութեան առնչուած քաղաքական նոր կացութեան:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԵՐԷՑ ԷՌՆՍՏ ԼՈ՛ՄԱՆ

Յարգանքի եւ երախտագիտութեան պարտք մըն է որ կ'ուզեմ կատարել, խօսելով գերման այս հոգեւորականին կեանքին եւ գործին մասին: Որ հայը չի գիտեր գերման բարենպատակ հաստատութիւններու գործունէութիւնը, մանաւանդ քաղաքական վերիվայրումներու ատեն, Թուրքիոյ ներքին գաւառներուն մէջ: Ի՞նչքան հայ փոքրեր փրկուած են խնամատարութիւնը գերման ուսուցիչներու եւ խնամակալուհիներու, որոնք իրենք զիրենք տրամադրած են բարի գործերու: Ահա այդ գործունէութեան առաջամարտիկներէն մէկն է եղած Երէց Լոման, որ ոչ միայն հոգեւորական էր, այլ եւ գործիչ: Ըլլալով առաջիններէն՝ որոնց լսելի եղաւ հայկական տառապանքը Գերմանիոյ մէջ, ինքն է եղած հիմնադիրը Ֆրանքֆուրթ Ամ Մայնի Միսիոնին, որ կը կոչուի Deutscher Hulfsbund fur christliches Liebeswerk im Orient, հիմնուած 1896ին: Զօրա, անդամ ճամբորդած է Հայաստան եւ Միջագետք, տեղւոյն վրայ ծանօթանալու համար աշխատանքներուն: Ամէնուն ծանօթ են Մէզրէի (Խարբերդ) հինգ որբանոցները իրենց 700 աշակերտներով եւ ուսուցչանոցով Զէյթունի (Կ. Պոլիս) որբանոցը, Մարաշի, Այնթապի եւ Վանի ու այլ տեղերու հիմնարկութիւնները: Հաբուննէի որբանոցին խնամակալուհի Աննա Ֆոն Դորբեկերի (վախճանած) մէկ գրութիւնը՝ որբերու Կիպրոս փոխադրուելուն եւ վերջնապէս անոնցմէ բաժնուելուն մասին գրուած, ցոյց կու տայ խորունկ սէրը բարեգործութեան եւ զոհողութեան. — «Դուք սիրելի տղաքներ, ձեր կղզին վրայ, կը յիշէ՞ք դեռ երբ ծնունդի խնճոյքին իրենց Գերմանիայէն նուէրներ կուգային եւ կը բաժնուէին. այո՛ կը յիշէք եւ դեռ պիտի յիշէք մինչեւ որ դուք ալ ձեր տղոցը պատմէք այդ ամէնը. մէկ բան կը մնայ անփոփոխելի եւ երբեք չի կորսուիր, ինչ որ սիրով գործեցիք»:

Երէց Է. Լոման ծնած է 21 դեկտ. 1860ին, Կլեվից: Եւ մեռած՝ 18 ապրիլ 1936ին, Բրիւքրն:

Բազմաթիւ են եղած Երէց Լոմանի հիմնարկութիւնները նաեւ Գերմանիոյ, Զուիցերիոյ եւ Հոլանդայի մէջ. [illegible] իր շատ մը մասերով եւ մասամբ Uehtenlakenի միաբանութիւնը, ուր երբեմն յաճախած են Հայեր ալ, վերջապէս «Հարաւ-Ելեալ» միսիոնը Katowitzի իր ուսուցչանոցով ծանօթ:

Իր հրատարակութիւնները կը սկսին 1890 թուականէն պարբերաթերթերու եւ գրքերու միջոցաւ, ինչպէս Licht und Leben, Der Freiwillige, Auf der warte, Sonnen-Aufgang իբրեւ պարբերաթերթեր, զորս ինք հիմնած է եւ որոնք կը շարունակուին յաջորդներու կողմէ: Nur ein Leben գիրքը ինքնակենսագրութիւնն է բազմավաստակ այս հոգեւորականին: «1896—1921, քսանըհինգ տարուան գործունէութեան յոբելեանի առթիւ հրատարակուած գրքին մէջ կան բազմաթիւ շահեկան արձանագրութիւններ այդ շրջանին մասին, բայց թողունք որ ինքը խօսի իր յառաջաբան յօդուածով: «Միա՞լ մըն էր. բարի նպատակով բայց անխոհեմ ցնո՞րք մըն էր որ 25 տարի առաջ՝ ժամանակ, ուժ, դրամ եւ կեանք տրամադրեցինք օգնելու համար Թուրքերու կողմէ մահուան դատապարտուած հայ ժողովուրդին: Ոչ ոք կրնար գուշակել թէ ինչ ներքին պայքարներ պիտի պատճառէր ինծի այդ գործը: Ֆրանքֆուրթի մէջ ամբողջովին կլանուած էի պաշտօնովս երբ երեց Բերնաւ մօտէս չէր անցներ ուրիշ բանով մըն ալ բեռնաւորուիլ եւ պիտի մեր մէջի որ եւ է ծրագիր մարդասիրական հիմնարկութեան: Այդ ատեններ ինծի հասան Հայաստանի արիւնհեղութեան լուրերը. Գերմանիոյ մէջ գրեթէ ոչ ոք գիտէր ատոնք: Լաւ կը բանէր Պոլսոյ ժամուլին ազդեցութիւնը: Երբ առաջին տեղեկագիրները առացայ, դիմեցի աղքին անդին այլ ցեցիկ մարդոց, գերման քրիստոնէական հաստատութեանց, որոնք արեւելքի հետ յարաբերութիւն ունէին, թէ որ եւ է մէկը չէ՞ր ուզեր արդեօք օժանդակութիւն մը կազմակերպել:

Ամէն տեղ մերժուեցայ. «Վերջէն չէք փափաքուեր այդ տեսակ գործունէութիւն մը: ... Քաղաքագիտութիւնը միայն տնտեսական շահերու նպատակով կ'առաջնորդուէր. այդ միտքը մարմնացուած էր Պաղտատի գծին ծրագրով, ինքնին ամբողջապէս սխալ շահագիտութիւն մը, նոյն իսկ մեծ սուտ մըն էր, որով անոնք միշտ իրենք զիրենք եւ ուրիշները կը խաբէին, թէ այդ երկաթուղին շնորհիւ արժէքաւոր հում նիւթեր Գերմանիա պիտի ներածուին: Մարդիկ լռութեամբ կ'անցնէին այն իրողութեան վրայէն թէ Միջագետքի մէջ միայն 20—30,000 ք. քիլ. մշակելի հող կար, որուն ամէն մէկ քառ. քիլ. վրայ կը բնակէր մէկ հոգի: Ուրեմն բոլորովին անյոյս բան մը. իսկ այս ցնորքին կը զոհուէր ամէն բան: Ի՞նչքան յարաբերութիւններ Թուրքիոյ հետ, մանաւանդ Թշնամի բլին» զայն, մէկ կողմ նետուեցին՝ ամէն բարոյական սկզբունք, մեղսակցելով Ալպերի, Համիդի եւ Էնվէր փաշայի պէս չարագործներու հետ»:

Այստեղ պիտի ընդհատեմ՝ Թարգմանութիւնը չարաչար չափազանցելու համար օրաթերթի սիւնակները, բայց այսքանն ալ բաւական է ցոյց տալու համար որ Երէց Լոման հաւատաւոր մըն էր եւ մնաց յառաջ գործել, այլ եւ կանգ առնել չէր գիտեր խոչընդոտներու առջեւ: Ինչքան մեծ պիտի ըլլար արդիւնքը իր եւ իր ընկերակիցներու կամ գաղափարակիցներու աշխատանքին, եթէ այս բարեգործական հաստատութիւններուն հետ գործէին նաեւ Գերմանիոյ պաշտօնական օրկանները: Գերմանիա ինչքան աւելի պիտի շահէր եթէ ուժգնօրէն արգիլէր այն անմարդկային տարագրերն ու ջարդերը 1915ի, երբ ոչ մէկ ուրիշ երկիր ի վիճակի էր անմիջականօրէն ազդելու «Ժէօն Թիւրքերու» ջարդարար շարժումներուն դէմ: Եւ սակայն հայ ժողովուրդը երախտագիտութեամբ կը յիշէ այն ամէն հաստատութիւններն ու անձնաւորութիւնները, որոնք իրենց կարելին ըրին մեղմելու համար իր տառապանքը եւ ահա այդ անձնաւորութիւններու կարգին իր յարգելի տեղը կը գրաւէ Երէց Լոմանը եւ այս տողերս՝ Թող պսակ մը կազմեն իր գամբանին վրայ

**

Ինչո՞ւ կը մտածեն մեր եղբայրները

ՀԻՒՍԻՍԸ ԵՒ ՀԱՐԱՒԸ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Կովկաս, Անդրկովկասեան տարագիրներու մէկ հատուածին բերանը, իր հոկտեմբերի թիւով (թիւ 10), կը հրատարակէ «Հիւսիս եւ Հարաւ» խորագրով յօդուած մը, Շալիա Կաբուլմաձէի ստորագրութեամբ, ուր կը տեսնուի թէ ի՛նչ կը մտածեն այդ հարեւանները մեզ ալ շահագրգռող հարցի մը, ինչպէս եւ Հայերուս մասին. —

«Ոչ մէկ աշխարհակալ, ոչ մէկ արտաքին ուժ, որ մտած էր մեր երկիրը, եւ անոնց թիւը քիչ չէ եղած, մեր կեանքի մէջ չէ մտցուցած այնքան քայքայիչ տարրեր եւ ապազգայնացման նպատակով մանրէներ, մեզ ոչնչացնելու միջոցներ, որքան հիւսիսը.

Լէնին լաւ գիտէր ուժը այդ մանրէներուն, հիւսիսի կողմէ մեզի ժառանգութիւն ձգուած: Գիտէր նաեւ թէ ինչ ընել անհրաժեշտ էր կենդանի պահելու համար անոնց թոյնը մեր ազգային օրկանիզմին մէջ:

Ո՞րտեղէն առաջ եկաւ ձգտումը ժողովրդավար Կովկասին՝ կապուելու Մոսկուային, Թիֆլիսէ՞ն թէ Մոսկուայէն, որո՞ւն կը պատկանի առաջնութիւնը, կամ ի՞նչ ձեւով կը մտնէ այդ պատմութեան մէջ, մենք չենք գիտեր. Ճիշդ է թէ մենք ականատես ենք այն գործունէութեան, որ կը փորձուի միաժամանակ մեր տոհմին մէջ՝ Կովկաս եւ հոս՝ տարագրութեան մէջ: «Հայ-վրացական Միութիւն» ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ մէկ փաստը արտայայտութեան այդ տեսութեան: Չէ՞ որ յեղափոխութեան սկիզբը փորձ եղաւ Կովկասի այդ մահմետական տարրը կասկածելի յայտարարել յեղափոխական եւ ընկերվարական հաւատարմութեան տեսակէտէն եւ այդ հիմունքով արգիլել անոնց մասնակցութիւնը այն կամքով ներու մէջ, որոնք կը ղեկավարէին այդ ժամանակ Կովկասի ճակատագիրը: Այն ատեն այդ աշխատանքը կը կատարէին Թուրանեան սոցիալ-դեմոկրատ կուսակցութեան անդամները յանուն սոցիալական յեղափոխութեան եւ ինքնիշխանութեան, ներկայիս ասոնք կ'ընեն իբրեւ թէ ոչ ռուսական կուսակցութիւններ: Յանուն ինչի կ'ընեն այդ, չէ՞ որ իր լուծումով այդ խնդիրը, մեր ժողովուրդներու ներկայ ինքնապահպանութեան եւ միասնութեան տեսակէտէն, գործնական արժէք չի ներկայացներ:

Հիւսիսի խնդիրը իր ամբողջութեան մէջ այնքան յստակ եւ խոր նստած է մեր ցանկութեանց մտքին մէջ, որ մթագնել այդ գիտակցութիւնը եւ մեղմել համերաշխութեան ոգին վրաց ժողովրդի եւ մահմետական հարեւաններուն հետ, ոչ ոք կը յաջողի:

Ոչ քրիստոնեաները, ոչ ժողովրդավարութիւնները եւ ո՛չ ալ ու եւ է գաղափար ի վիճակի պիտի ըլլան չէզոքացնելու այն միակ մօտէն, որ անըմբռնելի կերպով կը ղեկավարէ անոր կամքը: Ան չի կրնար մոռնալ մահացու վտանգը, որ կը ներկայացնէ հիւսիսը մեր ազգային գոյութեան եւ անկէ միանգամ ընդ միշտ ազատագրուելու ցանկութեան համար: Ի հարկէ մեր ժողովուրդը չի մոռնար եւ հարաւը աչքէ չի վրիպեցներ [illegible]:

Ան չի կրնար անտեսել անցնիլ կարգ մը իրական կարեւոր երեւոյթներ: Հարաւը ներկայիս կը գտնուի նոր դիրքերու վրայ, այս պարագան գործեց եւ հիւանդագին կերպով կը զգայ Հայաստանը. [illegible] եւ անսովոր են նոր յարաբերութիւնները, որ գոյութիւն ունին հիւսիսի եւ հարաւի միջեւ. Ի հարկէ այդ բոլորը յայտնի է եւ այդ կը շօշափեն մասնաւորապէս անոնք, որ անմիջականօրէն կը զգան այդ [illegible] ազդեցութիւնը (Ակնարկը Հայերու մասին է), կայն եւ այնպէս ընդհանուր գնահատական ժամանակ մեր եւ հիւսիսի յարաբերութեանց մէջ [illegible]:

Այստեղ ամենամեծ հետաքրքրութիւնը կը ներկայացնէ Հայ ժողովուրդի վերաբերմունքը՝ դէպի ռուսը:

Հիւսիսի դէմ պայքարին մէջ ինչ կերպով ալ տրամադրուած ըլլան հայ տարագիրներու կարգ մը ղեկավար շրջանակները, հայ ժողովուրդը [illegible] վրայ կ'ապրի մեր եւ կովկասեան միւս ժողովուրդներուն հետ:

Այդ աշխարհին մէջ անոր մասնակցութեան աստիճանը, գործունէութիւնը, ազգային վերածնութիւնը որոշ չէ միւս կովկասցիներէն՝ Ազերբէջաններէն, Լեռնցիներէն, Վրացիներէն: Հայ ժողովուրդին դիմադրութիւնը հիւսիսի դէմ չէ դադրած եւ կ'արտայայտուի ապստամբութիւններով մերթ դրացիներու հետ համախոյս, մերթ միայնակ: Այդ երբեմն ընդմշանակեր որ ան հաշտուած է իր վիճակին հետ՝ հիմնուած [illegible] վրայ եւ ազգային այդ նոյն պիտի չխօսի իր դրացիներուն: Անիկա կը խոսուի է, սակայն առաջ մտէք, գաղափարական ինքնապաշտպանութեան բնազդը, թերեւս ռազմագիտական հաշիւներ կամ միասնական կապի գիտակցութիւնը իր դրացիներուն հետ մէկ ընդհանուր ճակատագրի վերաբերեալ, այսօրուան քաղաքականութիւնը եւ գործելակերպը հայ ժողովուրդի, Հայաստանի մէջ, ուղղուած է հիւսիսի դէմ եւ միայն հիւսիսի դէմ եւ այդ խնդրոյն մէջ հայ ժողովուրդը համերաշխ է ամբողջ Կովկասի հետ: Չի ունենք, չունենք գիտենք այսօր ուրիշ թշնամի հիւսիսէն զատ: Այդ է հրամայական կամքը Կովկասի բոլոր ժողովուրդներու որոնք երկաթի եւ պայքարի մէջ կը կերտեն մեր պատմութիւնը: Այդ կամքը պարտաւորիչ պէտք է ըլլայ եւ հոս մեզի համար եւ բոլոր անոնց, որոնք կը՝ պայքարին Կովկասի ամբողջութեան կամ բաղկացուցիչ մասերու ազատութեան համար»:

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Առաւօտեան լուսաբացին, մառախլապատ կտորները զինուորներու օրուան մթնոլորտը կը բաժնէին, երբ յանկարծ բոլորովին անսպասելի կերպով, թնդանօթի ռումբեր սկսան պայթիլ մեր դիրքերուն վրայ. իսկոյն դուրս կը ցատկենք փոսերէն եւ մեր առջեւ կը գտնենք գրահապատը որ կը շարունակէ անխնայ կրակել մեր վրայ. Մէկ վայրկեանի մէջ, մեր ամբողջ ռումբարանը [illegible] վիճակ առաւ եւ [illegible] կազմած, ուժեղ համազարկով մը կը խոյանանք գրահապատին վրայ: Մեր գրոհին առջեւ, գրահապատը օգտուելով իր արագութենէն խոյս տուաւ ու հեռացաւ: Այս առաջին [illegible] ընթացքին, եթէ չեմ սխալիր, ըմբոստները տուին երեք վիրաւոր, իսկ մեր կողմէն ոչ մէկ կորուստ:

Կը շարունակենք յառաջանալ: Սակայն մեր արշաւախմբի նպատակն է գրաւել գրահապատը, առանց վնաս հասցնելու:

Գիշերը [illegible] հետ: Մեր գաղտարարին միացնելով հրետանի մասը եւ Մարտիրոսի ձիաւոր խումբը, կը հրամայէ մեզի գիշերով շարժիլ եւ [illegible] գացիներէն վառուելի ուղեցոյցներ վերցնելով կը յառաջանանք, այն հաշուով որ արշալոյսին գտնուինք Աղին կայարանի մօտ եւ ամէն գնով գրաւենք կայարանը եւ [illegible] Հայաստանի թիկունքը անցած կ'ըլլանք ու երկաթուղին քանդելով կը գերենք զայն:

Իր [illegible] մէջ կը քալենք կարճ-կարճ [illegible], երբեմն խաչաձեւելով երկաթուղին եւ ահա յանկարծ հեռուէն կը լսենք գրահապատի աղմուկը եւ իրեն լուսարձակի շողերը կը՝ լուսաւորեն ամբողջ հողամասը: Զօրամասը գետին կը պառկի իսկոյն, ձիաւորները կ'անցնին փոքր բլուրի մը ետեւ, ու անհամբեր կը սպասենք որ «Վարդան Զօրավարը» դուրս անցնի մեզի եւ կամաւոր կերպով մեր ծուղակի մէջ իյնայ, սակայն ի զուր. կարծես բնազդօրէն կը զգայ վտանգը եւ առանց մօտենալու կը հեռանայ արագութեամբ:

Կը շարունակենք քալել: Մեր ուղեցոյցները յայտը բացուելուն մեզ կը հասցնեն Աղին կայարանին իջնող բլուրի մը վրայ, ուրկէ նկատելի եղաւ իսկոյն գրահապատի վայրաշարժին ծուխը: Հրաման կուտայ Մուրատին մեր մէկ վաշտին հետ, աջ կողմէ յառաջանալով իջնել կայարանի թիկունքը՝ երկաթուղին գրաւելու մտքով, մինչդեռ մենք մեր գտնուած բլուրէն, Մարտիրոսի ձիաւորները գլխաւոր ճանապարհէն, ուղղակի դէպի կայարանը պիտի խուժէինք: Բայց գրահապատը շատ շուտ նկատեց Մուրատի վաշտի շարժումները եւ սկսաւ իսկոյն ռմբակոծել մեր դիրքերը: Սախպուած եղանք յառաջանալ. մեր հրետանին ալ պատասխանէ: Եւ ահա գրահապատին վրայէն, օդի մէջ որոտացին մեր քանի մը ռումբերը ու գրահապատը դարձաւ [illegible] եւ անհետացաւ: Մենք կը մտնենք Աղին, իսկ Մուրատ իր վաշտով երկար շրջան մը ընելով կ'իջնէ երկաթուղին վրայ քանդելու համար:

Մեր յառաջխաղացման հետ միաժամանակ Սասունցի ձիաւորներու խումբը մեր աջ թեւէն — Բաշ-Ապարանի ուղղութեամբ, — կ'ուղղուի Ալեքսանդրապոլի վրայ, սեղմելով այսպէս պաշարման օղակը եւ նեղվիճակի մէջ դնելով Ալեքսանդրապոլի ըմբոստները եւ գրահապատը: Յաջողութեան ամէն յոյս կորսնցուցած, դաւաճանական այս շարժման ղեկավարները բոլորովին ընկճուած, իրենց փախուստի մասին սկսան մտածել: Ցանկալով խուսափիլ եղբայրասպան արիւնհեղութենէ, Ալեքսանդրապոլի ժողովուրդի կողմէ երեք պատգամաւորներ — Լեւոն Սարգիսեան, բժիշկ Մելիքեան եւ երրորդ մը որուն անունը չեմ յիշեր — Աղին եկան խնդրելու մեզմէ որ աւելի չյառաջանանք, քանի որ ժողովուրդը իր հպատակութիւնը կը յայտնէ օրինական իշխանութեան: Սպասեցինք տասի գիրենք մինչեւ որ Սեպուհը հասնէր. Իսկ մինչ այդ գրահապատը մեր ուղղութեամբ յառաջանալով՝ Մուրատի վաշտը կը գտնէ իր դէմ, եւ քաշուելով՝ Սասունցի ձիաւորներուն կը հանդիպի եւ այդպէս անճրկած ու յուսահատ կը ստիպուի անձնատուր ըլլալ:

Սեպուհ Աղին հասնելով, Ալեքսանդրապոլի բանագնացներուն յանձնարարեց որ իսկոյն վերադառնան քաղաք եւ յայտնեն որ Հանրապետական զօրամասը, առանց կռուի կը մտնէ քաղաքը ու խաղաղութիւնը կը վերահաստատէ առանց արիւնհեղութեան:

Նոյն օրը երեկոյեան, արեւը մարը մտնելէ առաջ կը մտնենք Ալեքսանդրապոլ ժողովրդական [illegible] խանդավառութեան մէջ: Քանի մը օր հոն կը մնանք, կ'այցելենք քանի մը գիւղեր եւ շուտով կը վերահաստատուի ամբողջ շրջանին մէջ:

Սակայն Ալեքսանդրապոլի գրաւումով չվերջացաւ մեր գունդի պարտականութիւնը. Մեծամասնական շարժումները միաժամանակ ծագեցան Սարիղամիշ, Ղազախ, Դիլիջան, Նոր-Բայազետ: Սեպուհին յանձնուեցաւ այդ ըմբոստութիւնը զսպելու գործը եւ Սեպուհը շարժումի մէջ դրաւ Յրդ գունդը:

Կարսի եւ Սարիղամիշի դէպքերը շուտ վերջ գտան, սակայն Ղազախի մէջ շատ աւելի երկար եւ վտանգաւոր բնոյթ կրեցին: Այս կռիւներու շուրջ շատ հանգամանօրէն գրած է Յ. Սահակեան եւ հետաքրքիր մանրամասնութիւններ տուած Շահ-Տաղի, Պարա-Գօյունլուի եւ Շամշադինի շուրջ մեր գունդի վարած հերոսական կռիւներուն մասին, ուրտեղ շատ մը թանկագին զոհեր տուինք: Մայիս ամսէն մինչեւ օգոստոսի վերջը ամբողջ չորս ամիս մեր գունդի մէկ երրորդը միշտ ներքին կռիւներու պատնէշին վրայ մնաց եւ շատ սուղ նստաւ:

Այսպէս թէ այնպէս, մեծամասնական այս առաջին ըմբոստութիւնը ամբողջապէս խեղդուեցաւ: Բանակն ու միութիւնը իրենց բարոյական իշխանութեան եւ հեղինակութեան տէր դարձան:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(6) (Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

Սիրելի Արամ.— Կրկնենք.— Կայ քերականական լուծում, կայ տրամաբանական լուծում (analyse logique): Վասչինի արդէն տեսանք նախորդով, համառօտիւ. Այդ մասին տակաւին կան լսելիքներ, բայց յառաջիկային, որպէսզի նեղութիւն չպատճառենք մեր վերծանողներուն, որոնք շատ չոր տեղ նախապէս վարժուած չեն: Միշդ միեւնոյն պատճառով պիտի յետաձգենք նաեւ տրամաբանական լուծումին ստեղծումն ու օրինակը։ — Թոյլ տուր միայն կրկին զիտել տալ, որ օտար դպրոց յաճախող մերայնոց երկսեռ մանկտին մտնէն զիտէ արդէն, թէ լեզուի ուսումը որքան «քերականական» դարձած է այդ օտար դպրոցներուն մէջ, ոչ թէ միայն վանական-կրօնական կարգի դպրոցներուն, այլ եւ աշխարհականացածներուն մէջ։ Մենք շատ բարակը չենք փնտռեր այս մասին եւ, սակայն, այս տեսակ մը յանդգնութեան հետեւանքը կ'ըլլայ միօրինակութեան պակասը, կանոնները՝ հակասական հետեւողութիւնը, որ մեր արդի գրական լեզուին աչքի զարնող թերութիւններն են։ Քերականութիւնը, ամէն ազգի մէջ, նոյն է. միօրինակ, իսկ գրելու եղանակը, ..., զատաձիծութիւնը ճոխ, բազմաձայն, նկարէն ու երփներանգ։

Որքան չեչտեմ, այնքան քիչ է, եւ փաստն եմ որ մեր արդի գրականութեան պատրաստուած մշակները, ինչպէս նաեւ անոնք որ խեղաթիւ կը ..., ուզով կը հետեւին ..., որ խոր պէտք եւ յայն նատի։

** Սիրելի Արամ, երբ ո եւ է դրող դրոյ, գիտակցի թէ լեզուին մշակը մը իր կարգին, ծանր աշխատանքը պահանջէ վիտակին եւ ուսանողութեան ո եւ է ճիւղի պէս, իրեն համար այլ եւս կը դիւրանայ գրելու արուեստը, որուն կ'ընտելանայ, եւ ինչպէս ... կրնայ քալել իր ճամբան։ Ինչպէ՞ս յաւազոյն չէ՞ արդեօք որ լեզուի մաքրապաշտները (puritain) յետոյ բառը իբրեւ մակբայ միայն գործածեն, ինչպէս Ֆրանսերէնի մէջ puis, ensuite. Իսկ ետքը իբրեւ յետոյ ... (հին գրական լեզուին նախադրութիւնը)։ Այսպէս, պէտք չէ ըսել, զոր օր. «այս գործէն յետոյ», այլ ետքը կամ վերջը. իսկ պէտք է ըսել, զոր օր. «յետոյ, կարգը եկաւ ետեւ»։ Ֆրանսերէն après, Հայերէն՝ «ետքը կամ վերջը»։ Այսպէս՝ après moi, ինձմէ ետքը, ինձմէ վերջը, ոչ թէ ինձմէ ... յետոյ։ Եթէ խորանանք, ... պիտի տանք այս տեսութեան։ Զէ որ արդէն արմատը նոյն է, նա. ...ձէ յետ, յետոյ, հետ, ետքը, որոնց գործածութիւնը տարբերակներ (variante) ունի։

** Հեղձ խղդուիլ (հեղձնուլ) բային արմատն է, որով կը շինուի շնչահեղձ։ Կայ նաեւ յեղց արմատ մը՝ որուն մասնաւոր բայը չկայ, եւ կ'ընենք այսպէս՝ լուսայեղց — լոյսով ողողուած, լոյսի մէջ խեղդուած։ Տարօրինակ չկայ որ երկու ձեւն ալ համադրը բային արմատ են, սա տարբերութեամբ որ հեղձը կը գործածուի նիւթական, տառական իմաստով — շնչահեղձ, հեղձամահ, հեղձամղձուկ, ջրահեղձ, իսկ յեղց փոխաբերական, այլաբանական իմաստով, ինչպէս բերինք՝ լուսայեղց։ Մարդ լոյսին մէջ չի խղդուիր, վերջապէս, բայց կը խեղդուի ջուրին մէջ։ Եւն. Արդէն մէկ արմատին առաջին (յ) եւ վերջին (ց) գիրերուն եւ միւսին (հ) եւ (ձ) գիրերուն տարբերութիւնը կը բաւէ իմաստին տառական կամ փոխաբերական ըլլալը հասկնալու համար — յ եւ ց մեղմ, իսկ հ եւ ձ թանձր։ Յիշեցէք այս առթիւ պապակը եւ փափաքը կամ Պոլ փափուկը, հոյզը եւ յոյզը եւ ուրիշներ։

** Սեփական կը գրուի ոչ թէ սեփհական կամ սեպական։ Այնքան փորձէնք վերջ տակաւին սխալ գրողներ կան։ Բուն բառն է սէպուհ (հայրենատիրութիւնը իւրաքանչիւր Հայու սեպուհ պարտականութիւնն է)։ Սեփուհ կը նշանակէ բուն, հարազատ։ Ական ժամանակով կ'ըլլայ ածանց՝ սեպհական. ... երկբարբառը կը կորսուի, ... բառինք)։ Իսկ պհ կրկնակ բաղաձայններուն ուժը ունի փ տառը, ուստի կրնանք գրել նաեւ սեփական (առանց ...)։ Հին ... մէջ ալ Ֆ (Ֆրանսերէն տառը) կ'ըլլար պ. իսկ Ph կ'ըլլար փ. Այսպէս Platon Պղատոն, իսկ philosophe փիլիսոփայ, եւն. եւն.. Օրինակներ կրնանք բերել ձեր միջոցին առջեւ. Այսպէս նաեւ T կ'ըլլար տ, իսկ TH միշտ Թ։

** Տուգանքը յայտնի է թէ կուգայ տուժէն (տուժել)։ Ըսինք առէնց առաջ թէ գ եւ ծ գիրերը իրարու տեղ գործածուած կը գտնենք կարգ մը բառերու մէջ, ինչպէս՝ բագորդ, բաժանորդ (խնդիր չէ թէ այս բառերէն առաջինը հիմա չի գործածուիր)։

** Գոյաթը գիտէք, բուրդ, կամ ... ..., որ ... մէջ ճեղք է։ Երբ ոչխարին համար «յուսակիրն» բառը գործածուած տեսնէք տեղ մը, ի՞նչ պիտի հասկնաք։ Պատասխան. - Լոյսի պէս ճերմակ բուրդ ունեցող։ Գողէ թայն ալ կ'ըլլէ գզաթէն կամ կիրճէն։ — Աստւեղէն բառին կամ աստղի բառին արմատը ո՞րն է։ Պատասխան. Ասր, որուն սեռականը կ'ըլլայ աստղ կամ աստի, որ, իր կարգին, ինքն ալ ... կ'ըլլայ եւ կը նշանակէ բուրդէ շինուած կերպաս։ Այս կարգէն է մեղուն, որ կը նշանակէ մեղր շինող կենդանին։ Մեղր՝ սեռական մեղու, որ իր կարգին, կը նշանակէ կենդանին, ինչպէս՝ աստւին կը նշանակէր ...։

Բայց եկէք ձեռք ձեռքի չարունակենք այս լեզուական մարզանքը.

ՏԱՐԱԶ

[illegible] ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օրը

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Այս օրերուս գաղթական մեր անարժան հակառակորդները, ամէնէն պաշտպանողականէն մինչեւ ամէնէն ծայրայեղը, սկսած են գոհացում տալ իրենց ամէնէն տմարդի խուժանավարութեան։ Բուն ու հանգիստ կորսնցուցած ամէն կերպով կ'աշխատին Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ... գրաւ ... կը ... այս մեծ կուսակցութեան 46ամեակը։

Զգեցէք որ կարծունեն սակայն։ Մենք անտարբեր, ինչպէս ամենուրեք, Գուլվար Օտտոյի (Մարսէյլ) մէջ եւս տօնեցինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան 46ամեակը նախաձեռնութեամբ տեղւոյս Հ. Յ. Դ. Վարդան Ենթակոմիտէին։

Զուր անցած էին մեր հակառակորդները ... բազմաթիւ աշխատանքները եւ աժան խաղամոլները պիտի հասկնա՞ն ի վերջոյ, որ կարելի չէ քանդել Հայ ժողովուրդը Հ. Յ. Դաշնակցութենէն։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մշակ» բանուորով, որ երգեց Կ. Խաչի սանուհիները խումբը։

Օրուան նախագահ ընկեր Տ. Սահ... փանեան պատշաճ քանի մը խօսք ըսելէ յետոյ բեմ հրաւիրեց ընկ. Ե. Միրզաեան որ խօսեցաւ աւելի քան մէկ ժամ, վերլուծելով դէպքերն ու դէմքերը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան ... ութիւնը

Գեղարուեստական բաժինին իրենց ... մասնակցութիւնը բերած էին Տ. Հ. Կ. Խաչի Գուլվար Օտտոյի ենթամասնաճիւղը իր սանուհիներու խումբով, օրիորդներ՝ Հայկան Քէն...իրեան, Գ. Վ. Յակոբեան ու ընկ. Գ. ...եան

Ընկեր Քէնտիրեան արտասանեց Ա. Ահարոնեանէն յուզիչ դրուագ մը նուիրուած յեղափոխութեան մեծ ... Քրիստափոր Միքայէլեանի։

Հանդէսը փակուեցաւ հանդիսականներու երգած Հ. Յ. Դաշնակցութիւն ...ով

Արամ Արմաղանեան

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊՈԼՍՈՅ

Յ. Ճ. Սիրունի, հայկական Պոլսոյ պատմութեան նուիրուած յօդուածաշարքով մը, հետեւեալ հետաքրքրական տեղեկութիւնները կուտայ եւ Պոլսոյ առաջին հայ գաղութը կը կապէ Ղրիմի գաղութին. (բոլորովին նոր տեսակէտ մըն է այս, որ քննութեան կը կարօտի).—

Որքան ալ բանասէրները պնդեն թէ ԺԲ. եւ ԺԳ. դարերուն Հայ գաղութ մը կար Պոլսոյ մէջ եւ իր եպիսկոպոսն իսկ ունէր, ԺԴ. դարուն է որ իսկական գաղութի մը կը հանդիպինք. ... Արդարեւ 1391ին է որ Քէֆէցի (Ղրիմ) Հայ մը, Կոմս կամ Կոմաս անուն, կը շինէ Ղալաթիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ուր 1436ին պիտի վերաշինէին Քէֆէցի հայ վաճառականները։ Պոլսոյ հայ գաղութին առաջին կորիզը Ղրիմցի այս վաճառականներն են։ որոնք Ղալաթիոյ կողմը կայան բռնած էին իրենց եւ դուրս հոն գտաւ Ֆաթիհ Սուլթան Մէհմէտ երբ 1453ին Պոլիսը գրաւեց։ Իսկ երբ 1475ին օսմանեան զօրքերը գրաւեցին Քէֆէն, այս անգամ աւելի հոծ թիւով հայութիւն մը Պոլիս եկաւ հաստատուելու։ Ուրեմն Ղրիմի գաղութ՞ մըն է պոլսահայութիւնը իր ծագման մէջ, ու հոնկէ բերած է իր բարբառէն, աւանդութիւններէն շատերը, իր բարբառն անգամ։ Նախիջեւանի եւ Պոլսոյ ընիկ Հայր գրեթէ միեւնոյն բարբառը ունին։ Պոլսոյ ժամիկները դեռ կը չարունակեն «տուլը պայծ», «ձուլը պերձ» «կլուխը օխչը մնայ» ըսել. Ղրիմի յարբառին հետքերն են որ դեռ կը յամենան Պոլսոյ մէջ։

Ցետոյ չկայ հայ գաւառ մը որ այնքան խայտաբղէտ ըլլայ իր մէջ հոսած տարրերով՝ որքան Պոլսոյ հայութիւնն է եղած. Հինգ հարիւր տարուան մէջ գրեթէ ամէն հայաշատ գաւառ իր պատուաւորը բերած է Պոլիս։ ... եւ Բիւթանիոյ ամէն մէկ աւանն ու գիւղը անընդհատ հոսած են Պոլիս, ամէն մէկը մէկական բերելով իր բարբառէն, գրական ու բացառական դիմերէն, իր բարբառէն հետքեր։ Աւելին։ Այս նոր տարրերն են յաճախ որ իրենց դրոշմը դրած են Պոլսոյ հայութեան վրայ, գրաւելով տակաւ լուսաւոր գիրքերը, եւ տեղացի Հայր քշելով յետին թաղերու մէջ։ Հին պոլսահայ փնտռելու համար պէտք է Պոլսոյ խուլ անկիւնները երթալ, Տօպաքաբըլ կամ Ֆրոնաֆորիա, ինչպէս ըրինք անգամ մը Սաեփան Լիսիցեանի հետ՝ Պոլսոյ հին բարբառին հետքերը գտնելու համար։ Ու Թիֆլիսցի բանասէրը՝ ափիբերան մնաց երբ տեսաւ որ Պոլսոյ այդ հեռաւոր անկիւններուն մէջ հայ մամիկը Կովկասցիներուն պէս կը հնչէ հայ բառերը,—«դպրոց», «ձուն» (ձիւն), «պերան», «ձին» (ձի) եւն.։

Պոլիսը հակառակ թուրք լուծին որ զարնուած իր ուսին ճնչեց, երբեք ալ չկրցաւ իր հոգին։ Հոգիով վաճառականները ամէն կլիմայի տակ ալ կը բուսնին, եւ անշուշտ որ Պոլսոյ մէջ ալ պիտի հասուննար տարր մը՝ որ պիտի լլէր Թուրքին գործակալը։

Բայց բան մը կայ որ անժխտելի է։ Թուրքը երբեք ոտք չկոխեց Պոլսոյ հայ բնատնիքէն ներս՝ ինչպէս պիտի ընէր Ռուսը իր քաղաքներուն մէջ լեցուած Հայերուն։ Թուրքը չկրցաւ Պոլսոյ հայ կնոջ դպիլ։ Հայ կինը Թուրքին իր զուար դոցեց, ինչպէս եւ իր հոգին անոր հոգւոյն։ Պոլսոյ ո՞ր հայ կինը կը ... Թուրքերէն մը խօսի։ Պոլսոյ ո՞ր հայ ազնուական գերդաստանին մէջ Թուրքերէն զարկ կար, ինչպէս ռուսերէնը կար Կովկասի հայ ազնիւ դպրոցներուն մէջ։

Ու ինչ որ աւելի կը չեչտէ Պոլսոյ հայութեան ազգային գիծը՝ այն պարագան է որ Պոլսոյ Հայը անվթար ... մնաց նոյն իսկ պետական պաշտօններու վրայ։

ՔԷՄԱՆՉԻՍՏ ՌՈՒԲԷՆԻՆ

ՎԱՐՇԱՒԱ.— Ռուբէն ջան, ցաւդ տանեմ, մի նեղանար որ «Ցառավերի» միջոցաւ եմ գրում այս նամակը։ Մոռացութեանս պատճառն տարբեր է։ Ցանկանում եմ միայն քեզ յիշեցնել մի բռնակալում նուագահանդէսդ մի-ջոցներ, նման որին դեռ չեմ հանդիպել ու չեմ ...։

Արդեօք յու յիշո՞ւմ ես Վարշաւայի Ֆիլհարմոնիա ... նուագահանդէսը, ուր Հայերից, Լեհերից եւ Պարսիկներից բացի, առաջին շարքում ճիշդ դէմդ բազմել էր Աղրբէջանի նախկին վարչապետ Թոսուլ Զադէն իր զոյգ հետ, եւ ագահութեամբ կլանում էր հայ աշուղին սազին խօսուն ու թրթռուն լարերից ներթաշնակ՝ասիական նուրբ ... մեղեդիները։

Յիշո՞ւմ ես նաեւ, երբ նա՝ բոլորովին մոռացութեան տուած իր ներկան, հոգով ու մարմնով խորասուզուել էր ... Անշուշտ, նա վերյիշում էր իր մանուկ ... հայրենիքի հայ տարրերի ... ժամերը, ... հայկական - ասիական երգերից։

Անշուշտ յիշում ես «Զօրան - Բայրամը» նուագած միջոցին մեր «պառաւական» հիւրը Թուրքին վայել անցեալ մոռացաւ, ... Մուհամմէտի Ալլահին թէ ինչու Հայ ես եւ ոչ Թուրք։

Ահա, ճիշդ այդ րոպէին էր, որ որոշ զուսպ կամացուկ բացուեցաւ եւ նոպոյն ... Թեքէլի զինուց ։

Նկատեցիր անշուշտ թէ ի՞նչպէս ..., բայց եւ իսկոյն ինքն իրեն ..., չոխաց եւ երեսը քո կողմը դարձնելով ժպտաց ։

Օ՜հ, ի՞նչքան դառն էր այդ ժպիտը...

«Այդ էր, Ռուբէն ջան, եղածը եւ Թուրքին դառն ժպիտը, այդ էր մի այն որ ցանկանում էի յիշեցնել։ Կեցցէ հայ երգը, յաղթող է, նուագողն է։

Գ. Մարտիրոսեան

ԼՈՆՏՈՆԻ ՌՈՒՍ ԴԵՍՊԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Լոնտոնի խորհ. դեսպան Մայսքի, որ արձակուրդի մէջ էր, Երեւան այցելած է։ Դեսպանը այցելած է Հայաստանի կեդր. գործադիր կոմիտէի քարտուղար Ամատունիին եւ միւս ղեկավարներուն։

Դեսպանը գացած է Քանաքեռ ելեկտրական կայանը եւ պահածոյի գործարանը։ Մայսքի այցելած է նաեւ Ն. Սեպաստիա եւ Մալաթիա աւանները, ուր յառաջապէս հաստատուած է ներգաղթած հայ աշխատաւորութեան կեանքով։ Ցետոյ գացած է Սեւան, ուր մանրամասն բացատրութիւն տրուած է Սեւան - Զանգու ջրելեկտրականութեան մասին։

470 ԳԻՒՂ ՀԵՌԱՁԱՅՆ ՈՒՆԻՆ

Երեւանի թերթերը կը գրեն թէ այս տարի հեռաձայնի գծեր եղած է մօտ 40 նոր գիւղերու մէջ։ Նախատեսուած է հեռաձայն հաստատել նաեւ Թալինի, Վաղարշապատի, Արթիկի եւ Վեդիի շրջաններու քանի մը գիւղերուն մէջ։

Այսպէսով Հայաստանի 370ի գիւղերը հեռաձայն կ'ունենան։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Ըստ արաբ եւ հայ պատմագիրներու վկայութեան՝ հնաւոր դարերէ ի վեր Եգիպտոս գտնուած են բազմաթիւ Հայեր, որոնք մեծ ծառայութիւններ մատուցած են երկրին պետական, զինուորական, տնտեսական ու վաճառականական մարզերուն մէջ։

Եգիպտահայ ներկայ գաղութը կազմուած է գլխաւորապէս 94-96ի արիւնոտ թուականներու թրքական դժխեմ փախստականներով ։

Եգիպտահայութեան թիւը մօտաւորապէս 20 հազար կը հաշուէն բառ պետական եւ ազգային առաջնորդարանի վիճակագրութեան։ Մեծ բազմութիւնները համախմբուած են Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ։ Փոքրաթիւ Հայեր կը գտնուին գիւղաքաղաքներու եւ գիւղերու մէջ։

Վերջին 50 տարուան եգիպտահայ կեանքի բեմին առաջին գծին վրայ կը ներկայանան չորս մեծանուն Հայեր. Նուպար, Եագուպ Արթին, Տիգրան Ապրօ եւ Պօղոս Նուպար փաշաները, որոնք մեծ յարգ ունեցած են թէ պետական եւ թէ միջազգային հասարակութեան առջեւ։

Եգիպտահայ գաղութը բաղդատաբար արտասահմանի բոլոր գաղութներուն հետ ամէնէն երջանիկը եղած է տնտեսական եւ ազգային բոլոր մարզերուն մէջ։

Առաջին օրէն իսկ ազատ եղած են բոլոր ասպարէզներու մէջ, եւ ոչ մէկ կաշկանդում չէ եղած իրենց դէմ պետական կամ միջազգային տեսակէտով։ Ունինք ծխախոտի մեծ վաճառականներ, որոնց գործարաններու մէջ հազարաւոր Հայեր եւ տեղացիներ կ'աշխատէին։

Ծխախոտի հայ վաճառականները տարեկան միլիոնաւոր եգիպտ. ոսկիի գործառնութիւն ունէին ու մեծ համբաւ ունեցան թէ տեղւոյն եւ թէ Եւրոպայի մէջ. սակայն դժբախտաբար, հոս ալ մեր ազգային ժառանգական տկարութիւնը — անմիաբանութիւնը՝ քայքայեց այս հսկայ գործերը, փոխանակ իրարու հետ միանալու, իրար հետ համերաշխութեան գալու՝ իրարու վնասել աշխատեցան անմիտ մրցումներով, մինչեւ որ քայքայուեցան եւ իրար ետեւէ թաւալգլոր՝ ինկան հրապարակ, անգլիացի դրամատէրներու ձեռքն անցան։ Եւ քայքայուեցաւ պարզապէս ծխախոտի հայ ճարտարարուեստը, ինչ որ ահաւոր դժբախտութիւն մը եղաւ հայ աշխատաւորներու համար մանաւանդ, վասնզի բոլոր գործարաններէն այսօր գրեթէ վռնտուած են հայ պաշտօնեաները եւ մասնագէտները ու անոնց փոխարէն լեցուած են Հրեաներ՝ որոնք ալ մէկ կերպով ծանօթութիւն ունէին ծխախոտի թէքնիքէն։

Կերպասեղէնի վաճառականութեան մէջ ժամանակ մը շատ կարեւոր տեղ ունեցան մեծ ու փոքր առեւտրականներ որոնք կը մրցէին օտար զօրաւոր տուներու հետ, ժամանակին։ Պոլսոյ եւ Իզմիրի քայքայումով, քայքայուեցան նաեւ եգիպտահայ կերպասեղէնի տուները, որովհետեւ կեդրոնները հոն էին։

Եղաւ ժամանակ մը որ հայ արհեստաւորները մեծ յաջողութիւն ունեցան։ Դերձակութեան, կօշկակարութեան, երկաթագործութեան, ճուլարանի եւ ուրիշ արհեստներու մէջ հայ արհեստաւորները համար բնդարձակ ամպարէզ բացուեցաւ յաջողութիւններով, մինչեւ որ տեղացի ժողովուրդը ժամանակի ընթացքին տիրեց այս բոլոր արհեստներուն ու վերադարձեց հայ վարպետները։

Մտաւորական կեանք.— Դպրոցներու վիճակը կարելի է՝որոշ չափով մխիթարական համարել։ Բացի ազգային իշխանութեանց կողմէ կառավարուած Գալուստեան (Գահիրէ), Պօղոսեան (Աղեքսանդրիա) վարժարաններէն, կան նաեւ անհատական վարժարաններ, որոք կը գեկավարուին արժէքաւոր անօրէններու ու խղճամիտ ուսուցիչ - ուսուցչուհիներու կողմէ։ Ինչպէս ամէն տեղ՝ հոս ալ հայ ուսուցիչը իր խաչը կը տանի ըղձալի համբերութեամբ մը ... շատ դժուարութեամբ կը գտնեն իրենց նիւթական ռոճիկները ու շատ կը քննադատուին վերէն ու վարէն։

ՖՐԱՆՔՕ-ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

ՓՐՕԹՕՔՈԼ ԹԻՒ ...

Դաշնագիր Բարձր Կողմերը կը հաստատեն իրենց համաձայնութիւնը հետեւեալ կէտերու շուրջ։

Ներկայիս, տնտեսական եւ երկրաբանական գետնի վրայ, Ֆրանսայի ներկայացուցիչին կողմէ Սուրիոյ հաշուոյն ի գործ դրուած վարչական եւ օրէնսդրական ... Սուրիոյ կառավարութեան փոխանցումը պատրաստելու համար, սուրիական կառավարութիւնը պատրաստ է, ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացման ... բանակցութեան ... Սուրիոյ եւ Լիբանանի միջեւ գոյութիւն ունեցող տակաւին հարցերը

Իր կողմէ, Ֆրանսական կառավարութիւնը պատրաստ է ապահովելու վերոյիշեալ փոխանցումը համաձայն այս բանակցութիւններէն ելլելիք որ եւ է կանոնադրի։

Այն պարագային որ կանոնադրութիւնը չպարունակէ Սուրիոյ եւ Լիբանանի համար հասարակաց կազմակերպութեան մը գոյութիւնը, ոչ ալ սուրիական եւ լիբանանեան վարչութեանց միջեւ աշխատակցութեան ձեւ մը, սուրիական կառավարութիւնը պիտի հաստատէ, ընդդէմ Լիբանանի որ եւ է պարագայի գոյութեան նախկին օսմանեան կայսրութենէն անջատուած պետութիւններու բաղդատմամբ։

... կազմակերպութեան մը չգոյութեան պարագային, Ֆրանսական ... պիտի խնամէ ... եւ օրէնսդրական ..., մինչ ներկայիս Ֆրանսայի ներկայացուցիչը ի գործ կը դնէ Սուրիոյ հաշուոյն տնտեսական եւ երկրաբանական գետնի վրայ։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 5

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետէն ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Պատիւ ունիմ յայտնելու Ձեր Վսեմութեան որ սուրիական կառավարութիւնը պատրաստ է պահել ... օտար կրթական, խնամատարական եւ ... հաստատութեանց ինչպէս նաեւ հնագիտական հետախուզութեանց ... համար, ներկայիս գոյութիւն ունեցող հանգիստ եւ հաստատութեանց վարչաձեւ։

ՓՐՕԹՕՔՈԼ ԹԻՒ 3.

Դաշնագիր Բարձր Կողմերը, յանձնառու կ'ըլլան ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի վաւերացումէն անմիջապէս վերջ, բանակցութեանց ձեռնարկել, համալսարանական համաձայնութեան մը կնքման համար։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 8

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետէն ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին

Այն պահուն երբ մեր յարաբերութիւնները, Ֆրանսայի հետ, պիտի կարգադրուին բարեկամութեան եւ դաշնակցութեան դաշնագրով մը, պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ, վերապահութեամբ յետագային բոլորիք փոփոխութեանց, որոնք կրնան մտցուիլ, երկու դաշնագիր Բարձր Կողմերու համաձայնութեամբ, եւ նկատի առնելու համար Սուրիոյ մէջ գոյութիւն ունեցող անտեսական ու երկրային պայմանները, հանրային հաւաքականութեանց կամ պետութեան ... համաձայնութիւններուն ու մենաշնորհներուն մէջ, սուրիական կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ յարգել, յանուն Սուրիոյ եւ իր հաշւոյն, ի չափ Ֆրանսական Փիլիփական կամ բարոյական անհատներու հաստատուած «առանցեալ իրաւունքներ»։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 9

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետէն՝ ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Այն պահուն երբ Ֆրանսայի եւ Սուրիոյ յարաբերութիւնները պիտի սահմանուին բարեկամութեան եւ դաշնակցութեան դաշնագրով մը, պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան հաստատելու թէ սուրիական կառավարութիւնը պիտի պահպանէ սուրիական դրամանիշին եւ ֆրանսական դրամանիշին միջեւ գոյութիւն ունեցող ... կապը։

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 10

Ֆրանսական ... սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Սուրիոյ մէջ գտնուող ֆրանսահպատակներու եւ Ֆրանսայի մէջ գտնուած սուրիահպատակներու փոխադարձ կացութիւնը ճշդելու նպատակաւ, պատիւ ունիմ Ձերդ Վսեմութեան յայտնելու թէ ֆրանսական կառավարութիւնը պատրաստ է բանակցելու սուրիական կառավարութեան հետ, անդաւորման համաձայնութիւն մը կնքելու համար։

Այս համաձայնութիւնը պիտի հաստատէ ֆրանսական հանրապետութեան նախագահին 25 ապրիլ 1936 թուակիր հրամանագրով ... գոյամիջոցները։ Աղէկ զատ պիտի ճշդուի

Ա) Թէ դաշնագիր Բարձր Կողմերէն մէկու ... ամէնէն նպաստաւոր ... պիտի վայելեն միւս կողմի գաւառներուն մէջ, օրէնքներով հաստատուած զատական առնելի բոլոր ապահովներուն վրայ իրենց իրաւունքները պաշտպանելու եւ պաշտպանելու համար։

Բ) Թէ ինչ կը վերաբերի մուտքին եւ բնակութեան, սուրիահպատակները Ֆրանսական գաղթավայրերու մէջ պիտի վայելեն ամէնէն նպաստաւորուած ազգի հպատակներուն շնորհուած առանձնաշնորհումը։

Ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի ապահովէ այդ մասնաւոր վերաբերումը ... սուրիահպատակներու նկատմամբ, յայտն անոնց անհատներ կամ ընկերութիւններ, որոնց կը թոյլատրուի հաստատուիլ Ֆրանսական ... վրայ, պայմանաւ սակայն որ անոնք յարգեն հանրային կարգի, կամ առողջապահութեան օրէնքներն ու տեղական օրէնսդրութիւնը։

Ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի թելադրէ Թունուզեան կառավարութեան աչառութիւն չընել սուրիահպատակներու դէմ, անոնց Թունուզ մուտքին եւ բնակութեան խնդրին մէջ, եւ ազէկ զատ Թունուզեան հողամասի վրայ հաստատուած սուրիահպատակներու — անհատներ կամ ընկերութիւններ — շնորհել զանազան օտար ազգութեանց հպատակներուն ընծայուած։ Հասարակաց իրաւունքներէն վայելու, պայմանաւ որ անոնք յարգեն հանրային կարգն ու առողջապահութիւնը, ինչպէս եւ տեղական օրէնսդրութիւնը։

Նմանապէս գաղթավայրերու եւ հովանաւորութեան ներքեւ գտնուած երկիրներու հպատակները Սուրիոյ մէջ պիտի վայելեն ամէնէն նպաստաւորուած ազգի հպատակներուն հետ նոյն զօյգ ...ած վերաբերումները։

(Շնոր)

(6)

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՀԱՅ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

1936ի երկրորդ շրջանի Պաքալօրէայի քննութեանց մէջ յաջողութիւն ձեռք բերած են վեց հայ աշակերտներ։

Փիլիսոփայութեան բաժնին մէջ՝ Հրաչեայ Սեդրակեան, մաթեմաթիքի բաժնին մէջ՝ Օր. Աստղիկ Երամեան, Բ շարքի քննութեանց մէջ՝ Գէորգիմմրեան, Բարգէն Փափազեան, Օր. Վարսենիկ Երամեան եւ Գայենիկ Օգասաեան.

Հայ Ճեմարանը այս տարի առաջին անգամ ըլլալով, պաշտօնապէս երեք աշակերտ կը ներկայացնէր Պաքալօրէայի քննութեանց։ Ներկայացողներէն երկուքը՝ Գէորգ Իմմիրեան եւ Բարգէն Փափազեան յաջողած են, առաջինը՝ Գէորգ Իմմիրեան երկրորդ հանգրուանը եւ արժանացած մասնաւոր յիշատակութեան (mention assez bien): Assez-bienէն աւելի բարձր նիշ արձանագրուած չէ եղած քննութեանց մէջ։

քըն խաղ է, մեր շունչը, մեր յոյսը: Մենք պատրաստ ենք օժանդակել ամէն փորձի, որ կ'ապահովէ կարծիքի ազատութիւնը,— այդ է որ կը պահանջէ ժողովուրդը: Ամէն մեծ պետութիւն պէտք է բան մը տայ իրմէ: Ինչ որ իր բաւ մեծ պետութիւն կրնանք տալ, կարծիքի ազատութեան ապահովութիւնն է: Մենք պատրաստ ենք կռուելու յանուն այդ ազատութեան, եւ մինչեւ մեր վերջին շունչը: Բայց մենք չենք ուզեր խառնուիլ ուրիշ երկրի մը ներքին գործերուն, ինչպէս չենք ուզեր որ ուրիշներ ալ խառնուին մեր ներքին գործերուն:

Խօսակցութիւններ Իտէնի եւ Պէքի միջեւ

Լեհաստանի արտաքին նախարարը, գնդ. Պէք, որ այս պահուս կը գտնուի Լոնտոնի մէջ, կարեւոր խօսակցութիւններ ունեցաւ Իտընի հետ: Տակաւին ոչ մէկ դեկոյց տրուեցաւ այդ խօսակցութեանց մասին: Թերթերը կը կարծեն գիտնալ թէ երկու երկիրներու արտաքին նախարարները քննութեան առած են արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց դերը Եւրոպայի խաղաղութեան պահպանումին մէջ, ինչպէս նաեւ Տանցիկի խնդիրը:

Ըստ Իտընի յայտնեց թէ հարկ է առայժմ դադրեցնել Հրեաներու գաղթը Պաղեստինի մէջ,— ինչպէս յայտնի է, Լեհաստան հրէական արտագաղթի աղբիւր մըն է: Գնդ. Պէք յանուն Լեհաստանի ապահովութիւն տուաւ որ իր երկիրը չէզոք պիտի մնայ Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ:

Ֆորիոյի կուսակցութեան համաժողովը

Երկուշաբթի, Տորիոյի կուսակցութիւնը, Ֆրանսական Ժողովրդային կուսակցութիւնը, Սէն-Տընիի քաղաքապետական թատրոնին մէջ գումարեց իր առաջին համաժողովը, որ կը զուգադիպէր կուսակցութեան հարիւրհազարերորդ-չորրորդ անդամակցութեան արարողութեան: Ամբողջ քաղաքը տօնական երեւոյթ մը առած էր: Ցոյցերն ալ պակաս չեղան: Համայնավարները կը պտտէին:

— Տորիօն կախաղան

Այս տենդագին մթնոլորտին մէջ բացուեցաւ համաժողովը, որուն կը մասնակցէին 1200 պատգամաւորներ: Բոլորը ոտքի՝ երգեցին կուսակցութեան քայլերգը, որ կը սկսի սա բառերով.— Ազատագրէ զքեզ, Ֆրանսա

Ապա յետ բացատրեց Տորիօ, ակնարկ մը նետեց Ֆրանսական քաղաքականութեան վրայ, խստիւ քննադատեց համայնավարները, որոնք Սթալինի հրամանով կ'աշխատին Ֆրանսան նետել քաղաքացիական կռիւի մէջ: Աւելցուց որ ռուսեւ-ֆրանսական դաշնագրին կնքումով պատերազմի վտանգը նուազած է: Ըստ իս ռուսեւ-ֆրանսական դաշնագիրը կ'արդարացնէ Ֆրանսա Ա.-ի եւ Թուրքիոյ սուլթանին միջեւ կնքուած դաշնագիրով:— Սակայն, դառաց Տորիօ, Թուրքիոյ սուլթանը իր հրամանին տակ չունէր Մօրիս Թորէզներ եւ Գ. Միջազգայինի Ֆրանսական հատուածներ:

Ապա Տորիօ անցաւ իր կուսակցութեան ծրագրին, եւ համաժողովը անցաւ աշխատանքի:

ՅԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՇԱՐԼ ՄՕՐՐԱՍԻ բանտարկութեան դէմ բողոքելու համար, բազմաթիւ երեսփոխաններ եւ մտաւորականներ դիր մը ուղղեցին կառավարութեան:

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ նեզուցներու նոր դաշնագրին յանձնումը կատարուեցաւ երկուշաբթի, Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան մէջ, մասնաւոր արարողութեամբ մը, որով դաշնագիրը ի զօրու կը դառնայ այդ օրուընէ սկսեալ:

ՀԱՅՈՒ արիւն կը կրէ, կ'րսեն Ֆրանսերէն թերթերը, տիկին Փոփովի չամար, որ անցեալ տարի, Գիյանքուրի մէջ, վէճ մը կ'ունենայ իր դրացիին՝ վրացի Գելխանովայի հետ: Վրացին, քիչ մը խմելէ վերջ, կը յարձակի տիկին Փոփովի վրայ, սակայն տիկին Փոփովի աղան սարճանակով կը պաշտպանէ իր մայրը, վիրաւորելով Վրացին, որ անշուշտ դատին կը փոխէ: Երկուշաբթի օր Փարիզի դատարանը անպարտ արձակեց Փոփովը: Այս առթիւ ֆրանսերէն թերթերը կը գրեն թէ հայ եւ վրացական ցեղային վրէժխնդրութեան արդիւնք է կռիւը, օր թերեւս երբեք հայու հետ կապ չունի, եւ դրկեցի սովորական հակառակութիւն մը կը թուի:

ԹՐՈԾՔԻԻ գլուխը, որ կը գտնուէր Փարիզ, Հոլմեսացի գիտունի մը բնակարանին մէջ, գողցուեցաւ անցեալ օր: «Մաթէն» կը գրէ թէ Մոսկուայի մարդիկն են, որ, մյուքան ճարպիկ կերպով, թռցուցած են այդ թուղթերը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԹՈՒԼ-ՔՈՒԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ վաղը ուրբաթ իրիկուն ժամը 9ին, սովորական ակումբին: Կարեւոր օրակարգ:

Մարսէյ

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 13 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 281 Cours Lafayette, Ձորդանեան վրացա [illegible]

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ.— Նախաձեռնութեամբ Մուրատ խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէի
14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պար Թիյօնեէի վերնայարկի սրահին մէջ,
կը նախագահէ ընկ. Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժին: Մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ՊՕՐՏՕԻ ՄԷՋ.—
15 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԱՆԱՆԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ
Երգ, նուագ, արտասանութիւն: Կը նուագէ Ա. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ:
Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնջոյք:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէին կողմէ, 15 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ:
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Ներկայ քաղաքական կացութեան մասին:
Կը հրաւիրուին համակիրները:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ԽՆՋՈՅՔ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած
Փարիզի Հայ. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ
Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ
15 Նոյ. Կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր
150 Route d'Orléans, Bagneux
Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:
Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով
ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ
(կատակերգութիւն մէկ արար)
ԹԱՌ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱՃԱՆ ԳԻՒՏԷ
Գին 3 ֆրանք:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ-ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԹԱՏՐՈՆ ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ
ԻՐ ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԵԿՆԵԼՈՒՆ ԱՌԹԻՒ
Այսօր, չորեքշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր, **Victor Hugo**ի սրահներուն մէջ, 46, rue St-Didier
Մեթրօ՝ Trocadero եւ Victor Hugo
Պ. ԺՈՐԺ կը նուագէ հայկական ընտիր կտորներ: Կը մասնակցին Տիկ. ԺԵՆԻԱ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, Ա. ԳՄՐԷԹԵԱՆ
Փոքրիկներ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ (քոյր եւ եղբայր)
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՃՈԽ ԲԱԺԻՆ: Թանկոյի մրցում, քօթիյոն, ընտիր օրքեսթր ճազ: Մուտք 10 Ֆր.

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Նոյեմբեր 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ: Գեղարուեստական բաժին:

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԿԵՆԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
Տեղի պիտի ունենայ Դեկտ. 13ին, կիրակի կէսօրէն յետոյ ժամը 2.30ին՝
Société de Géographieի սրահին մէջ,
184 Bld. St. Germain
Հանդէսը նուիրուած է ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ:
Պիտի նախագահէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ,
Պիտի բանախօսէ՝ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ
Գեղարուեստական բաժնի մանրամասնութիւնները կը ծանուցուին յետոյ:

Ճաշկերոյթ—Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլ Չէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ
14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս
Salle Heuzeyի մէջ, **1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)**
Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին:
Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւյն մինչեւ կէս գիշեր:
Անկէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը:
Մուտք 7 ֆրանք: Ճաշով միասին, բացի ըմպելիէ:
ՀԱՂ. ՄԻՋ.— Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել Pont de Charenton:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Ս. Մաթոսեան իրենց խնդակցութիւնը կը յայտնեն, Վալանսաբնակ Կարոյեան ընտանիքին, իրենց զաւկին եւ թոռնիկին՝ ՑԱՐՈՒԹԻՒՆԻ ծննդեան առթիւ:
Վիէն 6 Նոյեմբեր, 1936

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Յ. Կ. Խ. Շավիլի մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ամենապատուելի Տիկին Ս. Տէր Դաւիթեանի իր մօրեղբօր՝ ՏՕՔԹ. ԵԱՂՈՒՊԻ մահուան առթիւ:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԸ
5 Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ
ՎԱՐԴ-ՊԱՅՐԻԿ անուր մասնակցութեամբ
«Արէլեան» Թատերախումբ
15 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին
կը ներկայացնէ ՊԵՐՃ ՊՌՕՇԵԱՆԻ
“ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ„
Լալանիկա երաժշտական դրամ 5 արար:
ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՎԱՐԴ-ՊԱՅՐԻԿ ամուր

ՑՈՒՇԱՏԵՏ

ՓԱՐԻԶԻ ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ եւ ՇՐՋ. Հայր. Միութեան անդամ եւ ոչ-անդամ բոլոր հայրենակիցները խորհրդակցական կարեւոր ժողովի կը հրաւիրուին 12 Նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը ճիշդ 8.30ին, 32 Ave Gobelinsի սրճարանի վերնայարկը, մեթրօ Gobelins:

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 Նոյեմբեր 14ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը:

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները: Ժողովի օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին՝ 10, րիւ Պուֆիէ, Վալանս (Տրոմ):

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, հինգշաբթի, տեղի կ'ունենայ հաւաքոյթը՝ Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.
Դասախօս՝ Պ. ՉՕՊԱՆԵԱՆ
Նիւթ՝ Կոստանդին Երզնկացի (շար.)

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Տիկին Հայկանուշ Պուտաքեան (Գէյըրութ), կը փնտռէ իր ազգականները՝ Տիկին Մաքրուհի Պուտաքեան եւ զաւակները՝ Գայծառ ու Սէնէքերիմ, որոնք Ֆրանսայի շրջանը կը գտնուին: Ճանչցողներէն կը խնդրուի իմացնել՝ Haiganouche Boudakian, Mr H Chahinian, Pharmacie de la Santé, Ave. Foch, Beyrouth (Liban)

— Մալկարացի Ստեփան Մկրտեան կը փնտռէ իր եղբօր որդին, Տավիթ Օննիկ Կրաց Մշոնեան, որ 6 տարի առաջ Փարիզի երկրաչափական վարժարանը ուսանող եղած է: «Յառաջի» վարչութեան:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 13 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 13 NOVEMBRE 1936

ԺԲ՝ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3268 | Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ | ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ՊԱՏԿԵՐ...

«ԺԱՄԷՆ ԵՍ ԵՄ ԳԱԼԻՍ, ՏԷՐ ՈՂՈՐՄԵԱՆ ԴՈՒՔ ԷՔ ԱՍՈՒՄ ...»

Կուրծք կը ծեծէին չարաճակ յանուն Մայր Աթոռի. չարաճակ խուճի կը ծխէին անոր Գահակալի անունին. կը քծնէին ու կը սողային Նուիրակին առջեւ, անոր իւրաքանչիւր խօսքը պատգամ հռչակելով բոլորին համար։

Նուիրակը գնաց Ամերիկա, մնաց հոն չորս ամիս. եւ այս ամբողջ ժամանակաշրջանին ոչ իսկ մէկ անգամ ոտք կոխեց այն եկեղեցիներէն ներս, ուր թէեւ ոչ «դուրեանական», բայց դարձեալ հա՛յ ժամերգութիւն կը կատարուէր, հա՛յ հովիւներու միջոցով եւ հա՛յ ժողովուրդի համար։

Ծածամուծին համեյի եկաւ Նուիրակի այս խորական ոգին եւ մտայնակիցը.

— Պատկա՛ռ կեցէ՛ք Սրբազան Նուիրակին. անոր բերնով ձեզի ազգին Հովուապետը կը խօսի. անոր ոչը ո՛չ պիտի ըլլայ բոլորիս համար եւ այոն՝ այո՛։

Նուիրակը տուեն մը Ամերիկայի մէջ մնալէ յետոյ, օր մը հոն գնաց «Պայքար»ի խմբագրատունը. մտաւ, որ իր առաքելութեան ոգին հակառակ քայլ մըն է իր կատարածը. չէ՞ր, որ քիչ մը անդին ուրիշ թերթ մը եւս կայ, որուն նոյնպէս պարտաւոր է այցելութիւն տալ, եթէ երբեք իր առաքելութեան մաս կը կազմեն այս կարգի այցելութիւնները։

Ծածամուծը տեսաւ այս ամէնը եւ հարթի հրճուանքով բարձրաձայն ճչեց.

— Ազգին Կրօնապետին Լիազօր Նուիրակը գիտէ թէ ի՛նչ կ՚ընէ եւ ինչո՛ւ կ՚ընէ. մենք անկէ ոչ թէ հաշիւ պիտի պահանջենք, այլ անոր պիտի հպատակինք միայն. այս է մեր պարտքը եւ մեզ համար սուրբ է իր կամքը։

Նուիրակը հոս չկեցաւ սակայն, «ժանրամասնութեանց» մէջ անգամ աննկատ ձգելով մէկ կողմը եւ խոյանալ միւսը. իր բոլոր յայտարարութիւնները, սահմանուած բովանդակ հայ գաղութին համար, ան կը յղէր «Պայքար»ներուն եւ չէր յղեր «Հայրենիք»ին։

Իր գոհունակութեան մէջ զէպի եօթերորդ երկինքները սլացած ծածամուծը նշմարեց Նուիրակին մէջ այս խորական ոգին եւ մտայնակից.

— Նուիրուն՝ Մայր Աթոռի Գահակալին հանդէպ, եւ հպատակութիւն՝ անոր Լիազօրին առջեւ. այս է ամերիկահայ գաղութի միահամուռ կամքն ու որոշումը։

Մենք լուռ էինք. այս ամբողջ շրջանին մենք որոշած էինք քօղ գնել մեր զգացումներուն եւ կապանք՝ մեր լեզուին, ամերիկահայ գաղութի ներքին կեանքը փոթորկող կիրքերը մեղմելու համար։

Մեր որոշման անկեղծութիւնը մենք փաստեցինք մեր կատարած զիջումներու մեծութեամբ. ոչ միայն բանիւ, այլեւ գործով. ցոյց տուինք, որ որոշած ենք վերջ դնել ներքին աւերիչ տարաձայնութեանց։ Երբ Նուիրակը վերջնական ձեւ տուաւ իր տնօրինութեանց, մենք որոշեցինք ենթարկուիլ իր կամքին։

Այսպէս չխորհեցան սակայն Մայր Աթոռի «կարգապահ հաւատացեալ»ները։ Անպաշտօն բանակցութեանց մէջ յօժարելով ենթարկուիլ իր կամքին, վճռական ժամին ըմբոստացան իր դէմ եւ ամօթալի պարտութեան մատնեցին զինք։ Երբ «լիազօր» Նուիրակը հարկադրաբար տեղի կուտայ այս դաւին առջեւ եւ ակամայ կը յօժարի՝ «իրաց վիճակը»պահել, դաւին ասպետներէնվ. Քիւրքճեան, դառնալով Հոթէլ Մարթինիքի «հեղափոխականական ժողով»ին, կը յայտարարէ.

— «Սրբազանը իր այս ժեստով երախտապարտ կացուց հեղափոխականական ժողովը մանաւանդ անոր համար, որ մեր կողմէն իրեն խոստումներ կամ զօրաւոր յոյսեր ալ տրուած էին իր առաջարկներուն համաձայնելու» («Հ. Կոչնակ», 24 հոկտ. 1936)։

Ոչ թէ խոստումներ *կամ* զօրաւոր յոյսեր, *այլ պարզ, որոշ եւ մեկին* համաձայնութիւն։

Այս անարգ խաղը խաղալէ եւ այս խոստովանութիւնները կատարելէ յետոյ, «պարկեշտ հաւատացեալ»ները այժմ ալ նոր խաղի ձեռնարկած են՝ խորհրդային իշխանութեանց աչքին Նուիրակը վերջնապէս վարկաբեկելու եւ վտանգելու համար։

Ռամկավար թերթերը շատ դդո՛յշ կերպով եւ շատ թափանցիկ բառերով ճիգ կ՚ընէին հանրութեան այն համոզումը ներշնչել, թէ կաթողիկոսական Նուիրակը... ծպտեալ Դաշնակցական *մըն է։*

Եգիպտոսի ռամկավար պաշտօնաթերթը, «Արեւ», իր հոկտեմբեր 31ի խմբագրականին մէջ կը գրէ.

«Ամերիկահայ մամուլին մեզի բերած վերջին տեղեկութիւններուն լոյսին տակ կրնանք ըսել թէ Տ. Գարեգին Ս. անտե*ղեակ էր նաեւ ուրիշ աղդակ մը, նո՛յնքան կարեւոր իր ծրագիրին յաջողութեանը համար, այն է՝ չօշափել տրամադրութիւնը այն «կողմ»ին, որ հաւատարիմ մնացած էր հայրապետական կարգադրութեանց եւ հրամաններուն ...*

«Այս զանցառութիւնը*, որ չէր սպասուէր Տ. Գարեգին Ս.ի հեռատեսութենէն եւ փորձառութենէն, ճակատագրական դեր մը կատարած ըլլալ կը թուի Տ. Գարեգին Ս.ի «պարտութեան» մէջ»։*

Այս «միւս կողմ»ը ոչ թէ մենք *ենք, այլ* իրենք*. Նուիրակը դա՛նց ըրած եւ չէ չօշափա՛ծ այդ «միւս կողմ»ին տրամադրութիւնները, կամայ թէ ակամայ «այս կողմ»ին* սադրանքներո՛ւն *զոհը դառնալով...*

Նոյն միտքը աւելի որոշակի բառերով կ՚արծարծէ ծպտեալ բոլշեւիկներու բերանը, «Երիտասարդ Հայաստան», իր հոկտեմբեր 10ի խմբագրականին մէջ, ջերմ արձագանգ դառնալով նոյն «Արեւ»ին կողմը։

Անդրադառնալով Նուիրակի հաշտարար կոչին, այս ծպտեալը կը գրէ.

«Այնտեղ՝ որոշակի եւ անկրաւ կերպով դուրս կուգայ այն ճշմարտութիւնը որ՝ Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Լիազօր Գարեգին Արքեպս.ը, որու այցելութեան հետ Ամերիկահայութիւնը կապած էր այնքան մեծ յոյսեր, ցաւալի կերպով ինկած է այն հոսանքի ազդեցութեան տակ, *որու եկեղեցիէն ներս հակա—Հայաստանեան ոտնձգութիւններուն դէմ ծառացաւ ու կանգնեցաւ ճակատարաց իր իսկ կրօնական ստորաւնակիցն ու եղբայրը Դուրեան Արքեպսկ.ը»։*

Շարունակութեան մէջ իր այս զրպարտութիւնը ա՛լ աւելի «խորացնելով», նոյն ծպտեալը կը գրէ.

— «Կաթողիկոսական - Պատուիրակը անհերքելի կերպով ինկած է Դաշնակցութեան եւ անոր ազանդաւորականութեան, եպիսկոպոսներու եւ առաջնորդներու ազդեցութեան տակ ...»։

— «Նուիրակի մտքերի պայծառացումն ու խաղաղութիւնը աւելի Դաշնակցութեան եւ «Հայրենիք»ի մտքերի պայծառացումն ու խաղաղութիւններն են... »։

— «Պատուիրակը աւելի մտահոգ է փրկելու Դաշնակցութեան ազանդաւորական եկեղեցին եւ անոր սնանկացած առաջնորդը, որու փաստերը մեր ձեռքն են, քան թէ լուծելու ամերիկահայ եկեղեցական կնճռոտ խնդիրը »։

Եւ այլն, եւ այլն, եւ այլն։

Այսպէս ուրեմն... «Դաշնակցական» նաեւ Կաթողիկոսական Նուիրակը։ Այն Նուիրակը, որու հասցէին այս նոյն խառնվ...գանձի ըերաններէն «Պայքար» կը գրէր.

— «Գարեգին Սրբազան ուրիշ բարձրաստիճան եկեղեցականներու նման զերծ չմնաց Ներքին Զաւիթին անիրաւ հալածանքին ... »

Մեզմէ անկախաբար այս հալածուածն է ահա, որ Տիրոջ զօրութեամբ այսօր մեր «գործակից»ը դարձած է... իր« հեզ հպատակ»ներու դէմ։

Ոյժ չունինք այս լրբութիւնները մեկնաբանելու. Հարկադրուած ենք վերջակէտ դնել եւ հարցը փակուած նկատել։

Վերջին «ճաշկերոյթ»ով մը սակայն։

«Հ. Կոչնակ» (24 հոկտ. 1936) ուշագրաւ մանրամասնութիւններ կուտայ Հոթէլ Մարթինիքի «հեղափոխական ժողով»ի նիստերէն։ Նուիրակը «ծայր աստիճանի անկեղծ, անվերապահ ու պատուաբեր բառերով» կը դառնայ «հեղափոխական»ներուն եւ կ՚առաջարկէ, կը խնդրէ ու կ՚աղերսէ վերջ տալ պայքարներուն եւ «եկեղեցին քաղաքական խնդիրների դաշտ չհամարել, այն եկեղեցին՝ որ եղբայրասիրութեան աղբիւրն է»։

«Հեղափոխական»ները կ՚ընդդիմանան. «տիրող խաղաղութիւնը վրդովուած պիտի ըլլայ, եթէ հաշտութիւն գոյանայ ընդդիմադիր տարրին հետ», կը յայտարարեն անոնք։

— *«Ֆիլատելֆիայի հեղափոխականներէն մին,— կը շարունակէ «Հ. Կոչնակ »,— որ Սրբազանի առաջարկին համաձայն կ՚արտայայտուէր բաղխեցաւ ընդդիմութեան։ Եղան հեղափոխականներ՝ որ իրենց թեմին կամքը արտայայտելէ առաջ սկսան հայ կրօնքի եւ եկեղեցւոյ պատմութենէն ճառել։ Պարապ տեղը չէր որ Սրբազանը անգամ մը գիտել տուաւ՝* «ժամէն ես եմ գալիս, Տէր ողորմեան դուք էք ասում »։

Դաւադիրներէն եւ ըմբոստացած սարուկներէն այս «Տէր ողորմեան» լսելէ յետոյ, Նուիրակը հետեւեալ յայտարարութիւնը կ՚ընէ.

— *«Ես տեսնում եմ որ իմ առաջարկը բացարձակապէ՛ս ձախողած է։ Նորէն կրկնում եմ, որ իմ առաջարկը չէ հասկացուած։ Դուք գիս դրել էք շատ նեղ դրութեան մէջ։ Ես կամենում էի, որ դուք նեցուկ լինէիք Մայր Աթոռի հեղինակութեանը պաշտպանութեան, բայց չեմ կարող հասկացնել ինքզինքս.* թերեւս հայերէն չեմ գիտեր։ *Հայրապետի եւ իմ ցանկութիւնն է եկեղեցու միասնականութիւն հաստատել։ Ըսել է ժամանակը չէ հասել տակաւին։ Ռուսիա ու Աստուծոյ առջեւ ես պարտքս եմ կատարած։ Եթէ չեմ յաջողուել, ի՞նչ անեմ։ Ուրեմն այսպէս կը մնայ ամէն ինչ ու կը զեկուցանեմ իմ Հայրապետին։ Սա կը լինի փոքր չարիքը։ Պարտուած եմ, բայց նորէն կ՚ըսեմ որ զիս չէք հասկացած։ Վեհափառի կամքն էր եթէ չյաջողուեմ, հաւանեմ ներկայ որոշման »։*

«Հ. Կոչնակ» իր նկարագրականի ամէնէն տպաւորիչ մասը ամէնէն վերջը պահած է։

Տանք ամբողջութեամբ.

— *«Կիրակի օր Ս. Պետրոսքէն յետոյ ու նոյն երեկոյեան երկու նիստերու միջնադարին, եկեղեցւոյն ներքնասրահին մէջ հեղափոխականները հիւրասիրուեցան ճոխ հացկերոյթներով։ Երկրորդ ճաշէն ետք երբ ներկաները սկսան բաժակաճառեր առաջարկել Հայրապետի ու անոր Նուիրակի կենաց ու արեւշատութեան, Լիազօրը պատասխանեց.— «Պարտուած մարդ եմ ես, բայց բարի գործի ներկայացուցիչ եմ։ Ձեր այս արտայայտութիւնը պարտուած մարդու համար մեծ մխիթարութիւն է»։ Ու աւելցուց «Վեհափառին* ներսպրեցէք թէ ձեր պատուիրակը թէեւ պարտեցինք, բայց ձեզ համար ունինք մշտական յարգանք ու սէր»։

Խե՜ղճ Նուիրակ ...

*Հեռագի՛*ր *մը միայն... «մշտական յարգանքի՛ եւ սէրո՛յ»,* *ահա իր միակ աղերսանքը։*

Եւ այս աղերսանքը անո՛նց, որոնցմէ Հայոց եկեղեցիի ծերունի Սրբազանը Մայր Աթոռէն եկաւ... «Տէր ողորմեա» *լսելու, որոնց առջեւ հարկադրուեցաւ վկայելու թէ...* «թերեւս հայերէն չի գիտեր», *եւ որոնց նիւթած դաւերուն հետեւանքով պարտադրուեցաւ խոստովանելու թէ՝ ինք...* «պարտուած մարդ մըն է»։

Նուիրակին արտասահման գալը կը կարծենք թէ զուր չանցաւ ...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊՈՉ ԿՏՐԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Փառի Սուար հետաքրքրական լուր մը կուտար երէկ.—

Պոլսոյ մէջ շատցեր են շուները։ Առաջին անգամ չէ, որ շուներու բազմացումը մտահոգութիւն կը պատճառէ երբեմնի Բիւզանդիոնին։ Աղէտի մը նման, քանի մը տարին անգամ մը, կը լսենք, որ շուները շատցեր են։ Եւ քաղաքապետութիւնը կը սկսի գիտեր ընել՝ շուն ջարդելու համար։ Կը յիշեմ որ տարի մը շոգենաւ լեցուցին շուները եւ փոխադրեցին անբնակ կղզի մը, Իշխանաց կղզիներուն եւրեւ։ Հոն շուները իրար կերան ու փճացան։ Այս տարի բոլորովին նոր ձեւ մը գտեր է քաղաքապետութիւնը։ 25 դրուշ կը վճարէ ամէն քաղաքացիի, որ շուն մը կը սպաննէ եւ պոչը կը բերէ քաղաքապետարան։ Եւ ահա Թուրքերը իրարու եւեւէ կը վազեն քաղաքապետարան։ Հասան մէկ ձեռքը գաւազան, միւս ձեռքը շունի մը պոչ ինչպէս առասան, եւեւէն Ահմետ կոճակին ետեւ՝ ձեռքին մէջ շունի մը ձետ (պոչ), յանկարծ կը հասնի Մահմուտ՝ ձեռքին մէջ ջղուտ քառտ շունի մը տուտ (պոչ), եւ ահա Հաֆըզ Թիրեաքի՝ ձեռքին մէջ ալ շան ագի։ Սակայն այս պոչակիր բազմութիւնը վերջ չգտած՝ կը հասնի քաղաքապետարանի սնտուկին դրամը։ Անթիւ անհամար պոչ մթերելէ վերջ, քաղաքապետը կ՚ներթադրէ որ այլեւս հաշիւն ու կաղկանձիւն պիտի չլսուի Պոլսոյ թաղերէն։ Բայց ոչ,— շուները նորէն շատ են, շա՛տ ու շա՛տ։ Միայն թէ պո՛չ չունին։

Մեր խելացի Թուրքերը կտրեր են շուներուն պոչերը, բայց չեն սպաններ։

Իմ կարծիքովս՝ յանցաւորը հրահանգ տուողն է։ Պոչը կտրածները (խօսքը Պոլսոյ շուներուն մասին չէ, Անատոլուի մէջ գողի բարբառով՝ պոչը - կտրած կը նշանակէ Թուրք, հասկնալի փոխաբերութեամբ մը անշուշտ), այո՛, պոչը - կտրածները չիտակ պիտի տեսնէին իրենց գործը, եթէ ըսուէր թէ հրահանգը պէտք է հասկնալ ոչ թէ կրօնական ըմբռնումով, այլ միայն ու միայն ցեղային աւանդութեամբ։

Արդարեւ, անոնք հրահանգը գործադրեր են կրօնական ըմբռնումով, եւ միայն *սիւննէթ* ըրեր են շուները։

Եթէ գործէին ցեղային աւանդութեամբ՝ կը կտրէին շուներուն գլուխները։ Չէ՞ որ Հայու գլուխ կտրելու մէջ ոչ միայն տաղանդ ցոյց տուին, այլ եւ ամբողջ աշխարհի առջեւ հաստատեցին թէ պատմութեան մէջ ամենահի՛ն, ամենամե՜ծ քաղաքակրթութիւնը հիմնողները են եղած Թուրքերը, միայն ու միայն Թուրքերը, եթէ անշուշտ քաղաքակրթութիւն բառով կը հասկցուի մարդ ջարդել։

ԱՐԱՋ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԶԱՆԳՈՒԱԾԱՅԻՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

Հակարոլշեւիկեան շարժում Հայաստանի, Վրաստանի եւ Ադրբէջանի մէջ

Բէօյթէր հեռագրական գործակալութիւնը Մոսկուայէն կը հաղորդէ թէ զանգուածային ձերբակալութիւններ կատարուած են Խորհ. Միութեան զանազան շրջաններուն մէջ,— ձերբակալուածներուն մէջ կան բազմաթիւ սպաբականներ։ Ձերբակալութիւնները կատարուած են, կ՚ըսուի, իբրեւ հետեւանք դաւադրութեան մը, որ նպատակ ունէր Փաշական մարշաճեւ (?) հասատել Ռուսիոյ մէջ։

*** *Վրացական մամուլի գիւանը ժընեւէն կը հաղորդէ* —

Թիֆլիզէն հասած հեռագրի մը համաձայն, այս վերջին շաբաթներուն՝ ծանր խռովութիւններ պատահած են Հայաստանի, Ադրբէջանի եւ Հիւսիսային Կովկասի մէջ։ Շարժումը հակաբոլշեւիկեան գոյն ունի։ Վրաստանի մէջ հակաբոլշեւիկեան շարժումը այնպիսի համեմատութիւններու է հասած, որ համայնավար կազմակերպութիւններն իսկ վարակուած են, մանաւանդ Երիտասարդական Միութիւնները, որոնք կը գործեն «ազգային զգացումէ ներշնչուած»։ Իշխանութիւնները զանգուածային ձերբակալութեանց ձեռնարկած են պարզապէս արմատախիլ ընելու համար այդ զգացումը եւ մաքրագործելու համար համայնավար կազմակերպութիւնները։ Հարիւր յիսուն հոգի գնդակահարուած են ձերբակալուածներէն։

*** *Բէօյթէր հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ այս նոր դաւադրութիւնը կազմակերպուած էր լայն ցանցով մը։ Ձերբակալուած սպաբականներուն մէջ կան Գերմանացիներ, Աւստրիացիներ, Շուէտացիներ եւ Լեհեր, որոնք հակաբոլշեւիկեան քարոզչութեամբ կը զբաղէին եւ հակախորհրդային գործունէութիւն մը ցոյց կուտային։*

*** Տէօյչէ Ալկէմայնէ Զայթունկ *թերթին Մոսկուայի թղթակիցը կը հաղորդէ թէ ձերբակալուած են հինգ Գերմանացիներ, որոնք ինչո՛վ ամբաստանուած են՝ յայտնի չէ։ Նոյն թղթակիցը կը գրէ թէ Կէփէուի խնամակալութեան տակ առած է օտար դեսպանատուները, ուշադրութենէ չվրիպելու համար բոլոր անոնք որ դեսպանատուն կը մտնեն։*

*** *«Փըթի Փարիզիէն»ի թղթակիցը հեռախօսով կը հաղորդէ Մոսկուայէն.—*

Պաշտօնապէս կը հաստատուի որ ձերբակալուած են բազմաթիւ գերմանացի եւ ֆինլանտացի անձնաւորութիւններ, Մոսկուայի մէջ։ Անոնք ամբաստանուած են թէ կը գործէին խորհրդային պետութեան դէմ։

Վստահելի աղբիւրէ մը քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Մոսկուայի մէջ ձերբակալուած է գերմանացի հռչակաւոր գիտնական եւ քաղաքական գործիչ Օթթօ Հէօցը, որ անօրէնն է Ռուսումնաթերթ արեւելեան Եւրոպայի *պարբերականին եւ դասախօս է, 1912էն իվեր, Պերլինի համալսարանին պատմութեան ամպիոնին։ Փրոֆէսէօրը մինչեւ այժմ ճանչցուած էր իբրեւ պաշտպան գերման եւ սովետական մերձեցումի մը։*

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ԵՒ ԷՋՄԻԱԾԻՆԸ

Ասկէ մօտ երեք տարի առաջ, երբ Ամերիկահայոց վերջին ընդհանուր եկեղեցական ժողովը պառակտուեցաւ եւ առաջ հետեւանքով ամերիկահայ եկեղեցին բաժնուեցաւ երկու մասի, ինչպէս յայտնի է, ո՛չ մէկ չը կար որ եւ է դաւանական կամ կրօնական խնդիր կամ վէճ՝ այդ բաժանումը արդարացնելու համար:

Բաժանումին յաջորդող երեք տարիներու ընթացքին ալ, հակառակ եղած քաղաքական եւ կուսակցական բուռն պայքարներուն, նոյնիսկ չծագեցաւ որ եւ է վէճ դաւանական կամ կրօնական գետնի վրայ.

Ամերիկահայ եկեղեցիի պառակտումին գլխաւոր պատճառները քաղաքական էին: Փաստերը ծանօթ են: Առաջնորդ Ղեւոնդ արք. Դուրեանի եկեղեցիէն դուրս եղած հանդէսի մը մէջ, տօներու առջեւ, մնացեց հայ ազգային դրօշակը եւ ռամկավար-հնչակեան-Հօկճի փոքրամասնութիւնը, առաջնորդին եւեւ կենալով, հակառակ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի բացայայտ կամքին, ուզեց հայ եկեղեցին իբր միջոց ծառայեցնել՝ հայ ազգային դրօշակին եւ հայ ազգային խորհրդանշաններուն հաւատարիմ մնացած ազատատենչ հայութեան դէմ քաղաքական կամ կուսակցական պայքար մղելու համար: Այդ քաղաքական նպատակով ու չարժառիթներով ալ այդ փոքրամասնութիւնը բաժնուեցաւ մեծամասնութենէն:

Դժբախտաբար, էջմիածինը, մասամբ հեռու ըլլալով, մասամբ կաշ-[illegible] մասամբ ալ մոլորեցուած ըլլալով իր [illegible] իսկ տրամադրութիւնը, իր հաղորդակցութիւններով ակամայ քաջալերեց Երեւանի ժողովի լրտես պետութեան (ռամկավար-հնչակեան-Հօկճի) փոքրամասնութիւնը, ուշացուց լիազոր ներկայացուցիչ մը առաքումը՝ վէճը անդրին վրայ քննելու եւ արդար որոշում մը տալու համար եւ այդ կերպով ստեղծեց այնպիսի վիճակ մը, որ Երեւանի ժողովի ազատատենչ մեծամասնութեան հետ եղող հոգեւորականները, իրենց հօտին չբաժնուելու համար, ստիպուած եղան կարգապահական թերացումներ թոյլ տալ իրենց, այսինքն՝ չհնազանդիլ էջմիածնի հրամաններուն: Եւ երբ աւելի քան երկու տարի յետոյ վերջապէս Ամերիկա եկաւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազոր ներկայացուցիչ Գարեգին արքեպիսկոպոսը, ան խուսափեցաւ որ եւ է այցելութիւն իսկ ընել վերջին Երեւանի ժողովի մեծամասնութեան եկեղեցիներուն՝ այն հիման վրայ, որ անոնց մէջ պաշտօնավարող քահանաները անհնազանդ էին գտնուած էջմիածնի հոգեւոր գերագոյն իշխանութեան հանդէպ:

Այժմ, ինչպէս յայտնի է, ամերիկահայ մեծամասնութեան հետ [illegible] հոգեւորականները կատարած են Գարեգին արքայանի կարգապահական պահանջները եւ այլ եւս չեն կրնար մերժուիլ նկատուիլ էջմիածնի կողմէ: Ուրեմն, ամերիկահայ մեծամասնութիւնը այսօր ոչ միայն կրօնական կամ դաւանական, այլ եւ կարգապահական որ եւ է վէճ կամ խնդիր չունի էջմիածնի հետ:

Ահա թէ ինչու այժմ էջմիածինը ո՛չ մէկ հին կամ պատճառ ունի խորթ զաւակներու նման վարուելու ամերիկահայ ազատատենչ մեծամասնութեան եկեղեցիներուն, անոնց հովիւներուն ու ժողովուրդին հետ:

Ճիշդ է, թէ ամերիկահայ գաղութի ազատատենչ մեծամասնութեան եւ ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան միջեւ խորունկ հակամարտութիւններ կան եւ, ըստ երեւոյթին, պիտի ըլլան, որքան ատեն որ Հայաստանի գլխուն նստած է Մոսկուայի բռնակալութիւնը: Սակայն, այդ հակամարտութիւնները քաղաքական բնոյթ ունին եւ ոչ մէկ կերպով կը վերաբերին հայ եկեղեցիին:

Հայ եկեղեցին կրօնական-բարոյական ազգային դարաւոր հաստատութիւն մըն է, եւ իբր այդպիսին, ան վեր է քաղաքական պայքարներէ, ոչ մէկ շահ ունի մասնակցելու կուսակցական վէճերու եւ ոչ մէկ խորութիւն կրնայ գնել իր զաւակներուն միջեւ՝ այն պատճառով միայն, որ անոնք քաղաքական խնդիրներու շուրջ խորունկ տարակարծութիւններ ունին:

[illegible] ձեռքին գործիք դարձած ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան կարծիքով խորհ. կառավարութեան հանդէպ բարեկամ ըլլալը անհրաժեշտ պայման մըն է ազատատենչ հայութեան հետ համերաշխելու եւ գործակցելու համար, այդ տեսակ խնդիր մը չի կրնար գոյութիւն ունենալ հայ [illegible] ան չի հետաքրքրուիր եւ պէտք չէ հետաքրքրուի քաղաքական վէճերով: Հայ եկեղեցիի գերագոյն հոգեւոր իշխանութիւնը իր զաւակներէն կրնայ պահանջել միայն հաւատարմութիւն եկեղեցական դաւանանքներուն, կանոններուն եւ աւանդութիւններուն եւ կարգապահութիւն:

Արդ՝ քանի որ ամերիկահայ գաղութի մեծամասնութիւնը յանձին իր [illegible] հաւատարիմ է հայ եկեղեցիի դաւանանքներուն, կանոններուն եւ աւանդութիւններուն, այլեւ կարգապահական տեսակէտով ալ այժմ զերծ է անհնազանդ նկատուելէ, այդ մեծամասնութեան՝ հակառակորդ փոքրամասնութեան հետ ունեցած քաղաքական վէճն ու պայքարը ոչ մէկ պարագայի տակ կրնայ այլ եւս [illegible] յլալ, որ էջմիածինը որ եւ է խորութիւն դնէ անոր եւ հակառակորդ փոքրամասնութեան միջեւ:

Հարկաւ, էջմիածինը կատարեալ իրաւունք ունէր պահանջելու, որ Ամերիկայի մէջ գտնուող եւ իրեն ենթակայ պառակտեալ եկեղեցիները միանային եւ կրկին ենթարկուէին մէկ ընդհ. կեդր. վարչութեան: Հարկաւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի լիազոր ներկայացուցիչ Գարեգին արքայան կատարեալ իրաւունք ունէր [illegible] հայ եկեղեցիի գերագոյն [illegible] պահանջելու, որ ամերիկահայ երկու հատուածները բնդունէին միութեան իր ծրագիրը: Սակայն, եթէ այդ ծրագիրը մերժուեցաւ եւ ամերիկահայ եկեղեցին մնաց պառակտեալ վիճակի մէջ, ատոր մէջ ոչ մէկ յանցանք ունի գաղութիս մեծամասնութիւնը կազմող ազատատենչ հատուածը, այլ ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութեան վրայ, որ ամենամեծ անհնազանդութիւնը գործեց Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին հանդէպ՝ այնքա՛ն զուարթօրէն եւ այնքա՛ն արհամարհանօք մերժելով անոր [illegible]

Պարզ է, որ եթէ այսօր էջմիածնի իսկ տեսակէտով պատժի արժանի կողմ մը կայ Ամերիկայի մէջ, այդ ալ ռամկավար-հնչակ-Հօկճի փոքրամասնութիւնն է, որ [illegible] ներով բաց իրականին մէջ առաւ, [illegible] ոտքի ուժի մը զգացնի հրաման [illegible] չուզեց միանալ իր հակառակորդ մեծամասնութեան հետ, այսինքն՝ [illegible] ուզեց կատարել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի ցանկութիւնը ամերիկահայ եկեղեցիի միասնականութիւնը որ առաջ վերականգնելու մասին:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԳԵՐԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Մեծ պետութեանց, բայց մասնաւորապէս Անգլիոյ եւ Իտալիոյ հակայ [illegible] սպառազինումները ծովային, ցամաքային եւ օդային տեսակէտով, բացաւ ի մէջ այլոց, նաեւ Միջերկրականի մէջ մրցակցութեան հարցը:

Այս հարցը շատ սուր բնոյթ առաւ գեռ անցեալ տարուան ընթացքին, իտալա-եթովպական պատերազմի առիթով: Այդ պատերազմը, կարելի է ըսել, վերջացած է: Բայց, ատիկա չի նշանակեր թէ Միջերկրականի մէջ գերակայութեան վէճը ստացած է իր լուծումը: Օրինակ, կարգ մը նշաններ ցոյց կու տան թէ հոն մրցակցութիւնը պիտի ծաւալի եւ յառաջիկային եւ՝ ատով՝ փորձութեան պիտի ենթարկուի աշխարհի խաղաղութիւնը:

Միջերկրականը, ինչպէս ծանօթ է, մայրն է մեր քաղաքակրթութեան: Անոր ափունքներէն հեռու կամ անոնց մօտ են բարգաւաճած նախկին մշակոյթները: Ան հին աշխարհի կեդրոնն էր. Ով որ իշխէր Միջերկրականի, անիկա տէրն էր այն ատենի աշխարհին: Հին Հռոմը չկրցաւ հիմը դնել իր համաշխարհային մեծութեան, մինչեւ որ չընկճեց Միջերկրականի մէջ իր մրցակիցը, Կարթագենը ու չգրաւեց, իր նաւերով, ջրային ճանապարհը որ իրարու կը կապէ 3 երկրամասերը,— Եւրոպան, Ասիան եւ Ափրիկէն:

Միջին դարու քաղաքակրթութիւնը եւս շատ սերտ կապ ունէր Միջերկրականին հետ: Վենետիկն ու Ճենովան [illegible] հանրապետութիւնները, ինչպէս հարաւ. Ֆրանսական եւ [illegible] նիական քաղաքները կը բարգաւաճէին միայն շնորհիւ իրենց Միջերկրականեան առեւտուրին, որ զիրենք կը կապէր արեւելեան աշխարհին հետ:

Ամերիկայի եւ նոր ովկիանոսային ճամբաներու գիւտը կարծես, որոշ ատեն մը, [illegible] տեղի տալ կը ձգէր [illegible] Միջերկրականը: Եւրոպայի [illegible] գործնեւթիւնը կ'ուղղուի դէպի նոր [illegible] խարհ եւ դէպի արեւելեան հեռաւոր երկիրներ, որոնք իրենց կը բաշխեն Եւրոպացիները՝ իրենց գաղութակալութեան [illegible]

Բայց դեռ 18րդ ու մանաւանդ 19րդ դարուն, Միջերկրականը կը սկսի կրկին արժէք առնել: Երբ Անգլիա, 18րդ դարու երկրորդ կիսուն, կը կորսնցնէ իր գաղութները՝ Հիւս. Ամերիկայի մէջ՝ Մ. Նահանգներու բաժանումով, իր ամենակարեւոր գաղութները կը մնան՝ Արեւելքի մէջ՝ Հնդկաստանը, Աւստրալիան, Նոր Զելանտան եւ Հարաւ. Ափրիկէն: Առանձինն ամէնէն հարուստն էր ու կը մնայ Հնդկաստանը՝ իր 350 միլիոն բնակչութեամբ եւ հէքեաթային հարստութիւններով:

Անգլիա պէտք էր ուշադրութիւն դարձնէր Միջերկրականեան ճամբուն, ուրկէ կ'երթայ բրիտանական ամենահարուստ եւ ամէնէն կարեւոր գաղթավայրը: Անգլիական արտաքին քաղաքականութեան համար այս ճամբան կենսական նշանակութիւն ստացաւ: Անգլիա ամէն գնով պէտք էր տիրապետէր անոր, դայն ամուր բռնէր իր ձեռքերուն մէջ:

Անոր շահագրգռութիւնը դէպի Միջերկրական աւելցաւ, երբ 17 նոյեմբեր 1869ին բացուեցաւ Սուէզի ջրանցքը:

Բայց, սկիզբը այդ ջրանցքը իրը չէր: Անոր բացումը սուր վէճ մը ստեղծեց Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ. Անգլիական կառավարութիւնը նոյն իսկ չդրկեց իր ներկայացուցիչը՝ ջրանցքի բացման առթիւ.

Շուտով իրերը փոփոխուեցան, սակայն, ի նպաստ Անգլիացիներուն: [illegible] 1875ին գաղտնօրէն կը ծախէ իր 176 000 բաժնեթուղթերը (Սուէզի ջրանցքի բոլոր բաժնեթուղթերը 400 հազար էին) անգլիական կառավարութեան: Քիչ յետոյ, անգլիական կառավարութիւնը կը գնէ նոր բաժնեթուղթեր եւ կը դառնայ տէրը աւելի քան կէսին ընկերութեան դրամագլուխին. ան միանգամայն ալ կը դառնայ ջրանցքի նաւարկումին՝ ան կէ ատուի՝ տէրը փանելով Ֆրանսա-[illegible]

Ցեղապաշտ դէպքերը ալ աւելի օգնեցին Անգլիացւոց: 1882ին, Եգիպտոսի մէջ տեղի ունեցած Արաբի փաշայի ըմբոստութիւնը՝ ուղղուած եւրոպական ազդեցութեան դէմ: Անգլիա օգտուեցաւ այդ պարագայէն եւ [illegible] թափանցելով Սուէզ: Պագամ [illegible] վէճ մը Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, որ տեւեց տարիներ ու հասաւ իր ամէնէն բուռն ատտիճանին՝ Ֆաշոտայի դէպքի ատեն (1898), որ քիչ կը մնար յառաջ բերէր անգլօ-ֆրանսական պատերազմ մը:

Ֆրանսա, սրտին վրայ, ներկայի նման՝ առաջ ալ կը ծածկէր գերմանական վտանգը, ստիպուեցաւ ակընաել. 24 մարտ 1899ին ստորագրուեցաւ համաձայնութիւն մը Ֆրանսացիներու եւ Անգլիացիներու միջեւ՝ սահմանելու համար անոնց [illegible] ազդեցութիւններ, իբրեւ սահման ճշդուեցաւ ջրաբաժանման գիծը, որ Նեղոս գետի աւազանը կը բաժնէ Չատ լիճէն: Նոր համաձայնութիւնը որ կը կրէ 9 ապրիլ 1904 թուականը, կը ճանչնայ Անգլիոյ իրաւունքը Եգիպտոսի վրայ եւ Ֆրանսայինը՝ Մարոքի մէջ: Եգիպտոսի նուաճումով, Անգլիա ապահովեց ամբողջ Հնդկաստանի համար իր ճամբան: 18րդ դարու [illegible] Անգլիա ստիպուած էր ամրացնել Միջերկրականեան ճամբան որ Հնդկաստան կը տանի՝ ցարական Ռուսիոյ անընդհատ յառաջխաղացումներուն դէմ, որուն ձգտումն էր գրաւել նեղուցները եւ մտնել տաք Միջերկրական ծովը: Այդ ճամբուն պաշտպանութեան համար Անգլիա մղեց Ղրիմի պատերազմը: Չինեց Սան Ստեֆանոյի Պուլկարիան, ստեղծեց ռուսեւճափոն պատերազմը: Ցարական րէժիմին անկումը հանդարտեցուց, գոնէ ժամանակաւորապէս, Անգլիացիները: Բոլշեւիկեան Ռուսիան յայտարարեց թէ կը հրաժարի որ եւ է ձգտումէ դէպի Պոլիս եւ Միջերկրական: Անգլիա մնաց տէրը վերջինին. Ֆրանսական շահերը առհամանափակուեցան միայն անոր արեւմտեան կէսին մէջ եւ արդէն չեղան Անգլիացիներուն [illegible]

Բայց, ծագում առաւ, յանկարծ, մրցակցութիւն մը ընդմէջ Անգլիոյ եւ Իտալիոյ:

Անիկա սկսաւ յայնօրէն՝, երբ Ֆաշիստական իշխանութիւնը նպատակ դրաւ Իտալիան վերածել գաղթային պետութեան մը եւ երբ միացուց Եթովպիան որուն համար Իտալիան անցեալին մէջ դուր տեղը այնքան զոհեր էր տուած: Անգլիական եւ իտալական շահերը խաչաձեւեցին իրար Միջերկրականի արեւելեան կէսին եւ Սուէզի ջրանցքին մէջ: Աղէկ կ'ընթանայ ճամբան ոչ միայն Հնդկաստանի այլ եւ իտալական գաղթավայրերուն համար: Աւելին,— այդ ճամբան աւելի անհրաժեշտ է Իտալիոյ, քան Անգլիոյ համար: Անգլիա կրնայ Հնդկաստան երթալ նաեւ շրջելով Հար. Ափրիկէն, այն ճամբան, որուն հետեւեցան շոգենաւերը՝ Սուէզի ջրանցքի բացումէն առաջ: Իրաւ է, Հար. Ափրիկեան ճամբան գրեթէ կրկին է, երկարութեամբ, քան Սուէզինը՝ դէպի Հնդկաստան: Բայց եւ այնպէս գոյութիւն ունի եւ ի հարկին կրնայ օգտագործուիլ: Նոր արագութիւնը, որով կը շարժին նաւերը, տարածութիւնը նուազելի կերպով կը նուազեցնէ: Այսօր շոգենաւերը աւելի արագ կը հասնին Հնդկաստան՝ շրջելով Հար. Ափրիկեան ափունքէն, քան 40 տարի առաջ՝ եթէ մտնէին Միջերկրականի ճամբէն.

Բոլորովին այլ է կացութիւնը Իտալիոյ: Հասնելու համար Կարմիր ծովու վրայ երիթրէի նուաճեալ՝ Մասաուա,— եւ [illegible] Կարմիր ծովէն [illegible] — իտալական նաւատորմը պէտք է անցնի արեւելեան Միջերկրականէն եւ Սուէզի ջրանցքէն, որոնք կը գտնուին Անգլիոյ ձեռքը: Նոյն իսկ Իտալիա, այդ ճամբան օգտագործելու անկարելիութեան պարագային, եթէ փորձէ անցնիլ Ատլանտեան ովկիանոսէն եւ Հար. Ափրիկէէն, պարտաւոր է կարել երկու անգլիական նեղուցներ որոնք ներ կը պատկանին Անգլիոյ:

Պատերազմի մը պարագային, Իտալիա [illegible] Միջերկրականի մէջ, կտրուիլ իր գաղթավայրերէն, ինչ որ իրական վտանգ մը կը նշանակէ: Ահա թէ ինչու երբ Իտալիա կ'ուզէ դառնալ գաղթային կայսրութիւն մը, պէտք է ապահովէ, ամէն գնով, այն ճամբան, որ իտալական մայր երկիրը կը կապէ գաղթավայրերուն: Իսկ այդ ճամբան կ'անցնի արեւելեան Միջերկրականէն:

Ասիկա այնքան հին սկզբունք մըն է, որքան հին է աշխարհը: Այդ սկզբունքը կիրարկուած է հին Հելլէններուն, Փիւնիկեցիներուն, Հռովմայեցիներուն կողմէ, իսկ միջին դարերուն Վենետիկցիներուն, Ճենովացիներուն կողմէ. աւելի յետոյ՝ Սպանացիներուն ու Փորթուկալցիներուն: Այդ սկզբունքը լաւագոյնս ի գործ կը դրուի, գաղթային քաղաքականութեան մէջ, Անգլիացիներուն կողմէ համաշխարհային պատերազմը խափանեց Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը, ի վնաս Իտալիոյ Անգլիա աւելցուց իր միջերկրականեան [illegible] Կիպրոսով, Պաղեստինով, ուր ճամբան գինուորական նաւահանգիստ Հայֆան: Ֆրանսան՝ Սուրիայով, ուր կը գտնուի Պէյրութը: Իտալիոյ իտացուած էր փոքր առիթական ափուներ՝ Ատալիայով, բայց չարուեցաւ իրեն:

Իտալիա, ապահովելու համար Միջերկրականեան ճանապարհը, պէտք պիտի ձգտի ընդլայնել եւ ամրացնել իր ծովային խարիսխները: Կոտորուած կղզիները քիչ են եւ հարկ է թէ կը բաւարարեն նման պահանջի մը լուծման, իր բնական ձգտումը պիտի ըլլա՛յ աւելի ամբողջն կոխել փոքր ասիական ծովափը:

«Հավաս» գործակալութիւնը հաղորդէր 14 հոկտ. Թուականով, թէ այժմ իտալական քաղաքականութեան նշանաբանն է — Roma al mare — Հռոմը դէպի ծով

Ասկէ կրնան յառաջ գալ վէճեր, Միջերկրականի արեւելեան մասին մէջ Այս վտանգը նկատուեցաւ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովի ատեն: Երբ վերածենք այն դէպքերը որոնք տեղի ունեցան անոր շուրջ, յստակօրէն կը տեսնուին անոր մրցակցութիւնները

Այդ պարագան նկատելի է եւ այն Լեհաստանին մէջ, որով Իտալիա չընդունեց նեղուցներուն ամրացման համաձայնութիւնը ինչպէս նաեւ՝ Իտալիոյ ծովային ու օդային ապառազինումին, անգլօ-թրքական մերձեցումին, Մոնթրէօյի մէջ Լիթվինովի բնթացքին եւ նոյն իսկ Գ. Թիթուլեսքոյի անկումին մէջ:

Կ. Վ. Կ

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

ԻՏԻՐՆԷի մէջ կ'ապրին մօտաւորապէս 200 Հայեր: Վերջերս Պոլիսէն եկած քահանայ մը խաչակնքելով կարգադրուած է Քարա-Աղաճի եկեղեցին մէջ, գերեզմանատան մէջ ալ հոգեհանգիստ կատարած է: Շաբաթ մը մնալով եւ այցելելով մօտակայ քաղաքներու հայութեան վերադարձած է Պոլիս: Էտիրնէի մէջ Հայերը ունին Թաղ. Խորհուրդ մը, որուն կ'անդամակցին երկու տիկիններ:

ԹՈՐԳՈՄ ՊԱՏՐԻԱՐՔ, օրհնելու համար Բարգէն կաթողիկոսի դերեզմանը, Հալէպ է մեկնած: Ետոյ մէկ գիշեր Անթիլիաս մնալէ վերջ վերադարձած է Երուսաղէմ:

ԱՆՏԻՈՔԻ Թուրք աղջիկները լիսէի փակուեցաւ կառավարութեան հրամանով, որովհետեւ վարժարանին աշակերտութիւնն ու աղջիկները տոնած են Թուրքիոյ Հանրապետութեան հիմնադրութեան տարեդարձը: Լիսէին փակումին պատճառով, իբրեւ բողոքի նշան, Անտիոքի շրջակայ բազարներուն եւ գիւղերուն Թրքական վարժարանները դասադուլ հռչակած են.

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Աւելին, այս յաջողութիւնները մեզի կը հաստատէին կառավարութիւնը աւելի սր-[illegible] ական միջոցներու դիմել թաթարական ապստամբ շրջանները խաղաղեցնելու եւ հպատակեցնելու գործին մէջ

Պզօյիւք Վէտին միշտ ըմբոստ եւ անպարտելի վիճակի մէջ մնացած էր, Երեւանի կողքը նիզակ մը խրած էր: Ասկէ պատ՝ Երեւանի քթին տակ երկաթուղին վրայ, Վար եւ մէկ որոշ վտանգաւոր շրջան, Զանգիբասարն էր այդ: Կառավարութիւնը որոշեց առաջին առթիւ այդ մասը խաղաղեցնել: Գնդ. Ա. Շահմազեանին յանձնուեցաւ այդ ռազմական պարտականութիւնը, որ յաջողութեամբ լուծ հանեց. Երկու օրուան բուռն կռիւներէ յետոյ, յունիս 20ին (1920) Զանգիբասարը ամբողջապէս գրաւուած էր եւ ձեռք անցուած էր թնդանօթ, 2 գնդացիր եւ 40.000 փամփուշտ:

Զանգիբասարի այդ գործողութեան [illegible] յանձնած էր պահել Արաքսի աջ ափը եւ թոյլ չտալ որ Արարատի կողմէն օգնական ուժ եւ ռազմամթերք հասնի ըմբոստներուն: Մեր վրայ դրուած այս կարեւոր պարտականութիւնը լիովին կատարեցինք եւ Դիզային դէպի աւելի առաջ նոր գրաւումներ կատարեցինք:

Յունիսի մէջ նոյնպէս Զօր. Յովսէփեանի զօրախումբը յառաջանալով գրաւեց Օլթիի ածխահանքերը:

Իր արժանի պատիժը ստացաւ եւ անյաղթ Պզօյիւք Վէտին: Հայկ. զօրամասերը — թէեւ մեծ կորուստներով — յուլիս 12ին մտան այդ անառիկ դարձած բերդը եւ շարունակելով իրենց յառաջխաղացութիւնը մինչեւ յուլիս 25—26 հասան Շահթախթ եւ Նախիջեւան

Ուրիշ-տանները, մեր գունդն ալ առիթ ունեցած էր չափուելու Պզօյիւք Վէտիի հետ: Առաջին անգամ 1918ին եղաւ այդ, Սարտարապատի կռուի նախօրեակին: Մեր զօրամասը կը գտնուէր Դավալու: Նախիջեւանի կողմէն վտանգ կը սպառնար մեզ, միեւնոյն ժամանակ պէտք էր սիգմել Երեւանեան զօրախումբի ճակատը: Ուստի Արամ (այդ օրերու իրական իշխանաւորը) ուզեց հետադրախօսութեամբ կը հարցնէ ինծի թէ յոյս ունէ՞ [illegible] վարիդի հետ միասին յաջո-[illegible] անցնելու մինչեւ Ղամարլու, եթէ ոչ մէկ կը մնայ բարձրանալ Դարալագազի լեռները: Մեր նահանջի ճամբուն վրայ կը գտնուէին 6—7 կտոր թաթարական զինուած գիւղեր, ինչպէս եւ Պզօյիւք Վէտին: Զուր եղաւ անոնց ամբողջ յամառ դիմադրութիւնը մեր ճամբան փակելու եւ մեզ օգակելու միջով: Հեղեղի նման, իրարու եւեւէ, մեր ամբողջ վաշտերով թափուեցանք իրենց վրայ ու ջախջախեցինք. Մեր զինուորները մտան Պզօյիւք Վէտի, մաս մը հրկիզեցին, եւ հասանք Ղամարլու, այնտեղէն ալ Սարտարապատ մեկնելու համար. Երեւանեան զօրախումբի հրամանատար Զօր. Սիլիկեան շքանշաններ բաշխեց զինուորներուն եւ պաշտօնեաներուն:

Ի նչպէս տեսանք, Մայիսեան ապստամբութեան հետ եւ այնուհետեւ, հայկական բանակի առողը փայլեցաւ, բոլոր կռիւներու մէջ յաղթական եւ բոլոր ռազմական խնդիրները պատուաւոր կերպով լուծած էր ան Տրամադրանական էր ուրեմն, որ եկակ հանգստի եւ վերակազմութեան շրջան մը ապրէինք

Ցնծախառն այցելութիւնը կ'ընդունէինք զին. նախարար Ռ. Տէր-Մինասեանի եւ իր օգնական Զօր. Հախվերդեանի, որոնք գունդի ճակատը աչքէ կ'անցընէին եւ մեր կարիքներուն վերահասու կ'ըլլային: Զանգեբասարի կռիւներէն յետոյ, մէկ անգամ առիթ ունեցայ Մարգարայի մէջ ատանձին տեսնելու Զին. նախարարը: Շատ անկեղծ եւ դառնօրէն, գանգատեցայ իրեն մեր գունդի վիճակի մասին.— Ամբողջ երկու տարիէ ի վեր, Արարատի փէշերուն ամառուան կիզիչ արեւուն տակ ջերմախտէ սաստկելով, ձմեռուան բուքին, սառնամանիքին անվերջ առաջին գծի վրայ գտնուելով մեր զինուորները մաշած, տրորուած, հոգի գոյն բռնած են, մարդկային ամէն կերպարանքէ հեռու:

Մեր մէկ գումարտակը Մայիսէն ի վեր, տեղէ տեղ փոխադրուելով, կը տրուէր իր խարխափէն եւ հրամանատարական գործերուն միջոց վտանգաւոր կռիւներու գիրկը նետուած եւ կէս առ կէս կոտորակուած էր Ղազախի ճակատին վրայ: Կը խնդրէի նախ եւ վերադարձնել մեր անջատ գումարտակը եւ ապա հնարաւորութիւն ստեղծել որ գունդը թիկունք քաշուի —կարճ շրջանի մը համար— քիչ մը ամփոփուելու, կազդուրուելու եւ վերակազմուելու: Կատակի ձեւով նախարարին նկատել տուի որ իրեն առողջն ալ վայլուչ եղաւ վերջերս, սակայն դզուշ ըլլալու էր: Գէշ օրեր կրնային գալ եւ շատ շուտ: Դժբախտաբար գուշակութիւնս աղատածէս աւելի շուտ պիտի իրականանար:

Նախարարը ուշադրութեամբ լսեց: Թէեւ խոստացաւ ընդ առաջ երթալ իմ խնդրանքիս, սակայն յետագայ դէպքերը իրաւունք չտուին տալու իր խոստումը կատարելու:

Օգոստոսի վերջը, ամբողջ 4 ամիս բացակայելէ յետոյ, մեր Բ. գումարտակը Մալաքլու վերադարձաւ ջարդ ու փշուր վիճակի մէջ, իր հրամանատարը կորսնցուցած, կէս տոկոսէն աւելի սպաննուած, վիրաւոր, հիւանդ եւ կամ գերի ինկած ու մինչեւ Բաքու քշուած: Մեր պատմութեան ընթացքին մենք պիտի տեսնենք որ Կարմիր բանակը, նոյն այս զինուորները բռնի իրեն հետ առած բերած էր վերջէն, երբ իրենց հարազատ գունդին պիտի հանդիպին Սեմիոնովկա:

Օգտուելով կարճ հանգիստի շրջանէ մը մեր Բ. գումարտակը վերակազմեցի: Ինչպէս վերը տեսանք, մեր զօրամասերը հասան մինչեւ Նախիջեւան: Այդ շրջաններու մէջ տեղական ազգաբնակչութիւնը թողած էր առատ հունձք: Զին. նախարարութիւնը որ-րահանգեց բոլոր գունդերուն մարդիկ ուղարկել եւ տեղւոյն վրայ հօգալ իրենց ձմեռուան պաշարը:

Մեր մէջ այս գործը յանձնուեցաւ Վ. Փաստրմաճեանին: Մէկ տասնեակ զինուորներով եւ փոխադրական միջոցներով իսկոյն ճամբայ ելաւ դէպի Շարուր: Կարճ ատենուան մէջ Մալաքլու կեդրոնացաւ գունդի պէտք եղած պաշարը, հաց, ձաւար, կորկոտ, մօտաւոր եւ այլն Հողուտի կողմէն ալ բախտաւորուեցանք: Նոր ստացուած անգլիական զին. հագուստներով ամբողջ հայկ. բանակը միօրինակ եւ վայելուչ կերպով զգեստաւորուեցաւ:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(7)

Վերջին հանդիպում...

— · —

ԼԻՈՆ. — Հոկայ քաղաք մը գանգաղ քայլերով կը հետեւէր մեծոկաթաքի մը հանեւէն լուռ ու երկիւղած։ Երիտասարդ մը ըլլալու էր մեծողը։ Սեւ զգեստով ըրկայաւտուած կառքին չորս կողքը լեցուած էր ճերմակ ծաղիկ-պսակներով։ Սգակիր ծնողքը ուրիշներու օգնութեամբ հազիւ քալելու կարողութիւն ունէին։

Երբ մեծոկաթաքը քովէս անցաւ, ամ գիտեր ինչո՞ւ, սարսուռ մը պատեց մարմինս եւ աչքերս ակամայ մթնցուցան . .

°° Փարիզեան արուեստ մը Հանրապետին պարտէզին մէջ բաւական մաւ զամ քալող, ընթերցի խիտ ծառերով շրջապատուած նստարան մը, եւ սկսայ սոյն զանուած Թուղթին վրայ բաներ մը գրել։ Քաւ մը վերջ զգեմս գտնըէ նստարանն ալ գրաւուեցաւ երկու կինի կողմէ։ Մայրը պայուսակին մէջէն ձեռագործ մը հանելով յարձակեցաւ վրան, իսկ աղջիկը սկսաւ «Mariane» մը Թղթատել, քիչ յետոյ տետրակ հանելով սկսաւ վրան բաներ մը գծել։ Ի՞նչ էր գծածը, գաղտագողի աչքով մը նետեցի վրան, եւ հասկցայ որ ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած է իմ վրաս։ Շրթունքները խածնել ոմ՝ մայրը քթին տակէն խնդաց, երբ աղջիկը լրացուցած ձեռագործը ինծի կը ցուցնէր։ Այցելուներու Թիւր աճելով սկսաւ աւելնալ։ Ոմանք, ամբիճանական խաղալիքը նայելով անցան, ոմանք աննորոշ անցնելով մեր քովէն՝ կը չարունակէին իրենց պտոյտները։

Փարիզապաշտեցան մեկնելու, եւ հեռացան յաղթական չարտ ժպիտութիւն մը երբ դիտենը ինկած գիրքը իրենց կուտայի։

°° Փլամարիոնի գրատան մէջ ուշադրութեան քարտէս մը վրայ գրուած ծամեր՝ չեմ գիտեր թէ ի՞նչ կը փնտռէի։ Ահա Թուրքիան ամբողջ երկրամասով տարածուած է աջին։ Աչքս կրկնացնեմ բոլոր քաղաքներուն վրայ, Իզմիրէն մինչեւ Կիլիկիա, Խարբերդ, Էրզրում, Վան։ Այս պատմական Հայաստանին վրայ գրուած Arménie։ Անցեալի բոլոր յիշատակները կը պատկերանան աչքիս առջեւ։ Քաղաքներու մէջ հոուցիա, տունտուներ, աղեկատուրններ, զարդարեկեղեցիներ։ Ահա չինական գեղջուկը լեռնած գաշտային աշխատանքի։ Աղօթքը, այգիները բոլորն ալ մնացուած։ Գեղջկուհիները իրենց անակոն զարդերու ետեւէն։ Ամեն ու ծծմար ամէն կողմ։ Արեւն իսկ կարծես անկեղծօրէն կը ժպտի աշխատասէր այս ժողովուրդին վրայ։

Յանկարծ ցուրտ հիշոց մը։ Փլուզում եւ . . . ամայութիւն ամէն կողմ։

Ո՞ւր կորան մէկ օրէն միւսը այս քաղաքները, գիւղերը, միլիոնաւոր Հիճակիլեցիները, ո՞ւր գացին, ինչպէս անհետացան, ինչո՞ւ գաշտերն ու արտերը ամայի ու խոպան մնացին։ Զին ի խուզը, ո՞վ հեղինակներ, երբ ամայացած հայկական նահանգներուն վրայ Arménie անունը կը գրէք, ծանօթացուցէք ձեր գիրքերով, հրատարակութիւններով թէ պատերազմէն առաջ այս հողերուն վրայ ապրող չի նարար ժողովուրդը ջարդուեցաւ բարբարոս Թուրք ժողովուրդին կողմէ։ Գուցէ դուք աւելի խղճահար ըլլաք, չմոռնաք այս ճշմարտութիւնը։

Հայու պուռխս վերցուցած՝ անակնկալ մը։ Մէկ ամիս առաջ պարտէզին մէջ «ծանօթ» անծանօթներս իրար կը խաչձեւենք, կը բարեւենք, աղջիկը կը ժպտի։ Արդեօք գծագրութիւնը մի՞ այն էր ինկած։

°° Կիրակի, 1 Նոյեմբեր։ Յոն ամենայն արրոց։ Ծաղկավաճառները զորոյի վրայ են, ժողովուրդը կարգի կը սպասէ փունջ մը ծաղիկ ձեռք ձգելու համար։ Բոլորն իրենց մեռելներն ունին գերեզմանատան մէջ։ Ու խումբ պիտի երթան իրենց սիրելիներուն շիրիմներուն։ Երբ կը մտածեմ մեռելներու մասին, կը չատագանի դէմքս, եւ «ի՛ Կուզեմ փունջ մը ծաղիկով պատուել զոհերը մեծ եղեռնին, բայց ո՞ւր են անոնց շիրիմները, ո՞ւր, գէթ անգամ մը ցոյց տուէք ինծի։

Ծաղկավաճառի խանութին առջեւ կը նշմարեմ Թախծոտ դիմագծով սեւ զգեստ կին մը, քնաղդարար կը մօտենամ։ Ու կը ճանչնանք իրար։ Զիս տեսնելուն կը սիրտ հեկեկայ, ու կործես հարցումի կը սպասէ պատմելու եւ պուռին զաւութեան մէկ մասը անհետացնելու համար։

Անօրոք ճակատագիրը խլեր է մի աղջիկը իր ձեռքէն. ինքն ալ, այսօր, պտտում ուրիշներու պէս, կարգի կը սպասէ փունջ մը ծաղիկով զարդարելու համար հողէհանդիստին շիրիմը։

Ձեռքս բռնած Թերթս գծածն ինկաւ։ Այն յուղարկաւորութիւնը, առին հանդիպած էի քանի մը շաբաթ առաջ, իր աղջիկին էր ուրեմն։

Մէկ բառով կրցա՞յ մխիթարել զայն. — Մայրի՛կ, մենք ամբողջ հայրենիք մը կորսնցուցինք, ամբո՛ղջ ժողովուրդ մը։

Մ. ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ՊԱՇՏՕՆԱԳԻՐ

— · —

Էջմիածնայ կաթողիկոսը իր հոկտեմբեր 14 Թուակիր պաշտօնագրով, ուղղուած Հարաւային Ֆրանսահայոց Հայրապետական պատուիրակ Գարեգին եպ. Յովսէփեանի, ուրախութիւն կը յայտնէ որ իր «կոնդակներով եւ գրութիւններու բաշխ եղած...» հոգեկապը վերստանձնած է իր պաշտօնը։

«Մխիթարուած ենք նաեւ», — կը գրէ ան — «առնելով ուրախ տրամադրութեան համար եւ լիայոյս ենք, որ նորակազմ Թեմի մեր սիրելի ժողովուրդը իր լայն աջակցութիւնը կը ցուցաբերէ թէ ձեզ օգտակար լինելու ձեր պատասխանատու եւ ծանր պարտականութիւնները կատարելու ընթացքում եւ թէ արդարացնելու մեր յոյսերը, տրամադրելով իր բարոյական եւ նիւթական զոհողութիւնները։ Ուրախ ենք մանաւանդ, սիրելի մեր Գարեգին արքայն, ձեր գրութեանց մէջ տեսնելով ձեր՝ Հանդէպ Մայր Աթոռն ու Նրա գահակալը տածած ջերմ սիրոյ ապացոյցները, որ նուիրութիւններ չեն մեզի համար, եւ ազնուութեան, անձնուիրութեան եւ հաւատարմութեան նշանակներ՝ որոնք միշտ յատուկ են եղել գերաշնորհութեանդ»։

Կաթողիկոսը կ'եզրէ վարչութեան հետ ուղղած է պաշտօնագիր մը՝ որ աւասիկ. —

«Հարաւային Ֆրանսայի Թեմական կոմիտէի կեդրոնական վարչութեան ողջոյն եւ օրհնութիւն հայրապետական.

Ստացել ենք գերաշնորհ Գարեգին եպիսկ. Յովսէփեանի գրութիւնը, որով յուրախութիւն մեր յայտնում է, որ համաձայն մեր ...հայրապետական կոնդակներով եղած կարգադրութեան, որպէս հայրապետական պատուիրակ ձեռնարկել է նորակազմ Թեմի կարգաւորման եւ կազմակերպման պատասխանատու վարչութեանց գործունէութեան։

Մեր ցանկութիւնները եւ բաղձանքները արտայայտել ենք մեր կոնդակներում մէջ։ Ցարդեկով Հարաւ. Ֆրանսայի մեր ժողովուրդի դիմումներն ու ցանկութիւնը, մենք ուրոյն Թեմ յանձնարարեցինք Հարաւ. Ֆրանսիան, եւ այժմ մնում է, որ տեղի պատասխանատու Հայութիւնը արդարացնէ մեր յոյսերը, բարոյական եւ նիւթական ամէն զոհողութիւն յանձն առնելով եւ բոլոր ամենայնի աջակցելով մեր պատուիրակ գերաշնորհ Գարեգին եպիսկոպոսի Թեմի կարգաւորման եւ կազմակերպման գործում։

Վստահ ենք, որ պատուակարժան վարչութիւնը, որպէս Թեմի Հայութեան ներկայացուցչական մարմին կ'առաջնորդէ Թեմի կազմակերպութեան յաջող ընթացքը, ամենայն աջակցութեամբ մեր պատուիրակի արդար եւ անձնուէր աշխատակիցը եւ գործակիցը հանդիսանալով։

Մեր բաղձանքն է, որ Թեմի կազմակերպութիւնը յաջող եւ ամուր հիմքերի վրայ դրուի, որ Թեմական իշխանութիւնը իր հաստատութիւններով մեր սիրելի ժողովրդի սիրոյ եւ փայփայման առարկան դառնայ, որ մեր պատուիրակ արդարանք կատարեալ յաջողութիւն ունենայ, եւ որ Նրա գլխաւորութեամբ ընտրուած եւ կազմակերպուած հաստատութիւններն ու մարմինները խաղաղութեան մթնոլորտ իրենց ձեռքն առած, կառավարեն նորակազմ Թեմի մեր սիրելի ժողովուրդը աւելի ամրապնդելով կապը Մայր Աթոռ Էջմիածնի եւ Հայրենիքի հետ՝ յուսախուսութիւն Թեմի հայութեան եւ ի մխիթարութիւն մեր։

Օրհնում ենք վարչութեանդ բոլոր անդամներին, մաղթելով այժ, կարողութիւն, խաղաղաւէտ կեանք եւ կատարեալ յաջողութիւն։

Հայրական սիրով եւ Հայրապետական օրհնութեամբ
ԽՈՐԷՆ ԿԱԹ. ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ Թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել Թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԴԵՐԸ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

— ο —

Պուքրէշի «Լը Մոմա» Թերթը իր նոյ. 2ի խմբագրականով վեր կը հանէ Սթոյատինովիչի Պոլկարիա այցին կարեւորութիւնը, զայն նկատելով կարեւոր քայլ մը դէպի պալքանեան նոր ուխտ մը, որուն պիտի մասնակցի նաեւ Պուլկարիա։ «Պալքաններու մէջ գոյացած այս յանկարծակի մերձեցումը արդեօք պատրաստուեցաւ անցեալ ամա՞ռ, երբ Անգլիոյ Թագաւորը Պոլիս այցելեց, թէ ոչ ասիկա բնական հակազդեցութիւնն է արեւմտեան Եւրոպայի այն գործունէութեան, որով կ'ուզուի Եւրոպայի ղեկավարութեան լծակները յանձնել չորս մեծ պետութեանց, որոնք վճիռ պիտի տան ի բացակայութեան՝ «փոքր» պետութեանց, եւ այդ վճիռներն ալ անվերապահօրէն պիտի ըլլան։

Բնականաբար պատասխան կարելի չէ նկատել այն երեւոյթը որ Անգլիոյ վեհապետը կ'ուզէ իրարու մօտեցնել իր այցելած երկիրները, բայց կասկած չկայ թէ պալքանեան ուխտ մը կնքման վերաբերեալ բանակցութեանց փութացումը կապ ունի Զորաւորու ուխտին հետ, որ աղմուկ վերցուցած է արեւմուտքի մէջ եւ կրկին նկատի կ'առնուի այնքան փճացման...

Դարով Էտուարդ Ը.ի պալքանեան ճամբորդութեան ներքին ծալքերուն եւ միջազգային կարեւորութեան, պէտք է նկատի ունենալ որ այդ ուղեւորութենէն յետոյ Սֆիլմ քաղաքը անգլիական բերդի մը ...վերածուեցաւ Եգիպտականի մէջ եւ հոն պահուի այսպէս նաւատորմ բանակը զօրացուեցաւ գէնքի այն գործարաններով, զորս անգլիական Վիքէրս տուներ Հաստատեց էր ... մէջ ...

վարչութեան անօրէնն է զօրավար մը, որ ինք... պատերազմին պետն էր Ֆրանսայի մէջ կռուող անգլ. ուժերու ...

Ինչ կը վերաբերի Էտուարդ Ը.ի Պոլիս այցելութեան, մասնաւորութեամբ կ'րսուի թէ Անգլիոյ վեհապետը փոքր ծառայով քաղաքական դլուխ գործոց մը սանգեց հոն։ Արդէն, Մոնթրէօյի ...

պատրաստած էր անհրաժեշտ գետինը, բարեկամական աչխարհի մէջ մերձեցման մը հաստատելու համար։

Զմոռնանք որ Էտուարդ Ը. խարհրդակցեցաւ Պոլիս Թագաւորին հետ եւ երկու վեհապետները քննած են Պալքանեան Ուխտին Պուլկարիոյ մասնակցութեան հնարաւորութիւնը։ Այս ... բացմամբ տեսակցութեանց, որոնց ... չիրցան յարմարիլ կարգ մը անձեր։

Եւ կրկնել կարելի չէ վարչապետը կըհայ հիմնականին պարծենալ որ Էնկիւրիէն կը միերադառնայ՝ հետը առած Պալքաններու նոր կանոնագիրը»։

Գ'ԻՂՈՒԹԷ Գ'ԻՂՈՒԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՖԻԼՄ ՄԸ

—

ՊՐԻՒՍԷԼ, 9 նոյ. — Անցեալ կիրակի, տեղւոյս Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը գովելի գաղափարը յղացած էր Պրիւսէլի մէջ կազմակերպելու չարժանկարի ներկայացում մը, որ սկսաւ «Փոխ կիկին մերջ» նաուրբրբական Ֆիլմով եւ վերջացաւ «Գեղջկական հարսնիք մը Հայաստանի մէջ» Ֆիլմով, հայերէն խօսակցութեամբ եւ հայկական երգերով։ Այս վերջինը ազնուաբար Միութեան տրամադրութեան տակ դրած էր Փարիզի Փաթէ Նաթանը Գ. Արատեանց Խանձեանի ...

Պրիւսէլէն եւ Անվէրսէն բազմաթիւ հայրենակիցներ ներկայ գտնուեցան ներկայացումին, որ առիթ ընծայեց մեր հայրենակիցներուն համախմբուելու եւ իրարու հետ շփման մէջ գտնուելու։

Երիտ. Միութեան վարչութիւնը իր անդամներուն տրամադրութեան տակ դրած է Ֆրանց Վէրֆէլի աչխարհահռչակ վէպը «Մուսա Լերան 40 Օրեր» հայերէն ու Ֆրանսերէն լեզուներով։ Անդամները անշուշտ պիտի ուզեն օգտուիլ այս առիթէն, կարդալով վէպին հայերէն թարգմանութիւնը, զոր այնքան ձեռնհասօրէն Հայերէնի վերածած է մեր բազմավաստակ ուսուցիչ եւ քաջ հայագէտ Գ. Եր. Տ. Անդրէասեան։ Փոխանակման համար երբ լաւագոյն միջոց, նպատակայարմար է Ֆրանսերէն օրինակները արտամադրել պէտ բարեկամներու։

Հ. Տ.

ՀԱՅԵՐԸ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

— ο —

«Բէալիթաթէ Իլուսթրաթը» պատկերազարդ հանդէսը իր այս շաբթուան թիւին մէջ խօսելով Ռումանիոյ զանազան գաղութներուն մասին՝ հետեւեալ հատուածը կը նուիրէ հայութեան.—

«Բովանդակ Ռումանիոյ մէջ կան 6000 Հայեր։ Մեծ մասամբ հաստատուած են Պուքրէշ։ Առաւել կամ նուազ Թիւով Հայեր կան նաեւ Եաչ, Գոթօշան, Ռոման, Սուչավա, Թըրկօ Օքնա, Կալաց, Պրայլա, Քոնսթանցա, Թուլչա, Պազարճըք, Քիշնեւ, Իսմայիլ, Չէթաթէ Ալպը եւ Պիկինա Ամէն տեղ ալ հայ եկեղեցիներ կան, իսկ Պազարճըքի, Սիլիսթրէի, Քոնսթանցայի եւ Կալացի մէջ նաեւ հայ նախակրթարաններ։ Ռումանիոյ բոլոր հայ համայնքներուն հոգեւոր պետն է Ցուսիկ արք. Զօհրապեան, իսկ Պուքրէշի համայնքին նախագահն է Գ. Գրիգոր Զամպաքճեան։

«Պուքրէշի մէջ կը գործեն 11 հայ ընկերակցութիւններ, որոնք գրեթէ բոլորն ալ մասնաճիւղեր ունին գաւառներու մէջ ... որ համերգներով կը ծանօթացնէ հայ երաժշտութիւնը, Հ. Մ. Ը. Մ.ը որ կը զբաղի աթլէթիզմով եւ սկաուտիզմով, Ռումանահայ Միութիւնը որուն պատուոյ նախագահն է նախկին նախարար Գ. Թրանքու Եաչ, Հայ Ուս. Միութիւնը՝ որ Ռումանիոյ համալսարաններուն մօտ 100 հայ ուսանողներ կը բաղկանայ, «Րաֆֆի» Մշակութային Միութիւնը որ մշակութային փրոփականտով կը զբաղի, Ազգ. Խնամատարութիւնը, Գթ. Խաչը որ հիւանդ եւ չքաւոր հիւանդները կը ... Պուքրէշի մասնաճիւղը Բոլորենդաձական Միութեան, որ հիմնուած է հայ մեծահարուստի մը կողմէ եւ մասնաճիւղեր ունի ամբողջ ... խարհի մէջ, եւ երեք Հայր. Միութիւններ՝ փոխադարձ աջակցութեան համար կազմուած։

«Պուքրէշի հայ համայնքը, բացի Պուլվար Քարոլի մեծ եկեղեցիէն, ունի զոյգ մը նախակրթարանի կարգերու եւ լիակատար երեք դասարաններու համար»։

Ռումէն հանդէսին խմբագրութիւնը անշուշտ Հայէ մը քաղած է իր վերի տեղեկութիւնները։ Բայց կը կարծենք թէ անոնք որ նման տեղեկութիւններ կը հաղորդեն աւելի թերթերու, քիչ մը աւելի լրջութեամբ պէտք է վերաբերէին։ Նախ ոչ ամբողջ ռումանահայութեան թիւը 6000 ցոյց տալ, մինչդեռ միայն Պուքրէշի մէջ ... նաեւ իրրեւ հայաչատ կեդրոն, եւ ... Թուլչա, Պարսա... ևն. Թեմական առաջնորդը յիշել՝ ինչպէս նաեւ Պուքրէշի Թաղականութիւնը, ու զանց ընել Թեմական խորհուրդը, ու բնա՞ւ չակնարկել թէ Ռումանիոյ մէջ հայ կաթողիկէ Թեմ մըն ալ կայ՝ որուն համայնքներէն ոմանք չատ աւելի հարուստ են քան ... Թիկինան ու Թըրկօ Օքնան։ Երե՞ք Հայր. Միութիւններ յիշել ու 100 անդամներ Ուս. Միութիւն մը, բայց մոռացութեան տալ ... Հայ Կիրք. Մատենադարանը, Հայ Մշակութային Հիմնարկութիւնը, «Արաքս» ժողովրդական դրամատունը, «Մասիս» հրատարակչականը, եւն.։

ՌՈՔՖԷԼԼԸՐԻ ՄԵԾ ՆՈՒԷՐԸ ԷՆՔԻՒՐԻ

— • —

Ամերիկացի նշանաւոր հարուստ բարերարին հիմնած Ռոքֆէլլըր հաստատութիւնը 280.000 տոլար նուիրած է Լնկի ... հաստատութեան, որ երկրին համար առողջապահական պաշտօնեաներ կը պատրաստէ։ Ռոքֆէլլըր հաստատութիւնը այս գործին համար տնօրէն դրկած է Տոքթ. Մ. Քոյէնար, որ զոյրոցին բացման ... թիւ բաած է թէ անիկա իր կատարելութեամբ կրնայ օրինակ ծառայել Եւրոպայի եւ Ամերիկայի։

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ՏՐԻՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

— · —

Նոյեմբեր 2ին Տրիպոլսոյ նաւահանգիստին՝ էլ Մինայի մէջ արիւնալի ցոյց մը տեղի ունեցած է։ Ցուցարարները երբ փորձած են էլ Մինայէն դէպի քաղաք յառաջանալ, հանդիպած են ոստիկանութեան արգելքին։ Անխուսափելի դարձած է բախումը ոստիկաններու եւ ցուցարար բազմութեան մէջեւ։ Ոստիկան մը գլխէն վիրաւորուած է ընդհարումներու միջոցին։ Վեց ցուցարարներ նմանապէս վիրաւորուած են։

Կառավարութիւնը տեսնելով որ ոստիկանական ուժեր անբաւական են զսպելու շարժումը եւ արգիլելու ցուցարարներու յառաջխաղացումը, հրահանգած է լիբանանեան զինուորներու հրամանատարութեան՝ ուժ հասցնել էլ Մինա։ Շնորհիւ զինուորներու զինեալ միջամտութեան, կարելի եղած է ցրուել ցուցարարները, սակայն դրդռութիւնները շարունակուած են։

Կարեւոր ուժեր զրկուած են խոյն Պէյրութէն

Կառավարութիւնը հրամայած է գիշերը ժամը 9էն վերջ գոցել բոլոր սրճարաններն ու հանրային վայրերը։ Ձեռք առնուած են նաեւ ուրիշ խիստ միջոցներ ծանր միջադէպերու առաջն առնելու համար։

ՖՐԱՆՔՕ-ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԳՐԻՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետին նամակը ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Նամակով մը ձեր Վսեմութիւնը բարեհաճած էր ինծի յայտնել այն պայմանները որոնց մէջ Ֆրանսական ... կառավարութեան հետ, բնակութեան համաձայնագիր մը կնքելու համար։

Պատիւն ունիմ հաղորդելու Ձեր Վսեմութեան թէ սուրիական կառավարութիւնը, համաձայն ըլլալով Ֆրանսական կառավարութեան հետ այդ նամակի բովանդակութեան չուրջ, կը հաստատէ այդ առիթի համաձայնութիւնը։

ՓՐՈԹՕՔՕԼ ԹԻՒ 4

Դաշնագիր երկու բարձր կողմերը յանձնառու կ'ըլլան դաշնագրի վաւերացումէն վերջ բանակցութեանց ձեռնարկել, Սուրիոյ՝ Ազգերու Դաշնակցութեան մուտքին համար ճշդուած պայմանաժամի ընթացքին, սահմանելու համար դատական դրութիւն մը որ ներշնչուի 1 մարտ 1936ի համաձայնագրէն եւ միաժամանակ առաւել ըլլայ իրար հաշտեցնելու օտար չահերու պաշտպանութեան հոգը, ...մէջ սուրիական կառավարութեան իրագործած յառաջդիմութեանց հետ։

Ֆրանսական կառավարութիւնը իր բարյացակամ աջակցութիւնը պիտի տրամադրէ սուրիական կառավարութեան, այդ միեւնոյն պայմանաժամի ընթացքին ապահովելու համար այդ դրութեան գործադրումը։

Սպասելով այդ բանակցութեան եզրակացութեան, եւ դաշնագրի վաւերացումէն սկսեալ, գործադրութեան պիտի դրուի բարեփոխութեան ծրագիր մը որ կազմուած է հետեւեալ կէտերէն.

1) Անհատներու խղճմտութեան կողմէ դատական միութեան սկզբունքի կիրառում։

2) Ձեռնել Ֆրանսացի դատական պաշտօնատարներու կազմը։

3) Օտար չահի առնչմամբ՝ կարգ ... ... թիւններ պարմանելու ..., դատական գերծարարութիւնը ու դրամաչորթութիւնը, հակերի-նական օտար չահի մը առնչմամբ։

4) Սուրիահպատակներու ... հետ ... հմտութեան մասնայատկութեան բարեկեալ արտամարութեան ...

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒ 11

Ֆրանս. հանրապետութեան մարզպանին նամակը սուրիական հանրապետութեան վարչապետին

Ազգերու Դաշնակցութեան արաջ-մանց համեմատ Ֆրանսական կառավարութիւնը յանձնառու էր սուրիական կառավարութենէն պահանջելու որ մասնակի զինուորական ուժերու պահպանման (Սուրիոյ մէջ) ծախքերուն եւ հիմնաւորուած էր համաձայնելու անոր հետ, իր կողմէ, Սուրիոյ մէջ, վարչական մեքենայի կազմակերպման, տեղական հասոյթի աղբիւրներու զարգացման եւ հանրային չինութեանց գործադրութեան համար եղած բոլոր ծախքերու վանձման ի ...

Պատիւ ունիմ յայտնելու Ձեր Վսեմութեան թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը, նկատի ունենալով Սուրիոյ մօտալուտ մուտքը ... , որոշեց, դաշնակցութեան դաշնագրի կնքման առթիւ, այդ ծախքերուն զանձումը չպահանջել։

Գանձումի գործողութեան առաջ կայ պիտի դառնան միայն սուրիական կառավարութեան մէջ ... գանձուած զա... հողային չենքերն ու սարքաւորումները, որոնց արժէքները պիտի ճշդուի Խառն Յանձնախումբի մը կողմէ, վերադարձումի գործողութեան միջոցին։

Սուրիական հանրապետութեան վարչապետին ֆրանսական հանրապետութեան մարզպանին

Նամակով մը Ձեր Վսեմութիւնը բարեհաճած էր ինծի յայտնել Ֆրանսական կառավարութեան մտադրութիւնները Ֆրանսայի կողմէ Սուրիոյ մէջ կատարուած զինուորական ու քաղաքային ծախքերու նկատմամբ։

Ֆրանսական կառավարութիւնը, նկատի ունենալով Սուրիոյ մօտալուտ մուտքը կատարելապէս անկախ պետութեան ... դաշնակցութեան դաշնագրի ստորագրութեան առթիւ որոշեց չպահանջել այդ ծախքերու գանձումը։

Գանձումի գործողութեան առաջ կայ պիտի դառնան, միայն սուրիական կառավարութեան վերադարձուելիք զանազան չէնքերու սարքաւորումները, որոնց արժէքները պիտի ճշդուի Խառն Յանձնախումբի մը կողմէ, վերադարձումի ... միջոցին։

Պատիւ ունիմ հաստատելու այդ ... համաձայնութիւնը։

... դաշնագրի Բարձր Կողմերը կը ձգտին թէ մտադրած են այդ փաստաթուղթին ստորագրած երկու տարուան պայմանաժամի առաջին երկու տարիները յատկացնել, ներկայիս Ֆրանսայի ներկայացուցչին՝ Սուրիոյ Հայաստան սահմանած պատասխանատուութեանց սուրիական կառավարութեան փոխանցումը ապահովելու սահմանուած բոլոր հաստատութեանց (կարգերու) հաստատման։ Իսկ մեկ բոլորելու պայմանաժամի երրորդ տարին պիտի յատկացուի այդ հաստատութեանց օրգերման եւ այդ պատասխանատուութեանց կիրարկման։

Այդ դէպ դառ, գիմելով թիւ 2 փրօթօքոլին, դաշնագիր Բարձր Կողմերը կը նկատեն թէ այս փաստաթուղթին 2րդ ... միջ նախատեսուած բանակցութիւնները պէտք է վերջ գտնեն իրենց սկզման թուականէն մինչեւ մէկ տարի։

Դաշնագիր Բարձր Կողմերը ամէն ջանք պիտի ընեն, որպէսզի այդ բանակցութիւնները սկսին 1 յունուար 1937ին կարելի եղածին չափ մօտ թուականի մը։

Այն պարագային երբ այդ բանակցութեանց ... Հասարակաց մարմնի մը գոյութիւնը չյառաջացնէ, դաշնագիր Բարձր Կողմերը կը համաձայնին սուրիական վարչութեան կազմակերպման յատկացուելիք յանձնուածական պայմանաժամի վերջ աւարտ սահմանափակելու. Վերոյիշեալ վարչութիւնները անոնք են որոնց պիտի փոխանցուին ներկայիս, Սուրիոյ հաչուին Ֆրանսայի ներկայացուցչին կողմէ կիրարկուած անտեսական, ու նիւթական լիազօրութիւնները։

(Վերջ)

Ձ'ՈՒԷՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ՀԻՒԱՆԴ

— • —

Պէյրութի Ալզայէ կը գրէ (Ոսյ. 3).

Ամբողջ ամառ Զահլէի մէջ կայ գուրծելէ վերջ, երկու շաբաթ առաջ Պազարար մեկնած էր Ջուէն պատրիարք, կատարելու համերի վինակի մը մէջ. Անցած շաբթուան վերջերը սակայն անհանգստութեան նշաններ ցոյց կուտայ եւ կը տառապի միզարգելութենէ։

Բժիշկները տեղւոյն վրայ անհրաժեշտ կը գտնեն գործողութիւն մը եւ փորր ձեզքելով առաջք կ'առնեն անմիջական թունաւորման վտանգին։ Իր պարագաները սակայն, տեսնելով որ հիմնական դարման մը կարելի պիտի չըլլայ Պազարի մէջ, օդանաւով կը փոխադրեն Հայֆա, ուրկէ պատրիարքը Պէյրութ կուգայ եւ ուղղակի կ'առաջնորդուի Ամերիկեան հիւանդանոց, ուր անմիջապէս հարկ եղած դարմանումի միջոցները ձեռք կ'առնուին։

Բժիշկները կը հաւաստեն թէ վտանգ չի սպառնար պատրիարքի կեանքին։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

Բոլոր այս օտարականներուն ձերբակալութիւնը խոր տպաւորութիւն գործեց Մոսկուայի մէջ:

** «Մաթէն»ի թղթակիցը կը հաղորդէ թէ ձերբակալուածները ամբաստանուած են լրտեսութեամբ ի հաշիւ Կեդր. Եւրոպայի մէկ պետութեան: Մոսկուայի գերման դեսպանը բացատրութիւն պահանջեց Կրեմլինէն: Իրեն պատասխանուեցաւ թէ ձերբակալուած հինգ Գերմանացիները պետքն են լրտեսական մեծ կազմակերպութեան մը, որ լայն ցանց մը լարած է խորհրդային երկրին մէջ: Այսուհանդերձ արտաքին գործավարութիւնը կը մերժէ մանրամասնութիւն տալ ամբաստանութեանց մասին: Նոյնիսկ անոնց ինքնութեան մասին անգամ տեղեկութիւն չի տար: Կ'ըսէ միայն թէ անոնք փաշական վարչաձեւ կ'ուզէին հաստատել երկրին մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Մատրիտ կը դիմադրէ

Կը հաստատուի, որ ապստամբ բանակին գրոհը կասած է, նոյնիսկ որոշ մասերու մէջ ձախողած: Այժմ զինուորական կացութիւնը կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը —

Ապստամբները, տեսնելով որ կարելի չէ Մատրիտ մտնել հարաւային թաղամասերէն, որոնք պաշտպանուած են բնական խրամատով մը որ Մանզանարէս գետն է իր բարձր քարափներով, փորձեցին շրջանիկ շարժում մը կատարել եւ մայրաքաղաք մտնել հիւսիս-արեւմտեան կողմէն, ուր գետ չկայ: Այստեղ հանդիպեցան, սակայն, զօրաւոր ընդդիմութեան մը: Փոխն ի փոխ հակայարձակումներ կատարուեցան, երկու կողմերն ալ բազմաթիւ զոհեր տուին: Ապստամբները ի վերջոյ ստիպուեցան փոքրիկ նահանջ մը կատարել: Այժմ մայրաքաղաքին հարաւային ճակատին վրայ՝ ապստամբները կը կենան Գարապանչէլ արուարձանին մէջ, իսկ հիւսիս-արեւմտեան ճակատին վրայ՝ ուսանողական թաղամասին դէմ, հանրային պարտէզին եռեւը.

Ու մինչ կը շարունակուի գիրքերու ռմբակոծումը, օդանաւերու եւ հրետանիին կրակը, երկու կողմերը կարծես կ'աշխատին գտնել հակառակորդին տկար կողմը, ծակելու համար այդ ճակատէն: Միւս կողմէ Զօր. Վարելա կը պատրաստէ յարձակումի նոր ծրագիր մը: Մինչեւ Մատրիտի դուռները հասնիլը, Զօր. Վարելայի բանակը կը կռուէր զինուորական թեքնիքով,— գործելու լայն դաշտ ունէր առջեւը եւ նուազ մտահոգութիւն: Այժմ հակառակորդ չէ որ տեղի կ'ունենայ, այլ կռիւ՝ կարեւոր քաղաքի մը առջեւ, որուն գրաւումը կը պահանջէ նաեւ խնայել բնակչութեան եւ շէնքերուն: Ահա թէ ինչու ապստամբ բանակը չի գործածեր իր տրամադրութեան տակ գտնուած բոլոր միջոցները: Այլապէս Մատրիտ հիմնայատակ կը կործանէր: Պաշտպան կողմը, որ անձնուրացութեան ամէն ապացոյց տուաւ, շատ ալ մտահոգուած չէ այդ հարցով, ուժանակը կը դնէ, երբ կը տեսնէ թէ կորսնցուցած ոտքին տակի հողը:

Այսուհանդերձ Զօր. Վարելա կը յայտարարէ թէ Մատրիտ կը գտնուի իր ձեռքը: Ռազմաստային կռիւներուն պիտի յաջորդէ երեւի նոր գրոհ մը, բոլորովին նոր ռազմախաղով, որմէ կախուած պիտի ունենայ Մատրիտի ճակատագիրը:

*** Հայաստանի թերթերը հասան երէկ: Անոնցմէ մը բաւական է համոզուելու համար որ ամբողջ երկիրը ուրիշ մտահոգութիւն չունի, բայց եթէ օգնութեան հասնիլ Սպանիոյ:

Փրակա Մոսկուայի՞ կը յարի

Պուտափէշթէն կը հաղորդուի թէ Փրակայի եւ Մոսկուայի միջեւ ստեղծուած են բարեկամական այնպիսի յարաբերութիւններ, որոնք իրական անձնկալ մը կը կազմեն: Հասած հեռագրական լուրին համաձայն, 2500 չեխ ուսուցիչներ եւ 1500 մարզիչներ, անցնելով չեխական եւ ռումանական սահմանագլուխէն, գացած են Ռուսիա, իբրեւ թէ ուսումնասիրութեան համար: Միւս կողմէ կը տեղեկացնեն թէ Դանուբի ճամբով խորհրդաւոր փոխադրութիւններ տեղի կ'ունենան դէպի Սեւ Ծով: Արդարեւ Սեւ Ծով իջած են «Զօր. Սթեֆանիկ» եւ «Մասարիկ» շոգենաւերը, բարձած՝ չեխական ճարտարարուեստական ապրանքներ, Ռուսիոյ ապապրանքով, փոխադրելի դէպի Սպանիա:

Հապսպուրկեան գահը պիտի վերահաստատուի՞

«Մուսոլինի միապետական»

«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունեցաւ Աւստրիոյ միապետականներու առաջնորդին՝ Վեսնէրի հետ, որ Հռոմ գացած էր տեսակցելու համար Մուսոլինիի հետ: Վեսնէր այսպէս յայտարարեց անգլիացի լրագրողին —

Տեսակցեցայ Մուսոլինիի հետ, Հռոմի մէջ: Այսպէս բառ ինծի. «Հապսպուրկեան գահին վերահաստատութիւնը քաղաքական հարց մըն է որ միայն ներքին հանգամանք ունի եւ կը շահագրգռէ միայն աւստրիական ժողովուրդը: Զիս չի շահագրգռեր այդ հարցը: Բայց ես ալ միապետական եմ: Կ'ընդունիմ որ արհիդուքս Օթթօն միակ թեկնածուն է աւստրիական գահին: Եթէ Վիեննայի կառավարութեան հաճելի է թագը ընծայել արհիդուքսին, ոչ մէկ դիտողութիւն իմ կողմէս՝ յանուն Իտալիոյ»:

Վեսնէր յունուարին Լոնտոն պիտի երթայ, հասկնալու համար բրիտանական կառավարութեան կարծիքը այս հարցին մասին:

Դանուբեան խորհրդաժողովը կը ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը

Դանուբեան խորհրդաժողովը, մասնակցութեամբ երեք պետութեանց (Իտալիա, Հունգարիա եւ Աւստրիա) որ տեղի կ'ունենայ Վիեննայի մէջ,— այս մէկ տարուան ընթացքին՝ երկրորդ անգամն է որ կը գումարուի,— իբրեւ առաջին գործ՝ ճանչցաւ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ: Անակնկալ մը չէր այս կցումը,— Աւստրիա եւ Հունգարիա կը ճանչնային արդէն կատարուած իրողութիւնը գէթ անպաշտօն:

Դանուբեան խորհրդաժողովին աշխատանքները որոշ մտահոգութիւն կը ներշնչեն կարգ մը պետութեանց: Այդ մտահոգութիւնները փարատելու համար, Աւստրիոյ վարչապետը Շուշնիկ յայտարարեց թէ իրենք նպատակ չունին խմբակցութիւն մը կազմելու, Կեդր. Եւրոպայի սրտին վրայ, ընդդէմ այլ պետութեանց, իրենց ուզածն է միայն կազմել «բիւրեղացումի կորիզ մը»: Խորհրդաժողովին շրջանակէն յայտարարուած է նոյնպէս որ Դանուբեան պետութիւնները երբեք նպատակ չունին քաղաքական յեղափոխութիւն մը ստեղծելու եւրոպական համերգին մէջ, հողային ոչ մէկ փոփոխութիւն պիտի կատարուի եւրոպական քարտէսին վրայ, ոչ ալ պիտի փորձուի նոր գահեր հաստատել եւ քաղաքական նոր կապեր հիւսել: Այս յայտարարութիւնները վերապահութեամբ ընդունուեցան Ֆրանսական մամուլին կողմէ, որ կը կարծէ թէ Դանուբեան խորհրդաժողովը եթէ ուրիշ անակնկալ չբերէ, անպայման քաղաքական մթնոլորտը պիտի ցնցէ սպառազինութեան իրաւունք տալով Հունգարիոյ:

ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻՆ 18ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Աննախընթաց վեհութեամբ մը տօնուեցաւ Զինադադարի 18րդ տարեդարձը, այս տարի, Փարիզի մէջ: Զինադադարէն ի վեր առաջին անգամն էր, որ Փարիզ կը տեսնէր այսպիսի պատկառելի զօրանդէս մը: Ամէն տարի օրուան այս տօնին կը տրուէր իմաստ մը,— Ժող. Ճակատի կառավարութիւնը ուզեց տօնին տալ նոր ոգի մը: Եւ Զինադադարի Օրը դարձաւ «Օր ազգ. միութեան եւ հաւատքի»: Նախ բանակն էր, որ կը ներկայանար Փարիզի ժողովուրդին՝ ուժի կատարեալ արտայայտութեամբ եւ իր արդիական սպառազինութեամբ: Յետոյ Փարիզի եւ շրջականերու դպրոցներուն աշակերտութիւնն էր, որ առաջին անգամն ըլլալով՝ հսկայ թափօրով մը կը մասնակցէր հանդիսութեանց: Եւ երրորդ նախկին պատերազմիկներն էին, որ առանց կուսակցական կամ հատուածական խտրութեան՝ միացած մէկ թափօր կազմած, ցոյց տուին համերաշխութեան աքանչելի օրինակ մը: Ամբողջ Փարիզը կարծես մէկ երակի մը փոխակերպուած՝ Յաղթութեան Կամարէն սկսեալ դէպի Շան զ'Էլիզէի փառալանջ պողոտան, կը բարախէր իր ուժին եւ խաղաղութեան հաւատքովը: Մաղ-մաղ անձրեւ մը, հալած ձիւնի պէս, կ'իջնէր այս յուզիչ այլ յաղթական պատկերին վրայ, «Փոթիւլէրի» ծերունի այլ համակրելի խմբագրին, Գրաքի բացատրութեամբ՝ աւելի եւս յուզիչ դարձնելով զայն:

Աչխատաւոր դասակարգն էր, որ կը տիրապետէր պատկերին շրջանակին մէջ,— տօնով՝ այս տարի Զինադադարը ոգեկոչումն եղաւ ոչ թէ Յաղթանակին, այլ Խաղաղութեան, ոչ թէ Ապրողներուն պատանալիքին, այլ Մեռելներու սիրոյ հրաւէրին,— ոէր՝ աշխատանքի մէջ:

... Եւ Հայերը, ի տես այս պատկառելի պատկերին, անգամ մըն ալ, կսկիծով եւ արցունքով, յիշեցին իրենց մեռելները:

*** Հանրապետութեան նախագահը եւ ամբողջ կառավարութիւնը առաւօտ կանուխ Յաղթութեան Կամարին տակ էին: Յետոյ բանակին զօրանդէսը, պատերազմիկներու եւ աշակերտներու թափօրը: Փարիզի Անծանօթ Զինուորի շիրիմէն բոց մը տարուեցաւ պէլժ Անծանօթ Զինուորին շիրիմին, եւ Պրիւքսէլէն բոց մը հասաւ Ֆրանսացի Անծանօթ Զինուորին շիրիմին: Իրիկունը զինադադարի հանդիսութիւններ գաւառական կեդրոններու մէջ, նախագահութեամբ կառավարութեան անդամներուն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՁՌՆՈՒՎԻԼԻ Վարդան կոմիտէի ժողովը, վաղը, շաբաթ երեկոյ, ընկ Աբփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Վռամշապուհ կոմիտէն ընկերական ընդ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 281 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Միամանթօ ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ընկ. կարօ ենթակոմիտէի ընդ. ժողովը, 15 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, ընկ. Սիմոն Գալուստեանի բնակարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Գուլվոր Ռոստոմ Վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Գայլ Վահան, Մուրատ եւ Ալօօ խումբի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց, Նոր կոմիտէի ընտրութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն՝ ներկայանալ անդամատոմսով:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէրի պատուական անդամուհիներէն Տիկին Արուէմ Թօփալեան բարեհաճութիւնը ունեցաւ ինչպէս ուրիշ անգամներ, սանուհիներուն ճաշկերոյթ մը տալ իր ներկայութեան առատ հաւեղէնով եւ պտուղով, որուն համար վճարեց 600 ֆրանք:

Վարժարանիս սանուհիները այս առթիւ կը ձայնակցին մեզ յայտնելու խորին շնորհակալութիւններ եւ երախտագիտութիւն բարերար Տիկնոջ՝ որ միշտ համակրալիր վերաբերում ցոյց կուտայ հանդէպ ընկերութեանս.

Վարչութիւն

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՔ

ԼԻ ՓԻԻ, Գ. Տ.— 50:
ՔՈՆՍԹԱՆԹԻՆ, Ս. Մ.— 35:
ՄՈՆԼԷՐԻ, Ս. Թ.— 70:
ՎՕՔԼԻՒԶ, Ա. Ք.— 95:
ԻՒԺԻՆ, Օ. Լ.— 70:
ՇԱՎԻԼ, Մ. Ս.— 35:
ՀԱՄԱՆԱ, Վ. Գ.— 47:
ՎԱԼԱՆՍ, Զէք— 25:
ՔՐԻՒՔԻՆԿ, Մել. Տ.— 100:
ՆԻՍ, Բ. Գ.— 35:
ՓՕ, Գ. Ն.— 140:
ԱՆՏԻՈՔ, Տոքթ. Մ.— 200:
ԼԱՆՍԷՅ, Յ. Զատ— 70:
ՎԷԶԻՆ, Յ. Գ.— 35:
ՔՈՒՐՆԷՕՎ, Գալ— 35:
ԻՍԻ, Ս. Յ.— 70:
ՔՈՒՐՊԸՎՈՒԱ, Օ. Գ.— 35.
ԱՌՆՈՒՎԻԼ, Վ. Մ.— 30:
ՓՈՐԹԼԷՆՏ, Տէր Ա.— 3 տոլար:
ԼԻՈՆ, Գ. Գալստ— 50:
ԳՕՄՕՆ, Գործ— 220.25:
ՓԱՎԻՅԵՌՆ ՍՈՒ ԲՈՒԱ, Ա. Գ.— 35:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Գործ— 950:
ԲՈՒԼՎԱՐ OSSO, Գործ— 256:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Թեւան— 35:
ԱՆԻԷՌ, Միք— 100:
ՊՕԶ, Գ. Էք— 100: Կարգադրեցինք:
ԼԱ ՎԻՍՏ, Կ. Տէր Կ.— 140:
ՍԷՆ ԺԷՌՈՄ, Յ. Դաւ.— 220:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameme, PARIS (13)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ալֆորվիլ լէ կօնէսի հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ հայ հասարակութեան թէ յառաջիկայ կիրակի 15 Նոյ. հոգեհանգստեան պատարագ պիտի մատուցուի տեղւոյն վարագայ Ս. Խաչ եկեղեցիին մէջ, կաթիտաս Վ.ի մահուան տարելիցին առթիւ: Եկեղեցական պատարագի ժամը 10: ՅԱՆՕԹ.— կառ. տիւ Նօռէն քրոեկառք առնել ժամը 10 կամ 10.35

ԲԱՑՄԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆԻ Հայկազունեան մանկապարտէզի ամանորի առթիւ, բացման հանդէսը 9 յունուար 1937, շաբաթ երեկոյ երրորդ թաղապետարանի սրահին մէջ: Բոլոր միութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴ-ՑԻԱԿԱՆ միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 նոյեմբեր 14ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը:

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները: Ժողովի օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին 10, բիւ Գուֆիէ, Վալանս (Տրօմ):

Կ. ԽՌՋԻ ՓԱՐԻԶԻ մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, այս շաբաթ, ժամը 4ին, 2 փլաս տը լ'Օտէոն

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Դերձակ Արշաւիր Բարսեղեան տեղափոխուած է՝ 4 rue Faubourg Poissonnière, Paris (10):

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 78
(ՏՐԹՈՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 14 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
SAMEDI 14 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3269

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԱՐԵԱՆ ՏՈՒՐՔ...

Խորհուրդներու ճակատագիրը կը վճռուի Մատրիտի շուրջ: Լ. ԹՐՈՑՔԻՅ

«La Révolution Trahie»— Դաւաճանուած Յեղափոխութիւնը.— այս է խորագիրը այն նոր գրքոյկին, որ հրատարակուած է Լ. Թրոցքիյ: Խորհրդային Ռուսիոյ զինական ուժերու նախկին վարիչը, որ լաւապէս կը ճանչնայ ոչ միայն Ռուսաստանը, այլեւ Սպանիան, խորապէս ըմբռնելով կռիւը մէյն ահեղ գօտեմարտին, զոր այնքան դաժանօրէն կը մղուի սպանական հողերու վրայ, կը գրէ.

— «Խորհուրդներու ճակատագիրը կը վճռուի Մատրիտի շուրջ»:

Առաջին անգամը չէ, որ պատմական եղելութեան մը վախճանը կը մարգարէանայ Խորհուրդներու ռազմական ուժի երբեմնի վարիչը: Աւելի չորս տարի առաջ, 1933 սեպտեմբեր 11ին — այդ պատմական օրը «սեւ կիրակի» կոչեցին անոր հակառակորդները — երբ քուէտուփերէն իր տիրական ուժի բովանդակ հմայքին մէջ առաջ եկաւ իշխան Հիթլէր եւ դարձաւ Ռայխստակի վարիչ բաղդը, պատերական քօղարկումին ուղղուած այն հարցումին թէ՝ ի՞նչ է իր կարծիքը քաղաքական արտակարգ կացութեան մասին այս «անակնկալի» մասին, Թրոցքիյ պատասխանեց.

— Եթէ ես այսօր Մոսկուա գտնուէի, կարմիր բանակը անմիջապէս կը տեղաշարժէի դէպի Պերլին:

Կը տեղաշարժէր 1933ին, բայց ոչ այսօր: Թրոցքիյ կը նախատեսէր, որ ինչ-որ կարելի է ընել 1933ին, կարելի պիտի չըլլայ 1936ին եւ անկէ յետոյ: Ապացոյ՝ յը — այսօրուան վիճակը: Քանի մը տարիներու մէջ երէկի պարտեալը կրկին դարձաւ Եւրոպայի մեծագոյն պետութիւնը.

Պատմութիւնը տեսանողի վկայութիւնը պիտի տայ Թրոցքիի նաեւ իր երկրորդ մարգարէութեան համար: Մատրիտի շուրջ մղուող ահեղ գօտեմարտին վախճանը ճակատագրական անդրադարձում պիտի ունենայ նաեւ Ռուսաստանի վրայ: Եւ պարզ է թէ ինչո՛ւ: Գաղտնիք չէ այլեւս, որ սպանական հողերու վրայ ճակատած են իրարու դէմ երկու մահացու ոսոխներ — Ֆաշիզմ եւ Բոլշեւիզմ: Սպանիոյ մէջ կարծես նախափորձը կը կատարուի այն մեծ ու արիւնոտ մարտին, որ միջազգային ծաւալով վաղը տեղի պիտի ունենայ ամբողջ աշխարհի մէջ: Ռուսական ոսկին, հրանօթը եւ ռազմիկը կրակի կրկէսը նետուած են՝ Եւրոպայի ծայրամասին վրայ զէթ կայան մը դիմանելու համար Ֆաշականութեան յաղթական արշաւին դէմ:

Հին է խօսքը — «քամի ցանողը փոթորիկ կը հնձէ»: Ֆաշիզմը, որու դէմ օրհասական պայքար կը մղէ այսօր խորհրդային իշխանութիւնը, ծնաւ բուն իսկ Բոլշեւիզմի արգանդէն: Եթէ չըլլար Բոլշեւիզմը եւ եթէ չըլլային իր գործած աւերները Իտալիոյ մէջ, թերեւս տեղի չունենար Մուսոլինիի «փրկարար բանակ»ին արշաւը Հռոմի վրայ: Թերեւս Հիթլէր իշխանութեան գլուխ չգար եւ չունենար երկրին մէջ այն տիրական հմայքը, ինչ որ ունի այսօր: Մնար եւ յարատեւէր Աւստրիոյ մէջ Եւրոպայի ամէնէն աշխատաւորական եւ ամէնէն ազատախոհ իշխանութիւնը, որ բոլշեւիկեան սադրանքներու զոհը դարձաւ եւ այնքան դաժանօրէն խեղդուեցաւ արեան ծովու մէջ: Գործող հրաբուխի մը կերպարանքը չառնէին Պալքանները, ուրկէ Բոլշեւիզմը կը յուսար ճակատ յարդարել «դրամատիրական Եւրոպա»յի դէմ: Թերեւս մեղմացած ըլլար արդէն թափը այն անօրինակ քաոսին, որ այսօր կ'իշխէ բովանդակ աշխարհի մէջ: Եթէ չըլլար Բոլշեւիզմը — կասկած չունինք այս մասին — հիմնապէս տարբեր պիտի ըլլար այսօր մեր աշխարհի պատկերը: Զըլլար Բոլշեւիզմը ոչ իբրեւ վարդապետութիւն, այլ իբրեւ իշխանութիւն մը, որ ամէն տեղ սարսափ կը մատնէ ազգերը՝ վատթարագոյն բռնութիւն, բացայայտ անիրաւութիւն եւ աւերիչ խռովութիւններ սերմանելով.

Սպանիան պատկերն է գալիքին: Բուռն խռովական առումով պարզ քաղաքացիական կռիւ չէ այն ինչ որ տեղի կ'ունենայ, այլ կատարեալ ջարդ, սպանդ եւ թրքավայել: Զուր տեղը եւ այսքան ամբողջական այսքան արիւն պիտի թափել միայն Բոլշեւիզմը, որ իր բուն հայրենիքին՝ Ռուսիոյ մէջ, մինչեւ 1922ը, ընդամէնը հինգ տարուան մէջ, հնձեց աւելի քան հինգ միլիոն զոհ...

Մարդկութիւնը ծովերով արեան տուրք պիտի վճարէ քաւելու համար իր գործած մեղքերը. առնցմէ մէկն է ընտրայարտ Բոլշեւիզմը, որու նկատմամբ այնքան հանդուրժող եղաւ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհը.

«Թաթարական ընկերվարութեան» երէկի երկրպագուներէն Անտրէ Ժիտ հրատարակութեան համար գիրք մը պատրաստած է՝ «Վերադարձ Ռուսիայէն» խորագրին տակ: Իր այդ խոստովանագրին մէջ Ժիտ կը յայտարարէ.

— «Եթէ սկզբնապէս ես կը սխալէի, ապա լաւ է որ ժամ առաջ ես իմ սխալը ընդունիմ: Վասնզի պատասխանատու եմ անոնց առջեւ, որոնց մոլորանքի կը մատնէ իմ սխալը: Հոս տեղ չկայ ինքնասիրութեան համար, որմէ, ի դէպ, ես շատ չեմ տառապիր: Բաներ կան, որոնք ինծի համար աւելի կարեւոր են, քան իմ անձս, եւ շատ աւելի կարեւոր, քան Ռուսիան: Այդ — մարդկութիւնն է, անոր ճակատագիրը եւ անոր մշակոյթը»:

Մոլորուածները գգաստութեան բերելը այսքան ուշ խոստովանութիւններով դիւրին գործ չէ սակայն:

Նախ ժիտերու գործած աւերները պիտի դարմանեն նոր Սպանիաները:

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ներքին դժգոհութի՞ւն թէ արտաքին դաւադրութիւն

«Փթիթ Փարիզիէն»ի թղթակիցը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ Մոսկուայէն.—

Կը հաստատուի որ Մոսկուայի մէջ ձերբակալուածներուն թիւն է 12, ոմանք գերմանացի, միւսները՝ իրենց պաշտօնով կապուած գերման դեսպանատան: Այս ձերբակալուածներուն մէջ կը գտնուին Մոսկուայի ժողովարանին պատուելին, գերման դեսպանատան բժիշկը եւ վարսայարդարը, գերմանական վարժարանին ուսուցիչը, առանձնախիւս պատրաստող գերմանական ընկերութեան խուսափողական խորհրդականը

Գերման դեսպանը, ինչպէս գրեցինք երէկ, բացատրութիւն պահանջած էր այս ձերբակալութիւններուն մասին: Արտաքին գործավարութեան տուած պատասխանը գոհացուցիչ չըլլալով՝ կը սպասուի բողոքի մը, դիւանագիտական խօսակցով

Կը կարծուի թէ այս ձերբակալութիւններուն պիտի յաջորդէ մեծ դատավարութիւն մը, երեւան հանելու համար գերման գաղտնի ոստիկանութեան գործունէութիւնը խորհրդ. Ռուսիոյ մէջ, մասնաւորաբար գերման գաղտնի ոստիկանութեան կապը տրոցկիական ահաբեկիչներու հետ: Մեծ յուզում կը տիրէ Մոսկուայի օտար գաղութին մէջ:

Այս առթիւ բանենք թէ կը հերքուի գերմանացի փրոֆէսէօր Հէօշի ձերբակալութիւնը

*** «Մաթէն» կը գրէ թէ Խորհ. Միութեան մէջ ծայր տուած է ընդհանուր դժգոհութիւն մը կառավարութեան դէմ, կուսակցական ներքին ըմբոստութիւն մը որոշ վարիչներուն դէմ, բայց Եժով, վարկաբեկելու համար այդ շարժումը, ձեռնարկած է կարգ մը ձերբակալութիւններու՝ ցանկանք ամբաստանելով իբրեւ թէ կաշառուած օտար պետութենէ մը:

1936 Ապրիլին, կը գրէ նոյն թերթը, կոմունիստ կուսակցութեան ծոցին մէջ կէվէլուն երեւան հանեց հակառակորդական կազմակերպութիւն մը, որ ի գործանս Սթալինի՝ կը կրէր «ազգային - ընկերվարական ընդդիմադիրներ» անուն: Կազմակերպութեան գլխաւոր տարրերը կը բաղկանային երիտասարդ համայնավարներէ, որոնք գրքոյկներ կը հրատարակէին, գաղտնի բջիջներ կը կազմակերպէին օդային, ցամաքային եւ ծովային բանակին մէջ. Կէվէլուն գզաց վտանգը եւ սկսաւ գործել մեծ զգուշութեամբ: Միաժամանակ, վարկաբեկելու համար շարժումը, զայն ներկայացուց իբրեւ «միջազգային ֆաշականութեան ծախուած»: Ցայտարարեց թէ արտասահմանէն, մասնաւորաբար Գերմանիայէն եւ Աւստրիայէն հասած ապրանքներու մէջ երեւան հանած է գրքոյկներ, որոնք տպուած են ռուսերէն, յանձնելի՝ ազգային - ընկերվարական ընդդիմադիր շարժման ղեկավարներուն: Ու նախ այս շարժումը փաթթեց 28 օտար կոմունիստներու վզին,— առանք Մոսկուա կը գտնուէին եւ անմիջապէս ձերբակալուեցան: Գլխաւորներն են Հիւկօ Էպըրլայն, Վիլլի Մունցէնպէրկ, գերման գերասանուհի մը Կարոլա Նէկկէր, Շթրահլէր, Ռոբէ, Զեասոնի, Ֆէրէչէս, Շթայն - Տոմաքի, Քոսաք, Գրաթոս, Ահրէնշթայն, Փաաթամաքաս: Կ'րսուի թէ Եժով առանց հետ, իբրեւ օտար պետութեան մը հաշուոյն դաւադրող՝ պիտի դատէ նաեւ Սիմէօն Զինով եւ Սթէֆան Թայեւոքի:

«Տէօյչէ Ալկէմայնէ Ցայթունկ» կը գրէ թէ Մոսկուայի գերման գաղութին վիճակը անտանելի է այն սպառնալիքին պատճառով, որ կախուած է անոնց գլխուն վերեւ՝ այս ձերբակալութիւններէն վերջ:

*** Վարշաւայէն կը հաղորդեն թէ Մոսկուայի մէջ գնդակահարուեցաւ լեհ կոմունիստ Սոսնովսկին, որ կարեւոր պաշտօն մը ունէր Կէվէլուին մէջ: Ամբաստանուած էր իբրեւ տրոցկիական:

Գերմանական աղբիւրէ մը կը հաղորդուի, որ ձերբակալուած են կարգ մը օտար կոմունիստներ, որոնք Մոսկուա հասած էին մասնակցելու համար Յեղափոխութեան տօներուն: Անոնք ամբաստանուած են թէ այս ճամբորդութիւնը առիթ եղած է իրենց՝ կապ հաստատելու արտասահմանի տրոցկիականներուն եւ Մոսկուայի դաւադիրներուն միջեւ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Զօր. Ֆրանքօ կը սպառնայ կործանել Մատրիտը

Երէկ տեւեր էինք զինուորական կացութիւնը Մատրիտի ճակատին վրայ: Երկու հակառակորդ ճակատները անսասան կը մնան իրենց դիրքերուն վրայ: Մինչ հետախուզական շարժումով մը կը փորձուի գտնել թշնամիին տկար դիրքը, միւս կողմէ երկու կողմերն ալ օդնական ուժերով շարունակ կը զօրացնեն իրենց դիրքերը: Օդանաւային ռմբակոծութեան եւ հրետանիին գործունէութեան պատճառով երբեմն հրդեհ կը ծագի մայրաքաղաքին մէջ: Բայց ոչ մէկ զինուորական յաջողութիւն: Կառավարական աղբիւրէ պահ մը հաղորդուեցաւ թէ ապստամբները նահանջած են մինչեւ Ճէթաֆէ, ինչ որ չհաստատուեցաւ: Զօր. Ֆրանքօյի բանակը կը մնայ Մանզանարէս գետին եզերքը:

Մայրաքաղաքին կատաղի ընդդիմութիւնը նկատի առնելով, Զօր. Ֆրանքօ յայտարարեց թէ այլեւս պիտի չսպասէ եւ անխնայ պիտի ռմբակոծէ Մատրիտը, եթէ նոյնիսկ հիմնայատակ կործանի, եւ թաղ առ թաղ քանդելով պիտի գրաւէ ի վերջոյ:

Մինչեւ վերջին պահուն որ եւ է նորութիւն չկար կացութեան մէջ:

Սուրիոյ Երեսփ. ընտրութիւնները

Սուրիոյ Հանր. Նախագահին հրովարտակին համաձայն, որ կը ճշդէ ընտրութեանց թուականը ու երեսփոխաններու թիւը, առաջին կարգի ընտրելիներու ընտրութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը, կիրակի, իսկ երկրորդ կարգի ընտրելիներու ընտրութիւնը՝ 30 նոյեմբերին: Սուրիոյ երեսփ. ժողովը պիտի ունենայ 86 երեսփոխան, որոնց մէջ՝ 3 Հայեր, 2ը լուսաւորչական եւ 1ը կաթոլիկ: Հայ երեսփոխանները պիտի ընտրուին Հալէպի շրջանէն, որ պիտի տայ մէկ լուսաւորչական եւ մէկ կաթոլիկ, եւ Անտիոքէն, որ պիտի տայ մէկ լուսաւորչական:

Կ'ենթադրուի որ երեսփ. ժողովը իր առաջին նիստը պիտի գումարէ 10 դեկտեմբերին: Առաջին իսկ նիստին քննութեան պիտի դրուի դաշնագիրը:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻՆ «ՊԱԽՇԻՇ»Ը ԱՆԻՐԱՒՈՒԱԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

«Պախշիշ» կամ «սուս - փայը», ինչպէս կ'ուզէք՝ ըսէք,— Մոսկուա գիտէ շինարարութեան խօսքերով, ծրագիրներով ու վարկերով երբեմն երբեմն շլացնել կամ լռեցնել ցաւատանջ Հայաստանի ցաւագար բարեկամները:

Ժամանակին, հեռագրով Երեւանէն հաղորդեցին թէ Մոսկուա 3 միլիոն 200,000 րուբլի վարկ բացած է Հայաստանի, ոռոգիչ ջրմուղ մը շինելու Նուպարաշէնի մէջ: Հայաստանի թերթերը, աւելի քան մէկ ամիս սուբալով Երեւանէն Փարիզ, հասա՛ւ վերջապէս եւ ես հիմա ախորժակո՛վ կը կարդամ,— առաջին առթիւ աս ջրմուղին մանրամասնութիւնները.

Հոկտեմբեր 15ի թիւով, Խորհ. Հայաստան կը գրէ.—

Հայաստանի Գործադիրներու խորհուրդին մշակած ծրագիրը, «Ներգաղթողների աւան» Նուպարաշէնի մէջ ջրմուղ մը շինելու մասին, վաւերացուած է Մոսկուայի կողմէ: Ջրմուղին երկարութիւնը պիտի ըլլայ 16.6 քիլոմեթր, իսկ ջուր մատակարարելու կարողութիւնը՝ 250 լիթր մէկ վայրկեանի մէջ (Նուպարաշէնի համար 170 լիթրէն ոչ պակաս): Ջրմուղը աւանին պիտի մատակարարէ ոչ միայն խմելու, այլ եւ ոռոգելու ջուր: Ջրմուղին շինութեան վրայ պիտի ծախսուի 3 միլիոն 200,000 րուբլի: Այս տարուան վերջին եռամսեակին մէջ շինութիւնը սկսելու համար՝ յատկացուած է 1.200,000 րուբլի: 1937 տարուան առաջին եռամսեակի շինութեանց համար՝ 1,400,000 րուբլի: Երկրորդ եռամսեակին շինութեանց համար՝ 600,000 րուբլի: Պատրաստուած են 2,261 թան խողովակներ: Շինութիւնները պէտք է աւարտին գալ տարի, յուլիս 1ին:

Ինչպէս կը տեսնէք, մեծ է փոխարինութիւնը: Եթէ Հայաստան ձայն չհանէ՝ իրմէ խլուած հողերուն համար, ուրիշ փոխարինութիւններ ալ կ'ըլլան անշուշտ,— ուրանցելի «պիոն շինութիւններ, «նոր» կը շինուիններ, «շինութեան»ներ, Էջմիածնայ եկեղեցին քառապատիկ զօրանցքներով: Նորութի՞ւն, արդէն այս շինուելիքն իսկ բաւական է սիրտ պաղշտեցնելու համար: Ի՞նչ է, ցա՞ւ էք ըրեր քոսոտ Ղարաբաղի մը համար, դե՛հ Երեւանէն հեռու ինկած Նախիջեւանի մը համար,— ջրմուղ մը ձեզի փոխարէն: Լեռնահամ ջուր, առա՛տ, առա՛տ,— Սեւանայ լճէն հանուած ձուկը դիր աղը, եւ աղի ձուկը կեր, Նուպարաշէնի ջուրը խմէ, կե՛ր ու խմէ՛, կե՛ր ու խմէ՛,— փորդ կը կշտանայ. Նախիջեւանն ի՞նչ պիտի ընէք, մէկ Երեւան մը ունիք, չէք կրնար կառավարել եւ իրար կը մտնէք, իսկ Ղարաբաղն ու Նախիջեւանն ալ տամ, ալ բնաւ չէք կրնար կառավարել:

Հանճարե՛ղ մարդ է Ստալինը, լաւ կը ճանչնայ իր մարդիկը:

Զարմանալին այն է որ Հայաստանի մէջ դժգոհ են, արտասահմանի մէջ գոհ են՝ որ անկլաւուած է Հայաստանը:

Ինչո՞ւ գոհ են Հայաստանը չտեսած Հայաստան սիրողները: Պարզ է.— Այս մարդիկը երկար ատեն ի վեր բաժնուած ըլլալով Պոլիսէն, ուր, եւ եւ եւ Գալաթորիէն վեր, տեղվիչները ծխի ջուր կ'ուտային անցորդներուն՝ ֆի սէպիլուլլա՜հ մը քաշելով, երեւի ուրախ են հիմա որ Մոսկուան իրենց կը հրամցնէ նոյն այդ օրհնուած ջուրը:

Դժգոհ ես նմ.—

Ի՞նչ է, Մոսկուայի տուած 3 միլիոն րուբլին ալ մեծ բա՞ն է, մենք արտասահմանի մէջ միայն Մալէզեանի կուտանք տարեկան 120,000 ֆրանք բոշակ: Ալ չյիշեմ ուրիշ ընծաները: Իսկ թէ Մոսկուա, Հայաստանէ խլուած հողերու փոխարէն, ջուր մը կ'ուզէ խմցնել,— խնդրե՛մ, թող այդ ջուրը խմեն Հայաստա՛ն մը ըսել չգիտցող Հայաստանասէրները միայն:

ԱՐԱԶ

ՍՈՒՐԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒՄԸ

Բարեգործականի «Միութիւն» տեղեկատու թերթը կը գրէ.—

Ինչպէս յայտնի է, Պէյրութի գաղթակայաններուն մէջ 642 եւ Հալէպի մէջ եւս 1050 խարխուլ խրճիթները այլեւս հիմնովին կը փլցուին տեղական կառավարութեան վճռական հրամանով, այնպէս որ հարիւրաւոր ընտանիքներ փողոցը պիտի մնան խղճալի վիճակի մէջ: Այս ցաւալի հարցով անդուլ վրայ զբաղած էր Միութեան Վարիչ - Պատուիրակը, պէտք եղած խորհրդակցութիւնները կատարելով, մասնաւորապէս Պիւրնիէի հետ:

Այդ մասին Ժընէվի Նանսէնեան Օֆիսին հետ կայացած համաձայնութեան հիման վրայ, այդ գաղթականներուն տեղաւորման անյետաձգելի գործին ատարելու համար Միութեան կողմէ տրամադրուեցաւ այդ հիմնադրամին յատուկ վարկ մը շուրջ 150,000 Ֆրանք, ինչպէս նաեւ 8500 տոլարի բացառիկ գումար մը (որուն 1500ը արդէն դրկած էինք Միութեան Հալէպի Մասնաժողովին): Այս վերջին գումարին 5000 տոլարը ազնուաբար մեր Միութեան տրամադրութեան տակ դրուեցաւ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան կողմէ: Կիւլպապաչէնի ընդարձակման համար, իսկ 3500 տոլարը արդիւնքն է Նիւ Եորքի Շրջանակային Յանձնաժողովին կողմէ բացուած մասնաւոր հանգանակութեան

ԲՈՒՌՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ֆրանս. բանակի Յանձնաժողովին մէջ

Ինչպէս գրեցինք ժամանակին, Ֆրանսայի պատերազմական նախարարը Էտուար Տալատիէ, Երեսփ. Ժողովին բանակի յանձնաժողովին առջեւ կատարած իր երկար զեկոյցով, կ'ըսէր թէ պիտի աշխատի բանակը եւ զօրանոցները հեռու պահել քաղաքական վիճաբանութիւններէ: Նոյն յանձնաժողովը ուրբաթ օր նոր նիստ մը գումարեց եւ քննութեան առաւ նախարարին զեկոյցը: Համայնավար երեսփոխան մը, Ժիթոն, բողոքեց որ, ըստ հին աւանդութեան, բանակը կը վերածուի Մեծ Համրին: Ցետոյ պահանջեց որ մաքրագործուի բանակը, վտարուին Հիթլէրի, Մուսոլինիի եւ Ֆրանքօյի մեղսակիցները,— պէտք է բանակը վերակազմել ըստ երկրին դիմագծին: Եւ առաջարկեց.

1.— Սէնդիքային մասնակցութիւնը ազգ. պաշտպանութեան գերագոյն խորհուրդի աշխատանքներուն:

2.— Սէնդիքային մասնակցութիւնը զինուորական վարժութեանց օրէնքի գործադրութեան:

3.— Կազմել զինուորական ակումբներ սէնդիքային մասնակցութեամբ:

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ՝ մէջտեղ դրուեցան երեք բանաձեւեր: Կոմունիստները իրենց բանաձեւին մէջ պահանջ կը դնեն վերջ տալ զինուորական ծառայութեան շրջանը: Միւս բանաձեւերը վստահութիւն կը յայտնէին Տալատիէի: Քուէարկութիւնը յետաձգուեցաւ երկու շաբաթ վերջ

Երբ Տալատիէ այս լուրն առաւ, յայտարարեց թէ չի կրնար ընդունիլ եր-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

«ՀԱՅԿ. ԴԱՏԸ» ԹՐՔԱԿԱՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Բ.

Զիա Շաքիր, իր թերթօնին մէջ, Հայկ. Հարցի մասին իր նախամուտը բրած է «Թուրք Հայերու» «անդորր ու երջանիկ» կեանքը բնորոշելով:

Այդ «անդորրութիւնն» ու «երջանկութիւնը» հարկ գտած է առնչել՝ խարխուլ ծառայեցնելու համար այն միտումին, որմէ գրգռուած ուզած է գրի առնել մեր վեց հարիւր տարուան կրաւորական ու անգիտակից ... բարեբախտութի՞ւնը

Եւ Զիա Շաքիր իր այդ ներածականին կցած է... «Հաւատաքննական տարաժմները», «կաթոլիկ վարժարաններու մէջ բողոքականներու ողջ ողջ այրուիլը», «Ս. Բարթողիմէոսեան գիշերները» ... մինչ «Հայերը, միւս քրիստոնեայ ազգերուն նման, տէր էին իրենց ազգային եւ կրօնական բոլոր իրաւունքներուն ու կատարեալ ազատութիւն մը եւ անկախութիւն մը կը վայելէին: Եւրոպայի մէջ ոչ մէկ պետութիւն փոքրամասնութեանց իրաւունքը կը ճանչնար, իսկ Հայերը, փոխ ըլլալով վերնալութեան, առեւտուրի եւ արհեստներու կեանքին երջանկութեան մէջ կ'ապրէին: Մէկ կողմէ իրենց հարստութիւնները կ'աւելցնէին, ու միւս կողմէ, իրենց ստրուկները կ'անցնէին .. Պոլսոյ մէջ, հայ մասնաւորականներ միջամտել չին պետական գաղտնիք-ներուն անգամ ... Հակառակ ասկաւաղեռութեան, վերջին դարերուն, Հայերը պետական եւ պալատական ամենաբարձր դիրքերը գրաւած էին»: Իսկ գիւղերու մէ՞ջ .. «անդորրութիւնը կատարեալ էր»:

Այս էր, քանի մը տողով, ըստ Զիա Շաքիրի, Թիւքահայ պանդուխտի կացութիւնը:

Յետո՞յ: Ոչինչ: Եւ ի՞նչ հարկ աւելին: Զիա Շաքիր իր ակնոցը ունի իսկ տարիքն նոր չէ: «Ցառաջ», անցեալ օր, «Օրը օրին» մը ունէր՝ նուիրուած մէջբերումի մը, զոր բրած էր Փրանսական հին թերթէ մը: Թրքական աղբիւրէ՝ տասնամեակներ առաջ սրուած այդ միտծոյ գրութեան ոգին բնաւ չի տարբերիր այն ոգիէն, զոր կ'աւանդ կը բերէ քամալական Շաքիրը՝ երբ Հայկ. Հարցի մասին կ'խօսի: «Հուրիէթ», Իթթիհատ, Միլլի չարժում,—երնտամեակ մըն է անցեր, բայց Թուրք ուղեղներն ու մարմինները կը շարունակեն միեւնոյն գրանահարում ու չափանիշը ունենալ:

— «Հայերը երջանիկ էին, բայց «քանի մը քամիլժեճներու» պատրանքով տարուեցան» ..

Միջի համար դաս մը կո՞ղ Թրքական այս մտածելակերպը, չնայած, բայց՝ քաղաքական տեւակէտով, օրինակելի համեմատականութեան մէջ, թէ ոչ:

Ամէնէն բարեպաշտ Թուրքը թէեւ Նըջքնապէս կ'ընդունի թէ դարերէ չարունակ իր պետութիւնը զուլում միայն տուաւ Հայերուն, բայց իր ամէնէն մօտիկ հայ բարեկամին իսկ չի խոստովանիր: Զխոստովանեցան անխտիր բոլորը մինչեւ 1908: Ու նաեւ 1908էն մինչեւ 1914: Տարագրութեան շրջանին, Իթթիհատի չին ու կառու էր Իթթիհատին հետ: Նոյնիսկ հալածուած երկրին մէկ ծայրէն միւսը, բայց մէկ հատիկ իթթիլաֆական չյանուեցաւ, որ երկրին ներսը թէ դուրս, պատերազմի շրջանին թէ յետոյ՝ «յինոզաղարին» հայկական ողբերգու-

թեան խոստովանութիւնը ընէր: Քամալականները անխնայ հաշուեծեցին Իթթիհատը: Դատ, կախաղան, արտաքսում, բայց նոյն քամալականները ամէնամեծը ակնարկութիւն մը չըրին Հայերու հանդէպ անոնց կիրարկած խժդժութիւններու մասին ... Մէկմէկու խմբը «կոկիծ» ունեցաւ: Ոզբա՞ց, երբեւ թէ, ի խորոց սրտի, հայ մասնաւորականութեան խողխողումը: Բայց, նոյն Մէհմէտ Էմինը ոչ միայն ընդդէմ ձայն չբարձրացուց ատենին, այլ՝ չխօսեցաւ նաեւ այն օրերուն, երբ իթթիհատի ինքը անեռուած կը Թուրքիոյ հորիզոնէն:

Խօսեցէք որ եւ է համեստ թէ մտաւորական Թուրքի հետ, ու կը գտնէք նոյն վերաբերումը: Ներքնապէս հրճուանքն ունի որ երկիրը փրկուած է այս «ցաւոտ հարցէն»: Իսկ իր պատասխանին մէջ միշտ միեւնոյնն է.

— Դուք մեր երկրին մէջ անդադարապէս երջանիկ էիք: Սխալ, շատ սխալ րրիք, էֆէնտիմ, ինչեր ... [illegible]

Մենք ունի՞նք քաղաքական այս միօրինակ հայեցակէտը մեր հարցի մասին: Կամ, առ նուազն, Թրքահայերու կացութեան եւ Թուրք պետութեան վերաբերումի մասին:

Ո՛չ. [illegible]

Այդ «ո՛չ»ին վկայութիւնը կուտայ, նախ, մեր յեղափոխութեան նուազ ծաւալած ըլլալը: Եւ այն՝ նոյն իսկ յոյն գաղափարական գետնի վրայ: Դիրքի տէր ու ահռելի հանդիսատ տարակումը ունեցող քիչ Հայեր հակեցան այդ շարժման: Աւելի, կարծէք հաւաքաբար չարաբեցաւ իր ցաւը: Աւելի ծնաւ եւ հաւաքական մտածողութեան պակասը՝ այդ ցաւէն ազատելու անհրաժեշտութեան եւ ձեւի մասին: Ցեղափոխութիւնը ձեռն էր մենք տարակարծիք եինք եւ փրկութեան անհրաժեշտութեան մասին: Փարձեցէք անցեալ գէպքերու շուրջը կարծիքներու շօշափում մը «Մնացորդացին» մօտ: Արդիւնքը պիտի ըլլայ դառն ու նոյն իսկ յուսահատեցուցիչ:

— «Ցեղափոխութիւնը փարձանք բացաւ մեր գլխուն: Ճիշդ է, հոս, հոն գէպքեր կ'ըլլային, բայց քիչ մըն ալ, կարծես մենք վէյվէլէի տուինք գործը» — ահա որոշ պանդուխտի մը կարծիքը ... Դարպ անհատէն կուսակցականը ու կուսակցականէն կուսակցութիւն՝ շատ չէ տարբերութիւնը:

Հնչակեան կուսակցութիւնը մեզի ահագին բեռ մը կը փորձէ դնել Դաշնակցութեան վրայ: Փորձէ որ եւ է պարկեշտ հնչակեանի սեխբը բանալ ու հարցնել թէ զի՞մ էիք յեղափոխութեան, զինեալ խումբերու կազմութեան, ահաբեկումի, ժողովուրդը զինելու, տրտասահմանի մէջ բարոյութիւններ կատարելու, կամաւորական շարժում յառաջացնելու եւ պատերազմ քարանի զօրքին նման յանգուգն ձեռնարկներ կատարելու: Ու, պիտի պատասխանէ անխտիր, աւելցնելով անմիջապէս իր կուսակցութեան փառքի բաժինը:

Բայց, նոյն հնչակեանը աւելի չատ Դաշնակցութեան հասցէին մեղադրանք ունի, քան ... Թուրքիոյ:

Խօսակցէ եւ ռամկավարի մը հետ: Ան քիչի պիտի խօսի «մեծ տեսիլքին», Տաճկաստանէն, Վանի հերոսամարտի լինեց կուսակցութենէն, բայց, մոմա-

-ւանդ զարմուցեր է իրեն Դաշնակցութիւնը, զայն զանելով մեղապարտ: Այսինքն՝ անուղղակի կերպով՝ Թուրքերէն վերցնելով մեղքի բաժինը ու զայն դնելով Դաշնակցութեան կռնակը:

Մեր հոսանքներու այս զարտուղի զնահատումը չէ՞ պատճառը, որ Թուրք մամուլը անընդհատ Հնչակը, Ռամկավարն ու Դաշնակը կը յէշէ: Այդ մամուլին մէջ «Հայոց չկա՛», հակառակ այն անժխտելի իրողութեան, որ նոյն այդ մամուլին եւս թաքնուած Թուրքը Հայն է՝ զոր կը հետապնդէ միշտ այնպէս ինչպէս հետապնդած է դարերէ ի վեր:

«Հնչակեանը Թուրքին հետ, —ռամկավար «Արեւը» մեզի կողմնակից,— Դաշնակները չափը կ'անցընեն» — ահա արտայայտութիւններ, որոնց կը հանդիպինք Թուրք մամուլին մէջ:

Մեր մէջ կան բարեմիտներ որոնք կը կարծեն թէ Թուրքը իրապէս զանազանութիւն կը դնէ Հնչակին, Դաշնակին եւ Ռամկավարին մէջ, բայց մէկ հատիկ Թուրք չկայ, որ մեզի չափ միամիտ ըլլայ՝ մտածելու համար թէ անոնք իրարմէ տարբեր գնահատումի եւ վերաբերումի արժանի են՝ «Հայկական հարցին նայելով Թրքական ակնոցով»:

Այդ զանազանութիւնը չգրին հաւքան շրջանին. Զգրաւ եւ Իթթիհատը, տարագրութեան ատեն: Զինէր եւ Քամալը, ֆիզիքական համեմատական պատուութեան մէջ անճխտելով զանոնք հողնելէ, մտքին ու արգելքին: Նոյնը պիտի կրկնէր այսօր, մտածելով կը գիտնարկեր՝ օրինակէ ձանձրացած Ազգը ոչնչացնելու մասը: Այսօր ազգը օրինակէ գիտցաւ՝ Քամալի հրամանով, ամէն մէկ անհատի մէջ Հայը Ինչելու համար:

Պարտութեան հոգեբանական կողմն է այս: Անոր վրայ հարկ է բարդել կուսակցական անհանդուրժողականութիւնը: Ու պարզ կ'ըլլայ թէ ինչու դեռ կը տառապինք ախտէ մը, որմէ տեւապէս կերծ մնացին Թուրքերը:

Ինքնամեղադրանք, — ահա մեր ախտանիշը:

Այդ ախտը տարածած ենք եւ Թուրքերու [illegible] Ծառած՝ կայած ենք նոյն իսկ «Երեւանեան Հայաստանին»: Եւ մինչեւ այսօր, ազգափառ բոլշեւիկէն մինչեւ [illegible] ազդեցիկ ղեկավարը չեն վարանիր նոյն իսկ հրապարակաւ ճշդումներ ու [illegible] թէ՝ «Դաշնակ կառավարութիւնը, իր օրով, Հայաստանի թերթերը փակեց»:

Կը տեսնէք թէ ո՞ւր կը սեղմ կամ կը փերջանայ մեր պետական - քաղաքական հասկացողութիւնը: Ու, տասը հակառակ, ո՞ւր կը հասնի Թուրքերու պետական - քաղաքական հասունութիւնը

Փոխելով հանդերձ մաքրէ, ու նոյն իսկ չնայած՝ Մ. Խմնինէրու [illegible] իւնը, [illegible] բաղդիմաց կան» խոստովանութիւնը («Թալէաթ վերելք Թուրքիան՝ Հայերու [illegible]») եւ Զիա Շաքիրներու մեզ վերագրած «երջանկութիւնը», պարտուոր ենք խոստովանիլ՝ որ այս ազդումով մեզմէ անհամեմատ զեռ բացանց են եղած ու են՝ փանթուրանիստ թէ ոչ-միլիտար Թուրքերը

Մենք մեր բազմադալ յեղափոխական շրջանին ոչ միայն սովորած ենք զանոք սուր զարգնելու եւ բաունք արկելու պետութեան մը դէմ, այլ եւ հարկադրօրէն պայթանեցանք ներքին

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ԹԵՄԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— —

Հարաւային Ֆրանսայի Հայոց առանձին առաջնորդութեան վաւերացումը կաթ.էն, եւ միւս կողմէ Թաշխարեան Եպիսկ.ի ընտրութիւնը իբրեւ Հայրապետական պատուիրակ եւ առաջնորդ՝ կազմակերպելու համար թեմին զանազան գործերը, լաւ ընդունելութեան գտան ժողովուրդէն, եւ նկատուեցան սկզբնական քայլ մը ազգի չինարար աշխատանքը:

Մարսէյլը իր շրջաններով կը ներկայացնէ առանձնայատուկ վիճակ մը իր բազմապիսի պահանջներով, մանաւանդ կրթական ճակատին վրայ, որ աւերակի երեւոյթ ունի այսօր: Զարմանալի կերպով Մարսէյլէն աւելի կը հոտի. այսինքն վատ է տակաւին այս ժողովուրդին մէջ հետաքրքրութիւնն ու զուրգուրանքը «պահպանելու համար» պահպանութիւնն ու մշակումը կրօնական եւ ազգային առողջ ու մաքուր զգացմունքներուն՝ մեր նոր սերունդին մէջ մասնաւորապար, գիտակցութեամբ եւ գնահատութեամբ մեր մշակութային անցեալ ու ներկայ արժէքներուն: Եւ նաեւ հնարաւոր՝ սրտցաւ խնամատարութեան մեր շրջանի գաղթահայութեան կառոյցներուն:

Սակայն, որքան ալ արամադրութիւնները վառ ըլլան, գործնական կեանքի մէջ պիտի բախին անխուսափելի նիւթական դժուարութիւններու: Ազգ. իշխանութիւնն ու առաջնորդարանը կը ծզնին թաղին վրայ պիտանի մը չինել կարելի եղածին չափ սահմանափակ եւ համեստ: Սկզբնական օրերուն, կազմուած էր յանձնաժողով մը, եւ մեծամեծայ պիտանէն [illegible] Սակայն, մասնաւոր նուազներու գրկուած նամակներուն շատ քիչեր միայն պատասխանած էին:

Իրական հնարաւորութիւններ, զոր ցոյց պիտի տան, խօսարհ տարրերն են, իրենց մէկով երկուքով:

Եւ ինչպէս կը լսեմ, ազգային մարմինները գարձ մը կատարած են այս [illegible] ինչ մը [illegible] նի վրայ հասատակելով ազգային համեստ տուրք ։

Մամուլին հաղորդուած տեղեկագրութեամբ մը Թաշխարեան Եպիսկ. կը յայտարարէր թէ Հայրապետական կոնդակով զօրութիւն ունեցան Բիւրական գիւտերը զոր պահելու համար անհրաժեշտ է նիւթականը:

Որեւէ առ այժմ տաղմապը կայ ունի նիւթականին հետ միայն: Սակայն սառր հետ մէկտեղ, ձեռնարկտարածել ու ինքնաւելն սխալ մը զէմ, որ մինչեւ այսօր, մայր ու ձեւ փոխած թէեւ, կը շարունակէ մեզի հետ քալել՝ նոյն Հայկական հարցին ժամանակակից ձեւափոխումները մեզմէ չառնելու իսկ զինել տալով .. [illegible]

Ենդիրուած այս աշխարհութիւնը անհրաժեշտ նկատեցինք կրկնել եւ այս առթիւ՝ մեր երրորդ յօդուածին վերապահելով Թուրք թերթօնագիրին մատնանշած «երջանկութեան» պարզաբանումը:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ւած է նոր ընտրութեանց, օժանելու համար գաղութը նոր վարչութեամբ մը եւ նոր մարմիններով:

Մարսէյլ քաղաքի ընտրութիւնը ութեւ օրուան ծգելով, ձեռնարկուած է շրջաններու ընտրութեանց, որոնք տեղի պիտի ունենան ներկայ Նոյեմբեր 29ին, կիրակի, հետեւեալ պայմաններով, զորս կը քաղեմ Առաջնորդարանէն ղրկուած 17 հոկտ. շրջաբերական - նամակէն:

1. Իւրաքանչիւր ընտրող պէտք է լըրացուցած ըլլայ 21 տարիքը եւ ամէն ընտրելի 25 տարիքը, առ այս ունենալով եւ ընտրողական մարմինին ներկայացնելով իր ինքնութեան թուղթը կամ համապատասխան վկայագիր.

2. Ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունք պիտի ունենան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ այն զաւակները միայն, որոնք կը ներկայացնեն իրենց առաջ-Նորդական —ազգային —տուրքը վճարած ըլլալը հաստատող եւ առաջնորդարանի կնիքը կրող ստացագիրը:

3. Ընտրելու եւ ընտրուելու իրաւունք կ'ունենան նաեւ այն ազգայիններ՝ որոնք կը ներկայացնեն իրենց բացարձակ անկարողութիւնը հաստատող վկայագիր մը՝ տրուած իրենց թաղի հոգաբարձութեան կողմէ եւ անոր կնիքով:

4. Անոնք որ կամքէ անկախ պատճառներով պատեհութիւն չեն ունենար վճարելու իրենց տուրքը, այս անգամուան համար միայն պիտի կարողանան վճարել անձամբ քուէարկութեան օրը: Այս արտօնութենէն զուրկ կը մնան, սակայն, անոնք որոնք վճարելու անկարող են: Այսպիսիները պարտաւոր են կանխաւ ձեռք բերել իրենց ընտրական իրաւունքը հաստատող վկայագիր.

5. Իւրաքանչիւր թաղեցի միայն իր թաղի ընտրութեան կարող է մասնակցիլ:

6. Ընտրական իրաւունքը կը գործածուի քուէական յանձնարով եւ պետական օրէնքով դատապարտուածները, ինչպէս նաեւ մտագարները:

7. Բացարձակապէս անընդունելի են այն բոլոր քուէները, որոնք նամակով կամ ուրիշ միջոցաւ կ'ուղարկուին:

8. Զեն ընդունուիր նաեւ այն քուէները, որոնք ժամանակի [illegible] վերջ կը տրուին:

9. Քուէարկութեան կը հսկէ Ընտրական Մարմինը, զոր կ'ընտրէ քուէատուն իրաւունք ունեցող անդամներու համագումարը, Հոգաբարձական ընտրութենէն երկու շաբաթ առաջ, Նոյեմբեր 15: Ընտրական Մարմինին կը գործակցին Կեդր. Վարչութեան կողմէ նշանակուած իր մէկ կամ երկու անդամները, իսկ ընտրական գործողութեանց կը նախագահէ Թաղին քահանան կամ մեր կողմէ նշանակուած եկեղեցական Հայերէն մէկը:

10. Ընտրական Մարմինը կանխաւ կը կազմէ ընտրելեաց եռապատիկ ցանկ մը, եւ զայն կը կախէ եկեղեցւոյ պատէն ընտրութիւններէն մէկ շաբաթ առաջ: Այս ցանկը պարտաւորիչ չըլլալով՝ ընտրողներն ազատ են անկէ դուրս անձերու ալ քուէ տալու, պայմանաւ որ անոնք ալ եւ է եղանակով բոտուելու իրաւունքէն զրկուած չըլլան:

11. Քուէարկութեան սկզբնաւորութեան եւ լրացման ժամերը մասնաւոր յայտարարութեամբ ծանուցուած պիտի ըլլան քուէարկութենէն մէկ շաբաթ առաջ:

12. Քուէարկութենէն անմիջապէս վերջ տեղի կ'ունենայ քուէհամարը: Քուէարկուներուն թիւին կէսէն մէկ աւելի քուէ շահողները կը հռչակուին ընտրուած:

13. Համեմատական մեծամասնութիւն — կէսէն պակաս շահողներու — համար կը պատրաստուի առաւելագոյն քուէն շահողներէն՝ եռապատիկ ցանկ մը նոյն օրն իսկ եւ սոսկ վերջին միայն կը կատարուի պակաս մնացած անդամներու ընտրութիւնը

14. Եթէ ներկայ քուէարկողները մեծամասնութեամբ համաձայն գտնուին, զանց կ'առնուի համեմատական մեծամասնութեան քուէարկութիւնը եւ առաւելագոյն քուէ շահողներէն կը յեցուի պակասը: Եթէ հաւասար քուէ շահողներ ըլլան՝ վիճակով կ'որոշուի ընտրելին

15. Ընտրական Մարմինը խոկոյն կը պատրաստէ ընտրական տեղեկագիրը եւ իր նախագահին եւ Կեդր. Վարչութեան ներկայացուցիչներուն ստորագրելով կ'ուղարկէ զայն Կեդր. Վարչութեան Նախագահ՝ կաթող. պատուիրակին:

16. Ընտրուած Հոգաբարձութիւնները չեն կրնար ձեռնարկել գործի մը, եւ որ չստանան Կեդր. Վարչութեան կողմէ վաւերացումը գիկուցանող կաթող. պատուիրակի օրհնութեան գիրը:

17. Ընտրական գործառնութեանց շուրջ օրինական բոլոր գիտողութիւնները կ'ուղարկուին Կ. Վարչութեան անոր նախագահին հասցէին, ընտրութիւններէն վերջ մէկ շաբթուան ընթացքին միայն: Այդ պայմաններէն յետոյ ուղարկուած որ եւ է գիտողութիւն նկատի չառնուիր այլ եւս:

Գրեթէ ամբողջութեամբ առած եմ ցանք Կեդր. Վարչութեան հոկտ. 17ի ժողովին մէջ որոշուած պայմանները Ընտրութեանց արդիւնքը պիտի դայ ապացուցանելու թէ, Մարսէյլի հայ ժողովուրդը որքան տէր է իր իրաւունքներուն եւ մանաւանդ նախանձախնդիր նոր սերունդի դաստիարակութեան:

Վերջացնելէ առաջ կ'ուզեմ արձանագրել որ Պոմօնէն, Սէն Լուքէն եւ Սէն Ժէրոմէն իրաւասու անձնաւորութիւններ եկան ինծ զանգատելու թէ իրենց զաղութները նիւթապէս խեղճ վիճակի մէջ են եւ անհրաժեշտ պարտքեր ունին իրենց շրջաններուն եկեղեցիներուն համար:

Նկատի առնելով չքաւորութիւնը եւ պարտքերը, կ'ըսեն թէ չեն կրնար ազգ. տուրք վճարել Կեդրոնի համար, քանի իրենց զաղութ - եկեղեցիները պարտքի տակ կը հեծեն:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԹՈՒՆԱՒՈՐ ՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՃԻՊՂԼԻ ՄԷՋ

Ճիպղլի պեղումները կը շարունակուին անընդհատ: Անցած շաբաթ, պեղումներու միջոցին գտնուած են երեք պղինձէ արձաններ, որոնց մին 29 սանթիմեթր մեծութիւն ունի եւ ոսկեզօծ է ու կը պատկանի փիւնիկեան շրջանին

Պեղումներու հսկող հնագէտը յայտարարած է որ ցարդ գտնուած հնութեանց ամէնէն թանկագինն է ասիկա [illegible]

Գտնուած է նաեւ հողէ շինուած յամբար մը, որուն վրայ կարեւոր արձանագրութիւններ կան:

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

— . . —

Մեզի կը մնար աշնան ու ձմեռուան ամիսներին, յրագիլ զօրամասերու բարոյական եւ զինուորական դաստիարակութեան գործով, երբ՝ նոր եւ վերջին անհոգ փաթարիկ մը եւս պայթեցաւ մեր գժբախտ հայրենիքին գլխուն:

ԿԱՐՍԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

— * —

Կարսի կռիւներու նախօրեակին, Հայաստանը բուական՝ նախանձելի վիճակ մը կը ներկայացնէր: Մեր մարմնի զանազան մասերը որդի նըման կրծող ներքին թշնամի տարրը—թաթար բռնատ ապստամբութիւնը, սմբռնմանկամպրուածու հնազանդած էր. Հետզհետէ մեր սահմանները տարածուած եւ այդ սահմաններու շրջանակին մէջ միատարր հայ ազգաբնակութիւն մը կը ծլէր ու կը ծաղկէր: Ժողովուրդը զբաղած էր այլեւս իր խաղաղ աշխատանքով եւ պետութիւնն ալ այժ կուտար շինարարութեան իր նախագիծերով, ձեռնարկներով եւայլն

Ներքին ճակատի վրայ երեւոյթները ինչքան մխիթարական ու նպաստաւոր էին, արտաքին ճակատի վրայ սակայն, գէպքերը բոլորովին դահավէժ կ'ընթանային մեզ համար:

Մեր անմիջական հարեւաններէն Վրաստանը, այլամերժ եւ եսասէր, բոլորովին հակահայ քաղաքականութիւն կը վարէր: Այս անգամ ալ, ինչպէս 1918ին, ոչ միայն Հայաստանը պատուար պիտի դառնէր իր սահմաններուն, այլեւ գաղտնի յարաբերութեան մէջ մտած էր Միլլի շարժման ղեկավարներուն հետ եւ բոլորովին ականջ չխաւեց Հայերու կողմէ եղած օժանդակութեան եւ զինակցական առաջարկներուն: Առաւել եւս, Վրաստանը քաղաքական եւ զինուորական գէմ պայմաններ պիտի թելադրէր մեր սահմաններուն վրայ, ինչպէս Զանգեզուրի գէպքը որ պիտի տեսնենք աւելի ուշ:

Ադրբէջանի առկայութիւնն ու բացարձակ թշնամական տրամադրութիւնները ակնյայտնի էին: Մարդով, զէնքով, դրամով անվերջ վառ պահեց թաթարական ըմբոստութիւնն ու դաւադրութիւնները Հայաստանի կուրծքին վրայ, միւս կողմէ նոյն յարձակողականով թէժացական ուժերէն: Հիմա որ Ադրբէջանն էր գարձած, թաթարական աւանդական թշնամութեան վրայ աւելցած էին համայնավարական քարոզչութիւնն ու դաւադրական գործերը:

Թշնամի էին մեզի Հիւսիսի եւ Հարաւի մեր երկու հզօր դրացիները: Բոլշեւիկեան մեծ համայնավարները կացութեան տէր էին դարձած եւ Կովկասին մօտիկ էին:

Բազուէն յետոյ իրենց նշանակէտն էր Թիֆլիս եւ Երեւան: Քէմալական շարժումը հետզհետէ տարածուած եւ արմատ արձակած էր Թուրք ժողովուրդին մէջ: Ինչն էր վրայ՝ կցած եւ բարոյական. Միգիքապէս խորտակուած Թուրքիոյ աւերակներուն վրայ, քանի մը յանդուգն զինուորականներ ազգային նոր շարժում մը սկսած էին ընդունելով առաջին նըպատակ՝ Հայերուն ոչ մէկ թիզ հող գիջել եւ հնարկին առիթ չխախտել ցրել տալու ներկայ Հայաստանը:

Արեւմուտքի հզօրները իրենց յաղթանակի աւարը կը բաժնէին եւ չատ հեռու էին Հայաստանի իրական օժանդակութիւն մը հասցնելէ:

Եւ ո՛վ գիտնայ, այս անգամ Արեւմուտքի զէմ Ռուսաստան եւ Թուրքիա ձեռք ձեռքի կուտային եւ փոքրիկ Հայաստանը դժբախտ կամուրջը կը դառնար անոնց բարեկամութեան եւ զինակցութեան:

Արդ, իրերու այս վիճակին մէջ, հնարաւոր չէ՞ր միթէ խուսափիլ հայ թրքական պատերազմէ մը: Բնականաբար պատմութեան իրական եւ դըժուար փորձը դառնօրէն կրկէ յետոյ, հիմա շատ աւելի դիւրին է պատասխանել այդ հարցումին: Սակայն առնայսա ըլլալու համար պէտք է յայտնել որ Հայաստանի կառավարութիւնը կը թերագնահատէր Թրքական ուժերը եւ կը գերագնահատէր հայկ. բանակին ռազմական կարողութիւնը. Պէտք չէ մոռնալ որ Մայիսեան ապստամբութիւնը մեր երիտասարդ բանակին չափանիշը տուած էր: Այնուհետեւ ձեւը ձգուած յաջողութիւնները բոլորովին տարբերային էին: Պէտք է արձանագրել մասնաւորապար, որ մեծամասնական ներքին աշխատանքը կը շարունակէր կրծել բանակը: Ցոկէ դաւ վերջին կռիւները մաշեցուցած, կազմալուծուած էինմեր զօրամ ռաերուն մեծագոյն մասը: Խաթարուած էր մասնաւորաբար մեր բարոյական դասի բարոյական պատկերը: Դժուար չէր ուրեմն նախատեսել, որ այդ պայմաններուն մէջ, հայկ. նոր բանակը պիտի չկարենար չափուիլ աւելի հին, զինուորական աւանդութիւններով ու փորձառութեամբ թրծուած թրքական բանակին հետ. Եղած են շրջաններ երբ հայ զինուորը, կռուի մէջ, գերազանցած է Թուրք զինուորը, սակայն այս անգամ հոգեբանական ուրիշ վիճակ էր տանիլուած բոլորովին:

Այսպէս թէ այնպէս հնարաւոր չեղաւ խուսափիլ նոր պատերազմէն եւ կառավարութիւնը նոյնիսկ փորձ չըրաւ քիչ մը յետաձգել, հասնելու համար գոնէ Թուրքեւոլշեւիկեան պատաբարմին:

Եւ խօսքը դարձեալ թնդանօթին տուող Հայկ. բանակը նորէն նոր կը յարկը նետուեցաւ:

Թշնամին գրեթէ միաժամանակ հետախուզական լուրջ կռիւներ սկսաւ Սուրմալուի եւ Կարսի ճակատներուն վրայ:

Օգոստոս 21ին գիշերը Թուրքերը Բարդուսի ուղղութեամբ կը յարձակին մեր յառաջապահ պահակախումբերուն վրայ:

Օգոստոս 26ին թիւով 2—300, առնոք կը յարձակին Օլթիի ուղղութեամբ.

Օգոստոս 10ին, թշնամի երկու գումարտակ թնդանօթ Սարիղամիշի Հայկ ճակատին վրայէն:

Սեպտեմբեր 20 եւ 21ին, Թուրքերը շատ ուժեղ թնդանօթային կրակ բացին Սարիղամիշի մեր դիրքերուն վրայ

Սեպտեմբեր 23ին թրքական ամբողջ բանակը ընդհանուր յարձակման գիմեց:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(8)

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ
ՑԵՂԱՅԻՆ ԲԱՂԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

— —

[illegible] Րաֆֆի հայ Մշակոյթի Միութեան մասնաճիւղին մէկ ժողովին մէջ, Պաղտիճեր, Ց. Ճ. [illegible] տուած է կարեւոր դասախօսութիւն մը.— «Բազմաթիւ ժողովուրդներ հայ ժողովուրդին մէջ» [illegible] շուրջ: Այդ հետաքրքրական դասախօսութենէն կուտանք քաղուածք մը.

Զատելու ցեղի տեսութիւնը ցնորք ու մոլորութիւն՝ այդ տեսութեան վրայ հիմնել ժողովուրդներու ազգային քաղաքականութիւնը: Գրեթէ բոլոր քաղաքակիրթ ժողովուրդները հաւաքոյթներն են աւելի կամ նուազ խառնուած ցեղերու: Ժողովուրդներ կան որոնք դեռ կը շարունակեն մարսել առաջին նոր վտակներու հոսումն իրենց մէջ, կան ալ որ դարերէ ի վեր նոր պատուաստներ չեն ընդունիր այլ եւս: Հայ ժողովուրդը այս վերջին դասէն է: Ան հիմա գտած է թէեւ իր ցեղային դիմագիծը, բայց երբեմն բազմաթիւ ցեղեր եկած են բաղադրել զայն:

Հայկական բարձրաւանդակը օրրան եղած է բազմաթիւ ժողովուրդներու: Քրիստոսէ մօտ 30 դար առաջ Խուրի ժողովուրդն է որ կը յիշուի, եւ անկէ քիչ յետոյ Սուբարու ցեղը՝ որ, ըստ գիտնականներու, մեծ դեր կատարած է հայ ցեղին կազմութեան մէջ: Քրիստոսէ 2000 տարի առաջ, երբ Փոքր Ասիոյ մէջ կը ծաղկէր հիթիթեան պետութիւնը՝ հիթիթ ցեղեր գացած են բնակիլ հայկական բարձրաւանդակին վրայ եւս, իրենց ցեղային եւ քաղաքակրթական հետքերը ձգելով: Խուրի Միտանի ժողովուրդն է որ կը յիշուի Քրիստոսէ 1800 տարի առաջ, եւ, գիտնականներու կարծիքով, ան է որ կազմած է հայ ցեղին հիմնական հարկը: Ետքը կը յիշուին Նայիրի պետութիւնը Ք. Ա. 1330ին, եւ Ուրարտականը 860ին, երկուքն ալ մաս առած հայ ժողովուրդի ցեղային եւ քաղաքակրթական կազմութեան մէջ: Վերջապէս 634ին, Ք. Ա. Արմէններն են որ Ուրարտուէն զայրով հայկական բարձրաւանդակ կը խուժեն: Արդ, բոլոր այս ցեղերուն ինքնատիպ մէկ համադրութիւնն է հայ ժողովուրդը: Սխալ է ըսել՝ Արմէններն են եղած իր հիմնական տարրը: Պեղումները այլ եւս ուրիշ բան կը վկայեն, քան ինչ որ 50 տարիէ ի վեր հօրինեցինք Հերոդոտոսէն, Ստրաբոնէն, [illegible] առնուած քանի մը տողեր խարխուլ հիմունքով: Հայ ժողովուրդը ինքն իսկ աւանդական խորանք մը ունի «Արմէն» բառէն: Բայց սա ստոյգ է որ Արմէններէն յետոյ որ եւ է նոր խուժում տեղի ունեցած չէ հայ ժողովուրդի ցեղային բաղադրութեան մէջ:

Բայց իր ցեղային նոր դրոշմը ստանալէ յետոյ ալ Հայաստան բնաւ զերծ եղած է օտար ազդեցութեանց, որոնք թէեւ չփոխեցին անոր ցեղային դիմագիծը, իրենց հետքերը թողուցին սակայն անոր կենցաղին եւ մշակոյթին վրայ: Նախ իրանեան ազդեցութիւնը՝ Ք. Ա. 519էն սկսեալ, երբ Դարեհ նուաճեց Հայաստանը, 331էն սկսելով յոյն ազդեցութիւնը, Աղեքսանդրի հետ, ու Քրիստոսէ 1 դարուն կէսէն ալ հռոմէականը՝ Տիգրան Դ.ի մահուամբ. յետոյ իրարու խառնէ պարսկականն ու բիւզանդականը, տաճկականն ու արաբականը, եւն.. Բայց պէտք է ըսել որ բոլոր այս ազդեցութիւնները դարերու ընթացքին պիտի հալածուէին հայ հոգիին մէջ:

Բայց ինչ տխուր է հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ՝ այն դժնդակ իրողութիւնն է որ զանազան ցեղեր ու մշակոյթներ իր մէջ ձուլելու հակառակ, հայ ժողովուրդը ընդունակ եղած է հատուածներու վերածուիլ ինքն իր մէջ: Հռոմէական եւ պարթեւական, պարսկական եւ բիւզանդական ազդեցութեան եւ յետագային տիրապետութեան գօտիները որ ստեղծուեցան Հայաստանի մէջ՝ ստեղծեցին իրենց հետ երկու տարբեր քաղաքական մտայնութիւն, բարքեր եւ հոգեբանութիւն: Ետքը չկայ ցեղ-ժողովուրդներու մէջ ատոմական մտայնութիւնն ու սեփական շահը այնքան արմատ ձգած է որքան հայ ժողովուրդին մէջ: Ձեր աչքին առջեւ բերէք մեր երբեմնի նախարարութիւնները՝ որոնք խէթով դիտած են զիրար, նոյն իսկ ազգային վտանգներու առթիւ: Պատմէ դուաւ այդ խէթը շարունակուեցաւ սարքութեան դարերուն ալ, մինչեւ որ հայ ժողովուրդը բաժնուեցաւ երեք պետութեանց միջեւ (Թուրքիա, Ռուսիա եւ Պարսկաստան) եւ երեք ժողովուրդ ստեղծեց երեք տարբեր բարքերով, մտայնութեամբ, բարբառով ու գրականութեամբ: Ետքոյ անկլուցելք երեք դաւանանքները որոնք երեքի ձղեցին հայ ժողովուրդը՝ իրարու դէմ խոժոռ նայող երեք հատուած ստեղծելով, դրեցի-ներսեցի, տեղացի-եկւոր, քաղաքացի-գաւառացի, Մշեցի-Վանեցի, եւ նման ձեղքերը՝ որոնք հայ ժողովուրդը պատառ պատառ ըրին հոգւով:

Հայ վերածնութեան առաջեաններն էին որ անցեալ դարու կէսերուն նախ փորձեցին կրօնական պատուարները փլցնել: «Եղբայր եմք մենք» այդ օրերու նշանաբանը եղաւ: Ետքոյ եկաւ ուրիշ սերունդ մը որ կամուրջ երկարեց քաղաքէն գաւառ- «Դէպի գաւառ» եղաւ անոնց ալ հոգիներուն մէջ խըլրտող պատգամը: Բայց պէտք էր նաեւ փլցնել աշխարհագրական սահմաններ: «Արեան շաղախը» եղաւ արդարեւ յեղափոխութեան սերունդին գերագոյն մտահոգութիւնը, եւ սկսաւ թրծուիլ հայ ժողովուրդը իր հոգեկան միութեամբ:

Ճիշդ է որ մեր գաղութի կեանքը, երբ ամէն մէկուն սրտին մէջ բեկուած մը կայ, ու ամէն մէկուն ներսը յուսախաբութիւն մը, խախտած է հայ ժողովուրդին մէջ հոգեկան այդ դեցցիկ շաղախը: Դարձեալ կը խլրտին անդ տեղ հատուածական ու դաւանական կրքերը, տեղական ազգասիրութիւնները, առանց յիշելու կուսակցական խրամատը՝ որ ձեղքած է հայ ժողովուրդը: Դարձեալ բազմաթիւ ժողովուրդներ է որ կը հասուննան հայ ժողովուրդին մէջ, մէկը միւսին [illegible], երբեմն նոյն իսկ թշնամի.

Այս աղէտին առջեւ բացառիկ ճիգ մը պէտք է հայ ժողովուրդի հոգեկան միութիւնը վերականգնելու:

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ «ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆԸ»

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ շաբաթ երեկոյ կատարուեցաւ «Համազգային»ի ընթերցարան-սրահին բացումը, խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ, նախագահութեամբ Փարիզի մասնաճիւղի վարչական անդամներէն Գ. Հ. Ա. Քիպարեանի:

Գ. Խ. Ներսէսեան նախ քանի մը խօսքով [illegible] մասնաւորապէս շեշտեց թէ ան պիտի ծառայէ չափահաս պատանիներու, ուսումնասէր տարիքներու մայրենի զարգացման, թէ ընթերցանութեան եւ թէ մանաւոր դասընթացքներով, ըլլայ հայերէն լեզուի եւ Ֆրանսերէնի կարգը [illegible], համար վարչութիւնը աշխատանքները կը կատարէ արդէն:

Նախագահը ի սեր կատարուած համեստ ձեռնարկին յաջողութեան եւ [illegible] վարչութիւնը որ կոչեր է ունենալ կարճ ժամանակի մը մէջ, իր ընդգրկած նպատակը հետապնդելու եւ իրականացնելու համար, մանաւոր հաւաքավայր մը: «Հոգ չէ թէ փոքր, փոքր կրնայ մեծնալ, ես հաւատք եւ վստահութիւն ունիմ մեր ժողովուրդին ստեղծագործող ոգիին ու կամքին վրայ, ինչպէս կը վկայեն նաեւ օտար բարձր անձնաւորութիւնները»:

Ընդհանուր ակնարկ մը նետելէ վերջ Համազգայինի ընդհանուր ծրագրի եւ նպատակի շուրջ, կոչ ըրաւ ներկաներուն որպէսզի զօրավիգ ըլլան եւ իրենց աջակցութիւնը չզլանան, ուր որ ալ գտնուին: «Համազգայինը այն կազմակերպութիւնն է որ կ'աշխատի հայեցի կրթութիւն տալ, նորահաս սերունդին անունդ, ու կը ձգտի այսօրուան եւ վաղուան Հայաստանին պարգեւել մշակոյթով բարձր եւ կրթութեամբ ազնիւ սերունդ մը»:

Գ. Կ. Երանեան խօսք առնելով վարչութեան կողմէ պարզեց թէ ի՛նչ միջոցներով եւ պայմաններու տակ կրցած են ունենալ այս համեստ ձեռնարկը, որ իրենց պատկանելէ աւելի կը պատկանի ժողովուրդին, որուն անվերապահ եւ բարեացակամ նուիրաբերումով էր, որ կատարուած աշխատանքները եւ թափուած ջանքերը արդիւնք մը ունեցան: «Ցոյց ունինք որ վաղը, եթէ մտածենք աւելի մեծ ունենալ եւ աշխատանքի լծուինք, ժողովուրդը պիտի բերէ եւ ընծայէ իր նիւթական եւ բարոյական աջակցութիւնը, որովհետեւ մեր ժողովուրդը ի սեր չզլանիր որ եւ իցէ ձեռնարկի, ի սրտէ իր ունեցածը կամ չունեցածը կը ջանայ ընծայման տրամադրել»:

Ետքոյ յայտարարեց թէ պարգեւախաղին մէջ դրուած բոլոր առարկաները նուիրուած են ժողովուրդին կողմէ: Իբրեւ երախտագիտութեան նշան հանդէպ հանրանուէր գաղութին՝ Գ. Կ. Երանեանի հրաւէրով հանդիսականները մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգեցին տիկ. Արուսեակ Միսաքեանի յիշատակը,— տիկինը նոր էր մեռած, առանց բախտ ունենալու տեսնել յաջողութիւնը ձեռնարկին, որուն համար շատ էր աշխատած:

Այնուհետեւ սկսաւ եռուզեռ մը: Պարգեւախաղն էր, որ պիտի կատարուէր: Մինչ թէյի սպասարկութիւն մը կ'ըլլար, ոգեւոր մթնոլորտի մը մէջ տեղի ունեցաւ պարգեւախաղը: Կը շահին հետեւեալ թիւերը:— 85, 390, 282, 229, 250, 453, 344, 270, 130, 471, 131, 330, 100, 89, 224, 26, [illegible], 500, 35, 51, 44, 106, 179, 450, [illegible], 306, 58, 377, 212, 263, 182, 278, 127, 160, 294, 168, 486, 432, 231, 174, 369, 67, 484, 41:

Կը խնդրուի շահողներէն առնելու համար պարգեւները դիմել գրաւոր եւ կամ անձամբ, Գ. Ե. Ցարութիւնեանին, 13, Րիւ տ'Օրսէլ, Փարիզ (18), կամ Գ. Ե. Երանեանի, 29, Րիւ Գօսէլ-ժուռ, Մարսէյ:

Խբաճ

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ
ԴԱՐՁԵԱԼ ՊԱՌԱԿՏՈՒՄ

— • —

Քանի մը ամիսէ ի վեր, Յունաստանի հայ գաղութին բոլոր հոսանքներուն միջեւ գործակցութիւն մը ստեղծուած էր նոր Կեդր. Վարչութեան մը կազմութեամբ: Սակայն կը թուի թէ երկպառակութիւնը բնիկ հիւանդութիւն մըն է Յունաստանի հայ գաղութին մէջ. Ան [illegible] պառակտում, ինչպէս կը պատմէ «Նոր Օր»:—

Բացասական տարրեր արդէն յաջողած են յուսալքութեան մատնել նորակազմ Կեդր. Վարչութիւնը: Զուգեցին արձագանգ ըլլալ մութ ուժերու [illegible] աշխատանքին, պատրուակներ չհայթայթելու համար իրենց: Այսօր հարկադրուած ենք մի քանի մը կէտեր մատնանշել, կատարած ըլլալու համար մամուլի մեր դերը եւ մեր յուշերով [illegible] համար ուրիշները:

Կեդր. Վարչութիւնը իր առաջին նիստին մէջ, երկու ամիսներ առաջ, որոշած էր նոր թաղային խորհուրդներ ստեղծել, համագործակցութեան հիման վրայ: Պէտք է ըսել թէ այս առաջարկը կուգար մանաւանդ Բարեգործականէն [illegible] որովհետեւ գոյութիւն ունեցող թաղականութիւններէն՝ Դոքինիան ու Ֆիրոր կազմուած էին միայն Հօկի մարդոցմէն, որոնք անցեալ տարի վէճ ունեցած էին Բարեգործականի հետ: Անկախ այս պարագայէն, բնական է որ համագործակցութիւնը անհրաժեշտ էր տարածել թաղերու մէջ, եթէ պահ մը նոյն իսկ ընդունէինք թէ ներկայ թաղականները խիստ արժանաւոր մարդիկ էին:

Կեդր. Վարչութեան անդամները միաձայնութեամբ նշանակեցին Ֆիրաի համար թաղականութիւն մը, որուն կը մասնակցէին երեք հոսանքները, մէկ երրորդի հաւասար ձայնով: Միեւնոյն ձեւով որոշուեցաւ վերակազմել նաեւ Դոքինիան:

Ցաւալի է ըսել թէ մէկ ամսուան ընթացքին այս մասին բազմաթիւ նամակներ փոխանակուեցան Կեդր. Վարչութեան եւ առաջնորդ Մայլըմեան եպ.ի միջեւ եւ վերջինը ընդդիմացաւ պաշտօնի հրաւիրել Ֆիրաի նոր թաղականութիւնը, յայտարարելով թէ «չի կրնար ստորագրել նման պաշտօնագրեր»: Ցիմանանք թէ Կեդր. Վարչութիւնը վերջին անգամ ըլլալով պատասխանած է Մայլըմեանին, որ եթէ չգործադրէ տրուած որոշումը, ստիպուած պիտի հրաժարի, ծիծաղելի դերքի մէջ չմնալու համար:

Ցաւալի է որ այսքան տարիներու պայքարները ոչինչ սորվեցուցած են եպիսկ.ին եւ վէճ կ'ունենայ այն անձերուն հետ (Գ. Գ. Ա. Գալիպեքեան, Գ. Բարազամեան, Լ. Առաքելեան, Գ. Մէյրպէթեան, Մինասեան, Ֆէտճեան), որոնք ասկէ առաջ իրեն հետ մէշտ գործակցեր են եւ իր վստահութիւնը վայելած են: Ու յիշեալ Վարչութիւնը երբ կ'ուզէ Ֆիրաի նման կարեւոր թաղ մը օժտել բոլորին վստահութիւնը վայելող թաղականութեամբ մը, սրբազանը կը պնդէ թէ Հօկի մարդիկը պէտք է մեծամասնութիւն կազմեն եւ թաղական նշանակուի միայն Օննիկ Փէլթէքեան ...

Այս պայմաններու տակ, Բարեգործականի Աթէնքի մասնաճիւղի վարչութիւնն ալ որոշած է նպաստ չտրամադրել Ֆիրաի ազգ. վարժարան եւ այդ գումարը պահել անձեռնմխելի, մինչեւ որ նոր թաղականութիւնը իր պաշտօնին հրաւիրուի:

Ոչ ազգային սահմանադրութիւնը եւ ոչ ալ պարզ տրամաբանութիւնը թոյլ կուտայ որ հոգեւոր պետ մը այսքան միջամուխ ըլլայ թաղային վէճերու եւ սա ոչինչ համարի Կեդր. Վարչութեան միաձայնութեամբ առած որոշումը:

Իրաւունք չունի՞նք պնդելու թէ Մայլըմեան սրբազանին ոչ թէ տարրական հակադրութիւնը կը պակսի, այլ ան կը շարունակէ գործիքը ըլլալ Հօկի մարդոց, բացասական տարրերու, ինչպէս եղած է տարիներէ ի վեր:

Քանի մը բարեմիտ մարդիկ, նոյնպէս Աթէնքի Բարեգործականը եւ Ռամկավարները, պէտք է խոստովանիլ, աշխատեցան բոլոր տարրերուն միջեւ համագործակցութիւն մը ստեղծելու: Իսկ մենք մեր ամբողջ կարելին ըրինք ամիսներէ ի վեր, որպէսզի այս գաղութին համար սկսէր խաղաղութեան շրջան մը:

Փոխադարձ զոհողութիւններով եւ երկար ճիգերով ստեղծուած լաւագոյն մթնոլորտը երբ այսօր Մայլըմեան եպիսկ. կը խորհի քանդել, այս անգամ ամբողջ ժողովուրդը պիտի հաստատէ անգամ մը եւս, թէ սրբազանն է միակ պատասխանատուն այս գաղութի բոլոր վէճերուն ու պայքարներուն:

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹ ՄԱՍ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄԷ ՍՈՒՐԻՈՅ ԵՒ ՊԻՏԻ ՊԱՀԷ ԻՐ ՆԵՐԿԱՅ ՎԱՐՉԱՁԵՒԸ

— • —

Այդակի թղթակիցը կը գրէ Հալէպէն 31 հոկտ. թուականով.— Սանճաքի բնակչութեան մեծ մասին շաբաթներէ ի վեր մատնուած մտահոգութիւնն ու յուզումը փարատեցաւ շնորհիւ սանճաքի տեղեկատուութեան գլխաւոր պետին պաշտօնական յայտարարութեանց. Արդարեւ, վերջերս Թուրք բնակչութեան շարքէն աւելի խանդավառ եւ ինքնավստահ արտայայտութիւններն ու Թուրք թերթերու հրատարակութիւնները, մասամբ յուսահատութեան մատնած էին ոչ-թուրք մեծամասնութիւնը:

Սակայն, երէկ, 30 հոկտ.ին, ժողովուրդը համոզուեցաւ որ այդ բոլորը չափազանցուած փափաքներ են եւ իրականին մէջ որ եւ է փոփոխութեան ենթակայ չէ սանճաքին ճակատագիրը: Ալեքսանտրէթ նոր ժամանած տեղեկատուութեան գլխաւոր պետը, երէկ քաղաքիս ամենաշքեղ երեւելիներն ու պաշտօնեաները հրաւիրելով իր ներկայութեան, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.—

«Ասկէ 15 տարի առաջ, Հայկական Լեգէոնի հետ այս շրջանները եկած էի. ուրախ եմ որ կրկին վիճակուեցաւ ինծի այցելել այս շրջանները: Այս օրերս կարգ մը պարապ բաժ-բամբասանքներ սկսած են շրջան ընել ձեր մէջ: Ձեր տեղը մօտ է սահմանին եւ կարեւոր դիրք մը ունի: Պէտք է գիտնաք բոլորդ ալ որ սանճաքը իր ներկայ կառավարական ձեւը չպիտի փոխէ. այսինքն կը մնայ Սուրիոյ մէկ մասը, յատուկ վարչաձեւով մը: Ազգերու Դաշնակցութիւնը այսպէս է կարգադրած եւ այսպէս ալ պիտի շարունակէ: Որ եւ է մէկը իրաւունք չունի առարկելու: Ամէն մարդ եւ պաշտօնեայ պէտք է իր գործին նայի ըլլայ եւ չխառնուի քաղաքականութեան. հնազանդ մնալով տեղական իշխանութեանց»:

Հարկ է յաւելու վերջին խօսքը ուղղելով ներկայ գտնուող Թուրքերուն, ըսաւ.

«Ես շատ լաւ գիտեմ սանճաքին մէջ գտնուած Թուրքերու թիւը, որոնք փոքրամասնութիւն են. արժէք չունին թերթերու գրածները այդ մասին, որովհետեւ մենք այդ թիւը շատ լաւ գիտենք: Արդէն հարկ եղած բողոքը գրկուած է, արգիլելու համար թերթերու այդ ուղղութեամբ գրգռիչ հրատարակութիւնները: Կը տեսնէք որ այսուհետեւ անոնք չեն կրնար այնքան ազատ գրգռիչ լուրեր գրել սանճաքին մասին: Թուրք կառավարութեան եւ մեր միջեւ սանճաքին շուրջ որ եւ է բանակցութիւն չկայ եւ չի կրնար ըլլալ: Ինչպէս միւս փոքրամասնութեանց, ձեր ալ իրաւունքները պիտի պաշտպանուին»:

Այս յայտարարութիւնները մեծ յուսալքում ստեղծեցին Թուրք բնակիչներուն մէջ, որոնք մէկ օրէն միւսը կը սպասէին որ սանճաքը Թուրքիոյ կցուի:

ՄԱՄՈՒԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՁԵԿԱՅԻ ԴԵՐԸ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՊԱՌԱԿՏՄԱՆ ՄԷՋ

— —

«Հայրենիք» խմբագրականի մը մէջ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ (18 հոկտ.).

Ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան ծանօթ ձեռնարկին ձախողման մէջ, անկասկած, չարաչար եւ կարելի է ըսել վճռական դեր մը կատարեց Խորհրդային Ձեկան՝ հարկաւ գործելով մարազօյրներուն եւեւ իր ռամկավար, հնչակեան կամ համայնավար գործակալներու միջոցով:

Ինչպէս որ ասկէ երեք տարի առաջ Խորհ. Ձեկայի գաղտնի գրգռումով՝ ռամկավար-հնչակեան-համայնավար փոքրամասնութիւնը դադրեցուց հեռացաւ Նիւ Եորքի Ազգային Երեսփ. Ժողովէն եւ Մարթինիք Օթէլի մէջ անջատ ժողով գումարելով՝ պառակտեց ամերիկահայ եկեղեցին,- այնպէս ալ այժմ, երբ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցիչը յուսով փորձ մը բրաւ վերջ տալու այդ պառակտման վիճակին, Խորհ. Ձեկայի գործակալները անմիջապէս իրար անցան եւ Պոսթընի ռամկավար գիւտարներու օգնութեամբ պարտութեան մատնեցին Գարեգին արք.ի միութեան ձեռնարկը:

Արդ է, թէ ռամկավարներու մէկ կարեւոր մասը կողմնակից էր ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան: Ջէ՞ որ անոնց մէջ Գարեգին արք. անցուց աւելի քան չորս ամիսներ: Մի՞թէ անոր եւ Փանոսն թոյլ պիտի տար իրեն հրապարակ գալու միութեան ծրագրով մը, եթէ ռամկավարներու գէթ մէկ մասը եւ որոշ «էլէմենտներու» կողմէ քաջալերուած չըլլար միութեան իր ձեռնարկին մէջ:

Սակայն, երբ Խորհ. Ձեկան իր գործակալներու միջոցով հասկցաւ, որ ամերիկահայ եկեղեցիի միութիւնը կարող է դուրս գալ Գարեգին արքեպիսկ.ի թափած ջանքերուն հետեւանքով, անմիջապէս գաղտնի հրահանգ տուաւ իր ռամկավար, հնչակեան եւ համայնավար գործակալներուն, որ ամէն գնով արգիլեն ըլլան միութեան: Մասնաւորապէս ռամկավար ջոջերը, որոնք վերջին տարիներուն ոչինչ կը յանդգնին ընել հակառակ Ձեկայի կամքին, Մոսկուայի ժամէհեններու հետ միասին կազմակերպեցին դաւադրութիւն մը Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի լիազօր ներկայացուցչի դէմ եւ իրենց հաստատած Ներսէս. Ժողովի միջոցով միմեցուցին անոր ձեռնարկը:

Այդ տեսակէտէն խիստ յատկանշական եւ դերձախօս է Նիւ Եորքի համայնավարներու Հայաստան թերթին հոկտեմբեր 16ի թիւին խմբագրականը, ուր անհուն ուրախութիւն կը յայտնուի այս առթիւ եւ Գարեգին Սրբազանն ալ իբր Դաշնակցութեան գործակալ կը ներկայացուի: Այդ խմբագրականին մէջ ընթերցողը կը գտնէ նաեւ Մոսկուայի Ձեկայի կողմէ տրուած հրահանգը, որ կ'ըսէ.

«Ոչ մէկ նախատի վրայ, ոչ մէկ պարագայի կարելի չէ ձեռք տալ Դաշնակցութեան: Հայ Առաքելական Եկեղեցիի շուրջը հաւաքուած ժողովուրդը, որ մեծ մասով բարեկամ է Խորհրդային Հայաստանի (հասկցիր՝ Խորհրդային կառավարութեան՝ «Հ») համակրանքը ոչ եւ է գիտէ չունի (հասկցիր՝ պէտք չէ ունենայ՝ «Հ») Դաշնակցութեան հետ գործակցելու»:

Ինչպէս կը տեսնուի, Հայաստանի եւ Խորհրդային Միութեան միւս մասերու մէջ Հայ Առաքելական Եկեղեցին նիւթապէս եւ բարոյապէս քանդող Մոսկուայի Ձեկան է որ Ամերիկայի մէջ պաշտպանելով հայ եկեղեցին՝ կ'աշխատի ամէն գնով պահել ներկայ պառակտման վիճակը Ամերիկայի մէջ.

Երեխաներն անգամ գիտեն, թէ Խորհրդային կառավարութիւնը մահացու թշնամի է ինչպէս բոլոր կրօններու եւ բոլոր եկեղեցիներու, այնպէս ալ մասնաւորապէս Հայաստանեայց եկեղեցիին: Ո՞վ չի գիտեր նոյնպէս, թէ Խորհրդային կառավարութիւնը քայքայելով հայ եկեղեցին Խորհրդային Միութեան սահմաններուն մէջ՝ ժամանակի մը համար միայն պահած է Ամենայն Հայոց կաթողիկոսութիւնը, որպէսզի [illegible] գայն օգտագործէ իր քանդիչ նպատակներուն արտասահմանի մէջ: Ո՞վ չի գիտեր վերջապէս, թէ Խորհրդային կառավարութիւնը արտասահմանի հայութեան մէջ կը հետապնդէ այս պահուս երեք հիմնական նպատակներ, այն է՝ ա) մեծցնել պայքար մղել արտասահմանի հայութեան միակ մարտական կազմակերպութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան դէմ, բ) այդ նպատակին համար իբր զէնք գործածել հայ եկեղեցին եւ գ) այդ պայքարի միջոցով քայքայել նաեւ հայ եկեղեցին:

Ուրիշ խօսքով՝ Մոսկուա կը հետապնդէ դիւրին ծրագիր մը, այն է՝ իրարու դէմ հանելով եւ իրարու հետ կռուեցնելով իր երկու աւելի կազմակերպութիւնները՝ հայ եկեղեցին եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը՝ քայքայել երկուքն ալ:

ՏՐԻՊՈԼՍՈՅ ԱՐԻՒՆՈՏ ՑՈՅՑԵՐԸ

— • —

Քանի մը տողով իր ժամանակին տուինք լուրը այն արիւնոտ ցոյցերուն որոնք տեղի ունեցան Տրիպոլսոյ մէջ, նոյեմբերի առաջին կիրակին: Այսօր կուտանք մանրամասնութիւնները, քաղելով 3 նոյ. թուակիր թղթակցութենէ մը.—

Մօտ 15 օրէ ի վեր Տրիպոլսոյ շուկաները կը մնան փակ եւ կացութիւնը կը նկատուի մտահոգիչ: Որովհետեւ անպակաս են հաւաքոյթներն ու ցոյցերը որոնք մինչեւ 3 նոյ. կիրակի, կարգն ու խաղաղութիւնը չէին խանգարեր, շնորհիւ կառավարութեան ձեռք առած խիստ զգուշաւոր միջոցներուն:

Ինչպէս յայտնի է, Տրիպոլսոյ քաղաքին ու նահանգին բնակչութեան մեծամասնութիւնը մահմետականներ են եւ կը պահանջեն միանալ Սուրիոյ: Միւս կողմէ շրջանի քրիստոնեայ բնակչութիւնը, մասնաւորաբար լեռնային մասերու մէջ՝ Զղորթա, Պէշարէ եւայլն կը պահանջեն Լիբանանի ներկայ սահմաններու պահպանումն ու կատարեալ անկախութիւնը: Դեռ քանի մը օր առաջ, Զղորթայի մէջ շրջանի քրիստոնեայ բնակիչներուն մասնակցութեամբ տեղի ունեցաւ կարեւոր ցոյց մը, ի նպաստ Լիբանանի անկախութեան: Լիբանանեան հարիւրաւոր դրօշներով, սկաուտական խումբերով եւ նուագի առաջնորդութեամբ 12.000 հոգիի մօտ բազմութիւնը իր կամքը արտայայտեց բողոքի հեռագրով մը սուրիական միութեան կողմնակիցներու ծրագրին դէմ:

Իբրեւ արձագանգ եւ պատասխան այդ շարժումներուն, պատահեցաւ կիրակիի արիւնոտ դէպքը, որ շնորհիւ կառավարական ուժերու ցոյց տուած վճռականութեան՝ սահմանափակուեցաւ քաղաքի մէկ մասին մէջ: Եւ Մինայի մէջ սկսած ցոյցի միջոցին, ցուցարարները հեռաձայնային բոլոր թելերը կտրած էին, անկարելի դարձնելու համար հաղորդակցութիւնները: Այդ պատճառաւ ալ ոստիկանական զօրաւոր ուժերու ժամանումն ու փոխադրութիւնը ուշացաւ, ռամէ օգտուելով ցուցարարներ յարձակում գործեցին փոքրաթիւ ոստիկանական ուժերու վրայ: Ապակիները ջարդ ու փշուր եղան ընդհարումներու միջոցին եւ գնդակներ պարպուեցան: Հազիւ զինուորական ուժերը կրցան վերահաստատել կարգը:

Սակայն, խռովարարները չդադրեցան գործել: Հակառակ խիստ հսկողութեան, տեղ տեղ շարունակուեցան հրացանաձգութիւնները: Երկուշաբթի առաւօտ, ֆրանսական բանակը ստանձնեց ձեռք առաւ պաշտպանութեան գործը: Առաւօտ կանուխ 3 պատ. ինքնաշարժեր հասան, գնդացիրներ զետեղուեցան կարեւոր դիրքերու եւ կեդրոններու վրայ: Նոյնպէս զինուորներ տեղաւորուեցան բոլոր փողոցներու եւ թաղերու մէջ, որոնք կարգ ու պատրաստ հսկողութեան գործը ստանձնեցին մինչեւ երեկոյ: Քաղաքը գրեթէ ամայի էր եւ մարդիկ դուրս չէին ելլեր իրենց բնակարաններէն:

Երեկոյեան ժամը 6ին, օգտուելով մութէն, սկսան հրացանաձգութիւններ, [illegible] Գրեթէ մինչեւ կէս գիշեր չդադրեցան զէնքի ձայները: Այսօր, երեքշաբթի առաւօտ, թէպէտ խաղաղութիւն կը տիրէ, սակայն հսկողութեան գործը աւելի սաստկացած կ'երեւի: Լարուածութիւնը զգալի է:

Այս բոլոր շարժումներու ատենէն, քաղաքի եւ շրջակայքի հայ բնակչութիւնը կը պահէ կատարեալ չէզոքութիւն եւ զգուշութիւն: Ոչ մէկ Հայ մասնակցած է ցոյցերուն: Բոլորն ալ կ'ըմբռնեն ծանրութիւնը կացութեան: Մէկ կողմէ ընդհանուր գոր-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

կու չարաթ: Ուստի պահանջեց յանձնաժողովին նախագահէն, որ անմիջապէս նիստի հրաւիրէ Յանձնաժողովը, որպէսզի ինք գայ եւ իր տեսակէտները յայտնէ. Երէկ Յանձնաժողովը նիստի հրաւիրուած էր: Տալատիէ տեղի պիտի չտայ, կ՚ըսեն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅ ՄԸ, Լեւոն Փափազեան, որ կը բնակի Վէնսէն արուարձանը, ինքնաշարժի տակ մնաց: Անմիջապէս փոխադրուեցաւ հիւանդանոց:

ՓԱՓԸ ծանր հիւանդ է: Սրունքները կիսովին անդամալուծուած են ծերութենէն:

ՖՐԱՆՍ. ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ վաւերացուց Վէնսան Օրիոլի նախագիծը նահանգային ելմտական բարեփոխութեանց մասին:

ՆՈՊԷԼԻ այս տարուան գրական մրցանակը տրուեցաւ ամերիկացի գրող Է. Օ՚Նէօյլի: Տարրաբանութեան մրցանակը՝ հոլանտացի փրօֆէսօր Տըպիի: Բնագիտութեան մրցանակը՝ աւստրիացի փրօֆ. Հէսի եւ իր օգնականին՝ Տոքթ. Անտէրսընի:

ՖՐԱՆՍ. ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ, ընտրութեամբ մը, 40 անմահներու շարքին դասեց ծովակալ Լաքազը, հրանթ եպիսկոպոսը եւ ժաք տը Լաքրըթէլ:

ծաղուկի պատճառով, միւս կողմէ ցոյցերու եւ շարժումներու հետեւանքով մեր աշխատաւոր հայրենակիցները մատնուած են չափազանց թշուառ վիճակի մը: Հայագործներն ալ սկսան գործադուլի: Զենք գիտեր թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ այս վիճակին վախճանը.

** Կառավարութիւնը զեկոյց մը տուաւ մամուլին, այս ցոյցերուն առթիւ.— Նաւահանգիստին ցուցարարները, սուրիական դրօշ պարզած, բռնած էին քաղաքին ճամբան: Ոստիկանները ուզեցին արգիլել ցոյցն ու դրօշին պարզումը: Ցուցարարները յարձակեցան ոստիկաններուն վրայ քարերով, փայտերով եւ դանակներով: Այս վերջինները ստիպուեցան դիմադրել. Ցուցարարները սկսան կրակ բանալ ոստիկաններու վրայ: Ժանտարմաններու եւ զինուորներու միջամտութենէն վերջն ալ ցուցարարները շարունակեցին կրակ բանալ: Զորս հոգի ցուցարարներէն եւ մէկ ոստիկան վիրաւորուեցան: Քանի մը ցուցարարներ ձերբակալուեցան: Վիրաւորները փոխադրուեցան հիւանդանոց եւ կարգը վերահաստատուեցաւ:

Բռնուած Օր

Մարզուանցիներու Հայրենակցական Միութեան տարեկան երեկոյթ - պարահանդէսը, Դեկտեմբեր 26ին: Մանրամասնութիւնները յետոյ:

Կը խնդրուի բոլոր կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ այդ թուականը:

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԻՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

կազմակերպուած

Փարիզի Հայ. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ
Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր
150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն:
Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ
(կատակերգութիւն մէկ արար)

ԹԱՌ ԵՒ ԼԻՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱԺԱՆ ԳԻՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք

Ալֆորվիլի Պարահանդէս

կազմակերպուած Ալֆորվիլի Զէնկիլէրի Հայր. Միութեան կողմէ
14 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7էն մինչեւ լոյս
Salle Heuzeyի մէջ, **1 Quai d'Alfort, Alfort (Seine)**
Ճաշկերոյթը կը սկսի ժամը 7.30ին.
Երգ, արտասանութիւն, արեւելեան նուագ եւլն, մինչեւ կէս գիշեր, որմէ վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը:
Մուտք 7 ֆրանք. Ճաշով միասին՝ բացի ըմպելիէ:
ՃԱՄ. ՄԻՋ. — Առնել օթօպիւս 81, 125, 24 եւ իջնել *Pont de Charenton*:

ԷԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74—51, 47—22

Օտար դրամներու փոխանակութիւն: Չեքեր կը տրուին ամէն երկրի համար: Կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ.

ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ վարդան կոմիտէի ժողովը, այսօր, շաբաթ երեկոյ, ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանին մէջ:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈԼԻՆՈՅԻ Ջաւարեան կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Արզումեան խումբի ընկերները վաղը, կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. Գէորգի բնակարանին մէջ: Զեկոյց Կեդ. ժողովի աշխատանքներու մասին:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Արամանեան ակումբին մէջ. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ընկ. Կարօ ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը, 15 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 5ին, ընկ. Սիմոն Գալուստեանի բնակարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվար Թոսոի վռամեան ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Հրայր, Կայծակ, Գայլ Վահան, Մուրատ եւ Զուռօ խումբի բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, ծանօթ հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց, նոր կոմիտէի ընտրութիւն: Պարտաւորիչ ներկայութիւն՝ ներկայացնող անդամատետրով:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ՄԷՋ. — Նախաձեռնութեամբ Մուրատ խումբի եւ հովանաւորութեամբ Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէի
Այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պար փիյոնեէի վերնայարկի սրահին մէջ,
Կը նախագահէ ընկ Լ. ՕՎԻԿԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժին մանրամասնութիւնները տեղւոյն վրայ:
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է.

ՊՕՍՏՕԻ ՄԷՋ —
15, Նոյեմբեր կիր. կէսօրէ վերջ ժամը 3ին Բարսեղ Շահպազ Ակումբին մէջ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. ԱՆԱՆԵԱՆ
ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՍԵՐԺ ԹՈՐՈՍԵԱՆ
Երգ, նուագ, արտասանութիւն: Կը նուագէ Ա. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ.
Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնջոյք:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Վալանսի կոմիտէին կողմէ, 15, Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Արամանեան Ակումբին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ,
Ներկայ քաղաքական կացութեան մասին:
Կը հրաւիրուին համակիրները:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մեր եւ բոլոր ընկերուհիներուն կողմէ խորին ցաւակցութիւն կը [illegible] եանին եւ իր ամուսնոյն, [illegible] նոր ընտանեկան սուգին առթիւ, իրենց կնոջ եւ մօր՝ ՍԵՐԻ ՏԻԿ. Ա[illegible] [illegible]
Ֆ. Հ. Կ. Խաչի ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
Վիէն, 10 Նոյ. 936

REXY CINEMA (Lyon)
Cours Lafayette, angle Rue Garibaldi
13 — 19 Նոյ.
Երեկոյները ժամը 8.30
Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր:
2 grands films
Fernandèle dans
Gaites de la Fiancé
et Laurel et Hardy dans
Un jour—Une Bergère
Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON
13 — 19 Նոյ.
Առաւօտները ժ. 2.30ին երեկոյները 8.30ին
Gretta Garbo
dans
Le Voile des Illusions
Գիներ 5 եւ 7 ֆր. location gratuite.
Ներկայ յայտարարութիւնը բերողին կը տրուի 2 մուտքի տոմսակ՝ զեղչուած գինով

ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՇԱՀՐԻԿԵԱՆ ԹԱՏԵՐԱՍՐԱՀԸ
5 Rue de l'Eclipse, Մարսէյլ
ՎԱՐԴ-ՊԱՏՐԻԿ ամոլը՝ մասնակցութեամբ
«Արեւելեան Թատերախումբի»
15 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին
Կը ներկայացնէ ՊԵՐՃ ՊՌՕՇԵԱՆԻ
“ՍՕՍ ԵՒ ՎԱՐԴԻԹԵՐ„
Դիւցազնական երաժշտական տրամ 5 արար
ՄԵԾ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
ԳԻՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

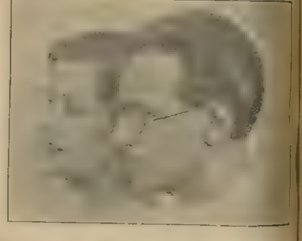
ՎԱՐԴ-ՊԱՏՐԻԿ ամոլը

ԹԷյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ՚ունենայ վաղը կիրակի, 15 Նոյ., կէսօրէ վերջ, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, **26 Ave. de Tokio, Métro Alma-Marceau**
Կը նախագահէ՝ ՏՈՔԹ. ԱՍԼԱՆ
Կը խօսի՝ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան նախագահ Պ. ՎԱՀԱՆ ՆԱՐՃԱՆԵԱՆ.
Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Տէր եւ Տիկ. ԺՈՐԺ ՇԱՀՐՕՆԵԱՆ (թառ եւ դաշնակ), Օր. ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ (երգ), Պ. Ս[illegible] ՀԱԿԵԱՆ (երգ): Արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ:
Մուտք 7.50 ֆրանք:

“ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ„Ը

կազմակերպուած «Համազգայինի Շավիլի մասնաճիւղին կողմէ
Այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին,
Տեղւոյն մատուռ-մանկապարտէզի սրահին մէջ,
4 rue Trois Chantiers, Մէռիին մօտ:
Կը խօսի՝ Պ. ՀԱՅԿ ՔԻՊԱՐԵԱՆ
Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Խմբերգ, արտասանութիւն եւ մեներգ
ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:
ՃԱՄ. ՄԻՋ.— Առ. 1 օթօպիւս, իջնել՝ Puits sans vins:

Թատերական Ներկայացում

Ի ՆՊԱՍՏ ԲԱՐԵՆՊԱՏԱԿ ՁԵՌՆԱՐԿԻ ՄԸ
15 Նոյ. կիրակի երեկոյ ժամը 9ին, Պօմոնի վարանդեան սրահին մէջ
Մարսէյլի Դրամ. Օբէրէթ խումբը կը ներկայացնէ
Ղեկավարութեամբ դերասան. Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԱՇԽԱՐՀԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ
Միրայօժար մասնակցութիւնը կը բերէ Պ. ՍՂԻՐԼՆ իր թառով
Մուտք 5 Ֆր., փոքրերու 2 Ֆր.

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD	**ORIENT LLOYD**
48 rue de la République	**7 rue Auber, Paris**
Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51	Tél. Opéra 67-77 67-[illegible]

Նաւային, բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ:
Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար, Հայ ճամբորդներու համար
մասնաւոր գին՝ ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը
ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Salle des Sociétés Savantes — 8 Rue Danton, մէթրօ՝ Սէն-Միշէլ եւ Օտէոն
22 Նոյ. կիրակի երեկոյ, ժամը ճիշդ 8,45ին
ԴԵՐԱՍԱՆ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ
ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ Դրամ.-օբէրէթ 7 արար
Փարիզի մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով այս օբէրէթի երաժշտութիւնը կը վարէ յայտնի թառիստ ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, որ կը վերադառնայ Ամերիկա:
Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն փարիզահայ դերասանուհիներ եւ դերասաններ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան, Մ. Ադնաւորեան, Ա. Սարաֆեան, Յ. Լաթիֆեան, Կ. Սրապ. Գալփաքճեան եւ Գ. Վահան, Տիկ. Փնար Մաքսուտեան, Ժէնիա Շահ-Պարոնեան, Օր. Կ. Վարդանեան, Մելինէ, եւլն.:
* ԳԻՆԵՐ 5 եւ 10 Ֆրանք:
Տոմսերը նախապէս կը ծախուին՝ Գրատուն Հրանտ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince, Փարիզ (5)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (132)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— օ —

Չէ, Սէրգէյը չէր ճանչնար այդ երիտասարդը, բնաւ տեսած չէր, անշուշտ ուրիշ տեղացի մը ըլլալու էր:

Բայց Հայ էր, անշուշտ որ Հայ էր՝ սեւ աչք, սեւ մազ, դէմքի գծագրութիւնը կասկած չէր ձգեր:

Անշուշտ հոս չէր կարելի թողուլ վիրաւորը, մտածեց Սէրգէյը եւ բժիշկին մօտենալով՝ առաջարկեց, որ իր տաղաւարը փոխադրեն:

Բազմութիւնը մի քիչ հեռացնելով՝ բժիշկը Սէրգէյի փսփսաց թէ, երիտասարդը գնդակով վիրաւորուած է:

—Հըմ, բժիշկ, առր տակը բան մը կայ... լաւ կը լինի, որ անմիջապէս քաղաք տանինք, — ըսաւ Սէրգէյը, քիչ մտածելէն վերջ,— առր տակ անպատճառ բան մը կայ . .

— Բայց ո՞ւր տանինք . . . .

— Ես գիտեմ, դու միայն օգնէ ինձ տղան տանելու:

Բժիշկն ու Սէրգէյը Վարդանի թեւերը մտան,— ոտքի հանեցին ու կամաց կամաց սկսան բարձրանալ Խոբուծ-Գուլախի զառիվերը: Վարդանը թէեւ ինքզինքը գտած էր, բայց ամէն մէկ քայլ առնելուն այնպիսի սուր ցաւեր կը զգար, որ չհեծեծելու համար պինդ կը կծէր շրթունքը ատամներու տակը առնելով: Բարեբախտաբար, երբ հոնոր բարձրացան, հոն կառք մը գտան:

- Տղայ, քշէ Գալուստենց տունը, — հրամայեց Սէրգէյը ու բժիշկին հետ իրենց մէջտեղը առին Վարդանը, որ նուաղելու վրայ էր:

- Ի՞նչ ո՞վ է,— կանչեց ձայն մը հարցուց ներսէն, երբ կառքը կանգ առնելով Գալուստի տան առջեւ, դուռը ծեծել սկսաւ Սէրգէյը:

- Ես եմ, Սէրգէյը:

— Վա՜յ, էս ի՞նչ խապար է, Սէրգէյ, լուսը քեզ տեսնողին,— եւ Գալուստի որբեւայրի քոյրը դուռը լայն բացաւ, որ հօրեղբօր տղան ներս մտնէ:

— Հետս զոնախ (հիւր) ունիմ . . . Գալուստը տունը չէ՞ . . . Հըմ լինաս չունի,— ու աչքով ըրաւ բժիշկին, որ Վարդանը կառքէն իջեցնէ ու ներս բերէ:

— Հը՞, Վարդուհի,— դարձաւ Սէրգէյը տանտիկնոջ, երբ երեքով նստան բակի թախթին վրայ,— էս երիտասարդը կը ճանչնա՞ս:

- Քա ես իմ, (ի՞նչ գիտնամ),— պատասխանեց միւսը, - մեր տունը խոմ քարվանսարայ է, օրական հարիւրը կը մտնէ՝ հարիւրը կ՚ելլէ... Վախ, մեռնիլ գոյն ունի խեղճը . . . , հիւա՞նդ է

Այդ պահուն տանտունէն երիտասարդ աղջիկ մը դուրս ելաւ՝ ժողովրդական երգ մը մրմռալով: Հազիւ թէ Սէրգէյը տեսած՝ վրայ վազեց.

"— Վայ, քեռի Սէրգէյ, էս ինչպէ՞ս եղաւ որ մեզի յիշեցիր: Բարեւ ձեզ, պարոն բժիշկ, - ու յանկարծ շփոթած նայեցաւ Վարդանին. կարծես թէ պիտի ճանչնար այդ երիտասարդը. անշուշտ տեղ մը տեսած էր, բայց ո՞ր տեղ:

Վարդանը, գլուխը յենած բժիշկի ուսին, կիսախուփ աչքերով կը հետեւէր աղջկանը: Ժպիտի նման բան մը խաղաց դէմքին վրայ:

— Վայ, ինչպէս ալ չյիշեցի, մայրիկ, մեր երեկոյեան հիւրն է. էն՝ որ Վահէի հետ... Վուհ, ի՞նչ ունի, ի՜նչ Աստուծոյ, ի՞նչ է պատահեր .

Եւ Լուսիկը կարեկցաբար մօտեցաւ տղուն:

Երկար պատմութիւն է, օրիորդ Լուսիկ, նախ եւ առաջ պէտք է հանգստացնել եւ....

— Անշուշտ, անշուշտ, ես քեռիս սենեակը կարգի դնեմ մէկ,— ու աղջիկը արագ մտաւ Գալուստի սենեակը:

— Տէ, իմ գործս վերջացաւ, ես պիտի վերադառնամ գիւղանոց (խանութ): Բժիշկ, չըսի՞, որ ես գիտեմ թէ ո՞ւր պէտք է տանիլ,— ինքնաբաւականութեամբ ծիծաղեցաւ Սէրգէյը,— Վարդուհի, Գալուստին բարեւ ըրէ.

Անգամ մը Խոբուծ - Գուլախ իջէք՝ մէկտեղ ճաշենք... է, ես գնացի:

Երբ բժիշկը Լուսիկի օգնութեամբ պառկեցուց Վարդանը Գալուստի անկողնին մէջ, անմիջապէս դեղագիր մը գրեց եւ կառապանին հետ ճամբեց Աթաֆեան փողոցի վրայ գտնուող դեղարանը:

Գնդակը բաւական խոր մխրճուած էր աջ կրծքի վերի կողմը, ուսկորին մօտ:

Բժիշկը միայն վէրքը լուաց, երկար ապեղանի մը կտոր բացուածքին մէջ եւ երեկոյեան գալու խոստումով մեկնեցաւ՝ պատուիրելով Լուսիկին, որ եթէ Վարդանի տաքութիւնը բարձրանայ, սրուակի դեղէն դգալ մը տայ, ժամը անգամ մը:

Վարդանը անկողին ինկալուն պէս քնացաւ: Երկու կիները, առեն մը քովը նստելէն վերջ, դուրս ելան բակը:

— Երթամ՝ Գալուստ մօրեղբայրը կանչեմ,— ըսաւ Լուսիկը,— Մայրիկ, դու հիւանդին քով մնացիր: Երանի մօրեղբայրը դուրս գացած չլինէր ... սիրտս այնպէս անհանգիստ է.

Գալուստ, հիմա ո՞ւր պիտի գտնաս քեռիդ ... ո՞վ գիտէ՝ որտեղ է ..

— Ես կը գտնեմ,— Եւ Լուսիկը գլխարկը դնելով անապարանքով փողոց ելաւ:

Հեշտ էր ըսելը թէ կը գտնայ: Երբ Լուսիկը Աթաֆեան փողոցի անկիւնը հասաւ, քանի մը վայրկեան հոն կեցաւ ու մտածեց: Արդեօք քաղաքային այգին երթար, թէ Թեմական վարժարանը, ուր երբեմն կը լինի Գալուստը՝ ընկեր ուսուցիչներու հանդիպելու համար:

Լուսիկը գլուխը շարժեց վճռական ձեւով մը եւ դէպի քաղաքային այգին ուղղեց: Բժիշկ Տէր Յակոբեանի տունը ճամբու վրայ էր: Բժիշկը Գալուստի մօտ ընկերն էր, գուցէ ծանիկըը. անշուշտ կը գիտնայ Գալուստի տեղը, թերեւս նոյնիսկ բժիշկի մօտ լինէր ան:

— Տէօտինկա մօրաքոյր, բժիշկը տո՞ւնն է:

— Չէ, պալամ, երէկ երեկոյեան կողմ կանչեցին Փարաքարէն, դեռ չէ եկած... Գիտնաս թէ որքան անհանգիստ եմ... Ինչո՞ւ, ուշացաւ տղան.

— Տէ, բան չկայ տէօտինկա. բժիշկ է, երբեմն կ՚ուշանայ ... մօրեղբայրս հոս եկա՞ւ:

(Շար.) — ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 15 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 15 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3270 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԱՆԱՐԴԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՆՈՒԻՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Տասնեւվեց ցրտաշունչ ձմեռներ անցան այն օրէն իվեր, երբ հիւսիսի եւ հարաւի դաւադիրները միացեալ ուժերով խեղդեցին Հայաստանի անկախ Հանրապետութիւնը, որ հազիւ երեսուն ամիս միայն շնչած էր։

Այդ թուականէն սկսաւ նոր Գողգոթայ մը հայ աշխատանքէ ժողովուրդին համար։

Դարերու ստրկութենէն եւ չորս տարուան յեղափոխական պայքարներէն վերջ, ազատութեան արշալոյսը ծագած էր Արարատի կատարէն 1918 մայիս 28ին, լոյս եւ կեանք շնորհելով յուսահատ հոգիներու եւ վշտակոծ սիրտերու։ Ապրիլ 24ի վրէժը լուծուած էր Մայիս 28ով։ Չուշացաւ սակայն 1920 նոյեմբեր 29ը, որ թափեց բոլոր երազները եւ սուգի մատնեց դարձեալ հայութիւնը երկրէն մինչեւ Սփիւռք։

Եւ այդ օրէն սկսեալ ստրկամտութիւնը բոյն դրաւ կէսին մեր ժողովուրդի այն մասին մէջ, որ անցեալին չէր դադրած բնաւ «տգուաէր» ըլլալէ եւ որ սակայն զոհողութեան ո՛չ մէկ բաժին բերած էր ազատագրական պայքարներուն։

Խորհրդային վարչաձեւը դարձաւ փրկութեան լաստ մը՝ անոնց կառչեցան անձնազոհութեան անընդունակ այս տարրերը, պարտկելու համար իրենց հոգիներուն պարապութիւնը։

« Հայկական յարատեւ Դատը լուծուած էր» անոնց համար։ Այսպէս յայտարարեցին հանրային բեմերէն եւ թերթերու սիւնակներէն։ Խորհրդային Հայաստանը՝ իր ներկայ սահմաններով եւ վարչաձեւով իսկապէս լուծումն էր Հայկական Դատին, անոնց համար ա՛յնքան գոհ էին անոնք այս ժողովուրդը։

Այս անբարոյական մտայնութիւնը ժամանակի ընթացքին ծաւալեցաւ հետզհետէ՝ խաթարելով նկարագիրները եւ լուսաւորելով հոգիները։

Ու այսօր, երբ Ստալին նոր «Նոյեմբեր 29» մը կը պատրաստէ՝ Հայաստանի յօշոտումը նուիրագործելու համար Սահմանադրութեամբ մը, նոյն այդ ապազգայնացած տարրերը ծափ ու ծնծղայ կը զարնեն՝ ստորնաքարշ երկրպագելով Մոսկուայի ինքնակալին առջեւ։

Հայկական հին ստրկամտութիւնը, որ կուզայ դարերու խորքէն, իր գլուխը ցցած է 16 տարիէ ի վեր եւ այսօր կը սպառնայ իսպառ թաղել Հայկական նուիրական Դատը։

Այդ սպառնալից մտայնութեան դէմ ծառացած է հայ ժողովուրդի լաւագոյն առաքինութեանց հարազատ ներկայացուցիչ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որ պարզ ու յստակ կը յայտարարէ թէ՝

1.— Հայկական Դատը լուծուած չէ, որչափ ատեն որ հայ ժողովուրդին կէսը իր պատմական հայրենիքէն դուրս կ'ապրի.

2.— Հայկական Դատը միշտ վեր կը մնայ, որքան ատեն որ հայրենի հողերը բռնագրաւուած եւ օտար տիրապետութեան ենթարկուած են.

3.— Ներկայ Հայաստանը կորիզն է այն մեծ Հայրենիքին, որուն իրաւունք ունի այս ժողովուրդը պատմականօրէն եւ իր թափած արդար արիւնին պատճառաւ։

4.— Այդ կորիզը զարգացնելու եւ մեծցնելու համար հայ ժողովուրդը պարտաւոր է ստանձնել ամէն զոհողութիւն, նիւթական, ֆիզիքական թէ բարոյական։

Ստալինեան նոր Սահմանադրութիւնը պիտի գայ նուիրագործելու այն աններելի անիրաւութիւնը, որ գործուեցաւ մեր հայրենիքին դէմ երկու դաւադիր պետութեանց կողմէ 16 տարի առաջ։ Անիկա կը սպառնայ միանգամ ընդ միշտ խափանել հայկական կորիզին զարգացման եւ ուռճացման կարելիութիւնները։ Կրեմլին կ'ուզէ ներկայ նեղ սահմաններուն մէջ եւ խոպան հողերու վրայ խեղդել հայ շինարար ժողովուրդը, որ բարգաւաճելու եւ շնչելու համար հողի ու ազատութեան պէտք ունի։

Մինչեւ հիմա Կովկասեան Համադաշնակցութեան պիտակին տակ կը ծածկէին Հայաստանի հանդէպ գործուած անարդարութիւնը։ Համադաշնակցութեան մէջ սահմանային խտրութիւն չկար, կ'ըսէին եւ այս ձեւով կը քնացնէին հայ ժողովուրդը։ Իսկ այժմ պիտակներն ու դիմակները նետուած են եւ բացէ ի բաց կը յայտարարեն թէ Հայաստան պէտք է շնչահեղձ ըլլայ 29000 քառ. քիլոմեթրի սահմաններուն մէջ։ Չեն ուզեր տեսնել Սփիւռքի 800 հազար հայութիւնը, որ «հայմաթլոս» դարձած է եւ կը հալի ու կը հիւծի օտար աստղերու տակ, ամէն օր քայլ մը աւելի կը խրի աւազուտքին մէջ, ձուլուելով ու լուծուելով տեղական տարրերու մէջ։ Չեն ուզեր հաշուի առնել այն անհամար զոհերը.— հայ ժողովուրդին կէսը — որ ողջակիզուեցան ազատութեան սեղանին վրայ։ Չեն ուզեր նոյնիսկ յիշել ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, որուն արձագանգը կուտար բարձրաղաղակ՝ իրենց մեծ մարգարէն Լենին, երբ դեռ պէտք ունէին հայկական արիւնին։

Ու գործուած այս անարդարութեան հանդէպ լուռ կը մնան երէկի «ազգասէր»ները, որոնք այսօր «Հայաստանասէր» դարձած են։ Ո՛չ միայն լուռ կը մնան եւ գլուխ կը ծռեն, այլեւ կը քաջալերեն այս դաւադրութեան հեղինակները՝ ցուցադրելով իրենց ստրուկ հոգիին ամբողջ ապականութիւնը։

Հայ ժողովուրդի գիտակից զանգուածը մեծ զայրոյթով կը դիտէ սարքուած այս նոր դաւադրութիւնը եւ երբեք չպիտի ճանչնայ անիրաւութեան նուիրագործումը։ Հայկական Դատը անոր համար կայ ու կը մնայ միշտ անլոյծ՝ որքան ատեն որ Հայը տէր ու տիրական չէ դարձած իր ազատ, անկախ ու պատմական հայրենիքին։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐ ՍԱԼԱՆԿՐՈՅԻ ԽՆԴԻՐԸ

Մեծ խռովութիւն Ֆրանս. Երեսփ. Ժողովին մէջ

Ինչպէս յայտարարուած էր, ուրբաթ կէսօրէ վերջ հարցապնդում մը կատարուեցաւ ներքին նախարար Սալանկրոյի անցեալին մասին։

Ամիսներէ ի վեր աջակողմեան թերթերը պայքար կը մղէին Սալանկրոյի դէմ, զայն ամբաստանելով թէ, ռազմաճակատին վրայ, լքած է Ֆրանսական խրամները՝ գերի իյնալու նպատակով Գերմանացիներուն։ Զինուորական մարմին մը քննեց այդ ամբաստանութիւնը պրպտելով բանակին դիւանաթուղթերը եւ յայտարարեց թէ պատերազմական ատեանը անպարտ արձակած է Սալանկրօն՝ «փախուստի» այդ պատմութիւնը քննելէ վերջ։

Աջակողմեան երեսփոխանները չգոհացան այդ յայտարարութեամբ եւ ուրբաթ օր հարցապնդում մը կատարեցին՝ պատւոյ ատեան պահանջելով։

Երեսփ. Ժողովի ուրբաթ օրուան նիստը բացուեցաւ ջղային մթնոլորտի մը մէջ։ Մամուլի ներկայացուցիչներ, հետաքրքիրներու մեծ թիւ մը կը հետեւէին այն մենամարտին, որ տեղի կ'ունենար, նախ հեղնախառն բացականչութիւններով, ընդմէջ աջակողմեան եւ ձախակողմեան երեսփոխաններու։ Շուտով խօսքի մենամարտը փոխուեցաւ իրական ծեծկուքի մը։ Ձախակողմեան երեսփոխանները նետուեցան առաջ, աջակողմեան երեսփոխաններուն վրայ,— բռունցքները իջան բարձրացան, քիթ ու բերանի չնայեցան, ակնոցները օդը ելան, պոռչտուք, աղմուկ։ Ի վերջոյ հասան բարապանները եւ սաանի տեսարաններու վարժ՝ ցոյց տուին իրենց խաղաղարարի ճարտարութիւնը. Երեսփ. Ժողովին նախագահը, Էռիօ, առաջին իսկ աղմուկին, երբ տեսաւ որ կարելի չէ խօսք հասկցնել, գլխարկը դրաւ եւ դուրս ելաւ։ Նիստը փակուած էր։

Մօտ կէս ժամ վերջ վերսկսաւ նիստը։ Լէոն Պլում բեմ ելաւ եւ պատմութիւնն բրաւ Սալանկրոյի անցեալին.

— Սալանկրօ չքջուն — բանբեր էր, խրամատէ խրամատ կը տանէր կը բերէր հաղորդակ Անոնցի հրամանները։ 1915 հոկտեմբերի սկիզբը գերմանական հրետանին պժոխային կրակ մը կը տեղար Ֆրանսական դիրքերուն վրայ։ Երբ կրակը կը դադրի, կէս օրէ մը վերջ, Սալանկրօ կը հանէ իր համազգեստը, կը նետէ զէնքերը եւ խրամատէնդուրս կը նետուի, երթալ գտնելու համար յիսնապետ մը, որ ինկած էր երկու թշնամի գիծերուն միջեւ։ Խոստացած էր, յիսնապետին մահէն առաջ, վրայէն առնել թուղթերը՝ եթէ գտնուի։ Երբ կը հեռանայ Ֆրանսական խրամատներէն, գերի կը բռնուի։ Պատերազմական ատեանը անպարտ կ'արձակէ Սալանկրօն, երբ կը քննուի իր հերոսական ընթացքը, բայց կը կարծուէր թէ Սալանկրօ սպաննուած է։ Վերջը կը լսուի որ Սալանկրօ գերի ինկած է։ Եւ ահա կասկածը,— Սալանկրօ ընկերվարական էր, ուրեմն զինադաշտութեան թշնամի՝ դասալիք մը։

Սալանկրօ գերութեան մէջ, երբ տարապարհակ աշխատանքի տարուած էր գերմանական պատերազմական գործարաններու մէջ, բանթող կազմակերպած է Գերմանացիներուն դէմ։

Այս բացատրութիւնները եւս չգոհացուցին ընդդիմադիրները։ Երեսփոխան մը պահանջեց որ խօսի բուն իսկ մեղադրեալը։ Սալանկրօ բեմ ելաւ եւ յայտարարեց թէ կռուած է ռազմաճակատին վրայ, մահը աչքն առնելով՝ փորձած է կատարել խոստումը զոր տուած էր ռազմաճակատին վրայ ինկած ընկերոջ մը՝ Գերմանացիներուն հիացման արժանանալով, թէ ընկերվարական է, բայց անվախ զինուոր մը։

Ի վերջոյ ներկայացուեցաւ բանաձեւ մը, որով անհիմն կը յայտարարուի Սալանկրոյի դէմ ուղղուած ամբաստանութիւնը եւ վստահութիւն կը յայտնուի կառավարութեան, թելադրելով որ առաջին առթիւ խորհրդարանին ներկայացնէ մամուլի օրէնքին բարեփոխութեան մասին օրինագիծ մը։

Բանաձեւը ընդունուեցաւ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ մը։

Վստահութիւն կը յայտնուի Տալատիէի

Ինչպէս երէկ գրեցինք, Երեսփ. Ժողովի բանակի յանձնախումբը խիստ քննադատութեան մը ենթարկած էր պատերազմական նախարարին զեկոյցը։ Իսկ այդ մասին արտնելիք բանաձեւը յետաձգուած էր երկու շաբաթ։ Տալատիէ պահանջեց նախագահէն անմիջապէս նիստի հրաւիրել յանձնախումբը, աւելցնելով որ չի կրնար սպասել երկու շաբաթ։ Նոյնիսկ կը սպառնար հրաժարիլ, եթէ յանձնախումբը վերապահութեամբ ընդունէր իր ծրագիրը։

Ուրբաթ կէսօրէ վերջ, յանձնախումբը դարձեալ նիստ գումարելով լսեց պատերազմական նախարարին յայտարարութիւնները։ Յետոյ ներկայացուեցաւ բանաձեւ մը, որ կ'ընդունի թէ ներկայ պայմաններուն մէջ անկարելի է կրճատել զինուորական ծառայութեան շրջանը, թէ բանակը բացարձակապէս հեռու պէտք է պահուի քաղաքականութենէն, թէ կը գնահատէ պատերազմական նախարարին յայտարարութիւնները երկրին պաշտպանութիւնը առաւելագոյն չափով զարգացնելու մասին։

Բանաձեւը առաւ 28 քուէ թեր, դէմ՝ 0,— ձեռնպահ՝ 5 համայնավարները։

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻՆ ՌՈՒՍԻՈՅ ՄԷՋ

Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ սարսափի նոր ալիք մը կ'անցնի ներկայիս բովանդակ Ռուսիոյ վրայէն, ուրկէ ամէն օր նոր լուրեր կը հասնին տրոցկիականներու ղանգուածային ձերբակալութեանց մասին։ Կ'ափէշուն ձերբակալած է նաեւ գնդապետ մը այն ամբաստանութեամբ թէ կը դաւադրէ Սթալինի դէմ։ Ռատեք նոր հարցաքննութեան մը ենթարկուեցաւ։ Ահաբեկումը այս անգամ ուղղուած է մտաւորականներուն դէմ։ Այս պատճառով սկսան «մաքրագործելու» օրաթերթերու եւ պարբերաթերթերու խմբագրութիւնները։ Կուսակցութենէն հեռացուած են խորհրդային գրողներ Սելվինսկի, Թարասով, Բրատիանով, Կրուտաքով, Թրոշինսկի։

Չրոյց շրջեցաւ պահ մը թէ Անգլիացիներ ալ ձերբակալուած են Գերմանացիներու հետ։ Թէեւ այժմ կը հերքուի այս լուրը, սակայն անգլիական դեսպանատունը կը մնայ հսկողութեան տակ։ Անոր համար, ինչպէս Լոնտոնէն կը հաղորդեն, երեսփոխան մը հարցապնդում պիտի ուղղէ կառավարութեան, վաղը երկուշաբթի, Երեսփ. Ժողովին մէջ։

ՀԱՅ ՓԱՓԱ ԷՖԹԻՄՆԵՐԸ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

Կ'ՈՒԶԵՆ ՓԱԿԵԼ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

« Գուրուն » կը գրէ.— Լայիք քրիստոնեաներու միութեան տարեկան համաժողովը տեղի ունեցաւ Պէյօղլու, Ֆրանսական թատրոնին մէջ։ Սրահը ծայրէ ի ծայր լեցուն էր, ընկերակցութեան բոլոր անդամները եկած ըլլալով։ Ընկերակցութեան նախագահ Դաւիթ Երլմազ (Սամուէլեան) բացաւ ժողովը եւ այսպէս սկսաւ իր ճառը.

— Մեր միութեան կանոնագրին առաջին յօդուածը կ'ըսէ. «Միութիւնը հիմնական օրէնքի տրամադրութեանց համաձայն կատարեալ Թուրք հայրենակիցներ կը պատրաստէ։ Հիմնական օրէնքը ճշդած է Թուրք հայրենակցութեան պայմանները»։

Դաւիթ Երլմազ յետոյ ըսաւ թէ քրիստոնեաները կատարեալ Թուրք են եւ այսպէս շարունակեց խօսքը. «Մենք Թուրք ենք եւ բառին կատարեալ առումով Թուրք մնալ կ'ուզենք։ Թուրք ըլլալ չի նշանակեր գրպանին մէջ թրքական անձնագիր ունենալ։ Թուրք ըլլալ կը նշանակէ Թուրք դառնալ մշակոյթով, ընկերային կեանքով, լեզուով, մտածումով եւ սիրտով»։

Յետոյ խօսք առաւ միութեան ընդհանուր քարտուղար Արամ Արսլան եւ ըսաւ. «Մենք առաւելագոյն ազատութիւն կը գտնենք մեր այս հաւաքոյթներուն մէջ, մինչդեռ փոխարէնը բան մը չենք ըներ։ Մեր տղաքը տակաւին կը կարդան փոքրամասնութեանց վարժարաններուն մէջ։ Այլեւս գոցենք այդ վարժարանները։ Միայն Թուրք դպրոցներու մէջ կարելի է թրքական մշակոյթ տալ մեր տղոց։ Թուրք օրէնքները ամէն իրաւունք տուած են մեզի։ Փոքրամասնութեանց իրաւունքներէն օգտուիլը ի՞նչ պիտի ըլլայ։ Միակ ուղիղ ճամբայ մը կայ.— Աթաթիւրքին կողմէ լուսաւորուած ուղին։ Ամէն Թուրքի պարտականութիւնն է քալել այս ուղիէն»։

Յետոյ նոր վարչութեան անդամ ընտրուեցան հետեւեալները.

— Դաւիթ Երլմազ, Արամ Արսլան, Լեւոն Տիլէք, Սէթ Գոլիւաթ (Գալուստեան), Տօքթ. Ալթայ։ Փոխ-անդամ ընտրուեցան՝ Տօքթ. Գօզա Մերրը, Բիւզանդ Տամլամա, Արմենակ, Երուանդ Երէսէ, Ցովսէփ Ոսկան, Արամ Սէյրթէլ, Հրաչեայ։

*** « Ճումհուրիյէթ »ի համաձայն, Արամ Արսլան ըսած է նաեւ հետեւեալը. «Ինչո՞ւ մեր տղաքը կը ղրկենք փոքրամասնութեանց մասնաւոր վարժարանները, Թուրք տղոցմէն տարբեր կրթութի՞ւն մը տալու համար անոնց։ Գոցենք այդ դպրոցները եւ մեր տղաքը Թուրք դպրոցներ ղրկենք»։

Համաժողովին նախագահ ընտրուեցաւ Գարեգին, Բ. նախագահ՝ Լեւոն Նուվան։

Տարագրուած Քիւրտերուն արգիլուած է որ եւ է կապ բնաշխարհի հետ

Թուրքիոյ ներքին գործավարութիւնը կուսակալութեանց հրահանգ տուած է որ Արեւելեան նահանգներէն Արեւմտեան նահանգները փոխադրուած կասկածելի անձերը նոր տեղին մէջ տեւական կերպով հաստատուին եւ անոնց հին վայրին հետ եղած բոլոր կապերը իսպառ կտրուին։

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ՀԻՆԳ ԲԱՆԱԿՆԵՐԸ ՆՈՅՆ ԶԷՆՔԵՐԸ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾԵՆ

Կը հաղորդուի թէ Պալքանեան Համաձայնութեան սպայակոյտերու պետերը, որ ներկայիս ժողով կը գումարեն Պուքրէշի մէջ, շատ կարեւոր խորհրդակցութիւններ կը կատարեն լուրջ ծրագրի մը շուրջ։ Այսպէս, կ'ըսուի թէ պատրաստուած է ծրագիր մը, որով Փոքր եւ Պալքանեան Համաձայնութեան հինգ անդամները (Թուրքիա, Եուկոսլաւիա, Ռումանիա, Ցեխոսլովաքիա եւ Յունաստան) նոյն զրութեամբ զէնքեր պիտի գործածեն իրենց բանակներուն մէջ։

Կը հաղորդուի նոյնպէս թէ Պալքանեան Համաձայնութեան սպայակոյտերու ժողովը հետեւեալ որոշումները տուած է.— 1. Պատերազմի պարագային՝ միակ հրամանատարութիւն մը կազմել։ 2. Վերջին դրութեամբ զէնքեր եւ ռումբեր գործածել։ 3. Զօրամասեր եւ սպաներ փոխանակել։

Բաւեկ ստորագրուած դաշինք Լիբանանի եւ Ֆրանսայի միջեւ

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ ստորագրուեցաւ Լիբանանի եւ Ֆրանսայի բարեկամական դաշինքը, ի ներկայութեան Ֆրանսայի մարզպանին, Լիբանանի Հանրապետութեան նախագահին, դաշնագիր պատուիրակութեան եւ երեսփոխաններու։

Այս դաշինքը մօտաւորապէս նման է Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին, որ ստորագրուեցաւ վերջերս Փարիզի մէջ, վաւերացուելու պայմանով սուրիական ընտրութիւններէն վերջ, 1 դեկտեմբերին։ Ինչպէս Ֆրանքօ-սուրիական դաշինքը անկախութիւն կուտայ Սուրիոյ, այս դաշինքն ալ նոյնպէս անկախութիւն կուտայ Լիբանանի, սակայն ստորագրութենէն 3 տարի վերջ միայն ուժի մէջ պիտի դառնայ այդ անկախութիւնը, երբ Լիբանան կը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ։

Ալեխինէ կը գործէր Գերմանացիներուն հաշւոյն

Անցեալ մարտին Փարիզի մէջ ձերբակալուեցաւ ռուսական թերթի մը խմբագիրը, Ալեքսինէ, իբրեւ լրտես՝ Գերմանիոյ հաշւոյն, որ ներկայիս կը գտնուի տակաւին բանտը։ Երբ Մոսկուայի մէջ վերջին ձերբակալութիւններ կատարուեցան ու բանտարկուեցաւ նաեւ Գերմանացի փրոֆէսէօր Հէօցշ.— նոր տեղեկութեան մը համաձայն, կը հաստատուի Հէօցշի ձերբակալութիւնը, զոր կը հերքէին երէկ,— հասկցուեցաւ որ Ալեքսինէ եւ Հէօցշ գաղտնի յարաբերութիւն կը մշակէին իրարու հետ։ Ալեքսինէ իր թղթակցութիւնները կը կատարէր Զուիցերիոյ մէջ ցոյց տրուած հասցէով մը, միջազգային լրտեսութեան նամակատունով։

Ռուս խմբագիրը, իբրեւ քարտուղարը Զօր. Կուչքովի, նախկին պատերազմական նախարարը Ռուսիոյ, ինք կը կատարէր զօրավարին թղթակցութիւնները։ Ֆրանսական իշխանութիւնները այդ գրաւուած թղթակցութիւններէն տեղեկացան թէ Ալեքսինէ մասնակից է դաւադրութեան մը եւ կապեր ունի գերմանական լրտեսական կազմակերպութեան մը հետ։ Իր մասին կատարուած քննութեանց այդ արդիւնքը Ֆրանսական իշխանութեանց կողմէ հաղորդուեցաւ Փարիզի խորհրդ. դեսպանատան զինուորական կցորդին։ Անոր վրայ էր, որ Մոսկուայի մէջ ձերբակալուեցան Փրոֆ. Հէօցշ եւ իր մարդիկը։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. էջ)

ՊԱՏԵՐՔՆ ՆԵՐՍ

ՁՈՒԼԱՐԱՆ

Երբ երկրորդ փողը հնչեց՝ խումբ մը ելած ընծուղի պէս ձուլարանէն ներս մտայ, մինչ, Տանթէի նմանող ժամանարտ ծերուկ մը, հեւալով հոնկէ դուրս կ'ելլէր, մրոտած ծիրանին ու – սին ու քրտնած լուսապսակ մը ճակտին:

Ի զուր փնտռեցի մաշտած խառագիծ հեղինակը, ան երէկ իսկ կանխավճար պահանջած էր եւ առնր քալեր էր՝ պողոտաներուն վրայ իր բողոքը սակարկելու համար:

Ներսը Մեծ Պահքը երկուշաբթի իմ ամէնէն առեղի օրս: Ուտիքը վերջացած՝ ալ սպասէ որ Զատիկ գայ: Մայրս շատ խստապահանջ է, հակառակ անոր որ հայրս բրտի պէս պահքը կ'աւրէ ու միշտ կը վիճի թէ հաւկիթն ու ձուկը ուտիք չէ:

Սերունդէ սերունդ ժառանգուած պղինձէ ամաններ դիզուեր են մախ – [illegible]

[illegible]

երբեմն տաստ լոյսերու տակ դունաւոր ուրուականներ կ'երեւին, մարդիկ վերջալոյսի ճառագայթներուն մէջ, ճիչը փախչող եղջերուներու պէս: Հրթիռ մը կապոյտ ճամբայ մը կը գծէ, դոյգ մը մարդոց ստուերները արծաթահոս աղբիւրի մը առջեւ չադակրատող աղջիկներու ուրուագծին կը նմանի, երբ անոնք երկթեւ խոշոր կաթսայով մը հալած երկաթը փոսերու մէջ կը հոսեցնեն:

Ելեկտրական կռունկները չատոնց քրտնած՝ իրենց դերը մոռցած են:

Թաւարին մէջ կանչեր միայն կը լսուին, հրամաններ եւ երբեմն ցաւագին ճիչեր՝ նոր մարգարէ մը ծնող մօր մը երկունքին պէս:

Հոկայ անիւներ կը դառնան, մղիչ ուժը իր գագաթնակէտին հասած է: Ներսէն հոտ մը կուգայ ու կարծես մէկը կը պոռայ.

— Տանտիկի՛ն, կերակուրդ այրեցա՜ւ:

Քանի մը գործաւորներ տինամոյին րայուած երախներէն իւղ կը լեցնեն, [illegible]

[illegible]

Սաղոմ – Գոմոր կը թափեմ բերնէս [illegible]

[illegible]

ՍԵՐՉ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՀԵՌԱՁԳԱՑՈՒԹԻՒՆ

[illegible]

Ա. Կ. Ն — ՎԵՏՈՒՆԻ

[illegible]

ԹԱՒՋՈՒԹԱԿԻ ՎՐԱՅ

ԵՍ ԵՐԱԶ ԵՄ...

Հեղեղատենի տեսայ,
Ցամքա՜ծ:
Եւ բսի.
«Պիտի ըլլայ»:
Ու, եղաւ,
Որ ջուրերն ամէն՝
Հո՜ն գան նորէն ..
Աղուո՜րս իմ,
Ես գարունին
Երգին համար՝
Եւգի եղբա՜յր,
Ու, երազիդ՝
Քու հեղեղատ
Ես՝ գուսան
Անստապ ..
Ես՝ երազիդ
Կայլակներուն
Տենչերքին
Գիտե՞մ խորը,
Ուր այնկոծ
Լճի մը սեւ
Անդունդին պէս,
Աղուո՜րս իմ,
Ես կ'երազեմ ...
Իմ երազիս՝
Դղեակին մէջ,
Կ'երազե՞ս դուն . .
Առտուն,
Լճի մը պէս յուսաբեմ,
Երբ մտածեմ՝
Քու երազիդ,
«Աւա՜ղ», կ'ըսեմ.
Դուն կ'երազես՝
Ի՛մ երազս:
Ես՝
Կ'երազեմ,
Ես՝
Երա՜զ եմ .
Օրհնէ՛ զիս, Մա՜յր իմ,
Այսօր դէմքդ լոյս,
Կը տեսնեմ, Սորէ՛ն
Երազի խորէն ..
Օ՜, կ'երազե՜մ, կ'երազե՜մ,
Ես, երա՜զ եմ ...

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

[illegible]

ՎԵՆԵՏԻԿԵԱՆ ՏԱՃԱՐՆԵՐՈՒ ՍԱՏԱՆԱՆ

[illegible]

...ին քիչ առաջ:
— Ե՞րբ, այսինքն:
— «Ե րբ»… քանի մը բոպէ ա-
ռաջ:
— Ուինչ:
— Անկարելի է, քանի մը մասին
ռաջ է մտածած ըլլաս:
— Ո, այո, վրայ ընրա… մինչին
տեղ — զուշեցի յանկարծ, Ասա-
… թէ, աղ դրա՞ծ եմ արդեօք ա-
ռարին մէջ
— Է, այսուրը… յիմարութիւններ
… կուտայ: Ի՞նչ կը խորհէիր, օ-
րինակ, երբ ժամացոյցը 12ուկէսը
… կը մտածէի,— օ՛, 12 ուկէսն է,
… ամէնը հիմա կուգայ, գնեմ սեղա-
…
— Հա, կը տեսնե՞ս, այդ էր ուզա-
ծս, ահա,—Իրար անցաւ ուսուցիչը՝
… ու նոյն բոպէին, երբ, սըր-
…, 12ուկէսը հնչեց, ես խոր-
…: «Օ՛, 12ուկէսն է, ճաշի երթա-
… ատենն է»: Հոս չէ՞ս նկատեր մի-
… մտածումներու հաղորդականու-
թիւն մը: Ես ու դուն միեւնոյն բո-
պէին մտածեր ենք միեւնոյն բանը:
Տիկին Նաթա բոլորովին համոզ-
ուած չէր թէ ասիկա մտածումներու
հաղորդում մըն էր, բայց, համաձայ-
նութիւնը տուաւ՝ խոյս տալու հա-
մար այն լայն բացատրութիւններէն,
որոնցմէ ձանձրացեր էր այլ եւս:
Ուրիշ անգամ մը, երբ պառկեր էին
քնանալու համար, Գ. Արսէնիէվիչ բա-
ցաւ նեղուելէ իր յօդացաւէն. Գիտի
… անձրեւէ, մտածեց ան, ու նոյն բոպէ-
ին տիկ. Նաթա մրմնջեց մահճակա-
լին միւս եզերքէն
— Օ՛, կ'անձրեւէ
Ուսուցիչը ուրախացաւ, ցատկեց
անկողնէն
— Ուրկէ՞ ուր,— ըսաւ,— անձ-
րեւի մտածումը ծնաւ մէջդ
— Բայց, դուրսէն անձրեւի ձայն
կուգայ, չէ՞
— Ոչ, չփոթութեան մէջ ես,—
զառանցեց դարձեալ ուսուցիչը,—մտա-
ծումներու հաղորդում մըն է, պարզա-
պէս: Քիչ առաջ խորհեցայ թէ պիտի
անձրեւէ, ու դուն անմիջապէս զգա-
ցիր. Անձրեւ կը տեղայ: Միթէ
ասիկա աննման օրինակ մը չէ՞ մտա-
ծումներու հաղորդականութեան
Որովհետեւ տիկ. Նաթայի աչքերը
կը փակուէին, այլ եւս չերկարեց խօ-
սակցութիւնը, ու թողուց որ Գ. Ար-
սէնիէվիչ քնանայ այդ համոզումով:
Ուսուցիչը հեռազգածութեան ար-
տասովոր դէպքի մը մասին կը պատ-
մէր մեզի.
— Ամսուն մէկին առտուն կը սառ-
նամ հանդստեան Թօշակս ու կէսօրին
դուրս կը ստեղծեմ տունէ: Կը ճաշեմ, կը
պառկիմ, ու, քնանալէ վերջ, մինչեւ
որ ուշքս եկաւ, կնոջս կը բացատրեմ
թէ ինչպէս պէտք է բաշխենք Թոշա-
կըս: Նախ՝ 1600 ֆրանք կ'անջատեմ
վարձքին համար: Ու ճիշդ որ կնոջս
կ'ըսեմ՝ «Հա, երբ տանուտէրը գայ,
ասիկա…», ու չէ՞ս ուզեր, որ յան-
կարծ դուռը բախեն: Եւ, իրապէս,
տանուտէրը կը մտնէ ներս՝ առաջա-
դիր ձեռքը: Ըսէք, խնդրեմ, միթէ
ասիկա աննման պարագայ մը չէ՞ մը-
տածումներու հաղորդականութեան:
Ան պահուն, երբ ես կը խորհիմ վարձ-
քի մասին, տանուտէրը կուգայ՝ առա-
ջակայը բռնած:
Ուսուցիչը կը պատմէր տակաւ այն
արտասովոր դէպքի մը մասին, որ կը
հաստատէ մտածումներու անտեսան

հաղորդականութիւնը.— Դեռ վեր-
ջերս, ընթերցէն յետոյ, ինչ կ'ներթայ
հանգստեան կոչուած ուսուցիչներուն
մէկ ժողովին: Ոսոք կը դառնայ ամ-
սաթոշակներու յաւելման մասին: Ժո-
ղովը կը վերջանայ, բայց հինգ վեց
հին բարեկամներ հոն կը մնան մինչեւ
կէս գիշեր. Անոնցմէ մին, որ նախկին
անօրէն մըն էր աղջկանց վիմնազի, ա-
նոնց կը պատմէ կարգ մը դրգռիչ ու
ամօթալի պատմութիւններ, ու անոնք
այն աստիճան կը խնդան, որ ոչ ոք
կ'անդրադառնայ թէ կէս գիշերը շա-
տոնց անցած է: Գ. Արսէնիէվիչ ճամ-
բան դեռ եւս կը խորհէր այդ ամօթա-
լի պատմութեանց մասին, բայց ճիշդ
այն պահուն երբ բանալին կ'անցընէր
դրան, կ'ըսէ ինքիրեն. — «Աստուա՛ծ
իմ, հիմա որքան պիտի պոռրանայ
կինս»: Եւ, իրապէս, երբ ոտքը կը
դնէ սեմին, կինը կը սկսի մեղադրանք-
ներ տեղացնել, զորս ինք ժպիտով կը
դիմաւորէ, սակայն,— «Գոռա՛, կին'կ
ինչքան, պոռա որքան որ կրնաս, ո-
րովհետեւ այդպէսով դուն կը հաս-
տատես մտածումներու անտեսան հա-
ղորդականութիւնը: Դուն ինծի կը
պոռաս ոչ թէ քու սեփական կամքովդ
այլ ազդեցութեամբը իմ մտածում-
ներուս, որոնք փոխադրուած են քու
մէջդ»:
Կինը, անշուշտ, չարունակեց անոր
պոռալ, առանց նկատի առնելու թէ
ասիկա ապացոյց մըն էր հեռազգա-
ծութեան:
Բայց, մեր թուած այս դէպքերէն
անջատ տեղի կ'ունենայ աքանչելի
դէպք մը, որ բաւական էր ապահովե-
լու, ի նպաստ հեռազգածութեան,
յաղթանակ մը եւ խոստովանութիւն
մը թէ ան իրապէս գիտութիւն մըն է:
Գ. Արսէնիէվիչ ունի մէկ հատիկ
զաւակ մը, որ Փարիզի մէջ կ'ուսանի
եւ որուն ինք ամիսը 2500 ֆրանք կ'ու-
ղարկէ: Գ. Արսէնիէվիչ առենօք ապեր
տուած էր իր մէկ զաւակիքը, որ ի-
րեն կանոնաւորաբար կ'ապահովէր
այդքան նպաստ, ու ինք դայն կը
յատկացնէր իր զաւկին ուսման: Իսկ
տղան, որովհետեւ այդ գումարով չէր
կրնար ամբողջ ամիս մը ապրիլ, ամ-
սոյն 15ին իր հօրը կը գրէր սրտայոյզ
նամակ մը, ու կը խնդրէր քիչ մը փող
ուղարկել իրեն:
— Գարուն,— կը պատմէր Գ. Ար-
սէնիէվիչ,— իրապէս հրաշք մըն է
եղած: Երբ՝ ամսոյն 20ը կը մօտենայ,
ես անմիջապէս կը խորհիմ,— սա մե-
րինը, Փարիզէն… Եւ ահա, մէկ եր-
կու օր չանցած՝ կուգայ նամակը ո-
րով տղաս դրամ կ'ուզէ: Խնդրեմ,
ըսէք, միթէ ասիկա մտածումներու
հաղորդում մը չէ: Ուրեմն, այն պա-
հուն, երբ կը խորհիմ թէ զաւակս դը-
րամ պիտի ուզէ, ան, միեւնոյն պա-
հուն, նստած Փարիզի մէջ, կը խորհի
— առեն է հօրս գրելու: Ասիկա հե-
ռազգածութեան պարագայ մըն է՝
այնքան աննման, որ ամբողջ երկու
տարի ամէն մէկ ամիս կը կրկնուի:
Ու Գ. Արսէնիէվիչ, այսքան մեծ
թիւով աչքառու օրինակներ ունենա-
լով, կը պատրաստուի այս ձմեռ Ազ-
գային Համալսարանի մէջ տալ հրա-
պարակային դասախօսութիւն մը՝ հե-
ռազգածութեան մասին:

ԳՐԱՆԻՍԼԱՒ ՆՈՒՇԻՉ

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՁՄԵՌ

Յոյսը գարնան փռուել է ձիւնի ճերմակին վրայ,
Մինչ ձիւնի տակ ծուարել է հաւատքը գարնան,
Թո՛ղ լինի աղջամուղջ, թող լինի խաւար,
Թո՛ղ լինի երկար սպասում, թող ձիւնի շերտը բանձրանայ.
Յոյսը. արեւի շողի պէս դէպի վա՛ր, դէպի վա՛ր պիտի թափանցէ,
Մինչ հաւատքը ձիւնծաղիկի պէս դէպի վե՛ր. դէպի վե՛ր պիտի ցցուի:
Եւ ահա՛, երազն իրականացաւ:
Տնանկի խոնիթն է դա. որ ամրացել է ձիւնի շերտերին տակ հաստատուն,
Ուրախացի նրա յոյսն ու հաւատքը գարնան պատսպարուին:
Եթէ ոչ ոք չլսի սրտի մրմունջը նրա, ինքը մենակ կ'արձագանգէ:
Բաց արէք խրճիթի դուռը, փայլատակող երկու աչեր սրտի փոթորիկը կը վկայեն:
Եւ, ահա՛, պայքարն երգեց:
Ես չեմ շոյում այն խորհուրդն, որ Աստուած պահել է չգիտեմ ուր.
Ես չեմ երգում այն Աստուածն, որ խորհրդաւոր է եւ օլսակալ.
Ես յսում եմ այն ճիչն որ տէր չունի,
Այն բողոքն որ համր է. այն երգն որ կուրծքեր է պատռում դուրս գալու համար:
Երկաթէ կրծքերէն դուրս պոռթկացող երգն եմ լսում:
Ես գարունն եմ. ծմրան խորքէն դուրս ցցուող ձիւնծաղիկն եմ սիրում:
Եւ, ահա՛, խռովայոյզ ուժն երգեց.
Սրտերի բաբախումը դարբնում է այն երազն
Որ մարդիկ տրորում են ոտքերի տակ:
Երազը սառոյց է կապել:
Սրտերի բաբախումը օրհնեա՛լ լինի, ճշմարտութիւնը վախճան է խոստանում:
Երազը տրորող ոտքերին իմ սրտի բաբախումը շղթայ է դարբնում:
Եւ, ահա՛, երազը յաղթանակեց:
Ձմրան գիշերների լուռնը տմոյն ցոլքերով յագնած սրտերի հէքեաթն է ասում:
Լեռնէ յետ արդարութիւն որոնող ուղտակամների տառապանքն է ողջունում.
Ո՛վ որ քնած է, թող երազէ,
Երազի մէջ թող զգայ եւ ճնշումը լեռների,
Եւ արդարութեան, եւ ճնշումը քայլերի սեւեռաբիր ուղտակամների:
Եւ, յետո՛յ, ո՛վ քնած է թո՛ղ զարթնէ:
Եւ, ահա՛, արդարութիւնը վերակենդանացաւ:
Ձմեռ է լցել հոգիների վրայ նրանց, որոնք մահուան են սպասում,
Այդ սպասումի տաժանելի պահը կեանքն է թունաւորում:
Լռութեան անմխիթար պահուն, լսիր հոգեւորիդ սրտի բաբախումը, որ քեզ համար է պայքարում:
Լուսինը մարած արեւի գայուստն է խոստանում:
Մահուան մէջ միխիթարութիւն որոնել, թշնամուն կեանք պարգեւել է նշանակում:
Ում հոգիներին սառոյց է կապել, թող տաքանայ հարեւանի կրակէն,
Հարեւանը, որ եղբայրդ է, ինչպէս լուսինն ու արեւը, սառած հոգիներէն խոյս տուած կայծերով է իր կրակը վառ պահում:
Եւ, ահա՛, պսակուեց միութիւնը հոգիների:

ՏՈՔԹ. Ե. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

Վերապրում

Դուրսը անձրեւ կայ ուժգին, հոգիս տրխուր է նորէն:
Ցիշատակ մը, տրտմանո՛ւշ, զիս դէպի ետ կը տանի.
Անցեալի մը մոխրացած եւ սիրոյ մը պատմանի:
— Դուրսը անձրեւ կայ ուժգին, հոգիս մռա՛յլ է նորէն:

Հին պատմութիւն մը ադու զիս դէպի ետ կը տանի.
Ու տեսիլքէ մը ինչպէս, կը կլանուիմ ես իրմով,
— Նրման տղու մը մեծցած, տարուած լր եւն պուպրիկով
Հէքեաթայո՛ւշ մը տխուր՝ զիս դէպի ետ կը տանի:

Անցեալի մը նախատա՛կ եւ սիրոյ մը տենդագին,
Որուն համար ես տուի, հոգի եւ սիրտ եւ արիւն,
— Յափշտակուած աչքերէ, հոգեպարար եւ սիրուն —
Օ՛, անցեալն այդ փետտրւա՛ծ, եւ իմ սէրըս առաջին:

Ահա արդէն ուղղորէն կը հմայուիմ ես իրմով:
Հին օրերու կըրակով. երբ ատրւան մէջ կեանքիս,
Մոռցած գալոցն ու Ներկան ու տխրութիւնն հոգիիս.
Մինչ՝ դուրսն անձրեւն ալ հիմա կը տեղայ մեծ աղմուկով:

Մ. Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Աթէնք

ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽԱՆՁԱՐՈՒՐԸ

— . —

«Յառաջ»ի Նոյեմբեր 5ի թիւին մէջ, Ց. Ճ. Սիրունի բարեկամիս անխոնջ ու բեղուն գրիչը ներկայացուցած էր շահեկան գրութիւն մը, «Պոլիս խանձարուր հայ լրագրութեան» վերնագրով, որ հայ լրագրութեան ծնունդի պատմութեան կարեւոր մէկ էջը համարելի է:
Երբեք չուրացուիր, թէ հայ լրագրութեան անդրանիկ օրգանը եղած է Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքը՝ 1794ին, իր «Ազդարարն»ը, այլ սակայն՝ որովհետեւ այդ թերթը երկար կեանք չէ ունեցած, անոր անդրանկութեան իրաւունքը անցած է Կ. Պոլիս, ինչպէս կը գրէ արդէն Ց. Ճ. Սիրունի, յիշելով «Դիտակ Բիւզանդեան»ը, զոր բարեյիշատակ Տիգեան Զէլէպին 1812ին Կ. Պոլսոյ մէջ հաստատած «Արշարունեաց Ընկերութիւն»ը հրատարակել կուտար Վիեննայէն՝ Պոլսահայութեան համար. միայն թէ գիտնալու ենք, որ այդ թերթը աւելի Ս. Ղազարու միաբաններու աշխատութիւնն էր եւ քիչ անգամ պոլսական գրիչներ տեղ ունեցած են անոր մէջ:
1832ին Կ. Պոլսոյ մէջ երբեմնակի երեւցած «Լրոյ գիր մեծի տէրութեան օսմանեան»ը թերթ կոչուելու արժանի բան մը չէր, ասիկա Թուրք կառավարութեան Թուրքերէն լեզուով հրատարակած մէկ թերթին տուած լուրերուն թարգմանութիւնն էր. Հայ գրչի եւ մտքի իբրեւ արտադրութիւն հազիւ մէկ կամ երկու յօդուած կը գտնենք հոն:
Հայ լրագրութեան պատմութիւնը ուշի ուշով երբ քննենք, ամենամեծ անիրաւութիւնը բրած կ'ըլլանք, եթէ հայ լրագրութեան իսկական խանձարուրը՝ Զմիւռնիան չհամարինք:
Զմիւռնիան այն՝, ուր կը գտնենք օրինաւոր, լուրջ լրագրութեան ծագումը: Հոն էր՝ որ 1840ին սկսաւ հրատարակուիլ «Արշալոյս Արարատեան»ը եւ աշխարհի չորս կողմէն ազգային խիստ կարեւոր լուրեր բաշխելով, փայլեցաւ նաեւ գիտական ու գրական յօդուածներու ճոխութեամբ:
Գրեթէ քառասուն տարի անընդհատ Ղուկաս Պալթազարեան շարունակեց իր այդ թերթը՝ մինչեւ 1878, եւ երբ մեռաւ նոյն տարի Մայիս 28ին, իր թերթին հրատարակութիւնն ու խմբագրութիւնը անցաւ ուրիշներու:
Ց. Ճ. Սիրունի իր յօդուածին մէջ, անցողակի կերպով կը յիշատակէ «Արշալոյս Արարատեան»ը, որուն հրատարակութենէն ճիշդ վեց տարի վերջն էր որ լոյս կը տեսնէր Կ. Պոլսոյ «Հայաստան»ը 1846ին (ոչ թէ 1840ին), խմբագրութեամբ Տէրոյենցի եւ աշխատակցութեամբ Մկրտիչ Աղաթօնի, Սերվիչէնի եւ Նիկողոս Զօրայեանի:
Իրաւ է թէ «Հայաստան» թերթին անմիջապէս յաջորդած է Կարապետ Իւթիւճեանի «Մասիս»ը 1852ին, բայց անկէ առաջ ալ Կ. Պոլսոյ մէջ հրատարակուած են 1851ին «Բանասէր», 1851ին «Բուրաստան Ս. Սահակեան», 1852ին «Նոյեան Աղաւնի» թերթը, պժբախտաբար կարճակեաց:
Հարկ չեմ տեսներ մի առ մի յիշատակել դեռ Նիկոմիդիոյ «Հայրենասէր»ը, որ կը հրատարակուէր այդ տարիներուն, ինչպէս նաեւ «Ազդարար Բիւզանդեան»ը, նաեւ վաղամեռ ուրիշ թերթեր: Այս առթիւ — Սիրունի, մեր արդի գրականութեան կարեւոր դէմքերէն մին, որ 1918ին՝ զինադադարի վաղորդայնին Ազգ. Պատրիարքարանի անկերպարան եւ անորոշ ու խառնակ դրութեան դարման մը փնտռելու համար, լաւի մէջին իր շուրջը բոլորեց քանի մը բարեկամներ ու յաջողեցաւ կազմել Համազգային ժողով մը, որ կը զբաղէր ազգային ընթացիկ գործերով ու կրցաւ Պատրիարքարանի կանոնաւորութիւնը ստեղծել, իբրեւ այդ ժողովին ատենադպիրը, ժամանակն է որ հրատարակութեան տայ այդ Համազգային ժողովի ատենագրութիւնները, որ մեր ներկայ ժամանակիս ազգային կեանքի պատմութեան կարեւոր էջերը կը յօրինեն, զուգընթացաբար հայ լրագրութեան պատմութեան:

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՄԱՐԳԱՐԻՏ ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ

— • —

Մարգարիտ Բաբայեանի աշակերտ Գ. Գեն-Ալպա (իր բուն անունն է Joseph Blumberg) պիտի երգէ վաղը, Բչ. 16 նոյեմբեր, ժամը 3.15 Radio-Parisէն եւ իր յայտագրին մէջ ունի «Զինար ես, հեռանալ մի» (Կոմիտաս): Երիտասարդ արուեստագէտը պիտի երգէ հայերէն, ինչպէս երգեց Մարգարէի մեծ հանդէսին, անցեալ մարտ ամսուն: Անկէ զատ հրաւիրուած է Գըրբիւէլի Radio-Ondes Francaisesէն, երգելու նոյեմբերի 28ին ժամը 19ին: Մասնաւորապէս խնդրած են երգել հայերէն երգեր: Պիտի երգէ Անտունի, Օրօր եւ Զինար ես: Մ. Բաբայեանի մէկ ուրիշ տաղանդաւոր աշակերտ Թենոր Գ. Փօլ Տրրէն կը մեկնի Լոնտոն յայտնի երաժշտուհի Նատիա Պուլանժէի ուխեակին հետ, որ հրաւիրուած է հինգ նուագահանդէս տալու Լոնտոնի B. B. C. Radioին մէջ: Անկէ զատ պիտի երգէ Ֆրանսական դեսպանատան եւ Quins Hall Լոնտոնի հոյակապ սրահին մէջ:
Ուրիշ աշակերտ մը Բէքս Բէյմոն հրաւիրուած է Լոնտոն Radioին մէջ երգելու:

ՍԵՊԱԳԻՐ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Երեւանէն ոչ հեռու, Զարբախ գիւղին մօտ, Կարմիր բլուրին վրայ, երկրաբան Դեմիրխեին երեւան հանեց վերջերս խալտական շրջանի սեպագիր արձանագրութիւն մը, որ կը պատկանի Քրիստոսէ եօթը դար առաջ ապրած Ռուսաս թագաւորի շրջանին: Արձանագրութեան մէջ Ռուսաս նզովք կը կարդայ բոլոր անոնց դէմ որ կը փճացնեն արձանագրութիւնը:
Այս գիւտով կը հաստատուի որ Կարմիր բլուրը, երկար ժամանակ ուրարտական, մինչեւ իսկ հայկական կարծուած, կը պատկանի խալտական շրջանին եւ եղած է ուրարտական ամրոց մը, յետոյ միայն այնտեղ բնակութիւն հաստատած են Հայերը:

…ի վար կարկառող ուրական:
Վերոնէզ գուարթուն է, Թիցիանօ հրաշալի ու Թինթորէթթօ մեծ:

×

Կը նախընտրեմ Թինթորէթթոն Այո՛, կը նախընտրեմ զինքը ոչ միայն այս երրորդութեան մէջէն, ոչ միայն խալալացի նկարիչներէն, հապա մինչեւ հիմակ ճանչցած բոլոր նկարիչներուս մէջէն:
Կենսագրութիւն չէ որ կ'ուզեմ գրել. սակայն քանի մը պատկեր իր կեանքէն անհրաժեշտ է իր հանճարին մէկ երկու ներքին ուրուագիծերը երեւան բերելու համար:
Ծնած է Վենետիկ ու մեռած — ի՛նչ իմաստուն երազ— Վենետիկ (1512 — 1594) Ուրեմն ապրած է 82 տարի: Անհերք ապացոյց մը իր արտակարգ ույժ մը ըլլալուն՝ քանզի հանճար, արինքն բնականէն դուրս կարողութիւն մը, գերբնական զօրութիւն մը պէտք է երկարակեաց ըլլալու համար: Եւ գիտցէ՛ք, բոլոր հանճարեղ գիտուններ, գրագէտները եւ արուեստագէտները կը մեռնին խոր ծերութեան մէջ Բանաստեղծները բացառութիւն են, թէեւ ոչ միշտ, անոնք ըլլալով…

սաւելապէս բազմաօրըս, տկարասիրտ, զգացումի հասնող խարոյկ:
Բուն անունով կը կոչուի Ժագոպօ Րոպուսթի: Հայրը արհեստով եղած է tintore(ներկարար) ու տղան կը կոչուի Թինթորէթթօ: Կ'ապրի քաղաքին փայլուն շրջանին:
Փոքր հասակէն կը մտնէ Թիցիանոյի դպրոցը: Երկար չի տեւեր իր աշակերտութիւնը՝ որովհետեւ իր վար պետը գիտնալով անոր գծածները՝ կը յուզուի, կը վախնայ, կը նախանձի: Ու անմիջապէս կը վռնտէ: Թինթորէթթօ կը դիմէ ինքնօգնութեան: Բաւական է որ մարդ հանճար ունենայ եւ սորվելու, աշխատելու մնինուած կամք: Համալսարան թող երթան անտաղանդները, արուեստանոց թող մտնեն անժառանգները ու փրոֆէսօրներէն մուրան հանճարի փշրանքներ:
Դպլուխ կախած՝ երկարօրէն ու յամառօրէն կ'աշխատի: Կ'ուսումնասիրէ վենետիկեան նկարիչներն ու Միքէլ Անճէլօն: Իրեն խօսքը կ'ըսէ հետեւեալ նշանաբանը.
— Միացնել վենետիկեան գունաւորումին՝ գծագրութիւնը Միքէլ Անճէլոյին:

Կը գտնէ հին եւ Անճէլոյեան ոճով շինուած գաճարձաններ, կը շինէ կաղապարներ, կը գծէ, կը ջնջէ, կը սրբագէ, հետզհետէ նետուելով մեծ հունի մը մէջ:
Հանճարը գող է:
Վենետիկի մէջ ուր որ նկար մը կը շինուի՝ այնտեղ է Թինթորէթթօ, գիտութեան եւ արուեստի կերպեր կողոպտելու համար: Ու Թինթորէթթօ վարպետօրէն կը խլէ ինչ որ պէտք է իրեն:
Շրջան մըն ալ Սքիավոնէի քով աշակերտել վերջ ինքզինքը կը յայտարարէ վարպետ
Անհօգնակ վարպետ մըն էր, անվաստկ վարդապետ մը ի նկարչութիւն:
Ու առիթ կը փնտռէր ցուցադրելու իր աննախընթաց կերպով բեղնաւոր, հզօր տաղանդը:
Խումբ մը կրօնաւորներու կ'առաջարկէ, իր ընկլիք ծախքերուն փոխարժէքը միայն վճարելու պայմանով, շինել չորս մեծադանգուած նկարներ: Իր անզուսպ հանճարը կը թափէ յանդնութեան եւ երկայնութեան մրցանիշը կոտրող կտաւներու վրայ, նկարելով գլուխներու, մարմիններու

բանակ մը, բռնուած յաւիտենական շարժումէ, բանալով իր երեւակայութեան հազարաթեւ առագաստները, ափ ի բերան ձգելով արուեստագէտները ու քննադատները:
Անգամ մը, Ս. Րոքոսի Հայրերը կը հրաւիրեն հինգ նշանաւոր նկարիչներ, ապսպրանքի մը համար նախագիծեր ուզելով: Նկարիչները կը հեռանան ու կ'երթան թուխսի նստելու Գործի վրայ է Թինթորէթթօ Իր հանճարը գաւ մը կը լարէ: Մէկու մը միջոցով պատին չափերը կ'առնէ ու — ո՛վ հրաշք — քանի մը օրուան մէջ կը պատրաստէ նկարը, երբ անդին հինգ արուեստագէտները տակաւին իրենց նախագիծերը չէին աւարտած: Վերջացած նկարը կը տանի կղերականներուն կը ցուցնէ ու կ'ըսէ.
— Ահաւասիկ ձեր ուզածը: Ձեզի կը նուիրեմ:
Ապուշ կը կարեն նկարիչները, իյնալով արժանք զարմանքի մէջ, տեսնելով գործին անըմբռնելի արագութիւնն ու մեծութիւնը:
Ու ճամբան բացուած է իր առջեւ: Ու Թինթորէթթօ կը սուրայ, մշտաբաց ծղիներով:
Իր կեանքն ու գործը կարելի է բաղ-

դատել միայն Միքէլ Անճէլոյի հետ:
Ան իր օրերը կ'անցընէ տաճարներու մէջ, անդադար նկարելով հսկայական կտաւներու վրայ: Կայսր էր ան ու իրեն անհրաժեշտ էին լայնարձակ տարածութիւններ: Իբրեւ արուեստակալ ան չէր սեղմեր կտաւի կտորներու մէջ:
Բնաւորութիւնով եղած է բուռն, բարկացոտ: Իր խօսքերը եղած են կտրուկ եւ հեգնական սրութիւնով: Արդար չար մը եղած է:
Շատ կը հալածուի: Բացէ ի բաց իրեն թշնամի էին իր արուեստակիցները, նախանձի կանաչ օձերը կը գալարուէին իր կանակին վրայ: Թինթորէթթօ քաջ՝ կ'արհամարհէ բոլորը:
Ու կը նկարէ, կը նկարէ, անդուլ կը նկարէ: Իր բարեկամներուն — ունէր բարեկամներ ալ — կ'ըսէ.
— Զգեցէք որ նկարիս վրայ արժանեն բոլոր նեաները:
Հանգիստի ժամերուն (կը հարցնեմ հանճարը ունի՞ հանգիստի ժամ: Ու-ղեղը ցմահ գործունէութեան մէջ է) կը մենանայ իր տան ամէնէն խոր ու խաւար մէկ սենեակին մէջ, կը վառէ

կանթեղը, մարդ ներս չընդունիր ու կը զբաղի կաղապարներով, պատյաններով, …, պեղումներով

×

Թինթորէթթօ, ինչպէս բոլոր, ունեցած է ի՛նչպէս չունենար… յաջողութ քննադատներ: Իր քննադատները կ'ըսէին.
— Թինթորէթթօ կը չափազանցէ, Եղկելինե՛րը. Անոնք չէին կրնար ըմբռնել որ կեանքի մէջ անհրաժեշտ է չափը պահել: Թինթորէթթօ սակայն անչափութիւն էր ու ան կը նկարէր հէքեաթներ, առասպելներ, երեւակայութիւններ, հրաշքներ, նշաններ, անուրջներ:
Ան հետամուտ էր գերագոյնին, անզբերկիր գեղեցկութեանց ու պատկերներու, փայլկեանին ուժական շարժականութեան, երազին զրախտներուն, հոգիները յորդեցնող բանաստեղծութեան

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ
ՄԱՏՐԻՏ ՊԻՏԻ ՊԱՇԱՐՈՒԻ՞

Ապստամբ բանակին հրամանատարութիւնը կը թուի թէ այլեւս հրաժարած է գրոհով մը գրաւել Մատրիտը,— շատ վտանգաւոր փորձ մը պիտի ըլլար այդ, որովհետեւ հարկ պիտի ըլլար գրաւել մայրաքաղաքը տուն առ տուն։ Յանկարծական գրոհները, ինչպէս նաեւ արեւմուտքէն ռմբակոծումը պարզապէս մղած են Մատրիտի ցոյց տուած հերոսական պաշտպանութեան առջեւ։ Զօր. Ֆրանքոյի շրջապատին մէջ այն կարծիքը կը տիրէ թէ կարելի չէ «ջնջել» պաշտպանները, կամ պէտք է անխնայ ռմբակոծել մայրաքաղաքը, կամ պաշարել բոլորովին։ Արդարեւ զինուորական նոր շարժումներ սկսած են հիւսիսէն, նպատակ ունենալով կտրել արեւելեան ճամբան, որ ազատ կը մնայ։ Արդէն առանց այդ ճամբուն ապահովող ճակատագրին՝ Մատրիտ կը նեղուի սնունդի եւ ջուրի պակասէն։

Մատրիտի հարաւային եւ արեւմտեան ճակատին վրայ կը շարունակուի թնդանօթային մենամարտը, իսկ քաղաքին վերեւ օդանաւերու կռիւը։ Ապստամբները կորսնցուցին երկու օդանաւ։

Այրի Տիկ. Մառի Լուիզ Փափազեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկ. Եւփիմէ Փափազեան (Պոլիս), Տէր և Տիկ. Լըկրա, Տէր և Տիկ. Կարպիս Տէմիրճեան եւ զաւակը (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Համբարձում Պետոյեան եւ զաւակը (Փարիզ), Օր. Աննա Փափազեան (Պոլիս), Այրի Տիկին Հայկուհի Գրլըճեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Օր. Հրանդուհի Մարտիկօղլու (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Զաքար Պետոյեան եւ զաւակունք (Սոֆիա), ինչպէս նաեւ Փափազեան, Գրլըճեան եւ Մարտիկեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, որդւոյն, փեսին, եղբօր, մօրեղբօր, քեռորդւոյն եւ ազգականին՝

ԼԵՒՈՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 12ին, ինքնաշարժի արկածի մը հետեւանքով, երիտասարդ հասակին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ 16 նոյեմբեր, վաղը, երկուշաբթի առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 րիւ Ժան Կուժօն, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Վէնսէնի գերեզմանատունը։

Մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

Մեզի կը հաղորդեն Այրի Տիկին ՆԻԳԻՆԷ Լ. ՃԻՎԱՃԻՐՃԵԱՆԻ մահը որ տեղի ունեցած է 14 նոյեմբեր, Շաբաթ առաւօտ ժամը 2ին, Մոնթէյի (Լօզան) մէջ։ Հանգուցեալը Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան հիմնադիր անդամուհիներէն էր եւ ատենապետուհին Որբերու Օգնութեան մասնաճիւղին եւ մասնակցած է Աղքատախնամ եւ բարեսիրական միութիւններու։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, յառաջիկայ շաբաթ։

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԹԻՒԸ

ՀԱՅ - ԲԱՑԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին վէժ, Cascade du Lac*ի սրահը*

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՕՔԹ. Շ. ՍԵՎԱՃԵԱՆ

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Մանկերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 ֆրանք

ԲՈՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2 - 12

Ռուսական եկեղեցւոյ սրահին մէջ. 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականները չխաչաձեւելու համար

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Կ. Ճօշկունեան եւ զաւակունք իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Գ. Միհրան Քեաթիպեանին եւ պարագաներուն իրենց հօր՝ ԱԼԵՔՍԱՆ ՔԵԱԹԻՊԵԱՆի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկ. Գաբրիէլ Միլօեան, Տէր եւ Տիկ. Աւքսեան, Գ. Լսաաուր Միրեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Մուրատեան (Ամերիկա), Տէր եւ Տիկ. Քաջունեան, Այրի Տիկ. Մուրատեան եւ զաւակունք, Օր. Մարիամ Մուրատեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Գ. Մուրատեան, Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Մուրատեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Գէորգ Մուրատեան (Հալէպ), Տէր եւ Տիկ. Մանոեան, Տէր եւ Տիկ. Համբարձում Պեզպիլեան, Տէր եւ Տիկ. Պոլոեան, իրենց խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի զաւկին, սանին, հօրեղբօրորդւոյն, [illegible] քեռորդւոյն եւ ազգականին [illegible] Մ[illegible] կսկիծով մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 28 Հոկտ.ին, 7 տարեկան ծաղիկ հասակին մէջ, Սէն Լու. Կրանֆէն (Մարսէյլ)։

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի Ֆայլոքէնի դասընթացքը սկսած ըլլալով, կը հրաւիրուին ծնողքները արձանագրել իրենց տղաքը հիգշաբթի առաւօտները դասախօսութեան սրահը, Mutualitéի շէնքին մէջ, 24 rue St. Victor, Փարիզ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ լեզուի պահպանման համար, Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղը ձեռնարկած ըլլալով մատենադարանի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրողներէ, հրատարակիչներէ եւ անհատներէ, որ հաճին մէկ մէկ օրինակ նուէր դրկել իրենց հեղինակած կամ ունեցած գիրքերէն, վստահ ըլլալով որ միեւնոյն օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը։

Նուիրատուներէն կը խնդրուի հետեւեալ հասցէին դրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, 14 rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Դերձակ Արշաւիր Բարսեղեան տեղափոխուած է՝ 4 rue Faubourg Poissonnière, Paris (10)։

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՍՕՖԻԱ, Կ. Ղ.— Գ. Ֆրունճեանի հասցէն է՝ Frankfurter Allee 363. Berlin O 34.

Թէյասեղան

Համազգայինի Փարիզի Վարչութեան թէյասեղանը տեղի կ'ունենայ Այսօր կիրակի, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, **26 Ave. de Tokio, Métro Alma-Marceau**

Կը նախագահէ՝ ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ

Կը խօսի՝ Համազգայինի Կեդր. Վարչութեան նախագահ

Գ. ՎԱՀԱՆ ԽԱՐՃԱՆԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին ՏԷՐ եւ ՏԻԿ. ԺՕՐԺ ՇԱՀԳԱՐՈՆԵԱՆ (թառ եւ դաշնակ), ՕՐ. ԱՍՏՂԻԿ ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ (երգ), Գ. Ս. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ)։ Արտասանութիւն եւ զանազան անակնկալներ։

Մուտք 7.50 ֆրանք։

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, զգեստաւորման, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան

22 նոյ. կիրակի օր, ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujon*ի մէջ,* **8 Rue Jean Goujon,** *Փարիզ* (8)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյլ, հոխ պիւֆէ։

Կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին միութեանս գործունէութեան

ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Պանէօ - Քաշանի մասնաճիւղին կողմէ նոյեմբեր 29, կիրակի օր։ Նկատի ունենալ այդ թուականը։

ՑԵՐԵԿՈՅԹ_ԵՐԵԿՈՅԹ_ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Կազմակերպուած Փարիզի Հար. Շրջանի Յառաջդիմասիրաց Միութեան կողմէ

Ի ՆՊԱՍՏ ԻՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻՆ

15 Նոյ. կիրակի ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր

150 Route d'Orléans, Bagneux

Աշակերտութեան կողմէ երգեր, արտասանութիւն։

Կը ներկայացուի առաջին անգամ ըլլալով

ԿԱՐԵՒՈՐ ԺՈՂՈՎ ՄԸ

կատակերգութիւն մէկ արար

ԹԱՌ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ — ԱՃԱՆ ԳԻՒՖԷ

Գին 3 ֆրանք

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս.

Salle des Ingénieurs Civils*ի սրահին մէջ,*

19 Rue Blanche, Métro Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ Ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ։

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Գ. Գ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ.

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած [illegible]

Ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ։

ԱՌՈՒՇԱՀՈՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ.

ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ՝ հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BINի եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICEի կողմէ (7 տարեկան)

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ԳԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.։

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ։

Cabinet A. HANDJIAN O. ✠

Officier de la Légion d'Honneur

Expert-Traducteur, Juré près des Tribunaux

Administrateur de Sociétés

57, Bld. Barbès—Paris (18) Tél. Montmartre 70-17

Գ. Արտաւազդ Խանճեան որ 40 տարիէ ի վեր ծանօթ է Փարիզի հրապարակին, ֆրանսական կառավարութեան եւ դատական իշխանութիւններուն, պատրաստ է օգտակար ըլլալ իր հայրենակիցներուն իր երկարամեայ փորձառութեամբ։ Ամէն որ կրնայ դիմել իր գրասենեակը օգտուելու համար դատական, վարչական, առեւտրական եւ ամէն տեսակ գործերու մասնագէտներէն։ Գ. Խանճեան կը հրաւիրէ իր հայրենակիցները որ իրեն դիմեն ամէն դժուարութիւններու առթիւ որ եւ է ձեռնարկ ընելէ առաջ, օգտուելու համար իր խորհուրդներէն որ կը տրուին ձրիաբար։

Գ. Խանճեան կը ստանձնէ ամէն տեսակ գործերու հետապնդում, չափաւոր պայմաններով եւ իր սովորական ուղղամտութեամբ.

Դիմել ամէն օր ժամը 9—10 եւ 14—15։ Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

Մուշտակավաճառ

ՏԻԿ. ՅԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԷԱՆ

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18[e]

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch.

Մեր վաճառատուններուն սկզբունքն է բացարձակ ուղղամտութիւն, ճշդապահութիւն եւ չափաւոր գին։

Օգտուեցէք առիթէն։ Մասնաճիւղս բացման առթիւ, կը կատարենք ձրի ամէն տեսակ մուշտակներու մաքրութիւնը։ Մեր արհեստանոցներուն մէջ կը պատրաստենք չափի վրայ ամէն տեսակ Մանթօներ, Վէսթեր, Օձիկներ եւայլն։ Ունինք նաեւ պատրաստի ճոխ մթերք։ Կը ստանձնենք նաեւ Մուշտակներու նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն, ներկելը եւ թանաքը։ Մեր վաճառատուները բաց են ամէն օր, իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ կէս օր։

Ներկայ կարօնը բերողին մինչեւ 1937 Փետրուարի վերջ, զեղչ՝ 200-300 *Ֆրք. գնումի համար կը տրուի մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ», իսկ 400-600 Ֆրք.ի համար եռամսեայ «Յառաջ» եւ կամ համապատասխան դրամական նուէր Փարիզի Կապոյտ կամ Կարմիր Խաչերուն։*

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ — Հեռաձայն Danton : 52 70

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Maison E. CHARLES *հիմնուած 1869*

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50 71

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ, մատանիներ եւլն.։ Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու. Կը գնենք՝ բլաթին, ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ նպաստաւոր գիներով։

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն ու գոհարեղէններն անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը։

Գաւառներէն եղած ապսպրանքները կը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն։

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ յարակամներուն յաւէտ եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ դրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թրիքօթաժ։

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով։

Ունինք տրամադրելի ընտրութեան եւ ըէժիմնկթոն դրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով։

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը դրկուին առաջին իսկ պահանջին։

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԹՈՐԳՈՄ ՆԱԼՊԱՆԴԵԱՆԻ

Fournitures pour tailleurs*ի* ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

43 Rue Richer, Paris (9), *մէթրօ* **Cadet**

Գեղձակներու եւ դերձակուհիներու վերաբերեալ ամէն տեսակ պիտոյքներու վաճառում։

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

ORCHESTRE PARIKIAN

31, Rue Monge - PARIS (5e) (Métro. Cardinal Lemoine)

Փարիզեան առաջնակարգ նուագածուներէ բաղկացած ՊԱՐԻԿԵԱՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲը, *նոր եւ ընտիր ըէփէրթուարով տրամադրելի է պարահանդէսի, հարսանիքի եւ այլ երեկոյթներու։*

ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ։

Յիշեցէք իրեն եւ վստահ եղէք որ խիստ գոհ պիտի մնաք։

(L'Ile de Beauté)

ՄՈՆՄԱՐԹՐԻ ԱՄԵՆԷՆ ԸՆՏԻՐ

ԱՐԵՒԵԼԱ-ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

90 Bld. de la Chapelle, Paris (18)

R. C. S. 670-643 *Հեռախօս՝* **Mont. 62-04**

Մէթրօ Պարպէս, կառ տիւ Նօռ, Լա Շափէլ

(Լարիպուազիեր հիւանդանոցի մայրանոցի բաժնին դիմաց)

Կախարդական շրջանակի մը մէջ, որ աւելի եւս հաճելի դարձած է որմանկարներով, գ'ուած՝ հայ տաղանդաւոր նկարիչի մը վրձինով, ինչպէս նաեւ սարփթայով (փէրկոլա), լուսազարդութիւններով, ուր կրնաք խմել, ճիշդ ինչպէս Վոսփորի ափերուն վրայ, լաւագոյն օղին՝ ընտիր ֆրանսական եւ արեւելեան այլազան աղանդերներով, ճաշակել սուրճ եւ խնցաղպ. համտեսել ընտանեկան լաւագոյն ճաշերը, անպայման թարմ կարագով,— այս ամէնուն համար չափաւոր գին մը, որ կրնայ մրցիլ բոլոր ճաշարաններուն հետ։ Բանջարակերներու յատուկ ճաշը 4 Ֆր. 50։ Միսով ըմպելիով ճաշը 7 Ֆր. 50։ Պատրաստ ճաշ ամէն ժամու,— շուքրութ Ալզասեան յանկլուածով, սոխի ապուր եւ տաշարիկ (մուլ)։ Ճաշարանը բաց է մինչեւ ուշ գիշերուան։

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ։ Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու. Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ։ Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում։ Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն։ Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն։ Ճառերու եւ դասախօսութիւններու խմբագրութիւն։ Խորհրդակցութիւն 25 Ֆր.։ Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ։

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15-70

(ԵՐԹՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 17 ՆՈՅԵՄԲԵՐ — MARDI 17 NOVEMBRE 1936

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3271 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

“ԵՍ ԵՒ ԴՈՒ ԿԸ ՓԱԽՉԵՆՔ...”

(Ա. ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ)

Հայաստանի նոր Սթալինիկը, Ա. Ամատունի — նորելուկ մը ամգոյն ուղեղով եւ Թշուառ հոգիով — ընդարձակ զեկոյց մը տըւած է Երեւանի կուսակցական կազմակերպութեան «քաղաքային ակտիւի ժողովում»՝ Հայաստանի համայնավար կուսակցութեան «Կենտկոմի պլենումի արդիւնքների մասին»: Կը պարզուի, որ զեկոյցը տրուած է 1936 հոկտեմբեր 2ին, մինչ անոր տեղ կը տըրուի «Խ. Հայաստան»ի մէջ հոկտեմբեր 30ին, ամբողջ 28 օր վերջ: Ոչ մէկ բառ... այս խորհրդաւոր յապաղումի մասին:

«Խ. Հայաստան»ի 1936 հոկտեմբեր 30ի Թիւին մէջ զեկոյցը կը բռնէ ամբողջ 27 սիւնակ. խորագրէն կը պարզուի, որ պաշտօնաթերթը հիւրընկալած է ոչ թէ ամբողջ զեկոյցը, այլ «զեկուցումից» միայն մէկ մասը: Պէտք է ենթադրել, թէ պաշտօնաթերթը յապաւած է նիւթին այն մասերը — անշուշտ ամէնէն հետաքրքրականը — որոնք յարմար չեն յայտ նպաստումի համար ո՛չ ներքին եւ ոչ ալ արտաքին շուկաներու մէջ:

«Խ. Հայաստան»ի 27 սիւնակները «հարուստ» նիւթ կը մատակարարեն զատ խորհրդակցութեանց համար: Հետադային թերեւս առիթ ունենանք աւելի հանգամանօրէն անդրադառնալու այս տխուր վաւերաթուղթին, այսօր մի քանի խօսք միայն:

Զեկոյցը գերակշռաբար նուիրուած է Խանջեանի, իր գործակիցներուն եւ Դաշնակցութեան: Բաւարար չնկատելով այն ոճիրը, զոր Թաղած է իր երէկի գործակցի՝ Ա. Խանջեանի Թարմ շիրիմին վրայ, Լաւրենտի Բերիա հրամանագրած է, որ նոյն գործը կատարէ Կենտկոմի նոր քարտուղարը՝ Ա. Ամատունի, յոյս գիծ մը չձգելով խորհրդաւոր գնդակներու զոհ գացած Ա. Խանջեանի բովանդակ կեանքին վրայ: Ա. Ամատունի զուգահեռաբար կը խօսի նաեւ Խանջեանի գործակիցներու մասին:

Այս պարոնի բերնին մէջ — «ասպետ մը առանց երկիւղի եւ կշտամբանքի» — հետեւեալ պատկերով կը ներկայանան մեզ խորհրդահայ կեանքի երէկի վարիչները.—

Ն. Ստեփանեան (լուսաւորութեան նախարար եւ Մարքսիզմ-Լէնինիզմի Ինստիտուտի տնօրէն)— տէրորիստ, բանդիտ, սրիկայ:

Դր. Սիմոնեան (Արուեստի Գործերու Վարչութեան պետ եւ Խորհրդահայ Գրողներու Միութեան նախագահ) — դաւաճան, լրտես, սրիկայ:

Ա. Խանջեան (Կենտկոմի քարտուղար) — պրովոկատոր, երկերեսանի, տրոցկիստ, զինովեւական, գարշելի, նացիոնալիստ, հակայեղափոխական, դաշնակցական, զեղծարար, ուկլոնիստ, հակավրացի, կեղծաւոր, խաբեբայ եւայլն, եւայլն:

Վանանդեցի, Ալազան, Թոթովենց, Բակունց, Ընծակ Տէր-Վահանեան (16 գնդակահարուածներէն Վահան Տէր-Վահանեանի եղբայրը), Ռ. Աքայեան, Աշոտ Յովհաննիսեան (գրագէտներ եւ հրապարակագիրներ) — գարշելիներ, տրոցկիստներ, հակայեղափոխականներ, դաշնակներ եւայլն:

Դալոյեան (կուսկոլեգիայի քարտուղար) — սրիկայ, տրոցկիստ, բանդիտ:

Նոյն ածականները կը կրեն նաեւ միւս մեղադրեալները, որոնցմէ ոմանք արդէն բռնած են տաժանավայրերու ճամբան, իսկ միւսները կը սպասեն իրենց կեանքը մահուան երկիւղի մէջ:

Եթէ հաւատալու ըլլանք Ա. Ամատունիի խօսքին (իսկ մոռնալու չէ, որ ստախօս է ամէ՛ն համայնավար), Ա. Խանջեան տեւաբար նենգ պայքար մղած է Լ. Բերիայի դէմ, անոր մէջ ամէնէն առաջ վրացին տեսնելով: Զեկոյցէն ընդհանրապէս այն տպաւորութիւնը կը ստացուի — յստակ եւ որոշակի ձեւով — որ Խանջեանի սպանութեան կարեւորագոյն գաղտնիքներէն մէկը Թաքնուած է հայ-վրացական յարաբերութեանց բարդ կնճիռին տակ, իբրեւ վարիչ բազուկ ունենալով վրացի Բերիան: Վերէն սահելով եւ խորէն խուսելով՝ Ա. Ամատունի արագօրէն կ'անցնի այս մթին հարցի վրայէն եւ հանգամանօրէն կանգ կ'առնէ այլ մեղադրանքներու վրայ: Այսօր պիտի ուզէինք տալ իր խօսքի այն մասը — ոչ ամբողջութեամբ անշուշտ — որ կը վերաբերի Դաշնակցութեան: Ահա այդ մեղադրանքները (տանք նոյնութեամբ).

1.— «Խ. Հայաստան»ի խմբագրութեան նախկին քարտուղար Ռ. Աթայեան հետեւեալը յայտարարած է Կենտկոմին.

«... 1934-35 Թուականների ընթացքում «Խ. Հայաստան»ի աշխատողները քանիցս հարց բարձրացրին, որ այդ տարիների ընթացքում Դաշնակցութեան դէմ պայքարելու հարցերը չեն արծարծւում եւ Դաշնակների դէմ համարեա ոչ մի յօդուած չի տպւել: Երբ այդ հարցով մենք դիմում էինք Խանջեանին, նա միշտ այսպիսի պատասխան էր տալիս՝ «Ներկայ պայմաններում ոչ մի կարիք չկայ Դաշնակցութեան դէմ յօդուածներ տպելու: Դա աւելորդ կը լինէր .... Դրան ոչ մի կարիք չկայ ...»:

2.— «Խանջեանը կուսակցական ղեկավար աշխատողների հետ իր ունեցած առանձին զրոյցներում զարգացնում էր այն միտքը, որ Հայաստանի Կոմկուսի Երդ համագումարի այն որոշումը, որտեղ տրուած է Դաշնակցութեան, որպէս հայկական մարտնչող բուրժուազիայի կուսակցութեան բնութագրութիւնը, — սխալ է, թէ այդ որոշումն իբրեւ թէ ապակողմնորոշում է կազմակերպութեանը» (վերջին բառերու տողը գրեթէ չհասկցանք. Ց.):

3.— Դատախազի մեղադրագրէն կը պարզուի, որ «մինչեւ վերջին ժամանակներս շատ մեծ տեղ է գրաւել Հայաստանում, մասնաւոր ինտելիգենցիայի, պատմաբանների ու գրողների շրջանում», հետեւեալ հարցը — «Դաշնակցութիւնը մանր-բուրժուական յեղափոխական կուսակցութիւն է եղել մինչեւ մի որոշ ժամանակաշրջա՞ն թէ այդ կուսակցութիւնը միշտ էլ արտայայտել է հայկական բուրժուազիայի, հայկական մարտնչող նացիոնալիզմի շահերը»:

Վերջին տեսակէտի արտայայտիչը հանդիսացող դատախազը վերի հարցումին կը պատասխանէ հետեւեալ բացագանչութեամբ.

«Կարիք կա՞յ արդեօք ապացուցանելու, որ ներկայումս այդ հարցին ցուցաբերուող լարուած հետաքրքրութիւնը սոսկ պատմական ճշմարտութիւնը պարզելու ցանկութիւնը չէ, այլ նացիոնալ-ուկլոնիստական տարրերի մի փորձը՝ Դաշնակցութեան մանր-բուրժուականութեան, իբրեւ թէ անցեալում նրա մատուցած յեղափոխական ծառայութիւնների եւայլն պիտակի տակ, նացիոնալիստական հաշտուողական վերաբերմունք անցկացնել ներկայումս Դաշնակցութեան նկատմամբ, (բացագանչութիւններ՝ ճի՛շդ է)»:

Դատախազի վկայութեամբ՝ «Խանջեանը իր վերաբերմունքը դէպի Դաշնակցութիւնը սահմանել էր հայկական նացիոնալ-ուկլոնիստների տեսակէտին կատարելապէս համաձայն»: Մինչ բոլշեւիկները «միշտ էլ պայքար են մղել Դաշնակների, հայ ժողովուրդի այդ արիւնարբու Թշնամիների դէմ», որովհետեւ «Դաշնակների կուսակցութիւնը հայ հակայեղափոխական բուրժուազիայի քաղաքական կուսակցութիւնն է, հայ վաճառականների, կուլակների ու տէրտէրների կուսակցութիւնը: Դաշնակները [illegible], միջազգային իմպերիալիզմի գործակալներն են, մարտնչող բուրժուական նացիոնալիստներ, Խորհրդային Հայաստանի աշխատաւորների ամենակատաղի Թշնամիները: Այդ պրոֆէսիոնալ ջարդարարների արգահատելի մնացորդներն արտասահմանում այսօր եւս «սոցիալիստ» են անուանում իրենց: Բայց դրանով ո՞վ կարող են խաբել նրանք: Թերեւս միայն նացիոնալ-ուկլոնիստներին, որոնք իրենք են փնտռում եւ, ինչպէս արդէն տեսանք, գտել են Դաշնակներին մօտենալու (այս դասողները ... Խանջեաննե՞րն են. Ց.), նրանց յարակցելու ճանապարհներ եւ միջոցներ»:

Ա. Ամատունիի վկայութեամբ, Դաշնակցութեան շուրջ եղած բոլոր վէճերու «բուն իմաստը» պարզած է բանտ նետուած հա[illegible] Մնաց Խաչատրեան.

«Մնաց Խաչատրեան բացեց այն գաղտնիքը, որն այդ բոլոր «տեսաբանները» փորձում էին Թաքցնել «օբ՛եկտիւ» պատմութեան շղարշի տակ: «Դաշնակներին զուր են ոչնչացրել, նրանց կարելի էր օգտագործել, նրանք կարող էին օգտակար լինել»: Այդ է նաեւ հէնց իր, Խանջեանի «գաղտնիք»ը »:

4.— Այս խոր «գաղտնիք»ը լոյսի՞ն բերելով՝ դատախազը կը յայտարարէ.

«Այդ «գաղտնիք»ը Խանջեանի բռնած «միացեալ համազգային ճակատ» ստեղծելու գիծն է, երկրում եւ երկրից դուրս նացիոնալ-ուկլոնիստների յարակցումը նացիոնալիստական-հակայեղափոխական ուժերի հետ»: (Այս խորհրդաւոր արտայայտութեան լոյսին տակ թերեւս կարելի ըլլայ ըմբռնել այն սկզբնական յաջողութիւնն ու հետագայի ճախողանքը, որ կաթողիկոսական Նուիրակը ունեցաւ Հիւս. Ամերիկայի մէջ: Խանջեան, ըստ երեւոյթին, դէմ չէր Նուիրակի գործին: Իր սպանութեամբ ոչ միայն իշխանաւոր փոխուեցաւ, այլեւ քաղաքականութիւն: Այլապէս ի՞նչպէս ըմբռնել այն «զարմանալի» փաստը, որ Ռամկավարները նախ համաձայնեցան Նուիրակի առաջարկներուն եւ ապա ետ կեցան):

«Համազգային ճակատ» ստեղծելու հակակուսակցական, հակայեղափոխական դիրքաւորումով է որոշւում Խանջեանի վարքագիծը ինչպէս Դաշնակների, այնպէս էլ արտասահմանի հայ հակայեղափոխական բուրժուական-նացիոնալիստական Ռամկավարների կուսակցութեան նկատմամբ»: (Ռամկավարներու մասին խօսած ատեն, Ա. Ամատունի իր զգացումները անոնց հանդէպ կ'արտայայտէ այս կարգի բառերով,— խաբեբանե՛ր, լրբե՛ր, լըկտիներ, Խ. Հայաստանի թշնամինե՛ր...):

5.— Ամէնէն ուշագրաւ մեղադրանքը այն խոստովանութիւնն է սակայն, զոր մտերմիկ զրոյցի մէջ Ա. Խանջեան ըրած է Դր. Սիմոնեանի: Ինչպէս յայտնի է, այս «լրտեսը, դաւաճանն ու սրիկան» այժմ զնտան նետուած է: Խանջեանը ցեխոտելու համար, Ա. Ամատունի հետեւեալ հատուածը կը բերէ այն ցուցմունքէն, զոր Դր. Սիմոնեան տուած է Չեկայի մէջ:

Տանք այդ հատուածը ամբողջութեամբ.

«1931ի փետրուարին ես արտասահմանից Երեւան վերադարձայ: Խանջեանի հետ իմ ունեցած առաջին իսկ հանդիպման ժամանակ... (բազմակէտերը՝ բնագրինն են. Ց.) ես նրան, Արշակ Ջամալեանի խնդրով հաղորդեցի Դաշնակցութեան տեսակէտը, նրա վերաբերմունքը խորհրդային Հայաստանի հանդէպ: Նա գոհունակութիւն յայտնեց, որ Դաշնակցութիւնը կանգնած է խորհրդային Հայաստանի դէմ սոսկ գաղափարական պայքար մղելու դիրքերում, յայտնեց, որ մեր (այսինքն՝ համայնավարներու Ց.) քաղաքական — տնտեսական կեանքի քննադատութիւնը նրանց (այսինքն Դաշնակցականներու Ց.) կողմից մեզ շատ ձեռնտու է եւ, ի հարկէ, խորհրդային իշխանութիւնը կատաստրոֆի ենթարկուելու դէպքում, Դաշնակներն են այն միակ ռէալ ուժը, որ կարող են անցնել իշխանութեան գլուխը:

«Խանջեանը բառացի այսպէս ասաց.

«Ի ՀԱՐԿԷ, ՄԻ ՕՐ ԵՒ Է ԲԱՆ ՊԱՏԱՀԵԼԻՍ ԵՍ ԵՒ ԴՈՒ ԿԸ ՓԱԽՉԵՆՔ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՏԷՐԸ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ...»:

Այս խոստովանութիւնը հրապարակելով, դատախազը կ'եզրակացնէ.

— «Մեկնաբանութիւններն աւելորդ են»:

Նոյն կարծիքին ենք նաեւ մենք: Փոքրիկ տարբերութեամբ մը սակայն: Մեկնաբանութիւնները աւելորդ են ոչ միայն վերջին հատուածի, այլ այս նոր Սթալինիկի բովանդակ զեկոյցի նկատմամբ: Որովհետեւ «մեկնաբանել», կը նշանակէ բառ առ բառ գրգռել այս Թշուառականի բոլոր Թշուառ մտքերը, աշխատանք մը, որ այս անգամ մենք կ'ուզենք ձգել մեր ընթերցողներուն:

Վերջին խօսք:

Ճի՞շդ է արդեօք այն «բառացի»ն, զոր Դր. Սիմոնեան դրած է Ա. Խանջեանի բերնին մէջ. այսինքն նման խոստովանութիւն Ա. Խանջեան ըրա՞ծ է արդեօք:

Եւ կամ եթէ ըրած է, ճի՞շդ է արդեօք, որ Դր. Սիմոնեան զայն հաղորդած է Չեկայի:

Ո՞վ գիտէ, ո՞վ կրնայ ըսել:

Էականը այդ չէ սակայն:

Կը բաւէ, որ խորհրդային իշխանութիւնը նման խոստովանութիւն մը եւ' բնական կը գտնէ Ա. Խանջեանի բերնին մէջ եւ' զայն կը հրապարակէ ի լուր հանրութեան:

Այս է կարեւորն ու նշանացուցականը:

Եւ ինչո՞ւ չէ. Թերեւս Ա. Խանջեան հոգի առ հոգի զրոյցի մը մէջ ըսած ըլլայ Դր. Սիմոնեանի.

— «Ի ՀԱՐԿԷ, ՄԻ ՕՐ ԵՒ Է ԲԱՆ ՊԱՏԱՀԵԼԻՍ ԵՍ ԵՒ ԴՈՒ ԿԸ ՓԱԽՉԵՆՔ ԵՒ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՏԷՐԸ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ»:

Հայաստանի մէջ, 1936 հոկտեմբեր 30ին, երբ այս տողերը կարդացին, համոզուած ենք, որ անխտիր բոլոր Հայերը աւաններէն մինչեւ քաղաքները, եղերական գնդակներու զոհ գացած Նախկին իշխանաւորի յիշատակին առջեւ միաձայն չըն՛չացին.

— Զի դու ասացիր ...

Ց.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐՐԵԱԿ ՈՒԽՏ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՈՒՆԻ՞ ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՅ, ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԵՒ ԵՈՒԿՈՍԼԱՒԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Պուլկարիոյ վարչապետը Քէօսէիվանով, Եուկոսլաւ «Վրեմէ» հեռագրական գործակալութեան հարցումներուն պատասխանելով, ի մէջ այլոց յայտնեց թէ Պուլկարիոյ, Եուկոսլաւիոյ եւ Թուրքիոյ միջեւ երրեակ ուխտի մը մասին զրոյցները բոլորովին անհիմն են:

—«Գոյութիւն չունին մասնաւոր պատճառներ, որոնք հարկադրէին մեզ կնքելու նման ուխտ մը: Ինչպէս [illegible], Եուկոսլաւիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ անլուծելի խնդիրներ չկան, իսկ Թուրքիոյ հետ կապուած ենք բարեկամական ուխտով: Իրաւ է թէ Յունաստանի եւ Ռումանիոյ հետ առկախ հարցեր ունինք, բայց անոնք հետզհետէ պիտի լուծուին: Մենք չենք կրնար ունենալ ուրիշ քաղաքականութիւն, բացի այն քաղաքականութենէն զոր ներկայիս կը վարենք,— բարի յարաբերութիւն՝ բոլոր դրացիներու հետ եւ խաղաղութեան պահպանում՝ Պալքաններու մէջ: Մեր միակ փափաքն է խաղաղութիւն մեր դրացիներուն հետ եւ այդ խաղաղութիւնը ձեռք բերուած է»:

Գերմանիա անգամ մը եւս կը դրժէ Վերսայլի դաշնագիրը

Գերման կառավարութիւնը շաբաթ օր ծանուցագիրով մը հաղորդեց թէ Վերսայլի դաշնագրին այն գլուխը, որ գերմանական գետերու միջազգային նաւարկութեան հսկողութիւնը կը յանձնէ եւրոպական յանձնախումբի մը, կը նուաստացնէ գերման պետութեան գերիշխանութիւնը իր հողերուն եւ ջուրերուն վրայ, հետեւաբար չի ճանչնար այդ յանձնախումբը: Այդ գետերն են Հռենոս, Դանուբ, Օտէրը, Էլպան, Վիլհէլմ կայսեր ջրանցքը (Քիէլ):

Գերման կառավարութեան այս որոշումը խոր տպաւորութիւն գործեց այն պետութեանց մօտ, որոնք շահագրգռուած են յիշեալ գետերու վրայ նաւարկութեամբ: Ֆրանսական Թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր, առանց բանակցութիւն կատարելու կամ դիւանագիտական ուղի փնտռելու, ինչպէս իր գլխուն դրժելով միջազգային յանձնառութիւնները, կը կատարէ նոյն խաղը, զոր փորձեց դրժելով Հռենոսի զինաթափութեան դաշինքը.

Ֆրանսական կառավարութիւնը, այս կացութեան մէջ, փոխադարձութեան մը ձեւով, յայտարարեց թէ ինք ալ իր կարգին կը դրժէ Հռենոսի նաւարկութեան համաձայնութիւնը, զոր կնքած էր Գերմանիոյ հետ: Եւ յետոյ անհրաժեշտ կը գտնէ խորհրդակցութիւն մը կատարել բոլոր այն պետութիւններուն հետ, որոնք շահագրգռուած են գերմանական գետերու նաւարկութեամբ: Անգլիական շրջանակներու մէջ, այնքան ալ մտահոգ չեն եւ կ'ըսեն թէ այդ գետերը չեն գտնուիր Անգլիոյ մէջ:

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Որոշ ջղագրգռութիւն կը տիրէ Պերլինի մէջ, Ռուսերու կողմէ կատարուած ձերբակալութեանց առթիւ: Մինչեւ այժմ Ռուսիոյ մէջ ձերբակալուած Գերմանացիներուն Թիւը կը հասնի 19ի: Ասկէ զատ Չեկան խիստ հարցաքննութեան ենթարկած է ուրիշ մէկ քանի Գերմանացիներ.

Պերլինի Թերթերուն համաձայն, խորհրդային կառավարութիւնը դիտմամբ կը կատարէ այս ամէնը, որպէսզի քաղաքական տագնապ մը ստեղծէ եւ տեղի տայ պատերազմի:

Ֆրանսական Թերթերու քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Հիթլէր խորհրդակցութեան հրաւիրեց ցամաքային եւ ծովային բանակներու սպայակոյտը: Կը կարծուի թէ այս խորհրդակցութենէն վերջ ձեռք պիտի առնուին բացառիկ միջոցներ՝ իբրեւ փոխադարձութիւն Մոսկուայի մէջ կատարուած ձերբակալութեանց: Թէ ի՛նչ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին, յայտնի չէ տակաւին, այսուհանդերձ կը կարծուի թէ գերման կառավարութիւնը եւս, իր կարգին, պիտի նեղէ Պերլին բնակող խորհրդային կառավարութեան հպա-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՈՒԺԱՑԱՆՔ

Ցորալէս ցաւալի է իմանալ, որ Գ. Գ. Զօհրաբեանի եւ Բաշալեանի նախաձեռնութեամբ յօղուած Հայաստանի ծրագրուած դիմումը խորհրդային բարձր իշխանութեան տեղի չի ունեցել: Ինչո՞ւ երկու հայրենակիցները լքեցին մի յանձնառութիւն, որ կամովին վերցրել էին իրենց վրայ, երբ նրանք իրենց համախոհներով յարմարագոյն անձնաւորութիւններն էին իբրեւ հայ չափաւոր քաղաքական հոսանքի ներկայացուցիչներ՝ բարեմտօրէն յիշեցնելու իրենց պաշտպան Ս. Հայաստանի իրական աէրերին մի քանի դառն ճշմարտութիւններ:

Անշուշտ հայրենասիրական զգացմունքի պակաս չէր, որ նրանց առիթից հրաժարուել ժողովուրդների առաջնորդ Ստալինի արիւնը պղտորելու մտքից, այլ անկախութեան եւ վճռականութեան բացակայութիւնը քողարկուած՝ վերջին ժամին հասած անտրամաբանական պայմանների թելադրած պատճառաբանութիւններով: Սակայն հայ ժողովրդի ամենակենսական շահերը պահանջում էին, որ այդքան տարիների ընթացքում առաջին անգամ ներկայացած առիթն օգտագործուէր եւ դիմումը բողոքի կամ աղերսի ձեւով կատարուէր:

Խորհուրդների համամիութենական համագումարը բացուելու է նոյեմբերի 25ին եւ «քննութեան պիտի առնէ ստալինեան սահմանադրութիւնը»: Ինչպէս էլ յոռետես լինենք խորհրդային իշխանութեան այս կամ այն բարենորոգչական ձեռնարկի վերաբերմամբ, այնուամենայնիւ անժխտելի է, որ երկրի ներքին կեանքի տեսակէտից նոր սահմանադրութիւնն այն յոյժ յատկանշական երեւոյթներից մէկն է, որոնք ժամանակ առ ժամանակ ձեւ եւ բովանդակութիւն են տալիս համայնավար իրականութեան: Բայց եթէ հնչամեղ ծրագիրը կամ դիւանագիտութեան համաձայնութեամբ կոչուած էին Հայաստանի անկախութեան թե ... ազգերը բոլոր քաղաքացիների կենցաղի վրայ, նոր սահմանադրութիւնը պետական վերակազմութեան ընդհ. սկզբունքներից բացի պարունակում է յօդուածներ, որոնք յատկապէս վերաբերում են Հայաստանին՝ դարձնելով նրան խորհրդային մեծ դաշնակցութեան մէջ մտնող 13 հանրապետութիւններից մէկը: Հեռանոր իմէական եւ իրաւական տեսակէտից մասամբ ողջունելի է այս փոփոխութիւնը, բայց միւս կողմից չի կարելի չյիշուել հիմնական օրէնքով նրա այժմեան անարդար սահմանների յաւերժացման փաստի դէմ:

Ի՞նչ է բոլորիս միակ նպատակը — պահպանել համախմբել ու զօրացնել հայկական կենդանի ոյժը Հայրենի հողերի վրայ եւ գնել նրան այնպիսի պայմանների մէջ, որ նա կարողանայ ազատօրէն կառուցանել իր անփական քաղաքակրթութեան օջախը: Հայ քաղաքական հոսանքները տարբեր դրօշակներով կարող՝ են գալ տարբեր կէտերից, բայց նրանք յանդում են այս մէկ նպատակին: Տարիների ընթացքում շատ է գրուել մեր վերջին յայտ, մեծ փլուզումից փրկուած կովկասեան Հայաստանի ու նրա ժողովրդի անզամուհատման մասին յօղուած Վրաստանի եւ Ադրբէջանի: Չկայ մէկ Հայ, որ համոզուած չլինի այս տարրական ճշմարտութեան մէջ. բացառութիւն չեն կազմում նոյն իսկ հայ համայնավարները իրենց հոգու խորքում. չեկիստի արտաքին ծամածռութիւնները մեզ չեն կարող խաբել:

Եթէ 1918—1920 թուին Հայաստանի հանրապետութիւնը չմնայեց իր նուաճած արիւնն ու պատերազմեց հարեւանների հետ, պատճառը ոչ թէ դաշնակցական կառավարութեան կուսակրութիւնն էր — ինչքան ապուշ պիտի լինեն նրանք, որոնք այսպիսի ցանցառ բամբասանքով կ'ուզենան բացատրել պատմութիւնը, այլ որովհետեւ ազգը բնազդօրէն ու անզիմադրելի մղումով ձգտում էր ամբողջանալու, իր բնութիւնն իմի հաւաքելու. Դաշնակցութիւնը չլինէր, այլ ամէ կավարներն այն օրերի կառավարութեան գլուխը, նոյն բանը պիտի պատահէր, որովհետեւ մենք միայն կարող՝էին չըմբռստանալ ամենահարուածից մի անվիճելի իրաւունքի, որպիսին մենք ունէինք հնագոյն ժամանակից մեր հայրենիքի մաս կազմող եւ մեր արիւնակիցներով բնակուած գաւառների վրայ: Այդ՝ առնահաբումը շարունակւում է մինչեւ օրս եւ ամսոյս վերջին Մոսկւայում անուղղակի կերպով կը տանայ համդիսաւոր վաւերացում: Մի անգամ եւս կ'ամբաստանուի պատմէշը հայութեան վերելքի դէմ. մի անգամ էլ կոմկուսի հայասեաց քարտուղարների բռունցքները կը բարձրանան խփելու նրա վէրքերին. յուռ ու մունջ պիտի կորանայ մեր ազգը եւ ուտէ հարուածը. մենք գոնէ սփոփանքը չպիտի ունենանք որ անտարբեր չմնացինք ու մտաւորապէս բողոք յիշեցնող մի ճիչ արձակեցինք:

Մինչդեռ նրանք, որոնց հոգու խորքում դեռ պլպլում է սիրոյ կրակը դէպի բոլոր հայրենիքներից բարձրն ու ազնիւ մարտիրոս Հայաստանը՝ առաջան պարտք ունէին կառուցելու նրա հանդէպ, աշխարհի բոլոր անկիւններից պիտի հնչէր պաշտպանութեան խօսք նրա համար: Մտածել, թէ երկրի ժողովուրդն ինքը պիտի իր պահանջները հրապարակէ, նշանակում է օգտագործել վիրաւորեան մի ծրայի պատճառաբանութիւն ու ձեռքերը լուալով փախչել պատասխանատուութիւնից. ո՞ւմ յայտնի չէ, որ Հայաստանցիները վերջին գործաւորից մինչեւ «կառավարութեան» նախագահը դատապարտուած են լռելու հայրենիքի ցաւերի մասին եւ միայն փառաբանելու նրան ճնշողներին: Ո՞վ կարող է այնտեղ ձայն հանել սահմանների մասին եւ անմիջապէս «դաւադրանօք կամ «ինքնավարութեամբ» այլ աշխարհ չուղարկուել: Խորհրդային անհաւոր լուծի տակ կորացած Հայաստանը պարտաւորուած է լռել:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՊԷԼՃԻՔԱՅԷՆ

ՊԷԼՃԻՔԱ
ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

—

Պէլճիքայ արտաքին քաղաքականութեան մասին վերջերս եւրոպական մամուլին մէջ բազմաթիւ թեր ու դէմ կարծիքներ յայտնուեցան, որոնք յաճախ չէին համապատասխաներ իրականութեան:

Երեսփոխանական եւ ծերակուտական ժողովներուն մէջ կառավարութեան տուած բացատրութիւններէն կարելի է հետեւցնել թէ՝ առ այժմ գրեթէ ոչինչ փոխուած է Պէլճիքայ արտաքին քաղաքականութեան մէջ, բացի այն որոշ ձգտումէն, զոր կառավարութիւնը կ'ուզէ արժեցնել միջազգային ապագայ բանակցութեանց մէջ, ընդգրկելով աւելի անկախ ու իրապաշտ քաղաքականութիւն մը:

Ըստ այնմ, Պէլճիքա պիտի յարգէ իր բոլոր ստորագրութիւնները, ներկայիս ինքզինքը կապուած կը զգայ Ազգերու ընկերութեան դաշինքին, Լոքառնոյի դաշինքին, Լոնտոնի մէջ բանաձեւած յանձնառութեանց, եւ Ֆրանսական ու անգլիական ապայակոյտներուն հետ կնքած համաձայնութիւններուն: Սակայն ապագայի համար, Պէլճիքա կը խորհի վերաքննել այն բոլոր յանձնառութիւնները, որոնք կրնան, հակառակ իր կամքին, զինքը մղել այնպիսի պատերազմներու, ուր խնդրոյ առարկայ չեն իր երկրին անկախութիւնն ու ապահովութիւնը:

Լոքառնոյի նոր դաշինքին՝ մէջ, ան չուզեր այլեւս երաշխաւորի դերը կատարել, այլ կը փափաքի միայն իր երկիրը պաշտպանել որ եւ է նախայարձակ թշնամիի մը դէմ: Պէլճիքա այսուհետեւ պիտի հետապնդէ միմիայն զուտ պէլճիքական քաղաքականութիւն մը, հեռու մնալով իր դրացիներուն կռիւներէն:

Այս նոր քաղաքականութիւնը պիտի կիրարկուի յատուկապէս, մինչեւ որ Պէլճիքա յաջողի իր տեսակէտը ընդունիլ տալ միջազգային ապագայ բանակցութեանց մէջ: Մինչ այդ, ան պիտի շարունակէ խղճմտօրէն կատարել միջազգային իր բոլոր յանձնառութիւնները, եւ պիտի պահէ կատարեալ չէզոքութիւն մը:

Ի՞նչ շարժառիթէ թելադրուած Պէլճիքա որոշած է փոխել իր քաղաքականութիւնը:

1915ին, երբ Պէլճիքա ստորագրեց Լոքառնոյի դաշնագիրը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը բարոյական մեծ հեղինակութիւն մը կը վայելէր, փոքր ազգերը անսահման հաւատք ունէին այն ապահովութեան մասին, զոր դաշինքը կը խոստանար իրենց:

Սակայն 1936ին, երբ ծագեցաւ Եթովպիոյ խնդիրը, Ազգերու Դաշնակցութիւնը խոշոր ձախողանք մը կրեց եւ պատժամիջոցները անյաջողութեան մատնուեցան, պատճառ հանդիսանալով որ փոքր երկիրները, ինչպէս Պէլճիքա, իրենք զիրենք այլեւս պաշտպանուած չզգան մեծ պետութեանց յարձակումներուն դէմ:

1925ին, երբ Ազգերու ընկերութեան շրջանակին մէջ կնքուեցաւ Լոքառնոյի դաշինքը, Պէլճիքայ եւ Ֆրանսայի համար գոյութիւն ունէր հաստարակաց սահմանագլուխ մը Գերմանիոյ հետ, Հռենոսէն 20 քիլոմեթր անդին: Այն ատեն, Գերմանիա գրեթէ զինաթափ եղած էր, ներքին կարգապահութեան համար յատկացուած բանակը 100.000 հոգիէն չէր անցներ եւ Հռենոսի ապազինեալ գօտին գրաւուած էր Ֆրանսական եւ պէլճիքական բանակներուն կողմէ: Անշուշտ որ Պէլճիքա ի վիճակի էր կարեւոր դեր մը խաղալու, նոյն իսկ յարձակողական պարագայի մը մէջ:

Սակայն 1936ին, հակառակ Վերսայլի դաշնագրին, Գերմանիա վերազինուեցաւ, վերագրաւեց Հռենոսի գօտին, վերահաստատեց զինուորական պարտաւորիչ ծառայութիւնը եւ իր բանակը վերածեց անպարտելի ոյժի մը:

Այս պայմաններուն մէջ, ի՞նչ կրնայ ընել պէլճիքական փոքրիկ բանակը, անոր դերը կը սահմանափակուի միայն պաշտպանելու Պէլճիքայ հողամասը, ինչ որ շատ տրամաբանական է եւ կը պահանջէ զինուորական ուժեղ կազմակերպութիւն մը, ի հարկին ետ մղելու համար ամէն յարձակում, որ կողմէն որ գալու ըլլայ:

Այսպէս, Պէլճիքա կատարելով իր սեփական առաջնութիւնը, զօրեղապէս նպաստած պիտի ըլլայ արեւմտեան Եւրոպայի խաղաղութեան, եւ առաւել եւս իրաւունք պիտի ունենայ վայելելու յարգանքն ու ճանաչումը այն բոլոր պետութիւններուն, որոնք կը շահագրգռուին միջազգային խաղաղութեամբ:

Մէկ խօսքով, ներկայիս Պէլճիքայ համար ցանկալի է նախապատերազմեան կամաւոր չէզոքութիւնը, եւ յուրջ ջանք մը դէպի աւելի մեծ անկախութիւն մը, նման Հոլանտայի եւ Զուիցերիոյ, որուն հետեւանքով ան դերծ պիտի մնայ դրացի մեծ Այլերու տակամարտութիւններէն —

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԻՐՈՒՆԻ

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

Փ'ԼՍՏԵՐՈՒ ԳԻՐՔԸ

Մօտ երկու ամիս առաջ հրատարակուեցաւ Ա. Փարթիզեանի Հայ Եկեղեցւոյ Տագնապը եւ Անոր Պատասխանատուները. 440 մեծադիր էջերէ բաղկացած հատոր մը, որ իրաւամբ կրնայ կոչուիլ Փաստերու գիրքը:

Այս ստուար հատորին հեղինակը յաջողած է պարզել Հայ Առաքելական Եկեղեցիին տագնապը, տուր պատճառներն ու հետեւանքները, հակամարտ տարրերու տեսական ու գործնական վերաբերումը դէպի եկեղեցին եւայլն: Այսպէս, այս գիրքին մէջ լուսարծուած են այնպիսի հարցեր, ինչպէս խորհրդային ըէժիմը եւ կրօնը, խորհ. իշխանութիւնը եւ Հայաստանեայց Եկեղեցին, Մայր Աթոռի քայքայման ընթացքը, Զեկայի վեզարաւոր գործակալները արտասահմանի մէջ, ի՞նչ կ'արժէ էջմիածինը այսօր, հայ եկեղեցին հակազգային կռիւի թատր հայ գաղութներու մէջ, կռիւր հայ դրօշին դէմ Ամերիկայի հայութեան մէջ, ուրականը ամերիկահայ գաղութին մէջ, 1933ի Արք. Եղեակ. Ժողովը, եկեղեցին եւ միացեալ ճակատը, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ հայ եկեղեցին ժողովրդապետական սկզբունքները հայ եկեղեցիի գործերուն մէջ եւն.:

Ինչպէս այս ամփոփ թուումէն ալ կ'երեւի, այս հատորը կը ներկայացնէ մեր ժողովուրդի վերջին տասնհինգ տարիներու կեանքը: Անուանապէս տագնապը հայ եկեղեցիինն է, բայց իրապէս համայն հայ ժողովուրդինն է: Եւ այս ոչ միայն անոր համար որ Հայ Առաքելական Եկեղեցին տարիներէ ի վեր եղած է ժողովրդավար սկզբունքներով առաջնորդուող հաստատութիւն մը, այլ եւ այն պատճառով որ վերջին տագնապին առիթ տուող ազդակները շատ հեռի են կրօնական-դաւանական ըլլալէ եւ իրենց խորքով ու մակերեսով ազգային-քաղաքական բնոյթ ունին:

Այսպիսի նիւթ մը մշակելի էր մշակել երկու տարբեր ուղղութեամբ. —

1. Հեղինակը կրնար նկատի առնել բոլոր փաստերը, դէպքերու յաջորդականութիւնը, տիրող պայմանները, կազմել իր որոշ տեսակէտը եւ այս վերջինը վերլուծական մեթոդով ներկայացնել իր ընթերցողներուն՝ դէպքերու ընթացքին վրայ նետելով ենթակայական լուսարձակի մը ճառագայթները:

2. Երկրորդ կարելիութիւնն այն էր որ՝ հեղինակը ներկայացնէր դէպքերն՝ու դէպքերը, ինչպէս նաեւ անոնց մասին զանազան անձերու դատողութիւններն ու արտայայտութիւնները եւ քաղ առ քայլ, բաղդատութիւններով ու եզրափակումներով, այսինքն համադրական մեթոդով հիւսած բերէր տեսակէտը, որ կը պարզուէր ինքնին

Ա. Փարթիզեան այս երկու կարելիութիւններէն ընտրեր է վերջինը: Ու այսպէս է որ իր աշխատութիւնը դարձեր է փաստերու գիրքը: Հատորին մեծագոյն մասը յակերասաւր մէջբերումներէ կը բաղկանայ: Ու այս կը կազմէ այս աշխատութեան մնայուն հանգամանքը տուող արժէքներէն մին: Իր փաստերը կը խօսին, կիրքերը հարկադրաբար կը քաշուին իրենց պատեանը եւ կամաց-կամաց կը հանդարտին: Մարդիկ ակամայ նկատի կ'առնեն դէպքերը եւ կը հանեն անոնցմէ յիշող եզրակացութիւններ

Այս հատորին մէկ ուրիշ առաւելութիւնն այն է որ՝ փաստերը ճշդող մեծամասնութեամբ քաղուած են հեղինակի՞ պատկանած կուսակցութեան հակառակորդ կամ օտար հեղինակներէ ու թերթերէ: Այսպէս, ամէնէն առւելի յիշատակուած պարբերականներն են՝ Ազատ Եկեղեցի, Խորհրդային Հայաստան, Հայաստանի Կոչնակ, Բանուոր, Պայքար, Արեւ, որոնց մէջէն քաղուած են ոչ միայն այս թերթերու խմբագիրներուն, այլ եւ գրեթէ աշխատակիցներուն կարծիքները՝ հայ ժողովուրդի կեանքին հետ սերտօրէն կապուած խնդիրներու մասին: Վկայութեան կանչուած են Ա. Միասնիկեանէն, Գ. Մակինցեանէն ու Ա. Խանջեանէն սկսած մինչեւ Վ. Թէքէեան, Ա. Զօպանեան, Տոքթ. Ց. Թոփճեան, Վ. Քիւրքճեան, Հրաչ Երուանդ, Շաւէ վարդապետ Ղեւոնդ արք. Դուրեան: Վկայութեան կանչուած են օտարազգի պետական ու հանրային գործիչներ, բոլշեւիկ ղեկավարներէն սկսած մինչեւ ամերիկացի թղթակիցներ: Նկատի առնուած են նաեւ պաշտօնական գրութիւններ, — Ամենայն Հայոց Հայրապետի կոնդակներէն սկսած մինչեւ առաջնորդարաններու եւ զանազան միութիւններու յայտարարութիւնները:

Կը թուի թէ նման հրատարակութեան մը համար ժամանակի ընտրութիւնն ալ յաւ է եղած: Անկէ մէկ-երկու տարի առաջ, երբ կիրքերը բորբոքած էին արտակարգօրէն, մինչեւ իսկ անմարդկայնօրէն, շատերը կորսնցուցած էին փաստերը գնահատելու կարողութիւնը: Կարելի չէ ըսել, թէ հիմա բոլորին համար անցեր են, [illegible] մակը ճերմակ է. բայց կարելի է որ չափէս տեսնել որ կիրքերը հանդարտած են որոշ չափով եւ զանգուածը տրամադիր կ'երեւին գործածել իրենց դատողութիւնը, առանց ա[illegible] խօսք իբր ճշմարտութիւն ընդունելու. Կարելի է վստահօրէն պնդել թէ Փարթիզեանի այս հատորը կոչուած մեծապէս նպաստելու ընդհանուր կարծիքներու, տեսակէտներու եւ [illegible] բռնումներու կազմութիւնը:

Հայաստանեայց Եկեղեցիի վերջին տագնապը կը սկսի Հայաստանի մէջ բոլշեւիկեան իշխանութեան հաստատուելու օրէն: «Կրօնը ժողովուրդի ափիոնն է» — ըսած է Կարլ Մարքս. Նոյնը կրկնած է Ն. Լէնին, նոյն իմաստի ընդլայնումով մը — «Կրօնը տեսակ մը հոգեկան թմրեցուցիչ, բեցուցիչ է, որով կապիտալի գերիները կը խեղդեն իրենց մարդկային պատկերը եւ իրենց բաղձանքները՝ քիչ մը արժանաւոր կեանքի մը համար» [illegible] զարգացնելով գիրման հանրածանօթ ասացուածքը թէ՝ «ինչպէս մայր բռչունը, այնպէս կը ննջեն իր ձագուկները», — Հայ բոլշեւիկ ղեկավարներն ալ զանազան առիթներով ու տարբեր արտայայտութիւններով կը կրկնեն նոյն միտքը:

Այսպէս, Գ. Մակինցեան Հայաստանի Կոչնակի 1921 օգոստոս 16ի թիւին մէջ կը գրէ — «Զօր տերտերապէս՝ տանկալին ծառի բունէն կտրուած կը մնան հոգեւորականները և միմիայն հաւատացեալների օգնութեամբ կը պահեն, այդ տերտերները մեզ հովերէն գլուխ կը ծռեն»:

Տասը տարի յետոյ, նոյն Հայաստանի 1934 յունուար 13ի թիւին մէջ Աղասի Խանջեան կը յայտարարէ — «Պատշաճ ուշադրութիւն պիտի դարձնել եւ կրօնական գաղափարախօսութեան մնացորդները վերացնելու վրայ՝ ուժեղացնելով մարտնչող Անաստուածների Միութեան աշխատանքը»:

Առաջինին մեզմ արտայայտութիւնը պէտք է բացատրել անով որ դարձն թահայ կրօնաթերթի մը համար ձեւակերպուած է: Այսպէս այդ օրերուն Հայաստանի եկեղեցիները կը փակուէին մէկը միւսին ետեւէն, կը հետեւէր Ազատ Եկեղեցականներու պաշտպանութեան եւ Անաստուածներու Միութեան մոլեռանդ գործունէութեան:

Խորհ. իշխանութեան եւ Հայաստանեայց Եկեղեցիի յարաբերութիւնը միշտ առարկայ եղած է գաղթահայ մամուլի եւ ժողովարաններու մէջ: Գտնուած են մարդիկ որ ուզած են Հայաստանի մէջ տարբեր վերաբերում տեսնել եկեղեցիի հանդէպ քան Ռուսաստանի մէջ: Սակայն Հայաստանի խորհրդային կառավարութիւնը ողջերուն եւ մանաւանդ դաշնակցական մամուլի հրատարակած փաստերը հերքելու համար բռնած կամ գրուած այդ խօսքերը կը ջրուին նոյն անձերու կամ անոնց բերկամներու կողմէն: Այսպէս, Հայաստանի Կոչնակի 1930 յունուար 11 թիւին մէջ Վ. Քիւրքճեան կը գրէ — «Երբ ամբողջ Խորհ. Միութեան մէջ ծայրէն միւսը անկրօնութեան հովը կը փչէ, Երեւան կրնա՞յ անոր դիմադրել հակառակ հոսանքով մը»: Որքան ալ նոյն անձը միաժամանակ փորձած է

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ
(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Սեպտ. 28ին խոշոր ուժերով, Թշնամին գրոհ տուաւ Փինակի, Բարդուսի, Գարաուրգանի վրայ հայկ. ուժերը քշելով դէպի Սօղանլու:

Սեպտ. 29ի գիշերը հրամայուեցաւ պարպել Սարիղամիշ, Կաղզուան եւ բռնել Բէկլի-Ահմէտի նոր սաղմաճակատը:

Միեւնոյն ձեւով դէպքեր սկսան եւ մեր ճակատին վրայ, մանաւանդ Օրկովի ուղղութեամբ: Արարատ նորէն՝ սկսաւ արձագանգել մեր գնդակներու արտով:

Գիշեր մը Դրոյի հետ Իգտիր, բրիկատի շտաբն ենք: Ուղիղ յարաբերութեան մէջ է պարապետութեան հետ: Զօր. Նազարբէկեանը կը յայտնէ թէ եղած կարգադրութեան համաձայն Դրօն պէտք է պատրաստուի անմիջապէս մեկնելու Կարսի ճակատը առանձին զօրամասով մը: Դրօն գոհ չմնաց այդ կարգադրութենէն եւ՝ խնդրեց պարապետէն որ իրեն պրտօնուի գիշերով Երեւան հանդիպիլ եւ վերադառնալ:

Դրօն գնաց ու եկաւ: Հրամանը փոխուած էր. Դրօն կը մնար Սուրմալու, մեր գունդը կը մեկնէր Կարս:

Իմ կարծիքով առաջին մեծ սխալներէն՝ մէկը եղաւ այս, զոր գործեց պարապետութիւնը, կռիւներու սկզբնական շրջանին, տասը ցաւալի հետեւանքները յետագային պիտի կրէինք դառնօրէն.

Ինչպէս Հայաստանը կռուի չորս գլխաւոր ճակատ ունէր. — Ղազախ (բոլշեւիկեան վտանգ), Նախիջեւան, Սուրմալու եւ Կարս: Ասոնց մէջ ամէնէն մեծ, ռազմական կարեւոր նշանակութիւն ունեցողը Կարսի ճակատն էր: Թշնամին գլխաւոր ուղղութիւնը եւ վճռական ճակատամարտը տեղի պիտի ունենար այդ ճակատին վրայ: Միւս ճակատներուն վրայ, ինչքան ալ հերոսաբար պաշտպանուէր հայկ. բանակը, կռուի բախտը վերջնապէս պիտի լուծուէր Կարսի պարիսպներուն տակ: Արդարեւ Դրոյի, Սուրմալուի մէջ վարած հերոսական պայքարն ու անհուն զոհողութիւնը ի՞վերջոյ ոչնչով պսակուեցան, դժբախտաբար, Կարսի պարտութեան առջեւ: Մինչ էր նոյն իսկ մեծ ուժեր կեդրոնացնել Իգտիրի մէջ: Կարելի էր նուազագոյն միջոցներով պաշտպանողականի մը բայ մնալ այդ ճակատը եւ ի հարկին նոյն իսկ Արաքսի ձախ ափին վրայ ամրանալ ուժերու խնայողութեան համար: Հայ մարտական լաւագոյն տարրերը այդպիսով Կարսի ճակատի վրայ կեդրոնացնելու համար:

Կարսի ճակատի հրամանատար նշանակուած էր Զօր. Յովսէփեանը: Ձեմ գիտեր թէ ռազմական ի՞նչ ընդունակութեան եւ արժանիքի համար այս մարդը արժանացած էր այդ պատասխանատու դիրքին.

Յովսէփեանը տեսած էի դեռ 1915ին գլխաւոր շտաբին ատենանով: Երբ Դրոյի կամաւորական գունդը Շատախ մըտաւ, անիկա Դրոյին կ'ընկերանար իբրեւ խորհրդական ապայ պարգապէս:

Կ'ընդունիմ որ հայկ. բանակին մէջ երիտասարդ ուժերու եւ աստիճանաւորներու մեծ կարիք կար, սակայն նախընտրելի էր որոշ չափ ու կշիռ գնել: Վերջին ամիսներուն Յովսէփեանի մասին շատ աննպաստ տեղեկութիւններ շրջան կ'ընէին: Յովսէփեան եւ բերդի հրամանատար Զօր. Փիրումեան գժտուած էին: Լաւ չէին յարաբերութիւնները նոյնպէս Կարսի քաղաքային եւ զինուորական շրջանակներու միջեւ: Մի՞թէ կարելի էր ներքնապէս այսպէս պառակտուած դիմագրաւել արտաքին վտանգը: Ցաւալի է մանաւանդ որ կառավարութիւնը գիտնալով հանդերձ այս բոլորը, թոյլ տուեց որ միեւնոյն վիճակը շարունակուի դառնօրէն:

Պէտք չէր մոռնալ որ զին. կարգապահութիւնը դեռ չէր ամրացած հայկական երիտասարդ բանակին մէջ: Կամաւորական եւ հայդուկային հասկացողութիւնը, հին անձնական կապերը, այս կամ այն անհատի հեղինակութիւնը, շատ աւելի մեծ ազդեցութիւն ունէին հայ զինուորի իրայատուկ նկարագրի վրայ: Ժամանակը միայն պիտի արբագրէր բոլոր այդ թերի կողմերը, իսկ ժամանակ չշնորհուեցաւ մեզի: Կ'ուզեմ որ ընթերցողը հանգիստ խղճով համաձայնի ինծի հետ, թէ բոլորովին ուրիշ կերպ կը դասաւորուէին դէպքերը, եթէ Դրօն անձամբ գտնուէր Կարսի ճակատին վրայ: Անոր համեստութիւնը չոյելու պէտք չունիմ, սակայն մենք արդէն նախընթացներ ունէինք, ինչպէս Բաշ-Ապարան, Սուրմալու եւ ուրիշ դէպքեր

Այսպէս ուրեմն մենք առնչուած էինք թողուլ երկու տարիներէ ի վեր արեան գնով պաշտպանած մեր դիրքերը եւ կը մեկնէինք նոր ճակատ, նոր կրակի գիծ:

Հոկտ. 1:

Մեր ետեւ կը թողունք Արաքսի ոլոր մոլոր եւ միշտ պղտոր ջուրի հոսանքը, ինչպէս նաեւ վիթխարի Արարատը՝ իր միշտ սպիտակափառ գագաթով: Ուլուխանլու կայարանէն սուզեկաուք կ'առնենք եւ երկու գումարտակով Ալեքսանդրապոլ կը հասնինք, իսկ 3րդ գումարտակը իր դիրքերը փոխանցելէ վերջ՝ միայն պիտի գար մեզի հասնէր: Ալեքսանդրապոլի մէջ մեր բոլոր պակասները լրացուցինք մարդով թէ ռազմամթերքով: Նորեկ զինուորները մեծ մասով Ալեքսանդրապոլի նահանգէն էին: Անոնցմէ շատ քիչեր զինուորական կեանքին կը վարժուէին, մեծ մասը բարոյական կործէ-գուրկ եւ անպէտ տարր էին: Գունդի թիւի կէսին չափ հասած այս անկազմակերպ բազմութեան մէջ մեր գունդի մարտական կորիզը իր արժէքը կը կորսնցնէր: Գունդը կռուի ժամեն առաջ անոր բաղկացուցիչ տարրերու միջեւ — զինուոր թէ սպայ — եղբայրութիւնը եւ մտերմութիւնը ապահովուած պէտք է ըլլայ: Այս նորակոչ զինուորները չկրցան խմորուիլ հիններուն հետ դժբախտաբար:

Բանակը զօրացնելու, անոր յարատեւ պակասները լրացնելու համար լաւագոյն միջոցը թիկունքը՝ պահեստի կեդրոններ ստեղծելու մէջ կը կայանայ: Անոնք կ'անցնին յատուկ գիտմարզանք, կ'ընտելանան տարրական կարգապահութեան եւ երբ կարիքը համաձայն բաշխուին այս կամ այն զօրամասի մէջ, անոնք արդէն պատրաստ զինուորներ են: Մինչդեռ մեզ մօտ այդպէս չէր, աջէն ձախէն, պատահական կերպով ամբոխ կը հաւաքուէր եւ կը բաժնուէր ճակատ մեկնող գունդերուն վրայ, որոնք կը ծառայէին միայն մատակարարութիւնը գժուարացնելու, ապառումը բազմապատկելու, առանց սակայն մարտական նշանակելի առաւելութիւն ապահովելու:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

— • —

Սիրելի Յառաջ.— Լեզուն ալ, իր բառերուն մերկութեամբ, յետոյ կազմութեամբ իր փոքրիկ բանաստեղծութիւններուն: Երբ կ'առնենք բառերը կարգ կարգ, մէկ գիրի կամ տառի փոփոխութեամբ անոնց պէսպիսութիւնը, յատուկ իմաստի խոշոր տարբերութիւնները, դժուար չէ ըմբռնել մտահոգ ոգի մը տիրապետած է անոնց կազմութեան, անոնց օրրանին վրայ, մտահոգութեան մը կայ որ ձեւի ու կերպարանքի ծնունդ է անոնց մերկութիւնը եւ յիշկութիւնը ծածկած գիրց զայլայլ կը բաւէ որ միայն հարկ եղած մտադրութիւնը ընենք, նոյն իսկ ոչ այնքան ծանրաբեռն ուշադրութեամբ այլ մեթեւակի: Այսպէս հետեւէ սա' բառերուն, որոնց սկզբնական գիրը միայն կը փոխուի, եւ իմաստով բոլորովին կը տարբերին: Այն աստիճան խորհրդաւոր բան մը կայ' որ չես կրնար բանալ, թէ այս ամէնը լոկ արդիւնք է զիպուածի՝ ղուռ, նուռ, ձուռ, կուռ, կուռ ծիծ, նիծ, հուր, փուր, զուր, հուղ, բուղ, խուռ, կուռ (կարմիր): Նաեւ իմաստով իրարու մօտիկ բառերուն համաթել հուցքը — տեղի, հողի (Թոյլ), եղկ, ծոյլ, Թոյլ, յոյլ, պղերք (ծոյլ): Հետի չէ նմանութիւնը ճռուղի ու չիղին, որոնց առատահաւաքար կը միտի ծիլ, ծիղ (որմէ ծղօտ): Այս ամէնը հիացումով կը դիտեմ ճ եւ ծ գիրերուն իրարու տեղ փոխելիք փոփոխակի, ինչպէս ճիւղ — ծիղ. ծիլ. ճամպել — ծամել — ծամ — ծամ: Արդէն տեսանք մերը այս ձեւէն թոյլ, յոյլ, ծոյլ, Նաեւ ծոր — ծոր — ծործոր, Նաեւ հոմ — զոմ — ծոմ, հին յատածներէն յիշելով: Կրկնելով ընդունելով կը խորհինք աւելի գիր առնել մեր նպատակին' որ մեր ... նպատակն է:

Կը տեսնե՞ս, սիրելիդ իմ Յառաջ, որ կարելի չըլլար ընդվզել, խիստ անալ բանասիրութեան դէմ: Ինչպէս զուն չես կրնար խուսափիլ բանաստեղծութենէն՝ եթէ մարմնացած Իզակրատն իսկ ըլլաս: Տօքթ. Թորգոմեանին նշդրակով իսկ սպառնաս, չես կրնար չընդունիլ զայն Ակիտարի հին աղբիւրներուն եւ դամբաններուն արձանագրութիւնները քննելէ, պրպտելէ եւ երբեմն ալ «Միանեան» ըլլալէ: Ո՞վ, խաւանուո՞ր

Դիտէ նաեւ սա' տապ (ծի) բառին պարերգը իրեն կցուած պոչերուն մասնակցութեամբ: Ինք լեզուին մէջ առանձին չիգործածուիր, բայց հա իր շնորհը — տապարէզ (ս), տապաստան (ախոռ), տապանակ (ձիուն երկու քովի երկաթը, որուն վրայ ոտք կը դրնեն հեծնելու համար), տապնջական (ոխրընկալ, օտարը կ'ընդունի եւ իր ձին ալ ախոռ կը քաշէ կը դարմանէ), տապալէն (ձիաւոր զինուած, կամ ձիուն զարդը), տապական (ձիով որսորդութեան չուներ), տապառակութիւն (ուրիշին հողերուն վրայ կ'արշաւես, կ'աւրես կը կործանես), տապետ: Սպայ, սպասալար (զօրավար) բառերու մէջ ալ կը թուի քողարկուած ըլլալ սապը:

Ցետոյ, բերենք արդէն, գեղեցիկ չէ՞ միթէ սա բառերուն մօտաւոր կամ հեռաւոր ազգականութեան, յարակցութեան հրապոյրը կարս, նախիր, կրճատում, կրճիմ, կիրճ: Նաեւ գըգաթ (բուրդ, մաշկով հանդերձ բուրդէ նստարան), գզել (բուրդը) եւ անոնց երկուքին ալ ծնունդ կամ ծնող կիղծ (բուրդ) բառը. այսպէս լուսակիղն ոչխար (որ լոյսի պէս ճերմակ փայլուն բուրդ ունի):

Ասր, որ բուրդն է, աւելի կորուած ձեւով, այսինքն՝ կտուրք: Այս բառին սեռականը կ'ըլլայ ասու որ ի մասնիկին յաւելումով, ասուի, կը նշանակէ բուրդէ կերպաս (նաեւ ասուեղէն): Ուրեմն, նոյն բառին սեռականը կը ծառայէ բուն բառին (ուղղականին) նիւթէն պատրաստուած ասրական, ինչպէս մեղուն (սեռական) իր ուղղականը (մեղր) չինող կենդանին է: Չէ՞ք տեսներ արդեօք այս ամէնուն մէջ լեզուին ոգին:

Ծիլը հոս տեղն է բսել, թէ գրաբարի մէջ բով վերջացած շատ բառեր հայկականէն զատ միւս հոլովներուն մէջ կը կորսնցնեն այդ ր գիրը — փոքր — փոքու, մանր — մանու, կարծր — կարծու, քաղցր — քաղցու, բարձր — բարձու, Թանձր — Թանձու, մեղր — մեղու, աստ — աստու: Իրաւ է որ այս ձեւ հոլով հիմա չունինք մեր արդի գրական լեզուին մէջ, բայց անշուշտ կը դիտէք, թէ կը գործածենք հին ձեւէն մնացած այդ բառերը, զոր օր. բարձունք, մանուած, քաղցու (բերել քաղցրաւենի), աստի, մեղու: Հետեւաբար, այս թեթեւ ու փոքրիկ ծանօթութիւնները աւելորդ չեն մարզանքի համար: Լաւագոյն չէ՞ միթէ որ մշակած ստուեր, որոշած անտարիդ պարագաները գիտնալ: Աւելի համարձակ կ'ըլլաս եւ վստահ զիմագրաւելու կարող: Չենք չարժում:

Կ'ընդունինք որ միեւնոյն բառերն են տուզանք եւ տոյժ (տուժել) մէկ գիրի տարբերութեամբ (գ եւ ժ, ինչպէս բազ, բաժին, բազորդ, բաժանորդ): Ինչիր չէ թէ հիմա մասնակից ըսելու տեղ «բաղորդ» չենք ըսեր, այլ օրէնքը օրէնք է, մանաւանդ երբ կը գործածենք նոյն արէնքին վրայ զացող տուզանքը, տուժելը: — Երբ հանդիպինք «կարծրատոոր» բառին, դժուար չէ ըմբռնել՝ թէ տօրր եկած է տարբեր — նիւթ Այս «տօրր» բառը ծառին ալ երթալով՝ կը նշանակէ անոր ճիւղը, տարրը:

Կարծես, ճար չկայ, ամէն մարդի մէջ, ինչպէս գրականութեան մէջ տուզաններ կան — կը գրեն կամ «սեփհական», կամ «սեպական»: Փոխանակ գրելու սեպհական կամ սեփական: Այս բառին արմատական ձեւն է սեպուհ, որ կը նշանակէ հարազատ, բուն (Հայրենատիրութիւնը Հայուն համար սեպուհ պատկանութիւն է): Երբ անոր մասնիկով անանց ընենք, ի հարկէ ու երկբարբառը կը կորսուի (այս քանիերորդ անգամն արդէն) եւ կ'ըլլայ սեպհական — ինչ' ուղիղ, հարազատ, բուն, սեպուհ ձեւ: Բայց կարելի է գրել նաեւ (եւ հիմա յաւագոյնս) սեփական փինչո՞ւ — որովհետեւ այն կրկնակ բաղաձայնին համադրը, թանձրը փ գիրը կամ տառը, որ անոնց երկուքին տեղը կը բոնէ: Արդէն մեր նախնիք Բh յանգստադր բառերը հայերէնի մէջ տառադարձուած են փով — փիլիսոփայ, փարոս, ինչպէս եւ թp բրած են թ, իսկ միայն t բրած են տ: Այս կրկնութիւնները անոր համար որ միտք պահէք եւ սխալը չկրկնէք:

Շարն ընդ հուպ:

ՏԱՐԱՁ

×

Նամակ յարգելի Տպարանին.—

Այսպէս, ուրեմն, լեզուի մաքրապաշտները պէտք գիտնան տեղին գործածել յետոյ եւ ետքը կամ վերջը բառերը: Կայ սակայն ապա մըն ալ: Բայց, այս չէ որ ինծի կը թելադրէ այսօրուան գիրերը, այլ լուսաբանուելու փափաքը չարք մը նման բառերու մասին, որոնց դրաւոր ցանկը, պատրաստոող անցեալին մէջ, կորսնցուցած եմ զժբախտաբար ներկայիս: Ցիշողութեամբ սակայն, անհատակ նմոյշ մը անոնցմէ, որոնց ճշգրիտ գործածութեան զատը կը խնդրեմ ձեզմէ:

Իրր — իրբեւ: Վերստին — դարձեալ — կրկին — նորէն: Արդ — ուրեմն — ուստի — հետեւաբար: Սակայն — ներմակ: Քան — քան թէ:

Շարն ընդ հուպ:

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆՃՏԱՆԵԱՆ

փախել յիշեալ տողերուն իմաստը, ճանելով եկեղեցին եւ պետութեան բաժանումէն եւ այս տեսակէտէն բաղդատութեան դնելով Ամերիկայի Մ. Նահանգները իսկ. Հայաստանի հետ, այնուամենայնիւ այդ չէ յաջողած իրեն: Ամէն մարդ կը ... թէ ինչ կը նշանակեն վերոյիշեալ տողերը:

Աւելի յստակ է սամկավար մէկ այլ տարագլուխի՝ Տօքթ. Ց. Թոփճեանի արտայայտութիւնը Հայաստանի Կոչնակի 1928 օգոստոս 4ի թիւին մէջ.— «Իսպայէս ողբալի է հայ եկեղեցոյ վիճակը: Հայ ընդհանրական կաթողիկոսութիւնը, որ 16 դարերէ ի վեր իր գոյութիւնը պահպանած է Ս. Էջմիածնի մէջ կամ Կիլիկիա, հայ թագաւորութեանց եւ օտար տիրապետութեանց միջոցին, այսօր կը քայքայուի ողբերգական դիպուածով մը հայ կուսակցական իշխանութեան մը ձեռքով: Այսօր իրողութիւնն այն է որ՝ Ս. Էջմիածնի Վեհափառը նախառաջութիւն չունի իբր հայ ազգային եկեղեցոյ պետ ազատ գործելու»:

1933 օգոստ. 31ի թիւով Պայքար կը գրէ — «Խորհրդային դրութեան ներքեւ բշնամի կը նկատուին կրօնքն ու եկեղեցին, իր քննութեան գաղափարը եւ դաշնակիցը չահագործող դասակարգերու: Հայաստանի մէջ ալ համայնավար տեսութիւնը ու բերբեր անխնայ կ'անարգեն եկեղեցին ու եկեղեցականները, որոնք եթէ բացէն ու սպանուած չեն հալածուիր, ամէն իրաւունքէ զրկուած են եւ ամէն տեսակի զրկանքի ենթակայ»:

Ա. Գարտիգեանի այս հատորը ունի բազմաթիւ նման վկայութիւններ՝ առնուած Ա. Միասնիկեանի (Կուսակցութիւններ Փաղուբահայութեան մէջ), Ծ. Դիրզէրեանի (Մշակ), Պ. Ս. Գուրեանի (Հ. Կոչնակ). Շատ մարզաբան (Նամակ մը, որ Ազատ Եկեղեցի հրատարակած է 1925 հոկտեմբերին, Պայքարը զօրացուցէ՛ք խորագրով) եւ ուրիշներու գրութիւններէն, աւելի կամ նուազ որոշ, բայց միշտ հաստատող թէ՝ Հայ եկեղեցին վերջին տագնապը սկսած է բոլշեւիկ իշխանաւորներէն եւ զարգացած է անոնց քաջալերութեամբ եւ հովանաւորութեամբ:

ԴՈԿՏ. Ա. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օրը

— • —

ԿԱՐՏԱՆ, 13 նոյեմբեր.— Հ. Յ. Դ. Կարտանի «Նիկոլ Դուման» խումբի նախաձեռնութեամբ եւ մասնակցութեամբ Էքսի «Քեռի» խումբին, նոյեմբերին մեծ հանդիսաւորութեամբ տօնեցինք Դաշնակցութեան 46րդ տարեդարձը: Ժամանակին խուռն բազմութիւն մը լեցուած էր սրահը, հակառակ անոր որ այդ օրը ներկայացուած էր Մ... դրան վրայ կը ծածանէին հայկական եւ Ֆրանսական դրօշները: Օրուան նախագահ ընկ. Կ. Գէորգեան հանդէսը բացաւ ... իսօսքերով ապա յարգանքի հրաւիրեց հանդիսականները հայ ազատագրութեան ճամբուն վրայ ինկած բազմաթիւ հերոսներու յիշատակին: Դպրոցի երգչախումբը առաջնորդութեամբ Օր. Ա. Փափազեանի՝ երգեց «Մշակ բանուորը»: Արտասանեցին Գ. Մ. Գինոսեան, Ն. Առաքելեան, փոքրիկն Ցովսէփ, Օր. Ժ. Մրմրեան, Ժ. Ղազարեան: Իսկ տիկին Վարդան, Օր. Մ. Գալայճեան, Գ. Լ. Տ. Մարտիրոսեան մեներգեցին զանազան կտորներ: Առաջին խօսքը եղաւ ընկ. Գեղունի, որ համառօտակի ներկայացուց Դաշնակցութեան ծագումն ու կատարած դերը հայ քաղաքական կեանքի մէջ: Թուեց Օսմ. պանքին, Խանասորի ցոյցերն ու հերոսական մարտնչումները, որոնք յանգեցան Մայիս 28ի, Հայաստանի անկախ հանրապետութեան հռչակման: Աւելցուց, որ Դաշնակցութիւնը կը մնայ այն ժամանակ, երբ կը ստեղծուի միացեալ եւ անկախ Հայաստան: Ցետոյ խօսեցաւ ընկ. Շ. Միսաքեան, որ պատկերացուց Դաշնակցութեան ամբողջ գործունէութիւնը եւ ընդգրկած խնդիրը: Զանազան օրինակներ ... մեր անցեալ պատմութենէն: Խօսեցաւ նաեւ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան մասին, թուեց ճերմակ ջարդին գործած աւերները

Հանդէսը փակուեցաւ երգչախումբին «Հայ ազգինքով»:

Ցետոյ ունեցանք ընկերահամակրական խնճոյք մը, լայն շրջանակի մէջ: Եղան զանազան բաժակաճառեր, երգեր, կատակաբանութիւններ ու արտասանութիւններ: Խօսեցաւ ընկ. Շ. Միսաքեան՝ Դաշնակցութեան մասին: Երեկոյեան ուշ ժամանակ հաւաքոյթը վերջացաւ «Լուսին չը կարծով»: Ընկերներ եւ համակիրներ մեկնեցան գոհ ու խանդավառ արպաւորութեամբ

Գեղունի

ՄԱՄՈՒԼ

— —

ՆՈՂԿԱԼԻ ՊԱՏԿԵՐ

— . —

«Յառաջ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 հոկտ.).

— «Հայաստանի վերջին դէպքերը փաստեր ... պարզեցին դաշտ ... նրանց մէջ եւս:

Աղասի Խանճեանի եղերական մախճանին հետ կապուած պարագաները՝ որքան ալ խորհրդաւոր քօղի մը տակ ծածկուած ըլլային՝ կը պարզէին անպարտելի ճշմարտութիւն մը,— թէ անդրդուելու ինչ հայ ժողովուրդին հանդէպ գործուած անիրաւութեան մը պոռթկումին: Ինչքան ալ իր անկման երբ չարժարթ զանազան պատրուակներ կարկառեն հիմա, ստոյգ է որ Խանճեան հեռուէն կամ մօտէն կապ մը չունէր Մոսկուայի վերջին դաւադրութեան հետ՝ որպէսզի ատ ըլլար իր կրած պատուհասին պատճառ- ընդհակառակն ինքն էր որ ատենին երեւան հաներ էր Թրոցքիի ստորերկրեայ աշխատանքները: Սթալինի դէմ, ինքն իսկ անոր Թաւագլոր անկումին պատճառ դառնալով: Ոչ ալ Սթալինի դէմ որ եւ է թշնամանքով կամ չկամութեամբ կարելի էր մեղադրել մէկը, որ Սթալինի աչքն ու բազուկը ճանչցուած էր Հայաստանի մէջ, չրսելու համար անոր աչքին լոյսը: Զուտ հայկական հողերու Վրաստանի եւ Ատրպէյճանի կցման ծրագիրն էր որ հայ ժողովուրդն ու իր մարիչները յանկցուց մէկէն, զատման այլին մէջ խառնելով Խանճեանն ալ, — յանդգնութիւն որ իր եղերական մահը արժեց:

Այն եղկելի լաքէները՝ որոնք երբեմն ծափ կը զարնէին զալութիւններու մէջ Աղասի Խանճեանի ամէն մէկ բառին համար երբ ան կը հայհոյէր Դաշնակցութեան, այդ միեւնոյն Խանճեանին դիակին վրայ յուսանք կը թափին հիմա՝ երբ պարզուեցաւ որ Խանճեանը դոհ գնաց արդար զատի մը, որ բովանդակ հայ ժողովուրդինն է, հոգ չէ թէ Դաշնակցութիւնն ըլլար անոր դրօշակակիրը: Հայ հողամասերու Հայաստանէն խլման այդ փաստը պարագայ մըն էր՝ որուն առջեւ անտարբեր չէին կրնար մնալ Խ. Հայաստանի մարիչները, առանց դաւաճանելու իրենց ժողովուրդին,— վայրէ չընելով, որ Դաշնակցութիւնն էր եղեր այդ զատը հրահրողը տասնեակ տարիներէ ի վեր, եւ փոյթ չընելով Դաշնակցական սիրտաիւ զոր պիտի փակցնէին իրենց ճակատին, 'անշուշտ պար անց:

Հիմա որ Հայաստանի հանդէպ եղած անիրաւութիւնը նոյն իսկ ամէնէն զառածին հայ ... ...ի խղճմտանքը ցնցեց, եւ դանոնք պահ մը ծառացուց Հայաստանը կայսերական վրացական յաւելին դէմ, նողկալի է տղարեւ վայնասունը արտասահմանի լաքէներուն, որոնք փրկումի ոչ մէկ բառ ունին ոչ Հայաստանի հանդէպ գործուած անպարտելի անիրաւութեան առթիւ, ոչ այն եղերական մախճանին համար՝ որուն զոհ գնաց Խանճեան չկրնալով այդ անիրաւութեան հանդուրժել, եւ ոչ այն հայածանքին ի տես՝ որուն ենթակայ կ'ըլլայ այս պահուս Հայաստանի խորհրդային ղեկավարութիւնը, տէր կանգնած ըլլալուն համար արդար դատի մը,— այլ իբրացնելով սորկական բանաձեւերը՝ որոնք կ'անիծեն Խանճեանի դիակը, կ'անգոսնեն զատ մը, որ խղճմտութեան մեղաց ամէնէն մաքրակրօն համայնավարներն անգամ:

Հայաստանի անունով երդուեցող այդ զզուելի լաքէները անգամ մըն ալ ցոյց տուին թէ կեղծ էին եւ են իրենց բոլոր ծափերը՝ Խ. Հայաստանի մէջ կատարուած շինարար աշխատանքներուն եւ հայ ժողովուրդի միութիւն համար. կեղծ էին իրենց բոլոր ճառերը ներքայինին համար, խորհրդային Հայաստանի վարիչներուն աշխատանքին համար, հայ ժողովուրդի սանձծարդ ճիգերուն համար: Հակաղաշնակցական մոլուցքն է որ յուղած է ու կը յուզէ միշտ իրենց կողմը, ու կ'ուզուէ իրենց սիրտերը: Այդ մոլուցքն է որ զաղութներու մէջ սանձած է զոյնզզոյն մունետիկները: Ոչ հայրենասիրութիւնն է, ոչ ալ գաղափարական համոզումները որ դրդիչ եղած է իրենց թմրուկ զարնելու մասին, այլ սաքուկի հոգին՝ որ կը պահէ ինչ ալ ատկանքին բսեն: Երէկ Թրոցքիին ու Զինովիեւին ծափ կը զարնէին, վաղն ալ անշուշտ Սթալինը պիտի անիծեն:

Սարուկը միշտ սարուկ է, եւ սարուկ ալ կը մնայ»:

ԹՈՒՐՔ ԿԻՆԵՐՈՒ ԶԻՆՈՒՈՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

— —

Թուրք կիներու զինուորագրութեան մասին հակասական լուրեր շրջան կ'ընեն թերթերու մէջ: Այսպէս, Թանի Էնկիւրի Թղթակիցը կը պնդէ թէ օրինագծին համաձայն, 16—60 տարեկան բոլոր կիները սամձանակառին ետեւի գծերուն վրայ ծառայութեան պիտի կոչուին զօրաշարժի միջոցին եւ թէ այս օրինագիծը ներկայիս կը քննուի գործավարութեանց կողմէ յատուկ յանձնաժողովի մը մէջ:

Միւս կողմէ, սակայն Ճիւմհուրիէթ կը գրէ թէ լուրը սխալ է: Եղածը ընկերային օժանդակութեան օրինագիծ մըն է, որ հայրենիքի ծառայութեան մէջ բոլոր հայրենակիցներու մասնակցութիւնը ապահովելու բնոյթը ունի, եւ բնական է որ կիներն ալ իրենց ընդունակութեանց չափով պիտի մասնակցին, քանի որ այսօր ընկերային կեանքին մէջ այրերուն հաւասար դերը մը ունին: Այսպէս, օրինակ, զօրաշարժի միջոցին դատաւորներ եւ այս կարգի անհրաժեշտ պաշտօններու վրայ գտնուողներ զօրաշարժի միջոցին ճակատէն հեռու մնալու ստիպուած են, մինչդեռ ներկայիս կարելի է զանոնք փոխարինել կիներով: Ահա այս պարագան է որ նկատի կ'առնուի կիներու պաշտօնական հաստատութեանց, հիմնադրամներու եւ նման վայրերու մէջ այրերը փոխարինելու անհրաժեշտ

Այս լուրն է որ, կ'ըսէ Ճիւմհուրիէթ, սխալ տրուած է եւ թէ կիներու զինուորական ծառայութիւնը նկատի առնուելով պատրաստուած որ եւ է օրինագիծ չկայ դեռ:

** Ագշամի Էնկիւրիի Թղթակիցն ալ կը հաղորդէ թէ օրինագիծ մը պատրաստուած է, որուն համաձայն, արտասովոր պարագաներու տակ զինուորագրուած պաշտօնեաներուն գործերը հանձնուած կոչուածներն ու կիները պիտի կատարեն:

** Միւս կողմէ, Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը հետեւեալ տուրքագրով կը կատարէ այդ լուրին մասին.— Այդպիսի պաշտպանական գործավարութիւնը պատրաստած է օրինագիծ մը, որու համաձայն զօրաշարժի մը պարագային, 16—50 տարեկան կիները պիտի ծառայեն թիկունքի աշխատանքներու մէջ: Բոլոր գործավարութեանց կարծիքը պիտի առնուի այս մասին: Նիրքին գործավարութիւնը պատրաստելու վրայ է իր բարեփոխման առաջարկները: Բոլոր պատասխանները առնելէ յետոյ միայն վերջնական ձեւ պիտի տրուի օրինագիծը:

Միւս կողմէ, Ազգ. Պաշտպանութեան գործավար Զօր. Քեազըմ Էօզալփ յայտարարած է. «Կիներու զինուորագրութեան մասին պատրաստուած օրինագիծ մը չկայ»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՍՈՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (75)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Շատ քննադատուեցաւ այդ ժամանակը, թէեւ ոմանք հաւատացին անոր վաւերականութեան: Հանգուցեալ նախարարին երկու թղթերը յայտարարեցին որ հեղինակին պատմութիւնը անարգանք մըն էր իրենց եղբօրը յիշատակին: Ասոր վրայ կառավարութիւնը արգիլեց անոր ներկայացումը:

1926ին աւելի արտառոց պատմութիւն մը երեւցաւ կիրակնօրեայ թերթի մը սիւնակներուն մէջ. իբրեւ թէ լորտ Քիչներրի դիակը գտնուած էր Նորվեկիոյ ծովեզերքներուն վրայ եւ դագաղի մը մէջ զրուելով փոխադրուած էր Լոնտոն: Այս յիմարապատում լուրը անհագին իրարանցում բոնեց Անգլիոյ մէջ, բայց քարեխաարար երկար չտեւեց ան, որովհետեւ քանի մը օր վերջը իսկապար Լոնտոնի թերթերուն մէջ կը հրատարակէր հետեւեալ խոստովանութիւնը.

— «Լորտ Քիչներրի դիակը գտնուած ըլլալու պատմութիւնը եւ հետեւեալ ... բեցի. սուտ բան»:

Դրամ շահելու համար սուտ էր այդ անփառունակ քայլը՝ ինչպէս հաստատուեցաւ յետագային ծանօթանալով իրեն հետ:

Ժամանակ մը վերջը հանրածանօթ լրագրող մը հրապարակ հանեց աւելի տարօրինակ պատմութիւն մը նոյնպէս չինծու:

Որ եւ է խորհրդաւոր գաղտնիք չը կայ լորտ Քիչներրի մահուան պարագանեու ... Կառավարութեան պաշտօնական տեղեկագիր հրատարակած է այդ մասին. լորտ Ճէլլիքօ «Համփշայր» նկարագրած է մանրամասնօրէն իսկ մարաջախտ Լուտէնտորֆ բացարձակօրէն կը հերքէ այն տեսակէտը թէ Գերմանիա կ'ուզէր ամէն գնով մէջ տեղ մեր պատերազմական նախարարին կեանքին. կարծեմ ճշմարտութիւնն է որ կ'ըսէ ան:

Ոմանք կ'ամբաստանեն մեր զաղտնի Սպասարկութիւնը որովհետեւ Գերմանացիք չարաթներ առաջ լուր առած էին նախարարին կատարելիք ճամբորդութեան մասին. ուրիշներ յանցաւոր կը նկատեն բոլշեւիկները: Կարգ մը քննադատներ ալ կը պնդեն որ դժոխային մեքենան կցկտուր մը ... զետեղած էր թշնամի գործակալ մը

Իրողութիւնը այն է որ Գերմանացիք գիտէին թէ լորտ Քիչներ Ռուսիա պիտի երթար շուտով եւ հաւանաբար չէին ընծայած այն սուտ լուրին թէ նախարարը Տարանթօ մեկնած էր:

ԳԼՈՒԽ 11

ԻՆՉՊԷՍ ԶԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ցիշեցի արդէն որ պատերազմի յայտարարութեան օրն իսկ՝ 1914ի օգոստոս 4ին, մեր սպասարկութիւնը ձերբակալեց լոնտոնաբնակ գերմանացի լրտեսները՝ գրեթէ առանց բացառութեան: Արդար ըլլալու համար պէտք է խոստովանիլ որ անոնցմէ մէկը կրցաւ Թաքստոց մը գտնել այդ օրերուն: Բարեբախտաբար, սակայն կրցանք անոր ալ հետքը գտնել Թէեւ քիչ մը ուշ, 1915 փետրուար 15ին:

Անգլիոյ Թղթատարական վարչութիւնը կը գործակցէր մեզի եւ խիստ գրաքննութեան կ'ենթարկէր իր բովէն անցնող նամակները. այդ տեսակէտէն անգնահատելի էր նախարարութեան մատուցած ծառայութիւնը մեր գործին:

Անգամ մը մեզի յանձնուեցաւ շատ կարեւոր նամակ մը զոր Ճ. Ֆրասէր անունով մէկը կ'ուղարկէր Րոթէրտամ, «Տիէրքս եւ ընկերութիւն»: Ֆրասէրի հասցէն էր թիւ 12, Հայ Սթրիթ, Տէթֆըրտ որ Լոնտոնի ծանօթ արուարձաններէն մէկն է: Գաղտնի Սպասարկութիւնը արդէն կասկածներ ունէր այդ հասցէին մասին. արդարեւ անմիջական քննութիւն մը երեւան հանեց որ ան թշնամի լրտեսական կազմակերպութեան գրասենեակն էր Լոնտոնի մէջ. Թղթակցութիւնները կը կատարուէին Հոլանտայի ճամբով:

Ուրեմն սկսանք «տօպ արդուկէ» անցընել Տէթֆըրտ ուղարկուած նամակները որոնք երեւութապէս շատ անմեղ էին. արդուկը հրաշք կը գործէր իսկապէս. նամակները իրենց տեսանելի բովանդակութենէն զատ կը պարունակէին նաեւ՝ տող ընդ մէջ անտեսանելի թթուով, օրինակ նարինջի կամ լիմոնի ջուրով, գրի առնուած նախադասութիւններ որոնք երկաթին ջերմութեան տակ գոյն կը ստանային: Այդ ձեւով ստուգեցինք որ Ֆրասէր չափազանց կարեւոր ու ճշգրիտ տեղեկութիւններ կը հաղորդէր Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան՝ մեր զինուորական գործողութիւններուն մասին:

Այլ եւս տարակոյս չկար. փաստացուոր լրտես մը «գործի վրայ էր» Լոնտոնի մէջ: Հսկողութեան տակ առինք վերոյիշեալ հասցէն, թէեւ չաշուշտ կեցինք կանոնաւոր կերպով նամակները Հոլանտա փոխադրել միշտ՝ խնամքիրելով, բնականաբար, անծանօթ լրտեսին կողմէ տրուած վաւերական տեղեկութիւնները:

Այդ դէպքէն քանի մը օր վերջը, մեր սպասարկութիւնը ստացաւ Տէթֆըրտի նամակատուփը ձգուած եւ ցարձեալ «Տիէրքս եւ ընկ.» անունը կրող երկրորդ նամակ մը: Այս անգամ տաք արդուկը երեւան հանեց կարեւոր նորութիւն մը. նամակին մէջ անտեսանելի «մելանով» գրի առնուած էին թիւ մը, քաղաքի մը անունը եւ թիւ մը. այսպէս.

C. Նիւքասըլ 201

Հանելուկ. ի՞նչ կը նշանակէր այդ թիւը. հասցէ՞ մըն էր Նիւքասըլի մէջ. առաջին առթիւ չկրցանք լուծել զաղտնիքը: Ցետոյ, սակայն, օգնութեան կանչեցինք Տէթֆըրտի Թաղային ոստիկանութիւնը. երկար քննութիւններէ վերջը ստուգեցինք որ արուարձանին մէջ — շրջականերն ալ միասին առնելով — միայն Հայ Սթրիթն էր որ թիւեր մինչեւ 201ի կը բարձրանային: Ուրեմն գտած էինք լրտեսին հասցէն: Հացագործի մը խանութն էր. տէրը Փիթըր Հահն անուն յիշմանահպատակ մը, որ, անշուշտ, անմիջապէս ձերբակալուեցաւ: Իր տան մէջ գտնուեցան անտեսանելի մելանով Թղթակցելու համար անհրաժեշտ նկատուած բոլոր կազմածներն ու գործիքները: Շօշափելի փաստեր չկային սակայն որ լրտեսը ... մար, բացի այն իրողութենէն որ Նիւթապէս շատ փայլուն վիճակ մը ունէր ան, հակառակ որ պատերազմէն քանի մը ամիս առաջ սնանկացած եւ թշուառ կացութեան մատնուած էր:

Մեր քննութիւններուն ընթացքին ծանօթացանք աղջկան մը որ մեզի գաղտնաբար յայտնեց թէ Միւլըր անունով մը յաճախադէպ այցելութիւններ կուտար գերմանացի հացագործին:

(Տար.)

տակները: Գերմանական թերթերը կրակ կը ժայթքեն եւ կ'ըսեն թէ կարելի չէ դեռ երկար ատեն հանդուրժել Մոսկուայի ընթացքին:

**Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ արգելափակուած 19 Գերմանացիներէն զատ, խորհրդային կառավարութիւնը ձերբակալեց նաեւ 12 ռուսահպատակ Գերմանացիներ, Մոսկուայի, Լէնինկրատի, Քիեւի եւ Խարքովի մէջ, որոնք ամբաստանուած են թէ կապեր ունին գերման լրտեսական կազմակերպութեան մը հետ: Այդ ամբաստանութիւնները վտանգի տակ կը դնեն ձերբակալուածներուն կեանքը, որովհետեւ խորհրդային պատժական օրէնսգիրքին համաձայն՝ դնդակահարութեան կը դատապարտուին բոլոր անոնք, որ կը դաւադրեն երկրին դէմ. Թէեւ պէտք է արձանագրել, որ 1933ին ալ ձերբակալուեցան մէկ քանի անգլիացի ճարտարագէտներ, որոնց մէկն լրտեսութեամբ ամբաստանուելով եւ դատապարտուելով հանդերձ՝ վտարուեցաւ երկրէն, փոխանակ կրելու իր պատիժը:

Թէ ինչ ծանր ճակատագիր մը կը սպառնայ ձերբակալուած Գերմանացիներուն, յայտնի չէ: Մոսկուայի գերման դեսպանը հրահանգ ստացած է բացատրութիւն պահանջելու ռուս արտաքին նախարարութենէն:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ապստամբները անցան գետը

Կիրակի օդանաւային բուռն ռմբակոծութեան մը ենթարկուեցաւ Մատրիտ: Սպաննուածներուն թիւը կը հասնի 53ի, իսկ վիրաւորներուն թիւը 200ի: Մայրաքաղաքի բնակչութիւնը պահ մը խուճապի մատնուեցաւ: Օգտուելով այս շփոթութենէն, զնդ. Մոնասթէրիօ խիզախ գրոհով մը անցաւ Մանզանարէս գետը Թոլետոյի կամուրջին վերի մասէն: Նոյն պահուն զնդ. Քասթէժոն յառաջ մղեց իր զօրասիւնը զնդ. Մոնասթէրիոյի ձախէն, եւ այսպէս ապստամբները մտան մայրաքաղաքին սիրտը: «Թայմզ»ի ստացած հեռագրին համաձայն, ապստամբները անմիջապէս սկսած են ամրաքաղաքներ գրաւուած թաղերը: Զնդ. Քասթէժոնի զօրասիւնը կրցած է պաշարել 2000 կառավարական զինուորներ, որոնք կը պաշտպանէին Քազա տէլ Քամփոն: Հակառակ պաշարեալներուն զօրաւոր գրոհին, կարելի չէ եղած խորտակել պաշարման շղթան:

Կիրակի գիշեր հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ ապստամբները Մանզանարէս գետը անցան ուրիշ քանի մը կէտերէ եւս:

Մանզանարէս գետին գրաւումով, զինուորական կացութիւնը կը փոխուի բոլորովին: Ապստամբները, թէեւ պահ մը յուսահատած, նոր օգնական ուժ ստանալէ վերջ անգամ մը եւս փորձեցին իրենց բախտը, եւ յաջողեցան անցնիլ գետը: Այս յաջողութիւնը չի նշանակեր սակայն թէ ինկած է մայրաքաղաքը, — արիւնհեղութիւնը նոր է որ կը սկսի: Ապստամբ ուժերը, յառաջանալու համար դէպի մայրաքաղաքին սիրտը, ստիպուած են տուն առ տուն գրաւել Մատրիտը:

Ըստ ամենայնի, այժմ ծանր խուճապի մը մատնուած է բնակչութիւնը, ինչ որ կրնայ ճակատագրական դառնալ: Ատոր համար է որ Մատրիտի պաշտպանութեան վարիչը, Զօր. Միախա, ձայնասփիւռով հետեւեալ կոչն ըրաւ բնակչութեան.

— «Մատրիտցինե՛ր, թէեւ վճռած էի ձայնասփիւռ չգործածել երբեք, բայց ստիպուած այսօր ձեզի պիտի խօսիմ ձայնասփիւռով, արտայայտելու համար իմ հիացումս Մատրիտը պաշտպանելու ձեր կամքին եւ քաջութեան մասին: Մատրիտի առջեւ կանգնած են թշնամի բանակին լաւագոյն վարիչները, Զօր. Վարելա, զնդապետ Եակուէ, գեր-զնդապետներ Քասթէժոն, Պարրոն, Մոնասթէրիօ: Թշնամին Մատրիտի առջեւ համախմբած է կատարելապէս վարժ եւ սպառազէն բանակ մը, սակայն վստահ եմ որ դուք պիտի յաղթէք, ինչպէս ձեր նախահայրերը յաղթեցին Նափոլէոնի լաւագոյն բանակին: Մատրիտցինե՛ր, կռուեցէք երիկ-մարդու նման եւ յաղթանակը ձերն է»:

Մէկ ժամ վերջ առողջապահութեան նախարարուհին ձայնասփիւռով կը հրահրէր ամբոխներուն կորովը:

Կէս գիշերին, եռեւփոխան Տիկին Մարկարիթա Նելքէն ձայնասփիւռով ճառի մը մէջ երդում կ'ընէր եւ կ'ըսէր թէ շրջած է բոլոր խրամները եւ տեսած է որ զինուորները կրկուրին աքանչելի կորովով մը, ու կ'աւելցնէր.

— Ընկերվարականի պատւոյ խօսք, որ Մատրիտ գրաւուած չէ եւ պիտի չգրաւուի երբեք:

Ինչպէս այս ճառերն ալ կը հաստատեն, մայրաքաղաքին մէջ շրջան կ'ընեն խուճապահար լուրեր: Թշնամիին յառաջխաղացումէն, օդանաւերու յարձակումէն զատ, այդ խուճապին կը նպաստեն նաեւ կարգ մը զինուորական պարտութիւններ մայրաքաղաքին զանազան թաղերուն մէջ: Արդարեւ խրամատի կռիւէն վերջ կը սկսի պատնէշի կռիւը: «Պատերազմը չեն շահիր միայն խրամատի կռիւով, այլ եւ պատնէշներու ետեւէ»: Եւ սկսած են քարեբով պատնէշներ շինել, պատնէշներու ետին դիմադրելու համար Զօր. Ֆրանքոյի բանակը:

Թորէզի նոր ճառը

Թորէզ, կիրակի, Փա-տը-Քալէի նահանգը գացած էր ճառ մը խօսելու: Ընկերվարականները չուզեցին սրահ տալ իրեն՝ խօսելու համար: Թորէզ խօսեցաւ նաւակի խանութի մը մէջէն, բացօթեայ հաւաքուած բազմութեան մը առջեւ: Հակառակորդները լոյս անգամ չտուին:

Թորէզ ըսաւ թէ Միւթիւալիթէի սրահին մէջ արտասանած իր ճառը պէտք չէ դժգոհութիւն պատճառէ ընկերվարականներուն: «Մենք, համայնավարներս, կ'ուզենք հիմնել արտադրութեան նոր գրութիւն մը եւ յոյսն ունինք թէ մեր երկրին մէջ պիտի հաստատենք խորհրդային Ֆրանսական Հանրապետութիւն մը: Արդի կառավարութիւնը շատ բան ըրաւ, բայց բաւական չէ»:

Ետոյ խօսելով Սպանիոյ դէպքերուն մասին, աւելցուց թէ Հանրապետական ուժերը օգնութիւն ստացած ըլլալով արտասահմանէն, պարտութեան պիտի մատնեն Զօր. Ֆրանքօն: Եւ թելադրեց ուժ տալ Սպանիոյ, ինչպէս իր երկու անկողինները վամատր գացած են, վստահ է որ ուրիշ Ֆրանսացի բանուորներ պիտի հետեւին անոնց:

Լէոն Պլում կը խօսի խաղաղութեան մասին

Սուասոնի մէջ, Լէոն Պլում ճառ մը խօսեցաւ կիրակի օր եւ փառաբանեց Ժան-Ժոռէսի յիշատակը, ոգեկոչելով միաժամանակ անոր զուակը որ ինկաւ պատերազմի դաշտին վրայ:

Լէոն Պլում իր անձնական յիշատակներով եկաւ վկայելու որ Ժան-Ժոռէս տոգորուած էր միայն ու միայն խաղաղութեան գաղափարով եւ դէմ էր բոլոր պատերազմներուն: Ժող. Ճակատը կամ պրոլետարներու մեր կառավարութիւնը եւս, ըսաւ Լէոն Պլում, դէմ է պատերազմին: Սակայն պրոլետարները գիտեն պաշտպանել իրենց երկիրը, եթէ ենթարկուին յարձակումի: Թող չըսեն թէ պրոլետարը չի կռուիր հայրենիքի պաշտպանութեան համար, պրոլետարը չի կռուիր՝ երբ հայրենիք չունի, բայց պատրաստ են ստեղծել հայրենիք մը իրենց համար եւ զայն պաշտպանել՝ երբ կ'ենթարկուի յարձակման: Պրոլետարները, դարձեալ, ինչպէս կ'ուզեն իրենց ձեռքն առնել երկրին տնտեսական եւ քաղաքական ղեկը, կ'ուզեն նաեւ ստանձնել երկրին պաշտպանութեան հոգը:

Ժող. Ճակատի կառավարութիւնը ուրիշ մտածում չունի. — Դէմ է պատերազմի, բայց պիտի պաշտպանէ իր երկիրը, եթէ հարկ ըլլայ, այս էր նաեւ Ժոռէսի մտածումը: Եւ ինչպէս կ'ըսէր Վանտէրվէլտ, երբ պատերազմը կը նահանջէ եւ խաղաղութիւնը յաղթանակ մը կը տանի, Ժոռէսն է դարձեալ որ յաղթութիւն կ'առնէ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՅ ՄԸ, Յովհաննէս Ղամպուրեան, Իրանի հպատակներէն, ձերբակալուեցաւ ուրիշ բազմաթիւ օտարականներու հետ, որոնք կը պատրաստէին Փարիզեան մեծ վաճառատուներէն ապրանք թռցնելու գործունէութեամբ»:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ զօրաւոր ցնցումներ զգալի եղան Փորթուգալի մէջ: Այէնթէժոյի բնակչութիւնը գիշերը անցուց բաց դաշտին մէջ, վախնալով նոր շարժէ մը:

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ շաբաթական վերջին վիճակագրութեան համաձայն, անցեալ շաբաթ գործազուրկներու թիւին վրայ աւելցած են 371 հոգի:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ շոգենաւ մը, Մատրիտի ջուրերուն մէջ, յարձակումի ենթարկուեցաւ ապստամբ գրահաւորի մը կողմէ, որ զայն յետոյ առաջնորդեց Ջէուդթայի նաւահանգիստը:

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը, Պալտուին, ինքնաշարժի ծանր արկած մը ունեցաւ:

ԳԵՂՈՒՀԻ մը, Սթրազպուրկ-Վէնթիմիլ գծին վրայ, շոգեկառքի Բ. կարգի իր խցիկին մէջ, սպաննուած գտնուեցաւ կիրակի գիշեր: Ոճիրը կը վերագրուի սիրային վրէժխնդրութեան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկ. Միրաքէլ Սեւակ, Տէր եւ Տիկ. Եղիազար եւ պարագաները շնորհակալութիւն կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ հեռաձայնով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց աղջկան եւ քրոջ-աղջկան փոքրիկ ԱՆԱՀԻՏ ՍԵՒԱԿի մահուան առթիւ.

×

Տր. Կ. Խաչի Ճավիլի մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ վարչութեանս անդամուհի Տիկ. Դէաթրիս Ճավուշեանի եւ իր ամուսնոյն, իրենց ամուսնութեան առթիւ նուիրած 50 ֆր.ին համար:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Յ. Հ. Կ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Հայկանուշ Արզարեանին եւ պարագաներուն իրենց սիրելի ամուսնոյն ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՐԶԱՐԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Նմանապէս ցաւակցութիւն կը յայտնէ ընկերուհի Տէր եւ Տիկին Ցաւկոր եւ Հայոց Այսրենեաններուն իրենց փոքրիկին՝ վաղամեռիկ Սուսանի մահուան առթիւ, եւ փոխան ծաղկեպսակի նպաստ կը յատկացնէ երկու շքանշանքներու:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՋՆԵՐՈՒ Միութեան ընդհ. ժողովը 19 Նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7 րիւ Գէրնարտէն, Փարիզ Օրակարգ՝ Յուցահանդէս պացահանդէսի մասին կարգադրութիւններ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն.

ՀԱՄԱՏԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 նոյեմբեր 21ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը:

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները: Ժողովի օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին՝ 10, րիւ Պուֆիէ, Վալանս (Տրոմ):

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ Է

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» ՕՐԱՑՈՅՑ, Ը. ՏԱՐԻ 1937

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Ա.— Հայոց քննական պատմութիւնը սկսած այս տարի ալ ամփոփած ենք Ազատագրական Պատմութիւնը՝ 15րդ դարէն մինչեւ 1918 Մայիս 28:

Բ.— Ամփոփ նկարագրութիւն Ազատագրական պատմական դէմքերու:

Գ.— Ամսական տնտեսութիւններ «Հայրենիքը» ամսագիրէն եւ գրական ատացուածներ:

Դ.— 53 շաբաթական թերթիկները կը տպագրուին երկու գոյնով.

Ե.— Թերթիկներուն մէջ զետեղուած նկարներն են.— Խրիմեան Հայրիկ, Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Րաֆֆի, Գամառ-Քաթիպա, Գրիգոր Արծրունի, Միքայէլ Նալբանդեան, Գրիգոր Ագաթօն, Նիկողոս Պալեան, Ն. Ալպօյաճեան, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Արամ Մանուկեան:

Զ.— Կրօնական տօներու լիակատար յիշատակութիւն:

Է.— Կողքին ճակատը «Վերելք» նկար Հ. Ալխանեանի, Հ. Յ. Դ. Զինանշանով, եզերուած հայկական գոյն եռագոյն զրօշով:

Ը.— Թերթիկներուն տակ նկարները.— Անդրանիկի, Դ. Զաւարեանի եւ Աղբիւր Սերոբի:

Թ.— Կողքին աջ եւ ձախ կողմերու նկարները.— Ալտոյի, Մկ. Գրիգորեանի, Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանի, Ղարաբաղցի Խէչօի, Գր. Գիլեանի եւ Քաբաղցի Նիկոլի:

«ԳՈՅԱՄԱՐՏ» Օրացոյցը ազգային գեղեցիկ հրատարակութիւն մըն է՝ ամէնէն շատ փնտռուածը եւ տարածուածը: Օրացոյցը այս տարի լոյս տեսած է Մարսէյլ, Ե. Արմէն եւ ընկ. տպագրութեամբ, ինչ որ գեղարուեստական նոր ու մասնաւոր հմայք մը կ'ներշնչխաւորէ անոր:

ԳԻՆ.— Փարիզ եւ գաւառներ 3 ֆր., Սուրիա եւ Պալքաններ 5, Ամերիկա 6 ֆրանք: Թղթատարի ծախքը մեր վրայ:

Դիմել ինեւեւ հասցէին.— M. G. DJARAYAN, 5 rue de l'Eclipse Marseille:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԹԻՒԸ

ՅԱՌԱՋ — ԲՈՑ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Գ. ՏԱՐԻ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Քիթին մէջ միս ունի... (Յօդ. Շ. Ալեմղեան). Սալաք կամ տարուկ (Յօդ., վանուշ).— Շաքարախտին մասանկունութիւնը (Յօդ. Գ. Ցերոբեան).— Որ միսերը անդարար են (Փրոֆ. Ա. Գալէրեան).— Ինչո՞ւ հիւծախտաւոր կ'ըլլանք (Յօդ. Գ. Քօյոյեան).— Ինչպէս պատրաստել ծծմինները կամ լափեր (Կ. Յ. Բասմաջեան).— Հոգեբժշկութեան մէջ (Յօդ. Աշճեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Առողջապահական գիտելիքներ:

Բաժանորդագրութեան պայմանները.—

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 ֆրանք, արտասահման 25 ֆրանք: Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Damesme, Paris.

ՀԱՍՑԷԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Դերձակ Արշաւիր Բաբոեանի տեղափոխուած է՝ 4 rue Faubourg Poissonnière, Paris (10):

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameame, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 18 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3272 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՍՈՒՐԻԱ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆ

Ծանրակշիռ լուրեր կը հասնին Լիբանանէն:

Կիրակի օր Բամազանի առթիւ Պէյրութի մզկիթին մէջ բուռն քարոզներ խօսուած են Ֆրանքօ-լիբանանեան նոր դաշնագրին դէմ, որմէ վերջ խլամ ցուցարարներ յարձակած են քրիստոնեայ թաղերուն վրայ եւ սկսած կողոպտել խանութները: Քրիստոնեաներն ալ իրենց կարգին հակայարձակումի ձեռնարկելով իսլամական թաղամասին մէջ թալլած են կարգ մը հիմնարկութիւններ: Ցուցարարները կրակած են նաեւ ոստիկանութեան վրայ, որ կ'ուզէր կարգը վերահաստատել: Երկուստեք սպաննուածներ եւ վիրաւորներ կան: Բոլոր խանութները փակուած են եւ ամէն կողմ պահակներ կը շրջին:

Լիբանանի ուրիշ կարեւոր մէկ քաղաքին՝ Սուրիական Տրիպոլսոյ մէջ ալ ցոյցեր կատարուեցան շարաթներ առաջ: Խանութները փակուեցան եւ ընդհարումներ տեղի ունեցան: Պատճա՞ռ: Տրիպոլիս քաղաքին ու նաւահանգիստին բնակիչները մեծամասնութեամբ իսլամ են եւ կը պահանջեն միանալ Սուրիոյ: Մինչ ներքնամասի, մանաւանդ լեռնային շրջանի (Զղորթա, Պէշարէ եւն.) քրիստոնեայ բնակիչները կը պահանջեն պայմանաւոր պատկանիլ Լիբանանի: Առանց վերջերս 12000 հոգինոց բազմութեամբ մը արմրկալի ցոյցեր կատարեցին՝ բողոքելով Տրիպոլիսը Սուրիոյ կցելու խլամական ծրագրին դէմ: Արդի՞ւնքը. քանի մը սպաննուածներ եւ վիրաւորներ: Ֆրանսական հրասայլերն ու զնդացիրները օգնութեան հասան՝ պահպանելու համար կարգը, որ, ինչպէս կը հասկցուի, չէ վերահաստատուած տակաւին:

Կը սեւնուի արեւն որ ջղագրգիռ վիճակ մը կը տիրէ Ֆրանսական հոգատարութեան ենթակայ երկիրներուն մէջ, որոնք երեք տարի վերջ միայն անկախ պետութիւններ պիտի դառնան:

Սուրիոյ անկախութեան դաշնագիրը կնքուեցաւ Փարիզի մէջ սեպտեմբեր 9ին: Սուրիական պատուիրակութիւնը՝ որ Փարիզ եկած էր ապրիլ սիրլեները՝ Ֆրանսայի երեսփոխանական ընտրութեանց եւ ներքին քաղաքական խնդիրներու պատճառաւ երկար ատեն մնաց հոս եւ այդ ժամանակ ունեցաւ մանրամասնօրէն քննելու բոլոր կէտերը կնքուած դաշնագրին, որուն պատճէնը հրատարակուեցաւ «Յառաջ»ի մէջ: Սուրիական նոր խորհրդարանն է որ պիտի վաւերացնէ այս դաշնագիրը դեկտեմբերի սկիզբը, երբ վերջանան երեսփոխանական ընտրութիւնները:

Դաշնագրին կնքումը մեծ խանդավառութիւն առաջ բերաւ ոչ միայն Սուրիոյ, այլեւ ամբողջ արաբական աշխարհին մէջ: Պատուիրակները Փարիզէն վերադարձին՝ խանդավառ ցոյցերու առարկայ դարձան Հալէպէն մինչեւ Դամասկոս: Իսկ էմիր Շէքիպ Արսլանի եւ Իհսան Ճապրիի պէս թունդ ազգայնականներ՝ որոնք տարիներէ ի վեր Եւրոպայի մէջ նստած կը պայքարէին հոգատարութեան դէմ՝ բացարձակ անկախութիւն պահանջելով, փութացին իրենց գոհունակութիւնը յայտնել դաշնագրի կնքումին առթիւ, աւելցնելով որ այսուհետեւ Սուրիան վստահելի եւ անկեղծ դաշնակից մը պիտի ըլլայ Ֆրանսայի համար:

Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրէն անմիջապէս վերջ, այս անգամ Պէյրութի մէջ սկսան Լիբանանեան դաշնագրի բանակցութիւնները, Լիբանանի եւ Ֆրանսայի պատուիրակներուն միջեւ: Խորհրդակցութիւնները երկար չտեւեցին եւ նոյեմբեր 13ին ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագիրը Հանրապետութեան նախագահ էմիլ Էտտէի եւ Ֆրանսական մարզպան կոմս տը Մարթէլի միջեւ:

Երկու դաշնագիրներն ալ գրեթէ յար եւ նման են: Թէ՛ Սուրիա եւ թէ Լիբանան վերջնապէս անկախ պիտի դառնան երեք տարիէն, երբ անոնք ընդունուին Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ: Թէ՛ Սուրիոյ եւ թէ Լիբանանի մէջ Ֆրանսական զինուորական ուժեր պիտի մնան՝ ապահովութեան հսկելու համար, ճիշդ ինչպէս Անգլիացիները զինուորական եւ օդանաւային կայաններ կը պահեն Իրաքի մէջ: Երկու երկիրներուն մէջ ալ քրիստոնեայ եւ ոչ արաբ փոքրամասնութեանց իրաւունքները պիտի պաշտպանուին:

Այս բոլորը լաւ: Սակայն երկու կարեւո՛ր ազդակներ կան, որ խաղաղութիւնը վրդովելու պատճառ կը դառնան Սուրիոյ, մանաւանդ Լիբանանի մէջ: Առաջինը կրօնական մոլեռանդութիւնն է, որ չարունակ կ'արծարծուի եւ վառ կը պահուի՝ ծառայելով արուչ տարրերու շահերուն: Երկրորդը՝ համարպտական ծրագրումն է, որ կ'ընդվզի արաբախօս երկիրներու բաժանումին դէմ եւ կ'ուզէ զանոնք միացած տեսնել՝ նոյն վարչութեան տակ: «Մեծ Լիբանան»ի կազմութեան դէմ առաջ եկած շարժումը ասոր մէկ ապացոյցն է: Տրիպոլիսը Լիբանանէն զատել եւ Սուրիոյ կցել՝ ազգայնական գործ է անոնց համար:

Սուրիա եւ Լիբանան աշխարհագրականօրէն մէկ միաւոր կը կազմեն, Պէյրութը գլխաւոր նաւահանգիստն է սուրիական ցամաքամասին: Աշխարհագրական-տնտեսական շահերու տեսակէտէն այս բաժանումը վնասակար կը նկատուի Սուրիոյ համար: Ֆրանսական հոգատարութեան տակ՝ Սուրիա եւ Լիբանան թէեւ տեղական ինքնավարութիւն կը վայելեն, սակայն տնտեսական, մաքսային երթեւեկի, անցագրային եւայլ խնդիրներու մէջ՝ ամբողջութիւն մը կը նկատուին:

Սուրիոյ եւ Լիբանանի բնակիչները նոյն լեզուն կը խօսին, բայց քաղաքական տեսակէտով տարբեր ըմբռնումներ ունին: Սուրիացին աւելի ազգայնական է եւ անկախութեան կողմնակից, մինչ Լիբանանցին կը նախընտրէ հոգատար մը ունենալ իր գլխուն վերեւ: Սուրիան ունի շուրջ երեք միլիոն բնակիչ, իսկ Լիբանանը՝ 850.000: Սուրիոյ մէջ ջախջախիչ մեծամասնութիւն կը կազմեն Իսլամները, մինչ Լիբանան ունենալով հանդերձ ստուար իսլամ բնակչութիւն մը՝ ցարդ նկատուած է քրիստոնէական ազդեցութեան ենթակայ երկիր, ... սակայն՝ Խաչակիրներէն ի վեր:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐԻՒՆՀԵՂՈՒԹԻՒՆ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

Հավաս հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ թէ աւջի օր, կիրակի, ծանր խռովութիւններ պատահեցան Պէյրութի մէջ: Բամազանի տօնին առթիւ, Պասթա մզկիթին մէջ կատաղի ճառեր արտասանուեցան՝ քննադատելով Լիբանանի կնքած դաշնագիրը Ֆրանսայի հետ: Ճառախօսները պաշտպանեցին Սուրիան եւ Լիբանանը միացնելու տեսակէտը: Իրիկուան դէմ ամբոխ մը կազմուեցաւ եւ քալեց դէպի քրիստոնէական թաղերը: Սկսաւ թալանը: Ոստիկանութիւնը միջամտեց, սակայն չկրցաւ զսպել ամբոխը: Զօրքը վրայ հասաւ եւ վերահաստատեց խաղաղութիւնը:

Իբրեւ պատասխան իսլամներու ցոյցին, քիչ յետոյ համախմբուեցան քրիստոնեաները, որոնք իրենց կարգին յարձակեցան իսլամական թաղերուն վրայ: Ոստիկանութիւնը եւ զօրքը միջամտեց դարձեալ եւ վերջ դրաւ խռովութեանց:

Բոլոր այս խռովութեանց ընթացքին զէնք գործածուած ըլլալով՝ 3 հոգի սպաննուեցան ցուցարարներէն: Կան նաեւ 28 վիրաւորներ: Անկէ զատ ցուցարարները խորտակեցին եւ այրեցին բազմաթիւ հանրակառքեր եւ մօտ [illegible]

Մարզպանութեան կողմէ մամուլին տրուեցաւ յայտարարութիւն մը, որ դատապարտելով այս ցոյցերը կ'աւելցնէ թէ խիստ պատիժներու պիտի դատապարտուին բոլոր անոնք որ կը խանգարեն քաղաքին հանդարտութիւնը:

Քաղաքին խանութները գոց կը մնան եւ փողոցներուն մէջ տակաւին կը շրջին ոստիկանական ջոկատներ

Ֆրանսական վառօդարան մը օդը ելաւ

Երկուշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 5ի մօտերը օդը ելաւ պետական վառօդարան մը, որ կը գտնուի Մարսէյլէն դէպի հիւսիս, Սէն - Շամայի մէջ, պզտիկ գիւղի մը մօտ:

Ժամը 4.45 կ'անցնէր, երբ վառօդարանին տնօրէնութիւնը կը տեսնէ որ ծուխ կը բարձրանայ թիւ 104 շէնքին վրայէն: Անմիջապէս ահազանգի նշան կը տրուի եւ նախազգուշական ամէն միջոց ձեռք կ'առնուի: Տնօրէնը եւ ճարտարագէտը, խումբ մը պաշտօնեաներով եւ գործաւորներով, մօտաւորապէս 200 հոգի, կ'երթան թիւ 104 շէնքին մօտ, մարելու համար կրակը: Հրշէջ զօրքը եւս գործի կը լծուի: Ցնցիչ սարսափելի պայթիւն մը եւ ամբողջ վառօդարանը օդը կ'ելլէ: Պայթիւնը այնքան սաստիկ էր, որ կը լսուի մինչեւ 30 քիլոմեթր հեռուէն: 12 քիլոմեթր շառաւիղի մը վրայ, ցնցումէն ջարդուփշուր կ'ըլլան բնակարաններու ապակիները: Սէն - Շամա գիւղէն կը վազեն օգնութեան: Պայթումին հետեւանքով ելեկտրական գիծերն ալ կտրուած էին եւ խաւարը կը տիրէր ամէն կողմ: Լուսարձակներու օգնութեամբ կ'աշխատին վիրաւորները փոխադրել հիւանդանոց: Մետաղեայ գերաններու եւ խորտակուած երկաթեղէններու մէջէն, թանձր ու մածուցիկ ցեխին մէջէն, որ շաղուուած էր քիմիական թթուով եւ ջուրով, բանուորները կը յաջողին դուրս հանել մեռելները. Հերոսական աշխատանք մը կը կատարուի բացը մնացած ելեկտրական թելերու ցանցի մը մէջ, ամէն վայրկեան ելեկտրահար ըլլալու վախով: Շրջակայքէն, Միրամայէն, Մարինեանէն, Էքսէն, ու Մարսէյլէն հետզհետէ կը հասնին օգնութեան ուժեր:

Մեռեալները, 40 հոգի, որոնց մէջ է վառօդարանին տնօրէնը եւ ճարտարագէտը, փոխադրուեցան Սէն - Շամա գիւղը, իսկ վիրաւորները, մօտաւորապէս 150 հոգի, փոխադրուեցան Էքսի հիւանդանոցը: Վիրաւորներ կան, որոնց դէմքը անճանաչելի դարձած է:

Սէն - Շամայի մէջ ուրիշ անգամ ալ պատահած են այսպիսի աղէտներ, բայց այս անգամուանը աւելի ծանր է:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ցամաքային յարձակումը կը շարունակուի

Ապստամբները կը շարունակեն իրենց յարձակողականը՝ Մադրիտի արեւմուտքէն թափանցելու համար ներքին թաղերը: Կռուին ընթացքին մասին հակասական են լուրերը: Համաձայն ապստամբ բանակին հրամանատարութեան զեկոյցին, կիրակի կէսօրէ վերջ զնդ. Եակուէի հրամանին տակ երեք զօրասիւն անցաւ Մանզանարէս գետը Ֆրանսական կամուրջէն եւ դրաւեց հոգածական վարժարանը ուսանողական թաղին մէջ: Երկուշաբթի յարձակումը շարունակուեցաւ օժանդակութեամբ հրետանիին եւ 30 օդանաւերու կրակին. Երկուշաբթի երեկոյ ապստամբները գրաւած էին արդէն մայրաքաղաքին արեւմտեան պարտէզը ու կը մօտենային տխմար բանտին: Հրետանիին ամբակոծումեան չդիմանալով՝ հանրապետականները պարպած են նաեւ Մոնթանա զօրանոցը, որ կը գտնուի հիւսիսային կայարանին մօտ:

Միւս կողմէ, հանրապետական ուժերու հրամանատարութեան զեկոյցը կը հաղորդէ.— «Կիրակի կէսօրէ վերջ ապստամբները, 19 հրասայլերու պաշտպանութեան տակ, յարձակում գործեցին Ֆրանսական կամուրջին վրայ՝ անցնելու համար Մանզանարէս գետը: Կռիւը տեւեց 4 ժամ եւ շատ արիւնահեղ եղաւ: Հանրապետական ուժերը օդը հանեցին կամուրջը: Ապստամբները ստիպուեցան նահանջել՝ կռուին վայրը ձգելով 3 խորտակուած հրասայլեր: Թշնամին չկրցաւ անցնիլ Մանզանարէս գետը»: Երկուշաբթի ապստամբ օդանաւերը երկու անգամ ռմբակոծեցին մայրաքաղաքը՝ 28 թոն պայթուցիկով, մինչ 320 թնդանօթներ կրակ կը տեղային մայրաքաղաքին վրայ. գիշերուան

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՆԱՐԴԱՆ Դ. ԷՋ)

Սուրիա եւ Լիբանան ներկայիս կը գտնուին իրենց պատմութեան խիստ նշանակալից մէկ անկիւնադարձին վրայ: Երկար տարիներ Թրքական լուծին տակ հեծելէ վերջ, Զինադադարին բախտը ունեցան ազատագրուելու եւ քսան տարուան նախապատրաստական շրջանէ մը վերջ՝ վերին հոգատարի մը հսկողութեան տակ՝ այժմ կը քալեն դէպի բացարձակ անկախութիւն:

Ներկայ ցնցումները ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ փոխանցման շըրջանի յատուկ երեւոյթներ, որոնց վստահ ենք թէ պիտի յաղթեն Սուրիոյ եւ Լիբանանի ճակատագիրը իրենց ձեռքն ունեցող իմաստուն վարիչները:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՊՏՈՅՏ ՄԸ ԸՆԿԵՐ Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մեր խմբագիրը Մարսէյլի մէջ երեք անգամ այցելած ըլլալով ընկեր Ահարոնեանի, հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

3 Նոյեմբեր.— Ներս կը մտնենք Բժ. Սիմոնիճարեանի հետ, որ կենծալի հարուածէն ի վեր նախախնամական դեր մը կը կատարէ, եղբայրական գուրգուրանքով եւ ջերմ անձնուիրութեամբ: Ահարոնեան նոր արթնցած է իրիկուան մրափէն եւ պատշգամին կռթնած՝ ննջարանէն կ'անցնի բակը, յետոյ հիւրասենեակը: Ֆիզիքապէս շատ լաւ է, կազդուրուած՝ շնորհիւ ամրան օդափոխութեան: Բժիշկը պահ մը ձեռքէն կ'առնէ գաւազանը եւ Ահարոնեան կը փորձէ քալել ինչպէս մանուկ մը: Ժպիտ մը կը շողար դէմքին վրայ, երբ տեսաւ մեզ: «Ճանչցա՞ր», կը հարցնէր Տիկին Ահարոնեան:

— Այո՛, այո՛... Շա...ւարշ... Սիմոնիճարեան...

— Ի՞նչպէս էք, լա՞ւ էք:

— Լաւ, լաւ... Այո, այո:

Տիկին Ահարոնեան կ'ուզէր տեղեկութիւններ առնել Հայաստանի մասին: Եւ ահա հիւանդն ալ սկսաւ հետաքրքրուիլ եւ արտասանեց նախադասութիւն մը որ ամէնէն երկարն էր, ինծի համար.

— Չէք կարող երեւակայել...

Իր շարժուձեւերն ալ կը մատնէին անհուն կարօտ մը:

— Կ'ուզէ՞ք երթալ: —— «Այո, այո... Հա - յաստան...»:

Յետոյ, յանկարծ մեր մտնաւոր խօսակցութիւնը.

— Ի՞նչ պիտի լինի

Զուեցինք աւելի յոգնեցնել այդ օրը, մանաւանդ որ յոգնած էր:

Բժիշկը թելադրեց պտոյտ մը կատարել միասին, մինչեւ Նիկոլեան, եթէ օդը գեղեցիկ ըլլայ

— Այո, այո...

Այդ պտոյտը տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 10ին: Բժիշկը եւ Տիկին Ահարոնեան ինքնաշարժով եկան քաղաք: Հիւանդը հանգիստ տեղաւորուած էր կառքին մէջ: Եւ կառքը սուրաց դէպի Փրատօ: Նոյն զուարթ եւ առողջ տրամադրութիւնը՝ այդ օրն ալ:

— Ի՞նչպէս էք:

— Լաւ, շատ լաւ:

— Կը սիրէ՞ք աշունը, դեղնած տերեւները, տերեւաթափը...

— Այո, այո, գեղեցիկ

Կառքը կ'անցնէր Բաօթէլանի յուշարձանին առջեւէն:

— Ո՞ւր է, ի՞նչ է...

Փրատոյի եկեղեցին ենք արդէն: Բժիշկը եւ Տիկին Ահարոնեան փափկութեամբ դուրս կը հանեն տարաբախտ գրագէտը, իսկ ես կ'երթամ լուր տալու Գարեգին եպիսկ.-ի, որ կը փութայ քահանայի մը հետ:

Ահարոնեան կառքէն իջած, կը քալէ դէպի եկեղեցի: Բակին մէջ լուսանկար մը քաշուեցաւ, յետոյ մտանք եկեղեցի, կողմնակի դուռէ մը, որպէսզի շատ չյոգնի մայր դրան սանդուղներէն:

Տաճարին մէջ, ցոյց կուտային պատկերները.— Վարդանանց, դրուագ մը՝ տարագրութենէն եւն.:

Ահարոնեան.— Վարդանանց, ո՞ւր է...

Խորանին առջեւ, բառ մը թռաւ բերնէն.— «... Զուլին քոյ»:

— Այո, այո, մրմնջեց գրագէտը եւ համբուրեց Աւետարանը:

Մկրտութեան աւազանէն անցնելով, մտանք առաջնորդին սենեակը, ուր Ահարոնեան նստաւ աթոռին վրայ: Պատին վրայ կախուած էր Հայաստանի քարտէսը: Ահարոնեան ուզեց բան մը հասկցնել: Ցոյց տուինք Սեւանայ լիճը, կապոյտ ներկուած: Զգոհացաւ եւ սկսաւ յուզուիլ, գաւազանով ցուցնել:

— Թրքահայաստա՞նը, հարցուցինք:

Ահարոնեան առանց պատասխանելու ոտքի ելաւ մեծ դժուարութեամբ, մօտեցաւ քարտէսին, եւ մատով ցուցուց Վանայ լիճը, նոյնպէս կապոյտ ներկուած: Ու ձեռքը երկարեց դէպի Սեւանայ ծովը:

— Ի՞նչ պիտի լինի... ի՞նչ...

— Պիտի միանան, պի՛տի միանան, հանգիստ եղիր:

Բոլորս ալ յուզուած էինք եւ կարելի չէր աւելի երկարել: Կառքը մինչեւ սենեակին առջեւ բերուած ըլլալով, տեղաւորեցինք եւ սկսանք հեռանալ կամաց - կամաց: Դեռ բակէն դուրս չելած, Ահարոնեան փորձեց նորէն տեսնել եկեղեցին, քիչ մը ջղայնացած: Համոզեցինք թէ ուրիշ անգամ ալ կուգանք:

— Ի՞նչպէս է, գմբէթը կը նմանի՞ Էջմիածնի:

— Այո այո...

Եւ կառքը սուրաց պողոտայէն դէպի ծովափ, յետոյ դէպի տուն, Պոմոն: Ամբողջ ճամբու ընթացքին՝ կիսատ խօսակցութիւններ, յետոյ ճաշի հրաւէր, ձայնակցելով Տիկին Նուարդի:

Վերջին այցելութիւնս տեղի ունեցաւ նոյեմբեր 12ին: Գացեր էի հրաժեշտ առնելու, միշտ Բժ. Սիմոնիճարեանի հետ: Իրիկուան ժամը 5 էր, կը պառկէր սենեակին մէջ, մինչ Տիկին Ահարոնեան վառարանը վառելով զբաղած էր:

Նորէն ժպիտ մը դէմքին վրայ, եկաւ նստաւ իր տեղը: Սովորական հարցումներէն յետոյ, անակնկալ արտայայտութիւն մը.

— Դուք ի՞նչ էք մտածում.

Յետոյ իր սիրական խօսքը.— «Լաւ է, լաւ է»:

Ձեզ գիտեր ի՞նչպէս հասկցուց որ Մարսէյլ հաստատուիմ:

— Իսկ թե՞րթը, երկանաքարի պէ՛ս կախուած մեր գլխուն:

Ահարոնեան.— Ճիշդ է, ճիշդ է...

Եւ բաժնուեցանք անհուն տրտմութեամբ, մինչ Ահարոնեան կը փորձէր հասկցնել որ ճաշի մնանք...

*** Այն մասնագէտ փրոֆէսէօրը որ պարբերաբար կը քննէ հիւանդը եւ որ վեց ամիսէ ի վեր չէր տեսած զայն, նոր քննութիւն մը կատարեց, առաջնորդութեամբ Բժ. Սիմոնիճարեանի: Եզրակացութիւնը նպաստաւոր էր: Ընդհանուր վիճակը աւելի յուսատու գտաւ, խօսելու տեսակէտով ալ՝ զգալի տարբերութիւն: Փրոֆէսէօրը յոյս յայտնեց թէ կրնայ աւելի լաւանալ:

ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ, որ ութ - ինը ամիսէ ի վեր Հարաւ. Ամերիկա՛ կը գտնուէր, երէկ վերադարձաւ Փարիզ իր երկար քննական պտոյտէն վերջ:

ՕԹՕԳԻՒՍԻ տոմսակներուն գինը պիտի բարձրացուի 10 սանթիմ, Փարիզի մէջ: Ա. կարգը պիտի ջնջուի: Այսպիսի առաջարկ մը ներկայացուած է Փարիզի ծնդաքաղաքատական ժողովին: Առաջարկը ընդունուած չէ տակաւին:

ՅԵՏՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՆ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Ուղիղ տասնեւում տարի առաջ վերջացաւ պատմութեան մէջ չտեսնուած ահաւոր պատերազմը, որ տեւեց չորս տարուց աւելի։ Յաղթող պետութիւնները իրենց ուզածին պէս անդամահատեցին պարտուած երկիրները, նշանակեցին պատերազմական ահաւոր տուգանք, զինաթափեցին՝ անվտանգ սահմանի հասցնելով պարտուած բանակները եւ իրենց յոգնած բանակները ցրելով, պահեցին միայն նուազագոյն թիւով զօրքեր, խաղաղ ժամանակուայ պէտքերի համար։

Սակայն պատերազմը դեռ նոր չվերջացած, երկու ահաւոր պատուհասներ երեւան եկան պատերազմական երկունքից, տարափոխիկ հիւանդութիւնները եւ բոլշեւիկեան յեղափոխութիւնը՝ տասնեակ միլիոնաւոր մարդկային զոհեր խլելով, առանց այդ էլ հոգեպէս, ֆիզիքապէս եւ նիւթապէս քայքայուած եւ արիւնաքամ եղած պատերազմող կողմերից։

Այս երկու պատուհասներից տարափոխիկ հիւանդութիւնները կարճ ժամանակից յետոյ գրեթէ չքացան աշխարհից, բոլշեւիկեան վտանգն է որ աւելի մեծ չափերի հասաւ ընդհանուր զինադադարից յետոյ։ Այլ եւս զերծ պատերազմական արհաւիրքներից, եւրոպական պետութիւնները լծուեցին խաղաղ շինարար աշխատանքի։ Իրենց հանգիստը խռովող միայն բոլշեւիկեան կառավարութիւնն էր, որ ահաւոր գումարներ մսխելով, Կոմինտերնի խողովակով, իրեն նպատակ էր դրած Եւրոպայի եւ ամբողջ աշխարհի մէջ սանձել բոլշեւիկեան կարգեր՝ համաշխարհային յեղափոխութեան միջոցով։

Բնականաբար բոլշեւիկեան վտանգը աւելի բացայայտ էր պարտուած երկիրների մէջ, շնորհիւ ծնունդ առած դժգոհութիւնների պատերազմը կորցնող իրենց կառավարութեանց դէմ եւ սանդղուած քաոսային վիճակի։ Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Հունգարիոյ եւ Բուլղարիոյ մէջ ժխտուորապէս տեղի ունեցան բոլշեւիկեան յեղափոխութիւններ, շնորհիւ այս պարտուած երկիրների ժողովուրդների դժգոհութեան իրենց պետական ղեկավարներից, ինչպէս նաեւ Եւրոպայի յաղթական մեծ պետութիւններից։

Թէեւ բոլշեւիկների չյաջողուեց եւրոպական որ եւ է երկրի մէջ իրենց ուզած խորհրդային կարգերը հաստատել, բացի Անդրկովկասեան երեք մանուկ Հանրապետութիւններից, սակայն եւ այնպէս բոլշեւիկեան վտանգն էր միայն որ մօտ տասնըհինգ տարի շարունակ մտահոգում էր եւրոպական պետութիւններին. Բոլշեւիկեան ախտով վարակուած երկիրներին առկայն վճռականց բուռն պայքարի դիմաց ձեռքթափ կանգնել՝ ձախ դիկտատուրութեան (բոլշեւիկեան) փոխարէն հանդուրժելով աջ (ֆաշական) դիկտատուրութեան.— ինչպէս օրինակ Գերմանիա, Հունգարիա, Իտալիա, Բուլղարիա, Աւստրիա, Լեհաստան եւն.։ Այս երկիրների իշխանութիւնները գլխաւորապէս որ մահացու պայքար են մղում բոլշեւիկեան վտանգի դէմ։

Ներքին խռովութիւնների զսպական երկիր Սպանիայի մէջ էր վերջերս որ բոլշեւիկները անարգել տենդային աշխատանքի էին լծուել, ինչ որ խոր դժգոհութիւն պատճառեց Սպանիայի ազգայնական տարրերին, որոնք ապստամբական դրօշ պարզելով ներկայիս մենք ականատես ենք եղբայրասպան սարսափելի քաղաքացիական պատերազմին

Եթէ բոլշեւիկեան վտանգը չլինէր, պարզ է որ Սպանիայի քաղաքացիական կռիւը այսպիսի ահաւոր չափեր պիտի չընդունէր։ Դեռ մենք չգիտենք թէ բոլշեւիկեան գործօն միջամտութիւնը սպանիական քաղաքացիական կռիւներին ինչ հետեւանք կարող էր ունենալ։ Զէ՞ որ Եւրոպան հրաբուխի վրայ է նստած։ Մի փոքր առիթ կարող է պատճառ դառնալ մի նոր ահաւոր պատերազմի, որի պատճառով այս շէն ու պայծառ եւրոպական երկիրները Սոդոմ Գոմորի կը վերածուէին ..

Սակայն բոլշեւիկեան վտանգը ըսկսեց կորցնել իր ուժգնութիւնը, երբ որ Հիթլէրը առանձնեց Գերմանիոյ կառավարութեան ղեկը։ Մանաւանդ երբ բոլշեւիկեան իշխանութեանը բռնկեց սպառնալ ծայրագոյն արեւելքի դրացի Ճափոնը, որով Եւրոպային լուրջ վտանգ սպառնացող խորհրդային կառավարութիւնը ինքն է ընկել, երկու թշնամի հզօր պետութիւնների ճնշումին տակ. Ահա այս ահաւոր վտանգն է պատճառը, որ բոլշեւիկները յարձակողականից անցան պաշտպանողական քաղաքականութեան, ամէն կերպ աշխատելով բոլոր պետութիւնների հետ բարեկամական դաշինք կնքել միեւնոյն ժամանակ նուազագոյնի հասցնելով օտար երկիրներում Կոմինտերնի միջոցով բոլշեւիկեան գործունէութիւնը։

Բացի արտաքին ճակատից, բոլշեւիկները փաստօրէն պարտուել են նաեւ ներքին ճակատի վրայ։ Սակայն, դիւրին է բոլշեւիկների համար ամէն գնով բարեկամութիւն հաստատել արտաքին ճակատի վրայ, զանազան տեսակ վարչաձեւ ունեցող օտար պետութիւնների հետ, միապետական, ֆաշական, դեմոկրատական եւն. բայց չափազանց դժուար է ներքին ճակատի վրայ, այսինքն՝ իր երկրի ժողովրդի հետ բարեկամանալու համար փոխել մինչ այժմ իրեն վարած ներքին քաղաքականութիւնը, այսինքն ծայրայեղ սահմանի հասցրած բռնապետութիւնը եւ սահմանաբար անցնել բոլոր ազատամիտ եւ ողջախոհ ժողովուրդների սիրած ժողովրդավար կարգերին։ Դժուար թէ բոլշեւիկները եթէ իրենց կամքին թողնեն, ուզենան մտաւոր անգամ չխզուել իրենց երկրի ժողովուրդի հանդէպ մինչ այժմ վարած բռնակալ քաղաքականութիւնից։ Միմիայն արտաքին մեծ վտանգի սարսափի պատճառով է որ բոլշեւիկները հակառակ իրենց կամքի ներքին ճակատի վրայ եւս բռնելու են իրենց ժողովրդի արդարացի իրաւունքները ճանաչելու ուղին։ Իսկ եթէ արտաքին ու ներքին ճնշումների պատճառով հետզհետէ որքան է թուլանալու բոլշեւիկեան վտանգը, այդ դժուար չէ գուշակել բոլոր նրանց համար, որոնք սերտ ուշադրութեամբ հետեւում են յետպատերազմեան շրջանի քաղաքական անցուդարձին։

Թէեւ եւրոպական երկիրներից Սպանիան վերջինն է, որտեղ յաջողուեց բոլշեւիկներին իրենց սիրած կարգերի քաղաքացիական կռիւները կազմակերպել, բայց ընդհանուր առմամբ կարելի է ասել որ բոլշեւիկները ոչ միայն դադարել են եւրոպական երկիրներին վտանգ սպառնալուց, այլ եւ՝ ընդհակառակն, եւրոպական մի շարք շատ լաւ կազմակերպուած (ազգայնական եւ քաղաքականապէս) պետութիւններ պատրաստուում են տապալել բոլշեւիկեան իշխանութիւնը, ինչ որ մահացու հարուած կը լինի համայնավարական շարժման համար։

Բոլշեւիկների դէմ դրած ծայրայեղութիւնների պատճառով է որ լայն զանգուածները երես են թեքում ոչ միայն համայնավարական, այլ եւ ընկերվարական գաղափարներից եւ թեքւում են դէպի աջ, ֆաշականների բանակը։ Եւրոպական մի շարք երկիրներում ընկերվարական կուսակցութիւնները հալածանքի ենթարկւեցին [illegible] գլխաւորապէս բոլշեւիկների երեսից, որոնց հետ ընկերվարականներին ընդհանրապէս համարում են զաղափարով իրար մօտ. Մինչդեռ փաստ է որ բոլշեւիկեան պետութեան մէջ, ամէնից շատ մինչեւ հիմա էլ հալածուում են այդ երկրի ընկերվարականները։ Կարելի է անվարան պնդել, որ ընկերվարութեան անունից կոկորդ պատռող բոլշեւիկները, մարդկային [illegible] իրաւունքների դէմ գործադրած ծայրայեղ միջոցների պատճառով, շատ խոշոր վնաս հասցրին ընկերվարական շարժման։ Այս է պատճառը որ եւրոպական երկիրների ընկերվարական կուսակցութիւնները, յանձին Բ. Միջազգայինի, չեն ուզում դաշնակցել բոլշեւիկների առեղծած Գ. Միջազգայինի հետ։

Յիշատակեալ ընկերվարական կուսակցութիւնը ներքին եւ արտաքին լուրջ վտանգների պատճառով է որ անցած տարի գործակցութիւն ստեղծեց Ֆրանսական Համայնավար կուսակցութեան հետ։

ԲԻՆՕ

ՍԵՎՐԻ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ(*)

— —

Ե.

Մասնակի հաւաքոյթներ ու առանձին տեսակցութիւններ որոշ օրերու մէջ տեղի կ'ունենային այնպիսի ճշգապահութեամբ, այնքան յուսալից կերպով, որ կը թուէր թէ յաջորդ կամ վաղայաջորդ օրը պիտի բացուէր Մուրատեան վարժարանը։

Իրաւ է թէ, այդ թուականներուն ալ կեանքի պայմանները ու հանգամանքները տարբեր ու մեծապէս խրախուսիչ էին. բնաւ գոյութիւն չունէին վերահաս հոգեր, անակնկալ նեղութիւններ, ու տխրառիթ պատահարներ. սահման մը կարելիութիւն կար հոգեւին նուիրուելու եւ հետամուտ ըլլալու ազգային բարենպաստ ձեռնարկներու գործադրութեան։

Գաբրիէլ Նորատունկեան անկեղծօրէն փարած էր հարցին, վասնզի վստահ էր, թէ Սամուէլեանի կտակէն կարեւոր գումար մը պիտի յատկացուէր անոր։ Իր խորհրդակցական գումարումները կը շարունակէր Ա. Չոպանեանի եւ ինծի հետ, եւ կը հրաւիրէր նաեւ Ա. Տարութեան, Ադոնց, Սինապեան, Բաշալեան, Ինճիճեան եւ Փիլիպպոսեան, եւ կ'ուզէր անոնց գաղափարներն ալ ունենալ։

Երկար կը տեւէին այս տեսակցութիւնները, որոնց միջոցին ես ցոյց կուտայի աթոռակալ Հ. Յովհաննէս Վ. Թորոսեանէ ստացած նորանոր նամակներս, մանաւանդ վերջինը՝ յոյժ կարեւոր՝ 1923 նոյեմբեր 9 թուակիրը, որ հրատարակուեցաւ, եւ որ առարկայ եղաւ մասնաւոր ուշադրութեան։

Դիտողութիւն եղաւ նամակին այն կէտին՝ թէ աշակերտի մը միայն գաւառական տարեթոշակը 6000 Ֆր. ըլլալու էր. շատ տեսնուեցաւ այդ գումարը՞ (արդեօք հիմա՞ ալ), ինչպէս նաեւ ուրիշ կարգ մը դիտողութիւններ, որոնց համար դարձեալ ես պատասխանեցայ գրել՝ 1923 նոյ. 15ին, Հ. Յովհաննէս Թորոսեանի, որ երեք ամիս յետոյ՝ հաճած էր 1924 փետրուար 5ին՝ յղել ինծի հետեւեալ պատասխանը.—

«Ամէնէն աւելի կ'ըսէ որ, տօներուն առթիւ, շնորհաւորական քարտ մը ղրկեցի՞ ձեզի, յետոյ նամակ մ'ալ՝ հոգ հիմնուելիք Մուրատեան վարժարանի խնդրոյն մասին, եւ չընդունելով ցարդ ո եւ է պատասխան մը ո՛չ մէկուն եւ ո՛չ միւսին, բնականաբար կը մտածեմ որ անոնք ձեռքերնիդ հասած պիտի չըլլան, եւ կամ, որ նոյնպէս հաւանական է, ձեր պատասխանը կամ գրութիւնը կորսուած ու ձեռքս հասած չըլլայ։

Այսպէս կամ այնպէս, առայժմ ձեր սերտ յարաբերութեան կամ բարեկամութեան կապը երբեք թուլցած չըլլար, կրկնելով սոյն սրտագին մաղթանքներս, կ'անցնիմ խօսելու մեր կարեւոր գործի մասին։

Յայտնի է թէ ո եւ է գործ, մանաւանդ այսպիսի կրթական գործ մը, պէտք է հաստատ հիման վրայ դնել, ապահովելով առաջուց անոր տեւողութեան կամ գոյութեան անհրաժեշտ միջոցները ու պայմանները։ Պէտք չէ աճապարել, եւ յամենայն դէպս՝ չի կրնար տարւոյս սկսիլ. Հոկտ. ամիսներէն առաջ անոր հիմը դրուիլ։ Պէտք է հոգալ դրամագլուխ մը հարել, յարմար շէնք մը գտնել, վարձելով հաւանօրէն, կամ կառավարութենէն խնդրելով ծրիաբար, եթէ կարելի է, տրամադրելի անձինք ունենալ, եւն.։ Այս կէտերը բաւական մտածել կուտան։ «Սակայն — Հոկտ. ամիսներս [illegible], որովհետեւ կը յուսանք որ մինչեւ այդ ժամանակ՝ մեր գիրքն ալ աւելի կը պարզուի, կ'ունենանք հաւանօրէն ընդհ. ժողով, արքահայր, եւն. եւ այդ ամէնէն պատեհ առիթը պիտի ըլլայ ընդունելու Միաբանութեան այդ գեղեցիկ ծրագրին գործադրութիւնը։ եւ այնուհետեւ չէ կարելի վարանիլ գործին յաջողութեան համար։ Մինչեւ այդ թուականը, ես ու ժողովականք պիտի աշխատինք դժուարութիւնները հարթել, միջոցները գտնելու հետամուտ, միով բանիւ գործին առաջնը պատրաստել, վստահ ըլլալով թէ՝ դուք եւ տեղւոյդ մեր միւս ազդեցիկ ու ազնուական բարեկամները պիտի չխնայեն միգի ո եւ է բարոյական աջակցութիւն այս գործին յաջողութեան համար։

Ձեր նոյ. 15ի գրութիւնը աղէկս է, ուր կը գրէք արդարեւ թէ «Գաբրիէլ Նորատունկեան շատ կը գտնէ 6000 Ֆր. տարեկանը աշակերտի մը համար»։ Առոր ես ալ համաձայն եմ, մանաւանդ երբ արտաքին ուսուցիչներուն համար ծախք չունենայ վարժարանը, ինչպէս տրուած է Գ. Ա. Չոպանեանին թելադրած ու ներկայացուցած գեղեցիկ ծրագրին մէջ (իր նոյ. 24 թուակիր նամակին մէջ), որուն քաջ ամենայնի համամիտ եմ։ Կը գրէք դարձեալ նոյն նամակին մէջ. «ի սկզբան քիչ աշակերտով սկսիլ գործը»։ Այո՛, այդ կը պահանջէ նաեւ խոհեմութիւնը մինչեւ որ տեսնուի արդիւնքը, միջոցները հայթայթուին, եւ յետոյ գործը քիչ քիչ ընդարձակուի ու զարգանայ։

Առայժմ այսչափ, յաջորդ գրովս կը դառնամ Գ. Ա. Չոպանեանին առաջարկած ծրագրին, իմ եւ ժողովին կարծիքը գրելով անոր մասին»։

Ինչպէս կը յայտնէ այս նամակը, Ս. Ղազարի Միաբանութիւնը իր աթոռակալին հետ, կը սկսի ի բուն ձեռք առնել գործը եւ աշխատիլ անոր յաջողութեան, միանգամայն վախճանելով, որ ունենայ իր ընդհանուր ժողովը, ընտրութիւն արբահօր, մանաւանդ հրաման Հռոմէն։

Քաջալերուած Մխիթարեանց բարի տրամադրութենէն, կը շարունակէինք մենք մեր խորհրդակցութիւնները, եւ յիշելով՝ որ առանց Ֆրանսական կառավարութենէն այդ վարժարանին նկատմամբ պաշտօնական գիր մը առած պէտք է ըլլայ Միաբանութիւնը, ուստի աճապարեցի 7 մարտ 1924ին գրել կրկին Հ. Յովհաննէս Թորոսեանի եւ խնդրել՝ որ բարեհաճի Ս. Ղազարի դիւանատունէն հանել տալ ու յղել ինձ օրինակ մը այն հրովարտակէն, զոր 1845ին Լուի Ֆիլիպ թագաւորը տուած է, եւ որով կ'նորոգնուէր Փարիզի մէջ բանալ Մուրատեան վարժարանը։

Հ. Յովհ. մէկ շաբաթ յետոյ՝ 15 մարտ 1924ին կը գրէր հետեւեալը. —

«Ձեր 7 մարտ թուակիր պատուական նամակը շտապանցօրէն գոհ թողուց զիս ու վարչական ժողովը։

Աս այժմ խորին շնորհակալութիւններս յայտնելով ձեր միջոցով Գար. էֆ. Նորատունկեանին ու ձեզի, կը յանձնեմ հոս մեր քարտուղարին որ պրպտէ վանքիս դիւանին մէջ՝ թէ կա՞յ արդեօք պաշտօնագիր մը Ֆրանսական կառավարութեան Մուրատեան վարժարանին հաստատութեան մասին։

Ծարաթուան մը համար Միլան կ'երթամ մեր որբանոցին գործերուն համար, ի դարձիս կը գրեմ դարձեալ [illegible]»

Սոյն տրամադրին օրինակը ճիշդ չորս տարի յետոյ յղուեցաւ ինծ, եւ ես ալ անմիջապէս տուի զայն հայագէտ փրոֆ. Մաքլէրին եւ հրատարակել տուի Revue des Etudes Arméniennesի 1928 թիւին մէջ (էջ 39—42), եւ այդ հրովարտակը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ 1929ին Սեվրի վարժարանին բացման համար։

Բայց մինչ այն՝ մենք կը շարունակէինք յուլարար գրաւել վարժարանի հարցով, մինչ Միաբանութիւնն ալ միւս կողմէն հետամուտ կ'ըլլար իր որբանոցներու խնդրոյն եւ Միլանի մէջ կը ձեռնարկէր բանալ նոր վարժարան մը, ինչպէս կը յայտնէ հետեւեալը —

«Քանի մը օրուան համար հոս եկած եմ, մեր երկու որբանոցները (Ֆիեսոլին ու Միլանին) միացնելու յարմար շէնք մը գտնելու նպատակով. շէնքը արդէն գտած ենք, բայց դպրոցական պէտքերուն յարմարցնելու համար հարկ է որ քանի մը վերանորոգումներ ընենք։ Այս երկու որբանոցները միացնելու նպատակն է՝ խնայողութիւն ընել դրամի ու անձանց, եւ որբերուն ալ աւելի բարձր, յարմար ու շահաւոր կրթութիւն ու զարգացում մը տալ, որով անոնց ապագան ապահովուած պիտի ըլլայ։

Սակայն այս բնաւ արգելք մը չէ որ հետամուտ ըլլանք Փարիզի մէջ Մուրատեան բարձրագոյն վարժարան մը ունենալու, որուն նախագահը [illegible] ձեռն է, ու հիմակ կը լսեմ հաճութեամբ Գ. Ա. Ծովիկեանէն թէ դուք եւ Գաբրիէլ Նորատունկեան էֆ. պիտի յաջողիք ձրիաբար շէնք մը ձեռք բերել կառավարութենէն այդ ազգօգուտ եւ վսեմ ծրագիրը իրականացնելու համար»։

Միաբանութիւնը առանց հետաձգութեան Միլանի մէջ գնեց փառաւոր շէնք մը եւ 1925 մայիս 10ին կատարեց անոր բացումը, ինծ ալ պատիւ բերաւ յղել յատուկ հրաւիրագիր մը. Նամակով մը յայտնեցի շնորհաւորութիւններս միաբանութեան հաստատած նորաշէն դպրոցին բացումին առթիւ, մաղթելով նաեւ՝ որ ըլլայ այն հայ կեանքի բեղմնաւորումին եւ ուռճացումին համար հոյակապ դարբնոց մը, բոլորովին զերծ օտարացումի վտանգէն, որ դժբախտաբար դամոկլեան սուրի պէս կեցած է այժմ, բազմաչարչար հայուն գլխին վերեւ։

Այս. երբ միաբանութիւնը մէկ կողմէն քաջալեր կ'ըլլար մեզ, հետամուտ ըլլալ, միջոցներ գտնել Մուրատեան վարժարանը վերահաստատելու Փարիզի մէջ, եւ ատ այն՝ մինչեւ իսկ կ'երթայինք Նորատունկեանի հետ Լուի Մառէնի, որպէսզի Ֆրանսական կառավարութենէն ձրի շէնք մը տրամադրուէր Մխիթարեաններուն եւ յուսալից խոստումներ կ'առնէինք, անդին Վենետիկցի Միաբանութիւնը մեծ զոհողութիւններով կը գնէր Միլանի շէնքը, որ եղաւ թէ եւ դպրոց կամ վարժարան, բայց շատ մեծ մթագնեցաւ անոր փայլուն սկզբնաւորութիւնը, եւ վերջ ի վերջոյ աստղի մը պէս մարեցաւ ու շէնքն ալ կարծեմ ծախուեցաւ։ Եւ սակայն դէպքերն ալ տակաւ առ տակաւ եկան այսպէս անօրինել։

ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

(*) Տես Յառաջ 1936, ապրիլ 30, 12 Յունիս, 17 Յուլիս եւ 12 Օգոստոս։

ՀԱԼԷՊԷՆ ԵՐԿՈՒ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ

— . —

Անոյշ ապրիլ կ'իմանանք, կը գրէ «Եփրատ», թէ Ազգ. պատգ. Հալէպի պատասխանատու մարմինը իր կարելի ջանքերը չէ խնայած յաջողցնելու համար յուսատուրշական Հայերուն Հալէպի համար երկու երեսփոխան ձայնելու իրաւունքը՝ Հանրապետութեան Նախագահին մօտ եւ այլուր։

Մարզահամարի ցանկերուն վրայ, որոշ չափով նուազեցուցած էին Հալէպի Հայոց թիւը։ Առանց ապաւինելու որ կանոնական թերին արդարացնի, ազգայնականները վստահ ըլլալով որ Հայերը երկու երեսփոխան տալու չափ առաջին կարգի ընտրողներ ունին Հալէպի մէջ, աշխատեցան արժեցնել սաւերի մէջ ձգուած այդ իրաւունքը, ինչ որ լաւ սկզբնաւորութեան բարեյաջող նշաններէն կարելի է համարել։

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Այս պահեստի կեդրոններու գոյութիւնը Հայաստանի մէջ զօրաշարժի բացառական կողմերէն մէկը եւ երկրորդ գլխաւոր սխալը եղաւ, որու դարմանումը շատ ուշ էր։

Զօր. Սիլիկեանէն հրաման ստացանք շարժուելու դէպի Կարս։ Առաջին առթիւ պատրաստ մեր Բ. գումարտակը մեկնեցաւ, որուն ընկերացայ եւ ես, ժամանակին Կարս հասնելու, նախ տրուելիք ճակատը տեսնելու եւ ապա հարկ եղած աշխատանքը կատարելու համար զօրամասի հասնելէն առաջ։ Մեծ եղաւ զարմանքըս, երբ Մալլա հասած՝ հեռագրական հրաման ստացայ կանգնիլ Զաքուշա եւ փոխանակ Կարսի ուղղուիլ դէպի Ջալալօղլու։

Ջալալօղլու Ջլայր լճի հիւսիսը վրացական սահմանի վրայ գտնուող գաւառական կեդրոնն էր։ Վրացիները առանց ոչ մէկ լուրջ պատրուակի, պարզապէս մեր փափուկ վիճակէն օգտուելով ուղելով յարձակած էին Ջալալօղլիի վրայ, տեղւոյն գաւառապետը քշած եւ իրենց դրօշակը պարզած էին Հայոց գաւառական պաշտօնատան վրայ։ Զօր. Սիլիկեանը կը հրամայէր օր առաջ հասնիլ հոն, վտարել Վրացիները եւ ապահովել գաւառապետին իշխանութիւնը։

Չեմ գիտեր թէ ինչքան իմաստուն էր այս կարգադրութիւնը։ Կարելի էր գուցէ դիւանագիտական միջոցներով հարթել այս անախորժ թիւրիմացութիւնը եւ սխալ էր ամբողջ մէկ գումարտակ ռազմական պատրաստութեամբ, այդքան հեռուները քշել բուն կռուի գիծէն։ Մանաւանդ որ իմ տեսէն Ա. գումարտակն ալ պէտք էր հասնէր։

Այդ ատենները զին. իշխանութեանց օժանդակելու եւ յետոյ անմիջական կապ եւ գործակցութիւն ստեղծելու համար, կառավարութեան անդամները ղրկուած էին գաւառական շրջաններ։

Ես բախտը ունեցայ նոյն օրը Զաքուշատ տեսնելու Ս. Վրացեանը եւ թ. Բաբալեանը։ Հարկ եղածը բացատրեցի իրենց եւ խնդրեցի անհրաժեշտ դարմանը տանիլ, սակայն ի զուր։ Դեռ աւելի գէշը պատահեցաւ, ինծմէ յետոյ ճամբայ ելած Ա. գումարտակը մինակ կը քշուի մինչեւ Կարս, հակառակ գումարտակապետին խնդրանքին եւ Սեպուհի միջամտութեան։ Իսկ Գ. գումարտակը կը մնայ Ալեքսանդրապոլ։ Այսպէս ուրեմն մօտ 2000 սուին ներկայացնող հետեւակ գունդ մը ցիրուցան, իրարմէ օրերով հեռու կը դատապարտուի ոչ հաւաքական գործողութեանց՝, մանաւանդ որ ճիշդ այդ օրերուն, վերին հրամանատարութիւնը մտադրութիւն ունէր հակայարձակում մը գործելու եւ այդ պարագային մենք կրնայինք մեր համեստ բաժինը վերցնել ռազմաբեմին վրայ։ Ոչ միայն սխալ, այլ եւ մահացու մեղք է միաւորները այդպէս բաժան բաժան ընել։ Մատակարարութիւնը եւ հրամանատարութիւնը դժուարացնելէ զատ, ռազմական ոյժն ալ կը չէզոքացնէ։ Մանաւանդ որ, այդ օրերը Սեպուհի հետ խորհրդակցաբար յարձակման ծրագիր մը ներկայացուցած էր Սիլիկեանին, որու մասին դեռ կ'անդրադառնանք։

Բ. գումարտակի հետ կը հասնինք Ջալալօղլու՝ անցնելով լճի եզերքը տարածուած թրքական գիւղերէն, որոնք այնքան ալ հաշտ աչքով չէին նայեր մեր վրայ։ Մեր ձիաւոր յետախուզներ իրրեւ յառաջապահ, յանկարծակի Ջալալօղլու մտաւ վրացի սպան եւ իր պահակախումբը բանտարկեց, սակայն Թուրքերը նախօրօք լուր տուած ըլլալով, քաջերի Վրացիները հեռացած էին

Քանի մը օր յետոյ Սիլիկեանէն հրաման ստացայ Արտահանի հարաւով իջնել Ալլըր լճի շրջանը եւ այն տեղի զօրամասին հետ կազմել Կարսի ճակատի ալ թեւը։

Կ'անցնինք Քըլըր-Տաղ կոչուած լեռնադաշտէն (3000 մ.)։ Ճամբան ծանօթ չենք, կ'առաջնորդուինք քարտէսով։ Ձիւն կը տեղայ եւ սառն քամին կը փչէ։ Կը բռնուինք ահաւոր ձիւնամրրիկի մը, աչքերնիս չենք կրնար բանալ եւ երկու քայլի վրայ զիրար տեսնել անհնար է։ Ճամբան կորսնցնելէ վախնալով կը հրամայեմ չյառաջանալ։ Զատուելու համար անդադար տեղ - քայլ կ'ընենք։ Ամբողջ ժամ մը այդ անտանելի վիճակին մէջ սպասելէ յետոյ, ձիւնամրրիկը կը դադրի, արեւի աղօտ շողերով կը նկատենք որ կանգնած ենք խորխորատի մը բերանը։ Կըրճէն դուրս կ'իջնենք, կ'անցնինք քրտական աւերակ գիւղերէն եւ երկրորդ օրը կը հասնինք Ալլըր լճին եզերքի Մալական գիւղը։ Հոն կը գտնեմ հեծելազօր գունդը, իր հրամանատար գնդ. Ղորղանեանին կը ներկայանամ՝ իրեն հաղորդելու համար ստացած հրամանս։ Ռազմաբեմի այս մասը Օլթիս անունով կը կոչուէր, այդպէս ալ մենք պիտի յիշենք այսուհետեւ։

Կռիւը ամբողջ ճակատին վրայ կը շարունակուէր, երբեմն աւելի բուռն, երբեմն ալ աւելի հանդարտ ձեւով, սակայն միշտ ի նպաստ Թուրքերուն, որոնք ամէն օր նոր գիւղեր ու հողամասեր կը գրաւէին։ Կռուի նախաձեռնութիւնը իր վրայ վերցնել ուզելով հայկ. հրամանատարութիւնը յառաջխաղացքի ծրագիր մը կազմած էր հոկտ. 14ի համար։ Սակայն այդ մասին խօսելէ առաջ տեսնենք երկու կողմերու ուժերու դասաւորման պատկերը։ Դժբախտաբար ճշգրիտ փաստաթուղթեր չունինք մեր ձեռքին տակ եւ առորեւ դրուած թիւերը կը քաղեմ Ս. Վրացեան. «Հայաստանի Հանրապետութիւնը» գրքէն։

«Համաձայն Հայաստանի սպարապետի սպայակոյտի հետախուզական բաժնի յուլիս 6ի տեղեկութեան, թրք. բանակը Հայաստանի սահմանին վրայ հետեւեալ կերպով էր դասաւորուած՝ 15րդ զօրաբանակ, Քեազիմ Գարապեքիր փաշա։ 17րդ գունդը եւ 9րդ գունդի կեդրոնը եւ չորս լեռնային թնդանօթ Հասան Գալէ։ 28րդ գունդի երկու գումարտակ, Թարթում։ Բարտուս 28րդ գունդի մէկ գումարտակ եւ 20րդ գունդի մասեր։ 12րդ զօրաբաժնի սպայակոյտը (Խալիլ պէյ)՝ Խորասան, 34րդ գունդը՝ Ջէվին, 35րդ գունդը՝ Քէօփրիքէօյ, 36րդ գունդը՝ Ալաշկերտ։ Խալիլ պէյի 3րդ զօրաբաժնի 7—8—11րդ գունդերը՝ Օլթիի շուրջ։ Տրապիզոնի եւ Էրզրումի միջեւ նկատուած է 31րդ զօրաբաժինը 11րդ զօրաբաժնի կեդրոնը եւ 18րդ գունդը Պայազիտ։ 32րդ գունդը Վանի մէջ։ Մերտենեկի շրջանին մէջ կային 1200 անկանոն կռուողներ. Օլթիի 350 ժանտարմ եւ 1500նոց չէթէական գունդ մը։ Հասան Գալէ 1600 ժանտարմ եւ Տրապիզոն՝ 300 ժանտարմ։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(10) (Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

ՓԱՍՏԵՐՈՒ ԳԻՐՔԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ինչպէս յայտնի է, եկեղեցիի տագնապը Ամերիկայի մէջ արտայայտուեցաւ հայկական եռագոյնի դէմ յայտարարուած խաչակրութեամբ։

Այս պայքարն ալ սկսած են բոլշեւիկները 1925ին, երբ Դ. Շահվերտեան առաջին անգամ [illegible] պատրաստած էր՝ ներդաշնակ կազմակերպութեան համար, ազգանշանը առած էր [illegible] — Տակաւին կը պա[illegible] եռագոյնը։

Այս առթիւ Պայքարի 1925ի 236րդ թիւին մէջ հրատարակուած է յօդուած մը, ուր կան հետեւեալ միտքերը «Այսօրուան պայմաններու Հայաստանի մէջ կարմիր դրօշակը կը [illegible]։ Մտադրութեան պէտք է [illegible] թէ առիկա մեր կառավարութեան ղեկավարներու գաղափարական խորհրդանիշ մըն է, ուստի կարելի չէ յարգանք չպարտադրել այդ գաղափարականը չբաժնողներուն։ Դրօշակ մը ժողովուրդի մը հաւաքականութեան խորհուրդն ունի։ Եթէ հայկական դրօշը պէտք է փոխել [illegible] գոյնն ու ձեւը եւ նոր գոյնով մը այս ժողովուրդին գոյութիւնը [illegible], առիկա ըլլայ է հայութեան բարձրագոյն մեծամասնութեան բաղձանքով եւ համոզումով։ Ինքնախաբէութիւն չընենք։ Այսօրուան Հայաստանի սահմաններուն մէջ գործածուող դրօշակը հայ ժողովուրդի հաւաքականութեան մտածումը չի ցոլացներ, [illegible] Շահվերդեանի պէս պետական անձնաւորութիւն մը կը պարտէր որ յարգէ այս ժողովուրդին իրաւունքները»։

Ժամանակին գործիչ Հրաչ Երուանդ 1932 մայիս 28ին կը գրէ Փարիզի Առաջ թերթին մէջ — Ո՞վ էր այն [illegible], որ պիտի համարձակէր պատմութեան յանձնուած դրօշակ մը, այդ դրօշակի [illegible] Բագրատունիներու շրջանը խորհրդանշող, թէ ուղղակի ժամանակակից շրջան մը, երբ մարդ գիտէ թէ անոր ետեւէն Քայլ քանակ եղած է»։

Ա. Զօպանեան դրօշակի վրայ եղած յարձակումի մը առթիւ, 1932ի ակերյ-ին յայտարարած է — «Միջազգային տեղը տուող պատճառը դրօշակի հարցն է։ Եռագոյնը, որ երէկ մեր ազգային դրօշակն եղաւ, յարգելի է ամէն ազգասէր Հայու։ Համայնավարներու կողմէ հայկական եռագոյնին վրայ առնուելիք ու պատուելիք տրամադրութիւն ու դատապարտելի է»։

Հ. Կոչնակի 1933 յուլիս 1ի թիւով Վ. Քիւրքճեան կը գրէ — «Եռագոյնը՝ իբրեւ ազգային դրօշակ, մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ եղաւ նոր թուականի մը անտառբերը, — դարերու տարկութեան խաւարամած հորիզոնին վրայ՝ քաղաքական վերածնութեան արշալոյսին խորհրդանիշ»։

Նոյն Վ. Քիւրքճեան Հ. Կոչնակի 1933 յուլիս 22ի թիւին մէջ կը գրէ — «Եռագոյնը, իբրեւ սեփական հայ բնէնիքի եւ քաղաքական վերածնութեան խորհրդանիշ՝ արժանի է մեր ամէնուն յարգանքին եւ գուրգուրանքին։ Այս մասին [illegible] մեր եւ մեր Դաշնակցական եղբայրներուն միջեւ»։

Վերջապէս մէկ ուրիշ ականաւոր [illegible], բանաստեղծ Վ. Թէքէեան 1932ին Արեւի մէջ կը գրէ — «Ձե՞ր դրօշը, կրնա՞ք պարզել բոլշեւիկ դրօշը։ Ո՛չ մին եւ ոչ միւսը։ Ձեր ուզեր, որովհետեւ որքան ոմանք ամբողջ Դաշնակցականներ, որքան պահպանողականներ, նոյնքան ազատականներ, որքան Հայաստանեայ, նոյնքան գաղթահայը, մէկ խօսքով ամբողջ հայութիւնը հակառակ է այդ բէժիմին։ Ուրեմն, երբ հայրենիք մը ունինք, ո՞ւր է մեր դրօշակը։ Ինչպէս ըսուած է, դրօշակը շրջան հայրենիքն է։ Եզրակացնելով՝ բոլորին համար ալ պարտաւորիչ է յարգանքը այն դրօշակին, որ մեր անկախութեան հետ միասին ծնաւ եւ որ չի պատկանիր որ եւ է կուսակցութեան, ըլլալով համաժողովրդական եւ համազգային»։

Ի՞նչ՝ մասամբ չարժեցաւ կամ ի՞նչ փոփոխութ աւելցաւ ականջներէն վար՝ որ այս յայտարարութիւններէն քանի մը չարաթ յետոյ, նոյն անձերէն ոմանք լռեցին, իսկ ոմանք փոխեցին իրենց լեզուն, խաչ քաշեցին իրենց գրածին վրայ, ու սկսան անողոքելի արշաւանք մը Հայկական եռագոյնին դէմ։

Փաստերու այս գիրքը կուտայ այս հարցումին պատասխանը։

Թէ ինչ յետոյ Հայաստանեայց Եկեղեցիի տագնապը ինչ ընթացք առաւ Ամերիկայի մէջ, ի՞նչպէս պատահեցաւ փաստ դարձաւ 1933ի Երեւան Ժողովին մէջ, ի՞նչպէս ժողովրդական զանգուածները յանուեցան առաւ տարածուեցաւ։ Ի՞նչպէս այս պայքարին ամ տարողներն անոնք էին, որոնք մեծ պատերազմի ընթացքին ալ պատակերին ամերիկահայ Սուրբ Եկեղեցին ու Հաստատեցին հակառակ առաջնորդութիւն, որ ապրեցաւ ժամանակ մը մինչեւ Ամենայն Հայոց Ներկայ Հայրապետը եկաւ իբր Ամերիկա պատուիրակ ու վերջ տուաւ քաոսային վիճակին, — այս բոլորին պատասխանը կուտան այս գրքին ներկայացուցած փաստերը։

Այս բոլորը մինչեւ հիմա ծանօթ էին իրենց ընդհանուր գիծերով, որոնք ամփոփուած էին ընդհանուր յայտարարութիւններ միայն։ Մանրամասնի եւ կրքոտ ամբաստանութիւններու չեզոքացնելու համար՝ անհրաժեշտ էր որ վերջ դնէին բոլոր բաներու։ Իսկ այս կ'ըլլար այն ատեն, երբ անոնց տեղը բռնէին ՓԱՍՏԵՐԸ։

Ա. Պարտիզեանի այս հատորը երկար ու յայնեցուցիչ պրպտումներու արդիւնք է։ Հեղինակը գտած, զատած ու դասաւորած է փաստերը բուն իսկ աղբիւրներէն։ Թերթերու հաւաքածոներ, պաշտօնական հրատարակութիւններ, անհրաժեշտ ու ստոյգ անձերու վկայութիւններ հաւաքելու համար նիւթի առնուած, բաղդատուած եւ իրենց արժանի տեղը դրուած են այս հրատարակութեան մէջ։

Տագնապը դեռ չէ վերջացած, բայց կորսնցուցած է իր նախկին ուժգնութիւնը։ Ա. Պարտիզեանի այս հատորը անկասկած պիտի նպաստէ անդրանիկ ու ազնիւ պայքարը վերջացնելու եւ ժողովրդական զանգուածներու աչքը բանալու։

Մարդ որ կողմին ալ պատկանի, այս գիրքի ընթերցումէն յետոյ չի կրնար ուրանալ փաստերու ապացոյցնեն։ Անհրաժեշտ չէ որ ընթերցողը հոյած իւրի տեղ բռնէ Ա. Պարտիզեանի բոլոր եզրակացութիւններն ու դատողութիւնները, մանաւանդ այն պարագաներուն, երբ հեղինակը կը ձգէ արդարօրէն, բաղդատելով, հաւաքելով, վերլուծելով եւ պատմելի դէպքը կը դառնայ վճռաբանող հրապարակագիր ու կը խարազանէ սայթաքողները։ Կարեւորն այն է որ մարդ անհատապաշտ մաքուր մտածողութիւնով թեր ու դէմ փաստերուն եւ ջանայ կազմել իր ուրոյն գիտակից կարծիքը։

Ո՛վ այսպիսի տրամադրութեամբ ձեռք առնէ այս գիրքը, ընթերցումէն յետոյ երախտապարտ միայն կրնայ մնալ հեղինակին։

Թերեւս գտնուին մարդիկ, որոնք վախնան այս հատորի ծաւալէն։ Այսպիսիները եթէ փորձեն թղթատել գիրքը, պիտի տեսնեն որ առաջին էջէն մինչեւ վերջինը պիտի կարդան լաւ վէպի մը հետաքրքրութեամբ։ Ամէն ընթերցող այս հատորին մէջ պիտի գտնէ նիւթերու յաջող ընտրութիւն, գրաւիչ դասաւորում եւ պարզ ու սահուն լեզու։

Ու քանի առաջ ժամանակը, այնքան աւելի պիտի գնահատուին այս հատորին մէջ ամփոփուած ՓԱՍՏԵՐԸ, որոնք գիրքին մեծագոյն մասը կը կազմեն եւ ապագայ պատմիչին համար լաւագոյն ուղեցոյցը պիտի ըլլան։

ԴՈԿՏ. Ա. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԻՆ

— —

ՏԷՍԻՆ, 12 Նոյեմբեր 2 (Ցառաջ). — Զինադադարի տօնին առթիւ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան տեղւոյս մասնաճիւղին կողմէն, մասնակցութեամբ Ֆրանսական բանակի նախկին ռազմիկ Հայ Կամաւորներու Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին, կազմակերպուած էր ուխտագնացութիւն մը անծանօթ զինուորի գերեզմանին։

Համաձայն նախապէս եղած յայտարարութեան, չորեքշաբթի առաւօտեան, Հ. Ց. Դ. Ժող. Տունը հաւաքուած էին Միութեան բոլոր անդամները, համակիրները, մանկապարտէզի չափահաս աշակերտներն եւ աշակերտները, առաջնորդութեամբ իրենց ուսուցիչ՝ ընկ. Թ. Հերոյեանին։ Ժամը ճիշդ 10ին, թափօրը մեկնեցաւ Հ. Ց. Դ. Ժող. Տունէն հետեւեալ ձեւով, առջեւէն կ'երթային 2 աշակերտներ, բռնած ծաղկեպսակը, որուն վրայ գրուած էր «Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւն, Տէսին»։ Ծաղկեպսակէն յետոյ 3 սկաուտներ կը կրէին Ֆրանսական եւ հայկական եռագոյնները եւ սկաուտական դրօշը, ետեւէն կուգային աշակերտները, կրելով թարմ ծաղկեփունջեր, որոնց կը հետեւէր մասնակցողներու թափօրը, որ անցնելով Ժան-Ժօրէս պողոտայէն, մտաւ Հանրապետութեան փողոցը եւ անկէ ուղղակի երթալով կանգ առաւ Տէսինի հին քաղաքապետարանի առջեւ, ուր թարմ ծաղիկները դնելով անծանօթ զինուորի հին շիրիմին վրայ, բոլորն ալ գլխաբաց մէկ վայրկեան լռութիւն պահեցին։ Ետքը թափօրը նոյն կարգով քալեց դէպի գերեզմանատուն, ուր ծաղկեպսակ մը դրուեցաւ անծանօթ զինուորի նոր գերեզմանին վրայ։ Հոս եւս մէկ րոպէ գլխաբաց ունկնդրութիւն։ Մասնաճիւղի Նախագահ ընկ. Փիլոսի մէկ քանի խօսքերէն վերջ, Ֆրանսերէն գրաւոր ճառ մը կարդաց Գ. Մ. Ագամեանը

Ուխտագնացութիւնը վերջացած ըլլալով ժողովուրդը վերադարձաւ քաղաք, կատարելով իր յարգանքի պարտքը հանգէպ մեզ հիւրընկալող երկրի անծանօթ զինուորին։

Տէսինի հայ կեանքի պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով՝ այս ձեռնարկը, տեղացիներու մէջ խոր հետաքրքրութիւն առթեց։ Ինչպէս նաեւ գործարանի պաշտօնէութեան մէջ՝ համակրանքի ջերմ արտայայտութիւններ եղան։

Չմոռնամ ըսելու որ քաղաքապետարանի առաջին արարողութեան ներկայ էր նաեւ քաղաքապետը ոստիկանի մը ընկերակցութեամբ եւ ուրիշ Ֆրանսացիներ։

Վեհունի

ՀԱՅ ՍԱՖՐՈՆՋՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱԴԱՇՏԸ

— • —

Հինգշաբթի իրիկուն, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, տեղի ունեցաւ Հ. Ս. Միութեան Ե. ցուցադաշտ

Ժամանակէն առաջ, սրահներուն դռները բացուած, արհեստակից հայրենակիցներ ուրախութեամբ կը գրաւէին իրենց տեղերը։

Սովորականէն շատ աւելի հոծ բազմութիւն մը, անհամբեր կը սպասէ։

Այդ օրուան ցուցադաշտին առթիւ, հրաւիրուած էր «Թերմիկ» ընկերութեան տնօրէնութիւնը, որ իր գործիքներով եւ գործաւորներով եկած էր սիրայօժար ցուցադրելու Էնտէ-ֆրիզառլի գաղտնիքները։

Ու ցուցադաշտը սկսաւ։

Ամէն արուեստաւոր իր տեղը՝ ուշադրութեամբ կը հետեւէր գործողութեան։ Ընկերութեան տնօրէնը հակառակ իր անունին, հայրութիւնը ծալած մէկ կողմ դրած, հաճոյքով կը պատասխանէր իրեն ուղղուած ամէն մէկ հարցումներուն։ Գործողութիւնը որ տեւեց երկու ժամ շատ յաջող անցաւ

Հ. Ս. Միութիւնը իր շնորհակալութիւնը յայտնեց «Թերմիկ» ընկերութեան։

Երկրորդ գասը կուտար Գ. Գ. Շէրէմէթեան, միզ ած փիլիով մը։ Ընկերոջ գործին արժէքը արդէն քանի մը անգամ տուած ենք այս սիւնակներուն մէջ։ Բայց այս անգամուան գործը կը գերազանցէր նախորդները։ Կը թելադրենք ո՛ր աւելէ վերջ մեզի ներկայացնել բոլորովին արդիական գործեր։

Երրորդ գործը, որ կը պատկանէր Գ. Զ. Մուրատեանի, մեր ակնկալածէն շատ աւելի յաջող պատկերացուած էր։ Աշխատած էր դոյ կարմիր մազի վրայ միզ ած փիլի առ։ Գլուխին ալ կողմէն բացուած էր գիծը, որուն իւրաքանչիւր կողմերէն ալիքները կ'իջնէին մինչեւ ականջներուն վրայ։ Եւ այդ ամէն մէկ ալիքներուն գծին վրայ, կարգով կը տեսնուէին իրարու ագուցուած մանր օղակներ, եւ այս ձեւին տակ հասնելով մինչեւ ծոծրակը կը պատկերացնէին փայլուն աշխատանք մը։

Բայց այսքան չէ։ Հակառակ Հ. Ս. Միութեան յայտարարութիւններուն, դարձեալ կը գտնուէին շատեր, որոնք բացակայած էին այս բացառիկ ցուցադաշտէն։ Եթէ չափազանցութիւն չըլլայ, կրնանք հաստատել որ, մինչեւ այսօր ցուցադրուած դասերէն ամէնէն յաջողը հանդիսացաւ։

Արհեստակից բոլոր հայրենակիցներ որ թող գիտնան օգտուիլ այսպիսի կարեւոր դասերէն, որոնք տեղի պիտի ունենան ասկէ վերջ կանոնաւորաբար։

Ծատուր Պէրպէրեան

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԷՆ ԽԼՈՒԱԾ ԳԱՒԱՌՆԵՐԸ

— . —

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը կը գրէ այս խորագրին տակ (7 Նոյ.).

— «Շարուր-Նախիջեւան, Լեռնային Ղարաբաղ, Լեռնային Գանձակ եւ Ախալքալաք — ահա այն հայ գաւառները, որոնք դաւադրաբար խլուած են Հայերէն եւ բռնօրէն անջատուելով Հայաստանէն՝ կցուած են Վրաստանին ու Ազրբէյջանին։

Հայաստանի անկախութիւնը խորտակելէ, հայ դատը ուրանալէ եւ Թուրքիոյ հետ զինակցելէ յետոյ, «բարեխնամ» Մոսկուան չուզեց Հայաստանին միացնել նոյն իսկ անոր անվիճելի հողամասերը, որոնք նոյն խորհրդային բէժիմը պիտի ունենային եւ նոյն ենթական պիտի դառնային Խուսաստանին՝ մեր ներկայ հայրենիքի միւս գաւառներուն նման։

Այդ չորս գաւառներն ալ հայկական են պատմականօրէն, աշխարհագրօրէն, ազգագրօրէն եւ տնտեսականօրէն, բայց Մոսկուա սկիզբէն մինչեւ վերջ նայեցաւ Հայաստանի վրայ իբրեւ իր մէկ գաղութին եւ հայ համայնավարներու վրայ իբրեւ իր սարուկ հրամանակատարներուն։ Ու ոչ մէկ արժէք տուաւ Հայաստանի սահմաններու որոշումի հարցին, որ, մանաւանդ Արեւմտեան Հայաստանի ամայացումէն յետոյ, հայ ժողովուրդի համար դարձած է մահուան եւ կեանքի խնդիր

Մահուան եւ կեանքի այդ խնդիրը չլուծուեցաւ նոյն իսկ ստալինեան սահմանադրութեան նոր նախագիծով եւ պատճառ դարձաւ Աղասի Խանջեանի նահատակութեան ու Հայաստանի լաւագոյն գրողներու «դաշնակցական մտայնութեամբ վարակուելուն», անոնց աքսորին ու բանտարկութեան։

Այդ խնդիրը քանիցս անգամ արծարծել տուաւ եւ ամէնէն Զօպանեանին սախալանց [illegible] խորհուրդներ տալ Ստալինին եւ խնդրանքներ ներկայացնել Ստալինին՝ Հայաստանի սահմաններու արդար որոշումի մէջ տեսնելով հայ ժողովուրդի միւս մասին կեանքի եւ մահուան խնդիրի — ներդաշնակ լուծման բանալին...

Մոսկուան պիտի յամառի իր դաւադիր քաղաքականութեան մէջ, բայց հայ ժողովուրդը, իր հայրենիքին թէ արտասահմանի մէջ, չի կրնար բնաւ հրաժարիլ հայկական չորս գաւառներու Հայաստանին միացուած տեսնելու իր որքան արդար, նոյնքան կենսական պահանջներէն

Ի՞նչպէս հրաժարիլ Լեռնային Ղարաբաղէն, որ 4161 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի եւ 125.299 բնակչութիւն, երբ այդ տարածութիւնը աշխարհագրօրէն Հայաստանի անբաժան մասն է, երբ այդ հողը դարերէ ի վեր հայկական է՝ Հայոց պատմութեան փառաւոր դէպքերով ու դէմքերով, երբ այդ 125.299 բնակչութեան 116 հազարը Հայեր են, եւ երբ ընդամէնը 9299 այլացեղ բնակչութիւն ունենալուն համար ձգուած է Ազրբէյջանին...

Ի՞նչպէս կարելի է հրաժարիլ Լեռնային Գանձակէն, 5560 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ այդ պատմական Հայաստանի մէկ մասէն, որու 90.000 բնակչութեան երկու երրորդը՝ 60 հազարը, Հայ է եւ որ բռնօրէն ու դաւադրաբար կցուած է նոյն Ազրբէյջանին։

Ի՞նչպէս հրաժարիլ Ախալքալաքի գաւառէն, ամէն ուղղութեամբ հայկական այդ հողամասէն, որ 2500 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի, որու 85.000 բնակչութեան 70.000ը հայ է եւ Թիֆլիսի դաւերով ու Մոսկուայի հաճութեամբ կցուած է Վրաստանին։

Ի՞նչպէս հրաժարիլ Շարուր-Նախիջեւանէն, որ 5355 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն ունի, աշխարհագրօրէն, պատմականօրէն եւ տնտեսապէս Հայաստանի անբաժան մասն է, տնտեսական միակ շնչերակը, որ մեր հայրենիքը կը կապէ Պարսկաստանին, եւ որ սակայն Նախիկրայի վերածուած է եւ թրքական պահանջով ու Մոսկուայի հաճութեամբ կցուած է Ազրբէյջանին, որու հետ նոյնիսկ սահմանակից չէ։

Զուտ հայկական այս չորս գաւառներու խնդրի արդարօրէն լուծուելու պարագային, Հայաստան քիչ մը պիտի ընդարձակէ իր խեղդուող սահմանները՝ 28 հազար քառ. քիլոմեթրի փոխարէն ունենալով 47 հազար քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, եւ հայութիւնը քիչ մը պիտի համախմբուի իր հայրենիքին մէջ, դոնէ շունչ առնելու համար... Ու նաեւ քիչ մը պիտի մեղմանայ հողերու անարդար եւ անհամաչափ բաշխումը անդրկովկասեան երեք գլխաւոր ազգերու միջեւ եւ Մոսկուայի ճակատէն արատ մը պիտի ջնջուի»։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՀՈՂԱՅԻՆ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— . —

Պէյրութի Ազդակը կը գրէ. —

Կամս տը Մարթէլ քաղաքական նամակի մը առթիւ, որ կարգ մը անտեղի բոլ բաներու տեղի տուած էր, յայտարարած է Հանրապետութեան նախագահին թէ Ֆրանսայի Լիբանանեան քաղաքականութիւնը վերջնապէս սահմանուած է արտաքին նախարարութեան խորհրդական Վիէննայի նամակին մէջ։ Մարզպանը աւելցուցած է թէ Հանրապետութեան նախագահին ուսումնասիրած ու ծրագրած բարեփոխութիւնները, որոնք բնակչութեան բոլոր տարրերուն բարօրութեան կը ձգտին, Ֆրանսական կառավարութեան համար նոր չարժառիթ մը կը ներկայացնեն Լիբանանեան պետութեան հողային ամբողջականութեան պահպանման սկզբունքը հաստատելու համար։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (20)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

— —

Այժմիկը կրցաւ նոյն իսկ մօտաւոր գաղափար մը տալ այդ կասկածելի այցելուին հասցէին մասին։ Կը բնակէր մայրաքաղաքին կեդրոնական թաղերէն Գլումզպիրի մէջ ուր օտարականները իրար կը հրմշտկեն։ Ալ դիւրին չէր սկսանք Միւլլերը փնտռել Գլումզպիրի պանդոկներուն, ճաշարաններուն եւ սրճարաններուն մէջ։ Քանի մը օր վերջը մեր գաղտնի ոստիկաններէն մէկը անծանօթ հիւրանոցի մը սենեակներուն մէջ գտաւ Միւլլեր անունով եւ խիստ հարցուփորձի ենթարկեց սենեկապանուհին

Շինակը ըսելով մօտէն չեմ ճանչնար, բացատրեց կինը դողալով. տասնհինգ է եւ շատ շնորհքով տղայ մը. Վարձքը շատ կանոնաւոր կը վճարէ. Երէկ Նիւքասըլ մեկնեցաւ գործով. Վերադարձին պիտի տենչայ իր այցետոմսը...

Ու դղրդալի ստորիկանը այցետոմսին վրայ կը կարդար Քարլ Ֆրետերիխ Միւլլեր անունը։

Նիւքասըլ մեկնեցաւ գործով իրա. այդքանն ալ կը բաւէր մեր բացատրութեան համար [illegible] յաջորդ օրն իսկ ան կը ձերբակալուէր Նիւքասըլի մէջ։ Հակառակ որ իր գրպանը ունէր «Տիէրքա եւ ընկ.»ի ուղղուած նամակ մը, Միւլլեր ուրացաւ որ եւ է յարաբերութիւն ունեցած ըլլալ այդ հաստատութեան հետ եւ նոյն իսկ բողոքեց որ՝ ուստահպատակ ըլլալով իր ձերբակալութիւնը նախատական՝ քայլ մըն էր բարեկամ պետութեան մը դէմ։

Ի հարկէ անիմաստ էին այդ բողոքները։ Միւլլեր Լոնտոն փոխադրուելով յանձնուեցաւ ռազմական ատեանին։ Իր ձերբակալութենէն մինչեւ դատավարութեան օրը բազմաթիւ նամակներ հասան Ռոթէրտամէն՝ իր հասցէին։ Այդ նամակներուն մէկ մասը գրուած կը պարունակէին, իսկ միւսները՝ փտանգաւոր հարցումներ՝ մեր ծովային ու ցամաքային գործողութիւններուն վերաբերեալ։ Կարելի՞ էր այլ եւս կասկածիլ անոր ինքնութեան մասին։

Դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ 1915ի յունիս 23ին. Միւլլեր մահուան դատապարտուեցաւ եւ գնդակահարուեցաւ։ Իսկ գերմանահպատակ հացագործը բանտ նետուեցաւ եօթը տարուան համար։

Լրտեսական ամենավերջին մահապատիժը Անգլիոյ մէջ գործադրուած է 1915 յուլիս 30ին։ Մինչեւ այդ թուականը, սկսելով պատերազմի յայտարարութեան օրէն, հետեւեալ լրտեսները գնդակահարուած են մեր երկրին մէջ.

Ռօպէրթ Ռօզէնթալ, Քարլ Լօտի, Ֆրիտրիխ Միւլլեր, Քորթնի տը Բոյզ-պախ, Վիլհէլմ Ռուս, Հայնց Եանսէն, Ճորճ Պրէքով, Ֆէրնանտօ Պուշման։

Ուրիշ մը, Անտոն Քուփֆէրլ անձնասպան եղաւ բանտին մէջ։

Այս լրտեսներէն միայն երկուքը — Լօտին ու Միւլլերը — Գերմանացիներ էին, իսկ մնացեալները հպատակ չէին, չէզոք պետութեանց եւ լրտեսութիւն կ'ընէին պարզապէս դրամ շահելու համար։ Նկարագրով սաստիկ տարբեր ամէնքն ալ՝ որոնց ընդունակ էին նոյնիսկ դաւաճանելու իրենց սեփական հայրենիքին՝ յանուն ոգորմելի վարձատրութեան մը։ Այդ համոզումին յանգած եմ՝ ուսումնասիրելով իւրաքանչիւրին կենսագրութիւնը։

Գալով Լօտիին եւ Միւլլերին, ինչ տեսակէտ ալ ունենանք լրտեսական ասպարէզին մասին, պէտք է ընդունիլ որ անոնց քաջութիւնը հիացման արժանի է։ Տարբեր դասակարգի կը պատկանին անոնք որ լրտեսութիւն կ'ընեն իրենց պաշտած հայրենիքին օգտակար ըլլալու նպատակով։ Դրամը արժէք չունի իրենց համար։ Այդ տեսակ հայրենասէր մըն էր, օրինակ, Քարլ Հանս Լօտի լրտեսը։

Երբ պատերազմի յայտարարութեան օրը մեր գաղտնի սպասարկութիւնը ձերբակալեց թշնամիին գործակալները, Գերմանիոյ ինթէլիճընսը ափ իրերան մնաց. ի՞նչպէս տեղեկութիւն պիտի ստանար ան մեր շարժումներուն մասին, ի՞նչ պատասխան պիտի տար ընդհանուր սպայակոյտին։ Անձնուէր, քաջ ու հայրենասէր Գերմանացի մը պէտք էր պակասը լրացնելու համար։

Քարլ Լօտի մարմնացումն էր այդ հազուագիւտ առաքինութիւններուն։ Սպայ էր գերմանական նաւատորմին մէջ։ Պատերազմէն առաջ Համպուրկ-Ամերիկա նաւային ընկերութեան պաշտօնեաներէն ըլլալով շփման մէջ գտնուած էր Անգլիացի եւ Ամերիկացի ճամբորդներու հետ եւ սորված էր անգլիերէն լեզուն։ Հետեւաբար Լօտի սիրով կ'ընդունէր իրեն եղած առաջարկը եւ ամերիկեան անցագիր մը ճարելով, Անգլիա կը հասնէր 1914ի սեպտեմբերին։

Մանրամասն տեղեկութիւններ հաւաքած եմ իր մասին այն պաշտօնակիցներէն, որոնք շարունակ իր քովը գտնուած են ձերբակալութենէն մինչեւ մահապատժի գործադրութեան օրը։ Ամէնքն ալ կը գնահատէին անոր նկարագրի բարձրութիւնն ու քաջութիւնը. բայց եւ այնպէս կը դատապարտէին իր անխոհեմութիւնը։

Սովորական լրտես մը բոլոր կարելի զգուշութիւնները ձեռք կ'առնէ ծուղակը չիյնալու համար։ Լօտի, ընդհակառակն, գաղտնի գործ չունէր եւ կ'աշխատէր արձակ-համարձակ։ Այդ անխոհեմ յանդգնութիւնն էր որ կասկածի առարկայ դարձուց զինքը։

Ինչպէս յիշեցի, պատերազմի ամբողջ տեւողութեան բրիտանական թղթատարին յանձնուած որ եւ է գրութիւն, մեր սպասարկութեան բովէն կ'անցնէր։ Լօտի կը մօռնայ այդ պարագան եւ օրին մէկը նամակատուն կը տանի հեռագիր մը պատճէնը՝ Թուղթին ետեւի կողմը նշանակելով իր բնակած պանդոկին անունն ու հասցէն։ Հեռագիրը գերմաներէն լեզուով խմբագրուած, պիտի ուղարկուէր Շուէտ, բարեկամի մը՝ որ կասկածելի մէկն էր մեզի համար։ Բարեկամին այս հասցէն ալ պէտք է ծանօթ ըլլար Լօտիին։

Այդ օրէն սկսեալ հետեւեցանք Գերմանացիին բոլոր շարժումներուն։ Հետզհետէ անիկա պտոյտներ կատարեց Սկովտիոյ արեւելեան ծովեզերքներուն վրայ մանաւանդ այն վայրերը որոնք ռազմագիտական արժէք կը ներկայացնեն. Շուէտէն իր հասցէին եկած բոլոր նամակները կը կարդայինք՝ իրմէ առաջ։ Պահ մը անյայտացաւ. իր հետքը գտանք Լոնտոնի մէջ. յետոյ դարձեալ Սկովտիա վերադարձաւ։ Քանի մը օր ետքը Լիվըրփուլ էր՝ նաւահանգիստին պաշտպանութեան միջոցները ուսումնասիրելու համար անշուշտ։ Անկէ ետքն անցաւ Իրլանտա ուր զինքը ձերբակալեցինք։ Հոկտ. 30ի դատավարութեան մահապատիժ ստացաւ ու գնդակահարուեցաւ։

(Շար.)

վրայ։ Դմոխային այս կրակին պիտի յաջորդէր անշուշտ նոր յարձակում մը։ Երկուշաբթի գիշեր հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ, ապստամբները կատաղի յարձակում մը սկսած են Ֆրանսական կամուրջէն սկսեալ մինչեւ Երկաթէ Դուռը։ Ապստամբ ոյժերը, զնդացիրներով զինուած, անցան գետը եւ յառաջացան մինչեւ Վելազքուէզ, որ մէկն է ազնուական ճարտարապետութեան թանկարժէք նմոյշներէն։ Կռիւը շատ արիւնահեղ եղաւ, մանաւանդ որ տեւեց մօտ 10 ժամ։ Ապստամբ ոյժերը մտան Սան Պէրնարտօ փողոցը, համալսարանական թաղամասէն դէպի հիւսիսային կայարան։

Վերջին պահուն, հանրապետական զեկոյցը եւս կը խոստովանի որ հակառակորդը կրցած է յառաջանալ Քազա տէլ Քամփոյի ճակատէն ներս եւ անցնիլ գետը։

Հիւանդանոցները լեցուն են վիրաւորներով։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԲՈՂՈՔԷ ՌՈՒՍԻՈՅ

Մոսկուայի մէջ ձերբակալուած Գերմանացիներուն հարցը առարկայ դարձաւ դիւանագիտական դիմումներու։ Մոսկուայի գերման դեսպանը բացատրութիւն պահանջեց եւ բողոքեց, խորհրդային կառավարութիւնը պատասխանեց թէ ձերբակալուածները, 23 հոգի, ամբաստանուած են լրտեսութեամբ։ Գերման կառավարութիւնը գոհացուցիչ չի գտներ տրուած պատասխանը եւ կը յայտարարէ թէ ի զօրու կը մնայ իր բողոքը։

Երկուշաբթի գերմանական ձայնասփիւռը կը հաղորդէր կառավարական զեկոյց մը.—

«Խորհրդային կառավարութեան կողմէ Մոսկուայի գերման դեսպանին տրուած տեղեկութիւններուն համաձայն, ձերբակալուած Գերմանացիներուն թիւն է 23,— Մոսկուայի մէջ՝ 9, Լէնինկրատի մէջ՝ 2, Խարքովի մէջ՝ 1, Նովոսիպիրսքի մէջ՝ 1։

Հակառակ մեր հիւպատոսներուն դիմումներուն՝ թոյլ տրուած չէ գերմանական պաշտօնէութեանց որ այցելեն բանտարկեալներուն։ Գերման դեսպանին դիմումներուն վրայ, խորհրդային արտաքին գործոց ժողովրդական ... տուաւ միայն բանտարկեալներուն անունները ինչպէս նաեւ պատժական օրէնսգիրքին այն տրամադրութիւնները, որոնց ուժին տակ կ'իյնայ ձերբակալուածներուն ամբաստանութիւնը։ Անոնք կ'ամբաստանուին լրտեսութեամբ, ... խորհրդային պետութեան դէմ դաւադրութեամբ։

Այս բացատրութիւնները գոհացուցիչ չեն, քանի որ 10 օրէ ի վեր խորհրդային կառավարութենէն կը պահանջուի չօշափելի փաստեր տալ ձերբակալուածներու յանցանքին մասին։ Գերման դեսպանը աւելցուցած է թէ բաւական թէ բոլորովին անիրական են ցոյց տրուած ամբաստանութիւնները։

Զրոյց կը շրջի որ եթէ Պերլին գոհացում չստանայ, պիտի խզէ իր դիւանագիտական յարաբերութիւնները ինչպէս նաեւ ... պիտի դիմէ՝ ձերբակալելով այն ... Ռուսահպատակները, որոնք կը գտնուին Գերմանիոյ մէջ։

Գերմանիա եւ Ճափոն կը դաշնակցին

Ճափոնի մէջ, կը հաղորդէ Լոնտոնեան հեռագիր մը, զրոյց կը շրջի թէ Գերմանիա եւ Ճափոն դաշինք կնքած են՝ կռուելու համար պոլշեւիզմին դէմ։ Դաշինքը կնքուած է, կ'ըսուի, երկու շաբաթ առաջ եւ սակայն գաղտնի կը ... ։ Թոքիոյի մէջ երկու թերթեր այդ մասին լուր մը հրատարակած ըլլալով, փակուեցան կառավարութեան կողմէ։ Բոլշեւիկներու դէմ պայքարի այս ուխտին մէջ, երկու պետութիւնները պիտի աշխատին որ ուրիշ պետութիւններ ալ, ինչպէս Իտալիա, յարին իրենց։

ԹՐՔԱԿԱՆ նաւատորմը ճամբայ ելած է դէպի Մալթա, այցելութիւն մը տալու անգլիական նաւատորմին։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻՑ ԼԿՈՒՄԲ

Վաղը, ուրբաթ երեկոյ, ժամը ճիշդ 9ին, տեղի կ'ունենայ հաւաքոյթը՝ Ecole des Langues Orientalesի մէջ, 2 rue de Lille, Paris.

Դասախօս՝ Պ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ

Նիւթ՝ Հայ Թատրոն

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Նոյ. 19 հինգշաբթի գիշեր ժամը 9ին տեղի կ'ունենայ «Հայ Ազատ Արուեստագէտներու» միութեան դասախօսութիւնը 8 rue Bossuet, Paris (10), Métro Gare du Nord կամ Poissonnière. Կը խօսի՝ Նկարիչ Պ. Ռ. ՇԻՇՄԱՆԵԱՆ. Նիւթ ունենալով «Արվազովսքիի կեանքն ու գործը» Մուտքը ազատ է։

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 12էն վերաբացուեցաւ Պուա - Քոլոմպի, Քոլոմպի եւ Անիէռի շրջանի Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքը։

Վերոյիշեալ շրջանի այն հայ ծնողները, որոնք մինչեւ այսօր արձանագրել չեն տուած իրենց զաւակները, թող արձանագրել տան հինգշաբթի առաւօտեան ժամը 9 — 4ը, 345 Avenue d'Argenteuil, Սահակ - Մեսրոպ Գրադարանի սրահը, ուսուցչուհի Օր. Նաթանեանի մօտ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ Միութեան ընդհ. ժողովը 19 Նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7 րիւ Պէրնարտէն. փարից օրակարգ ցուցահանդէսը պարահանդէսի մասին կարգադրութիւններ։ Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան 8 Նոյեմբերի թէյասեղանին տեղի ունեցած վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 51 Կարնոյ մեծադիր նկարը, 455 մէկ շիշ օ ... քոլոն, 416 Քառաք, 438 մահճակալի ծածկոց, 483 Ազգային պարգեւ տախտակ տոմսակ մը, 315 ժամացոյց, 16 Հայաստանի մեծադիր քարտէսը, 287 պատի ժամացոյց, 513 ինքնահոսգրիչ։

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Միութեան Ֆրանսայի շրջանի կեդրոնական վարչութիւնը իր շրջանի բոլոր մասնաճիւղերուն կը ծանուցանէ թէ 1936 նոյեմբեր 21ին, շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Վալանսի մէջ պիտի գումարուի Ֆրանսայի երկրորդ պատգամաւորական ժողովը։

Մասնաճիւղերէ կը խնդրուի ընտրել իրենց պատգամաւորները։ Ժողովի օրը ներկայանալ հետեւեալ հասցէին՝ 10, րիւ Պուֆիէ, Վալանս (Տրոմ)։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (133)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

— Ոչ, պալամ չե՞օր-չէի... Հա, Լուսիկ, լսեցի՞ր, Կ'ըսեն՝ Ղանթարի տակը բանը (խռովութիւն) եղեր է, ճշմարի՞տ է,— ու թժիշկի մայրը ձեռքերը սկսաւ տրորել։

— Ոչ, չեմ լսած, նոր տունէն դուրս ելայ, — եւ Լուսիկը ... փողոց ելլել, այդ ի՞նչ բանդի մասին էր Տէօտինեանի խօսքը։

Առաջ, Լուսիկը չէր նկատեր։ Ինչպէս որ քաղաքը զարմանալի կերպարանափոխութիւն մը առեր էր։ Քաղաքային այգին ... (սալա...) դրեթէ դատարկ էր։ Այգին մէջ մեռ. եկողներ չկային։

Խանութները թէեւ բաց՝ բայց անսովորական կենդանութիւնը կը պակսէր։ Մինչեւ «Օրիանտ» հիւրանոցի տակ հասնիլը՝ Լուսիկը հանդիպեցաւ զինուորներու երկու խումբի, որոնք ծանր ու չափուած քայլերով կ'անցնէին պողոտայի մէջէն, սպաներու առաջնորդութեամբ։

Օրիանտ հիւրանոցի տէրը հեռուէն հեռու ազգական կուգար Գալուստին։ Միակ տանելի հիւրանոցն էր Երեւանի մէջ։ Լուսիկը ներս մտաւ ու պարտէզին մէջէն անցաւ ճաշարանը։ Սովորաբար այդ ճաշարանը օրուան ո եւ է ժամանակ լեցուն կը լինէր ... ընդուններով. Հազիւ քանի մը սեղաններ բռնուած էին, իսկ տէրը, մուտքի մօտ սեղանի մը առջեւ նստած, գինի կը խմէր։ Երբ տեսաւ Լուսիկը, անմիջապէս ոտքի ելաւ մօտեցաւ։

— Հը, Լուսիկը, խէր լինի.

— Բան չկայ, քեռի, Գալուստը հոս եկա՞ւ.

— Ոչ, ի՞նչ կայ որ ...

— Ոչինչ, կ'ուզէի գինքը գտնել եւ Լուսիկը յանկարծ ետ դարձաւ։

— Աղջի, կեցիր, հիւրանոցի տէրը անձայնորեն աղջկան հասնիլ։

Երբ հիւրանոցի մուտքի դրան առջեւ իրարմէ պիտի բաժնուէին, աղջիկը խնդրեց.

Եթէ Գալուստին ... , ըսէ անմիջապէս, որ տուն թող գայ։

— Կեցիր, Լուսիկ, հիմա ո՞ւր կ'երթաս։

— Ետպէս վար կ'երթամ, դէպի Ղանթարի կողմը, թերեւս հանդիպիմ։

— Ոչ, անմիջապէս տուն գնա. ան կողմի խանութներէն շատեր գոցուած են... դէպք է պատահեր,— ու ձայնը ցածցնելով շարունակեց, Գոնտոյովակին իր երկու հետեւորդներով շանսատակ եղեր է էջմիածնի ճամբուն վրայ... Կ'ըսեն երկաթուղի տաղայ մըն է խփողը... Զինուորները եռեւէն են ինկած, բայց ան, թէեւ վիրաւորուած փախեր է այգիները ու վերջէն ինքզինք քարաժայռէն վար է նետեր ու կտոր կտոր եղեր... Լաւ է՝ տուն վերադառնաս... չները կատղեր են... շուտով քաղաքի մէջ պատերազմական վիճակ պիտի յայտարարուի։

Վերջին բառերը չլսեց Լուսիկը։ Անոնց մնաց բարովի հեռացաւ եւ, որքան որ կրնար արագացուց քայլերը։ Հազիւ թէ Քաղաքային պարտէզէն Աստաֆեան փողոցը դարձաւ, երբ յանկարծ Գալուստը տեսաւ ոստիկանի մը եւ երեք զինուորներու հետ, որոնք դէպի ոստիկանատուն կը տանէին զայն։ Լուսիկի ծունկերը դողացին, եւ վար չիյնալու համար կրթնեցաւ խանութի մը փեղկին։ Վայրկեան մը ուզեց անոնց հետեւիլ, նոյնիսկ քանի մը քայլ առաւ, բայց յանկարծ նոր սարսափ մը բռնած՝ քարացածի նման կեցաւ։

«Կ'ըսեն երկաթուղի տղայ մըն է խփողը... վիրաւորուած է ...»։ Այլեւս ամէն ինչ պարզ էր Լուսիկի համար. Այնքան պարզ, որ աղջիկը սարսափեցաւ իր ենթադրութենէն... Առաջին հանդիպած կառքի մը մէջ նետուեցաւ եւ խնդրեց կառապանին, որ շուտով տուն հասցնէ զինքը։ «Տուն, տուն» կը մրմնջէր ինքնիրեն, «եթէ միայն ժամանակին հասնիմ... Տէր Աստուած, եթէ միայն ժամանակին հասնիմ»։

Լուսիկի մայրը Վարդանի գլխավերեւը նստած, հանդարտօրէն դուլպայ կը կարկտէր, երբ Լուսիկը ներս մտաւ։ Մայրը գլուխը բարձրացուց եւ աղջկանը նայեցաւ.

— Հը՞, ի՞նչ կայ, Լուսիկ — եւ ձեռքի գործը աթոռի մը վրայ նետելով՝ մօտեցաւ աղջկանը,—ի՞նչ է պատահեր քեզի. . այդ ի՞նչ դէմք է ձեռքս ոտքս դող հանեցիր ...

— Մայրիկ,— պաղատեցաւ աղջիկը՝ մօրը այլայլած դէմքը տեսնելով. — բան չկայ, մայրիկ, վայրկեան մը թող մտածեմ,— ու աթոռի մը վրայ իյնալով՝ գլուխը ձեռքերուն մէջ առաւ։

Ժամանակ չկար կորսնցնելու։ Պէտք էր Վարդանը կերպով մը թաքցնել։ Ոստիկանութիւնը եթէ Գալուստը ձերբակալած էր, անշուշտ տունը խուզարկելու պիտի գային։ Թերեւս արդէն ճամբայ ելած էին. կամ ո՞վ գիտէ, թերեւս տան դրան առջեւ էին. Վտանգի անխուսափելիութիւնը կարծես թէ ամրացուց Լուսիկի ջիղերը, վճռականութիւնը։ Ոտքի ցատկեց եւ պատուհանէն պռռաց.

— Արթահամ։

— Հրամանք ես, խանըմ . .

— Անմիջապէս կ'երթաս բժիշկ Տէր Յակոբեանին տունը եւ հոն կը սպասես, մինչեւ որ ես գամ ...

— Հրամանք ես, խանըմ ...

— Տէ շուտ, — եւ Լուսիկը անհամբերութեամբ ոտքը գետին զարկաւ.— գնա հո՛ս ես...

— Հրամանք ես, խանըմ,— Եւ Արթահամը ոտքերը քաշքշելով դանդաղօրէն անցաւ բակէն ու անմիջապէս վերջը լսուեցաւ փողոցի դրան գոցուելու ձայնը։

Մայր ու աղջիկ սենեակին մէջ դէմ դիմաց կանգնած մնացին։ Ի՞նչ կը նշանակէր այս բոլորը. Տիկին Վարդանի բոլորովին այլայլած դէմքով կը նայէր աղջկանը՝ անկէ բացատրութիւն մը սպասելով։

— Մայրիկ, — վերջապէս բերանը բացաւ Լուսիկ, եւ առանց շարունակելու սկսաւ Վարդանի զգեստները, կօշիկը, գեղերու արուակները սենեակին մէջ հաւաքել.

— Աղջիկ խենթեցա՞ր, ի՞նչ կ'ընես — ալ բոլորովին ինքնիրմէ ելած մայրը մօտեցաւ աղջկանը, — ի՞նչ կը հաւաքես...

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ԵՐԹԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ)

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 19 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 19 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ 12e Année No 3273

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՆՈՐ ԴԱՒԵՐԸ ՍՈՒՐԻԱՅ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ

Վերջին տեղեկութիւններէն դատելով՝ Թուրքերը կը շարունակեն իրենց չարաշուք դաւերը Ալեքսանտրէթի շրջանի, ինչպէս եւ Հալէպի շրջանի հայութեան դէմ ։

Միաժամանակ անոնք երկու նպատակ կը հետապնդեն, այն է՝

ա) Հայերու անունն ալ մէջ խառնելով՝ կ'ուզեն ժամանակ միջնակ մը ստեղծել Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ, որուն վրայ աչք ունին, որուն համար վերջին ամիսներուն կանոնաւոր քէմփէյն մը սկսած են եւ որու մասին որոշ ակնարկութիւն բրաւ վերջերս Մուսթաֆա Քէմալ փաշան Էնկիւրիի Ազգային Ժողովին մէջ.

բ) Փրովոքասիոններով կը ձգտին գրգռել տեղական Արաբները Հալէպի շրջանի ստուար հայկական զանգուածին դէմ, մասամբ կոտորել տալու, մասամբ ալ տեղահան ընել տալու համար զայն, որպէսզի աղատին Թուրքիոյ սահմանին մօտ եղող անհաճելի տարրի մը ներկայութենէն ։

Թրքական դաւերը Սուրիոյ մէջ եւ մանաւորապէս Սուրիոյ Հայերու դէմ նոր չեն. Տարիներ շարունակ բիւրաւոր Թրքական գործակալներ, պոլշեւիկներու հետ միասին կամ անոնցմէ անջատ, աշխատեցան փարփարելու Սուրիոյ հայութիւնը յաջս տեղացի, արաբ ժողովուրդին։ Ոչ մէկ առիթ փախցուցին սպառնալու եւ թունաւորելու համար Արաբներու միաքը Հայերու դէմ։ Թրքական գործակալներու գրգռումով ու ներշնչումով էր որ արաբական թերթերու մէջ հրատարակուեցան հակահայ գրգռիչ գրութիւններ։ Թրքական գործակալներու ազդանքներուն հետեւանքով էր որ սահմանամերձ շրջաններու մէջ պատահած մաքսանենգութեան կամ ոճրային բոլոր արարքները վերագրուեցան Հայերուն այն ատեն նոյնիսկ, երբ այդ ոճիրներուն Թուրք հեղինակները իրենց դիակները փառծ էին Թուրքեւսուրիական սահմանագլուխին վրայ, սահմանապահ զինուորներու հետ ունեցած բախումներէն յետոյ։

Ինչ որ յատկանիշն նոր է այժմ, այդ ալ Թրքական փրովոքասիոններու կամ դաւերու ձեւին փոփոխութիւնն է։ Եթէ առաջ Թուրքերը չէին ծածկեր իրենց մոլեգին թշնամութիւնը Հայերու հանդէպ, այժմ, ընդհակառակն, անոնք կ'աշխատին Սուրիոյ Հայերը իբր իրենց հաւատարիմ բարեկամը ներկայացնել եւ այդ կերպով զանոնք կասկածելի դարձնել Սուրիացիներու աչքին։

Այսպէս, օրինակ, «Ճիւմհուրիյէթ» թերթին թղթակիցը կը գրէ Անթիոքէն.

«Նաեւանցին (*խօսքը Ալեքսանտրէթի շրջանի մասին է» «Յ.»*) Հայերն ալ որոշած են օգնել թրքական դատին։ Ամբողջ ժողովուրդին փափաքն է անջատուիլ Սուրիայէն եւ առայժմ ինքնավար մնալ»...

Անթիոքի Հայերը, իմանալով Թրքական այս նոր փրովոքասիոնի մասին, հեռաձայնով փութացած են բողոքհերքում մը հրատարակել Պէյրութի մէջ տպուող «Ազդակ» թերթի միջոցով։ Եւ այդ բողոք – հերքումին մէջ անոնք կ'ըսեն ի մէջ այլոց.—

«*Ճիւմհուրիյէթ*»ի թղթակիցը, որ վերջերս հոս եկած է ով գիտէ ի՞նչ մտքերով, երեք օր առաջ այստեղէն հեռագրով տեղեկացուցեր է թէ այստեղի Հայերն ալ համամիտ են Թուրքերուն (Ալեքսանտրէթի շրջանը Սուրիայէն անջատելու մասին)։ Ասկէ աւելի անպատկառ սուտ կարելի չէ երեւակայել։ Ամբողջ Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ մէկ հատիկ Հայ իսկ չկայ, որ գոհ չըլլայ այս շրջանի Սուրիոյ մաս կազմելէն»։

Առանց այս հերքումին ալ՝ պարզ էր հարկաւ, որ Թուրքերը այդ անպատկառ կեղծիքով կ'ուզեն մէկ կողմէն ազդել Ֆրանսացիներուն վրայ, որպէսզի անոնք տեղի տան «Թուրք – հայկական» այդ «միացեալ» ճակատին առջեւ, եւ «ինքնավար» հռչակեն Ալեքսանտրէթի շրջանը, իսկ միւս կողմէն ալ՝ Թուրքերը կ'ուզեն Արաբները գրգռել Հայերու դէմ՝ ներկայացնելով զանոնք իբր տարր մը, որ կը ձգտի Թուրքերուն պէս անջատուիլ Սուրիայէն։

Ոչ նուազ յատկանշական է Թուրքերու դաւադրութիւնը նաեւ Հալէպի Հայերու դէմ։ Ահա թէ ինչ կը գրէ նոյն «Ճիւմհուրիյէթ» թերթին թղթակիցը Հալէպէն.

«Կ'իմանամ թէ 80,000ի կը հասնի թիւը Հալէպի փախստական Հայերուն, որոնք շատ խիտ զանգուած մը կը կազմեն եւ տիրած են տնտեսական կացութեան։ Այս Հայերը, որոնք ներքնապէս շատ համերաշխ են, անցեալ 10 – 15 տարուան ընթացքին ԱՇԽԱՏԱԾ ԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՆ ԱՅՍ ԿՈՂՄԵՐԸ ՏԱՐԱԾԵԼ ԵՒ ԱՅՍ ՁԵՒՈՎ ԱՌՆԵԼ ԻՐԵՆՑ ՀԱՅՐԵՆԱԲԱՂՁՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՕՏԸ ԵՒ ՅԱՋՈՂԱԾ ԵՆ»։

Այս երկրորդ անպատկառ կեղծիքին տակ շարժառիթները եւս շատ պարզ են։

Թուրքերը Հալէպի Հայերուն Թրքասիրութիւն վերագրելու հետ մէկտեղ նենգօրէն կը շեշտեն անոնց «հոծ զանգուած», «ներքնապէս շատ համերաշխ» եւ «տնտեսական կացութեան տէր» ըլլալը, որպէսզի Սուրիոյ Արաբներուն ներշնչեն այն միտքը, թէ Հալէպի Հայերը ոչ միայն անվստահելի, այլեւ վտանգաւոր տարր մըն են Սուրիոյ համար, հետեւաբար պէտք չէ զանոնք հանգիստ ձգել այդ շրջանին մէջ։

Հարկաւ, եթէ Հալէպի շրջանը սահմանամերձ չըլլար Թուրքիոյ, այն ատեն Թուրքերը այնքան ալ չպիտի զբաղէին Հալէպի Հայերով։ Ժամանակ մը Էնկիւրիի գործակալները ամէն հնարաւոր միջոցի դիմեցին, որպէսզի ցոյց տան թէ Հալէպի Հայերը թշնամի են Թուրքիոյ, դաւեր կը նիւթեն Թուրքիոյ դէմ եւ պէտք է հեռացուին Հալէպի շրջանէն, որպէսզի չկրնան վնաս հասցնել Թուրքիոյ։ Այժմ ալ Էնկիւրիի գործակալները կը ներկայացնեն Հալէպի Հայերը իբր իրենց խաս բարեկամները եւ կը սպառնան, որ եթէ Սուրիացիք զիջումներ չընեն Թուրքիոյ Ալեքսանտրէթի շրջանին մէջ, իրենք Հալէպի իրենց «բարեկամ» Հայերու միջոցով կրնան փորձանք դառնալ Սուրիոյ գլխուն։ Ահա թէ ի՞նչ կ'ըսէ «Ճիւմհուրիյէթ»։ —

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՍԱԼԱՆԿՐՕ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

Երէկ առաւօտ, ժամը 9ին, Լիլի իր բնակարանին մէջ յանկարծամահ եղաւ ներքին նախարար Ռոժէ Սալանկրօ ։

Ռոժէ Սալանկրօ ծնած է 30 մայիս 1890ին, Լիլի մէջ, որուն քաղաքապետն է։ Աւարտած էՍորպոնը եւ հաւատաւոր ընկերվարական մըն էր։ Վերջերս շատ ազդուած էր իր դէմ եղած յարձակումներէն ։

Վերջին պահուն անցեալ հաղորդեց թէ Սալանկրօ անձնասպան եղած է, չափազանց զգածուելով իր դէմ կատարուած յարձակումներէն, որդէն իսկ յուսահատութեան եւ մելամաղձութեան մատնուած՝ իր կնոջ մահէն վերջ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ ԿԸ ԴԱՇՆԱԿՑԻՆ

Երէկ գրած էինք թէ, գրոյցի մը համաձայն, դաշինք մը կնքուած է Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ, միացեալ ճակատ մը ստեղծելու համար պոլշեւիզմին, մասնաւորաբար Խորհրդային Միութեան դէմ։ Այսօր կը հաստատուի այդ լուրը ։

Արդէն շաբաթ մը առաջ, գերմանեւճափոնական դաշինքին լուրը մտահոգութիւն պատճառած ըլլալով խորհրդային կառավարութեան, Մոսկուայի ճափոնական գործակատարը, Սաքոհ, իր կառավարութենէն ստացած հրահանգին վրայ, 14 Նոյեմբերին յայտարարեց Քրեթինսքիի, արտաքին գործավարութեան արեւելեան բաժնի վարիչին, թէ որ եւ է հիմ չունին այն գրոյցները, որ շրջան կ'ընեն գերմանեւճափոնական դաշինքի մասին։

Այս հերքումը բաւական չեղաւ, ուստի Մոսկուա հրահանգ տուաւ իր դեսպանին, Եուրենեւի, որ յարաբերութեան մտնէ ճափոնական արտաքին նախարարութեան հետ։ 16 Նոյեմբերին, Եուրենեւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ ճափոն արտաքին նախարարին՝ Արիթայի հետ, որ յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը որ եւ է դաշինք կնքած չէ Խորհրդային Միութեան դէմ, սակայն աւելցուց որ՝ համակցութիւն կը կատարէ պետութեան մը հետ,— որուն անունը չտուաւ,— կազմելու համար ճակատ մը ընդդէմ պոլշեւիզմին։

Թաս հեռագրական գործակալութիւնը, հիմնուելով հեղինակաւոր աղբիւրներու տուած տեղեկութեանց վրայ, կը հաղորդէ թէ այն պետութիւնը, որուն անունը չտուաւ Արիթա, Գերմանիան է, որուն հետ Ճափոն դաշինք մը ստորագրած է եւ կը մնայ վաւերացումը։ Այդ դաշնագրին այն մասը, որ ժամուլին պիտի հաղորդուի, թէեւ կը խօսի ճակատ ստեղծելու եւ պայքարելու մասին ընդդէմ պոլշեւիզմին, իրականին մէջ փարավան մըն է ծածկելու համար այն գաղտնի դաշնագիրը, զոր Գերմանիա եւ Ճափոն կնքած են միասնաբար գործելու համար, երբ երկու պետութիւններէն մէկն ու միւսը պատերազմի բռնուի ուրիշի մը հետ։

Եւրոպական մայրաքաղաքներու մէջ, ժամուլը մեծ շահագրգռութեամբ կը զբաղի այս դաշինքով, որ օրուան նիւթն է դարձած.

Իտալական ժամուլը հետեւեալ մեկնութիւնները կուտայ.—

Ճափոնական բանակը վերջերս բաւական աղդուած կը թուէր պոլշեւիկեան քարոզչութենէն։ Թոքիոյի կառավարութիւնը ստիպուած էր միջոցներ ձեռք առնել՝ բարձրացնելու համար ճափոն զինուորին ռազմունակ տրամադրութիւնը, եւ պայքար բանալու համար պոլշեւիկեան գաղտնի քարոզչութիւններուն դէմ։

Միւս կողմէ, վերջերս Մոսկուա մշակած էր ծրագիր մը պոլշեւիկեան յարձակողական գործունէութեան մը համար։ Ասոր դէմ առաջին անգամ ցցուեցաւ Գերմանիա մասնաւոր ծրագրով մը, որ ահա կը յանգի գերմանեւճափոնական դաշինքին։ Սակայն գերմանեւճափոնական դաշինքին տրամադրութիւններուն համրնթաց, նոյն ուղղութեամբ տեսակէտներ կը յայտնուէին ոչ միայն Պերլինի եւ Հռոմի մէջ, այլեւ Վիէննայի եւ Պուտափէշթի մէջ։ Ուրեմն, պէտք է ըսել որ, եթէ գերմանեւճափոնական դաշինքը մշակուեցաւ, կամ Պերլինի եւ Հռոմի մէջ միացեալ ճակատի նոյն տրամադրութիւնները ստեղծուեցան, պատճառը Մոսկուայի յարձակողական ընթացքն էր եւ ոչ ուրիշ բան։ Գերմանեւճափոնական դաշինքը հրապարակ կը գնէ հաւաքական պայքարի սկզբունք մը, որ անհրաժեշտ է այնքան Ասիոյ, որքան Եւրոպայի մէջ, ընդդէմ պոլշեւիկեան յարձակողական շարժումին.

« Խելահաս Արաբներուն համար յուրջ խնդիր մըն է խորապէս նկատի առնել այն դերը, զոր ապագայ իւրաճանաչութեան մը պարագային պիտի կրնան կատարել Թուրքերը, ԻՆՉՊԷՍ ՆԱԵՒ ՀԱՅ ԶԱՆԳՈՒԱԾԸ »։

Բնական է, որ Սուրիոյ Հայերը պէտք է ամէն ջանք թափեն՝ մերկացնելու համար Թրքական կեղծիքները, պարզելու համար Թրքական դաւերուն մութ շարժառիթները եւ ցոյց տալու համար իրենց կատարեալ հաւատարմութիւնը զիրենք հիւրընկալող արաբ ժողովուրդին.

Կասկած չունինք, որ Սուրիոյ ամբողջ հայութեան անկեղծ զգացումները արտայայտած է Պէյրութի «Ազդակ» թերթը, երբ, անդրադառնալով Թրքական էնթրիկներուն, ըսած է խմբագրականով մը.

« Սուրիացի Հայը, գիտակ իր քաղաքացիական կոչումին ու պարտականութեանց, պատրաստ է իր կարելի բոլոր միջոցներն ու կարողութիւնները տրամադրել այս հայրենիքի (*Սուրիոյ*) տնտեսական, վարչական ու քաղաքական բարձրացման ու բարգաւաճման համար, չունենալով առանձին քաղաքական նկատում եւ քաղաքականութիւն այս երկրին հանդէպ»։ *Աւելին*, ան «իբրեւ անձնուէր ու պարտաճանաչ քաղաքացին այս նուիրական հայրենիքին, ոչ մէկ բոպէ չպիտի թերանայ եւ ոչ մէկ զոհողութեան առջեւ կանգ պիտի չառնէ այդ հայրենիքի բարգաւաճման եւ պահպանման համար »։

Ժամանակը եկած է, որ Սուրիոյ ամբողջ հայութիւնը, ինքզինքը գտնելով Թրքական խիստ վտանգաւոր դաւերու առջեւ, մէկդի դնէ իր ներքին վէճերն ու տարակարծութիւնները եւ մէկ մարդու պէս կանգնի Սուրիոյ ազնիւ արաբ ժողովուրդին կողքին՝ ի դերեւ հանելու համար Թրքական այս նոր եւ այնքան չարագուշակ դաւերը։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՐ ԿԸ ՑԻՇՈՒԻ ՓԱՆՋՈՒՆԻՆ

Ֆրանսական թերթ մը, շաբաթ մը առաջ, պզտիկ լուր մը կուտար Թուրքիայէն.— Պոլսոյ մէջ ծխախոտի մը թերանոցի մը բանուորները գործադուլ յայտարարեր են *ա լա ֆրանսէզ*։ Այսինքն ձեռք ծալած՝ նստեր են մը թերանոցին մէջ։ *Ինթէքրնասիոնալ* մըն ալ կանչե՞ր են, հեռագիրը չըսեր, (հետաքրքիր էի լսել *Ինթէքրնասիոնալ*ը թուրք հաֆըզներու բերնով, եա՞ մէգտէպի եղանակով)։ Հեռագիրը չըսեր նաեւ թէ բանթողները բռո՞նցք ցոյց տուած են թէ... *եաթաղան*, (թուրքերէն թերթ մը կը գրէ թէ ջարդի մօտան անցաւ, Թուրքիոյ մէջ մօտան ի՞նչ է չեմ գիտեր, բայց ջարդին մօտա ըլլալը լսած ալ չէի)։

Այս լուրը կարդացինք շաբաթ մը առաջ եւ քմծիծաղով մը անցանք ու մոռցանք։ Ցանկարծ առջի օր անտայ որ *Իւմանիթէ*ն սեփական հեռագրի մը պէս կը հրատարակէր նոյն այդ լուրը։ Շատ բան սորվեցանք եւրոպական թերթերու մեր դրացնութեան մէջ,— հեռագիրներ կան, «անվնաս» լուրեր մասին, որոնք ամիսը երկու անգամ կը դնեն՝ մեր թերթին Դ. էջի ըէքլամներուն նման, միայն պզտիկ *ոլթուչէ* մը վերջ, երբ բաց մը կայ... սիւնակի մը տակ։ Ես չեմ կարծեր սակայն, որ *Իւմանիթէ*ն բաց գոցելու համար արտատպած է այդ հեռագիրը։ Սեւի վրայ տպուած կարմիր այդ թերթը մամնաւոր ախորժակով մըն էր, որ կը հրատարակէր թրքական լուրը,— աւետի՜ս, թուրք բանուորներն ալ գործադուլ կ'ընեն, ճի՜շդ ու ճիշդ մեզի պէս, կեցցէ՜ համաշխարհային յեղափոխութիւնը։

Կը յիշեմ երջանիկ ժուհօն, որ անցեալ ամառ տաքուկ ու գիրուկ հալսուդաւութիւններով կը պատմէր թէ յունիսի յեղափոխութիւնը (գործադուլ գրաւով) պատմական դէպք մըն է, աւելի մեծ քան ֆրանսական երբեմնի ռսկեզօծ յեղափոխութիւնը։ Ու մարգարէաշունչ երեւակայութեամբ մը կ'աւելցնէր թէ ֆրանսական մեծ յեղափոխութեան սկզբունքներուն նման, շուտով ստար երկիր հարս պիտի երթան յունիսեան յեղափոխութեան ձեւերը։ Խօսքը մէջերնիս, գործարան գրաւելու քաջութիւնը, որ ժամանակ մը զբօսանքի ձեւ առաւ, ընկերային յեղափոխութիւն մը ըլլալէ աւելի՝ քաղաքական ռազմախաղ էր,— Ֆրանսա այդ օրինակով կ'ուզէր վարակել գերմանացի բանուորութիւնը, այն յոյսով թէ պիտի քանդուէր Գերմանիոյ զինապաշտ տրամադրութիւնը։ Երկար առեն ամբողջ Ֆրանսան ականջ կտրած՝ լուրի եւ հեռագրի կը սպասէր Հռենոսի միւս եզերքէն։

Եկա՛ւ հեռագիրը։ Թուրքիոյ բանուորնե՛րն էին որ գործադուլ կ'ընէին։ Թուրքիա՛, թուրք բանուորութի՛ւն, թրքական գործարա՛ն,— ճիշդ է որ հիմա պետական գործարաններ կը շինուին, բայց եւրոպական ձախակողմեան թերթերը թրքական ո՞ր գործարաններուն վրայ դրած են իրենց յոյսը, *Հէյլէպի*ի գործարանի՞ն թէ *գալըպխանէ*ներուն։

Իմ կարծիքովս, *Իւմանիթէ* ի զո՜ւր կ'ուրախանայ,— Անատոլուէն ծագելիք յեղափոխութեան եւ այնտեղ հաստատուելիք ընկերային կարգերուն մասին գաղափար մը կազմելու համար՝ կը յանձնարարեմ կարդալ մեր *Փանջունին* ի Ծապլվար ։

ԱՐԱՁ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԸ

Ի՞ՆՉ ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏՈՒԱՒ ՖՐԱՆՍԱ

« *Ճիւմհուրիյէթ* »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Էնկիւրիէն, 13 Նոյեմբեր թուականով.—

Ֆրանսական կառավարութիւնը Փարիզի մեր դեսպանին յանձնեց պատասխանը այն ծանուցագրին, զոր Թուրքիա տուած էր իրեն, Ալեքսանտրէթի խնդրին մասին։ Պատասխանը այս առաւօտ դեսպանին կողմէ հաղորդուեցաւ Արտաքին գործավարութեան։ Ֆրանսա համաձայն կը թուի այս խնդիրը յանձնելու դիւանագիտական երկար խորհրդակցութիւններու, ինչ որ բնականաբար լաւ ընդունելութիւն չպիտի գտնէ Թրքական շրջանակներուն կողմէ

Թուրքերէն *Թան* թերթին թղթակիցը եւս կը հեռագրէ Էնկիւրիէն նոյն թուականով.—

Ֆրանսա Փարիզի մեր դեսպանին միջոցաւ յանձնեց իր պատասխանը։ Թէեւ դեռ յայտնի չէ պատասխանին պարունակութիւնը, բայց իրաւասու շրջանակները կ'ենթադրեն թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը պիտի ճանչնայ Թուրքերու բացայայտ իրաւունքը։ Մասնաւոր յանձնաժողով մը, նախագահութեամբ արտաքին գործավարութեան քարտուղար Նուման Մէնէմէնճիօղլուի, այսօր քննեց Ֆրանսական պատասխանը։ Փարիզի պատասխանը մեր կառավարութեան յանձնուած ըլլալով, Ալեքսանտրէթի խնդրին բանակցութիւնները սկսած կը համարուին ։

Ազգ. Ժողովի այսօրուան նիստէն յետոյ, Գործավարներու Խորհուրդը գումարուեցաւ Իսմէթ Ինէօնիւի նախագահութեամբ եւ որոշումներ տուաւ զանազան հարցերու մասին։

«Անկցի Աթաթուրք, կեցցէ Սիւրիան»

« ՍՈՒՐԻՈՅ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ Կ'ԵՐԿԱՐԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՒՐՈՍԵԱՆ ԼԵՌՆԵՐԸ »

Պէյրութի Ազդակը կը գրէ (12 Նոյ.).—

Երկուշաբթի առաւօտ, Պէյրութի դատական ատեանին առջեւ տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը անցած տարի «էլ Մէսա» թերթի տնօրէնին դէմ գործուած յարձակման։ Դատաւորը, յետ դատավարութեան, կարդաց վճիռը, որուն համաձայն հինգ ամիսէն մինչեւ մէկ շաբաթ բանտարկութեան կը դատապարտուէին յարձակողները, որոնց բոլորն ալ կը պատկանին Սուրիական կուսակցութեան։

Դատավճիռը կարդացուելէն վերջ, ներկայ գտնուող Սուրիական կուսակցութեան անդամներէն Ֆուատ Հաստատ, սկսաւ պոռալ. «Անկցին սիոնիստները, կեցցէ Սուրիա, կեցցէ Անթուն Սաատէ»։

Դատաւորը հրամայեց լռութիւն պահել, սակայն Ֆուատ շարունակելով գոչեց.

— «Անկցի Քամալ Աթաթիւրք որ կ'ուզէ խլել Ալեքսանտրէթը»։

Ընդհանուր դատախազը պահանջեց բանտարկել զայն։ Երբ ոստիկանները աթոռին վրայ նստեցուցին զայն, Ֆուատ ըսաւ.

— «Սուրիական կուսակցութեան երիտասարդները իրենց կուրծքերով պիտի պաշտպանեն այս երկրին սահմանները, որոնք կ'երկարին մինչեւ Տաւրոսեան լեռնաշղթան»։

Դատարանը իսկոյն դատեց եւ վեց ամսուան բանտարկութեան դատապարտեց զայն ։

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ՍՊԱՅԱԿՈՅՑԻ ՊԵՏԵՐՈՒ ԺՈՂՈՎԸ

Անցեալ շաբթուան ընթացքին, Պուքրէշի մէջ գումարուեցաւ Պալքանեան Ուխտին մասնակցող պետութեանց սպայակոյտներու ժողովը։

Պալքանեան Ուխտի կազմութենէն ասդին՝ առաջին անգամն է, որ պետ. զինուորականներու մասնակցութեամբ եւ, հետեւաբար, զուտ զինուորական խնդիրներու մասին ժողով մը կը գումարուի.

Այդ ժողովի օրակարգի մասին ոչինչ գիտենք։ Ըլլալով բացառապէս զինուորական հաւաքում մը, բնականաբար ան պիտի զբաղի պալքանեան այդ չորս երկիրները շահագրգռող զինուորական խնդիրներով։

Կարգ մը տեղեկութեանց համաձայն, այդ ժողովը քննած է Պալքաններու եւ ընդհանրապէս Եւրոպայի քաղաքական այժմու կացութենէն բխող անհրաժեշտութիւնները։ «Թոյմէր» գործակալութեան մէկ հեռագիրը կը հաղորդէր թէ ժողովի ընթացքին առաջարկ բերուած է Պալքանեան Ուխտի պետութեանց բանակներուն համար ստեղծել միակ հրամանատարութիւն մը՝ պատերազմի պարագային։ Ուրեմն նաեւ ստեղծել թէքնիքի ու մարզումի նոյնութիւն մը, որպէսզի ամէն վայրկեան կարելի ըլլայ՝ այդ չորս բանակները փոխադարձ օժանդակութեան հրաւիրել կամ մէկ ձեռքի տակ շարժման մէջ դնել։

Ինչպէս ըսինք, իր տեսակին մէջ առաջինն էր այս ժողովը։ Պալքանեան Ուխտը տարիներու կեանք մը ունի ու ժողովներ ու խորհրդակցութիւններ շատ են եղած՝ անոր ստեղծումէն առջին։ Պելկրատ, Պուքրէշ, Աթէնք կամ Էնգիւրի՝ զանազան առիթներով ժամադրավայրերը եղան յիշեալ չորս պետութեանց ղեկավարներուն։ Դաշինք, զինակցութիւն, մեկնաբանութիւններ ու համեմատ խօսուածներ տեղի ունեցան, բայց, այդ բոլորը եղան քաղաքական կամ տնտեսական-դիւանագիտական վրայ։ Նոյն իսկ, եկեր տարակարծութիւններէ վերջ, ճշդուեցան, Յայտարարէն յետոյ Մեծութեան սրով, փոխադարձ յանձնառութիւններ՝ պատերազմներու կամ յարձակումներու պարագային, բայց երբեք սպայակոյտները իրարու քով չեկան։

Այդ է պատճառը, որ Պուքրէշի ժողովը մասնաւոր ուշադրութիւն գրաւեց։

Իսկ այդ հետաքրքրութիւնը չափազանց հասկնալի է։ Մանաւանդ այս օրերուն, երբ քաղաքական ու դիւանագիտական արտակարգ եռուզեռ մը կայ Եւրոպայի մէջ, դիրքերը գրեթէ կը ճշդուին ու, ինչ որ կարեւոր է, Պալքանեան Ուխտը նախկին սերտ կապերու արտայայտութիւնը ըլլալէ դադրած է այլ եւս։

Առաջին եզրակացութիւնը զոր կարելի է հանել այդ ժողովէն, սա է թէ Պալքանեան Ուխտի չորս պետութիւնները հարկ զգացած են իրենց ուխտը կամ զինակցութիւնը ամրացնել ու զինուորական գետնի վրայ, նոյն իսկ գործակցութեան հիմքերն ու ձեւերը ճշդելով։ Երկրորդ՝ անոնք պէտք տեսած են ցոյց տալու իրենց այդ ներքին կապը ու այդ կապին շօշափելի արդիւնք չորս բանակներու ուժը։

Արդ, եթէ այս հաւաքումը, ուխտին կազմութենէն շատ յետոյ, անհրաժեշտութեան մը արդիւնք է, բնականօրէն մարդ կը տարուի խորհելու թէ՝ ի՞նչ հաւանականութիւններու ծնունդ է ան եւ որո՞ւ դէմ ուղղուած է։

Այս հարցումին պատասխանը կուտայ Պալքանեան Ուխտին նախատեսած գործակցութեան կամ յանձնառութիւններու տրամադրը։

Այդ տրամադրը արտապալքանեան չէ։ Ըսել կ'ուզենք, ուխտը չի նախատեսեր փոխադարձ օգնութիւն մը՝ Պալքաններէն դուրս։ Ասոր ամէնէն խօսուն փաստը տուաւ Ցունաստան, երբ Պելկրատի մէջ իր այժմու վարչապետին միջոցաւ ճշդեց փոխադարձ օժանդակութեան մը սահմանները։

«Ուրեմն, եթէ զինուորական այս խորհրդակցութիւնը կամ ժողովը քննած է պալքանեան մարզին վրայ պատերազմական գործողութեան մը պարագաները, ինքնին կը ծագի երկրորդ հարցում մը,— պալքանեան ո՞ր պետութեան կողմէ կասկած կամ վտանգ երեւան է եկած։ Պալքաններու մէջ, Ուխտէն դուրս, կան Ալպանիան եւ Պուլկարիան։ Առաջինը, թէեւ հովանաւորուած Իտալիայէն, այսուհանդերձ անկարող է, անշուշտ, չորս պետութիւնները այդ տարիճան մտահոգելու։

Կը մնայ Պուլկարիան։ Այս երկիրը զինաթափ է։ Սեղմուած՝ չորս կողմէն՝ անզօր է շարժելու, իսկ իր տարիներու յարատեւ քաղաքականութիւնն է եղած հաշտարար ընթացք մը ունենալ, յարգել դաշնագիրներու պարտաւորութիւնները եւ յենուլ Ազգերու Դաշնակցութեան։ Այլ խօսքով, Պուլկարիա եւս, դուրս մնացած յիշեալ հանդերձ Պալք. Ուխտէն, խաղաղութեան քաղաքականութեան ադանիներէն մին է ու երբեք տեղի չէ տուած ենթադրելու թէ անիկա կրնայ վտանգ մը, եւ, հետեւապէս, մղիչ ազդակ մը եղած ըլլալ՝ իր շուրջի չորս երկիրները զինուորական լուրջ ժողովի մը առնելու համար։

Կը տեսնուի, որ Պալքաններէն ներս վտանգի մը գոյութիւնը ըմբռնելի չէ։ Այդ պարագային, հարկ կ'ըլլայ ուխտին տրամադրէն դուրս գալ, եւ այդ վտանգը փնտռել Պալքաններէն դուրս։

Այս փնտռտուքին ուժ կուտայ նաեւ այն պարագան, որ Ցունաստան — ինչպէս կ'ըսէր հեռագիր մը, — իր ներկայացուցիչը ղրկած է որպէս դիտող։ Աթէնքի այս վերապահութիւնը ոչ միայն կը խախտէ ուխտին զինուորական գետնի վրայ հաւաքական գործունէութեան մը կարելիութիւնը, այլ եւ կը մէջ կապ մը տեսնելու Ցունաստան եւ միւս երեք երկիրներու նախկին տարակարծութեան եւ Աթէնքի այժմու «դիտող» դերին միջեւ։ Իսկ այդ կապը՝ իր կարգին՝ աւելի կը չէզոք մեր այն ենթադրութիւնը թէ Թուրքիա, Եուկոսլավիա եւ եւ Ռումանիա մտահոգուած են դուրսի ու նաեւ մեծ ուժի մը հաւաքական յայելին.

Մենք որ մօտէն կը հետեւինք բոլոր այն դէպքերուն, որոնց հեռուէն կամ մօտէն առնչութիւն ունին Թուրքիոյ հետ, Պուքրէշի ժողովի մէջ կը ջանանք փնտռել այդ արտաքին ու մեծ կամ մտահոգիչ ուժին անունը։

Այս ջանքին կը նպաստեն, նախ, խմբաւորումները որոնք, կ'ըսէինք վերը, եղած են կազմուիլ։ Երկրորդ՝ անգլօ-թուրք յարաբերութիւնները եւ անգլօ-իտալական մրցակցութիւնը։

Ինչպէս կ'երեւի, քանի կ'աճի իտալական յաւակնութիւնն ու քանի կը չէզոքուին Մուսոլինիի պահանջները, Լոնտոն այնքան կ'աշխատի սեղմել օղակը զորս տեսաւ պրկել իտալա-հապէշ պատերազմի օրերուն։

Անտարակոյս, նոյն Լոնտոնը մատ ունի եւ Պուքրէշի ժողովին մէջ։ Ու ապահովաբար այդ ժողովին նախաձեռնութիւնը եկած է Էնկիւրիէն՝ Լոնտոնի գրգռումով կամ յանձնարարութեամբ։ Ու կասկած չկայ, որ Թուրքիա անմարան ու անվերապահ կերպով համամիտ է ոչ միայն Պուքրէշի ժողովին, այլ եւ՝ կողմնակից՝ այդ ժողովի որոշումներու գործադրութեան, եթէ հարկ ըլլայ։

Արդ, կարելի՞ է նոյն վճռականութեամբ ըսել, թէ Պալք. Ուխտի միւս պետութիւնները եւս Թուրքիոյ չափ պատրաստակամ են կիրարկելու այն որոշումները զորս տուին իրենց սպայակոյտներու պետերը։

Եթէ փորձենք արագ ու ներելի գնահատումը ընել այն յարաբերութեանց որոնք այժմ գոյութիւն ունին Եւրոպական պետութեանց միջեւ եւ որոնց մասին ամէն օր արձագանգ կ'ըլլայ միջազգային մամուլը, պիտի նկատենք որ՝ ոչ Եուկոսլավիա եւ ոչ ալ Ռումանիա կրնան լուրջ ու անկեղծ յանձնառութեան մը տակ մտնել՝ իրապէս զինուորական գործակցութիւն մը ունենալու տեսակէտէն։

Անշուշտ, կարելի չէ ըսել թէ Պէլկրատ վերապահ է ներքնապէս, որովհետեւ Մուսոլինի իր վերջին ... բարեկամութեան ձեռք երկարեց։ Չէ՞ որ նոյն Մուսոլինին Հունգարիոյ ի նպաստ վերաքննութեան բանալեցաւ։

Բայց, կարելի չէ ըսել նաեւ թէ Եուկոսլավիա նման հարկադրանքի մը ներքեւ է՝ երբ նկատի ունենանք Պելկրատի ու Պերլինի յարաբերութիւնները

Նոյնպէս ուշագրաւ չէ նաեւ՝ եթէ ոչ հակառակ, գոնէ տրամադրութեան փոփոխումը զոր Պուքրէշը կը շարունակէ երեւան բերել, նոյն այդ փոփոխումին առաջին զոհը դարձնելով իր անուանի արտաքին նախարարը՝ Թիթուլէսքուն.

Քաղաքական կացութիւնը հետզհետէ այնքան կը կնճռոտի ու նոյն իսկ ուխտակից երկիրներու շահերը այնքան կը տարբերին իրարմէ, որ երբեք զարմանալի չենք գտներ, եթէ ըսենք թէ ներքին կատարեալ համաձայնութիւն մը գոյութիւն չունի նաեւ Պալքանեան Ուխտի մասնակից երկիրներու միջեւ։

Տարբեր առաջ պայմանները ուրիշ էին։ Ու այդ տարբեր պայմաններուն ծնունդը եղաւ ան։ Եթէ կը պահէ իր գոյութիւնը՝ այդ չի նշանակեր թէ զայն ծնող պատճառները եւ անոր կազմութեան մղիչ տեսակէտները այսօր ալ կան։

Չորս երկիրներէն միակը որ լրջօրէն շահագրգռուած է այդ ուխտի պահպանութեամբ եւ զինուորական գործակցութեամբը՝ Թուրքիան է։ Իսկ անոր սպառնացող վտանգը երբեք կապ չունի Ռումանիոյ կամ, մասամբ Եուկոսլավիոյ հետ։ Այդ է պատճառը որ Թուրքիա,— երբ վաղը հարկ ըլլայ, եւ կամ այդ վտանգի սկսի ... ընել իր դիրքերը,— իր մարաջախտ Ձէվդէթին քով ոչ Սամսոնիի (ռումէն), ոչ Նիկոլը (սերպ) եւ ոչ ալ Փափաքօսը (յոյն) պիտի գտնէ։

Վասնզի ամէն մէկը պիտի ջանայ իր մորթը փրկել եւ ուրիշին համար ողջ գլուխ-ուենտարանին տակ չդնել։

Աւելի չի նշանակեր, ի հարկէ, որ Թուրքիա մինակ պիտի ճակատ վտանգի այդ վտանգին մեկուսացման կողմնակից են եւ Ռուսիան եւ Անգլիան։

Խնդիր է միայն թէ՝ առաջինը ո՞րքան հնարաւորութիւն պիտի ունենայ օգնելու, իսկ երկրորդը՝ ո՞րքան կարելիութիւն՝ մէկն ու միւսը իրեն հետ զիջելու։ Որովհետեւ Ալպիոնը կամ ուրիշին ունեցածով յաղթանակ կը հանէ, կրակէն եւ կամ ուրիշներու հետ կը նետուի՝ միշտ ամէնէն ետեւ մնալով..

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՈՒԺԸ

Վերջին տարիներս բոլշեւիկեան վտանգից թերեւս աւելի, եւրոպական մի շարք երկիրների համար առարկայ էր պատերազմի վտանգը։ Պարտուած Գերմանիան տասնեւհինգ տարուան համար երկունքից յետոյ լոյս աշխարհ հանեց Ադոլֆ Հիթլերը, որ նպատակ է դրել Գերմանիան դարձեալ վերածել հզօր պետութեան։ Իր այս նպատակին հասնելու համար է որ Հիթլերը թօթափեց Գերմանիայի վրայ Վերսալի դաշնագրով գրուած ծանր լուծը։ Այսինքն մերժեց վճարել պատերազմական տուգանքը, ռազմացրեց Վերսալի դաշնագրով արգելուած գերմանական բանակի թիւը։ Զէզոք գօտի կոչուած Սարի շրջանը միացրեց գերմանական հողամասին, գիտակցելով հանրաքուէի եւ, հիմա էլ գիտէր ցերեկ զինուոր է ի կատար ածելու համար աւելի խոշոր եւ յանդուգն նպատակներ եւ ծրագիրներ, ինչ որ լրջօրէն սթափեցրեց յաղթական պետութիւններին։ Գերմանիան քանի որ տիւ ու գիշեր յամառօրէն սկսել է զինուել, պարզ է որ պատերազմելու լուրջ պատրաստութիւններ է տեսնում։ Իսկ թէ ո՞ր պետութիւնների դէմ — այդ էլ դժուար չէ մօտաւորապէս մատնանշել, եթէ հետեւելու լինենք գերմանական կառավարութեան անդամների յայտարարութիւններին, մամուլին ու դիւանագիտական գործունէութեան

Հիթլերի կառավարութիւնը նպատակ է դրել արշաւել դէպի արեւելք՝ գաղութներ ձեռք բերելու նպատակով։ Եւ որպէսզի այս անգամ ... չլինի երկու ճակատի վրայ կռուել, գերմանական կառավարութիւնը աշխատում է բարեկամական դաշն կնքել արեւմտեան երկու մեծ պետութիւնների՝ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հետ, քսանեւհինգ տարի ժամանակով։ Իսկ թէ Գերմանիայի հայեացքը դէպի ո՞ւր է ուղղուած, այդ էլ յայտնի է,— Չեխոսլովակիայի վրայով դէպի Ռումանիա։ Այնտեղից էլ Ուկրայնայի վրայով մինչեւ Պաթում-Բաքու-Թուրքմանիայի, Ուկրայնայի եւ Կովկասի պէս բնական ամէն տեսակ հարստութիւններով առատ երկիրները եթէ յաջողի գրաւել, պարզ է որ Գերմանիա այնպէս է հարստանալու եւ բարգաւաճելու, որ թերեւս ապագայում դառնայ Եւրոպայի ամէնից ուժեղ պետութիւնը իր բանակով ու ճարտարարուեստով։

Այսպիսի հեռանկարի վրայ բնական է որ հաշտ աչքով չնայեն եւրոպական մի շարք մեծ ու պզտիկ պետութիւններ եւ իրենց հերթին եւս փութացնեն իրենց բանակների զարգացումը։ Պէտք է նկատի ունենալ նաեւ այն հանգամանքը, որ Չեխոսլովակիան, Ռումանիան ու Խ. Ռուսաստանը անդամահատելու խնդրով Գերմանիայի չափ շահագրգռուած է նոյնպէս Աւստրիան, Հունգարիան, Իտալիան, Պուլկարիան, Լեհաստանը, Ֆինլանդիան եւ հեռաւոր արեւելքի մէջ Ճապոնը։ Ինչպէս տեսնում ենք միատեսակ շահերով եւ հեռանկարներով իրար հետ զինակցելու հողը պատրաստ է եւ ամէն օր մամուլի մէջ կարդում ենք զանազան մայրաքաղաքներում տեղի ունեցող դիւանագիտական բանակցութիւնների մասին։ Պարզ է որ պատերազմի վտանգը մօտալուտ համարելով, շահագրգռուած պետութիւնները աշխատում են իրենց զինակիցների թիւը աւելացնել։ Սակայն վարագոյր քաշելուց, այսինքն պատերազմական գործողութիւնները սկսած առեն միայն կը պարզուի իւրաքանչիւր պետութեան բռնելիք ընթացքը։ Մեծ պատերազմի նախօրեակին Իտալիան զինակից էր Գերմանիային ու Աւստրօ-Հունգարիային, Անգլիան էլ չէզոք էր համարւում։ Բայց հէնց որ թնդանօթները որոտացին, թէ Իտալիան եւ թէ Անգլիան միացան Ֆրանսային, Ռուսաստանին եւ Ճափոնին։ Ապագայ պատերազմին ի թիւս ուրիշների կը պարզուի նաեւ մեզ շահագրգռող Թուրքիայի բռնելիք դիրքը։ Ինչպէս նաեւ Իտալիայի դիրքը Թուրքիոյի հանդէպ

Գլխաւորապէս Գերմանիայից կախում ունի ապագայ պատերազմի թուականը։ Մասնագէտների կարծիքով Գերմանիան դեռ եւս մէկ տարի պէտք ունի, իր զինուորական բոլոր պէտքերը լրացնելու համար։

Քանի որ եւրոպական պետութիւնները կանգնած են մի աւելի եւս ահռելի պատերազմի առջեւ, որի պատճառով բոլորն էլ տենդօրէն լծուած են գործի, թող թոյլ տրուի ինձ, «ի պէտս դարգացնելոյ», ներկայացնել եւրոպական բոլոր պետութիւնների ժողովուրդների եւ գալիք պատերազմին տրամադրելի կռուող ուժերի ընդհանուր տախտակը, կլոր թիւերով որ քաղել եմ յայտնի Ֆրանսացի ռազմագէտ Զօր. Դեբէնէյի մի աշխատութիւնից, լոյս տեսած «Էքսէլսիոր» ամսագրի նոյեմբերի թիւից։

	Միլիոն ժող.	միլ. զին.
Ռուսիա	166	35
Գերմանիա	67	13
Անգլիա	46	9
Ֆրանսա	42	8
Իտալիա	41	8
Լեհաստան	32	6.5
Սպանիա	23	4.5
Ռումանիա	18	3.5
Եուկոսլավիա	14.5	3
Թուրքիա	16	
Չեխոսլովակիա	14.5	
Հունգարիա	8.5	
Աւստրիա	6.5	
Հոլանտա	8	
Պելժիա	8	
Փորթուգալիա	6.5	
Յունաստան	6.5	
Պուլկարիա	6	
Շուէտ	6.5	
Զուիցերիա	4	
Ֆինլանտիա	3 2/3	
Տանիմարք	3.5	
Նորվեկիա	2 2/3	
Լիթուանիա	2.5	
Եսթոնիա	1.5	
Լաթուիա	1	
Ալպանիա	1	

Մօտաւորապէս 570 միլիոն ժողովուրդ եւ 115 միլիոն զօրք։

Այս հաշուով ուրեմն, իւրաքանչիւր ժողովուրդի հինգ անդամներից մէկը համարւում է կռուող ույժ, ուրեմն Ներկայ Հայաստանի հայութիւնը եթէ հաշուելու լինենք մէկ միլիոն մօտաւոր պատերազմին Ներկայ Հայաստանը կարող է հանել երկու հարիւր հազար ռազմիկ։ Իսկ եթէ ամբողջ հայութիւնը կեդրոնացած լինէր Ներկայ Հայաստանում, պատերազմի պարագային մենք կարող կը լինէինք դուրս բերել կէս միլիոնից բանակ

Այս տասնեւութ յետպատերազմեան տարիներին Եւրոպայի կէս միլիարդ ... աւելի խոշոր զանգուածը ապրեց ամեծագործ խաղաղ եւ շինարար կեանքով։ Իսկ առկից վերջը թեւակոխում է նախապատերազմեան ... շրջանը յղի անհուն աւերածութիւններու եւ թերեւս տասնեակ մի... ... վտանգով Գալիք պատերազմները պէտք է լինեն աւելի դաժան եւ ահաւոր իրենց հետեւանքով, վասնզի իրար հետ պատերազմելու զէնքերն ու միջոցները հետզհետէ այնպիսի կատարելութեան են հասցնելու, որ վերջ ի վերջոյ մարդկութիւնը կործանելու է իր իսկ հնարած միջոցներով եւ իր ձեռքով։

ԲԻՆՕ

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՀԱՐՑԸ

Թուրքերէն Թան կը գրէ.— Ֆրանսա տակաւին չէ պատասխանած այն ծանուցագրին, զոր Փարիզի Թուրքիոյ դեսպանը տուաւ, ամիս մը առաջ Անտիոքի եւ Ալէքսանտրէթի խնդրին մասին։ Կը սպասուի որ մէկ երկու օրէն յանձնուի պատասխանը։

Միւս կողմէ սակայն, երկու պետութեանց միջեւ սկսած են առաջին շփումները Ալէքսանտրէթի խնդրոյն շուրջ։ Շփումները կը շարունակուին բարեկամական եւ համերաշխ մթնոլորտի մը մէջ, եւ կասկած չկայ թէ արդիւնքը պիտի գայ ամրապնդել Թուրք եւ Ֆրանսական սերտ բարեկամութիւնը եւ հարեւանի լաւ յարաբերութիւններ հաստատել Թուրքիոյ եւ Սուրիոյ միջեւ։

ԽՄԲ.— Երկու օր առաջ հրատարակած էինք ֆրանսացի բարձր պաշտօնատարի մը յայտարարութիւնը, թէ որ եւ է բանակցութիւն չի կատարուիր Ներկայիս։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

«Թանին գին. Քըթթախիցը Թուրքերուն ուժը կը հաշուէր արեւելեան նահանգներու մէջ ընդամէնը 50.000 հետեւակ, 2500 այրուձի եւ 306 հին ձեւի թնդանօթներ։

Իսկ ուրիշ աղբիւրներ Հայաստանի դէմ գործող թրքական բանակը կը հաշուէին 3 — 9 — 11 — 12րդ եւ խառն զօրաբաժիններ ու անկանոն մասեր, ընդամէնը 28.000 մարդ, 3000ը հեծեալ։

Թրք. յարձակող բանակը երկու գլխաւոր մասի բաժնուած էր։

Սարըղամիշի ճակատին վրայ Քինամին ունէր մէկ զօրաբաժին հեծեալ, 8 թնդանօթ, ձիաւոր մասեր եւ 2000 քիւրտ ու թուրք խուժան, մօտ 5000 հոգի։

Մեր կողմը, ճակատի հրամանատարն էր Դրօն։ Իր ձեռքին տակ ունէր 9րդ գունդը (Ռոստոմաշեան) 1200 սուին, 25 ձիաւոր, 16 գնդացիր։ Առանձին արշաւախումբ 500 մարդ, 16 գնդացիր եւ 8 ձեռքի գնդացիր։ Կուսայի հեծելազօրը, 300 մարդ։ Ցեռոյ ուրիշ մասեր ալ եկան բռնելու 8րդ գնդի տեղը։ Ընդամէնը կարելի էր հաշուել մօտ 4000 հոգի։

Կարսի ճակատը Թուրքերը ունէին 4 զօրաբաժին եւ քրտական անկանոն մասեր, ընդամէնը մօտ 15.000.

Հայկական ուժերը հետեւեալն էին. 4րդ գունդ (Միրիմանեան) 2000 սուին. 5րդ գունդ (Շաղուբադեան) 700 սուին։ 7րդ գունդը՝ (Իշխանեան) 800 սուին։ 8րդ գունդը (Բաղտասարեան) 1500 սուին։ Գնդ. Ղորղանեանի հեծելազօրքը։ Կամաւորական զանազան խումբեր (Սմբատ, Փիլոս, Մուրատ եւայլն) գումարը մօտ 8000 մարդ՝ առանց հաշուելու հրետանին։

Նախիջեւանի ուղղութեամբ կանգնած էին 2րդ եւ 3րդ գունդերը (Հասան Փաշայեան) թիւով մօտ 3000 հոգի։

Ղազախի ճակատի վրայ 6րդ գունդը (Մանիեւ) 2000 սուին։

Կարսի ճակատի հրամանատարն էր Զօր. Ցովսէփեանը։ Իսկ ամբողջ զօրախումբի հրամանատարը Զօր. Սիլիկեանը, որ Ալեքսանդրապոլ կը գտնուէր։ Վերին Հրամանատարութիւնը կը վարէր զին. նախարարութեան կից սպարապետութիւնը։

Մեծագոյն սխալներէն մէկն ալ իմ կարծիքով ... բազմաստիճան ըլլալուն մէջն էր։ Մեր երկիրը այնքան փոքր է, ճակատները այնքան մօտ էին մայրաքաղաքին, որ Սպարապետութեան եւ կրակի գծին միջեւ միջնորդ սպայակոյտներ հիմնել աւելորդ էր բացարձակապէս։ Կարսի ճակատին վրայ եղած փոփոխութիւնները նախ Ալեքսանդրապոլ հաղորդելու համար պէտքով ժամանակ կը վատնուէր։ Աւելի պարզ կ'ըլլար վերջնել Ալեքսանդրապոլի սպայակոյտը եւ կամ աւելի ճիշդ զայն փոխադրել Կարս ճակատին վրայ, անմիջական կապ ստեղծելու համար կրակի գծին եւ սպարապետութեան միջեւ։

Ամէն պարագայի այսպէս էր առաճակատին կառուցուածքը եւ ինչպէս տեսանք ուժերու յարաբերութենէն, թուական առաւելութիւնը թշնամիին կողմն էր։

Եւ այսպէս ալ սկսանք հոկտ. 14ի հայկ. յարձակողականը։

ՀԱՅԿ. ՅԱՐՁԱԿՈՂԱԿԱՆԸ

(Հոկտ. 14)

Կռիւները առ հասարակ երկու տեսակ են,— յարձակողական եւ պաշտպանողական։ Երկուքն ալ իրենց առաւելութիւնն ու թերութիւնը ունին։ Սակայն համոզուելու է որ յարձակողական ... հարուածով միայն կարելի է հասնիլ որոշուած նպատակին։ Յարձակող կողմը կ'ապահովէ նախաձեռնութիւնը եւ շարժելու ազատութիւնը, իր կամքը պարտադրելով իր հակառակորդին։ Այսպէս, հայկ. հրամանատարութիւնը հոկտ. 14ի համար իւրաքանչիւր զօրամասին ուղարկեց իրեն յատուկ յարձակողական ծրագիրը։ Յարձակելու միտքը եւ հարուածելու տենչը ըմբռնելի է, սակայն անհրաժեշտ է նախօրօք կանխապատրաստել, խորունկ քննութեան ենթարկել անոր ձեւն ու ուղղութիւնը։ Յարձակման մը նախապայմանը պահեստի ուժ ունենալն է եւ երկրորդ մանեւրը, այսինքն շրջանիկ գործողութիւն մը, որպէսզի թշնամին հարկադրուի անպայման տեղահան ըլլալ իր ամրացուած հողամասէն։ Յարձակման մէջ կրակը միայն բաւական չէ, կարեւոր է եւ շարժումը։

Արդ Կարսի զօրախումբին հրամանատարը ոչ մէկ պահեստի ույժ ունէր իր ձեռքին տակ, աւելին, դեռ մեր գունդն ալ բոլորովին անտեղի կերպով ցրուեց եւ 1500 սուին հաւաքարար չմասնակցեցաւ հոկտ. 14ի յարձակման։

Յարձակման յատակագիծը շրջանիկ գործողութեանց եւ մանեւրի վրայ չէր հիմնուած, ընդհակառակն ճակատ ճակատի երկու կողմերը իրար պարնելու սիստեմը ընդունած էր, ինչ որ ի վերջոյ չարաչարօրէն եղաւ մեզ համար։ Թուրք զինուորը յամառօրէն պաշտպանեց իր հողամասը եւ դեռ աւելի երես առած՝ նոր գրաւումներ կատարեց

Իզուր էր գանուէինք տակաւին, երբ ամէն ունեցանք խօսելու հակայարձակման մը մասին։ Անիկա կը մտածէր կազմուած ընարել բերել յարձակման ելակէտ, եւ հարուածել թշնամին աջ թեւէն։ Իմաստուն բայց յանդուգն ծրագիր էր, որովհետեւ շատ դժուար էր պէտք եղած կեդրոնացումները կատարել հոն, ... ծրագիրը երկար եւ վտանգաւոր էր մեր փոքր բանակին համար։ Եւ մտածել որ Թուրքերն ալ ճիշդ այդ թեւով, այսինքն աջ կողմէն պաշտպանական գործողութիւն մը պիտի կատարէին յետագային։

Առիթ ունեցանք նոյնպէս եւ Սեպուհին հետ ծրագիր մը մշակելու։ Սեպուհ առաջարկեց Սիլիկեանին՝ իր հրամանին ներքեւ գտնուած բրիգադը 7րդ, 8րդ գունդերը, ուժեղացնել պէտք եղած հրետանիով եւ հեծելազօրով եւ յարձակիլ թշնամին ձախ թեւին վրայ Մերտենեկ-Օլթի ուղղութեամբ։ Սակայն Զօր. Սիլիկեանը նկատի չառաւ այս առաջարկը, ընդհակառակն կտոր կտոր եղաւ կիրարկ... Այս առթիւ Սեպուհը զարհուրելի վշտացած, ժամանակ մը թողուց զօրամասը, եւ երկար պնդումներու վրայ միայն եկաւ միանալու մեզ Օղլօ, ստանձնելով աջ թեւի ռազմաճակատի հրամանատարութիւնը։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(11) (Շար.)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՆԵԼՈՑ

«ՊԱՆԴՈՒԽՏ» ԲԱՌԸ ԵՒ ԻՄԱՍՏԸ

Հինուց ի վեր հետեւողական սովորութիւն մը ունինք, ի մէջ այլոց՝ «պանդուխտ» բառը գրել «պ» եւ «դ» տառերով, առանց վերլուծելու իմաստը կամ նշանակութիւնը արմատին՝ «պանդ»-ի, որմէ ոչինչ կը հասկնանք, եթէ նոյն իսկ վերցնենք մէկ կամ աւելի տառեր՝ իբրեւ աւելորդ։ Սակայն եւ այնպէս, այս բառը շատ գործածական է եւ մաքուր, զուտ հայերէն, եթէ գրուի տարբեր ձեւով, զոր օրինակ «բանդուխտ» կամ «պանտուխտ»։ Ուստի ճիշդ է «Յառաջ»ի մէջ եղած մասնաւոր հետաքրքրութիւնը, մանաւանդ հայերէնագէտ յարգելի անձնաւորութեան մը կողմէ։

Առաջարկուած բացձանքը տեղին է եւ իրաւունքով, քանի որ միամտութիւն պիտի ըլլար կոյրկուրայն հետեւիլ աւանդական ուղղագրութեան։

Հմուտ ու լեզուագէտ բանասէրներու պարտքն է ստուգաբանել այդ բառին արմատական կազմը, հին ու նոր յառաջաբաններու բացատրութիւններով մինչեւ այժմ լրիւ գոհացում տրուած չըլլալուն համար որոշ կերպով։

Թող ներուի ինծի՝ համեստ կարողութեամբս մէջ նետուիլ եւ իմ հասկացողութեանս համաձայն կարծիքս յայտնել։

Ըստ իս «պանդուխտ» բառը կազմուած է «բանտ» եւ «ուխտ» արմատական բառերու միացումով, բայց ժամանակի ընթացքին, հնչումի դժուարութիւնը մաչեցուցած, այսինքն՝ փափկութիւն մտցնելու ստիպողականութեան տակ դրած է, պարզապէս լսուի համակերպութեամբ, [illegible] եւ գեղահնչուն արտասանելու համար, աւելի թեթեւ, աւելի հաճելի, ինչպէս նաեւ ակնդիր յարմարութեան համար աւելի յստակ, նուրբ եւ պայծառ։ Կրնանք օրինակ առնել այդ բառին երկու տեսակ գրուած ձեւերը «պանդուխտ» եւ «բանդուխտ» եւ պիտի զգանք դժուարութիւնը մեր կոկորդին մէջ։

Շատ հաւանական է «բանդուխտ»ին «բ» տառը փոխակերպուած է «պ»ի, մինչդեռ «դ» տառը օտար է այս բառին համար եւ հոս անիրաւ տեղ մը գրաւած է։

Հաստատելու համար իմ կարծիքս եւ համոզումս, հարկ է տալ բացատրութիւնները «բանտ» եւ «ուխտ» բառերուն, որպէսզի կարենանք հետեւցնել թէ այս երկուքին միացումով, իրենց իմաստով, կուտա՞ն մեր «պանդուխտ» բառին բուն եւ ճշգրիտ նշանակութիւնը։

1 Բանտ.— արգելարան, զնդան, նկուղ, վանդակ, շրջափակ տեղ, չարագործի, յանցաւոր կամ անազատ բնակութեան տեղ փոխադրուած մէկը, կամ յանցաւորը առանձնացնելու, զսպելու կամ պատժելու համար մասնաւոր տեղ, ուր մարդը ազատ չէ ու զուարթ, սիրածը, փափաքածը ընելու։

2. Ուխտ,— խոստում, կապ, դաշնագիր, խղճի, կրօնքի, օրէնքի, աւանդական սովորութիւն, հաստատուած բացձանք, պահանջքի գոհացում, պարտք մը գործադրելու որոշում, օրինակ՝ սրբավայրի կամ սուրբի հանգիստ ուխտ, բան մը խնդրելու կամ տրուածին համար երախտագիտութիւն, ազգի, հայրենիքի, ընտանիքի, անձի համար նուիրուելու տրամադրութիւն, եւն.։

Արդ, երբ կը միացնենք այս երկու բառերը եւ կ'ունենանք «պանդուխտ» բառն ու իմաստը իրենց տեղը կը գտնեն, փնտռուած նպատակին կը ծառայեն, իմաստը այնքան կ'ընդլայնի, որուն քով իբրեւ համանիշ՝ հայրենա-[illegible], գաղթական, [illegible] տարագիր, [illegible] են բառեր տկար կը մնան, ըմբռնողական ոյժին կուշտ գոհացում չեն տար։ «Պանդուխտը» մեզի կը ներկայացնէ այնպիսի պատկեր մը, որ կը տեսնենք կեանք մը մեզի շատ ծանօթ ու մտերմիկ, ինչ որ վայն ապրած ենք ազգովին, դարերու ընթացքին՝ մեր պապերէն մինչեւ մեր օրերը։

Թող թոյլ տրուի ինծի՝ գոնէ իմ ըմբռնումս պարզել հոս։ «Պանդուխտ» որբեւայրի արգանդէ ծնած ցուրտ զաւակ, սեւամուր կարօտներով ու զրկանքներով սնած, զուլումներու մէջ կեանքը քարշ տարած, վիզը ծուռ, մշտահոս արցունքն աչքերուն, մութ ու խոնաւ բանտի ցանցին ու ժանգոտ երկաթէ դրան ու հաստ պատերուն տակտակը դեգերող տղեկ, հօրենական տունէ եւ ամախէ հեռու, մայրական տաք գուրգուրանքներէ զուրկ, ընտանեկան վայելքներու կարօտովը տանջուող էակ, լեռներէ, ձոր ու ծովերէ, մութ ու անծանօթ հորիզոններէ անդին նետուած դժբախտ արարած, որ ուրիշներու հանգանակութեամբ գոյացած լումաներով եկեր է հայրը փնտռելու, հայր մը՝ որ իրեն պէս եւ իրմէ շատ առաջ ծերացած տարիքով պանդուխտ առեր է վտանգներէ, բռնակալներու հալածանքէն, անօթութեան ու թշուառութեան ճիրաններէն մազապուրծ, բայց օտար երկրի մէջ՝ օտարին գերի, արիւն արցունքի եւ ընչաքաղց վաստակի գնով հաց ու սպրտինք ճարելու իրեն եւ իրեններուն համար, որոնք արեւ չունին, կեանքն ու աշխարհը «բանտ» է, իսկ իրենց գոյութիւնը զրկած «ուխտ»ի մը համար, ժամանակաւոր բաժանումէ վերջ՝ ալ երբեք չըլլալ «պանդուխտ»։

Ե. ՄԱՏՈՅԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՊՈԼՍՈՅ ԲՆԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին մարդահամարին Պոլսոյ վիճակագրութիւնը հետեւեալ պատկերը կը պարզէ.— Քաղաքին 741 148 բնակչութեան հոգիէ 410.157 հոգին կարդալ գրել գիտեն։ Ասոնցմէ 166.853ը կին, 243 304ը այր են։ Կարդալ գրել չգիտցողներու թիւն է 318.712։

Բնակչութեան 523.868ը իսլամ են, ինչ որ 100էն 70.7ը կը կազմեն։ Պոլսոյ միւս կրօններուն՝ քաղաքին մէջ կան 19 609 կաթոլիկ, 95.730 օրթոտոքս, 3.904 բողոքական, 43 399 կրէկորեան (լուսաւորչական), 5.138 Հայ եւ 47.173 Հրեայ։ 194 հոգի անկրօն են, 81ը կին եւ 112ը այր ըլլալով.

Լեզուական բաժանումով.— 560.865 հոգիի մայրենի լեզուն թուրքերէնն է, 74.831 հոգիին՝ յունարէն, 39.414 հոգիին հայերէն, 26.191 հոգիին հրեայերէն, 2227 պուլկարերէն, 3641 գերմաներէն, 6175 ալպաներէն, 14 հունգարերէն, 14 փոմաքերէն։

Հպատակութեանց բաժանումով.— 698.817 Թուրք (943 առ հարիւր), 16.294 Հելլէն, 5.208 Իտալացի, 2.285 Ռուսական

Զբաղումի բաժանումով.— 20.170 հոգի (820 կին եւ 19.350 այր) հողագործութեամբ կ'ապրի։ 89.990 հոգի (13.700 կին եւ 76260 այր) արհեստաւոր ու բանուոր են, 58.787 առեւտրական եւ խանութպան, 28.428 հոգի փոխադրութեանց միջոցներու պաշտօնեայ եւ աշխատաւոր, 58.556 հոգի պաշտօնեայ եւ ազատ արուեստի տէր, 16.369 հոգի տնական գործերու եւ անկախ զբաղումի տէր։ Անզբաղ եւ անյայտ զբաղում ունեցողներու թիւն է 148.878, որոնց մէկ մասը հաստատուները կը կազմեն։ Հաստատուներուն թիւն է 10.556, որոնցմէ 7619 կին, 2937 այր են։ Ինչպէս կերեւի, կալանաւոր կինները այրերէն աւելի են.

ՅԵՏԱԴԻՄԱԿԱՆՆԵՐԸ

Մ. Քէմալ փաշայի մէջ անցեալներու պատերուն վրայ հին տառերով գրուած կարգ մը թուղթեր փակցուած էին յետադիմականներու կողմէ։ Կատարուած երկար քննութիւններէ եւ հետապնդումներէ վերջ, երեւան հանուած եւ ձերբակալուած են հեղինակները։ Այս անձերուն գլուխը կը գտնուի Հիտայէթ անուն մէկը որ կարեւոր դիրք մը ունի երկրին մէջ։ Իրենց նպատակն է եղեր այս ընթացքով գրգռել կառավարութիւնը, կըսէ Թան։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԸ

[illegible] այս վերնագրով խմբագրականէն.—

Կարգ մը նամակագիրներ առէր օր կը գանգատին թէ մեր երկրին մէջ տակաւին օտար լեզուներ կը գործածուին եւ թէ կան Հրեայ ընտանիքներ որ կը նախընտրեն թուրքերէնի փոխարէն ֆրանսերէն խօսիլ։

Օր մը առաջ ալ անդրադարձած էինք Լայիք քրիստոնեաներու Պէյօղլուի համաժողովին, որ աւելի ընդհանուր եւ պարփակող ձեւով մը նկատի առած էր նոյն խնդիրը։

Այս առթիւ ափսոսեցանք խօսիլ թէ ե՞րբ եւ ի՞նչ ձեւով պիտի կարենայ լուծուիլ սա թուրքերէնէ տարբեր լեզուի խնդիրը, որ փուշի նման մխրճուած է հայրենակիցներու միջեւ։

Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները հինէն ի վեր ունին իրենց մայրենի լեզուները։ Սպանիայէն հոս եկած Հրեաներուն մայրենի լեզուն սպաներէնն է։ Արդ, խիստ աչքեցուցիչ երեւոյթ մըն է որ Հրեաները տակաւին կը պահեն այդ լեզուն, երբ ոչ ցեղային, ոչ ալ կրօնական կապ մը ունին Սպանիայիններուն հետ։ Բայց աւելի աչքեցուցիչ է այն որ, Ալիանս Իզրայէլիթի դպրոցները կարճ առեն մը մէջ մեծ արդիւնք մը տուին, սպաներէնին տեղ ֆրանսերէնը հաստատելով։

Գալով Հայ եւ Յոյն փոքրամասնութեանց, անոնք իրենց հայերէնին եւ յունարէնին հետ գիտեն նաեւ թուրքերէնը եւ կը խօսին։ Միայն թէ մեծամասնութիւնը նորէն մայրենի լեզուով կը խօսի, երբ իրենք իրենց կը մնան.

Թուրքիոյ փոքրամասնութիւնները (ազգեր) թիւի տեսակէտով ալ բառին կատարեալ առումով քիչ (աղ) են։

Հակառակ ասոր, այս փոքրամասնութիւններն ալ թուրքերէնէ տարբեր լեզու մը կը գործածեն Թուրք համայնքին մէջ, որ մշակոյթի տեսակէտով միատարր ազգ մը դառնալու ուղղութեամբ կ'առաջանայ։ Ասիկա՝ մասնաւորաբար հիմա աչք կը ծակէ եւ զգացումի կը դպչի։ Այս է պատճառը յաճախ բարձրացող անզգալի բողոքներուն։ Եւ անկասկած այս վիճակը ընկերութեան մը մէջ անհանգստութեան նշան մըն է։

Գիտէք թէ ինչո՞ւ այսպէս եղած եւ այսպէս մնացած է։ Կայսրութեան շրջանին, ամէն համայնք թողուած էր իր մասնաւոր կեանքին մէջ եւ ամէն մարդ կապուած էր այդ մասնաւոր կեանքին։ Նոյն իսկ դուրսէն ազդեցութիւններ կը գործուէին, որպէսզի այս մասնաւոր կեանքը աւելի շեշտուի։ Այս ձեւով, օսմանեան կայսրութիւնը կը պարզէր պատկերը կարկատան պօհչայի մը որուն կարգ մը մասերուն գոյները աւելի աչքի կը զարնէին։ Կայսրութեան հաշուեյարդարէն յետոյ, հիմա կը գտնուինք այդ կարկատան «պօհչայ»ին բեկորներուն դիմաց։ Կը նշանակէ թէ ընկերութեան մը հաշուեյարդարը եւ կարգաւորումը՝ պետութեան մը հաշուեյարդարին չափ դիւրին եւ արագ չըլլար։

Ֆրանսերէնի կողքին, Հրեաները կրնային թուրքերէնն ալ տեղ մը տալ եւ զայն իբրեւ մայրենի լեզու գործածել սպաներէնի փոխարէն։ Ասիկա չէ եղած, եւ կամ քիչ եղած է։ Իսկ ֆրանսերէնը մայրենի լեզու դարձնելը թեթեւսոլիկութեան (զիւֆէլիք) աստիճանին հասցուած է։

Բոլորս համաձայն ենք կէտի մը շուրջ.— Այս վիճակը չի կրնար շարունակուիլ այսպէս։ Այս հայրենիքին մէջ բնակողները, որոնք հիմնական օրէնքին համաձայն իրական Թուրք հայրենակցի պատիւը ստանալու աստիճանին բարձրացուած են, որպէսզի ընկերային կատարեալ իմաստով Թուրք ըլլան, պարտաւոր են տանը Թուրքերէն խօսիլ։ Կասկած չկայ թէ մեծամասնութեան հետ փոքրամասնութիւններն ալ պիտի ուզեն որ այսպէս իրականանայ։

Ի՞նչպէս հասնիլ այս արդիւնքին։ Շեշտենք որ այս խնդիրը չի կրնար լուծուիլ թութակի նման Թուրքերէն խօսելով։ Լեզուն՝ կեանքի մէկ արտադրոյթն է, անոր վերջին արտայայտութիւնը։ Եթէ ճիշդը կ'ուզէք, իրապէս Թուրքերէն խօսելու անհրաժեշտութիւնը կախուած է կամաց կամաց ամբողջ զգացումով եւ աւանդութիւններով Թուրք կեանքին յարմարելու պայմանին։ Լայիք քրիստոնեաներու համաժողովին մէջ, նախագահ Պոյ Դաւիթ Եըլմազ ի՞նչ գեղեցկօրէն հասկցուցած է ասիկա, հետեւեալ արտայայտ խօսքերով.

— «... Թուրք ըլլալ՝ չի նշանակեր թրքական անձնագիր ունենալ գրպանին մէջ, Թուրք ըլլալու համար՝ մշակոյթով, աւանդութիւնով, լեզուով, մտածումով եւ սիրտով Թուրքերուն հետ մէկ ըլլալու է։ Այսպէս չեղողները Թուրք չեն»։

Նոյն ժողովին մէջ, Պոյ Արամ Ալյան խնդրին ճիշդ թելն զգած է, երբ ըսած է.— «Ինչո՞ւ մեր տղաքը տակաւին կը պահենք փոքրամասնութեանց վարժարաններուն մէջ։ Թուրք տղոցմէն տարբեր մշակո՞յթ մը կ'ուզենք տալ մեր տղոց։ Այլ եւս գոցենք այդ վարժարանները եւ մեր զաւակները թրքական դպրոցներ ղրկենք»։

Արդարեւ, այս խնդիրը արմատապէս լուծելու համար, ամենակարճ ճամբան է աւելցնել Իսթանպուլի դպրոցները, որպէսզի փոքրամասնութեանց տղաքն ալ հոն յաճախեն։

Նոր կեանքը միայն նոր ազգային մշակոյթով պիտի տիրապետէ կացութեան, եւ այս ձեւով հրապարակէն պիտի անհետանայ լեզուական խառնաշփոթութենէ առաջ եկած հիւանդութիւնը որ հիմա երբեմն կը ճանկռէ զգացումները»։

«ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՄԵՆՔ ԱՅԼ ԱՇԽԱՐՀԻ ԲՈԼՈՐ ՀԱՅԵՐԸ ԿԱՆԻԾԵՆ ԴԱՇՆԱԿՆԵՐԸ»

Սօն Փօսթա այս վերնագրին տակ կը հրատարակէ կարգ մը յայտարարութիւններ, զորս իրեն ըրած են հայկական շրջանակներէ, Յառաջի խմբագրականներուն մասին.—

«Վերջին օրերս, կ'ըսէ Սօն Փօսթա, Դաշնակները վերսկսած են իրենց հին գործունէութիւնը։ Հարկ չկայ պատասխանելու այդ սոսկ թշնամիներու յախուռն յանկերգին, որովհետեւ այս հողին վրայ այլ եւս չեն կրնար կրկնուիլ այն կործանարար խաղերը, զորս կատարեցին Դաշնակները, կարգ մը աշխարհակալ պետութեանց կոթնած։ Վերջին անգամ ըլլալով կը դրադինք Դաշնակցութեամբ, որ այլ եւս ատելութեան եւ կեղծաւորութեան խորհրդանիշ դարձած է ոչ միայն Թուրքիոյ մեր հայ հայրենակիցներուն, այլ եւ ամբողջ աշխարհի Հայերուն մէջ։ Եւ խօսք չերկարելու համար, Դաշնակներուն կը ղրկենք Թրքահայերու ամէնկարճ եւ ամէնէն անկեղծ պատասխանները։

Թրքահայերու պատրիարք պայ Մեսրոպ Նարոյեան կ'ըսէ.— «Ձեր գրգիռ այդ տեսակ քաղաքական խնդիրներով եւ իրաւասու չեմ խօսք ընելու։ Բայց իբրեւ զաւակը այս երկրին, եթէ անձնական կարծիքս կ'ուզէք, ես այս խնդրին մէջ կը խորհիմ ամէն Թուրքի նման, այսինքն դուք ինչպէս կը խորհիք՝ այնպէս»։

Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ գանձապահ պայ Տիգրան Պօյաճօղլու ըսաւ.— «Ամէն առիթէ օգտուելով կատարուած այս քննախնդրական հրատարակութիւնները՝ սնոտի յերիւրանքներն են կարգ մը դաւաճաններու։ Հայերս մեր ամբողջ գոյութեամբ կ'աշխատինք այս հայրենիքի բարձրացումին համար։ Ինծի կը թուի թէ մեր ալ երակներուն մէջ Թուրքի արիւնը կայ. եւ անկասկած այսպէս է։ Մեր շահերը նոյնացած են Թուրք ազգի շահերուն հետ. եւ այսպէս չը խորհիլը անիծեալ է»։

Կեդրոնական լիսէի անօրէն Յովհաննէս Մերտինեան ըսաւ.— «Թուրքերու նման, բոլոր հայ հայրենակիցները զզուանք կը յայտնեն այդ հրատարակութեանց։ Ասոնց հեղինակները կարգ մը արկածախնդիրներ են, որ իրենց անձնական զզուելի շահու համար չեն քաշուիր արիւնի եւ կրակի մատնելու աշխարհի բոլոր Հայերը։

Բայց աշխարհի մէջ չէ մնացած Հայ մը որ զզուանքով չյիշէ Դաշնակ անունը։ Նոյն իսկ Ֆրանսայի եւ Ամերիկայի մեր ցեղակիցները վերահասու եղած են Դաշնակներու բոլոր խայտառակ նպատակներուն եւ երես դարձուցած են անոնցմէ. Ամենամեծ ապացոյցը այն որ՝ Դաշնակները քանի մը տարի առաջ սպաննեցին յարգելի եպիսկոպոս մը, որ կը պայքարէր իրենց դէմ։ Ասիկա կը բաւէ հասկնալու թէ Դաշնակները որքան [illegible] տարր մըն են։

Հետեւաբար, որ եւ է կարեւորութիւն չենք տար այդ հրատարակութեանց»։

Թրքահայերու վարչութեան ատենապետ փաստաբան պայ Վարդան Ագկիւլ ալ ըսաւ.— «Ձեր թերթին մէջ կարդացինք «Յառաջ»ի հրատարակութիւնը։ Վարչութիւնս յանուն բոլոր Թրքահայերուն զզուանքով եւ ցաւով կ'ընդունի այդ կարգի հրատարակութիւնները»։

ԴՈՒՐՍԻ ՀԱՅԵՐԸ ՄԵԶԻ ԴԷՄ ՔԱՐՈԶՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐՈՒԻՆ

Սօն Փօսթա այս վերնագրին տակ կ'ըսէ թէ Փարիզի «Յառաջ» թերթը քարոզչութիւններ կ'ընէ, գրելով որ իրը թէ պատրաստուած են երկիր ջարդելու Իսքէնտէրունի Հայերը։ «Ջարդ» ու «տարագրութիւն» բառերը այլ եւս ինկած են նորոյթէ. Թուրքը միայն իր իրաւունքը կ'ուզէ եւ ոչ ոք մտահոգուելու պէտք չունի ատկէ, կ'եզրակացնէ Սօն Փօսթա։

ՍՈՒՐԷՆ Գ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

եւ

Mlle MARTHE SEGUIN

Ամուսնացան

Drancy Paris

7 Նոյեմբեր 1936

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՄԻՇՏ ՅԱՂԹԱԿԱՆ

ԿՐԸՆՈՊԼ, 13 Նոյեմբեր.— Անցեալ կիրակի Կրընոպլի Հայ. Ֆութպոլի Ակումբը մրցում մը ունեցաւ Փիւէքրաթի Բ. խումբին դէմ Փաշլարի դաշտին վրայ։ Խաղը սկսաւ ոգեւորութեամբ եւ մեր յառաջապահները յաջողեցան առաջին կիսախաղը շահիլ 3 նշանակէտով։

Իսկ երկրորդ կիսախաղին երկու փէնալթի նուիրեցինք մեր հակառակորդներուն, որոնք ծափահարելով շնորհակալութիւն յայտնեցին։ Խաղը լրանալէ 20 վայրկեան առաջ անձրեւել սկսաւ եւ այդ անձրեւէն օգտուելով մեր հակառակորդները յաջողեցան շահիլ 2 նշանակէտ, որով մերոնք կը յաղթեն 2ի դէմ 3ով։

Տիկ. Բաշէլ, սրճարանապետուհի, 50 Ֆր.ի նուէր մը ըրաւ խումբիս։

Պիտի ուրախանանք եւ քաջալերուինք երբ մեր հայրենակիցները եւս իրենց կարողութեան համեմատ օգնեն խումբիս։

Գ. Պօյաճեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (27)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Լոտի իր քաջութիւնն ու կորովը պահեց մինչեւ վերջը։ Մահապատիժը գործադրող ջոկատին դիմացը կեցած էր ան՝ աչքերը վառ, երբ յանկարծ իր քովը կանչեց տասնապետը եւ ըսաւ.

— Կարծեմ չպիտի ուզէիք լրտեսի մը ձեռքը սեղմել, այնպէս չէ՞...

— Ոչ, պատասխանեց տասնապետը ձեռքը երկնցնելով. բայց կը սեղմեմ քաջ մարդու մը ձեռքը...

Կը կարծեմ որ եթէ Քարլ Լոտի փոխանակ Անգլիա անցնելու, Ֆրանսա երթար գերմանական յառաջապահ-[illegible]ներուն հետ, ձերբակալութեան մը պարագային իսկ մահապատիժ չէր ստանար։ Փաստ է որ թշնամի գիծերուն ետեւը գտնուող եւ նոյն թշնամիին զինուորական համազգեստը կրող լրտեսները մահուան չեն դատապարտուիր, որովհետեւ անոնց ներկայութիւնը կ'ենթադրէ բացառիկ քաջութիւն մը։ Միւս կողմէն սակայն, քաղաքային տարազով թշնամի երկրին մէջ լրտեսութիւն կատարողներուն վախճանը մահապատիժ է գրեթէ միշտ։

ԳԼՈՒԽ 12

ԿԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐ

Գերմանիոյ լրտեսներու փաղանգին մէջ կարեւոր տեղ մը կը գրաւէ «բժշկուհի» անունով ծանօթ եւ անզուգական գեղեցկութիւնով օժտուած լրտեսուհի մը։ Պէտք է ըսել որ այդ յորջորջումը շատ ալ չյենուր չէ. արդարեւ անիկա ժամանակին բժշկութիւն սորված էր բայց զանազան պատճառներով լքած էր այդ ասպարէզը՝ պատերազմէն տարիներ առաջ։

Ռուսիոյ Գաղտնի Սպասարկութիւնը լսած էր անոր մասին 1908էն, Պոսնա-Հերսեկովինայի գրաւման օրերուն։ Ֆրանսացիք իրմով հետաքրքրուիլ սկսան 1911էն երբ Ակատիրի խնդիրը վտանգ կը սպառնար Եւրոպայի խաղաղութեան. իսկ մենք՝ Անգլիացիներս հեռուէն հեռու իր շարժումներուն սկսանք հետեւիլ տարի մը վերջը։ «Բժշկուհին» ծովային ու զինուորական հարցերէ աւելի կը հետաքրքրուէր դիւանագիտական գործերով։ Ասոր հետ մէկտեղ չափազանց ճկուն էր լրտեսական ամէն տեսակ աշխատանքներու մէջ։ Երկու անգամ հանդիպեցայ իրեն — 1912ին եւ 1914ի գարնան։ Ոչ միայն հրաշալիօրէն գեղեցիկ էր ու տաղանդաւոր, այլ նաեւ հրապուրիչ։ Կին մը վերջապէս որ կրնար իր աւելին մէջ առնել ամէնէն անտարբեր ու յանձնապաստան երիտասարդը։

Եւ սակայն, որքան կրցած եմ ստուգել, ոչ մէկ յաջողութիւն ունեցաւ ան Անգլիոյ մէջ՝ իբրեւ լրտես որովհետեւ մեր Գաղտնի Սպասարկութիւնը լաւ կը ճանչնար զինքը եւ շարունակ կը հետեւէր իր ստուերին։ Չեմ գիտեր թէ իր աշխատանքները Ֆրանսայի մէջ, ինչ արդիւնք տուած են, բայց վստահ եմ որ իր հաւաքած տեղեկութիւններուն շնորհիւ էր որ մարաջախտ Հինտէնպուրկ կրցաւ պարտել ռուսական բանակներուն՝ յառաջխաղացումը Արեւելեան Փրուսիոյ ճակատին վրայ։

Այնտեղ ուղարկուած էր գերմանական ինթէլիճընսին կողմէ՝ գաղտնիքներ փրցնելու համար Ռուս սպաներուն բերնէն։ Եւ յաջող կերպով կատարուած էր այդ առաքելութիւնը։ Թղթատար աղաւնիի մը միջոցաւ լուր ղրկած էր գերմանական սպայակոյտին՝ ճշդելով թշնամի բանակներուն դիրքը։ Այդ թանկագին տեղեկութեան հիման վրայ էր որ Հինտէնպուրկ բուռն յարձակողական մը պիտի սկսէր երկուքի ճեղքելով ռուսական ճակատը եւ ջարդուփշուր ընելով մեր դաշնակցին բանակները Մազուրեան ճահիճներուն ինչպէս նաեւ Թանէնպէրկի մէջ։

Դժբախտաբար, սակայն, երբ Ռուսերը կը նահանջէին, իրենց գաղտնի սպասարկութեան անդամներէն մէկը որ նախապէս հանդիպած էր «բժշկուհի»ին Վիէննայի մէջ 1908ին, դարձեալ դէմ դիմաց կուգայ անոր հետ։ Լրտեսուհին կը ձերբակալուի եւ կը գնդակահարուի հապճեպ դատավարութենէ մը յետոյ։ Իր մահէն քանի վայրկեան վերջն էր որ գերմանական հեծելազօրքը կը հասնէր այն վայրը ուր մահապատիժը գործադրուած էր։

Ուրիշ ծանօթ լրտեսուհի մըն էր Լիզա Պլում որ տանըմարքական անցագիր մը ունէր։ Իր բազմաթիւ ճամբորդութիւնները ինչպէս նաեւ իր գործունէութիւնը Սպանիոյ կամ ուրիշ չէզոք երկիրներու մէջ, կասկածելի դարձուցին զինքը յաչս բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութեան։ Մեր մարտանաւերէն մէկն էր որ ձերբակալեց զինքը՝ ծովուն վրայ երբ Հոլլանտայէն Պարչելոնա կ'երթար։ Տեղեկութիւններ կը հաւաքէր Սպանիոյ մէջ եւ զանոնք անձամբ կը փոխադրէր Բոխլրամ հաստատուած գործակալի մը. անկասկած այն անհերես լրտեսուհին կը հետաքրքրուէր մասնաւորապէս մեր սուզանաւերու գործունէութիւնով։

Վճռական ապացոյցներ չունէինք զինքը ամբաստանելու համար, թէեւ իր ճամբորդութիւններն ու շարժումները կասկածելի բնոյթ ունէին։ Պատասխանելով մեր հարցումներուն ըսաւ թէ պաշտօնավարած էր Ստոքհօլմի, Քօփէնհակի, Ամսթէրտամի, Մատրիտի եւ Սէվիլլայի գերմանական հիւպատոսարաններուն մէջ. վերջին անգամ Մատրիտ կ'երթար, քաղ իր բացատրութեան, գերման դեսպանատան մէջ քարտուղարուհիի պաշտօն մը ստանալու համար։ Իր պայուսակներուն մէջ գտանք բազմաթիւ գերմանական փաստաթուղթեր։

— Գերմանացի բարձրաստիճան բռպայի մը կը պատկանին, ըսաւ։

Մեր Գաղտնի Սպասարկութիւնը պատասխանները գրանց եւ Լիզա Պլում բանտ առաջնորդուեցաւ։

X

Գտնուեցան նաեւ լրտեսուհիներ որոնք կ'աշխատէին թշնամիին հաշւոյն։ Այսպէս, օրինակ, երկու Ֆրանսուհիներ՝ Օկիւսթին Բըռուէթ եւ Վիքթօրինա Փէռիկօ որոնք ձերբակալուեցան եւ գնդակահարուեցան Սէն Նազէրի մէջ։ Քարափներուն վրայ թափառող լրջմուէ պոռնիկներ էին անոնք. զինուորներուն ու նաւաստիներուն բերնէն կ'իմանային ու կը հաւաքէին Զուիցերիացի «խանութպանի» մը համար որ ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ թշնամի գործակալ մը՝ Ֆրանսական հողին վրայ։

(Շար.)

Հօր կը խօսի խաղաղութեան մասին

Անգլիոյ ծովային նախարարը, Հօր, ճառ մը խօսելով օտար մամուլի ընկերակցութեան մէկ հացկերոյթին մէջ, քննադատեց անոնք որ կը կարծեն թէ անխուսափելի է պատերազմը.— Այդպէս չի մտածեր, սակայն, բրիտանական կառավարութիւնը: Գիտենք անշուշտ թէ բարդ եւ վտանգաւոր վիճակի մը հասած են եւրոպական հարցերը, բայց եւ այնպէս ներելի չէ ընդունիլ այն միտքը եւ յուսահատական մարգարէութիւնը թէ անխուսափելի է պատերազմը: Մեր կառավարութիւնը վճռած է իր ամբողջ ուժովը արգիլել հանդիսանալ պատերազմին, պատրաստ է իր ամբողջ ծանրութիւնը նետելու նժարին մէջ, որպէսզի չխանգարի խաղաղութիւնը: Մեծ Բրիտանիան արտաքին ճակատի վրայ կը հետապնդէ իր աւանդական քաղաքականութիւնը,— բարեկամութիւն հաստատել ամէն երկրի հետ, առանց նկատի առնելու անոնց ընդունած վարչաձեւը, եթէ նոյնիսկ գործադրելի չըլլայ այդ վարչաձեւը Անգլիոյ մէջ: Մենք, սակայն, պիտի երբեք չաշխատինք մեր տեսակէտները պարտադրել օտար երկիրներու:

Կրկնեմ մեր գիրքը մեզի ժամանակ կուտայ մտածելու մեր բանակին ուղղութեան մասին, բայց եւ այնպէս այդ գիրքը մեզի կը պարտադրէ որ գործենք լաւագոյն ուժով՝ երբ տրուած է այլեւս որոշումը: Ճիշդ է որ թերթերն ունին մեր ուժերուն կազմակերպութիւնը, սակայն կառավարութիւնը կը մտածէ լրացնել թերիները եւ ազգային պաշտպանութիւնը ապահովել անթերի ապառաջինութեամբ: Այդ սպառազինութիւնը պիտի չուղղուի ոչ մէկ երկրի դէմ: Անգլիոյ ազգային պաշտպանութիւնը նպատակ չունի վտանգել օտար երկիրներու պաշտպանութիւնը: Մենք կ'ուզենք մեր ազգային պաշտպանութիւնը ապահովել սպառազինութեան բոլոր կարելի միջոցներով, որպէսզի կարենանք կատարել մեր դերը խաղաղութեան պահպանման մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

ՄԱՏՐԻՏ ԴԺՈԽԱՅԻՆ ԿՐԱԿԻ ՏԱԿ

Հեռագիրները միաձայն կը հաղորդեն թէ Մատրիտ կը ամբակոծուի անընդհատ, երկինքէն ու ցամաքէն: «Փախիլէս» կը գրէ թէ 100 խոշոր հրձիգ ռումբ նետուած է քաղաքին վրայ: Հրդեհ ծագած է կարգ մը թաղերու մէջ: Բազմաթիւ են վիրաւորները եւ մեռեալները փողոցներու մէջ:

Միւս կողմէ կը հաղորդուի թէ Ֆրանքոյի բանակը չարունակ գործ կ'անցընէ Մանզանարէս գետէն ու կ'ամրացնէ համալսարանական թաղը, որ գրաւուած է ամբողջովին: Հանրապետական ուժերը հերոսական [illegible] մը ցոյց կուտան, կռուելով դժոխային կրակի մը տակ:

Այս կացութենէն այլեւս կը պարզուի, որ Մատրիտը գրաւելու համար բաւական չէ անցնիլ Մանզանարէս գետը: Խորաքանչիւր թաղի գրաւումին համար, Զօր. Ֆրանքօ ստիպուած է կատարել եւ արիւնահեղ կռիւներ մղել, մինչեւ որ իր ձեռքն իյնան Մատրիտի գինուորական գիրքերը: Այս դժուարութիւններէն պատճառով էր, որ անցեալ շաբաթ իր միջնադրին մէջ կը դնէր [illegible] լով ցոյն: Եւ այժմ այդ կործանարար կռիւն է, որ տեղի կ'ունենայ: Զօր. Ֆրանքօ կ'աշխատի իր դժոխային ամբակոծութեամբ բարոյալքել քաղաքին պաշտպանները եւ բնակչութիւնը, միաժամանակ ամրանալով իր գրաւած դիրքերուն մէջ եւ յառաջանալով մայրաքաղաքէն ներս:

Ֆաշական վերադարձի խորհուրդ

Հռոմի մէջ բացուեցաւ Փաշական գծրագոյն խորհուրդին տարեկան առաջին նիստը: Օրակարգին վրայ կան կարեւոր հարցեր,— կ'ըսուի թէ պիտի ընդունուի երկար ժողովի եւ փոխարէն պիտի առնեցուի ժողով մը արհեստակցական ներկայացուցչական ձեւով: Միւս կողմէ պետութեան պատկերն ալ պիտի առնայ նոր ձեւ մը,— փոխանակ Իտալիոյ թագաւորութիւնը կոչուելով անոր կցելու Եթովպիոյ կայսրութիւնը, պիտի հիմնուի իտալական կայսրութիւն մը, հարթելու համար թերեւս դժուարութիւնները, որ գոյութիւն ունին Եթովպիոյ կցումին մասին: Եւ վերջապէս Միջերկրականի հարցին կարգադրութեան մասին՝ Մուսոլինի կը խորհի ազդեցութեան գօտիներ ստեղծել:

Կռիւ բանուորներու միջեւ

Ռուպէի գործարանին բանուորները կռուի բռնուեցան երէկ, մէկ կողմը՝ գործադուլ յայտարարողները, միւս կողմը՝ կամաւոր աշխատողները: Վերջիններս [illegible] ներս մտնել գործարանէն, սակայն բանուորները [illegible] հանդիպեցան, ու կռիւ մը սկսաւ՝ քարերով, կղմինտրով, նշաձիկ եւ երկաթէ ատարկաներով: Ոստիկանութիւնը միջամտեց եւ պահ մը կռիւը տեղի ունեցաւ ոստիկանութեան եւ բանուորներուն միջեւ:

Ասորիներ պիտի ապաստանին Լիբանանի մէջ

Ներկայիս Պէյրութ կը գտնուի, Ազգաժողովի տեղաւորման յանձնաժողովին նախագահ Միքայէլ Հանսըն:

Կը կարծուի որ Հանսըն կ'աշխատի ասորի գաղթականները [illegible] Լիբանանի մէջ:

Տպարանական աշխատաւորներու ժողով

Երեքշաբթի, Նոյ. 24ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ Նախաձեռնութեամբ տպարանական հայ աշխատաւորներու ընդհ. ժողով: Կը հրաւիրուին առանց կուսակցական խտրութեան բոլոր տպարանական աշխատաւորները (տողաշար, գրաշար, մեքենավար): Աշխատանքի Դաշնակցութեան (C. G. T.)ի հայկական խմբակի մը կազմութեան համար: Խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի օրակարգ:

ՅՈՒՇ ՏՈՒՆ

Ֆր. Կ. ԽԱՉԻ ճամփի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Դալլոցի սրահին մէջ: Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է. կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅ ՄԱՓ. ԻՇԽԵՐՄԻ Միութեան ընդհ. ժողովը 19 Նոյ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր սրահներուն մէջ, 7 Rue Dejean, փարիզ ծր սկարգ ցուցահանդէսի պարահանդէսի մասին կարգադրութիւններ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

Հ. Յ. Դ.

Փ[illegible]

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅի Զաւարեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը [illegible] Վռամեան, Մշօ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. Զեկոյց նորընտիր կոմիտէի

Դիւան

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Միամանեա ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Le Gérant H STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ.Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (134)

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

– Մայրիկ հիւանդը անմիջապէս պէտք է տեղափոխել, անուշիկ մայրիկս, օգնէ ինծի,— ու աղջկան ձայնին մէջ այնպիսի պաղատանքի շեշտ մը կար, որ Տիկին Վարդուհին ծունկերը ծեծելով՝ ինկաւ աթոռի մը վրայ եւ հազիւ լսելի ձայնով մը հարցուց.

— Լուսիկ, խենթեցա՞ր, որ քեզ լսե՞մ ի՞նչ պիտի ....

— Մայրիկ ջան, միեւնոյն բանը ինքը պիտի ընէր, ի սէր Աստուծոյ օգնէ ինծի... քաղաքին մէջ ընդհանուր խուզարկութիւն մը սկսեր է արդէն: Թերեւս շուտով կուգան...

Վարդանը մեռելի մը նման անխօս քնացած էր: Մեծ դժուարութեամբ մայր ու աղջիկ կրցան արթնցնել զայն: Աչքերը տրորելով կը նայէր աղջկան անգիտակից հայեացքով մը. այս ուրա՞ղ էր, ինչո՞ւ կ'անհանգստացնէին զինքը:

— Պարոն Վարդան, շուտ, պէտք է ելլէք

Տղան զարմացած՝ աղջկանը կը նայէր. հիմա կը յիշէր արդէն այդ օրուան դէպքերը, ուր գտնուիլը: Միգամօրէն ժպտեցաւ աղջկան: Անշուշտ կը յիշէր անոր դէմքը... Ու կոպերը ծանրացան, աչքերը խփուեցան:

— Պարոն Վարդան, ի սէր Աստուծոյ, պէտք է ելլէք...

Տղան աչքերը ակամայ բացաւ, ու առանց խօսելու հարցական ձեւով մը նայեցաւ Լուսիկին:

— Քաղաքի մէջ ընդհանուր խուզարկութիւն մը սկսուած է... Անշուշտ հոս ալ պիտի գան... ձեզ ապահով տեղ մը պիտի փոխադրենք հիմա... ի սէր Աստուծոյ, ինքզինքնիդ հաւաքեցէք:

Խուզարկութի՞ւն: Վարդանը անմիջապէս փորձեց արմուկին վրայ բարձրանալ, բայց այնպիսի անտանելի ցաւ մը զգաց, որ յուսահատօրէն ինկաւ բարձին վրայ՝ մրմնջելով.

— Թողէք զիս... չեմ կրնար շարժիլ... Թողէք զի[illegible] [illegible] ...

— Մայրիկ, օգնէ,— Ու աղջիկը առանց այլեւայլի՝ բացաւ վերմակը նետեց վիրաւորի վրայէն եւ մօրը օգնութեամբ գուլպաները եւ գիշերանոց մը հագցուց Վարդանին, որ փոքր երեխայի մը նման հնազանդ կը հպատակէր, թէեւ սարսափելի ցաւեր կը զգար

Լուսիկը մէկ ձեռքով Վարդանի ըղգեստներու ծրարը բռնեց եւ միւսով տղու թեւը մտաւ, մինչ մայրն ալ, թեւին տակ բարձ մը ու վերմակ մը սեղմած, վիրաւորի միւս թեւը մտաւ:

Որքան ալ որ Վարդանը սարսափելի ցաւեր կը զգար ամէն մէկ քայլը փոխելուն, բայց գուլպաներով ու գիշերանոցով փողոց ելլելու միտքին բոլորովին ծիծաղելի

— Ուր ո՞ւր, այս վիճակին մէջ

Բայց Լուսիկը չպատասխանեց: Փոխանակ դէպի տան դուռը երթալու դէպի պարտէզ առաջնորդեց եւ ջրհորի քով դադրեցաւ:

— Լուսիկ, ապա հիմա ինչպէ՞ս .

— Առաջ ես կ'իջնամ... վերջէն Վարդանը ...

Լուսիկը անմիջապէս մէկ [illegible] [illegible] մէջ [illegible] բռնեց շղթայէն, մինչ մայրը կամաց սկսաւ անիւը դարձնել

— Բաւական է,— ձայնեց Լուսիկի ձայնը:

Վարդանը՝ զարմանք կարծ[illegible] գիտէր այդ անսովոր գործ[illegible] մի՞թէ ինքն ալ պիտի [illegible] իջնար, ու յետո՞յ ...

Տիկին Վարդուհին անիւը գար[illegible] եւ դոյլը վեր քաշեց նորէն:

— Մայրիկ, կապեցէք [illegible] քիչ վերջը նորէն լսուեցաւ Լ[illegible]

[illegible] կապը ինծի կ[illegible] [illegible] ժպտեցաւ Վարդանը

— Ապահով տեղ է, [illegible] տահացաւ տիկինը: — [illegible] [illegible] ու վրայ ըսեմ՝ [illegible] գանել:

Ցանկարծ դրան դուռը [illegible] ծել: Թաք, թաք, թաք [illegible] ժով կը խփէին, որ [illegible] պիտի կոտրէին: Թաք, թաք [illegible] Լուսիկի մօր ձեռքն ու [illegible] [illegible], գլուխը կախեց [illegible] բռնաց.

(Շար.)

ՄԱԼԽՍ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 20 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
VENDREDI 20 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ - 12e Année No. 2274

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԹՐՔԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

Վերջին տարիներու ընթացքին կարեւոր փոփոխութիւններ տեղի ունեցան թրքական ճակատին վրայ։

Էնկիւրիի վարիչները, որոնք պահ մը իրենց աչքերը դարձուցած էին դէպի Թուրան եւ համաթուրանական մեծ ծրագիրները կ'որոճային, դէպքերու բերումով իրենց քաղաքականութեան գլխաւոր առանցքը կրկին փոխադրեցին դէպի արեւմտեան ճակատը։ Մայրաքաղաքը Անատոլուի կեդրոնը հաստատելով, անոնք կ'ուզէին որքան կարելի է քիչ շփում ունենալ Եւրոպայի հետ, քանի որ այդ շփումները միշտ փորձանք բացին Թուրքիոյ գլխուն՝ ամէն փոթորիկի պայթելուն կարեւոր մասնիկ մը խլելով անկէ։

Թուրքիոյ նման փոքր պետութիւնները անկախ չեն իրենց արտաքին քաղաքականութեան մէջ։ Անոնք դատապարտուած են արբանեակներու պէս դառնալ մեծ մոլորակներու շուրջ։

Քամալական Թուրքիան այդ սկզբունքին կը հետեւի պատեհապաշտօրէն, տուեալ պայմաններուն եւ ժամանակներուն համաձայն փոխելով այն մոլորակը, որուն շուրջ պէտք է դառնայ։

Երկար ատեն այդ մեծ մոլորակն էր հիւսիսի Ճերմակ Արջը, Թուրքիոյ մշտնջենական սարսափը, որ կարմիր զգեստ հագած՝ եղբայրական ձեռք կարկառեց Էնկիւրիի, զէնք ու դրամ, պարէն ու դրամ հայթայթեց անոր՝ անխնայելի նպաստներով եւ կեանք պարգեւեց Եւրոպայի «հիւանդ մարդ»ուն, որ գրեթէ մեռած էր Զինադադարին։

Միւս մոլորակները կանուխէն մրցումի ելան իրարու հետ՝ այս ցանկալի արբանեակը իրենց կապելու համար։ [illegible] վարչապետ Գրիան իմաստուն գործ մը ըրել կարծեց, երբ [illegible] հոկտեմբերին Էնկիւրիի Համաձայնագրով [illegible] յանձնեց ահագին Կիլիկիան։ Մեծ դիւանագէտը կը յուսար այդ [illegible] Թուրքիոյ [illegible] իր ծոցին մէջ։ Արդիւնքը բացասական եղաւ։ Թուրքիա շարունակեց մնալ նոյն ցանցին մէջ եւ ընդհակառակն նոր դժուարութիւններ յարոյց Ֆրանսայի գլխուն՝ Սուրիոյ սահմաններուն վրայ։ Մինչեւ այսօր ալ նեղութիւններ կուտայ հոգատար պետութեան՝ արծարծելով Իսքէնտէրուն-Անտիոքի խնդիրը։

Այն օրերուն՝ երբ Մուսոլինիի ձայնը սկսած էր բարձր հնչել եւ աչքերը կը սեւեռէին դէպի Արեւելք, Թուրքիա մօտեցաւ Իտալիոյ. Էնկիւրիի արտաքին քաղաքականութիւն [illegible] ժամանակ մը իրարու մէջ բաժնեցին Մոսկուա եւ Հռոմ։ Թուրք դիւանագիտութիւնը հարկադրուեցաւ երկու ճակատի վրայ դիրք բռնել՝ ու շատ չանցած արեւմտեան ճակատը յաղթեց արեւելեանին։ Հակառակ արեւելեան պետութիւն դառնալու իր բուռն բաղձանքին, Թուրքիա հոսանքին քշուելով՝ ինկաւ պալքանեան թրնճուկին մէջ, որ կոչուած է նորանոր փորձանքներ բանալու իր գլխուն։

Գահ մը իտալական խմբակցութեան ենթարկուելէ վերջ, Թուրքիա մտաւ Ֆրանսական ազդեցութեան շրջանակին մէջ, մաս կազմելով Պալքանեան Համաձայնութեան։

Իտալօ-Հաբէշական պատերազմը նոր փոփոխութիւններ առաջ բերաւ թրքական ճակատին վրայ։ Այս անգամ շարժման մէջ մտաւ անգլիական մոլորակը, որ իր ձգողական զօրութեամբ յաջողեցաւ Թուրքիան արբանեակ դարձնել իրեն. Անգլիոյ երիտասարդ Թագաւորը մինչեւ Պոլիս ճամբորդեց՝ այս յաղթանակն ապահովելու համար։

Իտալիոյ ջախջախիչ յաղթանակը անհուն սարսափ մատնեց Էնկիւրին, որ երկար ատեն ահուդողի մէջ կ'ապրէր՝ վախնալով որ իտալական փոթորիկը առաջին անգամ իր գլխուն պիտի պայթի։ 1935 յունուարին Լավալ-Մուսոլինի համաձայնագիրը փրկեց Թուրքիան առաջին զոհն ըլլալէ։ Երկրորդ զոհն ըլլալու վախը չէ անհետացած դեռ բոլորովին։

Երկու բան խորապէս կը մտատանջէ Թուրքիոյ [illegible] Իտալիա առանց պաշտօնապէս պատերազմ յայտարարելու Եթովպիոյ վրայ յարձակեցաւ (Իտալիա նոյն ձեւով շարժած էր Թուրքիոյ դէմ երբ 1911ի աշնան յարձակեցաւ Ափրիկեան Տրիպոլսոյ վրայ)։ Երկրորդ՝ Ազգերու Դաշնակցութիւնը իր յիսունէ աւելի անդամներով չկրցաւ մէկ զինուոր իսկ ճակատեցնել Իտալիոյ դէմ՝ յարձակման ենթակայ իր մէկ անդամը պաշտպանելու համար։

Այս երկու դէպքերը վերջին ծայր յուզեցին Էնկիւրիի քաղաքական շրջանակները, որոնք սրտանց կը ցանկային Իտալիոյ պարտութիւնն ու տկարացումը ափրիկեան հողերուն վրայ՝ հանգիստ շունչ կարենալ քաշելու համար։ Իտալիոյ յաղթութիւնը քունը փախցուց Թուրքերուն, որոնք այս անգամ փարեցան անգլիական լասոյին՝ օգնութիւն հայցելով անկէ։

Ստեղծուած նոր կացութեամբ, Մեծն Բրիտանիոյ կայսերական շահերը կը համապատասխանէին թրքական շահերուն։ Իտալիան իր զօրաւոր նաւատորմով կը սպառնար տիրապետել Միջերկրականի ջուրերուն՝ վտանգի ենթարկելով անգլիական նաւատորմի եւ Հնդկաստանի ճամբան։ Տարտանէլի նեղուցն ու Անատոլուի եզերքները Իտալիոյ ձեռքն անցնելով՝ մեծապէս կը վնասուէր նենգամիտ Ալպիոնը։

Այս մտավախութենէն ծնաւ Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը, որ հրամանաւ եւ ղեկավարութեամբ Անգլիոյ՝ սրբագրեց Լօզանի դաշնագիրը արտօնելով Թուրքիան որ վերազինէ Նեղուցները։ Այն Անգլիան որ 1923ին Լօզանի մէջ ոգի ի բռին աշխատած էր Նեղուցներու ազատութիւնը ձեռք բերել՝ ի հեճուկս Ռուսիոյ, նոյն Անգլիան 1936ին նախաձեռնարկ եղաւ Նեղուցները փակելու՝ պատերազմի պարագային։

Ուրեմն անկէ իվեր շատ բան փոխուած է թրքական ճակատին վրայ։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ ՍԱԼԱՆԿՐՕ

Չորեքշաբթի կէսօրին Փարիզի մէջ լուր տարածուած էր թէ Ներքին Նախարար Սալանկրօ յանկարծամահ եղած է։ Քիչ ետքը անթելը կը հաղորդէր թէ Նախարարը անձնասպան եղած է իր բնակարանին մէջ, օդային կազով հեղձամահ։

Քանի մը օրէ ի վեր, Սալանկրօ կը գտնուէր Լիլ, ուր կը մասնակցէր Նահանգային Ժողովին։ Երեքշաբթի երեկոյ, սովորականին պէս վերադարձաւ իր բնակարանը, ուր մինակ կ'ապրէր, (կինը մեռած էր անցեալ տարի, Մայիսին)։ Ժամը 9 էր. սպասուհին ճաշը բերաւ, սակայն Նախարարը բերան չդպցուց։ Երբ քիչ վերջ սպասուհին մեկնեցաւ, Սալանկրօ գոցեց պատուհանները եւ ամէն ծակ ու ծուկ։ Բացաւ խոհանոցին կազի ծորակները եւ երկնցաւ ճիշդ հոն ուր ինկած էր, յանկարծամահ, իր կինը անցեալ տարի։

Առաւօտուն սպասուհին եկաւ եւ նախարարը գտաւ մեռած։ Անմիջապէս լուր տուաւ ոստիկանութեան։ Առաջին առթիւ լուր տարածուեցաւ թէ Սալանկրօ յանկարծամահ եղած է։ Սակայն Նախարարին դրացիները կազին հոտն [illegible] էին եւ սեւ կասկած մը կը յայտնէին։ Բժիշկը եւս, որ կանչուեցաւ, մերժեց յայտարարութիւն ընել։ Մահուան լուրը սակայն մեծ [illegible] տարածուած էր Լիլի մէջ, հետաքրքիրներու խուռն բազմութիւն մը հաւաքուած էր Սալանկրոյի բնակարանին առջեւ։ Ամէն պաշտօնական քննութենէն առաջ [illegible] վերջ, կը յայտարարուի, որ Սալանկրօ անձնասպան եղած է։

Անմիջապէս Լիլի քաղաքապետարանը [illegible] ի նշան սուգի։ Կէսօրէն վերջ Լիլ հասաւ Լէօն Պլում, շրջապատուած նախարարներով։

Սալանկրօ, Լէօն Պլումի ուղղուած նամակի մը մէջ, կը գրէր թէ իր կինը մեռաւ, անցեալ տարի, չափազանց զգածուած այն զրպարտութիւններէն, որոնցմով կ'ուզէին մուր քսել անոր ճակտին։ (Սալանկրոյի հնոց դէմ եղած զրպարտութիւնն այն է որ գերմանական գրաւումներու ատեն քննադատելի դիրք մը բռնած է)։ Թէ մայրը եւս, վիրաւորական զրպարտութիւններէն եւ զրպարտութիւններէն կը տառապի տակաւին։ Չափազանց ազդուած այս զրպարտութիւններէն, Սալանկրօ կ'աւելցնէ թէ անկարող է այլեւս պայքարելու։ «Ջանացին մուր քսել պատւոյս, բայց պիտի կրեն մահուանս պատասխանատուութիւնը։ Ես ոչ դասալիք մըն եմ, ոչ ալ հայրենադաւ մը։ Իմ կուսակցութիւնս ինծի համար դարձած էր իմ ամբողջ կեանքս, ամբողջ երջանկութիւնս»։ Նամակ մը եւս գրած է իր եղբօր։ Կ'ըսեն թէ Սալանկրօ երեքշաբթի գիշեր Լիլէն հեռախօսով տեղեկացուցած է փոխանորդին թէ պիտի չկարենայ գալ Փարիզ։ Բայց մինչեւ վերջին վայրկեանը Սալանկրօ կ'աշխատէր միշտ [illegible]։

Սալանկրոյի յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի կիրակի, Լիլի քաղաքապետութեան ծախքով։ Իբրեւ Լիլի քաղաքապետ, մեծ բարեկարգութիւններ կատարած է քաղաքին մէջ։ Երեսփոխանական կեանքին մէջ կը զբաղէր մասնաւորապէս առողջապահական եւ քաղաքաշինական հարցերով։ Չէր խօսեր, կը սիրէր գործել։

Մահուան լուրը Փարիզի մէջ տեղի տուաւ կարգ մը ցոյցերու։ 5-600 ընկերվարական երիտասարդներ «Գրենկուար»ի խմբագրատան առջեւ խռնուելով կոտրեցին ապակիները։ Լիլի մէջ, հաւանական ցոյցերու առջեւն առնելու համար, Լէօն Պլում կոչ ըրաւ երիտասարդութեան, որ հանդարտ կենան, — ոչ մոռացում, ոչ ալ վրէժխնդրութիւն, թողուլ կառավարութեան՝ որ պատժէ պատասխանատուները։ Փոփիւլէր բացառիկ էջ մը հրատարակեց Չորեքշաբթի երեկոյ։ Յօդուածներ ունին Փօլ Ֆօռ, Գրաք, Լէօն Պլում, Սէվրրաք։ «Սպաննեցի՞ն զայն, եւ ոչ թէ անձնասպան եղաւ» կը գրէ «Փոփիւլէր»։ Փօլ Ֆօռ կը գրէ թէ միայն ռումբով կամ գնդակով չէ որ կը սպաննեն, այլեւ անուանարկութեամբ, վրդովութեամբ ու քսութեամբ։ Եթէ Ժոռէսը զարկին գնդակով, Սալանկրօն զարկին ցեխարձակումով,— բայց թող ֆաշիստներու զոհերուն մէջ վերջի՛նն ըլլայ Սալանկրօն։

Գրաշարներու եւ տպագրիչներու [illegible] որոշեց այս շաբաթ չհրատարակել «Կրէնկուար»ը, որ գլխաւոր մարտիկն էր կատարուած յարձակումներուն։ Սակայն դիտել կը տրուի, որ ասկէ շատ առաջ, ընտրական պայքարի ժամանակ, համայնավար թերթ մըն էր, «Լ'[illegible]», որ ազդանշանը տուաւ անողոք յարձակումներուն, զրպարտելով Սալանկրօն ալ, կինն ալ։

Կ'ըսուի թէ Սալանկրոյի տեղ Ներքին Նախարար պիտի նշանակուի Մարքս Տորմուա։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՃԱՆՉՆԱՆ

Ֆրանքոյի կառավարութիւնը

Պերլինէն կը հեռագրեն թէ գերման կառավարութիւնը որոշեց ճանչնալ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը եւ նշանակեց գործակատար մը, որ շուտով պիտի մեկնի Պուրկոս, դիւանագիտական յարաբերութիւն ստեղծելու համար Հիթլէրի եւ Ֆրանքոյի կառավարութիւններուն միջեւ։ Մատրիտի գերման դիւանագիտական ներկայացուցիչը ետ կանչուեցաւ։ Պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակուեցաւ այս առթիւ, ուր կ'ըսուի թէ Զօր. Ֆրանքօ արդէն տէր դարձած ըլլալով Սպանիոյ մեծագոյն մասին, կը ներկայանայ իբրեւ միակ պատասխանատու կառավարութիւնը։

Հռոմէն եւս կը հեռագրեն թէ Ֆաշական կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը հաղորդէ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը գրեթէ համանման բացատրութեամբ մը։

Գերմանական եւ իտալական կառավարութիւններուն այս ընթացքը ցոյց կուտայ, որ Պերլինի գերմանօ-իտալական համաձայնութիւնը կը մտնէ գործադրութեան մէջ։

Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ անակնկալ մը չեն նկատեր այս ճանաչումը, — սպասել կը սպասուէր, բայց ոչ այսքան շուտ։ Միա՛յն թէ կացութիւնը կը բարդանայ այժմ։ Զօր. Ֆրանքոյի զրահաւորները, Միջերկրականի մէջ առեւտրական շոգենաւերու դէմ թշնամական դիրք մը բռնած պարագային, կարելի չէ այլեւս ծովահէն մը նկատել Զօր. Ֆրանքօն։ Հետեւաբար կրնան ծագիլ ծանր բարդութիւններ։ Այս ճանաչումով, չէզոքութեան մը կը մատնուի նաեւ Լոնտոնի Չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովը։

ՀԱՆԳԻՍՏ
ԳԵՐ. Հ. ԳԱԲՐԻԷԼ Ծ. Վ. ՄԵՆԵՎԻՇԵԱՆԻ.

Վիեննայէն մեզի կը հաղորդեն թէ Հ. Գաբրիէլ Մենէվիշեան մեռաւ Նոյ. 14ին։ Տարիներէ ի վեր կը տառապէր շաքարախտէ, իսկ վերջերս բոլորովին կուրացած էին աչքերը։ Ծնած է Կ. Պոլիս 1864ին։ Ունի բազմաթիւ գործեր։ Իր վերջին աշխատութիւնն է «Գրաբար Ոսկեդարեան Բառգիրքը», դեռ անաւարտ, որուն վրայ մաշեցուցած է իր կեանքը։

Մեծ մատենագրին կեանքն ու գործը կը ներկայացնենք Յառաջի կիրակիի թիւով։

ՄԱՏՐԻՏ ԲՈՑԵՐՈՒ ՄԷՋ

Կատաղի կռիւներ տեղի կ'ունենան, ներկայիս, Մատրիտի մէջ։ Զօր. Ֆրանքոյի բանակը կը ճնշէ շարունակ մայրաքաղաքին հիւսիս-արեւմուտքէն։ Մանզանարէս գետին վրայ, [illegible] կամուրջ կազմած, Զօր. Վարելայի զինուորները անցնիլ կ'[illegible] գետէն։ Համալսարանական թաղամասը ամբողջացած է բոլորովին։ Այժմ յարձակում մը կը փորձուի [illegible] բանտին եւ Մոնթանա զօրանոցին վրայ։

Միւս կողմէ հրետանին անխնայ կը ռմբակոծէ մայրաքաղաքը, բոցերը կը ճարակեն բազմաթիւ թաղերու մէջ։ Ֆրանսայի թղթակիցները կը գրեն թէ քաղաքը կը խեղդուի ծուխով։ Կործանած են հանրային կարեւոր շէնքեր, աւերակի վերածուած է [illegible] գեղեցիկ պալատը։ Չորեքշաբթի օրուան ռմբակոծութեան ընթացքին սպաննուած են 250 եւ վիրաւորուած՝ 500 քաղաքացիներ.

Մատրիտի օդաչուները ռմբակոծեցին Զօր. Ֆրանքոյի [illegible], որ [illegible]

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

«Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Վարշաւայէն թէ խորհրդային իշխանութիւնը կը շարունակէ ձերբակալութիւնները։ Ձերբակալուածները կ'ամբաստանուին թէ մեղսակից են օտար լրտեսներու գործունէութեան։ Ձերբակալուածներուն մէջ կան 23 Գերմանացիներ, 20 Լեհեր եւ 60 ուրիշ օտարներ։ «Մաթէնի» թղթակիցը Պերլինէն կը հաղորդէ թէ ձերբակալուած Գերմանացիներէն մէկուն՝ Շթիփլինկի դատավարութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Նովոսիպիրսկի [illegible] ատեանին առջեւ։

Գերմանիոյ եւ Ճափոնի դաշինքը

Ֆրանսական գլխաւոր թերթերը բոլորն ալ խմբագրականներ նուիրած են գերմանօ-ճափոնական դաշինքին, որ իրապէս կը մտահոգէ Ֆրանսան։ Փարիզի ռուսական դեսպանը երկու անգամ մը եւս տեսակցութիւն ունեցաւ արտաքին նախարար Տէլպոսի հետ։ Մոսկուայի մէջ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ այս դաշինքը։ Խորհրդային կառավարութիւնը չի հաւատար հերքումներուն։

Լոնտոնէն կը հեռագրեն թէ Ճափոնի արտաքին նախարարը երրորդ անգամ ըլլալով հերքեց գերմանօ-ճափոնական դաշինքի մը կնքումը։ Այսուհանդերձ դիտել կը տրուի որ Ճափոն Նախարարին հերքումը կը վերաբերի դաշինքին մասին շրջան ընող զրոյցներուն ձեւին եւ ոչ թէ խորքին։ Ճափոն պետական անձնաւորութիւն մը յայտարարեց թէ Թոքիօ որոշած է գործակցիլ Գերմանիոյ։ Եւ աւելցուց.— «Ճափոն կ'այրէ իր կամուրջները եւ վերջ կը դնէ այլեւս իր մեկուսացումին»։ Ըստ Ֆրանսական եւ անգլիական թերթերու հրատարակութեանց, Գերմանիա դաշինք կը կնքէ Ճափոնի հետ՝ սպառազինելով [illegible] բանակը համաձայն արդիական մեթոտներու, փոխարէն [illegible]։

«[illegible]» կ'իմանայ թէ գերմանօ-ճափոնական դաշինքը կնքուած է 6 Յունուարին։ Լուրը մէջտեղ կը հանուի այժմ միայն, եւ անմիջապէս ետեւէն Զօր. [illegible] յուրին ծանրութիւնը միասին։

Անգլիական մամուլը խիստ յարձակումներ կը կատարէ այս դաշինքին մասին, որ կրնայ յուզիչ հետեւանքներ ունենալ Եւրոպայի եւ Ասիոյ մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու տեսակէտով։

Ընդհակառակն իտալական մամուլը ուրախութիւն կը յայտնէ գերմանօ-ճափոնական դաշինքին համար, առանց [illegible] տալու հերքումներուն։ Այս դիտաւորութեամբ՝ գերմանօ-ճափոնական դաշինքը կը դառնայ դաշինք մը Գերմանիոյ, Ճափոնի եւ Իտալիոյ կառավարութիւններուն միջեւ։

Բայց ինչ առաւելութիւններ կը տեսնէ Ֆաշական Իտալիան, այս դաշինքին մէջ։ Կ'ըսուի թէ Ճափոն պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը։ Ընդհակառակն Լոնտոնի մէջ կ'ըսուի թէ Գերմանիա [illegible] Միջերկրականի մասին։ Ֆրանսացիները կը կարծեն թէ գերմանօ-ճափոնական դաշինքին թողած տպաւորութեան տակ Անգլիա աւելի եւս կարեւորութիւն պիտի տայ ռուսօ-ֆրանսական դաշինքին եւ Միացեալ Նահանգները աւելի եւս պիտի մօտենան Անգլիոյ

[illegible]
պիտի պաշարէ Պարսելոնան

Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան ճանաչումը, գերմանական եւ իտալական կառավարութիւններուն կողմէ, կը կարծուի թէ, առիթ պիտի ըլլայ, որ Հարաւ. Ամերիկայի կառավարութիւններն ալ համանման որոշում մը տան։ Սակայն Փորթուկալի կառավարութիւնը աւելի առաջ կը շարժի՝ դիրք բռնելով Սպանիոյ հանրապետական կառավարութեան դէմ։ Փորթուկալ արդէն չի ճանչնար Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը, նոյնպէս չի մասնակցիր Լոնտոնի Չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովին։ Եւ հիմա կ'ըսեն թէ կը պատրաստուի ծովէն պաշարել Պարսելոնան։ Չափազանց վտանգաւոր շարժում մը, — որովհետեւ Պարսելոնայի առջեւ կեցած են ոչ միայն սպանիական, այլեւ ֆրանսական, անգլիական, ռուսական շոգենաւեր։

Ստոյգ է որ Փորթուկալ կը շարժի Զօր. Ֆրանքոյի ներշնչումով, — արդարեւ Ֆրանքոյի շրջանակէն կը հաղորդեն թէ Մատրիտի գրաւումէն անմիջապէս վերջ պիտի թոյլ չտայ, որ ռուսական շոգենաւ մը ռազմանիւթ կամ զինուորական մասնագէտ բերէ Սպանիոյ նաւահանգիստները։

ԽՈՐՀՈՒՐԴՆԵՐԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ

— o —

Այս ամսի 25ին խորհրդային բոլոր երկրամասերից հազարաւոր պատգամաւորներ Մոսկուա պիտի թափուեն «քննելու», «բարեփոխելու» եւ հաստատելու Ստալինեան հռչակաւոր «սահմանադրութիւնը»:

Հակառակ նրա, որ նոր սահմանադրութիւնը պաշտպան է հանդիսանում որոշ դեմոկրատիկական սկզբունքների, սակայն միամիտ չպէտք է լինել հաւատալու, որ իրօք խորհրդային ժողովուրդը հնարաւորութիւն պէտք է ունենայ նախընտրական իր պայքարը կատարելու, իր ցանկութիւնները արտայայտելու եւ իր քուէն ազատօրէն կարող կը լինի տալ ցանկացած թեկնածուին, իր պատգամաւորին ․․․

Սկսած այն օրից, երբ լոյս աշխարհ եկաւ ստալինեան-այդ «հռչակաւոր» սահմանադրութիւնը եւ խորհրդային ժողովուրդը մի պահ հաւատալով, ուզեց ազատ շունչ քաշել, կարծես մի դիւթական գաւազանի շնորհիւ, ամբողջ խորհրդային երկիրներում՝ Հայաստանից սկսած մինչեւ Հեռաւոր Արեւելք, Ուկրայնայից մինչեւ Սիպիրի խորքերը անհաշիւ չափերի հասան հալածանքներն ու բանտարկութիւնները ․․

Թօսքի, խօսքի, մամուլի եւ այլ դեմոկրատիկական ազատութիւնների փոխարէն ամէն մի անկեղծ եւ ազատ խօսք համարւում է ծանրագոյն յանցանք եւ պատժւում է ամենադաժան կերպով: Երկրի մէջ ամենուրեք իշխում է համատարած ահ ու սարսափ, ամէնքը, մանաւանդ մեծ կամ փոքր կուսակցական գործիչները սարսափի մէջ են եւ չգիտեն թէ վաղուայ օրը իրենց ինչպիսի չարիք է բերելու ․․․

Հակայեղափոխական կամ տրոցկիստական անուան տակ հալածանքի են ենթարկւում սովորական քաղաքացիներ եւ կուսակցական անհատներ, որոնք ամէն օր քշւում են հեռաւոր Սիպիրի սառնամանիքները, կամ փտում են բանտերի մէջ, իսկ շատերը թէնոփ խոր նկուղներում, Չեկայի սպանդանոցներում առանց դատի եւ դատաստանի իրենց վերջին շունչն են փչում․․

Ուկրայնան, Բելօռուսիան, Անդրկովկասեան երկիրները, Անդրկովկասը եւ այլ երկրամասեր ․․․ հեծում են սեւ սարսափի տակ: Դեռ երէկ էր, որ հեռագիրները հաղորդեցին թէ Անդրկովկասում գնդակահարուել են 130 մարդ:

Հարիւր երեսուն՜, այդքանը միայն յայտնի է, սակայն ինչքա՞ն հարիւր երեսուններ եղել են, որոնք արիւնաթաթախ ընկել են եւ որոնց մասին ոչ ոք չիմացաւ, աշխարհը անտեղեակ մնաց ․․

Ռուսաստանում գոյութիւն ունեցող այսպէս կոչուած աշխատաւորների գերիշխանութիւնը, որ վաղուց փոխարինուել էր կուսակցական մենատիրութեամբ, այժմ միանգամայն տեղի է տուել անհատի բռնակալութեան, որի իշխանութիւնը գերազանցում է պատմութեան մէջ գոյութիւն ունեցող մինչեւ իսկ ամենաբռնակալ պետական միապետներին

Ռուսական այժմեան բռնակալին ենթարկւում են ոչ միայն ամբողջ հարիւր հօթանասուն միլիոն ժողովուրդները, կուսակցական ամբողջ կազմը այլ եւ բոլոր ղեկավար մարմինները անխտիր կերպով, մինչեւ իսկ կուսակցական գերագոյն կ. կոմիտէն, որի անդամներից մէկն է Ստալինը․․․

Այսպիսի մի երկրում, ուր գերիշխում են աներեւակայելի դաժան կարգեր ո՞ր քաղաքացին, ո՞ր կուսակցական անհատն է որ համարձակութիւն պիտի ունենայ իր մտքերը այլ կերպ արտայայտելու կամ փորձի քննադատել ստալինեան սահմանադրութիւնը:

Ով ուզի ուզով հետեւել է խորհրդային մամուլին, դիտած պէտք է լինի, որ խորհրդային բոլոր երկրամասերում, գոյութիւն ունեցող կենտրոնական կամ գաւառական բոլոր օրկաններում գրագէտները, քաղաքագէտները, կուսակցական ընկերները եւ սովորական բոլոր բանուորները միաբերան կերպով իրենց գոհունակութիւնն ու հրճուանքը յայտնում էին սահմանադրութեան հեղինակ Ստալինին եւ միանգամայն անթերի էին գտնում եղած նախագիծը: Շատ բնական է, որ նոյն լեզուով պիտի խօսին եւ պատգամաւորները, պահելով իրենց հոգու ներքը ինչ որ մտածում կամ զգում են ․․

Այսպէս կամ այնպէս անկասկած է, որ առանց մի որ եւ է լուրջ փոփոխութեան սահմանադրութիւնը պիտի հաստատուի առաջին իսկ ընթերցումից յետոյ, եթէ միայն Ստալինը կամ նրա ցուցմունքով մի ուրիշը չկամենայ որոշ փոփոխութիւններ մտցնել նոր սահմանադրութեան մէջ:

X

Ինչպէս յայտնի է այդ նախագծով է, որ որոշուել են խորհրդային բոլոր երկիրների ինչպէս եւ Հայաստանի սահմանները: Հակառակ նրա, որ խորհրդային վարչաձեւը ազգային խնդրի վերաբերմամբ կարծես աւելի լայնախոհ է իրեն ցոյց տալու եւ աշխատել է մեղմացնել ազգային կնճռոտ խնդիրները, որոնք գոյութիւն ունէին ցարերի ժամանակներից սկսած, սակայն հայութեան եւ Հայաստանի վերաբերմամբ միանգամայն անարդարացի պատճառով այդ չափանիշը երբէք նկատի չէ առնուել ․

Հակառակ նրա, որ հայութիւնը Անդրկովկասի մէջ թւով համարեա թէ հաւասար է Վրացիներին եւ Թաթարներին, սակայն Հայաստանի հողային տարածութիւնը փոքր է Վրաստանից մօտ 2ուկէս, իսկ Ադրբէջանից 3 անգամ. պատճառը հասկանալի է, որովհետեւ Հայաստանի սահմաններին կից գտնուած հայկական գաւառները — Նախիջեւան, Ղարաբաղ, Լեռնային Գանձակի շրջանը եւ Ախալքալաքի գաւառը իրենց հայ բնակիչներով բռնի կերպով միացուած են Վրաստանին կամ Ադրբէջանին:

Տասնըհինգ տարուց աւելի է ինչ հայ մամուլը, մանաւանդ դաշնակցական մամուլը գաղութներում անդադար իր բողոքի ձայնն է բարձրացրել, մատնանշել է հայութեան դէմ կատարուած չարիքը, պահանջել է սահմանների արդարացում, գեթ աւելին, չնայելով երկրի մէջ գոյութիւն ունեցող դաժան պայմաններին՝ բազմաթիւ անգամներ հայութեան լաւագոյն զաւակները, արհամարհելով ամէն տեսակ անձնական վտանգ եւ չարիք, խմբերով կամ անհատապէս իրենց բողոքի ձայնն են բարձրացրել եւ պահանջել են բռնի կերպով անջատուած գաւառների կցումը մայր հայրենիքին, այդ բոլորի արդիւնքը եղել է այն, որ մեծ դաժանութեամբ բոլոր բողոքները ճնշուել են եւ հարցը մնացել է մինչեւ նոյն տակաւ վիճակի մէջ եւ այսօր ստալինեան այդ չարաբաստիկ սահմանադրութեամբ սրբագործւում է այդ անարդար գրութիւնը: Խլւում են գալերով մեզ պատկանած, մեր սեփական հողամասերը եւ միացւում են մեր հարեւան հանրապետութիւններին, որոնք այնքան շատ հողային ֆօնտ ունեն որ ոչ մի կարիք չունէին այդ գաւառների: Սա մի մեծ ոճիր է, որ նորից, դիտաւորեալ թէ անգիտակցօրէն, գործւում է հայութեան դէմ, խափանելու համար նրա քաղաքական զարգացման ուղին:

Հայկական նոր պետական կեանքը երկու տասնեակ տարիներից պակաս է, սակայն չնայելով դրան բազմաթիւ հարուածներ է նա տարել, հակառակորդները աշխատել են նրան ի չիք դարձնել, յօշոտել նրա նիհար մարմինը, խլել նրա իրաւունքները․․ Ստալինեան այս հարուածը եկաւ եւ լրացրեց պակասը. այժմ պետական օրէնքի միջոցով են կամենում մեզ թուլացնել, մեր մանուկ պետական կեանքին անուղղելի չարիք հասցնել

Այս հանգամանքը պէտք է լաւ գիտակցէ հայութիւնը եւ չափազանց պէտք է ուժեղացնէ իր ինքնապաշտպանութիւնը, այլապէս նրան յօշոտողներ շատ կը լինեն: Մենք միամիտ չենք հաւատալու, որ Հայաստանի պատգամաւորները, որոնք պիտի մասնակցեն Մոսկուայի նոյեմբերեան համագումարին, քաջութիւն պէտք է ունենան մատնանշելու լինելիք անարդարութիւնը եւ արդարութիւն պահանջելու ․․․

Մի քանի ամիս առաջ եղած թոյլ փորձերի արդիւնքը յայտնի է․․․ Եւ արիւն թափուեց եւ բանտերն ու աքսորավայրերը լցուեցին նորանոր զոհերով ․․․ Այո, հայ պատգամաւորը այդ քաջութիւնը կարող է չունենալ, սակայն հայութիւնը երբեք չի մոռանալու իր իրաւունքները, դուցէ սերունդներ կ'անցնին, սակայն այս խլուած գաւառները պէտք է նորից կցուին Հայաստանին ․․․

Այդ է ասում մեզ հայ ժողովրդի քաղաքական զարգացումը, այդ է թելադրում մեզ պատմութեան տրամաբանութիւնը: Այս բոլորը թող լաւ զգան նրանք, որոնք այնքան դաժանօրէն ցանկանում են անդամահատել մեր մանուկ Հանրապետութիւնը:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԹՐՔՈՒՀԻՆԵՐԸ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ ԿԸ ԿԱՏԱՐԵՆ

Պոլսոյ թերթերը կը հրատարակեն կարգ մը պատկերներ, որոնք ցոյց կու տան Թրքուհիներու զինուորական մարզանքը՝ հրացանը ուսին:

«Նուճա Բուզիւ» լիսէն, առաջին անգամն ըլլալով ամբողջ Թուրքիոյ մէջ, նոյեմբերի սկիզբը սկսաւ զինուորական մարզանք կատարել տալ իր աշակերտուհիներուն մանչերու հետ: Կը կատարուին նաեւ նշանառութեան փորձեր:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ ԴՐՕՇՄԸ ՍԹԱԼԻՆԻ ԿԵԱՆՔԻՆ ՎՐԱՅ

— . —

Մօտ յիսուն տարի առաջ, սեւահեր, լաւ գծուած յօնքերով, թուխ պատանի մը, կանգնած էր իր մօրը, Էկատէրինա Ճուկաշվիլիի կողքին, որ բակոտն նստած սեղանին առջեւ կ'աշխատէր:

Մայր ու տղայ, երկուքն ալ գիւղացիներ, անխօս իրար կը դիտէին: Առաջինը՝ մայրը խզեց լռութիւնը ու ըսաւ. «Սօսօ, կ'ուզեմ որ հոգեւորական ըլլաս»:

Պատանին գլուխը կախեց, ինչ որ կարելի էր հաւանութեան նշան համարել, բայց իր թուխ աչքերուն մէջ բոցավառող կրակ մը կը մատնանշէր արդէն, որ մօրը համար ունեցած իր լու հնազանդ սիրոյն կողքին, այդ պատանիի հոգւոյն մէջ արդէն կար ըմբոստանալ կամք մը եւ ուրիշ երազներ:

Փոքրիկ Սօսօն, երակներուն մէջ դարերու ժառանգութեան դրած գիւղացիի արիւնը կը հոսէր, որուն մկանները հիացում կը պատճառէին իր ընկերներուն, քանի որ անոնց նմանը ունեցող չկար իրենց մէջ, գոհ չմնաց մօրը գաղափարէն, որ անպայման կ'ուզէր տեսնել իր զաւակը սքեմի մէջ ու կը հաւատար որ ան կրնար հասնիլ եկեղեցական ամենաբարձր աստիճանին:

Բայց կը թուի թէ ընդհանուր երեւոյթ մըն է, բոլոր դիկտատորներուն մօտ, բացառիկ սէրն ու յարգանքը իրենց մօր հանդէպ:

Այնպէս որ, տասնըչորս տարեկանին, երբ այնքան նման էր փոքրիկ ցուլի մը, երբ կ'նստր իր արիւնը, մօրը հաճոյք պատճառելու համար մտաւ Թիֆլիսի Աստուածաբանական վարժարանը:

— Ուսանած ժամանակդ եւս պիտի աշխատիմ

Մայրն էր, իր մատները ուռած էին արդէն անդադար գործելէն: Բայց ուրախ էր մայր Ճուկաշվիլին, քանի որ առտու օր մը իր փոքրիկ Սօսօն քահանայ պիտի դառնար

X

Օր մը, դպրոցին պատերէն ներս թափանցեց դարհուրելի դէպքերու արձագանգը: Կ'ըսէին որ Թուրքերը կը խողխողեն հայ ժողովուրդը, կ'ըսէին որ կը խեղդեն կը կոտորեն ոչ թէ հարիւրներով, ոչ թէ տասը հազարներով, այլ հարիւր հազարներով ․․․

Կ'ըսէին դեռ շատ բաներ ու ամէն անգամուն պատմող ծերունի կրօնաւորին ձայնը կը դողար յուզումէն:

Այդ կոտորածներու պատկերը հալածեցին Սօսոյի մտածումները:

«Այդպէ՞ս ուրեմն, անոնք հայեր կը սպաննէի՞ն հա՞․․․» ու յիշեց որ աղուոր ու երջանիկ օրերուն երբ անհոգ ու անխռով կը լողային Կուրին անցնող գետին մէջ, անգամ մը, փոքրիկ հայ ընկեր մը ազատած էր զինքը խեղդուելու վտանգէ:

X

Դպրոցին մէջ իսկ, նորէն հայ ընկեր մը, Սօսոյին փոխ տուաւ գիրք մը:

— «Առ, կարդա սա, բայց զգոյշ, գաղտնի կարդայ. այս էջերուն մէջ պիտի գտնես լուծումը ոչ միայն հայկական եղերական խնդրին, այլ նաեւ քու իսկ ժողովուրդիդ, Վրացիներուն եւ Թուրքիոյ բոլոր դժբախտ ժողովուրդներուն դժբախտ հարցին լուծումը: Բայց ի սէր Աստուծոյ գիրքը ձեռքէդ չձգես, կը վնասուիս»:

Այսպէս է որ, Սօսօ Ճուկաշվիլին, որ յաջորդեց Լէնինին ու դարձաւ Խորհրդային Ռուսիոյ միակ ու վիթխարի տէրը, ծանօթացաւ այդ գրքին հետ որ պիտի վճռական դեր խաղար իր ճակատագրին մէջ:

Երեք շաբաթ յետոյ, պատանին կանչուեցաւ տնօրէնին մօտ:

— Կարլ Մարքսի այս գիրքը ձեր անկողնին տակէն գտնուած է: Ի՞նչ ունիք ըսելիք:

— Ամբողջովին ճշմարտութիւններով լեցուն է, Հայր:

X

Ու գեղեցիկ օր մը, երբ զբաղած էր կար կարելով իր զաւկին համար, Էկատերինա Ճուկաշվիլին տեսաւ որ ան կանգնած էր արդէն դրան սեմին, բայց առանց սքեմի.

Դժւար ու դժուար էր Սօսոյին համար բացատրել եղածը մօրը, բայց բան մը պարզ էր, որ աւելի եւս համոզուած էր իր տեսակէտներուն մէջ ու այլեւս պատրաստ իր կեանքը նուիրելու յեղափոխութեան:

Ահա այսպէս է քաղաքական կեանքը անոր որ Լէնինի տեղը պիտի գրաւէր ցարերու պալատին մէջ, ուր իրմէ առաջ իշխած էին, երկար ժամանակ ուրիշ ցարեր, բայց որոնց իշխանութիւնը երբեք այնքան բարբարոս չէր եղած որքան իրը այսօր:

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

— —

«Հայ Մշակոյթի Օրերը կ'ապրինք, եղբարք, որ հայ ապրինք»:

Այսպէս երգեր հիւսեր են մեր Նախնիք, մտահոգուելով ձուլումէն ու օտարացումի վտանգէն

Հապա հիմակ որքան աւելի նախանձախնդիր ըլլալու ենք մեր ազգային աւանդութիւնները պահելու եւ հայ մշակոյթը զարգացնելու գործին:

Ի՞նչ բան կը պակսի մեզ այդ ուղղութեամբ յառաջանալու

Ունինք լեզու մը այնքան ճոխ, այնքան հարուստ իր մարգարտեայ գիրերով եւ անոյշ բառերով, այնքան ինքնատիպ եւ կենդանի, բոլոր ազգերու լեզուներուն մէջ մէկ հատիկ, որ հիացում ու նախանձ շարժած է օտարներուն, ալ ինչո՞ւ չգործածենք զայն գոնէ մեր մէջ, մեր տուներուն եւ մեր ընտանեաց մէջ, մեր զաւակներուն հետ

Ունինք գրականութիւն մը այնքան ծաղկեալ եւ զարգացեալ, թէ արժէքով, թէ բանաստեղծութեամբ, ինչո՞ւ չկարդանք ու չմշակենք: Ինչ հարկ օտար պարտէզներու մէջ դեգերելու:

Ունինք անձամ, մեղրածորան երգերու հաւաքածոյ մը հինէն ու նորէն, ամէն տեսակէն ու ճաշակէն, ալ ինչո՞ւ չսորվինք, չերգենք զանոնք փոխան օտարոտի երգերու եւ եղանակներու, որ Հայու սիրտին բան չեն խօսիր:

Եւ այսպէս տակաւին այնքան բնդուն թատերական գործեր համբերով հանդերձ, ինչո՞ւ չներկայացնենք զանոնք մեր ժողովուրդին յաճախ, անոնցմէ օգտուելու, անոնցմով զուարճանալու համար, փոխան օտար շարժանկարի դուռները ոտք առնելու:

Կ'արժէ որ անդրադառնանք ու վերադառնանք մեր սեփական աղբիւրներուն, մեր ցեղային արժէքներուն, այնքան թանկագին գանձերուն հայ ոգիով ու շունչով օծուն, ու պաշտենք զանոնք, գուրգուրանք անոնց վրայ սորվեցնելով զանոնք ամէն ժամանակ աւելի, աշխարհի որ անկիւնն ալ գտնուինք, ինչ դասակարգի եւ տարիքի մէջ ալ ըլլանք:

Կը տեսնենք թէ ինչպէս հզօր պետութիւններ ընդարձակութեան հողագրաւութեամբ հող կը տանին նոր ու բռնութ գաղափարականութեան գործն իրենց ազգային մշակոյթին, որովհետեւ մէկը միւսին լրացուցիչն է այս դարուն. վա՜յ անոր որ զրկուած է թէ մէկէն, թէ միւսէն:

Թշնամին խլեց մեզմէ ամէն ինչ, կեանք եւ հարստութիւն, բայց չկրցաւ կապտել մեր լեզուն ու կասեցնել մեր գրիչը:

Գիտնանք միշտ վառ պահել հայ մշակոյթի այդ ջահը, լոյս տալու համար անոնց որ կը խարխափին ու փոխանցելու համար ձեռքէ ձեռք, երեւ նոր Մարաթոններ՝ տանելու հասցնելու համար օր մը, Մասիսի ալեհեր գագաթը:

ՄԷՆ-ԱԼ

ՀԱՅ ԵՐԳԻ ՕՐ

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

— o —

Սփիւռ-Կոմիտաս երգչախումբը, իր ղեկավարին՝ երաժիշտ Գ. Ա. Գարթեւեանի ներշնչումով, Հայ Երգի Օրը, որ նուիրագործուած է այլեւս, այս տարի ալ ուզեց յատկացնել անմահ Կոմիտասի ստեղծագործութիւններուն: Ու «Սալ Էրարի» այս փառքեալ սրահը լեցուն էր նորէն երաժշտասէր բազմութեամբ

Ցայտագրին մեծագոյն բաժինը Կոմիտասի ստեղծագործութիւններուն յատկացուած էր, վերապրեցնելու համար խորտակուած հանճարին յիշատակը: Ժողովուրդը յափշտակութեամբ ունկնդրեց «Ով մեծասքանչ դու լեզու», «Անձրեւ եկաւ», «Գութան երգ», «Գինիկօլ» եւ «Հով լինին Ծնոյ «Ով զարմանալի», «Այսօր ձայն հայրականը», «Արեւը կայնէ կ'նօրն ու «Երեւան բաղ եմ արել»

Օր. Տ. Զատուրեան, փայլուն յաջողութեամբ վերապրեցուց այն բոլոր պարերգները, որոնք չափ կու տան բնազդական երգաստուութեան քայլերուն, հանդիսաւոր առթերուն մէջ: (Նյաւնկի, Ունափի, Մարալի, Եդ ատաք, Շորոր, Շուշիկի):

Օր. Ա. Ալպան, Թխադեղ ու բնքնի արուեստագիտուհին, զլխու նուրբ եւ քաղցր ձայնով հեղհեղէ երգեց «Սպանուածի երերգը», «Երկինքն ամպել ա», «Անձամ էթամ» ու «Ջուր գինէր լուսնակ գիշեր»: Այս վերջինը կրկնութեան արժանացաւ:

Գ. Ա. Զոպանեան, նախ հայերէն, ապա Ֆրանսերէն գեղեցիկ եւ դասական լեզուով մը ներկայացուց տաբարախտ վարդապետին կեանքը, գործն ու դաժան ճակատագիրը:

Հանդէսին երկրորդ մասին բացումը կատարեց ծերունազարդ երաժիշտ Գ. Շ. Քէօքլէն, Կոմիտաս վարդապետի արուեստին բաղդատական առանձնայատկութիւնները վեր հանելով.

Մարսէյլի օփերայի երգչուհիներէն Տիկ. Մառի Թուրլեան, իր ըզգայնութեամբ եւ սթենարեան հնչականութեամբ յաջողապէս երգեց «Առաւօ-

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

— • —

Այսպէս մենք տեսանք թէ մեր անյաջող յարձակողականէն յետոյ թշնամին աւելի շատ յառաջացաւ մասնաւորապէս կեդրոնէն եւ այժմ մեզ կը մօտէր քայլ առ քայլ պատսպարուելով Կարսի պարիսպներուն տակ:

Այստեղ կ'ուզեմ փոքրիկ պատասխան մը տալ կարգ մը չարամիտ մարդկանց պարապ քննադատութեանց: Մեր ժողովուրդի մէջ այն համոզումը կայ տիրէ որ հայկ. բանակը եթէ Կարսի մէջ մնար ու պաշտպանուէր, դեռ երկար ատեն կրնար դիմադրել. Սա բոլորովին սխալ է: Իւրաքանչիւր բերդ իր յաւելուած սատմօքս մը կ'ունենայ: Եթէ այդ սատմօքսը չկեցուի, բերդը չի գործեր: Արդ, Կարսի սատմօքսը շատ ու շատ մեծ էր հայկ. դաշտային բանակին համար: Կարսի ճակատի վրայ եղած հայկ. զօրամասերը Կարսի բոլորտիքի ամրոցներու եւ խրամներու մէջ ատեքով գլխով կը կռուէին: Հարկաւոր էր մինչեւ հող չհասնիլ, այլապէս բերդը ձեռքէ եղած հաշուելու էր:

Կռիւներու այս շրջանին մեր գունդի Ա. գումարտակը ծանր կռիւներ կը մղէր Հաճի Խալիլի շրջանակին մէջ: Դիրքէ դիրք կռուելով եւ ծանր կորուստներու ենթարկուելով գումարտակը եկած հասած էր Կարսի բերդերուն: Ց. Սահակեան շատ լաւ կերպով տուած է այդ կռիւներու մանրամասնութիւնը:

Մեր ճակատի վրայ, — Օզէրօ — կռիւները համեմատաբար նուազ բուռն եղան: Սեպուհն ալ իր սպայակոյտով եկաւ հաստատուեցաւ մեզ մօտ: Այդ ժամանակ Սեպուհի մօտ կը գտնուէին Ամիրեան, Մելքեան, Թամամշեան, Ռէն, որոնց հետ շատ մտերմական յարաբերութեան մէջ էինք, առ լորիս հաւաքական աշխատանքով ճակատի պաշտպանութիւնը լաւ հիմերու վրայ դրինք:

Մեր գումարտակէն զատ (Բ.) հոն կային նոյնպէս Երեւանեան գումարտակը, գնդ. Ղորղանեանի հեծելազօրը եւ ուրիշ մասեր. Նշանակուելով հետեւակային բաժնի պետ՝ Սեպուհը ինծի յանձնած էր պաշտպանողական գծի ապահովութեան գործը: Որոշած էի գոնէ մէկ գումարտակ միշտ դիրքերու վրայ պահել, Ցերեկով անյարմար էր փոխանցումի գործը կատարել, հետեւաբար ամէն երեկոյ գումարտակները իրար կը փոխեն եւ ամէն մէկը այդ հաշւով 24 ժամ առաջին գծի վրայ կը մնար: Երկու անգամ թշնամին թնդանօթային ուժեղ կրակով ուզեց մեզ տեղահան ընել մեր դիրքէն, բայց չյաջողեցաւ: Աւելի ապահով եւ ամուր ըլլալու համար որոշեցինք իւրաքանչիւր գումարտակին որոշ բաժին խրամ փորելու պարտականութիւն տալ, ամէն անգամ որ դիրքապահ նշանակուէր

Այդ օրերէն մէկը, դիրքերու վրայ կը գտնուէր Երեւանի գումարտակը: Զինուորներու մէջ տրամադրութիւն կը ստեղծուի խրամներ չփորել, առարկելով թէ հողը սառած է եւ անկարելի է, եւն․․․: Մեր սիրելի գումարտակապետը ընդառաջ երթալով իր ստորադասներու ցանկութեան՝ կը հեռախօսէ Սեպուհին եւ կը՛ խնդրէ իր գումարտակը զերծ կացուցանել այդ «տաժանակիր աշխատանքէն»: Պատասխանը հեռախօսի վրայ կը հասնի նոյն րոպէին: Սեպուհ իմ գործը համարելով այդ՝ ինծի կը յանձնէ կարգադրութիւնը: Կարգադրութիւնը երկու տեսակ չէր կրնար ըլլալ: Իրենց յայտարարեցի թէ երեկոյեան դիրքեր փոխող գումարտակին հետ անձամբ դիրքերը պիտի բարձրանամ, եւ եթէ որոշուած խրամային բաժինը փորուած չըլլայ, գումարտակը 24 ժամ եւս դիրքապահ պիտի մնայ: Եւ երեկոյեան խրամները փորած էին:

Բնական է որ Երեւանի գումարտակին մատնանշած դժուարութիւնները գոյութիւն ունէին, բայց բոլորին համար հաւասարապէս, այդպիսի փոքր դէպքեր յաճախ կուգային մեզ համոզելու դժբախտաբար թէ զօրական դասին մէջ որոշ տարրեր բոլորովին բացորոշ կերպով բարոյալքուած եւ կորովազուրկ էին դարձած: Պէտք չէ մոռնալ որ բոլշեւիկեան քարոզութիւնը անդադար կը գործէր, յայտնի եւ անյայտ միջոցներով:

Հոկտ. 28 եւ 29ին Թուրքերը աւելի սաստկացուցին իրենց յարձակողականը: Նկատելի եղաւ որ անոնք կը կատարէին թիկունքի գործողութիւն մը Վէզին Քէօյի ուղղութեամբ: Սոտյդ ոչինչ գիտէինք բերդի պաշտպանութեան մասին: Հոկտ. 29ին Սեպուհ ուզեց Կարս իջնել պէտք եղած տեղեկութիւնները եւ հրահանգները ստանալու համար:

Ու կատարուեցաւ սոսկալը ․․․

Թուրքերը 30 հոկտ. առաւօտուն աւելի եւ աւելի կը մօտիկնան պարիսպներուն: Ա. գունդը կը մերժէ դրոհ տալ թշնամիին վրայ: Գնդի հրամանատար Մազմանեան, հայկ. բանակին եւ ազգային պատիւը բարձր պահելու համար, ուրիշ միջոց չի գտներ, եթէ ոչ մահուէրի հարուածով իր գանկը պայթեցնել ․․․

Ահաւոր խուճապ մը ծայր կ'առնէ: Զինուոր եւ հրամանատար այլ եւս գոյութիւն չունին: Մարդկային հեղեղ մը կը յորդի ամէն ուղղութեամբ, մարդ, անասուն, կառք՝ ամէն ինչ իրար կը խառնուին ու կը հրմշտկեն, անպատմելի քաոս, փախուստը կ'ազատի տրամադրութիւն մը:

Սեպուհ հազիւ թէ մէկ ժամ առաջ դուրս կուգայ եւ Թուրքերը կը մտնեն Կարս: Հայկ. զօրամասերէն մեծամասնութիւնը կը յաջողի քաղաքէն դուրս գալ իսկ մնացածները գերի կը մնան, ինչպէս Զօր. Փիրումեան, Զօր. Արարատեան, գնդ. Շագուբաղեան, Վէքիլեան, Բաբաջանեան եւ մօտ 3000 զինուորներ:

Մեր ճակատին վրայ ոչինչ գիտենք մենք: Միայն թէ երբ թնդանօթաձգութիւնը մէկէն ի մէկ կտրեցաւ, [illegible] Ցերեկին վերջ, ուշ ատեն միայն հրաման կը ստանանք նահանջելու: Ստիպուած էինք մինչեւ գիշեր սպասել, որպէսզի կարողանայինք պաշտպանողական կէտերու վրայ եղած մասերը հաւաքել: Զօրային վիճակ մը ստեղծուած է, մասնաւորաբար Երեւանեան գումարտակը կ'աճապարէ շուտ ճամբայ ելլել: Սեպուհի բացակայութեան՝ ստիպուած էի ջոկատի հրամանատարութիւնը ստանձնել: Կարգով հրամաններ կը տրուին եւ ամէն մարդ իր տեղը կը սպասէ շարժուելու: Յիշելու արժանի էր մեր Բ. գումարտակի պետ Վարդան Բակուրի եռանդուն աշխատանքը կարգապահութիւնը պահպանելու համար: Այս հայրենասէր եւ խիզախ սպան ի վերջոյ զոհ գնաց բոլշեւիկեան կացինին, Երեւանի մէջ:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(12) (Շար.)

տուն բացէք լոյսը», «Անտունիներ ու Հայաստանը»: Ցետոյ բուռն ծափածներու վրայ՝ «Կռունկ ուստի կուգաս»ը.

Հայ բեմին համար յայտնութիւն մը եղաւ անշուշտ Տիկ. Խովին Գէորգեանի մասնակցութիւնը, որ անթերի հարազատութեամբ մը Թաւջութակի վրայ նուագեց «Կռունկ»ը, «Ալագեազ»ը, «Հով արէք»ն ու «Արեւը Թրվող»ը: Այս բոլորին դաշնակի վրայ կ'ընկերակցէր համակրելի արուեստագէտ Միքէլ Էլոզէկի:

Հերթը կրկին Միխան-Կոմիտասին էր: Միացեալ երգչախումբը երգեց «Մարեր վրով գնացեր», «Եղի ել ջան», «Եար ջան արի» եւ «Էսօր ուրբաթ է»ն.

Մեծագոյն անակնկալը որ վերապահուած էր ներկաներուն, «Վանայ Հարսներգ»ն էր: Այս բարդ եւ դժուարին տաղերու շարանը, պատկառազդու Կոմիտաս վարդապետի հանճարին ցոլքերով, վերարտադրուեցաւ միացեալ երգչախումբին կողմէ զարմանալի ճշգրտութեամբ եւ խանդավառութեամբ: Մեր աչքին յանդիման ասես երեւան եկաւ բնաշխարհի երկ[illegible] երփնասարդութիւնը, զգեցած ալախչին եւ Նախշուն հանդերձներ, երփներանգ Թաշկինակի մէջ ծրարած նուէր ի ձեռին: Մենք տեսանք փեսին արդուզարդը, օրուան «Թագուորին» ուղղուած մաղթանքները, աղօթքները, գովասանական չէրերը, կարմրաթուշ եւ սեւիգար [illegible] ամփոփած ժպիտը կատակի անեն, եւ հետոյ յետոյ Վասպուրականի շուրջպարը:

Ցասապայքին գոյութենէ մը վերջ նայրենի հողին մէջ հանգչող մեծ վարդապետը այսպէս ուրեմն վերստին յայտնուեցաւ տեսիլքի մը պէս, փառայեղ ու յաղթական: Ան այսպէս ժողովուրդին ընծայեց ինչ որ ստացած էր իրմէն, զայն օծած իր բազմերանգ հանճարին լոյսով:

Արդարեւ, եթէ նոյն իսկ անտեսուէր իր ամբիոններու փառատիին նուիրագործութիւնը, — ինչ որ էր վերապահեալ երաժշտական ցերեկոյթին նպատակը — մեծանուն վարդապետին անգիր երգերը բաւ պիտի ըլլային շրթունքէ շրթունք, ականջէ ականջ աւանդուելու անոնց յաւերժութիւնը:

Ն. [illegible]

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՑԱՌԱՋԴԻՄԱՍԻՐԱՑԻ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՀԱՆԴԷՍԸ

— • —

Փարիզի հարաւային շրջանի Ցառաջդիմասիրաց Միութեան տարեկան անդրանիկ հանդէսը կատարուեցաւ անցեալ կիրակի օր: Հանդիսականներու աննախընթաց բազմութիւն մը լեցուցած է սրահը, ասեղ ձգելու տեղ չկար: Բեմին առջեւը երկսեռ աշակերտներու ստուար խումբ մը ժամանակէն առաջ տեղ գրաւած է: Վարչութեան կողմէ հանդէսը բացուած յայտարարեց Գ. Սեդրակ Դանիէլեան. — 1928էն մինչեւ 1936, ճիշդ ութ տարուան կեանք ունի այս Միութիւնը, որ աւելի բազմապատկուած ուժերով, համագործակցութեան ուժեղ գիտակցութիւնով, նոր հաւատքով եւ նոր յոյսերով կը սկսի ներկայ տարին:

Խօսքը կը տրուի Գ. Լ. Զարմխեանին, որ իր գնահատական բառերով կը ներկայացնէ Միութեան կատարած գործը, [illegible] մը որ համազգային հանգամանք ստացած է եւ դարձած ինքնատիպ ուժ տարրէ մը: Վերջերէն չէ ակնկալած որ եւ է աջակցութիւն, այս Միութիւնը գիտակից է իր պատասխանատուութեան, ինչպէս ծնող մը իր զաւկին հանդէպ ունի գուրգուրանք եւ կ'ուզէ անոր մէջ ստեղծել իր ընտանեկան կեանքի բոլոր առաքինութիւնները, այնպէս ալ «Ցառաջդիմասիրաց»ը ցեղին զաւակներու ազգային դաստիարակութեան գործը առած իր ուսերուն՝ կ'ուզէ անոնց մէջ տեւականացնել հայ գիրը, հայ ոգին ուժեղ ապրումները:

Վարչութեան ատենադպիր Գ. Օննիկ Աճէմեան կարդաց Միութեան երկու ամսուան տեղեկագիրը: Վարչութիւնը կազմած է տարեկան դպրոցական ծրագիրը ուսուցիչ Գ. Ն. Պէշիկթաշլեանի հետ միասին: Դպրոցը ունի 80 աշակերտ եւ աշակերտուհի, որոնց 20ը բոլորովին նորեր:

Նոր գրասեղաններ շինուած են, ճոխացած են գրադարանի մանուկներու յատուկ գիրքերը, Նահատակ Գրողներու ամբողջական գործերը գնուած են, անդամներու թիւը աւելցած է, տրուած է առաջին ժողովրդական դասախօսութիւնը Դր. Փօղոսեանի կողմէ, գումարուած է ծնողական առաջին ժողով մը, ուր յետոյ եւ ազգային դաստիարակութեան շուրջ կատարուած են մտքերու փոխանակութիւններ:

Եղած են զանազան նուէրներ, Տիկ. Գոլպաշեան Փարիզէն ղրկած է 50 Ֆր. Գ. Օննիկ Մելքոնեան նուիրած է Հայաստանի մեծադիր քարտէսը, Տիկ. Գափամաճեան նուիրած է 50 Ֆր. եւ Միութեան կարգ մը անդամները կատարած են աշխատանքներ եւ փոքրիկ նուէրներ:

Գ. Կիւրեղ Սրապեան առանձնած է հանդէսին երգի բաժնի կազմակերպութիւնը [illegible]. Ռուբէնի երգերը, ներդաշնակ եւ գեղեցիկ, կը յաջորդեն իրարու: Սրահի մթնոլորտը ելեկտրականացած է: Ծափեր ու խանդավառութիւն: Մէկ քանի փորձերէ ետք ձեռք բերուած այս յաջող արդիւնքը Գ. Կիւրեղի արժանացուցին ջերմ գնահատումի:

Սկսած է արտասանութիւններու հեւքոտ շարանը, իրարու ետեւէ հայ աղջիկը եւ հայ մանչը իրենց սրտի խօսքին յուզումով եւ ներշնչումով կ'արտասանեն հայ բառը: Կը յաջորդէ նոր երգերու երկրորդ բաժինը: Մէկ բան ուշադրութիւնս գրաւած էր, մեր Ցառաջդիմասիրացի այդ փոքրիկներու խմբակը կ'ապրէր երգի ոգին եւ իւրաքանչիւր բառը, եւ մենք ներկաներս, կը կարդայինք այդ ապրումը անոնց դիմագիծերու ամէն մէկ փոփոխումին հետ:

Գ. Կ. Սրապեան կը տանի աճուրդի ծանր աշխատանքը շատ յաջող կերպով: Առարկան ուրբի սպաս մըն էր: Գ. Գարեգին մեր Միութեան եւ անդամն անդամներէն առաջնութեան դափնին խլեց եւ ստացաւ զայն: Աճուրդը բարձրացած էր 700 Ֆր.ի:

Տնտեսական այս տագնապի օրերուն, Ցառաջդիմասիրացի հանդէսը ցոյց տրուած այս գործնական համակրութիւնը չափազանց յատկանշական երեւոյթ է: Հոս պահ մը անցեալին պիտի անդրադառնամ եւ պիտի յիշատակեմ անունը ողբացեալ ուսուցչուհիին՝ Տիկ. Սիրվարդին, որ առաջին այրուբենը սորվեցուց շրջանիս աշակերտութեան:

Սկսաւ «Կարեւոր ժողով» մըն կատակերգութիւնը, պատրաստուած մանաւորապէս Գ. Պէշիկթաշլեանի կողմէ այս հանդէսին համար: Նոր դաշնակ կառուցուածքով եւ արժեւոր կեանքի հետ սերտօրէն առնչութիւն ներկայացնող նիւթ մը, վարպետի գրչին տակ դարձած էր ուժեղ եւ ցնցող: Ուր որ հայ հանրային կեանք գոյութիւն ունի, հոն պէտք է ներկայացուի այս, մեր բոլոր թերութիւնները պատկերացած են հոն ճշգրիտ մանրամասնութեամբ. մանաւանդ երբ ժողովականները ոտքի կ'ելլեն եւ ազգը քննադատելու կը սկսին, այդ պահուն երբ շատերը կը խնդային, ես յուզումի պահեր ապրեցայ: Այս փոքրիկ դերակատարները որոնց հազիւ 8—10 անգամ է որ կ'երեւին, զանազան կատակերգութիւններու մէջ, միշտ Գ. Ն. Պէշիկթաշլեանի ղեկավարութեամբ, առանց չափազանցութեան կը նային ներկայանալ իբրեւ մարզուած եւ շնորհալի փոքրիկ դերասաններ խաղապահանջ հասարակութեան մը առջեւ, եթէ տրամադրելի սրահ մը կամ բեմ մը ունենային իրենց բոլոր յարմարութիւններով, լոյս, տարազ, սարքուածք: Անոնց խաղարկութիւնը դպրոցականներու յատուկ բեմադրութիւն մը ըլլալէ աւելի բոլորին վրայ թողուց պատանի արուեստագէտներու խումբի մը տպաւորութիւնը:

Թաւիտ Գարեգինի քաթռուն թառին ազդեցութեան տակ կ'ունենայինք զուարթ պար:

Հանդէսի պարի բաժինը անցաւ նոյնպէս խանդավառ մթնոլորտի մէջ, մեծ ու պզտիկ բոլորը կը պարէին. Թեթեւ ճաշէ մը ետք թաղեցին մեծ մասամբ հոն էր: Հանդէսի կանոնաւորութիւնը, ընդհանուր կարգապահութիւնը եւ մանաւանդ վարչութեան անդամներու իւրաքանչիւրին կատարած մեղուաջան աշխատանքը արժանացան ներկաներու գնահատումին:

Կը կարծենք թէ Միութիւնը ունեցաւ գոհացուցիչ հասոյթ մը:

Նրբ. Թղթակից

ՁԱՅՆԻՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. Օր

ԱՎԻՆԻՈՆ, 16 նոյ.— Շաբաթ երեկոյ Փօնթէլի մէկ սրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. «Մուրատ» խումբի նախաձեռնութեամբ տօնուեցաւ Հ. Յ. Դ. Օրը: Սրահը լեցուած էր, երբ Մարսէյլէն հասան ընկերներ Շ. Միսաքեան եւ Ազգին: Ընկ. Լ. Յովիկեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ խումբ մը ընկերներ երգեցին «Մշակ բանուորը»:

Նախագահ ընկերոջ բացման խօսքէն վերջ, արտասանեցին ընկ. Յովսէփ Փաշայեան, Մկրտիչ Գաբրիէլեան, Թեթէոս Մանուէլեան, Գ. Ս. Սարխոշեան, Գէորգ Սարխոշեան եւ Գրիգոր Պէհրիկեան:

Երգեցին ընկ. Միք. Սէթեան, Գ. Գ. Ղազարոս Սէթեան եւ Հայկազուն Յովիկեան:

Օրուան բանախօս ընկ. Շ. Միսաքեան թուեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան արժէքները, բացատրեց մեր պայքարին իմաստն ու կարեւորութիւնը, փաստերով եւ թիւերով ներկայացուց Հայաստանի սահմանային վիճակի խնդիրները, պատկերացուց ներկայ քաղաքական կացութիւնը եւ շեշտեց համերաշխութեան եւ համագործակցութեան, ինչպէս նաեւ ներգաղթի անհրաժեշտութիւնը եւ կարգ մը թելադրանքներ ըրաւ հանդիսականներուն:

Ընկերոջ կուռ եւ խիստ շահեկան բանախօսութիւնը քանիցս ծափահարուեցաւ:

Հանդէսէն վերջ տեղի ունեցաւ ընկերահամախմբական խնճոյք, Գաբրիէլեան եղբայրներու բնակարանին մէջ, ուր ներկայ էին նաեւ բաւական թիւով տարբեր հոսանքի պատկանողներ:

Երգերը, արտասանութիւնները եւ նուագը ստեղծեցին խանդավառ եւ սիրալիր մթնոլորտ մը: Հայաստանի զանազան գաւառներէն հաւաքուած ընկերներ, համակիրներ, մեզի հակառակորդ համարուածներ, բոլորն ալ միասին եւ զուարթ տրամադրութեամբ երգեցին անխտիր ազգային, յեղափոխական ու գեղջկական երգեր:

Կէս գիշերէն շատ անցած էր երբ տեղական Հօկին պատկանող քանի մը երիտասարդներ հարցերու շարք մը ուղղեցին ընկ. Շ. Միսաքեանին, որոնց մէկ-երկուքին պատասխանեց ընկ. Ազգին, իսկ միւսներուն՝ ընկ. Շ. Միսաքեան:

Հարց ու պատասխաններու պատճառաւ՝ ուրախութեան աստիճանը նուազեցաւ, սակայն շուտով վերատիրեց իր նախկին թափն ու զօրութիւնը:

Դարձեալ երգեր, արտասանութիւններ, կատակախօսութիւններ, նուագ: Դարձեալ ճառեր հայրենաբաղձ ու հայրենասիրական:

Սեղանապետը աշխատեցաւ անմասն չձգել ո եւ է սեղանակից:

Գիշերը կը մօտենար իր վախճանին եւ վերջին խօսքը տրուեցաւ ընկ. Շ. Միսաքեանի, որ իր ճառը վերջացուց հետեւեալ կերպով. «Մենք կ'ուզենք ազատ, հզօր եւ անկախ Հայաստան»:

Ընկերոջ ճառը խոր տպաւորութիւն գործեց բոլոր ներկաներուն վրայ եւ խանդավառօրէն ծափահարուեցաւ բոլորին կողմէ:

Թէեւ դժուար էր, բայց սեղանակիցները հարկադրուած էին բաժնուիլ հայկական յարկին տակ տեղի ունեցած հարազատ ու խանդավառ մթնոլորտէն:

Ընկեր Յովսէփ Փաշայեան, որ աշխատանքի պատճառաւ հարկադրուած էր զրկուիլ խնճոյքէն, 50 Ֆրանք նուիրած էր Վեթերաններու ֆոնտին:

Կիրակի առաւօտ ընկ. Շ. Միսաքեան խումբի վարչութեան հետ խորհրդակցելէ վերջ, աչքէ անցուց խումբին գրաւոր աշխատանքները, ըրաւ մասը եւ կարգ մը կարեւոր թելադրութիւններէ վերջ՝ Վալանս մեկնեցաւ

Ցորմ

ՄԵՐ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

— • —

ՄԱՐՍԷՅԼ, 16 նոյ.— Բաբերդի Հայր. Միութիւնը տարին մէկ ձեռնարկով հրապարակ կուգայ հանրութեան հետ, նիւթական փոքրիկ հասոյթ մը ձեռք ձգելու եւ անով հոգալու իր բազմապիսի կարիքներուն որոշ մէկ մասը: Այս ձեռնարկը կատարուեցաւ Գառ էնթէրնասիոնալի սրահին մէջ խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Ա. Ահարոնեանի «Արցունքի հովիտը» ներկայացուեցաւ Տէր եւ Տիկ. Ղազարեան թատերախումբին կողմէն եւ տեղական լաւագոյն ուժերու մասնակցութեամբ: Ներկայ բազմութիւնը անգամ մը եւս վերյիշեց հայ ժողովուրդին ապրած սարսափը, զոր հայկական միջոցի տաղանդաւոր երգիչը, Ա. Ահարոնեան հարազատ կերպով նկարագրած է այս ողբերգութեան մէջ:

Պատի՛ւ հայ միտքի անմահ երգիչ տաղանդաւոր հեղինակին եւ շուտափոյթ ապաքինում:

Բաբերդցին Հայոց ազատագրական պայքարին իր առաւելագոյն բաժինը բերած եւ իր լաւագոյն զաւակները զոհաբերած է սկսեալ 90ական թուականներէն մինչեւ մեր օրերը: Հասած է ժամանակը որ Բաբերդցին հայ ժողովուրդին ներկայացնէ ցանկը իր հերոսներուն:

Ահա թէ ինչու Բաբերդցի մեր հայրենակիցները մեծ յուզումով հետեւեցան հայ յեղափոխական շարժումներու այդ գեղեցիկ դրուագին:

Թատերգութիւնը անցաւ յաջող եւ կոկիկ հասոյթ մը ձգեց: Նուագին ընթացքին մէջ Տիկ. Սիրուշ ապրեցաւ իր անհուն միջոցը: Գ. Ղազարեան [illegible] Ջինանին, սարսափելին խնճացած, Ալեանի դերը կատարեց Գ. Գ. Քէնտիրեան, Իսէ Մնոյի դերը Գ. Վ. Քէչէճեան: Յաջող էին գրեթէ բոլորը: Ով որ Գուլվար Օտտոյի հայկ. հանդէսներուն ներկայ եղած է, ծանօթ է հայ պզտիկներու ժխորին, բայց «Արցունքի հովիտ»ը խոր լռութեան մէջ անցաւ:

Բաբերդցի

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՒԹ ՈՒԺԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

— • —

Անցեալները գրած էինք թէ Ցունաստանի հայ գաղութը դարձեալ պառակտումի նշաններ ցոյց կուտայ: Այդ հարցին է որ Աթէնքի Նոր Օրը նուիրած է խմբագրականը վերի խորագրին տակ (10 նոյ.).

Արտասահմանի հայ գաղութներուն մէջ, պառակտումը ամէնէն առաջ բռնկաւ Ցունաստանէն: Այս երկրին մէջ Հօկը արմատ նետեց իր կազմութեան առաջին օրէն եւ յետոյ տարածուեցաւ մինչեւ Ֆրանսա եւ Հարաւ. Ամերիկա.

Նոյն իսկ մեր բարեկամներէն շատեր չէին հասկնար հիմնական դրդապատճառը մեր վէճերուն եւ պայքարներուն: Փարիզի եւ Պոսթընի մեր մամուլը գիտողութիւններ կ'ընէր գործուած ծայրայեղութիւններուն համար: Կ'ենթադրէին երիտասարդական տաքարիւնութիւն եւ համբերատար աշխատանքի պակաս: Հօկի կազմակերպութիւնը երբ սատրճանաւոր մասնաճիւղեր կազմեց միւս գաղութներուն մէջ, զուգընթաց այդ շարժումին ծայր տուաւ պայքարը ազգային կեանքի մէջ: Չմնաց գաղութ մը, որուն կեանքը փոթորկած չըլլար:

Այս բոլորէն յետոյ, մենք այն կարծիքն ունէինք թէ պայքարները ամէնէն առաջ պիտի դադրէին յունահայ գաղութին մէջ, ուր աւելի երկար տարիներ տեւած էին ներքին կռիւները ու վերջապէս հելլէն պետութեան մէջ կատարուած փոփոխութիւնները բան մը պիտի սորվեցնէին մեր խիկար իմաստուններուն:

Միշտ կը խուսափինք անցեալը քրքրելէ, որովհետեւ մարած կիրքերը չը գրգռենք: Այնքան թարմ են կիրքերը, որ ամէն ոք կը բաղձայ խաղաղութեան, որուն կարօտը կը քաշէ մեր դժբախտ ժողովուրդը:

Սակայն եւ այնպէս, Ամերիկայէն յետոյ, Ցունաստանի հայ գաղութին մէջ ձեռնարկուած համերաշխութիւնը եւս կ'ուզեն պայթեցնել: Հայրենասիրական տարրական զգացումի տէր մարդիկ պիտի չփափաքէին այդ վատ գործը կատարել: Բայց մութին մէջէն ձեռք մը գլխիվայր կը շրջէ կառուցուած շէնքերը եւ կը ջանայ յաւիտենականացնել ազգին մէջ եղած բաժանումները:

Այդ մութ ձեռքը, որ, ինչպէս ուրիշ երկիրներու, նոյնպէս եւ քանի մը ամիս առաջ Ցունաստանի մէջ եղբայրասպան կռիւներ կը հրահրէր, տակաւին դադրած չէ հայ գաղութները փոթորկելէ:

Բոլորին ծանօթ են Գ. Միջազգայնականի յայտնի եւ անյայտ [illegible]: Հոն ուր ի վիճակի չէ իր դիմագիծը ցուցադրելու, կը գտնէ հոգիով ու մտքով ծախուածներ, երեւան արծաթի համար իր ազգին դաւաճանող անձեր: Ցաւալի է ըսել թէ բարքերու անկումը իրեն հետ միասին ստեղծած է զզուելի այդ տիպարները, որոնք առանց համայնավար ըլլալու, անոնց կոյր գործիքները դարձած են:

Ինչպէս կ'ըսէինք, այս ճշմարտութիւններուն ոչ ոք անծանօթ է, մանաւանդ մեր գաղութին մէջ: Ուրեմն, անհրաժեշտ է, միասնականութեան յետոյ, դարմանումին ձեռնարկել վճռականօրէն, առանց տատանումի:

Մէկ կողմ ձգենք նկատումները, [illegible] մանաւանդ կլաւերական ոգին: Ամէն գիտակից հայ անհատ պէտք է ջանայ գործօն կերպով մէջտեղ ըլլալ իր համայնքի գործերուն, թոյլ չտալով կրկնուիլ մը անցեալի սխալներուն:

Մեր տեսակէտները շատ յստակ են այս բոլորի մասին: Մեծագոյն դերը պիտի կրնային կատարել Աթէնքի Բարեգործականի շրջանակները, իրենց հետ ունենալով ազգային ըմբռնումի տէր բոլոր հոսանքները: Եթէ նախընտրէ ան դիտողի դերին մէջ մնալ, թող անդրադառնայ թէ ամէնէն առաջ կորսնցուցած է կրթական հաստատութիւնները: Գօքինիայի եւ Ֆիքսի ազգային վարժարաններու 1000 աշակերտներէն 850ը Հօկի մարդոց ձեռքին մէջ է եւ միայն 150ը Բարեգործականի ենթակայ է: Միեւնոյն համեմատութեամբ, համայնքի գործերը կը վարէին փաստօրէն Հօկի մարդիկները: Այս տխուր պատկերէն անուղղակի օգտուած են յարանուանութիւնները: Այս ալ ուրիշ վէրք մըն է:

Կը կարծենք թէ պարկեշտ քաղաքացիի զգացումը թոյլ պիտի չտայ ոչ միայն Բարեգործականին, այլ ոչ եւ է հայ կազմակերպութեան, որպէսզի հանդիսատեսի դերին մէջ մնայ: Անհրաժեշտ է ազգային անխախտ հիմերու վրայ դնել մեր համայնքին կազմակերպութիւնը: Եւ այս ուղղութեամբ ամէն ոք պարտաւոր է կատարել իրեն վիճակուած սրբազան պարտականութիւնը»:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (?8)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Աւելի տխուր է պատմութիւնը Բլանշ Փոթէն անունով Ֆրանսուհիի մը որ ժամանակ մը անդամ էր Գաղտնի Սպասարկութեան: Հայրը Գերմ. ու մայրը Ֆրանսացի այս աղջիկը ծնած էր Պրիւսէլ եւ մինչեւ 18 տարեկանը ապրած էր Անվէրս: Տաղանդաւոր պարուհի մըն էր եւ ծանօթ՝ Փարիզի, Վիէննայի եւ Պերլինի բեմերուն վրայ: Պատերազմէն քանի մը տարի առաջ Ֆրանսական ինթէլիճընս բաժանմունքին հետաքրքրուած էր իրմով եւ փորձած էր կերպով մը «օգտուիլ» անոր գեղարուեստական կարողութիւններէն. այդ իմաստով դիմումներ կատարած էին՝ ի վերջոյ ապահովելով աղջկան գործակցութիւնը: Այնպէս որ մինչեւ 1914 Բլանշ Փօթէն յաճախադէպ այցելութիւններ կուտար Պերլինի բեմերուն՝ երեւութապէս իր տաղանդը ցուցադրելու եւ ծափեր առնելու համար, բայց իր ճամբորդութիւններուն գլխաւոր նպատակն էր ստանալ Գերմանիոյ մէկ ծայրէն միւսը՝ ծովային ու զինուորական գաղտնիքներ կորզելու համար զինքը շրջապատող միամիտներէն:

Երբ պատերազմը յայտարարուեցաւ Բլանշ Պերլին կը գտնուէր: Բաւական դժուարութիւններէ վերջ կը յաջողի Փարիզ անցնիլ Զուիցերիոյ ճամբով եւ մանաւոր առաքելութեամբ Սպանիա կը ղրկուի՝ զինուորական տեղեկութիւններ հաւաքելու համար դաշնակիցներուն հաշւոյն: 1916 զինք կը գտնենք Հոլլանտայի մէջ ուր գացած էր դարձեալ միեւնոյն պաշտօնով: Պէտք է ընդունիլ որ իր աշխատանքները այդ երկու երկիրներուն մէջ, շատ արդիւնաւոր եղած են Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի գաղտնի սպասարկութեանց համար:

1916ի յունիսին Բլանշ հրահանգ կը ստանայ Պրիւսէլ անցնելու: Պելճիքան ամբողջութեամբ գրաւուած էր, այդ շրջանին եւ մեզի համար շատ անհրաժեշտ էր մանրամասն տեղեկութիւններ ունենալ գերմանական բանակին շարժումներուն մասին: Ֆրանսացիք երկու վստահելի գործակալներ ունէին Պրիւսէլի մէջ Բլանշ պիտի ներկայանար անոնց եւ յետագային իր ստանալիք տեղեկութիւնները դաշնակից ինթէլիճընսին պիտի հաղորդէր անոնց թողովակով որպէսզի ինք՝ անձնապէս վտանգէ զերծ մնար.

Քանի մը շաբաթներ գործակալները կանոնաւոր լուրեր ստացան լրտեսուհիէն. ամէն ինչ կարգին էր: Բայց յանկարծ լռութիւն տիրեց: Երեք ամիս աղջիկը ձայն ձուն չհանեց: Ի՞նչ կը նշանակէր:

Քննութիւններ կատարուեցան ու երեւան ելաւ որ Բլանշ Փօթէն կը դաւաճանէր մեզի: Սիրահարեր էր գերմանացի բարձրաստիճան զինուորականի մը հետ եւ իր զգացումներուն անկեղծութիւնը ապացուցանելու համար, թշնամիին յայտներ էր մեր գործակալներուն անունները ու հասցէները: Այս վերջինները մահուան դատապարտուելով գնդակահարուած էին առանց բացառութեան:

Այս դաւաճանական արարքէն յետոյ Բլանշի կատարած աշխատանքներուն մասին շատ բան չենք գիտեր: Պրիւսէլէն հեռացած եւ Սկանտինավիա անցած էր: 1916էն կարծեմ անգամ մը տեսնուած է Քօփէնհակի մէջ, բայց այդ թուականէն յետոյ իր հետքը կորսուած է եւ մինչեւ այսօր ալ յայտնի չէ թէ ինչ վախճան ունեցած է այս անպատկառ լրտեսուհին:

Աւելի վարպետ ու խորամանկ լրտեսուհի մըն էր Էլիզապէթ Վէրթայմ որ ձերբակալուեցաւ Անգլիոյ մէջ: Իր մեղսակիցն էր Բէնինյա Բոլլեր անունով Գերմանացի մը որ ամերիկեան անցագրով Լոնտոն եկած էր՝ իբրեւ ներկայացուցիչը դաշնակի ընկերութեան մը: Մեր սպասարկութիւնը աննպաստ տեղեկութիւններ ստացած էր իր մասին Ռոթերտամէն. այնպէս որ առջի մէկ օրէն սկսանք հետեւիլ իր շարժումներուն:

Պանդոկ մը իջած էր ան մայրաքաղաքին կեդրոնը, բայց մեր ուշադրութիւնը գրաւեց այն պարագան որ գրեթէ ամէն օր Գերմանացին այցելութեան կ'երթար Ուէսթ Քէնզինկթըն բնակող անգլիահպատակ օտարականի մը այրիին որ ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ վերոյիշեալ լրտեսուհին:

Էլիզապէթ Վէրթայմ գեղեցիկ աղջիկ էր իսկապէս. աշխարհի չորս կողմը ճամբորդած էր ու շատ ազնուականներ կարած հակառակ իր երիտասարդ տարիքին: Օրերով հետեւեցանք այս կասկածելի զոյգին, միշտ միասին կը պտտէին, միեւնոյն պանդոկը կը գիշերէին յաճախ, թատրոն կ'երթային, կը մտնէին ամէնէն սուղնոց ճաշարաններէն ներս ու նոյնիսկ ձի կը նստէին Հայտ Փարքի մէջ: Պահ մը մինչեւ ծովեզերք իջան անոնք եւ ինքնաշարժով երկար պտոյտներ կատարեցին մանաւորապէս այն քաղաքներուն մէջ որոնք զինուորական ու նաւային կայաններ կը նկատուէին. սովորական մէկը իրաւունք չունէր թափանցելու այդ շրջանները պատերազմի ընթացքին:

Մեր սպասարկութիւնը անոնց բոլորտեքէն չյամենալով հանդերձ, որ եւ է բռնի միջոցի չդիմեց նախ եւ ընդհանրապէս, բաց իր բարի սովորութեան «չուանը երկարեց» անոնց ուզածին չափ, վստահ ըլլալով որ անոնք անպատճառ ծուղակը պիտի իյնային անգիտակցօրէն:

Եւ ահա օրին մէկը Գրէգոր — այսպէս էր Գերմանացիին բուն անունը — ծովեզերքէն կը վերադառնայ առանձին, իսկ Էլիզապէթ Վէրթայմ Կլասկօ կ'երթայ ուր շուտով բարեկամութիւն կը հաստատէ կարգ մը զինուորականներու հետ, դիւրաւ կ'անցնի Էտինպուրկ, այնտեղ ալ կը սկսի անմիջապէս մտերմանալ մեր սպաներուն ու զինուորներուն հետ: Կը բնակէր ամէնէն բարձր պանդոկներուն մէջ, ջուրի պէս դրամ կը ծախսէր եւ գրեթէ ամէն օր ինքնաշարժով կը թափառէր Սկովտիոյ ծովեզերքներուն վրայ. տարակոյս չկար որ այս վտանգաւոր լրտեսուհին կ'աշխատէր տեղեկութիւններ հաւաքել մեր զինուորական գործողութիւններուն մասին: Միաժամանակ կանոնաւոր թղթակցութիւն կը պահէր ան իր լոնտոնաբնակ մեղսակցին հետ:

Այս վերջինն ալ պարապ կեցած չէր ու նամակ նամակի ետեւէ կը հասցնէր Ռոթէրտամ գտնուող «առեւտրական հաստատութեան» մը որ Գերմանիոյ գաղտնի սպասարկութեան մասնաճիւղն էր այդ չէզոք երկրին մէջ. այս պարագան ստուգած էինք շատոնց: Նամակներուն բովանդակութիւնը, առաջին ակնարկով, կասկածի տեղի չէր կրնար տալ. բայց եւ այնպէս «տաք արդուկը» երեւան հանած էր՝ անոնց անտեսանելի պարունակութիւնը:

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Մշօ եւ Մուրատ խումբի ընկերները. 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. Զեկոյց Նորընտիր կոմիտէի

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, միաժամանակ Ակումբին մէջ: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) Վարդ խումբի ընկերական ժողովը 22 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Թ. Էթմէքճեանի բնակարանին մէջ: Ներկայանալ անդամատոմսով: Զեկոյց եւ ընտրութիւն Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

«ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ»

ՊԱՆԵՐՕ—ՔԱՇԱՆԻ ԱՐԾՒԻ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

21 Նոյ. շաբաթ գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

CHEZ BOIVIN, 25 Ave. de la République, Montrouge
Métro Porte d'Orléans *մօտ*

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Լ. ՁՕՐՄԻՒՄԵԱՆ**

Կը խօսին ընկերներ

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ ԵՒ Հ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝

ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ Հ. ԳՆԵԱՋԵԱՆ (երգ), Մ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (արտասանութիւն), Հ. ԳԱԶԱԶԵԱՆ (կովկասեան պար), Փ. Փ. Ց. ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ (ջութակ), Հ. ՏԱՄՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Մ. ՍԱՐԵԱՆ (երգ) ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Հ. ՀԱՆՏԱԼԵԱՆ (երգ)

Եւրոպական եւ կովկասեան պարեր կէսգիշերէն մինչեւ արշալոյս:

Կը նուագէ **Garlo Canti** *նուագախումբը*

մասնակցութեամբ ռուս նշանաւոր ջութակահար **Veintraub**ի:

Գինի, մուտքի գինով Մուտք՝ 5 Ֆր.:

Թէյասեղան

Իսսէնմիլիի Տաւրոս խումբի կողմէ, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, ընկ. Մանուկ Ճիհանշահեանի բնակարանին մէջ:

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿ ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ ԵՒ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Կայ արտասանութիւն:

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Պ. Հ. Կապոյտ Խաչի ԱՆԿԷՆԻ մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lac*ի սրահը*

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԲՈՒԺԻՉ Շ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՍՈՂԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Մախքերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 փրանք

ԲՈՒՆՈՒԱՄ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կազմակերպած է

Պարահանդէս

6 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St. Didier

«Պստիկի Օր»

Դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Թուսեանի նպաստամատոյցի սրահին մէջ 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար

ՍԱՄՈՒԷԼԻ ՏԱԿԼ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ ԹԻՒԸ

ՀԱՅ ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Տ. Գ. ԱՐՀ.

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.— Քիթին մէջ միս աճիլ... (Տոքթ Շ. Այվազեան) — Սալջար կամ տարափ [illegible] (Տոքթ. Փ. Սերոբեան).— Որ մսերը անդարար են (փրոֆ. Ա. Գերբեր) [illegible] կը պատրաստէն ծծմբիլները կամ լափած (Կ. Յ Բասմաջեան) — Հոգը բժշկութեան մէջ (Տոքթ. Աշճեան).— Հարցարան (Խմբ.).— Առողջապահական [illegible]

Բաժանորդագրութեան պայմանները.—

Տարեկան բաժնեգինը՝ Ֆրանսայի համար 20 Ֆրանք, արտասահման 25 Ֆրանք: Դիմել Dr. Ch. Aïvazian, 17, Rue Dameame, Paris.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameamé. PARIS (13)

Նոր հրատարակութիւններ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպիսկ. Տրապիզոնի, պաստ. եւ գեղատիպ 25 փր. *ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Բ. Այվազեան,* 12. *ԱՆԻՆ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ* 10, *ՐԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ.— ԿԱՅԾԵՐ, Պէյրութ,* 2 հատորը միասին 50 փր., *ՍԱՄՈՒԷԼ,* Արէնք 40, *ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ,* Արէնք 40, *ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՕՐՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ,* Գահիրէ 20 փր., *ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆր. Վէրֆէլ* 2 հատոր 70 փր., *ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ՁԱՅՆԱԿՆԵՐԸ, Մ. Զէվաքօ* 35. *ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ* 35. *ՌԱԿԱՄԲՈԼԻ ԱՄՊԵՏԸ* 35. *ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէլալեան,* 20, *ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ,* վէպ, *Տիկին Լաւ* 2 հատոր 20 փր., *ՎԻՇԱՊՆԵՐԻ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան* 15, *ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Նշ. Պէշիկթաշլեան* 15, *ՀԱՅ - ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ-, Ա. Գիւլխանտանեան* 15. *ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան* 7,50. *ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ, Գեղարքունի* 6, *ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Զարըզ* 15. *ԴՈՒ ԵՒ ԵՍ, Թամ. Զարզարեան* 10, *ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ* հրատարակութիւնները, հատորը 20 փրանք, *ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ* 1937, 5.50.

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ ՆՈՒԷՐ: 50 ՖՐ-Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ-Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ:

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԷԼ,

51, Rue Mr le Prince, Paris Métro Odeon Tel Danton. 88-65.

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՌԱՔԻ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած օղին է ՌԱՔԻՏԻՒԶը:

Զգուշացէք այլ եւ այլ նիւթերով պատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ, որ [illegible] ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը, որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է:

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻՒԹԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille Tél. D. 70-89

Մուշտակավաճառ

ՏԻԿ. ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

24. Rue Affre կամ 8. Rue Cavé — PARIS - 18e

Մասնաճիւղ՝ 2. Rue de la Charbonnière

Մեթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch.

Մեր վաճառատուներուն սկզբունքն է բացարձակ ուղղամտութիւն, ճշգապահութիւն եւ չափաւոր գին:

Օգտուեցէք առիթէն: Մասնաճիւղս բացման առթիւ, կը կատարենք ձրի ամէն տեսակ մուշտակներու մաքրութիւնը: Մեր արհեստանոցներուն մէջ կը պատրաստենք չափի վրայ ամէն տեսակ Մանթօներ, Վէսթեր, Օձիկներ եւայլն: Ունինք նաեւ պատրաստի ճոխ մթերք: Կրնանք նաեւ մուշտակներու նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն, ներկելը եւ թանձր: Մեր վաճառատուները բաց են ամէն օր, իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ կէս օր:

Ներկայ կտրոնը բերողին մինչեւ 1937 Փետրուարի վերջ, սկսեալ 200-300 Ֆրք. գնումի համար կը տրուի մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ», իսկ 400 600 Ֆրք.ի համար եռամսեայ «Յառաջ» եւ կամ համապատասխան դրամական նուէր Փարիզի Կապոյտ կամ Կարմիր Խաչերուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Տր. Կ. ՄԱՅՒ Շավիլի Մասնաճիւղ. ընդհ. ժողովը 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ: Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է: Կարեւոր օրակարգ:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe LYON.

ՆՈՅ. 21ԻՆ, ՇԱԲԱԹ ՕՐ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

ԲՈԼՈՐ ՓԱՓԿԱՃԱՇԱԿՆԵՐՈՒՆ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐ

Aznavour

Կովկասեան հանրաժանօթ ճաշարանը:

48 Rue St. Georges, Paris (9)

Մեթրօ **St. Georges, N. D. de Lorette** եւ **Peletier**

Ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական ընտիր կերակուրներ

ԱՆՄՐԱՏ ՕՂԻ ԵՒ ՎՕՏԿԱ *ՄԱՑԶԵԼԻ ԳԻՆԵՐ*

ԿԱՐԱՊԵՏ Ց. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Maison E. CHARLES *հիմնուած 1869*

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50 71

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ մատանիներ եւլն.: Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու: Կը գնենք՝ բլաթին, ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ նպաստաւոր գիներով:

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն ու գոհարեղէններն անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը:

Գաւառներէն եղած ապսպրանքը երբ նը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն:

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ [illegible] կամներուն լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել *անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ բրինձ եւայլն:*

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կը ծախենք զանոնք Թուականան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով

Ունինք տրամադրելի ընտրութեամբ եւ ըմպելիքներ գրամեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով: Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին ուզողին իսկ պահանջին

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77, 67-78

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél NORD 68-02

ԿԸ ՄՏՆԱԿԵՆ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի դատարանի եւ դատական ատեանները եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագիտական ամէն տեսակ խնդիրներու: Արկածի դատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոն օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու խմբագրութիւն: Իրաւագիտական քննութեանց եւ մրցումներու պատրաստութիւն: Ճամբորդական պաշտօնաթուղթերու խմբագրութիւն: Խորհրդակցութիւն 25 Ֆր.: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Salle des Sociétés Savantes 8 Rue Danton, *մեթրօ՝ Սէն-Միշէլ եւ Օտէոն*

22 *Նոյ. կիրակի երեկոյ, ժամը ճիշտ 8,45ին*

ԴԵՐԱՍԱՆ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ *Երաժ-օպերէթ 7 արար*

Փարիզի մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով այս օպերէթի երաժշտութիւնը կը վարէ յայտնի թաւիստ ԺՕՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, որ կը վերադառնայ Ամերիկա:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն փարիզահայ դերասանուհիներ եւ դերասաններ Փ. Փ. Ա. Դմբէքեան, Մ. Ազնաւուրեան, Ա. Սարաֆեան, Յ. Լաթիֆեան, Կ. Սրապ, Գալփաքճեան եւ Գ. Վահան, Տիկ. Քնար Մաքառնալու, Ժէնիա Շահ-Պարոնեան, Օր. Կ. Վարդանեան, Մելինէ, եւլն.:

ԳԻՆԵՐ 5 եւ 10 Ֆրանք:

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince, Փարիզ 5

ՎԱՐԴԱՆԻ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Լուսիկ, զաւակ կը ծնեն

Օ, մէկ պատասխան Լուսիկ! [illegible] [illegible] կը ծնե...

Աղէկ Լուսիկ

— Ի՞նչ է, մայր:

— Դուստր կը ծնեն...

[illegible]

[illegible] կը դոցէր, որ [illegible] [illegible] Գրասեր չէին գիտեր:

Դրսէն չարունակ գալով կը ծեծէին:

Մայրիկ, Վարդուհի:

Տիկին Վարդուհին դուռին ջրհորի վրայ կախուած անճարացած մնացեր էր, կարծես կենդանահար եղած լինէր

— Մայրիկ, մայրիկ ջան, ի՞նչ կ'ընես ի սէր Աստուծոյ...— լսուեցաւ Լուսիկի աղեկտուր ձայնը:

Աղջկան յուսահատ կանչը սթափեցուց տիկին Վարդուհին, որ դերապոյն ճիգով մը ինքզինք հաւաքեց ու մատով դուռը ցուցնելով Վարդանին, ըսաւ.

— Մտիր, տղաս, Աստուած հետդ:

Զգացած ցաւէն, աստմները աժուր մը սեղմած, Վարդանը մէկ ոտքը դուռին մէջ դրաւ ու չգիտցէն բանեց: Կամաց կամաց վար կ'իջնար: Մեր կ'երթար: Պայծառ լոյսէն յանկարծ խաւարի մէջ նստած, գրեթէ ոչինչ կը տեսնէր: Մէկ ալ զգաց որ մէկը փէշէն բռնած կը քաշէ:

Բացուած ծակի մը մէջէն հրագի աղօտ լոյս մը տեսաւ, ու դէպի իրեն երկարած ձեռք մը: Դուռը քաշուեցաւ ջրհորի կողին մէջ բացուած ծակին մօտ, ու մեղմ ձայն մը լսեց.

— Ամուր բռնեցէք... մի վախնաք... գոյն չգիտան ձգեցէք... հա ետեւեց ... [illegible] կախեց դրէք, կլուխնիդ խոնարհեցէք,— ու Վարդանը զգաց որ աղջիկը անուշներու տակէն բռնած զինք նեղ ծակէ մը ներս կը քաշէր:

Հազիւ մէկ երկու ոտք խարութեամբ նեղ ծակին կը յաջորդէր ընդարձակ սենեակ մը: Վարդան ժամանակ չունեցաւ չորս բոլորը նայելու:

— Հիմա, մնաք բարով, ալ, վերմակներ [illegible] կրնաք հանգստանալ, քիչ վերջ ժամը մարեցէք: Որքան կարելի է շուտով կուգամ, բոլորովին ապահով տեղ է... պառկեցէք եւ աշխատեցէք քնանալ: Ու Լուսիկը արդէն Վարդանը հոն ձգելով ծակէն մտնելու, ու անմիջապէս աներեւութացաւ աղու աչքէն:

— Աղջիկ Լուսիկ, Լուսիկ...— կը ձայնէր յուսահատ տիկին Վարդուհին

— աղջիկ դուռը կը կոտրեն

— Եկայ, եկայ Մայրիկ:

Այդ ջրհորը տարիներ առաջ փոր ուած էր, Գալուստի հօր կենդանութեան ժամանակ: Տեղի բարձրութեան պատճառով ջրհորը շատ խոր էր, ակլի քան քառասուն ոտք թրծուած աղիւսէ հիւսուած էր չորս բոլորը: Երբ ազգային ջարդուելը հետզհետէ զարգացաւ ու գործնական ձեւ մը ըստացաւ, գաղտնի պահեստներ ունենալու պահանջը առիթեց Գալուստը, որ մտածէ այդ ջրհորը կերպով մը օգտագործելու մասին:

Տարաժներ աշխատելէ վերջ, քրոջն ու Լուսիկին ծանօթացուց պահեստի կազմութեան: Առաջնակարգ երկաթագործ մը ըլլալով՝ Գալուստ յաջողեցաւ մուտքի դուռ մը բանալ հորի բերնէն տասնեւչորս ոտք վար, երկու ոտք լայնքով եւ երեք ոտք բարձրութեամբ: Ծածկուած տեղի աղիւսները նորէն իրենց նախկին վիճակով շարեց ու ամէնթով միացուց իրարու: Ներքին պահեստը փորեց ու ընդարձակեց մինչեւ սենեակի մը մեծութեամբ՝ հաստատուն սիւներու վրայ պահելով վերի հողը:

Այդ գաղտնի պահեստի մասին ոչ ոք գիտէր, ոչ իսկ Գալուստի գործակից ընկերները: Միայն քոյրը եւ քրոջ աղջիկը տեղեակ էին:

Ահա այդ գաղտնի պահեստին մէջ էր որ գտաւ ինքզինքը Վարդանը: Ցքալով երկնցաւ վերմակին վրայ, կէսը վրան քաշեց, ժամը մարեց ու հազիւ թէ գլուխը բարձին դրած՝ քնացաւ:

Այս դէպքէն չաբաթ մը անցած, Վարդանը փոխադրած էին Նորք: Շատ ընդարձակ սենեակ մըն էր, ուր կ'ապրէր Վարդանը, երեք կողմերէն լուսաւորուած լայն պատուհաններով: Տունը շրջապատող ծառերու արանքէն կ'երեւային Մասիսը ու Երեւան քաղաքը, որոնք կարծես անմիջապէս սենեակի պատուհանին տակ փռուած լինէին:

Վարդանը՝ երկնցած մաքուր անկողնի մը վրայ՝ կը թղթատէր գիրք մը: Ցանկարծ գիրքը գոցեց, վեր ելաւ պառկած տեղէն, թեթեւ մը կաղալով մօտեցաւ սենեակի ճակատը դրուած գիւանին, նստեցաւ վրան ու արմուկը հենած պատուհանին՝ նոր զմայլանքով սկսաւ դիտել տեսարանը: Վարդանը զգալիօրէն նիհարցած էր ու քիչ մըն ալ գունաթափ, բայց այլապէս կազդուրուած էր, եւ կարծես ու աժխոյժ

Դուռը կամաց մը բացուեցաւ ու Լուսիկ, մանկամարդ աղջկան մը գլուխը երեւցաւ դրան բացուածքին մէջէն.

— Ելա՞ծ էք անկողնէն:

Վարդանը ժպտելով գլուխը շարժեց.

— Եկայ տեսնելու թէ... հիմա կը վերադառնամ ...

Քիչ անցած՝ տարէց կին մը դուռը ամբողջովին բացաւ եւ նոյն աղջիկը, ծանր սփռոց մը գրկած ներս մտաւ եւ տղուն առջեւ աթոռակին վրայ [illegible] սփռեց զայն.

— Ճաշի ժամանակ է, - [illegible] ըսաւ աղջիկը բարի ժպիտով մը [illegible] ցուցնելով կէ-սպաս չթանաքներ [illegible] բանքէն ճերմակ ատամներու [illegible] մը:

— Բայց ալ, որքան բան է [illegible]

— Նեղուեցաւ Վարդանը.

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Նոր սերունդին մէջ Հայ [illegible] պահպանման համար, [illegible] կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղ ծնունդ առած ըլլալով մասնաճիւղի մը հիմնարկութեան, կը խնդրէ հայ գրավաճառներէ, գրատարակիչներէ եւ անձնական որ հաճին մէկ մէկ օրինակ ղրկել իրենց հեղինակած կամ հրատարակած գրքերէն, վստահ ըլլալով թէ մեծապէս օժանդակած պիտի ըլլան ազգօգուտ գործի մը:

Նուիրատուներէն կը խնդրուի տեսեալ հասցէին ղրկել իրենց նուէրները.— Mr. M. Nalbantian, rue de Puisaye, Enghien-les-Bains (S. et O.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286
Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 21 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
21 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3275 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՈՍԸ

Քաղաքական կեանքը երբեք այսպիսի եռուզեռ ցուցադրած չէր: Օր նոր, լուր նոր: Արեւը չծագած ինչե՜ր կը ծագին:

Երկար ատենէ ի վեր ահաւոր երկունքի մէջ է աշխարհ: Բոլոր ճակատներու վրայ անդադրում երթեւեկ ու շարժում կայ: Մութին մէջ զանազան ծրագիրներ կ'որոճացուին: Նորանոր խմորումներ կը նիւթուին: Մինչ այդ, զարհուրելի մրցում մը կայ սպառազինումի: Ետ մնացողները կը քառապատկեն ճիգերը՝ օր առաջ հասնելու համար միւսներուն: Ճարտարագէտներ ու քիմիագէտներ աշխատանոցներու մէջ փակուած՝ նոր ու զօրաւոր թոյներ ու կազեր գտնելու զբաղած են՝ որպէսզի մարդուն ձեռքով մարդը սպաննելու համար աւելի արագ եւ արդիւնաւոր միջոցներ ու գործիքներ հնարեն.

Կասկած չկայ որ բոլոր այս արտակարգ պատրաստութիւնները ուրիշ բանի չեն ծառայեր, բայց եթէ մարդկութիւնը քշելու դէպի նոր գօտեմարտ մը, որ անհամեմատօրէն աւելի ահռելի ու դժոխային պիտի ըլլայ քան մինչեւ այսօր մեզի ծանօթ պատերազմները:

Եւրոպայէն մինչեւ Ծայրագոյն Արեւելք ժողովուրդները կ'ապրին ջղագրգիռ վիճակի մէջ: Դիւանագէտները մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք կը սլանան՝ վաղուան ահեղ բախումին մէջ դաշնակիցներ ու պաշտպաններ որոնելու համար: Բոլորն ալ «իմաստուն կոյսեր»ուն պէս այժմէն կ'ուզեն իւղ լեցնել իրենց լապտերներուն մէջ եւ պատրաստ գտնուիլ ահռելի ժամուան համար, որ չեն գիտեր թէ երբ պիտի հնչէ:

Մեծ Պատերազմին յաջորդող խաղաղութեան շրջանը շատոնց արդէն պատմութեան կը պատկանի: 1919ին կնքուած հաշտութեան դաշնագիրները 16 տարի միայն կրցան դիմանալ: Այսօր այդ դաշնագիրները մեռեալ տառ են եւ ոչ ոք կարեւորութիւն կու տայ անոնց: Վերսայլի դաշնագիրը, որ մարդկութիւնը ի սպառ պիտի ազատէր նոր պատերազմներու մղձաւանջէն, այսօր գոյութիւն չունի այլեւս: Գերմանիա՝ թելով ազգայնական յեղափոխականէ մը տարուած՝ երկու տարիէ ի վեր ոտնակոխ ըրած է յետպատերազմեան միջազգային քաղաքականութեան առանցքն եղող այդ փաստաթուղթը ու կը գործէ ամլօրէն՝ համաձայն նախապէս ծրագրուած ծրագրի մը: Բացի հողային-սահմանային զրկանքներէն որոնք ի զօրու են միշտ, Պատերազմի մեծ պարտեալը ձերբազատուեցաւ այն բոլոր կաշկանդումներէն, որոնք կոչուած էին Գերմանիան զինուորապէս ստորադաս վիճակի մէջ պահելու: Կայսերական ռազմապաշտ Գերմանիան գլխաւոր պատասխանատուն նկատուած էր 1914ի մեծ աղէտին: Զայն սանձելով կը յուսային խաղաղ հեռացնել պատերազմի վտանգը Եւրոպայէն:

Սակայն դաշնագիրը ստորագրող մեծ ու փոքր դաշնակիցներէն ո՛չ մէկը մատի շարժում մը իսկ ըրաւ երբ Գերմանիա պարտադիր զինուորական ծառայութիւն հաստատեց, երբ Հռենոսեան շրջանը զինուորական գրաւման տակ առնելով սկսաւ ամրացնել, երբ արտասովոր վարկեր յատկացուց սպառազինման համար: Դաշնակիցներու հակամարտութիւնն էր, որ այսօրուան վիճակը ստեղծեց: Գերմանիա Վերսայլի դաշնագիրը պատռեց այն օրը, երբ Անգլիոյ, Միացեալ Նահանգներու եւ ուրիշներու բարեացակամութեան շնորհիւ պատերազմական հատուցումները ջնջուեցան: Այն գումարները որ յաղթականներու գանձին մէջ պիտի մտնէին, այժմ կը վերածուին օդանաւի, հրասայլի, թնդանօթի, խեղդիչ կազի, պահածոներու, զինուորական հագուստներու եւ ամէն կարգի պիտոյքներու:

Ինչ որ յատկանշական է սակայն այս ամբողջ եռուզեռին մէջ, ուժերու եւ զինակցութեանց նոր դասաւորումն է՝ համաձայն ընկերային-քաղաքական ըմբռնումներու: Աշխարհ հետզհետէ կը բաժնուի երկու ճակատներու, իբրեւ հիմ ունենալով ընկերային վարդապետութիւններ: Մեծ պատերազմի թոհուբոհին մէջէն ծնաւ համայնավարութիւնը, որ յաւակնութիւնն ունէր համաշխարհային յեղափոխութիւն ստեղծելու եւ ամբողջ երկրագունդը կարմիր ներկելու: Այս յախուռն վարդապետութեան դէմ իբր հակազդեցութիւն ծնաւ ֆաշականութիւնը: Կռիւը ներկայիս կը մղուի այս երկու հաւատամքներուն շուրջ:

Եւրոպայի մէջ երկու մեծ պետութիւններ, որոնք աւելի քան հարիւր միլիոն ժողովուրդ կը ներկայացնեն՝ ֆաշական եւ ազգայնական-ընկերվարական են, այսինքն մահացու թշնամի համայնավարութեան: Սպանիոյ մէջ ամիսներէ ի վեր եղբայրասպան կռիւ կը մղուի՝ ազգայնական եւ միջազգայնական հոսանքներու միջեւ:

Բոլոր երեւոյթները ցոյց կու տան թէ ապագան ազգայնական հոսանքինն է: Պալքաններու օրինակը յատկանշական է այս տեսակէտէն: Առանց հաշուելու Թուրքիան՝ ուր բացարձակ ազգայնամոլ դիկտատուրա մը կը տիրէ 1923էն ի վեր, վերջերս Յունաստան նման վարչաձեւ մը հաստատեց՝ արմատախիլ ընելու համար համայնավարական շարժումը, որ կը սպառնար դէպի քայքայում առաջնորդել երկիրը, մանաւանդ նոր Յունաստանի նահանգներուն մէջ: Եուկոսլաւիոյ մէջ եւս մօտաւորապէս դիկտատուրական վարչաձեւ կայ: Կեդրոնական Եւրոպայի մէջ Աւստրիա եւ Հունգարիա թունդ հակաբոլշեւիկ քաղաքականութիւն կը վարեն: Իսկ Հեռաւոր Ճափոնը նոյն վարդապետութիւնը կը կիրարկէ:

Ապագայ պատերազմին մէջ, այս երկու վարդապետութիւններն են, որ իրարու հետ պիտի բախին: Նման զնմանն սիրէ: Գերմանիա եւ Իտալիա վերջերս ամրապնդեցին իրենց կապերը եւ քաղաքական գետնի վրայ համընթաց գործակցութիւն ստեղծեցին: Աւստրիա եւ Հունգարիա միացան իրենց: Այժմ Գերմանիա եւ Ճափոն ճակատ կը յարդարեն Համայնավարութեան դէմ: Իտալիա եւս կը յարի այդ ճակատին՝ պայքարելու համար բոլշեւիզմին դէմ: Միւս կողմէ Գերմանիա եւ Իտալիա պաշտօնապէս ճանչցան Սպանիոյ ապստամբ ազգայնականներու պետ Ֆրանքոյի կառավարութիւնը եւ խզեցին իրենց յարաբերութիւնները Մատրիտի օրինաւոր կառավարութեան հետ, որ ձախակողմեան եւ համայնավար տարրերէ կը բաղկանայ:

Կը տեսնուի ուրեմն որ վարանումներու շրջանը անցած է այլեւս եւ պետութիւնները հետզհետէ կը ճշդեն իրենց դիրքը, աջ կամ ձախ:

Մարդկութիւնը ո՛րքան երջանիկ պիտի ըլլար, եթէ առանց արիւնհեղութեան կարենար անցընել այս դառն բաժակը:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ԳՕՏԻՆԵՐՈ՞Վ
Կը բաժնեն Միջերկրականը

Անցեալ օր գրած էինք թէ Մուսոլինի, վերջ դնելու համար Միջերկրականի շուրջ անգլօ-իտալական հակամարտութեան, պիտի առաջարկէ ազդեցութեան գօտիներու բաժնել այդ աւազանը: Լոնտոնէն հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ Իտըն եւ Կրանտի տեսակցութիւն մը ունեցան վերջերս այդ հարցին շուրջ: Առնուած տեղեկութեանց համաձայն, Անգլիա կը խորհի Միջերկրականը բաժնել ազդեցութեան գօտիներու, որոնք պիտի ճշդուին իւրաքանչիւր կառավարութեան անջատ յայտարարութիւններով: Կառավարութիւնները յանձն պիտի առնեն յարգել իրարու շահերը:

Անգլօ-իտալական նախնական բանակցութեանց նպատակը պիտի ըլլայ լուծել բոլոր առկախ խնդիրները.— Միջերկրականի նաւարկութիւնը, փոխադարձ ազդեցութիւնները՝ Եւրոպայէն դուրս գտնուած երկիրներու մէջ, Սուէզի ջրանցքը, նաւային ուժերու հաւասարակշռութիւնը: Իսկ բուն բանակցութիւնները պիտի բացուին այն ատեն, երբ համաձայնութեան հիմ մը գտնուի:

ՄՈՍԿՈՒԱ ՍԿՍԱՒ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐԵԼ ԱՐԴԷՆ
ՌԱԴԵ՞ԿՆ ԱԼ...

Հելսինկֆորսէն, գերմանական «Անկրիֆ» նացի թերթին քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Մոսկուա սկսաւ գնդակահարել այն բանտարկեալները, որոնք ամբաստանուած են թէ կը դաւադրէին Սթալինի դէմ: Ձերբակալուած 36 հոգիէն 16ը գնդակահարուեցան արդէն:

Գնդակահարուածներուն մէջ կը գտնուին, կ'ըսեն, Ռադեկ, Փիաթակով, Սոքոլնիկով:

Մոսկուա չհերքեց տակաւին այս լուրը:

Տոքթ. Շախթի էնկիւրի այցելութիւնը

Անգլիական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն Տոքթ. Շախթի էնկիւրի այցելութեան: Թուրքիոյ արտածումներուն հարիւրին 60ը Գերմանիա կը դնէ, փոխարէն հայթայթելով գործուած ապրանքներ: Անգլիոյ Թագաւորին Պոլիս այցելութենէն վերջ անգլիական մեծ տուներ կարեւոր պայմանագրութիւններ կնքեցին Թուրքիոյ հետ: Գերմանիոյ ազդեցութիւնը հետզհետէ կը տկարանայ Թուրքիոյ մէջ եւ Անգլիա կը բռնէ անոր տեղը: Վերջերս անգլիական տուներ յաջողեցան երկու միլիոն անգլիական ոսկի ապառիկ առնել էնկիւրիէն՝ պողպատեղէն հայթայթելու համար, կ'երեւի Նեղուցները ամրացնելու համար:

Տոքթ. Շախթ առաջարկած է էնկիւրիի վարիչներուն որ թրքական դրամը արժեզրկեն, որպէսզի կարելի ըլլայ աւելի լայն չափով գնումներ կատարել Թուրքիայէն: Այս մասին որոշում մը տրուած չէ դեռ:

*** Տոքթ. Շախթ արդէն էնկիւրիէն մեկնեցաւ օդանաւով Պաղտատ, անկէ ալ գնաց Թէհրան, ուր պիտի մնայ քանի մը օր:

Հայու խանութներ կողոպտուած Պէյրութի մէջ

«Թայմզ»ի թղթակիցը Գահիրէէն կը հեռագրէ Նոյեմբեր 18 թուականով.

Պէյրութի անկարգութիւնները բոլորովին չմարեցան դեռ: Խանութները ցարդ մասամբ գոցուած են: Այսօր քանի մը հայ խանութներ թալլուեցան եւ քանի մը ինքնաշարժներ խորտակուեցան: Սակայն եւ այնպէս քաղաքը աւելի խաղաղ է եւ ֆրանսական զինուորները քաշուեցան, միայն ոստիկանական պահակախումբեր կը շրջին փողոցներու մէջ: Խանութները փակուած են դեռ Սիդոնի (Սայտա) եւ Տրիպոլսոյ մէջ, ուր ֆրանս. զինուորները կազմ ու պատրաստ վիճակի մէջ պահուեցան այսօր:

*** Նոյն թերթի Պէյրութի թղթակիցը Նոյեմբեր 17ին կը հեռագրէ.

Այս առաւօտ կատարուեցան նոր խոյսեր, որոնց ընթացքին քրիստոնեաներու նոր խանութներ կողոպտուեցան, սակայն կարելի եղաւ շուտով ցրուել ամբոխը: Լիբանանի լեռնբնակ գիւղացիները փորձեցին քաղաք իջնել՝ որպէսզի ցոյցեր կատարեն ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագրին առթիւ, սակայն իշխանութիւնները թոյլ չտուին եւ յորդորեցին հանդարտ կենալ: Խանութները դեռ փակուած են եւ մեծ գրգռութիւն կը տիրէ: Զինուորներ եւ ոստիկաններ կը շրջին փողոցներուն մէջ:

*** Իսկ Թանի թղթակիցը կը հեռագրէ Նոյեմբեր 19 թուականով.— Հակառակ կարգ մը անթելի կայաններու կողմէ տարածուած զրոյցներուն, խաղաղութիւն կը տիրէ այժմ Պէյրութի մէջ եւ սխալ է թէ պատերազմական վիճակ յայտարարուած ըլլայ: Երթեւեկը ազատ է ամէն կողմ եւ առեւտրականներու կէսէն աւելին բացած են իրենց խանութները:

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՊԱՏՄԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵ՞Ր ՊԱՏԱՀԱԾ ԵՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆՑ ՄԻՋՈՑԻՆ

Նոյեմբեր 15ին տեղի պիտի ունենային առաջին ընտրութիւնները, 30ին տեղի կ'ունենան երկրորդ ընտրութիւնները եւ Սուրիա կ'օժտուի իր խորհրդարանով: Առաջին ընտրութեանց մասին տակաւին ոչ մէկ թղթակցութիւն հասած է մեզի: Գիտենք որ Թուրքերը ամէն ճիգ կը թափէին՝ խառնակութիւն ու շփոթութիւն ստեղծելու համար, արգելք հանդիսանալու նպատակով ընտրութեանց: Աշխատեցան նոյնիսկ Հայերն ալ կապել իրենց կառքին:

Թուրքիոյ թղթաբերը հասաւ: Թուրք թերթերը բաներ մը կը պատմեն ընտրութեանց առթիւ հետեւեալ խորագիրներուն տակ:— ԳՆԴԱՑԻՐՆԵՐ ԴՐՈՒԱԾ ԵՆ ՄԻՆԱՐԷՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ.— ՓԱՌՁՈՂՆԵՐԸ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ ԵՆ.— ԽԱՌՆԱԿՈՒԹԵԱՆՑ ԸՆԹԱՑՔԻՆ ՄԵՌԱԾ Է ԱՆՏԻՈՔԻ ԸՆԴՀ. ԴԱՏԱԽԱԶԸ:

Յետոյ կ'աւելցնեն թէ ընտրութիւնները յետաձգուած են՝ անյաջողութեան մատնուած ըլլալով իշխանութեան փորձերը:

Քիլիսէն Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ Նոյեմբեր 15 թուականով.—

Սուրիոյ խորհրդարանական ընտրութիւնները սկսելուն պէս, Անտիոքի եւ Ալեքսանտրէթի խանութները փակուեցան ամբողջովին եւ ժողովուրդը դուրս չելաւ տուներէն: Անտիոքի, Ալեքսանտրէթի, Գըրք Խանի եւ Ռէհանիէի քաղաքապետական ժողովներու բոլոր Թուրք անդամները ճնշումի ենթարկուած են տեղական իշխանութեանց կողմէ, որովհետեւ կը պնդեն թէ չպիտի կրնան երեսփոխան ղրկել Սուրիոյ խորհրդարանին: Այս ճնշումին վրայ, բոլորը հրաժարեցան իրենց պաշտօնէն:

Տեսնելով որ ժողովուրդը վճռապէս որոշած է չմասնակցիլ ընտրութեանց եւ միացեալ ճակատ կազմած է, տեղական իշխանութիւնը ոստիկանական եւ ոստիկան-զինուորներու նոր ուժեր բերել տուած է, անդորրութիւնը պահպանելու պատրուակով: Այս ուժերը կը պտտին գիւղերը եւ տուները եւ կ'ահաբեկեն ժողովուրդը: Ստիպողաբար ապահովելու համար Թուրքերու մասնակցութիւնը ընտրութեանց, Սանճաքի Թուրքերու պարագլուխները առաջ կը քշեն եւ այս պատճառաւ ձերբակալուած են բազմաթիւ Թուրքեր:

«Ճումհուրիէթ»ի թղթակիցը կը հաղորդէ Ռէհանիէէն, նոյն թուականով.—

Մաս մը Հայեր, Անտիոքի Յոյները, Ալեւիներուն մեծամասնութիւնը եւ ընդհանրապէս Անտիոքի ժողովուրդին հարիւրին 90ը չեն մասնակցիր ընտրութեանց: Զինեալ ոստիկան-զինուորներ խմբովին կը պտտին գիւղերը եւ ծեծով ու ճնշումի ամէն միջոցով կ'ահաբեկեն գիւղացիները, որոնք կը մերժեն մասնակցիլ ընտրութեանց: Կան այնպիսիներ որոնք քուէատուփին առջեւ բերուած են թեւերը շուանով կապուած վիճակով: Այս ձեւով բռնի բերուածներուն մէջ գտնուած են նաեւ Թուրքիա փախչիլ ուզողներ, բայց անոնց եւս կապած եւ սպանած են:

Հալէպէն կը հեռագրեն նոյն թերթին.—

Հակառակ բոլոր ճնշումներուն, Ռէհանիէի Չէրքէզները կը մերժեն քուէ տալ: Անտիոքի «Ենի Կիւն» թերթը փակուեցաւ ֆրանսական պատուիրակ Տորիոյի կողմէ: Շատ մը Թուրքեր աքսորուած են: Բազմաթիւ անձեր ալ, չկարենալով դիմանալ խժդժութեանց, հեռացած են երկրէն: Ֆրանս. իշխանութեան կողմէ Հումուս աքսորուած են Սամիի Ազմի, Վէտի Միւնիր եւ Մուսթաֆա Րէմզի: Փաստաբան Սէնայի ալ ձերբակալուած է: Սանճաքին գլխաւոր վայրերը զինեալ պահակներ դրուած են, երեւութապէս անդորրութիւնը պահելու, իրականին մէջ՝ ժողովուրդը ահաբեկելու համար: Տեսնելով որ ժողովուրդը չի քուէարկեր, ընտրական պայմանաժամը երկարաձգեցին:

Անտիոքէն կը հեռագրեն նոյն թերթին, Նոյեմբեր 15 թուականով.— Ընտրութիւնը կը լրանայ այս իրիկուն: Երէկ ամբողջ օրը՝ ֆրանսական սաւառնակներ թռան Անտիոքի վրայ եւ սպառնացին ժողովուրդին: Ընտրական շրջանակները հեռաձայնով կապուած են զօրանոցին, իսկ մինարէներու վրայ գնդացիրներ զետեղուած են: Պոյքոթին մասնակցող Ալեւիներուն եւ Յոյներուն թիւը ենթադրուածէն շատ աւելի է: Աքսորի որոշման դէմ բողոքի հեռագիրներ ղրկուեցան Ազգերու Դաշնակցութեան եւ Թուրքիոյ ու Ֆրանսայի նախարարութեանց:

Ալեւիներն ալ մասնակցեցան բոյքոթին: Աքսորուածներուն մէջ կան նաեւ Գըրք Խանի ոստիկան-զինուորներու հրամանատար Ճէմիլ եւ Ենի Կիւնի խմբագիրներէն Սէլիմ Չէլէնկ: Այս վերջինը, սակայն, աքսորի որոշումէն առաջ Ատանա անցած էր: Թուրքիա փախած է նաեւ այդ թերթին խմբագրապետը՝ Շիւքրիւ Պալճը: Գըրք Խանի գայմագամին մէկ ամիս պարտաւորիչ արձակուրդ տրուած է:

Անտիոքէն նոյն թղթակիցը կը հեռագրէ թէ խառնակութիւն տեղի ունեցած է ընտրութեանց ժամանակ: Եւ խառնակութեան մէջ մեռած է Անտիոքի ընդհ. դատախազը, որ կը միջամտէր ընտրութեանց եւ «գրգռութիւն կը կատարէր»:

Անատոլուի հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ Քիլիսէն.—

Սանճաքին Թուրքերն ալ ընտրութեանց մասնակցելու մղելու համար կատարուած ճնշումը աւելցած է, մանաւանդ հակամարդկային են այն միջոցները զորս կը գործածեն, Թուրք գիւղացիներու մասնակցութիւնը ապահովելու համար: Այս նպատակով նոյնիսկ սուին եւ հրացանի բուն (տիպչիք) կը գործածեն: Բայց ինչ ալ ըլլայ, Սանճաքին Թուրքերը որոշած են չմասնակցիլ ընտրութեանց եւ այս ձեւով հաստատել թէ իրենք չեն շահագրգռուիր Սուրիայով: Միւս կողմէ, Սանճաքին քաղաքապետական ժողովներու բոլոր Թուրք անդամները հրաժարած են, որպէսզի

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՒՏԱՅ ԻՐ ՎՃԻՌԸ..

Հայկական դատը շարունակական ողբերգութեանց մէկ շղթայ է եղած: Արտաքին թէ ներքին ազդակները յաճախ դաւադրուած են ի վնաս մեր դատին: Հայ քաղաքական միտքը մեծ եռանդ է սպառած, դիւանագիտական ճամբաներ մաշեցուցած, դրական իմաստով լուծելու համար մեր հարցը: Ողջ հայ պատմութեան ընթացքին բացասական ազդակները իրար վրայ դիզուելով, քայքայեր, ջլատեր են մեր ձգտումները եւ երբեք չենք կրցեր իրականացնել մեր քաղաքական ցանկութիւնները: Հայաստանի անկախ գոյութիւնը սակաւ կիրք է ազդեցութիւնը վնասաբար ու բացասական այդ ազդակներու: Վերջին դարերու մեր պատմութիւնը արդէն հանապազօրեայ մէկ ողբերգութիւն է եղած:

Կորսնցուցած ենք մեր հողը, համբանքը, ժառանգականութիւնը, բնաւորութեան լաւագոյն գծերը: Զանգուածները դարձեր են հօտ, առաջնորդները ջախջախուեր կամ օտարին վարձկան են դարձեր:

Հոգեկան կերպարանափոխութիւն է կրած մեր ժողովուրդը: Հայկական բարձրաւանդակի վրայ թէ Կիլիկիոյ մէջ, Խութեցի Ցօվնանները, Թորոս Իշխանները, Հրայրները եւ Մուրատները հազուագիւտ դէմքեր են եղած որ գլխաւորած են հայկական ինքնուրոյնութիւնը, խիզախօրէն ըմբոստացեր են օտարի դէմ: Վէստ Սարգիսները, Արամեանները եւ Եսայեանները անվախօրէն գործեր են հայկական իրականութեան մէջ: Ցաճախ նոյն իսկ գնահատութեան են արժանացեր հօտերէն ու հայրենիքի շահերը չհաշուող պանդուխտներու կողմէ: Օտարը, հակառակորդը օգտագործեր է բացասական այդ դէմքերը իր նենգաւոր, աշխարհակալական նպատակներու իրագործման ճամբաներու վրայ: Ազգադաւ այդ տարրերը անձնական իրենց «երջանկութիւնը» յարատեւելու ի գին, յիմարօրէն դաւեր են մեր հայրենիքի եւ ժողովրդի դէմ: Քիչ են եղած Հայեր, որ Արշակ Թագաւորի պէս գերութեան օրերուն, դլալով իրենց ոտքերու տակ հայրենի հողը, ըմբոստացեր, խելագարեր են, պատրաստ մեռնելու հայրենիքի համար: Օտարի ծառայութեան մէջ անոնք փառք են որոնած եւ երբեք Աղեքսանդր Մակեդոնացիին զինուորներու պէս, որ Պարսկաստանի մայրաքաղաք Պերսեպոլիսի մէջ եղած ժամանակ քանդած աւերած են ճոխ պալատները, որ աչք չունենան այդ հաստատութեանց վրայ, ազնիւ հոգիով ծառայելու համար իրենց հայրենիքին: Շատ հայ կիներ, մանաւանդ ազնուական դասէն, կնութեան են գացած օտար իշխաններու. սակայն քիչեր Աթենացի Թայիսի նման վրէժի ըղձացում են սնուցած իրենց հոգիներու մէջ:

Ամօթալի չեն եղած ի հարկէ եւ հերոսներ ու հերոսուհիներ, բայց աւա՜ղ, ցանցառ բացառութիւններ են եղած մեր հիւանդ իրականութեան մէջ:

Օտարի բացասական գծերը իւրացուցեր ենք. դրականը յաճախ անտեսեր: Օտարը սիրաշահելու համար մեր իսկ եան ենք մոռցեր, լործնաշուրթն փառատրաներ ենք մեր «տէրերը»: Սեփականը արհամարհեր, մատներ. Ցաճախ դաւեր ենք մեր ազգային քաղաքականութեան դէմ, Իսրայէլ Օրիները խենթ ցուցադրեր ենք համարեր: Մեր մշակոյթը թերագնահատած ենք օտարներու առջեւ: Եւրոպական մշակոյթն ենք իրական մշակոյթ համարեր, մերը նկատեր «ծխական», անարժէք, հեգնանքի արժանի:

Մեր բարքերը, սովորութիւնները նուազ գնահատանքի են արժանացեր, քան օտարինը, մանաւանդ եւրոպականը: Մեր մտաւորականներու շատերը, ժողովուրդի մէկ խոշոր մասը եւրոպական խօսքի կարօտն են ապրած:

Հին ատենները Բիւզանդիոնը եւ Պարսկաստանն ենք երազեր, նոր օրերուն՝ Մոսկուա ու Փարիզ:

19րդ դարու երկրորդ յիսնամեակին հոգեպարար թարմութիւն էր մտած մեր կեանքին մէջ. մեր մտաւորականութեան ազատատենչ եւ յառաջդիմող տարրերը ձգտեր են հոգեփոխել մեր ժողովուրդը, վերակենդանացնել անցեալի, դարերու խաւարին մէջ մոռցուած մեր լաւագոյն զգացումները, վերակերտել նոր Հայը: Մեր յեղափոխական կազմակերպութիւնները հզօր ճիգ են թափած այդ ուղղութեամբ: Սերունդներ են կրթուեր, կամքով զօրեղ, մտքով առողջ, ձգտումներով հայութեան պահապան: Հերոսական գործեր են բրած, զոհուած ի գին հայութեան հոգեփոխութեան: Ընդհանուր էր փափաքը տեսնելու հոգիով վեհ, Փիզիքապէս առոյգ, բարոյապէս բարձր հայութիւն: Հայութեան մարմինը քայքայող մանրէները, հոգեկան խաթարուածները իսպառ կորսուեր կամ սմքեր էին: Հոգիով վառ, բացասականը ջախջախած էր Հրապարակը աղմկել, յեղափոխական հուժկու բազուկը ամլութեան էր դատապարտած Վէստ Սարգիսները:

Կը թուէր թէ դարձեր է պատմութեան անիւը, թէ մեր ժողովուրդը զգաստացած իր մէջէն վանած էր վատը, օտարէն փոխ առած բացասական գծերը, ու կը կարծուէր թէ միակամ հայ ժողովուրդը ընդունակ է ազգ եւ պետութիւն դառնալու: Կը թուէր թէ Խութեցի Ցօվնաններուն եւ Թորոս Իշխաններու ոգին կենդանացեր, արմատ է բռներ մեր էութեան մէջ: Սասունի եւ Ղարաբաղի լեռներու, Վանի եւ Կիլիկիոյ յեղափոխականներու գոռ մարտը կերպարանափոխած է մեր ժողովուրդը:

1915ի սարսափի տարիները երեւան բերին նորէն մեր ժողովուրդի մէկ մասին յոռի գծերը: Իրենց Փիզիքական գոյութիւնը քարշ տալու համար շատերը դաւաճանեցին իրենց ուխտին, շատերը իրենց մարմինները վաճառեցին ի գին մէկ կտոր հացի եւ սարուկ գոյութեան: Եկան Հայաստանի հանրապետութեան անկման օրերը, նորէն հրապարակ եկան դաւաճաններ, վատեր, նորէն հայկական խոտելի գծերը գլուխ ցցեցին: Անոնք դաւեցին, օտարի հետ մեր դէմ, քանդեցին հիմերը մեր պետութեան դրսէն թէ ներսէն: Նոր Վէստ Սարգիսները ծախեցին մեր հայրենիքը, որ պարզ օրրանը Թափառական հայութեան: Օտարը անուանով հայ մարդոցմով կառավարեց մեր երկիրը

Թուրքը, դաւը, նախճիրը թագաւորեց մեր երկրին մէջ: Օտարը իր թաթը տարածեց եւ երկրէն դուրս, վարկեց եւ դուրսի, գաղութի հայութիւնը:

Հայրենիքի դէմ դաւելը նորէն թէ դուրսէն նկատուեցաւ «հայրենասիրութիւն», մեր սրբութիւնները պղծելը՝ մեծ առաքինութիւն: Ժողովրդի միասնականութիւնը քանդելը քաղաքականութիւն եւ «դասակարգային պայքար»: Օտարի ռուբլին կրթնիլը՝ հայրենաշինութիւն եւ հայրենիքի վերաշինում:

Օտարը ծախեց մեր երկիրը, «Հայաստանասէր» Հայը գովաբանեց այդ իրողութիւնը: Օտարը եղծեց մեր պատմութիւնը, աւանդութիւնները, սովորութիւնները, բարոյականը, Հայաստանը «վերաշինող» Հայը երկրպագեց այդ ուժին.

Օտարը սանձահարեց մեր ազգային իղձերը, ան լլեց Թրքահայաստանը, Կարսը, Սուրմալուն, Նախիջեւանը, Ղարաբաղը, Ախալքալաքը, «հայրենասէր» Հայը արհեստաւոր ցանկաց այդ օտարին:

Հայկական կեանքը դարձաւ անշնչելի, Արամեանցները եւ Եսայեանները ազատօրէն գործեցին, խօսեցան, հրապարակիմնաց հայրենասէրներու առաքինութիւն դարձաւ փառաբանել օտարը, մոռնալ սեփականը: Վատը, ծախուածը սկսաւ «ղեկավարել» հայ կեանքը.

Լո՞ւռ է երկրի չղթայուած հայութիւնը, լուռ է արտասահմանի հայրենասէր, ազգաշէն հայութիւնը: Պատմութեան մէջ չտեսնուած առեւծախ մը կը կատարուի այսօր մեր երկրի մէջ եւ շուրջը: Օտարը եւ «Հայաստանասէր» Հայը Հայաստանի կենսական երակները կազմող երկրամասերը՝ Ղարաբաղը, Ախալքալաքը, Գանձակը, Նախիջեւանը վաճառքի են հանած: Անոնք սահման չեն ճանչնար Հայաստանի համար, անոնք գովքը կ'ընեն «մեծ» Ստալինի, որ անդամահատեր է Հայաստանը:

Պատմութեան մէջ երբեւէ, որ եւ է ժողովուրդ թոյլ տուա՞ծ է իրեն նման պղծելի քայլ, որ եւ է ժողովուրդ տեսա՞ծ է, որ կամովին հրաժարի իր երկրի կենսական շահերէն: Դեռ երէկ կիսավայրենի Հապէշը սուինը սրտով մաքառեցաւ իր հայրենիքին համար: Արաբը, Ճափոնացին, Ֆրանսացին եւ Ռուսը, Անգլիացին եւ Գերմանացին, Ձեխն ու Սերպը կռուեցան անվախ իրենց հայրենիքի ամէն մէկ թիզ հողին համար: Աֆրիկեան վայրենիներն անգամ մաքառեցան հերոսաբար իրենց ազատութեան, հայրենի հողին համար: Ոչ մէկ ժողովուրդ, ոչ մէկ ժողովուրդի հատուած ընդունակ չեղաւ իր երկիրը վաճառելու, կամովին զիջելու: Հայութեան մէկ հատուածը միայն ընդունակ եղաւ այդ քստմնելի քայլին: Այսօր այդ հատուածը հրաժարած է իր հայրենիքի անբաժան մէկ մասէն, ան կը փառաբանէ Ստալինները եւ Բերիաները, որ կը դաշնահարեն մեր երկիրը, ան անարգանքի սիւնին կը գամէ ըմբոստները եւ բողոքողները: Վէստ Սարգիսները անհատներ են եղած միայն, այսօր կանգնած մը կը կազմեն Վէստ Սարգիսները: Անոնք հպարտութեամբ կը հրաժարին շուրջ 18.000 քառ. քիլոմեթր հողաշերտերէն, 400 000 հայութենէն:

Անոնք համաձայն են, որ Հայաստանը խեղդուի իր ներկայ խղճուկ սահմաններու մէջ:

«Հայաստանը սահմաններ չունին» կ'ըսեն, կը մոռնան սակայն, որ նոյն «մեծ» Ստալինը սահմաններ կը գծէ խորհրդային հանրապետութեան բոլոր բաղկացուցիչ մասերուն համար: Այսօր սահմաններ ունին Ռուսերը, Ուկրայնացիները, Վրացիները, Ազէրիները եւ միւս ժողովուրդները: Անոնք կամաւոր կոյր կը ձեւանան արդարացնելով իրենց հոգիին սնանկութիւնը, իրենց ամարդի ընթացքը երկրի հանդէպ

Հայրենիքի սահմանները չճանչնալ ուզող մարդիկ ինչո՞ւ չեն համաձայնիր սակայն, որ «սահման չունեցող» երկրին մէջ քանի մը տարի ալ Ախալքալաքը, Ղարաբաղը, Գանձակը, Նախիջեւանը ըլլան Հայաստանի մաս, անոր հովանաւորութեան տակ, չէ՞ որ սահմաններ չկան երբ այդ երկրամասերը Ազրբէջանի կամ Վրաստանի հովանաւորութեան տակ են: Արդեօք միայն մեզի՞ համար «սահման չկայ»: Թափառական Հրեա՞յ ենք, որ հայրենիք եւ սահման չենք ճանչնար: Ի՞նչ ողբերգութիւն է, որ կ'ապրի մեր ժողովուրդը, ինչո՞ւ այս անբարոյականութիւնը, ինչո՞ւ այս դաւաճանութիւնը: Բողոքելու իսկ ընդունակութիւն չունի՞նք: Ի՞նչ նկարագիր է այս, ի՞նչ ծաղր մեր թշուառ ժողովրդին եւ երկրին հասցէին: Պատմութիւնը սակայն կը կարդայ իր վճիռը ...

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

«ՀԱՅԿ. ԴԱՏԸ՝ ԹՐՔԱԿԱՆ ԱՉՔՈՎ»

Գ.

Կ'ըսէինք թէ՝ Թուրքիոյ Հայերու «երջանկութեան» առասպելը ոչ Զիա Շաքիրի յատուկ է, անշուշտ, ոչ ալ թրքական այս կամ այն կառավարութեան: Հայկ. հարցի ամբողջ տեւողութեան՝ Թուրքը, թրքութիւնն ու Թուրքիան երկու կարծիք յայտնած չեն այդ մասին

Ասիկա, ինչպէս ալ ժպիրհ, քաղաքական հաւանութիւն մըն է, որմէ մենք զերծ ենք սարսափահարաբար:

Կարելի՞ է ըսել թէ՝ Հայն ու Հայութիւնը առոր հակադիր միօրինակ կարծիք մը ունին նոյն հարցի մասին:

Ո՛չ:

Մինչ Թուրքերէն շատերը իրապէս համոզուած են թէ Թուրքիոյ Հայերը երբեք երջանիկ չէին,— բայց իրենց քաղաքական նկատումներով հակառակ ձեւով կ'արտայայտուին,— դժբախտաբար քիչ չէ թիւը այն Հայերուն, որոնք խորապէս համոզուած են թէ Հայերը իրապէս երջանիկ կեանք մը կ'ապրէին Թուրքիոյ մէջ:

Եթէ ուշի ուշով կարդանք Թուրք թերթօնագրին տողերը, պիտի նկատենք որ անոր ամէն մէկ բառին ետեւ թաքնուած կսկիծ մը եւ խոյունկ անհանդուրժողութիւն մը կայ:

Կսկիծ՝ որ արժանապէս ջնջել կարելի եղած չէ Հայութիւնը: Որ՝ «լայն ազատութիւններ» տրուած է, ատենին, անոր: Որ՝ բարձրացած է մշակութապէս: Ու անհանդուրժողութիւն՝ նոյն այդ կատարուած հայութեան այլեւայլ արժէքներու նկատմամբ:

Այո, բոլոր Զիա Շաքիրներուն մէջ կայ դեռ անյագ կիրք մը՝ ջնջել հայ մշակոյթը, թիւը, ձգտումներն ու նոյն իսկ բարքերը եւ աւանդութիւնները:

Ի՞նչ տարբերութիւն Քեմալին ու Թալէաթին միջեւ: Ձգտումը միեւնոյնը չէ՞ միթէ: Ու միթէ այդ տեսակէտէն աւելի արմատական ու անսանձ չէ՞ Քեմալը.

Մեր մէջ՝ գնահատումի այդ երկուութիւնը կայ եւ այսօր: «Քեմալը ուրիշ է»— ահա մտայնութիւն մը, որ քարացեր է կարգ մը ուղեղներու մէջ եւ անպայման իր վատ ազդեցութիւնը պիտի ունենայ նոյն այդ Հայկ. հարցի վաղուան ձեւափոխումներուն վրայ: Արտիարի «էֆէնտին» գոյութիւն ունէր 1914ին՞ ալ: Զինադադարին իր «Կարմիր ժամուցը» [illegible] Հայաստանի հանրապետութեան, տալէ վերջ Թուրքիոյ՝ ինչ որ դիզած էր տարիներու ընթացքին: Այդ էֆէնտին այսօր ալ գոյութիւն ունի: Ու գոյութիւն ունի նոյն իսկ Թուրքիայէն դուրս,— Նիս, Մարսէյլ, Փարիզ, Սոֆիա, Պուքրէշ կամ Եգիպտոս: Ճիւմխուրիէթ մատամբ իրաւացի է, երբ խոր ըղձանք մը կը մատնանշէ՝ Հայերու քով «հայրենիք վերագտնելու»: Շատերու քով այդ «հայրենիք»ը ծննդավայրն է լոկ: Թուրքիան, նոյնիսկ ... Մտքերու մէջ դեռ՝ Թուրք է, չէ՞, պէյամնամէներու խեղկատակ պատմութիւնն ու դիմումները ...

Հարկ է, սակայն, որ հայ մարդը որոշապէս հաշուի իրողութեան մը հետ,— Թուրքիան, իր պետական շահէն թելադրուած, բացարձակապէս վճռած է «Հայ»ը որպէս տարր ու էութիւն, ջնջել՝ նախ Թուրքիոյ մէջ, եւ, երկրորդ, որպէս հաւաքականութիւն չապրեցնել այնպիսի պայմաններու մէջ, որ կարենայ իր բնականոն աճումն ու զարգացումը գտնել:

Ասիկա վայրենութեան, բարբարոսութեան, վրէժի կամ արիւնարբու ըլլալու արդիւնք չէ: Ոչ ալ՝ իթթիհատական կամ քեմալական գործ: Այլ՝ լոկ պետական շահերու խոր ու անշեղ գնահատում մը, որուն զոհ կ'երթանք Համիտեան շրջանէն ասդին: Երէկ իթթիհատը յուսախաբ իրաւ մեզի, հակահամիտեան իր գործակցութիւնը՝ մեզի հետ՝ մեկնեցինք «երիտասարդ ու նոր»Թուրքի հոգեբանութիւն մը, որ դէմ պիտի ըլլար, իբրեւ թէ հակահայ քաղաքականութեան: Մինչ Թալէաթ աւելի անյագ դուրս եկաւ, քան Համիտը:

Այսօր, Քեմալի [illegible] նոյն շփոթութեան մատնած է մեզմէ շատեր: Իսկ այդ շփոթութիւնը արդիւնք է, տասնամեակներէ ի վեր, մեր այն սխալ քարոզութեան թէ՝ «Թուրքը մեզ կը ջարդէ՝ վայրենի ու բարբարոս ըլլալուն համար»:

Ու քանի ու հիմա քաղաքակրթուած է, ապա ուրեմն... նոյնքան անողոքաբէն կը ջարդէ ահա Թիւրքերը:

Անդրադառնանք սակայն, Զ. Շաքիրի մեզի վերագրած երջանկութեան:

Ու իբրեւ առարկութիւն,— քանի որ շատ գրուած է այդ մասին — ընենք հարցում մը միայն:

— Մեր ժողովուրդը անճոռ է: Եթէ [illegible] է որ ան այդքան հանդիստ ու ապահով կեանք մը ունէր, ապա ուրեմն ինչո՞ւ այդքան նուազ թիւ մը ունէր 1908ին, Թուրքիոյ մէջ: Մանաւանդ որ ոչ զինուոր էր, ոչ ալ, հետեւաբար, պատերազմի զոհեր տըւող:

Պատասխանը պէտք է փնտռել խաւար տարիներու յարատեւ ջարդերուն մէջ:

Ենիչէրիներու համիտեան ալայներու Թրքահայերու սիստեմատիկ ջարդերու պատմութեանց մէջ:

Ու եթէ իրապէս «Հայերը պատճառ չունէին յեղափոխական կազմակերպելու» — ինչ որ ենթադրել կուտայ թէ Թուրքիոյ մէջ կեանքը շատ ապահով էր — ի՞նչ էր Յոյներու, Ռումանացիներու, Պուլկարներու եւ նոյն իսկ իսլամ Արաբներու դժգոհութեանց եւ ըմբոստութեանց պատճառը:

Զիա Շաքիր կ'ըսէ թէ «Հայերը իրենց բարքերն ու կրօնքը ազատօրէն կը կիրարկէին:

Ուրեմն, քեմալական թերթօնագրին համար ըմբռնելի է առար հակառակը:

Բայց, միթէ նոյն Թուականներուն Թուրքիայէն դուրս՝ այլ երկիրներու մէջ՝ Թուրքերը չէի՞ն կիրարկեր իրենց բարքերն ու կրօնքը:

Թուրք մամուլը կատղած չան նման կը հաչէ, երբ այս կամ այն երկրին մէջ, հանրային նպատակներով, Թուրք գերեզմանէն թիզ մը հող կ'առնուի, չորս կտոր քար կը վերցուի, կամ կասկածելի տարրերու տէր Թուրք մը կը ձերբակալուի: Եթէ անհատին ու հաւաքականութեան իրաւունքն ու ազատութիւնը այդքան յարգելի է, ապա ուրեմն ինչո՞ւ տարօրինակ գտնել որ Թուրքիոյ մէջ այդ բոլորը տեղի կ'ունենան եղեր:

Ոչինչ, սակայն Թուրքերը այդ [illegible] կ'ընէին հակառակ իրենց կամքին: «Քրիստոնեան» հովանաւորուած էր, այն ատեն, քաղաքական նկատումներով անշուշտ, «մեծ»երէն

Այսուհանդերձ, ոչ ջարդը պակսեր էր ու թրքացումը, ոչ [illegible] եւ ոչ ալ մտաւոր հալածանքները:

Զիա Շաքիր կ'աւելցնէ՞ նաեւ որ «Հայերը զարկ կուտային իրենց մշակոյթին, մինչ Թուրք տարրը, զինուոր ու պաշտօնեայ ըլլալով, կը մնար խաւարի մէջ»:

Անհրաժեշտ է յստակօրէն աչքէ չհեռացնել այս տողերը, որովհետեւ Թուրքիոյ հայահալած քաղաքականութեան պատճառներէն մէկն է այդ — եւ ոչ թէ մեր յեղափոխութիւնը (այս վերջինը արդիւնքն է հալածանքին):

Յիշեցնենք, նաեւ որ Զիա Շաքիր, այդ մտածումին կը կցէ նաեւ «թիւի եւ հարստութեան աճում» մը:

Խորունկ անհանդուրժողութիւն մը, հետեւաբար, որ իր խորքին մէջ [illegible] տարիներ Թալէաթի՝

— Այնպէս մը պիտի ընեմ, որ Հայերը 50 տարի ետ երթան ... [illegible] պիտի ընեմ,— յայտարարութեան:

Այդ անհանդուրժողութեան զոհն է եւ այժմու Հայաստանը,— Թուրքիոյ պարտկած մեր խորհրդային հանրապետութիւնը: Գիւմրիի [illegible], Ախալքալաքի, Ղարաբաղի, Նախիջեւանի անջատում, Ներգաղթի ընդհատումներ,— այս բոլորը նոյն այդ Թալէաթեան «այնպէս մը պիտի ընեմ»ն է զոր սկսած էր Համիտ, շարունակեց Իթթիհատը եւ կ'ուզէ լրացնել Քեմալը:

Տարօրինակ է, սակայն, ու ծիծաղելի միաժամանակ՝ որ նոյն Զիա Շաքիր

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Կէս գիշեր անցած է, երբ մեր հետեւակ պահակախումբերն ալ հաւաքուած են: Ցառաջապահ, վերջապահ կ'որոշուի եւ ճամբայ կ'ելլենք:

Լուսաբացին անձուկ ձորը եւ Ճինաճրբիկը մեզ կը հալածէ: Փոքրիկ քրտական խումբեր մեր ճամբան կտրել կ'ուզեն, սակայն ի զուր, եւ կը շպրտենք զիրենք եւ կ'իջնենք Նովո-Թրոյցքի մօտերը: Հոն կը գտնենք Սեպուհը, կ'իմանանք որ հոն կը գտնուին եւ Զօր. Ցովսէփեանի սպայակոյտը եւ ազատուող զօրամասերը: Հոն կը գտնենք նոյնպէս մեր գունդի անտեսական մասը, հիւանդները, ծանրութիւնները: Ա. գումարտակի ջարդ ու փշուր մասերը: Անոնք բոլորը մէկ կողմէ կատարուած դժբախտութենէն, միւս կողմէն ալ ուրախութենէ կուլային, որ վերջապէս գտան իրենց գունդն ու հրամանատարը. Կը հավնայի թէ բոլոր այդ անձնուէր զինուորները ինչ խորթ վերաբերմունք գտած էին միւս ճակատներուն վրայ

Սեպուհին հետ կ'երթանք Զօր. Ցովսէփեանի մօտ: Զինուորական գաղոյն խորհուրդ կը կազմուի զօրախումբի յետագայ շարժումները դասաւորելու եւ վճռենք տալու համար:

Կացութեան մասին տեղեկութիւն կուտայ ինք Ցովսէփեանը, իրապէս շատ մռայլ գոյներով, եւ կը խնդրէ ներկաներէն իրենց կարծիքը յայտնել: Այս շատ նորանոր զին. ժողովի մասին, դեռ մինչեւ այսօր ալ մէկ յիշատակութիւն տեսայ, որ եւ է տեղ: Ես չեմ գիտեր թէ ո՞վքեր կ'ապրին այդ ժողովին ներկաներէն, սակայն գոնէ մէկը, Սեպուհ, կրնայ վկայել բանձները: Կ'ենթադրեմ թէ ժողովին ներկայ հրամանատարներէն ամէնէն երիտասարդն ես էի եւ մեծ առաջարկ ընողն ալ ես եղայ: Բացատրեցի որ զին. տեսակէտէն, հակառակորդի մը համար, ամէնէն փափուկ վայրկեանը նոր վայր մը գրաւելու ատենն է: Թուրքերը դեռ նոր էին մտած Կարս, փոքրաթիւ մասերով եւ անկազմակերպ, անոնց պահեստի եւ օգնական ուժերը դեռ ճամբան էին: Մեր յառաջապահները կը գտնուէին Մաղրա, ազատուող զօրամասէն մենք կրնայինք առնուազն 4 հազար մարդ կեդրոնացնել եւ առանց ժամանակ կորսնցնելու իսկոյն հակայարձակում մը կատարել Կարսի վրայ: Դժուար թէ, ուրիշ ատեն մենք կարողանայինք այդքան ուժ մէկ տեղ ամփոփել: Ոչ ոք [illegible] իմ առաջարկին, եւ ոչ ոք ալ [illegible] բացի Ցովսէփեանէն: Անիկա նոյն իսկ [illegible] հայկ. բանակի ներկայ հոգեբանութեան: «Կարծես թէ Բաղատայեանը չինական բանակի մէջ գտնուի, մեր զինուորը չի կռուիր, չի կռուիր, եւ չի կռուիր» վերջացուց ան:

Դժբախտաբար զինուորէն առաջ մեր սպայութիւնը — ռուսական բանակէն մնացած — չէր ուզեր կռուիլ: Աւիթը եկած էր որ հայկ. բանակը փորձէր իր բերդաքաղաքը ետ առնել: Իսկ ատոր համար պէտք էր նախ Ցովսէփեանը եւ այնոր հաւաքուածները մեռնէին...: Այդպէս չեղաւ դժբախտաբար, ու ատոր համար ալ Թուրք զինուորականութիւնը իրաւունք ունեցաւ պարծենալու որ «Մուսկի պէս փախցուց հայկ. բանակը եւ նապաստակի պէս յանձնեց»:

Որոշուեցաւ նահանջել մինչեւ Գըզըլ Չախչախ: Մեր գունդին բաժին ինկաւ ամենադժուարին գիծը, լեռներով, ձորերով, յաճախ գետը անցնելով եւ բազմիցս քրտական յարձակումներուն ենթարկուելով հասանք որոշուած վայրը: Մեր գունդը տեղաւորուեցաւ Փիրվալու գիւղը: Այդ օրերուն հոն եկաւ զին. նախարարը, զօրամասերը քաջալերելու եւ նոր պաշտպանութիւնը կազմակերպելու համար: Ան ալ եղաւ որ մէկ անգամ Սեպուհի եւ անոր հետ իրար հանդիպինք: Մեր կարծիքը հարցուց բանակի մարտունակութեան մասին: Պէտք է խոստովանիլ որ շատ անմխիթարական էր: Կրկնակի պարտութիւններէն ետք, իշխանութեան հեղինակութիւնը եւ կարգապահական խստութիւնները գոյութիւն չունէին: Դասալքութիւնը մեծ ծաղույն չափերու հասած էր: Բանակը ընկերական, մտերմական եւ ընտանեկան օրէնքներու ենթակայ չէ: Բանակի մէջ պէտք է տիրապետէ միայն ու միայն երկաթեայ կարգապահութիւն եւ զսպում, բիրտ ուժը: Մահապատիժը կարգապահութեան խարիսխը կը կազմէ: Ֆրանսական հանրապետական պատմ. երկրի մէջն իսկ, պատերազմի ընթացքին, մահապատիժը սանձարձակ գործեց, բանակի մէջ եղած ըմբոստութիւնները խեղդելու համար: Այդ զոհերուն մէջ կարելի է յիշել եւ Դիմաքսեանը Ֆրանսահայ կամաւորներու շարքէն:

Որքան կը յիշեմ, Հայաստանի կառավարութեան մէջ որոշ անհատներ մինչեւ իսկ մահապատիժի դէմ էին, կը յիշէինք թէ Երեւանի հրապարակին վրայ կախաղան մը բարձրացուած էր դասալիքները պատժելու համար, սակայն մահապատիժի մը գործադրութիւնը չեմ յիշեր: Մեր գունդին մէջ գոնէ չստիպուեցանք այդ միջոցին դիմել:

Փիրվալուի մէջ ամէն գիշեր 10 հոգի կը փախչէին, բոլորն ալ անխտիր Շիրակի շրջանի գիւղերէն: Թէեւ ճակատէն [illegible] աւերածութեան եւ յափշտակութեան դառն պտուղը, սակայն տարրական պատասխանատուութեան նշոյլ իսկ ցոյց չէին տար: Քովս կանչեցի ձիաւորներու յիսնապետ Արշակը: Հրամայեցի պահակութեան խիտ ցանց մը հաստատել շրջակայ բլուրներու եւ ճամբաներու վրայ եւ անձամբ հսկել, յօրինակ այլոց գէթ մէկ երկու դասալիք բռնել: Գործի կ'անցնի Արշակը եւ առաւօտ կանուխ մեզի կ'առաջնորդէ 3 դասալիք (Ալեքսանդրապոլի շրջանէն): Անմիջապէս դաշտային դատարանը կը կազմուի եւ լսել քննութեան երեք ալ կը դատապարտուին մահուան: Ամբողջ գունդին ներկայութեան՝ հրապարակաւ կը կարդացուի մահուան վճիռը,— գնդակահարութիւն

Տասնեակ մը յառաջ կ'անցնի, պատրաստ կը հրամայէ — Նշա՛ն ... Կրա՛կ ... Ու երեք դասալիքներ անշունչ կ'իյնան քարէ ցածլիկ պատին առջեւ: Այնուհետեւ ոչ մէկ դասալիք այդ շրջանի զինուորներէն:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(13) (Շար.)

ները իրենց ժողովուրդի յետամնացութիւնը կը վերագրեն «սուլթանական անգթութեանց», երբ նոյնին սուլթանութիւնը վարկաբեկել

Անոնցմէ ո՞րն է ճիշդը՝ բառ իրենց: Ու ո՞վ ըսաւ թէ գինուորութիւնն ու պաշտօնէութիւնը կրնան արդիւք ըլլալ ժողովուրդի մը մշակոյթին: Նափոլէոնի Ֆրանսան մէջտեղ է: Մշակոյթը հոգեկան ծնունդ է: Աւստրալիա՝ իր խորքին մէջ՝ Թուրքը դարեր շարունակ անանցաւ իրեն ենթակայ տարրերով:

Ու եթէ իր վարժարաններէն ու դատարաններէն մինչեւ նախարարական աթոռները քրիստոնեաներ եղան ու ինան, պատճառը այն էր, որ անոնք, օրինակեալ ըլլալով հանդերձ, իրենց բնածին ընդունակութիւններով պարտադրեցին իրենք զիրենք:

Ինչ որ օսմ. կայսրութիւն կը կոչուէր՝ արիւնոտ խանջէր մըն էր լոկ, որ դարեր շարունակ շողաց Կասպից ծովէն կամ Ուրալէն մինչեւ Միջերկրականն ու Պալքանները: Իսկ զայն կրող բազուկը անանցաւ այդ խանջէրին ենթակայ տարրերէն:

Այդ անունը ե՛ւ միտք էր, ե՛ւ մշակոյթ, եւ ճարտարապետութիւն, եւ թեւ ու արիւն, ե՛ւ լեզու, ե՛ւ պետական օրկանիզմ եւ դրամ ...

Քամալականութիւնը, որ՝ իբրեւ թէ թօթուեց ինչ որ ժառանգ մնացած էր անցեալէն, այսօր ալ նոյն ձեւի մակաբոյծ մըն է, — լեզու, պատմութիւն, ստեղծագործութիւններ, բոլորը կ'իւրացնէ՝ ստեղծելով այն բնիկնալու պատրանքը թէ դարերու իր ստեղծագործութիւնն են անոնք ... Բայց, այսօր ոչինչ կուտայ ինք: Զիա Շաքիր ինչո՞ւ կ'անտեսէ, որ «Թուրքին զաւթին շնորհիւ շնչող» Հայը այս վերջին քառամեակին համաշխարհային համբաւներ տուաւ՝ իր այս վայրավատին կեանքին մէջ իսկ, բայց «կայսրներու մայր» Թուրքերէն ոչ մէկ հատիկ Թուրք չիրցաւ փայլիլ նոյն իսկ Պալքանեան նեղ ու համեստ շրջանակին մէջ ...

«Թանի Թերթօնը խնդամիրած է եւ այլ խորհուրդներ: Կը յիշէ ամիրաներ: Բայց մանաւանդ Ղալաղ Արթինը եւ ուրիշներ, զանոնք ցոյց տալով «Թուրք ռուսնալուութեան հաւատարիմ պաշտօնի անցած» անձեր: Ու կը մոռնայ գլխակցաբար, թէ այդ անունները արժանի են Թուրքիոյ երախտագիտութեան: Չէ՞ որ տասնամեակներ շարունակ, ինչի նման հարիւրաւոր հայ ազար Թուրք վարժարաններու մէջ Թուրք ուսուցիչներէ լուած են նէրրողը անոնց, բայց մանաւանդ Ղալաղ Արթինին՝ որպէս «իր երախտագիտութեան»:

Զիօունք մեր վերածնունդի եւ յեղափոխութեան շրջանին կազմուած գեղջերու յեղաթիւրումներու մասին:

Նախ, որովհետեւ, անոնք հիմնական ու սկզբունքի բնոյթ չունին: Երկրորդ, որովհետեւ անոնց մէջ կան եւ այնպիսիները, որոնք կը ժառանգեն լրատուութեանց յետին միտքերը, — առնենք կամ հիմա:

Վերջացնելէ առաջ, կ'ուզէինք, սակայն, յիշեցնել թէ «Թանի Թերթօնազիրը պարտաւոր էր ուղղամիտ ըլլալ գոնէ վերջին դէպքերու մասին:

Հայլեւթուրք պատերազմի այն չոր ժամերէները զորս թուած է՝ նեղիկ չեն որ եւ է մարդու որ կը յաւակնի «պատմարկեալ պատմութիւն» գրել. Իրմէ առաջ, նոյն իսկ պաշտօնական վայրերու մէջ ու բեմերու վրայ, ուրիշ Թուրքեր աւելի անկեղծ եղան խոստովանելով այն դաւը, զոր մեր փոքրիկ հանրապետութեան շուրջ նիւթեցին Մոսկուան եւ Էնկիւրին:

Խեղաթիւրել այս պայծառ, բայց ցաւալի ճշմարտութիւնը՝ կը նշանակէ կողմնակալ լուսնի գէմ.

Իսկ ին, կը վերաբերի մեր բանակի պատմութեան, անիկա երբեք յաղթանակ մը չէր Թուրք բանակին համար:

Այլ պատմութիւն մը, որ ճիշդ է, պարտութիւնմը արձանագրեց մեզի ու դարձաւ ողբ մը հայ պետութեան համար, բայց ունէր այլ չարժառիթներ ու ներքին սխալ պզտ. [illegible], որոնց այնքան լաւ ծանօթ են Թուրքերը որքան մենք ...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ՁԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— • —

Սիրելի Արազ. — Տեսայ այս օրերուս գանազան էջերու մէջ գրուած — յղկման, պրկման, բարեկարգման, գրկման, փոխանակ առօրեական պարզ հոլովումի — յղկումի, պրկումի, բարեկարգումի, գրկումի: Սիրելի Արազ, խնդրեմ որ մինչեւ իսկ հանրագիտէ Ենթարկէք սա պարագան, թէ կարելի՞ է, առանց ծաղրականի, ըսել՝ ծաղրման, փոխանակ ծաղրումի, լիւալու համար ուրիշ օրինակներ: Այո, կան ում վերջաւորուած բառեր, որոնց մաս հոլովումի ձեւը խժալուր ու աններդաշնակ չէ, յղկման, գրկման, պրկման, գրկարացման, գրկախառնման պէս, բայց որովհետեւ հոլովներու միօրինակութիւնը (ցանցառ բացառութիւնները ընդունելով հանդերձ) պարտաւորիչ է ամէն լեզուներու մէջ, ձեռն ալ նոյն պայմանը կը պահանջէ անշուշտ: — Ինձի կը մնայ լռելն, ու ամէնուն կը մնայ խորհիլ կամ հետամնալ պարտաւորիչ կանոնին: Ձեզի հետ, սիրելի Արազ, ուրիշ անհամաձայնութիւն մըն ալ ունինք: Հոս ալ ժամանակը ի նպաստ իմ կարծիքիս պիտի գործէ — «զորս» յոգնակի հայց. ը կը գործածէք փոխանակ «զորոնք»ի կամ, պարզապէս, «զոր»ի (եզակի եւ յոգնակի գործածական մեր դասական լեզուին մէջ, ինչպէս que ֆրանսերէնին մէջ, ինչպէս նաեւ qui, որ եւ որոնք): Կը խնդրեմ «զորս» գործածողներէն որպէսզի քանիցս հնչեն զայն իրենց նախադասութեան մէջ: Կը խորհիմ որ, այդ պարագային, իրենք ալ պիտի համոզուին թէ «զորս» աններդաշնակ է արդի մեր գրական լեզուին ընդհանուր ոգիին հետ: Անկէց առաջ ըսինք արդէն, թէ ի՞նչ պիտի ըսէինք անոր որ քերականութեան «զորոնք» գրելու փոխանակ «զորոնցմով»ի:

** Շատեր, գիտա՞ծ էք, նշխարք կը գրեն նոյ, նշխարհ: Մայրը «Հ»ն-գած քիչ բառեր ունինք միայն — մրցակիր, արհամարհ, աշխարհ, խոնարհ: Աշխար մըն ալ ունինք առանց «հ»ի, որ կը նշանակէ ողբ, լաց, եւ բայը կ'ըլլայ աշխարել: Բանինի՞ր աշխարհելէ կը գրեն եւ ոչ ճիշդը — աշխարել: Հիմա կ'անդրադառնան իրենց սխալին:

Լանտրյօ ստորագրութեամբ յայտնի ֆրանսացի գրող մը ամէն շաբթու «Թանձ», իսկ Անտրէ Թէրիվ անունով գրող մը «Նուվէլ Լիթէրէր»ի մէջ կը թուարկեն Ֆրանս-ի դէմ մեղանչումները, նոյն իսկ յայտնի գրողներու կողմէ, որոնք բնաւ չեն վշտանար, այլ գոհ իսկ կը մնան: Այդ խոնարհամութիւնը տկարացում չէ անոնց համար, այլ զգուշաւորութիւն եւ բր-զասութիւն, միշտ ի փառս գրականութեան եւ ի պէտս զարգացելոց: Արդէն իսկ Լանտրյոյի այդ քրոնիկները մասնաւոր հատորով մը հրատարակուեցան վերջերս:

** Աշխարհաբարի մէջ անեզական բառերը գրաբարի ձեւով պահած են յոգնակի Ք տառը, այսպէս՝ դէմք, կեանք, կամք, միտք, խելք, աչք (ասոնց սեռականը գրաբարի մէջ միեւնոյն ձեւով կ'ըլլայ — դիմաց, կենաց, կամաց, մտաց, խելաց, աչաց), կամ նաեւ մաղթանք (մաղթանաց), աղօթք (աղօթից): Աշխարհաբարի մէջ յաճախ իբրեւ եզակի կ'առնուին այս բառերը եւ կը հոլովուին առօրական հոլովակերտ (հոլով շինող) մասնիկներով: Այսպէս՝ դէմքեր, կեանքեր, միտքեր, խելքեր, աչքեր, մաղթանքներ, աղօթքներ (եր՝ միավանկներուն, ներ՝ բազմավանկներուն համար, ինչպէս գիտէք արդէն): Անկարող չենք տեսներ բակ, թէ գրաբարի մէջ դէմքին պէս յոգնաձեւ է նաեւ երեքը՝ երիւք (երեաց), եւ ոչ բնաւ երես: Նաեւ [illegible]

** Անցեալները յիշեցուցինք անհրաժեշտութիւնը տառադարձութեան եւ ,գիտարանական գիտելիքներու՝ մեր լեզուին ճշգրիտ կանոններուն համաձայն, ոչ թէ հետեւելով պարզապէս ֆրանսերէնին, որ իր ուղած ձեւովը հին յատուկ անունները եւ գիտարանական անունները կը գործածէ: Կը զգուշացնենք մեր բոլոր գրողները եւ կը խնդրենք որ փոքր ի շատէ յուրջ աշխատութիւն մը տանին՝ օրինականին ընտելանալու: Մէկը գործածած էր Աէրպէռ, փոխանակ Կերբերոսի որ, բառ առասպելին, դժոխքին պահապան շունն է եւ կը հնչուէր Կերբերոս, յունարէնի մէջ, ուր ծնունդ առած է այդ առասպելական կենդանին: Բոլոր հին յատուկանուններուն C տառը հայերէնի մէջ կ'ըլլայ կ, դոյզն բացառութեամբ, ինչպէս d կ'ըլլայ դ, P կ'ըլլայ պ, b կ'ըլլայ բ, g կ'ըլլայ գ, j կ'ըլլայ յ, t կ'ըլլայ տ, ph (փ) կ'ըլլայ փ, th կ'ըլլայ թ (ինչպէս անխարկեցինք նախորդով մը): Այսպէս՝ Diogène պիտի գրես դուն ոչ թէ անտարբերօրէն ... Տիօժէն, այլ՝ Դիոգինէս, Homère ոչ թէ ... Օմէռ, այլ Հոմերոս: Théophraste ոչ թէ ... Թէօֆրասթ՝ այլ՝ Թէոփրաստ, Centaure ոչ թէ ... Սանթօռ, այլ՝ Կենտաւրոս, եւ այլն բառ կարգին, համբարելով փոքր ծանօթութիւններ, եւ գիտնալով մանաւանդ, թէ նոր անուններու համարտառադարձութիւնը դադրած է ի սպառ, եւ իւրաքանչիւր յատուկ անուն հիմա կը հնչենք այնպէս՝ ինչպէս զայն կը հնչեն իր ազգակիցները, Փօլ, Փաւլոս, Փիէռ, Փէթրոս կամ ո եւ է անուն, մարդու կամ տեղի վերաբերեալ: Այս կանոնները, որքան ալ ռամանց տաղտկալի թուին, լրջօրէն մտածուելով՝ անխուսափելի են ո եւ է Տարածի իբրեւ նիւթ ծառայելու:

Բայց այսչափ միայն: Չենք չափազանցեր ցամաքութիւնը, բայց ցամաքութիւն մը՝ որ պեղուելով եւ ատորուելով արդիւնաւոր կը դառնայ:

** Քիչ մըն ալ «Թափում, իբրեւ ոժանդ այս ցամաքութեան — Tzitze, (ցիցէ) գերմաներէն բառը կը նշանակէ կաթնտու կենդանիներուն ծիծը: Harvest (հարուէսթ) հունձք, եւ մենք ալ ունինք հարաւունք (հունձք) մեր գրականին մէջ: Erbung (էրպունկ), մենք ալ ունինք ... արբունք (հասուն տարիք, ժառանգելու տարիք.

ՏԱՐԱՁ

ԿՈՒՍԱԿՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՍԷՆ ԼՈՒ, (Մարսէյլ), 18 Նոյ. — Հ. Յ. Դ. տեղւոյս «Ակնունի» ենթակոմիտէն կազմակերպած էր հրապարակային բանախօսութիւն մը որուն ներկայ կը գտնուէր գանազան հոսանքներէ փուռն բազմութիւն մը:

Օրուան բանախօսն էր ընկ. Տ. Միսաքեան:

Ընկ. Ս. Սարգիսեանի «Երկու խօսք»էն վերջ՝ «Յառաջ»ի յարգելի խմբագիրը խօսեցաւ ժամուկաղէս մէկուկէս ժամ օրուան կարեւոր եւ հրատապ հարցերու մասին:

Պէտք է որ երբեմն երբեմն այսպիսի բանախօսութիւններով մեր ժողովուրդին պարզուի քաղաքական ընդհ. կացութիւնը, բացատրուին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ընդդիմադիրի պահանջները, պատասխանուի Հ. Յ. Դաշնակցութեան ուղղուած քննադատութիւններուն: Ընկ. Միսաքեանի բանախօսութիւնը մեծ տպաւորութիւն թողուց.

«Յառաջ»ի խմբագիրը մեր գաղութը այցելեց երկրորդ անգամ մըն ալ եւ տուաւ կուսակցական դասախօսութիւն մը ընկերներու համար: Դասախօսեց նաեւ Կ. Թաշի մէկ հաւաքոյթին մէջ

Աստիկ

ԻՐԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿԱՐՕՏԸ ԿԸ ՔԱՇԵՆ

Ճիւմհուրիէթի Իրանի Թղթակիցը կը գրէ — Թուրքիայէն գացած բազմաթիւ Հայերու հետ տեսնուեցայ: Ամէն տեղ մեր քով կուգային, երբ կը լսէին մեր Թուրքերէն խօսակցութիւնը: Անոնք կը հարցնէին թէ Պոլս Գալիոն կի՞նձ, Ենիգափուի մէջ մեծ պողոտա՞յ մը բացուած է, եւն.:

Վանեցի եւ Երզնկացի Հայերը շատ զղջացած են. «Մ՞ր սատանային յարմարելով այդ «խայթ»ները ըրինք», կ'ըսեն:

Ծանօթ Իրբահայ մը, որ շատ դրամ կը շահի, ըսաւ ինծի. «Ենիկ Վանեցի եմ եւ ոսկերիչ փոքր խանութ մը ունէի: Հոս մեծ վաճառատուն մը ունիմ եւ միայն արհեստանոցիս մէջ 25 հոգի կ'աշխատցնեմ եւ շատ դրամ կը շահիմ: Բայց նոյն հնարաւորութիւն ունենամ, կը նախընտրեմ Վան երթալ եւ փոքր խանութ մը բանալ: Բոլորս այսպէս ենք եւ միշտ Թուրքիոյ մասին կը խօսինք, երբ քով քովի գանք: Տանը մէջ բոլորս Թուրքերէն կը խօսինք:

Դարձեալ Թեհրանցի սափրիչ մը, որուն խանութը կ'անցնէի, երբ իմացաւ որ ես Թուրք եմ, բան գործը ձգեց եւ [illegible]:

Իրանի բոլոր Հայերը անասնման համակրանք ունին Թուրքիոյ եւ Աթաթիւրքին հանդէպ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

«Ճիւմհուրիէթ»ի Թղթակիցը կը գրէ Անտիոքէն թէ Թուրք հանրապետութեան տարեդարձին երկրորդ օրը, պահակ զինուորներ հրացանի կոթերով վիրաւորած են 4 Թուրքեր: Միւս կողմէ Ալեւիներու հետ տեղի ունեցած կռիւի մը հետեւանքով, 2 Թուրքեր ձերբակալուած են, 3 հոգի ալ կը փնտռուին ոստիկանութեան կողմէ:

Թուրքերը վերջնապէս որոշած են չմասնակցիլ Սուրիոյ խորհրդարանական ընտրութեանց:

ՄԱՄՈՒԼ

ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԼԱՍՏԸ

— • —

Պուքրէշի Արաքը այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ կը գրէ (22 հոկտ.)

— «Քանի մը տարիները կ'անցնին տարագրութեան մէջ ու քանի [illegible] հոգեկան [illegible] հոգին ու մտքը կոճղին կը կապէ, այնքան կարիքը կը զգանք փրկուելու նաւ լաստի մը կուլ չերթալու համար յարափոփոխ հեղեղին:

Մեր փոթորկեալ նոյն ցաւերու ալիքներու վրայ՝ պահ մը թարմ կ'են մեր հոգիներուն մէջ օրօրին ձայնը մօր մօրկան, հայրենի առուակներուն քաղցր երգը. ու գերեզմանները զորս հեռուն թողուցինք: Ժամանակը տակաւ պարպեց մեր հոգին:

Գաղութներու մէջ կը հասնինք կաթիլ կաթիլ. Զխարուինք ոգեւորութեանն են որ պահ մը մեզ կը յուզէ մեր ներքին [illegible] եւ որ կը մարի շատ մը լոր կիրքերը կը թունան: Ազգասիրութիւնը որ կը հասուննայ բնորական պայքարներու եւ անոնց ստեղծած վէճերուն շնորհիւ՝ հրթիռ մըն է որ կը շողայ ու կը խաւարի: Արուեստական ճիգեր են միայն անոնք ու պէտք կարենան մեր գիմացնել օտար հորիզոններու տակ: Շատ շատ կ'երկարաձգեն մեր հոգեվարքը:

Ու ինչ որ դժնդակ է խոստովանիլ՝ քանի ժամանակը կ'անցնի, կը թուլնայ նաեւ ուժը բոլոր այն գեղեցիկ նշանաբաններու, զորս կը ներարկենք մեր հոգիներուն՝ անխախտ պահելու համար մեր հաւատքը մեր գոյ: Դժուար է բառերու յուռութքով միշտ ամրակուռ պահել մանաւանդ ամբոխը, որ նախ յուզուելով, բայց յետոյ տեղի կուտայ երբ պարզ վարժութեան կը կրկնէ միայն իրեն ներշնչուած նշանաբանները, հասկ ուղեղին ճանճրանալու համար անոնցմէ: Կարելի չէ բառերով ու նշանակներով յաւիտեան կերակրել ամբոխը՝ առանց տաքցնելու նաեւ անոր հոգին:

Որպէսզի գաղութներուն մէջ մեր հոգին կապուած մնայ [illegible] նոր հայկական [illegible] տարբեր թալիսման մը պէտք է՝ քան ինչ որ մենք [illegible] կը ներարկենք մեր երակներուն: Չի բաւեր հայրենիքի մը հեռանկարով գինովցնել յուսավրէպ բազմութիւնները, երբ ամէն մէկը արդէն իրեն համար հայրենիք մը գտած է, ու ամէն վարդ ինքզինքը վարժեցուցած է օտար կլիմայի մը, վաղուց հաշտուած օտար հողը գրկելու հեռանկարին հետ ալ:

Որպէսզի կարենանք մնալ մեր դատին՝ պէտք է մեր հոգիներուն ճանչցնենք ու սիրցնենք այն մեծ առաքելութիւնը զոր դարերը դրեր են Հայ ժողովուրդի ուսերուն: Հողը ինքնին հայրենիք մը չէ, ոչ ալ լեռները որոնք իրենց կատարը կը ցցեն հոն կամ գետերը որ կը ճողբեն զայն: Հոգին պէտք է խանդուի տարբեր ուժերով, գերեզմաններուն ուժը որ հին դարերը կը մօտեցնէ մեզի ու կրնայ տոկացնել մեզ վաղուան դարերուն: Ասիկէն. հայ ժողովուրդին իր հայրենիքը ու անոր դատը սիրցնելու համար՝ պէտք է անոր հայրութեան [illegible], պէտք է անոր ճանչցնել փառքը որ իր նախնիքներունը եղաւ, եւ որ կրնայ վաղը դարձեալ հասունալ հայրենի հողին վրայ:

Հայ զանգուածները հայրենասիրութեամբ վառելու համար պէտք է զանոնք խանդավառել հայ ժողովուրդի հոգեկան արժէքներով, եւ անոնց հոգիին մէջ լեցնել դարերուն մեծցած գանձերը: Այդ հարստութեանց ուժովն է որ հայրենի հողը աւելի քաղցր պիտի դառնայ անոնց, ու աւելի սիրով պիտի հանդուրժեն անոնք այս [illegible] ժամանակներուն:

Հայ ժողովուրդը իր հոգիին ուրիշ կոչուած չունի բայց էթէ իր արուեստն ու մշակոյթը. անոնք են որ կը քաղցրացնեն իրեն՝ կեանքը, ու վաղուան պէս կուտան: Ու երբեք ալ հոմանիշ մը պտուղը չէ, երբ տարուան մէջ օր մըն ալ Հայ մշակոյթի անունին տրուեցաւ, ու տարտամ ցանցուած [illegible] նիւթ, տարուան մէջ օր մը կը փորձեն հաղորդուիլ անցեալ գեղեցկութիւններով, [illegible] զանոնք անվթար պահել իրենց ներսը:

Հայ Մշակոյթի Օրը ինչու՞ անցաւ այս տարի մեր գաղութը: Եթէ ան թերացաւ տօնական ցնծութեանց մէջ՝ թող չթերանայ [illegible] տարին գործնական աշխատանքներով: Ան ալ, ինչպէս բոլոր միւս հայ գաղութները, ստիպուած է կառչած մնալ Փրկութեան Լաստին, չըլլալու համար հեղեղին»:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

— • —

«Համազգային»ի Փարիզի Մասնաճիւղը, իր գործունէութեան իբրեւ սկզբնաւորութիւն, ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ թէյասեղան — հանդէս մը կազմակերպած էր ամսոյս 15ին, կիրակի կէսօրէ վերջ: Անցաւ շատ յաջող, սրահը լեցուն էր ներկաներով, եւ շատեր ոտքի վրայ մնացին: Մասնաճիւղին ատենապետը, Բժ. Ասլան, բացումը կատարելով, քանի մը հակիրճ բառերով գծեց «Համազգային»ի նպատակը: Իրմէ յետոյ ծանօթ թատերագիր Գ. Ժորժ իր դաշնակահար կնոջ ընկերակցութեամբ, նուագեց հայկական եղանակներ, խանդավառութիւն ստեղծելով ներկաներուն մէջ, Փորթ տ'Իթալիի վարժարանէն աշակերտուհի մը եւ աշակերտ մը արտասանութիւններ ըրին, Օր. Առաքելեան եւ Գ. Իսահակեան երգեցին: Թէյի սպասարկութենէն վերջ գրաւոր ճառ մը կարդաց «Համազգային»ի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան նախագահը, Պ. Վ. Ծարճանեան, մանրամասն պարզելով Համազգայինի նպատակները ու այն առաջադրութիւնները, որոնց իրականացման համար կոչ ըրաւ նաեւ հանրութեան բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեան: Խօսք տրուեցաւ նաեւ Պ. Պ. Ա. Խատիսեանի եւ Ա. Շահխաթունիի: Ներկաները մեկնեցան գոհ եւ փափաքելով, որ նման ընտանեկան հաւաքոյթներ կրկնուին:

Շրջանիս թղթակից

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

— • —

Պոռոտայի ատամնաբուժական վարժարանը փայլուն յաջողութեամբ մը աւարտեց Պ. Յարութիւն Դուլինեան, 26 տարեկան, Կեսարիացի, Մարսէյլի հայ գաղութէն:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Ինթէլիճընսի Համբրութիւնը կը սպասէ եւ օրին մէկը գաղտնի սուրհանդակ մը Գերմանացիին պանդոկը կ'երթայ խուզարկելու համար անոր սենեակը: Լրտեսը իր անցագիրն ու կարգ մը ուրիշ թուղթեր կ'երկնցնէ ոստիկանին՝ իր անմեղութիւնը ապացուցանելու համար:

— Ո՛չ, բաւական չէ, կը պատասխանէ մեր վարպետ ներկայացուցիչը. պէտք է խուզարկեմ ձեր բոլոր գոյքերը ... Ու սակնուվրայ կ'ընէ սենեակին կարասիները, պայուսակները, դարակները. ափսո՜ս, ոչինչ կայ օտարականը ամբաստանելու համար: Բայց յանկարծ ոստիկանին ուշադրութիւնը կը գրաւէ բրնձափոշիի թիթեղէ տուփ մը: Կը հետաքրքրուի. քիթին կը տանի. հոտ չունի. առանց հոտի բրնձափոշի՞ կ'ըլլայ ... Գրպանը կը նետէ զայն եւ ոստիկանատուն կ'առաջնորդէ Գերմանացին. Անոնցմէ չէին անոր կասկածները. տուփը կը պարունակէր քիմիական բաղադրութիւն մը, «անտեսանելի մելան»ը կը վերածուէր պաղ ջուրին մէջ:

Գաղտնի սպասարկութիւնը հիմա աւելի կը խօսացնէ հեղումութիւնը Էլիզապէթի վրայ եւ Սկովտիայէն վերադարձին կը ձերբակալէ զայն բարեկամուհիի մը տունը:

— Ի՞նչպէս, ի՞նչ իրաւունք ունիք այստեղ գալու՝ գիշերուան այս ժամուն, կը պոռայ աղջիկը ոստիկաններուն երեսին. ես ձեզի պիտի հասկցնեմ թէ ով եմ ... պարոնցէք ... անգլիահպատակ եմ եւ ուզած տեղս կ'երթամ ... Սկովտիա ... ճամբո՞ն ինչ ...

— Տիկին, մի' մոռնաք որ պատերազմի մէջ ենք, կը պատասխանէ ոստիկանապետը ամենայն հանգստութեամբ ... քալեցէ՛ք ...

Ենթադայ քննութիւններուն ընթացքին Էլիզապէթ Վէրթայմ կ'ուրանայ լրտեսական կապեր ունեցած ըլլալ Գերմանացիին հետ: Բացառիկ քաջութիւն եւ նկարագրի ուժ ցոյց կուտայ ինքզինքը արդարացնելու համար: Իսկ Գրէքով՝ Թոյլ ու վատոգի, ամէն ինչ կը խոստովանի եւ նոյն իսկ կ'ամբաստանէ իր բարեկամուհին: Կեղծ էր անոր անցագիրը եւ Անգլիա եկած էր գերմանական Ինթէլիճընսին հրահանգով լրտեսական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու համար Էլիզապէթի հետ որուն արժանիքներուն մասին տեղեկութիւններ ստացած էր Պերլինէն.

Գրէքով գնդակահարուեցաւ, իսկ Գերմանուհիին մահապատիժը բանտարկութեան վերածուեցաւ. մեռաւ քանի մը տարի առաջ:

×

Մարկրիթ Ֆրանսիլյոն կը սկսի լրտեսութեամբ հետաքրքրուիլ 1916ին: Ժընեւի մէջ կը ծանօթանայ գեղադէմ Ալզասցիի մը հետ որ շնորհիւ իր լեզուագիտական տաղանդին անդամ նշանակուած էր զուիցերիական ոստիկանութեան օտարականներու բաժնին: Այս մարդուն ինքնութիւնը բոլորովին անծանօթ է նոյն իսկ մինչեւ այսօր, բայց եւ այնպէս կասկած չկայ որ լրտեսութիւն կ'ընէր Գերմանացիներուն հաշւոյն: Եթէ այդ Թուականէն մօտ մէկուկէս տարի ետքը գնդակահարուեցաւ լրտեսած էր ան, կրնանք վստահօրէն պնդել որ զինքը եղերական վախճանին հասցուցած էր իր սիրուհին՝ Մարկրիթը:

Այս վերջինը բոլորովին ակամայ կերպով Ֆրանսական Ինթէլիճընսին «կը մատնէր» այն օտար գործակալները, որոնց հետ գաղտապարանքի յարաբերութիւններ կը մշակէր. ու պէտք է խոստովանիլ որ իր դաւաճանութիւնը տեսակ մը օրհնութիւն եղած էր այն հայրենիքին համար որուն հպատակն էր. անգիտակցօրէն կը ծառայէր Ֆրանսայի ազգային շահերուն, իսկ անուղղակի վնաս կը հասցնէր այն երկրին որուն լրտեսն ու գործակալն էր Ֆրանսայի մէջ:

Մարկրիթ ամէն երեք ամիսը անգամ մը Զուիցերիա կ'երթար ուր կը մնար մօտ չորս շաբաթ: Իր երկրորդ ճամբորդութենէն վերադարձին Ֆրանսական ընդհանուր ապահովութեան գաղտնի ոստիկաններէն մէկը կը կասկածի անոր ինքնութեան մասին եւ խիստ քննութեան մը կ'ենթարկէ անոր անցագիրը, թէեւ ազատ կը ձգէ զինքը:

Յետոյ իշխանութիւնները կը ստուգեն որ դաւաճան Ֆրանսուհին այդ յաճախակի այցելութիւնները կուտայ Անրի Փօթէն անունով գերմանացի լրտեսի մը որուն սիրուհին էր: Փօթէն պաշտօն ստացած էր զուիցերիական ոստիկանութեան օտարականներու գրասենեակին մէջ, բայց իր գլխաւոր զբաղումն էր լրտեսութիւնը՝ ի հաշիւ մեր թշնամիներուն: Անիկա կը մտերմանար Ֆրանսայէն հասնող գաղթականներուն հետ եւ անոնցմէ ստացած գաղտնի տեղեկութիւնները կը հաղորդէր գերմանական Ինթէլիճընսին:

Ուրեմն Մարկրիթ Ֆրանսիլյոն վտանգաւոր աղջիկ մըն էր: Ոստիկանութիւնը կը հետեւի անոր ստուերին, թէ Ֆրանսայի եւ Զուիցերիոյ մէջ. միեւնոյն ժամանակ թոյլ կուտայ որ իր մեղսակիցները — ամէնքն ալ թշնամի գործակալներուն — Զուիցերիայէն Ֆրանսա անցնին: Ամբողջ վեց շաբաթ մեր դաշնակիցներուն գաղտնի սպասարկութիւնը կը հետապնդէ այդ լրտեսները որոնք հետզհետէ կը ձերբակալուին՝ Փարիզի, Հավրի կամ այլ կեդրոններու մէջ՝ շնորհիւ Մարկրիթի հետ իրենց ունեցած յարաբերութիւններուն: Բազմաթիւ օտարականներ — Հոլանտացիներ, Ռոյներ, Սպանիացիներ, Շուէտացիներ, Տանիմարքցիներ — շահեկան լուրեր կը բերէին իրեն ամէն օր եւ աղջիկը այդ լուրերը անձամբ Զուիցերիա կը փոխադրէր՝ Անրի Փօթէնի միջոցաւ Պերլին ուղարկուելու համար: Մեղսակիցներուն ձերբակալութենէն յետոյ առանձին մնաց ան եւ օրին մէկը ինքն ալ թակարդը իյնաւ՝ Փարիզի Պուլվաններուն վրայ. իր ձերբակալութեան պարագաները նկարագրած եմ արդէն պատմութեանս սկիզբը:

Մարկրիթ Ֆրանսիլյոն գնդակահարուեցաւ 1917ի յունուար 23ին:

×

Շահեկան է նաեւ պատմութիւնը ուրիշ դաւաճանի մը որուն անունն էր Էվաթ Պուընտովիլ: 1915ին այս յանդգնաւոր լեզուագէտը Սկանտինավիա կը գտնուէր. բարեկեցիկ ծագումի տէր՝ յաջորդաբար եղած էր դերասանուհի, ուսուցչուհի ինչպէս նաեւ քարտուղար կամ մեքենագիր եւրոպական շարք մը գրասենեակներու մէջ: Կը ճանչնար մեր երկիրը ու մանաւանդ մեր լեզուն:

(Շար.)

չմասնակցին ընտրութեանց ։ Թուրք լիւէն փախուած է։

Իրաւասու շրջանակներէն առնուած լուրերու համաձայն, 150 հոգինոց սեւ ցանկ մը կը պատրաստուի Սանճաքի երեւելի Թուրքերուն համար։ Ինչ ալ ըլլայ եւ կատարուած ճնշումները ինչ սատիճանի ալ հասնին, Սանճաքի Թուրքերը ամբողջ աշխարհի պիտի ապացուցանեն թէ Սուրիայէն անջատ Թուրք զանգուած մըն են։

Տէօրթ Եոլէն կը հեռագրեն «Ճիւմհուրիէթ»ի.—

Սանճաքի Թուրքերուն հարիւրին 80ը, անոնց մէջն ըլլալով նաեւ մաս մը Հայեր, Ցոյներ եւ Ալէվիներ, չեն մասնակցիր Սուրիոյ ընտրութեանց ։ Հակառակ ասոր, Ֆրանսական իշխանութիւնը զինեալ ոստիկան զինուորներու ջոկատներ քամիոններով կը ղրկէ գիւղերը եւ ծեծով ընտրական շրջանակները բերել կուտայ գիւղացիները։ Աւրիթը գտնողներուն մէկ մասը կը փախչի ճամբան եւ ոստիկան զինուորները կը կրակեն փախչողներու ետեւէն։

Բազմաթիւ Թուրքեր բանտարկուած են. ոմանք ալ ստիպուեր են փախչիլ։ Թուրքիայէն եկող Տոքթ. Ապտիւրրահման այսօր Ալեքսանտրէթէն եռ դրկուեցաւ Թուրքիա եւ ներկայիս Տէօրթ Եօլ կը գտնուի։ Բանտարկուած է ճէլալ անուն մէկը, որ Նիյոզէն անցագիր առնելով Ալեքսանտրէթ գացած էր։ Բռնութեան եւ ճնշումի պատճառաւ, բազմաթիւ անձեր Թուրքիա ապաստանելու վրայ են։

Կարծես չբաւէր Անտիոք գտնուող . ոստիկան – զինուորներու ուժը, Հալէպէն ալ բերած են երկու գումարտակ (պէօլիւք) ոստիկան -զինուոր։ Ժողովուրդը յուզուած եւ գրգռուած է։ Շատ հաւանական է որ հակառակ ժողովուրդին ամբողջ հանդարտութեան արիւնոտ դէպքեր ծագին Սանճաքին մէջ։

Անտիոքէն կը հեռագրեն նոյն թերթին.—

Կառավարական մեքենան շարժման մէջ դրուած է իր ամբողջ խստութեամբ, ապահովելու համար Թուրքերու մասնակցութիւնը Անտիոքի ընտրութեանց։ Հակառակ ասոր, Թուրքերը չեն մասնակցիր, ինչ որ դժուար դիրքի մը մատնած է Ֆրանսական իշխանութիւնը։ Կառավարութիւնը քաղաքական գոյն տուաւ Տէօրթ Այոլի Ալէվիներուն մէջ ծագած սովորական կռիւի մը եւ ձերբակալեց շատ մը Թուրքեր ։

Ֆրանսացիները 5000 սուրիական ոսկի կաշառք առաջարկած են Գըրըգ Հանէն Մէհմէտ անուն գիւղացիի մը, որպէսզի երեսփոխանական թեկնածու ներկայանայ, բայց Մէհմէտ մերժած է։

ՄԱՏՐԻՏ ԿԸ ԴԻՄԱԴՐԷ ԱՐԵԱՆ ԵՒ ՀՐԴԵՀԻ ՄԷՋ

Զօր. Վարելայի ուժերը գրաւեցին տիպար բանտը եւ Մոնթանա զօրանոցը (մայրաքաղաքին հիւսիս - արեւմտեան կողմը), — զօրանոցը քարուքանդ եղած է օդանաւերէն թափուած ռումբերուն հետեւանքով։ Ներքին նախարարութեան շէնքն ալ աւերակի վերածուած է այլեւս։ Հանրապետական ուժերը, մայրաքաղաքին հիւսիս - արեւմտեան զինուորական կարեւոր դիրքերը լքելով հանդերձ, կատաղի եւ հերոսական դիմադրութիւն մը ցոյց կուտան։ Զօրաքաշութիւն դիւէր յարձակող կողմը անխնայ ռմբակոծեց մայրաքաղաքը ։

Զօր. Ֆրանքօ կը ձեռնարկէ Պարսելոնայի պաշարման

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Զօր. Ֆրանքօ յայտարարած է թէ ծովային պաշարումի պիտի ենթարկէ Պարսելոնան,— արգէն հրամայեց փակել սպանեւֆրանսական սահմանագլուխը։

Այս լուրը մեծ յուզում պատճառեց եւրոպական մայրաքաղաքներու մէջ։ Մասնաւորապէս Պերլին մեծ ուշադրութեամբ աչքերը յառած է Պարսելոնայի։

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ բացատրութիւն պահանջուեցաւ կառավարութենէն։ Իսկն պատասխանեց թէ միայն Հռոմ եւ Պերլին չեն որ կը կրեն չէզոքութեան յանձնառութեան սկզբունքը, այլեւ մանաւանդ Մոսկուա։ Աւելցուց որ բրիտանական կառավարութիւնը կապուած կը մնայ չէզոքութեան սկզբունքին

Այսուհանդերձ վախ կայ որ Պարսելոնայի առջեւ նետուած ռումբ մը, երկու օտար պետութեանց դրահաւորներուն միջեւ, կրնայ ստեղծել այնպիսի բարդութիւններ, որոնց ծայրը կարելի չէ նախատեսել ։

Մարկոսեան ընտանիքը սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանէ

ՊԱՐԳԵՒ ԷՖԷՆՏԻ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ

(Իզմիրի կուսակալութեան հանքային երկրաչափ)

դառնաղէտ մահը։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, իր բնակարանին մէջ, 51 Պուլվար Բէճմի. Լիվրի - Կարկան (Սէն Է Ուազ), ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը։

Մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Զաւարեան կոմիտէի բոլոր ընկերները արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին. վաղը. կիրակի, Նոյ 22ին, ժամը 3ին. Maison du Peupleի (Ave. Verdunի վրայ կալիէնիի եւ մէրիի միջեւ) 3րդ յարկի թիւ 10 եւ 11 սրահը։

Կը խօսին Ֆիտասայի Ընկերվարականներու տեղական ընդհ. քարտուղար ընկ. POLICARD եւ ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ (ֆրանսերէն)։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ Զաւարեան կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան, Սզօ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, 21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին։ Զեկոյց Նորընտիր կոմիտէի։

Պրովանս

ՍԷՆ ԺԷՐՕՄԻ (Մարսէյլ) Վրթ.Ժ խումբի ընկերական ժողովը 22 Նոյ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին. ընկ. Յ. Նշմէքճեանի բնակարանին մէջ։ Ներկայանալ անդամատետրով։ Զեկոյց եւ ընտրութիւն. Պարտաւորիչ ներկայութիւն։

ՄԱՐՍԷՅԼ Ռոստոմ, Իշխան եւ Վլադիգն խումբի ընկերները ժողովի կը հրաւիրուին վաղը, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դմօշակ» ընկերութեան սրահին մէջ։

Պարահանդէս Լիոնի մէջ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Լիոնի Մասնաճիւղին կողմէ

Ի նպաստ իր խաղացող անդամներուն վտանգի դէմ ապահովագրութեան

21 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ ժամը 5,

Օթէլ տ'Էօրոբի սրահներուն մէջ, 1 rue Bellcour

Անակնկալներ, ընտիր ճաշ պահեստ, գիշերամասչելի պիւֆէ։

Մուտք՝ այրերու 6 ֆր., կիներու 5 ֆր.

"ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐ"

ՊԱՆԷՕ—ՔԱՇԱՆԻ ԱՐԾԻՒ ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ

Այսօր, շաբաթ գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ

CHEZ BOIVIN, 25 Ave. de la République, Montrouge

Métro Porte d'Orléansի մօտ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Լ. ՁՈՐՄԱՅԵԱՆ

Կը խօսին ընկերներ

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ ԵՒ Հ. ՔԷՕՍԷԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին՝

ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ Հ. ԳՆԵԱՁԵԱՆ (երգ), Մ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (արտասանութիւն), Հ. ԳԱԶԱԶԵԱՆ (կովկասեան պար), Պ. Պ. Յ. ՄԱԶՄԱՆԵԱՆ (ջութակ), Հ. ՏԱՄՕՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Մ. ՍԱՐԵԱՆ (երգ) ՈՒՁՈՒՆԵԱՆ (արտասանութիւն), Հ. ՀԱՆՏԱԼԵԱՆ (երգ), ԹԱՌՒՍՏ ԳԱՐԵԳԻՆ

Եւրոպական եւ կովկասեան պարեր կէսգիշերէն մինչեւ արշալոյս։

Կը նուագէ Carlo Canti նուագախումբը

մասնակցութեամբ ռուս նշանաւոր ջութակահար Veintraubի։

Պիւֆէ մատչելի գինով։ Մուտք՝ 5 ֆր.։

Թէյասեղան

Իսսի-լէ-Մուլինոյի Տաւրոս խումբի կողմէ, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, ընկ. Մանուկ Ճինանչահեանի բնակարանին մէջ։

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿ. ԽԱՉԻԿ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ ԵՒ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն։

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին դէմ, Cascade du Lacի սրահը

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏՈՔԹ. Շ. ՍՅՎՃԵԱՆ

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Մախքերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 ֆրանք

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

ՊԱՆԵՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Նոյ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին,

150 Route d'Orléans, Véronի սրահին մէջ։

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԽՃԱՏՈՒՐԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, զգեստաւորման, դաստիարակութեան եւ դաստիարակութեան

22 Նոյ. կիրակի օր. ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujonի մէջ, 8 Ru Jean Goujon, Փարիզ (8)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյ, ճոխ պիւֆէ։

Կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, [illegible]

Թատերական ներկայացում եւ պարահանդէս

Սէն-Ժէրոմի Մարսէյլ Լսարանական Միութեան կողմէ

21 Նոյ շաբաթ [illegible]

Կը ներկայացուի ՈՒՐՈՒԱԿԱՆՆԵՐԸ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՊԱՐԵՐ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆր. Կ. Խաչի Շավիլի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը այսօր. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ։ Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։ Կարեւոր օրակարգ։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ «Մ Ե Ղ Ո Ւ»

փարիզի եւ Շրջանի Ցառաջի գրունին

Գ. ԱԻԵՏԻՍԵԱՆ.

ՅԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ ԿԸ ԲԱՑՈՒԻ

ԲՈԼՈՐ ՓԱՓԿԱՃԱՇԱԿՆԵՐՈՒՆ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐ

Aznavour

Կովկասեան հանրածանօթ ճաշարանը։

48 Rue St. Georges, Paris (9)

Մէթրօ St. Georges, N. D. de Lorette եւ Peletier

Ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական ընտիր կերակուրներ։

ԱՆԱՐԱՏ ՕԴԻ ԵՒ ՎՈՏԿԱ — ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐ

ԵՂԻՇԷ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD — 48 rue de la République — Մարսէյլ, Tél. C. 47-22 եւ C. 74-51

ORIENT LLOYD — 7 rue Auber, Paris — Tél. Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ։

Յոմսակներ՝ ամէն տեղի համար։ Հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին։ Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, 48 rue de la République, Marseille

Tél. Colbert 74—51, 47—22

Օտար դրամներու փոփոխութիւն, չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար։ Կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ

ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ։

Cabinet A. HANDJIAN O. ✠

Officier de la Légion d'Honneur

Expert-Traducteur, Juré près des Tribuneaux

Administrateur de Sociétés

57, Bld. Barbès—Paris (18) Tél Montmartre 70-17

Պ. Արտաւազդ Խանճեան որ 40 տարիէ ի վեր ծանօթ է Փարիզի հրապարակին, ֆրանսական կառավարութեան եւ դատական իշխանութիւններուն, պատրաստ է օգտակար ըլլալ իր հայրենակիցներուն իր երկարամեայ փորձառութեամբ։ Ամէն որ կրնայ դիմել իր գրասենեակը օգտուելու համար դատական, վարչական, առեւտրական եւ ամէն տեսակ գործերու մասին։ Զգուշացէք Պ. Խանճեան կը հրաւիրէ իր հայրենակիցները որ իրեն դիմեն ամէն դժուարութիւններու առթիւ որ կու է ծեռնարկ ընելէ առաջ, օգտուելու համար իր խորհուրդներէն որ կը տրուին ձրիաբար։

Պ. Խանճեան կը ստանձնէ ամէն տեսակ գործերու հետապնդում, շատ մատչելի պայմաններով եւ իր սովորական ուղղամտութեամբ։

Դիմել ամէն օր ժամը 9—10 եւ 14—15։ Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe. LYON

20 —, 26 Նոյ.

Առաւօտները ժ. 2.30ին, երեկոյները 8.30ին

Lucrèce Borgia

Գիներ 5 եւ 7 ֆր. location gratuite

Ներկայ յայտարարութիւնը [illegible] կը տրուի 2 հոգիի համար՝ զեղչուած գինով

REXY CINEMA (Lyon)

Cours Lafayette angle Rue Garibaldi

20 [illegible]

Երեկոյները ժամը 8.30

Իսկ Հինգ. եւ Կիր. ցերեկ եւ գիշեր

2 grands films

Une opérette gaie

avec Max Dearly

et L'or dans la rue

avec Albert Prejean et Raymond Cordy

Գիներ 3, 5 եւ 6 ֆրանք.

Ներկայ յայտարարութիւնը [illegible] կը տրուի 2 հոգիի համար զեղչուած գինով

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Salle des Sociétés Savantes — 8 Rue Danton, մէթրօ Սէն-Միշէլ եւ Օտէոն

22 Նոյ. կիրակի երեկոյ, ժամը ճիշտ 8,45ին

ԴԵՐԱՍԱՆ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ

Դրամ-օպերէթ 7 արար

Փարիզի մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով այս օպերէթի երաժշտութիւնը կը վարէ յայտնի թաւջութակահար ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, որ կը վերադառնայ Ամերիկա։

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն փարիզահայ գերասանուհիներ եւ գերասաններ Պ. Պ. Ա. Գմբէթեան, Մ.Աղնուարեան, Ա. Սարաֆեան, Յ. Լաթիֆեան, Կ. Սրապ, Գալփաքճեան եւ Գ. Վահան, Տիկ. Բնար Մաքսուտեան, Ժէնիա Շահ-Պարոնեան, Օր. Կ. Վարդանեան, Մելինէ, եւլն.

ԳԻՆԵՐ 5 եւ 10 ֆրանք։

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince, Փարիզ (5)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (130)

ՃԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Իրօք, ափին վրայ այնքան շատ տեսակ կերակուրներ կային, որ քանի մը քաջառողջ մարդիկ կրնային կշտանալ եւ դեռ բան մըն ալ կ'աւելնար։ Այդ պարագան մեծապէս կը մտահոգէր Վարդանը։ Յովհաննէս Ամուն, որու տունը փոխադրած էին զինք, օր մը ջրհորի մէջ մնալէն վերջ, Նորքեցի աղքատ գիւղացի մըն էր։ Գիւղի ընտանիքն եւ զոհաբերող հայրենասէր մարդոցմէն մէկը, Յովհաննէս Ամուն, ոգեւորութեամբ ընդունած էր Վարդանը պահելու առաջարկը։ Այդքանը ինքնին մեծ զոհաբերութիւն մըն էր այդ խեղճ մարդուն համար։ Վարդանը սաստիկ ճնշուած կը զգար նկատելով, որ Յովհաննէս Ամուն իր պատճառով աչազին ծախքի տակ մտած էր։ Ամէն օր նապակած հաւ, ձուկ, մեղր, եռացուած միս անպակաս էին սեղանէն ։

Եղան ծերունին յաճախապէս էջմիածին գացեր էր տասնեւութ տարուան, ինչպէս ինքը կ'ըսէր, միւռոնի նման չէր մը գինի բերելու, որ իր կարծիքով հրաշք պիտի գործէր՝ քանի մը օրէն Վարդանը ոտքի հանելով։

— Հը, էս օր կ'երեւի լաւ կը զգաս, — բարեւելով ըսաւ Յովհաննէս Ամուն՝ գունէն ներս մտնելով,— քաղաքէն կուգամ, բժիշկը տեսայ, քեզ վերջը պիտի գայ քեզ տեսնելու ։

— Շատ լաւ կը զգամ, Յովհաննէս Ամու, կարծեմ մէկ երկու օրէն բոլորովին կը կազդուրուիմ ։

— Ցը, ցը,— տարակուսանքով գլուխը շարժեց բարի ծերունին,— էգ արդէն բժիշկի գիտնալիքն է, դու միայն լաւ եւ շատ սնունդ առնելու մասին պէտք է մտածես...

— Սնո՞ւնդ,— ու Վարդանը յուսահատաբար նայեցաւ ափսէի մէջ շարուած բազմաթիւ պնակներուն.— Սիրելի Ամու, չապէս որ երբեք իմ պատճառով տունդ եւ այգիդ ծախելէ վերջ, վրայի արխալուխդ ալ...

— Տէր ողորմեա,— որպէս թէ չարացած բարկացաւ ծերունին,— քեզի ի՞նչ թէ ես ինչ կ'ընեմ, դու պէտք է բժիշկի պատուէրը ...

— Բժիշկի պատուէրը կատարեմ քեզի անանկացնելո՞վ,— ծիծաղեցաւ Վարդանը, ջերմօրէն սեղմելով ծերունիին ձեռքը ։

Բայց իրապէս, եղած ծախքի մասին Վարդանը շատ ալ մտահոգուելու պատճառ չունէր։ Որպէս թէ իր Նոր քաղաքին գաղտնիք մը պիտի լինէր, բայց գալու յաջորդ օրն իսկ ամբողջ գիւղացիք այդ գաղտնիքին մասնակից էին՝ գիտէին թէ ո՞վ թաքնուեր է Յովհաննէս Ամուի մօտ։ Բնականաբար կիները ուխտատեղի մը դարձուցած էին այդ տունը։ Անշուշտ պարապ ձեռքով չէին կրնար գալ, ինչպէս չէին երբեք ուխտատեղի մը. ամէն մէկը իր տան բարիքէն մաս մը բաժին կը հանէր «անոր» համար, որուն մասին կը խօսուէր ամբողջ Արարատեան դաշտի գիւղերուն մէջ։

Բայց եթէ գիւղացի մը իր գաղտնիքներէն գաղտնիք մը չի կրնար պահել, գիւղ մը մօտաւոր գիւղէն կրնար։

Այնպէս որ ամէն Նորքեցի նախանձախնդիր էր «գաղտնիքը» մէկտեղ չհանելու, որ արդէն ամբողջ գիւղին կը պատկանէր, համայնական սեփականութեան պէս բան մը։

Կէս օրէ առաջ, կէս ժամուան հեռաւորութեան վրայ գտնուող քաղաքէն Լուսիկը եկաւ այցելութեան։ Բերած լուրերը շատ ալ մխիթարական չէին։ Գալուստը դեռ բանտը կը մնար։ Երեւանէն երեք տղամարդ եւ կին մը վարչական կարգով աքսորուած էին Ռուսաստանի խորքերը։ Ոստիկանութիւնը երկու անգամ խուզարկած էր Գալուստի տունը, բայց կասկածելի ոչինչ գտած էր։

Իսկ Վահէի եւ Մաթոսի մասին Լուսիկը այնքան մը գիտէր, որ անոնք Գոնտոլովսկին սպաննելու անյաջող փորձէն յետոյ փախեր էին դէպի Փարաքար ու տասնեց գիւղ մտնելու՝ անյայտ էին անծանօթ ուղղութեամբ ։

— Իսկ հիմա Վահէն ո՞ւր է,— հարցուց Վարդանը ։

— Մինչը չեմ գիտեր, այս վերջին օրերս մեր տունը մշտական հսկողութեան տակ գտնուելով՝ ամէնքը կը խուսափին մեզ այցելելէ ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 22 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 22 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3276 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

Հեռագիրները կը հաղորդեն թէ Մալթա այցելած է թրքական տորմիղ մը, որուն մաս կը կազմեն «Եաւուզ Սուլթան Սէլիմ» զրահաւորը (նախկին գերմանական «Կէօպէն»ը), «Թընազթէփէ», «Գօճաթէփէ», «Ինէօնիւ», «Ինճէթէփէ» թորփիլանաւերը եւ երկու սուզանաւեր:

Ըստ երեւոյթին սարեա փոխադարձութիւնն է անգլիական տորմիղի մը աւելէ առաջ թրքական ջուրերը կատարած այցելութեան: Թրքական մարտանաւերը վերադարձի ճամբուն վրայ սիրտի համբոյրին Ցունաստան եւ Սելանիկի մէջ ուխտագնացութիւն մը պիտի կատարեն դէպի այն տունը ուր ծնած է Մուսթաֆա Քէմալ: Անցա՜ծ են այն օրերը, երբ Անգլիացիները Մալթա կ'աքսորէին Պոլսոյ Թուրք երեւելիները (1920 մարտ 16):

Մոնթրէօյի խորհրդաժողովէն եւ արքայական ծանօթ ճամբորդութենէն վերջ, թրքական նաւատորմին դէպի անգլիական ջուրերը կատարած այս այցելութիւնը վերջին ծայր նշանակալից է: Առով անգլօ-թուրք նոր բարեկամութիւնը սատիճան մը՝ եւս կ'ամրապնդուի: Ցեռոյ Մալթան շատ հեռու չէ իտալական եզերքներէն: Ուրեմն Իտալիոյ աչքերուն առջեւ կատարուած այսպիսի ցոյց մը կարեւորութենէ զուրկ կարելի չէ համարել:

Գաղտնիք մը չէ որ այսօրուան Թուրքիան մեծ կասկածանքով կը հետեւի Իտալիոյ շարժումներուն: Նախազգացում մը ունի թէ Մուսոլինի բաներ մը պատրաստելու վրայ է: Ու անակնկալի չգալու համար, կ'աշխատի կանխաւ ամէն միջոց ձեռք առնել: Ամէն բանէ առաջ կը զօրացնէ իր ազգային պաշտպանութեան միջոցները:—Տասներեք տարիէ ի վեր Թուրքիոյ նիւթական հարիւրին 60ը կը ծախսուի այդ նպատակին: Երկրին մէկ ծայրէն միւսը երկաթուղիներ կը շինուին՝ ռազմագիտական-զինուորական նպատակներով, բանակը կ'օժտուի արդիական զէնքերով եւ նաւատորմը կը զօրանայ նոր մարտանաւերով, իսկ ամէնէն աւելի ուժ կը տրուի օդանաւերուն, որ կոչուած են այսօրուան պատերազմներուն մէջ գլխաւոր դերը կատարելու: Ո՛չ միայն տարին տասներկու ամիս ազգային միճակահանութիւն կը սարքուի այս ուղղութեամբ, երկրին մէկ ծայրէն միւսը, այլեւ մեծ թէ պզտիկ թրքական բոլոր քաղաքները իրարու հետ մրցումի ելած են՝ օդանաւ նուիրելու համար բանակին: Քանի մը շաբաթ առաջ, Թուրք Հանրապետութեան տարեդարձին առթիւ 16 քաղաքներ 34 օդանաւ նուիրեցին: Իսկ Խորհրդարանը 21.500.000 թրքական ոսկիի (365 միլիոն ֆրանք) բացառիկ վարկ մը յատկացուց Ազգ. Պաշտպանութեան գործակալութեան՝ նոր օդանաւերու գնման համար: Աւելի դառ 67 միլիոն ոսկիի (1,135 միլիոն ֆրանք) վարկ մըն ալ քուէարկուեցաւ թնդանօթ եւ ռումբ գնելու համար: Ծովային նաւատորմն ալ անմասն չմնաց եւ 2,1000,000 ոսկիի (25 միլիոն ֆրանք) արտակարգ վարկ մը առաջ[illegible]

Այս բոլորը կը կատարուին անոր համար որ վտանգը ամէն վայրկեան դամոկլեան սուրի մը պէս կախուած է Թուրքիոյ գլխուն վերեւ: Տարաանէլի սպառազինումը օրուան ամէնէն հրատապ խնդիրն է: Անգլիացի դրամատէրներուն համար գործունէութեան նոր դաշտ մը բացուեցաւ: Վիքըրս-Արմսթրոնկ ընկերութիւնը աւելի քան երկու միլիոն ստեռլինի ապսպրանք առած է արդէն Թուրքիայէն:

Նեղուցներէն առաջ սպառազինուած էին նաեւ Անատոլուի այն եզերքները, որոնք ամէնէն շատ խոցելի կը նկատուին: Աֆիոն-Գարահիսարի երկաթուղին կ'երկարեն մինչեւ Անտալիա, վտանգի պահուն արագ կերպով զօրք փոխադրելու համար այդ շրջանը: Ամրութիւններ կառուցուած են ռազմագիտական կարեւոր դիրքերու վրայ: Որովհետեւ Երկոտասան Կղզիները շատ հեռու չեն Անատոլուի եզերքէն եւ Իտալիան աւելի մօտ է Անատոլիոյ քան Ենիկիւրի նստած Աթաթիւրքը.

— Նոյն պատրաստութիւնները՝ Թրակիոյ մէջ Պուլկարիոյ սահմանագլուխին վրայ:

Ազգային պաշտպանութեան տեսակէտէն Ենիկիւրիի վարիչները աւելի նպատակայարմար դատեցին թրքական նաւատորմին խարիսխը Մարմարայէն փոխադրել Միջերկրական, Իզմիրի ծոցին մէջ: Քանի մը ամիսէ ի վեր արդէն «Եաւուզ»ն ու գլխաւոր մարտանաւերը հաստատուած են հոն տեւական կերպով:

Ամէն տարի մեծ ռազմափորձեր տեղի կ'ունենան կարեւոր շրջաններու մէջ: Այս տարի բացի Պոլսէն, կարեւոր ռազմափորձեր կատարուեցան Թրակիոյ եւ Իզմիրի մէջ, մասնակցութեամբ ցամաքային, օդային եւ ծովային ուժերուն: Թուրքիոյ գլխաւոր վարիչները զինուորականներ են (Մուսթաֆա-Քէմալ, Ըսմէթ, Ֆէվզի, Քեազիմ) եւ իբրեւ այդպիսին ամէն բանէ առաջ հոգ կը տանին բանակը զօրացնելու: Իրենց հոգը չէ բնաւ թէ ժողովուրդը անօթի է ու թշուառ, թէ ներքին գաւառներու մէջ ամայութիւն եւ խեղճութիւն կը տիրէ, թէ քաղաքներու մէջ մարդիկ տուրքերու բեռան տակ կը ճզմուին, եւ կամ բանտերը լեցուած են տուրք չվճարող թշուառներով:

Կարեւորը զօրաւոր բանակ եւ սարմիզներ ունենալն է:

Թուրքիա առանց կարենալ հեռանալու Ռուսիայէն, կը մօտենայ Անգլիոյ: Երկու կողմէն ալ կ'ուզէ օգտուիլ՝ իր գոյութիւնը պահպանելու համար: Անգլիա կը մօտենայ Թուրքիոյ, թոյլ չտալու համար որ Ռուսիա կամ Իտալիա վերջնականապէս իրենց ենթարկեն Թուրքիան, հողամասեր գրաւեն անկէ եւ կամ Նեղուցներուն տիրանան: Հին պատմութիւնն է որ կը կրկնուի: Օսմանեան կայսրութեան Սուլթաններուն քաղաքականութիւնը կը շարունակուի. մեծ պետութիւններու մրցակցութիւնն ու նախանձը վերապրած էր երկրին, այս անգամ Ենիկիւրին էր կ'ուզէ օգտուիլ այս վիճակէն: Անգլիա ժամանակին թոյլ չէր տար որ ցարը իր թաթը դնէ օսմանեան «մեծազօր»-կայսրութեան վրայ: Այսօր նոյն Անգլիան լռելեայն միեւնոյն պաշտպանութիւնը կ'ընէ Իտալիոյ:

Օսմանեան Սուլթաններու քաղաքականութեան եւ մեծ պետութեանց մրցակցութեան արդիւնքը յայտնի է, 1908էն մինչեւ 1918՝ տասը տարուան մէջ Թուրքիան անդամահատուեցաւ Պոսնա-Հերսէկէն մինչեւ Թրակիա, Արաբիայէն, Պարսից ծոցէն եւ Սուէզի սահմաններէն մինչեւ Կիլիկիոյ սահմանները:

Եթէ պատմութիւնը կրկնութիւն է, տարբեր արդիւնքի չի կրնար յանգիլ ներկայ փորձը:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԷ ԵՒ ԿԸ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐԷ

Սթօքհոլմէն կը հեռագրեն թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը 150 հոգի եւս ձերբակալել Կարելիոյ նահանգին մէջ: Բոլորն ալ գնդակահարուած են անմիջապէս. Զանգուածային գնդակահարութիւններ կատարուած են նաեւ Սիպերիոյ մէջ:

*** Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ Նովոսիպիրսքի մէջ տեղի ունեցաւ դատավարութիւնը ձերբակալուած օտարականներուն, որոնք ամբաստանուած են լրտեսութեամբ: Այս օտարականներուն մեծամասնութիւնը եւ ութ Ռուսներ, որոնք միաժամանակ ամբաստանուած են իբրեւ տրոցկիստ: Առաջին դատավարութիւնը հաստատած է անոնց յանցաւորութիւնը:

Պարսելոնայի ծովային պաշարման առթիւ

Ցանուն Զօր. Ֆրանքոյի, Սեվիլլայի եւ Սալամանքոյի անթելի կայաններէն երկրորդ անգամ ազդարարուեցաւ թէ Պարսելոնայի շրջանին մէջ վտանգ կը սպառնայ բոլոր օտար նաւերուն, նոյնիսկ երեկոյէն, ծովուն սահմանէն թէ օդէն, պատերազմական գօտի յայտարարուած ըլլալով այդ շրջանը:

Այս կացութեան առջեւ, Փարիզ եւ Լոնտոն կը խորհրդակցին շարունակ՝ առաջքն առնելու համար հաւանական բարդութիւններու:

Լոնտոն կը պահանջէ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութենէն սահմանել ապահովութեան գօտի մը քաթալան ջուրերուն մէջ, չէզոք նաւերու համար: Միւս կողմէ՝ արտօնութիւն տալ օտար նաւերուն, որ մեկնին Պարսելոնայէն, պաշարումը չսկսած:

*** Անգլիոյ Երեսփ. Ժողովին մէջ հարցապնդում մը եղաւ Պարսելոնայի ծովային պաշարման մասին: Իսկոյն պատասխանեց.

— Ոչ մէկ պաշտօնական գիր հասած է մեզի՝ Պարսելոնայի ծովային պաշարման մասին, սակայն 17 Նոյեմբերին՝ Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը մեզի կը տեղեկացնէր թէ պիտի ազդուլին ոմբակոծել Պարսելոնան, նկատի ունենալով որ Պարսելոնա դարձած է թաւնաւոր կայքերու, շտեմարաններու ռազմանիւթի փոխադրութեան գլխաւոր ճամբայ մը: Փոխադրողները օտարներ են, մեծ մասամբ ռուսական նաւերով: Վերջ դնելու համար այդ փոխադրութեանց, պատերազմի բոլոր անհրաժեշտութիւններով արգելք պիտի հանդիսանայ, եթէ նոյն իսկ հարկ ըլլայ՝ քանդել նաւահանգիստը:

Այս հաղորդագրութեան վրայ, ձեռք առնուած են անհրաժեշտ կարգադրութիւնները՝ պաշտպանելու համար անգլիական նաւերը եւ շահերը:

Ծանր արկած մը Իտալիոյ մէջ

Հռոմէն կը հեռագրեն թէ պայթում մը տեղի ունեցաւ քիմիական նիւթերու գործարանի մը մէջ, որ կը գտնուի Միրանոյի մօտ, Սինիկօ: Գործարանը քիմիական նիւթեր կը պատրաստէր հողագործութեան համար: Գործարանին ճիրաք տ'ամոնիամի բաժանմունքը արկածով մը պայթեցաւ եւ շէնքը օդը ելաւ: Փլատակներուն տակ թաղուեցան բազմաթիւ գործաւորներ: Եօթը հոգի մեռան եւ 20 ուրիշներ վիրաւորուեցան ծանրապէս:

Նւ մեծ աղէտ մը Ճափոնի մէջ

«Թայմզ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Թոքիայէն թէ ահաւոր աղէտ մը պատահեցաւ ճափոնական հանքերուն մէջ: Աքիթայի պղինձի հանքերուն մէջ, տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով, քանդուեցաւ 13 մեթր բարձրութեամբ թումբ մը, գիշերուան միջոցին: Թումբը կանգնուած էր պաշտպանելու համար հանքերուն մօտիկ գիւղ մը, ուր կը բնակէին առաւելապէս հանքագործներ, 1300 հոգի: Հեղեղը, քանդելէ վերջ թումբը որ կը պաշտպանէր գիւղը պղինձի հալածոյ թափուքին դէմ, քշեց տարաւ ինչ արգելք որ կար իր ճամբուն վրայ,— կործանեց առաջին առթիւ 300 փայտաշէն տուներ, ուր կը քնանային հանքագործները:

Պաշտօնական տեղեկութեանց համաձայն, հեղեղին անկողնին մէջ գտնուած են 113 դիակներ, գիւղին բնակչութենէն իր պակսին 600 հոգի: Փանդուած տուներուն թիւն է 411: Անապաստան կը մնան 1300 հոգի:

Կացութիւնը Պէյրութի եւ Տրիպոլսոյ մէջ

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ Ֆրանսայի զինուորները պաշարած են խումբ մը Արաբներ, որոնք յարձակում գործած էին Տրիպոլսոյ զինապահականոցներուն վրայ: Պաշարուածները ամրացած են Տրիպոլսոյ կիզր. թաղին մէջ: Որոշեմն հրացանաձգութիւն մը տեղի կ'ունենայ երկուստեք:

Երկրորդ հեռագիր մը կը հաղորդէ թէ Տրիպոլսոյ ժողովուրդին կողմէ պատուիրակութիւն մը գացած է անձնատուութեան հրաւիրելու պաշարեալները, որոնք տեղի տուած են ի վերջոյ:

Պէյրութէ մէջ խաղաղութիւն կը տիրէ, խանութներ վերաբացուած են:

Փոփոխութիւն տուրքերու մէջ

Ելմտական նախարարը, Վէնսան Օրիոլ, Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնաժողովին ներկայացուց փոփոխութիւն մը, զոր կ'ուզէ մտցնել իր պատրաստած օրինագծին 30րդ յօդուածին մէջ: Այդ յօդուածը իրաւունք չէր տար տարեկան եկամուտէն զեղչելու նախորդ տարուան մէջ վճարուած տուրքը: Նոր փոփոխութեամբ՝ հարկատուները իրաւունք կ'ունենան, իրենց եկամուտը յայտարարած ժամանակ, զեղչել նախորդ տարուան մէջ իրենց վճարած տուրքը: Առով սակայն պետական ելմտացոյցը կ'ունենայ 250 միլիոնի նուազում մը: Հաւասարակշռելու համար այդ նուազումը, ելմտական նախարարը անհրաժեշտ դատած է աւելցնել տուրքին համեմատութիւնը: Մինչեւ այժմ հարիւրին 1 տուրք կը գանձուէր տարեկան 10,000 ֆրանք եկամուտ ունեցողներէն, այդ համեմատութիւնը աստիճանաբար կը բարձրանար կը հասնէր հարիւրին 30ի՝ եթէ տարեկան եկամուտը կը հասնէր մէկ միլիոնի:

Տուրքերու համեմատութեան վրայ ելմտական նախարարին առաջարկած յաւելումը շատ աննշան պիտի ըլլայ անոնց համար, որոնք փոքրիկ եկամուտ մը ունին, սակայն աստիճանաբար պիտի բարձրանայ այդ համեմատութիւնը տարեկան 200,000 ֆրանքի հասնող եկամուտներուն վրայ:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Ցաւով կը տեղեկանանք մահը Ազգային Պատուիրակութեան նախկին նախագահ Պ. Գաբրիէլ Նորատունկեանի, որ քանի մը տարիէ իվեր հիւանդ վիճակ ունէր եւ քաշուած էր հանրային կեանքէ.

Ծնած էր 1852 Նոյեմբերին, Պոլիս, Սկիւտար, որով 84ը լրացուցած էր: Զորս տարի առաջ Փարիզի մէջ տօնուեցաւ իր Ցօամեակը. Հայցենպով կուտանք գլխաւոր գիծերը իր կեանքին որուն պիտի անդրադառնանք:

ՓՐՈՖ. ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Երեւանէն կը հաղորդեն թէ հոկտեմբեր ամսուն մեռած է փրոֆ. Աստուածատուրեան:

Տոքթ. Աստուածատուրեան ծնած է 1877ին, Դերբենտ: Իր ուսումը ստանալէ վերջ Թիֆլիսի մէջ, 1896ին կը մտնէ Փեթերպուրկի գիտութեանց համալսարանը, յետոյ՝ Դորպատի բժշկ. համալսարանը, սակայն իր ուսանողական շրջանը կ'աւարտէ դարձեալ Փեթերպուրկի բժշկ. համալսարանին մէջ (1903): Այնուհետեւ կ'աշխատի Փրոֆ. Բեխտերեւի ձեռքին տակ: Աստիճան առ աստիճան բարձրանալով՝ 1916ին կը ստանայ փրոֆէսօրութեան տիտղոս եւ դասախօս կը նշանակուի ջղախտաբանութեան ամպիոնին, զոր կը վարէ ամբողջ քսան տարի:

Կը թողու բազմաթիւ գործեր: Միջազգային բժշկական շրջանակներու մէջ ծանօթ՝ իր աշխատութիւններով: Իբրեւ հեղինակութիւն՝ կը յիշատակուին իր անունը եւ տեսութիւնները բժշկական դասական գործերու մէջ: Կը զբաղէր առաւելապէս փոքր ուղեղին ախտաբանութեամբ, ներծոր գեղձերու ախտա-բնախօսութեամբ: Ունի աշխատութիւններ խօսքարգելութեան վրայ, ինչպէս նաեւ դասագիրք մը ջղա-հոգեբուժութեան, որ քանի մը տպագրութեանց արժանացած է:

Սելանիկի Ազգ. վարժարանները կը վերաբացուին

«Հորիզոն» կը գրէ (15 նոյ.) թէ Սելանիկի Թաղ. Խորհուրդին կողմէ երկար ժամանակէ մը ի վեր թափուած ճիգերուն եւ կատարուած դիմումներուն շնորհիւ, կարելի եղաւ վերջապէս ձեռք ձգել Սելանիկի ազգային վարժարաններու վերաբացման արտօնութիւնը:

Մակեդոնիոյ նախարար-ընդհ. կուսակալ Ցիփուրաս, որուն նոր դիմում մըն ալ եղաւ շաբաթ համայնքին անունով պատուիրակութեան մը կողմէ, բարեհաճեցաւ արտօնել վերաբացումը թէ կեդրոնի եւ թէ շրջակայ թաղամասերու մեր համայնքին վարժարաններուն եւ այս ուղղութեամբ հարկ եղած հրահանգները տուաւ կրթական քննիչներուն:

Այս վերջինները ընդառաջ երթալով նախարարին հրամանին, հաղորդեցին, թէ անցեալ տարուան զոյամիճակով եւ երկուշաբթի օրուընէ ըսկսեալ կարելի է վերաբանալ համայնքին բոլոր վարժարանները: Կրթ. քննիչ Իքոնոմիտիս Թեղադրից խնդրագիր մը ներկայացնել, որպէսզի վարժարաններու անօրէնութեան վերագործուին՝ աւելէ առաջ դրուած վարժարանական պիւտճէներու:

Ազգ. վարժարաններու Հոգաբարձութիւնը որոշեց ընկալցով մը իմացնել հայ հասարակութեան, թէ վարժարաններու վերաբացումը տեղի կ'ունենայ նո՞յ-16ին, աշակերտները կրնան յաճախել՝ նախապէս իրենց արձանագրուած համայնքային վարժարանները, ուր դասաւանդութիւնները պիտի սկսին անմիջապէս եւ կրկնապատկուած թափով մը, որպէսզի կարելի ըլլայ կորսուած մէկ ամսուան ժամանակը շահիլ:

Ալեքսանտրէթի հարցը

ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ «ՃԵՐՄԱԿ ԳԻՐՔ»

Ալեքսանտրէթի հարցին մասին ծանուցագի՞ր կը փոխանակուի Թուրքիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ, բանակցութի՞ւն կը կատարուի Փարիզի թրքական դեսպանին եւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարին միջեւ,— առոյգ լուրեր չկան: Սօն Փոսթայէն առնելով՝ գրած էինք թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը պատասխանած է թուրք կառավարութեան ծանուցագրին՝ Ալեքսանտրէթի հարցին մասին: Այժմ Թուրքերը իրենք կը հերքեն թէ որ եւ է պատասխան չէ տրուած Ֆրանսայի կողմէ: Այս պատճառով, թրքական կառավարութիւնը գրաւեց «Սօն Փոսթա»ի այն թիւը, ուր գրուած էր թէ Ֆրանսա պատասխանած է թրքական ծանուցագրին: Թուրքերէն «Թան» կ'իմանայ թէ Բիւզաւ Արաս կը բանակցի Ենիկիւրիի Ֆրանսական դեսպանին հետ Ալեքսանտրէթի հարցին մասին: «Կացութեան փափկութեան պատճառով, կը գրէ նոյն թերթը, թուրք կառավարութիւնը ձեռքէն եկածը պիտի ընէ՝ բանակցութիւնները արագացնելու եւ օր առաջ վերջնական արդիւնքը ապահովելու համար: Դիմացի՞ կողմն ալ պէտք է գնահատէ թէ այս խնդիրը թոյլատու չէ ձգձգուելու: Ենիկիւրիի շրջանակները լաւատես են բանակցութեանց արդիւնքին մասին»:

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Ենիկիւրիէն թէ արտաքին գործավարութիւնը կը պատրաստէ «Ճերմակ Գիրք» մը, ուր պիտի երեւին Ֆրանսայի եւ Թուրքիոյ միջեւ փոխանակուած ծանուցագիրները, Ալեքսանտրէթի հարցին մասին:

Թրքական նաւատորմը Մալթայի առջեւ

Գրած էինք թէ թրքական նաւատորմը այցելութեան պիտի երթայ Մալթայի բրիտանական նաւատորմին: Արդէն հասած է Մալթա, ուր պիտի մնայ 6 օր:

Թրքական նաւատորմը կը գտնուի ծովակալ Շիւքրիւ Օքանի հրամանատարութեան տակ եւ կը բաղկանայ հետեւեալ նաւերէն— «Եաւուզ» արէթնօթը, «Թընազթէփէ», «Աստթէփէ», «Զաֆէր» թորփիլահալածները, «Տումլու-Փունար», «Պիրինճի Ինէօնիւ», «Իքինճի Ինէօնիւ», «Կէօր» սուզանաւերը, «Էրկին» եւ ուրիշ քարիւղաբարձ նաւ մը, որ առաջին անգամ ըլլալով շինուած է թրքական նաւարաններուն մէջ:

Թրքական նաւատորմը վերադարձին պիտի հանդիպի յունական նաւահանգիստները:

Գահիրէի Թեմ. Ժողովի ընտրութիւնները

Գահիրէի Հայ Երեսփ. Ժողովի ընտրութիւնները պիտի կատարուին յառաջիկայ դեկտեմբեր 20ին: Գահիրէ պիտի տայ 10 երեսփոխաններ: Խնայելու համար ընտրական պայքարին այն հետեւանքները, որ այնքան ջլատեցին եւ պառակեցին գաղութը նախորդ ընտրութիւններուն ժամանակ, համերաշխութիւն գոյացած է գաղութին բոլոր հոսանքներուն միջեւ եւ երեսփոխանելիներու խառն ցանկ մը ներկայացուած է ժողովուրդին: Մաղթելի էր որ համերաշխութեան այս օրինակը վարակիչ դառնար ուրիշ գաղութներու մէջ ալ:

ԱՐՁԱԿ - ՀԱՄԱՐՁԱԿ

ՃԱՄԲԱՆԵՐ

Հոգիս լճացած ջուրի պէս էր, եւ լռակեաց իր ափերէն՝ ես վախցայ: Վանդակուած թռչունի պէս էր հոգիս, ու երէկ՝ ճամբորդեցի.

Օ՛, այս պահուս, հեռաւոր եւ անծանօթ կայաններուն կարօտը չունիմ ալ: Ես, ճամբաներուն եմ սիրահար ..

Ամրան տաքերուն, պաղ աղբիւրներուն կարօտն ունէի: Մեր երկրի աղբիւրներուն պէս: Պ'ըսէի, ծառին ծառին տակ, կանաչ խոտին վրայ, աչքերս կապոյտին՝ երազէի՛, երազէի՛

. Հովիտի մը մէջ, բլուրի մը կողքին, ուր ամէն ինչ զով է եւ զուլալ: Ուր, հոգէ բարձր՝ երջանկութի՛ւն է, եւ հովը՝ քնար ...:

Ամրան տաքերուն էր այդ: Հոգիս կը մուրար՝ քիչ մը Ջահլէ, Այն-Զէլխա, եւ անկէ՝ Ծովաց աշխարհը: Ծո՛վը: Տըլո՛ւը: Շնորհալի՛ եւ քիչ մը չնորհ . .

Ամրան տաքերուն էր այդ: Բայց, այսօր, ես, ճամբաներուն եմ սիրահար: Աշուն է այսօր, եւ աչնան պէս կ'ուզեմ թափառիլ ճամբաներուն վրայ

.. Անիմաստ նետուած նետի մը պէս, կ'ուզեմ, որ արձակեմ ինքզինքս: Ուրյանա՛մ, երգե՛մ, հեծեծա՛մ՝ ծառերուն տակ: Եւ, ի՛նչ ըսեմ, ես ճամբաներուն ձեռքէն հիւանդ եմ . .

սաւէր եմ ես: Տըլաժդ իմ դժնեանեկ, այս գիշեր, մարդ ալ կոխեա, արկանեալը չպիտի հասնաքեմ: Աչնան պէս եմ ես: Եւ, ի՛նչ է, տարբերութիւնը՝ մարդուն եւ թռչունին մէջ... Այս գիշեր, ես ճամբաներուն, ճամբանե - րո՛ւն եմ սիրահար: Ճամբաներուն համար, հիւանդ եմ ես ...

X

Ֆը՛չ ...ըչ ... չ... չ...

Օձագալար, օձաճամուկ ճամբա - նե՛ր: ... Ճամբաներ զորչ, ճամբաներ լայն եւ սպիտակ: Մարտակաչ ճամբաներ՝ տերեւներով ակաղձուն: Երջանի՛կ տերեւներ, ճամբաներուն վրայ մեռա՛ծ են ... Ճամբանե՛ր, ճամբաներ, մայր բնութեան երակներն էք կենսատու: Ո՛ւրկէ բարով, եւ դէպի՛ ո՛ւր ...

Հողացած ատոուածուհի մըն է այս տիեզերքը: Ամենադեղեցի՛կ'ը: Իր ուսերուն վրայ, կուռին ի վար այս ճամբաները՝ անոր ծամերն են: Երկա՛ր, երկա՛ր եւ ալեծածա՛ն ...

Արձակուած նետեր են այս ճամբաները՝ հին աղեղէն պատմութեան: Արիւնո՛տ ճամբաներ: Ճամբաներ արիւնոտած: Ի՛նչ երկիրներ կուսական, ինչ անտառներ անառիկ՝ խոցուա՛ծ են այդ նետերէն ...

X

Ահա, կը սուրայ կառքս: Քիչ հետքը իր փարոսները՝ հիդրայի մը երկու աչքերուն պէս պիտի վառին գիշերին մէջ ...

Գիշերը ճամբայ է եկած: Հրաշալի՛ պահ: Գիշերը եւ ես, կ'երթանք՝ վերջալոյսին մէջերէն: Գիշերը՝ ճամբայ մըն է ինծ համար, եւ մենք իրար կը հասկնանք

Ֆը՛...չ ...չ...ըչ ...չ...

Սեւեկա իմ կառքս է, եւ տակաւ իր փարոսները հիդրայի մը զոյգ աչքերուն պէս կը վառին գիշերին մէջ .

Ա՛հ, մէկ անգամ, հեռո՛ւ, հեռո՛ւ իմ ամէն հոգէ: Ոչ աւանկք, ոչ տաղեր: Ոչ ալը, եւ ոչ նախանձ: Ոչ գիրք, որ աչքերուս փոշի ցանէ, եւ ոչ ալ կեղծաւոր ժպիտներ՝ թշուառութիւնդ հեգնելու համար: Ժպիտնե՛ր, ճամբած, թիթեղի պէս խարխուլ ժպիտներ . Միրկ է հոգիս, ինչպէս աստուածուհի մը, եւ իր գեղեցկութիւնը կը շրջանէ գիս ..

Ֆը՛չ ...ըչ ...չ ..

Ալիքի մը պէս, կը խուժէ կառքս գիշերին վրայ, եւ ես ալիքներու ձայներ կ'առնեմ ... Ա՛յ, ինչ աղուոր են ճամբաները գիշերին մէջ: Եւ, կառքիս աչքերը, հիդրայի մը զոյգ աչքերուն պէս կը կրակեն ...

Հասա՛ւ, հասա՛ւ վերջապէս: Գիշերն հասաւ: Կառքս, կրակէ աչքերով հիդրայի մը պէս կը փչչայ անոր կուրծքին վրայ: Եւ, եղո՛ւկ, եղնիկներուն, որ սարսափահար իրենց բոյնը կը կորսնցնեն ... Նապաստակներ, որ իրենց հալածեալին մէջ՝ կը զարնուին անիւներուս: Կան թռչուններ — թերեւս սիրահար — որ գինովութեան մէջ չփոթ, կը խոյանան դէպի աչքերն իմ Տըլաժիս եւ ... Թա՛փ ...

Ահա մէկը, որ թեւարախ ինկաւ՝ ճամբաներուն վրայ: Երջանիկ մահ: Կոչնակի տեղ, կառքս է, որ կը հեկեկայ՝ ո՛ւ ո՛ւ ու ու

ճամբաներուն եւեւէն, ոչքա՛ն է -

Ահա ճամբայ մը: Ծիրդ մեր երկրին ճամբաներուն պէս՝ կը նեմէ զոց ծառերուն մէջէն: Երկու եզերքներուն վրայ՝ առուակներ կան երգեցիկ: Թախծոտ հարսի մը պէս է, այս ճամբան: Ա՛յ, աղօթեր կուգայ: Սիրո՛ւն կառքս, զոցէ աչքերդ .

Այո՛: Ես եմ: Ե՛ս եմ. Այդ առուերը մեծ մայրս է, եւ, մենք՝ այգի կ'երթանք . .

Մեր այգին, բլուրներուն կուրծքին կախուած ուլունքի մը պէս էր, եւ անոր ճամբաները մեհեանի մը մուտքերուն պէս սուրբ էին: Գո՛տմ մըն էր, եւ այգի կ'երթայի, պարզապէս ճամբաներուն ծարաւէն .

Ստատովանութիւն մըն ալ, ո՛վ կառքս իմ գերադայծառ:

Աչուն էր: Տերեւներուն հետ ցեղն ալ հողմավար: Ամէնե՛ր, ոչ ընկեր կար, ոչ ընկերուհի: Մեկնա՛ծ էին բոլորը՝: Մեր թաղը՝ դատարկ էր: Մինչ անանուն տրտմութիւն մը չոգած էր մեր փոքրիկ ուսերուն վրայ: Քոյրս եւ ես:

— Հաճի աղա, հաճի աղա՛, հոս ալ Հայաստան մը կայ, որ դեռ արձանագրուած չէ կարաւանին ...

Ինչո՞ւ համար: Մեր խաղի եւ զաւի ընկերները ճամբաներ պիտի տեսնէին, իսկ մենք՝ ո՞չ ...

Ու՛ր տայրս, ամբողջ հարստութիւնը սպառած էր կաչառելով վոհմակ մը հաճի աղաներ, իսկ մենք հրաւէր տուինք անոնց .

Եւ օր մըն ալ, երբ երեք տաք ձի՛ւն կար ճամբաներուն վրայ, մենք տեսանք ճամբաներ ... Ու, ոչքան ժամանակ: Ուռած ոտքերով, աղաղուն, անձրեւին տակ, ձիւներուն վրայ՝ օրերով ճամբաներ ... Ծարաւ եւ անօթի: Ամեն կ'ուզէինք, աղբիւրներուն դէմ յանդիման, բայց, արգիլուած էր: Կ'ուզէինք հոգինիս խարոյկել՝ ձիւնէն սառած իրաններս տաքցնելու համար, բայց, արգիլուա՛ծ էր ...

ԹՈՒՐՔՈՒՀՆԵՐԻ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Շատեր թարգմանած են Մաքսիմ Կորքիի Միրկահաւը, «Ցա-րաջի մէջ ալ լոյս տեսած է այդ այլաբանական գրուածքը: Հատուածը անծանօթ կը մնայ, սակայն Միրկահաւին սկզբնական մասը, որ արգիլուած էր հրատարակել ցարական գրաքննութենէն: Ամբողջական գործը կը կրէր Գարնանային Մեղեդիներ խորագիրը:

Իսկ արգիլեալ գրաքննութիւնը կը հրատարակէ զայն, հրեւի չհասկնալով իմաստը:

Ահաւասիկ այդ մասը.—

Այգում, իմ սենեակի պատուհանի մօտ, ակացիայի մերկ ճիւղերի վրայ ճնճղուկները թռչկոտում եւ աշխոյժ խօսակցում են, իսկ հարեւան տան տանիքի ձիւնի վրայ նստած է պատուելի ագռաւը, եւ ականջ դնելով մոխրագոյն թռչնիկների խօսակցութեան, գոռոզաբար թափահարում է գլուխը

Արեւի յոյսով յագեցած ջերմ օդը իմ սենեակն է հասցնում ամէն մի ձայն եւ ես լսում եմ առուակի կարկաչուն ու մեղմ ձայնը, լսում եմ ճիւղերի մեղմ շրշիւնը, հասկանում եմ, թէ ինչի մասին են գուրգուրանքով խօսում աղաւնիները իմ լուսամուտի կարնիզի վրայ եւ օդի հետ միասին իմ հոգին լցւում է գարնան երաժշտութեամբ:

— Ծիթ - ծիթ,— ասում է տարիքաւոր ճնճղուկը դիմելով ընկերներին:— Ահա եւ նորից գարուն տեսանք ծիրդ չէ՞ ... ծիթ - ծիթ:

— Փաստ է, փաստ է,— երկարացնելով իր վիզը, հեզանաղ արձագանգում է ագռաւը:

Ես լաւ գիտեմ այդ մեծայուրջ թռչունին. նա միշտ արտայայտում է հակիրճ եւ ոչ այլ կերպ, քան հաւաստիացման ի՛մաստով: Բնականից չիմար լինելով, նա վախկոտ էլ է, ինչպէս ագռաւների մեծամասնութիւնը: Հասարակութեան մէջ նա գրաւում է յա դիրք եւ ամէն մի բարեգործական մի բան է սարքում հասարակաց ագռաւների համար: Ես ճնճղուկներ գիտեմ. արտաքուստ ինչպէս նա թեթեւամիտ եւ նոյն իսկ աղատամիտ է ե բեւում, բա ց նր էւ թեամբ այդ խաչուոր իսկեր գլխին թռչուն է. Նա թռչկոտում է ագռաւի շուրջը առատ քուստ յարգանօ տածելով, բայց նա այս խորքում լաւ գիտէ նրա գինը եւ իրենք դէմ չէ պատմելու նրա մասին երկու - երեք հին պատմութիւն:

Իսկ լուսամուտի կարնիզին մի ջահէլ պճնասէր աղաւնի ջերմօրէն համոզում է համեստ աղաւնուհուն. «Հիասթափութիւնից ես կը մեռնեմ, կը մեռնեմ, եթէ դու չարձագանգես իմ սիրոյին»

— Գիտէ՞ք, տիրուհի, աղուէսա-րեկները եկել են,— հաղորդում է ճնճղուկը:

— Փաստ է:

— Թռել եկել եւ աղմկում, հաւաքում եւ ծղլրում են ... Սարսափելի անհանգիստ թռչուններ են: Նրանց հետեւից, ինչպէս միշտ, երաժշտահաւերն էլ են եկել ... հա՛, հա՛, հա ... Երէկ, գիտէ՞ք, հանդիպել ես նրան-ցից մէկին հարցրի «Ի՛նչ, հողեակս, եկա՞ք»: Պատասխանեց յանդուգն . Այդ թռչունները բոլորովին յարգանք չունեն դէպի գրուցակցի աստիճանը, կոչումը, հասարակական դիրքը: Չէ՞ որ ես արքունական ճնճղուկ եմ:

Բայց ահա ծխնելոյզի մի անկիւնից անսպասելիօրէն տանիքն եկաւ մի մառոլաշ ագռաւ եւ կիսաձայն ընկուցեց. «Ի պաշտօնէ ուշադիր ականջ դնելով օդում, ջրում եւ երկրի ընդերքում ապրող բոլոր արարածների խօսակցութիւններին եւ անյապաղօրէն հետեւելով նրանց վարքին, պատիւ ունեմ հաղորդելու, որ վերոյիշեալ աղուէսարեկները ամէն ինչի մասին բարձրաձայն ծղլրում են եւ համարձակւում են յուսալ, որ իրր թէ բնութիւնը ... ով կը նորոգի

— Ծիթ - ծիթ,— բացագանչեց ճնճղուկը, անհանգիստ նայելով զեկուցողին:

Իսկ ագռաւը բարեմիտ կերպով թափահարեց գլուխը:

— Գարունն արդէն կայ, նա եղել է արդէն մէկից աւելի անգամ,— ասաց ճնճղուկը:— Իսկ ինչ վերաբերում է ամբողջ բնութեան նորոգութեան, դա, ի հարկէ, հաճելի է, եթէ տեղի է ունենում այն ուժերի թոյլտուութեամբ, ում պատկանում է այդ գործի անօրինութիւնը.

— Փաստ է,— ասաց ագռաւը, բարեխնամ հայեացքը ձգելով զրուցակցի վրայ:

— Վերոյիշեալին պէտք է ասել ,— շարունակեց ագռաւը,— այդ աղուէսարեկները դժգոհութիւն էին յայտնում այն առթիւ, որ այն առուները, որոնցից նրանք յագեցնում են իրենց ծարաւը, իբր թէ պղտոր են, նրանցից ոմանք յանդգնում են նոյնիսկ երազել ազատութեան մասին ...

— Ախ, նրանք միշտ այդպէս են,— բացագանչեց հաստակաւոր ճնճղուկը:— Դա նրանց ջահէլութիւնից է, դա բնաւ վտանգաւոր չէ: Ես էլ եմ երիտասարդ եղել եւ նոյնպէս երազել եմ նրա ... մասին: Դէ, հասկնալի է, համեստ կերպով էի երազում

Բայց յետոյ այդ երազն անցաւ: Երեւան եկաւ մի այլ «ցանկալի», աւելի ոչխայ ... հա՛, հա՛, հա՛... եւ, գիտէք, աւելի հաճելի, ճնճղուկին աւելի անհրաժեշտ . . հա՛, հա, հա...

— Հըմ,— հնչեց մի աղգու անօթ: Լօրենուձիւղերին հանդէսեկաւ մի խոշոր արքունական եղնակահաւ, նա ողորմածաբար ողջունեց թռչուններին եւ վրճարանեց.

— Հըմ, պարոններ, դուք նկատո՞ւմ էք, արդեօք, որ օդում ինչ որ լաւ հոտ չի գալիս, հը՞ ...

— Օդը գարնանային է, ձերդ մեծութիւն,— ասաց ճնճղուկը:

Իսկ ագռաւը գլուխը միայն թեքեց դէպի մի կողմ եւ ոչխարի մայինի պէս, կոկոաց քնքշաձայն:

— Նոյն, երէկ մի ...... բուէճ նոյնպէս ասաց, թէ օդում ինչ որ հոտ կայ ... իսկ ես պատասխանում եմ, կը տեսնենք, հոտ կ'առնենք, կը քննենք: Ծիրդ է, չէ՞

— Ծիրդ է, ձերդ մեծութիւն

— Միանգամայն ճիշդ է,— ակնածանքով համաձայնեց տարիքաւոր ճնճղուկը:— Ձերդ մեծութիւն, միշտ պէտք հայտնի: Պատկառելի թռչուն սպասում է:

Այդու հալուստում երկինքից ցած թռաւ մի արտոյտ եւ մտահոգ վազելով սկսեց մրմնջել.

— Արշալոյսն իր ժպիտով քնքշօրէն մարում է աստղերն երկինքում ... գիշերը զանատւում է, գիշերը զօզում է եւ, ինչպէս ստուերի արեւի տակ, հալւում է խաւարի գիշերային ծանր բօղը ... Ինչքան հեշտ ու քաղցր է շնչում սիրտը՝ լոյսի ու ազատութեան սանդխման յոյսով լեցուն

— Ես ի՛նչ թռչուն է,— հարցրեց եղնակահաւը, աչքերը կուչ ածելով:

— Արտոյտ է, ձերդ մեծութիւն,— կտրուկ ասաց ագռաւը ծխնելոյզի եւեւից.

— Բանաստեղծ է, ձերդ մեծութիւն

— Ներողամտօրէն աւելացրեց ճնճղուկը:

Եղնակահաւը խէթ նայեց բանաստեղծին եւ խոժոռեցաւ.

— Հըմ ..., սա ինչ նոր սրիկայ է. Դա արեւի, ազատութեան մասին կարծես ինչ որ չատ է բարբանջում:

— Ծիրդ է, ձերդ մեծութիւն,— հաստատեց ագռաւը,— գրաղւում է մառոլաչ թռչնիկների սրտերում անհիմն յոյսեր զարթեցնելով, ձերդ մեծութիւն:

— Դատապարտելի է եւ ... յիմարութիւն:

Միանգամայն արդարացի էք ձերդ մեծութիւն,— արձագանգեց տարէց ճնճղուկը, յիմարութիւն է Ազատութիւնը, ձերդ մեծութիւն ինչ որ անորաչ ու անըմբռնելի բան է

— Սակայն, եթէ չեմ սխալւում դուք ինքներդ էլ նրա կոչն էիք անում:

— Փաստ է,— յանկարծ գոչեց ագռաւը:

Ճնճղուկը այլայլուեց:

— Երբեմն, ձերդ մեծութիւն, մի անգամ կոչել եմ ... բայց յանցանքը թեթեւացնող հանգամանքներում:

— Հը՞ ... այսինքն ինչպէս:

— Կամեցուկ ասացի՝ կեցցէ ազատութիւնը, եւ իսկոյն եւ եթ բարձրաձայն աւելացրի՝ օրինականութեան սահմաններում:

Եղնակահաւը նայեց ագռաւին:

— Ծիրդ է, ձերդ մեծութիւն,— պատասխանեց ագռաւը:

— Ձերդ մեծութիւն, լինելով արքունական ճնճղուկ, ես չեմ կարող թոյլ տալ ինձ լուրջ վերաբերմունք դէպի ազատութեան խնդիրը, քանի որ այդ խնդիրը չի նշուած այն գերփարչութեան կողմից մշակուող հարցերի թւում, ուր ես պատիւ ունեմ ծառայելու ...

— Փաստ է,— նորից կոկոաց ագռաւը: Թէ ինչ էր հաստատում, այդ նրա համար միեւնոյն էր:

Իսկ փողոցով հոսում էին առուակները եւ մեղմագին երգում էին այն գետի երգը, ուր նրանք թափուելու են իրենց ճամբի վերջում, երգում էին իրենց ապագայի մասին.

Լայն, արագավազ ալիքները մեզ կ'ընդունեն, կը գրկեն եւ իրենց հետ կը տանեն դէպի ծով, եւ կարող է

Ծ. ԱՂԱՑԵԱՆ

ՅՈՒՆՊԵՑՆԵՐԸ

Անծանօթ, մեծ ու չքեղ տառապանքի մը համար

Գոցէ՛ աչքերդ. ի՛մ աղուոր, լապտերին չա՛ր բոցին հետ,
Հպարտաճայլ տես տես կուգայ պրճան կիրճերուն,
Իր բանակով միասին կայսրի մը պէս մեծանուն,
Գոցէ աչքերդ, ի՛մ աղուոր, լապտերին չա՛ր բոցին հետ:

Պիտի յաղթենք այս գիշեր ունայնութեա՛նը կեանքին
Ու յաղթուինք մեր կարգին տարփանքին լա՛յն անունէն
Անկեղծագոյն եւ գինով, սիրենք գիրար տարօրէն,
Պիտի յաղթենք այս գիշեր ունայնութեա՛նը կեանքին:

Գիշերն ինչ փո՛յթ, սիրելի՛ս, թող իր աստղերն ի՛նչ հոգայ,
Իր նուագներն ի՛նչ յսէ գունէ վայրկեան մ'առանց մեզ
Ծովը հեռուն կողկողայ տառապանքէ մը անվերջ.
Գիշերն ի՛նչ փոյթ սիրելիս, թող իր աստղերն ի՛նչ հոգայ ...

Երկինքին ինչ փոյթ, աշխարհին հառաչանքներն ինչ յսէ,
Հոնէ վրան միշտ տժգոյն տղաներուն արտասուք,
Որ կ'ունենան դուն գիտես անեղ կարօտ ու գորով,
Երկինքին ինչ փոյթ, աշխարհին հառաչանքներն ի՛նչ յսէ ...

Առագաստի օրհնասփիւռ այս անկողի՛նը հիմա,
Տիեզերքներ կը ծածկէ ու կը բանայ ուրիշներ,
Ճերմակ, մաքուր, սրբազան, ամէն ինչէ կտրծես վեր,
Առագաստի օրհնասփիւռ այս անկողի՛նը հիմա

Վաղը արեւ, վաղը լոյս ու տրտմութիւն երբ ըլլայ,
Պիտի յիշես, իմ աղուոր, որ անտեղեա՛կ էինք մենք,
Այդ բայոբէն լիովին, անկողնին մէջ մեծ ու խենթ.
Վաղը արեւ. վաղը լոյս ու տրտմութի՛ւն երբ ըլլայ

ԱԼՊԱԹՐՈՍ

Սուեսիա

ՎԵՆԵՏԻԿԵԱՆ ՏԱՃԱՐՆԵՐՈՒ ՍԱՏԱՆԱՆ

(Թ. եւ վերջին մաս)

Կը մեղադրէին նաեւ զինքը իր անպատրաստ սանդուղներուն համար: Անոնք չկրցան կամ չուզեցին ըմբռնել որ ամէն ինչ կայծ էր ու պատրաստ իր մէջ եւ շարժի մէջ էր թափելու համար կտաւներուն վրայ: Անոնք չըհասկցան որ Թինթորէթթոյի մէջ հրաշալի ու հրէշային բան մը կար, հրաբխային ժայթքումներ, փայլակնային արագութիւն, աշունի ծանրութիւնով պաղատատութիւն, վերջապէս արտասովորին մը որ կոյակոյտ հանճար կը նետէր իր՝ ստեղծած դէզադէզ խումբերուն վրայ, փաթթուելով, շարժելով, յուզելով, բանկեցնելով, անմահացնելով ամէն ինչ որ իր ուղեղէն ու ձեռքէն կ'ելլար:

Դեռ խաչել կ'ուզէին զինքը իր խմբանկարներուն խառնակութեան, իր գոյներու բաղադրութեան, իր մասնամասներու ծայրայեղեանման համար Ու չէին կրնար տեսնել այն անհանդարտ կրակը ու կրակին լոյսը որ օրէնքները կը վառէր, դուրս կ'ելլէր մեր տեսողութեան, երեւակայութեան բոլոր սահմաններէն, կը խաղար, կը շարժէր արքայութեան վրայ, անկէ քաւարանին, անկէ ալ դժոխքին ու կ'անցնէր դէմքերուն, հոգիներուն, տեսարաններուն վրայ:

Իր ուղեղէն, երակներէն, ջիղերէն, աչքերէն մինչեւ մատներուն ծայրը հրաշք մը կը սարսռար:

Յիշենք իր գործերէն քանի մը հատ.— Հրաչքները նախ քան վերջին դատաստան (Սանթա Մարիա տէլ՝ Օրթօ) Յարութիւն, Ընթրիքը, Ս. Գէորգ Երէց), եւ Կանայի հարսանիքը (Սալութէ) Արքայութիւն (70 ոտք երկարութեամբ եւ 22 ու կէս ոտք բարձրութեամբ նկար մը կը պարածածկէ աժերու պալատին Մեծ Խորհուրդի սրահին խորքին պատը): Զաբայի պատերազմն ու գրաւումը (տօժերու պալատին քուէտուփի սրահին մէջ) ու տակաւին Ս. Կատարինէի նըշանտուքը, Գլխնէ օձը, Ոսկի հորթը, Վուլկանոսի դարբինները, Մանուկներու կոտորածը, Ցունոն կը նըւիրէ իր սիրամարգը Վենետիկին, Պըրոպատիկէ Աւազան, Սրբուհի Ագնէս, Յարութիւն Քրիստոսի, Մահ Աբէլի, Եւս Վերափոխում. Խաչելութիւն. Արդարութիւնը տուժին կը մատուցանէ իր կշիռները եւ իր սուրը, Քառասուն Մարտիրոսները, Մանանայ, Մարտիրոսութիւն Ստեփաննոսի

1548ին կը վերջացնէ իր գլուխ-գործոցներու գլուխ գործոցը՝ Ս. Մարկոսի Հրաշքը:

Թինթորէթթոյի երկրորդական գործերէն մաս մը ցրուած են՝ զանազան քաղաքներու մէջ:

Երկու կենդանագիրներ (Ֆլորանս). Ցիսուսի խաչէն վար առնուիլը (Միլանօ), Հովիւներու պաշտամունքը (Միւնիխ), Շնացող կինը (Տրէզտէն), Սրբոց Յարութիւնը (Լէնինկրատ), Ցիսուս, Պատերազմ մը (Մատրիտ), Սիւզան լոգանքի մէջ, Ցիսուս ընդմէջ երկու հրեշտակաց (Փարիզ՝ Լուվր):

Վենետիկցի նկարիչներու այս բարձրագոյն յուրանը իրեն աշնէթեր ունեցած է իր տղան, երիտասարդ Թինթորէթթոն, նոյնպէս նկարիչ, նոյնպէս ծնած, ապրած ու մեռած Վենետիկի մէջ — 1565 — 1637, բայց ոչ նոյնպէս հզօրագոյն կարողութիւնով տիտաններու գործեր արտադրող: Աշակերտած է հօրը եւ օգնած տօժերու պալատին նկարներու պատրաստութեան ժամանակ: Մեծ Խորհուրդի սրահին մէջ իրմէ կան երեք ընդարձակ նիւթեր.— Ծովամարտ մը, Զաբայի անձնատուութիւնը եւ Կոստանդնուպոլսոյ գրաւումը 1204ին, Վենետիկցիներու կողմէ, ամէնքն ալ պերճ գործեր, գունաւորման կողմէ մանաւանդ արժէքաւոր:

X

Վենետիկի Ակադեմիային մէջ կը գտնուի Թինթորէթթոյի «Ս. Մարկոսի Հրաշքը» գործը, քան ոտք լայնութեամբ եւ նոյնքան բարձրութիւնով, յիսուն գործող անձերով, ամէնքն ալ բնական մեծութեամբ:

Մերկ գերի մը, պառկեցուցած են կռնակի վրայ, տանջելու համար զանազան գործիքներով: Եւ սակայն փայտ, երկաթ, կացին եղած են կըտոր-կտոր: Ջուր կ'անցնի գերին չարչարելու ամէն յամառութիւն քանզի տանջանքի գործիքները կը փշրուին Եւ զահիճը զարմացած ու զայրացած ձեռքին վեր կարկառած է ցոյց տալու համար կոտրած կացինը՝ դատաւորին որ իր բարձրանիստ տեղէն քիչ մը կ'ելլէ: Հանդիսականները կը խորհին, կը խ՞րուին, կը խոնարհին: Հրաշք է: Քովնտի եւ ետեւը չէնքեր եւ սիւներ որոնց վրայ կը մագլցին մարդիկ՝ հանդիսատես ըլլալու համար այս հրաշքին: Անկարելի կ'ըլլայ չարչարել գերին քանզի Ս. Մարկոս գլխիվայր թռիչքով մը հասած է, փէշը օդին մէջ բացուած գրօշի պէս ու իր զօրքով կը պաշտպանէ տրովող գերին:

Նկարչական չարժանկար մըն է այս պատկերը: Այնտեղ ամէն ինչ կը շարժի, ամէն ինչ կը խօսի, ամէն ինչ ողջ է ու կատարեալ:

Ս. Մարկոս երկինքէն իջած է արդար ամպրոպի մը նման, սքրօրէն պատկառելի, գլուխը կիսամութի մէջ ու ոտքերը վեր, լողալով լոյսի մէջ

Տեսարանին վրայ է, դէպի վար թռիչքով, ձեռքը կարկառած իրրեւ նշան օգնութեան, ու միւս թեւին տակ Ս. Գիրքը:

Ու տե՛ս սանկածները գործունէութեան մէջ Մին վեհերոտ նայուածքով, միւսը գթոտ, ուրիշ մը հետաքրքիր դէմքերու վրայ ապշութիւն, պարմանք, մորթը զարնուած առեղծուածներու.

Հանդիսականները զանազան դիրքերու մէջ,— նստած, ոտքի, ծռած եւ քաշուած, ծունկի, մէկը միւսին կռնակին հակած. շարժում, արտայայտութիւն, դիրք, ամբողջական կատարելութիւն:

Ու անոնց զգեստաւորումը,— մետաքսեայ փաթթոցներ, չարփուշներ, բաճկոնակներ, պատմուճաններ մեծ մասամբ կարմիր, դեղին, սեւ ու կանանչ:

Ինչ ալ գրուի, ինչպէս ալ գրուի այս նկարի մասին՝ անօգուտ է: Տեսնել պէտք է:

Ոմանց կողմէ ան զատուած է ալ խարիսխի բոլոր նկարներուն գլուխը իր գիւտին, կենդանութեան, ներշնչումին, գունավորութեան եւ համադրական թռիչքին համար:

Երկար ու ժամանակ անկարելի է մի առ մի ներկայացնել իր նկարները՝ ինչպէս նաեւ անօգուտ

X

Թինթորէթթօ կը նկարէ տաք, շարժուն, յորդահոս կեանքը իրականու-

Հ. ԳԱԲՐ. ՄԵՆԵՎԻՇԵԱՆԻ
ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾԸ

ՎԻԷՆՆԱ, 18 Նոյ. (Յառաջ).—Վիէննայի Մխիթարեան Միաբանութիւնը սգով համակուած է այսօր: Անոր ամենաւոր անդամներէն մին Հ. Գաբրիէլ Մէնէվիշեան, ընդ միշտ կը հեռանայ իրմէ: Որչա՜փ մեծ է այդ կորուստը, եւ որչափ խոր զայն սգացող եղբայրակիցներուն ցաւը, կը գիտակցին անոնք որ ճանչցած են Հ. Գ. Մէնէվիշեանը: Զինք ճանչցողները սակաւաթիւ չեն, բայց աւելի ծերունոյն հետ այդ բարեկամներն ալ կը փնտռուին ծերերու դասուն, մինչ երիտասարդութիւնը հազիւ թէ լսած է անոր անունը. Տողերս գրող կը հիւանդ վաստակաւոր հանգուցեալին յիշատակին պիտի ծառայեն նաեւ զայն աւելի լայն խաւերու ճանչցնելու:

Քանի մը տողով պատկերացնենք հանգուցեալին կեանքը: Հ. Գաբրիէլ Մէնէվիշեան, աւազանի անունով Բիւզանդ, ծնած է Պէօյիւք Տէրէ, Կ. Պոլիս (1864ին). Հայերէնի ապագայ ախոյեանը՝ ընտանիքով թրքախօս էր: Մխիթարեան մէջ կ'ուսանի նաեւ յունարէն եւ իտալերէն, զորս մեծ կատարելութեամբ կը խօսէր: Ներքին ձայնի մը հետեւելով՝ կը նուիրէ ինքզինք քահանայական կոչման ու 29 օգոստ. 1878ին կը մտնէ Վիէննայի Մխիթարեան վանքը՝ [illegible] հասակին: Ան իր կրակոտ, աշխոյժ բնութեամբ, որուն կ'ընկերանար նաեւ ուսումները իրագործելու անսահման կարողութիւն մը, շուտ ժամանակի մէջ ձեռք կը բերէ իր դպրոցական ասպարէզին հարթ եղած ծառայութիւնները, սկսելով Հայերէնի լեզուի ասպարէզին կը խորանայ հայկաբանութեան խորքը, անոր ներքին ծալքերուն մէջ: Մեծ հայկաբան ըլլալ իրեն ամենէն զգալի գաղափարականն էր, որուն ծառայած է ամբողջ կեանքի ընթացքին: Ուսումնական շրջանը կ'երկարէ մինչեւ 1887, երբ քահանայ կը ձեռնադրուի եւ ամբարած գիտութիւններն ու ճշմարտութիւնները ազգին ի սպաս դնելու բուռն խանդով ասպարէզ կը նետուի: Մինչ նոյն տարին Մխիթարեան Հայրերը կը հիմնեն իրենց ուսումնական կարեւորագոյն թերթը՝ Հանդէս Ամսօրեայ, որ իբր զուտ հայագիտական թերթ՝ միակն է ազգին մէջ: Հ. Գ. Մէնէվիշեան այս ընծայուած առիթը լաւագոյն կերպով կը գործածէ, Հ. Գ. Գալէմքարեանի եւ Հ. Յ. Տաշեանի հետ կ'ըլլայ առաջին աշխատակիցներէն ու կը մնայ հաւատարիմ մշակը, մինչեւ որ պարագաները եւ առողջական վիճակը կը ստիպեն հրաժեշտ տալ անոր: 1889ին արդէն կը ղրկուի արեւելք՝ դպրոցական մարզին մէջ գործելու - այդ տարին [illegible] կը բանայ անոր կեանքին մէջ հայ մանկաւոյ դաստիարակութիւնը, որ դրական ասպարէզին չափ սրտին մօտ էր: Կը գործէ երեք տարի Զմիւռնիոյ մէջ միաբանութեան դպրոցը՝ իբր փոխ-տնօրէն: Հիւանդութիւնը պատճառ կ'ըլլայ իր ծննդավայրը՝ Կ. Պոլիս վերադառնալու, ուսկից յետոյ կուգայ Վիէննա ուսումնական [illegible]: 1898ին կը կարգուի տնօրէն Պոլսոյ վարժարանին զոր մեծ ձեռնհասութեամբ կը վարէ մինչեւ 1905. յետոյ ուսուցչի պաշտօնով կը կենայ հոն մինչեւ 1909. Այս շրջանին է գլխաւորաբար որ իբր հրապարակախօս կը ճանչցուի Հ. Գ. Մէնէվիշեան. Անոր շուարթ բնութիւնը, անոր արթուն սրամիտ հոգին ու լիովին անկեղծ սիրտը շատերը իրեն կը յանկուցանեն: Հռետորի [illegible] ձայնը, ճոխ ու կուռ գաղափարները, բուռն կորովի առումները, որոնք հրապարակ հայրենասէրի խանդը կ'արտայայտէին, շատ բեմեր անոր առջեւ կը բանան: Հ. Գ. Մէնէվիշեան իր ճառերով կը դառնայ հրապարակային մարդ մը հայ եւ օտար շրջանակներու մէջ. Օտար լեզուներու խոր հմտութեան պատճառաւ կը կանչուի Վիէննա 1909ին եւ իրեն կը յանձնուի վանքի ընդհանուր քարտուղարութեան պաշտօնը, զոր կը վարէ մինչեւ 1913, երբ իբր հոգաբարձու կը դրկուի [illegible] ([illegible]), ուր կ'անցընէ մեծ պատերազմի արհաւիրքները: Անոր սրտէն արիւն կը քամուի իր տառապական ազգին անլուր խոշտանգումները լսելով: Նոյնպէս կը դառնայ անոր տեւական բնակավայրը ու նաեւ հանգստարանը անոր [illegible]:

Հ. Գ. Մէնէվիշեան տարիներէ ի վեր կը տառապէր չարաչար ցաւէ որ յաճախ բարդութիւններ կը պատճառէր [illegible] Ուսումնականը, [illegible] մարդ, ինչպէս էր Հ. Գ. Մէնէվիշեան, այս հիւանդութիւնը ամէնէն երկիւղալին էր: Տկարացաւ կամաց կամաց եւ Հօր աչքերը, վերջին տարիներուն եւ ոչ իսկ կրնար կարդալ: Ու Հ. Գ. Մէնէվիշեան կը տաշէր իր վերջին երկին՝ Գրաբար Ալեքսանդրեան Բառգիրքի հրատարակութեամբ, որուն վրայ կեանք մաշեցուցած էր: Հայու յատուկ յամառութեամբ կը յուսար մինչ..., որ պիտի բացուին աչքերը ու պիտի կարենայ աւարտել զայն: Անոր կրակոտ բնութիւնը, բուռն կամքը ոչինչ անկարելի կը համարէր, երբ ահա ամսոյս 14ին առաւօտեան ժամերուն երկարեայ անկողնէ նոր յանկարծ կը փչուի այդ հոյակապ կեանքը:

Այսպէս ուրեմն կը հեռանայ մեզմէ այդ աւելոր դէմքը, որ երիտասարդական աւիւնով, արդարադատ, ազգին օգտակար ըլլալու տենչով գինովցած էր կեանքի բոլոր դժուարութիւններուն, կը հեռանայ մեզմէ բայց կը թողու իր յաւերժական յիշատակներ՝ իր գիրքերը: Անոր բեղուն գրիչը մէկէ աւելի երկերու ծնունդ տուած է, եւ մենք գրքերուն մէջ կը տեսնենք թէ որչափ լայն էր անոր մտքի մշակութիւնը: Յիշատակենք միայն գլխաւորները: Բնագրագրութեան նուիրած ունի երեք հոյակապ հատորներ — 1. Կենդանաբանութիւն. Վիէննա 1897. էջ 344: 2. Բուսաբանութիւն, անդ 1897, էջ 364: 3. Հանքաբանութիւն, անդ էջ 140, երեքն ալ վարձատրուած Ազգ. Կեդր. Վարչութեան Ուսումն. Խորհուրդէն: Դաստիարակական է իր մէկ գեղեցիկ թարգմանութիւնը վէպի մը, Խաչ եւ ծնիկ, Վիէննա 1890: Իրմէ են գործեալ՝ Ազգաբանութիւն ազնուական զարմին Տիւզեանց, Վիէննա 1890: Կենսագրական ակնարկ յիսնամեայ յոբելեանի մը առթիւ Ա. արք. Այտընեանի կենաց ու գործունէութեան, 1895: Իր մասնագիտութեան կը վերաբերին իր կարեւորագոյն աշխատութիւնները ուր Հ. Գ. Մէնէվիշեան իբր լեզուագէտ մը կը յայտնուի. 1. Արդի լեզուագիտութիւն, Վիէննա 1903, հոս կ'անդրադառնայ [illegible] լեզուաբանական յառաջդիմութիւններուն: 2. Արդի հայերէնի անցեալը, ներկան ու ապագան, 1914. 3. Հայերէն լեզուի ուղղագրութեան խնդիրը, 1910. 4. Աւելի խորաթափանց ուսումնասիրութիւն մըն է Գրիգոր Մագիստրոսի [illegible] լուծումը, 1912 ուր կը տեսնենք անոր լեզուներու հմտութիւնը, մանաւանդ հայերէնի: Հ. Գ. Մէնէվիշեան իբր դաստիարակ զգացած էր թէ երիտասարդութիւնը առհասարակ կը խուսափի գրաբար աշխատանքէ եւ վայելքէ, ուստի իրեն գլխաւոր ուշադրութեան առարկայ բրած էր զայն ուսանելի: Այդ է դրդապատճառը, որ լոյս հանեց իր գեղեցիկ մէկ գործը՝ Դիւր կամ յօդուած գրելու արուեստը, որ արժանացաւ կրկին տպագրութեան՝ 1898ին եւ 1926ին: Սակայն անոր մեծագոյն գործը պիտի ըլլար Ոսկեդար հայերէնի Բառգիրքը: Անոր աչքի լոյսը խաւարեցաւ բառագիրքի էջերուն վրայ, եւ առանց աւարտելու մեկնեցաւ մեզմէ:

Հ. Գաբրիէլ Մէնէվիշեանով կը կորսնցնէ Մխիթարեան Միաբանութիւնը, եւ անոր հետ հայ ազգը դաստիարակ մը, քանի քանի դպրոցական սերունդներ անցան անոր ձեռքէն, եւ դեռ քանիներ պիտի դաստիարակէ իր գրքերով: Կը կորսնցնէ հմուտ բնագէտ մը կենդանաբանական, բուսաբանական ու հանքաբանական մարզին մէջ, հայ բնագէտ մը, որ այնպէս յուրջ ու խոր ուսումնասիրած էր այդ առարկաներուն հայկ. յորջորջումները: Կը կորսնցնէ լեզուագէտ մը եւ գլխաւորաբար քաջ հայերէնագէտ մը, բայց եւ կը պակսի ազնուոր հայրենասէր մը, որ իրապաշտական խանդով փարած էր հայ մշակոյթին ու լեզուին:

Հ. Գ. ԼԱՅԱՊԵԱՆ

պատահել, ջերմ արեւի ճառագայթները մեզ նորից երկինք բարձրացնեն, իսկ երկինքից մենք նորից երկիր կ'իջնենք գիշերը որպէս սառը ցօղ, ձիւն կամ առատ անձրեւ:

Արեւը, գարնան հիանալի, շոյող, արեւը, սիրով լի, ստեղծագործութեան կրքով վառվող առատաձեռն ժպիտով ժպտում է պայծառ երկնքում:

Այգու անկիւնում, հին լորենու ճիւղերին նստած է [illegible] թռչունների խումբը եւ նրանցից մէկը ոգեւորուած երգում է իր ընկերների համար ինչ որ մի տեղ լսած Մրրկահաւի երգը (*):

ՄԱՔՍԻՄ ԿՈՐԿԻ
Թարգմ. ՎԱՐԴ. ՍԻՄՈՆԵԱՆ

(*) Այստեղ վերջանում է ցարական գրաքննութեան արգելած բնագիրը եւ սկսւում է Մրրկահաւի երգը:

ԳԻՒՂԻՍ ԱՇՈՒՆԸ
— • —

Աշուն է: Օտար լուսաւոր մայթերուն վրայ սառն քամին կը սուլէ ննջող ու անմաքուր շէնքերով:

Ծառերը սգաւոր հարսի նման կ'արտասուեն՝ մերկացած իրենց դալար տերեւներէն, որ թափած մայթերուն վրայ, ցեխի կը վերածուին ամբոխին ոտքերուն եւ կառքերուն անիւներուն տակ:

Օտար հորիզոններուն աշնան քամին օձի կծոցներով կը թափանցէ փոխ մարմնէս ներս, կ'ուզէ սառեցնել սարսռուն սիրտս, յիշել [illegible] հէքեաթական անուշ աշունով բաբախուն սիրտս, կարծես քամելու համար պատկերուն նուիրական ու մաքուր արիւնը:

Բայց տանջանքներու եւ վէրքերու ամէնէն կսկծալին՝ տոկացող սիրտս կը դիմադրէ օտար քամիին խայթոցներուն, համբերութեամբ կ'ընդունի անոր թոյնն ալ, մինչեւ որ կաթիլ կաթիլ խառնուի կուրծքիս տակ բացուած վէրքիս աւազանին:

Ցուրտին թեւերուն տակ, սիրտս հոր աղջիկի մը նման հոգիս կը մղուի եւ օտար ամպերը պատռելով, երկնային բարձունքներէն կ'երթայ հանգչիլ գիւղիս աշնան քաղցր հովերուն թեւերուն վրայ:

Հայրենի մաքուր եւ բուրումնաւէտ օդն է, որ կուգայ գիս սեղմած իր թեւերուն մէջ, լեռներէն, այն լեռներէն, ուր կ'ապրէին մեր հերոսներն արծուաթեւ: Կուգայ ալիք ալիք ու կը փայփայէ [illegible] Ինչ անուշ վանկ ու եղանակ ունի սարերով կարօտցած մեր աշնան հովը: Անոր շունչին տակ հոգիս կը հրճուի, ապրելու նոր տենչանք կը ստանայ, յոգնատանջ եւ աղաղուն, էութիւնս պահ մը կը հանգչի պաշտելիներուս գոգը:

Աշնան հովը կարապի երգին փանկերուն նման, յոյսերով եւ յուշերով բեռնաւոր, կը բախէ սրտիս դուռը, որ գիւղիս դուռն է: Ահա քրտնաջան աշխատանքէն ետքը, ողջ գիւղը կ'ապրի իր հէքեաթական կեանքը, անհոգ ու զուարթ: Բացուած են օրհնեալ գիւղին կարասները, կը թրմուն նոր սանիքի եղանակները: Ողջ գիւղը կարծես է թափուած՝ դրացի գիւղէ հարսնեւորները դիմաւորելու համար: Ահա ոսկեսար ճակատով հպարտ հարսները, որոնք համբերութեամբ կը սպասեն [illegible] գացած իրենց փեսացուն վերադարձին: Աղջիկները, նաշխուն հագուստներով, պար ու երգով կը թաշին տունէ տուն: Գիւղիս աշունը, ի՜նչքան հարուստ եւ յիշատակներով:

Գիւղապետը, նստած գիւղը ցերեկ փառ օճախին անկիւնը, իր բուն կարգով շարուած են տարէցները, յետոյ ջահէլները: Գինիին փարչը անդադար շրջան կ'ընէ երկար սեղանին վրայ, եւ ուրախութի՜ւն, ուրախութիւն: Յետոյ գիւղապետը, հպարտութեամբ պեխերը ոլորած, իր երեւակայութեան թեւ ու թռիչք տուած, կը սկսի Հայկն ու Արամը: Եւ ահա մրցում մըն է կարծես պատմելու դիւցազներ Անդրանիկին, Աղբիւր Սերոբին, Համազասպին քաջագործութեանց: Մանկ ընողները աչք ու ականջ կտրած, կը հետեւին պատմողին բոլոր շարժումներուն: Ուրախարար գինիէն վերջ Վահագնի արիւնն է որ կը սկսի շրջան ընել անոնց երակներուն մէջ:

Այսպէս մինչեւ ձմրան առաջին ձիւնը: Կը սկսի նոր կեանքը նոր ապրումներով, մինչեւ գարնան առաջին արեւը, մինչեւ գութանին կոյս արտերուն պորտը ճեղքելը: Ա՜խ, այս բոլորին կարօտով է որ հոգիս կ'արտասուէ ու կը պրկուի, անզօր այլ կատաղի: Երբ աղքատ սենեակիս կոտրած ապակիէն ներս, օտար հովին հետ, գործարաններու խլացուցիչ ժխորը կուգայ ցնցել էութիւնս, հոգիս կ'արտասուէ դարձեալ, ինքզինք գտնելով անողոք իրականութեան առջեւ:

Դեղնած տերեւի պէս փոխուած է գիւղս իր բոլոր ապրումներով: Ո՞ւր են, ո՞ւր, բուրդ կազմած ոսկորներ հիմակ այնտեղ: Հոգիս կ'արտասուէ ու պիտի արտասուէ մեծ օրուան հաւատքով, մինչեւ որ նոր գարնանաբեր պար բռնէ ջինջ բարձունքներուն վրայ գիւղիս եւ ծխնելոյզներէն դուրս գալ բարձրանայ կենդանութեան ծուխ հայրենի:

ՄԵԼԻՔ - ԴԱՒԻԹ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ-ԴՈՒՐԵԱՆ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ
— • —

Իզմիրեանց մրցանակին նման՝ Երուսաղէմի պատրիարքարանը հաստատած է գրական նոր մրցանակ մը, «Թարգմանչաց - Դուրեան գրական մրցանակ» անունով:

1934ին, առաջին անգամ ըլլալով, մրցանակի յանձնաժողովին ներկայացուած էին ութ գործեր: Առաջինը, Փրոֆ. Հրաչեայ Աճառեանի Պատմութիւն հայերէն լեզուի աշխատութիւնը, արժանացաւ Ա. մրցանակի: Մրցանակի արժանացած էին նաեւ Կ. Յ. Բասմաջեանի Հայկական դրամագիտութիւնը, Յ. Օշականի Վահան Թէքէեան եւ ժամանակակից արեւմտահայ գրականութիւնը, Գ. արք. Յովսէփեանի Հոգեւոր կեդրոններ եւ Գլաձորի բարձր դպրոցը Պռօշեանց իշխանութեան մէջ, բայց տրամադրելի գումար չկենալով մրցանակաբաշխութիւնը ձգուած էր մրցանակի յանձնաժողովին երկրորդ նիստին, որ գումարուեցաւ այս տարի. Յանձնաժողովը, այս անգամ, վերը յիշատակուած գործերէն զատ ստացած էր նաեւ Սանփանոս Կանայեանի [illegible] գործը, որ ուսումնասիրութիւն մըն է, 849 մեծադիր էջ, նուիրուած մեր բանաւոր գրականութեան,— Կանայեան իր այս գործին մէջ համեմատական ուսումնասիրութեան կ'ենթարկէ Շիրին Բախր, Բարակ Շահ եւ Անուշ Շահ, խորով թագաւոր խորագրով ժողովրդական վէպերը, որոնք փոփոխակներն են միակ վէպի մը, Արշակունեանց տան պատմութեան մասին:

Գրական մրցանակի յանձնաժողովը Ա. մրցանակի արժանի դատած է Գարեգին արք.ի գործը, որ կը ստանայ 40 ոսկի, Բ. մրցանակի՝ Բասմաջեանի գործը, որ կը ստանայ 30 ոսկի, Գ. մրցանակի՝ Օշականի եւ Կանայեանի գործերը, որոնք կը ստանան 25ական ոսկի:

ՀԱՄԲԵՐԴԻ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ
— • —

Ինչպէս գրած էինք, ռուս եւ հայ գիտնականներ պեղումներ կատարած են միջնադարեան Համբերդ ամրոցին մէջ, որ կը գտնուի Արագածի ստորոտը:

Ակադեմիկոս Հ. Օրբելեան, որ ղեկավարած է գիտական արշաւախումբը, Երեւանի մէջ երկու զեկուցում կարդացած է Համբերդի պեղումներու մասին: Այդ պեղումները լոյս կը սփռեն Միջնադարեան Արեւելքի եւ մասնաւորաբար Հայաստանի աւատական շրջանի ամրոցներու (7—14րդ դար) պատմութեան վրայ:

Համբերդի ամրոցը կը գտնուի չափազանց գեղատեսիլ վայրի մը մէջ: Ամրոցին մէջ արդէն պեղուած է երկու սենեակէ բաղկացած փոքր բաղնիք: Երեւան եկած են նաեւ երկաթէ խողովակներու մնացորդներ, Անիէն յետոյ, սակայն երկրորդ դէպքն է մետաղէ խողովակներու գոյութեան մասին:

Ըստ երեւոյթին, բաղնիքը ծառայած է երեք դար եւ քանի մը անգամ ձեւափոխուած է: 12րդ դարուն, վերաշինուած է Անիի բաղնիքի ձեւով: Այն ժամանակ պատրաստուած է չորսաքարէ կամարուած յատակ մը, որուն տակէն անցած են բոցը եւ տաքցած օդը: Անցնելով պատերու մէջ շինուած անցքերէ ու կաւածեփ խողովակներէ, տաք օդը տաքցուցած է պատերը:

Արդ, ճարտարապետ Ամատովի սիսթեմը, զոր ան առաջարկած է 19րդ դարուն եւ որ մինչեւ անցեալ տարի գոյութիւն ունէր Մոսկուայի ձմեռնային պալատին եւ Էրմիթաժի մէջ, Անիի եւ Համբերդի մէջ է կիրարկուած արդէն 12րդ դարուն:

Բաղնիքի կողքին գտնուած են կաւով ծեփուած խողովակներու վեց չերաներ: Անկէ եկած է ջրմուղը, որուն մայր խողովակը ամրոցէն քանի մը քիլոմեթր հեռու կը գտնուի:

Ամրոցին առջեւ գտնուած է ջրամբար մը, որ կապ չունի բաղնիքին հետ եւ ըստ երեւոյթին պաշտպանողական նշանակութիւն ունեցած է:

Պալատը ուր բնակած են Բագրատունի իշխանները, կը ներկայացնէ քառայարկ հոյակապ շէնք մը: Պատերու բարձրութիւնը 19 մեթր է, հաստութիւնը՝ 2 մեթր: Պատերուն շարուածքը հաւանօրէն կը պատկանի 7—12րդ դարերուն: Վերջնապէս դեռ չէ ուսումնասիրուած ամրոցի պատին մէկ մասը, որ կը կարծուի թէ աւելի հին է եւ կը պատկանի Ուրարտեան շրջանին:

Ամրոցին մէջ գտնուած են նաեւ հեռու երկիրներէ բերուած իրեր: Այսպէս, գտնուած է սելատոնի (գորշ գոյնով յախճապակի մը) կտոր մը, որ միայն Չինաստանի մէջ կը պատրաստուէր, 12—14րդ դարուն: Գտնուած է գրաղակիի կտոր մը որ հաւանաբար բերուած է Սուրիայէն կամ Եգիպտոսէն:

Ուշագրաւ է որ Համբերդ ուղղակի կամ այլ երկիրներու միջոցաւ մշակութային կապ պահպանած է Չինաստանի եւ Եգիպտոսի հետ:

Բաղնիքէն ոչ հեռու երեւան հանուած են պրոնզէ իրեր, ինչպէս նաեւ մոմակալ, մախրաման, [illegible] եւ վերջապէս թաղուած մարդկային կմախք մը, [illegible] ծնօտով, ծուռ կռնքով ու կողերով եւ ջարդուած ատամներով: Ըստ երեւոյթին, ծաղրածուի մը կմախքն է: Այս տեսակ դէպք մը առաջին անգամն է որ կը տեսնուի արեւելեան հնագիտութեան մէջ:

ՀՕՅ ԺՈՂՈՎՐԴ. ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԻՒՆ
— • —
ՏԱՐՕՆԻ ՈՂԲԵՐԳԸ
— • —

Վերան աշուն դառնէր գարուն,
Ծամբան բացուէր դայլխմնիրուն,
Ղարիպ դառնէր իր վարաննին,
Ձմեռնէր դարիպ մուրատ այտին,
Ղարիպ աղբէր:
Ես կ'աղաչեմ բէք ատին,
Անփորձ մնայ ծովու կոմին,
Դու (1) խշիմիս (2) իրտ քու դամին (3)
Քու յուշ ու միտք նշանածին:
Ղարիպ աղբէր:
Գրեմ թուղթ մը տամ ի ձայնին, (4)
Արուն յիշի մէջ իմ սրտին,
Քիրտը խլեց զքու նշանած,
Գրլօ (5) իմաց (6) խապուլ էնեց Ած.
Ղարիպ աղբէր:
Քիրտը (7) փլուց մեր օճախներ,
Քաշել չի գայ այս սեւ ցաւեր,
Էրթամ յըլկնիմ (8) յեւման գետեր,
Ուր չտեսնեմ նոր գուլումներ:
Ղարիպ աղբէր:
Վոսխաբ (10) չէնիմ յառ իմանաս,
Զրտ շուն ազգի ցաւը չմոռնաս,
Քիրտ (11) բէ բադոէ (12) գէտ դէ գենաս
Հաց (13) վրր ծնկան աչք վրր կնկան
Ձեղնի մոռնաս:

Հաւաքեց՝ Մ. Բարխեան

(1) Անփորձ, 2) խեռ, 3) մտածութիւն, 4) թղթատար, 5) արդեօք, 6) ինչպէս, 7) քրդուհին, 8) փլցուց, 9) վայրապ, 10) յանձնարարութիւն, 11) անխառնելի, 12) այդ ալ, 13) վրայ:

թեան պահանջներով ու իրականութեան վրայ կը նետէ երեւակայական աշխարհ մը: Իր հերոսները կը վազեն, կ'աշխատին սեւ կամ այլ գոյնի [illegible], կը սաւառնին, կը դահամժին, կ'իջնեն, կը դառնան սակայն երբեք չեն կանգնիր, բնաւ չեն սպասեր.

Եւ Թինթորէթթօ երբեք չընդօրինակեր, ինչպէս գրեթէ բոլոր նկարիչները, առաւել կամ նուազ: Ինքնատիպ է եւ իր ինքնատպութիւնը անկեղծ: Վտանգ է իրմէ ընկալնել ազդուութիւնները, պատմութեան չինած գիրքերը:

Ան կը նկարէ «Ընթրիք» մը որուն մէջ գլխաւոր անձնաւորութիւնն է աղախին մը: Յիսուս եւ առաքեալները կը մնան ձախ մասին վրայ, սեղանի առջեւ ու աջ մասին մէջ կը դնէ սպասարկողներու խումբ մը, անշուշտ սեղանին վրայ նետելով ծիածանային ճառագայթներ, լոյսեր, մթութիւններ:

Միւս նկարիչները ընդհանրապէս ճակատը կը դնեն սեղան մը, մէջտեղը սուրբ Յիսուս մը ու շուրջը [illegible] առաքեալներ:

Թինթորէթթոյի «Ընթրիք»ին մէջ Յիսուս ոտքի վրայ է, հակառակ դէպի առաքեալ մը, միւս աշակերտները, ոտքի ըլլան թէ նստած, կը խօսին, կը բացատրեն, կ'ունկնդրեն, վերջապէս դրաղած են: Կեանքը աւելի շեշտուած է սպասարկողներուն մէջ:

Վենետիկեան նկարիչներուն մէջ ոչ մէկը Թինթորէթթոյին չափ [illegible] արտայայտիչն է իր միջավայրին: Վենետիկի մէջ անհուն ու թրթռուն շարժականութիւն մը կայ, այնտեղ նոյն անգամ աւելի եռեւեփ է լոյսին վէտվէտումը, օրօրը, ցոլացումը, խայտանքը, ցնծագրը: Ու շարժականութիւնը ջուրին, գոյներուն, մշուշին, ամբողջ մթնոլորտին եւ անոր մէջ ապրող հոգիներուն: Ու տակաւին [illegible] սքանչութիւնը Վենետիկին: Աննմանութիւնը, գեղարուեստականութիւնը, եզականութիւնը քաղաքին: (Մոնթէսքիէօ կ'ըսէ. «Մարդ կրնայ տեսած ըլլալ աշխարհի բոլոր քաղաքները եւ անակնկալի մը առջեւ գտնուիլ Վենետիկ հասնելով»): Ծովը, ջուրը, ցամաքն ու կղզիները իրար խառնուած, պալատներու պերճութիւն ու ճարտարապետական ճարտարութիւնը, խճանկարները, պատուհանները, օձաքարերը, մոյթերը, կոթողները, յուշանները, արձանները, [illegible], որմանկարները, սիւները, խոյակները, խարիսխները, [illegible] եւ վերջապէս առաւօտեան, երեկոյեան, եւ տուընջեան ու գիշերային երկնակամարները բերացուած ու վերարտադրուած են Թինթորէթթոյի գործերուն մէջ:

Կրօնական տեսարաններ ու տեսիլներ նկարող Թինթորէթթօն ամէն բանէ առաջ Վենետիկցի է: Արդէն իր շրջանի հայրենակիցները, մէջը ըլլալով կղերականները, կ'ըսէին

— Վենետիկցի ենք, քրիստոնեայ ըլլալէ առաջ:

Եւ իրաւունք ալ ունէին, որովհետեւ կրօնքները ազգերէն ծնած են եւ ոչ թէ ազգերը կրօնքներէն: Վենետիկցիներուն մէջ քրիստոնէութիւնը երբեք մոլեռանդութեան չէր գացած ու հեթանոսական տեղի տուած էր հեթանոսութեան: Թինթորէթթօ իր դարը վերցուցած ու նետած է յաւիտենականութեան մէջ:

Ալ իր դարուն մէջ մնացած չէին այդ զուարթ Յիսուսներ, կմախքացած գործող անձեր, մեղրամոմէ սրբուհիներ: Կեանքը կը քալէր ու կը մտնէր ամէն տեղ: Թինթորէթթօ՝ սակայն եղած է արտադրող մը: Երբ ամբողջ Վենետիկը շուայտութեան մէջ թաւալած հանդէսէ հանդէս կ'երթար անդին մեծ նկարիչը կը ստեղծագործէր: Մինչդեռ Թիցիան իր ժամանակէն մեծ մասը տուած էր [illegible], խմբումներու եւ ճաշկերոյթներու շուայլութեանց մէջ մինչդեռ Թիցիանօ իբրեւ արուեստի արքայ կ'ապրէր մեծ դահլիճներու մէջ՝ Թինթորէթթօ կ'աշխատէր առասպելական բանուորի մը պէս, հակառակ իր [illegible] Կ'աշխատէր [illegible] բռնուած էր, կոչումով եւ ներշնչումով, ստեղծագործելու սրբազան տենչէն

×

Թինթորէթթոյի նկարները տեսնելէ վերջ կ'ըսեմ.

— Ջանալով այդ կտաւներու մէջ, իրեն նման հազիւ քանի մը դէմքեր անցած են մեր աշխարհէն:

Ու կ'ունենաս երջանիկ յուզում մը, ինքզինքդ հարուստ կը կարծես հէքեաթային գանձերով, անհուն ազատութիւն մը կը զգաս քեզ, գանկդ կը սեղմես եւ ուղեղիդ մէջ աշխարհ մը կը շարժի, աչքերուդ ու յիշողութեանդ մէջ կ'ունենաս գոյներու [illegible] նուագահանդէս մը, յարաշարժ տեսիլներ, երկինքը կապուած կը դառնայ երկրին իր ամբողջ պատմութիւնով եւ անձերով, երկիրին վրայ կը տեսնես հոգւոյն ծաղկազարդը մը, կը քալես դարերու միջեն, [illegible] մէջէն, տարազներու եւ փարթամ կենցաղ քովերէն կ'անցնիս, ժխորներու, [illegible], [illegible] կը բարձա, հրեշտակներ, ամպեր, լոյսեր կը տեսնես ու կը հասնիս Անմահութեան դուռին մօտ: Այնտեղ մէկը կ'ըսէ.

— Արգիլուած է մուտքը: Անկէ ներս անոր լոյսերու թրթռումին մէջ կը բնակի ու կը ճախրէ Նախկին [illegible] մը: Լիւսիֆէր մը Արքայութիւն մտած է:

Այո՛, ճիշդ է մարդ մը չէր Թինթորէթթօն:

Մէֆիսթօ մըն էր որ կը կանգնէր [illegible] կտաւներու առջեւ ու իր քովը դրած դժոխքի կրակեղէնները՝ կանաչ, դեղին, կարմիր, նարնջագոյն ու կապոյտ բոցերով կը նկարէր: Կտաւին վրայ կը զարնէր բոցերը, հուրերը, կայծերը, ցոլքերը, ինչպէս նաեւ մուխերն ու մոխիրները:

Սատանայէն մը որ անմահութիւն պարգեւ առաքեալներուն, հրեշտակներուն, սուրբերուն եւ ինքզինքին:

Ա՜հ, Սատանայ, ի՜նչպէս կը սիրեմ քեզ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Կացութիւնը Մատրիտի ճակատին վրայ

Ծուրտերուն պատճառով, ժամանակ նուազեցաւ Մատրիտի կռիւներուն սաստկութիւնը։ Հինգշաբթի գիշեր ատրճանակի ամբողջութիւն մը եւս կատարուեցաւ։ Մայրաքաղաքին այն ծայրամասը, որ յարձակման ենթարկուած է, գրեթէ բոլորովին աւերակ է,— չկայ տուն մը որ չնառուած ըլլայ։

Զօր. Վալէլայի բանակը ամուր կանգնած է իր դիրքերուն վրայ։

Հանրապետական իշխանութիւնը գնդակահարեց Զօր. Թիվէրայի տղան, իսկ ազգայնականները՝ Լարկօ Քապալլէրոյի տղան

Տիրան պէյ Նորատունկեան, Տէր եւ Տիկին Պօղոս Ճիւեճեան սրտի խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի հօր եւ աներհօր՝

ԳԱԲՐԻԷԼ ԷՖԷՆՏԻ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ

(Նախկին փոխ նախագահ՝ Ազգային պատուիրակութեան եւ Բարեգործական Միութեան, նախկին արտաքին գործոց նախարար Թուրքիոյ)

դառնաղէտ մահը՝ որ տեղի ունեցաւ 20 նոյեմբեր, ուրբաթ առաւօտ։

Ցուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ 24 նոյեմբեր, երեքշաբթի առաւօտ, ժամը ճիշդ 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15, rue Jean Goujon:

Մահազդ գրկուած ըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել։

Տէր եւ Տիկին Փանոս Ուսաբիլկեան եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Մարտիրոս Ցակոբեան եւ զաւակունք, Այրի Տիկին Հերանուշ Յաչիկեան, սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց որդւոյն, եղբօրորդւոյն՝

ՓԻԹՐԻԿԱՆ ՄԿՐՏԻՉ—ՀՐԱՆԴԻ

դառնաղէտ մահը։ Ցուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ, վաղը, երկուշաբթի առաւօտ ժամը 9ին Ալֆորվիլի գերեզմանատան մէջ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Զաւարեան կոմիտէի բոլոր ընկերները արտակարգ ընդհ. ժողովի կը հրաւիրուին, այսօր կիրակի, Նոյ. 22ին, ժամը 3ին, Maison du Peupleի (Ave. Verdunի վրայ կալիէնիի եւ մէրիի միջեւ) Ցրդ. Յարկի թիւ 10 եւ 11 սրահը։

Կը խօսին Ցփանմայի Ընկերվարականներու տեղական ընդհ. քարտուղար ընկ. **POLICARD** եւ ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ (ֆրանսերէն)։

Բժշկական Դասախօսութիւն եւ Թէյասեղան

Կազմակերպուած Ց. Հ. Կապոյտ Խաչի Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նոյեմբեր 22, կիրակի, ժամը 3ին, Անկէնի լճին գէմ, Cascade du Lacի սրահը

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԲԺՇԿ. Շ. ՅԵՎԱՆՋԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով ՄԱՐՄՆԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք՝ 5 ֆրանք

ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆ

Ի յիշատակ Սէն Շամայի զոհերուն

Հորսաւային Ֆրանսահայոց Առաջնորդութեան բոլոր եկեղեցիներուն մէջ այսօր կիրակի, նոյեմբեր 22, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, ի յիշատակ՝

ՍԷՆ ՇԱՄԱՅԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

բերելու համար նոյն շրջանի Հայերու սրտագին մասնակցութիւնը այն խոր սուգին՝ որով համակուած է Ֆրանսայի ժողովուրդը ահաւոր աղէտին հետեւանքով։

Պատուիրակ Սրբազանը պիտի նախագահէ Մայր-եկեղեցւոյ արարողութեանց եւ պիտի քարոզէ։ Ներկայ պիտի ըլլայ նաեւ Պատ. Կեդր. Վարչութիւնը իր ամբողջական կազմով։

Կը յանձնարարուի Վիճակիս Հայ Ժողովուրդին փութալ կատարել նոյն օրը իր սրտի տխուր պարտականութիւնը՝ ներկայ ըլլալով եկեղեցական պաշտամունքներուն։

Առաջնորդարան

Հարաւային Ֆրանսահայոց

Տպարանական աշխատաւորներու ժողով

Երեքշաբթի, Նոյ. 24ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի սրահին մէջ տեղի կ՚ունենայ նախաձեռնութեամբ տպարանական հայ աշխատաւորներու ընդհ. ժողով։ Կը հրաւիրուին առանց կուսակցական խտրութեան բոլոր տպարանական աշխատաւորները (տողաշար, գրաշար, մեքենավար), Աշխատանքի դաշնակցութեան (C. G. T.)ի հայկական խմբակի մը կազմութեան համար։ Խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի օրակարգ.

ԲՈՆՈՒԱԾ ՕՐԵՐ

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը կ-զմակերպած է

Պազառնիկ

6 դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4—12

Salle Victor Hugo, 46bis rue St Didier

«Պտուղի Օր»

դեկտ. 27ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—12

Ռուսական երաժշտանոցի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականները չխաչաձեւելու համար

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԳԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱԶԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՈՐԲԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Ի նպաստ իր պաշտպանած որբերուն սնունդի, դաստիարակութեան, պատսպարութեան եւ դաստիարակութեան

Այսօր, կիրակի օր, ժամը 14էն սկսեալ մինչեւ 20

Salle Jean Goujonի մէջ, **8 Ru Jean Goujon,** Փարիզ (8)

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Ընտիր նուագախումբ, պարանցիկ թէյ, քօքթէյլ, հօլ պիւֆէ։ Կը հրաւիրուին բոլոր այն ազնուասիրտ անձնաւորութիւնները, որոնք կը համակրին միութեանս գործունէութեան։

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ,

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ ուրիշ արհեստակից մասնագէտներ։

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն՝

Գ. Գ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ՇԱՏՈՒՐ ԳԷՐԳԷՐԵԱՆ,

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները՝ ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ։

ՁՈՒՐՆԱՀՈՍՏՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ,

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին քանիտ Գ. Աբգար

հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BIN

եւ գաշնակահարուհի ANGÈLE ALICE (7 տարեկան). ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ։

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.։

Տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ.

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱ ԱՆԴԷՍ

Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

տեղի կ՚ունենայ 28 Նոյ. շաբաթ իրիկուն ժամը ճիշդ 9ին,

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ՝

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ ՕՐ. Ա. ՄԱՆՏԱԼՃԵԱՆի (Prix de l'École Normale de Musique):

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Գ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ ՏԻԿ. Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆէ, մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, (Planiste Accompagnatrice au Conservatoire).

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— ՊԻՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ։

Կը ներկայացուի՝ ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ — ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Salle des Sociétés Savantes — 8 Rue Danton, մէթրօ՝ Սէն-Միշէլ եւ Օտէօն

Այսօր կիրակի երեկոյ, ժամը ճիշդ 8,45ին

ԴԵՐԱՍԱՆ Գ. ՏԷՐՎԻՇԵԱՆ ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ

ԱՇՈՒՂ - ՂԱՐԻԲ Տրամ.-օպէրէթ 7 արար

Փարիզի մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով այս օպէրէթի երաժշտութիւնը կը վարէ յայտնի թառիստ ԺՈՐԺ ՇԱՀ-ՊԱՐՈՆԵԱՆ, որ կը վերադառնայ Ամերիկա։

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն փարիզահայ դերասանուհիներ եւ դերասաններ Գ. Գ. Տ. Դմբէթեան, Մ. Ազնաւուրեան, Ա. Սարաֆեան, Յ. Լաթիֆեան, Կ. Սրապ, Գալֆաքճեան եւ Գ. Վահան, Տիկ. Ռնար Մաքսանեան, Ժէնիա Շահ-Պարոնեան, Օր. Կ. Վարդանեան, Մելինէ, եւլն.։

ԳԻՆԵՐ 5 եւ 10 ֆրանք։

Տոմսերը նախապէս կը ծախուին՝ Գրատունին՝ Հրանտ-Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince, Փարիզ (5)

ՀԱՅ ԱՐԾԻՒ (Aigle d'Arménie)

ՄԱՐՄՆԱԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

Հիմնուած 1936ին, Récépissé de déclaration No. 1929, le 8 Juillet 1936

Նպատակն է հայ նորահաս սերունդին մէջ զարգացնել ընդհանուր մարմ. նակրթանքը.

Մշակել երգի ճաշակը.

Պահել ու զարգացնել ընկերական եւ իրերօգնութեան կապը իրարու մէջ

Պաշտպանել իր անդամակիցներուն բարոյական եւ ընկերային շահերը.

Տեղեկութեանց համար դիմել Ակումբին կեդրոնը. հիմնադիր Յ. Անճեանի. 14 rue Meyerbeer, Blanc-Mesnil (S.et O.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 24 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MARDI 24 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3277

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՅ ԽՕՍՔ

ՍՊԱՆԻԱԿԱՆ ԽԱՌՆԱՐԱՆԸ

Ծանր փորձութիւններու ենթարկուած է Եւրոպան:

Առաջին փորձութիւնը Եթովպիոյ պատերազմն էր: Մեծ ճիգեր եւ դիւանագիտական ատկարկութիւններ անհրաժեշտ եղան՝ իտալահաբէշ պատերազմը համեւրոպական պատերազմի մը չվերածելու համար:

Երկրորդ փորձութիւնը Սպանիոյ հարցն է, որ շատոնց մոռցնել տուաւ արդէն եթովպական պատերազմը եւ նոյն սարսափելի սպառնալիքին տակ կը պահէ աշխարհը:

Ամիսներէ ի վեր քաղաքային կռիւներու արիւնոտ ռազմադաշտ մը դարձած է Սպանիան: Ազգայնական եւ միջազգայնական փորձառութեանց կողմնակիցները երկու հակառակորդ ճակատներու բաժնուած՝ եղբայրասպան անողոք կռիւ կը մղեն իրարու դէմ:

Առաջին վայրկեանէն իսկ միջազգային բարդութեանց վախը կար: Մթնոլորտը ելեկտրականացած էր արդէն իտալեւհաբէշ պատերազմին հետեւանքով, փոքրիկ կայծ մը կրնար բռնկցնել ամբողջ Եւրոպան: Այդպիսի աղէտ մը արգիլելու նպատակով էր, որ ֆրանսական կառավարութիւնը նախաձեռնարկ եղաւ մեծ պետութեանց չէզոքութիւնը ապահովելու սպանիական խնդրին հանդէպ: Շահակից պետութիւնները՝ ամենքն ալ [illegible] վերջ՝ հաւանութիւն տուին ֆրանսական առաջարկին եւ ստեղծեցին մարմին մը՝ Սպանիոյ կռիւներուն չմիջամտելու նպատակով:

Այս մարմնի կազմութիւնը ձեւական էր եւ կը ծառայէր միայն երեւոյթները փրկելու: Որովհետեւ ինչպէս անոր կազմութենէն առաջ, այժմ ալ կարգ մը պետութիւններ կ'աջակցին հակառակորդ երկու կողմերուն՝ անոնց ղրկելով, թնդանօթ, հրասայլ, գնդացիր, պարէն, հագուստ, նոյնիսկ կամաւոր զինուոր, սպայ եւ հրամանատար հայթայթելով: Խորհրդային Միութիւնը կ'օգնէ կառավարականներուն, Գերմանիա, Իտալիա եւ Փորթուկալ կ'աջակցին ապստամբներուն:

Ներկայ քաղաքացիական կռիւները ցոյց տուին աշխարհին թէ Սպանիա որքան խեղճ ու տկար էր զինուորական պատրաստութեան կողմէ: Թէ՛ կառավարականները եւ թէ ապստամբները իրենց ձեռքին մէջ չունէին արդիական պատերազմի մը համար անհրաժեշտ ռազմական գործիքները: Ապստամբներու գլխաւոր ուժը կը կազմեն Մարոքի զինուորները եւ կանոնաւոր բանակին մէկ մասը: Զոր. Ֆրանքօ չկրցաւ նոր եւ զօրաւոր բանակ մը ստեղծել իրեն ենթարկուած հողամասերու բնակչութենէն: Կառավարական ուժերը կը բաղկանան առաւելապէս քաղաքապահներէ, անուսում բանուորական շարքերէն եւ հապճեպով մարզուած: Պէտք է խոստովանիլ սակայն, որ հակառակ զէնքերու եւ ռազմանիւթերու պակասին, երկու կողմերն ալ հերոսաբար կը կռուին, երբեմն քաջութիւնը հասցնելով մինչեւ վայրագութեան աստիճանին:

Հիմա հասած ենք այնպիսի շրջանի մը, ուր Սպանիոյ մէջ իրարու դէմ կռուողները տեղացիներէն աւելի օտարներն են: Վերեւ յիշուած պետութեանց նաւերը ամէն օր պարէն եւ ռազմանիւթ կը հասցնեն պատերազմիկ կողմերուն՝ առանց հաշուելու ցամաքի ճամբով կատարուած մաքսանենգութիւնները:

Գերմանիա եւ Իտալիա քանի մը օր առաջ ճանչցան ապստամբներու պետ զօրավար Ֆրանքոյի կառավարութիւնը: Այս մասին որոշումը տրուած էր արդէն շաբաթներ առաջ՝ երբ Պերլին այցելեց Իտալիոյ արտաքին գործերու նախարար կոմս Չիանօ, ամրապնդելու համար իտալեւգերման գործակցութիւնը՝ քաղաքական կարեւոր խնդիրներու մէջ:

Այս պաշտօնական ճանաչումը որոշ դժգոհութիւն առաջ բերաւ Լոնտոնի, Փարիզի եւ Մոսկուայի մէջ: Սակայն եւ այնպէս Գերմանիա եւ Իտալիա կը շարունակեն մաս կազմել Սպանիոյ գործերուն չմիջամտելու մարմնին: Անգլիա եւ Ֆրանսա կամովին աչք կը գոցեն անցած-դարձածին, որովհետեւ եթէ փորձեն զէնքի ուժով յարգել տալ չէզոքութեան յանձնառութիւնները, նոր համեւրոպական պատերազմը անխուսափելի կը դառնայ:

Մատրիտի հերոսական դիմադրութիւնը քսան օրէ ի վեր մտատանջութեան մատնած է ապստամբներու կողմնակիցները: Զոր. Ֆրանքօ՝ արգիլելու համար Մոսկուայի աջակցութիւնը կառավարականներուն՝ որոշած է պաշարման տակ առնել այս վերջիններուն պարենաւորման գլխաւոր նաւահանգիստ Պարսելոնան եւ ի հարկին օդանաւային ռմբակոծումով քանդել զայն: Այս որոշումը լուրջ վրդովում առաջ բերաւ մեծ պետութեանց դահլիճներուն մօտ, որոնք կը պահանջեն ապահովութեան գօտի մը նշանակել Պարսելոնայի շուրջ: Այլապէս պատերազմի պատճառ դառնալու միջադէպեր անխուսափելի են:

Լուրի մը համաձայն, Մայորքա կղզիին մէջ կազմ ու պատրաստ կը սպասեն իտալական արդիական զէնքերով զինուած 35000 հոգի, որոնց 10,000ը կը կրեն սպանիական կանոնաւոր բանակի, իսկ 25,000ը ֆաշական քաղաքապահի համազգեստ եւ կը գտնուին իտալացի գնդապետ կոմս Րոսիի հրամանատարութեան տակ: Այս թարմ ուժերը շուտով պիտի ղրկուին Պարսելոնայի դէմ, որ միջնաբերդն է կառավարականներուն Միջերկրականի եզերքին վրայ:

Սպանիոյ արեւելեան եզերքին պաշարման պարագային, Զոր. Ֆրանքոյի մարտանաւերը իրաւունք պիտի ունենան խուզարկելու այդ շրջանի նաւահանգիստները մտնող եւ ելլող շոգենաւերը: Այս խիստ փափուկ գործողութիւնը կրնայ շատ մը բարդութիւններու տեղի տալ եւ ծանր հետեւանքներ ունենալ:

Շնորհիւ ցարդ երկուստեք պահուած պաղարիւնին եւ հետապնդուած խոհեմ քաղաքականութեան, կարելի եղաւ առաջքն առնել անդարմանելի աղէտի մը: Անգլիա եւ Ֆրանսա վճռած են ամէն գնով պահպանել խաղաղութիւնը: Յուսալի է որ կարգ մը մեծ պետութեանց արկածախնդրական շարժումներուն սանձ մը պիտի դրուի հիմա, ուր Անգլիոյ արտաքին գործերու նախարար Իտըն կարճ ու կտրուկ ազդարարութիւն մը ըրաւ: Նման ազդարարութիւն մը թերեւս 1914ին մարդկութիւնը կրնար փրկել անլուր աղէտէ մը:

Միջին դարը շատոնց պատմութեան կը պատկանի: Սպանիական խառնարանը պէտք չէ վերածուի Խաչակիրներու նոր պատերազմի մը:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ԲԱՆԱԿՑԻ ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԱՍԻՆ

Անատոլու Հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ Էնգիւրիէն.— Հալք կուսակցութեան երեսփ. հաւաքոյթը ժողով գումարեց, նախագահութեամբ Տօքթ. Ճէմալ Թունճայի: Հարցումի մը վրայ, արտաքին գործոց նախարար Տօքթ. Արաս բացատրութիւններ տուաւ այն ծանուցագրերու մասին, որ փոխանակուած են Ֆրանսայի հետ՝ Անտիոքի եւ Ալեքսանտրէթի մասին: Վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ եւս պարզեց այս մասին կառավարութեան ունեցած տեսակէտը եւ հետեւելիք ընթացքը: Մեծ շահագրգռութեամբ եւ յուզումով լսուած այս յայտարարութիւնները շատ լաւ ընդունուեցան եւ կառավարութեան գործելակերպը միաձայնութեամբ ու ջերմօրէն հաւանութիւն գտաւ:

Շատ մօտ ատենէն, Ազգ. Ժողովին եւ հանրային կարծիքին տեղեկութիւն պիտի տրուի փոխանակուած ծանուցագրերու պարունակութեան մասին: Անատոլու գործակալութիւնը կ'ենթադրէ թէ «շատ մօտ ատենը» կը նշանակէ այս շաբթու:

*** Թուրքերէն «Թան» կը գրէ թէ «Փարիզի Թուրք դեսպանին հեռագրուեցաւ պատասխանը որ պիտի տրուի Ֆրանսայի ծանուցագրին: Թուրք դեսպանը անմիջապէս ֆրանսական կառավարութեան պիտի յանձնէ պատասխանը, որ գրուած է շատ ուժեղ եւ տրամաբանական լեզուով մը եւ աշխարհին պիտի հաստատէ Թրքական դատին իրաւացիութիւնը»:

Պարսելոնա Բ. մայրաքաղաք Կոմինթէրնի

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ Կոմինթէրնը որոշած է Բիւրոյին գործունէութեան իբրեւ երկրորդ վայր ընտրել Պարսելոնան, մօտէն վարելու համար «համայնավար աշխարհակալութեան» գործերը Միջերկրական աշխարհին մէջ:

Պարսելոնայի Կոմինթէրնի Բիւրոն կազմուած է հետեւեալներէն.— Թուալֆ Քնոնինկ, Ֆրիտրիխ Վալթէր եւ Զոր. Անտոնով Օվսէենքօ: Պարսելոնայի այս Բիւրոյին տրուած է գործելու լայն ազատութիւն: Բիւրոյին զին. մարմինը կազմուած է հետեւեալներէն.— Թուսուֆ Նիտէրհաուս եւ Վալթէր Գորխ, որոնք անուն հանած են իրենց յեղափոխական գործունէութեամբ: Զին. մարմինը ունի ֆրանսական, իտալական եւ ափրիկեան հատուածներ որոնց գլուխը կը գտնուին Շարլ Մոլէ, Էնրիքօ Միտոնի, Վիլհէլմ Քոխ եւ Մայիգ Միրեր:

Պարսելոնայի Կոմինթէրնի բիւրոյին գլխաւոր առաքելութիւնն է խորհրդային վարչաձեւ հաստատել Միջերկրականեան աւազանին մէջ: Բիւրոն իր տրամադրութեան տակ ունի բազմաթիւ տպարաններ, որոնք անընդհատ կը տպեն յեղափոխական յայտարարութիւններ, կոչեր եւ գրքոյկներ:

Պարսելոնայի Կոմինթէրնի բիւրոյին միւս կարեւոր դերը պիտի ըլլայ ծածկել Մոսկուայի միջամտութիւնը Սպանիոյ քաղաքացիական կռիւներուն մէջ: Իսկ ամէն ազատութիւն տուած է Պարսելոնայի բիւրոյին՝ գործել Մոսկուայէն բոլորովին անկախ:

Գերմանեւճափոնական դաշինքին մասին

Թօքիօյէն կը հեռագրեն թէ Ֆրանսական դեսպանը, Քամպրէր տեսակցութիւն մը ունեցաւ ճափոնի արտաքին գործոց նախարարին, Հորինչիի հետ: Այդ տեսակցութեան ընթացքին, Ֆրանսական դեսպանը կարգ մը հարցումներ ըրաւ ճափոնի յարաբերութիւններուն մասին եւրոպական պետութեանց հետ:

Իր կարգին ճափոնի արտաքին գործոց նախարարը եւս հարցուց թէ Ֆրանսա ի՞նչ կը մտածէ Ծայր. Արեւելքի խնդիրներուն մասին: Քամպրէր պատասխանեց թէ Ֆրանսա երբեք չի ցանկար միջամտել Ծայր. Արեւելքի գործերուն, թէ ռուսեւֆրանսական դաշնագիրը կը ներկայացնէ համաձայնութիւն մը միայն ու միայն արեւմտեան հարցերու մասին:

Քամպրէրի տեսակցութիւնը ճիշդ է թէ թելադրուած էր այն մտահոգութենէն, զոր կը պատճառէ գերմանեւճափոնական կամ գերմանեւիտալեւճափոնական դաշնագիրը, բայց եւ այնպէս առիթ մըն էր ճափոնի հանրային կարծիքին տալու ապահովութիւն մը թէ Ֆրանսա, իր դաշինքով զոր կնքած է Ռուսիոյ հետ, ոչ մէկ ցանկութիւն ունի միջամտելու Ծայր. Արեւելքի վէճերուն: Արդարեւ ճափոնական մամուլը վերջերս կատաղի յարձակումներ կը կատարէր Ֆրանսացիներուն դէմ, մեղադրելով որ Փարիզի կառավարութիւնը իր դաշինքով նեցուկ կը հանդիսանայ Ռուսիոյ եւ կը խանգարէ ուժերու հաւասարակշռութիւնը Ծայր. Արեւելքի մէջ:

ՄԱՏՐԻՏԻ ՌԱԶՄԱՃԱԿԱՏԻՆ ՎՐԱՅ

ԿԻՆԵՐԸ ԵՒ ԵՐԵԽԱՆԵՐԸ ԴՈՒՐՍ ԿԸ ՂՐԿՈՒԻՆ

Ձմեռնային սաստիկ ցուրտը եւ ձիւ[illegible] կասեցուցին յարձակումները: Մասնաւորաբար դադրած է օդանաւերու գործունէութիւնը: Միայն հրետանին է, որ կ'որոտայ անընդհատ Մատրիտի վրայ:

Մատրիտի համալսարանական թաղամասին մէջ ուժեղ կռիւներ տեղի ունեցան կիրակի: Քազա Վէլասքեզը, որ կը ներկայացնէ սպանիական ճարտարապետութեան գոհարը, քարուքանդ եղած է բոլորովին: Հանրապետականներու զեկոյցը կը հաղորդէր կիրակի օր թէ վերագրաւուած են Քազա Վէլասքեզի աւերակները, բայց Զոր. Ֆրանքոյի զեկոյցը կը պնդէ իրենց ձեռքը կը գտնուին այդ աւերակները, այսինքն թէ թիղ մը ան-

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՏԵՂԻ ՈՒՆԵՑԱՆ ՍՈՒՐԻՈՅ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԿՌԻՒ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԵՒ ՀՆՉԱԿԵԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ.— «ՀՆՉԱԿՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵՆ ԹՐՔԱԿԱՆ ԴԱՏԸ».— ԿՌԻՒ ՔԷՍԱՊԻ, ՔԸՐԸՔԽԱՆԻ ԵՒ ԿԱՐԳ ՄԸ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ՄԷՋ. — ՀԱՅԵՐԷՆ 2 ՍՊԱՆԵԱԼ, 6 ՎԻՐԱՒՈՐ.— ՀԱՅԵՐԸ ՄԱՍՆԱԿՑԱ՞Ծ ԵՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ

Սուրիոյ առաջին ընտրութեանց մասին ոչ մէկ թղթակցութիւն ստացած էինք տակաւին: Հետեւեալ լուրերը կը քաղենք թրքական թերթերէ: Ինչպէս կը հասկցուի, ընտրութիւնները կատարուած են հակառակ Թուրքերու առաջքած գրգռութեանց եւ խաղերուն: Թէեւ «Ճիւմհուրիյէթ» թերթակիցը կը գրէ թէ ընտրութիւնները երկարաձգուած են:

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ.—

Ընտրութեանց առթիւ կռիւ եղաւ Գըրըք-Խանի Հայոց միջեւ: Հնչակները, որոնք թրքական դատը կը պաշտպանեն, քանի մը հոգի վիրաւորած են Դաշնակներէն: Ոչ ոք մասնակցեցաւ ընտրութեանց.

Անատոլուի Հեռագրական գործակալութիւնը կը հաղորդէ Անտիոքէն.—

Անտիոքէն հասած շատ հաւաստի տեղեկութեանց համաձայն, սուրիական ընտրութեանց առթիւ մեծ խռովութիւն ծագած է Քէսապի Հայերուն միջեւ: Սանճաքի Հայերուն խոշոր մէկ մասը Թուրքերուն հետ են՝ ընտրութեանց չմասնակցելու տեսակէտով: Միայն Դաշնակ քոմիթէին պատկանող փոքրաթիւ Հայեր որոշած ըլլալով մասնակցիլ սուրիական ընտրութեանց՝ բուռն հակառակութիւն մը ելած եւ սաստիկ ընդհարում մը յառաջ եկած է: Քէսապի Դաշնակներուն եւ Հնչակներուն միջեւ ծագած այս խռովութեանց մէջ վիրաւորուած են 6 Հայեր:

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ.—

Սանճաքին կացութիւնը կը շարունակէ ծանր մնալ: Քուէարկութեան չմասնակցողներուն համեմատութիւնը հարիւրին 80 է: Կ'ըսուի թէ պատուիրակ Տորիօ պիտի հրաժարի: Հազարաւոր իշխանութեան բոլոր պաշտօնեաները կատարելապէս անկարող վիճակ մը ունին: Ամբողջ իշխանութիւնը կը գտնուի իբրեւ Ֆրանսացիներու մարդը ճանչցուած 4—5 հոգիի եւ Դամասկոսի պաշտօնեաններուն ձեռքը: Այս անսանձ եւ անարժան իշխանութիւնը ապօրինի բռնութեանց ձեռնարկած ըլլալով, վախ կայ որ ընդհարումներ տեղի ունենան: Երեւելիները կարելին կ'ընեն՝ հանդարտութիւնը ապահովելու համար:

Անուանի լուրերու համաձայն, կը փորձեն Թուրք գիւղացիները բռնի կ'առաջնորդել ընտրական շրջանները եւ այս պատճառաւ ծանր արիւնոտ ընդհարումներ տեղի ունեցած են Օրտու գաւառակին մէջ, ժողովուրդին եւ ոստիկան-զինուորներու միջեւ: 8 հոգի վիրաւորուած են:

Սանճաքին մէջ բոլոր խանութները գոցուած են եւ ժողովուրդը տուներու մէջ փակուած է, երկու օրուան ուտելիք [illegible]:

Թուրքերու, Քրիստոնեաներու, Օրթոտոքսներու եւ Ալէվիներու հարիւրին 90ը չէ քուէարկած: Օրթոտոքսները եկեղեցիին մէջ կը փակուին, ընտրութեանց չմասնակցելու համար: Եւ երբ ոստիկաններ կը ղրկուին բռնի բերելու, Օրթոտոքսները կը քարկոծեն պաշտօնեաները:

Քէսապի Հայերուն մէջ կռիւ ծագած է ընտրութեանց առթիւ, 2 հոգի սպանուած եւ 6 հոգի վիրաւորուած են:

«Ճիւմհուրիյէթ»ի թղթակիցը կը գրէ Անտիոքէն.

Ֆրանսացիները վերջերս ձերբակալեցին Թուրքերու կողմնակից խումբ մը Ալէվի երիտասարդներու պետը՝ Ջէլքի Արսուզ: Ասոր վրայ ընդհարում տեղի կ'ունենայ քաղաքապահներուն հետ, որոնք զէնքի կը դիմեն: Ալէվիներէն կան 10 վիրաւոր: Ոստիկան մը եւ ֆրանսական սպայ մըն ալ վիրաւորուած են քարերով:

Ալեքսանտրէթէն կը գրեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի.—

Ընտրութեանց առթիւ գործադրուած ճնշումը ոչ մէկ ազդեցութիւն գործած է քրիստոնեաներուն եւ Ալէվիներուն վրայ: Այս տարրերը մտահոգ են Սուրիոյ ազգայնական վարչութենէն: Ներոց ժողովներու միջոցաւ ծանուցուեցաւ թէ ընտրութեանց չմասնակցողները մինչեւ 6 ամիս պիտի բանտարկուին:

Վերջերս, հրամանով մը կ'երթայ Լազքիէի մտակայ քրիստոնեայ մը ագարակը եւ երկու քրիստոնեաներ լեռ կը տանի եւ 2500 սուրիական ոսկի առնելէ յետոյ միայն ազատ կ'արձակէ: Դէպքէն վերջ, Լազքիէի հիւսիս-արեւմտեան շրջանի կարգ մը Թուրք գիւղերուն 5000 սուրիական ոսկի տուգանք կ'որոշուի. մինչդեռ կառավարութիւնը շատ լաւ գիտէ թէ այդ պատուաւոր գիւղացիները ոչ մէկ կապ չունին հրամանին հետ եւ թէ հրոսակները որո՞նք են, չեն գիտեր:

Կառավարութիւնը մեծ գումարներ կը ծախսէ, ժողովուրդին քուէարկել տալու համար: Միայն Գըրըք Խանի մէջ 3000 սուրիական ոսկիէն աւելի ծախսած է:

Նոյն թերթին թղթակիցը կը գրէ Տէօրթ-Եոլէն.—

Անտիոքի 40,000 բնակիչներէն ընտրութեանց մասնակցած են միայն 190 հոգի — 77 իսլամ, 37 Ալէվի եւ 76 քրիստոնեայ: Գըրըք Խանի մէջ քուէարկած են 700 Հայ եւ 19 իսլամ. Այս վերջիններն ալ, Քիւրտեր, Ալէվիներ եւ Արաբներ են: Ռեհանիէի Չէրքէզները չեն մասնակցած: Կառավարութիւնը Հալէպէն հարիւր դաւադիր Արաբներ բերել տուած է՝ քուէարկելու համար: Այս Արաբները շրջան՝ շրջան դացած եւ քուէ տուած են:

Գըրըք-Խանէն կը գրեն «Ճիւմհուրիյէթ»ի.—

700 Հայեր եւ 19 Իսլամներ մասնակցեցան ընտրութեանց: Երբ Հայերու քուէները համրուեցան, տեսնուեցաւ որ 752 են: Աւելորդ 52 քուէթուղթերը պատռուեցան: Թուրքեր չկան ընտրութեանց մասնակցող Իսլամներուն մէջ: Այս կացութիւնը ճնշումի արդիւնք է: Հակառակ ասոր, բնակչութեան հարիւրին իններսունը չէ քուէարկած:

Ռէհանիէէն կը գրեն նոյն թերթին.

— Սանճաքի Թուրքերը փաստացի բողոքագիր մը յանձնեցին մարդկայնութեան, հետեւեալ ապօրինութիւնները մատնանշելով.— Բ. կարգի ընտրողները կառավարութեան կողմէ նշանակուած են, քուէատուփերուն գլուխը ոչ ոք գտնուած է քաղաքապետութենէն, երեւելիներէն եւ կրօնական պետերէն, քուէարկուներուն ինքնութիւնը չէ ստուգուած, տարբեր ձեռքով տրցակներով քուէթուղթ նետուած է տուփերուն մէջ, շուրջէն անձեր մասնակցած են ընտրութեանց եւ վերջապէս զինեալ ուժերու կողմէ բռնութիւն գործուած է:

ՍԱՆՃԱՔԻՆ ԹԵԿՆԱԾՈՒՆԵՐԸ

Սանճաքին երեսփոխանական թեկնածուները հետեւեալներն են.— Ալեքսանտրէթէն Շէյխ Միւլէյման (Ալէվի), Կըրըխանէն՝ Մահմուտ աղա (Թուրք), Անտիոքէն Սադրդ Մուրաֆ (Ալէվի), Մուսթաֆա Գուսէյրի, Մովսէս Տէր Գալուստեան (Հայ) եւ Ատալը Մուհամմէտ: Այս վերջինը հրաժարած ըլլալով, անոր տեղ թեկնածու ներկայացած է Անտիոքի քաղաքապետ Հաճի Էթէմ:

Գերմանացին մահուան դատապարտուեցաւ

Նովոսիպիրսքի մէջ ձերբակալուած գերմանացի ճարտարագէտը, Շթիֆլինկ, մահուան դատապարտուեցաւ իր 8 ռուս ընկերներուն հետ:

Մոսկուայի գերման դեսպանը բողոքեց խորհրդային կառավարութեան եւ պահանջեց որ ներում շնորհելու ձեւով մը ազատ արձակուի Գերմանացին:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՏԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ

Եթէ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան նախկին քարտուղար Աղասի Խանջեանի մահը խորհրդային Հայաստանի կեանքի ամենադժնդակ դէպքը կը նկատուի, ապա նոյն կուսակցութեան նորընտիր քարտուղար Ա. Ամատունիի զեկոյցը պէտք է նկատել այդ ժամանակաշրջանի ամէնէն կարեւոր արտայայտութիւնը. Որովհետեւ Խ. Հայաստանի նոր վարիչին զեկոյցը կը շօշափէ ոչ միայն խորհրդահայ կեանքի վերջին ամիսներու իրադարձութիւնները, այլ եւ քննութեան կ'առնէ համայնավար կուսակցութեան 15 տարիներու քաղաքականութիւնը հանդէպ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի։ Ա. Ամատունին իր զեկուցման մէջ կը քննադատէ եւ անարգանքի սիւնին կը գամէ ոչ միայն իր նախորդը՝ Ա. Խանջեանը, այլ եւ, անգիտակցաբար, կը դատապարտէ խորհրդային իշխանութեան 15ամեայ գործունէութիւնը։

Նկատի առնելով այդ զեկուցման մէջ արծարծուած հարցերու պատմական արժէքը, անհրաժեշտ կը նկատենք մէկիկ մէկիկ կանգ առնել անոնց վրայ եւ փորձ ընել ներկայացնելու բուն իրողութիւնը։

• Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղար Ամատունին ծնած է Գանձակ, 1900ին։ Համայնավար կուսակցութեան անդամակցած է 1919ին՝ իր ծննդավայրին մէջ։ Հայաստան է եկած 1921ին եւ հոն մնացած է մինչեւ 1924։ Ապա իր գործունէութեան վայրը փոխադրած է Թիֆլիս, ուր երկու տարի մնալէ վերջ, 1926ին մեկնած է Մոսկուա ուսանելու։ 1928ին կը վերադառնայ Հայաստան եւ երկու քանի մը տարի կուսակցական ղեկավար աշխատանքներ կը կատարէ։ 1931էն մինչեւ 1935 նորէն կը գործէ Թիֆլիսի մէջ, իսկ 1935ին կը նշանակուի Բաքուի կոմիտէի երկրորդ քարտուղար։ Նոյն տարուան վերջը կը փոխադրուի Հայաստան՝ իբրեւ կուսակցութեան երկրորդ քարտուղար եւ ապա, նոյն տարուան սեպտ. 21ին, կ'ընտրուի Հայ Համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար։

Այսպէսով Ա. Ամատունին կուսակցական եւ պետական պատասխանատու պաշտօններ է վարած Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրբէջան։ 1930ին, երբ Հայկոմկուսի առաջին քարտուղար կը նշանակուի Խանջեանը, Ամատունին կը հեռանայ Հայաստանէն եւ կրկին կը վերադառնայ հոն, երբ հայ համայնավարները ազգային տրամադրութիւններ կը ցուցնեն։ Հայաստանէն բացակայ եղած ժամանակամիջոցին Ամատունին կը գործէ Թիֆլիս եւ Բաքու՝ Բերիայի եւ Բաղիրովի անմիջական հսկողութեան տակ։ Եւ միայն անոնց վստահութիւնը լիովին շահելէ վերջն է, որ կ'ուղարկուի Հայաստան, ուր եւ կը ստանձնէ ամէնէն պատասխանատու պաշտօնը։

Այս պարագան շատ կարեւոր է։ Բոլոր նշաններէն կ'երեւայ, որ Թիֆլիսը եւ Բաքուն այլ եւս չեն վստահիր երկար ատեն Հայաստանի մէջ գտնուող եւ գործող հայ համայնավարներուն եւ անընդհատ դուրսէն մարդիկ կ'ուղարկեն. Այսպէս, «Խ. Հ.» թերթի պատասխանատու խմբագիր է նշանակուած Ե. Զուբարը(?), որ Հայաստան վերադարձաւ Խանջեանի մահէն ետքը. Երեւանի գործկոմի(?) քարտուղար է նշանակուած Դանիէլեանը, որ Ադրբէջան աշխատած Զանձակեցի գործիչ մըն է։ Փոխ-վարչապետ Ա. Շահսուվարեանը Թիֆլիսէն է փոխադրուած Հայաստան, նոյնպէս նորընտիր հողային գործավար Գումեդինը, եւն.։ Այս բոլոր նոր նշանակումները ցոյց կուտան, որ Թիֆլիսը եւ Բաքուն յատուկ քաղաքականութիւն վարելով, կը ջանան Հայաստանի ղեկավարութիւնը յանձնել այնպիսի մարդոց, որոնք «հայկական տրամադրութիւններ» չունին եւ հակակեդրոնական(?) քաղաքականութիւն չվարեն։ Ուրիշ խօսքով, համաձայն նոր սահմանադրութեան, Հայաստանը խորհ. ազատ(?) հանրապետութիւն դառնալէ վերջն ալ, Վրացիները, Ազրբէջանցիները հիմակուընէ կ'ապահովեն իրենց գերակայութիւնը մեր երկրին վրայ։ Այդ տեսակէտէն, յանձին Ա. Ամատունիի, Բերիան եւ Բաղիրովը լաւագոյն(?) ընտրութիւնն են ըրած։ Ասոր ապացոյց, Ամատունիի զեկոյցը՝ տրուած Երեւանցի կուսակտիւի ժողովին առջեւ («Խ. Հ.», 30 Հոկտ. 1936)։

Մէկ ուրիշ կարեւոր պարագայ։ Ամատունին իր զեկուցումը կարդացած է Հոկտ. 2ին, իսկ Երեւանի պաշտօնաթերթին մէջ լոյս է տեսած Հոկտ. 30ին։ Ինչո՞ւ այս 28 օրուան յապաղումը։ Կասկած չկայ, որ Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղարին զեկոյցը հրատարակուելէ առաջ ուղարկուած է Թիֆլիս եւ հոն գրաքննութենէ անցնելէ վերջն է, որ թոյլ են տուած տպագրել թերթին մէջ։ Այս կերպով, Ամատունին Թիֆլիսին առջեւ վստահելիութեան, հաւատարմութեան առաջին քննութիւնն էր կուտար։ Եւ պէտք էր որ Բերիան իր աչքովը տեսնէր ու հաւնէր։ Ի հարկէ, դժուար է գուշակել, թէ Թիֆլիսի գրաքննութենէն վերջ այդ զեկոյցը որքան կը համապատասխանէ բնագրին։ Սակայն այն, ինչ որ հրատարակուած է, զօրաւոր ամբաստանագիր մըն է ուղղուած Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի հասցէին։ Այդ զեկուցման ուշադիր ընթերցումը կը պարզէ այն ահաւոր կացութիւնը, որուն ենթակայ է Հայաստան երկիր 15 տարիներէ ի վեր։

Իր զեկուցման մէկ կէսին(?) եւ մեծագոյն մասը Ամատունին նուիրած է Խանջեանի գործունէութեան։ Զեկոյցին այդ մասը հետեւեալ խորագիրը կը կրէ՝ «Խանջյանը նացիոնալ-ուկլոնիստ սպեցիֆիկների վիժուածն էր»։ Իր տեղեկագրին մէջ Ամատունին կը ջանայ մանրամասնօրէն քննութեան առնել «հայկական նացիոնալ ուկլոնիզմի ուղին 1923—27 թուականներին (Հայկոմկուսի Կենտկոմի նախկին քարտուղար Աշոտ Յովհաննիսեանի ժամանակ) մինչեւ Խանջյանի ուղղակի համակցումը տերորիստ-տրոցկիստների եւ դաշնակների հետ մէկ [illegible]»։

Առաջին իսկ տողերով, Ամատունին Խանջեանը կը դարձնէ 16 գնդակահարուածներու եւ Դաշնակցականներու գործակից։ Այն փաստերը եւ տուեալները, որոնք իր զեկուցման ընթացքին իբրեւ ամբաստանութեան կէտեր կը մատնանշէ, Ամատունին, վերջնապէս կը հաստատեն մեր այն ենթադրութիւնը, որ եթէ Խանջեան ողջ մնար, անպայմանօրէն նեղեալ կալանքի տակ կը գտնուէր եւ մաղ թէ ուշ «կատղած շուներուն» նման պիտի գնդակահարուէր։ Այս անխուսափելի եւ անարգական վախճանը յայտնի էր իրեն՝ Խանջեանին, եւ ան գերադասեց վերջ տալ իր կեանքին՝ խայտառակ մահէն ազատուելու համար։ Սուտ ու կեղծիք էր պաշտօնական սկզբնական այն յայտարարութիւնը, թէ Խանջեան անձնասպան եղաւ «ջղայնութենէն չդիմանալով» իր «ձախողութիւններուն»։ Այն «ձախողութիւնները», որոնք կը մատնանշուին անձնասպանութենէն երեք ամիս վերջը, ոչ [illegible] եւ ոչ ալ [illegible] չէին փոխեր Խանջեանի [illegible]։ Որով... [illegible] ամբաստանագիրն ալ չէ, թէ Խանջեան իր ղեկավարած շրջանին մէջ «արթուն» չէ գտնուած եւ «հովանաւորելով օտար, ազգայնական տարրեր» անուղղակի օժանդակած է անոնց «հակայեղափոխական» գործունէութեան։ Այլ այն, որ Խանջյանն ինքն անձամբ զինուորած եւ ղեկավարած է Հայաստանի «հակայեղափոխական-ազգայնական տերորիստական» աշխատանքները եւ իբրեւ «[illegible]» գործած է ընդդէմ խորհրդային իշխանութեան եւ համայնավար կուսակցութեան։

Խանջեանի դէմ ուղղուած ամբաստանագիրը քանի մը կէտերէ կը կազմուի.

1. Խանջեանը շարունակողը եւ արտայայտիչն է հանդիսացած հայկական «նացիոնալ-ուկլոնիստ սպեցիֆիկներու» քաղաքականութեան.

2. Խանջեանը [illegible] գիրք է [illegible] Հ. Յ. Դաշնակ[illegible]

3. Խանջեանը «համազգային ճակատ» ստեղծելու հակակուսակցական եւ հակայեղափոխական գաղափարն է ունեցած։

4. Խանջեանը ստորագրած է Հայ մշակոյթի [illegible] «[illegible]» ձգտումներուն։

5. Խանջեանէ փոխ [illegible] ... հետեւանքներ է ունեցած Հայաստանի համար։

Կ'արժէ առանձին առանձին քննութեան առնել այս ծանրակշիռ(?) ամբաստանութիւնները։

ՆՇԻՏ - ԱՐՓՈՒՆԻ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԽԼՐՏՈՒՄՆԵՐ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Անցեալները գրեցինք թէ Մուսթաֆա Քէմալ Փաշա գաւառակին մէջ կարգ մը տուներու դուռներուն վրայ փակցուած էին «Մի մոռնաք կրօնքը» վերտառութիւններ։ Այս խնդրին շուրջ կատարուած քննութիւնները վերջացած եւ յանցաւորները ձերբակալուած են։ Ամբաստանեալներուն ղեկավարն է գաւառակին երեւելիներէն մէկը։

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ թէ քննութիւնը հաստատած է որ եղածը խռովութեան (սոֆթայութեան) գործ մը չէ, այլ անձնական քէնէ բխած շարժում մը։ Նպատակն է եղած դժուար գիրքի մը մատնել գաւառակին անդորրութեամբ չահագրգռուող մարմինները։

ԿԱՆԳՈՒՆ Է ԱՆ

Կը կարծէ՞ք թէ բաւական չըլլան ձեր մէկ ձեռքին մատները՝ համրելու համար մեզի բարեկամ օտար անձնաւորութիւնները.

Ու չէ՞ք ընդունիր, որ խարխլած է, մինչեւ իսկ գուցէ հիմնովին փուլ եկած՝ անոնցմէ կազմուած ճակատը։

Կանգուն է, սակայն, պարոն Քրաֆթ Փօնար։ Մեզի հետ է ան։ Մեզի համար է ան։ Բովանդակ կեանքը նուիրած մեր դատին, երիտասարդ տարիքէն սկսեալ, 1896ի համիտեան ջարդերուն արձագանգէն ի վեր, քառասուն տարի եւ տակաւին այսօր, կը գործէ ան, կը խօսի ան, կը գրէ ան, կը վազէ ան, կը պայքարի ան՝ մեզի համար, մեր դատին համար։

Ան մէկն է անոնցմէ՝ որոնց համար չէ լուծուած Հայկական խնդիրը։ Եւ սակայն, օր մը պիտի լուծուի ան։

Հայ կեանքի վերաբերեալ ո՞ր եւ է մանրամասնութիւն, բայց մասնաւորաբար հայ սփիւռքին, մեծապէս կը հետաքրքրէ զինք։

Վերջերս, խորապէս ցաւեցաւ, երբ իրեն հաղորդուեցաւ Զօպանեան-Բաշալեան ձեռնարկին ձախողման լուրը։ Շատ ափսոսաց։

Ինչ որ սակայն, այսօր, գէթ կը մղէ որ զինքը վերստին ձեր ուշադրութեան յանձնեմ, այդ իր վերջին գրքոյկն է, ճոխ եւ առաջ վերնագրով, քանի մը օր առաջ լոյս տեսած։

Պարոն Քրաֆթ Փօնար շատ մը հրատարակութիւններ ունի մեր մասին։ Տարիներէ ի վեր եւ կանոնաւորաբար ամէն տարի անշուշտ, անիկա կը ներկայացնէ, կը վերլուծէ, կը յիշեցնէ անխուսափելիին՝ յաւիտենական հարցը, Հայկական խնդիրը, զանազան ձեւի տակ, տարբեր անունի տակ եւ միշտ նորանոր դրուագներով համեմուած։

Անհատական փնջիկ մը ձեւի՝ իր գրքոյկներէն.— Հայերը. Արդարութիւն եւ բարեխղճութիւն։ Հայկական խնդիր։ Առանց օջախի։ Հապա Հայե՞րը։ Քարիդ, Հայաստան. Որբեր։

Անոնք հիմա, ինչ կ'ուզէք, իր վերջին գրքոյկը. Նախ եւ առաջ, եւ ահաւոր հաստատումներու, [illegible] յարաբերութիւններու [illegible] թղթատենք զայն։

Հափշտակիչ, երկրորդ էջէն, առ խօսք։ «Մի՞նչ է։ Պատերազմէն վերջ, մենք ունեցանք Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Եւ ան ժողովուրդներու գեղեցիկ յոյսը եղաւ։ Բայց, Ազգերու Դաշնակցութիւնը չիրականացուց իր խոստումը ... Որովհետեւ անոր [illegible] չունեցաւ»։

Քիչ մը անդին, կը շարունակէ ան, այն օր Ազգերու Դաշնակցութեան պատասխան հանգիտական չէնքի մը մէջ կ'[illegible]...

«Ազգերու Դաշնակցութիւնը փոխանակ իր ճշմարիտ եւ պարզ նպատակը հետապնդելու, որ է խաղաղութիւնը արդարութեան հիման վրայ, անհամար դէմքերու եւ հակասութիւններու ներքին մը դարձաւ»։

Ու ի՞նչ կը մաղթէ Պ. Քրաֆթ։ Պէտք է որ վերածնի Ազգերու Դաշնակցութիւնը։ Ու ամէն բանէ առաջ՝ «արդարութիւն եւ համերաշխութիւն»։ Ասոնք սիրական երկու բառերն են Պ. Քրաֆթին։

Որպէսզի կը ցաւի ան ողբալի այն իրողութեան համար, որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը լքած է Հայկական հարցը։ Ու ցասումի պոռթկում կ'ընդունի իր տողերուն մէջ, երբ ան կը յիշեցնէ ձեզի թէ՝ Ազգերու Դաշնակցութիւնը իր ծոցը ընդունեց Թուրքիան եւ բոլշեւիկ Ռուսիան, «առանց ապահովութեան, առանց պայմանի»։

Ու կ'անդրադառնայ թէ ոչ ոք փորձեց յիշեցնել գոնէ մը «[illegible]», երբ Մոնթրէօյի մէջ, դաշնագիրներ վերաքննութեան կ'ենթարկուէին։

Արտօնել, օրինակի համար, Հայերը որ երկիր վերադառնան, «օգտագործելու համար վերստին՝ այն հողերը, որ այսօր ամայի, ժամանակին այնքան բարգաւաճ էին, շնորհիւ Հայերու յամառ աշխատանքին»։

Կամ Ժընեւի հայ օջախին այս կամ այն պատանին, օրինակի համար, «Սթամպուլ երթալ եւ գոնէ քանի մը օր, իր ծնողին մայրը ողջագուրելու»։

Բոլորովին աշխարհը մերժեց, մեզ մոռցաւ. Մեզ կ'անգիտանայ։ Բայց «ի՞նչ մեծ ամօթ, ան կը դրպարտէ զոհերը եւ կ'արդարացնէ ու կը պաշտպանէ դահիճները»։

Այս սեւեռակներուն մէջ, ես մէկէ աւելի անգամներ խօսած եմ Պ. Քրաֆթի եւ իր գործի մասին։ Գիտէք թէ Զուիցերիացիք, քառասուն տարիէ ի վեր մեզմով կը զբաղին։

Անոնք երկար տարիներ հայ որբեր խնամած ու կրթած են Սեբաստիոյ իրենց որբանոցին մէջ։ Ցետոյ Սամսոն ու Պոլիս։ Եւ 1922էն ի վեր, Զուիցերիոյ մէջ։

Ձեզմէ բազմաթիւներ գիտեն Պրինժին — Ժընեւի հայ դպրոցը։ Գիտէ՞ք սակայն, իմանալ թէ՝ ի՞նչ վիճակի մէջ է ներկայիս այդ հիմնարկութիւնը։

Պրինժինի դպրոցը փակուած է 1933էն ի վեր։ Տղաքը մեծցան եւ Ժընեւ եկան։ Ու դաստիարակ-ուսուցիչները ցրուեցան։ Կը մնայ Ժընեւի օջախը, մարելու մօտ կրակ մը, որ կը յամառի, դեռ կը մխայ։

Քանի՞ է թիւը այն տղոց, որոնք տակաւին չեն աւարտած իրենց դպրոցական կամ արհեստագիտական շրջանը։ Երեք չորս տարուան գործ կայ դեռ.

Բայց, ատկէ զատ, կան երեւելի մը նուիրեալներ սաներ վկայուած, որոնք Հայ օճախին կապուած են տակաւին։ Որովհետեւ, ո՞ւր կրնան երթալ։ Փակուած են բոլոր դուռները։

[illegible] մէկն կը տանէ պատկառելի վկայականներ. պէտք է որ մեկնի ծնողքին քով, Ռումանիա։ Բացարձակ մերժում։ Ուրեմն, կը մնայ Ժընեւ։ Եւ երկու տարուան աշխատանքէն վերջը, կը ստանայ առեւտրական բարձրագոյն ուսմանց վկայական։ Ուսման այս շրջանին, ան հայ օջախին մէջ կ'ուտէ, կը պառկի, բայց կը սորվի, միաժամանակ [illegible] վաճառատան մը՝ ներկայացուցչութիւնը ստանձնել, հոգալու համար ուսման, հագուստի եւ կօշիկի պէտքերը։ Որովհետեւ մի մոռնաք որ Պ. Քրաֆթ ամենայն(?) չունի այլ եւս։ Անցեալ ամառ, կրկին կը դիմեն ռումանական կառավարութեան։ Դարձեալ մերժում։

Իսկ տխրալ տուի այս օրինակը։ Միւս բոլոր վկայեալները նոյն կացութեան մէջ կը գտնուին։ Ու վաղը նոյն կացութեան պիտի ենթարկուին անոնք որ պիտի վկայուին։ Մոլորակի վրայ, տեղ չկայ անոնց համար։

Պ. Քրաֆթի հայ օջախը կը ճգնի պատսպարել զանոնք, որչափ որ կը նայ։ Ուստի քիչ թէ շատ կ'աշխատին դուրսը։ Եւ օջախը պակասը կը լրացնէ։

Ինչպէս կը տեսնէք, դպրոց գոյութիւն չունի այլ եւս։ Օջախ-ապաստան մըն է որ կը մնայ ...

ԱՐՇԱՒԻՐ ԽԱՆԷՏԱՆԵԱՆ

Աղեքսանդրիա

ԹԱՆԳԱՐԱՆՆ ՈՒ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

Աղեքսանդրիոյ պալատին շատ մօտ էր, որ Պտղոմէոս Ա. հիմնեց համբաւաւոր Թանգարանը։ Սակայն «Թանգարան» բառը այսօրուան իմաստը չունէր։ Ան մուսաներու եւ ուսումնասիրական սկզբնական իմաստ ունէր. Փիլիսոփայական դպրոցները սովոր էին կրօնական համայնքներու պէս կազմակերպուիլ եւ իւրաքանչիւրը ինքզինք պաշտամունքի մը կեդրոնը կը նկատէր։ Պիւթագորեաններու դպրոցը մուսաներու պաշտամունքը ընտրած էր։ Աթէնքի ճեմական դպրոցը, այն որ Արիստոտէլի դպրոցն էր, պահպանեց «Թանգարան» մը ունէր։ Աղեքսանդրիոյ մէջ «Թանգարան» մը հետ գրադարան մը հիմնելու գաղափարը հաւանաբար Դեմետրիոսի գանկին մէջ ծագմեր է։ Ան Աթէնքի դպրոցներուն պէս տեսակ մը համալսարան պիտի ըլլար։ Գիտուններն ու գիտնականները, որոնք Թանգարանի անդամ ընտրուած էին, ձրի կը ստանային եւ որ եւ է տուրքէ զերծ էին. Այսպէս, կը յուսային աշխարհին բոլոր կողմերէն արժէքաւոր մարդիկ Աղեքսանդրիա բերել։ Երկրորդ եւ երրորդ Պտղոմէոսներու ժամանակ Աղեքսանդրիոյ արքունիքը կարելի էր դառնալ գրագէտներու, գիտնականներու եւ բանաստեղծներու շատ փայլուն ընկերութիւն մը. Մեր թուականէն երեք դար առաջ փիլիսոփայութեան ու բարքերու կառավարութեան համար Աթէնքը առաջին տեղը կը գրաւէր դեռ, բայց Աղեքսանդրիան գրականութեան, գիտութեան (բժշկութիւն, աշխարհագրութիւն, ուսողութիւն) եւ բանաստեղծութեան կարեւոր կեդրոնն էր։

Թանգարանին կից ստեղծեցին յունարէն գիրքերու ամէնէն ընդարձակ գրադարանը, որ աշխարհի մէջ գոյ ունէր։ Աղեքսանդրէն առաջ անհատներ կամ բռնակալներ ինչպէս Պիզիստրատոս, արդէն գիրքեր հաւաքագրած [illegible] մասին փաստաթուղթեր հաւաքածոներ կազմեր էին։ Եւրիպիդէս իր ժամանակի Աթէնքին համար պատկառելի գրադարան մը ունէր եւ Արիստոտէլ մագաղաթներու թիւով քանի մը հարիւր փաստաթուղթեր հաւաքած էր։ Բայց գրադարան մը հիմնելու համար Եգիպտոսի յոյն թագաւորին տրամադրած միջոցները ոչ ոք ունէր։ Համայն յոյն աշխարհին մէջ Աղեքսանդրիոյ համար գիրքեր կը գնէին։ Այն բաները որ յետոյ կը պատմուէին հռչակաւոր գնումներու մասին, գուցէ ճշմարիտ չըլլան, բայց ապահովաբար գաղափար մը կուտան առաջին Լագիդեաններու թափած ջանքերու մասին։ Այսպէս կը պատմուի թէ Պտղոմէոս Գ. Աթէնքէն փաստաթուղթեր փոխ առաւ, որոնք պետութեան հսկողութեան տակ էին եւ որ Էսքիլէսի, Սոփոկլէսի եւ Եւրիպիդէսի մատենագրական բնագիրները կը պարունակէին, այն

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

ԴԸՄԼԻՆՆԵՐՈՒ ԿՌԻՒԸ

Թուրքերը մօտեցան Դըղըլ Ղախչախին. Մեր գունդը հրաման ստացաւ [illegible] առաջ գտնուիլ Վարդանլու, իսկ Երեւանեան գումարտակը մեզի պիտի հասնէր [illegible]։ Ուշացոյցը կը վերցնէ եւ գիշերով կը հասնինք մեզի Վարդանլու. (Նոյ. 4)։

Արեւի առաջին ճառագայթները հազիւ թէ գիւղին բլուրները հասած էին, երբ քանի մը խումբերու մեզ յառաջանալը նկատեցինք։ Առաջին ատեն, ենթադրեցինք թէ մեզի հետեւող Երեւանեան գումարտակը ըլլալու էր, սակայն յանկարծակիի եկանք՝ երբ ուժեղ համազարկ մը թափուեցաւ մեր վրայ։ Թուրք հեծեալ գումարտակ մըն էր որ կը շտապէր մեզմէ առաջ նոյն բլուրները գրաւել։ Առանց մեր պաշարումը կորսնցնելու կրակով կը պատասխանենք, մեր գնդացիրը կ'սկսի գործել։ Կը հրամայեմ իսկոյն գրոհ տալ թշնամիին վրայ։

Թշնամին չկրնալով դիմանալ մեր կրակին եւ յառաջխաղացման՝ խուճապահար ետ կը քաշուի։ Կը հալածենք մինչեւ Գըմլիններու (Պէօյիւք ու Քիւչիւք) սահմանը։ Կռիւի կը մտնէ թրք. հեծեալ կիսագումարտակ մը գրոհ տալով մեր վրայ։ Մեզի օգնութեան կը հասնի հրետանին իր կրակով, ռումբերը կ'որոտան եւ [illegible] ու ծուխ կը դըրդեն։ Կռիւը կը սաստկանայ եւ կ'ընթանայ ի նպաստ մեզի մինչեւ որ խաւարը կ'իջնէ։ Մենք կը մնանք մեր դիրքերուն վրայ։

Մէկ օր առաջ Ալեքսանդրապոլի մէջ համայնավարները փորձած էին ըմբոստութիւն մը, սակայն շնորհիւ Սեպուհի ներկայութեան եւ ձեռք առած խիստ միջոցներուն՝ անդորրութիւնը հաստատուած էր, իսկ մեր յաջող կռիւին լուրը առած ատեն խանդավառութիւնը իր գագաթնակէտին կը հասնի։ Եւ ահա սայլերով մեզի կը բերեն ուտելիք, ծխախոտ, միրգ եւն.։

Յաջորդ օրը կը պատրաստուէինք շարունակել մեր յառաջխաղացումները եւ իյնալ Դըղըլ Ղախչախի թիկունքը, յանկարծ հրաման կը ստանանք նահանջել դէպի Ալեքսանդրապոլ, ու քաղաք չմտած կամուրջի գլխուն սպասել երկրորդ հրամանին։

Ետ կը քաշուինք, երբեմն շատ մօտիկէն մեզ կը հետապնդեն Թուրք հեծեալ խումբեր, կը սպառնեն կրակել, բայց կը դարձնենք որ մեզի չեն պատասխաներ ... Երեկոյեան ուշ ատեն միայն կ'իմանայինք որ զինադադար կնքուած է Ալեքսանդրապոլը յանձնելու պայմանով։

Կը հասնինք Ալեքսանդրապոլի առջեւ, Ախուրեանի ափին կը կանգնինք՝ ստանալու համար երկրորդ հրամանը։ Ի զուր ... Մէկ քանի ձիաւոր կ'ուղարկեմ քաղաք, Զօր. Սիլիկեանի պայմանակրթեան(?) հրամանները ստանալու։ Մեծ եղաւ զարմանքս երբ մեր ձիաւորները քառասմբակ քշելով եկան յայտնելու որ պայմանագրով մեկնած է, քաղաքը համայնավարներուն ձեռքն է, ամէն կողմ կարմիր դրօշակներ կը ծածանին ... Անոնց ետեւէն կը հասնի կառքը նստած հայկ. պատուիրակութիւն մը, մեզ ... Թրք. բանակը կարծելով՝ եկած էին դիմաւորելու ..

Թշնամականները ուրախ էին որ «ընկեր» Քէմալը կուգար վերջապէս։

Անստոյգ եւ յիմար վիճակի մը մատնուած էի, մեր ետեւէն Թրք. բանակը կը հասնէր, բայց քաղաք չէի ուզեր մտնել, ներքին կռիւներու [illegible]։ Զօրախումբը [illegible] էր, ուղեղիս մէջ ահռելի փոթորիկ մը ստեղծուած էր, երբ ձիաւոր մը առջեւս ցցուած ինծի յանձնեց փոքրիկ առձեռն մը գնդ. Իշխանեանի կողմէ գրուած, որով ինծի կը հաղորդուէր բռնել Ջաջուռի ուղղութիւնը։ Ակամայ բերնէս շատ կծու բառեր թռան այդ անմեղ զինուորի հասցէին եւ անոր գլխու վրայէն մինչեւ ...

Առանց քաղաք մտնելու, շատ կամուրջը անցանք եւ Սեւ[illegible]ի զորանոցներու առջեւէն, երկաթուղիի կայարանին մօտէն բարձրացանք խճուղիին վրայ ու բռնեցինք Ջաջուռի ճամբան (Նոյ. 6)։

ՋԱՋՈՒՌԻ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Ջաջուռ գիւղն ենք։ Անասօս(?) մը մեր պահակները նոր առաջնորդեցին թուրք հեծելազօրքի սպայ մը 5 ձիաւորներով միասին։ Թուրք սպան մեզի յանձնեց բաց ծրար մը, Թուրքերէն լեզուով գրուած զինադադարի պայմանները։ Շատ խիստ եւ ծանր էին այդ պայմանները։ Ամէն բանէ առաջ Ղարաքիլիսէի պէտք էր յանձնել 24 ժամուան մէջ 2000 հրացան, 20 հատ ծանր եւ 40 թեթեւ գնդացիրներ սարքով ու կենդանիներով միասին։ 3 մարտկոց հրետանի։ 4000 ձի, 1000 սնտուկ հրացանի փամփուշտ եւ 6000 թնդանօթի ռումբ։ 2 վայրաշարժ եւ 50 վագոն։ Մնացեալ յօդուածները կը գծէին զինուորներու տեղափոխութիւնները, նոր սահմանները, բանակցութեանց վայրը եւն.։

Թուրք սպայի հետ փոքրիկ զրոյց մը ունեցանք, ան յայտնեց որ կը ճանչնայ մեր գունդը. գիտէ թէ վերջին անգամ մենք կռուեցանք Գըմլիններու մօտ իրենց կիսագումարտակին դէմ, գիտէ նոյնպէս որ մեր գունդին մէջ շատ մը տաճկական բանակի հայ սպաներ կան։ Երկու հակառակորդներու միջեւ պատահական այս փոքրիկ խօսակցութենէն պարզ կարելի էր հետեւցնել որ՝ անոնք շատ լաւ տեղեակ էին հայկ. բանակի մասին։

Ինչպէս վերեւ տեսանք, զինադադարի պայմանները այնքան ծանր եւ անպատուաբեր էին որ մերժուեցան հանրապետական կառավարութենէն եւ խօսքը դարձեալ մնաց թնդանօթին։

Ջաջուռի ճակատի վրայ կեդրոնացած էր Սեպուհի բրիգատը, 7րդ եւ 8րդ գունդերը։ Երկաթուղիին կայարանի առջեւ ցցուած լեռները եւ գիւղի աջ գտնուող գիծը յանձնուած էր մեր գունդին, իսկ երկաթուղիէն ձախ մինչեւ Ջաջուռ գիւղը 7րդ գունդին։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(14) (Շար.)

ՎՐԻՊԱԿ — Սոյն յուշերուն 19 նոյ. յօդուածին մէջ՝ Բ. սիւնակի 10րդ տողին յետոյ աւելցնել՝ Ա. գունդ՝ 1500 սուին (Մազմանեան)։ Ինչպէս նաեւ 5րդ սիւնակի 28րդ տողը «[illegible] ունեցանք խօսելու» կարդալ երբ առիթ ունեցանք Դրոյի հետ խօսելու։

պատմատպագրութեամբ թէ Աղեքսանդրիոյ գրադարանին համար ընդօրինակել տալ կ'ուզէ, երբ երաշխաւորութիւն այս արժէքաւոր հատորներուն՝ առնուած էր տասներինգ տաղանդ գրաւ գնել։ Բայց բնագիրները պահեց եւ Աթէնք ղրկեց միայն ընդօրինակութիւնները։ Բնականաբար Հարկապրուեցաւ տասներինգ տաղանդը նոն Թողուլ։

Ըստ Ցենէքի, երբ թէ Կալիմաքը ըսած է թէ Պտղոմէոս Գ-ի ժամանակ Աղեքսանդրիոյ գրադարանը 400 000 «խառն» փաթաթներ կը պարունակէր եւ 90.000 «անխառն»։ Այս վերջիններն որ հատանաբար միայն մէկ երկ բովանդակող փաթաթներ էին։ Խառն «խառն» փաթաթներուն՝ Թերեւս աւելորդ մագաղաթեայ փաթաթներ էին, որոնց վրայ մէկէ աւելի երկեր կային։ Սերապիոնի մէջ կցորդ գրադարան մը հիմնուեցաւ, մասնաճիւղ կամ «արտաքին» կոչուած։ Այս մասնաճիւղը որ բստ Ցենէքի՝ Պտղոմէոս Բ. հիմնեց, 42 800 փաթաթներ կը պարունակէր։ Գիրք կը կարծէ թէ այս 500 000 փաթաթներէն շատեր պատճէններ եղած ըլլալու են, որովհետեւ մինչեւ այս շրջանը յունարէն լեզուով գրուած երկերուն ընդհանուր Թիւը այդ Թիւէն պակաս եղած ըլլալու է։ Կը կարծուի թէ ժամանակակից փիլիսոփաներէն Եպիկուր եւ Քրիսիպպոս իրենց սեփական երկերէն մին 300, միւսը 705 փաթաթներ Թողուցած ըլլան։ Կ'երեւի թէ Աղեքսանդրիոյ գրադարանը միայն ուսանողներուն ծառայած չէ, որոնք հոն պրպտումներ կ'ընէին, այլեւ ընդօրինակութիւններ ընելու, որոնք կը պահուէին կամ կը ծախուէին։ Գրադարանապետը որ «վարիչ Աղեքսանդրիոյ մեծ մատենադարանին» տիտղոսը ունէր, միանգամայն հրատարակութիւններու տնօրէն եւ հրատարակիչ եղած ըլլալու է։ Առաջին գրադարանապետը Եփեսոսի Զենոդոտն էր, այդ շրջանին նշանաւոր գրագէտ, որ պաշտօնը պահեց Պտղոմէոս Ա. իշխանութենէն՝ ուսուցանելով մինչեւ 245։ Իր գլխաւոր գործը Հոմերոսի բնագրին կը վերաբերէր։ Ողբերգակ բանաստեղծները երկերը դասաւորելու եւ ցուցակագրելու համար երկու ժամանակակից բանաստեղծներ իրեն կ'օգնէին, Ետոլիացի Աղեքսանդր եւ Լիւկոփրոն։

Մեզի հասած է Լիւկոփրոնի բանաստեղծութիւններէն մին, «Աղեքսանդրա» իր մթութեամբ ու խմաստակութեամբ նշանաւոր)։

Երկրորդ գրադարանապետը Կիրենէի Կալիմաքոսն էր։ Վերջինս թէեւ գրադարանին պարունակած երկերուն «դասաւորեալ դրացուցակը» կազմած էր, սակայն չէ որ միանգամայն վերակացու եղած ըլլայ։ Այս դրացուցակը, որ «Ցանկ բոլոր անոնց որ գրական ասպարէզին մէջ նշանաւոր եղած են» կը կոչուէր, առանձին մագաղաթի 120 փաթաթներէ բաղկացած էր։ 235ին (Ք. Ա.) Երատոսթենէս գրադարանապետ անուանուեցաւ։ Դպրութեան եւ գիտութեան շատ ճիւղեր, մանաւանդ աշխարհագրութեան եւ ժամանակագրութեան մէջ իր կարողութիւնով համբաւաւոր, Պտղոմէոս Գ. իր դաստիարակութիւնը անոր յանձնեց։ Երբ Պտղոմէոս Փիլոպատոր անուամբ գահ բարձրացաւ, իր ծերունազարդ վարպետին պատիւ չըրաւ։ Երատոսթենէս Փիլոպատորէն աւելի երկար ապրեցաւ եւ մեռաւ 195ին, ծոթանասուն տարեկանին։ Գրադարանին մէջ անոր յաջորդեց Արիստոփան Բիւզանդացին, Հոմերոսի մասնագէտ, որ Զենոդոտի գործը շարունակեց։ Իր գործունէութիւնը ընդհանրապէս յոյն բանաստեղծութեան վրայ կը ծաւալէր եւ Կալիմաքոսի «ցուցակին» յաւելուածը գրեց։ Ցետոյ 180ին Արիստոփանին յաջորդեց Արիստարքոս Սամոթրակեցին, ուրիշ մեծ հոմերոսագէտ մը։ Կը կարծուի թէ գրագէտներու շարքին կը պատկանէր, որ ստիպուեցաւ Փիլոմետորի մահէն վերջ Աղեքսանդրիայէն հեռանալ, որովհետեւ հանդուցեալ Թագաւորին կուսակից էր եւ այս պատճառաւ զանոնք Թշնամի կը նկատէր։ Մեռաւ Կիպրոսի մէջ 145ին (Ք. Ա.)։ Լագիտոսեաններու գերդաստանին անկման շրջանին Արիստարքոսի արժանիքն ունեցող ոչ ոք կար, գրադարանապետի պաշտօնին յարմար։

Հ. Գ.

« ԱՌԱՋԻՆԱԿԱՐԳ
ԿՈՍՓՈԹԻՆՆԵՐ »

. . —

« Ճիւմհուրիյէթ »ի խմբագրական քարտուղար Ասիմին Տավէր կը գրէ թէ « Պուլկարիոյ ամէնէն հակաթուրք թերթն է արտաքին տառերով հրատարակուող «Մէչուէնէթ» թերթը, որ իբր թէ իսլամական եւ — «հաշա» — Թրքական Թերթերէն է։

Այդ Թերթին խմբագրապետն եւ միւս խմբագիրներուն անունները «ֆ»ով կը վերջանան, ինչ որ կը բաւէ ցուցնելու անոնց Թրքութեան եւ իսլամութեան աստիճանը։ Այդ առաջինակարգ կոսփոթիններուն բանգործը խառնակչութիւնն է, իսկ հասարակ՝ զրոյց մը [illegible]

Արտատպելով մեր այն լուրը թէ կարգ մը ցնորամիտներ Պրուսայի դուռներուն վրայ կախած են «Ճեր կրօնքը մի՛ մոռնաք» վերտառութիւններ, այդ Թերթը Պուլկարիոյ Թուրքերուն կը յանձնարարէ Թուրքիոյ չպարթել եւ սա խրատը կուտայ.

« Դաւութիւն Աստուծոյ որ հայտականներն ենք արդարաւէր Պուլկարիոյ որ կը պաշտպանէ մեր կրօնքը, կրօնական ամէն ազատութիւն կուտայ եւ կը յարգէ մեր իրաւունքները »։

Արդեօք կա՞յ այնքան ապուշ մը որ հաւատայ Թրքութեան եւ իսլամութեանը այս փաթթոցաւոր կասփոթիններուն, որոնք Պուլկարիան կը նախընտրեն Թուրքիայէն, եւ նոյնիսկ գոհութիւն կուտան Աստուծոյ որ Պուլկարիոյ իշխանները քրիստոնեայ պետութեան մը հպատակները եղած են։

Այս Թերթը ի՛նչպէս կը հրատարակուի, երբ անոր պատկանած իսլամական ընկերութիւնը 200է աւելի անդամ չունի. իսկ անոնց տուլիք դրամով այդ տեսակ քուրջի կտոր մը անգամ կարելի չէ հրատարակել։ Որովհետեւ այդ չնչին սոփթաները գիտեն միայն դրամ առնել եւ ոչ թէ տալ։ Իրողութիւնը այն է որ, այդ Թերթը հրատարակողն է պուլկար արտաքին նախարարութեան կրօնական տնօրէնութիւնը։ Դրամը կը վճարուի գաղտնի վարկէն եւ նպատակն է Թուրքիոյ դէմ անոր գրել տալ գրութիւններ, զորս չեն կրնար գրել պուլկար Թերթերը. Մինչեւ այն ատեն կ'ուզեն Պուլկարիոյ Թուրքերուն մէջ հոսանք մը առաջ բերել Թուրքիոյ դէմ՝ Այս հոսանքին ծղասումը յայտնի է.— այդտեղի Թուրքերը ազգէս Թողուլ։

Եւ երբ մեր կուսակից Թիւնը բոլորէ, Պուլկարներուն համար գիրերն [illegible]

— Ի՛նչ ընենք, գրողները Պուլկարներ չեն, այլ Թուրքեր։ Մենք չենք խառնուիր Թուրքերու ազատութեան։

Եթէ ընդունինք իսկ որ այս է իրավիճակը, պուլկար զրաքննութիւնը ինչո՞ւ կը Թոյլատրէ այդ գրութեանց հրատարակութիւնը։

Ա՛յս է Թուրքիոյ հանդէպ բարեկամութիւնը, զոր յանկերգի նման կը կրկնեն Պուլկարները »։

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

- -

Ինչպէս գրած էինք կիրակի օրուան Թիւով, Գաբրիէլ Նորատունկեան մեռաւ Փարիզի մէջ Նոյ. 20ին։ Ծնած էր 1852ին Սկիւտար (Պոլիս)։ Նախնական կրթութիւնն ստացած էր Գարաբետի Գպիրներու վարժարանին մէջ, ուրկէ շրջանաւարտ եղաւ 1869ին։ 1870 օգոստոսին իր հօրը Էջմիածին պաշտ Գրիգորի մահէն վերջ իբր օժանդակ պաշտօնեայ մտաւ Բ. Դուռ՝ արտաքին գործերու նախարարութեան դիւանական արձանագրութեանց գրասենեակը, բայց ուսումը կատարելագործելու համար նոյն տարին եկաւ Փարիզ, ուր 1870—76 վեց տարի պատրաստուեցաւ դիւանագիտական ասպարէզին։ Փարիզի մէջ աւարտեց իրաւաբանական վարժարանը, հետեւեցաւ Քօլէժ տը Ֆրանսի, Սորպոնի եւ Էքօլ տէ սիանս փօլիթիքի դասընթացքներուն։

Փարիզ ուսանող եղած ատեն՝ 1873 սեպտ. 3էն սկսեալ օսմ. դեսպանատան պատուակալ կցորդ եղաւ։ 1875 դեկտ.ին Փարիզի դեսպան Ալի փաշային հետ Պոլիս դառնալով Բ. Դրան արտաքին Թղթակցութեանց դիւանին քարտուղար կարգուեցաւ։ 1878ի ռուս Թուրք պատերազմէն վերջ սահմանադծման յանձնաժողովին եւ ուրիշ միջազգային յանձնաժողովներու անդամ եղաւ։ 1881 մայիս 9ին Զէթինէի օսմ. դեսպանատան քարտուղար, 1883 ապրիլին Բ. Դրան իրաւագէտ խորհրդական նշանակուեցաւ։ Այս վերջին պաշտօնին վրայ մնաց երկար ատեն։

1908 յուլիսին Օսմ. Սահմանադրութեան հռչակումէն վերջ Առեւտրական եւ Հանրօգուտ շինութեանց նախարար եղաւ, ծերակուտական եւ Լօզէնի Միջազգ. յանձնաժողովին օսմ. պատուիրակ նշանակուեցաւ։ 1912ին Պալքանեան պատերազմի նախօրեակին Կեամիլ Ահմէտ Մուխթար փաշայի դահլիճին մէջ արտաքին գործերու նախարար եղաւ։

Գաբրիէլ Նորատունկեան ազգային կեանքի մէջ ալ կարեւոր դեր կատարած է՝ երկարատեւ հասակէն՝ անդամակցելով Հոգաբարձութեանց. Տնտեսական Խորհուրդին։ Ազգ. երեսփոխան ընտրուած է Սկիւտարէն (1882 նոյ. 15ին), քաղաքական ժողովի անդամ (1885 յունիս 28), Ազգ. Ժողովի Ա. ատենապետ (1894), Ցովսէփ Իզմիրեանց գրական յանձնաժողովին ատենապետ (1885էն սկսեալ), Սանասարեան խնամակալութեան ատենապետ (մինչեւ իր մահը). Կոտակատար Մաթէոս Ֆերեան կտակին

Զինադադարին Փարիզ անցնելով, զբաղեցաւ Հայկական Դատի հետապնդման գործով եւ Պօղոս Նուպարի քաշուելէն վերջ նախագահ նշանակուեցաւ Ազգ. Պատուիրակութեան։ Պատուակալ նախագահն էր Հ. Բ. Ը. Միութեան։ Ֆրանսերէն լեզուով եւ 4 մեծ հատորով Փարիզի մէջ 1897—1903 հրատարակած է օսմ. կայսրութեան կնքած միջազգային բոլոր դաշնագիրները՝ 1300էն մինչեւ 1902 Թուականը (Recueil d'actes internationaux de l'Empire ottoman)։ Խիստ արժէքաւոր եւ փնտռուած գործ մը։

Իր մահով կ'անհետանայ հին սերունդի տիպար ներկայացուցիչ մը, որ պետական ու հանրային բեղուն գործունէութիւն մը ունեցած է։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը

ՇԱՎԻԼ, 17 նոյ.— Ինչպէս նախորդ տարիներուն, այս տարի եւս, «Համազգայինի» տեղւոյս մասնաճիւղը սարքեց «Մշակոյթի Օրուան հանդէս մը, ՝դժբախտաբար դաղութին երեք քառորդ մասը կը փայլէր իր բացակայութեամբ։

Հանդէսին նախագահ եւ մասնաճիւղիս ատենապետ Գ. Ց. Գօզոսեան շատ արգար կերպով գիտել տուաւ այցելուներու անտարբերութիւնը գործի մը հանդէպ, որ անխտիր ամէն Հայու սրտին պէտք է խօսի, առանց դաւանանքի եւ կուսակցական զանազանութեան։

Նոյնը շեշտեց օրուան բանախօսը Գ. Հայկ Արամ Քիպարեան, որ աւելցուց թէ «Համազգային»ը միակ գետինն է պարփակելու ազգին բոլոր հոսանքները եւ կ'ուզէ որ սփիւռքի հայութիւնը եւ մանաւանդ նորահաս սերունդը չմոռնան հայ գիրերու լեզուն եւ պատմութիւնը, դաստիարակութիւն [illegible] Հայաստան աշխարհին։

Հանդէսին գեղարուեստական մասը կը բաղկանար օրուան պատշաճ խմբերգներէ տեղւոյս սիրող ուժերէն եւ փոքրիկներէն կազմուած խառն խումբի մը կողմէ։

Հաճելի էին երկու մեներգները տիկ. Գ. Խաչիճեանի կողմէ։ Ցաջող արտասանեցին Տէր եւ Տիկ. Փ. Օհանէսեանները, ինչպէս եւ Օր.ներ Ա. Գասպարեան եւ Ա. Սարեան եւ գեռատի Օր. Ա. Շիրապիանեան Զարենցի «Անուշ Հայաստանին»։

Սրահը զարդարուած էր «Ցարգա՛նք հայ մտքի մշակներուն» եւ «Ապրեցինք հայ գիրն ու լեզուն» վերտառութիւններով եւ բեմին վրայ խաչաձեւ ատռ Ա.Բ.Գ.ր Մեսրոպեան փետուրագրիչին հետ զալարներու մէջ։

Հանդիսականներու կուրծքին՝ մանուշակներ Թարմ ու անուշահոտ, այնպէս Թարմ պահել տալու համար ազգային ոգին ալ իրենց սրտին մէջ։

Մ. Ս.

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Աթէնքի Նոր Օրը կը գրէ.— Նկատի ունենալով որ գործադրութեան դրուած է Հայերու հելլենահպատակութեան օրէնքը, որով մինչեւ 31 տարեկան Հայերը կը նկատուին հելլենահպատակ, ներքին նախարարութեան ստորականներու ճիւղը այլ եւս ինքնութեան Թուղթ չի տար այդ տարիքը ունեցող Հայերուն եւ կը յանձնարարէ անոնց դիմել քաղաքապետութեան եւ հելլենահպատակութեան արձանագրութիւնը կատարել։

ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՒՐԾՔԸ ԹՇՈՒԱՌՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

—.—

Պուքրէշի Արազը կը գրէ այս խորագրին տակ (19 նոյ.)։

— «Դժնդակ վայրկեան մը կ'ապրի հայ ժողովուրդը։ Թողունք հոգերը որ կ'ընկճեն հայրենի հողին վրայ ծուարած մայր զանգուածը՝ ամենուրեք մղձաւանջ մը կ'անցրնէ տարագիր հայութիւնը։ Ամէն գաղութ իր տագնապը ունի, մէկը միւսէն աւելի մտահոգիչ։ Տեղ մը հայ դպրոցին կը սպառնայ վտանգը, այլուր հայութեան կեանքն իսկ սպառնալիքի տակ է։

Մենք այս հիւրընկալ երկրին մէջ գերծ ենք շատ մը հոգերէ։ Ոչ մեր համբանքով եւ ոչ մեր ձգտումներով չենք անհանդուրժելիներ տեղացին։ Աւելին։ Մեր անցեալը այս հողին վրայ՝ փաստ մըն էմեր համար։ Ազգայնական տարրերն անգամ, որոնք օտարը սկսած են չհանդուրժել, խէթ Թով չեն դիտեր մեզ։ Այս կամ այն անպաշտ Թերթին կամիթները՝ չեն Թարգմաներ երբեք հանրային կարծիքը, ոչ ալ կրնան մտայնութիւն պատրաստել հայ տարրին դէմ։

Բայց որքան աչալուրջ պէտք է ըլլանք այս գաղութին մէջ ալ, նախ հոգեր խնայելու համար հիւրընկալ ժողովուրդին, բայց մանաւանդ Թարմացնելու համար երբեմնի համակրանքն ու վստահութիւնը։ Ի՞նչ կ'ընենք սակայն անհա տարիներէ ի վեր։ Մեր հիմնական մտատաջութիւններ մոռցած՝ գիրար կը բզքտենք օրն ի բուն, ոչ միայն մեր ուժերը քամելով նեղմէն, այլ եւ մեր վրայ հրաւիրելով աւտնջական երկրին պժգանքն ու կասկածամտութիւնը։

Դեռ Թարմ են մտքերու մէջ խառնակութիւնները որոնց ականատես եղաւ մայրաքաղաքը Թագական ընտրութեանց առթիւ։ Բարերախտաբար տարիէ մը ի վեր խաղաղած են կրքերը այստեղ, ու եկեղեցւոյ բակէն ներս անդորրութիւն կը տիրէ, ամէն մէկ մարմին լծուած աշխատանքի մը։ Անշուշտ որ դժուար է երեք տարիներու աւերները մէկ անգամէն դարմանել, բայց մխիթարական է աշխատանքը որ առաջ կը Թափուի տարիէ մը ի վեր։

Իսկ գաւառը, փոխարէն, կը բզքտէ հիմա զիրար. Պուքրէշէն յետոյ չորս ամէնէն կարեւոր համայնքները Թէ մին,— Քոնսթանցա, Սիլիսթրէ, Պաւարձըք ու Կալաց,— կը դալարուին մէկ մէկ չարաշուք հողով։ Ու չորս տեղն ալ վէճին պատրուակը աէքաէ, վարժարանի, Թաղականի խնդիրն է։ Առանց լուր ունենալու աշխարհքէն որ միշտ նոր վէքեր կը պեղէ հայութեան ծոցին մէջ, առանց նոյն իսկ իրենց շուրջը նայելու՝ ուր մեր կռիւները կը դիտեն տեսակ մը կասկածամտութեամբ ու զզուանքով, հայութիւնը,այդ համայնքներուն մէջ կորսնցուցած է իր պազարիւնը։ Մարզիկ կիրքէն կուրցած, կը փորձեն ամէն գնով տապալել իրենց ոսոխը, խուլ չլսելով պայրուրի մէջերներուն մէջ, տեղ մը դատարան քաշկռտելով. ազգը, ուրիշ տեղ մը կառավարութեան խառնելով մեր ներքին գործերուն մէջ կամ իրենց հակառակորդը մատնանշելով ոստիկանութեան։

Ո՞ւր կ'երթանք այսպէս,ա՛յ Թշուառ կոյրեր»։

ՎԱՅՐԱՋԳՈՒԹԻՒՆԸ
ՔԻՒՐՏԵՐՈՒ ԴԷՄ

—.—

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Թրքական վայրագութիւնները կը շարունակուին Քիւրտերուն դէմ։

Թունճէլի վայրին մէջ Թուրք զօրքերը կը յարձակին Քիւրտերուն վրայ, որոնք հարկադրուած կը պաշտպանուին։ Այս յարձակումներու ընթացքին Քիւրտերէն կը սպաննուին 4 հոգի, որոնց գլուխները կտրելով Թուրքերը կը տանին Սղերդ, ցուցադրութեան։ Թուրքերէն կը սպաննուին հարիւրապետ մը եւ 38 զինուոր։

— Քիւրտ ժողովուրդը տարագրելու ձեռնարկները կը շարունակուին։ Այդ մարդիկը՝ տարագրութենէ խուսափելու համար՝ կեդրոնացած են Մըլան եւ Կերողլա վայրերը։ Մասլերան շուրջ շարունակ կռիւներ կը մղուին Թուրքերու եւ Քիւրտերու միջեւ։

— Պշարէ Զաթոյի գաւառները կը շարունակեն կռիւները նոյն լերան շուրջը

«ԹԻԶ ՄԸ ՀՈՂ ԻՍԿ ՋՊԻՏԻ ՏԱՆՔ»

—.—

Պուքրէշէն կը հեռագրեն թէ ռումէն չորս նախարարներ եւ աղատական կուսակցութեան պետ Պրաթիանու հակահերաքննական մեծ ցոյց մը կազմակերպեցին Օրատէա Մարէի մէջ։ Այս առթիւ ճառախօսելով, Պրաթիանու ըսաւ.

«Ռումանիա Թիզ մը հող իսկ չպիտի զիջի, որ եւ է ատեն»։ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի օգնութեան շնորհիւ է, որ անդամատուած Ռումանիան կրցաւ վերստանալ տասը տարի առաջ ոտնահարուած իր երեք հողամասերը։ Աւանդով մէկը՝ Թրանսիլվանիա, 1000 տարիէ ի վեր կը սպասէր ազատագրութեան [illegible] գիրը աւելի Թեզմ է քան Ֆսլրէշի դաշնագիրը, զոր պարտադրեցին անոնք որ կը խորհէին թէ պիտի յաղթանակեն։ Ազգութեանց սկզբունքը կը մնայ հիմը խաղաղութեան։ Մենք պէտք է շարունակենք զինուելու պաշտպանելու համար մեր քաղաքականութիւնը»։

Ներքին նախարար Ինճուլէց դէմ. խօսեցաւ այն յայտարարութեան, զոր Մուսոլինի վերջերս ըրաւ Միլանոյի մէջ, ի նպաստ Հունգարիոյ վերաքննական պահանջներուն։

ՊԷԿԹԱՇԻ ԱՂԱՆԴԸ

Պոլսոյ ոստիկանութիւնը Էյուպի մէջ յանցանքի վրայ բռնած է քանի այր եւ տասը կիներ, երբ տան մը մէջ հաւաքուած պէկթաշի աղանդին արարողութեամբ զբաղած էին։ Պահակաւնոց տարուեցան եւ սկսան հարցաքննուիլ 30 աղանդաւորները, որոնց հետ կը գտնուէին նաեւ իրենց զաւակները։ Բռնուածները կը պնդեն թէ իրենց պարզ կերուխում մը կ'ընէին։ Եւ սակայն, հաւաքոյթը կատարուած տան մէջ աղանդին վերաբերեալ գլխանոցներ, հագուստ, եւ մաս մըն ալ աֆիոն գտնուած են։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ Թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել Թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (30)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Պատերազմի ամէնէն տաք շրջանին գերմանական ինթէլիճընսը իր Քոփէնհակի գործակալութեան միջոցաւ կը ծանօթանայ այս աղջկան որուն կը ներկայացնէ հրապուրիչ առաջարկ մը.

— Կ'ուզե՞ս Անգլիա երթալ եւ լրտեսութիւն ընել Գերմանիոյ հաշւոյն ... զինուորական գաղտնիքներ կ'ուզենք.

— Հաճոյքով, կը պատասխանէ գեղեցկուհին եւ 1915ի սեպտեմբերին Անգլիա կուգայ շուէտական անցագրով։

Իր առաքելութեան գլխաւոր նպատակն էր— ինչպէս պիտի տեսնէինք յետոյ — ուսումնասիրել Անգլիոյ կամ մանաւանդ Լոնտոնի ինքնապաշտպանութեան միջոցները՝ օդային յարձակումներու դէմ։

Հիմնուելով մեր հետզհետէ ստացած տեղեկութեանց վրայ, կրնամ ըսել որ Գերմանիա ամէն գնով կ'ուզէր համոզուիլ թէ մայրաքաղաքին ո՞ր կէտերուն վրայ մեր հակօդային պաշտպանութիւնը տկար էր։ Այդ տեղեկութիւնը չափազանց անհրաժեշտ էր Թշնամիին համար՝ նկատելով որ ան ծրագրած էր օդային աննախընթաց յարձակում մը ենթարկել Լոնտոնը։

Դժբախտաբար այդ ծրագիրը ջուրը պիտի իյնար որովհետեւ մեր սպասարկութիւնը ճիշդ ժամանակին ձերբակալած էր Գերմանիոյ միակ մասնագէտ լրտեսը որ գլուխ պիտի հանէր անոր իրագործումը։ Թշնամի օդանաւերը յարձակում մը փորձեցին 1916ի սեպտ. 2ին, այսինքն այն տարին երբ ձերբակալուեցաւ դաւաճան Ֆրանսուահին։

Այս վերջինը իր հաւաքած հատուկոտր տեղեկութիւնները Քոփէնհակի Թշնամի գործակալութեան կը հաղորդէր «անտեսանելի մելանով» գրուած նամակներու միջոցաւ։

Անգլիացի բարեկամուհիի մը եւ Տանըմարքայի դեսպանատան յանձնարարականներով Եվա Տը Պուռնոնվիլ դաստիարակուհիի պաշտօն մը կը ստանայ լոնտոնեան ընտանիքի մը մօտ։ Գեղեցիկ ու բնաւորութիւնով անոյշ՝ ամիջապէս համակրութիւն կը ստեղծէ իր շուրջը։

Եւ սակայն, քանի մը շաբաթ ետքը անոր խօսակցութիւնները տարօրինակ տպաւորութիւն կը ստեղծեն ընտանիքին անդամներուն վրայ։ Եվա շարունակ անտեղի հարցումներ կ'ընէր հակօդային թնդանօթներու կամ լուսարձակներու մասին ու մանաւանդ հետաքրքրութեամբ կը դրպտէր այն պարբերական յարձակումներով զորս գերմանական օդանաւերը կը գործէին Լոնտոնի վրայ։

Ժամանակ մը վերջը ընտանիքին հայրը որ սկսած էր լրջօրէն կասկածիլ, ձամբու կը դնէ զայն, եւ անմիջապէս յարաբերութեան մէջ կը մտնէ Սկոթլենտ Եարտին հետ։ Եվա պանդոկ մը կը փոխադրուի Լոնտոնի կեդրոնը։ Այդ օրէն սկսեալ մեր սպասարկութիւնը կը հետեւի լրտեսուհիին շարժումներուն։

Տրամաբանօրէն կարելի է ենթադրել որ աղջիկը այդ անուղղակի ազդարարութենէն յետոյ պիտի աշխատէր աւելի զգոյշ ու խոհեմ ըլլալ։ Սակայն եւ այնպէս ճիշդ հակառակն է որ կը պատահի, Եվա աւելի մեծ եռանդով նուիրուած էր իր գործին եւ չորս կողմը ինկած իր տեղեկութիւնները հաւաքելու համար։ Կանոնաւորաբար կը Թղթակցէր Քոփէնհակի գործակալութեան հետ թէեւ չէր գիտեր որ իր անտեսանելի ու «անտեսանելի մելանով» գրուած նամակները զինուորական գրաքննութեան ձեռքէն կ'անցնէին։ Իր բնակած պանդոկին մէջ վարձակալ էին նաեւ կարգ մը Անգլիացի զինուորականներ որոնց հետ մտերմացած էր արդէն։

Այդ պարագան մեծապէս կը դիւրացնէ մեր սպասարկութեան գործը։ Ու Թակարդը կը լարուի հնարամտօրէն։ Գաղտնի ոստիկան մը Թնդանօթաձիգ սպայի համազգեստով, սենեակ կը վարձէ այդ պանդոկին մէջ՝ մօտէն ուսումնասիրելու համար Եվան։ Անմիջապէս բարեկամութիւն կը հաստատէ տեղեկութիւններուն հետ եւ « մտերմաբար» չինծու պատմութիւններ կ'ընէ անոնց պատերազմին մասին։ Համբերութեամբ ականջ կուտան անոր շաղակրատութիւններուն, բայց մեր խորամանկ ներկայացուցիչը այն աստիճան կը չափազանցէ ինքնագովութիւնը եւ այնպիսի անհաւատալի «հէքեաթներ» կը պատմէ մօտալուտ կռիւներու մէջ իր ունեցած մասնակցութեան մասին որ շատ չանցած «առաջնակարգ սուտախօսի» համբաւ կը շահի պանդոկին մէջ

Միայն Եվան էր որ լրջօրէն կը հաւատար անոր խօսքերուն ճշմարտութեան։ Գիշեր մը գաղտնի ոստիկանը գլուխ-գործոց սուտ մը կը գլորէ.

— Այն տեսակ լուսարձակ մը հնարած ենք որուն ճառագայթը անտեսանելի պիտի ըլլայ

Քանի մը օր վերջը Եվա տը Պուռնոնվիլ այս շահեկան լուրը նոյնութեամբ կը հաղորդէր Քոփէնհակի գործակալութեան

Այլեւս տարակոյս չկար — աղջիկը իսկապէս լրտեսուհի մըն էր եւ կը դաւաճանէր դաշնակիցներու դատին։ 1915ի նոյեմբեր 15ին էր որ ձերբակալեցինք զինքը։ Դատավարութեան ընթացքին երեւան ելաւ որ Թշնամական աղջիկը շարաթական՝ եօթնուկէս ոսկի կը ստանար ի վարձատրութիւն իր ծառայութիւններուն ...

Ուրեմն Գերմանիոյ համար, օդային յարձակումներու դէմ մեր ձեռք առած ինքնապաշտպանութեան միջոցներուն գաղտնիքը կ'արժէր միայն եօթնուկէս ոսկի շաբաթը ..

Եվա տը Պուռնոնվիլ փորձեց սիրաշահիլ մեզ, որովհետեւ, բստ Գերմանիան չէր սիրեր եւ պատրաստ էր նոյնիսկ լրտեսութիւն ընել դաշնակիցներու հաշւոյն։ Առաջարկը բացարձակօրէն մերժուեցաւ անշուշտ։ Ցունուար 12ին մահուան դատապարտուեցաւ, սակայն պատիժը չփոխարկուեցաւ։ Բանտը մնաց, մինչեւ 1922. յետոյ իր հայրենիքը վտարուեցաւ «անգամ մըն ալ Անգլիա չվերադառնալու պայմանով»։

ԳԼՈՒԽ 13

ՓԱՍՏՈՒՍՏ ՄԸ
ԸՆԴ ՀՈՒՐ ԵՒ ՍՈՒՐ

—●—

ԿԱՊՐԻԷԼ ՓԹԻ

1917ին ծանօթացայ բրիտանական Գաղտնի Սպասարկութեան անդամ պաշտօնակցի մը որ, ինծի պատմեց հետեւեալ դրուագը իր՝ անձնական փորձառութիւններէն.—

« Գերմանացիներուն զինուորական գործողութեանց մասին կարգ մը յաւելուածական տեղեկութիւններ հաւաքելու առաքելութեամբ Պրիւսէլ ուղարկուած էի։ Քանի մը օրուան մէջ յաջողեցայ գլուխ հանել այդ դժուարին գործը եւ որոշեցի Հոլլանտա փախչիլ։

(Շար.)

ղամ չեն նահանջած ։

Կոլեկրոսի ճակատը ներկայիս փոխադրուած է մայրաքաղաքին հարաւային ծայրամասը, ուր Զօր. Վարէլայի բանակը խիստ ճնշում մը ցոյց կուտայ եւ կը փորձէ յառաջանալ Լաս Տէլիշիասի Թաղէն ներս։

Մայրաքաղաքին արեւմտեան կողմը, Զօր. Վարէլայի բանակը նոր կամուրջ մը նետած է Մանզանարէս գետին վրայ,— կամուրջը շինուած է 30 ժամէն եւ հակառակորդին հրետանիի դժոխային կրակին տակ։

«Մաթէն» կ'իմանայ թէ Մատրիտի պաշտպանութեան կոմիտէն, օդաւեւլով օդանաւերու գործունէութեան դադարէն, օթօքարներով դէպի արեւելքի կայարանը կը փոխադրէ քաղաքին անզէն բնակչութիւնը,— կիներ, երեխաներ։ Արեւելքի շոգեկառքը կը գործէ տակաւին, եւ անզէն բնակչութիւնը մօտ 500,000 հոգի, այս շոգեկառքով պիտի փոխադրուի դէպի Քաթալան քաղաքները։ Միւս կողմէ 200 հազար հոգի, պատերազմի մասնակցելու անկարող, ապաստան գտած են մայրաքաղաքին ապահով թաղամասերու բնակարաններուն մէջ։

Պարսելոնայի ծովային պաշտաման հարցը

Պարսելոնայի ծովային պաշտաման սպառնալիքը տակաւին ծանր կը ճնշէ քաղաքական կեանքին վրայ։

Անգլիական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ ապահովութեան գօտի մը ստեղծել, բայց Զօր. Ֆրանքօ կը մերժէ եւ կը յայտարարէ թէ գործողութիւնները սկսած ժամանակ, Պարսելոնայի շրջակայքը, ոչ մէկ կէտ կրնայ ապատ մնալ ռմբակոծութենէն։

Բրիտանական խորհրդարանին մէջ Պարսելոնայի ծովային պաշտաման սպառնալիքին առթիւ, հարցապնդող երեսփոխաններուն պատասխանելով՝ Իտըն վիճել տուաւ թէ անգլիական կառավարութիւնը պիտի աշխատի որ խաղաղութիւնը պահպանուի, եւ ինչպէս Սպանիոյ դէպքերուն առթիւ, նոյնպէս Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ վրայ կատարուած յարձակումի մը ընթացքին՝ Անգլիա պիտի տրամադրէ իր բոլոր ուժերը, ընդդէմ յարձակող կողմին։

Այս յայտարարութիւնը կատաղութիւն պատճառեց գերմանական մամուլին, որ կը յայտարարէ — «Փ՞նէ, Անգլիա եւ Ֆրանսա զին. դաշի՞նք են կնքած»։ Եւ համաձայնութիւն կը յայտնեն Զօր. Ֆրանքօյի, որ կը մերժէ ապահովութեան գօտի ստեղծել եւ կը պնդէ Պարսելոնան պաշարելու եւ ռմբակոծելու իր սպառնալիքին վրայ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԺՈՂ. ՃԱԿԱՏԻՆ ՀՍԿԱՅ ՑՈՅՑԸ

Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱԼԱՆԿՐՈՅԻ ԴԱԳԱՂԻՆ ԱՌՋԵՒ

Կիրակի, Ֆրանսական Ժող. Ճակատը հսկայ ցոյց մը՝ եւս կատարեց Լիլի եւ Փարիզի մէջ։

Սալանկրոյի յուղարկաւորութեան առթիւ, Ժող. Ճակատի ղեկավարութիւնը որոշած էր երկու թափօր կազմել, մին Փարիզ, «աւանդական ճամբուն վրայ», Ռէփիւպլիքի հրապարակէն մինչեւ Պասթիյ, իսկ միւսը Սալանկրոյի զաղտղին եւուէն։ Երկու թափորներն ալ կազմուեցան միաժամանակ։

«Իւմանիթէ» կը գրէ որ թէ Լիլի, թէ Փարիզի մէջ թափօրներուն կը մասնակցէին կէս-կէս միլիոն մարդ։

Լիլի մէջ թափօրին գլուխը կանգնած էին կառավարութեան անդամները, 90 նահանգապետներ եւ երեսփոխաններ, կուսակցական առաջնորդներ, որոնց կը հետեւէին զանազան պատուիրակութիւններ։ Փարիզի մէջ թափօրը ճամբայ ելաւ ժամը 2.30ին եւ վերջ գտաւ ժամը 7.30ին,— 5 ժամ մարդկային ալիքը հոսեցաւ Փարիզի գլխաւոր մէկ պողոտայէն դէպի Պասթիյ։

Լիլի մէջ, Լէոն Պլում իր խօսած յուզիչ դամբանականով՝ պանծացուց Ռոժէ Սալանկրօն, զոր կ'անուանէր միշտ «մեր Ռոժէն», իբրեւ վարիչը Մաթինեօնի գործաւորական համաձայնութիւններուն եւ ճարտարապետը նոր դարու ընկերային ճարտարապետութեան։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, Սալանկրոյի յուղարկաւորութեան ներկայ ըլլալու համար, Լիլ ղրկած էր պատուիրակութիւն մը, որ կը բաղկանար ընկերներ Ս. Սասունիէ եւ Աշոտ Արծրունիէ։

Պոլսոյ մէջ ցոյցեր Աղեքսանտրէթի համար

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ Թուրք ուսանողները ցոյց մը կատարած են փողոցներուն մէջ՝ Աղէքսանտրէթի եւ Անտիոքի շրջանին Թուրքիոյ կցումը պահանջելու համար։ Ցուցարարները ուղղած են ուղղուիլ դէպի Ֆրանսական դեսպանատունը, սակայն ոստիկանները արգիլած եւ ցրուած են զանոնք։

«Թան», որ կը հրատարակէ այս հեռագիրը, կը գրէ թէ խնդրոյ առարկայ սանճաքներու թուրք եւ քիւրտ բնակչութիւնը միացած՝ փոքրամասնութիւն կը կազմեն, 100էն 37 միայն։

Ձերբակալութիւններ Պուլկարիոյ մէջ

Սոֆիայէն կը հաղորդեն թէ զանազան հին քաղաքական կուսակցութեանց պատկանող 41 հոգի ձերբակալուած եւ բանտարկուած են դաւաճանի մէջ։ Ցատերը կը պատկանին հողագործական կուսակցութեան եւ Զվէնօ ակումբին։ Ներքին նախարարը ազդարարեց որ այսուհետեւ նոյն պատժին պիտի արժանանան բոլոր անոնք որ հանրային կարծիքը կը խռովեն՝ դիտումնաւոր լուրեր տարածելով երկրի քաղաքական կացութեան մասին։ Այս ձերբակալութիւններուն պատճառն է, թաղաւորին անձին դէմ հրատարակուած վիրաւորիչ գրքոյկ մը։

Տպարանական աշխատաւորներու ժողով

Երեքշաբթի, Նոյ. 24ին, երեկոյեան ժամը 8.30ին, 32 Ave. des Gobelinsի սրահին մէջ տեղի կ'ունենայ նախաձեռնութեամբ՝ տպարանական հայ աշխատաւորներու ընդհ. ժողով։ Կը հրաւիրուին առանց կուսակցական խտրութեան բոլոր տպարանական աշխատաւորները (տողաշար, գրաշար, մեքենավար), Աշխատանքի Դաշնակցութեան (C. G. T.)ի հայկական մասնի մը կազմութեան համար։ Խիստ կարեւոր եւ անյետաձգելի օրակարգ է։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Շնորք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կորիւն» եւ «Դեփի՞ն» խումբերու

Յառաջիկայ կիրակի. 29 Նոյ. երեկոյեան ժամը 3ին

Սալ տ'Արմոնիի մէջ (պլանէմա Ռոյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Մ. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ եւլն.։

Կը ներկայացուի զաւեշտ մը.

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 ֆր., վիճակախաղի մասնակցելու իրաւունքով։

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 9էն սկսեալ,

COLISÉEի ցերեկ սրահին մէջ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ԵՐԳԱՀ. Հ. ԹՈՒԹՈՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա. Մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ ՕՐ. Ա. ՍԱՆՏԱԼՃԵԱՆԻ (Prix de l'École Normale de Musique):

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Պ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ ՏԻԿ. Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆէ, մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, (Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire)

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ. ՕՐ ԵՒ ՏԻԿ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ.

Կը ներկայացուի՝ ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ — ՃՈԽ ԳԻՒՖԷ

Թէյասեղան-դասախօսութիւն

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին,

150 Route d'Orléans. Véronի սրահին մէջ։

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

Գեղարուեստական յայտագիր։

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպիսկ. Տրապիզոնցի, պատկ. եւ գեղատիպ 25 ֆր., ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ, Բ. Այվազեան, 12, ԱՆԻՆ ԾԱԽՈՒԵՑԱՒ 10, ՐԱՖՖԻԻ ԳՈՐԾԵՐԸ — ԿԱՅԾԵՐ, Պէյրութ, 2 հատորը միասին 50 ֆր., ՍԱՄՈՒԷԼ, Աթէնք 40, ԴԱՒԻԹ ԲԷԿ, Աթէնք 40, ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Գահիրէ 20 ֆր., ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆր. Վէրֆէլ 2 հատոր 70 ֆր. ՀՌՈՄԻ ՊԱՊԻՆ ՋԱՒԱԿՆԵՐԸ, Մ. Զէյթունցեան 35, ՀՐԱՇՔՆԵՐՈՒ ՊԱԼԱՏԸ 35, ՌԱԿԱՄԹԷՆԻ ԱՌԱԿՆԵՐԸ 35, ԽԵԼԱԳԱՐ ՀԱՅՈՒՀԻՆ, Տր. Ճէլալեան, 20, ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ, վէպ, Տիկին Լաւ 2 հատոր 20 ֆր., ՎԻՇԱՊՆԵՐՈՒ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ, Տիկին Հայաստան Գէորգեան 15, ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Ն. Պէշիկթաշլեան 15, ՀԱՅ-ԹԱԹԱՐԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐ, Ա. Գիւլխանտանեան 15, ՖԻՐՏՈՒՍԻ ԵՒ ԻՐ ՇԱՀՆԱՄԷՆ, Ա. Կոթիկեան 7.50. ՀԻՆ ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ, Գեղարքունի 6, ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Արամ Զարըզ 15, ԴՈՒ ԵՒ ԵՍ, Ռափ. Զարդարեան 10, ՆԱՀԱՏԱԿ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐՈՒ հրատարակութիւնները, հատորը 20 ֆրանք, ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ 1937, 5.50,

25 ՖՐԱՆՔԻ ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՔԱՐՏԷՍ ՆՈՒԷՐ: 50 ՖՐ.Ի ԳՆՈՂԻՆ՝ ՄԷԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՈՒԷՐ, 100 ՖՐ.Ի ԳԻՐՔ ԳՆՈՂԻՆ ՄԷԿ ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ ՏԱՐԵԳԻՐՔ ՆՈՒԷՐ։

Գաւառէն եւ արտասահմանէն Թղթատարի ծախք աւելցնել 100ին 10,

Դիմել՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ — ՍԱՄՈՒԷԼ,

51, Rue Mr.le Prince, Paris(6). Chèque postal Paris 1278-35. Tél. Danton: 88-65.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԻՐԱՆԱՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

«ՄԱՍԻՍ» 1937 ՕՐԱՑՈՅՑԸ

ՄԱՍԻՍ օրացոյցը իր հրատարակութեան 15ամեակի առթիւ ունի ճոխ, բազմազան եւ հետաքրքիր բովանդակութիւն։ Ընտիր թուղթ, մաքուր տպագրութիւն, 42 մեծադիր էջերով։ Գինն է 6 ֆրանք։

Արտասահմանէն ապսպրանքներու համար հասցէ՝ Haik Adjemian Tauris (Iran) via U. R. S. S.

Կը խնդրուի արտասահմանի մամուլէն արտատպել այս ազդը։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկ. Դաւիթեանի իր ծորեղբօր՝ ՏԷՐ ՆԱՂՈՒԳԻ մահուան առթիւ։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme. PARIS (13)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (137)

ՎԱՐԴԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Աւետման ժամանակ, երբ Վարդանը անցեալներու հետ նոյնն կը խօսէր, ամպոտներէն բարձրացող յաղթական ձայներ ... Անմիջապէս դուռը բացուեցաւ ու ընթրիքի հետ ներս ինկան Վահէն, Գէորգն ու Մաթոսը ։

— Լաւ օրին խաղացիր մեր գլխուն, — բսաւ Վահէն, երբ բոլորն ալ Վարդանը ջերմօրէն համբուրելէ ետքը տեղաւորուեցան անոր շուրջը,— մենք նորդարիթ մնացինք այդ գիշեր, ու վայ այն քնելուն, որ քնացանք ։

Մեր անյաջողութիւնը այնպէս վատ ազդեր էր, որ ամբողջ գիշերը աչքերս չկրցայ փակել, իսկ Մաթոսը պատուհանի առջեւ նստած՝ մինչեւ լոյս ծխեց, ամէն տեսակ հայհոյանք թափելով փճացած փամփուշտի հասցէին։ Առտուն կը նախաճաշէինք, երբ գիւղացի մը, ներս մտաւ թէ՝ ամուսնութեան տուէք, Պոնտոլովսկին սատկեր է։ Մաթոսն ու ես զարմացած իրարու նայեցանք։

Ո՞վ գիտէ կը մտածեմ իւրովի, թերեւս մեր արձակած գնդակներէն մէկն ու մէկը դպեր է, թէեւ ես շատ որոշ կերպով տեսայ, թէ ինչպէս Պոնտոլովսկին կառքէն վար ցատկեց եւ մօտեցաւ պատին։ Լրաբեր գիւղացին այնպիսի առասպելախառն պատմութիւն մը կը պատմէր, որ անհնար էր բան մը հասկնալ։ Կ'ըսէր, թէ երիտասարդը, սպաննելէ ետքը «գազանը», ինքզինքը վար նետեր է հարիւր ոտք բարձրութեամբ ժայռէ մը եւ աներեւութացեր ։

Բայց երբ ան պատմեց, թէ ինչպէս ցրիւ էր եկած Պոնտոլովսկիի գանկը որսորդական հրացանի մը ծանր արճիճներէն, այն ժամանակ միայն հասկցանք զաղտնիքը.

— Բայց ինչո՞ւ չհեռացար, ինչպէս պատուիրած էինք քեզ,— մեղմ յանդիմանութեամբ մը հարցուց Մաթոսը, — չէ՞ որ քու անխոհեմութիւնդ կրնար շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ ...

— Ես ալ չեմ գիտեր, կարծես զամուած ըլլայի նստած տեղս, կ'ուզէի անգամ մը տեսնել «գազանը» ։

Իսկ երբ կառքով անցաւ առջեւէս ու մօտեցաւ ձեր գիրք բռնած տեղին, ամէն բան մոռցայ եւ կ'ուզէի անոր իյնալը տեսնել,— պատասխանեց Վարդանը, որ զգաց թէ Մաթոսի նկատողութիւնը արդարացի էր։

— Ապրիս, Վարդան, — բսաւ Վահէն՝ անոր ուսը ծեծելով,— կարգապահ կամ ոչ-կարգապահ՝ խելական ազամարդու նման գործեցիր,— ապրիս ։

Անելորդ է ըսել, թէ ամէնէն աւելի Վահէն էր որ կը հպարտանար Վարդանի այնքան յանդուգն քաջագործութեամբ, պարապ տեղը չէր ուրեմն, որ առաջին իսկ հանդիպումէն լաւ տպաւորուած էր երիտասարդին եւ կրցած էր գնահատել անոր հոգեկան ու մտաւոր արժէքը ։

Վարդանի ձեռքը ափին մէջ առած՝ Գէորգը նստած էր քովը՝ առանց բառ մը արտասանելու։ Տարօրինակ ժպիտ մը կը խաղար անոր դէմքին վրայ։ Նահատակ հօրը վրէժը առնուած էր, ամբողջ դաւառ մը ոտքին տակ առած դազանը իր արժանի պատիժը գտած էր այդ նորահաս երիտասարդին ձեռքով, որ հաւանաբար հաւ մը իսկ չէր մորթած կեանքին մէջ։

— Երբ ոտքի ելլես,— մեղմօրէն ըսաւ Գէորգը,— գիւղ պիտի գաս, մայրս կ'ուզէ քեզ տեսնել

Վարդանը սաստիկ զգածուած Գէորգի ձեռքը սեղմեց ։

Երբ տնեցիք դուրս ելան սենեակէն, բժիշկ Տէր Ցակոբեանը խնամքով քննեց Վարդանի վէրքերը։ Դէմքի եւ ձեռքերու կորուածքները գրեթէ ապաքեր էին, անկումի հետեւանքով մէջքի եւ կողերուն տրորուած ու կապուտցած տեղերը հետզհետէ կ'անհետանային։ Առաջին գալուն, փոքր գործողութիւնով մը բժիշկը դուրս բերած էր գնդակը, հիմա վէրքի բերանը կը գոցուէր։

— Վեց եօթը օրէն ոտքի կ'ելլես ու կրնաս երթալ՝ ուր որ ուզես,— ըսաւ բժիշկը ժպտելով։

Այդ խօսքերուն վրայ, Վարդանը յարմար առիթ համարեց խօսք բանալ երկար ատենէ ի վեր փայփայած իր ծրագրի մասին։ Դեռ Թիֆլիս գտնուած ժամանակ, վանքի դէպքէն վերջը, մեծ յեղաշրջում մը կատարուած էր իր մտածողութեան մէջ։ Թանկագին ընկերոջ՝ Արմ. Ցարութիւնեանի գերեզմանին մօտ նստած՝ ժամերով մտածեր էր ապագայի, իր ընելիքի մասին։ Այն ժամանակ երկընտրանքի մը առջեւ կը դնար ինքզինքը՝ երթալ արտասահման, ուսումը շարունակել ու ապա վերադառնալ ժողովուրդին ծառայելու՞, թէ ունեցածը բաւ համարելով, անմիջապէս նետուելու յեղափոխական շարժման մէջ։ Երբ Թիֆլիզէն մեկնեցաւ, իրեն համար բաւական պարզ չէր, թէ այդ երկու ճամբաներէն ո՞ր մէկուն պիտի հետեւէր։

Այդ մասին կ'ուզէր խօսիլ Վահէի հետ, երբ Սարգիս Աբօր ողբերգութիւնը պատահեցաւ։ Վերջին դէպքերը, մանաւանդ Սարգիս Աբօր ծեծի տակ մահանալը այնքան խոր կերպով ազդեցին Վարդանի զգայուն սրտին վրայ, որ ան որոշեց ինքզինքը ամբողջովին նուիրել հայ ժողովուրդի ազատագրական շարժումին։ «Ի՞նչ իմաստ ունի», կը մտածէր, «երթալ արտասահման բարձրագոյն կրթութեան համար, երբ հարիւրաւոր Պոնտոլովսկիներ կը շարունակեն վարել հայ ժողովուրդի ճակատագիրը»։

Երկիր անցնելու որոշում տուած ժամանակ, Վարդան կը դժուարանար նոյնիսկ ինքնիրեն խոստովանիլ, թէ այդ որոշման յանգելուն մէջ Սոնիան կորսնցնելու պարագան ալ որոշ դեր կատարած էր։ Որքան ալ որ կ'աշխատէր չյիշել անցեալը, մոռնալ ամէն բան որ կապուած էր Սոնիայի հետ, նորէն առանձին մնացած ատեն ժամերով կը տարուէր այն երազային օրերու յիշողութեամբ, երբ երկուքն ալ իրարու մէջ միայն կը գտնէին կեանքի իմաստը։ Նոր վէրք մը, համբ ու կսկծալին կ'արիւնէր սիրտը։ Սոնիան ընդ միշտ կորած էր իրեն համար, թէեւ Թիֆլիսի մէջ հիմա հարսանիքի պատրաստութիւններ կը տեսնէին։ Առավ մէկտեղ ամէն ժամանակէ աւելի նիրան ու հոգին լեցուած կը զգար Սոնիայով ։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԼԻՈՆԱՀԱՅԵՐ

Գնեցէք «Ալքոր» երգիծաթերթը կը հրատարակուի ամէն 15օրը եւ ծախսուի Լիոնի «Յառաջ»ի թղթակից Խ. Կէնճեանի մօտ. 45 Rue de Bonnel, Lyon.

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
MERCREDI 25 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3278

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳԱԲՐԻԷԼ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

Ութսունեւհինգ երկարամեայ տարիներու բեռան տակ կքած, հիւծած, ծիւրած եւ քանի մը տարիէ ի վեր գրեթէ լմնցած ու լքուած՝ մեռաւ «էֆէնտի»ն, ինչպէս սովոր էին կոչել զինք:

Գաբրիէլ Նորատունկեան գրեթէ վերջին ներկայացուցիչն է Թրքահայ հին սերունդի այն դէմքերուն, որոնք պետական կարեւոր պաշտօններու տիրացած ըլլալով մէկտեղ, գործօն մասնակցութիւն բերած են հայ ազգային գործերուն:

Նորատունկեանի հանրային գործունէութիւնը կը սկսի շատ կանուխէն: 18 տարեկանին կը մտնէ Բարձրագոյն Դուռ իբրեւ օժանդակ պաշտօնեայ, եւ հետզհետէ կը բարձրանայ իրաւագէտ-խորհրդականի աստիճանին:

Այս պաշտօնին մէջ անուն շահած էր եւ յարգանք կը վայելէր պետական եւ միջազգային շրջանակներու մէջ: Այն ատեն, որ երբ 1908ին Սահմանադրութիւնը հռչակուեցաւ եւ հարկ եղաւ Հայերէն ալ նախարար մը առնել դահլիճին մէջ, բոլորին աչքերը ուղղուեցան Նորատունկեանի վրայ, որուն յանձնուեցաւ Հասարակաց Շինութեանց նախարարութիւնը: Այսպէսով անիկա եղաւ առաջին հայ նախարարը Օսմանեան Սահմանադրական կառավարութեան: Միեւնոյն ատեն ցկեանս անդամ նշանակուեցաւ Օսմանեան Ծերակոյտին:

Քանի մը տարի վերջ (1912), երբ երկիրը մեծ վտանգի մէջ էր եւ զայն փրկելու համար հարկ եղաւ կազմել «Մեծ Դահլիճ» մը՝ գլխաւորութեամբ Կազի Ահմէտ Մուխթար փաշայի, Նորատունկեան կոչուեցաւ արտաքին գործերու նախարարի պատասխանատու դիրքին, իրեն պաշտօնակից ունենալով մեծ-եպարքոս Քեամիլ փաշան, Նազըմ եւ Մահմուտ Մուխթար փաշաները, եւ ուրիշ անուանի դէմքեր: Օսմանեան կայսրութեան ամէնէն ճգնաժամային մէկ վայրկեանին՝ Պալքանեան պատերազմի նախօրեակին եւ գրեթէ ամբողջ տեւողութեան՝ երկրին արտաքին քաղաքականութեան ղեկը իրեն յանձնուած էր:

Զարաչար պարտութիւն մը գրեթէ ամբողջ եւրոպական հողամասը խլեց Թուրքիայէն, Ադրիականի եզերքներէն մինչեւ արեւելեան Թրակիա քշելով զայն: Երբ «օսմանեան մեծազօր բանակը» չէր կրցած կատարել իր պարտականութիւնը, դիւանագիտութիւնն անզօր էր հրաշքներ գործելու: 1913 յունուար 10-23ի իթթիհատական պետական հարուածը՝ Էնվէրի եւ Թալէաթի գլխաւորութեամբ, տապալեց «Մեծ Դահլիճը» եւ այնուհետեւ Նորատունկեան շարունակեց իր պետական գործունէութիւնը իբրեւ ծերակուտական:

Աւելի քան քառասուն տարի ծառայեց օսմանեան պետութեան, իբրեւ իրաւագէտ-խորհրդական, իբրեւ անդամ միջազգային յանձնաժողովներու եւ իբրեւ նախարար: Իր մասնագիտութեան եւ վարած կարեւոր պաշտօններուն, մանաւանդ իր հրատարակած չորս հատորնոց ֆրանսերէն գրքին շնորհիւ իր անձն ու անունը ճանչցուեցաւ միջազգային շրջանակներու մէջ:

Ազգային կեանքին մէջ ալ ոչ-նուազ գործօն ծառայութիւններ ունեցաւ: Երիտասարդ հասակէն մտաւ Հոգաբարձութեանց եւ զանազան ազգային մարմիններու մէջ: Երեսուն տարեկանին ազգ. երեսփոխան եղաւ, իսկ 33 տարեկանին Քաղաքական Ժողովի անդամ: Յետոյ 1894ին Ազգ. Ժողովի Ա. ատենապետ, պաշտօն՝ որուն կրկին կոչուեցաւ Սահմանադրութենէն վերջ: 70ական թուականներէն սկսեալ Պոլսոյ ազգային կեանքին մէջ ամէնէն կարեւոր դերը կատարեց՝ մասնակցելով Պատրիարքարանի եւ Ազգ. Ժողովի հսկողութեան տակ տեղի ունեցած բոլոր ձեռնարկներուն: (Արարատեան Ընկերութիւն, Միացեալ Ընկ., Սովելոց յանձնաժողով, Տնտեսական Խորհուրդ, Սանասարեան Խնամակալութիւն, Իզմիրլեանց Գրական Յանձնաժողով, Գարակէօզեան կտակ, Արհեստից վարժարան եւայլն եւայլն):

Այդ շրջանի պոլսահայ ազգային կեանքի պատմութիւնը կարելի չէ գրել առանց Նորատունկեանի անունը յիշելու:

Սակայն իր գործունէութեան ամէնէն կարեւոր շրջանը կը սկսի Զինադադարին, երբ Հայկական Հարցը Եւրոպայի մէջ դիւանագիտական կանաչ սեղաններու առջեւ դրուած էր: Ի պատիւ իրեն պէտք է ըսել՝ որ երբ ուրիշներ, որոնք աւելի «ազգասէր» կը կարծուէին, Զինադադարի շրջանին խոհեմութիւն համարեցին պահել իրենց «օսմ. նախկին նախարար»ի տիտղոսը եւ մերժեցին որ եւ է դեր ստանձնել Հայկական խնդրի հետապնդման գործին մէջ, Գաբրիէլ Նորատունկեան առաջին վայրկեանէն իսկ ինքզինք դրաւ Ազգային Պատուիրակութեան տրամադրութեան տակ եւ կարելին ըրաւ՝ լաւագոյն պայմաններ ապահովելու համար հայ ժողովուրդին:

Ջերմ պաշտպան էր Ֆրանսական քաղաքականութեան եւ մեծ սխալ մը կը նկատէր Կիլիկիոյ Հայերուն ամերիկեան հոգատարութիւն պահանջելը՝ երբ 1920ին այդ երկիրը այցելած էր Հարպըրտի ամերիկեան պատուիրակութիւնը:

Երբ Սեվրի դաշնագիրը պատռուեցաւ՝ մեղսակցութեամբ զայն ստորագրող մեծ դաշնակիցներուն՝ Թրքահայաստանի դատը գրեթէ կորսուած էր այլեւս: 1923ին Լօզանի մէջ Թուրքերը իբրեւ յաղթական կը ներկայանային եւ իրենց պայմանները պարտադրել կ'ուզէին մեծերուն: Հայաստանի Հանրապետութեան Պատուիրակութիւնը՝ գլխաւորութեամբ Ա. Ահարոնեանի եւ Ազգային Պատուիրակութիւնը՝ յանձին Գ. Նորատունկեանի գերմարդկային ճիգեր թափեցին՝ դարերէ ի վեր Թուրքիոյ բռնագրաւած հողերը Հայաստանի կցելու համար:

Իսկ երբ ամէն յոյս կորաւ, Նորատունկեան առաջարկ ներկայացուց Թրքահայաստանի հողերուն վրայ «հայկական օճախ» մը ստեղծելու ... Թուրքիոյ գերիշխանութեան տակ: Հայկական այս «օճախ»ն ալ մերժուեցաւ եւ Թրքահայ ժողովուրդը դարձաւ «հայմաթլըս» գաղթական, գրպանը «Նանսէնեան» կոչուած թուղթի կտորով մը:

Ինչպէս որ Պալքանեան պատերազմին իր նախարարութիւնը անփառունակ վախճան մը ունեցած էր, այնպէս ալ Հայկական Դատի հետապնդման համար իր բոլոր ջանքերը ապարդիւն անցան: «Լքեալ գոյքեր»ու խնդիրն անգամ ինպաստ Հայերուն կարգադրելու յանձնառու չեղան Թուրքերը: Ու գրաւուեցան Նորատունկեանի կալուածներն ալ: Մեծ ցաւ պատճառած էր իրեն մանաւանդ իր հօր Մատենադարանին գրաւումը, Մատենադարան՝ զոր կ'ուզէր նուիրել Հայաստանի:

Ինչպէս ամէն մահկանացու, Նորատունկեան եւս ունէր անշուշտ իր թերութիւնները: Օսմանեան Սահմանադրութեան շրջանին շատ խօսուեցաւ Լահէյի Խորհրդաժողովին քաշուած հեռագրի մը մասին՝ Օրմանեան պատրիարքին օրով, երբ քաղաքական ժողովի ատենապետն էր ինք:

Դեռ շատ կանուխ է՝ վճիռ արձակելու համար ժամանակակից դէպքերու եւ դէմքերու մասին: Պատմութիւնը ապագային միայն պիտի տայ իր արդար դատաստանը:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Սուզանաւ մը կը յարձակի Սպանիոյ ջուրերուն մէջ

Մեծ յուզում պատճառեց լուրը թէ երկու անծանօթ սուզանաւեր փորձեցին թորփիլահար ընել, անցեալ օր, Կարթագէնի նաւահանգիստին մէջ, երկու հանրապետական զրահաւորներ,— Միկուէլ Սերվանթէս եւ Մէնտէս Նունէզ: Առաջին զրահաւորը վնասուեցաւ թորփիլէն, բայց երկրորդին ուղղուած թորփիլը վրիպեցաւ: Կարելի չեղաւ հասկնալ թէ սուզանաւերը ո՞ր պետութեան կը պատկանէին,— ձախակողմեան թերթերը կը պնդեն թէ իտալական էին: Հանրապետականները կը պնդեն թէ ազգայնականները սուզանաւ չունին, հետեւաբար անպայման օտար պետութեան մը կը պատկանին սուզանաւերը: Ազգայնականները կը պնդեն թէ ունին սուզանաւ մը, որուն շինութիւնը, քաղաքացիական կռիւներուն սկիզբը սկսած, աւարտած է ներկայիս:

Անգլիացի նաւապետները կը յայտարարեն միւս կողմէ որ ոչ թէ թորփիլ նետուած է, այլ պայթում մը տեղի ունեցած է այդ նաւերուն մէջ:

Ինչ որ ալ ըլլայ, այս կամ նման միջադէպ մը, ազգայնականներու կամ հանրապետականներու մէկ խաղով, կրնայ յանկարծ ստեղծել ծանր բարդութիւններ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՆԱՒԱՅԻՆ ՈՒԺԵՐԸ

«Իւմանիթէ» կը հրատարակէ հետեւեալ ցուցակը Սպանիայ երկու կռուող կողմերու նաւային ուժերուն մասին.—

Հանրապետականները ունին.

1 զրահաւոր 14.200 թոն տարողութեամբ, 3 յածանաւ (երկուքը 7.500 թոն, մէկը 4.300 թոն), 12 թորփիլանաւ 1536 եւ 1044 թոն, 6 սուզանաւ 300 — 842 թոն:

Ազգայնականները ունին.

1 զրահաւոր 14.200 թոն տարողութեամբ, 4 յածանաւ (երկուքը 10.000 թոն, մէկը 7.300 թոն, չորրորդը 4.857 թոն), 2 թորփիլանաւ 1.044 եւ 180 թոն, 3 հրետանաւ:

Գերմանաճափոնական դաշինքին շուրջ

Տակաւին փարատած չէ մտահոգութիւնը, զոր պատճառեց գերմանաճափոնական դաշինքը Եւրոպայի, այլ մանաւանդ Մոսկուայի մէջ. Հակառակ հերքումներուն, եթէ բան մը կայ որ ստոյգ է, այն է թէ Գերմանիա եւ Ճափոն համաձայնած են որ իրենց երկրին շահերը կը թելադրեն մօտենալ իրարու, տեւական յարաբերութիւն մշակել: Գերմանիա կը պնդէ թէ մշակութային յարաբերութիւններու մասին է խօսքը: Խորհրդային մամուլը, ընդհակառակն, կը պնդէ թէ զինուորական հանգամանք ունին գերմանաճափոնական յարաբերութիւնները:

Ֆրանսական թերթ մը կը կարծէ գիտնալ թէ գերմանաճափոնական դաշինքը կնքուած է 6 յունուար 1936ին: Եւ դաշինքը ներկայացնողը եղած է Ճափոն: 1932ին Ճափոնի կառավարութիւնը ծովակալ մը ղրկած էր Պերլին, զինուորական փոխադարձ օգնութեան վրայ հիմնուած դաշինք մը կնքելու համար գերման կառավարութեան հետ: Գերմանացիները մերժեցին այն ատեն, առարկելով թէ ժամանակը հասած չէ տակաւին, թէ զօրաւոր չեն այնքան, որ կարենան արհամարհել դաշնակից երկիրներու հաւանական ահազանգը՝ երբ յայտնի դառնան դաշինքին տրամադրութիւնները:

Թոքիօ չյուսահատեցաւ, շարունակեց իր դիւանագիտական խաղերը Պերլինի, ինչպէս Վարշաւայի մէջ, ուր Հիթթօ կատաղի պայքար մը կը մղէր Ռուսիոյ դէմ: 6 յունուարին, վերջապէս, Թոքիօ յաջողեցաւ համոզել Պերլինը՝ զանազան քաղաքական հեռանկարներ պարզելով գերման կառավարութեան առջեւ, մանաւանդ որ հիմա Իտալիան ալ կը գտնուէր իր կողքին: Աւելի քան հարիւր միլիոն բնակչութեամբ երկու երկիրներ Արեւմուտքի մէջ սպառազէն եւ սպառնացող, եւ հարիւր միլիոն բնակչութեամբ երկիր մը արեւելքի մէջ նոյնքան սպառազէն եւ սպառնացող,— ահա ձեռք կ'երկարեն իրարու:

Տակաւին երկար ատեն պիտի հերքուի՞ այս դաշինքին կնքումը, թէ պիտի հրատարակուի ի վերջոյ, եւ ճակատագրական ի՞նչ հետեւանք պիտի ունենայ, ի՞նչ փոփոխութիւններ պիտի բերէ պատմութեան,— ահա օրուան մտահոգութիւնները:

ՄՈՍԿՈՒԱ ԿԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼԷ

Պերլինէն կը հաղորդեն թէ Մոսկուայի կառավարութիւնը ձերբակալեց խումբ մը օտարականներ եւս,— 5 Լեհ, 3 Աւստրիացի, բազմաթիւ Ֆինլանտացի, 1 Լիթուանացի, 1 Լիւքսէմպուրկցի: Օտարական շրջանակներու մէջ, ոստիկանները ձեռնարկած են խուզարկութեանց:

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԵՑԱՒ ՖՐԱՆՍԵՒԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ

Ինչպէս գրեցինք, Ֆրանսեւլիբանանեան դաշնագիրը ստորագրուեցաւ Պէյրութի մէջ, Նոյեմբեր 13ին: «Ազդակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ այդ առթիւ.—

Ֆրանքօ-լիբանանեան պատուիրակութեանց վերջին ժողովին մէջ որոշուեցաւ ստորագրութեան հանդիսաւոր արարողութիւնը կատարել Փոքր Սէրայի մէջ: Արդարեւ փառաշուք հանդիսութեամբ մը կատարուեցաւ ստորագրութիւնը: Պուրճի հրապարակին վրայ համախմբուած հազարաւոր բազմութեան ծափահարութեանց մէջ հետզհետէ Փոքր Սէրայ հասան սուրիական եւ լիբանանեան պատուիրակութեանց անդամները, Արեւ. բանակի ընդհ. հրամանատարը եւ ամէնէն վերջ Կոմս տը Մարթէլ՝ պաշտօնական տարազով, որոնք ընդունուեցան զինուորական պատիւներով, Լիբանանի լեռնային շրջաններէն սկսած ինքնաշարժներով պատուիրակութիւններ գալ՝ ողջունելու համար անկախութեան առթը: Ոստիկանական ջոկատներ եւ ժանտարմաներ շղթայի մէջ առած էին Փոքր Սէրայի հրապարակն ու փողոցները՝ առաջքն առնելու համար անկարգութեանց:

Մինչ այդ Թնդանօթի հարուածները կ'աւետէին Լիբանանի անկախութիւնը եւ Ֆրանսալիբանանեան զինակցութեան ստորագրումը: Զինուորական օդանաւ մը կը սաւառնէր մայրաքաղաքին վերեւ, եւ զանազան շրջաններէ կ'արձակուէին պայթուցիկներ:

Դաշնագրի ստորագրութենէն վերջ կատարուեցան պաշտօնական եւ ձեւակերպական այցելութիւններ եւ շնորհաւորութիւններ Հանր. Նախագահի եւ մարզպանին:

Նոյեմբեր 17ին բացառիկ նիստի հրաւիրուեցաւ երեսփոխանական ժողովը՝ վաւերացնելու համար դաշնագիրը:

«Էլ Նահար» տեղեկացած է որ դաշնագրի զինուորական յօդուածներուն համաձայն, Ֆրանսա իր ուզածին չափ զինուոր եւ օդանաւ պիտի կրնայ պահել Լիբանանի ո՛ր մասին մէջ որ ուզէ: Իսկ լիբանանեան զինուորներու ընդհ. թիւը պիտի ըլլայ 10,000: Ներկայիս զէնքի տակ գտնուող լիբանանեան զինուորները, որ ազգէ ալ ըլլան, պիտի մնան Լիբանանեան բանակին մէջ:

Դաշնագրին գլխաւոր գիծերը

Պէյրութի հայ երեսփոխանը, Վահրամ Լէյլէկեան, հետեւեալ տեղեկութիւնները կու տայ «Ազդակ»ի խմբագրին՝ դաշնագրին գլխաւոր տրամադրութեանց մասին.—

Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագիրը ըստ էութեան մեծ տարբերութիւն մը չունի Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրէն եւ կատարեալ գոհացում կու տայ Լիբանանի բնակչութեան բոլոր տարրերուն: Այդ պատճառաւ ալ լիբանանեան պատուիրակութեան բոլոր անդամները՝ իսլամ եւ քրիստոնեայ կատարեալ համաձայնութեամբ ստորագրեցին բնագիրը:

Փոքրամասնութեանց խնդրին շուրջ տարբեր, բայց աւելի նպաստաւոր տրամադրութիւններ կը պարունակէ Լիբանանեան դաշնագիրը:

Ըստ դաշնագրի յարակից նամակներուն՝ Լիբանանեան կառավարութիւնը յանձնառու կ'ըլլայ ապահովել իր քաղաքացիներուն միջեւ քաղաքացիական ու քաղաքական իրաւունքներու վայելումը:

Լիբանանեան կառավարութիւնը կ'երաշխաւորէ նաեւ երկրի զանազան տարրերուն արդար մասնակցութիւնը պետական բոլոր պաշտօններուն եւ կը ստանձնէ հարկային դրութեան միաւորման ձեռնարկելու պարտականութիւնը:

Հանրային օգտակարութիւն ներկայացնող ծախքերը արդար համեմատութեամբ մը պիտի բաժնուին երկրին զանազան շրջաններուն մէջ:

Լիբանանեան դաշնագրին մէջ Տրիպոլսոյ եւ Սայտայի (Սիդոն) երկու շրջաններու վերաբերեալ մասնաւոր որ եւ է յօդուած չկայ: Սակայն ընդհանուր ձեւով տրամադրութիւններ կան, որոնք կրնան գոհացնել այդ շրջանի իսլամները: Օրինակի համար որոշուեցաւ իւրաքանչիւր մուհաֆըզութեան քով ստեղծել մէճլիսի խորհուրդներ, որոնց իրաւասութեանց սահմանները պիտի ճշդուին երեսփ. ժողովին կողմէ: Քաղաքապետական խորհուրդները աւելի լայն իրաւասութիւններով պիտի օժտուին:

Լիբանանի զինուորական ուժը պիտի բաղկանայ «Պրիկատ Միքսթ»է մը անունով, որ մօտաւորապէս 4000 հոգի կը հաշուէ: Լիբանանի մէջ մնալիք ֆրանսական ուժերու թիւին շուրջ որ եւ է սահմանափակում չկայ: Միայն թէ, Ֆրանսա ներկայիս Լիբանանի մէջ գտնուած իր ուժերը չպիտի կրնայ քաշել մինչեւ նոր համաձայնութիւն մը: Սակայն ուզածին չափ եւ ուզած վայրերուն մէջ կրնայ զինուորական կեդրոններ հաստատել: Ի հարկէ նոյն պայմանները ի զօրու են օդանաւերու եւ ծովային ուժերու համար:

Ֆրանքեւլիբանանեան դաշնագիրը 25 տարուան համար ի զօրու է: Որոշ տրամադրութիւններ կային լիբանանեան պատուիրակութեան մէջ, աւելի երկար ժամանակի մը համար ի զօրու դարձնելու դաշնագիրը, կամ Ֆրանսայի եւ Լիբանանի միջեւ տեւական բարեկամութեան համաձայնութիւն ստորագրելու, սակայն Փարիզ յարմար տեսաւ ներկայ ձեւը:

Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագիրը Սուրիոյ եւ Լիբանանի յարաբերութիւններուն մասին կը տրամադրէ միեւնոյն ոգին ու յօդուածները, ինչ որ արձանագրուած է սուրիական դաշնագրին մէջ: Այսինքն որ եւ է տարակարծութեան պարագային՝ երկու երկիրներէն մէկը միւսին հանդէպ թշնամական վերաբերմունք չպիտի կրնայ ցոյց տալ:

Ֆրանսայի խորհրդականներու հարցին շուրջ եւս գոյացած համաձայնութիւնը յար եւ նման է սուրիականին: Բոլոր իրաւասութիւնները պիտի փոխանցուին Լիբանանի կառավարութեան: Սակայն պէտք տեսնուած պարագային պիտի հրաւիրուին Ֆրանսայի մասնագէտներ:

Առանց բացառութեան՝ Ֆրանսացիներ պիտի ըլլան Լիբանանի բոլոր մասնագէտները:

Լիբանանեան դաշնագրին առաւելութիւններէն մէկն ալ այն է որ Ֆրանսա կ'ընդունի ուսման հնարաւորութիւններ տալ Լիբանանցի զինուորականներուն, Ֆրանսական վարժարաններու մէջ: Սուրիոյ համար տարբեր էր պայմանը:

Ամէն պարագայի տակ Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագիրը կ'ապահովէ Լիբանանի անկախութիւնը՝ իր ներկայ սահմաններով եւ Ֆրանսայի բարեկամութիւնը՝ որ անհրաժեշտ է այս երկրի բարգաւաճման ու զօրացման համար»:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻՆ ՃԱՌԸ

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահը, Աթաթիւրք, նոյեմբեր 1ին, «Ազգ. Մեծ. Ժողովի» բացման առթին, խօսեցաւ ճառ մը։ Տարամերժ դիկտատոր մը թէեւ, այսուհանդերձ Թուրքիոյ նոր տիրակալը գիտէ պահել բոլոր արտաքին ձեւերը, տալու համար այն պատրանքը թէ՝ իր երկիրը կը կառավարուի ժողովրդապետական ըսկզբունքներով։ Խորհրդարան, վիճաբանութիւններ, նստաշրջանի առթիւ նախագահական ճառ,— այդ բոլոր ձեւակերպութիւնները կը ձգտին այդ պատրանքը ստեղծելու կամ չեշտելու։

Հակառակ ասոր, սակայն, «դիկտատոր» մակդիրը կը շարունակէ, Թուրքիոյ բարեկամ թէ հակառակորդ օտար մամուլին մէջ, փոխարինել «Աթաթիւրք» ստացական ինքնորակումը։

Այսուհանդերձ հարկ է ընդունիլ, թէ Աթաթիւրք երկրին մէջ կը վայելէ նկատելի թիւով զանգուածի մը քով, իրապէս խոր սէր մը։ Ու իր տիրակալութիւնը մեծ մասով կը յենու նոյն այդ խոր սիրոյն վրայ։

Այդ է պատճառը, որ իր վերջին ճառին աւարտումին տեղի ունեցած երկարատեւ ծափահարութիւնը պէ՞տք է վերագրել՝ ոչ միայն քիչ մը ձեւապաշտ պարտադրութիւններուն, որոնց այնքան վարժուեցաւ քամալական սերունդը, այլ եւ այն մեծ վստահութեան, զոր Քամալ քիչ մը արդարօրէն շահած է իր ժողովուրդին մասնաւորապէս երիտասարդ ու միջին տարիքով տարրին մօտ։

Աթաթիւրքի ճառը կը շահագրգռէ նաեւ մեզ, անշուշտ, քանի որ, Ազգ. Ժողովի նստաշրջանին խօսուած այդ ճառը կը շօշափէր խնդիրներ ու ծըրագիրներ, որոնք յատուկ են Թուրքիոյ ներքին կեանքին եւ արտաքին քաղաքականութեան։

Առաջին պարագան որ մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ՝ ճառին անվերապահ չեշտն է։ Ընդունելով հանդերձ որ Թուրքիոյ անդամ զաւակը չէ կըրցած իր վարչաձեւը բնորոշող դրոշմերէն մին եղող ընտրականէն ձերբազատուիլ, այսուհանդերձ ան հարցերը պըրած է առաւել կամ նուազ պայծառութեամբ՝ առաւել կամ նուազ չափով պանցութիւններ կամ քողարկումներ թոյլ տալով ինքզինքին։

Երկրորդ ու չադրաւ պարագան այն է որ Աթաթիւրքի ճառը աւելի դրական է, քան թաթախուած պզացողական — ամբոխավարական միապականութեամբ։ Սակայն, անշուշտ, կը բընորոշէ նաեւ տիրող վարչաձեւին գործնական ոգին։ Այս տեսակէտէն, սակայն, աւելի անկեղծ է եղած յաճախ վարչապետ Ինէօնիւ, որ այդ կիսաժշակ երկրին մէջ թերիներն ու վտանգները իրենց բովանդակ մերկութեամբ պարզելու յանդգնութիւնը ունեցած է։

Երրորդ պարագան հաստատակամութիւնն է։ Ինչպէս ալ տրամադըրուած ըլլայ մարդ դէպի նոր Թուրքիոն եւ իր վարիչները, անկարող է չխոստովանիլ, որ մասնաւորապէս Աթաթիւրք, դեռ առաջին օրէն, յամառ հետապնդող մը եղած է իր ծրագիրներուն եւ խոստումներուն։ Անիկա չի նշանակեր թէ իր բոլոր ծրագիրներն ու խոստումները իմաստուն են եղած կամ ամբողջովին իրականացած են։ Բայց, մէկուն համար, որ նոր իրաւակարգ մը կը հաստատէ, կ'ուզէ իր կամքը պարտադրել եւ իր երկիրը քաշել այն ճամբուն մէջ, ուր զայն կ'ուզէ տեսնել ինք, անհրաժեշտ է ապահովել վստահութիւն մը, իր հետեւողականութեան եւ իր անկեղծ կամքի մասին։ Եթէ փորձենք աչքէ անցընել Աթաթիւրքի բոլոր ճառերը, պիտի տեսնենք որ անոնց մէջ չկայ դիւխուր առաջադրութիւն մը, զոր պարզելէ վերջ հետապնդած, փորձած կիրարկած կամ յաջողցուցած չըլլայ կը կրկնեմ,— այդ առաջադրութեանց նպաստաւոր թէ աննպաստ, օգտակար թէ անօգուտ ըլլալու պարագան չէ զոր նկատի ունիմ այստեղ։ Այլ՝ կը բնորոշեմ միայն իր գործելակերպը։

Աթաթիւրքին ճառին չորրորդ պարագան այն է, որ Էնկիւրի կը չարունակէ իր նուաճումի ճիգերը յարել նոյն յամառութեամբ՝ գրեթէ բոլոր մարզերուն վրայ։ Այդ նուաճումներուն նպաստաւոր եւ աննպաստ կողմերը օրը օրին պարզուած են այս սիւնակներուն մէջ։ Շուրջ 14 տարիներու՝ երբեմն անապարտուած, երբեմն անծրագիր, երբեմն չափազանց գուռացուած ու երբեմն ալ, կարգ մը ճիւղերու մէջ, բոլորանուէր աշխատանքները զօրաւոր մըն են ինքնին որ քամալական վարչաձեւը, տէր ըլլալով, այլ եւս, որոշ ու չօչափելի արդիւնքներու, չարունակէ իր վերականգնումի ու արդիականացման փորձերն ու ճիգերը։ Աթաթիւրքի ճառը իր բնորոշ եւ այդ պարագան։

Պարզ է, որ մենք երբեք պատճառ մը չունինք նոյնութեամբ բաժնելու իր անցեալ գործերու գնահատումներ եւ հետեւորդներուն նման անվերապահօրէն հաւատալու իր ապագայ առաջադրութիւններուն իրականացումին։

Բայց, անհրաժեշտ է, որ Թուրքիոյ ընթացիկ կեանքին մեր անմիջական հետեւողութիւնը՝ անշուշտ, փորձենք, գոնէ տարին մէկ անգամ, բնորոշում մը ընել այն ընդհանրական արդիւնքի որուն փաստաբանները կ'ընէ — ճիշդ է։ ոչ թէ պրոպագանտիստօրէն բայց նկատելի ինքնապարփակումով — Քամալ։

Եւ որպէսզի մեր բնորոշումները ըլլան աւելի գործնական ձեւով, ճշդենք նախ, Աթաթիւրքի ճառին գլխաւոր գիծերը։

Թուրքիոյ դիկտատորը իր ճառը ըսկսաւ այն «համոզումով թէ այս տարի եւս աշխատանք պիտի թափուի եւ ազգին եւ երկրին գործերուն մէջ նորութիւններ ու յառաջդիմութիւններ պիտի կատարուին»։

Ան իր, այդ համոզումը հիմնեց այն իրողութեան վրայ թէ «անցեալ տարի, Թուրք ազգը, անդորրութեամբ ու լռութեամբ, ազգային ու մարդկային տեսակէտով ցոյց տուաւ ուժեղ ու աշխատասէր կեանք մը»։

Կը տեսնենք, աւելի վերջ, թէ ինչ չօշափելի ու դրական բան կայ այդ բառերուն կամ պարբերութեան մէջ։ Առ այժմ յիշենք, որ Աթաթիւրք իր ճառին երկրորդ պարբերութեամբ մատնանշած է նաեւ այն որ «հանրապետութիւնը, իր նոր ու ամուր հիմքերով, Թուրք ժողովուրդը դրած է ապահով ու անկեղծ ապագայի մը ճամբուն վրայ եւ մտքերու եւ հոգիներու մէջ ստեղծած է ինքնավստահութիւն մը, ինչ որ բոլորովին նոր կեանքի մը յայտարարն է եղած»։

Անշուշտ, ամբողջովին կարելի չէ ժխտել այս պարբերութեան բովանդակութիւնը։ Բայց, հարկ է ճշդել, որ պատմութիւնը նախանշուած ճամբաներ չունի եւ Աթաթիւրքն ու իրեն նման չատ չատեր չափազանց սխալած են, երբ «ապագան» ապահով կերպով կարծած են զետեղած ըլլալ ներկայի մը վրայ։ Կեանքը, բայց մանաւանդ քաղաքական կեանքը, աննախատեսելի վերիվայրումներ ունի, ու մասնաւորապէս պետական կեանքի առաջնորդները խոյս պէտք է տան թուաբանական զրութեամբ հետեւակայ լուծումներ դնելու, այժմէն, իրենց ժողովուրդին առջեւ, ճիշդ այնպէս, ինչպէս սովոր ենք եզրակացնելու թէ չորս առնուել չորս կ'ընէ ութ։ Մասնաւորապէս Թուրքիան ներքին ու արտաքին լուրջ պատճառներ ունի բաւական վերապահութեամբ նայելու իր վաղուան, որ երբեք կախում չունի լատինական տառերէն, սիլինտրէն, չարշաֆներու վերացումէն կամ այլ ձեւի բարենորոգումներէ։

Պէտք չէ անտեսել այն բացայայտ իրողութիւնը, թէ Քամալ հող տուրք տուած է հանրային մարդու իր կոչումին, աննպաստ հետեւողականութիւններ՝ ժողովուրդի մտածողութեան հետ նացնելով եւ, ընդհակառակն, ապագայի հանդէպ [illegible] փոփոխողներին քաջ չելով անոր աչերը։

Ու Աթաթիւրք անմիջապէս ուզած է մատնանշել թէ «քանի տարիները կ'անցնին, ազգային խուզարկ արդիւնքը ու ինքնավստահ աշխատանքով, յառաջդիմելու իր տենչանքով, ազգային միասնականութեան եւ ազգային վարչականութեան իր ձեւով՝ աւելի ուշադրաւ կը դառնայ»։ Որովհետեւ «մենք, ազգային գոյութեան հիմքը կը գտնենք, իրականին մէջ, ազգային միասնականութեան մէջ»։

Քամալ եթէ կ'ակնարկէ գաղափարական միասնականութեան մը, հարկ է ճշդում մը կատարել հոս ալ։ Անցնող տարին նպաստ մը չըրաւ, այս տեսակէտէն, Թուրքիոյ։ Ընդհակառակն, նոյն իսկ Հալէպի մէջ ծագում առաւ խոր տարակարծութիւն մը, որուն հետեւանքով ընդհ. քարտուղարը, Ռեճէպ Փէքէր, որ աւելի առաջ ազգ. պաշտպանութեան գործավար էր ու ազդեցիկ դէրք մը ունէր երկրին մէջ, յանկարծ մեկուսացուեցաւ։ Իբրեւ դիկտատորական երկիր, Թուրքիան ալ, նման Ռուսիոյ, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, գիտէ «ծուխը անմիջապէս մէջը խեղդել», ու այդ է պատճառը, որ ներքին տարանջատումի այդ չատ կարեւոր դէպքը կամ փաստը — որու մասին առնենք խօսուեցաւ «Ցառաջ»ի մէջ— չուտ քողարկուեցաւ։

Քամալ եթէ կ'ակնարկէ ցեղային կամ ազգային միասնականութեան,— ինչ որ չատ չի պատչաճիր պարբերութեան միտքին,— իրաւունք ունի։ Այդ միասնականութիւնը անողոք հետեւողականութեամբ մը կը չարունակուի երկրին մէջ։ Չէ՞ որ այդ ալ Էնկիւրիի ըմբռնումով ու ծրագրով, «նուաճում մըն է եւ ազգային խաչալ մը» «Քիւրտ չկայ այլ եւս»։ Իսկ Թուրք - Քրիստոնեաներու կատակերգութիւնը իր նոր արարն սկսած է Պոլսոյ մէջ, ու դժուար չէ կռահել թէ վայը ինչ բընոյթ կամ վախճան կը ստանայ ան։

Իսկ եթէ Քամալ կ'ակնարկէ այն նիւթական յաջողութեանց, զորս իրապէս կ'ընէ Թուրքիոյ ամբողջ բնակչութիւնը՝ չոգեկառքերու, գործարաններու, հանքերու, վարժարաններու, բայց մանաւանդ բանակին համար, չարաչարօրէն կը խեղաթիւրէ, որովհետեւ, եթէ անկարելի է ուրանալ որ իրապէս գործարաններ կը չինուին այս երկրին մէջ, երկաթուղիի ցանցը կը լայննայ, բանակը կը սպառազինուի կամ կամուրջներ կը կառուցուին, չմոռնանք որ այդ բոլորը կ'ըլլան ծանր ու խստօրէն պարտադիր տուրքերու հաւաքումով, որոնց դէմ խուլ դժգոհութիւն մը կայ երկրին մէջ եւ չեչտուած տարակարծութիւն մը՝ մտածող տարրի հատուածներուն միջեւ։

Այդ կէտերէն անջատ՝ Աթաթիւրքի ճառը չօշափած է նաեւ չարք մը այլ խնդիրներ։ Խօսք տալով զանոնք մանրամասնել, տարբեւ կը խտացնեմ քանի մը գիծերու մէջ։

Այսպէս,

Ա.— Ընդհանրացնել նախակրթութիւնը.

Բ.— Երկրին ջուրի պահանջը բաւարարել.

Գ.— Ամէն մէկ երկրագործ ընտանիք օժտել հողով մը, որ ապահովէ անոր ապրուստը։

Դ.— Գործադրել աշխատանքի օրէնքը

Ե.— Փոքր վարկի խնդիր։

Զ.— Տուրքերու նուազումին ձգտիլ.

Է.— Բանակը սպառազինել։

Կ'արժէ, ուրեմն, քիչ մը ծանրանալ այս խնդիրներուն վրայ։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԱՊԱԳԱՅ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԵՒ ՄԵՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Միջազգային ներկայ չարագուշակ իրադարձութեանց մէջ եթէ բան մը ապահով է այժմ, այդ ալ այն է, որ ապագայ պատերազմը պիտի ըլլայ գերազանցապէս Խորհ. Միութեան չուրջ եւ դէմ։

Այսինքն՝ ապագայ պատերազմի գըլխաւոր առարկան պիտի ըլլայ Խորհ. Միութիւնը՝ անոր ընդարձակ հողերը բաժնելու կամ յափչտակելու համար։

Ոչ ոք կը կասկածի, թէ Ճափոն տենդային պատրաստութիւններ կը տեսնէ եւ յարմար վայրկեանի միայն կը սպասէ՝ յարձակելու համար Խ. Միութեան վրայ։ Ակներեւ եւ աներկբայելի է նաեւ Ճափոնի նպատակը, ոյն է՝ գրաւել Մոնկոլիան եւ Սիբերիան

Ոչ ոք որ եւ է տարակոյս ունի նոյնպէս Գերմանիոյ նուաճողական ծրագիրներու մասին, որոնց գլխաւոր առարկան Խ. Միութեան հողամասերն են, Ուկրայնան, եւն.։

Եւ այժմ, երբ Իտալիա եւս անցած է Գերմանիոյ կողմը եւ անոր հետ միասին ընդհանուր ճակատ կազմած է Համայնավարութեան ու Խ. Միութեան դէմ, պարզ է, որ ապագայ պատերազմի մէջ Խ. Միութիւնը իրեն դէմ միաժամանակ պիտի ունենայ Ճափոնը, Գերմանիան եւ Իտալիան, երեքն ալ ֆաչական զօրաւոր պետութիւններ, որոնց գերազանց ուժերը անկասկած պիտի ջախջախեն Խ. Միութիւնը, եթէ անոր օգնութեան չըհասնին Ֆրանսան եւ Անգլիան։

Ուշադրաւ է, որ իտալական մամուլի մէջ արդէն որոշապէս կը խօսուի Ճափոնի, Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միացեալ ճակատի մասին ընդդէմ Խ. Միութեան

Ինչպէս յայտնի է, իտալագերման վերջին համաձայնութեան գլխաւոր նպատակներէն մէկն ալ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի չէզոքութիւնն ապահովելն է։ Այժմ, երբ Պելճիա կ'ուզէ չէզոք պետութիւն մը դառնալ, երբ Ռումանիա գերման համակրանք ցոյց կուտայ, երբ Աւստրիա, Հունգարիա եւ Պուլկարիա Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ են, երբ Սպանիա ֆաչական դառնալու ճամբուն վրայ կը գտնուի, երբ Անգլիա սկսած է վարանիլ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ ու կը փնտռէ նորէն Իտալիոյ բարեկամութիւնը, երբ վերջապէս, Ֆրանսայի մէջ անգամ աջակողմեան կուսակցութիւնները հետզհետէ աւելի նկատելի կերպով Գերմանիոյ հետ համաձայնելու կողմնակից կը դառնան, որ եւ է ժամանակէ աւելի հիմնք կան սպասելու, որ Գերմանիա եւ Իտալիա, որոշ երաշխիքներ տալով Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ, պիտի յաջողին ի վերջոյ ապահովել անոնց չէզոքութիւնը եւ գործելու ազատութիւն ձեռք բերել Խ. Միութեան եւ Թուրքիոյ վերաբերմամբ։

Իսկ եթէ պատահի որ Անգլիա եւ Ֆրանսա չհամաձայնին Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ, այդ պարագային եւս Գերմանիա եւ Իտալիա պիտի փորձեն առաջ քչել իրենց նուաճողական ծրագիրները այն վստահութեամբ, որ ոչ Անգլիա եւ ոչ ալ նոյն իսկ Ֆրանսա տրամադիր են կամ պիտի ըլլան պատերազմի բռնուելու Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ՝ Խ. Միութեան կամ Թուրքիոյ պատճառով։

Եթովպիոյ օրինակը ցոյց տուաւ, թէ ի՞նչ կրնան ընել Իտալիան եւ Գերմանիան ապագային եւ թէ ի՞նչպէս այսուհետեւ եւս Անգլիա եւ Ֆրանսա կրնան մնալ հանդիսատեսներու դերին մէջ, անզօր կամ անտարբեր որ եւ է վճռական միջոցով արգիլելու ֆաչական պետութեանց նըւաճողական ձեռնարկները։

Աւելորդ է ըսել, թէ Խ. Միութեան սպառնացող այս աւելոր վտանգները կը վերաբերին նաեւ Հայաստանին, որ անոր մէկ նահանգը կը կազմէ։

Դժբախտաբար, մեր մէջ քիչ չեն այնպիսիներ, որոնք միամտօրէն կը հաւատան, թէ Խորհ. կառավարութեան հովանիին տակ Հայաստան միանգամայն ապահով է՝ եւ պէտք չունի երբեք մտահոգուելու, քանի որ 3 միլիոննոց Խորհ. բանակը պիտի պաշտպանէ զայն բոլոր թշնամիներու դէմ։

Այս [illegible] կան է, որովհետեւ Ճափոնի, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ հաւանաբար նաեւ Լեհաստանի նման մեծ ուժեր ունենալով իրեն դէմ միաժամանակ, Խորհրդային կառավարութիւնը ոչ միայն ի վիճակի պիտի չըլլայ պաշտպանելու Հայաստանը, այլ եւ նոյն իսկ [illegible] քաչել Հայաստանի սահմաններէն եւ տանիլ եւրոպական կամ սիբերիական ճակատները։

Մէկէ աւելի անգամներ մենք աւելի ունեցած ենք արդէն ժամանակին այն դաղտնի համաձայնութիւնը, որ կայ Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի միջեւ. համաձայնութիւն մը, որուն համաձայն եթէ Մոսկուա Ճափոնի եւ Գերմանիոյ հետ միաժամանակ կռուի բռնուի, ստիպուած ըլլայ Անդրկովկասի մէջ ունեցած իր զօրքերը տանիլ Գերմանիոյ եւ Ճափոնի դէմ, Թուրքիա պիտի ստանձնէ Անդրկովկասի պաշտպանութիւնը։

Թէեւ այս համաձայնութեան մասին եղած տեղեկութիւնները եկած են [illegible] աղբիւրներէ, թէեւ [illegible] տարկայօրէն ալ նման համաձայնութիւն մը միանգամայն հաւանական է, [illegible] ոմանք չեն ուզեր հաւատալ [illegible] կը չարունակեն ինքզինքնին [illegible] այն յոյսով, թէ Խորհ. կառավարութիւնը որ եւ է պարագայի տակ ի վիճակի պիտի ըլլայ պաշտպանելու [illegible]

Մեր այդ խելացիները չեն [illegible] նոյն իսկ ի նկատի առնել [illegible] Թուրքաստանի օրինակը 1918ին, երբ Հայաստան միանգամայն [illegible] ռուս զօրքերու կողմէ եւ իր անպաշտպան վիճակին մէջ յանձնուեցաւ իր բախտին։ Մեր այդ խելացիները [illegible] ալ կրնար երեւակայել, թէ ի՞նչ [illegible] տանք կարող է սպառնալ Հայաստանի, երբ Թուրքիա Խ. Միութեան բարեկամն է, իսկ Պարսկաստան [illegible] չէ արչաւելու Կովկասի վրայ,

Սակայն, ո՞վ կրնայ երաշխաւորել, որ ինքը՝ Թուրքիան, դաւաճանելով իր մինչայժմեան բարեկամ ու բարերար Խորհ. կառավարութեան, պիտի արչաւէ Անդրկովկասի վրայ [illegible] պահուն, երբ կարմիր բանակները [illegible] պիտի ըլլան եւրոպական եւ սիբերիական ճակատներուն վրայ

Ո՞վ կրնայ երաշխաւորել, որ Ազրպէյճան եւ Վրաստանի ժողովուրդները իր դրսի օգնութեամբ չպիտի [illegible] Խորհ. իշխանութեան դէմ եւ [illegible] ուժէն օգտուելով չպիտի փորձեն գրաւել նաեւ Հայաստանի [illegible] գաւառները, բաժնելու համար զանոնք իրենց միջեւ։

Ո՞վ կրնայ երաշխաւորել, որ Գերմանիա եւ Իտալիա, իրենց [illegible] կարագի եւ այլ զինակիցներու [illegible] միասին կամ առանձին անջատ, չպիտի ուզեն թափանցել նաեւ Անդրկովկասի ներս, ինչպէս որ Գերմանացիները ըրին, օրինակ, 1918ին։

Արդ՝ փոխանակ Խ. Միութեան [illegible] բանակին հետ կապել իր բոլոր յոյսերը, աւելի խոհեմութիւն չէ՞ հայութեան համար մտածել նաեւ այն օրուան մասին, երբ այդ բանակը կը ջախջախուի, կը լքէ մեր մայր երկիրը եւ բոլորովին անպաշտպան կը ձգէ մեր մայր երկիրը եւ բոլորովին անպաշտպան կը ձգէ մեր մայր ժողովուրդը։ Փոխանակ ուրիշներու մեծ ուժերով հրապուրուելու եւ ամբողջովին անոնց ապաւինելու, աւելի լաւ չէ՞ որ հայութիւնը իր յոյսը դնէ միայն իր սեփական ուժերուն վրայ, որոնք թէեւ խիստ համեստ են, բայց ապահովաբար չպիտի դաւաճանեն իրեն, երբ ինք մահացու վտանգի ենթակայ ըլլայ։

Ասոր ապացոյց՝ Սարդարապատ, Բաշ - Ապարանը, Ղարաքիլիսէն եւ Բագուն, ուր ամէն կողմէ լքուած հայութիւնը 1918ին, միմիայն իր սեփական ուժերով կրցաւ պաշտպանել իր գոյութիւնը եւ նոյն իսկ ազգային պետութեան մը հիմը դնել։

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Իսկ անկէ աւելի ձախ, Հաճի Նազար կը գտնուէր 6րդ գունդի մէկ գումարտակը. Մեր գունդի կեդրոնը հաստատեցինք Ալ - Քիլիսէ, Զաջուռի կայարանէն վեր լեռներու լանջին. Մեր դիրքերը թէեւ ամբողջապէս ձիւնով ծածկուած սակայն նպաստաւոր եւ իշխող էին

Նոյեմբեր 12ի գիշերն է, սարսռեցնող ցուրտ եւ ձիւնամրրիկ։ 3000 մեթր բարձրութիւն ունեցող այս ձիւնապատ լեռներու կուրծքին փորուած է երկաթուղիին փապուղին, գիլիտակ լայն ճանապարհ մը կը բարձրանայ մինչեւ վեր, դժուարամատոյց անցքը։ Բոլոր այդ լեռներու հովն ու սառնամանիքը կը հաւաքուին եւ այդ միակ կիրճէն կ'անցնին։

Մալարիայով բռնուած, 40 աստիճանի տաքութիւն մը ունիմ, սակայն կ'իջնեմ դէպի կայարանը, առաջաւոր պահակախումբերը տեսնելու համար։ Նոյն րոպէին անակնկալ կերպով կայարան կը հանդիսանէին վայրաչարժ մը։ Մեքենավարէն զատ՝ մէջը նստած էին ճակատի հրամանատար Սեպուհ, Վ. Նաւասարդեան եւ վրացի սպայ մը։ Իմացայ որ վայրաչարժը պիտի մեկնի մինչեւ Թրք. առաջաւոր գիծը, տանելով միայն վրացի սպան, որ գաղտնի եւ փակ ծրար մը ունի յանձնելիք Թրք. հրամանատարութեան։

Առաջարկեցի 2 ճարպիկ զինուոր դնել անոր կողքին, առոյգ տեղեկութիւն մը կարենալ բերելու համար Թրքական գիծերէն, բայց անյարմար նկատուեցաւ։ Սեպուհ եւ Նաւասարդեան վար իջան եւ վայրաչարժը սուրաց խաւարի մէջէն։ Ճակատի մասին Սեպուհին զեկոյց տալէս քիչ յետոյ, վայրաչարժը ետ եկաւ։ Վրացի սպան յայտնեց մօտաւորապէս Թրք. պահակախումբի գտնուած վայրը եւ ցուցուց ծրարը ստանալը վկայող Թուրք սպայի ստորագրութիւնը — 29րդ գունդի Ա. գումարտակի ... եւն.։

Վայրաչարժը նորէն Սեպուհն ու Նաւասարդեանը առնելով ետ վերադարձաւ դէպի Համամլու։ Անոնց հեռանալէն անմիջապէս յետոյ, ձիաւորներու յիսնապետ Արչակ կանչեցի բացատրեցի իրեն մօտաւորապէս Թրքական դիրքերը, կարգադրեցի ամբողջ յիսնեակով առաւօտ կանուխ հետախուզութիւն մը կատարել այդ ուղղութեամբ եւ ջանալ ամէն կերպ տեղահան ընել անոնց յառաջապահ պահակախումբը։

Նոյ. 13ի արչալոյսին, առաջին գնդակները որոտացին Զաջուռի բարձունքներէն

Մեր կարիճ ձիաւորները, բաւական կըռուէ մը վերջ ետ կը չպրտեն Թուրքերը։ Թշնամիին առաջին փորձերը մեր դիրքերու վրայ յարձակելու՝ ի զուր անցան եւ մութը կոխեց։ Նոյն օրը մեր ձեռքը գերի ինկան 1 Թուրք փոխ սպայ եւ 9 զինուոր։

Խօսեցնել տուինք Թուրք գերիները։ Թէեւ չատ ամբարտաւան, սակայն դժբախտաբար ճշգրիտ յայտարարութիւններ ըրին անոնք։ «Հայ զինուորը, կ'ըսէին անոնք, չի կրնար յամառ կռուիլ հողամասի, մեր ամենաթեթեւ ճնչումին տակ, կը լքէ իր դիրքերը։ Հայ զինուորը չի գիտեր պէտք եղած ձեւով ծածկուիլ եւ օգտուիլ հողամասի ընձեռած յարմարութիւններէն։ Շատ հեռուէն կարելի է որոշել ձեր պաշտպանողական գիծերը, որովհետեւ ձեր զինուորները իրենց ամբողջ հասակով կը ցցուին հորիզոնին վրայ ու կը կենան»։

Նոյ. 14ին տեղի պիտի ունենար վճռական կռիւը։ Բոլոր զօրամասը դիրքերու վրայ է, ու պահեստ ոչ մէկ ուժ ունինք։ Միտքս կը չարչրկեմ «մանէօվր» մը կատարելու ու արտամադրելի ուժ չեմ գտներ։ Մտածեցի գիչերուան մէջ, ամբողջ ձիաւորները, Սեպուհի սպայակոյտին ձիաւորները, մեր յիսնեակը, չրջանի գիւղացի ձիաւորները բոլորը ի մի հաւաքել գոնէ 2 հարիւրեակ կազմել եւ առաւօտ կանուխ չրջանցիկ գործողութիւն մը կատարել Շիչթափայի, թշնամիին ձախ թեւէն ու ջանալ այդ բարձրութիւններէն զինք նետել դէպի Ալեքսանդրապոլի դաչտը։ Ստեփան Մազիկեանի հետ ամբողջ գիչերը այդ գաղջիկ ձեռնարկին կը զոհենք։ Զգային վայրկեաններ կ'ապրիմ, երբ կը տեսնեմ թէ ժամերը կը սահին եւ դեռ հարիւրեակ մը իսկ չէ լրացած։ Ուրիշ ճար չունէինք, եղածով մեր բախտը պիտի փորձէինք։

Մինչեւ որ Ստեփանը 80 ձիաւորներով ճամբայ ինկաւ, արդէն լոյսը բացուած էր։ Թշնամիին հրետանիին կրակը եւ մանաւանդ թանձր ձիւնը անհնար դարձուցին, որ մեր խեղճ Ստեփանը կարենար իր չարժումը կատարել ու ցերեկէն առաջ ստիպուեցաւ ետ դառնալ .

Կեդրոնէն ամբողջ Թրք. մէկ գունդ նչանակէտ ընտրելով, կայարանը թափուած էր մեր մէկ գումարտակի վրայ։ Հրացաններու որոտը, գնդացիրներու թքթքոցը, ռումբերու պայթիւնը, դժոխային երաժչտութիւն մը ստեղծած են։ Թրքական չրապնէլները աջ ու ձախ կը թափուին, իսկ մեր հրետանին չատ անգամ թշնամի զօրասիւներու վրայ իսկ չի կրնար կրակը կեդրոնացնել։ Կուրցա՞ծ են ։

Կէս օրին Թուրքերը հեղեղի նման կը թափին կայարանը։ Անոր չուրջ մեր երկու վաչտերը գերկենդանի, հերոսական պայքար մղեցին, կորսնցնելով իրենց վաչտի հրամանատարը, կրտսեր սպան եւ բազմաթիւ հերոս տղաք։

Կռուելով կամաց կամաց քաչուեցանք մեր երկրորդ գծին վրայ, մինչեւ մէջքը ձիւներու մէջ թաղուած, ճիշդ այդ առենին Վ. Փառտամեանէն — որ մեր բարձրացած էր [illegible]ուած դասալիքները հաւաքելու — փոքրիկ զեկոյց մը կը ստանամ [illegible] բովանդակութեամբ թէ «Քիւպուզի միւս երեսէն, Ղալթաղչիի եւ Ալ - Գուլագի ուղղութեամբ հրացանի եւ թնդանօթի ձայներ կը լսուին»։ Սարսափեցանք ուղղակի առանց բան մը հասկնալու, նոյն րոպէին [illegible]մամբ իրարու քով եկանք [illegible] խանեանի հետ։ Քովերնիս երկու թեթեւ ռումբ ինկաւ, մեր բախտէն երկուքն ալ ձիւնի մէջ խրելով չպայթեցան։ Շարժական հեռախօսի քով կը կանչուինք եւ ամէն ինչ կը պարզուի [illegible] խօսողը Սեպուհն է.— «Թշնամին Հաճի Նազարի վրայով բարձրացած է Ղալթաղչիի լեռը։ Վայրաչարժով եկած առենն Ալ - Գուլագի մօտ ենթարկուած է ռմբակոծութեան եւ ստիպուած է ետ դառնալ։ Թշնամի չղթաները կ'իջնեն դէպի փապուղին եւ Ալ Գուլագը, ձեր թիկունքը կտրելու համար։ Անհրաժեշտ է խոյսը ծանր բեռները, թնդանօթները, ազատել եւ ամէնէն վերջ հետեւակներով [illegible] պաչարման օղակը եւ անցնիլ»։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(15)

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ

— —

Սիմոն Արազ.— Անզգալաբար կը հասնիմ Գրաբարի դուռը, հաւատացէք, ոչ յօժարակամ։ Բայց ինչպէս կրնամ դիտել չտալ, թէ անխնայ հատուածէն սկսած է գործածուիլ «յաւուր պատշաճի» բացատրութիւն մը։ Ի՞նչ է աւուրին վրայ գտնուած սա յ գիրը, որ անհշանակ եւ նոյն իսկ վտանգաւոր յաւելուած մըն է։ Պէտք է ըսել ու գրել՝ «աւուր պատշաճի», օրուան յարմար, կամ յարմար օրուան, այսինքն՝ ամէն բան իր տեղը, կամ իր տեղին։ Հոս ի՞նչ գործ ունի յ։ Յաւուր (յով) կը նշանակէ օրուան մէջ, ինչպէս երբ ըսենք —յաւուրն այնմիկ (այն օրուան մէջ)։ Այս առթիւ, թոյլ կուտա՞ս, սիրելի Արազ, որ դասարանիս հետեւողներուն պարագայ մը բացատրեմ.— Այն թէ ամէնքը գիտեն արդէն՝ որ Ֆրանսերէնի մէջ (Թուրքերէն նման լեզուներ) ածականը գոյականին թի-ւը եւ սեռը կ՚առնէ. իրենք ալ այնպէս կը գործածեն ու կը գրեն, չէ՞ մի՞նչ, ուրեմն, իրենց համար դժուար ըլլայ ըմբռնելը, թէ մեր հին լեզուին մէջ ալ ճիշդ այդպէս է, սա միակ տարբերութեամբ որ մենք մեր բառերուն համար սեռ չունինք։ Այսպէս՝ գիտեն նաեւ որ ընդհանրապէս ածականը գոյականէն առաջ կը գրուի։ Ինչո՞ւ, ուրեմն, չկրնան երեւակայել որ մեր հին գրականին մէջ ալ այնպէս է, առջեւ կը գրուի, եւ գոյականին պէս ալ կը հոլովի. Զոր օր. Օրն այն — աւուրն այնորիկ, աւուրն այնմիկ, զօրն զայն, յօրէն յայնմանէ, աւուրբն այնուիկ — Աւուրքն այնոքիկ, աւուրցն այնոցիկ (տրականն ալ նոյնպէս), զաւուրսն զայնոսիկ, յաւուրցն յայնցանէ, աւուրբքն այնուքիւ Հիմա եկուր ըսէ, թէ չէ՞ս սիրեր միթէ այս լեզուական նրբութիւններուն աէր ըլլալ մեր, հայոց, ... գործածողը։ Եւ ինչո՞ւ նոր սերունդը քիչ մը չհետաքրքրուի այս նրբութիւններով։ Տես ինչ ձեւեր առաւ այն ցուցական ածականը, իր շղթային — որ — հետ, որուն հետ կըսպարէ ,ետեւէն խնկարկելու ի մարմին մի, անոր քաղաքին կառչած, անդամ կը թուայի կ՚եզանակաւորուի, այնպէս չէ՞, Գ.Գ. Ֆրունճեան, Տէրոյեան, Կարօ Մինթար, Միրզէ, Արշաւիր եւ փաղանգը սիրելիներուն, որոնք մրցումի կոչած են լեզուական հարցին շուրջ իրենց հետաքրքրութեան մէջ։ Կը տեսնէ՞ք, ո՞ւրկէց ուր, այդ այնին յոգնակի գործիականը եղաւ ... «ախոցիւք», եթէ այն ցուցականին տեղ այդ ըլլար, այդոքիւք, եթէ այս ըլլար՝ այսոքիւք։ Կը տեսնէ՞ք լեզուին մեքենականութիւնը — այնոցիկ, այսոցիկ, այդոցիկ, միւսներն ալ իրենց կարգին, զոր օր. «յայսցանէ», եւն.։ Ներողութի՛ւն.— ձեզի համար շատ դիւրին բաները մանկական պարզութեամբ կը բացատրեմ, դուք թերեւս քիչ մը ակադեմական ոճ կ՚ուզէք, բայց դասարաններուն մէջ աշակերտներու հետ մնալու վարժութեամբ չենք կրնար հեռանալ նախակրթարանի յատուկ բացատրութիւններէն եւ, միւս կողմէն, չէ՞ որ ... ծերութիւնն ալ երկրորդ մանկութիւն է։

Բնաւ մի ներողութեան պատահական կրկնութիւններէն, լեզուի դասերուն մէջ կրկնութիւններէն աւելի օգտակար բան չկայ, հաւատացէ՛ք։ Հիմա յիշել (կրթնիլ) բային արմատն է «յեց», որմէ ունինք յեցուկ, որուն հոմանիշն ու գործածականն է «նեցուկ» (որ իրեն յատուկ բայ չունի)։ Սպահովաբար, նոյն արմատին ծընունդն է «հեց», «խեց», անիւին շառաւիղներէն իւրաքանչիւրը, որ կլոր եւ կամ փայտը կը բռնեն։ Ժողովրդական ձեւով վերջերը շինուած է աւելորդ (նմարանը «օրինակ»՝ յեցարան կամ, աւելի ճշգրիտ, յեցուկ, նեցուկ)։ Կայ նաեւ յենակ փոխանակ յեցակի։— Գիտէ՞ք «մարդելոյզ» բառը, որ կը նշանակէ չողոքորթ, գլխէ հանող։ Ելույզ արմատն է «ելուզանել» բային, որ կը նշանակէ հանել, ինչպէս նաեւ յարմատն է հանել բային, նաեւ հանածոյ, կիտուածոյ (կիտել, կտել բային արմատէն), հիւսուածոյ (հիւսել), ժանուածոյ (ժանել)։ Յաճախ բաւած ենք, թէ մեր գրողները պէտք է ճշդիւ գիտնան բացակցութիւնը բոլոր այն բառերուն, որոնք նոր գրականին մէջ կը գործածուին, զոր օր, իբրեւ արմատ։ Եթէ մարդելոյզը կը գործածես, պէտք է գիտնաս թէ ինչ է ուրեմն ելոյզը, խնդիր չէ թէ զայն կամ իր բայը (ելուզանել) առանձին չի գործածուիր։ Պէտք է գիտնաս թէ լեզուին գրաբար մէջգործածուած ոչ սակաւ բառերը արատ արմատով կը վերջանան եւ այս արմատականը կուգայ առնել բայէն որ կը նշանակէ ընել, շինել, թէեւ առանձինն բնաւ այդ նշանակութեամբ չի գործածուիր հիմա։ Կան դեռ այսպիսի արմատներ—առաց, կարդաց (կանչելու իմաստով նաեւ), աղաց (Ֆրանսերէնի մէջ ալ գործածուած moulinէն), ձիգ (թէ նետել, թէ քաշել նշանակութեամբ արմատ (նետաձիգ, նաւաձիգ)։ Կը փնտռան ուրիշ օրինակներ։

Բայց այսչափով իսկ կը հասկցուի յայտնօրէն, թէ հին գրականին բառերէն ու բայերէն մեծագոյն մասը չի գործածուիր նոր գրականին մէջ. բայց անոնց արմատները հին նշանակութեամբ կը գործածուին նորին մէջ։

** Ուրդ մասիկին ուզածիր եղա՞ծ էք — չարժանմի, գրոյամի, չարունակութեան իմաստ մը ունի, այսպէս՝ խորհուրդ, յաղուրդ, արձակուրդ, պարապուրդ։ Այս արմատին համատուած ձեւն է որդ— մնացորդ, ձախորդ, յաջորդ, բաժանորդ։ Այս մասնիկին բայը ապահովաբար «որդել»ն է, ճամբորդ կամ առաջնորդ։ Նոյնն է յորդել, յորդորել, յորդորակ Ասկէց կուգայ սա բացատրութիւնը — ծառին ճիւղերը հորդել, այսինքն՝ բանալ, կտրել։ Միտքս բերէք ն եւ յ գիրերուն գործածութեան համար նախապէս բաւական, այն թէ նով թանձրացած, տառական իմաստ, իսկ յով մեղմացած, փոխաբերական իմաստ։

Բայց չարն ընդ հուպ։

ՏԱՐԱԶ

ՆՈՒԱՂ

ԴԱՍԱՏՈՒՆ.— Տղաս, ի՞նչ տարբերութիւն կայ կայծակին եւ ելեկտրական լոյսին միջեւ։

— Պարոն, կայծակը ձրի է, բայց ելեկտրականութիւնը վճարովի։

×

—Պետրոսիկ, դարակին վրայ երկու խնձոր կար, ինչպէս կ՚ըլլայ որ մէկ հատ մնացեր է։

— Լաւ հասած չըլլալուն՝ համար անշուշտ։

Համազգայինը եւ իր նպատակը

— . —

1928 թուականին, Գահիրէի մէջ, մեր ժողովուրդին յայտնի մտաւորականներէն մէկ քանին,— թէեւ եօ մըտաւորական մակդիրը համեստ կը գտնեմ, այլ պիտի աւելցնեմ անոր վըրայ ազգասէր եւ հետատես գործիչներ մակդիրն ալ,— խորհրդակցեցան, մըտածեցին, ելք մը որոնել՝ գտնել, եւ աշխատիլ բոլորովին անչափահասները, փրկելու համար ինչ որ ազատուած էր բարբարոս Թուրքին ճիրաններէն։ Եւ այս անոնց շնորհիւ ծնաւ Համազգային Ընկերութիւնը, որ կոչուած է իր մեծ եւ նուիրական դերը կատարելու գաղութի հայութեան մէջ,— այն է փրկել նորահաս սերունդը ուրիշ ճիրանէ մը, եւ թերեւս աւելի ահաւոր, արտասահմանի մեր զաւակները այլասերումէն, եւ պահել պահպանել մեր ազգային մշակոյթը կորուստէ, եւ զարգացնել զայն։

Մեր դարաւոր պատմութեան ընթացքին, մեր լեզուն, մեր մեծաքանչ լեզուն եղած է ամէնէն կարեւոր ազդակներէն մին, մեր ցեղին պահպանման։ Անոր խորքերու մէջ էար կը գտնենք մեր պատմութիւնը, երբեմն տրխրական եւ յաճախ դիւցազնական, մեր ժողովուրդին անկորնչելի հաւատքը, անոր զմայլելի տոկունութիւնը մեր բոլոր տառապանքները եւ մեր անվկանդ յոյսը, մեր ցեղին հանճարը, մեր արտասուքը եւ խնդալին համար մեր խոյանքները, վերջապէս մեր ժողովուրդին էութիւնն իսկ, իր կրօնական թէ աշխարհական գրականութեամբ, որոնք արտացոլումն են, իր հոգիին եւ կեանքին բոլոր յոյզերուն։ Եւ ապրեցանք, որովհետեւ ունէինք մեր սեփական, ազգային լեզուն։

Ինչպէս նորահաս սերունդին սիրտը եւ հոգին թրծել ազգի գաղափարով, եթէ անոնք պիտի չկարենան կարդալ եւ ճանչնալ իրենց նախահայրերուն, հայրերուն գրականութիւնը, պատմութիւնը իրենց երկրին, ինչպէս պիտի խանդավառենք զանոնք եթէ չկարենան կարդալ հայ դիւցազներգակ հեղինակները եւ էջերը սկսեալ հին դարերէն մինչեւ մեր օրերը։ Ինչպէ՞ս պիտի սիրեն Հայրենիքը առանց ճանչնալու Հայաստանը, այն երկրային դրախտը, որ երկնային դըժոխքի մը պէս հուրի եւ բոցերու մէջ առաւելագոյն զարկէ ի վեր։

Ուրեմն Համազգայինը նուիրուած լծուած է ամենահրատապ եւ ամենակարեւոր գործի մը,— անոր դրօշը պէտք է ծածանի բոլոր դրօշներէն վեր եւ բոլորին վրայ։ Իր անունը եւ գործը կ՚արդարացնեն իր այս յաւակնութիւնը Ան մեր չէ, ձերն է, բոլորին՝ ամբողջ Հայութեանը։ Ան գաղութի հայութեան փրկութեան խարսխն է։ Ան ջահն է որ կը լուսաւորէ մեր մթին ճամբաները օտարութեան երկինքներուն տակ։ Ան մեր ապաւէնն է յմենելու համար առ յաւէտ, ան փարոսն է յուսավառ, որ մեզի ցոյց կուտայ փրկութեան ափունքները։ Ան, այն մեծ կարաւանին հրամանատարն է, որ մեզ օր մը պիտի առնի, առաջնորդէ Հայրենիք։ Ահա թէ ինչ է Համազգայինի ծրագիրը եւ նպատակը. Քանի որ անկարելի է հայրենիքի մասին սէր եւ խանդավառանք ունենալ առանց անոր լեզուն խօսելու եւ հասկնալու, գաղութի հայութեան նախ քան սորվեցնել հայերէն, հայ պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն սորվեցնել, սրտին եւ հոգիին մէջ կայծ մը դնել ազգասիրութեան, որ տարիներու ընթացքին կրնայ հրեղէն բոցի եւ հրդեհի վերածուիլ, կ՚ուզենք անոր գիրք տալ որ կարդայ, օտար գրագէտներէն առաջ իբր ճանչնայ, կարդայ նախ Նարեկացին, Խորենացին, Ալիշանը, Միքայէլ Նալպանտեանը, իր գլուխը հակէ նախ Րաֆֆիին գործերուն վրայ, ճանչնայ Սիամանթօն եւ Վարուժանը, մերթ լալ մերթ ընդվզի, եւ կատաղութենէն իր բազուկները եւ հոգին ամրապնդէ։ Բայց նաեւ ճանչնայ իր դարաւոր թշնամին, եւ լաւ առնենք այն արիւնոտ գետերուն, թերեւս եւ ցեղը հայ ցիակներով բռնաւոր։

Համազգային Միութեան դուռները բաց են բոլորին առջեւ, առանց կրօնական եւ քաղաքական ըմբռնումներու եւ հոսանքներու խտրութեան։ Ոչ մէկ տարբերութիւն մեր ցեղին զաւակներուն համար։ Համազգայինը խանդակաթ մայրն է, եւ որուն սիրոյն կը բացուին իր բոլոր զաւակներուն հանդէպ, նոյն անսահման գութով եւ գորովով։

Հայ մայրեր, դուք որ բոլոր ազգերու մայրերուն ամէնէն սիրայեղն էք, դուք որ ամէնէն քնքոյշ սիրտն ունիք եւ անսահման բարութիւն, դուք որ ամէնէն մեծ պատճէշն եղած էք մեր ցեղին պահպանման զարերէ ի վեր, դուք որ կը սիրէք ձեր նախամայր Անահիտին ջինջ արիւնէն, որ ձեզի տուած է ամենատուրբ զգացումը խանդաղատանքի եւ անձնուիրութեան, ձեզի կ՚ուղղեմ խօսքս։ Օգնեցէք մեզի, որպէսզի ձեր ստինքներէն եւ ձեր արիւնէն կեանք առնող ձեր զաւակները ըլլան եւ մնան ձեզի պէս Հայ։ Զանոնք դաստիարակենք իբր Հայ եւ նոյն իսկ ձեր չահուն համար, քանզի հայ մեծցած զաւակը նախ չի լքեր իր ծնողքը, ապա իր ընտանիքը եւ երբեք իր Հայրենիքը։

Այսօր Ֆրանսայի մէջ ունինք վարժարաններ ուր հարիւրաւոր մանուկներ կը հեգեն մեր սքանչելի լեզուին Ա.Բ.Գ.ը։ Անոնք վաղը պիտի կարդան ուրիշ բաներ, պիտի զարգանան եւ մեծնան իբր հայ երիտասարդներ։ Պիտի ըլլան պարծանք ձեզի եւ մեզի։ Համազգայինի Պէյրութի մեր ճեմարանը առաւել աշխ իր առաջին հունձքը։ Ամէն տարի ուրիշներ պիտի յաջորդեն նախկիններուն, եւ այսպէս պիտի բազմանայ սերունդը, նոր սերունդ մը, խանդավառ, մշակուած, Հայրենիքին սիրոյ հուրովը այրող, ի պաշտ Հայրենիքին։ Որովհետեւ մենք գիտենք որ ուշ կամ կանուխ պիտի գտնենք Երկիր, բայց դառնալէ առաջ եւ որպէսզի կարելի ըլլայ այդ դարձը, պէտք է պատրաստ ըլլանք, ճանչնալով ինքզինքնիս, ճանչնալով մեր լեզուն եւ մեր Հայրենիքը։

Մեծ պահանջներ չունինք։ Ամսական մէկ ֆրանքի չնչին գումարը վճարելով կրնաք անդամակցիլ մեր Միութեան։ Այդ մէկ ֆրանքներն են որ պիտի վառ պահեն մեր դպրոցներուն ճրագները։ Մէկ ֆրանք ամսական, թերեւս զարմանաք։ Մէկ ֆրանք, որպէսզի բոլորը կարենան մասնակցիլ եւ վճարել։ Աւելորդ է ըսել որ աւելին չի մերժուիր։

Պիտի չուզէի տպաւորիչ ըլլալ, չիշատակելով այս հիանալի ժեստը այն պատուական Հայուն, որ խորունկ արգիլած է մեզի իր անունը յայտնել, եւ որ անցեալ տարուընէ ի վեր, տարեկան 4000 ֆրանքի գումար մը կը տրամադրէ Կեդր. Վարչութեան, ի նպաստ մեր վարժարաններուն։ Այս գումարէն 3000 ֆրանք յատկացուցած ենք մեր Փօրթ տ՚Իթալիի դպրոցին, ուր հարիւրէ աւելի երկսեռ մանուկներ կ՚ուսանին եւ 1000 ֆրանք ալ Առնուվիլ-Լէ Կօնէսի տեղական մասնաճիւղի վարժարանին։

Անցեալ սեպտ. 26ին եւ 27ին Համազգային ընկերութեան Ֆրանսայի շրջանին առաջին պատգամաւորական ընդհ. ժողովը գումարուեցաւ Փարիզի մէջ եւ չորս յաջորդական նիստերու մէջ միաձայնութեամբ տուաւ որոշումներ, որոնք կուգան ծանր ալ խտանք մը եւս աւելցնել Կեդր. Վարչութեան պարտականութիւններուն վրայ. Ա.— Հաստյթներու յաւելում. Բ.— Գործակցութիւն բոլոր Մշակութային Միութիւններու հետ. Գ.— Ջանալ առեղծել միակ կրթական ծրագիր մը, գործադրելի Ֆրանսայի բոլոր նախակրթարաններուն մէջ, եւ համաձայնութեամբ այլ կրթական մարմիններու. Դ.— Ապահովել առնուազն 10 հազար ֆրանք տարեկան, Պէյրութի Համազգայինի ճեմարանը զրկելու համար Ֆրանսայէն երկու ընդունակ աշակերտներ։ Եւ ուրիշ բազմաթիւ հարցեր, եւ որոշումներ, որոնք կապ ունին ներքին եւ կազմակերպչական գործին հետ։

Այս աշխատանքները գլուխ հանելու համար կը սպասենք Ֆրանսահայ գաղութին քաջալերութեան

Վ. ՆԱՐՃԱՆԵԱՆ

«ԱՅՆՊԷ՞Ս Է, ԵՍ ՍԷՅՏԻ»

— . —

Ալիմուրիէթ կը գրէ.—

Սուրիոյ երիտասարդական միութեան նախագահ Ֆախրի պէյ Էլպարուտի, Դամասկոսի մէջ, հետեւեալը յայտարարած է Ալիմուրիէթի թղթակցին

— Ֆրանսա բռնելով, մենք կը հասկնանք ոչ թէ այստեղի ձեր պաշտօնեաները, այլ իրական Ֆրանսան որ օգնեց մեզի այն կռիւին մէջ զոր դարերէ ի վեր մղեցինք Թուրքերուն դէմ, որոնք մեզ կը ճնշէին, հակառակ կրօնակից ըլլալնուս։ Ընդհ. պատերազմին, երբեւ արաբական բանակի ըլլայ, անձամբ կռուեցայ Թուրքերուն դէմ, յանուն Սուրիոյ ազատագրութեան։

Ի՞նչ եղաւ արդիւնքը։ Մեր անկախութիւնը ստանալու համար մեզ քաջալերող Ֆրանսան՝ մեզ հոգատարութեան տակ առաւ առանց մեր կարծիքը առնելու, եւ թիքական հարստահարութեանց փոխարէն իր հարստահարութիւնը հաստատեց։

17 տարուան ընթացքին, Ֆրանսա ծախսեց 15 միլիառ ֆրանք, իսկ սուրիական ժողովուրդը տուաւ 10 միլիառ։ Արդ, այս գումարին մեծ մասը իբրեւ թոշակ տրուեցաւ այն խորհրդականներուն, որոնցմով ողողեցինք մեր երկիրը»

Թղթակիցը յետոյ կը պատմէ իր տեսակցութիւնը Սուրիացիի մը հետ, որ ըսած է.

— Մենք պէտք ունինք Ֆրանսական բանակին, մեր սահմանները պաշտպանելու համար, որովհետեւ եթէ դուրս ըլլայ, Թուրքերը պիտի կլլեն այս ամբողջ շրջանը, մինչեւ Հալէպ։ Իբրաքցիներն ալ Եփրատի վրայ պիտի քալեն։ Հապա Իպն Սուուտ, հապա անպատմ 200.000 Պէտէվինե՞րը ...

** Ճիւմհուրիէթ դիտել կուտայ այս լուրը տալէ վերջ.— «Սա սուրիացի պաշտօնականներուն նայելէ, թէ կը գանգատին Ֆրանսական հոգատարութենէն, թէ կ՚աղաչեն որ Ֆրանսական բանակը մնայ եւ պաշտպանէ զիրենք։ Եթէ Ֆրանսական բանակը հոն մնայ, Սուրիացիներուն ազատ ապրելուն համար չպիտի մնայ, այլ որպէսզի Սուրիան զաղթավայր դարձնէ եւ շահագործէ։

Ֆախրի պէյ Պարութիներն են որ Սուրիան այս վիճակին բերին, թէ՛ Թուրքիոյ, թէ Ֆրանսայի դէմ դաւաճանելով։ Այսպէ՞ս է,— Եա՛ Սէյտի։

ԱԼԵՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՍԱՆՃԱՔԸ ԱՆԿԱ՞Խ

— • —

Հալէպէն կը գրեն «Սաւթ էլ Ահրարի 12 նոյ. թուականով.—

Կարգ մը թերթեր գրեցին թէ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան կողմէ Վիէնօ Թուրքիոյ արտաքին նախարարին յայտարարած է որ Ալէքսանտրէթի սանճաքին անկախութիւնը որոշուած է, ճիշդ Սուրիոյ նման։

Այս լուրը Հալէպի եւ սանճաքի բընակչութեան մօտ շատ գէշ տպաւորութիւն մը թողուց։ Գաւառներու-թիւններ սկսան գալ սանճաքի գանազան շրջաններէն՝ բողոքելու համար առ որ անկ է։ Իսկ Թուրք բնակիչները ցնծութեամբ եւ ոգեւորութեամբ ընդունեցին այդ լուրը։

Այս միջոցին Դամասկոսէն Հալէպ կը վերադառնային Սաատալլա պէյ Ճապրի եւ Տոքթ. Քէնալին։ Սակայն, Հալէպ հասաւ միայն Տոքթ. Քէնալին։ Սաատալլա պէյ Ճապրիի չվերադառնալը ժողովուրդին մէջ զանազան բամբասանքներու պատճառ եղաւ։ Ի վերջոյ հասկցուեցաւ որ ան դիւրաւ ուղղակի գացած է Ալէքսանտրէթ եւ Անտիոք ու քանի մը ժամ միայն մնալէ վերջ այդ շրջաններու մէջ՝ վերադարձած Հալէպ։

Հետեւեալ օրը, Հալէպի ազգայնական կուսակցութիւնը պաշտօնական յայտարարութիւն մը հրատարակելով հերքեց Վիէնօյի վերագրուած յայտարարութիւնը։ Ազգայնական կուսակցութիւնը, իր պաշտօնական յայտարարութեան վերջաւորութեան կը գրէ.․.

«Մարզպանը Աղեքսանդրէթի պատուիրակին հրահանգ տուած է հերքելու այդ լուրը»։

Այս յայտարարութիւնը երիտասարդական շրջանակներու մէջ շատ լաւ տպաւորութիւն թողուց։ Սակայն, ժողովուրդը կ՚ուզէր որ այդ հերքումը տրուէր Մամլոյ Տեսչութեան կողմէ, քանի որ լուրին իբրեւ հեղինակ ցոյց կը տրուէր Վիէնօն։

Էնկիւրիէն 11 նոյ. թուականով հեռագիր մը հրատարակեն Պոլսոյ թերթերը.—

Ֆրանսական դեսպան Փօնսօ կը շարունակէ իր տեսակցութիւնները արտաքին նախարարին հետ Ալէքսանտրէթի եւ Անտիոքի շուրջ։ Բանակցութիւնները համաձայնութեամբ կ՚ընթանան եւ մօտ են վերջանալու։ Մանաւանդ որ Փարիզէն ստացուած է վերջնական պատասխանը

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ՄԵԾ ԿԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Շատ դրամ ունէի հետս, բայց ինծի մտահոգութիւն կը պատճառէր այն պարագան որ թուղթերս կանոնաւոր չէին. պիտի ճարէի վստահելի առաջնորդ մը որ մինչեւ սահմանագլուխ ինծի պիտի ընկերանար։ Դժբախտաբար թշնամի ինքնաշարժներ անդամներէն մէկը կը ճանչնար զիս դէմքով։

Իրիկուն մը ուշ ատեն մտերիմ բարեկամի մը տունը գացի՝ խորհուրդ հարցնելու համար։

— Հոգդ մի ըներ, բաւ բարեկամս, այս գիշեր այստեղ կը մնաս եւ վաղ առաւօտ ես քեզի կը ներկայացնեմ առաջնորդներուն ամէնէն վստահելիին. քովէդ դատ երեք հոգի եւս կան ...

Աչք աչքի չկրցայ գոցել ամբողջ գիշերը. ինչպէս քնանայի, տարասփիւռ էր կացութիւնս։ Զեղնայարկը անկողնի մը վրայ երկնցայ ու մտածեցի այն բոլոր չարիքներուն մասին զորս ճակատագիրը կրնար սահմանած ըլլար ինծի համար. պատերազմ էր՝ ահաւոր ու անօգուտ։

Կէս գիշերը անցած էր երբ բարեկամս սենեակս եկաւ յայտնելու համար որ մեկնումի ժամը հասած էր։

— Ոտքի, շուտ ... առաջնորդ Կապրիէլ Փթի անունով աղջիկ մըն է ... եկեղեցիին առջեւն է հիմա ... աճապարէ ... մի մոռնար որ թշնամին մեր արթուն է։

Անմիջապէս վեր ցատկեցի, վերարկուս կռնակս անցուցի եւ վերջին հրաժեշտ մը առնելով իմ անձնական բարեկամիս՝ փողոց ելայ։ Խաւար էր չորս կողմս ու չարագուշակ ամայութիւն կը տիրէր մայրաքաղաքին ճամբաներուն վրայ։ Ժամադրավայրը հասայ որոշեալ ժամէն մօտ տասը վայրկեան կանուխ, եկեղեցիին սիւնին տակ կծկուեցայ եւ սպասեցի։ Ինչ զարհուրելի խորհուրդներ անցան մտքէս այդ պահուն — ճի՞շդ էր ըրածս. աւելի լաւ չէր ըլլար եթէ փորձէի սահմանագլուխ երթալ բոլորովին առանձին. Քանի՞ րոպէ ինկած էր արդեօք անդիմադրելի։ Եւ սակայն անօգուտ էր այլ եւս չարչարուիլ. կռածը եղած էր։

Ցանկարծ ինծմէ յիսուն քայլ հեռու նշմարեցի չորս հոգինոց խումբ մը որ հետզհետէ կը մօտենար։ Անոնցմէ մէկը փաթթուած էր երկար վերարկուի մը մէջ, իսկ գլուխը անցուցած էր վեղարի նմանող սրածայր գլխարկ մը։ Հաւանաբար առաջնորդուհին էր։ Դիմաւորեցի զիրենք եւ աղջկան ինքնութիւնը բացարձակօրէն ստուգելու համար, մօտեցայ իրեն եւ արտասանեցի նախապէս որոշուած բանաձեւը.

— Պատրաստ իմ հայրենիքիս համար

Տեսնե՛նք ... պատասխանեց ան։

Ան էր, Կապրիէլ Փթին՝ քաջասիրտ ու հայրենասէր Ֆրանսուհին։

— Ձեր ներկայութեան մասին լուր ստացայ միայն երէկ, չորունակեց աղջիկը, շատ մտահոգ էի ձեր թուղթերուն մասին ... ընկերներս կանոնաւոր անցագիր ունին ... ծանօթացէք իրարու ... հարիւրապետ Ա., տասնապետ Կ., պելճիքական բանակէն եւ զինուոր Լ. որ հայրենակից է ձեզի ...

Փոխադարձ եղբայրական ողջոյն տուինք իրարու եւ ճամբայ ինկանք

— Ինչպէս ըսի հարիւրապետին եւ տասնապետին թուղթերը կանոնաւոր են, կը տեսնէք որ բանուորի հագուստ կը կրեն. Հոլանտա բնակած են միշտ եւ հիմա իրենց աշխատանքները կատարած ըլլալով, Բոթերտամ կը վերադառնան ... լաւ սորվեցէք ձեր դերերը ... դուք իմ եղբայրս էք ... անհուն Ֆրանսերէն գիտէք ... ամէն խոհականութիւն եօ պիտի ընեմ, իսկ եթէ Ֆրանսերէն հարցումներ ուղղեն ձեզի, վստահ եմ որ ձեր կարողութիւնը ցոյց կուտաք պէտք եղածին պէս ... Գալով զինուոր Լ.ին, անոր պարագան աւելի դժուար է ... անցագրին մէջ Հոլլանտացի նշանակուած է, բայց անգլիերէնէն զատ ուրիշ լեզու չգիտէր ... մաղթենք որ Հոլլանտացին չխօսին իրեն հետ ... ի՞նչ ընենք, այդքան վտանգ աչք առնելու ենք ... ուրեմն լսեցիք հրահանգներս եւ ամէն բան պարզ է ... լա՛ւ, քալեցէ՛ք, տէր ընդ մեզ ...

Մինչեւ Մալին որ եւ է լուրջ վըտանգի չհանդիպեցանք, թէեւ Գերմանացի պահակները ճամբան քանի մը անգամ քննեցին մեր անցագիրները։ Բայց երբ Քամբէնհութ կը մօտենայինք Կապրիէլ յանկարծ ազդարարեց.

— Գերմանացի գործակալները կը վխտան այս շրջանին մէջ. զգոյշ եւ պատրաստ ... եթէ այս ցանցէն ալ ազատինք, կը մնայ միայն սահմանագլխի վերջին պահակը որուն հետ չափուելիք ունինք ... բուն վտանգը հիմա է որ կը սկսի, ուշադրութիւն։

Քիչ ետքը մեր թուղթերը դարձեալ քննուեցան. Կապրիէլն էր որ պատասխան կուտար պահակներուն։ Ի՞նչ ըսքանչելի էր այս վտանգուն աղջիկը որուն դէմքը աչքիս առջեւն է տակաւին։ Փոքր, կապուտակ ու կրակոտ աչքեր ունէր ան. կաս կարմիր շըրթունքներ՝ որոնց տակ — երբ սկսէր խնդալ — կը տեսնէիր ակռաներուն շուշանափայլ սպիտակութիւնը. սեւ ու առատ մազերէն խոպոպներ շինած էր որոնք կը կախուէին ծոծրակն ի վար։ Անսահման հրապոյր կար Կապրիէլի ամէն մէկ շարժումին մէջ. արիւնոտ էր, խելացի ու դրաւիչ։ Կրնայիր հիանալ իր վրայ ու պաշտել զինքը։

Այդ առաքինութիւններուն շնորհիւ չէ՞ր որ ան «կը խնայէր» թշնամի պահակները։ Կատակ մը մէկուն, կախարդական ժպիտ մը միւսին, բայց միշտ պատրաստ ու՝ արթուն որ եւ է անակնկալ հարցում դիմաւորելու համար։ Հրաշալի էր Ֆրանսացի այդ անվեհեր ու անձնուէր աղջիկը։

Հոլանտական սահմանագլուխին՝ կէս մղոն մնացած պահակները դարձեալ կեցուցին մեզ եւ ուշի. ուշով քննեցին մեր թուղթերը։ Ենթասպայ մը նոյն իսկ հետաձայն ըրաւ մեր ինքնութիւնը հաստատելու համար եւ գոհացուցիչ տեղեկութիւն ստանալէ յետոյ ազատ ձգեց մեզ։ Այդ յաջողութենէն ետքը շարունակեցինք մեր ճամբան ու ժամ մը վերջը հասանք անտառ մը ուր գերմանացի. զինուոր մը խստօրէն հրամայեց որ չյառաջանանք.՝Կապրիէլ ճանչցաւ զինքը։

— Զինուորականի համազգեստով գաղտնի ոստիկան է, ուշադրութիւն ըրէք, փսփսաց։

Պահակը մօտեցաւ աղջկան՝ անպատկառ ժպիտ մը դէմքին վրայ եւ հարցուց.

— Այս անգա՞մ ինչ չինծու պատմութիւն ունիս նացինք ... ամիսներէ ի վեր քեզ կը փնտռէինք ... առիթ ունեցած պիտի ձերբակալեմ ձեզ որովհետեւ տեղեկութիւն ստացանք որ նոյն անցագիրներուն մեծ մասը կեղծ են եղեր ... սպասեցէ՛ք ... առանձին եմ, ընկերներուս լուր տամ ...

(Շար.)

Անգլիա եւ Ֆրանսա միջոց չեզոք

Գերմանական եւ իտալական կառավարութեանց որոշումը, թէ կը ճանչնան Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը իբրեւ միակ պատասխանատու հաստատութիւնը Սպանիոյ մէջ, լուրջ կացութեան մը կը մատնէր Լոնտոնի չէզոքութեան միջազգային յանձնաժողովը եւ կը մտահոգէր անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները։ Անհրաժեշտ էր տարազ մը գտնել՝ փրկելու համար երկու երկիրներու դիւանագիտական յարաբերութիւնները։ Պարսելոնայի նաւահանգիստին դէմ յարձակումի մը սպառնալիքը եւս աւելի կը ծանրացնէր կացութիւնը։

Ֆրանսա եւ Անգլիա շարունակեցին իրենց խորհրդակցութիւնները եւ ահա գտան տարազը.— Անգլիա կը յայտարարէ թէ չի ճանչնար պատերազմողի հանգամանքը ոչ ազգայնականներու (Զօր. Ֆրանքօ) կառավարութեան, ոչ ալ հանրապետականներու (Լարկօ Գապալլէրօ) կառավարութեան։ Իտըն, խորհրդարանին մէջ հարցումի մը պատասխանելով, յայտարարեց թէ կ'արգիլէ անգլիական նաւով ռազմանիւթ ու զէնք փոխադրել սպանիական նաւահանգիստները, թէ համերաշխ գործակցութեամբ մը կապուած են իրարու՝ անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները, թէ պիտի շարունակեն չէզոքութեան քաղաքականութիւնը Սպանիոյ կռիւներուն մէջ՝ աշխատելով արգիլել հանդիսանալ կռիւներու տարածման։

Իտըն աւելցուց թէ անգլիական զրահաւորները հրահանգ ստացած են պաշտպանել անգլիական առեւտրական նաւերը բաց ծովու մէջ եւ Սպանիոյ եզերքներէն 3 մղոն հեռաւորութեան վրայ։

Էնկիւրի Ֆրանս. դեսպանը կը բանակցի

Փարիզի «Թասիօ - Քոլոնիալ»ի կայանը կը հաղորդէ.—

Էնկիւրիի մէջ պաշտօնապէս սկսած են բանակցութիւնները Փոնսոյի եւ Թէվֆիք Րիւշտիի միջեւ, Ալեքսանտրէթի, Անտիոքի խնդրին շուրջ։ Փոնսօ Թուրք կառավարութեան յանձնեց ֆրանսական պատասխանը Թուրքիոյ յուշագրին։ Էնկիւրիէն ստացուած լուրերը կը շեշտեն որ Փոնսօ Թուրք կառավարութեան յայտնած է իր փափաքը Սուրիոյ եւս մասնակցութեան մասին՝ սկսած բանակցութիւններուն մէջ, իբրեւ երրորդ կողմ։

Կը սպասուի որ բանակցութիւնները յետաձգուին, մինչեւ որ Սուրիա եւս նշանակէ իր բանակցողները։

Այնթապեաններու ճակատագիրը դեռ որոշուած չէ

Սուրիոյ եւ Լիբանանի Ֆրանս. մարզպանութեան պատուիրակ Տիւբիօ հետեւեալ պաշտօնական յայտարարութիւնը հրատարակեց, ինչպէս կը հաղորդեն Սուրիոյ թերթերը.—

Պատուիրակութիւնը տեղեկացաւ Ալեքսանտրէթի սանճագին յառաջիկայ վարչաձեւին շուրջ Հիւս. Սուրիոյ մէջ տարածուած յուսահատ բախբասանքերուն։

Միայն երեւակայութեանց մէջ գոյութիւն ունեցող այդ լուրերը վնասակար հետեւանքներ ունին նաեւ կը գտնուինք եւ կը թելադրենք ժողովուրդին՝ նման թարթափող տարաձայնութիւններէն զգուշանալ, միեւնոյն ժամանակ եւ վերջին անգամ ըլլալով՝ կ'ազդարարենք որ նման սուտ լուրեր յերիւրողները ու հրատարակողները պիտի պատժուին։

Երբ Էնկիւրիի եւ Փարիզի կառավարութեանց միջեւ բնականոն պայմաններու տակ կը շարունակուին բանակցութիւնները, ժողովուրդին պարտականութիւնն է սպասել Էնկիւրիի դաշնագրի սահմաններուն մէջ կատարուած այդ խօսակցութեանց վախճանին։

Ընդհ. ապահովութիւնը խանգարելու բնոյթ ունեցող տարաձայնութեանց հեղինակները թիւ 4 որոշմնագրին համաձայն պիտի ենթարկուին դատական հետապնդումի։

ՑԱՆԱՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՏՐԻՏԻ ռազմաճակատին վրայ ոչ մէկ նորութիւն։ Մշուշ եւ անձրեւ։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ կառավարութիւնը հրամայած է փակել Մատրիտի դեսպանատան դռները։

ՔԼԻՇԻԻ մէկ գործարանին մէջ բանթող եւ աշխատող գործաւորներու մէջ կռիւ մը ծագեցաւ։ Ալճերիացի բանուոր մը ծանրապէս վիրաւորուեցաւ ատրճանակի երկու գնդակով։

ԼԵՀ կին մը, Լիլի մէջ, սպաննեց իր ամուսինը, երբ այս վերջինը կը մերժէր դրամ տալ իրեն։ Վայրագ կինը կացինով զարկաւ ամուսնոյն գլխուն, գետին փռեց, յետոյ ածելիով փորձեց կտրել փրցնել գլուխը, ածելին կոտրեցաւ, ուրիշ ածելի մը առաւ եւ վերջապէս փրցուց գլուխը եւ նետեց գետին մէջ։ Ձերբակալուեցաւ։

ԱՆԺէ քաղաքին մէջ սարսափելի հրդեհ մը ծագեցաւ եւ մոխիրի վերածեց ամբողջ թաղամաս մը։ Անպատսպար կը մնան 600 հոգի։ Վնասը կը հասնի 50 միլիոնի։

ՖՐԱՆՍ. Երեսփ. Ժողովին մէջ, Երեքշաբթի, խօսք ոզեկոչեց Սալանկրոյի յիշատակը։

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

—Մարիամ Շէրիճեան կը փնտռէ իր զաւակները Գէորգ (Բիէռ) եւ Գարեգին Շէրիճեան եղբայրները, Գաթումցի, որոնք 1920ին մեկնած են Փարիզ։ Գէորգը Գեյճիքա ըլլալ կը կարծուի։ Անոնց հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի, իմացնել Ohannès Kurkdjian, 31, rue Condorcet, Cachan, Seine։

— Կը փնտռուի Գոնեացի Աղաւնի Եաղմուրեան որ 13 տարի առաջ եկած էր Ֆրանսա եւ կը բնակէր Մարսէյլ։ Քանի մը տարի առաջ փոխադրուած է Փարիզ։ Իր հասցէն գիտցողներէն կը խնդրուի իմացնել Վասիլիկ Եաղմուրեանի, 64, rue Rablais. Lyon. (Rhône)։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

Լիոնի Վարանդեան կոմիտէն ընկերական բաց ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8,30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (138)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երկիր անցնելու որոշում տուած ժամանակ, պարագայ մը զինք անհրանարին չափով տառապեցուց։ Զինք հոգեպէս ճնշող ցաւը իր ծնողքի վիճակն էր։ Տան միակ մանչ զաւակն էր ինքը, անոնց ծերութեան յոյսն ու մխիթարութիւնը. Արդէօք ի՞նչպէս պիտի տանէին այդ ծանր հարուածը։ Ճիշդ է, որ եղբայրն կը մնար, բայց մայրը պիտի կրնա՞ր հաշտուիլ Վարդանը կորսնցնելու գաղափարին հետ։ Վարդան քանի այս մասին կը մտածէր, այնքան իր տառապանքը կը բազմապատկուէր, թէեւ յուսահատ վճռականութեամբ կառչած կը մնար տուած որոշումին.

Փարաքար գանուած ժամանակ, երբ Վահէին եկաւ, Վարդանը յայտնեց որ հետը կարեւոր խօսելիք մը ունի։ Բայց ինչպէս վերը յիշեցինք, ժամանակ չունեցաւ։ Գոր եւ ուրիշ պատճառ մը։ Ամէն անգամ, երբ կ'ուզէր այդ հարցի մասին խօսիլ, խնդրել Վահէէն որ համաձայնի զինքը միասին Երկիր տանիլ, համարձակութիւնը կը կորսնցնէր՝ ինքզինք շատ անընչան, շատ անփորձ երիտասարդ մը համարելով։

Երբ բժշկի քննութենէն յետոյ, թէ կ'ուզէ կարեւոր հարցի մը մասին խօսիլ, ընկերները հաւաքուեցան լոր բոլորը՝ լսելու անոր ըսելիքը.

— Ես պիտի խնդրէի,— շփոթած սկսաւ Վարդանը,— որ համաձայնէիք իմ Երկիր անցնելուն։ Անշուշտ կը ըղձամ, որ յանդուգն խնդիրք մըն է իմս, անփորձ եմ, գործին անտեղեակ, բայց աշխատելու եւ զոհաբերութեան պատրաստ։ Ձեր ղեկավարութեամբ կը յուսամ թէ օգտակար կը լինիմ գործին։ Ես … ես այլեւս հոս չեմ կրնար մնալ, ոչ ալ ուսանելու երթալ… — ու չկրնալով խօսքը վերջացնել՝ լռեց։

Ընկերները իրարու նայեցան անակնկալի եկածի նման։ Միայն Վահէն էր որ կը ժպտէր ինքնաբաւական։ Վաղուց է որ կը սպասէր լսելու այդ խօսքերը Ալեքսանդրապոլի ցոյցէն ետքը վստահ էր, թէ Վարդանը ուղիղ ճամբան գտած է եւ ինքնաբերաբար պիտի նետուի յեղափոխական շարժումի մէջ։

Բժ. Տէր Ցակոբեանը, իր առաջին կազմուածքին նման շատ քնքուշ սրտով եւ զգացումներով մարդ մը, ախրութեամբ նայեցաւ Վարդանին։ Անշուշտ Վարդանը գաղափար չունէր երկրի գործունէութեան մասին, չէր գիտեր, թէ ինչ դժոխք մը կ'սպասէին Երկրի գործիչները, որոնց վախճանը կամ գնդակ մըն էր եւ կամ սիւնէ մը կախուած երեքարշին երկարութեամբ չուանն ը։

— Ինծի կը թուի թէ,— սկսաւ խօսիլ բժիշկը,— վաղաժամ է այդ մասին մտածել, երկու երեք տարի վերջը, թերեւս …

Վարդանի սիրտը կարծես փուլ կու գար։ Եթէ միայն գիտնար այդ պահուն իր զգացածը, համակրելի բժիշկն անշուշտ այդպէս չէր խօսեր։ Փոխարէնը նայեցաւ Վահէին, ան ինչո՞ւ չէր խօսեր, չէ՞ որ ներկաներու մէջ ամենահեղինակաւոր անձն էր, երկրի պայմաններուն ծանօթ պատասխանատու գործիչ մը։ Եղածներու մէջ զինք ամենաշատը Վահէն կը ճանչնար ու եթէ ան ալ կը լռէր, ուրեմն ոչ մէկ յոյս։

Գէորգ կարծես կը կարդար Վարդանի մտքէն անցածը։ Ան սեղմեց անոր ձեռքը ու ժպտելով նայեցաւ աղուոր։ Դեռ պէտք էր սպասել, Վահէն անշուշտ ըսելիք մը ունէր։ Եւ իրաւ, Վահէն տակն մը յանէ վերջ սկսաւ խօսիլ, ցած ձայնով, ամէն մէկ բառը շեշտելով.

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 26 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
JEUDI 26 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3279 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԹՇՆԱՄԻԻՆ ԹՈՅՆԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԱԶԴԵԼ

Հեռագիրները հաղորդած էին թէ Պէյրութի մէջ Իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ ընդհարումներ տեղի ունեցած են, երկուստեք արիւն թափուած է եւ թէ այդ առթիւ կողոպտուած են նաեւ Հայու խանութներ:

Երէկուան թղթատարով հասած Լիբանանեան թերթերը երկարօրէն կը պատմեն դէպքը, որուն մանրամասնութիւնները պիտի կարդաք քիչ անդին:

Ինչպէս կը յիշուի, Նոյեմբեր 13ին Պէյրութի մէջ հանդիսաւորապէս ստորագրուեցաւ Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագիրը, որով հոգատար պետութիւնը անկախութիւն կուտայ այս երկրին՝ որոշ պայմաններով որոնք ծանօթ են: Նոյն ձեւով դաշնագիր մըն ալ Սեպտեմբեր 9ին կնքուած էր Փարիզի մէջ՝ Սուրիոյ ներկայացուցիչներուն հետ:

Պէյրութի մէջ կնքուած դաշնագիրը անսահման խանդավառութիւն պատճառած է տեղւոյն արաբ քրիստոնեաներուն (մեծ մասամբ Մարոնի), որոնք կողմնակից են Սուրիայէն անջատ անկախ Լիբանանեան Հանրապետութեան մը: Իսկ իսլամները հակառակ են այս բաժանումին եւ կը պահանջեն որ Լիբանան եւ Սուրիա միանան եւ արաբական մէկ պետութիւն կազմեն:

Քրիստոնեաները ունին երիտասարդական կազմակերպութիւն մը՝ որուն անունն է «Ճերմակ Շապիկաւորներ»: Իսլամներն ալ ունին համապատասխան կազմակերպութիւն մը, որ կը կոչուի «Երկաթ շապիկաւորներ»:

Պէյրութի մէջ արաբ քրիստոնեայ ցուցարարներ, առաջնորդութեամբ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու, Նոյեմբեր 15ի կիրակի օրը թափօրներ կազմած՝ տողանցք կը կատարեն քաղաքին գլխաւոր կեդրոններուն մէջ՝ տօնելու համար դաշնագրին կնքումը, խրախճանութիւններ կը սարքեն, օդին մէջ ատրճանակ կը պարպեն եւ Լիբանանեան ազգային դրօշակով կը զարդարեն ամէն կողմ:

Իսլամները, որոնք դժգոհ էին արդէն դաշնագրի կնքումէն, տեսնելով քրիստոնեաներու չափէ դուրս ուրախութիւնը, նոյն օրը կէսօրէ վերջ կը հաւաքուին Պասթայի մեծ մզկիթին մէջ եւ շուրջը, ուր երկու ազգայնական պարագլուխներ քննադատելէ վերջ Լիբանանեան դաշնագիրը, կոչ կ'ուղղեն ժողովուրդին ազատօրէն արտայայտելու իր կամքը:

Իրապէս ալ այդ կամքը կ'արտայայտուի անմիջապէս եւ սանձարձակ կերպով խուժանը զինուած փայտերով, դաշոյններով ու ատրճանակներով՝ սուրիական դրօշի առաջնորդութեամբ կ'ուղղուի դէպի քրիստոնեաներու թաղը՝ ճամբուն վրայ խորտակելով ապակի, նշանատախտակ ու ինքնաշարժ եւ վար առնելով Լիբանանեան դրօշակները:

Առաջին անգամ չէ որ Պէյրութի մէջ քրիստոնեայ եւ իսլամ կը լարուին իրարու դէմ եւ ցոյցեր կը կատարեն: Այսպէս, քանի մը տարի առաջ, երբ Մարոնիներու պատրիարքը Պէյրութ կը հասնէր, քրիստոնեաները արքայական ընդունելութիւն մը ըրին՝ փողոցները դորգեր փռելով, ճամբուն վրայ ծաղիկներ ցանելով եւ ամբողջ աշակերտութիւնը ոտքի հանելով: Քանի մը օր վերջ, Մէվլուտի տօնին առթիւ, իսլամները նոյնքան ազդեցիկ հանդէսներ կազմակերպեցին իբրեւ հակացոյց, մտատանջութիւն պատճառելով հոգատար իշխանութեան: Այն ատեն արիւն չթափուեցաւ: Սակայն կրօնական մոլեռանդութիւնը չմեղմացաւ երբեք, ընդհակառակն հետզհետէ սրուեցաւ, յանգելով Նոյեմբեր 15ի եւ անոր յաջորդող օրերու ցաւալի դէպքերուն: Նոյն վիճակը՝ նաեւ Տրիպոլսոյ մէջ, ուր կարգը չէ վերահաստատուած դեռ մէկուկէս ամիսէ ի վեր:

Հայերը, իբրեւ հիւր, բացարձակ չէզոքութիւն պահած են տեղացիներու այս ցաւալի վէճին մէջ, որ եւ է մասնակցութիւն չբերելով կատարուած ցոյցերուն եւ հակացոյցերուն:

Սակայն թշնամին արթուն կը հսկէ: Էնկիւրին, որ 15 տարիէ ի վեր թոյն կը սրսկէ տեղացիներու հոգիին մէջ՝ Հայը ներկայացնելով իբրեւ թշնամի սուրիական հայրենիքին, յարմար առիթ գտած էր՝ իր սրսկած թոյնին պտուղները քաղելու համար:

Եւ ահա, այդ ելեկտրականացած մթնոլորտին մէջ, Թուրք գործակալները խուժանին արիւնարբու ախորժակները կը սրեն մէկ կողմէ լուր տարածելով Իսլամներուն մէջ թէ Հայերն են ցոյց կազմակերպողները եւ իսլամական խանութները կողոպտողները: Միւս կողմէ կ'աշխատին գրգռել եւ կրակին մէջ նետել Հայերը՝ բազմաթիւ սուրհանդակներ ղրկելով Պէյրութի շրջակայ հայկական թաղերը, լուր տարածելով որ քաղաքին Իսլամները սկսան ջարդել Հայերը: Նոյնիսկ ինքնաշարժներ կը տրամադրեն՝ որպէսզի Հայերը օգնութեան հասնին իրենց «ջարդուող» հայրենակիցներուն:

Նոյն գործակալները կը յաջողին թունաւորել ֆրանսական մարզպանին եւ Իսլամներու Մուֆթիին միտքերն ալ՝ ընդդէմ Հայերուն, իսկ տեղական բոլոր թերթերուն մէջ գրել կուտան թէ՝ Հայերը մինչեւ ակռաները զինուած ու կազմած՝ յորձանքի պէս հասան քաղաքին կեդրոնը, ջարդ ու փշուր ընելով հանդիպած իսլամ խանութն ու վաճառատունը եւ աւար տալով զանոնք:

Նոյեմբեր 16ին երկուշաբթի առաւօտ այս լուրերը կարդացող Իսլամները, հազիւ քունէն արթնցած, կը խուժեն Հայու խանութներուն վրայ եւ կը կողոպտեն զանոնք առանց խանգարուելու, քանի որ ոչ մէկ ուժ կար՝ կարգապահութեան հսկելու եւ խուժանը արգիլելու համար: Կը քարկոծեն նաեւ Հայոց եկեղեցին, վիրաւորելով երկու հոգի:

Ճիշդ ու ճիշդ Թուրքիոյ մէջ կատարուած ջարդերու մանրանկարը: Բարեբախտաբար Հայերը գիտակցելով վայրկեանի լրջութեան, պահած են իրենց պաղարիւնը եւ շատ խոհեմ դիրք բռնած: Տեղական իշխանութիւններն ալ ջանք չեն խնայած, առաջքն առնելու համար անդարմանելի աղէտի մը:

Ուրեմն թշնամին միշտ արթուն կը հսկէ: Դեռ երէկ Հալէպի մէջ յարուցման սադրանքներու դիմեց՝ Արաբն ու Հայը իրար կոտորել տալու նպատակով: Երկուստեք քանի մը զոհեր տրուեցան եւ շնորհիւ արաբ եւ հայ վարիչներու աչալրջութեան, Թուրքին սրսկած թոյնը Էնկիւրիի ակնկալած ազդեցութիւնը չգործեց: Հիմա Պէյրութի մէջ նոյն պատմութիւնը կը կրկնուի աւելի ծանրակշիռ ձեւով:

Հայերը սրտանց ուրախ են որ իրենց արաբ եղբայրները անկախութեան կը տիրանան, այսօր, ամէնէն աւելի Հայերն են որ անկեղծօրէն կ'ողջունեն ազատութեան արշալոյսին ծագումը արաբ ժողովուրդին համար, որովհետեւ նախ Հայերն են որ գիտեն գնահատել բացուած նոր դարաշրջանին բարիքները հիւրընկալ ազգին համար, անոր պէս դարեր ամբողջ ճաշակած ըլլալով Թուրք բռնակալութեան դառնութիւնները:

Թշնամիին սրսկած թոյնը ո՛չ մէկ կերպով պէտք է ազդէ մեր արաբ եղբայրներուն վրայ, որոնց վարիչները արդէն ամէն միջոց ձեռք առած են՝ միտքերը հանդարտեցնելու համար:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՐԻՒՆԱՀԵՂ ՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ՄԱՍԻՆ

Թալան ու կոխ, գրգռութիւն Հայերու դէմ

Եւրոպական հեռագիրներէ քաղելով, ժամանակին գրեցինք թէ ծանր խռովութիւններ պատահեցան Պէյրութի մէջ, Նոյեմբեր 15ին, կիրակի: Խռովութիւնները կրկնուեցան նաեւ յաջորդ երեքշաբթի:

«Ազդակ»ի նոր թիւերէն կը տեղեկանանք թէ խռովութիւնները շատ ծանր հանգամանք առած էին եւ մասնաւորաբար վըտանգած, պահ մը, Հայոց ապահովութիւնը:

Այսօր կուտանք մաս մը տեղեկութիւն: Վաղուան թիւով՝ ամբողջական պատկերը:

Ֆրանքօ-լիբանանեան դաշնագրի ստորագրումին առիթով ստեղծուած խանդավառութիւններն ու ցոյցերը յանկարծ վերածուեցան արիւնի ու աւերի: Լիբանանի մահմետականները դժգոհ էին կնքուած դաշնագրէն եւ չէին մասնակցիր այդ առթիւ տեղի ունեցած ցոյցերուն ու խրախճանութեանց: Զգալի էր գրգռութիւնը իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ քանի մը օրէ ի վեր: Մարոնիներու կողմէ կազմակերպուած ցոյցերը կրկնապատկեցին գրգռութիւնը եւ իսլամական թաղերու մէջ յառաջացուցին ծանր մթնոլորտ մը: Այսպէս կիրակի օրուան ցոյցերը շատ գրգռիչ բնոյթ մը առած էին: Ցուցարարներու թափօրները առաջնորդութեամբ «Ճերմակ Շապիկաւորներ»ու քրիստոնէական կազմակերպութեան, մինչեւ կէս օր ատրճանակի հարուածներ պարպելով օդին մէջ, տողանցք կատարեցին քաղաքի կեդրոնական մասերուն մէջ, պատճառ դառնալով որ գրգռութիւնները սաստկանան:

ԻՆՉՊԷՍ ՍԿՍԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ.— Կիրակի կէս օրէ վերջ, ժամը 4ին, Պէյրութի բոլոր թաղերէն իսլամներ հաւաքուած էին Պասթա թաղը, հակացոյց մը կազմակերպելու համար: Պասթայի մեծ մզկիթին մէջ եւ շուրջը հաւաքուած հազարաւոր իսլամներ հրամանի կը սպասէին՝ քալելու համար դէպի Պուրճ: Կրակոտ ճառեր կը խօսուէին այդ միջոցին Րիատ պէյ Սոլհի եւ Էնիս Նըսուլիի կողմէ: Այս վերջինը ցոյց կուտայ լիբանանեան դաշնագրին անընդունելի տրամադրութիւնները եւ կը յայտարարէ որ այլեւս ժողովուրդը ազատ է յայտնելու իր կամքը:

Ճառախօսութիւններէն վերջ, անհամբեր խուժանը կ'ուղղուի դէպի Պուրճ՝ զինուած փայտերով, դանակներով եւ ատրճանակներով ու ձեռքերնին բռնած սուրիական դրօշներ:

Ժամը 5ին խուժանը կը հասնի Պուրճ, ճամբան ջարդ ու փշուր ընելով ապակիներ, նշանատախտակներ եւ վար առնելով Լիբանանեան դրօշակները:

Ոստիկանութիւնը կ'երեւի յանկարծակիի եկած էր եւ հարկ եղած պատրաստութիւնները չէր տեսած՝ արգիլիչ միջոցներ ձեռք առնելու համար: Թափօրին հետեւող ոստիկանները կը հանդիսանային պարզ հանդիսատեսներ: Միջամտութեան փորձերը կը բախէին խուժանի քարկոծման ձեռնարկներուն:

Մինչ այդ, սակայն, ոստիկանապետը, խիստ հրահանգներ ղրկած էր բոլոր պահակատուներուն, իրենց ուժերը փութացնելու համար կեդրոն:

Յարձակող ամբոխը իր ճամբուն վրայ ամէն բան կ'աւերէր: Երթեւեկող հանրակառքերու ապակիները ջարդ ու փշուր եղան: Մեքենաներու եւ ինքնաշարժներու ապակիները կոտրուեցան եւ անիւները ծակծկուեցան: Նոյն իսկ կարգ մը ինքնաշարժներու շարժակներն ալ աւերուեցան: Կրան Թէաթրի առջեւ գտնուող մասնաւոր ինքնաշարժի մը կրակ տրուեցաւ: Շէնքերու վերի յարկերուն վրայ կախուած Լիբանանեան դրօշներն անգամ վար կ'առնուէին եւ կը պատռուէին:

Այսպէս խուժանը յառաջանալով հասաւ Նահրի սրճարանին մօտերը եւ ոչ միայն կոտրեց ապակիներն ու պնակները, այլ յարձակում գործեց հոն գտնուողներուն վրայ: Այդ միջոցին Պուրճի ոստիկանութիւնը ուժ ղրկեց արգիլելու համար ծայրայեղութիւնները: Սակայն ամբոխը սկսաւ հարուածել ու քարկոծել ոստիկանները: Այս վերջինները ստիպուեցան զէնքի դիմել եւ կրակեցին ցուցարարներու վրայ: Կ'ըսուի թէ վեց հոգի վիրաւորուած է, մէկը ծանր:

Ամբոխը մինչեւ Պապ Իտրիս յառաջացաւ, ջարդ ու փշուր ընելով ապակիներն ու նշանատախտակները:

Ցուցարարներու խուժանը վերջը ուղղուեցաւ դէպի Դամասկոսի փողոցը, դարձեալ միեւնոյն սաստկութեամբ աւերելով ամէն բան: Րօքսիէն քիչ մը վեր սրճարանի մը բոլոր ապակիներն ու պնակները վայրկեանի մը մէջ փշրուեցան: «Էլ Նէճմէ» գազինօն տակն ու վրայ եղաւ: Մինչեւ Գարագօլ Ապտ հասնելէ վերջ խուժանը վերադարձաւ դէպի Պուրճ:

Այս միջոցին Ֆրանչփլէքի կողմէն վար իջնող ինքնաշարժ մը, որ Ֆրանսացիի մը կը պատկանէր՝ ճամբայ կ'ուզէ, սակայն խուժանը կը մերժէ: Ֆրանսացին վերջին ծայր արագութեամբ կը քշէ ինքնաշարժը եւ [illegible] կը յաջողի ճեղքել բազմութիւնը եւ կը փախչի: Վիրաւորները կը փոխադրուին հիւանդանոց:

Այսպէս մօտ մէկուկէս ժամ Պապ-Իտրիսէն մինչեւ Պուրճ, մինչեւ Գարագօլ Ապտ եւ Ճըմէյզի՝ բոլոր ապակիները ջարդ ու փշուր ըլլալէ, Լիբանանեան դրօշները վար առնուելէ, եւ բազմաթիւ ինքնաշարժներ վնասուելէ վերջ կը հասնին զինուորական ուժեր, հրասայլեր եւ ձիաւորներ: Կը ցրուի ամբոխը, սակայն հրացանաձգութիւնները կը շարունակուէին հոս ու հոն: Ֆրանսական կարեւոր ուժեր կը ղրկուին Պասթա եւ Ճըմէյզի թաղերը: Փոքր Սէրայի մէջ զինուորական կարեւոր ուժ մը կը կեդրոնանայ եւ գնդացիրներ կը տեղաւորուին դրան առջեւ:

Ժամը 9ին, երբ արդէն իսլամ ցուցարարները ցրուած էին եւ զինուորական կարեւոր ուժեր դիրք բռնած ամէն տեղ, Ճըմէյզիի կողմէն քրիստոնեաներ հակայարձակում մը փորձելով կ'իջնեն Պուրճ եւ կ'ուզեն ցոյցեր ընել: Զինուորական ուժեր կ'արգիլեն ու կը ցրուեն: Քրիստոնեայ ցուցարարներ նոյնիսկ կ'ուզեն յառաջանալ դէպի Պասթա, սակայն, Կրան Թէաթրի մօտ կը հանդիպին ոստիկաններու եւ զինուորներու արգելքին:

Այս ցաւալի դէպքերու միջոցին, երբ քաղաքին բոլոր մասերուն մէջ սարսափ յաղթած եւ իրարանցում կը տիրէր, հայկական թաղերու եւ քաղաքի մեր հայրենակիցները պահեցին իրենց կատարեալ չէզոքութիւնն ու պաղարիւնութիւնը, մնալով իրենց բնակարաններուն մէջ: Ազգային պատասխանատու մարմիններ եւ անձնաւորութիւններ հարկ եղած աշխատանքները տարին՝ հանդարտեցնելու համար հայկական թաղամասերու մեր հայրենակիցները եւ զգացնելու վայրկեանին պահանջած լրջութիւնը:

Դժբախտաբար իսլամ-քրիստոնեայ յարաբերութիւնները կը մնան չափազանց ձգտուած: Երկուշաբթի առաւօտ փակ էին բոլոր խանութները եւ ամայութիւն կը տիրէր կարծես քաղաքի մէջ: Զինուորական ջոկատներ, սաղաւարտաւոր բոլորն ալ, քաղաքի բոլոր մասերուն մէջ: Զրահապատ ինքնաշարժներ փոքր Սէրայի առջեւ:

Առաւօտուն ժամը 7.30ին, Րօքսիի առջեւ խումբ մը քրիստոնեաներու եւ իսլամներու միջեւ տեղի ունեցաւ արիւնոտ բախում մը, որու միջոցին չորս իսլամներ դաշունահարուեցան: Անոնց վիճակը ծանր կը նկատուի: Արձակուեցան նաեւ գնդակներ:

Թաղերու մէջ եւս գրգռութիւնները կը շարունակուէին: Երբեմն տեղի կ'ունենայ հրացանաձգութիւն: Սակայն, շնորհիւ զինուորական խիստ հսկողութեան ծանր դէպքեր չեն պատահիր: Կացութիւնը կը նկատուի մտահոգիչ:

Մինչեւ վերջին ժամ դժբախտաբար կարելի չեղաւ ստուգել վիրաւորներու թիւը: Սակայն, կ'ենթադրուի որ մօտ 40 հոգի վիրաւորուած են երեկուան դէպքերու միջոցին: Վիրաւորներէն քանի մը հոգի ծանր վիճակ ունին կ'ըսեն:

Ծանր վիրաւորներէն չորս հոգի մեռած են հիւանդանոցներուն մէջ: «Իթթիհատ իւլ Լիբանանի»ի տեղեկութեանց համաձայն, ատոնց վիրաւորներէն երկուքը մեռած են «Օթէլ Տիէօ» հիւանդանոցին մէջ: Ըստ նոյն թերթին, թաղերու մէջ բախումներ տեղի ունեցած են իսլամներու եւ քրիստոնեաներու միջեւ:

Քաղաքի բոլոր թաղերուն մէջ փակ են խանութները:

Հակառակ Պէյրութի Հայութեան ցոյց տուած օրինակելի չէզոքութեան, շատ ցաւալի է որ գրգռիչ տարաձայնութիւններ շրջան կ'ընեն մեր հասցէին: Այսպէս, օրինակի համար Հայերու կը վերագրուի, այս ցաւալի դէպքէն վերջ, քրիստոնեաներու կողմէ փորձուած հակացոյցի ղեկավարութիւնը, կարգ մը խանութներու կողոպուտը եւայլն:

Նոյնիսկ, մարզպան Կոմս տը Մարթէլ, չափազանց յուզուած ոստիկանութեան կողմէ տրուած տեղեկագրէն, որուն համաձայն ծանր պատասխանատուութիւններ վերագրուած են Հայերու, երկուշաբթի, Հայոց առաջնորդարան ղրկեց տեղեկատուութեան գրասենեակի պետ [illegible] Պէյէն՝ ազդարարելու համար որ Հայերը հանդարտ ու չէզոք մնան:

Ազգային իշխանութիւնը չափազանց մտահոգուած մեր ժողովուրդի հասցէին ուղղուած բոլորովին անարդար վերագրումներէն, իսկոյն ձեռնարկեց հարկ եղած քննութեան եւ հաստատեց որ Հայերը բացարձակ կերպով չէզոք մնացած են եւ Նահրէն եւ Էշրէֆիէէն այդ գիշեր ոչ մէկ հայ ցուցարար խումբ Պուրճ իջած է: Ընդհակառակն կատարուած քննութիւններէն հասկցուեցաւ որ կիրակի գիշեր մինչեւ լոյս, Էշրէֆիէի, Րըմէյլի եւ Անդր Նահրի հայութիւնը շատ յուզումնալից ժամեր ապրած է, որովհետեւ անծանօթ չարամիտներ լուր տարածած էին թէ՝ իսլամներու կողմէ այդ գիշեր յարձակում պիտի գործուի հայկական թաղերու վրայ: Այդ պայմաններու տակ կրնա՞յ տրամաբանական ըլլալ հայկական հակացոյցի մը [illegible]:

Ընդհակառակն քննութիւնները որոշ կերպով ցոյց տուին որ այդ գիշեր, Պուրճի դէպքի միջոցին, բազմաթիւ սուրհանդակներ ղրկուած են հայկական թաղեր՝ յայտարարելով անոնց որ քաղաքի իսլամներ սկսան ջարդել Հայերը: Նոյնիսկ ինքնաշարժներ տրամադրուած են, որպէսզի Հայեր օգնութեան հասնին: Այդ բոլոր աշխատանքները մնացած են ապարդիւն եւ հայ ղեկավար շրջանակներ հասկցած սարքուած խաղին ծանրութիւնը: Քանի մը անպատասխանատու թափառաշրջիկներ միայն հետեւած են Ճըմէյզի հաւաքուող քրիստոնեաներու բազմութեան:

Այդ քանի մը Հայերու մասնակցութիւնն իսկ բաւական եղած է սակայն արտակարգ խանդավառութիւն յառաջացնելու քրիստոնեայ զանգուածներու մէջ, որոնք սկսած են Պուրճէն մինչեւ Նահր արձագանգել.— «Հա՛ա էրմէն»

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

Գ. ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆԻ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեքշաբթի առաւօտ Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցաւ յուղարկաւորութիւնը Պ. Գ. Նորատունկեանի, ի ներկայութեան խուռն բազմութեան մը, ամէն դասակարգէ եւ կուսակցութենէ: Արարողութիւններէն վերջ դամբանական խօսեցան Պ. Պ. Ա. Խատիսեան եւ Լ. Բաշալեան, վեր հանելով հանգուցեալին կատարած դերը մանաւանդ հայկական դատի հետապնդման գործին մէջ:

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ

«Սպեցիֆիզմ»ի վերակենդանացումը

Խանջեանի գլխաւոր յանցանքներէն մէկն է եղած այն, որում է տուած հայկական «սպեցիֆիզմ»ին եւ իր գործունէութեամբ հանդիսացած է Աշոտ Յովհաննիսեանի յաջորդը: Սա Խանջեանի այսօրուան դատախազներու հիմնական մեղադրանքն է եւ կ'արժէ քիչ մը աւելի կանգ առնել այս խնդրոյն վրայ:

Ի՞նչ կը ներկայացնէ հայ սպեցիֆիկներուն շարժումը:

Սկզբնական շրջանին առանձին հայ սոցիալ դեմոկրատ կուսակցութիւն գոյութիւն չունէր: Ցարական Ռուսիոյ մէջ կը գործէր ռուս սոցիալ դեմոկրատ կուսակցութիւնը եւ հայ մարքսիստները կ'անդամակցէին ռուսական այդ կազմակերպութեանը: Ռուսական Ա. յեղափոխութեան նախօրէին (1903—4), սոց. դեմոկրատ կուսակցութենէն խումբ մը անդամներ, անջատուելով հիմնեցին «Հայկ. սոցիալ դեմոկրատ բանուորական կազմակերպութիւն»: Այդ շարժման ղեկավարներն էին Դաւիթ Անանուն, Բաչխի Իշխանեան, Նարիման եւ Դ. Տ.-Դանիէլեան եղբայրներ, Ա. Թումէնի (?) եւ ուրիշներ: Անոնց գլխաւոր առարկութիւնն այն էր, որ ռուս սոց. դեմոկրատ կուսակցութիւնը ամբողջ Ռուսաստանի պրոլետարիատի համար մէկ ընդհանուր քաղաքական ուղեգիծ եւ գործելակերպ մշակելով, հաշիւի չէր առներ իւրաքանչիւր ազգութեան պրոլետարիատի սպեցիֆիկ (առանձնայատուկ) պայմանները եւ պահանջները: Հետեւաբար այն ինչ որ կրնայ օգտակար ըլլալ ռուսական պրոլետարական շարժման համար, յաճախ վնասակար հետեւանքներ կ'ունենայ հայ եւ ուրիշ ազգութեանց աշխատաւորութեան համար: Հայ սպեցիֆիկներու կարծիքով, ամէն մէկ ազգութեան սոց. դեմոկրատներ, իբրեւ աւելի իրազեկ իրենց ժողովուրդի եւ ընկերային պայմաններուն, շատ աւելի ձեռնհաս են կազմակերպելու տեղւոյն ազգութեան պրոլետարիատը եւ ղեկավարելու անոնց պայքարը: Այս տեսակէտէն մեկնելով, հայ սպեցիֆիկները կ'ընդունէին բանուորական ազգային կազմակերպութիւն ունենալու ձեւը, իւրաքանչիւր ազգութեան համար մշակութային ինքնավարութեան պահանջ կ'առաջադրէին եւ կուսակցութեան ապակեդրոնացում կը պահանջէին: Այսինքն, իւրաքանչիւր ազգութեան պրոլետարիատ կը կազմակերպուի իբրեւ ուրոյն սոց. դեմոկրատ կուսակցութիւն եւ ապա ֆետերատիւ (դաշնակցային) սկզբունքներով կը միանայ ռուս սոց. դեմ. կուսակցութեան: Հայ մարքսիստներու այս տեսակէտին դէմ, իր ժամանակին, յատկապէս ըմբոստացաւ Լէնինը:

Հայ սպեցիֆիկներու շարժման հիմնական սկզբունքն այն էր, որ նկատի առնուին կովկասահայ ժողովուրդի եւ Կովկասիներքին կեանքի առանձնայատուկ պայմանները: Մասնաւորապէս այդ հարցը սուր կերպարանք առաւ ռուսական առաջին յեղափոխութեան եւ հայ-թաթարական ընդհարումներու առթիւ: Յաճախ, մեկնելով ընդհանուր ազգային շահերէ, հայ մարքսիստները Կովկասի մէջ չէին մասնակցեր ռուս սոց. դեմոկրատներու կազմակերպած գործադուլներուն: Մանաւանդ, երբ ընդհարումներու օրերուն, ռուս բանուորներն ալ սկսան թաթարներու հետ մէկտեղ կողոպտել ու կեղեքել հայ ժողովուրդը: Իբրեւ հայ աշխատաւորական ազգ. կազմակերպութիւն, հայ սոց. դեմոկրատները, նախ եւ առաջ, կ'առաջնորդուէին հայ աշխատաւորութեան շահերով: Հայաստանի հանրապետութեան շրջանին, հայ «սպեցիֆիկները» հայկական անկախութեան ջերմ պաշտպաններ հանդիսացան:

Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղար Ա. Ամատունին իր զեկուցման մէջ կը յայտարարէ, որ խորհրդային իշխանութեան հաստատման առաջին իսկ օրերուն, Հայաստանի մէջ վերակենդանացած է հայկական «նացիոնալ ուկլոնիզմը եւ սպեցիֆիզմը»: (Նացիոնալ ուկլոնիստներ կը կոչուին վրացի այն համայնավարները, որոնք դէմ էին Անդրկովկասեան դաշնակցութեան կազմութեան եւ կը պահանջէին խորհ.-Վրաստանի բացարձակ անկախութիւնը): Խ. Հայաստանի մէջ, սկզբնական շրջանին, հայ սպեցիֆիզմի գլխաւոր արտայայտիչը հանդիսացած է Աշոտ Յովհաննիսեանը, որ 1922—28 եղած է Հայկոմկուսի ընդհ. քարտուղար եւ ամէնէն կարող ու զարգացած հայ համայնավարներէն մէկը կը ներկայանայ: Իր իշխանութեան առաջին տարիներուն, Աշոտ Յովհաննիսեան կուսակցութեան ընդհանուր գիծէն չէ շեղած եւ միայն 1925-27ին է, որ ազգային տրամադրութիւններ կը ցուցնէ: Այդ կ'ապացուցանէ, որ խորհրդային իշխանութեան առաջին տարիներուն՝ հայ համայնավար ղեկավար տարրերը միամտութիւնն են ունեցած հաւատալու, որ Անդրկովկասեան Դաշնակցութեան մէջ Հայաստանը համազօր անդամ կը ճանչցուի եւ նկատի առնելով մեր երկրի «առանձնայատուկ» պայմանները, կը սրբագրուին որոշ անարդարութիւններ: Սակայն, տեսնելով որ ոչ միայն կ'անտեսուին հայկական արդար ու բնական պահանջները, այլ եւ Անդրկովկասի մէջ աստիճանաբար կը հաստատուի վրաց-ադրբէջանեան գերակայութիւնը, Աշոտ Յովհաննիսեանի Կեդր. Կոմիտէն գլուխ կը բարձրացնէ եւ պայքարի կը լծուի ընդդէմ Թիֆլիսի եւ Մոսկուայի:

Ամատունիի վկայութեամբ, Աշոտ Յովհաննիսեանը հետեւեալ ծրագիրը կը հետապնդէր —

Առաջին, ապահովել Հայաստանի տնտեսական անկախութիւնը: «Փորձեր էին կատարւում Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութեան մէջ անցկացնել Անդրկովկասեան Ֆեդերացիայի եւ Խ. Միութեան՝ նկատմամբ տնտեսական սեպարատիզմի (անջատողականութիւն) քաղաքականութիւն»: Ամատունիի այս ամբաստանութիւնը ցոյց կուտայ, որ Աշոտ Յովհաննիսեանի կեդրոնը փակ տնտեսութեան կողմնակից է եղած: Այսինքն, Հայաստան իր տնտեսութիւնը կը զարգացնէ համաձայն տեղւոյն պայմաններուն եւ երկրի անմիջական շահերուն: Դէմ են եղած, որ Մոսկուան եւ Թիֆլիսը ղեկավարեն Հայաստանի տնտեսական կեանքը եւ մեր երկրին վերաբերող - շինարարական ծրագիրները կազմուին Հայաստանէն դուրս: Ամէն ինչ պէտք է կեդրոնանայ Երեւան եւ Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնն ինքը դառնայ տէրը Երկրի ողջ տնտեսութեան:

Երկրորդ, «փորձ էր արւում ֆեդերալիզմի տարրեր պատուաստել կուսակցական աշխատանքում, վերադառնալ կուսակցական կազմակերպութիւնների նկատմամբ»: Հոս կը կրկնուի հայ սոց. դեմոկրատներուն պատմութիւնը: Աշոտ Յովհաննիսեանի կեդրոնը կուսակցութեան ապակեդրոնացում է պահանջած եւ չէ հաշտուած այն կացութեան հետ, որ Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը հլու կամակատարը կը հանդիսանայ Մոսկուայի Կեդր. Կոմիտէին: Հայ ղեկավար համայնավարները ձգտած են հայ ազգային համայնավար կազմակերպութեան ձեւ տալ Հայկոմկուսին եւ դաշնակցային հիմունքներով միանալ Ռուսաստանի համայնավար կուսակցութեան: Այդ պարագային հայ համայնավար կուսակցութիւնը հնարաւորութիւն կ'ունենայ իր գործելակերպը յարմարցնել երկրի պայմաններուն եւ հայ ժողովրդի պահանջներուն. Այն ին՝, համայնավար կուսակցութեան կեդրոնացման ձեւը հայ համայնավարները միմիայն ենթարկուողի եւ գործակատարի դերին մէջ կը դնէ, որով ինքնուրոյն - հայկական — քաղաքական ուղեգիծ ունենալու հնարաւորութիւններէն կը զրկուի գործադրելով միայն Թիֆլիսի եւ Մոսկուայի հրահանգներն ու հրամանները, որոնք յաճախ չեն համապատասխաներ մեր երկրի եւ ժողովրդի շահերուն: Օրինակ, Աշոտ Յովհաննիսեան եւ ընկերները — ինչպէս կը վկայէ Ամատունին — դէմ են եղած կոլխոզային քաղաքականութեան, ունեւոր գիւղացիութեան դէմ մղուած պայքարին եւ հայ ազգային «բուրժուական» մտաւորականութեան հալածանքի ենթարկելուն, — դատելով այդ բոլորը վնասակար Հայաստանի համար:

Երրորդ, Աշոտ Յովհաննիսեանի կեդրոնը «հաշտուողական վերաբերմունք էր ցոյց տալիս Դաշնակներին եւ նացիոնալիզմի արտայայտութիւններին»: Ամատունիի առաջին ամբաստանութիւնը միանգամայն անհիմն է եւ սխալ: Աշոտ Յովհաննիսեանը երբեք «հաշտուողական» տրամադրութիւններ ցոյց չէ տուած հանդէպ Դաշնակցութեան: Մինչ յայտնի է ճիշդ հակառակը: 1925—27ին, երբ Աշոտ Յովհաննիսեանի կեդրոնը «սպեցիֆիկ» մտայնութիւն կը ցուցնէր, ճիշդ այդ շրջանին ամէնէն դաժան ու վայրագ հալածանքը գործադրուեցաւ «Դաշնակներուն» դէմ՝ երկու տարուան ընթացքին 3000 Դաշնակցականներ ձերբակալելով եւ մօտ 500 հոգի Թուախոյ (?) խորերը աքսորելով: Ինչ կը վերաբերի «նացիոնալիզմի արտայայտութիւններուն», ճիշդ է: 1927ին հայ համայնավարներու մէջ ուժեղ ազգային տրամադրութիւններ յառաջացան, Հայաստանի սահմաններու ընդարձակման խնդիր յարուցանելով, «նացիոնալիստ» համայնավարները կը պահանջէին Հայաստանի միացնել Կարսը, Ախալքալաքը, Լեռ. Ղարաբաղը եւ Նախիջեւանը: Աւելահետեւանք էր ոչ թէ Ա. Յովհաննիսեանի դէպի Հ. Յ. Դ. ունեցած «հաշտուողական» տրամադրութեան, այլ Հայաստանի առանձնայատուկ պայմաններուն, որուն ենթակայ էր շնորհիւ Մոսկուայի եւ Թիֆլիսի ձեռնարկատական եւ աշխարհակալ քաղաքականութեան. Հայաստանի համար ստեղծուած իւրայատուկ պայմաններն էին, որ Աշոտ Յովհաննիսեանը դարձուցած էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան պահանջները (սահմաններու ընդարձակում) հետապնդողը խորհ. Հայաստանի մէջ:

Այժմ տեսնենք, թէ ի՞նչի մէջ կ'արտայայտուէր Աղասի Խանջեանի «սպեցիֆիզմը»:

ԱՇՈՏ - ԱՐՇՐՈՒՆԻ

ԶԻՆ. ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ

Եւրոպական մամուլում հրատարակուած տեղեկութիւնների հիման վրայ, կարելի է տալ բոլոր պետութիւնների ցամաքային, ծովային եւ օդային բանակների այժմեան պատկերը թւերով: Սակայն, դժուար թէ այդ թւերը համապատասխանեն իրականութեան, քանի որ իւրաքանչիւր երկրի իշխանութեան պարտականութիւնն է չհրապարակել ճշգրիտ տեղեկութիւններ իր բանակի թւի, զօրակոչի, պաշտպանողական եւ յարձակողական յատակագծերի, ինչպէս նաեւ ռազմական նշանակութիւն ունեցող նորանոր զէնքերի մասին: Պատերազմի յաջողութեան գլխաւոր պայմանն է՝ ամէն ինչ քողարկել թշնամու տեսողութիւնից, որպէսզի հնարաւորութիւն չտրւի նախազգուշական միջոցների դիմելու: Վերջին մեծ պատերազմի նախօրեակին, ֆրանսական հրամանատարութիւնը կարծում էր թէ Գերմանիան պատերազմի պարագային հազիւ 50 զօրաբաժին զօրք կարող է հանել սկզբի շրջանին, մինչդեռ Գերմանիան պատերազմը սկսեց 100 զօրաբաժիններով, այսինքն ենթադրեալից կրկին չափով, որի շնորհիւ կարճ ժամանակամիջոցում Գերմանական զօրքերը արագ թափով Ֆրանսայի հիւսիսային մի շարք գաւառները գրաւելով, հասան մինչեւ Փարիզի դռները: Այս եւ նման փաստերը ցոյց են տալիս թէ որքան սխալ է մամուլի մէջ հրատարակուած տեղեկութիւնների հիման վրայ ճշգրիտ գաղափար կազմել՝ մանաւանդ թշնամի պետութեանց բանակի կարողութեան եւ նրա ապագայ գործունէութեան մասին:

Քանի որ գերմանական բանակն է, որ ահա չորրորդ տարին է ինչ անընդհատ պատրաստւում է յարձակողական պատերազմի, բնականաբար գերմանական պատրաստութեանց խնդրով շահագրգռուած պետութիւնները մանաւանդ, ամէն ճիգ են թափում թափանցելու Հիտլերի դաւադրական ծրագիրների ծալքերը: Իսկ թէ այս մարզի մէջ որքան կը յաջողին, այդ կ'իմացուի պատերազմից յետոյ միայն, երբ որ յուշերի ձեւով, եւ ցաւալի առիթներով մամուլի նիւթ կը դառնան պատերազմական գործողութիւնները, գործող անձինքը եւ նրանց կատարած զանազան ձեւի աշխատանքները:

Նոյնպէս վերապահութեամբ պիտի կարդալ մանաւանդ բոլշեւիկեան հրամանատարների ամպագոռ ճառերը, յայտարարութիւնները, խորհրդային բանակի հզօրութեան, ամէն՝ գնով «խորհրդային հայրենիքը» պաշտպանելու մասին: Ցարական բանակն՝ էլ տարին մի քանի անգամ խաչի եւ աւետարանի վրայ երդւում էր հաւատարիմ ծառայել Աստծուն, Թագաւորին եւ Հայրենիքին: Դժբախտաբար ռուսական բանակը մեծ պատերազմի վերջալոյսին դրժեց իր երդումը եւ դաւաճանեց իր պաշտած Աստծուն, Թագաւորին, եւ որ գլխաւորն է, Հայրենիքին. Թէեւ Ռուսաստանի տէրերը փոխուել են, ինչպէս նաեւ ընկերային եւ քաղաքական պայմանները, բայց դժուար թէ բոլշեւիկօրէն կրթւած ռուսական բանակը այնպիսի կամք եւ կարողութիւն ունենայ, որ ի վիճակի լինի իր վրայ դրուած յոյսերը արդարացնել:

Ճիշդ է որ պատերազմի պարագային տեսականօրէն Խ. Ռուսաստանը կարող է զօրակոչի ենթարկել մինչեւ 35 միլիոն մարդ, բայց գործնական տեսակէտից յետամնաց Ռուսաստանի պէս երկրի համար, չափազանց դժուար է, նոյն իսկ անկարելի, անգամ մէկ երկու տարիների ընթացքում հագցնել, զինել, մարզել եւ տեղից տեղ փոխադրել՝ պատերազմական պահանջներին համապատասխան արագութեամբ եւ ճշգութեամբ՝ 30—35 միլիոնանոց հսկայական զանգուածը:

Անկասկած է որ արեւմտեան Եւրոպայի պետութիւնները անհամեմատ աւելի արագ եւ դիւրին կերպով ի վիճակի են պատերազմական գործողութիւնների համար ի կատար ածել զօրահաւաքի, ռազմական վայրերը տեղափոխելու, հագցնելու, զինելու եւ պարենաւորելու պահանջները: Այս հարցի մէջ կարիք չկայ ռազմական վերին հրամանատարների գաղտնի պաշտպանների ներսը թափանցելու գրեթէ անհնարին աշխատանքին լծուելու, այլ բաւական է որոշ ծանօթութիւն ունենալ իւրաքանչիւր երկրի ժողովրդի ընդունակութիւնների, կրթական մակարդակի, բնական հարստութիւնների, տնտեսագործական աշխատանքների, նիւթական կարողութիւնների, հաղորդակցութեան միջոցների եւ ընկերային ու քաղաքական պայմանների մասին, որպէսզի կարելի լինի որոշ կարծիք կազմել որ եւ է երկրի ժողովրդի ապագայի մասին, որ ենթակայ է շարունակ բախումների զանազան պետութիւնների հետ: Քանի դեռ Ազգերի Դաշնակցութիւնը այնքան ուժ եւ հեղինակութիւն չունի, որպէսզի ի վիճակի լինի պետութիւնների եւ ազգերի միջեւ տեղի ունեցող վէճերը լուծելու վարչական եւ դատական միջոցներով, պարզ է որ յանուն գոյութեան պայքարի բոլոր պետութիւնները պատրաստւում են ուրիշներից յետ չմնալու համար, մեծ կամ շատ ծանր զոհողութիւնների գնով զարկ տալ երկրի պաշտպանութեան գործին: Ահա այս հողի վրայ է որ պետութիւնների միջեւ պատմութեան մէջ չտեսնուած կատաղի մրցակցութիւն է տեղի ունենում, այն նորանոր միջոցները որ հնարում են ապագայ բախումներին գործադրելու նպատակով, բոլոր աղբիւրներից պարզւում է որ կերպարանափոխուելու են պայքարի ձեւերը: Վայ այն երկրի ժողովրդին, որ իր թշնամի պետութեան չափ չունենայ կատարելագործուած զէնքեր եւ փոխադրական միջոցներ: Իտալացիները Հաբէշներին յաղթեցին իրենց կատարելագործեած պատերազմական միջոցների շը—
նորհիւ: Սպանական քաղաքացիական կռիւներից յաղթող է հանդիսանալու որակով եւ քանակով առաւելութիւններ ունեցող կողմը, որպէս կռուի ամէնէն հաստ միջոցներ: Մարդկային քանակը արդիական կռիւների մէջ գլխաւոր դեր չէ կատարում՝ այլ որակեալ ուժերը եւ մեքենաները: Ցաղթելու է գիտութիւնը ու ոչ թէ կոպիտ ուժը: Գիտութեան շնորհիւ է որ մարդը կտրում է հեռաւոր տարածութիւններ, կատարում արագ փոխադրութիւններ, կապ հաստատում հեռաւոր վայրերի հետ: Ապագայ պատերազմական գործողութիւնները կատարուելու են անսովոր արագութեամբ եւ ահռելի աւերածութեամբ:

Գերմանական օդանաւերը Հոլանդայից Փարիզ կարող են թռչել մէկ ու կէս ժամում, մինչեւ Լիոն՝ երկու ժամում եւ Մարսէյլ՝ Պօ՝ երեք ժամում: Անշուշտ նոյն արագութեամբ նաեւ ֆրանսական եւ դաշնակից բանակների օդանաւերը պիտի կտրեն գերմանական հողամասը իր երկարութեամբ եւ լայնութեամբ: Թերեւս հնարել են այնպիսի հեռաձիգ ծանր թնդանօթներ, որոնց ռումբերը պայթելու են 150 - 200 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող բազմամարդ վայրերում: Ցիշել նաեւ թունաւոր կազերի եւ հրձիգ ռումբերի պատճառած մարդկային եւ նիւթական ծանր կորուստների մասին:

Պարզ է որ ապագայ պատերազմին կռուող երկիրների ամբողջ հողամասը դառնալու է պատերազմի դաշտ. Այլեւս «թիկունք» չի լինելու նախկին իմաստով, որտեղ մարդիկ իրենց զգում էին համեմատաբար ապահով վիճակի մէջ եւ զբաղւում էին իրենց սովորական աշխատանքներով: Ռազմաճակատի վրայ էր որ տեղի էին ունենում պատերազմական գործողութիւններ, իսկ նահանջի ժամանակ բանակը նահանջում էր մեծ մասամբ կանոնաւոր կերպով, հնարաւորութիւն տալով կռուի մօտ եղած վայրերի զինուորական եւ քաղաքացիական հիմնարկները տեղափոխել այլ: Նոյն գործողութիւնը տեղի է ունենում նաեւ բանակի յառաջխաղացման պարագային: Զօրքերը կռուում շարժւում են դէպի յառաջ նորանոր դիրքեր գրաւելով եւ ամրացնելով, որոնց հետեւում էին բանակի անմիջական պէտքերին ծառայող զանազան հիմնարկները: Մի խօսքով կար ռազմաճակատ, որտեղ տեղի էին ունենում կռիւները եւ կար թիկունք, նոյն իսկ մի քանի տասնեակ քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, որտեղ թշնամու ռումբերն ու գնդակները չէին կարող հասնել: Իսկ հիմա առաջուայ իմաստով թիկունքի գաղափարը վերանում է, քանի որ մեծ պետութիւնների զինուորական վարիչները ծրագրել են սաւառնակներով մեծ քանակութեամբ՝ նոյն իսկ տասնեակ հազարներով զօրք իջեցնել թշնամի ռազմաճակատի թիկունքը, երկու կրակի մէջ առնելու նպատակով: Այս մասին յաջորդով:

ԲԵՆՕ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Մեր թեւերը կտրած էին այլ եւս...

Մեր բռնած վերջին դիրքերը շատ նպաստաւոր էին, մեր ճակատը աւելի սեղմած եւ ուժերը ամփոփուած էին. Թշնամին մեզ շատ դժուարութեամբ կրնար ճակատէն տեղահան ընել, աւելին, մենք ի վիճակի պիտի ըլլայինք անոր կողերէն մանեւր կատարել, սակայն այդ բոլոր յոյսերը մոխիր վերածեց Ծրղ գունդի, Վարդանեանի դաւաճանութիւնը, որ առանց կռուի՝ լքած էր Հաճի Նալարը (?) եւ վտանգած մեր թիկունքը: Սա այն գունդն էր, որ Մայիսեան շարժումներու առեն Դիլիջանի ճակատն էր ու բոլշեւիկեան ակնյայտնի տրամադրութիւններ ցոյց տուած: Այս գունդն էր, նոյնպէս, որ այնքան խորթ ու առարկելի վերաբերմունք ցոյց տուած էր, այն առեն, մեր Բ. գումարտակին, Ղազախի, Շահ Ցարի (?), Շամշադինի կռիւներուն ընթացքին, ինչպէս որ տեսանք Ց. Սահակեանի յուշերուն մէջ:

Շատ ծանր եւ յուսահատական էր մեր կացութիւնը: Պէտք էր արագ եւ վճռական որոշումներ առնել: Զինւորներու խումբով մը անմիջապէս շտապեցինք բռնել Աղ Գալաղը, ապահովելու համար եւս մնացող մասերու ճամբան: Կը յիշեմ որ Աղ Գալաղի մէջ լաւ ծառայութիւն մատոյց մեր ձիաւոր յիսնեակը: Ցրւնալեա Արշակի հետ տարբանակները ձեռքերնիս, հասնող բոլոր զինուորները պահեցուցինք երկաթուղիի երկայնքին եւ ուժեղ կրակ մը բանալ տուինք յառաջացող Թուրքերուն վրայ: Բարեբախտաբար անոնց հրետանիի կրակը վրիպեցաւ: Մարդիկ իրենց ուսերու վրայ լեռնային թնդանօթ մը հանած էին մինչեւ լերան գագաթը մեծ յանդգնութեամբ, բնականաբար չէին կրնային առատ ռումբ ալ փոխադրել: Իսկ հետեւակը մինակ մեր ուժեղ կրակին տակ տասնեակ զոհեր փռելով ճերմակ ձիւնին վրայ՝ նահանջեց արագօրէն: Զախուռի կողմէն թշնամին դեռ շատ հեռու էր, մեր մասերը ետ կան ու անցան իրարու ետեւէ:

Վերջին մեկնողները եղան Ցրղ գունդի զինուորները: Վերջին անգամն էր նոյնպէս որ Հայոց լեռները արձագանգեցին Հայոց պարտուած բանակի հրացանի որոտով.

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ ՄՈՒՏՔԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՓԱԽՈՒՍՏ

Կ'անցնինք Համամլու, Ղարաքիլիսէ, Գօզիքէնտ (?) եւ ապա Նիկիտին մալականի գիւղը:

Նիկիտինի մէջ մօտ շաբաթ մը մնացինք, զինւոր թէ սպայ քիչ մը կազդուրուեցանք, սակայն խորտակուած էր մեր հոգին: Անորոշ եւ մռայլ վիճակ մը մեր սիրտը կը կրծէր, ու կ'ողբայինք Հայաստանի գլխուն եկած դժբախտութեան վրայ: Գիտէինք որ Երեւանի մէջ զանազան փոփոխութիւններ տեղի կ'ունենային: Գիտէինք նոյնպէս որ Թուրքերու յաղթանակէն յետոյ համայնավարները շատ աւելի ապառօրէն կը միջամտէին իշխանութեան գործերուն, կարմիր բանակն ալ Ղազախի սահմաններուն վրայ անհամբեր կը սպասէր առաջին առիթին ներս մտնելու համար:

Գիշեր մը, Դիլիջանէն կը ստանամ Սեպուհի գաղտնի հեռագիրը: Համահարցը կը բանայ եւ կը կարդայ հետեւեալը — «Կարմիր բանակը կը մօտենայ Դիլիջանին, կը հրամայեմ իսկոյն թողուլ Նիկիտինը, եւ ամբողջ գունդով Դիլիջան գտնուիլ լուսաբացէն առաջ»: Հրամանը ամենայն պատրաստութեամբ ընդունեցի եւ պէտք եղած հրահանգները տուի շարժուելու համար:

Գիշեր է: Լուռ ու մունջ գունդը կը շալէ Դիլիջանի ձորով՝ ետեւը շարած բեռնատար կառքերը, զանազան ծանրութիւններ, ինչպէս նաեւ գունդին մասերու անասունները: Այդ առթիւ կ'ուզէի յիշել եւ Շամախցի Ղարիբին անունը, Վանի Իշխանի զինուորներէն, հին աննման հայդուկ մը, որ իրմէ վարպետօրէն զբաղեցաւ այդ անասուններու պահպանելու գործով: Նիկիտին հասած օրն իսկ, բոլորին վրայ գունդի նշանը կոխել տուաւ, գիւղացիներու վրայ բաժնած էր, խնամել տալու համար: Շարժուելու գիշերը, առանց յոգնելու եւ քրթմնջելու բոլոր առեններէն մէկիկ մէկիկ հաւաքեց զանոնք:

Լուսաբացին Դիլիջան ենք: Կ'երթամ Սեպուհը տեսնելու եւ կացութիւնը առնելու: Չեմ գիտեր թէ կարմիր բանակը ուր է ներկայիս: Արշակի ձիաւորները կ'ուղարկեմ Զարխինի ուղղութեամբ, տալով իրենց շարժական հետախուզի գործիքը: Մէկ ժամ յետոյ կը յայտնեն թէ անոնց յառաջապահները Զարխինին կը մօտենան: Կը հրահանգենք մեր ձիաւորներուն վերադառնալ ու բոլորս կը շարժուինք դէպի Գալովինա:

Գալովինա փոքրիկ մալականի գիւղն ենք արդէն: Հին ու քաղցր յիշատակներ կ'արթնան մէջս: Երկու տարի առաջ, 1918ի ամառը, հոս էի դարձեալ Վանեան գունդով, ու մեր քովէն եկաւ անցաւ Հայաստանի անդրանիկ պետական կազմը,— Քաջազնունի, Հայր Աբրահամ, Զօր. Հախվերտեան եւ այլն: Ահա ճիշդ այս տեղ, խճուղիին արմուկ կազմած կէտէն շարուած էր ամբողջ գունդը: Կը մօտենայ մեզի Հայաստանի Հանրապետութեան անդրանիկ վարչապետը, իր կողքին ունենալով զին. նախարարը:

— Պատրաստ... պատուի առ ···

Կը մօտենամ, սուրով կը բարեւեմ զեկոյց կուտամ,— Վանեան գունդ՝ 1,000 սուին, 50 ձիաւոր, 4 գնդացիր

Ցայսի օրեր, խանդավառութեան օրեր: Աւաղ, Այնուհետեւ կատարուած բոլոր զոհողութիւնները ի զուր անցան: Հիմա կարմիր բանակը կ'անցնի անոնց հետքերուն վրայէն:

Կը հասնինք Սեմիոնովկա, բարձրանալով օձապտոյտ, զարձապտոյտ խճուղիով: Գարնան եւ ամրան՝ սքանչելի է հոս բնութիւնը, սակայն ձիւնին սպիտակ ծածկոցը փռուած է հիմա ամէնուրեք: Ցրդ գունդը, մեր գունդի կեդրոնը, Սեպուհի սպայակոյտը կ'անցնին Ջիպուխլի, իսկ մեր գունդի մէկ գումարտակը կը մնայ Սեմիոնովկա, առաջին գծի վրայ.

Դեկտեմբեր 2: Երեւանի մէջ իշխանութեան գլուխը անցած է Դրօն. Հեռախօսով կը յայտարարէ մեզի թէ «Հայաստանը խորհրդայնացած է. հայկական բանակը մաս կը կազմէ կարմիր բանակին ու զին. պաշտօնեաները պէտք է ընդունեն նոր մտնող կարմիր բանակը»:

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Շար.)

«ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՔ ԻՆՉ ՏՈՒԻՆ ՄԵԶԻ»

Անցեալ տարի հայ ժողովուրդը տօնեց իր մշակոյթի պատմութեան ամէնէն փառաւոր [illegible] Աստուածաշունչի հայերէն թարգմանութեան։ Գեղեցիկ զուգադիպութեամբ մը, այս տարուան մէջ ալ հայ ժողովուրդը կոչուած էր [illegible] հայ կրթական նոր վերածնութեան հետ կապուած երեք դէպք. Մուրատ Ռափայէլեան կոյս կրթարաններու հարիւրամեակը, Թաւրիզի Հայկազեան դպրոցին հարիւրամեակը, եւ յիսնամեակը կրթական այն մեծ փառացանին, որ Պոլսոյ Կեդրոնականն է եւ որ, աւա՜ղ, զրկուած է [illegible] բերեան մը ունենալու բախտէն.

Կարելի չէ խօսիլ սակայն Մուրատ-Ռափայէլեան կրթարաններու ղարաւարձին մասին՝ առանց ակնարկ մը նետելու նախ Մխիթարայ եւ իր Տան դերին վրայ ժողովուրդին մէջ։ Բայց այդ ակնարկը պէտք է նետել առանց մեծամոլին կաշկանդումի։ Ոչ մոլար պանծացուցիչ չափազանցութեանց մէջ՝ որոնք բառերու փառապատկով կը մթագնեն իսկական դերը մեծին զարկու ամենամեծ հայ մարդուն, ոչ ալ սառնամաքի՝ թելադրուած այն վերապահումներէն որոնք դաւանական նկատումներու մտահոգութիւններէն բխած կրօնական խտրականութիւններ են։ Մխիթար ոչ յայտնի առաքելական [illegible] որ եղաւ բառին լիագոյն իմաստով, ինչպէս իր յաջորդները կը մեկնաբանեն իր գործը, ոչ ալ դաւանական գործակալ մը ինչպէս գաղթած [illegible] դաւանական մոլեռանդութիւնը։

Մխիթար հայ պատմութեան ամենախոշոր դէմքերէն մէկն էր։ Թող գործմանայի չթուի այս յանդուգն տեսութիւնը։ Անոնք որ կը դիտեն Մխիթարի ապրած տարիները՝ երբ հայ ժողովուրդի ստրկութեան դարերը բաւած էին այլ եւս անոր ներքը ընդվզումը խորել, երբ հայ կաթողիկոս մը իսկ հայ ժողովուրդի ազատութեան համար զինուորներ կը նախաձեռնէին արքունիքներու մօտ՝ Հաւ մի պայքարին իսկ չահավրդութիւնը արթնցնել փորձելով եւ երբ, վերջապէս, հայ ժողովուրդի ազատութեան դատին հաւատաւոր ախոյեանը՝ Իսրայէլ Օրի՝ կը փորձէր այդ դատը գործնական հողի վրայ դնել, անոնք դիւրաւ կրնան ըմբռնել Մխիթարի հիմնական մտահոգութիւնը, որ զայն քաղաքէ քաղաք կը նետէ (Սեբաստիայէն Էջմիածին ու Սեւան, Կիպրոսէն դարձեալ Սեբաստիա ու անկէ Պոլիս), անոր մէջ դժգոհութիւն կը սերմանէ [illegible] միջնադարին դէմ, զայն կը մղէ [illegible] միաբանութիւն մը կազմելու։ Պոլիս 1701ին, ի վերջոյ երթալ ապաստանելու համար Թուրքիայէն դուրս, նախ Մորէա, յետոյ ալ Վենետիկ, անկաշկանդ շարունակելու համար իր սկսած առաքելութիւնը։ Օրուան կրօնական իշխանութիւնները հալածանքով չնայեցան այս յեղափոխական [illegible] շարժումներուն եւ հայ [illegible] չհաշտուելու անոր փորձերուն, ի վերջոյ հերետիկոս մը նկատելու եւ հալածելու համար զայն։ Եթէ այդ հալածանքներն էին մասամբ որ զայն մայրենի եկեղեցիէն պոկեցին, [illegible] տակաւ, ան հասաւ մտացւած սակայն քաղաքական մտահոգութիւններով ալ. Հայկ դատն է իր հիմնական [illegible] իր առաքելութիւնը ինչ ակնոցով ալ դիտես։ Արդարեւ կրօնական միաբանութիւն մըն էր իր հիմնածը՝ բայց ոչ մէկ ազանդաւոր դիծ իր գործունէութեան մէջ։ Ընդհակառակն, չնայելով Հռոմի որդեգրելուն՝ Էջմիածինը խորթ չէ դեռ իրեն, ինչպէս պիտի սկսէր ըլլալ իր յաջորդներուն օրով. Մխիթար տարբեր ուղի բռնեց միայն Իսրայէլ Օրիէն։ Անոր ջանքը եղաւ նախ հայ հոգին յեղաշրջել ներսէն։ Զայն արթնցնել։

Մխիթարի հիմնական մտածումը եղաւ ուրեմն հայ ժողովուրդի անցեալը պեղել նախ եւ հայ ժողովուրդը հպարտ ընել իր անցեալով։ Անոր մտածելի ընել իր պատերուն բարբառը, եւ արհամարհելի լոյսը տարածել անոր հոգիին մէջ։ Ձեր աչքերուն առջեւ բերէք միթիթարի բառարանը զոր Մխիթար գլուխ հանեց, քերականութիւնները՝ որոնք յաջորդաբար լոյս տեսան Մխիթարի յարկին տակ, նոյն իսկ աշխարհաբարի ուսուցման համար իր թափած ջանքերը եւ իր աշխատանք. Ներք ժողովրդական՝ խաւերու մէջ թափանցելու ու կ՚ըմբռնէք այն մեծ հոգը զոր ստանձներ էր Մխիթար։

Կեանքի պայմանները անշուշտ յետագային տարբեր հունի մէջ պիտի դնէին Մխիթարի ստեղծած գործը։ Եւ [illegible] ներ հիմնական չնկալով հանդերձ իր յաջորդներուն օրով, Մխիթարայ տունը միշտ յայտ ահաղ մը մնաց, եւ [illegible] աջակցեցաւ հայ ժողովուրդի [illegible] վերածնունդին, առավ անշուշտ հաւատքին հայ դատին։

Մարդը ն[illegible] Մին կը պատճառեալ արդարեւ փաստերը զոր Վենետիկ եւ Վիեննա ընծայեցին հայ ժողովուրդին 235 տարիներու մէջ։ Նախ դէմքերը որոնք երկու վանքերը արին հայ մատենագրութեան բաւական են յուսադրել մը գեաղելու մեծ հիմնադրին ճակատին։ Ո՞ր մէկը թուել։ Հայր Միքայէլ Չամչեա՞նը, որ եռահատոր Հայոց պատմութիւն մը ձեզ ժառանգ ձգեց, Հ. Մկրտիչ Աւգերեանն ու Հ. Մանուէլ Ջախջախեա՞նը՝ երկուքն ալ բառարանագիր ու թարգմանիչ, Հ. Յարութիւն Աւգերեա՞նը որ Պայրընը կախարդեց, Հ. [illegible] Ինճիճեա՞նը, որ [illegible] աշխարհագրական [illegible] Հ. Արսէն Բագրատունի՞ն [illegible] թարգմանուեցան հին հեղինակները եղբայրը համար հիներուն չքեղ բարբառով, Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզը, որ օտար դասականները հայացուց դժուարին գրաբարով մը, Հ. Մանուէլ Քաջունի՞ն, որ արուեստից ու գիտութեանց գեղագեղ բառգիրք մը երկնեց. Հ. Ղեւոնդ Ալիշա՞նը, որուն մէջ գիտունը չադախուած էր հայրենասէրին, Հ. Յովսէփ Գաթըրճեա՞նը՝ հմուտ ու [illegible] Հ. Արսէն Այտընեան [illegible] նոր [illegible] բարբառին վերլուծման ճամբան գծեց, Հ. Յակոբ Տաշեա՞նը՝ որ հայագիտութիւնը եւրոպական [illegible] [illegible] ընեց հարիւրաւորներու, եւ անոնց որ մեր օրերուն հասան։ Մեծ է Մխիթարեանց դերը հայ մշակոյթի զանազան ասպարէզներուն վրայ (լեզու, մամուլ, դրականութիւն, բեմ, դպրոց, եւայլն)։ Մեծն Մխիթար եւ իր յաջորդները իրենց կրթական գործունէութիւնը Թուրքիայէն է որ սկսան (Եղիսաբէթուպոլիս, Օրաթէա եւ Թրանսիլվանիա), միթարանական կաճառոր ուժեր տրամադրեցին հայ գաղութին եւ անկէ բազմաթիւ տարրեր, մինչեւ իսկ արքունիքի սեղանին (Աղոնց, Սուքիասեան, Գուրբիկեան), իրենց բանասիրական ուսումնասիրութիւններ արդիւնքն իրենց դարուն Թը ու իր անցեալը (Բժշկեան, Ինճիճեան, Աղոնց, Յովնանեան, Ալիշան, Գուրբիկեան, Ակինեան), եւ մանաւանդ գաղութէն սաներ կրթեցին (Յովհաննէս, Աստուածատուր, Ալիշան եւ Գրիգոր Պրոբը խուները, Սանփանոս Պալասանեան, Աղոմոն Թրանխոլեան, եւն.)։

Յ. Ճ. ՍԻՐՈՒՆԻ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Հ. Յ. Դ. ՕՐԸ

ՊՈՐՏՕ, 20 Նոյ.— Միւսիւ «Յառաջ», այս տարի եւս, օտար ափերու վրայ, տօնեցինք Դաշնակցութեան Օրը։

Քանի կ՚երկարին մեր պանդխտութեան օրերը, մենք աւելի ուժգին կը փարինք մեր ազգային արժէքներուն, այն համոզումով թէ պանդխտութիւնը վերջ կը գտնէ, եւ ափիւռքի հայութիւնը իր վերջին հանգրուանը կը գտնէ մայր հայրենիքին մէջ։

Ինչ փոյթ մեր հակառակորդներուն վայրահաչութիւնները, ինչպէս ամէն տարի եւ ամէն տեղ, Դաշնակցութիւնը պահ մը մոռնալով ներկան, կը սրբանայ դէպի հին՝ իր անցեալը, անով ներշնչուելու համար եւ զօտեպնդուելու իր անհամար հերոսներուն յիշատակով։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրուան առթիւ տեղւոյս կուսակցական մարմինը Փարիզէն հրաւիրած էր ընկ. Ս. Թորոսեանը։

Կիրակի կէս օրէ վերջ բազմութիւնը կը սկսի հաւաքուիլ Բարսեղ Շահպազ ակումբը, որ երթալով աւելի նեղ կուգար։ Ընկ. Նախագահը հանդէսը բանալով հակիրճ պատմականն բրաւ Դաշնակցութեան։ Ապա արտասանեցին փոքրիկներ Միհրան եւ Շաքէ, որմէ վերջ ջութակի վրայ նուագեց Գ. Ա. Մելքոնեան։ Երգեց օրիորդ Թաշճեան, ու բեմ բարձրացաւ ընկ. Ս. Թորոսեան։ Իր մէկուկէս ժամուան բանախօսութեամբ՝ ան մէկ առ մէկ թուեց բոլոր այն պատճառները, որոնք ծնունդ տուին Դաշնակցութեան, ապա ծանրացաւ անոր վիճակուածանուար դերին մերօրեայ ժամանակներուն մէջ։ Ընկերը վերջացուց իր ճառը այն հաւատքովթէ ուշ կամ կանուխ մենք կրկին պիտի տիրանանք մեր ազգային խորհուրդներուն եւ պահանջներուն։ Կրկին անգամ նուագեց Գ. Մելքոնեան եւ երգեց Տիկ. Թաշճեան. Վերջաւորութեան՝ ուղերձ մը բրաւ ընկեր Տօնէրեան ուղղուած Մասիսին, եւ հանդէսը փակուեցաւ։ Հանդէսէն վերջ տեղւոյս խումբը կազմակերպած էր ընկերահամակրական խնջոյք մը որ անցաւ շատ յաջող եւ զուարթ։ Ճաշկերոյթի ընթացքին խօսք առին բոլորն ալ ու իրենց յուսադրիչ խօսքն ըսին մեր ազգային մասին։

Հ. Քարտաշեան

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Հ. Յ. Դ. Օրը

ՎԱՆԵԼՕ, (Յառաջ).— Սովորականէն թէեւ քիչ մը ուշ, սակայն այս անգամ բացառիկ հանդիսաւորութեամբ տօնուեցաւ Վանէլօ-Քաշանի «Արծիւ» ենթակոմիտէի կողմէ կազմակերպուած Դաշնակցութեան Օրը անցեալ շաբաթ երեկոյ, Մոնրուժի կոկիկ սրահներէն մէկուն մէջ։

Իրենց յարգանքի տուրքը մատուցանելու համար զանազան շրջաններէ եկած էին ընկերներ և համակիրներ լեցնելով սրահը։ Կազմակերպիչներն ալ իրենց կարգին ոչ մէկ ջանք խնայած չէին, անթերի կատարելու համար հանդէսը։

Օրուան նախագահը՝ ընկ. Լ. Զօրմիրեան հանդէսը բացուած յայտարարեց եւ յոտնկայս ունկնդրուեցաւ «Մեր հայրենիքը», ապա ներկայութեամբ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբի մաս մը անդամներու նախագահ իր բացման խօսքին մէջ խօսեցաւ շրջանիս կազմի մասին, պարզեց Հ. Յ. Դաշնակցութեան աշխատաւորական ձգտումները։

Օր. Օսմանեան գեղեցիկ առոգանութեամբ մը Յ. Թումանեանի «Հայրենի տունը» արտասանելէ յետոյ, խօսք տրուեցաւ ընկ. Հրանտ Քէօսէեանի (Հ. Վիշապեան)։ Ընկերը գրաւոր տրամաբանական եւ կուռ ճառ մը կարդաց, եւ բացատրելով Դաշնակցութեան կատարած դերը բսաւ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն կը նշանակէ հայկական դատ։

Գեղարուեստական բաժինն իր սփռալոժար մասնակցութիւնը բերած էր նոյնպէս Օր. Հ. Գնեալեան որ ժողովուրդին խնդրանքով քանի մը քնքուշ երգերով՝ սուեգծեց խաղաղաւոր մթնոլորտ մը։

Մխիթարեան վարժարանի աշակերտներէն Գ. Հրաչ Տարօնեան յատուկ առոգանութեամբ մը արտասանեց Դանիէլ Վարուժանի «Ձօնը»։ Յետոյ ստիպուեցաւ արտասանել նոյնպէս երիտասարդ հեղինակի մը «Երազն Հայաստանին», փոքրիկ երեւակայական տեսիլով ստանաւոր մը։

[illegible] վայրկեան դադարէ վերջ խօսք տրուեցաւ երկրորդ բանախօս ընկ. Ս. Սասունիին, որ ծանրացաւ աւելի քաղաքական եւ մասնաւորաբար Հայաստանի սահմանային խնդիրներուն վրայ։

Ջութակահար Յ. Մազմանեան, թէեւ քիչ մը անհամարձակ, եւ սակայն յաջող, նուագեց երկու կտոր։

Կրկին բեմ հրաւիրուեցան Օր-ներ Գնեալեան եւ Օսմանեան։ Վերջին բաժինմէջ անտեղի էր կատակաբանի մը մասնակցութիւնը։ Ամէնէն վերջ ըմ [illegible] նախագահի փակման խօսքէն ետքը սկսան եւրոպական պարերը։

Ստեղծուած էր ընկերական մթնոլորտ մը, զովշնոտ սրահին մէջ, յեղափոխական երգերու շարանով, մին անդին երիտասարդ զոյգեր անընդհատ կը պարէին եւ այսպէս մինչեւ առաւօտ, մէջ ընդ մէջ կովկասեան պարերով։

Բոլորի տրամադրութիւնները լաւ էին եւ ամէն մէկը կը գովէր կազմակերպիչները, որոնք կրցան մինչեւ առաւօտ խանդավառութիւն ներշնչել բոլորին։

Նրջում թղթակից

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

«ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի ՁԵՌՆԱՐԿԸ

«Յուսաբեր» ձեռնարկած է հրատարակչականի մը կազմութեան։ Այդ ձեռնարկին առթիւ խմբագրականով մը կը գրէ (12 Նոյ.)։

Այս ձեռնարկը, «Հրատարակչական» համեստ անունին տակ, կոչուած է մեծ դեր կատարելու։

Հայ գիրքը՝ անհուն պոռոգութիւն է, գրողին կողմէ, հրատարակողին կողմէ եւ ծախողին կողմէ։ Այցելեցէք գրատուները եւ կը տեսնէք հազարաւոր գիրքեր, որոնք դիզուած են իրարու վրայ, տարիներէ ի վեր եւ կը մնան առանց ընթերցողի։

Այս դէզերուն մէջ շատեր կան, որոնք արժէքաւոր են ոգիի, մաքի ու նիւթի տեսակէտէն։ Բայց այդ բոլորը պատճառ մը չեն կազմեր որ փոշին նստած չըլլայ անոնց վրայ, տասնեակ, նոյն իսկ քանի մը տասնեակ տարիներու փոշի. Արշակ Չօպանեանի գործերէն, Վարուժանի քերթողագրքերէն, Վարանդեանի երկերէն եւ վերջապէս «Նահատակ Գրագէտներու» չքեղ հրատարակութիւններէն, որոնք կ՚ամփոփեն մեր ամէնէն տաղանդաւոր գրագէտներու բանաստեղծութիւնները։

Կը մնան այս բոլորը եւ պիտի մնան դեռ այսպէս քանի որ հայ մարդը, հայ բազմութիւնները չփնտռեն ու չկարդան զանոնք։

Գիտենք թէ սահմանափակ է հայ ընթերցողներու թիւը եւ ծանր են հայ ընթերցողի տնտեսական պայմանները։ Բայց, մտածա՞ծ ենք, գոնէ կարգալ ուզողները չհեռացնելու մասին հայ գիրքէն։

Անշուշտ, շատ են պատճառները հայ գիրքերու այս ողբերգութեան։ Բազմազան՝ խոչընդոտները։ Այսօր՝ չերթանք անոնց հետեւէն, բայց ցուցնենք որ գլխաւոր խոչընդոտներէն մէկը հայ գիրքերու գինն է։ Սուղ է հայ գիրքը, բաղդատելով հայ ընթերցող հասարակութեան, մանաւանդ երիտասարդութեան տնտեսական միջոցներուն հետ։ Կ՚ուզե՞նք որ հայ գիրքը ժողովուրդի լայն խաւերէն, տաներէն ներս մտնէ, պէտք է աժանցնել, որքան կարելի է։

Օ[illegible] ՀԱՅԿ [illegible]

եւ

ԸՆԿ. ՅՐԱՍԻՍ ՍԱՅԼԱՆԵԱՆ

Ամուսնացած

Փարիզ, 21 Նոյեմբեր 1936

Երկրորդ կէս մը՝ հայ գրքի տպագրութեան պարզադն է։ Աժանագին հայերէն գիրքը զուրկ է ճաշակէ ու գեղեցկութենէ, իբրեւ տպագրութիւն, իբրեւ թուղթ եւ իբրեւ կազմ։ Անոնց համար պյլակ խնդիր թելեալ, բայց հասկցողներուն համար հետեւանքներով մեծ։ Գեղեցիկ, խնամուած տպագրութիւն մը միշտ աւելի հրապուրիչ է եւ թելադրող։

Ուրեմն՝ աժան ու գեղեցիկ հրատարակութիւն.— Ահա ձեռնարկ մը, որ անհատական, մասնակի նախաձեռնութիւններէ վեր է, տրուած ըլլալով նիւթական ծանր զոհողութեանց անհրաժեշտութիւնը

Կան ու եղած են անհատական նախաձեռնութիւններ, որոնք կը սկսին եռանդով բայց շատ չանցած, կը չեղին, կը քաշուին արժէքաւոր հրատարակութիւններէ եւ «ժողովրդական», «Քչուոր» հրատարակութիւններու կը նուիրուին, վարկաբեկելով թէ գիրքը եւ թէ գրականութիւնը, խաթարելով հասարակութեան ճաշակը եւ հրատարակութիւնը զարձնելով հասարակ չահախնդրական ձեռնարկ։

«Յուսաբեր»ի վարչութիւնը որ աւելի քան տասնեակ մը տարիներու ընթացքին արդէն իսկ աւելի քան 30 կտոր արժէքաւոր գործեր հրատարակած է, որոշած է նոր զարկ տալ իր հրատարակչական ձեռնարկին, ընտրելով արժէքաւոր գործեր ու հրատարակելով զանոնք դիւրամատչելի պայմաններով, ճաշակաւոր ու խնամուած տպագրութեամբ

Վստահ ենք մեր ընկերներուն, բարեկամներուն եւ նաեւ հայ հասարակութեան այն բոլոր տարրերուն վրայ, որոնց համար արժէք մը ունին հայ մաքի ու սրտի ստեղծագործութիւնները, եւ անոնց ծառայումը՝ հանրութեան մէջ։

Ու պայհով ենք, թէ մեր վստահութեան մէջ յուսախաբ պիտի չըլլանք։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԿՐԸՆՈՊԼ.— Հայ Ֆութպոլի խումբը մրցեցաւ Ֆ. Գ. Էյպէնի Ա. խումբին դէմ։ Հանդիսատես հայրենակիցներու խումբ մըն ալ ներկայ էր մեր մարզիկները քաջալերելու համար։

Մրցումը կատարուեցաւ Էյպէնցիներուն դաշտին վրայ, եւ հիւսիսային ուժգին հովին տակ։

Ա. կիսախաղին հովը մեզի նպաստաւոր էր։ Երկու կողմի խաղացողները բաւական ճիգ թափելէ վերջ՝ արդիւնքը եղաւ Էյպէն 2, Հայերս՝ 1։

Բ. կիսախաղին չէր բաւեր կարծես մեր հակառակորդներուն զօրաւոր ըլլալը, ունեցան հովն ալ իրենց օգնական։ Այլ եւս մեր տղոց համար շատ դժուարացած էր եւ չէին կրնար նշանակէտ մը չահիլ։ Սակայն երբ էյպէնի բերդէն ներս գրկեցինք գնդակ մը մեծ դժուարութիւնով եւ խաղը հաւասարեցաւ, մեծ ուրախութիւն պատճառեց մեզի։ Էյպէնցիները յաջողեցան սակայն խաղին վերջաւորութեան 4 կոլ եւս նշանակել։ Երբ իրաւարարը սուլեց, խաղը վերջացաւ Էյպէնի 6 կոլի դէմ 2ով։ Մեր պարտութեան պատճառն էր զօրաւոր խումբին դիմաց 9 հոգիով խաղալը (մեր բերդապահը եւ ուրիշ խաղացող մը հիւանդ էին)։

Գ. Պօյաճեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՁԱԿ ԷՋԵՐ ԵՒ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐ, Արտաշէս Յարութիւնեան։ Հրատարակութիւն «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներուն», թիւ 10 տպ. «Արաքս», Փարիզ, 1937, գին 20 Ֆր.։ Դիմել M. Barsamian, 121, Rue Marcadet Paris.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (32)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Նստիկանը ձեռքի արագ շարժումով մը զուլիչը հրթռւնքներուն տարաւ։ Բայց դժբախտաբար չկրցաւ փչել զայն որովհետեւ մեզի ընկերացող Պելժիացի զինուորը դանակի հարուածով հարուած մը իջեցուց անոր սրտին։ Գերմանացին դետին տապալեցաւ՝ անշնչացած։

Այդ աճաւոր տեսարանին առջեւ շշմեցանք մնացինք։ Կապրիէլն էր որ սթափեցաւ ամէնէն առաջ։

— Շո՛ւտ, շո՛ւտ, փոսի մը մէջ նետեցէք դիակը ...՝ եթէ պահակները վրայ հասնին, մեռած ենք...

Արդարեւ քանի մը հարիւր քայլ անդինէն երկու պահակներ դէպի մեր կողմը կը յառաջանային։

Ահապարեցէք, հրամայեց աղջիկը, ես անոնց հետ խօսքի կը բռնուիմ, շո՛ւտ ըրէք։

Ու չորս այրերս վերցուցինք դիակը, փոսի մը մէջ նետեցինք զայն եւ [illegible] ցանկերէն փրցուած ճիւղերով ու տերեւներով ծածկեցինք անոր վրայ. Այս ամբողջ գործողութիւնը մէկ վայրկեան իսկ չտեւեց։

Պահակները մօտեցեր էին արդէն եւ կը չատախօսէին մեր անծանօթ հետաւորին հետ. Ի՞նչ պատմութիւն հնարեր էր այս անգամ. չեմ գիտեր. հարցը այն է որ միամիտ Գերմանացիները վերադարձուցին մեր անցագիրները։

Քանի մը վայրկեան ետքը արդէն հասեր էինք սահմանագլուխը ուր Գերմանացի պահակ մը պահանջեց մեր թուղթերը։

— Այստեղ հասնելէ առաջ ուրիշ պահակի հանդիպեցա՞ք, հարցուց ան Կապրիէլին.

— Այո՛, հանդիպեցանք, պատասխանեց աղջիկը։

— Հեռաձայնով տեղեկութիւն բռնուցեր էր որ կասկածելի Ֆրանսուհի մը չարունակ կը ճամբորդէ այս կողմերը ...

— Եւ սակայն կը տեսնէք որ իր կասկածները անտեղի են եղեր, դիտել տուաւ Կապրիէլ խնդալով։

Անցանք սահմանագլուխը։ Փրկուած էինք շնորհիւ անզուգական [illegible]

Երբեք չեմ կրնար մոռնալ իր խօսքերը զորս արտասանեց հրաժեշտի պահուն։

— Անհաւատալի զուգ ապատեցաք իսկ ես կը վերադառնամ հայրենիքս. ուրիշներ կան որ ինծի կը սպասեն ... Առատուած ձեզի հետ ... կեցցեն Դաշնակիցները

Այդ օրէն ի վեր ամիս եւ ետքը 1916ի մարտ 26ին Կապրիէլ Փթի կը գնդակահարուէր Պրիւսէլի մէջ։

ԳԼՈՒԽ 14

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻ ԳՆԴԱՊԵՏԸ

ՄԱՀԱՓՈՐՁ ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ

ԴԷՄ

Ամերիկեան զաղանի սպասարկութեան հետ առաջին անգամ աշխատակցել սկսայ 1917ի ապրիլին։ Մեր հանդիպումը տեղի ունեցաւ Հավրի կայարանին մէջ։ Ամերիկացիք ծանօթ չըլլալով Ֆրանսական ինթէլիճընսի գործունէութեան մեթոտներուն, Անգլիոյ համապատասխան կազմակերպութենէն ձեռնհաս ներկայացուցիչներ կ՚ընկերանային իրենց՝ ուղղութիւն տալու համար անոնց առաջին քայլերուն։ Պէտք է խոստովանիլ, սակայն, որ Ամերիկացիները գործնական մաքի տէր մարդիկ՝ քիչ ատենուան մէջ ընտելացան հակալրտեսական աշխատանքի նրբութիւններու

Ապրիլ 28ին կէս օրէն քիչը «ժամը 5ի արագընթացը կը սպասէր Հավրի կայարանին մէջ՝ Անգլիայէն հասնող շոգենաւին ճամբորդները առնելու համար։ Մեծ թիւով Ամերիկացիներ կային այդ ճամբորդներուն մէջ —քաղաքացիներ, սպաներ եւ զինուորներ որոնք Փարիզ կ՚երթային արձակուրդով։ Այդ շոգեկառքով կրնային ճամբորդել միայն այն զինուորականները որոնք համազգեստ եւ արտօնագիր ունէին։ Իսկ սովորական մէկը բնականաբար պիտի ունենար կանոնաւոր անցագիր մը։

Ինչպէս ըսի բազմութիւնը այնքան մեծ էր որ Ֆրանսացի եւ Պելժ պաշտօնակիցներս հազիւ ժամանակ կ՚ունենային ուչի ուշով քննելու իւրաքանչիւր ճամբորդի թուղթերը։ Յանկարծ ուշադրութիւնս գրաւեց տարօրինակ դէպք մը։ Ֆրանսացի գաղտնի ոստիկան մը գրաւեց գնդապետի համազգեստ հագած բարձրահասակ Ամերիկացիի մը անցագիրը։ Շիտակը ըսելով ոստիկանը իրաւունք չունէր հարցաքննելու ամերիկեան կամ բրիտանական հպատակ մը որքան ատեն որ մեր ինթէլիճընսը ներկայացուցիչ մը ունէր տեղւոյն վրայ։ Սակայն եւ այնպէս այդ կարգի «անիրաւութիւններ» անխուսափելի կը պատահին խառնուռի մը պարագային։

Անդրոյ սարքայ սպային թուղթերը ես ինքս քննած էի քանի մը րոպէ առաջ եւ զարմացած էի որ անիկա սովորական անցագիր մը ունէր ձեռքբերխանակ զինուորական արտօնագրի մը։ Կասկած մը արթնցաւ մէջս եւ իմ տեղս ուրիշի մը տալով անմիջապէս շոգեկառք վազեցի։ Հազիւ եօթը վայրկեան ունէի զինուորականը գտնելու համար։ Քանի մը ամերիկացի սպաներ թէյի նստած էին, մօտեցայ իրենց եւ ըսի.

— Պարոններ, կը ցաւիմ որ ձեզի անհանգստութիւն պիտի պատճառեմ. [illegible] բրիտանական ինթէլիճընսի պաշտօնեաներէն եմ ... կը խնդրեմ որ ցոյց տաք ձեր արտօնագիրը ..

Գրնային բարեկամս, բայց սպաները բարեհամօրէն գոհացում տուին իմ խնդրանքիս։ Միայն կասկածելի զինուորականն էր որ կ՚աշխատէր ժամանակ շահիլ։

— Իմ արտօնագիրս պայուսակիս մէջ մոռցայ, ըսաւ յանկարծ։

– Ցոյց տուէք, պնդեցի զարձեալ։ «Գնդապետը» ոտքի բարձրացաւ եւ նրբանցքէն անցնելով փորձեց վար իջնել. Ամերիկացի սպաները անմիջապէս կռահեցին թէ «բանը ինչումն էր» եւ աջակցեցան ինծի. բռնեցին զայն մինչեւ որ ես ժամանակ ունեցայ կայարանապետին խնդրելու որ շոգեկառքը քանի մը վայրկեան եւս սպասէր։ Ցետոյ օգնութեան կանչեցի պաշտօնակիցներս։ Զինուորականը քարափին վրայ էր արդէն. խլեցի իր տոպրանակը եւ կարգ մը հարցումներէ յետոյ անգամ մը եւս հաստատեցի որ արտօնագիր չունէր։ Անցագրին լուսանկարը իրը չէր։

(Տակ.)

(Հայերը եկան)։ Այս բացագանչութիւնը գուցէ պատճառ եղած է քրիստոնեաներու հակացոյցին կամ խալամներու աւելի արագ հեռացման Թուրքէն։

Բոլորովին անհիմն է Հայերու վերագրուած այն զրպարտութիւնը նոյնպէս, որուն համաձայն, իբր թէ, հայ ցուցարարներ փորձած են յարձակում գործել Գաստայի վրայ։

Հաստատուեցաւ նաեւ որ ճիշդ չեն Հայերու վերագրուած կողոպուտի պատմութիւնները։ Ցաւալի՛ է անշուշտ, որ, գիշերուան դէպքերէն վերջ ըստեղծուած կացութենէն օգտուելով կարգ մը անբարոյական տարրեր կողոպուտներ կատարած են։ Աւելի ցաւալի է յայտարարել որ քանի մը Հայեր ալ հետեւած են կողոպտողներուն։ Դատապարտելի է Հայերու մասնակցութիւնը նման արարքներու, սակայն աւելի դատապարտելի է հայութեան վերագրումի փորձերը այդ կողոպուտներուն։

Մոսկուա «կը մաքրէ» հրապարակը

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ կը շարունակուին ձերբակալութիւնները եւ գլտումները՝ մաքրելու նպատակով հրապարակը.

Մոսկուայի շրջանի երկաթուղիներու ընդհ. տնօրէնը, Ուշաքեւ, պաշտօնանկ եղաւ։

«Իզվեստիայի խմբագիրը, Բուխարին, որ հաղիւ ազատեց իր օձիքը՝ Զինովիեւի դատավարութեան ընթացքին իր վրայ ծանրացած ամբաստանութիւններէն վերջ, այժմ դարձեա՛լ շնորհազուրկ է եւ կասկածելի է։ Այս անգամ ալ ամբաստանուած է թէ մեղսակից է Եաքովլեւի, Քափեւի եւ Մարեցքիի, որոնք բանտարկուած են անցեա՛լ օգոստոսէն ի վեր։

Պերլինէն հասած հեռագիրներու համաձայն, Մոսկուայի կառավարութիւնը կը շարունակէ Գերմանացիներու ձերբակալութիւնը, այսպէս երեք գերման բանուորներ եւս ձերբակալուեցան, Նոյեմբեր 21ին, Խարքովի մէջ։

Իսկ մահապարտ Գերմանացիին ճակատագիրը կը շարունակէ զբաղեցնել գերման եւ խորհրդային կառավարութիւնները։ Թուստական թերթերէ քաղուած տեղեկութիւններու համաձայն, Շթիքլինկ ոչ միայն խոստովանած է իր վրայ ծանրացող ամբաստանութիւնները, այլեւ կարգ մը յայտնութիւններով, ալա Զինովիեւ, ծանրացուցած է իր յանցանքը։

Ըստ խորհրդային պատժական օրէնագրքին՝ պէտք է Շթիքլինկի մահապատիժը գործադրուի ամէնէն ուշը վճիռէն երեք օր վերջ. Սակայն գերման կառավարութեան խիստ բողոքին վրայ, Մոսկուայի կառավարութիւնը վարանում մը ցոյց կուտայ։ «Մաթէն» կ'իմանայ թէ երկու տրամադրութիւն առեղծուած է խորհրդային կառավարութեան ծոցին մէջ.— Օրջոնիկիցէ, Քալկանովիչ եւ Զուպար, որոնք կը միանայ Լիթվինով, կ'ուզեն որ գործադրուի մահապատիժը։ Այս խմբակը կը կարծէ թէ գերման կառավարութիւնը չի կրնար անցնիլ դիւանագիտական բողոքներու սահմանը, ոչ ալ որ եւ է խլրտութիւն ի գործ կը դնէ Գերմանիոյ մէջ ապրող խորհրդային կառավարութեան հպատակներուն վրայ։ Թէ, վերջապէս, Գերմանիա տակաւին պատրաստ չէ կռուի բռնուելու արեւելեան սահմաններուն վրայ։

Ընդհակառակն Վորոշիլով եւ Մոլոթով կը կարծեն թէ պէտք է խուսափիլ բարդութիւն առեղծել եւ Գերմանիան գրգռել։ Ասոնց կը միանայ նաեւ Քրիսթինսքի, արտաքին փոխ-նախարարը, որ ընդունելով հանդերձ թէ Գերմանիա տակաւին պատրաստ չէ կռուի, սակայն կը գտնէ՝ դիւանագիտական յարաբերութիւններու խզումով մը՝ Եւրոպայի ուշադրութիւնը Սպանիայէն շեղել պէտք պիտի ըլլայ։ Քրիսթինսքի անհրաժեշտ կը գտնէ որ պատերազմի սպառնալիքը իր ամբողջ ծանրութեամբ հակած մնայ Եւրոպայի արեւմտեան կողմը։ Ռուսիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ գլխաւոր բախում մը հաւանականութիւնը, մանաւանդ ռուսաց ճարտարագէտներու գնդակահարութեան իբրեւ հետեւանք, կրնայ բանալ Անգլիոյ հին վէրքը (Վիքըրսի ճարտարագէտներուն պարագան)։ Եւ յետոյ Լեհաստան եւս կրնայ կարգ մը պահանջներ դնել։

Այս երկու «տեսակէտներէն» անկախ՝ ի՛նչ կը մտածէ Սթալին, տակաւին յայտնի չէ։ Կը կարծուի թէ մահապատիժին գործադրութիւնը պիտի յետաձգէ խորհուրդներու համագումարէն վերջ, որ բացուեցաւ երէկ։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Վարդարեան գրադարանը։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆի (Մարսէյլ) ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ժողովը, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ։ Կարեւոր օրակարգ։ Ներկայանալ անդամատոմսով.

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ։ Ներկայանալ անդամատոմսով.

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ կորիւն ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7ին, գրադարանին մէջ։ Ներկայ կ'ըլլայ Վալանսի կոմիտէի ներկայացուցիչը։ Զեկոյց եւ նոր ընտրութիւն։ Կը խնդրուի ՍԷՆ-Ֆիէռի ընկերներէն ներկայ ըլլալ որոշուած ժամուն։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ
29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մեթրօ Օտէօն։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Մ. ՎՐՈՑԵԱՆ

Նիւթ ունենալով «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի Հայութիւնը»

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է ԲՈԼՈՐԻ ՀԱՄԱՐ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Անտօք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կոփշք» եւ «Կեփին» խումբերու

Յառաջիկայ կիրակի, 29 Նոյ. երեկոյեան ժամը 8ին

Սալ տ'Արմօնիի մէջ (Պլաս Ռոյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ա. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ եւլն.
Կը ներկայացուի զաւեշտ մը։

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 ֆր., վիճակախաղի մասնակցելու իրաւունքով։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին

28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. Յան մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ ունենալով օրուան քաղաքական կացութիւնը։

Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (139)

ՎԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Վստահ էի որ ինքնաբերաբար պիտի գաս ժողովուրդին ծառայելու։ Սիրելիս, փշոտ եւ վտանգաւոր ճամբայ մըն է ընտրածդ, ոչ փառք, ոչ պատիւ, այլ տաժանելի կեանք մը զրկանքներով լեցուն։ Մեր ժողովուրդի ճակատագիրն է որ պիտի աշխատինք դարբնել, անոր ազատագրութեան հիմերը պիտի դնենք, ու ատոր հասնելու համար ոչ մէկ զոհաբերութիւն պէտք է թանկ համարել։ Վերջին շաբաթներուն ցոյց տուիր ազնիւ բարեր նկարագիրդ, մնացած փորձառութիւնը երկիրի մէջ ձեռք կը բերես։ Ասոնք գործնական խնդիրներու շուրջը։ Ես երկու օրէն պիտի մեկնիմ Պարսկաստան, Թաղէոս Առաքելի վանքը, շաբաթ մը վերջն ալ Գէորգը ճամբայ պիտի ելլէ…

— Ես գժուարութիւն մը չեմ տեսներ հոդ,— աւարկեց Գէորգը,— մնաշուշտ Վարդանը կազդուրուելու պէտք ունի, երկու երեք շաբաթէն Զաքուրը

Պարսկաստան կ'անցնի գիւղ Վարդապետի մօտ, անկէ անդին արդէն հեշտ է…

Բժիշկը այլեւս չընդդիմացաւ, եթէ Վահէն ու Գէորգը յարմար կը տեսնէին, իրեն խօսք չէր մնար ըսելու։

Երբ ընկերները բաժնուեցան մեկնելու, Վահէն մէկիկի առնելով Վարդանին ըսաւ.

— Կ'աշխատիմ քեզի պատմել միւս-չեւ ռազմաճակատի վերջը։ Արդէն վանքի մէջ բաւական գործ կայ կատարելիք։ Երբ վէրքդ կատարելապէս բուժուի, մանաւանդ երբ ֆիզիքապէս կազդուրուիս, Մաթոսի հետ կ'անցնիս Զաքուրի մօտ։

Ան պէտք եղածը կը կարգադրէ։ Իսկ եթէ մինչեւ գալդ չկրնամ սպասել, Վարդապետը քու մասիդ կը հոգայ ու վստահելի մարդոց ձեռքով ըեզ Վան կը հասցնէ։

Երբ անգամ մը Վան հասնիս, ալ միասին կը լինինք, միասին կը գործենք։ Կարեւորը լաւ կազդուրուիլն է։ Երկրի պայմանները շատ ծանր են, երկաթէ առողջութիւն պէտք է ունենալ՝ դիմանալու համար։ Եւ այժմ մնաս բարով, շուտով Երկրի մէջ կը հանդիպինք իրարու,— ու Վահէն՝ Վարդանի ձեռքը սեղմելով՝ անճապաղ հեռացաւ ընկերներուն։

Երեք օր եւս Վարդանը մնաց Թովհաննէս Ամուին մօտ, ու յետոյ բժշկի թոյլտուութեամբ, Մաթոսի հետ անդաւ Նոր Պայազիտի շրջանը։

Եւեանի լճի պատմական կղզին հասնելէ յետոյ, Մաթոսը բաժնուեցաւ Վարդանէն՝ շաբաթէ մը վերադառնալու խոստումով։

Այդ կղզիի մենութեան մէջ, Վարդանը այնպիսի հոգեկան խաղաղութիւն մը ապրեցաւ, որ երբեք չէր ունեցած։ Ժամերով կը պառկէր բլուրի կանաչին վրայ, կամ Առաքելոց եկեղեցիի պատին տակ ու աքանչացած՝ կը դիտէր լճի այնքան վճիտ, կապտաւուն ալիքները, կամ հանդիպակաց լեռնաշղթայի փէշերուն թառած հայկական աղքատիկ գիւղերը։

Օրերը միեւնոյն խաղաղութեամբ կը յաջորդէին իրարու։ Վանահայրը, հիւրասէր ու ազգային ծ մարդ մը, կռահած էր հիւրի ով լինելը եւ ձեռքէն եկածը չէր խնայեր անոր հանգըստութեան համար։ Երբեմն Վարդանը կատակելով կ'ըսէր Վարդապետին.

— Հայր սուրբ, եթէ յեղափոխական գործը չլինէր, պիտի չզղջայի որ ըլլս աբեղայ ըլլալ այս կղզին։

Մաթոսը, հակառակ իր տուած խոստումին, ուշացաւ։ Վարդանը բոլորովին կազդուրուած՝ անհամբեր կը սպասէր անոր վերադարձին։ Օր մը նստաւ իր հօրն ու եղբօրն նամակներ գրեց։

Ծանր պարտականութիւն մըն էր այդ, որմէ ոչ կ'ուզէր եւ ոչ ալ կրնար խուսափիլ։ Հօրը հաղորդեց իր Երկիր անցնելու անդառնալի որոշումը ու խնդրեց որ մօրը զգուշութեամբ իմացընէ այդ լուրը։

«Վերջին շաբաթներու ընթացքին,— կը գրէր Վարդանը,— ես այնքան մօտէն շփուեցայ հայ ժողովուրդին հետ, այնքան մօտէն տեսայ անոր վէրքերը, որ քիչ թէ շատ արտի ունեցող եւ իր ժողովուրդը սիրող երիտասարդի մը համար ուրիշ ճամբայ չի մընար, բայց եթէ ծառայել իր ազգին՝ յեղափոխական առանձին ճանապարհով։

(Շար.)

ՄԵԼԽՈՍ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 27 ՆՈՅԵՄԲԵՐ — VENDREDI 27 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3280

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԼՐԱԳՐԻ ԽՕՍՔ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՇՈՒՐՋ

Մալթայի անգլեւթուրք սիրաբանութիւնը տեղի ունեցաւ վերջին ծայր խանդավառ մթնոլորտի մը մէջ։ Բրիտանական ծովային պաշտօնատունը ո՛չ մէկ ջանք խնայեց՝ շքեղ ու սիրալիր ընդունելութիւն մը ընելու համար թրքական նաւատորմին, որ Մեծ Պատերազմէն իվեր առաջին անգամ ըլլալով այսքան երկար պտոյտի մը կ'ելլէ Միջերկրականի մէջ։ «Եավուզ»ի եւ հետեւորդներուն ընդ առաջ գնաց Քոտրինկթըն գլխաւոր մարտանաւը չորս թորփիյաներու հետ, մինչ օդանաւեր կը թռէին, նաւախումբերը զուարթ եղանակներ կը հնչեցնէին եւ ողջոյնի թնդանօթները կը գոռային։

Ծովու վրայ կատարուած այս պատիւներէն վերջ, ցամաքի վրայ ալ վեց օր վեց գիշեր խրախճանքներ սարքուեցան, ճաշկերոյթներ, պարահանդէսներ, թէյասեղաններ, օփերայի ներկայացումներ, ընդունելութիւններ, «Բոքսինկ» փորձեր, մարզահանդէսներ, նաւապահանդէսներ կազմակերպուեցան ի պատիւ օրուան թանկագին հիւրերուն։ Թուրք ծովակալը Շիւքրիւ Օքան փոխադարձաբար ճաշկերոյթ մը տուաւ «Եավուզ»ի վրայ՝ անգլիացի բարձրաստիճան սպաներուն։ Ըստ «Թայմզ»ի թղթակիցին, ամենամեծ ընկերականութիւն կը տիրէ երկու նաւատորմներուն միջեւ եւ թէ Մալթացիները՝ որոնց մէջ մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերած է այս այցելութիւնը՝ իրենց ձեռքէն եկածը կ'ընեն՝ ամենաջերմ հիւրամեծարութիւնը ցոյց տալու համար Թուրքերուն։

Էնկլիրի մէջ մեծ ոգեւորութիւն առաջ բերած են թրքական նաւատորմին հանդէպ ցոյց տրուած այս մեծարանքները։ Թուրք թերթերը կը փառաբանեն անգլեւթուրք բարեկամութիւնը, որուն նպատակն է, կ'ըսեն, պաշտպանել խաղաղութեան ապահովութիւնը՝ որուն ջերմօրէն կը ձգտին երկու երկիրներն ալ։ Ու կ'աւելցնեն որ սխալ է ոմանց այն ենթադրութիւնը թէ անիկա ուղղուած է Իտալիոյ դէմ, որուն հետ թէ՛ Անգլիա եւ թէ Թուրքիա հաւասարապէս կ'ուզեն բարեկամութեամբ ապրիլ։

Անգլեւթուրք այս սիրաբանութիւնը նախանձը շարժած կը թուի Ֆրանսացի լրագրողի մը, որ կ'ըսէ թէ օր կը մեղադրէր Ֆրանսական կառավարութիւնը թէ՝ ինչո՞ւ հեռու կը կենայ Թուրքիայէն, մինչ ուրիշներ կը զարգացնեն զայն։ Կ'ըսէ թէ անգլեւթուրք աւանդական բարեկամութիւնը ամրապնդուեցաւ Մոնթրէօյի մէջ, ուր Անգլիա Նեղուցներու բանալիները վերադարձուց անոր դռնապանին։ Գերմանիան ալ՝ մօտիկ անցեալի գործակցութիւնը առաջ քշելով, Տոքթ. Շախթի միջոցաւ կը սիրաբանի Թուրքիոյ հետ։ «Մրցակիցները չեն քնանար», կ'ազդարարէ լրագրողը, որ կ'ոգեկոչէ Ֆրանսուա Առաջինը, Սուլթան Սիւլէյմանի զինակիցը եւ Թուրքիան միջազգային քաղաքականութեան մէջ մտցնող այդ թագաւորը, եզրակացնելու համար որ ամէնէն առաջ Ֆրանսան իրաւունք ունի Թուրքիոյ բարեկամութիւնը շահելու։

Կը տեսնուի ուրեմն, որ երեք մեծ պետութիւններ մրցումի ելած են շահելու համար Թուրքը։

Անգլիան այդ բարեկամութիւնը շահելու համար Տարտանէլի բանալիները նուէր տուաւ Թուրքիոյ։ Գերմանիա կ'առաջարկէ զէնք ու ռազմանիւթ հայթայթել անոր՝ փոխարէն ստանալով բամպակ, ծխախոտ եւ ուտեստեղէն։ Ի՞նչ նոր նուէր պիտի տայ այժմ երրորդ պետութիւնը, որուն շնորհած կիլիկեան թանկագին պատառին վրայէն 15 երկար տարիներ անցան. պատառը մարսուեցաւ շատոնց. հիմա նորի մը տնկած է աչքը։ Պատրաստ կլլելու զայն, առանց անմարսողութեան վախն ունենալու։ Յուսանք որ այդ նոր պատառին չպիտի արժանանայ։

Անգլիա եւ Իտալիա մերձեցման փորձեր կ'ընեն ներկայիս։ Անգլիոյ թրքասէր շրջանակներուն մէջ մտահոգութիւն առաջ բերած է այս ձեռնարկը։ Նոյեմբեր 23ին աշխատաւորական երեսփոխան գնդապետ Ուէճվուտ Խորհրդարանին մէջ հարցուց արտաքին գործերու նախարար Իտընի թէ՝ երբ Անգլիա եւ Իտալիա համաձայնին Միջերկրականի գործերուն շուրջ, ո եւ է կերպով պիտի չվնասուի՞ Անգլիոյ հին բարեկամութիւնը Թուրքիոյ հետ եւ թէ Թուրք հանրապետութեան շահերը երբ եւ իցէ պիտի չվտանգուի՞ն։ Իտըն հանդարտեցուց երեսփոխանին միտքը, յայտարարելով որ ո՛չ մէկ վտանգ կը նախատեսէ անգլեւթուրք բարեկամութեան խանգարման համար

Անգլիա մէկ տարիէ իվեր զօրաւոր մրցակից մը ունի Միջերկրականի մէջ։ Այդ մրցակիցին դէմ լաւագոյնս պաշտպանուելու համար՝ նաւային խարիսխներ եւ զինակիցներ կը փնտռէ ամէն կողմ։ Իր այս նոր քաղաքականութեան ճամբուն վրայ հանդիպեցաւ Յունաստանի՝ որուն թագաւորը թունդ անգլիասէր է, ու Թուրքիոյ՝ որուն միջերկրականեան եզերքներն ու Նեղուցները կարեւոր խարիսխներ կրնան ըլլալ իրեն ի հարկին։ Ահա՛ ասկէ ծնաւ անգլեւթուրք նոր բարեկամութիւնը։

Գալով Գերմանիոյ, տնտեսութեան նախարար եւ Ռայխսպանքի տնօր. Տոք. Շախթի Էնկիւրի այցելութեան նպատակն էր զէնքերու վաճառումը։ Գերմանիա վերջին տարիներուն բոլորովին նոր զէնքեր հնարած ըլլալով, հին մթերքը կ'ուզէ ծախել պալքանեան եւ արեւելեան պետութիւններուն, փոխարէն ստանալով հումնիւթեր, պտուղներ եւ ուտեստեղէն, որոնց պէտք ունի ներկայիս, մանաւանդ պատերազմի պարագային։

Անգլիական ազդեցութիւնը զօրացած ըլլալով Թուրքիոյ մէջ, գերման նախարարը չկրցաւ կարեւոր արդիւնք մը ձեռք բերել։

Գերմանեւիտալական համաձայնութիւնը Պալքաններու մէջ չի սահմանափակուիր, այլեւ կ'երկարի դէպի Մերձաւոր Արեւելք։ Շուտով ականատես պիտի ըլլանք այդ նոր քաղաքականութեան արդիւնքներուն։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԵՆ
Թէ դաշինք կնքած են ընդդէմ համայնավարութեան

Զորեքշաբթի — ճիշդ այն օրը երբ Մոսկուայի մէջ կը բացուէր խորհուրդներու համագումարը, — յետմիջօրէին, ժամը 1ին, յանուն գերման կառավարութեան եւ Առաջնորդին իր մօտ հրաւիրելով օտար մեծ պետութեանց դեսպանները, — հրաւիրուած չէր միայն խորհրդային կառավարութեան դեսպանը —, Ֆոն Ռիպպընթրոփ անոնց հաղորդեց թէ Գերմանիա եւ Ճափոն դաշինք մը կնքած են ընդդէմ համայնավարութեան։

Կէս ժամ վերջ, քարոզչութեան նախարարը, իր մօտ հրաւիրելով օտար լրագրողները, նոյն իրողութիւնը հաղորդեց անոնց։

Ահաւասիկ դաշինքը, որ կնքուած է Գերմանիոյ եւ Ճափոնի միջեւ.—

Գերման կառավարութիւնը եւ Ճափոնի կայսերական կառավարութիւնը,

Նկատելով որ Կոմունիստ Միջազգայինին, այլ անուամբ Կոմինթէրնին նպատակն է ներկայ պետութիւնները կազմալուծել եւ քանդել բռնութեամբ, կարելի բոլոր միջոցներով,

Համոզուած որ թոյլ տրուելով ազգերու ներքին գործերու մէջ Կոմինթէրնի միջամտութիւնը՝ սպառնալիք մը կը դառնայ այդ ոչ միայն այդ ազգերու ներքին խաղաղութեան եւ անոնց ընկերային բարգաւաճումին, այլ եւ աշխարհի խաղաղութեան,

Ներշնչուելով համայնավարական կազմալուծիչ պայքարին դէմ պաշտպանութեան մը գործակցելու ցանկութենէն,

Կնքած են դաշինք մը հետեւեալ յօդուածներով.—

Ա. ՅՕԴ.— Դաշնագիր բարձր կողմերը կը համաձայնին փոխադարձաբար իրարու տեղեկացնելու Կոմինթէրնին գործունէութիւնը, իրարու հետ խորհրդակցելու անհրաժեշտ պաշտպանութեան միջոցները որոշելու եւ զանոնք գործադրելու մասին։

Բ. ՅՕԴ.— Դաշնագիր բարձր կողմերը միասնաբար պիտի հրաւիրեն այլ պետութիւններ, որոնց ներքին խաղաղութիւնը կը գտնուի սպառնալիքի տակ՝ Կոմինթէրնի քայքայիչ աշխատանքներուն պատճառով, որպէսզի պաշտպանութեան միջոցներու դիմեն ներկայ համաձայնութեան ոգիով, եւ կամ յարին ներկայ համաձայնութեան։

Գ. ՅՕԴ.— Այս համաձայնութեան գերմանական եւ ճափոնական բնագիրները կը ստանան հարազատ վաւերագիրի արժէք։ Համաձայնութիւնը ի զօրու կը դառնայ ստորագրութեան օրն իսկ եւ 5 տարուան համար։ Դաշնագիր բարձր կողմերը կանուխէն, տակաւին համաձայնութեան ժամանակը չլրացած, պարտաւոր են իրարու լուր տալու թէ ինչ ձեւով կ'ուզեն շարունակել իրենց գործակցութիւնը։

Վկան որոյ, ստորագրողները, որոնք օրինաւոր լիազօրութիւնը ստացած են իրենց կառավարութիւններէն, կնքեցին ներկայ դաշինքը։

Կնքուած, կրկին օրինակով, Պերլինի մէջ, 25 նոյ. 1936 գերման կառավարութեան Լոնտոնի դեսպան եւ լիազօր Ֆոն Ռիպպընթրոփի եւ Ճափոն կառավարութեան Պերլինի դեսպան եւ լիազօր Մուշաքոժի կողմէ։

Համաձայնագրին կցուած է փրոթոքոլ մը, որ կը բաղկանայ դարձեալ երեք յօդուածներէ։ Առաջին յօդուածով կ'ըսուի թէ դաշնագիր կառավարութիւնները Կոմինթէրնին դէմ պայքարի իրենց գործունէութենէն զատ՝ պիտի աշխատին լուսաբանել հանրային կարծիքը։ Երկրորդ յօդուածով կ'ըսուի թէ խիստ պատիժներ պիտի տնօրինուին բոլոր անոնց դէմ, որոնք երկրէն ներս թէ դուրս, ուղղակի կամ անուղղակի, կը գործեն Կոմինթէրնի հաշւոյն կամ կը նպաստեն անոր գործունէութեան։ Երրորդ յօդուածին համաձայն, պիտի կազմուի մնայուն յանձնաժողով մը, որ պիտի մշակէ ձեռք առնուելիք միջոցները ընդդէմ Կոմինթէրնին։

Ինչպէս դաշինքին երկրորդ յօդուածը կ'ըսէ, միասնաբար հրաւէր պիտի ուղղուի այլ պետութիւններու՝ միանալ եւ գործակցիլ դաշնագիր պետութեանց։ Հաւանաբար առաջին առթիւ հրաւիրուելիք պետութիւններն ըլլան Իտալիան, Աւստրիան, Հունգարիան, ազգայնական Սպանիան։

Դաշնագրին թողած տպաւորութիւնը

Զարմանք պատճառեց, որ գերմանեւճափոնական դաշինքը ստորագրուեցաւ Ֆոն Ռիպպընթրոփի կողմէ, որ Լոնտոնի դեսպանն է։ Այդ մասին եղած հարցումի մը իբր պատասխան, գերման քարոզչութեան նախարարութեան կողմէ յայտարարուեցաւ թէ բանակցութիւնները կատարուած էին Ֆոն Ռիպպընթրոփի կողմէ, եւ յետոյ Լոնտոնի դեսպանը դաշնագիրը ստորագրած է իբրեւ ներկայացուցիչը Հիթլէրի։

Անգլիոյ մէջ որոշ դժգոհութիւն մը կը նկատուի ստորագրուած դաշինքին առթիւ, կը գրեն Ֆրանսական ձախակողմեան թերթերը։ Ֆրանսական մամուլին մէկ որոշ մասը եւս խիստ քննադատութիւններ կը կատարէ կազմուած ճափոնեւգերմանական ճակատին մասին եւ շատ վտանգաւոր կը գտնէ այս «խաչակրութիւնը»։

Ճափոնի մէջ կը յայտարարեն թէ դաշինքը ուղղուած է ոչ թէ Ռուսիոյ, այլ միայն Կոմինթէրնի դէմ։ Ֆոն Ռիպպընթրոփի մէկ յայտարարութեան համաձայն, Ճափոն պիտի պաշտպանէ Ծայր. Արեւելքը, Գերմանիա՝ Կեդր. Եւրոպան, Իտալիա՝ Հարաւ. Եւրոպան, ընդդէմ պոլշեւիկներու գործունէութեան։

Այս դաշինքը, որքան ալ հակահամայնավարական պայքարի մը հանգամանքը կրէ, դարձեալ մեծ մտահոգութիւն կը պատճառէ Եւրոպայի։ Ֆրանսա եւ Անգլիա պիտի ստիպուին ոչ միայն ամրօրէն կապուիլ իրարու, այլեւ մօտենալ Միացեալ-Նահանգներուն։

Ֆրանսացիները ուրիշ դժգոհութիւն մըն ալ կը յայտնեն.— Ճիշդ ինչպէս Պերլինի մէջ, Թոքիոյի մէջ արարողութիւն մը կը կատարուի դաշինքը օտար դեսպաններուն հաղորդելու, եւ սակայն Ճափոն կառավարութիւնը ոչ ռուսական դեսպանը կը հրաւիրէ, ոչ ալ Ֆրանսական դեսպանը։ Թոքիոյի Ֆրանս. դեսպանը կը բողոքէ, բայց իրեն կը պատասխանուի թէ Ֆրանսա, ռուսեւֆրանսական դաշինքը կնքելէ վերջ, չէր հաղորդած Ճափոն կառավարութեան։ Ֆրանսական մամուլը գոհացուցիչ չի գտներ այս բացատրութիւնը եւ կը պնդէ թէ գերմանեւճափոնական դաշինքը ուղղուած է ռուսեւֆրանսական դաշինքին դէմ։

Դաշնագիրը գաղտնի յօդուածներ ունի՞

«Էօվր», որ կը գրէ թէ այս դաշինքը կնքուած է անցեալ յունուարին, կը պնդէ թէ ճափոնեւգերմանական համաձայնութիւնը ունի նաեւ գաղտնի յօդուածներ, 1.— Զինուորական դաշնակցութեան մը մասին, 2.— Տնտեսական գօտիներու մեծ բաշխումի մը մասին (մասնաւորաբար բաշխումը պիտի կատարուի հոլանտական արշիպեղագոսին չորս ներքին ծովերուն մէջ, ուր կը գտնուին Ճավա, Սուքտա, Պանտա եւ Ակաֆուրա կղզիները, որով Պորնէօ կ'իյնայ ճափոնական ազդեցութեան գօտիին մէջ, իսկ Սումաթրա եւ Ճավա՝ գերմանական գօտիին մէջ)։

Ֆրանսա վարկ կը բանայ ազգ. պաշտպանութեան

Երեսփ. Ժողովի ելմտական յանձնախումբը Չորեքշաբթի քննեց եւ ընդունեց իր զեկուցաբերին տեղեկագիրը պատերազմական եւ օդային նախարարութեանց պիւտճէին մասին։ Օդային նախարարութեան պիւտճէն 1300 միլիոն աւելի է բաղդատմամբ անցեալ տարուան։ Իսկ պատերազմական նախարարութեան պիւտճէն 4084 միլիոն աւելի է բաղդատմամբ անցեալ տարուան։ Յանձնախումբը առանց դժուարութեան ընդունեց պիւտճէի այս յաւելումը՝ նկատի առնելով դրացի երկիրներու սպառազինութիւնը եւ քաղաքական վտանգաւոր կացութիւնը։

Ֆրանս. մամուլի նոր օրէնքը

Ֆրանս. կառավարութեան մշակած մամուլի նոր օրինագծին մասին կը տրուին հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Թերթ հրատարակելու համար պիտի կազմուին անանուն ընկերութիւններ եւ այդ ընկերութեանց պիտի պատկանի թերթը։ Տարին մէկ անգամ թերթերը պիտի հրատարակեն իրենց վարիչ-անդամներու, ինչպէս նաեւ գլխաւոր բաժնետէրերուն անունները։ Որ եւ է քննութեան ժամանակ ցոյց պէտք է տրուի ինչ դրամ որ ստացուած է արտասահմանէն։ Արտօնատէրը պէտք է ըլլայ կամ վարիչ-պատուիրակ, կամ տնօրէն, կամ խմբագրապետ, պատասխանատու՝ անստորագիր յօդուածներու համար, մեղադրելի՝ ստորագրուած յօդուածի մը հեղինակին հետ։

Մամուլի վերաբերեալ յանցանքներու համար խորհրդարանական անձեռնմխելիութիւն չի ճանչցուիր։ Ծերակուտական կամ երեսփոխան կրնան դատարան առաջնորդուիլ՝ հաստատելու համար իրենց գրածը։ Հանրային խաղաղութիւնը վրդովող լուրերու հեղինակները կը դատապարտուին խիստ պատիժներու։ Կառավարութիւնը կրնայ արգելք դնել արտասահման ղրկուելիք թերթերու վրայ։ Անուանարկիչին պատիժը պիտի ծանրացուի, վճռաբեկ ատեանի դիմելու պայմանաժամը պիտի կրճատուի, անուանարկութեան կրկնութիւնը նոր պատիժներու պիտի ենթարկուի։

Թուրքերու «Ճերմակ գիրք»ը Ալեքսանտրէթի մասին

«Ճիւմհուրիէթ» կը գրէ — «Ճերմակ Գիրքը» որ կը պարունակէ Ֆրանսայի հետ փոխանակուած ծանուցագրերը, կը յիշէ նաեւ Ժընեվի ուխտին 22րդ յօդուածը, Սան Ռեմոյի համաձայնութիւնը, 20 հոկտեմբեր 1921ի Թուրք եւ Ֆրանսական պայմանագրութիւնը եւ Լօզանի դաշնագիրը։ Ճերմակ Գիրքը շատ որոշակի եւ փաստացի կը հաստատէ թէ որքան արդար եւ ամուր է թրքական դատը՝ Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի մասին։

Արդարեւ, Սան Ռեմոյի 25 ապրիլ 1920ի համաձայնութեամբ, Անգլիա եւ Ֆրանսա կարգ մը հոգատարութիւններ սահմանեցին, բայց այդ համաձայնութեան մէջ յիշուած «Սուրիա» բառը միայն աշխարհագրական անուն մըն էր, քանի որ իրաւապէս յայտնի չէին Թուրքիայէն բաժնուելիք հողերը։

20 հոկտեմբեր 1921ի Թուրք եւ Ֆրանսական պայմանագրով, վերջ տրուեցաւ պատերազմական վիճակին եւ ճշդուեցան այն գիծերը որոնց ետեւ պէտք է քաշուէին երկու կողմին ուժերը։ Իր ծանուցագրով, Ֆրանսա կ'ուզէ «սահման» նկատել այդ գիծերը։ Թրքական պատասխանը ուժեղ փաստերով կը հաստատէ որ թրքական դատը իրաւացի է, եթէ նոյնիսկ Ֆրանսայի տեսակէտը իբրեւ հիմ ընդունուի»։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՌՈՄԻ կառավարութիւնը սկսած է քննել պատերազմական պարտքերը վճարելու խնդիրը,— կ'ըսուի թէ Իտալիա վճարելու սկսելով իր պարտքերը Միացեալ-Նահանգներուն, կ'աշխատի նոր փոխառութիւն մը կնքել։

ՏԻԿ. Հ. ՖԷԼԷԿԵԱՆ, վաստակաւոր դերասանուհին, մահամերձ վիճակի մէջ է։ Առողջութիւնը եւ իմացականութիւնը բոլորովին քայքայուած ըլլալով, վերջերս փոխադրուած էր Ազգ. Հիւանդանոց, ինչպէս կը գրեն Պոլսոյ հայերէն թերթերը։

ՆՈԲԷԼԻ խաղաղութեան անցեալ տարուան մրցանակը տրուեցաւ Ֆոն Օսիեցկիի, գերման գրողին, որ իբրեւ Հիթլէրի հակառակորդ՝ բանտարկուած կը մնար, — հիւանդութեան պատճառով՝ ազատ արձակուած վերջերս։ Խաղաղութեան այս տարուան մրցանակը տրուեցաւ Սաավետրա Լամասի, Արժանթինի արտաքին նախարարին։

ՄԱՏՐԻՏԻ ռմբակոծումը վերսկսաւ, կը սպասուի նոր յարձակողականի մը։

ՆԵՐՔԻՆ նախարար անուանուեցաւ Մարքս Տորմուա։

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ճարտարագէտը, Շթիքլինկ, որ մահուան դատապարտուած էր Նովոսիպիրսքի խորհրդային դատարանին կողմէ, տասը տարուան բանտարկութեան պատիժով մը ազատեցաւ գնդակահարութենէն, — միւս վեց դատապարտեալները գնդակահարուեցան։

ԹՈՒՐՔ ուսանողներու Պոլսոյ մէջ կատարած ցոյցին պատճառաւ (Ալեքսանտրէթի խնդրին առթիւ), կառավարութիւնը լուծեց Ուս. Միութիւնը։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԿՌԻՒՆԵՐԸ ՄԱՏՐԻՏԻ ՇՈՒՐՋ

Մատրիտի չուրջը մղուած կատաղի ու արիւնահեղ կռիւները իրենց ողբերգական հանգամանքով կը գլեն կ'անցնին ամէն երեւակայութիւն։ Ներկայիս Ֆրանքոյի բանակը անխնայ կը ռմբակոծէ մայրաքաղաքը, դժոխայինահռելի կրակ մը տեղացնելով օդէն ու ցամաքէն, ռազմական դիրքերու, ինչպէս նաեւ անպաշտպան թաղամասերու վրայ, եւ տեղի տալով քանդումներու, հրդեհներու եւ զոհողութիւններու։ [illegible] քին եւ մեծամեծներուն թիւը [illegible] նեակ հազարներու կը հասնի։

Այդ ահռելի յարձակումներով, պաշարող բանակը կը ջանայ բարոյալքում առաջ բերել քաղաքը պաշտպանող զինուորներուն եւ բնակչութեան մէջ, միաժամանակ ամրացնելով իր գրաւած դիրքերը եւ յառաջանալով մայրաքաղաքին ներս։

[illegible] Բ. կայսրը հիմնեց Մատրիտը, զոր չէր սիրեր, սակայն չինել տուաւ զայն միապետութեան աթոռը համար Սպանիոյ միւս թագաւորութեանց ուրիշ մայրաքաղաքները, զորս Ֆրանսացիք կործանած էին։

Մատրիտ քաղաքը կը գտնուի չոր ու աւազուտ բարձրաւանդակ դաշտի մը վրայ, որուն հիւսիսային կողմը կը բարձրանայ Կուատարամայի սեպաձեւ լեռնաշղթան, ուրկէ պաղ ու սառնաշունչ քամի մը կը փչէ քաղաքին վրայ տարուան ցուրտ եղանակներուն մէջ։ Հոն կլիման անկանոն, փոփոխական ու խիստ է։ Բարձրաւանդակին վրայ օդը այնքան նօսր է, որ սովորական առածի մը համաձայն, ան «կը մեռցնէ մարդը եւ չի մարեր լոյսը»։

Մատրիտի պաշտպանողական պայմանները միջակ են. ան զրկուած է բնդարձակ [illegible] յարմարութիւններէն։ Իր բնական միակ արգելքն է հարաւէն Մանզանարէս գետը, զոր թշնամի բանակը պարտաւոր է անցնիլ, քաղաքը գրաւելու համար։

1808ին Նափոլէոն Մատրիտի վրայ յարձակումը գործեց ոչ թէ հարաւէն, այլ հիւսիսէն, իր բնական հենակէտ-ալրին հետ՝ անցնելով Սոմա-Սիէրայի լեռնաշղթան եւ ջախջախիչ պարտութեան մատնելով սպանիական ջոկատները։ 1808 դեկտ. 2ին, Աւստէրլիցի յաղթական ճակատամարտի տարեդարձին օրը, Նափոլէոնի բանակը արդէն կը գտնուէր Մատրիտի պարիսպներուն առջեւ (այն ատեն Մատրիտը պարիսպներով պաշտպանուած էր)։

[illegible] մէջ տակաւին չատ թարմ էր խանդավառութիւնը այն ըմբոստութեան, որուն հետեւանքով Նափոլէոնի եղբայրը՝ Ժոզէֆ որ Նափոլէոնի կողմէ թագաւոր կարգուած էր Սպանիոյ վրայ, բանի հեռացուած էր երկրէն։ Հակառակ ժողովուրդին ցոյց տուած բուռն ընդդիմութեան, Նափոլէոն դրոշ տալով՝ գրաւեց քաղաքին հիւսիսային եւ արեւելեան դիրքերը։ Սպանիական բանակը, որ կը գտնուէր Մարքիզ Քասթէլարի հրամանատարութեան տակ, չկրնալով տակաւ այդ ամէնի դէմ, ստիպուեցաւ քաշուիլ Մատրիտի արեւմտեան եւ հարաւային դուռներէն եւ Ֆրանսացիք գրաւեցին քաղաքը։

Ֆրանքոյի բանակը վերջին յարձակումներու ընթացքին գրաւեց համալսարանական թաղամասը, որ կը գտնուի Մատրիտի հարաւային կողմը։ Այժմ յարձակումը ուղղուած է ափպար բանտին եւ Մոնթանա զօրանոցին դէմ։ Մայրաքաղաքը ամբողջութեամբ գրաւելու համար, ապստամբներուն բանակը մեծ դժուարութեանց պիտի բախի, որովհետեւ պիտի ըստիպուի թաղ առ թաղ գրաւել քաղաքը, եւ քայլ առ քայլ յառաջանալ ամենամեծ զգուշութեամբ, անակնկալի մը առջեւ չգտնուելու համար։ Ինչպէս կ'երեւայ կռիւներու ընթացքէն, պաշտպան բանակը որոշած է սաստիկ ու ամենաբուռն դիմադրութիւն մը ընել։

Կանոնաւոր բանակի մը համար փողոցային կռիւները խիստ դժուարին ու անախորժ են, եւ յղի անակնկալներով, այնպէս որ Ֆրանքօ պիտի ըստիպուի մեծ դժուարութեամբ ու զոհողութիւններով գրաւել քաղաքը։

Այս առթիւ, Գեյժեր կը վերյիշէ այն քաջարի ու յանդուգն ընդդիմութիւնը, զոր ցոյց տուաւ Բրիւքսէլի բնակչութիւնը, 1830 սեպտեմբեր 23ին, հոլանտական բանակին դէմ, երբ այս վերջինը Բրիւքսէլ մտնելով [illegible] Քաղաքի բնակիչներուն ցոյց տուած դիւցազնական ընդդիմութեան շնորհիւ, Ֆրեդերիկ իշխանին 10.000 զինուորներէ բաղկացած բանակը կատարեալ պարտութեան մատնուեցաւ։ Զինուորներուն մէկ մասը հազիւ կրցաւ իր օձիքը ազատել, յորս օր պաշարուած մնալով պարտէզի մը մէջ եւ ի վերջոյ [illegible]

Նոյն միջոցին, հոլանտական բանակին թնդանօթաձիգ զօրքերու հրամանատար՝ Քրամէր տը Բիշէն, որ Վաթէրլոյի պատմական պատերազմին մէջ նշանաւոր հանդիսացած էր, երբ իր թնդանօթները [illegible] պալատին ուղղած կը սպասէր զայն [illegible] քաղաքացի զինուորի մը կողմէ, որ ընկերներով դիրք բռնած էր արքայական հրապարակին վրայ կանգնուած հսկայ պատնէշին ետեւ։

Հոլանտացի հռչակաւոր զօրավար՝ Բերրանժէ իր կարգին անակնկալ ընդդիմութեան մը հանդիպեցաւ Բրիւքսէլի մէջ, ուր ամէն տունէ հրացան կ'արձակուէր, զինուորներու գլխուն ամէն տեսակ առարկաներ կը նետուէին եւ աղտեղութիւններ կը թափուէին։

Ինչպէս ուրիշ առթիւ գիտել տուինք, Սպանիա կը կազմէ խառնուրդ մը բազմացեղ ու բազմալեզու ժողովուրդներու, որոնց իւրաքանչիւրը ունի իր սեփական լեզուն ու պատմութիւնը, եւ այդ իսկ պատճառաւ հինէն ի վեր թատր հանդիսացած է կռիւներու եւ ապստամբութիւններու։ Սպանիացիք ըլլալով ճակատագրապաշտ, արհամարհած են միշտ կեանքը եւ յաճախ ըմբոստացած տիրող իշխանութեանց դէմ։

Այս պայմաններու տակ, եթէ Ֆրանքոյի բանակը յաղթող իսկ հանդիսանայ ներկայ դժնդակ պայքարին մէջ [illegible] պիտի կրէ բռնի ուժով նուաճելու համար ծայրայեղ տարրերը եւ երկրին մէջ հաստատելու բռնապետական վարչաձեւ մը։

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԻՍԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ...

Վերջին տարիներու քաղաքական անստոյգ վիճակը Եւրոպայի մէջ ստեղծած է անկայուն խաղաղութիւն եւ չփոթ կացութիւն դիւանագէտներու եւ զօրչ զանգուածի հոգեբանութեան մէջ։ Պատերազմէն վերջ չլուծուած խնդիրները, կամ յաղթողի հոգեբանութեամբ թելադրուած քաղաքական եւ դիւանագիտական հարցերը սկսած են յուզել կարգ մը պետութիւններ, առաջի հերթին անիրաւուածները։ Գերմանիա եւ Իտալիա տարիներէ ի վեր չարունակ կը խըռովեն, մերթ խօսքով, յաճախ գործով։ Վերսայլի դաշնագիրը դարձած է քաւութեան նոխազ։ Որպէս խոցուած Գերմանիա միջոցներ կ'որոնէ ձերբազատուելու Վերսայլի դաշնագրին կապանքներէն։ Անգլիա եւ Ֆրանսա իրենց հետ ունենալով կարգ մը պետութիւններ, խորապէս զգաստ Գերմանիոյ քայլերէն կը լռեն, մերթ դիւանագիտական բողոքներ կ'ընեն ու կը հաշտուին կատարուած իրողութեան հետ. Տենդագին կը զինուին բոլորը, առասպելական գումարներ կը տրամադրեն սպառազինութեանց, եւ պատրաստ կը սպասեն թնդանօթի առաջին որոտին։

Իւրաքանչիւր պետութիւն կ'աշխատի ամրացնել իր երկրի սահմանները. [illegible] չփորձին։ Իւրաքանչիւր պետութիւն կ'աշխատի սիրաշահիլ նուազ խոցելի եւ դիմադրութեան կարօտ երկիրները ուժ ամբարելու վաղուան համար։ Ճափոնը իր ախորժակը սրած հեռաւոր արեւելքի մէջ քայլ առ քայլ ներս կը թափանցէ Մոնկոլիա եւ Չինաստան։ Իտալիա՝ Հապէշիստան, Լիբիա եւ Երկոտասան կղզիները եւ Ալպանիա։ Գերմանիա կ'ամբողջացնէ իր պատմական հողերը, ձեռքերը կը տարածէ Փորթուկալ-Սպանիա, իր հովանաւորութեան տակ կ'առնէ՝ Հունգարիան, Աւստրիան. [illegible] Տանըմարքայի եւ Զուիցերիոյ չէզոքութիւնը։ Իր ձեռքերը կ'երկարէ [illegible] պիտի չըլլայ, եթէ օր մը յայտարարէ թէ Տանցիկը կցուած է Գերմանիոյ։ Իր աչքերը յառած է [illegible] վրայ եւ այնտեղ կը գտնէ փրկութիւնը գերման ժողովուրդին եւ անոր գոյութեան։ Դեռ երէկ միակողմանի ցանկութեամբ խախտեց Վերսայլի դաշնագրին 327—362 յօդուածները՝ գետերու ազատ նաւարկութեանց մասին։ Այդ յօդուածներու տրամադրութեանց համաձայն միջազգային կէտեր էին յայտարարուած Էլպա, Օտեր, Նէման եւ Դանուբ։ Այսօր ջնջուած են այդ յօդուածները եւ ստեղծուած է դիւանագիտական փափուկ վիճակ։

Եւրոպական պետութիւնները, մասնաւորապէս Անգլիա, Ֆրանսա, նեղը մնացած են Հիթլէրի արարքներուն առջեւ։ Ընդհանուր խաղաղութիւնը փրկելու հաշիւով կը լռեն, խոհեմութեան հրաւէր կը կարդան։

Հիթլէր երէկ Սարի եւ Հռենոսի շրջանները միացուց Գերմանիոյ, այսօր կը ջնջէ գետերու ազատութիւնը, տեսա բարեկամութիւն հաստատեց Իտալիոյ, Ճափոնի հետ, վաղը ի՞նչ անակնկալներ պիտի բերէ աշխարհի գլխուն, — դժուար է գուշակել։ Ֆոն Ռիպպէնթրոփները եւ Շախթերը ամէն տեղ են։ Ամէն տեղ դաշնակից եւ ազդեցութիւն կ'որոնեն գալիք օրերու համար։

Հրաբուխը կ'եռայ, մէկ օր ալ կը ժայթքէ եւ իր լաւայի տակ կը կործանէ բազմաթիւ մարդիկ եւ պետութիւններ։ Ի՞նչ կ'ընէ մեր երկիրը, ի՞նչ կը մտածէ մեր ժողովուրդը։

Հայաստան աւելի քան երբեք վըտանգի տակ է եւ անօգնական։

ԵՐ. ՍԻՒՆԻ

ՈՒՇԱՑԱԾ ԴԱՏԱԽԱԶՆԵՐ

Վիքթոր Մարկրիթ, Սթէֆան Լօզան եւ ... Եօնուս Նատի։ Ահա երեք անձնաւորութիւններ, «մենծե» գլուխներ, տարբեր համոզումներով եւ աշխարհայեացքով, որոնք դատախազի համազգեստ հագած, թերթերու եւ գիրքերու միջոցաւ վեհափառ «դիակ»ը մը կը դատեն ու վճիռներ կ'արձակեն.

Հարկ կա՞յ ըսելու թէ այդ վեհափառ «դիակ»ը նոյն ինքն Ազգերու Դաշնակցութիւնն է, Լէմանի ափին կառուցուած իր պալատով։

Սակայն թողունք պահ մը Նորին Վեհափառութիւն Ամբաստանեալը, եւ համառօտ կերպով ներկայացնենք դատախազները, — իրենց ամբաստանագրով։

Վիքթոր Մարկրիթ հռչակաւոր գըրող եւ նրբարուեստ հեղինակ զանազան գիրքերու, հոգեբան եւ վերլուծող կեանքի զանազան երեւոյթներու։ Եւ աւելին տակաւին, «Մանչաղջիկ»ի հեղինակը առաքեալ մըն է համամարդկային գաղափարի, ծայրայեղ ընկերվարական՝ չըսելու համար համայնավար որ ընչազուրկ դասակարգի պոռթկումները պատկերացնելու ժամանակ չի մոռնար հարուածել այն ամբողջ կարգուսարքը, ընկալեալ սովորութիւնները եւ մըտայնութիւնները, որոնք կուգան հինէն իրենց վրայ ունենալով արոչ եւ ակնյայտնի «հակայեղափոխական» դրոշմներ։

Գոյքարի այս ճամբուն վրայ, ուրիշ չատ մը երեւոյթներու կարգին, իր գրչին հարուածներուն տակ ինկաւ հռչակաւոր «դիակ»ը ... Ազգերու Դաշնակցութիւնը։

Առաջին անգամ չէ, որ Վ. Մարկրիթ պատեհութիւնը կ'ունենայ մերկացնելու այս հաստատութիւնը։ A vortement de la S. D. N. եւ La patrie humaine գիրքերէն վերջ, ահա ուրիշ մը զոր հրապարակը հանէ աւելի [illegible] եւ հատուն բովանդակութեամբ (Epoque de Mars à Septembre 1936) Le Cadavre maquillé

Վ. Մարկրիթի գիրքին մէջ, կը հանդիպինք այլապէս չահեկան խոստովանութիւններու։ Այսպէս կը բացատրէ «դիակ»ին տեսուր հոգեվարքը, Հռենոսեան շրջանի վերադինումը Գերմանացիներու կողմէ, անհաւանելի ճամբորդութիւնները մայրաքաղաքէ մայրաքաղաք, եւ Հռենոսէն մինչեւ Նեգուսի ափերը, պատժարկութեան արձագանգները, իտալական բանակներու յաղթական արշաւը Եթովպիոյ մէջ եւ Ֆրանսա-անգլիական սակարկութիւնները, եւ այս հռոմէական կայսրութեան վերականգնումը ուրիշ զօրաւոր կայսրութեան մը աւերակներու վրայ, այս բոլորը վերլուծուած են հեղինակին կողմէ եւ կը մատնեն հոգեվարքի վերջին վայրկեանները կենդանի «դիակ»ին։ Եւ կ'աւելցնէ թէ օգնութեան բոլոր կանչերը ապարդիւն անցան, Եւրոպայի հաւաքական ապահովութիւնը ամրացնելու տեսակէտէն։

Իր գրքին երկրորդ մասին մէջ, Վ. Մարկրիթ կը նկարագրէ Եւրոպայի տագնապալի վիճակը, եւ Ժընէվեան բժիշկներուն դատարկ աշխատանքները, որոնք կը չաղակրատեն առանց իրական գործ ընելու։ Հեղինակը կը պարզէ անզօրութիւնը [illegible] դարու այս [illegible] սպանիական հարցին մէջ իսկ, եւ կը հարցնէ թէ ի՞նչ ըրին երբ ֆաշական պետութիւնները կը զինէին ապստամբները։ Եւ երբեւ միակ գործ՝ վեհափառ «դիակ»ը ճառերէն դատ ուրիշ բան չուզեր լսել, մինչ անդին Եւրոպան փոթորիկի վրայ է։

Երրորդ մասին մէջ, Վ. Մարկրիթ հարուածելէ վերջ անխառնակ հոգեվարքը Ժընեւի, ինքզինքը կը նետէ երազներու մէջ ... Նոր մարդկութիւն մը տեսնել ուզելով, կամ այսօրուան հոգեվարքէն ու մահէն վերջ վերածնունդ մը անխուսափելի համարելով

Դրախտական չէ բրածը, այլ պարզ տեղեկատուութիւն մը ընթերցանութեան մը անմիջական ազդեցութեան տակ, ցուցնելու համար թէ, համամարդկային գաղափարի այս առաքեալը ինչպէս կը մօտենայ հարցին, եւ ինչպէս կը մեկնէ իրողութիւնները

Ամբողջացնելու համար պատկերը, անցնինք երկրորդ անձնաւորութեան՝ Սթէֆան Լօզանի ...

«Մաթէն»ի հռչակաւոր խմբագրապետը որ ծանօթ է իբրեւ մեծ խօսալեր եւ նաեւ համակրանք ունի ամերիկեան ժողովուրդին, կը պատկանի Ֆրանս. պահպանողական կուսակցութեան։ Թունդ հայրենասէր, աւանդապաշտ, հակագերման, ընկալեալ սովորութեանց երկրպագու, եւ ինչպէս սովոր են ըսել, «շօվէն» մտածումի առաջաւոր քաջամարտիկ։

Այսքանը բաւական է, կարծեմ գաղափար մը տալու համար մեր երկրորդ դատախազին մասին.

Սթէֆան Լօզան Le Petit Marseillais թերթին մէջ անցեալները յօդուած մը ունէր «Ազգերու Դաշնակցութեան հոգեվարքը» խորագրով։

Ի՞նչ կ'ըսէ սակայն պահպանողականը, ի՞նչպէս կ'ըմբռնէ հոգեվարքը։

Ս. Լօզան կ'ըսէ թէ հոգեվարքը ըսկսաւ այն ատեն՝ երբ Հիթլէրի բանակը սրարշաւ իջաւ Հռենոսի ափը, իսկ խորացաւ հոգեվարքը՝ երբ Իտալիան պատժեցին։ Եւ հարց կուտայ թէ յանցաւո՞ր էր, ու կը պատասխանէ, — ո՛չ։ Որովհետեւ Մեծ Աւարէն (1915 - 1918) իրեն խոստացուած բաժինը չատացաւ, եւ իր գլխին ճարը ինքն իր ձեռքով գտաւ։

Մարդկային հոգեբանութեան այլանդակումին մէկ այլ պատկերը չէ՞ք տեսներ։ Ս. Լօզան կը յայտարարէ թէ Ազգ. Դաշնակցութեան հոգեվարքը իր ծայրագոյն աստիճանին հասաւ երբ բարբարոս անթագ թագաւոր մը — պարտուած ու փախած — բերին նստեցուցին, ի հեճուկս Իտալիոյ, Ազգ. Դաշնակցութեան նիստին մէջ։

Պարտուածը, նախ քան պարտուիլը կը չոյուի, կը սիրուի եւ յետոյ անպէտ քուրջի մը պէս մէկ կողմ կը չպրտուի։

Սթէֆան Լօզանով մեր աչքերուն առջեւ կը պատկերանայ ուրիշ դասակարգի մարդոց հոգեբանութիւնը

Հիմա որ տեսնինք պատկերը Վիքթոր Մարկրիթի եւ Ս. Լօզանի մտածումին, տանք նաեւ ... [illegible] մեր Մէհմէտճիկներուն՝ Նոյն Ազգերու Դաշնակցութեան հանդէպ։ Իհ, աշխարհը այնպէս մը ապականած է այսօր, այնպէս է դաստուորուած որ անբարոյականը բարոյականի մասին կը խօսի։ Պարագան նոյնն է Թուրքին համար։

Սակայն չխորհրդածենք։

«Ծիւմհուրիէթ»ի հռչակաւոր խմբագրապետ Եօնուս Նատի, որ խմբագրութեան մէջ տաղանդ կը ցուցնէ, իր թերթին մէջ այսպէս կը գրէ Ազգերու Դաշնակցութեան մասին։

Բայց համառօտ գիծ մը Եօնուս Նատի կեանքէն

Օսմանեան սահմանադրութենէն վերջ, Պոլսոյ մէջ կը հրատարակէր «Թէսվիրի էֆքեար» անուն թերթ մը, [illegible] օսմանական, եւ իսլամական։ [illegible]

Այս իթթիհատական թերթին խմբագիրն էր Եօնուս Նատին։

Զինադադարի օրերուն (1918-1919) դարձաւ հակաիթթիհատական - թուրանական։ Իսկ 1928ին ալ մոլեռանդ քէմալական եւ երկրպագու անոր։

«Ցեղն Ազգ. Դաշնակցութիւն» խորագրով իր [illegible] մէջ, Եօնուս Նատի այսպէս կը նկարագրէ իր դատախազի համազգեստին մէջ՝ «Ամբաստանեալը ...»

Առաջին փարագոյրին մէջ կը նկարագրէ Նեկիւսը, «որ ապաւինելով Ազգ. Դաշնակցութեան» պատերազմ մղեց Հռոմի դէմ, ապահովելու համար չեմ գիտեր քանի տարիներու անկախութիւնը»։ Եւ կը յիշէ թէ, երբ Հապէշ կայսրը թամ եկաւ «իր ցաւերը լալու» համար, յանկարծ խուլացած լրագրողները կը պոռան.

— Անիծեալ ըլլաս, Ֆէլլահ, ոճրագործ...։

Երկրորդ փարագոյրին մէջ, Եօնուս Նատին կը նկարագրէ այն հրեայ երիտասարդ լրագրողը, որ բողոքելու համար հակահրէական պայքարին դէմ, եւ ազդեցութիւն բանեցնելու համար ներկայ «մենծե»երուն, ատրճանակի փողը տնկեց իր գլխին ու մեռաւ ..

Եւ այսպէս կը վերջացնէ.

Ուշադրութիւն կ'ընէ՞ք, ոմանք Ազգերու Դաշնակցութիւնը մեր հին-փողոցի դպրոցին, նոյնիսկ քոմիք-Հասան Թատրոնին կը վերածեն։

Եւ վերջը կ'ըսէ թէ Հապէշ կայսրի կանչերուն, չոր ողորմութենէն զատ ուրիշ բան չտուող Ազգերու Դաշնակցութիւնն ալ, « որ բառ օրէ Եթով-

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

Մեծ դէպքերու [illegible] ականատես եղած եմ, որուն պիտի հաստատէի կամայ թէ ակամայ։ Սեպուհի մօտ եմ իրեն յայտնեցի որ Սեմինովկա չեմ ուզեր վերադառնալ, ու [illegible] մեր աչքի [illegible] բանակին եւ զինուորներու հետ [illegible] անցնիլ դէպի Նոր-Բայազիդ։ Սեպուհ առաջարկեց անցնիլ Սանահինի ուղղութեամբ ու պնդեց որ Սեմինովկա վերադառնամ թիւրիմացութիւն - բաղդութիւն չառնելու համար։ Աւելցուց նոյնպէս որ յաջորդ առաւօտեան ձիաւորով մը ինծի պիտի տեղեկացնէ իր բռնած ուղղութիւնը։ Չէի կրնար մերժել զինք, թէեւ համոզուած էի թէ վերադառնալուս մէջ ոչ մէկ օգուտ կար, ընդհակառակն չատ լուրջ վտանգ կը սպառնար ինծի։

Կը վերադառնամ Սեմինովկա։ Կէս օրուան մօտերը գիւղը կը մտնէ կարմիր բանակ կոչուած խուժանը. Ենիչէրիներու խաժամուժ մը։ Թափթփած, ողորմելի պատկեր մը կը ներկայացնէին իրենց ձիաւորներով ու հետեւակներով։

Թալանը չուտով սկսաւ, մեր զինուորներու վրայէն առին ինչ որ տեսան։ Ձիայինէն ոչ ոքի, ոչ սպայի, ոչ [illegible], ոչ զինուորին։ Մեր ուսանողները վաղուց նետած էինք բոլորս։ Կարմիր սպայ մը 10 զինուորներով մեր գրասենեակը մտաւ։ Ատրճանակը կուրծքիս դրած՝ հրամայեց որ իրեն հետեւիմ։ Գոտիէս հանեցին զինուորական պայուսակս, դիտակս ու նոյն իսկ ոտքիս խթանները։ Այդ վիճակին մէջ երբ դուրս կ'ելլէի, հարազատ սպաներուս դալուկ դէմքերը տեսայ վերջին անգամ, իսկ Ց. Սահակեանի աչքերուն մէջ երկու կաթիլ արցունք։ Զիս առաջնորդեցին իրենց հրամանատարին քով։ Ճանապարհին մօտէս մէկը անցաւ — «Փախիր» շշնջալով քթին տակէն։ Նկատեցի որ անոնց տարազը կրող զինուոր մըն էր։ Ցետոյ միայն իմացայ որ նախկին զինուորներէս էր, Մուրատի գումարտակէն գերի ինկած։

Հրամանատարին մօտն եմ, կոշտ, կոպիտ, ազէտ ամտահար մը։

Կը հրամայէ ինծ նստիլ մէկ անկիւնը։ Հոն կը գտնեմ Զօր. Յանկալամեան։ Զինուորները կը մտնեն ու կ'ելլեն։ Դուրսը թալանը կը շարունակուի եւ չունը տէրը չի ճանչնար։ Մեր ամբողջ զօրամասը մերկացնելէ եւ զինաթափ ընելէ վերջ, քչեցին դիմացի Մալականին խոչոր բակը։ Նստած՝ պատուհանէս այդ բոլորը կը տեսնեմ ու գլխուս մէջ ծրագիրներ կ'որոճամ։ Եթէ դուրս ելլեմ, նորէն կը բռնուիմ, ներս մնամ՝ ազատուիլ չըկայ։ Ի՞նչ ընել։ Նկատեցի որ հրամանատարը ժամանակ չի գտներ ինծմով զբաղելու, ու կամացուկ մը քաշուեցայ քովի փուռին ետեւը (Մալականները իրենց սենեակներուն մէջ բոլորն ալ փոքրիկ փուռեր ունին)։ Ապահով՝ մտածեցի հոն մնալ մինչեւ մութը կոխելը։

Իջաւ փրկարար խաւարը։ Կամացուկ մը դուրս սահելով՝ դիմացի բակը, զինուորներու մէջ նետեցի ինքզինքս։ Եղբ. տղաք յոյս չունէին, խոչոր փարախ մը փակուած էին այնտեղ, թէ բոցի լոյսէն օգտուելու եւ թէ ցերեկէն ի վեր քովերնին մնացած օրական հաց բաժինը ուտելու համար։

Երբեք չպիտի մոռնամ այն քաղցրիկ, գուրգուրոտ վերջին հանդիպումը զոր ունեցանք զինուոր ու հրամանատար։ Հոն կը գտնեմ Վահանը, Վարդան Բակուրը, Սահակեանը, Անտրօն, Ղարիբը եւն.։ Իրարու երես կը նայինք եւ իրարու աչքերու մէջ կը կարդանք տրուած որոշումը։

Մեծ դրան քով ենք։ Աչք ու ականջ կը սրենք, երկու քայլ վերջ դէպի դիմացի ձորը կը նետուինք։ Ջառիվար է եւ տատած, գլտորելով, ոտք ու ձեռք արիւնելով ձորին յատակը կը հասնինք։ Աջ արմուկիս վրայ խոչոր վէրք մը ունիմ, որ մինչեւ այսօր եւ ընդմիչտ այդ չարագուշակ օրը պիտի յիշեցնէ ինծի։

Քովի ջրաղացէն ուղեցոյց մը կը վերցնենք, ու կը բարձրանանք Ելենովկայի լեռները։ Մինչեւ մէջքը ձիւնին մէջ խրած, փոխն ի փոխ առաջ կ'անցնինք ճամբայ բանալու համար։ Նպատակ ունէինք ուղղուելու դէպի Տաղկամօր, կարենալ հասնելու համար Սեպուհին, որ Թայ-Զարուխի մէջ մէկ օր պիտի սպասէր ինծ։ Չըկարողացանք։ Կ'անցնինք Դղմաչէն, Բժնի գիւղերով, ուր Սահակեան չատ տխուր կերպով կը պատկերացնէ մեր բաժանումը։ Կը յառաջանանք դէպի Բաշ-Ապարանի խճուղին։ Կը հասնինք Աննավանք ու կ'իյնանք անկենդան։ Կը յիշեմ գիւղի բարի վարժապետը, որուն տունը իջեւանեցանք ու իր օճախին բարի կրակը վայելեցինք։ Ցողնութենէս ինկած ու քնացած էի, երբ յանկարծ մեծ աղմուկ մը ընդոստ վեր թռայ։ Երկու անծանօթ զինուորներ գլխուս վերեւ կանգնած կը պոռան.

— Հայտէ՛, չուտ ելիր, Գ. խմբապետը քեզի կ'ուզէ։

— Ա՛յ տղայ, ո՞վ է՝ ձեր խմբապետը։

— Ե՛լ, կուգաս կը տեսնես։

Կը նայիմ, քովս՝ Անտրօն ու Քօչօն, մինակ կը գտնեմ, վարժապետէն կ'իմանամ որ միւսները խմբապետի քով վար դրուած են իբրեւ դասալիք։ Անտրոյի հետ միասին ներս կը մտնենք, եւ, ո՜վ զարմանք, խմբապետին հետ կը գրկախառնուինք։ Քիլօ Ղազօն է, նախկին հարյուրակ, Անտրոյի հետ միասին՝ աշխատած զինուոր խումբերու մէջ։ Մեր ով ըլլալը կ'իմանայ եւ ամէն թիւրիմացութիւն կը հարթուի. Մեզի լաւ մը կը հիւրասիրէ եւ կը տեղեկանայ՝ մեր գլուխը եկածներու մասին։ Իրմէն ալ իմացանք որ մէկ օր առաջ Բաշ-Ապարանով եկած անցած են Հ. Օ. Հանջանեան եւ ուրիշներ, (ինչպէս գիտենք, այս խումբը բռնուեցաւ [illegible] գիւղի մօտ եւ առաջնորդուեցաւ Երեւան, ուր տառապեցան մինչեւ փետր. 18ի կռիւները)։

Կ'առաջարկեմ Ղազոյին ամբողջ խմբով անցնիլ այդ ուղղութեամբ։ Սկզբունքով համաձայն է, սակայն անհրաժեշտ կը գտնէ իր գիւղը վերադառնալ ու պէտք եղած պաշարը վերցնել։ Կը համաձայնիմ։ Ձի մը կը տրամադրէ ինծ ու ճանապարհ կ'իյնանք։

Իր գիւղն ենք։ Ցողնած ու պաղած կ'իյնանք ու կը քնանանք, երբ սարսափելի աղմուկ մը կը փրթի գիւղին մէջ։ Դուրս կ'ելլենք ստուգելու։ Գիւղը ամբողջ խուճապի մէջ, հեռուէն Ախթայի ուղղութեամբ ձիաւոր խումբ մը կը յառաջանայ։ Ենթադրելով թէ կարմիր ձիաւորներ են՝ հասնողը գլուխն առաւ ու փախաւ

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(17) (Շար.)

պիտի չափ խղճալի վիճակի մը կու-գայ»:

Միրելի ընթերցող, հիմա որ աչքիդ առջեւ են այս երեք դատախազները, [illegible], պահէ պաղարիւնդ, չպոռալու համար անոնց եւ համայն աշխարհին երեսին, մէկ բառ միայն.

— Նենգամիտներ ... :

Աշխարհ մը ամբողջ փուլ եկաւ մեր գլխին, ու տարիներ անցան, եւ հիմա, մեզի եւ ապականութեան մէջ ողջ յետոյ կ'այրեն, կը փչեն երեսին իրենց [illegible]

Գիտցէք մանաւանդ սա Թուրքը, ինչքան չիտացուցին, ինչքան դարմանեցին, որ ահա, մեծաչուխով ընդունութիւններէն վերջ, կը թքնէ անոնց ընդունողներուն եւ գթածներուն երեսին: Թուրքի վարձատրութիւն

Նոր պիտի չզիտնանք, մենք Հայերս, որ Ազգերու Դաշնակցութիւն նորոգմանց մէջ է եւ կամ գթական:

Գիտէինք այդ, երբ մեր մանուկ տկարութիւնը խեղդուեցաւ իր արեան մէջ: Գիտէինք այդ, երբ Սէվրի դաշնագիրը պատռուեցաւ եւ մոռացուեցաւ Լօզանը, գիտէինք այդ երբ փոխան «Հայկական օճախի» որ ցոյց տրուեցաւ մեզի անծայրածիր ձորերը:

Գիտէինք այդ, երբ Թուրքը՝ այդ աշխարհաւեր բարենին, արբուած իր եղբերէն, սակայն չչորցած մէկ միլիոն հայութեան արիւնը [illegible], ընդունուեցաւ Արեւմտաստանի մէջ:

Ինչ անպատուութիւն աշխարհին, եւ քաղաքակիրթ մարդկութեան ...

Ազգերու Դաշնակցութեան մասին անդամ մը եւս հաստատուեցաւ, երբ սարսափելի Թուրքը, պատուոյ կանդնեցաւ 13ներու ժողովին մէջ, հանդէպ Հայուն:

Ինչ հարկ սակայն այս բոլորին:

Հայ ժողովուրդի բնազդը միշտ առողջ է գանազանելու աշխարհի սեւն ու ճերմակը

Երբ դուք նոր կ'ըմբռնէք, թէ հոգիմարդի մէջէ Արեւմտաստանի, մենք դարեր շատոնց թաղած էինք:

Սակայն, դուք Վ. Մարկըրիթներ եւ Լոզաններ, ո՞ւր էիք երբ կը թաղէինք դարեր: Եթէ իրապէս ձեր խիղճերը արթուն էին, ինչո՞ւ չտեսաք այն ահաւոր անարդարութիւնները, որոնք կատարուեցան մեր դէմ:

Ա՛ն, եթէ իրապէս տեսնելու կարողութիւն ունեցած ըլլայիք, եթէ անկեղծ ըլլայիք ձեր արտայայտութիւններուն մէջ, մեզի հետ միասին պիտի գոչէիք տարիներ առաջ.

— Անոտ հանդէպ Նորին վեհափառութիւն Ազգերու Դաշնակցութիւն, որ փոքր ժողովուրդներու դէմ գործուած անարդարութիւններուն ծանօթ, եւ ենթականերու բարեկամ զօրքերէն խղճահար, հանդէպ իւր ...

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՈՒՈՒԱՂ

ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՄԷՋ

Այս անգամ ալ ազատեցար, ուշադրութիւն ըրէ, որ ուրիշ անգամ նոր չգաս:

— Պ. նախագահ, առիթ խնդրեմ ոստիկաններուն ըսէք որ գիս հոս չբերեն, ես բնաւ գալու փափաք չունիմ.

ՖՐԱՆՍԻՀԱՅ ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ, 24 նոյ.— Իսի լէ Մուլինոյի Maison du Peupleի երդարաններէն մէկուն մէջ տեղի ունեցաւ ընկերական առաջին հանդիպում մը, Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Զաւարեան» կոմիտէի ընկերներու եւ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութեան տեղական մասնաճիւղի վարչութեան անդամներու միջեւ: Շատ մը թիւրիմացութիւններ հարթելու, մենք մեզ ծանօթացնելու եւ մանաւանդ ընկերական սերտ յարաբերութիւններ մշակելու համար այլ եւս անհրաժեշտութիւն մըն էր այս հանդիպումը, որ շնորհիւ ընկ. Վահան Համբարձումեանի ջանքերուն՝ յաջողութեամբ պսակուեցաւ.

Ժամանակէն առաջ 80ի չափ ընկերներ եւ համակիր երիտասարդներ, Մուլինոյէն ու շրջականերէն, լեցուցած էին սրահը:

Ընկ. Վահան Համբարձումեան բանալով ժողովը Ֆրանսերէն բացատրեց հակիրճ պատմականը քրոջ Դաշնակցութեան 46ամեայ գործունէութեան, ցիչեց մեր պայքարը սուլթանական ու ցարական բռնակալութիւններու դէմ յանուն արդարութեան, անկախութեան, ազատութեան եւ ժողովրդապետութեան, կանգ առաւ 1918ի մեր անկախ հանրապետութեան, Չոլեէ-[illegible] կիներու վրայ եւ խօսեցաւ քէմալական եւ սովետական բարեկամու-[illegible] մեր մանուկ հանրապետութեան խորտակման: Ընկերը չատ լաւ կերպով բացատրեց պայթահաւ ներկայ կեանքը եւ թեւերով ներկայացուց Դաշնակցութեան Ֆրանսայի կազմը եւ համակիր զանգուածը:

[illegible] տեղւոյն մասնաճիւղին կողմէ խօսեցաւ ընկ. Pocard, եւ ան ալ իր կարգին մէկ համառօտ պատմականն ըրաւ Մուլինոյի իրենց կազմին: Թուոյ հերձուածէն վերջ, մի առ մի թուեց այն դժուարութիւնները որ ունեցեր են եւ ուր հոգինոց կազմէն այսօր չուրջ 800ի է հասած իրենց թիւը Իսիի մէջ, բայց համակիրներէն որ մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն: Թուեց ժողովրդ. ճակատի կազմութեան պատճառները, եւ գոհունակութիւն յայտնեց որ հայ ընկերներն ալ այսօր կուգան իրենց բարոյական աջակցութիւնը բերելու այդ պայքարին զոր մենք ալ իրենց նման կը մղենք ազատութեան, արդարութեան եւ միջազգային եղբայրութեան համար: Ընկ. Փօյիքար յիշեց մասնաւորապէս որ այսուհետեւ որ եւ է պարագայի իրենք պատրաստ են իրենց աջակցութիւնը բերել մեզ, երբ մենք պէտք կ'ունենանք տեղական որ եւ է խնդրի համար, մասնաւորապէս հարթելու համար շատ մը թիւրիմացութիւններ որոնք կը պատահին այս գաղութին մէջ քանի մը հոյանուան չուչորդներու քսութեան պատճառաւ:

Խօսեցաւ նմանապէս երիտասարդ ընկերվարականներու ներկայացուցիչը՝ Ֆրէսօ, եւ երիտասարդ համակիր [illegible]

Զմոռնամ ըսելու որ ժողովի սկիզբին բոլոր ընկերները ընկ. Համբարձումեանի առաջարկով մէկ վայրկեան յոտնկայս լռութեամբ յարգեցին տարագրեալ նախարար ընկ. Սարաֆեանի յիշատակը.

Ժողովէն յետոյ 30 ընկերներ բաժանորդագրուեցան ընկերվարականներու տեղական ամսաթերթին:

Այսպէս, ուրեմն հիմը դրուեցաւ Մուլինոյի երկու քոյր կազմակերպութիւններու սիրալիր յարաբերութեան, որ կը խոստանայ օգտակար ըլլալ [illegible] կազմին եւ գաղութի հայ ժողովուրդին.

Գ. Վարդունի

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԱՐԻՒՆՈՏ ՑՈՅՑԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅՈՑ ԴԻՐՔԸ

— • —

Պէյրութի արիւնոտ ցոյցերուն մասին կուտանք հետեւեալ մանրամասնութիւնները, քաղելով «Ազդակ»էն, իբրեւ լրացում երէկուան թիւով տրուած տեղեկութիւններուն.—

Նոյեմբեր 17ին վերջական խռովութիւն երբ Պէյրութի մէջ Բադարին բնակչութիւնը խաղաղ գիշեր մը անցնելէ վերջ արթնցաւ ականատես ըլլալու համար ծանր խռովութիւններու: Առտուն կանուխ Պասթա թաղէն խուժանը թափեր էր շուկայ եւ յատկապէս Հայ կը փնտռէր ծեծելու կամ քարկոծելու համար:

Սոսկումով այդ հակահայ հալածանքը բնական հետեւանքն էր տեղական թերթերու մէջ երեւցած գրգռիչ եւ ցեղապաշտ հրատարակութեանց:

Խուժանը անմիջապէս սկսաւ հայապատկան խանութներու կողոպուտին:

Ժամը 8ին արդէն Մաարաթի, Պասթայի եւ Զօգագ Պլաթի հայապատկան խանութները սկսած էին բացուիլ եւ կողոպտուիլ: Դժբախտաբար ոչ մէկ ուժ կը գտնուէր արգիլելու համար կողոպուտը: «Ազդակ»ի տպարանին մօտ երեք խանութներ կոտրուեցան եւ ամբողջութեամբ կողոպտուելէ վերջ, անոնցմէ մէկուն տէրը՝ Գրիգորիս, մղկիթի աջէնէն անցած պահուն, խոշտանգուեցաւ ամբոխին կողմէ եւ ծանր վիճակի մէջ հիւանդանոց փոխադրուեցաւ: Պասթա թաղին բոլոր հայ խանութներն ու տուները կողոպտուեցան: Մաարաթի սկիզբը Արամ Թէլաթի ճիշդ դիմացը երեք հայապատկան վաճառատուներ կողոպտուեցան ամբողջութեամբ: Ոստիկան մը որ կ'ուզէր արգիլել, ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ եւ փոխադրուեցաւ հիւանդանոց

Շամբաներէն անցնող ինքնաշարժները առանց բացառութեան կը քարկոծուէին: Շատ չանցած բոլոր յարձակումները ուղղուեցան Հայերու վրայ: Ս. Նշան եկեղեցիի վրայ սկսան քարեր տեղալ, վիրաւորելով երկու Հայերու դլուխները: Ճամբէն երթեւեկող Հայերը անխտիր ենթարկուեցան յարձակման: Քանտարիէն կէսօրին արձակուած հայ աշակերտները Զօգագ - Պլաթ թաղին մէջ յարձակման ենթարկուեցան, սակայն հրաշքով մը ազատ իրենք զիրենք ազատեցին պաշարող խուժանին օձակէն:

Եւ հակառակ այդ բոլոր հակահայ արարքներուն եւ յարձակմանց, Հայերը բոլոր շրջաններուն մէջ պահեցին իրենց կատարեալ հանդարտութիւնն ու պաղարիւնը, ապաւինելով իշխանութեանց պաշտպանութեան, որ չատ ուշ հասաւ:

Ցոյցերու եւ խառնակութեանց ընթացքին մօտ 10 Հայեր վիրաւորուեցան:

Տեսնելով հակահայ դրդութիւններն ու յարձակումները, Առաջնորդը կ'դիմէ [illegible] նութեան, տեղական ու հովանաւոր իշխանութեանց: Դժբախտաբար սակայն, ժամեր վերջ միայն ուժ հասաւ Առաջնորդարանի շրջակայ թաղերու, ուր խանութները արդէն կողոպտուած էին:

Անշէ եսքը, այս կացութեան եւ հակառակութեանց վերջ մը տալու համար, առաջնորդին կողմէ հեռաձայնով դիմում կատարուեցաւ միութիւն, սակայն դժբախտաբար միութիւն [illegible] տուաւ եւ չայլ եւս աւելորդ եւ ուշացած նկատեց տեսակցութիւնը, ամբաստանելով Հայերը.

Երեկոյեան սակայն, միւֆթին, հեռաձայնով կը տեղեկացնէր առաջնորդարան որ արաբերէն լեզուով հերքում մը պատրաստուի եւ ցրուի իսլամական թաղերու մէջ:

Կէսօրուան ժամը 12ին, խումբ մը իսլամ լրագրավաճառներ յարձակում գործած են «Լ'Օրիան»ի խմբագրատան վրայ: Թերթի խմբագրութիւնը պահակներ նշանակած էր եւ արգիլած որ եւ է մէկուն մուտքը: Լրագրավաճառները սակայն կ'ուզեն բանի ներս մտնել [illegible] «Լ'Օրիան»ի մարդոց եւ յարձակողներու միջեւ, որու միջոցին առաջինները կը սկսին կրակել: Անմէլ Մահմուտ անուն իսլամ մը դնդակի երկու հարուածներու տակ կը վիրաւորուի, իսկ միւսները կը փախչին:

Հրեաները ապաստանարան մը առաջած էին դացելու համար իրենց խանութները, որոնք բաց կը մնան Հրէական թաղին մէջ: Այս ապաստանարանը ան ու դողի մատնած է Հրեաները, որոնք սկսած են փախուստի դիմել:

Սակայն թերթերը ամէնէն աւելի կը յարձակէին Հայոց վրայ: «Պէյրութ» իսլամական թերթը հետեւեալ ընաշխարհիկ լուրը կը հրատարակէր.—

«Լուր տարածուեցաւ թէ Հայերը Աէյֆի թաղին մէջ, փայտերով զինուած ցոյց մը կազմակերպած են եւ թափօրի ձեւով ճամբայ ելած: Այս լուրը լսող Քիւրտերը եւ Հաւրանցիներ հաւաքուեցան եւ քալեցին դէպի Աէյֆի: Սակայն հոն գտնուած ուժերը արգիլեցին այս վերջիններուն յառաջացումը: Վիրաւորներուն մէջ կը գտնուի նաեւ Հայ մը, որ փոխադրուած է իսլամական հիւանդանոցը: Երբ ուզած են զայն փոխադրել քրիստոնեայ հիւանդանոց մը, վիրաւոր Հայը մերժած է, յայտնելով որ շատ գոհ է իր գտնուած հիւանդանոցէն եւ իրեն հանդէպ ցոյց տրուած գուրգուրանքէն:

«Զօգագ - Պլաթ թաղի մէջ երկու Հայեր կ'անցնէին: Տեսան քանի մը փոքր իսլամ տղաքներ եւ աջ ու ձախ 2 Հայերուն արձակած 7 գնդակներէն մէկը հանդիպեցաւ փոքրիկ տղու մը ոտքին: Հայերը փախան մօտակայ տուն մը: Անկէ անցնող երկու ոստիկաններու լուր տրուեցաւ, որոնք ձերբակալեցին կրակող Հայը»:

«Ազդակ»ի տպարանին չուրջ սկսած խռովութեանց եւ հայկական խանութներու վրայ գործուած յարձակման պատճառաւ կարելի չեղաւ լոյս ընծայել «Ազդակ»ը:

Նոյ. 18ին, չորեքշաբթի, խռովութիւնները կը շարունակուէին: Շուկաները մեծ մասամբ կը մնան փակ: Իսլամական թաղերու մէջ հակահայ շարժումներ կը նշմարուին: Առաւօտեան քանի մը հայ խանութներ կողոպուեցան դարձեալ օր ցերեկով:

Ազգ. իշխանութիւնը աշխատանքներ կը տանի իսլամներու մէջ տարածուած գրգռութիւններն ու թիւրիմացութիւնները լուսաբանելու համար: Նոր հերքում մը պիտի հրատարակուի արաբերէն լեզուով, ցրուելու համար իսլամական թաղերու մէջ:

Էշրէֆիէի, Անդր Նահրի եւ Բըմէյլի հայկական թաղերու մէջ հանդարտութիւն կը տիրէ: Սակայն բոլորն ալ չափազանց մտահոգ են իսլամական թաղերու մէջ գտնուած հայութեան վիճակով եւ առեղծուած հակահայ տրամադրութիւններէն: Իսլամներու այս գրգռուած վիճակը աւելի եւս կը սաստկանար տեղական թերթերու հրատարակութիւններով

Իսլամական «Պէյրութ» օրաթերթը կը գրէ.—

«Ժամը գիշերուան 10ին, ցոյցի լուրը հասած էր Պէյրութի շրջակաները: Հայերը Նահրի շրջանին մէջ հաւաքուեցան կարգ մը գրգռիչ տարրերու հետ: Նոյնպէս Պըրճ-Համուտի մէջ հաւաքուեցան քրիստոնեաներ եւ սկսան յառաջանալ դէպի Նահրը՝ կոտրելով իրենց ճամբուն վրայ գտնուած խանութները

Այս միջոցին Հայերը սկսան արշաւել դէպի Պուրճ. Երբ հոն հասան, տեսան որ Աղա Աֆիֆ եւ Արիֆ բաց են Ցարձակեցան անոնց վրայ եւ [illegible] ուղղուեցան Առաքիա ճաշարանին վրայ եւ կողոպտեցին: Անոնք նետեցին նաեւ ռումբ մը ու գացին դէպի Փոքր Սէրայ եւ անցան Վէյկան փողոց: Հոն երկուքի բաժնուեցան, մէկ մասը դէպի Ֆօչ փողոց յառաջացաւ, իսկ միւսը Պաղ Իտրիս, ճամբան աւերելով ամէն ինչ»:

«Լը Ժուռ» նոյն առթիւ կը գրէ.—

«Իսլամ ցուցարարներու, մեկնումէն քիչ վերջ լուր մը տարածուեցաւ թէ Նահրի եւ Պուրճ Համուտի Հայերը հակայարձակողական մը կը պատրաստէին: Կէս ժամ վերջ, մօտ հինգ հարիւր երիտասարդներ Պուրճ կը հասնէին, մինչ կեդրոնական փողոցներուն մէջ կը շրջէին աւելի փոքրաթիւ խմբակներ, յարձակելով Ֆօչ, Ալլէնպի եւ Վէյկան փողոցներու իսլամական խանութներուն վրայ: Միայն առտուան ժամը 1ին է որ հանդարտութիւնը վերահաստատուեցաւ»:

Ֆրանսերէն «Լ՚Օռիան» թերթը ներկայացնէլ վերջ դէպքին մանրամասնութիւնը [illegible]

«Ժամը 9ին Պուրճի հրապարակը կը հասնէին հայ ցուցարարները՝ մինչեւ իրենց ատամները զինուած ու կազմած: Անոնք կ'ուզէին Պասթա թաղը երթալ՝ զոհուածներ գործելու համար: Ոստիկանութիւնը մեծ դժուարութեամբ հազիւ կրցաւ արգիլել զանոնք»

«Լը Նահար» հետեւեալ ձեւով կը բացատրէ Հայերու մասնակցութիւնը.—

«Պասթայի ցոյցին լուրը առնող քրիստոնեաներն ու Հայերը Ճըմէյզի-Նէհր եւ Պուրճ - Համուտի մէջ խեղոյն փոխադարձութեան պատրաստուեցան: Հասան նաեւ Հայեր գետի հոսանքի պէս, լաւ զինուած, եւ իջան Պուրճ: Հայերը իրենց ճամբուն վրայ խանութներն ու վաճառատուները կը

Mlle LUCIENNE SILOMBRA

եւ

ՆԱԶԱՐԷԹ ՏԱԼԱՔԻՒՓԷՆԵԱՆ

Ամուսնացած

Մարսէյլ 23 Նոյ. 1936 Տիթէօ

խարտակէին եւ կը կողոպտէին: Անոնք էին Աղա Աֆիֆի, Պաղ Իտրիսի եւ ուրիշ բազմաթիւ շրջաններու կողոպտիչներն ու խարտակիչները»:

Տեղական թերթերու կատարած դրդարարութիւնները, իսլամներու կողմէ դիտումնաւոր պատրաստուած տեղեկագիրները այնպիսի տպաւորութիւն մը կը թողուն, որ մարդասպան պահ մը կը հաւատայ թէ Հայերն են յանցաւորը: Հաղորդագիրներ Թոնէն կը դրկէ Հայոց առաջնորդարանը, ըղձաստութեան հրաւիրելու համար: Ազգ. պատասխանատու մարմինները ժողով կը գումարեն, կը հրաւիրեն նաեւ Հաղորդագիր Թոնէն:

Մանրամասն բացատրութիւններ կը տրուին հաղորդագիրին՝ դէպքերուն եւ Հայերու վերաբերմունքի մասին եւ բացարձակ կերպով ու փաստերով կը հերքուին այն բոլոր մեղադրանքները, որոնք կը վերագրուին մեր ժողովուրդին

Հաղորդագիրը լսելէ վերջ տրուած բացատրութիւնները, կատարեալ համոզում կը գոյացնէ թէ անհիմն ու դիտումնաւոր գրգռութիւններ կ'ըսուին Հայերը եւ կը խոստանայ որ Մարթէլին հաղորդել այդպէս:

Հաղորդագիրին մեկնումէն վերջ շարունակուեցաւ ժողովը եւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին: Նախ որոշուեցաւ առաջնորդարանի կողմէ պաշտօնական հերքումներ ղրկել տեղական թերթերուն, որոնք բոլորովին խեղաթիւրուած վերագրումներ կ'ընեն Հայերու եւ գրգռութիւն կը սերմանեն զանգուածներու մէջ: Որոշուեցաւ նոյնպէս որ առաջնորդը այցելութիւն մը տայ միւֆթիին եւ բացատրութիւններ տայ Հայերու [illegible] չուրջ:

Արդարեւ ազգ. առաջնորդարանը հետեւեալ պաշտօնական հերքումը ղրկեց տեղական թերթերուն, որոնցմէ, դժբախտաբար միայն «Լը Սիրիա» հրատարակեց զայն.

«Որոշ սրբազործութիւնններ տարածուած ըլլալով հայկական շէնքեր ցոյցի մը շուրջ, անցած կիրակի երեկոյին քաղաքի դէպքերու ընթացքին, Հայոց ազգ. Առաջնորդարանը կը փութայ հերքել ամէնէն վճռական կերպով նոյն լուրերը, որոնք բնաւ հիմք չունին, սակայն ընդունակ են վնասելու այս երկրի զանազան համայնքներու բարի յարաբերութիւններուն»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

—

ԱՆԱՀԻՏ, հանդէս մտածման եւ արուեստի, խմբագիր Ա. Չօպանեան, թիւ 4—6 (Ը. տարի): Տարեկան բաժնեգինը 100 ֆրանք: Դիմել 9, rue Say, Paris;

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒՍՏ, ամսագիր, խմբագիր Մ. եւ Մ. Պարսամեան, թիւ 9 (Զ. տարի): Տարեկան բաժնեգինը 30 ֆրանք. Դիմել 121, Rue Marcadet, Paris:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (33)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Եւ ահա իրարանցում մը ծայր տուաւ կայարանին մէջ: Ֆրանսացի դաղտնի ոստիկաններ քովս եկան եւ շնորհաւորեցին գիս [illegible] կանխելի անձը ծանօթ էր իրենց: Գերմանացի մըն էր որ դերի ինկած էր քանի մը ամիս առաջ: Փախած էր նոյն օրը ժամը 3ին եւ մեղսակիցներու օժանդակութիւնով ձեռք անցուցած էր կեղծ անցագիր մը ինչպէս նաեւ գնդապետի համազգեստ

Որոշապէս չէինք դիտեր թէ ինչ առաքելութիւնով Հավր եկած էր անիկայ, միայն թէ կ'ենթադրէինք որ Գերմանիա պիտի անցնէր Զուիցերիոյ ճամբով: Թերեւս կը փորձէր ուսումնասիրել նաւահանգստին «աշխարհագրութիւնը» միաժամանակ տեղեկութիւններ հաւաքելով ամերիկեան բանակին գործողութիւններուն մասին: Եւ կամ ընդհակառակն ծրագրած էր օդը հանել ռազմանիւթի մթերանոց մը որ կայարանէն շատ հեռու չէր:

Իր ձերբակալութենէն երեք շաբաթ ետքն էր որ մեր ինթէլլիճընսը երեւան հանեց հսկայ դաւադրութիւն մը որուն յաջողութիւնը կրնար ահաւոր հետեւանքներ ունենալ դաշնակիցներու համար:

×

Պատերազմի ընթացքին Ճօրճ Թադաւորը բազմաթիւ ճամբորդութիւններ ըրաւ դէպի Ֆրանսա՝ այցելելու համար ընդհանուր բանակատեղին, հիւանդանոցներն ու ռազմաճակատը: Աւելորդ է ըսել որ այս պարագաները մտահոգութիւն կը պատճառէին դաշնակից ապայակոյտին եւ բացառիկ միջոցներ ձեռք կ'առնէին Նորին Վեհափառութեան պաշտպանութեան համար: Ինթէլլիճընսի ոստիկաններէն կազմուած մարմին մը հսկողութիւն կը կատարէր անոր շուրջը: Բայց հակառակ այդ զգուշութիւններուն ամէն անգամուն ալ անհանգոյ դէպքեր անպակաս էին: Կը յիշեմ, օրինակ, մահարձի ակերտան ձեռնարկ մը որ բարեբախտաբար վիժեցաւ՝ շնորհիւ մեր գործակալներուն արթնութեան

Թագաւորը իջած էր դղեակ մը որ երբեմն կեդրոնատեղին էր եղած բրիտանական ուժերուն ընդհանուր հրամանատարին: Այս վերջինը հաստատուած էր հիմա երկաթուղիի վակոնի մը մէջ որ հեռու չէր դղեակէն:

Համաձայն նախապէս կազմուած ժամանակացոյցի մը Թագաւորը ներկայ պիտի գտնուէր տողանցքի մը զոր պիտի կատարէին Անգլիայէն նոր ժամանած իր զինուորները: Այդ հանդէսէն օր մը առաջ մեր ինթէլլիճընսը լուր առաւ որ թշնամին սոսյդ տեղեկութիւններ առած էր թէ տողանցքին եւ թէ ընդհանրապէս այդ շրջանին մէջ կատարուող զինուորական փոխադրութեանց մասին: Բնականաբար խստացուցինք հսկողութիւնը, բարձրագոյն իշխանութեան հրահանգով անմիջապէս մեկնեցայ այն գիւղը որ հաւանաբար պահուած պիտի ըլլար թշնամի գործակալ մը: Քանի մը ժամուան աշխատանք բացական եղաւ որպէսզի անհերքելի փաստեր յայտնութիւններ առնելի Ֆլամանուհիի մը մասին: Մերունի կին մըն էր ան որ կ'ապրէր առանձին. իր բարեկեցիկ դիրքը պատերազմի այդ օրերուն, կասկածներ արթնցուցած էր շատերուն մտքին մէջ: Երկու օժանդակ ոստիկաններ հսկողութիւն պիտի կատարէին անոր վրայ՝ համաձայն իմ [illegible]

Նոյն գիշերն իսկ պառաւը փողոց կ'ելլէ եւ կը յառաջանայ դէպի հին դղեակ մը զոր գերմանական թնդանօթները կիսով քանդած էին: Ոստիկանները կը հետեւին անոր քայլերուն: Ֆլամանուհին դղեակէն ներս կը մտնէ եւ քանի մը վայրկեան ետք երբ սանդուղներէն վար կ'իջնէր ոստիկանները կը ձերբակալեն զինք:

Դղեակը թաքստոցն էր թշնամի լրտեսի մը որ անթել հեռագրով հաղորդէր տեղեկութիւններ կը հաղորդէր Գերմանիոյ ինթէլլիճընսին: Երբ մեր տղաքը կը սկսին դղեակին աշտարակը բարձրանալ՝ իր հետքը գտնելու համար, լրտեսը կը ազդէ անոնցմէ մէկը: Ետոյ կը խոյանայ երկրորդին վրայ բայց տղաքը կը սահի յանկարծ եւ ահագին բարձրութենէ մը վար գլորելով անշնչացած կը փռուի քարերուն վրայ: Իր գրպանէն գտնուեցաւ կարեւոր թուղթ մը որուն մէջ նշանակուած էր Ճօրճ Թագաւորին երեկոյեան այցելութեան ժամանակացոյցը՝ ամենայն ճշդութեամբ:

Ֆլամանուհին մահապատիժ առաւ եւ գնդակահարուեցաւ:

. ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԻՆՉՊԷՍ ԽԱԲՈՒԵՑԱՆ

Պատերազմիկ կողմերու գաղտնի սպասարկութիւններէն միայն ռուսականն էր որուն գործունէութիւնը լուրջ դժուարութեան չբախեցաւ ահաւոր ապանդի առաջին օրերուն: Դարձեալ միայն ռուսական բանակն էր որ կրցաւ Գերմանիա մտնել իր հեծելազօրքով, հետեւակազօրքով եւ թնդանօթակիրներով:

Ռուսիոյ ինթէլլիճընսի ռազմավարութեան մասին լաւագոյն գաղափարը կուտան այն աշխատանքները զորս իր գործակալները կը կատարէին Կալիսիոյ մէջ՝ պատերազմի սկիզբը

Ինթէլլիճընսը մասնաւոր «գրասենեակներ» հաստատած էր Մոսկուայի կամ Ս. Փեթերպուրկի մէջ, քահանայ ձեռնադրելու համար իր գործակալները: 1914ի յաղթական արշաւանքին ժամանակ այս «քահանաները» որոնք Կալիսիա մտած էին երեւութապէս եկեղեցական առաքելութեամբ, խաչեր ու կրօնական նկարներ դետեղած էին կամուրջներուն գլուխը, ճամբաներուն վրայ, կայարաններուն մէջ, վերջապէս այն բոլոր կէտերուն վրայ որոնք ռազմագիտական [illegible] խաչերու ձեւը, դիրքը, գոյնը եւ արժանիքութիւնները թանկագին տեղեկութիւններ կուտային հետզհետէ յառաջացող բանակներուն:

Ռուսիոյ գաղտնի սպասարկութիւնը կը գործէր ընդհանրապէս Սկանտինավիոյ մէջ, թէեւ ֆրանսական եւ բրիտանական կազմակերպութիւններուն կ'աշխատակցէր Զուիցերիոյ մէջ:

Հետեւեալ պատմութիւնը լսած եմ ռուս նախկին զինուորականէ մը որ անդամ եղած է ինթէլլիճընսին եւ այժմ կը բնակի Լոնտոն:

«1914ի նոյեմբերին Պոլիս ուղարկուեցայ՝ Թուրքերուն եւ Գերմանացիներուն զինուորական գործողութիւններուն մասին տեղեկութիւններ հաւաքելու համար: Զուրի պէս Թուրքերէն կը խօսէի:

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ-Կարիշ եւ Կեփին խումբի, ինչպէս նաեւ Թալօտինեան ընկերները, 28 Նոյ. շաբաթ ժամը 8ին, ակումբի գրադարանին մէջ:

Ներկայ կ'ըլլայ ընկ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Արք. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Վռամեան ենթակոմիտէի ընկերները, այս կիրակի (29 Նոյ.) կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, սովորական հաւաքատեղիին մէջ. կարեւոր օրակարգ: կը դասախօսէ ընկ. Հ. Սիրէնկիւլեան: Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՔԱՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի (Մարսէյլ) ժողովը 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Վարանդեան սրահին մէջ: կը դասախօսէ ընկ. Հ. Սիրէնկիւլեան։ Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Նոյ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ: Կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 27 Նոյ. ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանը։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) Ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ժողովը, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Թուրաս Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ. ներկայանալ անդամատետրով:

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ. ներկայանալ անդամատետրով.

ՖՈՆ Տ'ԵԳՆԱՑԻ Կրկին ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 7ին, գրադարանին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ Վալանսի կոմիտէի ներկայացուցիչը. Զեկոյց եւ նոր ընտրութիւն: կը խնդրուի Սէն-Ֆիէռի ընկերներէն ներկայ ըլլալ որոշուած ժամուն։

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ, 8 Rue Danton. Մէթրօ Օտէօն։

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

Նիւթ ունենալով «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի Հայութիւնը»

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է ԲՈԼՈՐԻ ՀԱՄԱՐ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Անտօք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կարիշ» եւ «Կեփին» խումբերու

Յառաջիկայ կիրակի, 29 Նոյ երեկոյեան ժամը 8ին

Սալ տ'Արմոնիի մէջ (Պլասէմա Ռոյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ. եւլն.։

Կը ներկայացուի զաւեշտ մը

Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 ֆր., վիճակախաղի մասնակցելու իրաւունքով.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին

28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. ցան մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Նիւթ ունենալով օրուան քաղաքական կացութիւնը։

Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները։

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէին կողմէ

Այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Maison du Peupleի մէջ,

(Ave. Verdunի վրայ, կայիէնիի եւ մէռիի միջեւ)

Թրդ. յարկ Թիւ 10 եւ 11 սրահը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ԱՇՈՏ ԱՐՏՐՈՒՆԻ

Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Տէր եւ Տիկին Արսէն Կրասիլնիկեան սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի որդւոյն

ԳԷՈՐԳ ԿՐԱՍԻԼՆԻԿԵԱՆԻ

դառնաղէտ մահը 22 տարեկան երիտասարդ հասակին:

Ցուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ առաւօտ ժամը 11ին Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ:

Թէյասեղան–դասախօսութիւն

ԳԱՆՆԷՕ-ՔԱՇԱՆԻ Յ. Կ. Խաչի ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին,

150 Route d'Orléans, Véronի սրահին մէջ

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԽՃԱՏՈՒՐԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Կը նուագէ ԹԱՌՈՒՍ ԳԱՐԵԳԻՆ

Կովկասեան եւ հայկական պարեր սաներուհիներու կողմէ։

Ծախսերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.:

Տարեկան Երեկոյթ-Պարահանդէս

կազմակերպուած

Մարսէյլի Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայր. Միութեան կողմէ

24 Դեկտ. հինգշաբթի (ֆրանսական Ծնունդի նախօրեակը)

ժամը 9էն մինչեւ առաւօտ, Salle Mazenotի մէջ:

Մանրամասնութիւնները մօտ օրէն։

Մարսէյլի բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Sociétés Savantes, *8 Rue Danton (St. Michel & Odéon)*

6 ԴԵԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ ՃԻՇԴ 8.45ԻՆ

Այս եղանակին մէջ միմիայն մէկ անգամ ըլլալով

Զուարթ եւ ծիծաղաշարժ օփէրէթ

ԱՐՇԻՆ ՄԱԼ ԱԼԱՆ

Մասնակցութեամբ Թատրոն ժորժ Շահպարոնեանի եւ փարիզահայ ծանօթ դերասաններու եւ դերասանուհիներու

Խճողումի տեղի չտալու համար կարգապահութեան լուրջ միջոցներ ձեռք կ'առնուին:

Գիները՝ 15, 10 եւ 5 ֆր.:

Տոմսերը նախօրօք գնել՝ Գրատուն Հրանտ-Սամուէլէն, 51 rue M. le Prince

ԾԱԽՍԻ Է *Գոմինի մէջ քարաշէն, նոր եւ գեղեցիկ տուն մը՝ երկու սենեակ, խոհանոց, խանութ, բաղնիք,* cave եւ garage, 3000 *մէթր պարտէզ, լաւ գիրքի վրայ։ Գին՝* 68,000 *ֆրանք Դիմել՝* 15 A. Chemin des Caillols:

ԽՆԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայր. Միութեան բոլոր անդամները եւ անդամուհիները իրենց խնդակցութիւնը կը յայտնեն Հայրենակիցներ՝ ՏԷՐ ԵՒ ՏԻԿԻՆ Ա. ՊԱՍՄԱՃԵԱՆԻ իրենց երկուորեակ զաւակներու ծնունդին առթիւ։

Մարսէյլ 23 Նոյ. 936

Ամասիոյ եւ Մարզուանի Հայր. Միութեան Կեդր. Վարչութիւն

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Նշան Տինքճեան կը ծանուցանեն թէ իրենց մօր եւ զոքանչին՝ ՄՆՈՒՇ ԹԻՔԻՃԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի Թիէի գերեզմանատան մէջ, 29 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իսկ 4.30ին իրենց բնակարանին մէջ, 4, րիւ տը լ'Էտրիւսբրի, Փարիզ (13)։

ԾԱԽՍԻ Է *մեքենական պատճառաւ (Դեկ. 12էն) նպարավաճառի խանութ մը քանակ Թաղամասի մէջ, երկու սենեակ եւ խոհանոց միասին, 5000 Ֆր. կանխիկ. Տարեկան վարձք՝ 3600 Ֆր. Գայլ-Վ տարի։ Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղ այն վրայ Գ. Յ. Նիկողոսեանի,* 119 Ave. du Bois de Boulogne, Clamart, Seine:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameсme, PARIS (13)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Հայր. Միութեան Փարիզի շրջանի ընդհ. անդամական ժողովը 29 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Ֆլօրիա ճաշարանին մէջ, 61, րիւ Մէօսիէ լը Փրէնս, *կը խնդրուի բոլոր Խարբերդցիներէն ներկայ ըլլալ:*

Օրակարգ՝ նոր վարչութեան ընտրութիւն եւ կարեւոր հարցեր:

Ներկաները ծննդամատեանութիւն պիտի նկատուին ։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ Լսարանի հերթական դասախօսութիւնը 29 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 5, րիւ տը լ'Էֆլիզ, *Մարսէյլ: Կը դասախօսէ Գ. Ուշագլեան, կը նուագէ Գ.* Հայկ Թիւթիւնեան ։

ՀԱՅ ԱԶԱՏ արուեստագէտներու Միութեան տարեկան ցուցահանդէսի բացումը տեղի կ'ունենայ 28 Նոյեմբեր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Ակումբի սրահներուն մէջ, 8 րիւ Պօսիւէ *Փարիզ (10): Ցուցահանդէսը պիտի տեւէ 1936 Նոյեմբեր 28էն մինչեւ դեկտեմբեր 20:*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ կիրակի, (29 Նոյեմբեր) կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 6 րիւ տէ Փրթիթ Մարի, *Արարատ ճաշարանի վերնայարկը: Բացակայողները պիտի կորսնցնեն իրենց անդամակցութեան իրաւունքը՝ եթէ նամակով չի տեղեկացնեն իրենց բացակայութիւնը ։*

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ։

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ ՕՐ. Ա. ՍԱՆՏԱՆՃԵԱՆի (Prix de l'École Normale de Musique):

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Գ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ Տիկ. Է. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆէ, մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, *Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire):*

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— Տէր եւ Տիկ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ։

Կը ներկայացուի ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ *ՃՈԽ ԳԻՒՖԷ*

Կ'ՈՒԶՈՒԻ *սափրիչի խանութի gérance ի համար ամուսնացած այր եւ կին մը, որ գիտնան արհեստը, կամ կանանց սափրիչ մը որ գիտնայ լաւ ֆրանսերէն։ Դիմել՝ Գ.* HENRIի, 1 Passage du Poteau, *Փարիզ* (18), au coin de la rue du Poteau. *Մէթրօ* Porte Montmartre.

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՌԱՔԻ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անխառն պատրաստուած օղին է ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը։

Զգուշացէք այլ եւ այլ նիւթերով պատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ. այլ խմեցէք միմիայն ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը, որուն անարատ, կազդուրիչ եւ առողջարար ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է։

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ս. ՅԱԼԱԹԻՒԲԷԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille— Tél. D. 70-89

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով՝ բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ ճիթօթաներ։

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'առաքենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով։

Ունինք տրամադրելի Ըստորբուտ եւ Թորգսին գրամանագրեր, ինչպէս նաեւ դաշնակներ՝ շատ մատչելի գիներով։

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին

Դիմել՝ American Lloyd. Paris (9). 7 rue Auber

Tél. Opéra 67-77, 67-78

Մուշտակավաճառ

ՏԻԿ. ՀԱՅԿՈՒՀԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18°

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch.

Մեր վաճառատուններուն սկզբունքն է բացարձակ ուղղամտութիւն, ճշդապահութիւն եւ չափաւոր գին։

Օգտուեցէք առիթէն։ Մասնաճիւղիս բացման առթիւ, կը կատարենք ձրի ամէն տեսակ մուշտակներու մաքրութիւնը։ Մեր արհեստանոցներուն մէջ կը պատրաստենք չափի վրայ ամէն տեսակ Մանթօներ, Վէսթեր, Օձիկներ եւայլն։ Ունինք նաեւ պատրաստի ճոխ մթերք։ Կը ստանձնենք նաեւ Մուշտակներու նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն, ներկելը եւ թանալը։ Մեր վաճառատուները բաց են ամէն օր, իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ կէս օր։

Ներկայ կտրօնը բերողին մինչեւ 1937 Փետրուարի վերջ, սկսեալ 200-300 *Ֆրք. գնումի համար կը տրուի մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ», իսկ 400-600 Ֆրք.ի համար եռամսեայ «Յառաջ» եւ կամ համապատասխան դրամական նուէր Փարիզի Գաղոյա կամ Կարմիր Խաչերուն։*

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՅԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (149)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Եւգինէին շատ երկար գրեց: Անոնց բան մը ծածկելու մանրամասնօրէն պատմեց անոր՝ վերջին դէպքերը, իր կատարած դերը, վիրաւորուիլը, հրաշքով մը ողջ մնալը: Սակայն Ջրհորի մասին չխօսեց: Կը խնդրէր Եւգինէէն որ քնքշօրէն խնամէ ծերունի հայրն ու մայրը, կրկնակի սիրով զանոնք: Շատ մեծ յոյս մը չունէր անգամ մըն ալ ողջ վերադառնալու ։

« Բայց,— կը գրէր Վարդանը,— քանի կ'ապրիմ, դուք՝ երեքդ կենդանի կը մնաք սրտիս մէջ. Բարեւէ իմ կողմէն Սոնիան, կը ցանկամ կատարեալ երջանկութիւն իրեն: Կը խնդրեմ, սիրելի Եւգինէ, ինչ որ ալ պատահելու ըլլայ ինծի, երբեք Սոնիան մեղաւոր չհամարես։

Անյիշաչար եղիր ու աշխատէ իսկական ընկերուհի մնալ անոր հետ։ Սոնիան իրմէ անկեղծ ընկերուհի մը պէտք պիտի ունենայ. իմ վերջին խնդիրքս է։ Կը համբուրեմ քեզ կարօտով։ Երանի թէ օր մը իրար գրկէինք մեր ազատ հայրենիքի մէջ »։

Նամակները վերջացնելէն յետոյ դուրս ելաւ պտըտելու: Հայ Սուրբը լճի ափը ծածկող ուռիներու ստուերին տակ նստած էր եւ Նարեկ կը կարդար: Երբ Վարդանը մօտեցաւ, Վարդապետը մատով ցուցուց ցամաքէն բաժնուող նաւակ մը, որ դէպի կղզին կը մօտենար: Երբ նաւակը բաւական մը մօտեցաւ։ Հայր սուրբը ուրախ ճիչով մը, բսաւ

— Դեկի մօտը նստողը Մաթեոսն է։

Վարդանը չպատասխանեց, բայց ուրախութենէն աչքերը կայծկլտացին։

ԱՐԱՔՍԻ ԱՓԸ

Արաքս գետի ափին, Արալըխ եւ Շահթախտ գիւղերը դէմ դիմաց ամբարտակուած՝ յորանջելով իրար կը դիտեն։ Հակառակ անոր որ Արարատեան Դաշտի ամառն տապը ամբողջ Ռուսաստանին մէջ սակայն միջօրէի ժամանակ չնչելն իսկ դժուար է ։

Գետի վրայ ձգուած փայտէ կամուրջը, որ պարսկական ափը կը միացնէ ռուսական հողին, կարծես բոլորովին լքուած ըլլար: Ոչ մէկ կենդանի շունչ, բացի կամուրջի գլխին կանգնած պահակ զինուորէն, որ փուշի եւ քրտինքի զարմանալի շաղախով մը ծածկուած դէմքով՝ անհամբեր կը սպասէր ժամանակի լրանալուն, որ յաւիտենականութեան մը չափ երկար կը թուէր իրեն ։

Կամուրջի պինդ մօտը փայտէ շինուած տաղաւարի մը մէջ, չոր թախտի մը վրայ երկնցած էր մաքսատան ռուս պաշտօնեան եւ մէկ կողմէն միւսը կը դառնար անվերջ ճանճերու յարձակումներէն ազատելու համար, որոնք հարիւրներով թառած էին պատերուն, նստարաններուն, եղած սեղանին ու քիչ մը ամէն տեղ ։

— Տօ, չօյչօ էյ անիծեալ երկիր. եա չա երկիր… ապրիլ խօմ չէ, իսկական նահատակութիւն է … ել դը ժո՞խքը որն է, էս դժոխք է ու դը ժոխք,— յուսահատ կը քրթմնջէր ռուս պաշտօնեան, բարձրահասակ եւ չէկ մազ մօրուքով մարդ մը:

Անհրեւ ճանճ մը, պաշտօնեայի չարժումներէն անհարեկ, երբեմն վեր կը թռէր ու նորէն նոյն հաստատակամ անհրեւութեամբ տզզալով կ'իջնար անոր քիչ մը ուռած քթին վրայ՝ կնիթը խրելով փափուկ քթածայրին մէջ ։

— Եթէ գործ լինէր, էհ, սատանան տանի, շուրջը կենդանութիւն, շարժում… բայց ժամերով այս դժոխք ծակին մէջ նստէ, ինչ է՝ որ մէկ եղի մը, ակլող գեղական մը պիտի անցնի, արի ու գիմացիր: Եա չա գործին ալ, երկրին ալ …

Պաշտօնեան մէկ կողմէն միւս դարձաւ, թաշկինակով ծածկեց դէմքը եւ փորձեց քնանալ ։

Արաքս գետը, արծաթ ժապաւէնի մը նման, Արարատեան ամբողջ դաշտը երկայնքէն կը կտրէ: Բժմահան պտոյտներով, երբեմն հանգիւ նշմարելի հոսանքով մը, երբեմն ալ արագօրէն յորձանք կուտայ երկուստեք սեղմուած լեռներու արանքը: Ձուլֆայէն անդին, գետի հունը սեղմուած Ղարաբաղի եւ Զանգեզուրի ցից սարերուն մէջ, Արաքսը Փշացող գազանի նման խելագար թափով հեւ իհեւ կը վազէ՝ ափերու փէշերը ուտելով, մինչեւ որ կիրճէն դուրս ինկած՝ Մուղանի տափաստանը կը հասնի ու գրեթէ լճացած վիճակի մէջ ծանրօրէն կը թափի Կասպից ծովը:

Կովկասէն դէպի Պարսկաստան անցնելու համար, այդ ժամանակ՝ միայն վերոյիշեալ կամուրջը գոյութիւն ունէր: Երբեմն այդ նշանաւոր կամուրջը, որ միակ ելքն էր հիւսիս արեւմտեան Պարսկաստանի, Ջուլֆայի առնող ազդեցութեան շնորհիւ կորսընցուցած էր իր կարեւորութիւնն ու արժէքը ։

Պատահական ճամբորդներ միայն կ'անցնէին այդ կամուրջով, մէկ ալ անմիջական շրջապատի բնակչութիւնը ։

Պարսկական Արալըխ գիւղի դիմաց, որ երկու հարիւր տնէ բաղկացած չէն գիւղ մըն է, ռուսական Շահթախտը հազիւ երկու տասնեակ ողորմելի հողաշէն հիւղակներ ունէր եւ մէկ երկու աւելի ողորմելի խանութներ ։

Գիւղէն հազիւ երկու տասնեակ քայլ հեռու, բլուրի բարձունքին վրայ, ուրկէ կը սկսի Արարատեան Դաշտի հարթութիւնը, կը գտնուէր Տավալուցի Ջոփուր Արթիւշի յայտնի գիւքեանը, Երեւանէն Նախիջեւան տանող փոստային ճանապարհի ճիշդ եզերքը ։

Ջոփուր Արթիւշը երկար տարիներէ ի վեր հաստատուած էր Շախթախտ մէջ եւ յաջող առեւտրականի մը համբաւ կը վայելէր ։

Գիւղի ամէնէն երեւելի անձնաւորութիւնն էր ան, ի հարկէ ռուս ժանտարմէն վերջը, որ իր պաշտօնին բերումով, իր գնկգնկոցի խթաններով երկար սուրով առաջին տեղը կը բռնէր գիւղին մէջ։

Ցեխէ պատերով եւ եղէգով ծածկուած այդ նշանաւոր խանութի փակուելուն, Ջոփուր Արթիւշը իրմով ալ անց, քիչ մը դուրս ինկած փորով արագաշարժ եւ ուրախ բնաւորութեան տէր մարդ մըն էր։

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

ԼԻՈՆԱՀԱՅԵՐ

Գնեցէք «Ալյոր» երգիծաթերթը, որ կը հրատարակուի ամէն 15օր։ Կը ծախուի Լիոնի «Յառաջ»ի գործակալ Խ. Կէնճեանի մօտ, 45 Rue de Bonnel, Lyon.

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15-70
Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 28 ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3281 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՃԱՓՈՆ

Տարակոյս չկայ թէ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը կարեւոր անկիւնադարձ մը եղաւ անհանդարտ Եւրոպայի դիւանագիտական պատմութեան մէջ:

Գերմանիա, որ Զինաթափութեան խորհրդաժողովէն եւ Ազգերու Դաշնակցութենէն քաշուած էր գրգռացին կերպով, պարտաւորիչ զինուորական ծառայութիւն հաստատեց ի հեճուկս Վերսայլի դաշնագրի սեղմումներուն եւ արագօրէն սկսաւ սպառազինուիլ:

Եօթանասուն միլիոն կարգապահ ու կենսունակ ժողովուրդ ունեցող երկրի մը յանկարծ լայն չափի վրայ սպառազինումը մը տագնապի մատնեց ամէնէն առաջ Ֆրանսան, որ 1914-18 ամբողջ չորս տարի ճաշակած էր օտար արշաւանքի դառնութիւնները: Ճիշդ է թէ կար Լոքառնոյի համաձայնագիրը, սակայն՝ պատերազմի մը պարագային դաշնագիրները «թուղթի կտոր» կը դառնան: Միւս կողմէ Անգլիա կը սիրաշահէր Գերմանիոյ հետ նաւային համաձայնագիր մըն ալ կնքելով՝ առանց Ֆրանսայի լուր տալու: Իտալիա ուրիշ հոգեր ունէր Ափրիկէի մէջ: Լեհաստան երես դարձուցած էր Ֆրանսայէն: Գրաւոր պետութիւններէն կարելի չէր մեծ բան ակնկալել:

Այս պայմաններուն տակ է որ կնքուեցաւ եւ վաւերացուեցաւ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, որ Հիթլերի համար եղաւ ցուլին դէմ ցցուած կարմիր կտաւը: Գերմանիոյ Առաջնորդը այնուհետեւ իր բոլոր ձեռնարկները արդարացուց՝ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքով: Անցեալ մարտ 7ին հրամայեց գրաւել Հռենոսեան ապազինեալ հողամասերը, որոնք այդ թուականէն ի վեր, կ'ամրացուին արդիական դրութեամբ, առանց ոեւէ մէկին խանգարուելու: Երբ պատճառը հարցուցին, ցոյց տուաւ Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը, զոր պատնէշ մը կը նկատէ Գերմանիոյ ապահովութեան դէմ:

Նոյն պատճառաբանութեամբ մէկիկ մէկիկ ջնջեց Վերսայլի դաշնագրին բոլոր այն սեղմիչ յօդուածները, որոնք սանձեր կ'անցնէին Գերմանիոյ անկախութեան վրայ, մինչ Հինթլեր կը պահանջէր իրաւունքներու հաւասարութիւն: Նոյնիսկ ջնջեց Լոքառնոյի դաշինքը, զոր իր սպառ կամքով ստորագրած էր:

Այս բոլորը կ'երեւի գոհացում չտուին Գերմանիոյ ազգայնական վարիչներուն, որոնք կասկածով կը նային Ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութեան վրայ եւ որուն կ'ուզէին հակադրել նոյնքան ուժեղ զինակցութիւն մը:

Նոյեմբեր 25ին Պերլինի մէջ կնքուած գերմանօ-ճափոնական դաշինքը ուղղակի պատասխանն է Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին:

Գերման դիւանագիտութիւնը երկար ատենէ ի վեր տենդոտ գործունէութեան մէջ էր՝ բարեկամներ ճարելու համար: Արեւմտեան ճակատին վրայ ռուսական վտանգին դէմ ամէնէն ապահով եւ զօրեղ զինակիցը Ճափոնը կրնար ըլլալ: Գերմանիա յաջողեցաւ լեզու գտնել անոր հետ եւ այսօր այլեւս կատարուած իրողութիւն է երկու պետութեանց գործակցութիւնը՝ քաղաքական գետնի վրայ:

Կնքուած դաշինքը խաչակրութեան մը հանգամանքն ունի ընդդէմ համայնավարութեան եւ Կոմինթէրնի սադրանքներուն: Տարակոյս չկայ թէ հրատարակուած բնագիրը արտաքին աշխարհին համար սահմանուածն է, ծածկելու համար դաշինքին իսկական նպատակը:

Գերմանիա եւ Ճափոն շատ զօրաւոր են՝ արգիլելու համար համայնավարական գաղափարներու տարածումը եւ Կոմինթէրնի գործունէութիւնը իրենց երկիրներուն մէջ: Արդէն Հիթլերի իշխանութեան գլուխ գալէն ի վեր համայնավարութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակուած է Գերմանիոյ մէջ, ուր բոլշեւիկեան յեղափոխութեան մը վախը չկայ բնաւ:

Նոյն վիճակը՝ նաեւ Ճափոնի մէջ:

Հետեւաբար պէտք է ենթադրել թէ գերմանօ-ճափոնական այս գործակցութեան նպատակը շատ աւելի կարեւոր է եւ գործունէութեան դաշտը շատ աւելի ընդարձակ: Ամէնէն առաջ երկու պետութիւնները կը կնքեն զինուորական դաշինք մը՝ պատերազմի մը պարագային՝ փոխադարձաբար իրար պաշտպանելու համար: Յետոյ՝ երկու պետութիւններն ալ մասնաւորաբար Ծայրագոյն Արեւելքի մէջ ունին աշխարհակալական ձգտումներ, զորս իրագործելու համար իրարու աջակցութեան պէտք ունին: Երկուքն ալ կ'ուզեն ստեղծել սեփական ազդեցութեանց գօտիներ՝ տնտեսական եւ քաղաքական շահեր ապահովելու նպատակով:

Ուշագրաւ է դաշինքին այն յօդուածը, որով Գերմանիա եւ Ճափոն մնայուն կեդրոն մը պիտի ունենան՝ համայնավարութեան դէմ ձեռք առնուելիք միջոցներու մասին խորհրդակցելու համար: Այդ միջոցները չեն ճշդուած, որով կասկած կը ծագի թէ անոնք կրնան մասնաւանդ զինուորական հանգամանք ունենալ:

Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ մանաւանդ Մոսկուայի մէջ մեծ դժգոհութիւն առաջ բերաւ այս դաշինքը, որուն իսկական նպատակը ծածկելու, «Խորհրդային Միութիւն»ն ու «Կոմինթէրն»ը իրարմէ զատելու եւ խնդրին գաղափարական պայքարի մը հանգամանքը տալու մասնաւոր ճիգ մը կայ:

Գերմանիոյ մէջ նոր չէ համայնավարութեան դէմ խաչակրութեան հռչակումը: Անցեալ ամիս Իտալիոյ արտաքին նախարար Կոմս Չիանոյի Պերլին այցելութեան առթիւ նոյն կէտին շուրջ համաձայնեցան երկու պետութեանց պատասխանատու վարիչները: Իտալիա շուտով պիտի յարի նաեւ Ճափոնի հետ կնքուած այս նոր դաշինքին, որուն մասնակցելու կը հրաւիրուին բոլոր այն պետութիւնները որոնք կ'ուզեն կռուիլ Կոմինթէրնի քայքայիչ պրոպականտին դէմ: Ճափոն այս առթիւ պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ կողմէ, այս վերջինն ալ՝ Մանչուքուոյի կառավարութիւնը:

Բայց իբրեւ անմիջական գործունէութեան դաշտ՝ Գերմանիա եւ Իտալիա իրենց առջեւ ունին Սպանիան, ուր կը թուի թէ Զօր. Ֆրանքօ նեղ կացութեան մը մատնուած է: Հակաբոլշեւիկեան ճակատը կարելին պիտի ընէ՝ Սպանիան փրկելու համար համայնավարութեան ազդեցութենէն: Գերման Մեծ Սպայակոյտը այսօր արտակարգ ժողով կը գումարէ Պէրխթէսկատէնի մէջ՝ Հիթլերի մօտ:

Գերմանօ-ճափոնական այս դաշինքով ամէն պարագայի մէջ խաղաղութիւնը չէ որ կ'ամրապնդուի, այլ մարդկութիւնը քայլ մը աւելի կը մօտենայ նոր պատերազմին, որ չի գիտցուիր թէ երբ պիտի պայթի: Այս դաշինքը մասնաւորապէս կը հետաքրքրէ նաեւ հայ ժողովուրդը, որուն հայրենիքը մաս կը կազմէ Խորհրդային Միութեան:

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆՕ-ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԴԱՇԻՆՔԻՆ ՇՈՒՐՋ

Անգլիական թերթերու ընթերցումով այլեւս կը հաստատուի, որ Ֆոն Ռիպպընթրոփ դեսպան նշանակելով Լոնտոնի, Հիթլեր ուրիշ նպատակ չունէր, բայց եթէ աշխատիլ, որ անգլիական կառավարութիւնը յարի հակահամայնավարական ճակատին: Ֆոն Ռիպպընթրոփ ձախողեցաւ իր առաքելութեան մէջ: Գոյութիւն քանիցս յայտարարեց թէ Անգլիա չի կրնար նետուիլ պատերազմի մը մէջ, զոր ուրիշներ կ'ուզեն ծրագրել՝ դէմ յանդիման դնելով երկու գաղափարական ճակատներ,— օրուան բառով՝ միսթիք: Այդ երկու միսթիքներն են ռուսական համայնավարութիւնը եւ գերմանական ազգ.-ընկերվարութիւնը: Սակայն Անգլիա, միւս կողմէ, մտահոգ էր գերմանօ-ճափոնական դաշնագիրը գաղտնի տրամադրութիւններ ունի եւ կրնայ խանգարել ուժերու ներկայ հաւասարակշռութիւնը:

Գալով Իտալիոյ, եթէ առաջին իսկ առթիւ Մուսոլինի չյարեցաւ գերմանօ-ճափոնական դաշնագրին՝ հակառակ իր համակրանքին, պատճառն այն է, որ կ'ուզէ չխրտչեցնել Անգլիան՝ այնպիսի պահու մը, երբ հաշտարար տրամադրութիւն ցոյց կը տրուի Միջերկրականի հարցին կարգադրութեան համար: Սակայն կը հաւաստեն թէ Իտալիա շուտով պիտի յարի գերմանօ-ճափոնական ճակատին: Այդ պարագային՝ Իտալիա պիտի ճանչնայ Մանչուքուոյի վրայ Ճափոնի թեւարկութիւնը, իսկ Ճափոն պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ:

Լեհական ճակատին վրայ, Վարշաւայի գերման դեսպանը կ'աշխատի հող պատրաստել՝ լեհական կառավարութիւնը եւս կապելու համար գերմանօ-ճափոնական դաշինքին:

Խորհուրդներու համագումարին մէջ, որ տեղի կ'ունենայ այս պահուս, Մոսկուայի մէջ, ուրիշ պատգամաւորը, Ուժչենքօ, ակնարկելով գերմանօ-ճափոնական ցանկութիւններուն՝ յայտարարեց թէ պատմութեան մէջ չտեսնուած ապտակ մը պիտի հասցուի Գերմանիան, եթէ օր մը փորձէ յարձակիլ Ուքրանիոյ վրայ, որ կը կազմէ Խորհ. Միութեան ամբարը: Թէ երկիրին 30 միլիոն բնակչութիւնը ամբողջովին կապուած է խորհրդային կառավարութեան, ճաշակած ըլլալով ցարական իշխանութեան եւ գերմանական գրաւման դառնութիւնները:

ՄԱԴՐԻՏ ԴԺՈԽԱՅԻՆ ԿՐԱԿԻ ՏԱԿ

ՔԱՂԱՔԸ ԿԻՍՈՎԻՆ ՊԱՐՊՈՒԱԾ

Երէկ կը հաղորդէինք թէ յարձակումը վերսկսաւ Մատրիտի ճակատին վրայ: Օդը մասամբ պարզուած ըլլալով, Զօր. Վարելայի բանակը, այս անգամ օդնական ուժերով զօրացած, ձեռնարկեց կատաղի յարձակումի մը: Համալսարանական թաղամասէն եւ մայրաքաղաքին հարաւային ծայրամասէն շարունակական գրոհներ կատարուեցան: Հիւսիս-արեւմտեան ճակատին վրայ կը գործէին 14 հրասայլեր: Օդանաւերը եւս անընդհատ ռումբ կը տեղային, մասնաւորաբար մեծ վնաս հասցնելով Արկուէլլէզ թաղին եւ հիւսիսային կայարանին:

Բացուած դժոխային կրակին հետեւանքով, մայրաքաղաքին պաշտպանութեան վերին մարմինը որոշեց հեռացնել անզէն բնակչութիւնը: Միայն Չորեքշաբթի օրուան մէջ Մատրիտէն հեռացան 200,000 հոգի, որոնց փոխադրութեան յատկացուած էր 25,674 ինքնաշարժ, 2566 օթոպիւս, 239 շոգեկառք: Կարելի էրաւ թէ մայրաքաղաքին մէջ այժմ ծեր, երեխայ եւ կին մնացած չէ: Բոլոր անոնք որ զէնք չեն կրնար բռնել եւ անօգուտ են քաղաքին մէջ, հեռացուած են դէպի արեւելք: Օտարականները եւս մեկնած են մասնաւորապէս Ամերիկեան դեսպանատան պաշտօնէութիւնը բոլորովին հեռացաւ Մատրիտէն:

Յարձակումները կը շարունակուին եւ Մատրիտ կը ռմբակոծուի անընդհատ:

Ֆրանսա բաժին կ'ուզէ Եթովպիայէն

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» (Նոյեմբեր 26) կը գրէ թէ վերջերս Չէպութթի Հռոմ գնաց միասին տանելով Ֆրանսական կառավարութեան հետեւեալ առաջարկը թէ՝ Ֆրանսա պատրաստ է լիովին ճանչնալու Իտալիոյ գերիշխանութիւնը Եթովպիոյ վրայ, եթէ Իտալիա հողային զիջումներ ընէ Ֆրանսայի՝ Հարրարի շրջանին մէջ:

Ֆրանսա շատ կը փափաքի Ֆրանսական Սոմալիին միացնել Տիրէ-Տաուան, որ Ճիպութի-Ատիս Ապէպա երկաթուղիի գիծին վրայ ամէնէն կարեւոր կեդրոնն է:

«Տէյլի Թէլէկրաֆ» կը կարծէ թէ յաղթականը երբեք պիտի չուզէ աւարէն բաժին հանել ուրիշներուն.

Խորհուրդներու համագումար Մոսկուայի մէջ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ չորեքշաբթի, կէսօրէ վերջ, ժամը 5ին, Կրեմլինի պալատին մէջ բացուեցաւ Խորհուրդներու համագումարը, որ հրաւիրուած է քննելու խորհրդային նոր սահմանադրութիւնը: Աւելի քան 2 հազար պատգամաւոր, բազմաթիւ կիներ, արեւելեան «հանրապետութեանց» պատգամաւորները իրենց խայտաճամուկ զգեստներով: Առջեւի կարգին վրայ՝ Սպանիոյ ներկայացուցիչները: Կ'երգուի «Ինթէրնասիոնալ»ը եւ Կալինին կը բանայ «պատմական նիստը»: Յետոյ կը խօսի յակնեաց Ստալինը, ըսելով թէ պրոլետարը հիմա ունեւոր է, գիւղացին նոր դասակարգ մը կը կազմէ եւ մտաւորականը դարձած է աշխատաւոր: Այս ընկերային փոփոխութիւնները անհրաժեշտ դարձուցած են մշակել նոր սահմանադրութիւն մը:

Կացութիւնը Պարսելոնայի առջեւ

Յանուն Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութեան, Մայորքայի զին. իշխանութիւնը հաղորդեց բրիտանական եւ ֆրանսական նաւատորմներու ծովակալներուն թէ Պարսելոնայի առջեւ հաստատուած է ապահովութեան գօտի մը:

Այս լուրէն կը հետեւցնեն ֆրանսական թերթերը թէ Զօր. Ֆրանքօ շուտով կը սկսի ռմբակոծել Պարսելոնան, ուրկէ կը սատանան հանրապետականները իրենց ռազմանիւթը:

Միւս կողմէ, Սեվիլլայի ձայնասփիւռի կայանը կը հաղորդէ թէ ազգայնական նաւատորմը ռմբակոծած է ռուսական նաւ մը որ ռազմանիւթ կը փոխադրէր դէպի Պարսելոնա: Ռուսական նաւը ծանրապէս վնասուած ըլլալով՝ նաւազները ապաստանած են փրկութեան նաւակներու մէջ: Ուրիշ աղբիւրէ չհաստատուեցաւ այս լուրը.

Յեղափոխական խորհրդաւոր ձեռնարկներ Թուլոնի մէջ

«Փըթի Փարիզիէն»ի թղթակիցը կը հեռագրէ Թուլոնէն 26 Նոյեմբեր թուականով թէ քաղաքին զին. իշխանութիւնը ապահովութեան միջոցներ ձեռք առաւ չորեքշաբթիէն հինգշաբթի լուսնալիք գիշերը: Քաղաքը խաղաղ է:

Ինչպէս կը հաւաստեն, քաղաքին իշխանութիւնը լուր առած էր որ «ծայրայեղ յեղափոխականներու»կողմէ դաւադրութիւն մը ի գործ պիտի դրուէր Էքս, Մարսէյլ եւ Թուլոն քաղաքներուն մէջ: Ուրիշ մանրամասնութիւն չի տրուիր յեղափոխական այդ դաւադրութեան մասին:

Աշխատանքի տագնապը կը վերսկսի

Հինգշաբթի երեկոյ, Ֆրանսայի գործատէրերու ընդհանուր Դաշնակցութեան ներկայացուցիչը, ժիննու, վարչապետ Լէոն Պլումի յանձնեց նամակ մը, որով կը յայտնէր թէ գործատէրերու ընդհանուր Դաշնակցութիւնը կը խզէ բանակցութիւնները, որոնք կը կատարուէին Աշխատանքի ընդհանուր Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներուն հետ:

Այս յանկարծական խզումը զարմանք պատճառեց: Գործատէրերու ընդհ. Դաշնակցութիւնը կը յայտարարէ թէ աշխատաւորներու ընդհ. Դաշնակցութիւնը չէ յարգած իր յանձնառութիւնները, ոչ ալ կը յարգուի կառավարութեան խոստումը խորհրդարանին առջեւ, ու կը շարունակուին գործարանի գրաւումները:

Լէոն Պլում, յայտնապէս սրտնեղած, պատասխանեց գործատէրերու ընդհ. դաշնակցութեան ներկայացուցիչին թէ ծանր պատասխանատուութիւն մը կը ստանձնեն խզելով բանակցութիւնները, թէ անմիջապէս տնտեսական խորհուրդին պիտի ներկայացնէ օրինագիծ մը, ընդարձակելու համար կառավարութեան պարտադիր իրաւարարութեան սահմանները՝ ապրուստի գիներու բարձրացումէն բխած անհամաձայնութիւնները հարթելու մասին, միւս կողմէ՝ խորհրդարանին պիտի ներկայացնէ ուրիշ օրինագիծ մը, ընդարձակելու համար կառավարութեան պարտադիր իրաւարարութեան սահմանները՝ գործաւորներու եւ գործատէրերու միջեւ ծագած անհամաձայնութիւնները հարթելու մասին:

*** Նոռի նահանգին մէջ, ուր աշխատանքի տագնապը քրոնիկ հանգամանք մը ունի, կացութիւնը աւելի եւս բարդացաւ չորեքշաբթի: Լիլի նահանգապետարանին մէջ, ապրուստի սղութեան վրայ հսկող յանձնաժողովը նիստ գումարելով որոշեց արտօնել 9.87 առ հարիւր յաւելում մը: Ապրուստի գիներու այս յաւելումին առթիւ, նահանգին բանուորները, ըլլայ մետաղագործութեան, ըլլայ կերպասագործութեան մէջ, պահանջ դրին աշխատավարձի համեմատական յաւելում մը: Գործատէրերու սկնարքան, աշխատավարձի մասին բանակցելէ առաջ, պայման դրաւ պարպել եւ երբեք չգրաւել գործարանները:

Երկու ծանր արկածներ

ՀԱՅ ՄԸ ԶՈՀ

Փարիզի արուարձաններէն՝ Օբէօյի մէջ ծանր արկած մը պատահեցաւ Հինգշաբթի:

Այս արուարձանին մէջ գործարան մը կայ, որ մետաղէ խից կը շինէ շիշերու: Հոս կ'աշխատին մօտ 50 բանուորներ ու բանուորուհիներ: Պայթումի մը հետեւանքով, փուռերէն մէկուն երկաթէ դուռը, մօտ 300 քիլօ, կը խորտակուի եւ ջարդուփշուր կ'ընէ ապակեղէնները: Խորտակուած փուռին առջեւ կը գտնուէր հայ աշխատաւոր մը, Ստեփան Սարգիսեան, 32 տարեկան, հայր՝ երկու զաւակներու, որ կը բնակի Շավիլ: Խորտակուած երկաթեղէնին տակ անշնչացաւ դժբախտ աշխատաւորը: Ապակիներու կտորուանքներէն վիրաւորուեցան չորս գործաւորուհիներ:

*** Ծանր արկած մըն ալ պատահեցաւ Մեցի մէջ: Կազի գործարանին մէջ, պայթումի մը հետեւանքով, փլատակներու տակ մնացին տասը գործաւորներ: Օգնութեան փութալով՝ փլատակներուն տակէն հանուեցան եօթը գործաւորներ, որոնք ծանր վէրքեր ստացած էին: Կարելի չեղաւ գտնել երեք գործաւորներ, որոնք կ'ենթադրուի թէ մեռած են եւ փլատակներուն մէջ կորսուած:

Ի ՓԱՌՍ Հ. Յ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Քառասունեւվեց տարի առաջ ծընունդ առաւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը հայ ժողովուրդի ազատութեան համար։ Իր գաղափարներով, իր անձնուիրութեամբ, իր հերոսական պայքարով, Դաշնակցութիւնը արթնցուց հայ ժողովուրդը, եւ բանուոր հօտէն ըստեղծեց գիտակից ու քաղաքական խոհալի տէր ժողովուրդ մը։ Այս եղաւ Դաշնակցութեան առաջին ստեղծագործութիւնը։ Այո, արարչական բան մը կար Դաշնակցութեան մէջ։ Դարերու ստրկութենէն կորաքամակ եւ համակերպող բազմութիւններուն տուաւ մարդկային արժանապատուութեան գիտակցութիւն եւ անոր մէջ արթնցուց ինքնապաշտպանութեան բնազդը որ բթացած էր։ Հայը դարձած էր փուշ, ստրկութիւնը խաթարած էր անոր ազգ. խրոխտ նկարագիրը։ Կարծես ժառանգորդը չէր Մեծն Տիգրաններու եւ Արտաշէս աշխարհակալներու զարմին, եւ ոչ Մամիկոնեաններու հոյակապ շառաւիղին կը պատկանէր։ Դաշնակցութիւնը եկաւ իր ահաւոր թմրութենէն սթափեցնել զայն։ Ամպրոպը պայթեցաւ որոտագին եւ Հայը վեց դարերէ ի վեր առաջին անգամ ըլլալով զգաց թէ ինք առնուազն կեանքի, ինչքի եւ պատուի ապահովութեան հարց մը ունի։ Այսինքն մարդկային տարրական իրաւունքներու պաշտպանութեան հարց, զոր մենք կը կոչենք ինքնապաշտպանութեան հարց։ Այս եղաւ Դաշնակցութեան առաջին հրաշագործութիւնը։ Հայ ժողովուրդին մէջ ամրացաւ ինքնապաշտպանութեան, պարտնելու - զարնուելու, ճակատամարտի տենդը։ Մէկ խօսքով ազատութեան տենդը։ Այդ տենդին շնորհիւ էր որ Դաշնակցութիւնը դիմացաւ այնքան փորձերու եւ փորձութեանց։ Կրցաւ մնալ մինչեւ ոտքի վրայ, կորովաբար ու անսասան, հակառակ դղրդալից փլուզումներու, եւ մինչեւ այսօր ալ նոյն ուժգնութեամբ կը ներշնչէ ու բազմութիւններ կ'ալեկոծէ։

Դաշնակցութեան ուխտը շաղախուած է այսպիսի չորս մը գաղափարական տարրերով։ Սակայն անոնց մէջ հիմնականը — ՀՈՂԻ գաղափարն է։ Դաշնակցութիւնը ունի այլ բազմաթիւ առաջադրութիւններ, այդ բոլորին մէջ սակայն կանխէր հայրենիքի ազատագրութիւնն է։ Եւ հայրենիքի ազատագրութեան համար՝ ան իր հետեւորդներու պարտադրած է զոհաբերութեան այնպիսի ձեւեր, որոնց մէջ անտարբերները եւ պարտադիր կը մնայ արեան տուրքը։ Զոհաբերութեան ոգին կը մնայ Դաշնակցութեան ամէնէն յուզիչ աւանդութիւններէն մեծագոյնն ու անփոխարինելին։

Քիչ առաջ բսի թէ Դաշնակցութեան առաջադրութիւններուն մէջ էականը հայրենիքի ազատագրումն է։ Թէ ինչ եղաւ Հ. Յ. Դ.ի դերը՝ հայկական դատը իր լաւագոյն լուծումին յանգեցնելու համար, բոլորին ծանօթ է։ Դաշնակցութիւնն իր վերջագոյն ճիգը ի գործ դրաւ մեր քաղաքական բաղձանքներուն իրականացման համար։ Անհուն զոհողութեանց եւ անդարմանելի կորուստներու գնով յաջողեցաւ, 1918 մայիս 28ին, պատմական Հայաստանի մէկ մասին վրայ կերտել անկախ Հայրենիք։ Այդ հողամասը մաքրեց օտար տարրերէ եւ դարձուց զայն միատարր եւ միաձոյլ՝ իբրեւ կորիզը միացեալ եւ անկախ Հայաստանի. Հայկական դատը այլ եւս կեանքի, ինչքի եւ պատուի ապահովութեան հարց չէ։ Մեծ պատերազմէն ասդին հայկական դատն ալ յեղաշրջում կրած է առանց սակայն իր բանաւոր լուծումը ստանալու։ Որքան ատեն որ հայ ժողովուրդին կէսէն աւելին կ'ապրի իր հայրենիքէն դուրս, որքան ատեն որ Հայը գաղթական է եւ չունի զինքը պաշտպանող ռազմական պետութիւն, այնքան ատեն գոյութիւն ունի եւ չէ լուծուած հայկական դատը։ Եւ որքան ատեն որ լուծուած չէ հայկական դատը, այնքան ատեն պիտի ապրի եւ ուժանայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը

Հ. Յ. Դ. կը նշանակէ հայկական դատ. Այս երկու բառերը նոյնացած են իրարու հետ։ Ու վայ այն օրուան երբ առանց իր խոհալը իրականացնելու՝ կը մեռնի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը. Այդ օրը անպայման կը մեռնի նաեւ հայկական դատը, եւ տապանաքարը կը զետեղուի յաւէտ հազարամեայ այս ազգ. ժողովուրդին վրայ։

Հ. Յ. Դ. իր ամբողջ հիւղը կեդրոնացուցած է այժմ հայկական դատին տալու բանաւոր լուծում՝ մէկդի թողած քաղաքական եւ ընկերային վարդապետութեանց ամէն կարգի նախասիրութիւն։ Ան համոզուած է նաեւ որ ինչքան ալ արդար ըլլայ մեր ազգ. դատը, եւ ինչքան ալ ճշմարիտ ու անառարկելի իր իրաւունքները, հայ ժողովուրդը իր դատին լուծում կրնայ տալ միայն իր միասնականութեամբ, իր հոգեկան եւ ֆիզիքական ուժերուն բովանդակ համադրութեամբ։ Ահա թէ ի՛նչ իրապաշտութեամբ կը բանաձեւէ այս հարցը, Հ. Յ. Դ. անմահ հիմնադիրներէն Քր. Միքայէլեան առնել 40նեակ մը տարի առաջ արձակելով հետեւեալ հանդանակը

«Մեղկ անդորրութիւնը չէ որ ապահոված է մարդկային իրաւունքը, այլ կռիւը անդուլ, անվկանդ։ Առանց կռուի չկայ իրաւունք, ինչպէս որ առանց աշխատանքի չկայ հաց։ Որքան ճիշդ է բսուած թէ՝ «ճակտի քրտինքով պիտի վաստկիս հացդ»։ Նոյնքան ճիշդ է նա այս, թէ «կռուի մէջ միայն պիտի գտնես քու իրաւունքդ»։

«Արդարութիւնը մէկ ձեռքին բռնած է կշիռ, միւս ձեռքին սուր։ Կշիռով կը կշռէ իրաւունքը, սուրով կը պաշտպանէ կը հաստատէ զայն։ Սուրը առանց կշիռի, սակայն մերկ բռնութիւն է։ Կշիռը առանց սուրի, իրաւունքի անզօրութիւն։

Թուլամիտ պէտք է ըլլալ այս խօսքերուն պարունակած ճշմարտութիւնը չըմբռնելու համար։ Սակայն, եթէ իրաւունքը իր պաշտպանութեան համար կռիւ կը պահանջէ, ապա ուրեմն կռիւն իր յաղթանակին համար անշուշտ պիտի ունենայ՝ ուժը։ Ուժն է, որ կը կառավարէ աշխարհը; եւ մենք ձեռք կը բերենք մեր ուզածները, երբ ուժ կ'ունենանք»։

Երկու նկատումով բրի այս մէջբերումը.—

1. Հայ ժողովուրդը այսօր ալ կը ներկայանայ բաժան բաժան ուժերով հետեւաբար անընդունակ իր իրաւունքները պաշտպանելու։

2 Որովհետեւ աշխարհ այս պահուն կը ցուցադրէ ուժի այնպիսի ահարկու պաշտամունքին, որ մարդկային երեւակայութիւնը այժմէն իսկ զարհուրանքի մատնուած է։ Այս կը նշանակէ ուրեմն որ ներկայ թշուառ մարդկութեան միտքն ու իմացականութիւնը, իրաւունքի եւ արդարութեան հարցերը լուծելու համար նոր բանաձեւ մը չէ կրցած գտնել, աշխարհի ստեղծագործութենէն մինչեւ այսօր, իրաւունքը պատկանեցաւ զօրաւորին։ Կը նշանակէ ուրեմն որ մարդկութիւնը վաղն ալ իր իրաւունքները ձեռք պիտի կրնայ բերել միայն ուժով։

Հայը զուրկ է քաղաքական միաւոր ըլլալէ, դարձած է կտորտանք, բազմաթիւ կտորտանքներ, փոխադարձ անհաշտութիւններ, դժբախտաբար, թոյլ, չեն տար այդ կտորտանքները մէկ յայտարարի վերածելու։

Ազատութեան եւ անկախութեան ձգտող ժողովուրդ մը բաժան բաժան ուժերով չի կրնար իր իրաւունքներուն տէր դառնալ։

Այս էր Դաշնակցութեան ժառանգութիւնը 46 տարի առաջ, — Հ. Յեղափոխականների Դաշնակցութիւն։ Այդ ժառանգութիւնը կը մնայ եւ այսօր, անոր համար որ մարդկութիւնը կանգնած է նոր եւ յարձուբելի արհաւիրքի մը առջեւ, եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր ուժերը բաւարար չի զգար դիմագրաւելու համար այն աղէտը, որ կը պատրաստուի եւ կը կուտակուի պայթելու համար օր մը յեղակարծօրէն եւ անզսպելի պահու մը։ Բոլոր երեւոյթները ցոյց կուտան որ նման չտեսնուած ուրականի մը պիտի անցնի մեր մոլորակին վրայէն, մահ, աւեր եւ աւերածութիւն սփռելով ամէն կողմ։

Ձե՞ք տեսներ թէ ժողովուրդները ի՜նչ մոլեգնութեամբ կը զինուին, եւ ի՛նչպիսի կատաղութեամբ կը դարբնեն զէնքերն ու կամքերը.

Հ. Յ. Դաշնակցութեան կամքն ու ցանկութիւնն այն է որ այս արհաւիրքը խնայուի հայ ժողովուրդին։ Մեծերու եւ հզօրներու այս անհող բախումին մէջ հայ ժողովուրդը ոտնատակ չըլլայ։ Բայց եթէ պատահի որ այս աւերիչ մրրիկը իր յորձանքին մէջ առնէ նաեւ մեր Հայրենիքն ու աշխարհի չորս ծագերուն նետուած սփիւռքի հայութիւնը, մեզի կը մնայ ուրեմն միջոցներ մտածել դիմադրելու համար աղէտը եւ որքան կարելի է քիչ վնասով եւ առաւելագոյն շահով դուրս գալ պայքարէն։ Անոր համար Դաշնակցութիւնը ունի մէկ բանաձեւ.— Կեդրոնացնել մեր կամքը, մեր միտքը եւ բազուկի բովանդակ թափը։ Որքան կարելի է քիչ ուշադրութիւն եւ եռանդ՝ ներքին վէճերու համար, որքան կարելի է շատ գործ արտաքին չարիքներու չէզոքացման համար։ Համերաշխ ու միակամ ներսը՝ ազգ. ներքին կեանքին մէջ, համերաշխ ու միակամ դուրսը՝ հայ ժողովուրդի թշնամիներուն հանդէպ։

Ահա ինչ որ կը թելադրէ քաղաքական ողջմտութիւնը, եւ ինչ որ կը բաղձայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Դաշնակցութիւն՝ մտքի, սրտի եւ կամքի։ Ու մանաւանդ բազուկի։ Դաշնակցութիւն՝ հաւատարմութեան, անձնուիրութեան, չարքաշութեան, վճռականութեան, խանդավառութեան, յարատեւութեան, կարգապահութեան եւ հաւատքի։ Մէկ խօսքով դաշնակցութիւն բոլոր արժէքներու եւ ընդունակութեանց՝ յանուն հալածական ժողովուրդի փրկութեան։

X

Դաշնակցական ընկերներ, հոյակապ-անցեալ եւ պատկառելի պատմութիւն մը ունի մեր ազգ. գոյութիւնը իր ետին։ Հոն կայ արհաւիրք, արիւն եւ արցունք, հուր եւ աւերածութիւն։ Հոն է արձանագրուած դիւցազներգութիւնը մեր կեանքին, ինչպէս նաեւ հերոսական մարտնչումները մեր յեղափոխական անցեալին։ Հոն էնաեւ ռազմաշունչ երգը մեր յաղթական եւ պարտեալ բանակներուն։

Երբ կը խորասուզուինք այդ արիւնաղանդ պատմութեան խորհուրդին մէջ, կը տեսնենք որ բազմաթիւ լուսաւոր երեւոյթներու կարգին, ուժգնութեամբ կը շեշտուի զոհաբերութեան ոգին։ Հոն պէտք է փնտռել ուրեմն իմաստը վաղուան։ Ուրեմն գալիք օրերու համար եւս, մեր մէջ տիրապետող պիտի հանդիսանայ զոհաբերութեան ոգին։ Այդ ոգիով պիտի առաջնորդուինք մեր յետագայ գործունէութեան ընթացքին.

Քառասունըվեց տարի առաջ վառեցինք խարոյկը սրբազան զայրոյթին որպէսզի մեր մռայլ հորիզոնը լուսաւորուի անոր նուիրական բոցերով, որպէսզի խաւարին մէջ խարխափող բազմութիւնները կարենան բարձրանալ հոն։

Հոն այդ նուիրական բարձունքին վրայ էր դարձեալ, երբ կրակի տուինք քաղաքական մուրացկանութեան աղբակոյտը, որպէսզի այս ժողովուրդը իր վրայէն թօթափէ ստրկամտութեան նախատինքն ու ամօթը

Ցանուեն այս առաքելութեան,* մեր յեղափոխական սերունդները մերժեցին կեանքին բոլոր գեղեցկութիւնները, վայելք, երիտասարդական հաճոյք եւ գինովութիւն եւ քալեցին դէպի իմացական մահ, այսինքն՝ անմահութիւն։

Եւ հիմա տարագիր եւ աստանդական, ցան ու ցրիւ աշխարհի բոլոր ցամաքամասերուն վրայ, երբ ծովէ ծով եւ պողոտայէ պողոտայ մեր անպատմելի վիշտն ու վրէժխնդրութեան զայրոյթը կը պտտցնենք, հպարտութիւնը ունենանք յետագայ սերունդներուն փոխանցելու պատասխանատուութեան ամէնէն հզօր սարսուռները։

Զոհաբերութեան նոյն ոգիով պիտի առաջնորդուինք նաեւ վաղը

Որովհետեւ, եթէ քառասուն տարուան եռանդ պէտք եղաւ, որպէսզի այս ժողովուրդին մէջ ամրանայ ցեղային հպարտութեան եւ ազգային գիտակցութեան ոգին, եթէ աշխարհահասան նահատակութիւն եւ դիւցազնական հերոսամարտեր պէտք եղան՝ հիմք դնելու համար ազատ ու անկախ հայրենիքին, ուրեմն մեզի կը մնայ ամբողջացնել այդ կորիզը, հիմնաւորել միացեալ եւ անկախ Հայաստանի գաղափարը։

Պայքարի այս ճակատին վրայ չպիտի ճանչնանք ո՛չ տկարութիւն եւ ոչ ալ նահանջ։ Մահուան սարսափը չպիտի ընկճէ մեզ, որովհետեւ մենք պաշտամունքն ունինք զոհաբերութեան, եւ հպարտութիւնը մեր կոչումին եւ առաքելութեան։

Մեր ձեռքին մէջ կը պահենք ամպրոպը, որ պայթեցաւ Քրիստափորի ափին մէջ։ Սակայն մեր մէջ պիտի ապրի նաեւ յեղափոխական խղճմտանքը առաքելատիպ Զաւարեանին, եւ գաղափարապաշտ իմացականութիւնը Ռոստոմին։

Առաջնորդուած այս սկզբունքներով, կը շարունակենք ճամբան՝ հաւատքով եւ վճռականութեամբ։

Ուրեմն անյողդողդ այս կեցուածքով է որ կ'ողջունենք 47րդ տարեդարձը Հ. Յ. Դաշնակցութեան։

Հ. ՎԻՇԱԳԵԱՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԷՆ ՆԵՐՍ

ԱՂԱՍԻ ԽԱՆՋԵԱՆԻ ԴԻԱԿԻՆ ՇՈՒՐՋ

ԽԱՆՋԵԱՆԸ ԵՐԷԿ

Կարմիր գիծէն ներս Խանջեանի դէմ կատղած են մասնաւորաբար անոր համար, որ ան «իր ինքնասպանութեան ակտով» տարիթ տուաւ համայնավար կուսակցութեան հակառակորդներուն քննադատելու Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնը։ Իսկ արտասահմանի մէջ Ս. Հայաստանի «բարեկամները» կը գտնեն, որ իբր թէ Դաշնակցականները կ'օգտագործեն Խանջեանի դիակը իրենց հակախորհրդային պայքարին համար։ Երկուքն ալ կատղելու իրաւունք ունին։ Սակայն այդ կատղածները կը սխալին մէկ կէտի մէջ, այն թէ միայն Խանջեանի մահէն վերջ չէ, որ Դաշնակցականները սկսան քննադատել ու պայքարիլ խորհրդային վարչաձեւին դէմ։ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը 15 տարիէ ի վեր ճշդած է իր դիրքը հանդէպ խորհրդային իշխանութեան եւ Խանջեանի մահը մազաչափ իսկ չէ շեղած մեր կուսակցութեան ընթացքը։

Եթէ Խանջեանի դէպքին մենք մասնաւոր կարեւորութիւն կուտանք, ատոր պատճառն այն է, որ նախ, Ս. Հայաստանի վարիչին անձնասպանութիւնը ի սպառ պատռեց համայնավարներու ազգակործան քաղաքականութեան վարագոյրը, եւ, երկրորդ, Խանջեան, իբրեւ ձախ համայնավարութեան դրօշակիր՝ երբ ազգային շարժառիթներէ մղուած կը դիմէ անձնասպանութեան, ցոյց կուտայ, որ վերջին ժամանակներս Հայաստանի մէջ կարեւոր բաներ են պատահած եւ հոն կացութիւնը բնաւ այն չէ, ինչ որ կը ձգնին ներկայացնել կարմիր գիծէ ներս եւ դուրս գտնուած մեր հակառակորդները։ Խանջեանի դէպքը մեր ուշադրութեան կեդրոն է դարձած եւ այն պատճառով, որ անոր մահուան հետ առնչութիւն ունեցող խնդիրները միայն անձնական բնոյթ չեն կրեր, այլ կը շահագրգռեն ամբողջ Հայութիւնը եւ բախտորոշ են մեր ժողովուրդի ճակատագիրին համար։

Կայ եւ մէկ ուրիշ պարագայ։ Երբ երէկուան ձախ համայնավարը այսօր դիտուի կ'ընէ իբրեւ նոր ազգային գաղափարի դրօշակիր, կ'արժէ քայ- նորէն կանգ առնել այս երեւոյթին վրայ։ Ամատունի Խանջեանը կ'անուանէ Աշոտ Յովհաննիսեանի գաղափարներու «վիժուածքը» եւ ջանք չի խնայեր ապացուցանելու, որ Խանջեան՝ իշխանութեան գլուխ անցած առաջին իսկ օրէն՝ հանդիսացած է «հայկական նացիոնալ - ուկլոնիստների եւ սպեցիֆիկների» տեսակէտներուն արտայայտիչը։ Այս կէտին մէջ Ամատունին անամօթաբար եւ լրբօրէն կը ստէ եւ զուր կ'ամբաստանէ երէկուան Խանջեանը, որ պատէն ալ աւելի պայպայական է եղած։ Կը բաւէ միայն մէկ երկու փաստեր յիշել, ցոյց տալու համար թէ ինչ կը ներկայացնէր Խանջեանը ոչ այնքան հեռաւոր անցեալին մէջ։

Այսօր Խանջեան դուրս ցցուած Հայաստանի սահմաններու ընդարձակման շուրջ յարուցած իր պայքարին։ Երէկ Խանջեանը այդ նոյն սահմանային վէճերու մասին հետեւեալը կը յայտարարէր —.

«Պատուաստելով ազգայնական տրամադրութիւններ, մեր թշնամիները ուզում են արգելք հանդիսանալ մեր սոցիալիստական յաջող յառաջխաղացմանը։ Դաշնակների ագիտացիայի սիրած մոտիվը եւ ամենաստահակ զէնքը Հայաստանի կոմիսարի դէմ հանդիսանում է, նրանց կարծիքով, ազգային փոխյարաբերութիւնների հարցը Անդրկովկասում։ Ամէնից աւելի նրանք բղաւում են՝ այսպէս կոչուած սահմանների հարցի մասին. Նրանք ասում են իբր թէ Հայաստանը զրկուած է այդ հարցում։ Ընկերներ, մենք յայտարարում ենք ի լուր աշխարհի, որ մեզանում Անդրկովկասի ֆեդերացիայի մեջ ոչ մի վէճ չկայ սահմանների մասին։ Դաշնակների սիրած երկրորդ փաստարկութիւնը մեր կուսակցութեան դէմ ազգային դժգոհութիւնն է, ազգային հակամարտութիւնն է որ իբր թէ գոյութիւն ունի Անդրկովկասում։ Ընկերներ, արժէ՞ արդեօք ժամանակ կորցնել՝ հերքելու այդ հրէշային բամբասանքը, քանի որ այսօր Անդրկովկասում մենք ունենք ազգային համակեցութեան այնպիսի ձեւեր, որոնք գոյութիւն չեն ունեցել համաշխարհային պատմութեան ամբողջ ընթացքում (ՙԽ. Հ.՚, թիւ 151 1929. Հայաստանի կոմկուսի 6րդ համագումարի մէջ խօսուած ճառէն);

Խանջեանն իր հայրենասիրական դէմքը այնքան մերկապարանոց կը ցուցնէ այս յայտարարութեան մէջ, որ որեւէ մեկնաբանութիւն աւելորդ է

Խանջեան այսօր կ'ամբաստանուի իբրեւ հայ ազգայնական մշակոյթի հովանաւոր եւ ամոլորող։ Համայնավար մշակութային լծորդումներն ան հակադրած է «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ազգայնական» տեսակէտը։ Երէկ, այդ նոյն մշակութային խնդիրներու մասին Խանջեանը հետեւեալ տեսակէտն ունէր . .

1932ի Գարնանը Համամիութենական կոմունիստ ակադեմիայի կողմէ դէպի Միութեան բոլոր շրջանները տասնօրեայ արշաւ կազմակերպուեցաւ։ Արշաւախումբերէն մէկը այցելեց նաեւ Հայաստան։ Այդ առթիւ Երեւանի մէջ Խանջեան ճառ մը արտասանեց, որ կը յատկանշէր այն ատեն իր՝ տեսակէտները՞ հայկական մշակոյթի մասին։

Խանջեանի կարծիքով, մինչեւ խորհ. իշխանութեան հաստատումը, հայ ժողովուրդը ոչ աշխարհիկ դպրոց է ունեցած եւ ոչ ալ պատմութիւն։ Հայ դպրոցներուն մէջ դաստիարակուած են կղերական - յետադիմական - ազգայնական տրամադրութիւններ։ Հայ պատմագիրները՝ սկսած Խորենացիէն մինչեւ Ադոնցը, կեղծած են եւ կը կեղծեն պատմութիւնը եւ «զանազան հէքիաթներով ու առասպելներով աշխատած են խոճալականացնել անցեալը, ցոյց տալ «հայ ազգի» անցեալ փառքը։ Որ հայ պատմագրութիւնը տասնեակ տարիներ

ՆԻՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՆԴԵՐՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻՆ

(ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆԻ ՄԸ ՅՈՒՇԵՐԸ)

— Ղազօ, ա՛յ մարդ, ո՞ւր է իմ ձիս։

— Կը տեսնե՞ս, պարոն, զուրպան, ես ի՞նչ կրնամ ընել։

Ու մեր Ղազօն ալ չունեց։ Մէկ բոպէ շուարած մնաց մեր փախստական խումբը (ընդամէնը վեց հոգի)։ Ոտքով ճամբով չէինք կրնար ազատիլ, ձիաւորները շուտ կը հասնէին մեզի, կը մնար բարձրանալ Գարագուլայի ձիւնապատ լեռները։ Ոն, յառաջ ..

Ու կը սկսի անտանելի վերելքը։ Մեր մէջ ամէնէն ծանրն ու գիրուկը Վահանն էր, յաճախ կը խնդրէր շունչ մը առնել, սակայն պէտք էր շտապել գնդակի տարողութենէն դուրս գալու համար։ Եր հասնինք անվտանգ գօտին, մեր առջեւ տարածուած է հսկայ ձոր մը, պէտք է իջնել ու բարձրանալ՝ միւս երեսը իյնալու համար, Բաշ - Ապարանի ճամբուն վրայ։ Կ'իջնենք ու կը բարձրանանք, բայց արդէն մութը կոխած է։ Անօթի ու մոլորած՝ կը քալենք երբ կը հանդիպինք յանկարծ առանձին ճամբորդի մը։ Զինուորի հագուստ ունի վրան։ Կը հետաքրքրուինք ու կ'իմանանք որ Դրոյի կառապան զինուորն է, արտօնութիւն ստացած է իր գիւղը գալու։ Կ'ընկերանանք իրեն ու կ'ուղղուինք դէպի իր գիւղը, մինչ միեւնոյն ծըրագիրը որոճալու, — Բաշ - Ապարանէն վրացական սահմանը անցնիլ։

Կը քալենք խաւարին մէջէն, երբ յանկարծ դէմերնիս կը ցցուի ձիաւոր խումբը։ Գարեգին Ոսկերիչեանն է Վաղարշապատի մեր անձնուէր տղաներէն։ Կը համբուրուինք, եւ Գարեգինի աչքերէն արցունքը կաթիլ կաթիլ կը թափի, չի կրնար ըմբռնել թէ ի՛նչպէս եւ ինչո՛ւ գիշերուան այդ ժամուն, խեղճ ու կրակ վիճակով, այս հեռաւոր լեռներու մէջ կը գտնուիմ. Խօսեցանք, բացատրեցինք շատ յուզուած կերպով։

Այդ խորհրդաւոր գիշերուան մէջ, մեր շուրջ բարձրացած ձիւնապատ լեռները միայն լուռ վկան եղան մեր խոր յուզմունքին ու վրդովումին, չկրնալով բացատրել թէ զինուոր եւ հայրենասէր ըլլալ արդեօք յանցա՞նք էր, որ մենք այդ սեւ օրին հասնէինք ....

Գարեգին յայտնեց նոյնպէս որ Օհանջանեանի խումբը անցնելէ վերջ, այդ գիծն ալ փակուած է եւ խորհուրդ տուաւ անցնիլ դէպի Աշտարակ եւ այդ շրջանը պահուըտիլ ժամանակ մը։

Գիշերը, կառապան զինուորին տունը մնացինք։ Յաջորդ առաւօտ ճամբայ ելնելէ առաջ բաւոք համարեցինք գիւղացիի տարազը հագնիլ։ Մեր խումբէն երեք հոգի Ղարիբ, Անտրօն եւ Հմայեակը ճամբեցինք դէպի Երեւան, իսկ ես Վահանն եւ Քօչոյի հետ բռնեցինք Աշտարակի ուղղութիւնը։

Հեռուն Արագածի փէշերուն վրայ ծուխ մը կը բարձրանայ։ Աշտարակ քրտական գիւղն է, որուն այժմ կ'ապրին Վաղարշապատցի տարագիրները։ Երեկոյին, խաւարը իջնելէ առաջ հոն պէտք է հասնինք։

Աշտարակ գիւղը, ձիաւոր յիսնեակի պետ Արշակի տունն ենք։ Վահանն ալ կը մեկնի Երեւան, կը մնայ Քօչոն, գօտիի վերջին զինուորը, Հայոց Զօրքի (Վան), այն աքանչելի տղան որ 1916էն ի վեր հետս եղած է մինչեւ կը համբուրեմ զինք վերջին անգամ բոլոր զինուորներուս փոխարէն եւ ան ալ կը մեկնի էջմիածին։

Կը մնամ մեն մինակ դիւ չարչրկող մտքերուս հետ. Տունէ տուն ու գիւղէ գիւղ կը փոխուիմ ու կը թափառիմ։ Անունդ գրկուած ու բոլորովին հիւծած, Երեւանի ընկերներուս պնդումին վրայ երեկոյ մը Եզիտի հագուստ հագած՝ կը մտնեմ Երեւան։

ԵՐԵՒԱՆ ԵՒ ՔՈՒԹԱՅԻՍԻ ԲԱՆՏԸ.

Երեւանի մէջ, փախստական անտանելի կեանք մը ապրեցայ։ Բոլշեւիկեան բռնութիւն ու չարաշահութիւնը ամէն չափ գլած անցած էին։ Օրուան ու գիշերուան իրենց ուզած ժամուն անոնք առանց համարձակ կը մտնէին տուները եւ կը կատարէին ամէն տեսակ բռնութիւն.

Սովորաբար երկու գիշեր իրարու վրայ միեւնոյն տունը չէի մնար, յաճախ կը փոխէի ու կ'ընտրէի երկու ելք ունեցող բնակարանները։ Պատահած է որ կարմիր զինուորներ մեր դուռնէն ներս մտնէին ու ես խոյս տայի միւս դուռնէն։ Օրին մէկը Թաղի մէջ ընկերոջ մը տունը պահուըտած էի։ Կինը շունչը կտրած ներս կը մտնէ ու կը պատուիրէ դուրս գալ։ Առանց ժամանակ կորսնցնելու մեքենաբար իրեն կը հետեւիմ։ Անիկա զիս կ'առաջնորդէ դրացիներէն մէկուն տունը, սենեակ մը կը մտցնէ ու դուռը կը փակէ վրաս։ Չեմ գիտեր թէ ո՞ւր եմ եւ որո՞ւ տունը։ Անհամբեր կը սպասեմ որ ընկերոջս տան խուզարկութիւնը վերջանայ եւ կինը գայ զիս տանելու։ Պատին վրայ եղած լուսանկարները կը սկսիմ դիտել, շատ մը ծանօթ զինուորներու կը հանդիպիմ, կ'ապահովուիմ որ վստահելի տան մէջ «արգելափակուած» եմ։

Շատ երկար կ'ըլլար պատմել այսպիսի բազմաթիւ դիպուածներ։ Կացութիւնը երթալով կը ծանրանար։ Հայ սպաները կ'աքսորէին, Դրօն Մոսկուա քշեցին ու պահուըտիլը կը դառնար անհնար։ Քանի մը ընկերներով որոշեցինք գաղտնի անցնիլ վրացական սահմանը։

Յարմար ուղեցոյցներ ճարեցինք եւ լուսնակ գիշեր մը ճամբայ ելանք Երեւանէն։ Ցերեկները պարտէզներու մէջ պահուըտելով ու միմիայն գիշերները ձիերին, բուքին քալելով Բզովտարա հասանք ու յանձնուեցանք վրացական սահմանապահ առաջին պահակախումբին։

Կը մտնենք Սանահին։ Հոն կը հանդիպիմ բազմաթիւ սպաներու եւ ընկերներու, Փաստրմաճեան, Ամիրեան Սէրէնկիւլեան, Վանի Տաճատը եւ ուրիշներ, բոլորը կը սպասեն Թիֆլիսէն գալիք գնացքին։ Հեռագրեցի Թիֆլիս Սեպուհին, խնդրելով արտ-կարգադրութիւն

Սանահին հասած առաջին գիշերը հազիւ թէ կը լուսնար, սարսափելի համազարկ մը հրացաններու ու գնդացիրներու Սանահինի ամբողջ ձորը կը դղրդացնէ։ Երկու ընկեր, Արշակ եւ Մանուկեան, ոստիկանատուն կ'երթան բան մը իմանալու ու կը ձերբակալուին Վրացիներուն կողմէ, (այս երկու ընկերները ի վերջոյ բոլշեւիկներու ձեռքը ինկան ու մինչեւ Գանձակ, Երեւան քշուեցան)։ Յայտնի եղաւ որ Հայաստանի կողմէն բոլշեւիկները եւ տեղացի Հայերն են յարձակողները. Քանի մը ընկերներով հազիւ հազ կրցանք գիւղէն դուրս գալ, բարձրանալ Մաալէն, անկէ Շուլավեր ապա Թիֆլիս։ Վրացական մայրաքաղաքն ալ վտանգի տակ էր եւ խուճապ մը կը սկսի։

ԳՆԴ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(18) (Շար.)

մուծուած է պատեր աշխատաւոր զանգուածներու գիտակցութիւնը «Հայոց պատմութեան եւ կուլտուրայի անցեալ շրջանների «ոսկեդարերի» մասին, այդ «ոսկեդարերի» չափազանցելով, վերցնելով հառ ու կենդանիները, մեծ մասամբ այս կամ այն ֆէոդալական հարստահարիչ պետականութեան գովերգուների «խունկարկան» աշխատանքը»: Այս, ժխտական վերաբերմունքը հայ գիտական պատմագրութեան գոյութիւնը, Խանջեան հետեւեալը կը յայտարարէ. «Մենք չենք թաքցրել եւ չենք թաքցնում, որ նպատակ ունենք տապալել քարի վրայ չթողնելու նացիոնալիստական կղերական բուրժուական եւ տիրացուական «գիտութիւնից» («Պրոլետար», 21 մայիս, 1932):

Այսօր Խանջեանը կը դանակոծեն իբրեւ «հայկական խոճալքի» ջատագով եւ հայ զատի պաշտպան: Տեսէ՛ք, թէ զնո երէկ այդ նոյն Խանջեանը ինչպէս կը «պաշտպանէր» հայ ժողովրդի դարաւոր խոճալը՝ Հայաստանի մասնիկ հանրապետութիւնը.

«Հայկական հարցը» ըստ էութեան եղել է ոչ այլ ինչ, քան նէթ մի խրճակ: Քէմալական Տաճկաստանն իմպերիալիզմի դէմ պայքարի էր դուրս եկել ազատութեան համար: Տաճիկ ժողովուրդի համակրանքն ու յաջողութիւնը նա դրանով իսկ իր կողմն ունէր. Այն ինչ, Դաշնակցութիւնը անգլիական իմպերիալիզմի գործիքը, ուզում էր փիժեցնել Տաճկաստանի ազատագրական պայքարն իմպերիալիզմի դէմ: Նա յետադիմական գործ էր կատարում եւ անշուշտ չէր կարող ոչ մի յաջողութիւն ունենալ («Խ. Հ.», 30 նոյ. 1935. Ա. Խանջեանի 15ամեայ տարեդարձի առթիւ արտասանած ճառէն):

Թուացած ձեւով ի՞նչ է եղած Խանջեանի մտայնութիւնը երէկ: Այն, որ Հայաստանի համար նեղքին ամենայն մէծեր գոյութիւն չեն ունեցած եւ Խորհ. Անդրկովկասի մէջ կը բացակայի ազգային որ եւ է հակամարտութիւն, իսկ Դաշնակցականներու այդ մասին տարածած լուրերը «հրէշային յօրինուածքներ» են: Երկրորդ, Խանջեան մեղադրաբար կը մերժէր հայ ազգային պատմութեան եւ մշակոյթին գոյութիւնը եւ մեր անցեալ պատմութիւնը «հէքեաթ եւ կեղծիք» կը համարէր, իսկ հայկական ոսկեդարը «առասպել»: Երրորդ, Խանջեանը իրաւունք կուտար Քէմալին, որ զէնքի ուժով խորտակեց Հայաստանի հանրապետութիւնը: Իսկ Հայկական հարցը անոր համար «խրտուիլակ» մըն է եղած.

Այսպէս կը մտածէր Խանջեանը երէկ: Ի՞նչ պատահեցաւ, որ մէկէն կերպարանափոխուեցաւ այդ ապազգայնացած, հայրենազուրկ եւ Մոսկուայի ու Թիֆլիսի հլու կամակատար «մոլեռանդ հայ» համայնավարը: Այս գաղտնիքին բանալին կը գտնենք Հայկոմկուսի նորընտիր քարտուղար Ա. Ամատունիի զեկոյցին մէջ:

Ամատունին մեծ սխալ կը գործէ: Ան Խանջեանը եւ Աշոտ Յովհաննիսեանը նոյն ատոմենանին վրայ կը դնէ: Ճիշդ է, երկուքն ալ նոյն տեսակէտները են ունեցած եւ մէկ գաղափարի ծառայած: Սակայն այդ երկուքին մէջ գոյութիւն ունի մեծ տարբերութիւն, որ վրիպած է Հայաստանի այսօրուան վարիչի աչքէն:

Աշոտ Յովհաննիսեան կը պատկանի հին համայնավարներու բանակին եւ ան մեծցած, սպրած ու կազմակերպուած էր նախախորհրդային շրջանին: Հակառակ իր համայնավարական գաղափարաբանութեան, կրնար պատահիլ, որ Աշոտ Յովհաննիսեան իր անցեալ կեանքով եւ ծանօթութեամբ ինքզինք կապուած զգար հայ ազգային պատմութեան եւ մշակոյթին: Իբրեւ պատմաբանի, անոր համար Հայոց պատմութիւնը չէր կրնար «հէքեաթ եւ կեղծիք» ըլլալ եւ ոչ ալ մեր ոսկեդարը «առասպել»: Կրնար պատահիլ որ Խորհ. Հայաստանի մէջ իր վարած ազգային քաղաքականութեան արմատները թաղուած էին անցեալին մէջ: Ան կը տեսնէր, որ խորհրդային Հայաստանի հանդէպ գործադրուող անիրաւութիւններ կրկնութիւնն են մեր անցեալ պատմութեան եւ կը ծառանար տիրող անարդարութեան դէմ:

Տարբեր է Խանջեանի պարագան: Աղասին հազիւ քանի տարեկան էր, երբ Հայաստանի մէջ հաստատուեցաւ խորհրդային իրաւակարգ. Իբրեւ քաղաքական եւ կուսակցական գործիչ ան կազմաւորուեցաւ խորհրդային շրջանին եւ հասակ նետեց ու ամբողջովին կաղապարուեցաւ Համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ: Խանջեան ո՛չ միայն որ եւ է կապ չունէր մեր ժողովուրդի անցեալին հետ, այլ եւ տարիներէ ի վեր յամառօրէն կը ժխտէր այդ անցեալը. Իր գաղափարախօսութիւնը եւ կեանքի ուղին՝ Կրեմլի կարմրաշող աստղը: Լէնինի ձգած հատորները ծառայած են իրեն իբրեւ թալմուտ եւ Ստալինի իւրաքանչիւր խօսքը սուրբ պատգամի տեղ է բռնուած: Ան վայելած է աշխարհի մէկ վեցերորդ մասին տիրողին բացարձակ վստահութիւնը եւ անոր շնորհիւ էր դարձած Հայաստանի մենատէր իշխանութիւնը: Կուսակցութեան ներսը երիտասարդ ցուլի նման պայքարած է աջ եւ ձախ թեքումներու դէմ եւ ստալինեան ուղեգծի ամէնէն ջերմ եւ հաւատաւոր պահապաններէն մէկն է հանդիսացած: Հայրենիք, ազգ, ազգային մշակոյթ եւ հայկական հարց անոր համար պարապ հնչիւններ են եղած եւ անհեթեթ «խրտուիլակ»ներ: Բուն համայնավար գաղափարները կեանքի մէջ իրագործելու համար ոչ մէկ միջոցի առջեւ կանգ չ՚առած եւ հուրով ու սուրով Հայաստանի մէջ հաստատած է ընկերվարութեան «յաղթանակի» ճամբան: Այդ հայաձեւ կործան յաջողութիւններուն շնորհիւ ութ տարի անընդհատ ամուր կեցաւ իր բարձր դիրքին վրայ:

Եւ սակայն, հակառակ այս մեծ տարբերութեան, այսօր Աղասի Խանջեան եւ Աշոտ Յովհաննիսեան միասին կը նստին մեղադրեալի նոյն աթոռին վրայ: Եւ ատիկա շատ բնական է: Երկուքն ալ կը գործէին նոյն երկրին մէջ եւ հաւասար չափով ենթակայ էին Հայաստանի այն առանձնայատուկ (սպեցիֆիկ) պայմաններուն, որոնց զոհ գացին տարբեր պարագաներու տակ:

Նախորդ յօդուածով մենք դիմագծեցինք Ա. Յովհաննիսեանի «սպեցիֆիզմ»ը: Այժմ անցնինք Խանջեանի «նացիոնալ-ուկլոնիզմ-սպեցիֆիզմ»ին, միշտ մեկնելով Ա. Ամատունիի զեկոյցէն:

ԱՇՈՏ - ԱՐՇՐՈՒՆԻ

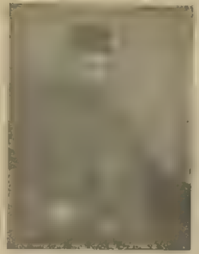

ԵՂԻՇԷ ՔՀՆՅ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ

Եղիշէ քահանայ Պարսամեան, Տարօնի առաջնորդական նախկին փոխանորդ, ծնած է Մշոյ վերին Թաղը 1875ին:

Անկէ մօտաւորապէս 300 տարի առաջ Սասնոյ Ահարոնք գիւղին Ստեփան քահանան քիւրտ բարբարոսութիւններուն դէմ բռնվելով, կը լքէ իր ... ու ... կ՚առնէ իր ընտանիքը ու կը գաղթէ գիւղէն.

Սասունցիին համար աշխարհի վրայ չկայ աւելի յարմարագոյն վայր քան Մուշը, որ կը խօսի իր հոգիին ինչպէս պիտի խօսէր իր ծննդավայրը: Եւ Ստեփան քահանայ կը նախընտրէ հաստատուիլ Մուշ:

Այդ թուականը ճշդուած է Ստեփան քահանայի հետ բերած արծաթապատ «Հրաշագործ» Աւետարանով մը, որ բնաշխարհի մէջ ծանօթ է Սեւ Աւետարան անունով, ինչպէս նաեւ երենուէ գրակալովը, հեռաւոր արձանագրութեամբ:—

«Կազմեց զգրակալս Տ. Ստեփանոս քահանան, թվին ՌԼԲ (տասն մը կը պակսի): Ստեփան քահանայ Հեքոյենց տան երեսուն երկրորդ քահանան էր, որ Մուշ եկած է: Մինչեւ Եղիշէ քահանան, որ կրտսերն է այդ Աւարանեան տան, ... որով այդ տունը տուած է 44 քահանայ:

Հնօրենց քահանայական տան շառաւիղն է Եղիշէ քահանան, որ ծնած է Մշոյ Վերի Թաղը 1876ին, յունուար առաջին կէսին, Վարդավառի պահոց հինգշաբթին:

Միկոռութեան անունն է Եղիա: 9 եղբայրներուն մէջ ամէնէն պզտիկը, բայց ամէնէն խանդր, ինչպէս կ՚ըլլայ բազմանդամ ընտանիքի մը մէջ փոքրերը: Եօթը տարեկանին կը դրկուի Մշոյ Ջիկրաշէն Թաղին վարժարանը, իր հօրեղբօրորդի Ստեփան վարժապետի քով, անկէ՝ Վերին Թաղի դպրոցը, վերջը կ՚աշակերտէ Հ. Մ. Ընկ. Մշոյ Ներսէսեան բարձրագոյն Նախակրթարանին, միայն ութ ամիս, որովհետեւ փոքր ընտանեկան միջադէպի մը պատճառաւ հայրը կը դրկէ զինք գիւղերէն:

Հայրը, Կարապետ, շարունակ առեւտուրի համար Պոլանըգ կ՚երթեւեկէր: Եղիան կ՚առնէ իրեն օգնական: Այսպէս կը սկսի յիշեալին Պոլանըգի եւ Մանազկերտի շրջանակները երթեւեկն ու ծանօթութիւնը ... ծանօթութիւնները որ մը իր կեանքին մէջ ճակատագրական դեր մը կոչուած էին խաղալու:

18 տարեկանին 1894 յունուար 1ին Պոլանըգի Պասաքեանս գիւղին մէջ քոլերայէն կը մեռնի հայրը: Ինք կը վերադառնայ Մուշ: Երեք տարի Ցաղջան գիւղին մէջ իբր գրագիր կը ծառայէ եւ 1897ին կ՚ամուսնանայ: Մշոյ եւ Ցաւքան գիւղի մէջ երկու տարի ալ գրագրութիւն ընելէն վերջ 1899ին իրենց (Վերին) Թաղի վարժարանին ուսուցչութեան կը կոչուի, իբր երաժիշտ: Կը պաշտօնավարէ 4 տարի: Այդ շրջանին է որ հօրեղբայրը, ծերունի Մկրտիչ քահանան կը վախճանի.

Նոյն տարին Թաղեցիներու փափաքին տեղի տալով 1902 օգոստ. 4ին Վանայ Ցանկոյեններու պզտիկ տաճար Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյն մէջ Սահակ եպիսկ. Բագրեւանդեանէ ստանալով քահանայական կարգ կը դառնայ Մուշ, իրենց թաղի վարժարանը, ուր կը պահէ իր կղերի քառասունքը, որմէ վերջ երկու տարի եւս երաժիշտ ուսուցչի պաշտօնը կը շարունակէ եւ ապա կը նուիրուի բոլորովին քահանայութեան: 1904ին Նախագահ կ՚ընտրուի Մշոյ Ջանըլեանց որբանոցի հոգաբարձութեան, 1908ի նոյ. 21ին Մշոյ առաջնորդարանի տեղապահ Վարդան Ծ. վրդ. Ցակոբեան առժամեայ առաջն. փոխանորդ կը կարգէ զինք, երբ կ՚ընտրուի միաժամանակ Կրօն. Ժողովոյ անդամ եւ ատենադպիր:

1909ին խառն ժողովը կը հաստատէ իր փոխանորդութեան պաշտօնը եւ այդ տարին կ՚ընտրուի Երեսփ. Ժողովոյ կրօնական անդամ:

Ունէր չորս զաւակ.— Կարապետ, Շաւարշ, Զաւէն եւ Վազգէն, որոնք իրենց մօրը՝ երէցկին Արեգնազին հետ միասին ողջ ողջ այրուած են Մշոյ Սոխորդ գիւղի մարագներուն մէջ:

Եղիշէ քահանայ յեղափոխական խառնուածք ունէր: Առանց վախի՝ պաշտպանած եւ պատսպարած է զանազան ... գործիչներ, որոնց գործակցած է շատ անգամ: Երկար պիտի ըլլար պատմել իր գործունէութիւնը Տարօնի աշխարհին մէջ, բայց իր քաջութեան իբրեւ փաստ՝ յիշենք միայն, որ տարագրութեան տարիներուն՝ լեռ բարձրացաւ իր հօտին հետ, յետոյ 15 հոգինոց խումբով մը, անհաւատալի դժուարութիւններու յաղթահարելէ վերջ, անցաւ Կովկաս: Իրական ոդիսական մըն է այդ ճամբորդութիւնը,— ձիւնին մէջէն, միշտ գիշերները խաւարին մէջէն, Թրքական ու քրտական հետապնդումներու մէջէն, խուսափելով օսմ. բանակին կրակէն: Երբ Կովկաս կը հասնին, անճանաչելի դարձած էին այլեւս, մարդկային կերպարանքէ դուրս բան մը, այնքան որ իր ծանօթներն իսկ չեն ճանչնար զինքը միայն յուռերով կը ծանօթացնէ ինքզինք: Կը ներկայանայ կաթողիկոսին, որ նախ չի հաւատար թէ Թրքահայաստանէն փախած եկած է, եւ փախուստի պատմութիւնը կը կարծէ երեւակայական: Այնուհետեւ Եղիշէ քահանայ կը մտնէ Դրոյի գունդին մէջ, ուր կը ստանայ 2 զին. շքանշան:

Ահա ազգային քաղուն գործունէութեամբ պսակուած այս համեստ քահանան է, որ կը մեռնի հեռու իր հայրենիքէն, հիւրընկալ Ֆրանսական երկնքին տակ:

ԱՐԱՄ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՋՈՄԸ ԱՆԾԱՆՕԹ ԶԻՆՈՒՈՐԻ ՇԻՐԻՄԻՆ ԱՌՋԵՒ

ՎԱԼԱՆՍ.— Այս տարի եւս Զ. Ո. Մ.ի Վալանսի մասնաճիւղը մասնակցեցաւ զինադադարի առթիւ կազմակերպուած թափօրին. Իր մարզական խումբերով, համակիրներով եւ Վալանսի Ֆութպոլի լաւագոյն խումբերէն Քոդէթ խումբին Ֆրանսացի անդամներով: Թափօրին մասնակցողները 40էն աւելի էին: Պատանի եւ Երիտասարդ բոլորն ալ կը կրէին փոխան գլխարկի՝ պէրէներ, մաքուր ու կոկիկ հագուած: Թափօրին առջեւէն կը քալէին երկու կայտառ ու բարձրահասակ տղաք, որոնք բռնած էին խոշոր ծաղկեպսակ մը, որուն մէջտեղը շեղակի ժապաւէնի վրայ կը խաչաձեւէին, Հայկական-Ֆրանսական լայն եռագոյն ժապաւէններ. Ձմրան գեղեցիկ արեւն ալ կուգար աւելի փայլը աւելցնել գրաւելով բոլորին ուշադրութիւնը: Դափնիին առջեւէն կը քալէր սեւաչեայ սիրուն պատանի մը գլուխը բարձր ու նայուածքը ուղիղ, որ բռնած էր թարմ ծաղիկը երիզուած եռագոյններով: Ետեւէն կը քալէր խումբին պետը, որուն կը հետեւէր վահագնեան խումբը, զոյգ զոյգ: Թափօրը ճամբայ ելաւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան Սիամանթօ ակումբէն ուղղուելով Կամպէթթայի ծառուղին, որոշուած ժամադրավայրը, ուր կանգ առաւ հոն ուր զետեղուած էր Զ. Ո. Մ.ներուն ցուցատախտակը:

Ցնոտ թափօրը սկսաւ յառաջանալ դէպի գետեզերքը հասարակաց պարտէզը, յուշարձանին դէմը պատուի կեցած էին վաշտ մը զինուորներ, կառավարական պաշտօնեաներ, մամուլի ներկայացուցիչներ: Հանդիսատեսի փողը հնչեց, բոլորն ալ մէկ վայրկեան գլխարկնին վար առին եւ թարմ ծաղկեփունջ մը զետեղէ վերջ հեռացանք: Երբ պարտէզէն դուրս ելանք, մայթերուն երկու կողմը խռնուած բազմութիւնը հիացմամբ կը դիտէր մեր անցքը:

Համաչափ քալուածքով անցանք Վալանսի գլխաւոր պողոտաներէն ու հրապարակներէն մինչեւ գերեզմանատուն, անցքի ընթացքին դուռները, պատուհանները եւ պատշգամները խռնուած ժողովուրդը հետաքրքրութեամբ կը դիտէր մեր խումբը:

Ահա անծանօթ զինուորին շիրմին առջեւն ենք, երկու կողմը բռնած են պատուոյ պահակները: Բոլորս մէկ վար առինք պէրէները ու երկիւղածութեամբ յառաջացանք, մեր ծաղկեպսակը զետեղեցինք ու բոլորս մէկ մարդու նման կանգ առինք, մինչ զինուորները անշարժ կը մնային պատուի առած, յետոյ անցանք գերեզմաններու եզերքէն գրեթէ բոլորս ալ յուզուած վիճակի մէջ:

Տեղական թերթերը գրեթէ բոլորն ալ հիացումով ու գովեստով խօսեցան մեր մասին, մասնաւորաբար Լիոնի Նուվէլիսթ թերթը, որուն մէջ յօդուածագիր մը, O. Մ. յիշատակելէ վերջ պատերազմի հայ որբերու այս գեղեցիկ ժէսթը, կ՚աւելցնէ թէ բազմաթիւ Հայեր, ուսանող կամ աշխատաւոր, գալով արեւելքէն եւ Ամերիկայէն, կամաւոր գրուեցան Ֆրանսական դրօշին տակ եւ հիացումի արժանացան իրենց քաջութեամբ:

Այս գեղեցիկ արտայայտութիւններէն վերջ, տարիներու բերնով, պզտութիւն մը պիտի ըլլար յիշատակել ռամկավար կամ այլանդակ մարդոց խաղերը Ջոմի ձեռնարկին դէմ, — քաղաքավարութեան ժխտերկամանամակր պահել, եւն.: Սակայն Ֆրանսացիներն ալ գիտեն, որ խեղճուկ վարժուհիով մը առաջնորդուած, ռամկավար թափթփածութեամբ մը կազմուած «Թափօրներ»ը (թափօր բառը համար վկայ կ՚ուզէր) չեն կրնար արժանանալ այն յարգանքին, զոր այստեղ կը վայելեն Ջոմականք, յաչս օտարներուն եւ քաղաքապետութեան:

ՎԱՀԱԳՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՄԵԾ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Անցեալ շաբթու, Փարիզէն սկսեալ՝ Ֆրանսայի բոլոր մեծ քաղաքներուն մէջ, տեղի ունեցան Ֆութպոլի մեծ մրցումներ միջազգային եւ տեղական լաւագոյն խումբերուն միջեւ: Ասոնց կարգին քաղաքիս մէջ ալ տեղի ունեցաւ մեծ մրցում մը,— Հօթաւ. Ֆրանսայի ընտիր խումբը ընդդէմ Պելճիքայի քաղաքի սերպ խումբին: Հակառակ օրուան ուրիշ մեծ մրցումներու (վիճակախաղ, ձիարշաւ եւ հեծելանիւի մրցումներ), 15.000ի մօտ բազմութիւն մը ժամանակէն առաջ փութացած էր Սթատ Ֆէրնան Պուիսոն խաղադաշտը: Երկու ազգերու քայլերգներէն վերջ, խաղը սկսաւ խլացուցիչ ծափահարութիւններու տակ: Նախ շատ արագ ու քանի մը վայրկեան երկու խումբերն ալ փոխն ի փոխ ցոյց տուին գեղեցիկ խաղարկութիւն մը: Պահ մը Պելճիքայի խումբը տիրապետեց խաղին եւ իր հինգ յառաջապահները գնդակը վարպետօրէն իրարու փոխանցելով, սպառնացին Ֆրանսական բերդին: Բայց այն վայրկեանին, երբ զօրաւոր հարուած մը տակ, ապահով կը նկատուէր առաջին նշանակէտը, գնդակը զարնուեցաւ բերդի ձողին ու դուրս ելաւ դաշտէն: Քանի մը վայրկեան հաւասար խաղարկութենէ յետոյ, այս անգամ Ֆրանսացիները գեղեցիկ վայրէջքով մը ամրակոծեցին հակառակորդ բերդը: Այդ միջոցին Պելճիքայի յետսապահ ձախուէր շարժումով մը գնդակը դրկեց իր բերդէն ներս, ապշեցնելով իր ընկերները: Քիչ վերջ հակառակ Պելճիքայի հիանալի խաղարկութեան, Ֆրանսացիները անակնկալ կերպով նշանակեցին երկու կէտ եւս, եւ խաղի 30րդ վայրկեանին Ֆրանսացիները ունէին 3 կէտ, Պելճիքա 0: Մնացեալ առաջին կիսախաղին՝ 15 վայրկեանի մէջ Սերպերը իրենց տիրապետող խաղարկութեան շնորհիւ, շահեցան երկու կէտ: Երկրորդ կիսախաղին ընթացքին ալ Սերպերը պահեցին խաղին գերակշռութիւնը, անոնց ամէն մէկ վայրէջքը կամ փասերը կը վերջանային որոտընդոստ ծափահարութիւններով եւ բացագանչութիւններով: Խաղը վերջացաւ Ֆրանսացիներու մէկ կէտ եւ Պելճիքացիներու 3 կէտ նշանակումով: Խումբը յաղթական հռչակուեցաւ 5—4ով:

Այս մրցումին բացումը ըրին Մարսէյլի 50ի մօտ խումբերէն զատուած 22 խաղացող փոքրիկներ 14 տարեկան): Հ. Մ. Ը. Մ.էն ընտրուած էր փոքրիկն Ժիրայր Թագրճեան, 14 տարեկան, Հ. Մ. Ը. Մ.ի փոքրերուն բերդապահը, որ շատ լաւ կերպով պաշտպանեց իր բերդը:

Վ. Քիւփելեան

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ՄԵԾ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻՆ ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ

Այնուհետեւ, առանց դժուարութեան եւ շնորհիւ կարգ մը կեղծ թուղթերու, անմիջապէս պաշտօն ստացայ Պատերազմական նախարարութեան մէջ, բնականաբար գործին յաջողութեան համար առատ կաշառք տալէ մէկ, երկու միամիտ ծանօթներու. նախարարութեան բարձրաստիճան պաշտօնատարները խաղցեր էին որ ... ռուսերէն գիտէք ... Եւ ահա օրին մէկը Թուրք սպայ մը զիս առաջնորդեց երկու Գերմանացի զինուորականներու մօտ որոնք անդամ էին Լիման Ֆոն Զանտերսի հրամանատարութեան տակ գործող Թուրք եւ գերման զինուորական մարմինին: Այդ ... ուղեկցութեան ընթացքին որ անշուշտ տեղի կ՚ունենար Թուրքերէն լեզուով, ինծի ըրին հետեւեալ առաջարկը — Կովկաս պիտի երթայի եւ տեղեկութիւն պիտի հաւաքէի ռուսական բանակին շարժումներուն եւ յետագայ ծրագիրներուն մասին. այս ծառայութեան փոխարէն պիտի ստանայի կարեւոր գումար մը իբրեւ վարձատրութիւն ...

Անմիջապէս «ընդունեցայ» այդ առաջարկը. կամ, աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել, հաւատացուցի խօսակիցներուս թէ կ՚ընդունէի:

Ցնոտ Թրքական ինթէլիճընսի անդամ մը — եթէ այդ բացատրութիւնը չա՛տ չէ Թուրքերուն համար — ինծի պարզեց սպայակոյտին բոլոր գաղտնիքները առանց բացառութեան ... եւ մանաւանդ չէ՞ս կա հետեւեալ պարագան ... Էնվէր փաշան Ռուսներուն վրայ անակնկալ յարձակում մը պիտի կատարէ ... Թրքական Գ. զօրաբանակով ...

Ի՞նչ պիտի ըլլար իմ դերս — Կովկաս երթալով ռուսական Սպայակոյտին պիտի հաղորդէի Էնվէր փաշայի ծրագրին ճիշդ հակառակը, որպէսզի սպայակոյտը «ճնշուի» եւ պատրաստութիւն չտեսնէր ... Չէ՛ր կրնար երեւակայել աւելի անպատեհ առաջարկ մը, մանաւանդ որ զրոյց կը շրջէր նոյն իսկ թէ Էնվէր փաշա ռուսական բանակները ջախջախելէ յետոյ պիտի յառաջանար դէպի Աֆղանիստան եւ Հնդկաստան.

Դալով իրենց ռազմավարութեան, Թրքական զօրաբանակին մը ճակատամարտի պիտի բռնուէր ռուսական զօրաբանակին մը հետ, իսկ ուրիշ երկու զօրաբանակներ պիտի անցնէին Ռուսերուն կռնակը՝ Սարըղամիշի մօտ ... Գ. զօրաբանակը պիտի յարձակէր Կարսի վրայ:

Քանի մը օր վերջը արդէն Կովկաս էի՝ իմ հայրենակիցներուս քով ... իբրեւ «լրտես» ... ի փառս օտարեան կայսրութեան. Ժամանակ չկորսնցուցի եւ առաքելութեանս գաղտնիքը հայրենասիրաբար յայտնեցի ռուսական սպայակոյտի պետերուն:

Ռուսական ինթէլիճընսէն կարեւոր պաշտօնատար մը առիթը որ ... դարձեալ Պոլիս վերադառնայի լուր տալու համար Թուրքերուն թէ ինծի «վստահուած» գործը «յաջողութեամբ» կատարած էի ... Ու վերադարձայ: Թուրքերն ու Գերմանացիները գրեթ- բայց ընդունեցին զիս եւ նոր առաջարկներ ըրին:

— Ցանուարին Կարսի մէջ կը տեսնուինք եւ ապահով ենք որ աւելի կարեւոր լուրեր կուտաք մեզի այնտեղ, ըսին երբ կը մեկնէի իրենց քովէն անգամ մըն ալ վերադառնալու համար:

Ռուսիա վերադարձայ նորէն քանի որ չէի գիտեր թէ ինչ անակնկալ դէպքեր կրնային պատահիլ մէկ օրէն միւսը:

1914ի դեկտ. 31ին Թուրքերը յարձակեցան, բայց ի՛նչ մեծ եղաւ իրենց զարմանքը երբ տեսան որ ռուսական բանակը ոչ միայն քնացած չէր այլ աւելի քան երբեք արթուն էր զիրենք դիմաւորելու եւ ջարդելու համար: Կրնամ ըսել որ Թուրքերուն ամէն մէկ ձեռնարկը այդ կռիւներուն ընթացքին յաւահաւօրէն ձախողեցաւ եւ բանակները իրարու ետեւէ՝ ջարդուեցան եղան լեռներուն վրայ:

Թրքական Գ. զօրաբանակը բնաջինջ եղաւ 1915 յունուար 15ին: Զօրաշարժ առաջ, դեկտ. 6ին Կովկասի ճակատը ուղարկուած 90.000 զինուորներէն 70.000ը սպաննուած էին. Մնացորդէն միայն 12.000 հոգի կրցան Պոլիս վերադառնալ յոգնած ու վիրաւոր:

ԳԼՈՒԽ 15

ԼՐՏԵՍՆԵՐԸ ԻՆՉՊԷՍ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ, ԱՆՏԵՍԱՆԵԼԻ ՄԵԼԱՆԸ

Ինչպէս բոլոր պատերազմի ամբողջ տեւողութեան բրիտանական ինթէլիճընսը՝ ծովակալութեան եւ պատերազմական նախարարութեան հետ գործակցաբար, խիստ գրաքննութեան կ՚ենթարկէր Անգլիայէն մեկնող ու Անգլիա ուղարկուած նամակները: Միաժամանակ բոլոր Անգլիաբնակ օտարականներուն վրայ հսկողութիւն կը կատարուէր: Խորհրդարանը կարգ մը նոր օրէնքներ քուէարկած էր պատերազմի յայտարարութենէն անմիջապէս յետոյ, լայն իրաւասութիւններ տալով ոստիկանական տեսչութեան: Մամուլը, հեռագիրները եւ հեռաձայնի խօսակցութիւնները նոյնպէս գաղտնի սպասարկութեան հաւ... կակչիւին ենթարկուած էին:

Այս նախազգուշական միջոցները մէկ հիմնական նպատակ ունէին — ջնջել որ եւ է լուր որ կրնար օգտակար ըլլալ թշնամիին:

Մեր ուշադրութեան առարկայ դարձուցած էինք մասնաւորապէս անտեսանելի մելանը որուն էութեան մասին կարգ մը տեղեկութիւններ պիտի տամ հիմա: Ամենակարգ բառարաններ ալ թղթակցութիւններ կը կատարուէին անշուշտ բայց լրտեսները ընդհանրապէս կը նախընտրէին «անգոյ մելանը»:

Անտեսանելի մելան կամ encre sympathique անունը կուտան այն հեղուկներուն որոնք «անտեսանելի» հետք չեն ձգեր թուղթին վրայ, անոնց ներկայութիւնը կը հաստատուի ջերմութեան կամ քիմիական բաղադրութեան մը ազդեցութեան տակ:

Ահաւասիկ ցանկ մը այդ «մելաններուն» որոնց գործածութիւնը ընդհանրացած է, բնականաբար ցանկս ամբողջական չէ:—

Ա.— Կապարոյր (քուրշում թօզու) այս հեղուկով գրուած նամակի մը տառերը ջերմութեան ազդեցութեան տակ կը սեւնան:

Բ.— Պղինձէ բորակաւո (nitrate) — մեթենայի փորձով տառերը կը կարմրին:

Գ.— Նիքէլի բորակաւո — տառերը կանանչ գոյն մը կ՚առնեն:

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ Անտօք հնթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ գաւիշի եւ գեփին խումբի, ինչպէս նաեւ Թալօտիերի ընկերները. 28 Նոյ. շաբաթ ժամը 8ին, Թուրեան գրադարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Երզ.-կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ վռամեան ենթակոմիտէի ընկերները, այս կիրակի (29 Նոյ.) կէսօրէ վերջ ժամը 5ին, սովորական ճաշարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ: կը դասախօսէ ընկ. Հ. ՍԻՐԷՆ-ԿԻՒԼԵԱՆ: Ներկայ կ՚ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՔՈՒԱՐԵԱՆ ենթակոմիտէի (Մարսէյլ) ժողովը՝ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Վարանդեան սրահին մէջ: կը դասախօսէ ընկ. Հ. ՍԻՐԷՆԿԻՒԼ-ԵԱՆ, Ներկայ կ՚ըլլայ նաեւ կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի ընկերական ընդհ. ժողովը 29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, Շահրիկեան սրահին մէջ, 5 rue de l'Eclipse, Մարսէյլ: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր Կարօ ենթակոմիտէի ժողովը, վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին, ընկ. Մուրատ Մուրատեանի բնակարանին մէջ: կարեւոր օրակարգ, ներկայանալ անդամատետրով:

ՊՈՄՈՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէի ընկերական ընդհանուր ժողովը 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Վարանդեան» սրահին մէջ, ներկայանալ անդամատետրով.

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ

29 *Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին,* Sociétés Savantesի D. *սրահին մէջ,* 8 Rue Danton, *մէթրօ Օտէոն:*

ԿԸ ԽՕՍԻ *ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ*

Նիւթ ունենալով «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի հայութիւնը»

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է ԲՈԼՈՐԻ ՀԱՄԱՐ,

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Անտօք» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ «Կուրշը» եւ «Կեփին» խումբերու

վաղը կիրակի, 29 Նոյ. երեկոյեան ժամը 8ին

Սալ տ՚Ալմօնիի մէջ (Թէմմա թօյալի մօտ)

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. Ս. ԸՆՏՐԻԿԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ *ԸՆԿ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ*

Գեղարուեստական բաժին՝ արտասանութիւն, երգ, մեներգ եւլն.

Կը ներկայացուի զաւեշտ մը

Տակսքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 2.50 Ֆր., վճակախառի մասնակցելու իրաւունքով:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դ. Կոմիտէին

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. ցան մէջ

ԿԸ ԽՕՍԻ *ԸՆԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ*

Նիւթ ունենալով օրուան քաղաքական կացութիւնը:

Կը հրաւիրուին երկսեռ հայրենակիցները:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է,

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէին կողմէ

Այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին Maison du Peupleի մէջ,

Ave. Verdunի վրայ, կալիէնիի եւ Մէռիի միջեւ)

Թրդ. յարկ Թիւ 10 եւ 11 սրահը:

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. ԱՇՈՏ ԱՐՃՐՈՒՆԻ

կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Կ՚ՈՒԶՈՒԻ *սափրիչի խանութի* **gérance**ի *համար ամուսնացած այր եւ կին մը, որ գիտնան արհեստը, կամ կանանց սափրիչ մը որ գիտնայ լաւ ֆրանսերէն: Դիմել՝ Գ.* HENRIի, 1 Passage du Poteau, *Փարիզ* (18), au coin de la rue du Poteau, *մէթրօ* Porte Montmartre:

Սարքագրեալները, Խ. Հայաստանի մէջ Նոր Սեբաստիոյ շինութեան ղօրավիգ կանգնելու, ինչպէս նաեւ տեղւոյս հայրենակիցներուն օգտակար լլլալու միտումով, հաւաքուեցանք եւ որոշեցինք վերակազմել Սեբաստիոյ Նահանգային Միութիւնը: Քանի քանի անդամներ դիմեցինք Գ. Վ. Գարաեանի դումարել տալու համար ընդհանուր անդամական ժողով եւ ընտրելու օրինական վարչութիւն մը, ըստ Նահանգային Միութեան ծրագիր կանոնագրին եւ իր քով գտնուած գոյքերը յանձնել:

Այս անգամ հրապարակաւ կը խնդրենք Գ. Վ. Գարաեանէ ընդհ. ժողովի հրաւիրել բոլոր Սեբաստահայերը եւ այլեւս չյամառիլ ձգձգել Միութեան անցեալ շրջանի հաշուետուութիւնը

Սարքագրեալները անհրաժեշտ կը գտնենք հրապարակաւ յայտարարելու թէ ինչպէս անկէ առաջ նոյնպէս յառաջիկային օրինաւոր չէ Գ. Վ. Գարաեանի իր անուան կցած լիազօր-ներկայացուցիչի մակդիրը.

Գ. Գարակէօզեան, Ա. Տիւրկէրեան, Յ. Մարտիրոսեան, Տօքթ. Ա. Պօղոսեան, Ա. Խոոլսոոեան, Ա. Կիւլեղեան, Հ. Փամպուգեան, Լ. Սրաօսեան, Գ. Հէյրէնեան, Յ. Զուղուֆէրեան:

փարիզ, 26 Նոյ. 936

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Նշան Տիրքեան կը ծանուցանեն թէ իրենց մօր եւ զոքանչի՝ ՄՆՈՒՇ ԹԻՔԻՃԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան արարողութիւն պիտի կատարուի Թիէի գերեզմանատան մէջ, 29 Նոյեմբեր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իսկ 4.30ին իրենց բնակարանին մէջ, 1, րիւ տը լ՚էնտիւսթրի, Փարիզ(13):

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՍԱՆՆԱՑ ՋՈՐԻ Հայր. միութեան փարիզի մասնաճիւղի անդամական ընդհ. ժողովը վաղը, կիրակի 29 Նոյ. երեկոյեան ժամը ճիշդ 5.30ին. ժանթիյի հայկ. դպրոցին մէջ, 19 *Rue de Paris, Gentilly*. կարեւոր օրակարգ: Բոլոր հայրենակիցներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ Լսարանի հերթական դասախօսութիւնը 29 Նոյեմբեր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, 5, րիւ տը լ՚էֆլիբս, *Մարսէյլ: Կը դասախօսէ* Պ. Ուշագլեան, *կը նուագէ* Պ. Հայկ Թիւթիւնեան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Բարձր Հայքի Հայր. Միութեան ընդհանուր ժողովը տեղի կ՚ունենայ կիրակի, (29 Նոյեմբեր) կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 6 րիւ տէ Փրթիթ Մարի, *Արարատ ճաշարանի վերնայարկը: Բացակայողները պիտի կորսնցնեն իրենց անդամակցութեան իրաւունքը՝ եթէ նամակով չի տեղեկացնեն իրենց բանաւոր բացակայութիւնը:*

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ՀԱՅ ԵՐԳԸ ԱՆԹԵԼՈՎ

Այսօր, շաբաթ, ժամը 19ին, Թրիւքսէլի անթելի Ֆրանս. կայանէն պիտի երգէ Գէն-Այա (Պլումպէրկ), Օր Մարգրիտ Բաբայեանի աշակերտներէն: Յայտագրին մէջ է Կոմիտաս Վ.ի «Անտունին», «Օրօրը» եւ «Զ՚Նար եմ»:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան Անկէնի մասնաճիւղին կողմէ

Նախագահութեամբ Տիկ. Ե. ՊԱՐԿԻՐՃԵԱՆի

Ի ՆՊԱՍՏ ԱՂՔԱՏ ՀԻՒԱՆԴՆԵՐՈՒ ԵՒ ՈՐԲԵՐՈՒ

13 դեկտ. կիրակի օր ժամը 15էն մինչեւ կէս գիշեր

Salle des Fêtesի *մէջ,* **80 Rue du Casino,** Enghien-les-Bains

Երեկոյթին ամբողջ զուտ հասոյթը կը յատկացուի Պետ. Հայ Կ. Խաչին եւ Որբերու Օգն. Մասնաճիւղին:

Նուագախումբ ԿԱՐԻՕ—ՔԱՆԹԻ (Թանկօ եւ Ճազ)

ՊԱՐ, ԵՐԳ ԵՒ ՀԱՃԵԼԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ—ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ 10 Ֆրանք:

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Յ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

տեղի կ՚ունենայ 28 Նոյ. շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին,

COLISÉEի շքեղ սրահին մէջ,

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ՝

ՆՈՒԱԳ.— Հ. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ (Գոնսէրվաթուարի Ա. Մրցանակին արժանացած), ընկերակցութեամբ *ՕՐ. Ա. ՄԱՆՑԱԼՃԵԱՆի (Prix de l'École Normale de Musique).*

ՄԵՆԵՐԳՆԵՐ.— ՕՐ. Գ. ԳԷՈՐԳԵԱՆ (Մարսէյլի Գոնսէրվաթուարէն) եւ *ՏԻԿ. Ե. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆէ.* մասնակցութեամբ Mme ANDRÉ ARNOTի, *(Pianiste Accompagnatrice au Conservatoire):*

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՊԱՐ.— Պր ԵՒ Տիկ. ՂԱԶԱՐԵԱՆներու կողմէ,

կը ներկայացուի ՍԻՐԱՀԱՐԸ ՍԵՂԱՆԻՆ ՏԱԿ (զաւեշտ)

ՊԱՐ ԿԷՍ ԳԻՇԵՐԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԼՈՅՍ — *ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ*

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

29 Նոյեմբեր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի *սրահին մէջ,*

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Պիտի խօսին՝ ֆրանսացի եւ սուրիշ արհեստակից մասնագէտներ,

Հ. Ս. Միութեան կողմէ խօսք պիտի առնեն

Պ. Պ. ԳԷՈՐԳ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ եւ ԾԱՏՈՒՐ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ,

Կը ցուցադրուին հայ սափրիչ-սափրիչուհիներու կողմէ պատրաստուած կանանց մազերու ամենավերջին նորաձեւութիւնները ֆրանսական եւ հայկական թղթակիցներու ներկայութեամբ,

ՄՐՑԱՀՈՍՈՒԹԵԱՆՑ ԲԱՇԽՈՒՄ,

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին թառիստ Պ. Աբգար

հռչակաւոր պարուհի HUGUETTE O BIN

եւ դաշնակահարուհի ANGÈLE ALICE (7 տարեկան), *ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ.*

14 ՀՈԳԻՆՈՑ ԸՆՏԻՐ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

ՃՈԽ ՊԻՒՖԷ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳԻՆԵՐՈՎ

Մուտք՝ արանց 8 Ֆր., կանանց 6 Ֆր.,

տոմսերը կը ծախուին բոլոր սափրիչներու մօտ:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ, ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԹՈՐԳՈՄ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆԻ

Fournitures pour tailleursի ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆԸ

43 Rue Richer, Paris (9), *մէթրօ* **Cadet**

Դերձակներու եւ դերձակուհիներու վերաբերեալ ամէն տեսակ պիտոյքներու վաճառումը

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԵՒ ՓՈՔՐԱՔԱՆԱԿ

Վաճառատունը ամէն օր բաց է ժամը 8էն 7, բացի կիրակի օրերէ

ՄԱՔՐԱՍԷՐՆԵՐ, ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ..

Վերջին մեթոտներով շինուած

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԻԱԿ ԳՄԲԷԹԱՒՈՐ, ԱՄԵՆԱՄԵԾ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԲԱՂՆԻՔ — **BAIN ORIENTAL**

Կը գտնուի 5, RUE DE L'ECLIPSE - *ՐԻՒ ՏԸ Լ՚ԷՔԼԻՓՍ*

(Շահրիկեան ծանօթ լսարանին կից)

ՑԱՌԱՋԻ ԹԵՐԹՕՆԸ (141)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(*ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ*)

—o—

Ծաղկախառէն դէմքը այնպէս էր աւրուած, որ գիւղացիք կասակելով կ՚ըսէին իրարու. «Եթէ բուռ մը սխտոր նետես դէմքին՝ հատ մը գետին չիյնար»: Անշուշտ առիկա չարամիտ չափազանցութիւն մըն էր, բայց հիւանդութեան այդ հետքերու պատճառով անունը մնացեր էր Ջոփուր Արթիւշ:

Ջոփուր Արթիւշի լայն դէմքին վրայ կը ցցուէր պատկառելի քիթ մը, որ Բաղրեան անծուծկալ պաշտամունքի պատճառով, հետզհետէ խոշորցած էր եւ փատլիճանի գոյն առած՝ բոլորովին ուրանալով ազգային ծագումը: Շատ փոքր եւ անհանդարտ աչքերը գրեթէ կը կորսուէին թաւ յօնքերու տակ, կուրծքին կը փռուէր ցանցառ երկար մօրուք մը, որու մէջ արծաթի թելերը աղաոնագին առատութեամբ կը բազմապատկուէին:

Արթիւշը, ճարպիկ վաճառական մը ըլլալէ զատ, կը համարուէր պարսկաբնակ այդ գիւղի նախախնամութիւնը իր բազմատեսակ ծառայութիւններով, զորս սիրայօժար կընծայէր իրեն դիմողներուն: Գիւղի ազատախալներէն (երեւելիներ) սկսած մինչեւ նորատի հարսերը, առանց քաշուելու այդ անհատին կը դիմէին՝ իրենց ընտանեկան գժտութիւններու պատմութիւնը անոր գաղտնապահութեան վստահելով: Քրիստոնէի պաշարը Արթիւշին վստահեցուցած էր բժշկական մեծ հռչակ մը այդ ճահճառատ նահանգի բոլորին մէջ, ուր տզամարդ, կին ու երեխայ տարին տասներկու ամիս ջերմէ կը տառապէին: Քինինի բարեբար ազդեցութեան հետեւանքով, ամէն կարգի հիւանդներ կը դիմէին Ջոփուր Արթիւշին, որ համեստ գումար մը միայն կը պահանջէր իր ծառայութեանց համար:

Ամէն տեսակ հիւանդներ բժշկելու կարողութեամբ միայն չէր սահմանափակուեր Արթիւշի համբաւը, որ գիւղէ գիւղ տարածուած էր: Անոր հուշակը ոռպէս՝ գրքաց ու համայիլ շինող գիր անցեր էր շրջակայ գիւղերու մոլլաներէն:

Գիւղացիք կ՚ըսէին, որ «եթէ Արթիւշի շինած համայիլը քարի վրայ դնես, քարը օխթը տեղով կը ճաթի»: Ջերբ կիներ, նորահարսեր, որոնց ամուսինները ուրիշ կիներու ետեւէ կը վազէին, ափ կ՚առնէին Արթիւշի գիւքեանի առջեւ՝ անկէ ճար մը, դարման մը աղաչելով:

— Հա, քուրիկս,— կ՚ըսէր Արթիւշը,— էս նուսխան, որ կը տեսնես, սատանան իսկ կրտոտէն բռնած, պոչին վրայ կը տնկէ: Արեւը չծագած չորս բոլորը կը դառնաս, օխթը անգամ մը կ՚երթաս, նուսխան քարի մը տակ կը դնես, օխթը անգամ քարի չորս բոլորը կը դառնաս, օխթը անգամին ալ կը թքնես քարի վրայ, վերջէն երկու աչքը կը բերես ինծի, մէկը բոլորովին ճերմակ, միւսն ալ սեւ, անոնց արիւնով ինչպէս զօղալ գիր մը գրեմ քեզի, որ էրիկդ մխլատուցի նման քեզի փակի, ալ էն Մէհմէտի հասած կնկանը չնայի: Արխային մնա, մարդուդ աչքը ինչպէս մը կապեմ, որ ձէնձէթի հուրիմելէքն ալ աչքին աղգեղ երեւայ:

Ահա այսպէս, մեծ, հաշտուած մարդ մըն էր Ջոփուր Արթիւշը:

Արտաքուստ անոր գիւքեանը ողորմելի տեսք մը ունէր, ինչպէս գիւղի բոլոր տները: Խանութի ներքնակող մը երկու մասի բաժնուած էր չթէ ծուած աղիւսի բարակ պատով մը. առաջին մասը գիւքեանն էր, ետեւի կողմը Արթիւշի ննջարանը, պահեստը, խոհանոցը, ընդունարանը: Դիւքեանը, որ միակ լայն դուռ մը ունէր նեղ ու երկար պատուհան մը գրանքով, շատ ալ ուղիղ չէր համեմատաբար տիրող առեւտրական մեծ համբաւին հետ: Պատին երկնցած սախտակներու վրայ, անկարգ ու փոշոտած ցուցադրուած էին զանազան կարգի ապրանքներ: Քանի մը կապոց ծխախոտ, լուցկիի եւ աժան սիկարէթներու բազմաթիւ տուփեր, քօրաէթաւոր թէյի բաժակներ իրենց տակերով, թէյի ծրարիկներ, անյիշատակ ժամանակներէ մնացած երկու անփայլ սամովարներ, թղթէ տուփերու մէջ լեցուած աղեղ, թել, մատնոց ու գարմանալի վայլուն դոյներով քթիկ եւ կարմիր ծաղիկներով զարդարուած չիթի քանի մը ծրարներ: Դրան մօտ՝ թիթեղէ մեծ ամանով մը նաւթ, անհրաժեշտ ժանգոտած չափերով

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

Cabinet PARMAC

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԴԱՏԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՃԵԼԻ ԳՈՐԾԵՐ

28 Boulevard de Strasbourg, ՓԱՐԻԶ

R. C. Seine 404035 — Tél. Botzaris 17 61

—o—

Մեր գլխաւոր աշխատանքները

1. ՎԻՃԵԼԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ կը գանձենք եւ որ եւ է դրամ չենք պահանջեր անյաջողութեան պարագային:

2. ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ. Երբ բան մը գնէք, արդեօք դրամ կու տա՞ք առանց նայելու ձեր առած ապրանքին վրայ: Ուրեմն ինչո՞ւ անմիջապէս պիտի երթաք վճարել ձեր տուրքը, առանց ճշդելու թէ սրդա՞ր է եղած հարկադրութիւնը, կարելի չէ՞ միթէ զայն զեղչել եւ օգտուիլ օրէնքին իսկ շնորհած բայց հարկային ազդարարութեան մէջ չի նշանակուած առաւելութիւններէն: Շատեր առելորդ տուրքեր կը վճարեն այսպէս, մենք ձեզ պիտի առաջնորդենք ձեր շահերը պաշտպանելու համար

3. ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.

Ա. ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՈՒՄ արագ, ապահով, եւ միջանուագ, մասնագէտ փաստաբանի ձեռքով

Բ) ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.— Թարեկամաբար կը քննենք ու կը կարգադրենք առեւտրականներու, ընկերակիցներու եւ փաթրօնի ու աշխատաւորի միջեւ ծագած վէճերը:

Գ) ՄՆԱՑՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Վաճառական մը, ճարտարագործ մը ընկերութեան վարիչ մը, տնօրէն մը եւայլն եթէ կ՚ուզէ իր ծրագիրներուն եւ ձեռնարկներուն մասին օրինական խորհուրդներ ստանալ անկախ եւ ձեռնհաս մասնագէտի մը կողմէ, պէտք չէ վարանի մեզի դիմելու:

Դ) ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԿԱՐԾԻՔ ԴԱՏԱԿԱՆ, ՎԱՐՉԱԿԱՆ, ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵՒ ՉԱՒՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ.— կը քննենք պայմանագիրներ, դրամատան հաշիւներ, մասնաւոր հաշիւներ: կը խմբագրենք պայմանագրութիւններ օրէնքի [illegible]

4. ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ.

Ա.) կը կազմակերպենք նոր կամ ձեւափոխուած գործի մը [illegible]

Բ.) կը քննենք եւ կը հսկենք հաշուեմատեաններ [illegible]

Գ.) կը քննենք պիլանները եւ [illegible]

Դ.) կը քննենք [illegible]

Ե. կը քննենք [illegible]

Զ.) կը քննենք [illegible]

Է.) կ՚առաջադրենք ձեզ համագրական պետական վարչութեանց մօտ:

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 20 ՖՐ., ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴ 300 ՖՐ.-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Գրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 9էն 12 կամ ժամադրութեամբ

ԵՂԻՇԷ ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ

AMERICAIN LLOYD — **ORIENT LLOYD**

48 rue de la République — **7 rue Auber, Paris**

Մարսէյլ. Tél. C. 47-22 *եւ* C. 74-51 Tél Opéra 67-77 67-78

Նաւային բոլոր ընկերութիւններու ներկայացուցիչ

Տոմսակներ՝ ամէն տեղի համար, հայ ճամբորդներու համար մասնաւոր գին: Ունինք թղթակիցներ աշխարհի ամէն կողմը

ՎՍՏԱՀԵԼԻ ՏՈՒՆ

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, **48 rue de la République, Marseille**

Tél. Colbert 74-51, 47—22

Օտար դրամներու փոխանակութիւն, Չէքեր կը տրուին ամէն երկրի համար: կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ:

ԼԱՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,

ԲԱՑՈՒԱԾ Է

ԲՈԼՈՐ ՓԱՓԿԱՃԱՇԱԿՆԵՐՈՒՆ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐ

Aznavour

կովկասեան համբաւաւոր ճաշարանը:

48 Rue St. Georges, Paris (9)

Մէթրօ **St. Georges, N. D. de Lorette** եւ **Peletier**

Ամէն տեսակ արեւելեան եւ եւրոպական ընտիր կերակուրներ:

ԱՆԱՐԱՏ ՕՂԻ ԵՒ ՎՕՏԿԱ — *ՄԱՏՉԵԼԻ ԳԻՆԵՐ*

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme. PARIS (13)

■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

(ՏՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ)

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 »	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 29 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 29 NOVEMBRE 1936

ԺԲ ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3282 | Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ | ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԱԶԱՏ ԵՒ ԱՆԿԱԽ ԵԳԻՊՏՈՍ

Անգլիոյ երեսփոխանական ժողովը նոյեմբեր 24ին եւ Ծերակոյտը նոյեմբեր 25ին միաձայնութեամբ վաւերացուցին անգլեւ եգիպտական Բարեկամութեան եւ Զինակցութեան դաշնագիրը, որ Լոնտոնի մէջ կնքուած էր անցեալ օգոստոս 26ին:

Դարերով օսմանեան Սուլթաններու եւ աւելի քան կէս դար անգլիական մարզպաններու գերիշխանութեան տակ ապրելէ ետք, եգիպտական ժողովուրդը ահա վերջապէս ձեռք կը բերէ իր ազատութիւնը, եւ շուտով իբրեւ անկախ եւ ինքնիշխան պետութիւն կը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ:

Հայրենակորոյս հայ ժողովուրդը իր սրտագին ողջոյնները կ'ուղղէ նորազատ եգիպտական ժողովուրդին, որ իբրեւ ժառանգորդը դարաւոր բարձր քաղաքակրթութեան եւ մշակոյթի մը՝ լիովին արժանի է ազատ եւ անկախ ապրելու: Վերապրող հին ազգերէն շատ քիչեր միայն կրնան պարծենալ իրենց ա՛յնքան փառաւոր անցեալով որքան Եգիպտացիները:

Դիւրին չեղաւ յանգիլ այս արդիւնքին: Եգիպտոսի ներկայ սերունդը Զինադադարի օրերէն սկսեալ բուռն պայքար մղեց գերիշխան պետութեան դէմ, որ իր երկիրը մտած էր 1882ին՝ դադարեցնելու Արապի փաշայի գլխաւորութեամբ ծագած զինուորական-ազգայնական ապստամբութիւնը ընդդէմ խտիվին: Եւրոպացիներ սպաննուած եւ կողոպտուած էին, անգլիական զինուորները Եգիպտոս մնացին՝ կարգապահութեան հսկելու համար, ու հետզհետէ տէրը դարձան հոն՝ ձեռք առնելով երկրին ամբողջ վարչութիւնը՝ խորհրդականներ տեղաւորելով կարեւոր պաշտօնատուններու մէջ: Արդէն 1879էն ի վեր անգլեւ-ֆրանսական հակակշիռի ենթարկուած էր եգիպտական ելմտական վարչութիւնը:

Մինչեւ ընդհանուր պատերազմ Եգիպտոս հարկատու էր Թուրքիոյ Սուլթանին (Սուլթան Սէլիմ Ա.էն ի վեր որ զայն գրաւած էր 1517ին) եւ կը կառավարուէր Խտիվի մը կողմէ: Պատերազմը ջնջեց օսմանեան այս անուանական գերիշխանութիւնն ալ (17 դեկտեմբեր 1914) եւ յաջորդ օրը Անգլիացիները խտիվին փոխարէն «Սուլթան Եգիպտոսի» տիտղոսով գահ բարձրացուցին Մէհէմէտ Ալիի սերունդէն Հիւսէյին Քեմէլ փաշան: Այս վերջինին յաջորդեց հանգուցեալ Ֆուատ Ա., որուն զաւակն է ներկայի երիտասարդ Ֆարուք Թագաւորը:

Պատերազմի վաղորդայնին, երբ օրակարգի վրայ էր ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, Եգիպտոսի մէջ եւս ի յայտ եկաւ ազգայնական շարժում մը՝ որուն հոգին ու ղեկավարն էր հանգուցեալ Զաղլուլ փաշան: Անգլիացիք քանիցս աքսորեցին զայն. սակայն ամբողջ երիտասարդութիւն մը կար Զաղլուլի ետին. քանի՛ աւելցան խստութիւնները, ա՛յնքան ուժգնօրէն պոռթկաց ազգայնական զգացումը երիտասարդ Եգիպտացիներու հոգիին մէջ:

1921ին Լորտ Միլների գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն մը ղրկուեցաւ Եգիպտոս, լեզու գտնելու համար եգիպտական կառավարութեան հետ: Այս առաքելութիւնը ձախողեցաւ: Եւ սակայն 1922 փետրուարին վարչապետ Լոյտ Ճորճ պարտաւորուեցաւ հրատարակել յայտարարութիւն մը, որով վերջ կը գտնէր անգլիական թեւարկութիւնը եւ Եգիպտոս կը դառնար անկախ եւ գերիշխան պետութիւն մը: Անգլիա իրեն կը վերապահէր չորս կէտեր. 1. Բրիտանական կայսրութեան հաղորդակցութեանց ապահովութիւնը Եգիպտոսի մէջ. 2. Եգիպտոսի պաշտպանութիւնը ամէն կարգի օտար յարձակումներու եւ միջամտութեանց դէմ ուղղակի կամ անուղղակի. 3. Օտար շահերու եւ փոքրամասնութեանց իրաւունքներու պաշտպանութիւն. 4. Սուտանի խնդիր:

1922ի այս յայտարարութիւնը չգոհացուց Եգիպտոսի ազգայնականները, որոնք կը ձգտէին իրական անկախութեան: 1929ին երբ Անգլիոյ մէջ իշխանութեան գլուխ անցաւ Մաքտոնըլտի աշխատաւորական դահլիճը, Եգիպտ. կառավարութիւնը առիթէն օգտուելով նոր բանակցութեանց ձեռնարկեց Լոնտոնի մէջ՝ արտաքին գործերու նախարար Հէնտէրսընի հետ: Բանակցութիւնները տեւեցին մինչեւ 1930 եւ ո եւ է դրական արդիւնքի չյանգեցան:

Հարկ եղաւ սպասել մինչեւ իտալեւհապէշական պատերազմը, երբ Ափրիկէի եւ Միջերկրականի մէջ ստեղծուած նոր եւ ծանր կացութիւնը ստիպեց անգլիական կառավարութիւնը աւելի ճկուն ըլլալ եւ ընդունիլ Եգիպտոսի պահանջները: Անցեալ տարի դեկտեմբերին եգիպտական կուսակցութիւնները միացեալ ճակատ կազմեցին եւ նոր բանակցութեանց մտան անգլ. կառավարութեան հետ, այս անգամ ո՛չ թէ Լոնտոնի, այլ Գահիրէի մէջ, ինչ որ զիջում մըն էր Անգլիոյ կողմէ: Մեծ դժուարութիւններ չյարուցին եգիպտական պահանջներուն դէմ եւ զիջեցան նոյնիսկ Սուտանի խնդրին մէջ:

Օգոստոս 26ի դաշնագրով Եգիպտոս կը դառնայ ազատ ու անկախ պետութիւն: Անգլիացիները Եգիպտոսի հետ 20 տարի պայմանաժամով կը կնքեն զինակցութիւն մը, որով յանձնառու կ'ըլլան պաշտպանելու զայն օտար յարձակումներու դէմ: Եգիպտացիները պարտաւոր չեն օգնելու Անգլիոյ, երբ այս վերջինը պատերազմի երրորդ պետութեան մը դէմ, եգիպտական հողէն դուրս:

Անգլիա՝ ընդունելով հանդերձ որ Սուէզի ջրանցքը Եգիպտոսի հողային ամբողջութեան մաս կը կազմէ, նկատի ունենալով առնոր տնտեսական հանգամանքը, մանաւանդ բրիտանական կայսրութեան հաղորդակցութեանց համար ունեցած կենսական կարեւորութիւնը, իրաւունք պիտի ունենայ զօրք պահելու այդ շրջանին մէջ: Խաղաղութեան ատեն ցամաքային զինուորները առաւելն 10,000, օդանաւորդները 400 հոգի պիտի ըլլան: Պատերազմի կամ միջազգային բարդութեանց պարագային այս թիւերը պիտի աւելնան ըստ պահանջի: Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ շրջանին մէջ գտնուած անգլիացի զինուորները մինչեւ ութ տարի պիտի փոխադրուին Սուէզի շրջանը, ուր մասնաւոր զօրանոցներ պիտի շինուին անոնց համար: Ջրանցքէն դէպի Գահիրէ եւ Աղեքսանդրիա նոր խճուղիներ պիտի շինուին: Անգլիական բանակը մեքենաշարժ դարձած ըլլալով, ի պահանջել հարկին անմիջապէս կարելի պիտի ըլլայ զօրք փոխադրել վտանգուած շրջանները:

Քափիթիւլասիոնները եւ Խառն դատարանները՝ զորս կարելի չէ հաշտեցնել երկրի մը անկախութեան հետ՝ պիտի ջնջուին, շահակից պետութեանց հետ խորհրդակցաբար:

Մէկ խօսքով Եգիպտոս կը դառնայ ազատ եւ անկախ: Իր առջեւ կը բացուի բարօրութեան, բարգաւաճման ու զարգացման նոր դարաշրջան մը: Ի սրտէ յաջողութիւն կը ցանկանք եգիպտական ազգին, որ գարերէ ի վեր իր հողին վրայ այնքան սիրալիր ասպնջականութիւն կուտայ մեր հայրենակիցներուն, որոնք իրենց երկրորդ հայրենիքը նկատած են զայն եւ անշահախնդրօրէն ծառայած, նուպարի եւ ընկերներուն պէս պետական մեծ դէմքեր ալ պարգեւելով անոր:

ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱ ՀԶՕՐ՝ ԶԻՆՈՒՈՐ. ԵՒ ՔԱՂԱՔ. ՏԵՍԱԿԵՏՈՎ

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՃԱՌԸ

Երեսփ. ժողովի ելմտական յանձնաժողովին հրաւէրին վրայ, պատերազմական նախարարը ներկայացաւ յանձնաժողովին, որուն առջեւ յայտարարեց թէ խելագարութիւն կամ անձնասպանութիւն կը համարի կրճատել զին. ծառայութեան շրջանը, մանաւանդ որ պատերազմի սերունդին ձգած բացն ալ գոցուած չէ: Աւելցուց թէ դահլիճն ալ համամիտ է իրեն՝ զօրացնելու համար ազգ. պաշտպանութիւնը: Եւ եթէ ներքին վէճերը, ընկերային պայքարները վնաս հասցնեն երկրին ապահովութեան, ձեռք պիտի առնէ խիստ միջոցներ, ի կատար ածելու համար իր առաքելութիւնը: Յայտարարեց նոյնպէս թէ չի բաւեր զինուիլ զինուորական միջոցներով, անհրաժեշտ է նոյնպէս զինուիլ հոգեպէս, բարոյապէս, ատոր համար պիտի աշխատի բանակը հեռու պահել քաղաքական եւ կուսակցական վիճաբանութիւններէ:

*** Ծովային նախարարը եւս յայտարարեց թէ յաւելուածական վարկ պիտի պահանջէ, զօրացնելու համար նաւատորմը:

Լէոն Պլումի ճառը

Ուրբաթ երեկոյ Փարիզի ձմեռնային Վելոտրոմին մէջ ճառ մը խօսեցաւ Լէոն Պլում, պարզելով Ֆրանսայի քաղաքին կացութիւնը: Երբ բեմ կը բարձրանար, ժողովուրդը սկսաւ պոռալ.— «Թնդանօթ եւ օդանաւ տուէք Սպանիոյ».— «Կեցցէ Լէոն Պլում»— «Պլումը գործի՛»: Յետոյ «Ինթէրնասիոնալ»: Սկսելով իր ճառը, Լէոն Պլում յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը կը ներկայանէ ժող. ճակատը, — դժուար է տապալել ներկայ կառավարութիւնը դուրսէն՝ քանի գոյութիւն ունի ժող. ճակատը: Բայց շատ դիւրին է տապալել ներկայ կառավարութիւնը, երբ հարուածը կը տրուի ներսէն: Երբ ժող. ճակատի մէկ անդամը կը քաշուի, կառավարութիւնը կը դադրի գործելէ: Յետոյ Լէոն Պլում յայտարարեց թէ քաղաքական կացութիւնը այնքան ծանր եւ վտանգաւոր է, որ քան ջէր երեք ամիս առաջ: Այս կացութեան մէջ՝ եթէ Ֆրանսա կը յամառի իր խաղաղասիրական ուղղութեան մէջ, տկարութեան համար չէ, Ֆրանսա հզօր պետութիւն մըն է ներկայիս, Եւրոպայի մէջ, Ռուսիայէն վերջ, ամէնէն ուժեղ պետութիւնը զինուորական տեսակէտով: Բայց Ֆրանսա զօրաւոր է նաեւ քաղաքական եւ դիւանագիտական մարզերու մէջ: Արտասահմանի մէջ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա տկարացած է ներքին կռիւներով եւ ընկերային պայքարներով,—ո՛չ, Ֆրանսա այնքան զօրաւոր է որ կրնայ իր դերը խաղալ Եւրոպայի մէջ:

Տէլպոսի ճառը

Երեսփ. ժողովի արտաքին յանձնախումբին առջեւ ճառ մը խօսելով, արտաքին նախարար Տէլպոս յայտարարեց թէ Ֆրանսա պիտի չուզէ երբեք պատերազմի մասնակցիլ գաղափարակցական պարտաւորութիւններով, ոչ ալ պատերազմի մտնել՝ արգիլելու համար պատերազմ մը: Յետոյ աւելցուց թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա ամրօրէն կապուած են իրարու եւ կը կազմեն ուժեղ ճակատ մը:

Իտալական բանակը գրաւեց ապստամբ Եթովպիացիներու մայրաքաղաքը

Նեկիւս Ազգերու Դաշնակցութեան կը յայտարարէր թէ իտալական բանակը չէ կրցած գրաւել ամբողջ Եթովպիան, թէ տակաւին օրինաւոր կառավարութիւն մը գոյութիւն ունի երկրին մէջ, իրեն մայրաքաղաք ունենալով Կորէն, որ կը գտնուի արեւմտեան Եթովպիոյ մէջ:

Հռոմէն հեռագիր մը երէկ կը հաղորդէր թէ իտալական բանակը մտաւ Կորէ, գրաւելով ապստամբ կամ անկախ Եթովպիացիներու վերջին միջնաբերդը: Իտալացիները քաղաքին մէջ չգտան կառավարութիւն կամ որ եւ է իշխանութիւն: Ռաս Իմրու, որ ցոյց կը տրուէր իբրեւ պետ այդ անկախ կառավարութեան, կը կարծուի թէ պատանդ տարուած է մօտակայ անտառներու մէջ, աւազակներու կողմէ: Վերջերս Ռաս Սէյեումն ալ հպատակութիւն յայտնած ըլլալով իտալական իշխանութեան, Եթովպիոյ մէջ ներկայիս ոչ մէկ ցեղապետ կը մնայ այլեւս:

Ա. ՆԿԱՐԻՆ ՄԷՋ.— Ընկ. Ահարոնեան, Տիկին Ահարոնեան, Տօքթ. Յ. Սիմինեան, լուսանկարուած՝ Տիներ (Վառի նահանգը), այս ամառ:

Բ. ՆԿԱՐԻՆ ՄԷՋ.— Ընկ. Ահարոնեան, լուսանկարուած այս ամառ Տինեի մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԿՌԻՒՆԵՐԸ

Կարթագինէ եւ Մալակա կը ռմբակոծուին

Կռիւները կը շարունակուին Մատրիտի ռազմաճակատին վրայ: Զօր. Վարելա յաջողեցաւ գրաւել կարեւոր դիրք մը Արկուէլլէսի թաղին մէջ, տիպար բանտին ետեւը: Հարաւային թաղամասերուն մէջ հանրապետական ուժերը ետ մղեցին ազգայնականներու կատաղի մէկ գրոհը:

Ճիպրալթարէն կը հեռագրեն թէ, ուրբաթ առաւօտ, ազգայնականները ռմբակոծեցին Կարթագինէն: Ռմբակոծութեան կը մասնակցէին տասնեակ մը օդանաւեր եւ երեք զրահաւորներ, կրակ տեղալով նաւահանգիստին վրայ ծովէն եւ երկինքէն: Հեռագիրը կը հաղորդէ թէ ընկղմեցան երեք կառավարական շոգենաւեր, իսկ զինարանը քանդուեցաւ մասամբ: Ռազմանիւթի մթերանոց մը օդը ելաւ: Նաւահանգիստը մեծ վնասներ կրեց:

Սեվիլլայէն կը հեռագրեն թէ ազգայնական օդային տորմիղ մը ուրբաթ օր ռմբակոծեց Մալական, մեծ վնաս պատճառելով քաղաքին: Զինարանը բոցերու մէջ է:

Վալենցիայէն կը հեռագրեն թէ Լարկօ Քապալերոյի ողջունը ընդունեցան ազգայնականներուն կողմէ, Սեկովայի մէջ:

Փարիզի սպանիական դեսպանը կը հաղորդէ թէ Վալենցիայի կառավարութիւնը Ազգերու Դաշնակցութեան ուղղած է հեռագիր մը, բողոքելով որ Գերմանիա եւ Իտալիա կը շարունակեն միջամտել Սպանիոյ ներքին կռիւներուն: Վալենցիայի կառավարութիւնը կրկնելով իր բողոքը Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ դէմ, որ ճանչցան Զօր. Ֆրանքոյի կառավարութիւնը, Ազգերու Դաշնակցութենէն կը խնդրէ նիստի հրաւիրել Խորհուրդը եւ քննել ստեղծուած կացութիւնը: Ժընեւի մէջ այն տպաւորութիւնը կը տիրէ թէ Ազգերու Դաշնակցութեան Խորհուրդը նիստ գումարելու համար պիտի չսպասէ յունուարին: Արդէն 7 Սեպտեմբերին նիստ պիտի գումարէ Ազգերու Դաշնակցութեան այն Յանձնախումբը, որ պաշտօն ունի պատրաստել նախագիծ մը Ազգերու Դաշնակցութեան Ուխտին բարեփոխութեան համար: Եւ յետոյ հաւանական է որ Ազգերու Դաշնակցութեան Ընդհ. Ժողովն ալ նիստի հրաւիրուի, Արիապարուսին մէջ ընդունելու համար Եգիպտոսը:

Անգլիա պիտի պաշտպանէ Պելճիքան

Պելճիքայի վարչապետը, Վան Զէլանտ, այցելութեան գացած ըլլալով Լոնտոն, միջազգային առեւտրական սենեակի բրիտանական Կոմիտէն հացկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ պելժ վարչապետին: Հացկերոյթին ներկայ էր նաեւ Իտըն, որ ճառ մը խօսեցաւ այդ առթիւ.

— Պելճիքա մասնաւոր տեղ մը կը գրաւէ բրիտանական ժողովուրդին սրտին մէջ: Որովհետեւ երկու երկիրներն ալ նոյն ձեւով կը դիտեն աշխարհի գործերը: Երկու երկիրներն ալ իրենց կեանքը հիմնած են նոյն ժողովրդապետական սկզբունքներուն վրայ: Հպարտ ենք մեր աւանդութիւններով, կը սիրենք որքան մեր անհատական ազատութիւնը, նոյնքան եւ ազգային ազատութիւնը: Մեզի համար ոչինչ կայ աւելի նուիրական, քան այն ուխտը, որուն համար իրենց կեանքը տուին մեր երկու երկիրներուն հազարաւոր զաւակները: Ներկայ կացութեան մէջ եւս, մեր երկիրը չի կրնար յաւակնիլ ծառայել այդ ուխտին կամ խաղաղութեան դատին, բայց եթէ պարզ եւ որոշ դիրք մը բռնելով: Օգտուինք ուրեմն անգլեւպելժիական այս հաւաքոյթէն ընձեռած առիթէն, անգամ մըն եւս յայտարարելու համար թէ Պելճիքայի անկախութիւնը եւ ամբողջականութիւնը Անգլիոյ համար կը ներկայացնէ կենսական կարեւորութիւն, թէ Պելճիքա կրնայ վստահ ըլլալ մեր պաշտպանութեան մասին՝ երբ յարձակում կրէ օտար պետութենէ մը: Այս խօսքերը կ'արտասանեմ արձակ համարձակ, որովհետեւ գիտեմ թէ այս խօսքերով կ'արտայայտեմ մեր ժողովուրդին կամքը, եւ

(ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ)

ՊԷԹՀՈՎԷՆ

Կարելի է ամէն բարիք գործել,
Ազատութիւնը սիրել ամէն բանէ աւելի,
Ու նոյն իսկ գահի մը ի գին՝
Ճշմարտութիւնը չմատնել երբեք:

Այսպէս գրած է Պէթհովէն 1792ին, ալպոմի թերթի մը վրայ:

Գեր ու կարճահասակ էր ան, հաստափիզ, ըմբշակազմ: Իր լայն երեսը աղիւսի կարմրութեամբ, բայց իր կեանքին վերջը գոյնը պակասէր ու դեղնորակ դարձաւ, մանաւանդ ձմեռը, երբ տանը կը մնար փակուած, դաշտերէն հեռու:

Ուժեղ եւ ոսկրոտ էր ճակատը: Իր օձախոտ մազը ծայրայեղօրէն սեւ եւ արտակարգօրէն խիտ էր: Իր յափշտակիչ աչքերը կը վառէին հրաշալի զօրութեամբ մը, բայց զինքը ճանչցողներէ շատերը խաբուեցան անոնց երանգէն: Որովհետեւ վայրագ շողիւնով մը կը բոցավառէին, թուխ եւ ողբերգական դէմքի մը վրայ՝ ընդհանրապէս սեւ կարծուեցան, մինչ գորշ կապոյտ էին:

Կարճ ու քառակուսի էր քիթը, լայնիչի, առիւծայինչի ձեւ: Նուրբ էր բերանը, բայց ստորին շրթը վերինին միանալու կը ձգտէր: Ահարկու էին կզակները՝ ընկոյզներ փշրելու տակ: Ծնօտին աջակողմը խոր փոսիկ մը արտառոց համաչափութիւն մը կուտար դէմքին:

«Բարի ժպիտ մը ունէր, կ'ըսէր Մոշէլէս, խօսակցութեան պահուն այ յաճախ սիրալիր ու քաջալերիչ եղանակ մը: Փոխարէնը՝ անախորժ, բուռն ու ծամածուռ էր ծիծաղը, թող որ կարճատեւ». ուրախութեան չվարժուած մարդու մը ծիծաղը:

Միլամպգյոն, անհրաժեշտ տխրութեամբ մը թաթաւուն էր իր սովորական արտայայտութիւնը: Ռէլշթապ՝ 1825ին՝ կ'ըսէ թէ իր ամբողջ ուժին կը կարօտէր լացը զսպելու ի տես ճանոր քաղցր աչքերուն եւ անոնց աղեխարշ վիշտին»:

Պրաուն Ֆոն Պրաունթհալ՝ տարի մը յետոյ՝ անոր կը հանդիպի գարեջրատան մը մէջ: «Անկիւն մը նստած է ան՝ երկայն ծխափողը բերնին: Աչքերը գոց կը պահէ, ինչպէս որ պիտի պահէ հետզհետէ աւելի ստէպ, քանի մահուան մօտենայ: Բարեկամ մը խօսք կ'ուղղէ իրեն: Տրտմօրէն կը ժպտի, խօսակցութեան տետր մը կը հանէ գրպանէն, եւ խուլերուն յաճախ գործածած սուր ձայնով՝ կ'ըսէ որ իրմէ խնդրածը գրէ մէջը»:

Կը դիմափոխուէր ան, ըլլայ իր յանկարծ ներշնչումի նոպաներուն, ըլլայ դաշնակի առջեւ յանկարծակիի եկած պահուն:

«Երեսին գնդերները կը ցցուէին, երակները կ'ուռէին, վայրագ աչքերը երկիցս աւելի զարհուրելի կը դառնային, բերանը կը դողար: Իրմէ ոգեկոչուած դեւերէն պարտուած կախարդի մը երեւոյթն ունէր»:

Շէյքսփիրեան դէմք մը՝ այս կերպարանքին տակ: «Լիր արքան», կ'ըսէ Ժիւլիուս Պէնէտիքթ:

«Պէթհովէնի անունը՝ կ'ըսէ Վուլէֆ՝ կը փողփողի երաժշտութեան տաճարին մայրաճակատը, Պախի անունին առջնթեր:

Եթէ Պախ եղաւ անցեալին յանգումը, գէթ երեք սերունդներու բազմերգական ամբողջ աշխատանքի մը արդիւնքը՝ Պէթհովէն սկիզբ մը եւ վախճան մը եղաւ միանգամայն:

Ան իր մէջ կեդրոնացուց, հրաշալի կերպով ուռճացուց, շլացուցիչ ծաղկումով մը փթթեցուց իր նախորդներուն, առանձին սերուն ստեղծողներուն բոլոր ճիգերը, բոլոր գիւտերը, ըստ բաւականի չքնուած բոլոր վեհաշուք խորհուրդները:

Ետոյ՝ թիկունքի հուժկու հարուածով մը՝ միջնորմները տապալեց, լուսանցքներ բացաւ դէս ու դէն, դուրսի առողջարար եւ ամոքիչ օդը ներարկեց այս խաւամբեր ճարտարապետութեան մէջ: Երաժշտութիւնը ազատագրեց՝ զայն ձերբազատելով աւանդութիւններու եւ վարդապետութիւններու հանդէպ տածուած շատ մեծ պատկառանքէ մը:

Բայց ան չեղաւ հայր անիշխանական մը, որ կը քանդէ առանց վերաշինելու ընդհակառակն: Ամէն ձեւ եւ աւանդութիւն չջնջեց իսպառ: Ցոյց տուաւ զարմացած աշխարհին — անոր շնորհելով ազատութիւն մը որմէ երկար ժամանակ չժպրհեցան օգտուիլ այնքան յանդգնութենէ ահաբեկ, առանց առաջնորդի եւ նեցուկի մնալէ վախցող երաժիշտները — թէ ինչ կրնար ընել հաստատուն եւ անվեհեր միտք մը, իր խիզախութիւններուն գիտակցող եւ անցեալի որ եւ է փրկարար օրինակէն ակնածող մէկը:

Ան չստեղծեց նոր վարդապետութիւններ, չպարտադրեց բանաձեւեր ու կանոններ, այլ կերտեց անըրադարձելի յիշատակարաններ, որոնք կը դիմագրաւեն ժամանակին յամր եղծումը, եւ եթէ կամովին ընդարձակեց ձեւերը, զորս այնքան բարեյաջող կիրարկեց նախ եւ առաջ, եթէ բանարարեց քանի մը օրէնքներ, որոնց հրամայական հարկին ենթարկուած էր ընդ երկար, շողարձակ գեղեցկութիւններ յայտնաբերելու եւ իր գաղափարներու արտայայտութեան աւելի ուժ տալու համար էր, առանց համովին քայքայելու այն ձեւերը, առանց արյաւէտ ջնջելու այն օրէնքները, որոնց ստրուկն ըլլալ չուզեց, բայց եւ այնպէս կը ճանչնար անոնց բարերար ոյժը:

Պէթհովէնի համարձակութիւնները, արդարեւ, իրեն չներկայացան մէկէն իմէկ, միանուագ, իբրեւ ներշնչուած ոգիի մը յայտնաբերումը: Աւելի գիտակից եղան անոնք: Սքանչելի կերպով հաւասարակշռուած միտք մը ունենալով՝ բնածը գիտէր ան: Այսպէս, չշտապող քայլով մը կ'ընթանար դէպի իր նպատակէտը:

Իր առաջին հեղինակութիւնները ամփոփուած են լոկ այն բաներուն, զորս Հայտնի ու Մոցարթի գլուխ-գործոցները սովորեցուցած էին երաժիշտներուն: Ան կը նկրտի խղճմտօրէն հետեւելու անոնց վերոյիշեալ վարպետներուն տուած պայծառ բանաձեւերուն: Եւ հակառակ անոնց կամքին այս հլու հպատակութեան՝ իր մեղեդիական ու կշռական գաղափարները արդէն այնքան հզօր ու նոր են, որ կը յաջողի այսպէսով ինքնուրոյն գործեր արտադրել: Ետոյ զգալով իր ուժը, ներքինին եռեւեփող հանճարէն հպարտ՝ կը սլանայ դէպի նոր նուաճումներ:

Ան դեռ պիտի հետեւի սոնաթին, համերգութեան ու քառեակին արդէն աւանդական ձեւերուն՝ լաւ զգալով անոնց կարեւորութիւնը: Բայց պիտի մեծցնէ թեմայի, փոխանցումի, Երգի ու Քոտանցայի խմբակներուն տուրքերը, պիտի այլափոխէ զանոնք իր վաղանցուկ մոտիւլասիոններուն յանդգնութեամբ՝ թոնալիթէի մեծ գիծը յարգելով հանդերձ: Մանաւանդ պիտի երկարէ սկզբնական Ալլէկրօին երկրորդ մասը — զարգացումի մաս կոչուած —, ուր պիտի վերերեւին գործին գլխաւոր թեմաները՝ ձեւափոխուած ու կարելի եղածին չափ արտայայտիչ դարձած: Պիտի երկարէ նաեւ՝ երկու թեմաներու վերադարձէն ետք՝ իր նախորդներուն այնքան կարճ Քոտան, եւ անկէ պիտի օգտուի նոր զարգացումներու համար: Վերջապէս ընդհանուր ընթացքը պիտի պանծացուի թեմաներու արտայայտիչ ըլլալու կարեւորութեամբ եւ անոնց նշանակութեամբ:

Ցաճախ այս թեմաները պիտի կազմուին իրարու խիստ հակընդդէմ երկու մոթիֆներով, որոնք իրարու պիտի պատասխանեն, իրար պիտի կանչեն, նոյնիսկ իրարու դէմ պիտի մաքառին՝ մինչեւ անոնցմէ մէկուն վերջնական յաղթանակը: Այս ալ պիտի ըլլայ եղերախաղը, որ պիտի գայ ամբողջութեան կցելու իր յուզական տարրը:

Յանդի այս սրտումը, արտայայտութեան այս ծայրայեղութիւնը այնքան հրամայական պիտի ըլլայ իր մօտ, որ շուտով նոյն ինքն ձեւը առաջնութիւնը պիտի ձգէ արտայայտութեան: Իր վերջին գործերը՝ չնշուելու համար սոյն նկարագիրը՝ յաճախ բոլորովին դանց պիտի առնեն սոնաթին խիստ օրէնքները: Բայց նոյնինքն նուագաստեղծը պիտի զգայ չափազանց ազատ երեւակայութեան մը վտանգը, եւ հաւասարելու համար տիրական գաղափարներ, եւ ունկնդիրներուն հոգիին մէջ զանոնք աւելի խորապէս քանդակելու համար՝ կոչ պիտի ընէ անցեալին ալ աւելի խիստ վաղնջական ձեւերուն:

Հատորներ գրուած են Պէթհովէնի երեք ոճերուն վրայ, ու եթէ ստոյգ է որ վեհապանծ վարպետին հեղինակութիւնները կրնան ստորաբաժնուիլ երեք յաջորդական շրջաններու, որոնց հակադրութիւնները բաւականաչափ ցորեղ են անոնցմէ իւրաքանչիւրը յատկանշելու համար, կարծիքները նուազ հակամարտ չեն անոնց դասաւորումն ընելու կերպին մասին:

Այն է թէ մէկ օրուան մէջ չէին կրնար կատարուիլ նուագաստեղծին գերծակերպին մէջ յառաջ եկած փոփոխութիւնները: Ցաջորդական խարխափումներով է որ պիտի իրագործուի պէթհովէնեան մեծ ոճին նուաճումը:

Եթէ մերթ՝ չանթաձայն, համեմատ գիտեր լուսաւորելու պիտի գան նորաձեւահնարին առջեւ բացուած ուղին, յեղակարծ անդրադարձումներ պիտի կասեցնեն սոյն յանդուգն խոյանքը: Եւ արուեստագէտին երեւակայութիւնն իսկ անոր վերադառնել կուտայ՝ ամենախիզախ փորձերու մէջտեղ՝ երբեմնի աւելի զգաստ ներշնչումներուն վերյիշումը: Փոխարէնը՝ առաջին շրջանի գործերուն մէջ պիտի գտնուին այնպիսի համարձակութիւններ ու նորութիւններ, որոնք նախօրդ կուտան վարպետին գրելակերպին մէջ կատարուելու սպասող փոփոխութիւններու»:

ՖԻԼԻՊ ԱՂԱՃԱՐԵԱՆ

ԳԱՏԵՐԷՆ ՆԵՐՍ

ՃԱԽՐԱՆՈՑ

Մեկնելէ առաջ՝ եկուր պատմեմ քեզի, աղուորս, հրաշք ծաղիկի մը հըրաշք հէքեաթը: Կ'ուզեմ որ քնքոյշ մանուկ մը ըլլաս, դիր գլուխդ պըւարթ՝ թափառական ծունկիս վրայ: Արձակէ ծով մազերդ, որ գոցեն ականջներդ, եւ քեզ աչքերուդ մէջ կը սիրեմ ու կ'ուզեմ որ խօսքերս, կաթիլ առ կաթիլ, իջնեն երկու խաղաղ լճերուդ յատակը, ինչպէս միւռոնը մեր ժամուն ազաւնիի կտուցէն պտղուց-պտղուց մկրտութեան աւազանին մէջ կը օրրանար:

Մարենք ճրագը, աղուորս, ու թող օճախի բոցարձակ կրակը մրմնջալով հրճուիս՝ ծնած ծաղիկս բուրմունքով, ինչպէս ճերմակ գուլան խունկի՝ գմբէթէն վար մաղմաղ ծխուն արեւին հետ կը համբուրուի:

Դուռ պատուհան կղպեցի՞ր, դուրսը դրսին թող մնայ, սկիզբ հէքեաթս ալ ոչ ոքի հոս տեղ չմնայ: Ու գուցէ մենք թեւեր առած, մեր բոցակէզ ճամբան բռնած՝ լոյս աստղերու մըտերմութեամբ ուխտէին դառնանք, բան-գործ թողած՝ ուխտի երթանք մեր սարերուն, մեր լեռներուն, մեր ձորերուն, մեր գիւղերուն, գիշերուան լուռ խոկումներով կարօտավառ:

Ա՜հ, քիչիկ մըն ալ, ինչո՞ւ շուտով. անհամբեր արշալոյս մը աչքերուդ ծիրանին կ'եղծանէ անահիտի բեհեզով: Ես կ'ուզեմ որ ծաղիկը նախ սրտիս վրայ արմատ ձգէ եւ մեր շըթունքներէն վար կախուի:

Այդպէս ծաղիկ՝ այսպէս հէքեաթ, արար աշխարհ ճանկ եմ տուեր — իմ ըղձատած սիրտս վկայ — չեմ գտեր:

Ստեղծագործը անապահով, իր հապճեպ ու մոլոր քայլով վար է իջեր, վար է ձգեր մեր լեռներուն կրծքին վրայ՝ արմատները ողին մէջ:

Ո՞ր առաջին անբախտ մայրը իր Սեղրակ զաւկին սիրոյն՝ սիրտ է բեր Սեղրակ կնքեր այս գարիպի ծաղկին անունը, այդ չգիտեմ ...

Գեղի հողին մըրած տղաք, խրոխտ կ'եղլեն վառանգն աչքին, մեր վիհերուն, քարայրներուն կատաղակոծ սեւ արջերուն՝ բունդք անկած, որ մէկ հատիկ այդ ծաղիկէն կրծքին սեղմած ետ տուն դառնան:

Կանանչ մարգին ծաղկէ գորգեր՝ վրան խայտուն գառան վզէն, նաշխուն նարօտ ինչպէս կարօտ, զարիվ գացող, կանանչ արեւ, սեւ ու գնտան ճամբուն համար գլխին մազէն հիւսք կը շինեն, մայրեր, հարսներ, սեղրակ ծաղկի վզէն կապած տատասաղէն վար կը կախեն:

Առանց ջուրի, առանց հողի հրաշք ծաղիկ սեղրակը մեկնող տղուն նժդեհ կեանքին հետ կ'ընձիւղի կամ կը ... խամրի առանց ծաղկի աստղանըման ...

Թող համբուրեմ, մի՛ դալկանար, տարրութեան տատասաղէն ինչպէս սեղրակ վզէս կախուած թէ մեղա՛յ քեզ, Տէր — ես աստղիկ ծաղիկ չըտամ՝ ըսէ, հոգեակ, ըսէ ինծի, մայրս ինչո՞վ մխիթարուի ...

Եկո՛ւր աղուորս, քեզ համբոյրով քնացնեմ, առտու կ'ըլլայ, շուտ կը դառնամ ...

Դեւերը իրենց նզովքը մեր կրծքէն վար, խառոյի մը մէջ են լեցուցեր: Համբոյրիս մէջ կը զգամ անոր շունչը դառն քաղցի, ու կը մեկնիմ այսպէս մտածումի բաժակս պարպած:

Անվստահ քայլերով գործատեղի կը շտապեմ:

Այն օրէն ի վեր որ ձուլարանի կըրակով մկրտուեցայ, մարդիկ անվստահ՝ դիս այս արհեստանոցը դրկեցին ճախրակ վարելու, ուր գիշեր ցերեկ կարգով ութ ժամ կ'աշխատինք, անծանօթ մարդիկ՝ միշտ իրարու հանդիպելով:

Ներսը համբերու աշխարհն է ու խլանալու համար շատ օրեր պէտք չեն:

Անհամար կախարդներ հոդ կը բանին, մէկը մազոյի առեւտուր, միւսը ծաղրածու՝ հէնք կը նետէ, մին ջահրով (ճախր) կը ժանէ՝ դիմացէն քարշան կը դառնայ, — իլիկնե՛ր, իլիկնե՛ր ...

Անդին տասը ճահիլ հարսներ ծիածանէ աւէջին քով ... Զգէ՛, հէ՜յ կախարդ, ո՞ւր կը տանիս դիս Նորէն, ես ակոսներս սեղմելով մաշեցուցի հոս մնալու համար, ու դուն, միշտ դուն ամէն տեղ: Կը զարհուրիմ քեզմէ, գուցէ օր մը քեզ համար գործեմ սնիրներու գերդաստանը, ձգէ՛, ձգէ՛, տես վիշապ մը իր ժանիքները կը բանայ, ես քեզ համար անոր եղերաններ ու ժանիքները աքցան առ աքցան պիտի փետտեմ ու օր մը սա ճախարակի թելով անոր վիզէն բռնած քեզի հետ գինեձօնի պիտի գամ ...

— Մեղա՛յ, Տէր, իսկապէս վհուկներու աշխարհն է հոս, ու երբապետողը մօղական գաւազանին տեղ ականջուկի պէս կոճակ մըն է: Հազիւ կ'օրրեն, գիւղին պար մը կը սկսի հարիւր քայլի շրջանակով ու զգաստ, իմաստութիւնը կուգայ թառիլ մեր կոպերուն վրայ:

Այս առեն յեզուի հազարաթերթ մատեանը ծալէ ու գրէ «Աստ հանգչին դարերու ծանրութեան չափ տապաններու տակն ու վրան որոյն ու մորին ...

Հազար գլուխ իմաստունք եթէ մեր մէջ չապրիր, մենք ի՞նչպէս պիտի կրնայինք ստուգել կեանքի բաւիղներուն մէջ, ի՞նչպէս պիտի կրնայինք մեր օրերը երկարել:

Ո՞վ ըսաւ թէ վայրկեանը ակնթարթ մըն է, մինչդեռ մեր ակնթարթները կեանքի տարիներ են, ու անդորր վայրկեանէ մը կեանքեր կը խմբին:

Րոպէներ կան խիզախ, հրաշալից գերբնական, զորս ամբողջ կեանքի հետ սիրով կը փոխէի, ու ... կեանքեր կան պերճիմաստ, որ դժուանշան, անիմաստ զարհուրանքի րոպէի մը զոհ կ'ըլլան:

Դէհ, ես ի՞նչ ընեմ, գիւղիս կախարդ դիցուհին ճամբեցի հէքեաթ ալ ծնողներուն մէջէն իր ալեհեր, ձիւնափառ մասիսեան մօրուքը պարզած իմաստունը մատով ճակտիս խորշոմներուն հետ կը խաղայ:

Թողէք զիս, ես այլ եւս կը նախընտրեմ սատանաները (խղունջ) իբր բաժած, ու լակոտան մը վիզէն կախ ցնցոտի հագած հովիւր:

Տե՛ս, քիչ հեռուն, տե՛ս, մէկը ի՞նչպէս կը զուարճանայ ես ինչո՞վ եմ պակաս: Ծրար մը կապեր է իր մեքենային անիւին ու անոր դարձդարձիկ սալոնական մահմականը պարով կը զբօսնու:

— Թրա՛լ լա՛ լա՛, Թրրա՛լ լա լա լա...

Զայնս փորս կ'իյնայ, մոռցա՞ր որ մենք համր ենք հոս:

Գործաւոր մը ձեռքի նշանով՝ հեռուէն ինծի կը կանչէ: Իրեն կ'երթամ անցնելով զգուշութեամբ հիդրայի մը քովէն: Տեսէք ինչպէս կը հեւայ, փինչերէն շնչառութը ծուխ մը կ'ելլէ, ինկեր է նոխազի պէս երկաթի մը առջեւ, որ իր փորը պարզէ, վազք հոն լեցնելու համար հազարաւոր կեանքեր փճացնելու չափ զարհուրանք: Կը սողոսկիմ քնքուշիկ ու երդող առնելիք մեքենային քովիկէն, ի՞նչ գեղեցիկ է իսկապէս: Ճիշդ մօր մը պէս իր անդրանիկը կը շոյէ, կը գուրգուրայ թնդանօթի գնդակի մը կռնակին վրայ, ու կ'աշխատի որ սուր ըլլայ: Հապա եթէ չպայթի եւ հազարաւոր մայրեր զրկուին սուգի անհրաժեշտութենէ՞ն ... Զմոռնանք որ «Պատերազմը մարդկային ցեղը կ'ազնուացնէ՛» եւ անհրաժեշտ գործ մըն է քաղաքակրթութեան համար»:

Ահա ուրիշ մեքենայ մը, ընդծովեայի մը կողը կը նըրացնէ: Բիւզանդական քանդակներով, կարծես ատոնց տարր չի կրնար ընկղմիլ մարդատար նաւերն ու սովահար բազմութիւններու պաշարը:

Ու գլանն՛ր, գլանն՛ր, ահա մին ալ անցեալ օր երկաթագործանոցի մը գործաւորի մը ոտքը կորանցուց պարի փորձը կատարել տալով: Սա գոյգը այնքան ուժեղ է որ կրնար ունայնամիտ ցեղի մը յախորդանքը տափկցնել: Հապա սա ծակոտը, քովէն ծորակ մը ջուր օգնութեան կը հասնի իր սանձած կրակը մարելու համար, հոնկէ արձակուած փշրանք մը կրնայ վայրկեանէ վայրկեան անհետանալ աչքերու լոյսը մարել ... Գործաւորը ձեռքի նշանով ինծի կը կանչէ: Քուրջի ծրար մը հեռուն մեքենայի մը հսկայ անիւին հետ կը դառնայ: Ճիշդ այն ծրարներուն պէս, որ աղբանոցներէն, հիւանդանոցներէն ու բոզանոցներէն կը գտնեն ու մեղի ստորագրութիւնով կուտան մաքրելու համար մեքենաները, որբելու կուպրի պէս իւղերը մեր երես-

ՏԻԿԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Քաղաքին լոյսերը, կարծես, նոր նոր անդունդներ կը լուսաւորէին աչքերուս, ու կ'ուզէի փախչիլ, քիչ մը հեռանալ քաղաքին լոյսերէն: Անոնք շատ լոյս կուտային, նոյնիսկ ամէնէն մեկուսի անկիւններուն:

Երբ քարափին մօտեցայ, քիչ լոյս կար հոն, ու դիմացս, աչքերս մինչեւ հասած տեղը, տժգոյն էր լոյսը:

Նստարանին վրայ նստայ:

Իրարու վրայ լեցուող պզտիկ ալիքները ջուրին թեթեւ սարսուռ մը կուտային, եւ ընդհանուր հանդարտութիւնը գետին, նստարանի վրայ խաղաղութիւն մը կ'աւելցնէր: Առեն առեն, անցորդի մը ոտքին ձայնը միայն, բան մը կը խանգարէր օդին մէջ, ու երբ լռութիւնը կրկին կը տիրէր, հեռուն, քաղաքին խորերը մաստող ձայները կը լսէի, եւ ինծի այնպէս կուգար որ քաղաքը կ'ընկղմէր խորութեան մը մէջ:

Նստարանին վրայ կին մը նստաւ:

Չեմ գիտեր, ինչպէ՞ս քովս եկած էր: Բայց իր լռութիւնը այնքան խելօքիկ էր, որ յանկարծ յիշեցի իրենց աղօթքը նոր լմնցուցած կիները, որոնց մէջ գոհունակութիւնը խորունկ յուզում մը կը խաղաղեցնէ:

Չուզեցի խօսիլ սանկ կին մը, մտածեցի որ կնոջ մը լռութիւնը, ամէն առեն իր մասնաւոր իմաստն ունի:

Հազիւ այս մտածումը անցաւ մտքէս, աչքերուս բան մը ճառագայթեց: Երկու հրաշալի մատներ կային մատներուն վրայ, որոնց ադամանդները, լոյսի պէս, կը պսպղային: Այս քարերը ի՞նչ ըլլալու էին որ, գիշերուան մթութիւնը անգամ չէր կրնար դիմանալ, եւ իւղի պէս կը հալէր անոնց մէջ: Աչքերս քթթեցի քանի մը անգամներ, եւ երբ ուշադրութեամբ նայեցայ այս կնկան, շատ խորունկ էին անոր աչքերը, անոնց լոյսը, բոլոր մթութիւններուն թափանցելու չափ սուր, տեսակ մը արդարութիւն ունէր: Մազերը պլորուած, արեւին տակ թմրած, հազարաւոր իրարու պլլուած օձերու կը նմանէին: Երբ ժպտեցաւ, իր ամբողջ գեղեցկութիւնը այս ժպիտին մէջ կը փայլէր: Կարծես այս կնոջ սրտին ամբողջ զգացմունքն էր այս ժպիտը, եւ իր բոլոր հրապոյրներով, իր բոլոր ձեւերով կ'երեւէր այս պահուն:

Ես ալ խելօքիկ մը ժպտեցայ, եւ աչքերս իր աչքերուն նման խոշոր խոշոր բացուելու տեղ՝ երբ քիչ մը նըւաղեցան, անունս հարցուց:

Անունս տուի, ձայնս կը դողար, մինչդեռ ինք անունս կրկնած առեն, իր ձայնը կ'երգէր, կը թրթռար:

Երբ իր անունը հարցուցի, մօտ մը պէս ծռեցաւ ինծի, ու

— Տիկին Քաղաքականութիւն, մըմնջեց:

Տիկին Քաղաքականութիւն, կրկնեցի երկու անգամ, երեք անգամ:

Տիկինը երբ ուրախութիւնս տեսաւ, մօտեցաւ ինծի, ու ձեռքերս ձեռքերուն մէջ առնելով,

— Ես սանկ լեցուն աչքերը կը սիրեմ, ըսաւ:

Իր ձայնը սրտիս մէջ իր տեղը գըտած էր, եւ ինքնաբերաբար ըսի,

— Որչափ քաղցր է այս Տիկին Քաղաքականութիւնը: Օհ, Տիկին Քաղաքականութիւնը գեղեցկութիւն մըն է, մտածեցի, ու սիրտս այս գեղեցկութեան պէս բացուեցաւ, ու շուրջս նայած առեն՝ մթութիւնը իր ամբողջ խորունկութիւնով կը պայծառանար, ու երկինքը սրտիս պէս կը տեսնէի լեցուն լեցուն:

— Հետս եկուր, ըսաւ, պտոյտ մը ընենք, անկէց ետք, տունս կ'երթանք. քիչ մը կը խօսինք, յետոյ գիտե՞ս թէ ինչ հրաշալիքներ ցոյց պիտի տամ քեզի:

Ու քալեցինք:

Ճամբան, իրենց սեփական շէնքերուն վրայ, մանաւոր տեղեկութիւններ տուաւ ինծի: Բացատրութիւնները այնքան գեղեցիկ էին, որ անդադար կը կրկնէի. «Արուեստը ... արուեստը ...»: Մինչդեռ ինք յուզումով, այս շէնքին անունը Արդարութիւն է, կ'ըսէր, սա ալ Ճշմարտութիւն կը կոչուի, եւ ահա Ազատութեան հոյակապ շէնքը ...

Ու հոս կը բնակիմ ըսելով, խոշոր, լայն բացուած դուռնէ մը ներս մտցուց զիս, ու ոլորուն մարմարեայ սանդուղներէն վեր բարձրացանք:

Տիկինը սիրտս լեցուցած էր արդէն:

— «Ի՞նչ հարստութիւն», ըսաւ, եւ եւ ոտքէս մինչեւ գլուխս չափեց աչքերով: Սենեակին լոյսերը կը յորդէին, որովհետեւ չորս դիէն, երկուքս ալ, կարծես արեւին բոցերուն տակն էինք: Իր մարմինին գեղեցկութիւնը շատ մը բաներու հետ կը շփոթէի, ու կը մրմնջէի «գեղեցկութիւն»: Ու մատները երբ կը քսէր այտերուս, երբ կուրծքը կը փայփայէր, ու ձեռքերս ձեռքերուն մէջ կ'առնէր, ա՛խ, չեմ գիտեր ինչո՞ւ, աչքերը լոյսով ողողուն, կը նմանէին երկու մեղուներու, որոնք ծաղիկի մը նեկտարը կը ծծեն:

Հետեւեալ օրը, երբ ժամադրութեան գացի, եկեղեցի տարաւ զիս:

Քով քովի կեցանք լռութեամբ, ու Տիկին Քաղաքականութիւնը փայլուն աչքերով, նայեցաւ դիմացի սուրբին: Վայրկեանը տպաւորիչ էր, ու փոխն ի փոխ դիմացի արձանին ու իրեն նայած առեն. «Տիկին Քաղաքականութիւնը, պզտիկ սուրբի մը կը նմանի» ըսի, «որուն սիրտը քարերուն մէջ միայն կը գեղեցկանայ»:

Քանի մը ամիսներ անցեր էին: Տիկին Քաղաքականութիւնը եւ ես, հին բարեկամներու պէս, կը խօսէինք: Այդ օրերուն՝ գլուխս իր կուրծքէն չէի բաժներ, եւ իր այտերը կը մօտցնէին ինծի զատնութիւնը վայրկեաններուն: Շատ անգամ, «աւելի մօտեցիր ինծի», կ'ըսէի, ու մարմինս իր մարմինին սեղմած առեն, բոլոր համբոյրներս իր միսերուն մէջ կը բռնկէին: Ու «Նուիրական է ժամը, աւելի մօտեցիր», կը կրկնէր ու խորհրդաւոր բառեր կ'ըսէր, որոնց իմաստը անցնող վայրկեաններուն մէջ կը հալէր ...

Գինովութեան հրդեհին մէջ, չեմ գիտեր ինչո՞ւ, գերզգայութեան հըզօր խենթութեան մէջ կորսուած, կը յանձնուէի իրեն:

Օր մըն ալ, Տիկին Քաղաքականութիւնը, իր հօրեղբօր տանը ժամադրութիւն տուաւ ինծի, ու կէս օրէն ետք, երբ գացի ճիշդ վայրկեանին, տարօրինակ տպաւորութիւն մը ունեցայ, ու կանգ առի դրան առջեւ:

Ներսէն եկող ձայները վրդովեցին զիս: Պահիկ մը ականջ կախեցի՝ բան մը հասկնալու համար, որովհետեւ բոլոր ձայները, բոլոր ձայները այս տունին մէջ՝ կը նմանէին զուգաւոր շուներու ճիչերուն:

Առանց ձայները, ուր որ ալ ըլլաս, ամէն տեղ, միեւնոյն տխրութիւնը ունին, բլէկ բլէկ կ'ընեն սիրտերը, որովհետեւ անոնք մարդկային կեանքին անջատուած յուզումներու հեւքը կը պարունակեն, եւ որտեղէն որ ըլլան, անոնք կը դառնան խռովիչ:

Ու, ո՞ւր կը գտնուիմ, ով իմ Աստուածս, ըսի, ու չորս դիս նայելէ ետք ետ ընկրկեցայ, ու նայեցայ շէնքին:

Շատ գեղեցիկ քաղաքակրթութեան պատկանող անուն մը տուած էր ինծի այդ շէնքին համար, աւա՜ղ, մոռցեր էի:

Սակայն, բանտի մը տպաւորութիւնը ըրաւ վրաս, որուն պատերուն վրայ՝ խոնաւ լռութիւն մը կը նստի:

Ահեղ է այս լռութիւնը: Ու կը դողամ: Կարծես յուզումս այս լռութենէն կուգայ: Ալ չեմ գիտեր, աչքերս ի՞նչպէս կը դառնան կոպերուս տակ: Ու դռնէն ներս կը մտնեմ: Աջ կողմս պատէն կախուած հայելիին նայեցայ: Որքան նիհարցեր էի: Այս պահուն, մարդ մը երեւցաւ նրբանցքին մէջ: Հազիւ թէ տիկին Քաղաքականութեան անունը տուի, նախ խնդաց ու յանկարծ, երեսը չեմ գիտեր ի՞նչ բանով ուռած, «Պարոն, հոս հիւանդանոց չէ, սխալ եկած էք», ըսաւ, ու չթողուց որ բերնէս բառ մը հանեմ: Այս պահուն, ձախ կողմս դուռ մը բացուեցաւ, ա՜հ, բոզանոցի մէջն էի, հոն էր Տիկ. Քաղաքականութիւնը, իսկ Արդարութիւն, Ճշմարտութիւն, Ազատութիւն՝ անոր քով ծառաներու նման:

ներքէն ու ձեռքերէն, որոնց մէջէն շատեր դանձ կը գտնեն, բեհեզեայ ժանեկաւոր վարտիքներ, ոսկեճամուկ խաչագարդ կտորներ, շատ անգամ տառապանքի գրպանէ մը կարմիր ներկի ոսկի գրիչներ, մանրուք արծաթ դրամներու հետ — մենք մասնաւոր պէտքեր ունինք ... խօսքս չաքարով մի կտրէք ... չտեսրու մէջէն ալ գիջացած շորեր, պատառոտ մետաքսեայ թաշկինակներ, ու մինչեւ լքուած մետաքս գուլպաներ, հօտո՛վ հոտով, մենք կը ճանչնանք ամէնքը, որովհետեւ մենք մեր մասնաւոր հոտն ունինք, հոտուըտալու ատեն չէ, ճաշակի խնդիր չհանենք, այծամարդեր կան, որ ուրիշ հասերէ կ'ախորժին ու կը գանին մեզմէ երբ իրենց քովէն կ'անցնինք, ասոր համար աշխարհը երկուքի բաժնուած է,— մեր չինած համբաններս նոյն իսկ մեզի արգիլուած:

Մարդուն աշխոյժ նշանէն եթէ դատենք, անիւին վրայ դարձող ծրարին մէջ արժար է առեր, միլիոններու վըրայ թխաղ որձ եւ էգ սրիկայի մը արիւնած քսակը դոտած է: Կ'աճապարիմ ու մաքրիս Ազգ. Պարգեւախաղէն շահած ինքնաշարժի մարքս մը կ'ընտրեմ Փարիզուհիներուն հաճելի ըլլալու համար ու կը վազեմ մեքենայիս վարտիքը չատոնց կօճկած:

Ներեցէք, բարեկամներ, այսքան չարակրատելուս համար, արդէն մեզ համար աչատ խնդալը լաւ նշան չէ երբեք:

Իջիր, վար, իջիր, է՞յ ցնդած, ու տես թէ ինչ խաղեր խաղցեր են քու կերպարանքովդ չինուած սա մարդուն հետ:

Ելնո՛ւր, հէ՜յ դուն անհերես, դուն ալ, դուն որ անոր դէմ անպատկառ ձեռնոցը նետեցիր, երեսուն արծաթի փոխարէն, տես թէ ինչ նախճիր գործեր է սա պաղ երկաթէ հնարքը:

Իսկ դուն, գունդ ու կլոր, յարաշարժ ու յաւիտենական դուն որ պիտի չուչանաս այցի դալու այս Հարկածինծ, դուն որ մեր արտակարգ արտադրանքով կ'ապրիս, եկուր, տե՛ս, սա քուրջի ծրարը ու լակէ՛ լակէ անոր ամբողջութիւնը, վառահ եմ ախորժակիդ:

Ես ոչ ոքէ կը սարսափիմ, սարսափը ինքս եմ արդ, ու չեմ ճանչնար ոչ մէկ պատուական բարեկամութիւն:

Ի՞նչպէս չմոռնամ, ի՞նչպէս հողը չփորփորեմ եղջիւրներովս, կճղակներովս դէթ հողը տամ իր գլխուն:

Կը բանանք ... ծրարը ու մեր առջեւ կը պարպուի նիւթը, որմէ Աստուած նոր մը պիտի ստեղծէ անդիմադրելի խարազանի կերպարանքով, հարուածելո՞ւ, հարուածելու՞ համար աջ ու ձախ:

Միմոսը այս գիշեր կատակ մը ըրաւ, նախ բողի կամիթ մը տալով իր մուճակները մաքրող սորուկին եւ այլ եւս գերեզմար զայն յարձո՛ւց, դարձուց իր ճերմակ ոսկոր բազուկներով, երբ մենք կապտեցինք, մահր սարսափի քրքիջ մը արձակեց:

Նորէն առաւօտը բացուեցաւ դըժգոհ, անհոգ եւ անմիտ, ու ես այսօր ալ ճախրանեցէն ճախրեցի, դէպի առաստաղէն գլխիվար սառցագարդ սեղանին ...

Ե. Կ. Ն.— ՎՉՏՈՒՆԻ

ԱՌԱՆՑ ՎԵՐՆԱԳՐԻ

Թեւերս երկինք եմ տարածել յուսո՞վ եւ հաւատո՞վ:
Վա՜յ ինձ ...
Յոխորտացէմ տիրոջ բարկութեան առջեւ,
Թեւերս ինկան այնպէ՞ս, ով գիտէ, ինձ նման յուսաբեկ ունեմու պէտ:
Ու հայեացքս արտասուաթոր չա՜փից վերէն ի վար ունայնութիւնն աղերսանքիս:
Ու կանգ առաւ ոտքերս տակ փըփրտըէդ լճակի վրայ ...
Երբ եմ լացել այսքան արցունք
Ու ինչպէս է գոյացել այս լճակն ալեկո՜ծ,
Փրփրացող իմ միամտութեան վրայ
Եւ բարկութեան վրայ անսահման՝ խոտացէմ Տիրոջ,
Ու թեւերս ինկան այնպէ՞ս, ով գիտէ, ինձ նման յուսաբեկ ունենու պէտ ...
Ու տակաւ ոտքերս խրուեցին իմ արցունքի լճակին մէջ,
Ինչպէս ուռենու արմատն է խրել լքուած մի հողի մէջ:
Երազներս մի մի տղրուկ դարձած արիւնս էին ծծում,
Իմ անսահման անզօրութիւնս հոգիս էր կրծում:
Ուռենու արմատին որդ էր ինկել եւ սաղարթներն սառայն էին կապել.
Դեռ ինքը չստկցած՝ ես հասկցայ թէ այս է վախճանն այն միամիտների, որոնց սրտերն ու ոտքերը խրած են հողի մէջ, իսկ ճիւղերն ու թեւերն սգերաոգին երկինք են նայում:
Ես եւ ուռենին ... արդիւնաբերող ենք մեր հասկցած ձեւով,
Ես՝ արցունք եմ թափում, լճակ եմ չինում, ուր բո՞ւն բո՞ւն տատրակ եմ որսում ...
Իսկ ուռենին՝ իր իսկ արմատով որդեր է սնում ...
Եւ ահա, հարկահաւաքն արքայի, իմ կամէնեկրայրը.
Եւ ունենու չուքին տակ երբեմնի սիրարանող՝
Կացինը դրել է բունին ...
Եւ իմ սիրտն անհուրդի է հանել
Ու խաչում է, վառում է մեղ իբրեւ մարանեննդներ ...
Ու հարկահաւաքն արքայի իմ արցունքի լճակին մէջ ձեռներն է լուանում,
Լճի վէտվիտումէն երազներն ու տատրակներն են փախչում,
Ու անկենդան սաղարթների վրայէն սատայն է հալւում ու երկար սըրում ...
Զգիտեմ ուռենին հասկցա՞ւ թէ մենք մարանեննդներ ենք,
Ես՝ արցունքիս լճակին մէջ երազներ եւ տատրակ եմ որսում,
Իսկ քեզ՝ ուռենին՝
Արմատով որդ է սնում եւ իր աչնանային տերեւով ճակատս է զարդարում ...
Ահա թէ ինչո՞ւ կացինի հարուածն էջաւ,
Ուռենին մեղանչեց Տիրոջ դէմ,
Ես իբրաւազուրկ էի, իսկ նա փաղաքշից ինձ դալկահար ճակատս վրայ իր տերեւաթափով ...
Ճղակատո՞ր ուռենի, վէտվիտո՞ւն լճակ,
Իսկ իմ սրտին մէջ փոթորիկ է սառոյին,
Բայց ... որ հռնդչում է, մեղմանում է, ժխռում է, լռութի՞ւն:
Դուք տեսա՞ք հարկահաւաքն արքայի կանգնած լճակի ափին կացինը ուսին:
Այդ պահուն երբ դուք տեսաք նրա զարհուրելի շուքը լճակին մէջ,
Ես իմ սարսափահար աչքերով տեսայ նրան լուսնի մէջ,
Իմ թափած արցունքի համար տուրք էր պահանջում:
Լուսինն ամպի ետեւէն մեղմօրէն բողոքից ու պահուըտեց,
Լճակս յուզուեց վէտվիտուն
Բա՛յց ...
Դուք տեսա՞ք ճղակատոր, կացնահար ուռենին,
Դուք տեսա՞ք արդարութեան դիակը լճի ափին ...
Դուք տեսաք, այո, ու... անց նայելու,
Որովհետեւ ձեր հոգիները գուշակել էին, գիտէին այդ էն:

ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՆՏՐԷ ԺԻԴ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱԼԷ ՎԵՐՋ ԽՈՐՀ. ՌՈՒՍԻԱՅԷՆ

Խորհ. Ռուսիայէն վերադարձին՝ Անտրէ Ժիտ հրատարակեց գիրք մը, Retour de l'U.R.S.S., (արդէն 41րդ տըպագրութեան արժանացած), որ վկայութիւն մըն է հիասթափութեան:

Գրողներու Միջ-համագումարէն վերջ, որ կը վայելէր Ժիտի հովանաւորութիւնը, Դրամանեցներու օրագրին հեղինակը մեկնեցաւ Ռուսիա, որուն կատարած յեղափոխութիւնը շատ խանդավառած էր զինք: Գնաց, տեսաւ, եւ վերադարձաւ հիասթափ:

Այժմ այդ հիասթափութիւնն է որ կը պատմէ իր նոր գիրքով,— առիթ կ'ունենանք ներկայացնելու գրքին բովանդակութիւնը: Այսուհ., այսօր, կ'ուզենք տալ գեղարանական գրուագ մը, որ իբրեւ յառաջաբան կը դնէ իր գիրքին սկիզբը,— չափազանց յատկանշական է այդ գրուածը, կը բացատրէ գրքին բովանդակութիւնը, կամ ճիշդ կ'ըլլար ըսել՝ Ժիտի հոգեբանութիւնը.—

Համերական դիւցազներգութեան մէջ կը պատմուի, որ Դեմեթր, երկրագործութեան աստուածուհին, կորսնցուցած էր իր աղջիկը, զոր փնտռելու էր ելեր երկրէ երկիր: Երկար թափառումներէ վերջ, մտաւ Քէլէոսի արքունիքը: Ոչ ոք կը ճանչնար. սակայն, ծպտուած աստուածուհին, որ, իբրեւ մանկապան, ստանձնեց փոքրիկ Դեմոփոնի խնամքը:

Ամէն երեկոյ, երբ ամէն մարդ կը քնանար արքունիքին մէջ, աստուածուհին կը փակէր դռներն ու պատուհանները, յետոյ օրօրոցէն կը հանէր փոքրիկ Դեմոփոնը և բարբարոս փորձերու կ'ենթարկէր զայն, ոչ անշուշտ անգութ բնոյթ մը յագեցնելու նպատակով, այլ միայն աստուածութեան հասցնելու համար երեխան: Եւ աստուածակերտումի նպատակով՝ երեխան կը դնէր կրակէ անկողինի մը վըրայ, բոլորովին մերկացած: Արդարեւ երեխան կը կէր գերմարդկային ու աստուածային կերպարանափոխութիւն մը, անոր մէջ կը կազմուէր գերերկրային բան մը, տեղի կ'ունենար նոր արարչութիւն մը: Սակայ, մայր-թագուհին, իր երեխային կրած տաժանելի փորձերէն խռովեալ, մայրական վախէ մը դրդեալ, գիշեր մը յանկարծ ներս կը խուժէ սենեակէն, կը վռնտէ աստուածուհին եւ կրակէ անկողինին մէջէն կը վերցնէ երեխան, որուն մէջ կազմուելու վրայ էր գերմարդկային բան մը: Այսպէս՝ մայր-թագուհին, փրկելու համար իր զաւակը, կորսնցուց անոր աստուածայնանալու բախտը:

ԺԱՄԱՆԱԿԻ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

La Revue des Deux Mondesի մէջ, Վիքթոր Ժիրօ խիստ քննադատութեան մը ենթարկելով արդի գրականութիւնը, զայն բաղդատութեան կը դնէ հին գըրականութեան հետ: Պարզ է իր եզրակացութիւնը.— 30 տարիէ ի վեր ֆրանսական գրականութիւնը չտուաւ գործ մը, որ գերազանցէր Պալզաքը, Ֆլօպէրը, Լոթին, Ա. Ֆրանսը եւ նախապատերազմեան փաղանգը: Վիքթոր Ժիրօ կ'ծու է երբ կը խօսի նաեւ քննադատներու սերունդին մասին,— նորագոյն շրջանը չկրցաւ տալ նաեւ դէմք մը, որ հաւասարէր Ֆակէի, Պրիւնթիէռի, Լըմէթրի, Սէնթ-Պէօվի Վերջերս, կ'ըսէ Վիքթոր Ժիրօ, ուզեցին Ա. Թիպոտէն բարձրացնել Սէնթ-Պէօվի ատրեճանին, բայց երբ կը կարդամ Թիպոտէի գիրքը Մօրիս Պառէսի մասին, եթէ էջ չկարդացած՝ գիրքը ձեռքէս կ'իյնայ վար:

«Թանոց երիտասարդ խմբագիրը, Անտրէ Թէրիվ, շատ սխալ կը գտնէ Վիքթոր Ժիրօյի գնահատութիւնը եւ Marianne պարբերաթերթին մէջ, պաշտպանելու ատեն գրական նոր սերունդը, լեղին կը թափէ հիներուն վրայ: Ըստ Թէրիվի, արդի գըրական սերունդը, արժէքի տեսակէտով, անհունապէս բարձր է հին սերունդէն: Կարդացէք Պուռժէի վէպերը,— անարժէք գործեր, բոլորովին մեռելատիպ, մոխի՛ր: Լըմէթրի քննադատութեանց մէջ կը գտնէք հրապարակագրութեան գեղեցիկ նպատ մը, որ չի գոհացներ հիմա մեզ,— Պուլվարներու տեսողութիւնը, Էքոլ Նորմալի նպատակը միասին, բաւական չէ՝ վերլուծել գիտնալու համար գիրք մը: Ֆակէի գործերը օգտակար կրնան ըլլալ միայն ուսանողներուն, — եւ այսքան: Գալով Պրիւնթիէռի, ոչնչութիւն մըն է, վեհափառ եւ մեծամիտ ոչնչութիւն մը, որ բան մըն ալ չէր հասկնար գրականութենէ, բայց խնայած չէ ինքզինքնդրելու համար Պօոլէրի եւ Ֆլօպէրի վրայ անհասնում յիմարութիւններ: Լոթին լաւ է երբ մօտէն դիտես, բայց պաղտպուր բան մը, որ ոչ իր ոճով, ոչ ալ իր մթնոլորտով, պիտի չկարենար ուշադրութիւն գրաւել 1936ին:

Ինչպէս կը տեսնէք, Անտրէ Թէրիվ աւելի խիստ է քան Վիքթոր Ժիրօն,— երբ այս վերջինը փոշիի կը վերածէ նոր սերունդը, առաջինը ցեխի կը վերածէ հին սերունդը:

Ասոնց երկուքին միջեւ կը կանգնի խոժոռ ժալու, որ «Թանոց մէջ», սխալ կը գտնէ Թէրիվի կեցուածքը:

Կարելի չէ գնահատել սերունդներու բեղնաւորութիւնը Զոլային դէմ դնելով Ժիրօտուն, Պուռժէին դէմ դընելով Ալէն Ֆուռնիէն: Նախ նոր սերունդին անդամներէն շատերը, եւ լաւագոյնները, իրենց ոտքին մէկը դըրած են նախապատերազմեան շրջանին մէջ,— Ափոլինէր մեռաւ 1918ին, Ալէն-Ֆուռնիէ՝ 1914ին, Վալէրի Լառպօ կազմուած է պատերազմէն առաջ, Ժիրօտու հեղինակ էր արդէն դեռ պատերազմի չպայթած: Ուրեմն ե՞րբ կը սկսի նոր սերունդը:

Կարեւորը, սակայն, ժամանակն է, — Թէրիվ կրնա՞յ ըսել թէ ինչ գնահատութիւն պիտի ստանայ իր գովաբանած սերունդը 1996ին: Երբ, քննադատելու համար հին սերունդը, զայն կը դիտենք 60 տարուան հեռաւորութենէ մը, դրէք 60 տարի ետ նոր սերունդին գործերուն վրայ եւ լսեցէք ժամանակի խօսքը,—վասնզի ժամանակն է որ կը թագաւորէ արուեստի գործերուն վրայ:

ՊՈԼԻՍ ԵՒ ՀԱՅ ԲԵՄԸ

Յ. Ճ. Սիրունի Արազ թերթին մէջ կը գրէ թէ Պոլիս կը կազմէ խանձարուրը հայ բեմին, ու կը շարունակէ.—

Պոլսոյ մէջ է որ առաջին անգամ պիտի բանկէր կայծը, հետեւելով սակայն Թուականներուն: 1815ին Հ. Մինաս Բժշկեան Պուրուշէմէի Տիւզեանց ապարանքին մէջ թատերախաղեր ներկայացնել կուտայ, ինքն իսկ ըլլալով անոնց մարզիչը: 1828ին Գումգափուի Պէզճեան վարժարանին մէջ հիմնադիր ամիրային հովանաւորութեան տակ Աստուածաշունչէն քաղուածներ կը բեմադրուին Գրիգոր Փէշտիմալճեանի ղեկավարութեամբ: Ցինչեւ՝ իբրեւ հեղինակական նոթ՝ որ Յովհաննէս Գասպարեան 1846ին Բերայի մէջ ներկայացումներ սկսեր էր տալ լարախաղերու, ուժի փորձերու եւ մնջկատակի: Օրթագիւղը՝ որ յետոյ պիտի դառնար հայ բեմական շարժման անդրանիկ հնոցը՝ ինքն ալ կը սկսի փարատուիլ: 1850ին արդէն ներկայացումներ կը տրուին հոն Շահինեաններու բնակարանին մէջ:

Ու ահա արդէն կը սկսի մեծ անկիւնադարձը: Հայ նոր վերածնութեան թափը իր թեւերը կը տարածէ նաեւ հայ բեմին վրայ: Փարիզէն Պոլիս է դարձած արդէն մեծ սերունդը ու իր ձեռքը կ'առնէ հանրային կեանքի ղեկը: Բեմական փորձերը կը յաջորդեն իրարու. 1855ին մերթ Պէպէքի Փըրանսական դպրոցի հայ աշակերտներն են որ բեմական մարզանքներ կը փորձեն, մերթ Մխիթար Օտեաններու բնակարանին մէջ Մոլիէռ կը խաղան հայ երիտասարդներ, ու մերթ Օրթագիւղի զանազան հայ տուներուն մէջ շարժական բեմեր կը չինուին:

Ուսկայն 1856ին է որ կը գրուի հայ թատրոնին բուն հիմնաքարը: Սրապիոն Հէքիմեան, Մխիթարեան նախկին սան, ինքն իսկ քերթող ու թատերագիր, կը կազմէ դերասանական առաջին հայ խումբը, մէկ կողմէ թատերախաղ գրելով եւ միւս կողմէ խումբը վարելով: Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան կը գործակցի անոր ձեռքբուն, հեղհեղէ հեղինակելով Կոստանդու Մահը, Սաւուղը, Կոռնակը, եւն.: Շուտով կուգան շարժման կը յարին Մխիթարեան երեք ուրիշ սաներ, Թ. Թէրզեան, Սրապիոն Թղլեան եւ Մ. Աճէմեան:

Ու ահա կը հասնի 1858ը: Այդ տարին է որ առաջին հայ թատրոնը կը կառուցուի Օրթագիւղի մէջ, հազիւ թէ պատանիի մը՝ Առաքել Այթուն Տիւրբիի նախաձեռնութեամբ: Շատ չանցած Օրթագիւղն ալ պիտի ունենար իր հայկական թատրոնը՝ Յակոբ Պալեանի ղուրզուրանքը վրան: Հայ բեմին անդրանիկ ատեղատունն է որ կը սանդուի: Ու տակաւ հայ բեմը կ'ունենայ իր առաջին փառքերը,— Ստեփան Էքշեան, Պետրոս Մաղաքեան, Մարտիրոս Մնակեան, Յակոբ Վարդովեան, Հրաչեայ, Արուսեակ, Սիրանուշ, Աստղիկ, Եւգինէ, Պէնլեան, Ֆասուլյաճեան, Թրեանց, Զաքրասա, եւն. եւն., վերջապէս մեծագոյն տաղը հայ բեմին՝ Պետրոս Ադամեան:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Ս. ԽԱՉԱՏՐԵԱՆԻ ՆԿԱՐՆԵՐԸ

Art et Industrie թերթը նոյեմբեր ամսուան ընթացքին, Շանզ՝ Էլիզէի սրահներուն մէջ կազմակերպած էր նկարիչ Ս. Խաչատուրեանի Սասունի նուիրուած որմնանկարներուն ցուցահանդէսը, հովանաւորութեամբ Սասունի արուեստին նուիրուած արուեստագէտներու:

Ցուցահանդէսը որ փակուեցաւ անցեալ ուրբաթ (26 նոյ.), այցելուներու բազմութեան կողմէ նոր յաջողութիւն մը եղաւ մեր հայրենակից արուեստագէտին համար, օտար շրջանակներու մօտ:

Պ. Տ. ԱԼԻՔՍԱՆԵԱՆԻ ԵՐԳԵՐԸ

Դեկտ. 5ի երեկոյեան Ecole Normale de Musiqueի մէջ (78 Rue Cardinet) կազմակերպուած է երաժշտական հանդէս մը, որու ընթացքին Quator René Benedettiի կողմէ պիտի նուագուի նաեւ յայտնի երգահան եւ թաւջութակահար Պ. Տիրան Ալիքսանեանի Petite Suite Arménienneը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

COLLEGIO ARMENO MOORAT - RAPHAEL DI VENEZIA (1836—1936). — ճառ Ա. Հայրապետեանի առթիւ, փրոֆ. Լեւոն Կիւրեղեան, տպ. Վենետիկ, 1936:

ՀԱՅՐԵՆԻ ԱՐՇԱԼՈՅՍ ([illegible]) Հարգան, տպ. «Արմէնիա», Պուէնոս Այրէս, գին 1 տոլար:

ԾԻԾԱՂ

ԴԱՍԱՏՈՒՆ.— Ըսենք թէ լուսինը երկրէն 65 միլիոն քիլոմեթր է, ինքնաշարժ մը որ ժամը 50 քիլոմեթր կը սուրայ, քանի՞ ժամէն կրնայ հասնիլ:

ԱՇԱԿԵՐՏԸ.— Ճամբաներէն կախում ունի, պարոն:

Հիւանդանոցին մէջ կը գտնուէի: Զկրցայ մէկէն ի մէկ յիշել ամէն բան, բայց սիրտս այնքան լեցուն էր, որ լալ կ'ուզէի:

Որչափ միամիտ են սա հիւանդները: Ինչո՞ւ այսքան ուրախութիւն: Ոչ, կը սխալիմ, կարծեմ այս հիւանդները՝ խնդալով կեանքը կը թաղեն կեանքին մէջ:

Ես ալ ջանացի խնդալ, սակայն ինծի այնպէս կուգար որ բոլոր հիւանդները վրաս կը խնդային: Ձեռքերովս երբ ծածկեցի երեսս, կարծես ոսկորներու տրցակ մը կը բռնէի:

Մեկնեցայ հիւանդանոցէն:

Տուն վերադարձիս, կարծես, այդ տխկնոջ սառերը ինծի հետ կը քալէր:

Ոչ կրնայի տեղ մը կենալ, ոչ ալ կրնայի նայիլ: Այդ օրուան պատյառ տեսակ մը արշալոյս էր, կարծես քալէ ըսող մը կար ետեւէս ու կը քալէի:

Բայց գրավաճառի մը խանութին առջեւ կանգ առի:

Աչքերս մշուշով լեցուն, գիրքերուն վրայ գրուած բոլոր բառերը կարծես կը փախէին, կը թանձրանային, կը խառնուէին իրարու: Աչքերս սրբեցի, եւ երբ կրկին բացի, մշուշը փարատած, բոլոր գիրքերը խաղաղիկ, կը նայէին, կ'երեւային իրենց բոլոր պատկերներով:

Գիրքերուն անուննե՞րը:

Կեանքի կատակերգութեան անուններն էր անոնք:

Մինչեւ որ տուն հասայ, չկրցայ ծիծաղս բռնել: Ու կը խնդամ, որովհետեւ այսպէս է կեանքի կատակերգութիւնը:

Գրասեղանիս առջեւ նստայ, ու դըրոցէն դուրս հանեցի յուշերուս տետրակը: Նայեցայ ճերմակ էջերուն:

Ի՞նչ կը տեսնէի ձիւնի պէս ճերմակ էջերուն վրայ: Անշուշտ աչքերուս բան մը երեւցած էր, չէի կրնար նայուածքս դառնել տետրակէն: Կը նայէի զարմանալի հանդարտութեամբ, ու գրիչը ձեռքս, կը սպասէի: Գրիչիս ծայրը բառերը կը դողային: Փայլակներու պէս կը տեսնէի բառերուն ամէնէն արիւնոտները, որոնք կը մարէին ու կը կորսուէին անհունութեան մէջ: Իրենց գիրքերուն ձեռագիրներուն վրայ ծռած մարդիկ կը տեսնէի, ճակատնին կրակի պէս կարմիր, բոցի նմանող քօղ մը երեսնին պատած: Այս մարդիկը բոլորն ալ, նպատակի մը հասնելու համար, կեցած կէս ճամբուն, լռութեան մէջ, աչքերնին բաց մնացած՝ մեռելներու պէս կը նայէին:

Այս ձեռագիրները կէս մնացած ծիծաղներու կը նմանէին:

Դանդաղօրէն ծռեցայ տետրակիս վըրայ: Անոր բոլոր էջերը իրենց լռութեան չափ անհունութիւն կը ծածկէին իրենց մէջ:

Կարծես, անդունդին վրայ ծռած մարդ մըն էի: Ես ալ, շատ մը ուրիշներու նման, գրիչը ձեռքս, երկարած անդունդին, պիտի գրէի, պիտի տայի սիրտս անդունդին:

Այս տետրակը, գրասեղանիս վրայ դրուած, կ'երեւայ խորունկ անդունդ մը կատարեալ:

Ես այդ անդունդին վրայ ծռած էի: Բայց ձայն մը, կարծես կը խնդար ետեւէս ու կ'ըսէր.

— Ի՞նչ կը գրես, խեղճ տղայ: Ուրիշներ քեզի պէս գրեցին, գրեցին, գրեցին: Ո՞վ կրցեր է գրել այդ անդունդին պատմութիւնը: Քիչ մը առաջ շատեր, շատ բաներ ըսին ...

Ու գրիչիս նայած ատեն, ինծի թըւեցաւ թէ, ամէն բառ այդ անդունդին մէջ կ'իյնար:

Այդ անդունդէն մարդկային ձայներ կուգային:

Լացի ձայն ...

Ականջիս լացի ձայներ կը հասնէին սրտերու հառաչանքներուն պէս խորունկ:

Որչափ խորունկ ըլլալու է որ, դարերէ ի վեր մարդիկ իրենց սիրտը թափած այս ճերմակ թուղթերուն վրայ, այս գիրքերուն անդունդը կը մնայ անդունդ:

Ամէն հեղ շատ կը սիրէի նստիլ քարափը, այդ նստարանին վրայ: Հոդ, սիրտս ինքնիրմով կը բացուէր, եւ հոգիիս մէջ հարուստ բան մը կը դողար:

Ա՜խ, որչափ կը սիրէի այդ քարափին երկինքը:

Ու մութը կոխեցէն եկաւ, նորէն գացի նստայ հոդ:

Առեն առեն, խորունկէն եկող ձայները իրարու խառնուելով, կը սաստացնէին մթութիւնը: Յանկարծ ծիծաղի մը ձայնը լսեցի, յետոյ ուրիշ մըն ալ ընկերացաւ անոր, ու մնացի երկու ծիծաղներու մէջ:

Ի՞նչ էր այս ծիծաղներուն գաղտնիքը: Բան չհասկցայ, միայն թէ այդ մարդոց ուրախութիւնը անուշ յուզումի մը բնական արտայայտութիւնը չէր:

Այս ծիծաղները զիս կը նեղէին, որովհետեւ հառաչեցի, եւ յենակին կռթնիլ ուզած ատեն՝ քովս մարդ մը տեսայ:

Զեմ գիտեր, ո՞ւրանդ տեսեր էի, ինծի այնպէս կուգար որ ես այս մարդը կը ճանչնայի:

Ծանօթ դէմք մը:

Այդ աչքերը ինծի նայած էին օր մը, եւ անկէ ի վեր, անոնք զոյգ մը կանթեղներու պէս կը պլպլային որտիս մէջ որոնց լոյսը չի հասնիր: Կարծես անսես ձեռք մը, ամէն իրիկուն, ձէթի տեղ՝ մխուռնի պէս բան մը կը լեցնէ անոնց մէջ:

Որչափ խորունկ ու թանձր ըլլայ մթութիւնը, անոնք կը պլպլան ...

Տխուր էր այս մարդը, որուն անկեղծութիւնը սրտէն աւելի խորունկ կ'երեւար: Մազերը կախուած մինչեւ ուսերը, երկար ու գեղին մօրուքը դէմքին խորհրդաւոր արտայայտութիւն մը կուտար:

Դժբախտ մարդու մը կը նմանէր:

Բայց աչքերը կը փայլէին, ու լոյսը այնքան ուժով էր որ, այս մարդուն աչքերուն մէջ լոյսը միայն մնացեր է, մտածեցի: Ինծի այնպէս կ'երեւար որ, մահացու բան մը անցած էր այս մարդուն դէմքին վրայէն, եւ անոր հանդարտ ու ծանր ընթացքը խորունկութիւն մը թողուցած էր հոն:

Միտքովս՝ «Քրիստոս ըսի, ու պահ մը մնացի անշարժ:

Շատ փոխուած էր: Իր երիտասարդութիւնը մնացած չէր վրան: Ու արարչութեան բոլոր օրերուն ծանրութիւնը տեսայ, զգացի սրտովս:

Տխուր էր: Երկար ճամբորդութիւն ըրող մարդու մը կը նմանէր:

Կ'ուզէի բան մը ըսել, կ'ուզէի ամբողջ աշխարհին պատմութիւնը ըսել՝ տխուր, տխուր, տխուր, բայց ներսըս փայլատակող պատկերներուն առջեւ, բառերը կը պղտորէին:

Պատերազմէն վերադարձողներուն հոգեկան վիճակն ունէի: Աշխարհ մը կ'ետար ներսս, բայց չէի կրնար ներսս պառկած լռութիւնը խօսեցնել:

Բայց բոլոր պատերազմներու պատկերը կը տեսնէի, ու խօսիլ կ'ուզէի: Կ'ուզէի ըսել թէ այս աշխարհը՝ անպաշտպան աղջիկներու եւ բոլոր խեղճերուն արիւնովը ներկուած է:

Բայց միամինակ էի նստարանին վըրայ, ու տժգոյն լոյսին մէջ միայն ստուերները կ'երեւային:

Ո՞րու պէտք էր հասկցնել սիրտս, պորս զիս նայեցայ: Միեւնոյն մութը, միեւնոյն տրտմութիւնը: Վեր նայեցայ: Նայուածքս, երկինքին խորութեան մէջ կը թաղուէր, եւ աստղերէն եկող լռութիւնը այնքան սարսափելի էր որ, քարափէն վէպի քաղաք, լոյսերուն մէջ մտած ատենս, վարն ալ, Տէկ. Քաղաքականութեան սեփական բոլոր շէնքերը՝ Արդարութիւն, Ճշմարտութիւն, Քաղաքակրթութիւն՝ նոյնքան խորունկ, նոյնքան լայն, անդունդներու պէս երեւցան աչքերուս:

ԱՐՄԷՆ ԱՄՈՒՐ

ԾԻԾԱՂ

Պատերազմի վիրաւոր մը:

Բժիշկները կը քննէին եւ շատ ցաւ կը պատճառէին զինուորին իրենց գործիքներով: Վերջապէս բժշկապետը կ'ըսէ թէ կապարը շատ մխրճուած է եւ անկարելի է գտնել:

ԶԻՆՈՒՈՐԸ.— Ի՞նչ զարմանալի մարդիկ էք, չըսէ՞ք որ կապարը կը փնտռէք, ժամէ մը իվեր զիս կը չարչարէք, կապարը գրպանս է:

այսպէս արտայայտուելով՝ նպաստ մը կը բերեմ խաղաղութեան: Խաղաղութիւնը հասարակաց նպատակակէտ մըն է մեր երկու երկիրներուն համար: Մեր երկիրները կը սիրեն անհամաձայնութիւնները լուծել խաղաղասիրական եղանակներով: Բայց մեր խաղաղասիրութիւնը նշան մը չէ տկարութեան, ոչ ալ վախկոտութեան,— թող ոչ ոք խաբուի: Իսկ անոնք որ նոյնին կը յանձնեն անհամաձայնութեանց հարթումը, լաւ թող գիտնան որ հոգւոյն իրենց ազատութեան փնտրած ազգերը վարժ են գործածելու ամէնէն ահաւոր զէնքերը, զորս երբեք ստեղծած ըլլայ գիտութիւնը, եւ այնպիսի քաջութեամբ մը, որ միայն հիացում կը պատճառէ:

ՑՈՅՆ ԿՐԵՍՈՍԸ, ԶԱԽԱՐՈՖ ՄԵՌԱՒ

Ցոյն Կրեսոսը, Զախարոֆ, յանկարծամահ եղաւ Մոնթէ-Քարլոյի մէջ, ուր գացած էր չորաթ մը առաջ: 87 տարեկան էր, բայց տակաւին քաջառողջ:

Ծնած է 1849ին Փոքր Ասիոյ մէջ, դեռ պատանի՝ Պոլիս գնաց: Ամէն արհեստ փորձեց, ամէն տեսակ գործի մէջ մտաւ,— կառապան, թարգման, միջնորդ: Ետքը Լոնտոն անցաւ,— խելացի հասկցաւ թէ զէնքի առուտուրը ինչ հեռանկար կը ներկայացնէ հարստանալու համար: Վիքըրս ընկերութեան ներկայացուցիչ դառնալով՝ խառնուեցաւ միջազգային առեւտուրին: Հսկայական հարստութիւն դիզեց: Կարելի է ըսել թէ կը սնանէր պատերազմով, որովհետեւ զէնքի առուտուրի համար կը լարէր քաղաքական ենթերքներ: Զախարոֆն էր որ զինեց Թուսիան, եւ մեծ պատերազմին՝ օժանդակեց դաշնակիցներուն: Իր ազդեցութեան տակ կը գտնուէր Վենիզէլոսը, մեծ կշիռ ունէր նաեւ անգլիական քաղաքական շրջանակներու մէջ:

Մեծապէս օժանդակած է գրական ու գիտական հրատարակութիւններու: Հարիւրաւոր միլիոններու հասնող իր հարստութիւնը դիզելէ վերջ, ինչպէս ըսինք՝ զէնքի առուտուրով, մեկենաս դարձաւ տաղանդաւոր արուեստագէտներու եւ գրագէտներու:

Դղեակ մը ունէր Փարիզի մօտիկ, եւ ծաղկաւէտ ապարանք մը Փարիզի մէջ, Հոշի պողոտային վրայ: Տարիքը առած էր արդէն, երբ սիրահարեցաւ փոքրիկ իշխանուհիի մը,— իշխանուհին ամուսնացած էր եւ ամուսնալուծումը անկարելի: Սպասեց որ մեռնի իշխանուհիին ամուսինը, իրեն պէս տարէց: Մեռաւ ամուսինը եւ 1924ին ամուսնացաւ իշխանուհիին հետ: Սակայն քանի մը ամիս վերջ իշխանուհին ալ մեռաւ:

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կազմակերպուած Փարիզի եւ շրջանի կոմիտէներու կողմէ

Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Sociétés Savantesի D. սրահին մէջ, 8 Rue Danton, մէթրօ Օտէօն

ԿԸ ԽՕՍԻ **ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Նիւթ ունենալով «Հար. Ամերիկան եւ Հար. Ամերիկայի Հայութիւնը»

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է ԲՈԼՈՐԻ ՀԱՄԱՐ:

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի պիտի ունենայ Դեկտ. 13ին, կիրակի կէսօրէն յետոյ ժամը 2.30ին

Société de Géographieի սրահին մէջ,

184 Bld. St. Germain

Հանդէսը նուիրուած է ՀԱՅ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԵԱՆ:

Պիտի նախագահէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ,

Պիտի բանախօսէ՝ Պ. Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Խօսք պիտի առնեն նաեւ ՏԻԿ. Ա. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ

եւ ՀԱՅՐ ՎԱՀԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն ՕՐ. Տ. ՋԱՌԱՓԵԱՆ (դաշնակ), ՏԻԿ. ԱՐՇԱԼՈՅՍ ՍԱՐԳԻՍԵԱՆ (արտասանութիւն), ՕՐ. ՊԻՐԼԻՊԻՐԼԵԱՆ (երգ), Պ. Ֆ. ԱՂԱՋԱՐԵԱՆ (ջութակ), Պ. Ն. ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ (արտասանութիւն), Պ. Ռ. ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ (արտասանութիւն) Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ (երգ) եւայլն:

Մուտք՝ 7 եւ 4 ֆրանք:

ՀԱՅ ՌԱԶՄԻԿԻ ՕՐ

Զինուորական գեղարուեստական երեկոյթ - պարահանդէս

(Նուիրուած Ուրֆայի հերոսամարտին)

Նախաձեռնութեամբ Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան:

Տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 19ին նոր եւ բացառիկ յայտագիր:

ՍԻՆՖՈՆԻԿ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Տեղի կ'ունենայ 13 Դեկտ. կիրակի կէսօրէ վերջ, **Salle Erard**ի մէջ

Կը մասնակցին

միջազգային նուագահանդէսներու Soliste ջութակահարներ՝

ԼԻՏԻ ՑԷՄԻՐՃԵԱՆ ԵՒ ԺԱՆ ԻՁՆԱՐ

50 ՀՈԳԻՆՈՑ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Պարահանդէս Ցերեկոյթ

կազմակերպուած Երիտասարդաց Ակումբի կողմէ

6 Դեկտ. ժամը 17—24, Salon du Foyer Musical Russe

26 Ave. de Tokio

Գեղարուեստական բաժին, ճազ. Ճաշկերի պիւֆէ:

ՀԱՅ ՍԱՓՐԻՉՆԵՐՈՒ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

Այսօր, կիրակի գիշեր, ժամը 9էն մինչեւ լոյս,

Salle des Ingénieurs Civilsի սրահին մէջ,

19 Rue Blanche, Métro: Blanche et Trinité

Մուտք՝ արանց 8 ֆր., կանանց 6 ֆր.:

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ

CIGALE CINÉMA

60 Avenue de Saxe-LYON.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi

ԾԱԽՈՒ Է մեկնումի պատճառաւ (Դեկ. 12ին) նպարավաճառի խանութ մը քաղաքի թաղամասի մէջ, երկու սենեակ եւ խոհանոց միասին, 5000 ֆր. կանխիկ: Տարեկան վարձք՝ 3600 ֆր., Պայլ 4 տարի: Մանրամասնութեանց համար դիմել տեղ այն վրայ Պ. Յ. Նիկողոսեանի, 119 Ave. du Bois de Boulogne, Clamart, Seine:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

6 ԴԵԿՏ. 1936 ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ ԺԱՄԸ 4-12

VICTOR HUGOի ՇՔԵՂ ՍՐԱՀՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Իր ընտանեկան հաճելի մթնոլորտով, իր զուարթ շրջանակով, իր ընտիր նուագով, սիրուն անակնկալներով պիտի գայ արդարացնել Կ. Խաչի աւանդական համբաւը, որպէս եղանակին ամէնէն գեղեցիկ երեկոյթներէն մէկը:

ՓՈԽԹԱՑԷՔ ԶՈՒԱՐՃԱՆԱԼ ԵՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՓՈՒԹԱՑԷՔ ՕԳՆԵԼ ՁԵՐ ԼՈՒՍԱՑԱՒ ԱՆՕՐ ԲԱԶՄՕԳՈՒՏ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐՈՒՆ

JAZZ GAKO QANTARO

Մուտքը 7.50 ֆրանք:

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

29 Նոյ. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4ին,

150 Route d'Orléans, Véronի սրահին մէջ:

Կը դասախօսէ՝ բժիշկ ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Կը նուագէ ԹԱՌԻՍ ԳԱՐԵԳԻՆ

Կովկասեան եւ հայկական պարեր սանուհիներու կողմէ:

Ծախքերու մասնակցութեան համար մուտք 3 ֆր.:

ԾԱԽՈՒ Է Գոմնի մէջ քարաշէն, նոր եւ գեղեցիկ տուն մը երկու սենեակ, խոհանոց, խանութ, բաղնիք, cave եւ garage, 3000 մեթր պարտէզ, լաւ դիրքի վրայ: Գին՝ 68,000 ֆրանք: Դիմել՝ 15 A. Chemin des Caillols:

Մուշտակավաճառ

ՏԻԿ. ՀԱՅԿՈՒՀԻԻ ԿԻՒԼՊՕԼԵԱՆ

24, Rue Affre կամ 8, Rue Cavé — PARIS - 18°

Մասնաճիւղ՝ 2, Rue de la Charbonnière —

Մէթրօ՝ La Chapelle — Barbès Roch.

Մեր՝ վաճառատուններուն սկզբունքն է բացարձակ ուղղամտութիւն, ճշդապահութիւն եւ չափաւոր գին:

Օգտուեցէք առիթէն: Մասնաճիւղիս բացման առթիւ, կը կատարենք ձրի ամէն տեսակ մուշտակներու մաքրութիւնը: Մեր արհեստանոցներուն մէջ կը պատրաստենք չափի վրայ ամէն տեսակ Մանթօներ, Վէսթեր, Օձիկներ եւայլն: Ունինք նաեւ պատրաստի ճոխ մթերք: Կը ստանձնենք նաեւ Մուշտակներու նորոգութիւն, ձեւափոխութիւն, ներկելը եւ թանաժը: Մեր վաճառատուները բաց են ամէն օր, իսկ Կիրակի օրերը մինչեւ կէս օր:

Ներկայ կտրօնը բերողին մինչեւ 1937 Փետրուարի վերջ, սկսեալ 200-300 ֆրք. գնումի համար կը տրուի մէկ տարեկան «Հայ Բոյժ», իսկ 400-600 ֆրք.-ի համար եռամսեայ «Յառաջ» եւ կամ համապատասխան դրամական նուէր Փարիզի Կալոյտ կամ Կարմիր Խաչերուն:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԴԵՐՁԱԿՆԵՐՈՒ, ԹՐԻԳՕԹԷՕՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ԳՕՆՖԷՔՍԻՈՆԷՐՆԵՐՈՒ

Կը գնենք նպաստաւոր գիներով ամէն տեսակ կերպասեղէնի, բրդեղէնի, թրիգոյի, բամպակեղէնի եւ մետաքսեղէնի կտորներ (déchet): Միակ հաստատութիւնը Ֆրանսայի մէջ: Նախապատուութիւն տուէք մեզի: Ձեր շահը կը պահանջէ ուղղակի արտադրողին ծախել: Ֆրանսայի ամէն կողմը ունինք ներկայացուցիչներ: Փարիզի մէջ շրջուն գնորդներ:

Հասցէ՝ **K. TCHADIRDJIANTZ**, 26 Rue d'Enghien, Paris (X)

ԿԱՊՈՑՆԵՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՂՐԿԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ռուսաստանի մէջ գտնուած ձեր ազգականներուն եւ բարեկամներուն լաւագոյն եւ իրական օժանդակութեան ձեւն է՝ ղրկել անոնց կապոցներով բրդեղէն կտորներ, ճերմակեղէն, կօշիկներ եւ թրիքօթաժ:

Այս բոլոր իրեղէններէն մենք ունինք ճոխ մթերք եւ կ'ուղարկենք զանոնք Ռուսաստան շատ ձեռնտու եւ մատչելի գիներով:

Ունինք տրամադրելի ընտրութեամբ եւ ռէժիմնկթոն զրահեքենաներ, ինչպէս նաեւ դաշնակներ շատ մատչելի գիներով:

Գիներու ցանկը եւ նմոյշները կը ղրկուին առաջին իսկ պահանջին

Դիմել՝ **American Lloyd, Paris (9), 7 rue Auber**

Tél. Opéra 67-77, 67-78

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան ՖԼՕՐԻԱ

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ Հեռախօս Danton: 52 - 78

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ:

Etude de Mᵉ BERNARD WAHÉ

(17e ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Études Sociales

JURISCONSULTE

de

Droit Français et International Privé

Mandataire en Justice

159 rue Lafayette, Paris (Gare du Nord) Tél. NORD 68—02

ԿԸ ՍՏԱՆՁՆԷ ամէն տեսակ դատեր, Փարիզի, գաւառի, գաղութներու եւ արտասահմանի մէջ: Խորհրդակցութիւն իրաւագիտ. ամէն տեսակ խնդիրներու: Օրկանէ գատեր, ամէն լեզուէ թարգմանութիւններ: Նաթիւրալիզասիոնի օրինական ձեւակերպութիւններ եւ անուններու փոփոխութիւն, ընկերութիւններու կազմութիւն եւ լուծում: Ամէն տեսակ գործերու հմբագրութիւն: Իրաւագիտական քննութեանց եւ միջնորդներու պատրաստութիւն: Ծառերու եւ գատախազութիւններու խմբագրութիւն: Խորհրդակցութիւն 25 ֆր.: Կ'ընդունի ամէն օր ժամը 5—7, բացի շաբաթ, կիրակի եւ տօնի օրերէ:

Կ'ընդունի նաեւ ժամադրութեամբ:

Cabinet PARMAC

ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԴԱՏԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՃԵԼԻ ԳՈՐԾԵՐ

28 Boulevard de Strasbourg, ՓԱՐԻԶ

R. C. Seine 404035 Tél. Botzaris 17-64

Մեր գլխաւոր աշխատանքները

1. ՎԻՃԵԼԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ կը գանձենք եւ որ եւ է դրամ չենք պահանջեր անյաջողութեան պարագային:

2. ՏՈՒՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ. Երբ բան մը գնէք, արդեօք դրամ կու տա՞ք առանց նայելու ձեր առած ապրանքին վրայ: Ուրեմն ինչո՞ւ անմիջապէս պիտի երթաք վճարել ձեր տուրքը, առանց ճշդելու թէ արդա՞ր է եղած ծարկադրութիւնը, կարելի չէ՞ միթէ զայն զեղչել եւ օգտուիլ օրէնքին իսկ շնորհած քայց ծարկային ազդարարութեան մէջ չի նշանակուած առաւելութիւններէն: Շատեր առելորդ տուրքեր կը վճարեն այսպէս, մինչ մենք ձեզ պիտի առաջնորդենք ձեր շահերը պաշտպանելու համար:

3. ԴԱՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐ.

Ա) ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՈՒՄ արագ, ապահով եւ մեթոտաւոր, մասնագէտ փաստաբանի ձեռքով:

Բ) ՀԱՇՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ.— Բարեկամաբար կը քննենք ու կը կարգադրենք առեւտրականներու, ընկերակիցներու եւ վարձողի ու աշխատաւորի միջեւ ծագած վէճերը:

Գ) ՄՆԱՅՈՒՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ.— Վաճառական մը, ճարտարարուեստ մը, ընկերութեան վարիչ մը, տնօրէն մը եւայլն ենէ կ'ուզէ իր ծրագիրներուն եւ ձեռնարկներուն մասին օրինական խորհուրդներ ստանալ անկախ եւ ձեռնհաս մասնագէտի մը կողմէ, պէտք չէ վարանի մեզի դիմելու:

Դ) ԽՈՐՀՈՒՐԴ ԵՒ ԿԱՐԾԻՔ ԴԱՏԱԿԱՆ, ՎԱՐՉԱԿԱՆ, ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԵՒ ՀԱՇՈՒԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ.— Կը քննենք պայմանագիրներ, դրամատան հաշիւներ, մանաւոր հաշիւներ: Կը խմբագրենք պայմանագրութիւններ օրէնքի եւ ապահովութեան սահմանին մէջ:

4. ՀԱՄԱՐԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ.

Ա.) Կը կազմակերպենք նոր կամ ձեւափոխուած գործի մը տոմարները:

Բ.) Կը քննենք եւ կը ճանչնենք հաշիւները Էնվանթէրի պահուն:

Գ.) Կը քննենք պիլանները եւ գործառնութեանց հաշիւները:

Դ.) Կը քննենք գնուելիք ու ծախուելիք գործերը եւ լաւագոյն խորհուրդներ կուտանք գործի մը մէջ դրամագլուխ դրուելէ առաջ:

Ե.) Կը քննենք Լիքիտասիոնի հաշիւները:

Զ.) Կը քննենք ժառանգական հաշիւները:

Է.) Կ'օժանդակենք ձեզ՝ սնանկութենէ ազատելու վարչութեանց մօտ:

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 20 ՖՐ., ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴ 300 ՖՐ.-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Գրասենեակը բաց է ամէն օր ժամը 9էն 12 կամ ժամադրութեամբ

ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ԷՍՄԷՐԵԱՆ

Maison E. CHARLES հիմնուած 1869

29 rue Mathis, Métro Crimée

Autobus: AJ, AV, CP, 52, 50/71

Կը ծախենք՝ գոհարեղէններ, ամէն տեսակ ժամացոյցներ, մատանիներ եւլն.: Նորոգութիւն ժամացոյցներու եւ գոհարեղէններու: Կը գնենք՝ պլաթին, ոսկի, արծաթ եւ գոհարեղէններ՝ նպաստաւոր գիներով:

Մի մոռնաք որ վստահելի ձեռքէ գնուած ոսկեղէն ու գոհարեղէններն անփոփոխ կը պահեն իրենց արժէքը:

Գաւառներէն եղած ապսպրանքները կը կարգադրուին արագ եւ խղճմտօրէն:

ԼՍԵՑԷՔ ԱՄԲՈՂՋ ԱՇԽԱՐՀԸ

Avec les supers toutes toutes ondes 1937

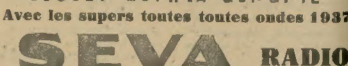

Վաճառատունը հիմնուած է **1928**ին

ԿԸ ՀԱՅԹԱՅԹԷ ՈՒՂՂԱԿԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԷՆ

6 ԼԱՄԲ **650 ՖՐ.**

7 ԼԱՄԲ **Toutes ondes** **950 ՖՐ.**

Etablissement Seva T. S. F.

212 Fbg. St. Martin, մէթրօ **Château Landon**

Tél. Nord 45-86

Մեծաքանակ եւ փոքրաքանակ վաճառում:

Կ'ընդունինք ապսպրանքներ գաւառներէ:

Փափաքողներուն քաթալոկը կը ղրկուի ձրի:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ — Մենք գործարանատէր ըլլալով, գործ չունինք խանութպանի հետ:

(L'Ile de Beauté)

ՄՕՆՄԱՐԹՐԻ ԱՄԷՆԷՆ ԸՆՏԻՐ

ԱՐԵՒԵԼԱ-ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՃԱՇԱՐԱՆԸ

90 Bld. de la Chapelle, Paris (18)

R. C. S. 670-643 Հեռախօս՝ **Mont. 62-04**

Մէթրօ՝ Պարպէս, կառ տիւ Նօռ, Լա Շափէլ

(Լառիպուազիեռ հիւանդանոցի մայրանոցի բաժնին դիմաց)

Կախարդական շրջանակի մը մէջ, որ ուսեալ եւ հաճելի դարձած է որմանկարներով, գծուած՝ հայ տաղանդաւոր նկարիչի մը վրձինով, ինչպէս նաեւ սարփինայով (փէրկոլա), լուսազարդութիւններով, ուր կրնաք խմել, ճիշդ ինչպէս Վոսփորի ափերուն վրայ, լաւագոյն օղին՝ ընտիր ֆրանսական եւ արեւելեան այլազան ազանդերներով, ճաշակել սուրճ եւ խեցազգի, համտեսել ընտանեկան լաւագոյն ճաշերը, անարատ թարմ կարագով,— այս ամէնուն համար չափաւոր գին մը, որ կրնայ մրցիլ բոլոր ճաշարաններուն հետ: Բանջարակերներու յատուկ ճաշը 4 ֆր. 50: Միսով ըմպելիով ճաշը 7 ֆր. 50: Պատրաստ ճաշ ամէն ժամու,— շուքրութ Ալզասեան յաւելուածով, սոխի ապուր եւ սաշտիկ (մուլ): Ճաշարանը բաց է մինչեւ ուշ գիշերուան: